De Nieuwe Stem. Algemeen onafhankelijk maandblad der jongeren

bron
De Nieuwe Stem. Algemeen onafhankelijk maandblad der jongeren. Z.n., Amsterdam 1918-1919

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_nie016nieu01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

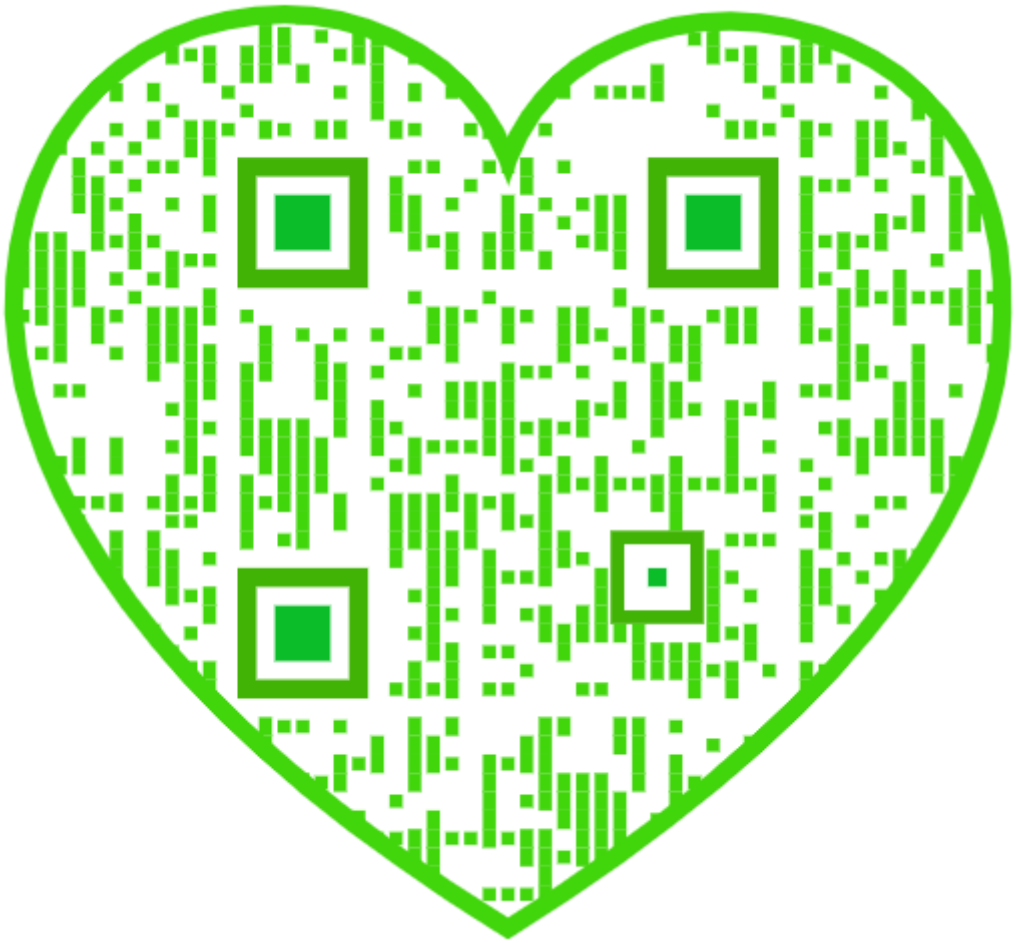

Motto's

I.

.... sei Mann! Nach Männern schreit
Die Zeit; Tod aller Weichlichkeit!
Und lockten uns mit Pfaun und Papageien
Granatbäume auf gold smaragdner Wiese,
Wir könnten uns der Musze nicht mehr freuen,
Wir bauten einen Schacht im Paradiese

WILH. VERSHOFEN (*Eiserne Sonette*)

II.

Republik ist das *Fluidum deferens* der Jugend.
Wo junge Leute sind, ist Republik.

NOVALIS.

III.

Ah! chien! ah! double chien! mâtine de cervelle!
Ta persécution sera-t-elle éternelle?

MOLIERE (*L'Etourdi*)
De N.S. Si possible!

IV.

To believe your own thought, to believe that what is true for you in your private haert is true for all men - that is genius.
EMERSON (*Essays*)

V.

On sait trop ce qu'on perd à durer en ce monde
et l'on n'a de confiance qu'en la jeunesse.

ANATOLE FRANCE.

VI.

To know a thing, what we can call knowing,
a man must first *love* the thing,
sympathise with it: that is,
be *virtuously* related to it.

CARLYLE: *The hero as poet.*

Kort inleidend woord

Het zou niet goed zijn, lezer, U in dit artikel reeds veel te zeggen over ons doel en onze idealen. Gij zult immers, ons tijdschrift lezende, ervaren, wàt ‘De Nieuwe Stem’ wil, waartegen de Redactie en hare medewerkers zich fel zullen verzetten.

En toch dit korte inleidende woord, om U de hoofdprincipes aan te wijzen, die de Redactie bij het redigeeren van dit maandschrift der Jongeren, d.i. der *Nieuweren*, zullen leiden.

Wij zien ‘De Nieuwe Stem’ als een vrije tribune voor ieder, die iets werkelijk belangrijks in het midden heeft te brengen en die dat dan doet op frissche manier. En terwijl wij rekenen op de medewerking van allen, die hunne nieuwe denkbeelden op verschillend gebied zullen weten neer te schrijven, staande in het volle leven en de zaken ziende onder breeden gezichtshoek, hopen wij mede door ons tijdschrift de hoofden van die allen te verhelderen, die zich afkeerden van den strijd voor de gemeenschap, omdat zij teleurgesteld door het wereldgebeuren en de houding der leiders van de arbeidersmassaas in de verschillende landen nièt begrijpende, niet langer geloofden in de kracht van het opstrevend willen der bezitloozen. Wij zouden die Jongeren zoo gaarne het vertrouwen hèrgeven in de socialistische idee en hen uit hun schuilhoeken willen halen, waar zij koesteren hun zeer schoone gedachten en verlangens, die hen individueël wel ten deele gelukkig kunnen doen zijn, maar die omgezet in daden voor de gemeenschap van zoo groote waarde zullen blijken.

Wij weten, dat de jonge socialistische schrijvers hun werk zullen willen afstaan voor ‘De Nieuwe Stem,’ wanneer wij hen verzekeren, dat voor het opnemen van het werk slechts één criterium den doorslag zal geven - de waarde van dat werk. Verre zal de Redactie zich houden van het euvel, dat zoo vaak redacties parten speelde, dat zij het werk van bekende schrijvers à tout et à travers zou opnemen, terwijl het *betere* werk der minder-bekenden zou moeten wachten op plaatsing. Bovendien zal iedere gerechtvaardigde critiek, al richt die zich tegen mannen van beteekenis, van welke richting of kleur zij dan ook mogen zijn, bij ons zijn plaats vinden, indien al weer de critikus zich op een hoog standpunt weet te stellen en zich houdt binnen de strikt *zakelijke* grenzen van zijn onderwerp.

Zoo zal het algemeene gedeelte van ieder nummer zijn een nièuwe prediking van gelijkheid van levenskans voor allen; een nièuwe eisch tot leniging van de lichamelijke en geestelijke nooden der verdrukten; een nièuwe stem, die oproept om te strijden voor de algemeen socialistische ideeën, - een materiëel bestaan zonder zorgen, - een goede ontwikkeling, die voor allen is te bereiken, - een deel hebben van allen

aan alles, wat op ieder gebied geproduceerd wordt, - kortom een opheffen van al wat onbillijk is of den enkeling bevoorrecht.

En daarom zult gij, lezer, in dat deel van ons tijdschrift vinden breed opgezette artikelen, waarin allerlei instellingen der maatschappij en misstanden onzer samenleving fel worden bestreden en waarin gewezen wordt op de groote ideëele dingen, waarop de menschheid wacht.

Ten slotte hopen wij U naast deze algemeene artikelen geregeld te geven binnen- en buitenlandsche overzichten èn een reeks van verschillende meer geschiedkundige beschouwingen over verschillende groote mannen en vrouwen der laatste eeuwen, die zullen worden behandeld in een rij artikelen: 'Groote Hervormers en groote socialisten.'

Naast dit algemeene deel rest mij U aan te kondigen het meer letterkundige deel van 'De Nieuwe Stem,' dat zich zal bepalen tot literatuurcritiek, literatuur-historie en oorspronkelijk literair werk.

Daar zullen nieuwe kunstvormen hun plaats vinden; daar wenschen wij het werk van groote voorgangers te bespreken; daar zal het werk van tijdgenooten in binnen- en buitenland worden gewaardeerd of aangevallen.

En al weer zal daar het principe gelden, dat ik U voor het andere deel reeds aanzegde. Wij nemen het werk op, omdat het zeer goed is, wij werken niet het eerst met groote namen en in onze critiek zullen wij niet aarzelen het werk der grooten of zoogenaamd-grooten aan te vallen, indien ons dat noodzakelijk blijkt.

Jonge letterkundigen vinden dus voor hun goede werk een plaats bij ons, indien dat werk niet geheel vijandig is aan de nieuwe idealen, die voor de menschheid waarde hebben. Wij zijn borg voor de piëteit, waarmee wij het werk dier kunstenaars zullen bekijken of publiceeren.

Naast dat literaire werk zullen bovendien algemeene artikelen over kunst hun plaats vinden, terwijl wij de schilder- en beeldhouwkunst evenals de muziek een plaats zullen weten in te ruimen, al moeten wij ons vooreerst bepalen tot bespreking van het werk alleen, hoe gaarne wij ook reproduceerden of muziekwerk lieten afdrukken.

Hopen we, dat de financiëele bezwaren, die ons daarvan terughouden, spoedig zullen zijn overwonnen, dan zal, waar wij weten te mogen rekenen op de medewerking van vele nieuw-denkenden, 'De Nieuwe Stem' zeker worden gelezen en verstaan.

Zorgt gij, lezer, dat ons maandschrift wordt een vriend voor velen in deze duistere dagen. Help ons bij de propaganda en de verspreiding van ons maandschrift. Wij beloven U daartegenover, dat wij U zullen geven het beste, dat onder de Nieuweren leeft en dat 'De Nieuwe Stem' zal hebben heel onze toewijding, al onze werkkracht.

Zij winne een plaats in het leven van velen.

28 October 1918.

P. SCHUHMACHER, *Secretaris der Redactie.*

Brief van een vereenzaamde

Den Haag, Februari 1918.

Amice,

Het is een heerlijke, zonnige dag en in het heldere licht spelen kleine blijde vogeltjes in de boomen voor m'n venster. En ik begrijp je minder dan ooit. Ik ben triestig om je.

Die circulaire over het nieuwe tijdschrift, dat jullie gaat oprichten, heeft me min of meer uit m'n evenwicht gebracht. De verrassing was, eerlijk gezegd, niet van de aangenaamste en ik heb gedaan, wat jij in den aanvang van je inleidend artikeltje veronderstelde, dat de verstandige, de denkende lezer doen zou: ik heb gezucht. Ik heb diep gezucht van verbazing en ontsteltenis. Ik heb gezucht om jou en om mij en om ons allemaal.

Ten eerste deel ik nòch jullie enthousiasme, nòch jullie vertrouwen. Ik ben op voorhand al overtuigd: 't wordt niks. Jullie zult je afmatten en je zult je heete koppen te pletter loopen tegen de harde muren van conventie en vooroordeelen, die de liefelijke wereld voor jullie bereid houdt. Niet dat ik dit op zichzelf erg vind, heelemaal niet. Jullie zult er een korreltje wijzer door worden en dat is heel wat teleurstelling waard, is mijn overtuiging. Maar je zou misschien in bescheidener vorm nuttiger werk kunnen doen, minder luidruchtig, en ook daardoor, in minder tijd en met minder pijn misschien meer wijsheid opdoen. Enfin, het gaat mij ten slotte niet aan, hoe jullie jezelf of de wereld of weet ik wat vinden willen, en als er niets was, dan dat alleen, zou ik stilletjes naar de vogeltjes zijn blijven kijken en je dit epistel hebben bespaard.

Maar er is iets in jullie plannen, dat me niet aanstaat, sterker nog: dat me weerzin inboezemt. Dat zal je vermoedelijk weinig kunnen schelen, maar ik wil het je toch zeggen.

Je bent van plan om critiek te gaan schrijven, als ik het wel heb, en dat spijt me. Meer dan ik je zeggen kan. Want al weet ik, dat je moed hebt, toch geloof ik je niet zóó ijzersterk, zoo rotsvast in je levenshouding, dat je dit kunt, onbevangen en zonder één enkele neven-overweging. En zelfs al zou je daartoe in staat zijn.....

Ik weet wel, dat je je meer aan critiek bent te buiten gegaan en ik heb je daarover vroeger m'n oordeel al eens gezegd. Maar toen dacht ik eigenlijk nog, dat het maar zoo'n beetje een spelletje van je was, een soort, niet onschadelijke, maar ook niet erg gevaarlijke hersengymnastiek. Ik dacht ook wel eens, dat je de menschen voor den gek wou houden

met aforistische en paradoxale redeneeringen, met glimlachend voorgedragen sophismen en conclusies, die enormiteiten waren - om eens te zien *hoe véél* ze wel slikken wilden.

En nu blijkt, dat je waarachtig ernstige bedoelingen hebt, dat je met de overtuiging een goed werk te doen, je op de critiek gaat werpen.

Dat valt me tegen. Ik dacht, dat je meer gevoel had voor de realiteit van leven en kunst, dat je in je korte kunstenaarsloopbaan (heet het zoo niet?) beter geprofiteerd zou hebben van je ervaringen. Je ervaringen, die, bij God! niet anders geweest kunnen zijn dan mijn eigene.

Je hebt, net als ik, twee heele romans op je geweten. Je hebt dus, net als ik, getierd van woede en razend op de tafel geslagen en het oogenblik vervloekt, dat je naar een uitgever geloopen bent met je werk - omdat de kritiek op dat werk zoo stapel krankzinnig, zoo onduldbaar eigenwijs, zoo ploertig stom-bevooroordeeld, zoo weemakend laf en zoo ondenkbaar dwaas buiten jouw eigen wezen en dat van je werk om kletste. Ten slotte heb je het verdragen met een glimlach, die nog niet zonder weemoed was misschien, maar toch wel zonder pijn, omdat de wapens, die men tegen je keerde, bij nader inzien te bot bleken om je te wonden. Je hebt net als ik het gevoel gehad, dat ze trachtten je al je kleeren stuk voor stuk uit te trekken en je in je bloote schamelheid midden op straat te kijk te zetten voor een grinnikend publiek, zoo'n gevoel als in een kwade droom. En misschien zou je daar nog niet veel op tegen gehad hebben, wetend, dat je naaktheid rein was en schoon. Maar je kwelgeesten gingen verder. Ze suggereerden je overal leelijke uitwassen, gemeene zweren, onaesthetische knobbels en vergroeiïngen - waarvan je zeker wist, dat je vrij was. Maar de knappe heeren zeiden, dat je ze had, en hoe het een psychologisch natuurlijk verschijnsel was, dat je ze zelf niet zag, zeer natuurlijk. En ze wisten alles van je, de zieners, de profeten. Ze loerden in je kunst, ze trokken je horoscoop en knoeiden in hun koffiedik. Ze werkten met het ei en haalden je ziel door de gore smurrie van him critischen heksenketel en smeten haar daarna het smulgrage publiek voor, beteekend met de malle hiëroglyphen van hun domme zwarte-kunst, beduimeld met de afdrukken van hun grove handen. En met de hand op het kille hart verklaarden ze, dat daar nou jouw ziel lag, ontdaan van alle misleidende siersels, precies zooals ze wàs, zonder dat iemand haar beroerd had, juist zooals je haar had neergelegd in je werk, tot meerder vermaak en stichting van het lieftallige publiek - dat je toch immers bereiken wou met je kunst!.... Ik weet toch, dat je net zoo misselijk geworden bent onder al de onordentelijke manipulaties van de zich noemende critici, als ik - en nu....

Critiek is een wanbedrijf, nauw verwant aan sacrilegie. Ik kan die menschen niet uitstaan, die denken, dat de wereld niet meer draaien zou, dat de kunst zou ondergaan, als zij er eens toe besloten, hun onfeilbare monden voorgoed te sluiten. Ik heb ook m'n appreciatie van kunstwerken, maar ik kan me niet voorstellen, wat een ander daar aan hebben zou. Want, zie je, ik voel bliksems goed, dat die appreciatie voortkomt uit m'n eigen bizondere geestes- en gemoedsstructuur, uit m'n opvoedingsen omgevings-invloed en ik zie niet in, hoe ik iemand iets zou kunnen leeren, door hem mijn appreciatie onder z'n neus te duwen. Omdat ten

slotte de bouw van zijn hersens of misschien wel van z'n rugspieren er over beslissen zal, hoe *hij* over hetzelfde werk denkt. In het beste geval zou ik proselieten maken van onbeduidende, zwakke naturen, die mij aanzagen voor een wezen van hooger orde in deze materie, omdat ik toevallig aanleg heb getoond voor het schrijven van wie weet hoe snel vergeten boeken, en zij enkel maar de kunst verstaan een mooie kast in mekaar te prutsen of een slordige duizend gulden per week op de beurs binnen te zwendelen. En dan nog: voel jij behoefte om te weten, hoe *die* menschen over jou en je werk denken?

Over 't algemeen is een criticus een groote stakker voor zichzelf, hoe dik hij zich ook opblaast voor publieks verbaasde oogen. Ik beweer, dat de man te beklagen is, (vooral als je veronderstelt, dat hij een greintje artist is!), die een boek gaat lezen met de wetenschap, dat hij daarover een artikel moet gaan schrijven. Nooit kan hij meer vol en heerlijk van een boek *genieten*, want hij moet het 'critisch lezen.' En de stakker léést critisch. Hij vijzelt zich op, hij zwelt en zet uit, tot barstens toe desnoods. Net zoo lang, tot hij weer het gelukkige besef van zijn eigen enormen omvang heeft en het kunstwerk ziet als een nietig bouwseltje. Hij voelt zich de moderne Zeus, die alles in z'n wereldomvattenden knuist houdt, die gemakkelijk met z'n geest een heelal van werelden omvangt. Hij, de Criticus, de Verhevene! De man, de groote, die alle kunstenaars de baas is.... De verdomde schoolvos, die met een blauw potlood gewapend naar fouten speurt in de uitingen van een kunstenaarsziel, waarvan hij de flauwste rimpeling niet begrijpen kan!

Wat hebben ze niet gebazeld over jouw en mijn 'bedoelingen!' Hebben we niet zelf paf gestaan over wat we al zoo met ons werk 'bedoeld' hadden? We hadden dit gewild en dat gewild en - *daarom* hadden we hier gefaald en daar niet bereikt! We hadden zoo moeten beginnen en zus moeten vervolgen en heel anders moeten sluiten. 't Zat allemachtig logisch in mekaar - als ze maar recht gehad hadden met hun premisse. Alleen - daar deugde geen syllabe van.

Een is er geweest, die m'n eerste boek doorzien had, of het ten minste in z'n 'critiek' zoowat zuiver benaderde. En een poosje geleden schreef de ongelukkige me, dat het hem speet, mij zoo verkeerd beoordeeld te hebben en dat hij bij een eventueele herdruk z'n fout hoopte te herstellen: de critieken van anderen hadden hem van mijn hoogere intenties overtuigd. 't Is namelijk de gewoonte van de heeren om de 'bedoelingen' van een artist zeer 'hoog' te stellen: des te beter komt hun eigen grootheid uit en de mislukking van het versnipperde werk.

Naar den duivel met hun schoolvosserij, die een kunstenaar zou willen beïnvloeden in z'n beste oogenblikken, die een vrije artistengeest zou willen slaan in de boeien van een duffe en bekrompen scholastiek, zou willen verstijven tot de mummieachtige starheid van een ridicuul systeem.

En kon men ten minste nog aannemen dat ze eerlijk waren, de schoolmeesters. Dat ze de stomme dingen, die ze beweren, eerlijk meenen uit de (nog zeer geringe!) diepste diepte van hun enge zieltjes. Maar ach, het weerzinwekkende bedrijf van de critiek in onze gezellige samenleving!

Je weet toch hoe alles beheerscht wordt door belangetjesvragen, door côterietjesgeest, door genegenheid en rancune! Een man, die macht heeft in de nationale litteratuur, mag produceeren wat hij wil. De vrees voor zijn invloed doet de afkeuring verstommen en een koor van kleinere flikflooiers bewierooken hem. De vriendjes van de côterie hangen als klitten aan mekaar en prijzen maar, prijzen maar, tot meerdere glorie van hun eigen persoon mede. Een eenmaal ontstane veete werkt door en vervolgt, desnoods tegen beter weten in, een kunstenaar jaren achtereen met de gloeiende naalden van giftige afgunst en haat. En je kent de geschiedenis van de dadels van Hassan! (of waren het vijgen en heette de criticus anders?).

Weet je, De Jong, waartoe we gekomen zijn met onze mooie critiek? Natuurlijk weet je het. Heel wat schrijvers, om maar bij onze eigen bent te blijven, *durven* en *kunnen* niet meer spontaan werken. De critiek heeft hen een beetje vergif ingespoten en ze zijn gedeeltelijk verlamd. Ze hebben niet meer de kracht om hun eigen talent vrijweg uit te leven en te schateren in de malle bakkesen van de waanwijze critici. Ze nemen 'rücksicht' op de meening van de heeren (die wel eens broodheeren zijn!), wier *macht* zij vreezen, en ze laten hun prachtigste bladzijden ongeschreven, omdat ze bang zijn meneer Piet Lut of Jan Kalebas te mishagen. Ze hebben daarom wel tijden lang het land aan zichzelf, ze voelen de fatale invloed van de oordeels-protsen als een worgband om hun keel, maar ze durven zich niet losbreken uit hun infame boeien, en dat wordt de dood voor hen en hun werk.

De critiek is bezig de kunst te vermoorden, te verstikken in haar krankzinnige pogingen om dwangbuizen aan te leggen en procrustusbedden in de mode te brengen. En zij trekt daarbij het schijnheilige gezicht van den klassieken wonderdokter, die al prevelende van 'Salamalec! Salamalec!' een gezond mensch naar de andere wereld helpt.

Je weet, dat ik niet zit te sputteren uit persoonlijk dépit. Alles welbeschouwd zou ik de heeren critici dankbaar moeten zijn voor hun gunstig oordeel over het werk van mij, nieteling, die niet waardig ben hun schoenriemen te ontbinden. Voor 'de reclame' ook, die ze voor m'n geschrijf gemaakt hebben. Ze hebben me welkom geheeten in den heiligen kring en me genadiglijk voorspeld, dat ik nog eenmaal iets bereiken zal, dat waarlijk 'schoon' is - als ik maar ijverig streef en goed naar hen luister. Maar ze kunnen, wat mij betreft, naar de hel loopen met hun zeverend gemummel en hun slappe-thee-welwillendheid! Ik wil niets te maken hebben met hun koffiekransjes en hun bittertafels en naar hun leelijke kraakstemmetjes luisteren doe ik nooit, al wauwelen ze nog zoo danig geaffecteerd. Ik wil mezelf zijn en luisteren naar de stemmen van de groote Scheppers en naar de heimelijke geluiden in m'n eigen binnenste. En ik zal schrijven, desnoods dwars tegen hun opdringerige raadgevingen in, al zouden ze samenspannen om me van den aardbodem weg te pesten.

Ik dacht, dat jij tegenover al deze grauwe narigheden net stond als ik, en nu....

Nu ga jij je begeven in hetzelfde bedrijf? Ik kan dat niet begrijpen. Ik kan me niet voorstellen, dat jij met een autoritair gebaar een schrijver de les gaat lezen, dat je gaat meedoen aan den irriteerenden schijn

van hooge welwillendheid of opgezweepten toorn. Dat je wegwijzerige artikelen zult gaan lanceeren, den een ‘beschermen’ en den ander afmaken. Jij schijnt dit te voelen als een soort begin-van-vrijwording of zoo iets. Ik voel het als het begin van het einde, ziedaar!

Ik zal niet ontkennen, dat ik aan je meening hecht, maar alleen als ik tegenover je zit en onze opinies naar elkaar uitgaan en leven door ons bewegend en bewogen woord. Als ik ze gedrukt voor me zie, dan zijn ze onwrikbaar als steenen en even onverteerbaar. Ze zijn als de preek van een dominee of de rectoraatsrede van een academie-bolleboos: er is geen veranderen aan! En dat kan ik niet uitstaan.

Ik haat de critiek en die haar voeren. Om duizend redenen. Ik vind het een pijnlijk idee, dat ik jou ooit zou haten, maar ik kan er niets aan doen, ik voel dit gebaar van jou als een soort verraad, ik kan het mij niet ontgeven, dat je van me weggeloopen bent, dat je deserteert naar het vijandelijke kamp, naar het kamp van de hatelijke menschensoort, die men geringschattend ‘déja arrivés’ noemt.

Maar wat wil je toch met je critiek? Toch niet ‘het publiek’ voorlichten? Geloof me, liever dan jouw critieken of jouw boeken lezen ze ‘Lord Lister’ en ‘Buffalo Bill.’ Alleen getroosten ze zich de verveling van de goede litteratuur, omdat dit nu eenmaal behoort bij hun ‘goede opvoeding’....

En je wilt toch *zéker* geen critiek schrijven tot voorlichting van de kunstenaars?! Want je hebt het zelf dikwijls genoeg gezegd: kunst is nu eenmaal niet iets dat men ‘leert.’ En onze critiek, waarin men den schrijver aanspreekt met ‘meneer Zus-en-zoo’ en over hem spreekt als over ‘de heer Die-en-die,’ wat is ze anders dan een soort schrikbarend eigenwijze cursus, waar les gegeven wordt aan artisten door mannen en mannetjes, die zichzelf een brevet van bekwaamheid hebben uitgereikt in ‘hun vak!’ Ik dacht, dat je overtuigd was van de ijzeren noodzakelijkheid om elk artist z'n eigen weg te laten gaan, z'n eigen moeilijken weg, die hij te vinden heeft langs den waan van velerlei illusies, over de scherpe steenen van de ontgoocheling, door de dichte doornstruiken van tegenwerking en vijandschap, over de hoogten en de kuilen van zelfoverschatting en zelftwijfel. Heb je nu niet meer genoeg aan je eigen strijd en het schouwspel van dien anderen? Moet je daar nou met alle geweld van getuigen, anders dan op de eenige manier, die jou past: in eigen, oorspronkelijk, zelfgeschapen werk?

Ik begrijp het niet. Misschien is het daarom, dat ik het afkeur en er verdrietig om ben. Beschouw het als een bewijs van genegenheid, als je zoo wilt, dat ik zooveel woorden heb vuil gemaakt om je te zeggen, hoe ik over dit deel van je ondernemen denk. Wellicht heb jij toch gelijk, en is de dwaling aan mijn kant. Maar ik geloof het niet. Ik geloof het zoo weinig, dat ik je zelfs geen ‘succes’ kan wenschen, *durf* wenschen.

‘Mede’werken doe ik niet. Ik *werk.* Alleen en zoo maar stilletjes naar m'n eigen (misschien absurd?) welbehagen. Waarom? Dat weet ik niet. Omdat ik moet, denk ik. 't Kan me trouwens ook niet schelen, waarom.

Geloof me, ondanks alles, en gaarne

je vriend

Antwoord

Veldleger, Februari 1918.

Beste Kerel,

Zoals je ziet heb ik je met beminnelike vrijmoedigheid, ondanks je weigering gepromoveerd tot (niet onbelangwekkend) medewerker. Ga asjeblieft door met deze soort weigeringen en ik zal je nooit om andere medewerking vragen! Om je niet al te zeer te vertoornen, verzwijg ik je naam, maar dat is ook letterlik alles, wat ik voor je doen kan.

Je hebt me een geweldig plezier gedaan met je onheuse filippica tegen de critiek en tegen mij. Want ten eerste heb je me daardoor de moeite en de angst bespaard, zelf van leer te trekken, en ten tweede dwing je me als het ware om kleur te bekennen. Ik hoop je niet teleur te stellen.

Welzo, ouwe jongen, hebben we zo gloeiend het land aan de critiek, jij en ik? Laat ik het maar niet ontkennen. En toch - in beginsel denk ik er heel anders over dan jij, wat logies is, want in elk ander geval zou ik niet begonnen zijn, wat ik ben.

Natuurlik behoef ik je niet gerust te stellen omtrent de zuiverheid van m'n beginselen: al de vieze en onverkwikkelike dingen, die jij onverbreekbaar met de critiek verbonden acht, hoop ik te kunnen ontwijken. En daar heb ik zo m'n eigenaardige gronden voor, zie je!

Want wat ik wil - en anderen met mij, hoop ik - dat is, zuiver en alleen: *critiek-voeren!* En het gedrochtelik misbaksel, waar jij op zit te schelden, dat is geen critiek, geen waardering of beoordeling van kunst, dat is maar met een enkel woord te kwalificeren: *zwendel.* En als jij ooit meent, ik me medeplichtig maak aan die zwendel, wel, scheld me dan de huid vol, en ik zal eerlik ‘dank je’ zeggen.

Kijk es, ik heb wel mooie kansen om te slagen. Want ik heb het voorrecht, niet te behoren tot enige côterie (tenzij je de grote gemeenschap der jongeren met dat nare diminutief zou willen bestempelen!); ik heb geen begunstigers en beschermers, en tegenover de kunstenaars van ons land sta ik vrij in alle opzichten, want - ik ken er bijna geen enkele in persoonlike intimiteit (zie de critiek op mijn werk.) Als ik ze bijgeval te lijf zal moeten gaan, behoef ik dat niet te laten uit vrees, dat ze me zullen boycotten in hun tijdschriften - want ze hebben me er nooit binnen gehaald. Ik zal het ook niet behoeven te laten uit angst, hun vriendschap te moeten derven, want die was nooit mijn gelukkig bezit. Ik zal niet behoeven te aarzelen, als ik wil toeslaan uit scrupule m'n

weldoeners onaangenaam te zijn, want diensten bewezen ze mij gelukkiglik nooit. Ik zal ze ook niet behoeven te vleien om hun vriendschap of hun invloed te winnen, want ik denk het desnoods daarzonder te kunnen stellen, zoals ik tot nog toe deed; bovendien ben ik van oordeel, dat het goed is, vijanden te hebben, echte, wraakzuchtige vijanden: dat houdt je wakker en op je qui vive.

Verder overdrijf je schomelik. Niet waar je de minderwaardigheid van 'het bedrijf' aanvalt, maar waar je spreekt over *de macht* van de heren. Volgens jou voeren ze de kunst naar den ondergang. Ik zeg je: dat kunnen ze niet! Ik geloof niet aan hun onbeperkte macht. Ik lach er om. Jij beweert: door hùn machtsontwikkeling durven vele 'kunstenaars' niet meer vrij uit schrijven. Neem me niet kwalik, maar dat is werkelik belachelik! Ik vind een vent, die zich zó laat intimideren niet beter waard, dan door de stomste schoolvos geïntimideerd te worden. Een dergelijk gebrek aan kracht en persoonlikheid is onvergeeflik en ook ondenkbaar bij een ietwat sterk artiest. Zo'n type is niet beter waard dan z'n lot. Laat hij prutsen en knoeien en ondergaan. Je weet: ik ben een aanhanger van de wreed-schone natuurwet, die de sterken alleen het leven gunt. - Tegen jou kunnen ze b.v. niets, getuige je brief.

Maar je hèbt gelijk: de critiek, zoals die door het gros der 'critici' gevoerd wordt, is een onverkwikkelik bedrijf. En ik neem het je een beetje kwalik, dat je zo maar zonder meer aanneemt, dat ik niets anders van plan ben dan hun vieze affaire op dezelfde voet voort te zetten....

* * *

Ik heb je uitingen van een psychologiese verklaring willen voorzien, en daarom boven je brief geschreven: 'Brief van een vereenzaamde.' Je begint werkelik een 'geval' voor me te worden. Een soort pathologies geval. Je wordt - machteloos, als je niet oppast.

Weet je wel, dat het eeuwig jammer voor je is, dat je borst een paar centimeter te smal was om als fatsoenlik soldaat in deze zware tijd geduld te kunnen worden? Want als je goedgekeurd was, dan zou je nou net als ik in het veldleger zitten. Je zou met een stuk of twintig andere zwervers bij een boer op zolder in het stro slapen en je zou met hen om moeten gaan, kameraadschappelik en op voet van gelijkheid. En ze zouden zich goedmoedig aan je openbaren. Misschien zou het je dan lukken, je ogen naar buiten te keren, eindelik eens naar buiten, naar hen heen, en misschien zou je hen herkennen. Wellicht zou je vergeten, dat je zo'n verbazend belangwekkend hoogtepunt bent, je zou je eigen fijn en veelzijdig zieleleven minder important gaan achten in je pogingen om hun zielebeweeg te verstaan, dat zoveel lager is dan het jouwe wel is waar, maar ook zoveel origineler en onbevangener, zoveel ruimer en natuurliker, dat welbeschouwd ook z'n belangrijkheid heeft, geloof me. Ik acht het geval zelfs niet buitengesloten, dat je daar een vorm van 'Schoonheid' (met een heuse hoofdletter!) vinden zou, waarvan je in je zwaarmoedige afzondering het bestaan zelfs niet vermoedt. Dan zou het besef in je kunnen wakker springen, dat je toch eigenlik *niet* alleen staat, dat de kunstenaar niet alleen kàn staan, dat hij slechts leeft bij de gratie van opneming en omspoeling door de oceaan van het leven-in-hevigste-branding van heel het grote, onnoembare *geheel*, mee

bewogen door de deiningen en de stromingen, die dat grote geheel doorwoelen. Je zou, denk ik, daar alles terug vinden, wat je eigen belangwekkendheid uitmaakt, en in die vage, moeilik te doorschouwen woeligheid zou je het terugvinden schoner, grootser, veelzijdiger en ingewikkelder. Dat zou je zeker, want - je *bènt* kunstenaar!

En dan zou je in beginsel ook anders gaan denken over de critiek dan je nu doet. Want je zou tot het alles-verklarende inzicht rijpen, dat kunstenaar en ‘publiek’ verbonden zijn door wederzijdse onverbreekbare ketenen. Door z'n opneming in de grote, levende massa erlangt de kunstenaar z'n hoogste kracht. Maar daar staat tegenover, dat diezelfde massa hem behoeft, hem nodig heeft om haar in zekere dingen te leiden en voor te lichten. Het is mogelik, nietwaar, dat jouw appreciatie van een stuk kunst ten slotte meer blijkt, dan een vage, totaal onbelangrijkpersoonlike aandoening van lust of weerzin. Het is mogelik, (daar je kunstenaar bent) dat je in die gewaarwording het beginsel er van, de zuivere prikkel ontdekt en dat dit je leidt tot de analyse van je ontroering, en dat je zo langs de weg der juiste analyse komt tot de ontdekking van het wordingswonder.

Zo wordt de critiek meer dan het geven van een simpele appreciatie. Het zal de mensen inderdaad weinig kunnen schelen òf Jan, Piet of Klaas een boek mooi vindt al dan niet. Maar ànders wordt het, wanneer een kunstenaar in z'n critiek z'n ziel voor ons opent, ons vertellende van de schone ontroering, die het gevolg was van deze toevallige ontmoeting tussen twee geesten en zielen. Want als je dat doet, als je laat zien het in ontroering samenkomen of het in toom opvlammende conflict van jou en de man, die het boek schreef, dàn - dan schrijf je toch wat anders dan een schoolmeestersopstel, hè? Dan doe je alweer precies datgene, wat de kunstenaar doen moèt: je geeft jezelf. In een bizondere vorm, dat is waar, anders dan in een roman of een gedicht, maar ben je zo exclusief? Ik niet, mij is elke vorm een welkom voorwendsel....

En och, als ik eerlik dacht over de grote massa van ‘het publiek,’ zoals jij doet, waarachtig, ik schreef er geen letter meer voor. Ik zou me al te ver verheven voelen boven *dit* plebs om er onder te verkeren in romanvorm. Ik zou me dan maar absoluut opsluiten en niets anders meer doen dan kijken naar de vogels voor m'n venster - die vermoedelik onder mekaar wel net zulk plebs zullen zijn als de mensen overigens!

Maar zo erg, als je 't zegt, meen je 't niet. Je poseers een beetje, neem me niet kwalik. Misschien weet je 't zelf niet. Je bent vereenzaamd en je bent zo zoetjes aan ziek geworden van eenzaamheid. Je doet een beetje ziekelik romanties en je stelt je aan als een vergeten, door de tijd vergeten De Musset of Jacobsen. Maar dat gaat niet, amice. De tijden zijn veranderd en in onze dagen hebben we andere mensen nodig dan de stille, fijne dromers in eenzame hoekjes, die leven van hun droefgeestige fantasie en hun hoogmoed. Kom een beetje naar ons over, 't is hier fris en gezond. 't Stormt wel es erg en er stuift wel es wat onaestheties veel stof. Maar jongen, je zou zo'n mooie kans hebben, dat je borst zich enkele centimeters uitzette en dat je mee kon sjouwen met de doodgewone, stevige typen, die met mekaar en met jou de samenleving uitmaken.

Als je volhardt in je houding, dan heb je maar één kans. En die is,

dat je afmetingen van dien aard zijn, dat je van nature behoort op ‘de hoogten, waar het eenzaam is.’ En ik weet niet, of ik je dit durf toewensen: ik zou je graag wat meer geluk op de wereld gunnen.

Je bent een wonderlike kankeraar! Net zoals er zoveel in dienst zijn. Je loopt over van bitterheid, en dat kan prachtig zijn, want somwijlen geeft dat kracht en moed tot mooie, zelfs tot grote dingen. Ik heb respect voor de innige haat, waarmee je de critiek, zoals je die ziet, aan vliegt. Maar ik kan er niet bij, dat je het daarbij laten wilt. Je maakt op mij de indruk van een dokter, die zeggen zou: ‘Ik zie heel wel, dat die mens doodziek is en dat een stelletje stommeriken en zwendelaars bezig zijn hem met bekwame spoed naar de andere wereld te helpen. Ik ken ook de middelen om de zieke te genezen, maar och, waarom zou ik uit m'n tuintje komen, waar het zo zonnig is en zo rustig?.... Ben ik mijns broeders hoeder?’....

Kom, jij bent van oordeel: de critiek is verworden tot een onding Je slaat er in je overborrelende bitterheid naar met het scherpe wapen van je haat. Goed. Maar dan ga je verder en veroordeelt de critiek als zodanig. En dat kan je als artiest niet werkelik, niet diep menen. Jij, die beweert, dat ‘kunstenaar’ betekent: ‘hij, die zichzelf geeft tot de laatste vezel toe,’ jij, die trouw werkt en ‘niet weet, waarom,’ die zo juist vermoedt: ‘omdat je niet anders kunt noch moogt,’ en wieu het in prachtige onverschilligheid niet schelen kan waarom, jij verbaast me door je plotselinge ‘engheid.’ Je laat je horen aan ons, als je zelf het instrument van je kunstenaarsziel bespeelt, maar het geeft toch ook klank, als een ander het beroert? En die muziek wil je ons onthouden, omdat je zonder meer overhelt tot de mening, dat ze in principe minderwaardig is? Heb jij daar het eindoordeel over? Je wilt je dus niet geven ‘tot de laatste vezel toe,’ en daarmee je zelf royeren uit het gulden boek?

Ik beweer, dat critiek een vorm van kunst is. En van uit deze overtuiging wil ik critiek schrijven, zo vaak mij dat lust. Men zegt, dat het uiterst moeilik is, in deze materie zuiver te blijven en onbevangen. Jij beweert zelfs, dat het onmogelik is. Ik wil het toch proberen, nu ik nog in de allergunstigste condities er voor ben. Doe je mee?

En mijn geschreven oordeel lijkt je star en onwrikbaar? Kerel, hoe kom je er toch bij? Als 't je niet aanstaat - trek van leer. Ik ben altijd bereid je te woord te staan. Misschien kon ik je zoo ietwat loswerken uit je hoekje en daar zou je wel bij varen. Geloof me, heel veel van je bezwaren zijn slechts *universeel* geworden in je geest, omdat je ze niet toetsen kunt aan de werkelikheid van de grote buitenwereld, maar alleen aan de waan van je eenzame gedachtenkringen. ‘Het is niet goed, dat de mens alleen zij’....

Misschien had je verstandiger gedaan te wachten op onze daden en daarna te komen met je - critiek! Wat niet wegneemt, dat ik je allemachtig dankbaar ben voor je onverstandige voorbarigheid - die overigens weinig past bij je hoogmoedige pose van ‘promeneur solitair!’

Geloof me, onveranderlik en van ganser harte
je vriend,
A.M.

Aan mijn broeders in Holland!

I.

In de eenzaamheid van deze schone landen
Brandt gestadig voort naar U mijn liefde;
Rekt bedroefd naar U de vreemde boom verlangen
Machtloos armen die U niet beroeren;
En verwachting, Godes wondre Vogel,
Vliegt de lange donkre jaren over
En ziet boven afstands schemer stijgen
Gouden vreugd van eindelik hervinden!

Vrienden! Na dit blijverkoren leed,
Dat ik plantte in deze rijke gronden
Zal de vrucht zijn godgewijde zaad
Werpen in de akker van Uw streven!
Wat wij immer zochten in de wereld
In het wild gebruis van donkre strijd,
Was het sterk en wonderschoon gerucht
Van de stoere werkers in heur diepten!
Gravers naar der eeuwen diepste wijsheid
Hier in Stiltes eenzame vallei
Aan de voet van hoge sombre jaren
Zoek ik mee de Vreugd, die niet vergaat,
Die wij eenmaal schenken in de harten
Van wie arm, bedroefd zijn en berooid!
Makkers, zendt Uw brandende gedachten
Naar de werker in dit stille land!

Velen zwerven door de woeste wereld
Eenzaam, dorstend en door smart geplunderd,
Slechts de grote nacht geeft in het duister
Elk van hen zijn droevige genade:
En dan breekt hun stil gelaat in snikken,
En dan klaagt hun uitgehongerd hopen,
En de stille tranen komen leken
In het diepe donker van hun eenzaamheid!

Broeders, ook in onze sterke handen
Brak zo vaak de vreugd aan scherven stuk
En wij doolden rond met dorre harten,
Dronken weemoeds oude zoete wijn,

En van 't stralend lied der kameraden,
Van de lichte uitgelaten dagen
Keerden wij naar schemerings gefluister,
Zochten wij naar 't zwarte lied der nacht.
Tot de droeve glansgedoofde oogen
Troost van tranen vonden voor hun pijn.

Maar als wij elkaar de smart beleden
Droeg ze reeds de edle kracht der Schoonheid,
Die ze in ziels eenzame gewelven
Met verbeten pijn groef naar het licht!
O, de grote ogen naar elkander open
En de smart verheerlikt tot verrukken
Brak door stilt' en woord en vreugds gebaren
Al de luister heen van ons geluk.
En zo wonnen wij aan kracht en diepte.
Vreugd verging, maar bloeide schoner open,
Liefde woei niet meer in lichte vlagen,
Sloeg met sterke klare vlam omhoog
En toen kwam de tijd dat uit de wereld
Wondre stemmen tot ons over riepen
En wij bogen 't rode hoofd tot luistren
En wij hielden stil-ontroerd den adem in -
Tot een vreugd in ons begon te bruisen,
Tot een lied in ons begon te zingen
En een groot verlangen als een zeewind woei!

Zo de knoppen spannen in de lente
En een boom uitbarst in duizend bloesems,
Zo begon geluk in ons te groeien
Tot het naar de hemel opensprong!

Heerlik' onrust joeg ons door de straten
En wij vonde' elkaar als jonge beken
Bruisend in de blijdschap van 't ontmoeten.
Ogen waaiden licht en handen grepen
Naar elkander bevend van ontroeren
En wij schonken boordevolle bekers,
Schuimend stroomde ons leven vol van vreugd!
* * *
De voorbije jaren zijn als hoge bergen
En daarachter ligt de sprook: verleden.
En ons schip bevaart de nieuwe zeeën
Wijl wij omzien naar verlaten landen
Droef en dromend.... wereld-eenzaam!

Ach, waaròm toch gaan we voort in 't duister
En wordt wonderlik het oude leven
Schoon van dromen, rijk, en gouddoorschenen?

Ach! te leven worstlend door gevaren!
Golf op grote golf verspoelt ons jong geluk,
Immer branding en verlaten kusten
Immer weemoed, dorst en stille tranen!
Wààrom neemt het leven ons niet eeuwig
Op in heemlen van één lange vreugde
Boven tijd en afstands droef verlangen,
Boven bergen, die de jaren scheiden
Van het goud verleden en de vreemde toekomst?

Als de rode en gouden schemeringen
Van herinn'rings feest ons droef omgeven,
Als aan d' oever van de wijde nachten
Weemoed ons de oude liefden fluistert
Dan heeft leven ons een vreugd genomen,
Dan heeft smart ons uit de dag gestoten
En dan hurken w' in het dalend duister
Onder sterren in den eeuwenouden wind!

Vrienden in de diepe breuk der tijden,
Tussen blinde geestdrift van ons rode jeugd
En de schone wijsheid van ons diep verlangen
Gaan ons vòeten licht, vaak onbezonnen,
Beidt ons hàrt vergeefs der eeuwen stilte
Wijl de smart de stilte altijd breekt.

En zo wordt het innigst leven: Weemoed.

II.

Over steile rotsen klimt ons smalle pad.
Tot de hoge hemel stroomt de jonge wereld
Vol verblijden. Woorden roepen korte vreugden,
Monden zijn in lachen rood ontloken
En als zorgeloze zwervers zijn ons jonge harten -
Tot we stilstaan, wijl in 't diep ravijn
Tussen donkre palmen stroomt een vonklend water.
Geen gerucht rijst uit het dal naar boven
Langs de roerloze oevers vloeit het lichtend wonder
Als een ver en vreemd en eindloos-droef geheim!

En plots wordt de wereld oud en eenzaam,
Als die stroom glijdt onder ons het leven
Eeuwig tussen donkre jaren voort!

Lach en tranen zijn de bloesems van de Tijd
En hun vruchten rijpen in de schemeringen
Als de ziel in rimpeloze stilte luistert
Wijl de Eeuwigheid haar schone sproken stamelt
En de hemeldroom in rood verlangen sterft.

't Vreemde raadsel heb ik als een boek geopend
En ik lees de simple zin van dit geheim:
Boven droom van bloesemende uren;
Boven droom van menselik verlangen
Zal een godenhart onsterfelik ontwaken
Zo door 't eindelike laatste donker
Van ontberens smartelike nachten
Ziel zich redt naar d' open blonde morgen
En in blauwe heemlen openbloeit!

* * *

Maar ik ga langs fluisterende monden
Met een hart nog donker van ontberen.
Woorden, rood van liefd' en vreugdedronken
Blijven lang als open wonden branden;
En ik weet het als de blanke nevels rijzen
Als de bergen in zichzelven keren,
Droef omdat ze eeuwig eenzaam zijn,
Dat de wilde roekeloze dromen
Van mijn schone jeugd mij achterlaten
Wakker in een haveloze nood!

En nu leef ik tussen vreemde volken,
Tussen nuchtre onbewogen harten
En de wereld gloeit van onbedwongen lusten!

O, mijn sterfelike lippen bleken,
Als de stormwind langs mijn open deuren woedt
En smarts donkre golven binnenbreken
Waar de eenzaamheid van groot verlangen dorst!
Jeugd van liefde, ik kan U niet herdenken
't Schone spel van zomers gouden kleuren,
't Ranken in de wilde rozengaarden
En de droom van blanke bloesems op de paden
Is als 't lachen op gestorven mond.
Zwarte vlagen huivren door de nachten,
D' aarde schreeuwt van opgereten wonden,
Honger vreet van ons vergaard geluk!

Armen! Armen! Die de wilde wrange vruchten
Nog op levens dorre vlakte ontberen
'k Zie U hunkren aan verdroogde bronnen,
'k Hoor uw heese stemmen in de winden
En ik schrei niet wijl het laatste gloeden
Van de brand der zinnen is geblust
En de as verwaaid is in de morgen,
En ik vloek niet wijl de wijn van het verlangen
In de late, lege scheemring is vermorst!
O, gij armen, die zo bitter schreit en lacht!

Mocht ik eenmaal keren uit deez' landen
Door de branding van uw sterke daden,
Tot de liefde van uw kloppend hart!

* * *

Vrienden! Hier in Stiltes eenzame vallei
Aan de voet van hoge sombre jaren
Zoek ik mee de vreugd, die niet vergaat,
Die wij eenmaal schenken in de harten
Van wie arm, bedroefd zijn en berooid!
Makkers! Zendt uw brandende gedachten
Naar de werker in dit stille land!

Gorontalo, najaar '15.
JEROEN DE BOUWER.

Een kleine studie over Wilhelm Vershofen door A.M. de Jong

I.

‘Kunst’ en ‘Schoonheid’ zijn twee woorden, die iedereen kent, meent te verstaan en ook nog al eens gebruikt zo. 't Zijn fijne woorden voor de conversatie. Je hebt ze maar zo losweg in je mond te nemen en in eens weet heel de sjieke kring van tegenwoordigen, dat ze met een beschaafd mens te doen hebben, misschien wel met een begaafd intellektueel.

Maar weet iemand op enige vademen na te bepalen, welk begrip deze woorden dekken? Dat hij zich openbare en ik zal hem zegenen. Want ik ben het spoor absoluut bijster en daar is de man, van wie ik u spreken ga, lang niet onschuldig aan.

Want, bij alle goden! wat is nu eigenlik Kunst en Schoonheid en vooral, wat is het niet?

‘Kunst is Hartstocht,’ zei men in tachtig. Maar daar schieten we niet veel mee op. Want niet alle hartstocht is kunst en evenmin blijkt alle kunst hartstocht, als je 't op de keper beschouwt. En welke is de definitie van de speciale hartstocht, die dan kunst is?

‘Kunst is Ontroering,’ zeggen sommige mensen van onze tijd, die een beetje het land hebben aan de ontstellend-luidruchtige woorden der prachtkerels van tachtig. Ze vinden dit ‘fijnzinniger,’ maar eigenlik is het even vaag en onvolledig. Want zijn we het eens over deze soort ‘ontroering?’

In geleerde boeken, die door knappe weters geschreven zijn, daar staan wel eens erge definities in van kunst, vooral van litteratuur. Soms zijn die enorm van omvang en zielig van buitenkantachtigheid. De geleerde houdt met een wijs hoofdgebaar vol niettemin, dat zijn definitie juist is. - Enfin, daar is ie een geleerde voor. Laten we hem in vrede voortworstelen.

Nee, wat Kunst en Schoonheid in diepste wezenlikheid zijn, heus, daar zijn we nog niet achter. Gelukkig maar! Want het zou een saaie boel worden, als we de definitie eens onfeilbaar vast hadden en daarmee, misschien, ‘het recept’.... Verrassingen als ‘Der Fenriswolf’ waren voorgoed uitgesloten.

Want ‘Der Fenriswolf,’ dat is een leelike klap in 't gezicht van alle academiese theoretici. Het is ‘eine Finanznovelle,’ ja, waarachtig, een geldverhaaltje, en niks meer. En kunnen wij dat toestaan? En kunnen wij deze *vorm* toestaan? Is dat kunst? Deze rare verzameling zakenbrieven, doodgewone, koele, korte, correcte zakenbrieven, die zo uit een hand-

leiding voor handelscorrespondentie gelicht konden zijn? Deze hoofdletter- en leestekenloze telegrammetjes, deze krantenknipsels en vergaderingverslagen? Is dat geoorloofd: te beweren, dat je een ‘novelle’ schrijft en dan iemand de afwikkeling van een geldkwestie-zonder-meer onder z'n neus te duwen? Als we dat dulden, als we dat als kunst accepteren, dan.... ja, wat is dan eigenlik geen kunst? Waar is dan de grens?

Wel, nobele beminnaars van de schone kunsten, de grens, die is precies daar, waar een *kunstenaar* die voor uwe verbaasd-uitbollende ogen gelieft te trekken en nergens anders.

Want bij alle heiligen en onheiligen, dit boekje is *kunst!* Dit geldverhaaltje van de kunstenaar Wilhelm Vershofen, is kunst, zeer menselike en van edelen aard.

Ik kan mij een ‘ontwikkeld burger’ voorstellen, die door dit boekje van ruim honderd spaarzaam bedrukte bladzijden, niet heen kan komen en die zich vol ontzetting afvraagt: ‘Dit kunst?.... Moderne kunst?.... Maar lieve hemeltje, waar gaan we dan toch heen met de kunst? Het lijkent niemendal.’

En de man heeft gelijk, van uit een zeker standpunt - al is het er dan een standpunt naar!

We behoeven het niet te ontkennen, dat voor het gros van de rustige mensheid de kunst nog altijd een knusse uitspanning is. Ze ‘genieten’ er eerst goed en wel van, als twee oudere geslachten de zaak voor hen aannemelik hebben gemaakt, door er over te kibbelen en te vechten. Dan groeien ze bij de zich zuiverende ideeën zo'n beetje op en ze hoeven zich niet meer in te spannen om te begrijpen. De ‘fijnproevers!’ Ze kunnen alleen driemaal gekauwd eten verteren!

En litteratuur, dat is zo aardig, zo gezellig. As je zo es niks te doen hebt, dan ga je-n-es een beetje zitten neuzen in een boek. As je ten minste de krant uit hebt! En dat is bepaald aardig, heel aardig. En ontwikkelend. Kan je bovendien net es zien, wat een hoop smeerpijpen d'r rondlopen. En dan die ongelukkige liefdes! En die enkele edelaardige sterveling! Zou je zo voor je eigen portret kunnen houden! En sommige van die schrijvers kunnen sukke mooie natuurbeschrijvingen geven! Soms wel es wat lang, maar je leest ze niet verder, dan je zelf wilt, hè!.... Enfin, 't is heus wel een amusante ontspanning. En die modernen, nou, daar heb je d'r dan ook nog wel onder, die wàt een schuine situaties kunnen bedenken. En da's voor de variatie ook wel es niet onplezierig! Zo na een copieus dinee.... Kikker je van op. Nee, heus, die litteratuur, da's nog zo'n kwaje uitvinding niet!

En nu neemt Jan de Burgerman, de Nette, het boekje in handen ‘der Fenriswolf.’

‘Hm!’ zegt ie, ‘is dat niet zo'n ouwerwets beest van de een of andere uitgestorven godsdienst? Dat zal wel een tikkie roman ties zijn.’

Hoopvol gaat ie lezen. Maar mis, hoor! Wat een dooie boel. Geen minnebrieffie! Daar komt zelfs geen ene vrouw in voor! Geen liefdesgeschiedenis, geen schaduw er van. Geen enkel natuurbeschrijvinkie, geen hevige gemoedsuitstortingen. En schuin? Hoe wil je nou schuin zijn, as je geen

eens een vrouw in je verhaal laat voorkomen!.... Wat heb ie nou an al die dooie zakenbrieve. Om te giere! Hoe krijgt zo'n vent 'et in z'n malle hersens! Nee, dan gaan we liever een spelletje domineren!

En meneer geeuwt en doet het boekje dicht. En hij stuurt het naar een commissie, die lectuur voor het leger verzamelt. En zo komt het in handen van een korporaal en die schrijft er een artikel over voor 'De Nieuwe Stem' en beweert dat 'et 'kunst' is! Goeie morgen!

II.

Onze maatschappij is wel heel ziek. Wel heel erg ziek. En wie dit boek leest, behoeft daaromtrent niet meer te vragen.

Het is een bekend feit, dat in de litteratuur gans het tijdperk, waarin deze litteratuur ontstond, zich als in een spiegel weerkaatst. De kunstenaars leggen dus hun tijd in hun werk. Maat er is er nog een groot verschil van manier.

Een kunstenaar*) kan denken, een eenzame te zijn. Hij kan zich afkeren van de wereld om hem heen, of denken dat te doen, en zich bezighouden met zichzelf alleen. Hij kan 'zichzelf uitschrijven,' zoals men dat noemt. Echter, de consequentie van zijn kunstenaar-zijn gaat door, gaat boven zijn wil heen, boven zijn bedoelingen uit en onwillens of -wetens geeft hij getuigenis van zijn tijd en hoe het individualisme daar hoogtij vierde. Schrijvers als Hans Heinz Ewers met zijn 'Alraune' en zijn 'Das Grauen,' zullen voor latere geslachten een vreemd getuigenis zijn van de graad van perversie, van de noodlottige drang naar raffinement, van het bloedige conflict tussen de gezonde geest en de naar steeds nieuwe, naar steeds heviger sensaties dorstende bedorvenheid ener generatie, die alles verloren heeft, wat de mens in zuiverheid doet streven naar goed-zijn en het goede willen, omdat het schoon is. Uit dit soort werken - laat ik er 'The picture of Dorian Gray,' 'Le jardin des Supplices' en 'Les Civilisés' naast noemen - stijgt het spooksel omhoog, dat onze tijd en vooral de periode, die er direct aan vooraf ging, overdreigde: het ziek-makende spooksel van de verveeldheid, van het blasézijn, van leegheid-van-ziel. Men zal er aan beoordeelen, waartoe het spleen een geslacht voerde, dat verzadigd was van alle genot, en dat uit overmaat van rijkdom en uit gebrek aan diep gevoel van grote menselikheid zichzelf verscheurde uit verveling en wanhoop-aan-alles. - De kunstenaars echter, die deze boeken schreven, zouden om het oordeel der latere generaties glimlachen met dezelfde hooghartigheid, waarmee zij zichzelf èn hun tijd hoonden. Zij zouden zeggen: 'ik beschreef mijzelf en mijn dromen en niets meer.' En zij zouden gelijk hebben. Maar wij hebben evenzeer gelijk nochtans, als wij beweren, dat het tòch meer was dan enkel maar het uitschrijven van een toevallige persoonlikheid. Want als wij in een werk 'den kunstenaar' herkennen, dan *volgt daaruit*, dat ook zijn tijd er herkenbaar in is.

Een kunstenaar echter kan ook een andere wijze van getuigen tot de zijne maken. Hij kan zwijgen - of liever *trachten* te zwijgen! - over zichzelf, en objectief werk leveren. Hij kan de wereld om hem heen crities

*) Ik spreek hier opzettelik alleen over den *kunstenaar* en schakel daarmee al het minderwaardige, al het *epigonen*- en *virtuosenwerk* uit.

beschouwen en zijn kritiek verwerken tot kunst. Maar evenmin als de bovenbeschreven kunstenaar er in slaagde, de wereld buiten zijn werk te houden, evenmin slaagt deze er in, zijn eigen persoonlikheid daaruit te verbannen. Voor wie dieper schouwt is altijd duidelik waarneembaar *het conflict tussen kunstenaar èn wereld*, woelend en levend onder de schijn van objectiviteit en subjectiviteit beide. De 'objectieve kunstenaar' - ik gebruik deze term alleen om verstaan te worden, hoewel ik er een hekel aan heb, omdat ik de juistheid van de onderscheiding betwist - de objectieve kunstenaar is veel koeler en zijn werk is duideliker de weerspiegeling van zijn tijd, dan dat van den subjectivist. Zijn taak is betrekkelik moeiliker dan die van de man, die zichzelf als object van waarneming gebruikt en veelal is die taak minder lonend en vooral - minder dankbaar. Want de wereld heeft wel een goede neus voor de uitzonderlikheid van een kunstenaarsziel; ze herkent die vrij spoedig en al begrijpt ze er wellicht geen syllabe van, zo verontrust ze zich ook niet er over, want - ze behoeft zich deze veruiterliking niet aan te trekken voor zichzelf. Maar de objectivist houdt haar met koel gebaar de heldere spiegel der waarheid voor en ze ziet zich in al haar erbarmelike naaktheid, in haar gemene misvorming, in haar lelike verziekeliking, in haar huichelachtig vertoon van schijnbraafheid en edelmoed.... En ze schreeuwt van overdrijving, van laster, Van zelfoverschatting en eigenwijsheid, van verraad en - godslastering.... Jezus was een zeer objectief kunstenaar van tijd tot tijd....

En zo zijn ten slotte beide soorten kunstenaars gelijkelik 'miskend.' Van den een meent men, dat hij alleen zichzelf beschrijft in een soort verwaten hoogmoed, die nogal bekrompen zijn zou bovendien - van den ander, dat hij zijn tijd verknoeit en belastert, dat hij alles verdraaid laat zien en dat alleen zijn voorkeuren spreken uit z'n werk. En men wijst met nadruk en waardering op andere, populaire, mannen, die zich echter, op de keper beschouwd, bezighouden met een tijd, die verstreken is, die juist voorbij is en gemakkeliker te overzien en die - helaas! voor de populaire mannen in kwestie! - *z'n eigen kunstenaars gehad heeft!*

Als het waar is, dat geen profeet geëerd wordt in zijn eigen land, dan is het nog veel meer waar, dat geen profeet geëerd wordt in zijn eigen tijd.

Elke tijd heeft z'n eigenaardig wezen en van periode tot periode verandert de vorm, waarin dit wezen zich in schoonheid openbaart.

Het is onmogelik van te voren te zeggen, hoe die vorm voor een bepaalde tijd er uit zal zien en eerst langs velerlei mislukkingen en door eindeloos en sterk-vertrouwend zoeken wordt de nieuwe vorm gevonden.

Het is al veel waard, als iemand tot het besef komt, dat hij moet grijpen in het *essentiële* leven van zijn tijd en daaruit zijn werk van schoonheid smeden. En meer is het waard, als hij genoeg durf heeft om het ook te doen. Want daarvoor is durf nodig. Allereerst omdat de wereld het nieuwe niet begrijpt en zeker niet appreciëert. Zij 'geniet' in en uit sleur, zoals ze ten slotte alles uit sleur doet. Ze heeft op school en in het dageliks leventje geleerd een zeker iets te waarderen als kunst en zodra er iets komt, dat zich aandient als kunst, toetst zij het aan de gangbare begrippen en indien het daarmee niet in alle opzichten overeenkomt, kan zij het niet accepteren en gewaagt geringschattend van bizarre nieuwlichterij.

En nu rijst voor ons de vraag: wat moet de kunst doen in en voor déze periode? - Dat zal nog moeten blijken en vermoedelik zal het nog wel enige tijd duren, eer deze vraag *zichzelf tot oplossing brengt.* Onze tijd is in vele opzichten chaoties en zonder bepaalbaar karakter. Talloos vele stromingen bewegen de mensheid en verdelen haar in evenveel schijnbaar scherpgescheiden partijen en groepen. Ook in de kunst zijn bijna evenveel verschillende richtingen als er grote namen zijn. En al deze strijd en verdeeldheid zullen toch, zonder enige twijfel, voeren naar de hechte eenheid, die de toekomstige periode kenmerken zal en die, over de verschrikkingen van de wereldbrand heen, bezig is, zich te voltrekken.

De kunstenaar, die leeft met zijn tijd, en ogen en hart geopend houdt voor het leven zijner medemensen en voor de verschijnselen, die rondom hem opdoemen, heeft zich voelen meeslepen door de geweldige stroom, die hevig en vast en onweerstaanbaar onze maatschappij doorploegt: de strijd tussen kapitaal en arbeid, die onverzoenliker en voor de mensheid van geweldiger betekenis is dan de waanzinnige worsteling der nationaliteiten, die voor het ogenblik alle andere vraagstukken schijnt te zullen verstikken. Want het is niet de bloedige oorlog, die in wezen z'n stempel drukken zal op deze periode, het is de klassestrijd, en al wat daaraan vastzit. Het is ook de enorme ontwikkeling van de techniek en de schrikaanjagende samentrekking van de onnoemelike geldzeeën, die men het internationale kapitaal noemt, en die de wereld van industrie en handel overspoelen met hun golven, die dreigen te verslinden alles, wat niet willig wijkt.

Het is ongetwijfeld de taak der kunstenaars, hiervan mede te getuigen. Zij, met him sterke persoonlikheden, zullen partij kiezen, en naar him aard en temperament, naar de mate hunner krachten, zullen zij hun voorkeur en hun weerzin veruiterliken in hun werk. De kunstenaars, die blijven zullen en die betekenis zullen verwerven over de grenzen van hun tijd heen, dat zullen zij zijn, die spreken van wat in diepste en grootste betekenis deze tijd kenmerkt.

III.

Wilhelm Vershofen is een heel eigenaardige verschijning in de wereldlitteratuur en voor onze tijd van bizondere betekenis.

In zijn ‘Eiserne Sonnette’ raast en huilt het verdovende tumult van de moderne industrie. Het geweld van de stoomhamers, het oorverscheurend gegil van de sirenen, heel de donder van de scheepswerf en de ijzergieterij zijn samengekomen in deze ijzeren gedichten en er blijft een indruk van cyclopenarbeid, reusachtig van afmeting en ononderbroken, bijna een waanzin van geweldige werkdrift, een hooglaaiende bewondering voor de enorme vlucht van deze industrie, die spieren en hersens tot elkaar brengt in een teugelloze begeerte naar meer productie, naar monsterachtiger machinerieën. Deze sonnetten zijn een ware symphonie van de arbeid, een gloeiende bewondering voor de gigantesque prestaties van vernuft en spierkracht te zamen. Het is een gegeven, dat de schilders al eerder hadden aangegrepen, maar dat wel buiten de sfeer van de verfijnde ‘sonnetten-cyclus’ leek te liggen. En toch is het prachtig. Het is van een ongekende schoonheid, geweldig en bijna onpersoonlik, dreigend en vol gonzend rumoer. Ik wil er een citeren:

Hoch oben dreht ein Rad in gleichem Schwung.
Schutthalden starm wie Tafelberge drohend,
Daran die Schlacke fleuszt, wie Lava lohend;
Ein Aschen-Brodem stickt die Dämmerung.
Die Strasze knecht in schmutzgen Viadukt,
Dahinter brüten Städte wie Gespenster
Weit in die Ebne - irrlichtklein die Fenster;
Ich sehe nichts mehr, alles rauchverschluckt.
Verrufener murrt rundum das Getöse,
Nur des Konverters grelles Schmelzgebläse
Ununterbrochen taghell sprüht und zuckt.
Kippwagen rolln in endlos langen Reihn
Die drahtseilbahn mit mulmigem Gestein
Und poltem, stolpem in den Viadukt.

En na deze wonderlik schone sonnetten is gekomen het eigenaardige boek, dat ‘Der Fenriswolf’ heet.

* * *

‘Der Fenriswolf’ is maar een klein verhaal. Maar het is groot van beweging en van overzicht. Toen het in tijdschrift verscheen, heette het: ‘Ein Epos aus dem Leben des Kapitals,’ en dat was een titel, die het boek zonder overdrijving of grootspraak voeren mocht. Want het is werkelik een *Epos*, naar z'n aard en bedoeling beschouwd, een echt heldendicht uit de moderne geldoorlog.

In zijn schijnbaar droge zakelikheid heeft zich een diepe ontroering verdoken. Van onder het starre masker, dat de schrijver zich voorhoudt horen we de zware, schone stem uitklinken van een waarachtig mens, die waarschuwt en dreigt, en al spoedig heeft die stem ons meegevoerd, ons opgenomen in hetzelfde gevoel, dat haar doorbeeft. En dat gevoel is haat, doormengd van vrees en ook af en toe van een onwillige bewondering, de onpersoonlike bewondering, die de kunstenaar nu eenmaal koestert voor alles wat groot is. En wat hier in dit boek zich afspeelt is een drama van meer dan alledaagse afmetingen. De persoon van de Berlijnse grootkapitalist H. Böhle is groot, is Napoleonachtig van houding en gebaar.

De geschiedenis is spoedig verteld. Het is niets meer dan het conflict tussen het Noorse nationale kapitaal, dat de natuurlike drijfkracht van het water voor eigen nationaal gebruik wil vasthouden en het internationaal kapitaal, dat van de Noorse waterkrachtwerken een soort vasal wil maken, die produceeren zal in trustverband en op de wijze, zoals het grootkapitaal zal dicteren. Dit internationale kapitaal wordt vertegenwoordigd door H. Böhle, de directeur van de ‘Bank für Handel und Industrie’ te Berlijn. Het Noorse nationale kapitaal vindt z'n vertegenwoordiger in de vereniging van Noorse waterwerk-bezitters.

Böhle, deze koning in het internationale Bankwezen, heeft er de lucht van gekregen, dat de Noorse waterkrachten van enorme betekenis kunnen worden voor de moderne industrie. Uit verschillende verschijnselen maakt hij op, dat het land zich bewust wordt van de waarde dier bronnen-van-kracht en plannen beraamt om die waarde te nationaliseren. De gier heeft de prooi gezien, en begint z'n kringen in de lucht

te beschrijven, onzichtbaar hoog, berekenend z'n kansen, overwegend z'n aanvalswijze. De geld-generaal Böhle oordeelt, dat het ogenblik gekomen is, om de strijd aan te binden tegen het Noorse kapitaal, een strijd, die eindigen moet met de knechting van deze nationale rijkdom, die bukken zal en moet onder het juk van het machtige internationale bankkapitaal. Zo zal de Noorse bron van welvaart worden opgevreten door de onverzadelike Fenriswolf.

Koel, zakelik en deskundig begint Herr Böhle de veldslag. Dr. Vrancken, een van zijn bekwaamste adjudanten, wordt als spion, als voorpost gezonden naar Christiania, om daar op een klein bankierskantoor als 'volontair' te gaan werken. De befaamde Duitse volontair, die ook in ons land een zo terecht gewantrouwd verschijnsel is. In korte, zakelik gestelde brieven en telegrammen houdt hij zijn meester op de hoogte van de situaties, van de meningen der verschillende gezaghebbende mensen, de geschillen der belanghebbenden, de verschillende wijzen, waarop de politieke partijen en hun organen tegenover de kwestie staan.

Herr Böhle (merkwaardige overeenkomst in klank met een heel lelik Hollands woord!) blijft achter de schermen. Hij kent de schrik voor zijn naam, en houdt zich schuil. Maar in zijn privé-kantoor zit hij als een grote spin op de loer en geen enkele kleinigheid ontgaat zijn alles-overziend oog. Langzaam aan, met bijna beangstigende koelheid spint hij de draden, die straks de hele Noorse waterkracht-combinaties zullen omstrikken en in zijn macht brengen. Een nationale bank wordt overweldigd, een groot blad wordt omgekocht, personen van betekenis worden gepolst en, zo mogelik, gekocht. Kalmpjes en wetenschappelik wordt een wereldpaniek op de Beurs verwekt door het goedgeordend verkopen van aandelen in de Noorse waterkracht-werken en er komt een onrust, een spanning, die overal en nergens is. In Noorwegen weet men, dat er iets gaande is. Men voelt de intrigegeest, die sluw en machtig, overal tegelijk ageert en de lucht is zwaar van vermoedens. Hevig wordt in de pers gestreden en de regering zelf wordt in het geding betrokken. De vereniging van waterkrachtbezitters ziet zich genoodzaakt een buitengewone algemene vergadering te houden en daar behaalt Böhle door middel van zijn gekocht stemrecht een volledige overwinning. De regering aarzelt, de Kamer toont zich onwillig. Er wordt gekuipt en gesjacherd en het parlement valt. En bij de nieuwe verkiezingen wordt zodanig met invloed en geld gewerkt, dat de partij, die Böhle voor zijn zaak nodig heeft, de overwinning behaalt. En het boek eindigt met een telegram van de satellieten aan hun opperste krijgsheer: 'wir gratulieren.' En daarmee is het pleit beslist: de Fenriswolf heeft zijn prooi verslonden, en - kan rustig rondloeren naar een nieuw slachtoffer.

Het is een diep afschuwelik bedrijf, dat in dit boekje zo schijnbaar argeloos gedemonstreerd wordt en indrukwekkender dan twintig goedgedocumenteerde zakelike redevoeringen toont het aan de vreselike *ziekte van het kapitalisme*, die als een giftige kanker onze maatschappij doorvreten heeft in al haar vezelen!

Wanneer men iemand ziet handelen, vraagt men zich toch af: wat wil die man daarmee? En als men gebeurtenissen zich ziet afspelen als deze dan mòet men zich toch afvragen: wat is de diepere bedoeling van dit gebeuren, wat is de betekenis er van in en voor het leven van al de mensen,

die er bij betrokken zijn? Bij conflicten van deze afmetingen moèt men toch wel zoeken naar de mogelike gevolgen, die zij hebben kunnen voor de samenleving, want zij bepalen zich in hun beduiden niet enkel tot een land of een klein kringetje van belanghebbenden, maar hun dóórwerking gaat verder en grijpt in het leven zelf van onze maatschappij.

En wat drijft deze Böhle nu tot zijn actie? Waarom wil hij die Noorse rijkdom opgeslorpt zien door de macht van het internationale grootkapitaal?

Men kan er geen enkele redelike grond voor vinden. Noch Böhle, noch iemand anders wint er ook maar een greintje door aan geluk of levensgenot.

Deze bankier speelt met millioenen als een kind met zijn knikkers. Hij is puissant rijk en de zucht naar meer comfort in z'n leven, naar beter omstandigheden voor zich en de zijnen, kan hem onmogelik drijven. Er is maar een mogelikheid en die wijst juist op het gevaar van dit grootkapitaal, dat een mens van grote eigenschappen kan doen verworden tot een totaal nutteloze parasiet, die de levenssappen zuigt uit telkens nieuwe slachtoffers zonder er zelf aan innerlik geluk of geestelik bezit iets bij te winnen.

Böhle is de personifiëring van de fatale macht, die in onze samenleving nog steeds alles overheerst en die gebroken moet worden, wil de maatschappij niet in bloed en tranen ondergaan. Hij is de Napoleon van het kapitaal en even onbarmhartig in zijn veroveringswoede als deze geweldige veroveraar zelf. Hij leeft nog slechts, zolang hij bezig is, een veldtocht te leiden en nauweliks is de overwinning behaald, of zijn rusteloze geest zoekt alweer naar nieuwe offers. Hij weet nog alleen, dat hij overwinnen wil of óndergaan, dat alles buigen zal en zijn grootmachtigheid aanbidden in sidderende adoratie. Hij is weerzinwekkend van geslepenheid, kracht en koelheid. Onblusbaar brandt in hem de duistere hartstocht, die de grote veroveraars moet hebben verteerd in hun wilde veroveringswoede, maar, sluwer dan de openhartige krijgsman, houdt hij zich achteraf en houdt de touwtjes van de armzalige marionetten, die hij beweegt naar zijn ijskoud-berekenend welbehagen. Geen seconde laat hij zijn ongeduld blijken, geen moment overweldigt de passie zijn koeldirigerend verstand. Hij weet tè goed, dat een onhandigheid, in een ogenblik van oplaaiende drift begaan, de veldheer op àl te grote kosten kan te staan komen. ‘Beheers u zelf, en gij zult de wereld beheersen,’ moet z'n devies zijn geweest. En zozeer heeft hij dit devies tot zijn levensleer gemaakt, dat hij bijna geworden is tot wat hij in waarheid zijn moèt voor zijn afschuwelik bedrijf: een feilloos en harteloos werkende *machine.*

Böhle is een merkwaardig, en ten slotte diep-beklagenswaardig product van onze tijd en zijn grenzenloze geldzucht zou onverklaarbaar zijn, als we niet wisten, dat die in wezen gelijkwaardig is aan werkelike heerszucht. Wat hem drijft is, louter en alleen, de zucht naar meer machtdoor-geld, de ziekelike begeerte om ‘grote zaken’ te doen, om alles te overbluffen door zijn handigheid en zijn geweld, om overal zijn zware vuist te doen voelen. Hij lijdt aan niets meer of minder dan een kwaadaardig soort waanzin. De geldhandel is voor hem een gevaarlike sport, uitgeoefend ten koste van al wat hem weerstaan wil. Hij handelt als een

ruiter, die zijn paard van hindernis tot hindernis drijft, die telkens breder sloot, hoger heg zoekt, alleen om de aangename huiver voor het gevaar over zijn rug te voelen rillen.

En in zoverre is deze Böhle menselik in zijn hartstocht en kan ons ontroeren door zijn ‘geval.’ Maar wij gevoelen daarnaast, dat de wijze, waarop hij zijn hartstocht uitleeft, te gevaarlik is voor ons allemaal, voor ons wel-zijn, voor het rustige geluk der mensen, waarom hij zich niet bekommert. Hij staat ons voor de geest als een ‘rücksichtslose’ wolf, die aanvliegt al wat hem in de weg komt, die verscheurt en verslindt uit louter bloeddorst, in telkens opvlammende, redeloze drift: als hij nergens behoefte aan heeft, moordt hij toch, uit enkel welbehagen, omdat hij in opperste drang er toe gedreven wordt, een drang, die ongetwijfeld een natuurdrang is. In andere omstandigheden ware deze zelfde man een geweldig roverhoofdman geworden, een groot artist of een groot veldheer. Nu is hij de harteloze dobbelaar om millioenen, om mensen, om regeringen als 't er op aankomt. Nu is hij de geachte, hoog in aanzien staande, immers schatrijke bankier, misschien de filantroop, aan wien het vaderland en de mensheid veel verschuldigd zijn.

Het ware wenselik een maatregel te vinden, om deze soort individuën op te sluiten, niet in een gevangenis, maar in een gesticht voor ongeneselike krankzinnigen.

Alleen in het door en door zieke milieu van onze samenleving is een dergelijke parasiet mogelik. Waar het geld de hoogste godheid is, is alles vatbaar voor corruptie. En daar is het systeem der Böhle's op gebouwd. Daardoor is het de bankier mogelik geheel Noorwegen te doordringen van zijn fatale invloed, zonder dat iemand zelfs vermoedt, wat er op handen is. Legers van geld zendt hij vooruit en in zwijgend voorwaarts rukken overweldigen zij alle tegenstand. Stilaan zien we de tegenpartij slinken, we zien hoe ze machteloos wordt samengedrongen in een hoekje en afgemaakt. Alles met grote middelen en zonder het flauwste spoor van medegevoel, zonder een enkele overweging van het geweten.

Dit bedrijf is zo diep-weerzinwekkend, omdat het òn-menselik is. Heel deze bekwaam-gedirigeerde veldtocht, heel dit machtig-geleide drijven is vreemd aan alle warmere menselikheid. Het enig menselike is de drijfveer van Böhle, de niets ontziende heerszucht en veroverwoede van deze machtswellusteling van het kapitaal. Maar zoals ten slotte alle andere soorten van heerszucht, richt ook deze zich nog op een droevige hersenschim: de beschikking over millioenen en milliarden, waar niemand, ook Böhle zelf niet, de geringste schijn van dieper geluk uit puren kan. En niettemin zijn deze verfoeielike millioenen in staat eerlike mannen tot fielten te maken, honderden en duizenden rustige levens te vergiftigen in onrust en angst voor het verzekerde bestaan, in doelloze jacht naar fortuin, de pers te serviliseren, politieke ‘overtuigingen’ te doen omzwaaien, een ganse regering te doen verbleken in machteloosheid, een heel volk te doen bukken onder de zwaarberingde hand van de naar macht hijgende gek, die deze millioenen als een vlijmend wapen tegen hen keert!.... Onze maatschappij is wèl door en door ziek en - bedorven....

Wat glariet achter den ontzettenden krijg, die als een allervreselikste en alles-verslindende Fenriswolf heel de wereld met zijn klauwen en tanden aan bloeden rijt anders dan dezelfde stompzinnige, fanatieke macht van het zedeloze grootkapitaal, dat deze Herr Böhle zo honds vertegenwoordigt?

* * *

Wilhelm Vershofen geeft ons z'n mening omtrent het geval niet. Hij geeft alleen het geval, en hij geeft het met verbluffende nuchterheid en soberheid, met aan dorheid grenzende accuratesse. En dat is juist gezien. Het versterkt slechts de indruk, de schrik voor deze mogelikheid. In deze wereld is geen plaats voor gevoeligheden, zo min als voor moraliseren. Geen plaats en ook geen behoefte. Want het dorste exposé der simpele feiten is ruim voldoende om te doen zien, hoe ellendig wij overgeleverd zijn aan dit despotisme van het geld, hoe radicaal elk spoor van menselikheid en warmer gevoelens uit de ziel dezer goudspeculanten is weggesleten, en - welke ontzettend gevaarlike machten zij in werking kunnen stellen en hoe die functionneren. Voor ditmaal blijft de historie bepaald tot een zuiver financieel gevolg, maar achter deze intriges, we voelen het maar al te goed, gromt de dreigende God van den oorlog, die slechts wacht tot de tegenstand te sterk wordt, om zijn zwaard mee in de weegschaal te werpen.

Daarom is het volmaakt overbodig, dat de kunstenaar ons zijn afschuw voor het liederlik gebeuren nog eens nadrukkelik toeschreeuwt, en de kunstenaar Vershofen heeft begrepen, dat een artiest niets overbodigs doen mag.

'Der Fenriswolf' is een boek, dat ijverig dient gelezen te worden door ieder, die op de hoogte wil komen van de lugubere zaken, die onder het oppertoezicht van den ouden Mammon gedreven kunnen worden, en hòe zeer de wereld aan deze verslindende godheid verraden en verkocht is. Het is een teken des tijds, dit boek. Het is een bewijs, dat naast het weten ontwaakt het besef van de grondeloze immoraliteit dezer geldoorlogen. Als de kunst begint te spreken wil dat zeggen, dat het geweten der mensheid bezig is, wakker te worden.

Het is een fijn en sterk kunstwerkje, deze 'Finanznovelle,' ondanks zijn zonderlinge vorm en z'n schijnbare dorheid. Het is geschreven door een warm en gezondvoelend mens, die geen sentimentele preek wenst te houden, maar die met de vuist op tafel slaat en dit boek als een vloek in het gelaat der wereld slingert.

Het is grievend en honend, zonder blijk van opzettelikheid.

En eveneens zonder blijk van opzettelikheid is het opvoedend.

Door deze brieven en droge bescheiden loopt een climax van spanning, die u tot het laatste telegrammetje gevangen houdt.

En door dit alles te zamen is het schoon; zonder mogelikheid van dwalen beluisteren we met ontroering de klop van het warme hart, uit welks diepte dit werkje steeg naar de zichtbare oppervlakte der litteratuur.

Wilhelm Vershofen is een bij uitstek *modern* kunstenaar en in de toekomst zal hij ongetwijfeld behoren tot de groten.

Hoeven, Maart 1918.

Bespiegelingen van een jeugdigen grijsaard

Een gedachte, die geen tegenspraak uitlokt, ware beter onuitgesproken gebleven: elk spoor van inhoud moet er vreemd aan zijn.

* * *

De fijne smaak en de neiging tot distinctie van een uit intellectueele voorgeslachten geborene zijn gelijkwaardig in wezen aan de wreede en vernietigende instincten van den afstammeling eener misdadigersgeneratie: beide zijn *atavismen*, en als zodanig zonder verdienste, zoowel als zonder immoraliteit.

* * *

Wie liefde-zonder-zinnelijkheid predikt, is in principe even misdadig als wie een veeltallige moord beraamt - maar veel immoreeler.

* * *

Wie het oprechte verlangen koestert als Christus' leerling te leven, heeft er in de eerste plaats voor te zorgen, buiten elk kerkverband te blijven.

* * *

In het diepst van z'n geweten erkent elk mensch maar één God, en dat is - zichzelf.

* * *

Het ideaal is de hefboom, waarmee de zwakste onder ons bergen kan verplaatsen.

* * *

De illusie is de hefboom, waarmee wij *denken* bergen te kunnen verplaatsen. Maar de illusie is niet meer dan de ijle schaduw van het ideaal en immer blijkt dan ook de hefboom te zwak. Op een zeer schoon en zeer hoopvol moment breekt hij en de berg valt terug op den onvoorzichtige, die zoo ondegelijk een werktuig voerde. Zóó zijn er velen verpletterd.

* * *

‘Wij zullen de nieuwe époque maken,’ snoeven de heel jonge menschen - maar ze vermoeden niet, dat de ‘époque’ hen al had gemaakt tot in hun verste toekomst, lang vóórdat ze wisten, wat een ‘époque’ was!....

* * *

Wie er nooit aan twijfelt, of een werk hem gelukken zal, die zal dat werk nooit tot een goed einde brengen. Want het wezen van alle twijfel is - kracht.

* * *

Fanatisme is een uitvloeisel van gebrek aan diepe intellectueele kracht. Het is epn eigenschap, die behoort bij het dilettantenkarakter. Daarom vindt men vooral onder intellectueele vrouwen van allerlei richting en beginselen zoo vele en zoo onverzoenlijke fanatici.

* * *

Wie een ideaal 'goddelijk' noemt, verheft daarmee den mensch tot een godheid, want in spijt van alle rethorica kan geen ideaal hooger of verder gaan dan de menschelijke verbeeldingskracht reikt. En dat is inderdaad niet zoo heel hoog of ver....

* * *

Alleen zeer ernstige, diepe en warme gemoederen, die bovendien beschikken over een sterken en rijpen geest, zijn in staat tot eenigszins dragelijken humor.

* * *

Alleen zeer hooge karakters kunnen sarcasme verstaan en hanteeren. De minder edele stellen zich tevreden met hatelijk te zijn en dit voor sarcasme te laten doorgaan.

* * *

Te spreken over 'Domheidsmacht' lijkt mij een bewijs van gebrek aan hooger inzicht. Want daar de Domheid een uiterste is, en als zoodanig in wezen *superieur*, heeft ze even weinig kans ooit 'macht' te verwerven als de Wijsheid.

Wat macht heeft op de wereld, dat is de Middelmatigheid.

De 'Mediocratie,' waarvan De Balzac spreekt in 'Les Paysans,' regeert overal, en altijd zal ze de macht voeren als symbool van haar minderwaardigheid.

Maar de Wijsheid en de Domheid zullen terzijde staan en toezien, de eerste met een glimlach van goedmoedige minachting, de laatste met een grijns van woedende spijt.

* * *

Originaliteit is een eigenschap van zoo fijn gehalte en zoo zeldzame verschijning, dat men het begrip er van ten eenemale verloren heeft. Meestal is het voldoende ruw en dom z'n meest onkiesche meeningen te verkondigen om door te gaan voor een origineel mensch. In totale begripsverwarring noemt men originaliteit en excentriciteit in één adem.

* * *

Tusschen origineel en excentriek bestaat ongeveer dezelfde verhouding als tusschen ongezouten en zouteloos.

* * *

Hooghartigheid is niet veel meer dan een product van brutale vooroordeelen.

Hoogmoed is een psychische eigenschap van zeer edelen en zeer noodlottigen aard.

* * *

Alle dingen bestaan slechts bij de gratie van hun tegenstelling.

* * *

Virtuositeit noemt men in de wandeling ‘een gave.’ Eigenlijk is het niet meer dan een gebrek aan gave.

* * *

Een profeet is iemand, die zijn eigen tijd klaar en duidelijk ziet. En daar het grootste deel der menschen blind is, noemt men hem: ‘een ziener.’

Liefdes-idylle
door Job Steynen

> Il entendit de tristes gammes,
> Qu'un piano pleurait dans la nuit.
> LAFORGUE.

Het was in den, lang niet goeden, ouden tijd, als de menschen nog onverstandig waren en zedeloos, en zij zonder eenige beschaving, die de moeite waard was, verder leefden. Nog had het Christendom, ondanks zijn langdurigen arbeid en routine niet gezegevierd. Men was dwaas, men was slecht, men was schaamteloos, en onder het oog van het, delicate, publiek bedreef men de omvangrijkste schunnigheden. De bordeelen bloeiden, bloeiden uitbundig als boogaarden in het voorjaar.

Op een avond van niets - na een langen dag van niets - stond de oude gracht vol van een droevig grijzen schemer. Het water had een diepen zwarten glans gelijk een schoon boosaardig oog, de boomen bewogen niet, en vanuit der huizen hoog opgeschoven vensters glommen bloedroode lichten als noodsignalen.

Een piano jammerde, en dit was afschuwelijk om aan te hooren.

Deze geheele stadswijk leek uitgestorven; ver in den omtrek der gracht werd geen geluid vernomen, en dit juist gaf aan de rammelende gillen van die eene piano iets als eene opzettelijke manifestatie van waanzin.

Verbazingwekkend als een acteur die plotseling op een ledig tooneel verschijnt, zoo naderde daar eensklaps een jonkman. Op de brug bleef hij een wijle staan in het groene lichtschijnsel van een lantaren en hij beraadslaagde blijkbaar eenige seconden met zich zelven, dan kwam hij aarzelend de gracht op. Het geluid der piano was opgemerkt, en hij ging langzaam, maar gewis, deze richting uit. Reeds bespeurde hij de hoogopgeschoven vensters, waaruit een roode straal als een zoekhcht op den straatvloer scheen, en hij bleef staan.

Over de raamkozijnen kwamen dan vrouwen liggen, het bovenlijf geheel overhangend, onder de kapsels waren de halzen bloot en de schouders; de eveneens bloote armen leunden met de ellebogen in de vensterdrempels, en zoo, tegen het roode licht der kamer achter haar, leken zij de donkere figuren, die over de balustraden der loges hangen in een schouwburgzaal, wanneer, voor een aangrijpende scène, de lichten zijn gedoofd. Zij riepen wat naar den jonkman over de straat henen, en wenkten hem met gebaren der handen. Een deur werd reeds geopend en ziet, ziet, daar langzaam beklom hij de trappen, welke naar deze deur en zijn verderf voerden.

Een weinig aan den muur zich drukkend om den doorgang vrij te laten, stond, met de hand aan den deurknop, een gezette vrouw. Ze was

de onderneemster dezer inrichting, waarvan gij vermoedelijk den aard en bestemming reeds begrepen hebt. Het was een der huizen van de soort, welke, door Solon uitgedacht, sedert dezen wijzen archont uit een hygiënisch en ethisch oogpunt steeds een zegen waren voor de samenleving der menschen. Op deze gracht waren vele dozijnen van zulke huizen, doch niet één had een zoo goeden roep als dit. Zelfs in de provinciesteden en in de dorpen op het platteland kende men dit adres en prees het eenparig; notabelen geriefden elkander op de sociëteit met het na eenig grinnikend gefluister in elkaars zakboekjes op te teekenen, en van de verste uithoeken des lands stroomde kwistig de clientèle naar dit eenvoudige maar propere en betrouwbare huis. Het uiterlijk was ernstig, en verried reeds de ethisch-hygiënische en zegenrijke bestemming; ook de soliede eenvoud was reeds vanaf de straat merkbaar. Stalden de naburige huizen in kleurige letters, boven de deuren aangebracht, de meest weidsche namen uit, als ‘Le Palais de Mohammed,’ ‘Le divan turc,’ ‘Le Sérail des Empereurs,’ en dergelijke, hier bespeurde men niets dan den naam der onderneemster: ‘Chez Veronique’ las men in sobere zwarte Dürer-letters, op het tuimelraam, en hieruit sprak eene distinctie, welke slechts ernstige zaken kenmerkt, en meer dan alle luidruchtigheid den beschaafden voorbijganger tot waardeering noopt. Slechts in den zeer laten avond, wanneer de toeloop gering was geweest en de ontvangsten op verre na de kosten niet dekken konden, werd de distinctie wel eens prijsgegeven, en klonk, als thans, de opzienbarende piano, omraamden de opene vensters een interieur vol van rozenrooden lichtschijn, die zelfs aan skeletten en aschgrauwe vleeschblokken een glans van aanminnigheid verleend had.

Nauwelijks was de jonkman binnengekomen, of de vensters werden gesloten, de gordijnen zedigst dichtgeplooid. Der luidruchtige piano legde men onmiddellijk het zwijgen op, en na het rumoer van daareven trad opnieuw de distinctie in, welke den goeden roep van het huis gemaakt had tot in de verst-verwijderde provinciesteden. Naast die distinctie heerschte er ook een zekere intimiteit, want deze Veronique en hare, zoo geheeten, pensionnaires waren niet zonder het instinct, waarvan vrouwen elkander het bezit mis-gunnen en dat als een hoogste goed wordt aangezien: het instinct der huiselijkheid, hetwelk de woning zelve zoo aantrekkelijk maakt dat de man er liever toeft dan in het opwindende theater of het geldverslindende koffiehuis.

Het vertrek, dat de bezoeker binnenging, zag er burgerlijk welvarend uit, daar stonden om de soliede elken tafel vier stoelen van diezelfde houtsoort gerangschikt; een buffet met de eeuwige ruiten in lood ontbrak niet, noch het servies, noch de twee crapauds voor de vensters, noch de stijve trumeau met een koperen bloempot en twee boeken in prachtband erop, noch de portretten van leden der koninklijke familie, noch iets van alle verdere fraaiheden, welke sedert menschenheugenis het onstuimig begeerd bezit mogen heeten van alle geachte ingezetenen der beschaafde wereld. De lamp, die den heerlijken lichtschijn door de kamer, en daareven zelfs over de straat, verspreidde, geleek met hare roodzijden kap een enorme papieren roos. De, nu zwijgende, piano blonk, zij was de trots van alle huisgenooten, en werd des morgens geregeld en liefdevol opgewreven door de pensionnaires, in vormlooze peignoirs en nacht-

japonnen gehuld, terwijl een diadeem van papillotten de nog onverzorgde gele of grijze of karmozijnroode gezichtjes bekroonde. Trouwens alle meubels en snuisterijen in dit vertrek zagen er proper uit, en hunne schikking was ordelijk en smaakvol. Kortom, men bespeurde hier de zorgende aandacht, de liefdevolle hand der vrouw, - van meer dan ééne zelfs.

- Het is vreemd, het is vreemd, mompelde de jonkman, terwijl hij de vrouw, met welke hij (naar het gebruik dier tijden) zich in een andere kamer afgezonderd had, oplettend aankeek, - het is of ik je meer heb gezien.

- Dat is mogelijk, gekte zij, - er zijn er zooveel, die me gezien hebben, hè?

- Ja, ja, deed peinzend de jonkman, en hij vond zichzelven heel even wat hij altijd gaarne had willen worden, een ernstig man.

- Ja, jà, zei de vrouw, en hij leek haar een doodsche makker.

Toen werd het stil.

Zij zaten beiden op de kanapee, die in deze kamer der eerste verdieping op dezelfde plaats stond, welke in het eendere benedenvertrek door de meergemelde piano werd ingenomen. De meubels waren verder hetzelfde als in de keurige benedenkamer. Een tusschendeur was, wat mij onverantwoordelijk schijnt, opengelaten, en in de aangrenzende alkoof bespeurde men een bed en nog enkele andere toestellen en gereedschappen van intiemen aard.

In de stilte klonk nu eensklaps de piano. Schelle kreten eerst. Dan gedempte tonen, als muziekgefluister. Daarna snel en dof muziekgeklok klok klok als van iemand, die zijn mond spoelt.

De jonkman en de vrouw keken elkaar een weinig verschrikt aan.

Zij was geen opmerkelijke verschijning. Haar haren waren donkerbruin, en keurig omhoog gekapt; gele kammetjes hielden het rondom vast als kleine zorgvuldige handen. Haar wenkbrauwen waren eveneens donker en hadden den vorm van points d'orgue. De oogen schitterden van hartstocht of atropine. De neus was banaal. De mond had gelijke tanden, en lieflijke lippen, die veel zonder reden glimlachten. Haar hals zou door dichterlijker lieden dan ik met albast, marmer of dergelijke grondstoffen vergeleken zijn, zoo blank was hij. Deze hals verdween in een garnalen-rose peignoir, en niet slechts de hals verdween erin. Die peignoir borg gansch een schat van bekoorlijkheden. Ik vrees, dat dit alles den jonkman ontging; hij leek althans zeer in zichzelven gekeerd en bleef beleedigend rustig.

Doch plotseling kwam er leven. Hij stond op, en liep snel naar haar toe. Haar houding en blikken heetten hem welkom. Hij stak den mond vooruit, en - neen, niet wat ge verwacht hadt, lezers. Heel iets anders. Op den somberen toon, bij deze gelegenheid zoo wèlpassend, zei deze mond; Ik wéét het, je bent Lotje van dokter Mathijsen.

Ze deed ontzaglijk snel haar oogen dicht; haar hoofd had een kort gebaar, alsof ze een slag ontweek. Doch schier gelijktijdig glimlachte ze weer - zonder reden.

Die glimlach stak hem als een angel.

- Lotje Mathijsen.... deed hij op welmeenend droevigen toon.

Ze keek hem dartel aan, en zei, de lippen tartend even tuitend: En wat zou dat?

- Wat zou dat.... wat zou dat.... herhaalde hij ontroerd en nameloos verward.

- Leeft je vader nog, Lotje?

- Ik weet het niet, antwoordde ze op een toon, die den gevoeligen jonkman bijna in schreien deed uitbreken.

Het was even stil in het huiselijk vertrek, en men hoorde de piano afgrijselijk jammeren.

- En.... en je moeder? deed de jonkman op onvasten toon.

Zij haalde de schouders op, en deed dit met die zekere, inheemsche, gratie, waar ik niet van houd.

- Ach, dat kan me niet schelen, antwoordde ze, - ik heb wel iets anders te doen, dan daaraan te denken.

- Ja, je hebt wel iets anders te doen, hernam de jonkman nu beteekenisvol.

- Als je het druk hebt, hè, dan denk je daar niet aan.

- Wat zèg je? viel hij doodelijk verschrikt uit, en hij was uitermate deemiswaardig om aan te zien.

Zij lachte luid en onbevangen.

Thans verloor zijn ziel haar evenwicht geheel en al. Hij ontmoette een meisje, dat hij op school heel goed had gekend, thans in de meest weerzinwekkende omstandigheden. Dit was tragisch, bijzonder tragisch. - Het behoorde dat althans te wezen. Zij echter scheen dat niet te begrijpen. Dat was ongehoord, ongehoord.

Zijn geest was uit den koers. Hij peinsde.

In de stilte hoorde men de piano als een uitzinnige te keer gaan.

De jonkman vond dit geluid ontzettend.

Zij echter lachte er waarlijk nog om.

- En hoe bevalt je levenswijs je?

- Uitmuntend.

- Dat meen je niet.

- Waarom niet?

- Wel, omdat.... omdat....

- Nu, waarom?

- Omdat.... omdat....

- Nu?

- Ja, omdat....

Zijn verwarring groeide.

- Wie had dat ooit gedacht, Lotje.

- Ja, hm. Het loopt soms vreemd, hè.

- Ik zie je nog met je boterhammentrommeltje naar school gaan.

- Zoo, zoo?

- Wat kon je dansen langs den weg. Je twee vlechten zwaaiden rond je hoofd....

De piano relde.

- Je was een levendig kind. En toch had je iets zedigs, iets, waar wij, jongens, tegen op zagen. Wij hielden allemaal van je! We waren voor je door het vuur gegaan. Wij bewonderden je.

Hij zelf was, al sprekend, weeker en weeker geworden, doch bij haar bemerkte hij geen zweem van ontroering.

- Je hadt als jong meisje iets, dat.... dat eerbied wekte, wij naderden je met een zeker ontzag!

- Dat was braaf van jelui.

- En vroom dat je was. En wars van wereldsche dingen. Een ieder meende, dat je je leven aan God zou wijden.

De piano raasde als een bezetene.

- Lotje, deed hij nu diep ontroerd, en hij rees op en liep naar haar toe; hij naderde behoedzaam, als tot een schaap, dat hij vangen wilde.

- Lotje, wat een leven.

- Het is om te schateren.

- Lotje, je kunt nog terug.

- Neen, zeg, houd nu op, het is een comedie.

- Lotje, bedenk eens hoe slecht je bent....

- Schei uit. Schei uit. Het is kostelijk.

- Lotje....

- Ja, ja, het is goed.

Zij lachte schel op.

De jonkman was bleek geworden.

Zijn gastvrouw droeg een aanminnigen blos op de wangen. Die werd niet uitgedoofd.

De piano gierde, zoo valsch, zoo vàlsch. De vrouw lachte maar, en stak gekkend de tong naar hem uit.

Ineens zweeg de piano, gelijk een circusorkest bij den ophanden doodsprong van een acrobaat.

- Lotje, Lotje, zei hij nog, - denk om je onsterfelijke ziel.

- Ik beloof het je, zei ze.

De jonkman had een gebaar van onwil.

Dan bracht hij zijn beurs te voorschijn en nam er twee rijksdaalders uit. ‘Zoo,’ deed hij, terwijl hij ze op de tafel lei, en hij stak haar flauw de hand ten afscheid toe.

- Houd je geld maar, zeide zij.

- Is het te weinig? deed hij met, naar hij meende, bittere wreedheid!

- Het is te veel, antwoordde zij, - ik neem geen aalmoezen aan.

Ik ben geen bedelaarster.

- Neen, maar wel 'n....

- Ik wil ervoor wèrken, zei ze, en met een vragenden blik naar den benarden jonkman, en zoowaar, zoowaar, nog altijd glimlachend, maakte zij weifelend haar ceintuur los.

De ontredderde bezoeker wendde zich af.

De piano rammelde in duizelingwekkend tempo, wat al zeer effectvol was in dit oogenblik.

De versmade Lotje gespte haar ceintuur weder vast, eilaas, voor hoe lang?

De jonkman ging.

En Lotje, alleen gebleven, lachte niet meer. Integendeel, zij.... of neen, ge zoudt me toch niet gelooven....

De piano zweeg. Een groepje bezoekers was binnengekomen. En met hen de distinctie, waaraan het huis zijn goeden roep dankte tot in de verst verwilderde provinciesteden.

Van vertalingen en vertalers

Dit wordt een vaste rubriek, die naar ik hoop, nuttig werk zal doen. Want op geen enkel gebied heerst zoveel misverstand en onverstand, als op het gebied van vertalingen. Ik heb mij voorgenomen, zo mogelik elke maand één vertaling onder handen te nemen en deze schandelike prulleboel, deze infame smeerlapperij van ons vertaalsysteem, dat niet anders dan 'commercieel' genoemd kan worden, aan de kaak te stellen. Wie weet, misschien helpt het een beetje,

Het Duel, Roman uit het hedendaagsche Russische Officiersleven, door *A. Koeprien.* Vertaling van *S. van Praag.*

Het is een mooi boek, deze roman uit het officiersleven, maar het is beroerd vertaald. Er zitten prachtige gegevens in omtrent de moordende verveling, de gemene depravering, de gevaarlike machtswaanzin, die bij het militaire systeem horen als de rook bij het vuur, maar het boek is allerellendigst vertaald. De persoon van de zwakke idealist, die Romaschow heet, is zeer fijn, zeer gevoelig en met de zachte weemoed, die men zelf-ironie noemt, geschapen, maar o, wat is dat boek schandelik slecht vertaald! De lamlendige geest van sleur, de smerige intrigetjes, de gruwelike vergroving van de officierswereld in een provinciestadje is prachtig en geestig en met een hart vol droefheid gegeven, maar het boek is allermiserabelst vertaald!

Het zou een waar genot zijn, dit boek te lezen, want het is groot van menselikheid, van toorn en medelijden, maar alle genot wordt vergald door de belachelike, de kinderachtige, de door en door slechte vertaling van deze heer S. van Praag.

En daarom wil ik een enkel woordje spreken tot deze heer S. van Praag. Ik denk wel niet, dat ie me volkomen begrijpen zal, maar het kan tòch z'n nut hebben misschien - voor anderen.

Meneer S. van Praag dan, het is niet de eerste maal dat ik mij geërgerd heb aan uw - het is moeilik, *dit* werk met een enkel woord te kenschetsen - aan uw onpasselik makend bedrijf. U hebt ook een paar prachtige werken van de fijne Andrejew verknoeid, verprutst, verminkt, bedorven. Als u vertaalt, meneer S. van Praag, dan overspuwt u het werk met het slijm van uw domheid, uw litteraire domheid. U smijt er de stenen van uw onkunde, het slijk van uw machteloosheid, de onwelriekende afval van uw zonderling vals taalgevoel overheen. En als dan, meneer S. van Praag, de lezer nog een zekere min of meer goede of juiste totaalindruk van het oorspronkelike werk krijgt, dan is dat niet *door*, maar *ondanks* uw vertaling, *ondanks* uw - ik neem volgaarne

aan: moeizame - arbeid. Omdat het glanst en schittert van geest en schoonheid dwars door de onsmakelike smurrie heen, die u er overheen gestort hebt met uw ‘vertaling.’

Want, meneer S. van Praag, ik wil u wel geloven, als u zegt, dat u zo goed Russies kent. Ik feliciteer u daarmee en ik wou, dat ik het ook kende. Maar dat interesseert mij toch maar matig, want u hebt een kwaal, die door deze kwaliteit niet geneutraliseerd wordt. Begrijpt u me al een beetje?

Iemand, die een vertaling in 't Hollands maakt, die moet, behalve de vreemde, ook de Nederlandse taal kennen. Dat klinkt toch niet vreemd? Dat is toch geen overdreven, geen aanmatigende eis, wel?

Nou, meneer S. van Praag, ik weet niet, wat voor een landsman u is, maar ik geef u mijn woord als Hollander, dat het taaltje, door u voor Nederlands uitgegeven, bedroefd weinig op Nederlands lijkt. Op wat wij, kunstenaars, wij letterkundige kunstenaars, begrijpt u? Nederlands noemen. Het is een zonderling koeterwaals. Misschien is het voldoende voor correspondentie met uitgevers, daar heb ik geen verstand van, maar in de vertaling van een kunstwerk mag het niet voorkomen. Het lijkt me soms, meneer S. van Praag, dat u een beetje dronken wordt als u zit te vertalen, dronken van uw eigen gewichtigheid, niet van hartstocht voor de schepping, die u te ‘reproduceeren’ zit, versta mij goed. En met uw beneveld verstand hebt u dan geen contrôle meer over wat u schrijft en vooral niet over het verband met wat u pas geschreven hebt. ‘Schrijven’ dan bij wijze van mechaniese bezigheid, ziet u, want wat wij *schrijven* noemen, meneer S. van Praag, wel, dat kunt u natuurlik absoluut niet. De misère begint al in uw voorlichterige ‘Voorrede.’ Ik licht er op goed geluk een zin uit:

> ‘Schaart Koeprien zich hier niet welbewust in het gelid van Gorki en de zijnen en wie ter wereld zou het invallen op hen het l'art pour l'art van toepassing te laten zijn.’

Ziet u, dit zijn wel Nederlandse woorden over 't algemeen, maar, meneer S. van Praag, daarom is het nog geen Nederlands. En zeker geen taal, die u ons moet voorzetten in uw kwaliteit van - vertaler. U moest u voortaan maar bepalen tot vriendschappelike correspondentie - o, niet met mij - dan mag u zoveel koeteren als u verkiest, maar zodra u uw neus buiten de deur steekt met dit geleuter, gare à vous!

Meneer S. van Praag, u kunt dus geen Hollands schrijven. En toch vertaalt u kunstwerken. Uit het Russies nog wel. U beseft natuurlik niet de fijne, de bijna niet aanwijsbare logica, die het woord aan de stemming, het beeld aan de atmosfeer van een zin, van een periode bindt. Dat is uw goed recht, hoor, u is geen kunstenaar. Maar het bestaat en eigenlik, ziet u, eigenlik moest dat alles óverkomen bij vertaling. En dat verstaat u ten enemale niet, dat kunstje. En daarom, meneer S. van Praag, u moest er nu maar uitscheien met vertalen, want u wordt langzamerhand hinderlik, weet u dat wel?

Om u uw zin te geven, zal ik een fragmentje uit uw vertaling overschrijven en daarin een paar woorden onderstrepen en een paar opmer-

kingen tussen haakjes plaatsen. Misschien lukt het mij, uw slaperige ogen voor een enkel moment open te krijgen, zodat u uw eigen bespottelike minderwaardigheid zien kunt:

> 'Bij een trog op de grond lag (Koeprien bedoelde natuurlik: Op de grond lag bij een trog) een *groot* roseachtig Yorksch *zwijntje.* (Dit is een groot stommiteitje, hoor!)
> De overste (eerst was het een majoor) stond in een leeren Zweedsche jas bij het venster met zijn rug naar de deur gekeerd en zoo merkte hij niet eens, dat Romaschow binnen kwam. Hij was druk bezig met een *glazen* (och kom?!) aquarium, waar zijn arm *tot* op zijn elleboog *instak* (in stak, bedoelt u waarschijnlik?) Romaschow moest tweemaal luid kuchen, voor *hij* (wie?) zijn lang, baardig gezicht met den ouderwetschen bril van *schilpadleer* omdraaide.'

Zo strompelt en struikelt die meneer S. van Praag maar door, en tracht ons ondertussen allerlei rarigheden wijs te maken. 'Glazen aquariums' en 'brillen van schildpadleer,' nee erger: ouderwetsche brillen van die delfstof, wil ie ons doen slikken, de grappenmaker, maar we hebben 'em in de gaten! We laten ons door deze gladde jongen niet vernikkelen! We zijn geen uitgevers!

Meneer S. van Praag, ik waardeer uw ijver en uw kennis van de Russiese taal. Waarachtig, zonder gekheid, u is een knappe man en God weet tot welke grote dingen het lot u nog voorbestemd heeft. Maar er is er één - misschien het enige - ding waarvan u absoluut geen begrip heeft, en dat is de litteratuur, zelfs de vertaling. En daarom: handen thuis asjeblieft!

Kijk es, ik schrijf dit scheldpraatje om u onmogelik te maken, daar kom ik rond voor uit. Ik vind, dat de uitgevers nou eindelik maar eens naar een nieuwe vertaalwijze moeten omzien. Misschien zou het mogelik zijn, u bij uw 'werk' een deskundig (d.w.z. een taalgevoelig) opzichter te verschaffen, die een beetje orde bracht in de allerwonderlikste chaos van uw wanhopig dooreenspartelende woorden. - Maar dat zijn ten slotte mijn zaken niet. Ik zit hier alleen als een soort zedepolitie voor de litteratuur te spelen en ik geef u de raad, uit mijn vingers te blijven. Want als u zo doorgaat, ik verzeker het u, dan zal ik u overal achterna zitten. Ik zal uw werk uit mekaar scheuren en zo belachelik maken, dat geen uitgever gek genoeg meer is, om u werk te verschaffen. Want wij Hollanders zijn nu wel de Chinezen van Europa, maar zo langzamerhand krijgen we toch te veel piëteit voor de wereldlitteratuur om toe te staan, dat de eerste de beste flauwe knoeier een Russies kunstwerk verfloddert en ons zijn misbaksel als een 'vertaling' onder de neus duwt.

U is niet de enige half misdadige flodderaar onder de vertalers, helaas. Troost u daarmee: u krijgt gauw gezelschap in dit hoekje, dat beloof ik u. Maar beter is het - voor u zelf, voor ons en voor de litteratuur - als u zich bij het publiek verontschuldigt en belooft, dat u het nooit meer doen zult.... meneer S. van Praag!

A.M. DE JONG.

Preeken van een heiden

I.

Preeken ja, omdat wij het helle licht onzer afkeer en verontwaardiging willen doen branden op de rotte plekken onzer menschelijke samenleving en tevens willen getuigen van de mogelijkheid van een nieuwe levenskunst, die nieuwe waarden kan scheppen, voor die enkel in negatieven twijfel, haat en onverschilligheid geen lijn meer onderkennen voor hun denken en handelen in den algeheelen chaos van ons moderne leven.

Preeken van een *Heiden*, omdat wij ons in menig opzicht, speciaal wat betreft de vraagstukken 'zonde' en 'boete,' vijandig voelen staan tegenover het Christendom, omdat wij de zoo eeuwen lang uitgesponnen tegenstelling 'lichaam en ziel,' 'lichaam en geest,' voelen als een der meest fundamenteele bronnen van menschelijk leed en maatschappelijke ellende en daarentegen meenen, dat in de harmonieuze ontwikkeling dier beide, groote mogelijkheden van een nieuw menschelijk geluk zijn verborgen.

* * *

Men zegt: wij leven in een overgangstijdperk.

Het is misschien niet zoo heel gemakkelijk, historisch juist vast te stellen, *uit* welk tijdperk we dan komen en *naar* welk tijdperk we dan gaan. Al naar men let op grootere en meer diep-gaande verschillen, zullen de tijdperken door grooter jaren-, zelfs eeuwen-reeksen zijn gescheiden.

Maar dit is wel heel zeker, dat wij getuigen zijn van een tijdperk, waarin het levenstempo tot een buitengewone hoogte is opgevoerd, zooals wij dat b.v. kennen aan het einde der Middeleeuwen in de dagen der Renaissance.

Zeer in het bizonder op het gebied van wetenschap en techniek volgen de ontdekkingen elkaar met verrassende snelheid, het wetenschappelijk denken staat voor bijna onbegrensde mogelijkheden en de techniek voert in het practische leven van dag tot dag haar ingenieuse machines. En hoe bewonderend men vaak kan staan tegenover dit geweldig kennen en kunnen, voor ons menschen van dezen tijd is er een tragische zijde aan dit overweldigend schouwspel en dat is: wij menschen beheerschen, door de veelheid en de bontheid van denkbeelden en machines, nòch de wereld van het denken, nòch de wereld der techniek, want nòch het een nòch het ander heeft tot op dezen dag waarlijk bevorderd, wat toch het eenig doel kàn zijn: *het geluk der menschheid!*

De menschheid van thans gelijkt op een verwoed kunstverzamelaar, die meer verzamelaar is dan kunstzinnige, die in koortsige haast ophoopt,

maar vergeet van al het kostbare en schoone te genieten, toch het wezenlijk doel der kunst.

De knappe ingenieurs, die de kolentips en de graanelevators construeerden, die een ontzaglijke besparing van afmattenden sloopenden arbeid bewerkten, hebben de menschheid van *dezen tijd* geen dienst bewezen, alleen een kleine groep cargadoors, scheepsbevrachters en reeders een flink stuk arbeidsloon in de brandkast doen houden, maar daartegenover honderden arbeiders aan de werkeloosheid prijs gegeven. Inplaats van het belang van allen is slechts het belang van enkelen gediend.

De nieuwe ontdekkingen en denkbeelden op wetenschappelijk gebied, vaak door slechte popularisatie rondspokend in de hoofden en harten van duizenden, zijn als bacillen, die de koorts van het onzekere, den twijfel, de dadenvrees, de overtuigingloosheid hebben opgeroepen, zoo niet de even gevaarlijke ziekten: verwaandheid, eigengerechtigheid en intellectueelen hoogmoed.

Wij denken b.v. aan het malle soort z.g. 'vrijdenkers,' die u het ontroerend schoone 'Gebed van een Onwetende' in de handen stoppen als het onweerlegbaar Bewijs 'dat er geen God bestaat' en zoo ook aan de verkrachting van zekere Darwinistische stellingen betreffende teeltkeus en evolutie door generaal Bernhardi c.s. en hunne epigoontjes, zoo scherpzinnig aan de kaak gesteld door Chalmers Mitchell in zijn bij de W.B. in vertaling verschenen werkje: 'Evolutie en de Oorlog.'

* * *

In zooverre het ontbreken van een groot gemeenschapsideaal kan gelden als bewijs, dat wij leven in een overgangstijdperk, is dit zeer zeker het geval, evenals het bestaan van het omgekeerde: een tot het uiterste geraffineerd individualisme.

Wij leven te midden eener verscheurde wereld, verscheurd op materieel, zedelijk en geestelijk gebied.

Daar is de grootsche worsteling tusschen Kapitaal en Arbeid, in wezen een worsteling om de erkenning, of er al dan niet materieel gesproken onderscheid mag zijn tusschen menschen en menschen, of de vruchtbaarheid en de rijkdommen der Aarde dienen tot voeding, verzorging en verlustiging van enkelen of van allen.

In de Kunst een hopelooze verwarring van meeningen, opvattingen en gevoelens. Geen zuiverder beeld onzer moderne verwording dan in den spiegel der kunst. De kunstenaars arbeidend zonder hechte wortels in het levende hart onzer maatschappij, als vereenzaamden, verzonken in het détail, hun psyche verdroomend in werken, slechts verstaanbaar voor enkelen. Reeds komt een nieuwe strooming op, onder bouwkunstenaars, beeldhouwers en decoratieve schilders, maar zullen zij slagen, dan moet hun verruiming, veralgemeening niet berusten op intellectueele overwegingen, die immers doodend zijn voor de inspiratie en moeten zij dus kunnen arbeiden uit diepe, sociale gemoedsovertuigingen.

In de staatkunde ontmoeten we eenerzijds een stijgenden afkeer tegen het parlementarisme, gepaard met een roep om dictators, anderzijds groeien nieuwe 'partijen' als paddestoelen uit den grond, teneinde

enge groepsbelangetjes in het parlement behartigd te krijgen. Het anarchisme vertoont neiging parlementair te worden. In de z.g. Christelijke partijen voltrekt zich langzaam maar onafwendbaar zeker de splitsing in bezitters en niet-bezitters. De door het politieke Christendom geringeloorde arbeider gaat beseffen, dat hij zich heeft laten misleiden door een schaamtelooze bende pharizeeërs, schriftgeleerden en geldwisselaars.

Wij leven in een afschuwelijke standenmaatschappij, niet alleen slechts van rijken en armen, van adellijk of niet-adellijk maar voor een groot deel als boosaardig gevolg daarvan, in een maatschappij, waar door opvoeding en onderwijs voor het eene deel alle schatten van kunst en wetenschap voor het grijpen zijn en het andere deel, dat is het gebrandmerkte ras met een belachelijk onderwijs tot het twaalfde, dertiende jaar, dat niets afweet van wat er eigenlijk omgaat in het geweldige rijk des Geestes, voor wie enkel is weggelegd op de velden en in de fabrieken en in de huishoudens te zwoegen van den vroegen morgen tot den laten avond in een vloekwaardige omgeving, waar niets den geest verheft, slechts de eentonige arbeid neerhaalt en uitdooft, wat er aan verhevens en schoons in den mensch ontwaakt, met als loon een handvol koper om het lage stoffelijk bestaan te rekken tot den volgenden loondag en met een huis dat niet meer is dan een stal voor beesten, waar men samenhokt in de meest primitieve verhoudingen, al even doodend en fnuikend voor ieder hooger leven.

De groote, onontwikkelde, domme massa en het kleine getal verfijnde intellectueelen, genieters van kunst en wetenschap, het is nog feller contrast, nog heviger aanklacht tegen den tijd, dan de tegenstelling rijk en arm.

In het religieuze zien we een groote massa onverschilligen, als logisch gevolg van de hevige aanvallen der moderne wetenschap op de oude kerkelijke dogma's en van de felle, verbitterde twisten van de broederen onder elkander. De rest is verdeeld in orthodox of vrijzinnig of bewust heidensch, met een niet te noemen aantal schakeeringen van kerken, kerkjes, genootschappen, vereenigingen, verbonden, en individueele levensbeschouwingen.

Op zedelijk gebied een schaamtelooze jacht naar geld, weelde, opperste verfijning in kleeding, ontspanning en genot.

Geldjacht als de schoonste bezigheid des levens, in deze oorlogsdagen koortsiger en hongeriger dan ooit gevoerd door ieder, die kans ziet een slag aan den bak te krijgen - moraliteit gold vroeger althans voor den Zondag!!, maar daar zijn we al lang overheen - ook de dag des Heeren leent zich uitstekend om het slijk der aarde binnen te graaien. Het demonstreert zich thans feller dan ooit, hoe een troep parasieten met lachend smoel het bloed zuigt uit him verkommerende prooi, maar 't was voorheen in wezen niet anders en wat erger is, de duizenden, die een kans krijgen, kunnen we bezwaarlijk slechter noemen dan de tienduizenden, die slechts loeren op een gelegenheid om in het gilde te worden opgenomen. En, o wreede ironie van den Tijd! bij dit luguber bedrijf behoeven we het menschdom niet te splitsen in ‘die den Christus volgen’ en ‘die in openlijk ongeloof en zonde leven!’ Alleen de eersten moeten wat steviger bepreekt, zei een spreker van de Rechterzijde in de Kamer en voor zoover er nog wat vreesrestantjes voor het hiernamaals

aanwezig zijn, wordt er door die brave lieden wat scheutiger geofferd in de kerkezakjes, maar daarmee is het dan ook op!

Hoe vermaakt zich de menschheid van twintig eeuwen Christendom!

Zie de kroegen in al hun schakeeringen van de gesloten, deftige soos tot de vulgaire tapkroeg in de achterbuurt, zie de bioscoopdrama's waarom ge enkel schaterend lachen kunt, als ge gezond zijt van geest, maar waarbij ons arme sexueel overprikkelde publiek z'n modderige traantjes plengt, zie de tingel-tangels met hun geestlooze, obscene vertooningen, waar climax in zitten moet, willen ze blijvend trekken, zie de leesbibliotheken, waar de goede werken bijna ongelezen staan en de gore prullen ieder jaar moeten worden vernieuwd. ‘Men leest tegenwoordig!’ ‘Goddank,’ zeiden we tien jaar geleden, ‘Helaas!’ zeggen we thans. Laat deze gansche wereld van verrotting uw geestesoog passeeren en ge walgt.

En alzoo in het sexueele leven.

Aan den eenen kant een zichzelf overleefd hebbend star fatsoensconservatisme, aan d'andre zij een worsteling tusschen een oprecht zoeken naar edeler vormen, hooger staande verhoudingen, opene en vreugdevolle erkenning van het goed recht en de schoonheid van ons zinnelijk leven - en een brutaal, grof en schendend verwerpen van iedere verantwoordelijkheid, de theorie van het ‘zichzelf uitleven’ met de droeve nasleep van perversie, decadentie, late huwelijken, sluw berekenend egoïsme, verarming van geestelijke vermogens, en algeheele disharmonie des levens, en ook, met een door ongezonde maatschappelijke verhoudingen en laffe huichelarij bloeiende prostitutie, deze diepste en meest stinkende afgrond onzer maatschappelijke en zedelijke verwording.

De opvoeding vooral, de weinige uitzonderingen vermogen den regel niet onwaar te maken, is doortrokken van het gif onzer maatschappelijke leugens.

In wezen is zij uitsluitend gericht op het gereed maken tot het veroveren van wat men zoo noemt ‘een goede maatschappelijke positie,’ is zij een africhting voor de jacht naar het geld, overgoten met een sausje antieke moraal van individueele z.g. eer en deugd. *Antiek*, omdat de moraal van dezen tijd naast de eischen van het eigen individueele leven onverbiddelijk heeft te stellen de plichten als gemeenschapsmensch, solidariteit en volkomen erkenning van het gelijk recht aller menschen en niet de leer heeft te huldigen, dat er nu eenmaal armen moeten zijn en rijken, de rijken om wel te doen (zoo van tijd tot tijd) en de armen om welgedaan te worden (al evenzeer zoo van tijd tot tijd) en dankbaarheid hebben te beoefenen als opperste deugd. *Zoogenaamde* eer en deugd, omdat van het allereerste levensbeseffen af aan, de noodzakelijkheid van veel geld te verdienen zóódanig op den voorgrond wordt geplaatst, dat hiermee van te voren alle verdere edelaardige bedoelingen volkomen zijn vergiftigd.

En zulks nog slechts bij al die groepen, die meenen van het leven nog iets te hopen te hebben. De rest, de groote massa der arbeidsslaven voedt in 't geheel niet op, daar houdt men slechts in toom.

En over al deze ellenden heen stapelt zich het groot-gericht van den oorlog - den oorlog - - den oorlog! dat in onze ooren dreunt met zoo

een ontzaglijk oer-geweld, dat wij de uitingen van afschuw van elkander niet meer verstaan, omdat ook aan de macht van het woord een grens is gesteld en de menschheid met stomheid raakt geslagen door de sinistere en macabere vertooning, die zij zelve ten tooneele voert.

Deze millioenenslachting en dit millioenen-leed zal in z'n grootsche verschrikking eerst kunnen worden gegrepen door een kunstenaar van zeer buitengewone kracht, staande op den top van lange reeksen Vredesjaren, wanneer afstand van tijd en de lugubere studiën der historici, het bloot relaas van dit gebeuren hebbende vastgesteld, voor zijn geestesoog het groot geheel van dezen Hel op Aarde verrijzen doen.

Maar al vinden onze lippen geen woorden, deze krankzinnige wreedheid heeft ons leven voor immer geteekend met haar brandend merk.

* * *

En het gevolg van dit alles?

Een botte, onverschillige geest bij de groote massa, die òf uit sleur en zonder overtuiging en dus zonder levensvreugde, de oude fatsoenspaden gaat; of bevangen door òf bewust gebruik makend van de algeheele verwarring onzer levensmachinerie in een tuimelende vaart er op los leeft, tot dat zij verslagen en gezengd door het leven hun lichaam en hun ziel hebben voelen ondergaan.

Een benauwende disputeerwoede bij de intellectueelen, met daaruit voortvloeiend een tekort aan daden en sterke, besliste overtuigingen.

In totaal een geestelijke en zedelijke matheid, gepaard aan toenemende lichamelijke ontaarding, zenuwstoomissen, veralcoholiseering, prostitutie en venerische ziekten, gemis aan rustige levenskracht, gemis aan vreugde in den arbeid, het ontbreken van het Schoonheidselement, dat bezieling en evenwicht brengt, tegenover het hongerig genot, dat blindelings rooft en schendt en telkens nieuwe offers eischt.

Slechts één stem, die te midden van dit tumult rustig en forsch opklinkt, zonder aarzelen en heenwijzend naar groote mogelijkheden in een komenden Nieuwen Tijd.

En dat is de stem der ontwakende arbeidersmassa's, dat is de stem der socialistische beweging over gansch de wereld, internationaal, al duurt de wereldoorlog nog vijf en twintig jaar, want internationaal krachtens den ijzeren dwang eener natuurwet!

'De eenzijdige strijd eener onderdrukte klasse!'

Inderdaad, maar in wezen gericht op het volledig en gelijk gebruik der rijkdommen onzer Aarde door allen, op de bestaansmogelijkheid van allen, van *àllen*, van rijken, zoowel als van armen, want de dwaze geldjacht, die alleen tevens misdadig wordt, doordien de bezitters parasiteeren op den onmenschelijken arbeid der bezitloozen, brengt den rijkaards al evenmin een groot en diep Geluk, maar slechts een vluchtige voldoening van een hartstocht, die na iedere bevrediging te heviger oplaait.

Inderdaad een eenzijdige strijd, omdat het logisch accent valt op het lot der armen en verdrukten, wier onderwijs en opvoeding, wier vrijheidszin, wier lichamelijke verzorging van voedsel, kleeding en onderdak zóó volkomen is verwaarloosd, dat men somwijlen stom is van verbazing, hoe er uit deze lage sfeeren nog zulke verheven en edele klanken

tot ons kunnen komen en - laat ons dit er oogenblikkelijk achter voegen - wat ons bevoorrechten ten eenenmale het recht ontzegt, om ons met een hautain gebaar van verheven minachting af te wenden van wat er woelt en bruist in de massa's, wier kreten inderdaad niet immer artistiek welluidend, wier gebaar niet immer aesthetisch beheerscht kan heeten, maar wier vrijheidsdroomen en wier begeerte naar kennis, wier hartstochtelijk levensverlangen in zware golven spoelt over onze oude, wrakke maatschappij!

'Een strijd voor uitsluitend materieele belangen!'

Dat zegt gij, die den looden druk nimmer hebt gevoeld van honger, koude, voortdurende ontbering van het allemoodigste, gij, die den geest- en zielverlammenden invloed niet kent van het immer dreigend spook der werkeloosheid, ouderdom zonder pensioen, ziekte zonder uitkeering.

Maar deze worsteling om meer loon, korter arbeidsduur, staatspensioen, ziekteverzekering, woningverbetering is in waarheid een worsteling om ziel en geest niet te doen ondergaan in den poel van materieele, lichamelijke en zedelijke ellende - en - dan is daar nog hun strijd voor beter onderwijs en tegen het verfoeilijk militarisme, hoe men ook schimpen wil op 'de ineenstorting der Internationale' en 'het verval van vele hunner fracties tot doodgewone nationalistische hervormingspartijen,' een strijd, door hen het eerst, het felst, het meest bewust gevoerd, over welks oogenblikkelijke mislukking allerminst *zij* een verwijt hebben te uiten, die toen het nog vrede was en nog tijd om te luisteren naar hun ernstige vermaningen, hoonlachend en hen schimpend tot dwazen en landverraders aan den kant stonden toe te zien, met de handen werkeloos in de zakken.

Dat Europa deze gruwelijke les nog heeft noodig gehad om het monster militarisme te leeren kènnen, komt, omdat *hun* duizenden geen millioenen waren en bovenal, omdat het in paradoxale redeneeringen verstrikte intellect zijn plicht niet kende en in krachtelooze zelfbespiegeling òf in even krachtelooze binnenkamerdebatjes òf in een leven van geraffineerd genot dreigde onder te gaan.

Maar als het straks Vrede wordt, dan zal de stem van het gemartelde volk luider en sterker klinken dan ooit, hevig schroeien de bloedende wonden, en opnieuw toegerust met gloeiender haat en brandender liefde zal het vóórgaan en eindelijk het monster verwinnen.

Zóó zeer is hun strijd 'een zuiver materialistische,' dat zij beurtelings voor dwaze utopisten en voor gevaarlijke fantasten worden gescholden.

'Een strijd, die uitgaat van het exclusieve inzicht, dat maatschappelijke verhoudingen het persoonlijk zijn bepalen en dus de afzonderlijke opbouwing door eigen leed en strijd van het individu uitschakelt!'

Het antwoord is, met eenig voorbehoud, inderdaad! en wel is dit een zeer juist standpunt voor een beweging staande in de werkelijkheid van *dezen* tijd! Iedereen en ook letterlijk iedereen, die door geboorte of geluk in den strijd des levens zelf niet behoort tot de arbeidersklasse mist volkomen het recht zedepreeken te houden tot de half verkommerde arbeidersscharen, mits! - mits hij dezen bevrijdingsstrijd der menschheid volledig maakt tot de zijne en zich door onverbrekelijke banden van groote liefde en toewijding verknocht weet aan hun zaak.

En dan opene men de oogen voor de nieuwe moraal, die hun strijd maakt tot een persoonlijke toewijding en offering. Dan zie men eens niet naar den enkelen leider, die langs de ruggen der arbeiders opklom tot wat burgerlijke roem en eer, maar dan leze men de levensgeschiedenis van de besten hunner en vrage, wat anders deze mannen heeft bezield, die immers ‘geslaagd’ zouden zijn in iederen kring van ons maatschappelijk leven, dan de groote drang, hun krachten en hun talenten in dienst te stellen van het lijdende volk.

Men beseffe voorts welke prachtige moreele krachten er moeten werken in de georganiseerde arbeidersmassa's, die hen in staat stellen door een voorbeeldige trouw aan hun organisaties en een bereidwillige offering door de kameraden van een deel van het karige loon, weken aan weken den arbeid te staken, teneinde enkele luttele verbeteringen af te dwingen van een gewetenlooze of lichtzinnige ondernemersklasse.

Men bedenke, dat hier het weinige veel is, omdat het groeien moet uit menschenzielen, wien het stempel der minderwaardigheid vanaf de geboorte is ingedrukt, verstoken van een onbezorgde jeugd en van iederen vorm van Vrijheid, de allereerste voorwaarde om mensch te zijn!

* * *

En hoe staat het thans met de Jongeren, in 't bizonder met het intellectueele deel der Jongeren van dezen Tijd?

Onze liberale en radicale vaderen hebben nog den stalenden strijd gekend tegen het conservatisme in Staat en Kerk van hun dagen. Zij hebben meer afgebroken dan opgebouwd, een hoogst nuttigen arbeid voorwaar!

Maar de jeugd dwaalt thans rond door deze ruïnen en staat voor het overgroote deel vreemd of vijandig tegenover een groote gemeenschapsidee, zoekt levensbevrediging in uiterste verindividualiseering, vindt een vorm van opperste ik-heidscultuur, komt tot een bandelooze levensopvatting, tot pessimisme of cynisme en verovert in de werkelijkheid des levens, staande zonder geloof en diepere stuwkracht, op z'n allerbest wat heusdie of quasi-artistieke ‘atmosfeer!’

En het meest logische, maar tevens het meest ontstellende is, dat de besten, de edelsten van aanleg, de diepsten van gevoel het felst door den cynischen twijfelgeest worden aangepakt; *logisch*, omdat hun fijnere intuïtie hen de wreede, platte realiteit fel en onverbiddelijk voor oogen stelt en hen diep walgen of spot-lachend hoonen doet; *ontstellend*, omdat daardoor het beste bloed onthouden wordt aan onze zieke samenleving en deze des te gemakkelijker een prooi wordt van een eerzuchtige of geldbegeerige bende karakterloozen.

* * *

In den arbeid aan de komst van een betere gemeenschap, in den strijd voor het socialisme ligt de mogelijkheid van een nieuwe levenskunst. Hier is plaats voor groote en diepe liefde, een sterk idealisme, voor prachtigen, practischen arbeid, die onze harten zal doorgloeien als een reinigende vlam.

Beantwoordt deze vraag, of gij kans ziet, kalm en onbezorgd uw oogen te sluiten voor den afgrond, die er gaapt tusschen honger

en overdaad, gebrek en weelde, armoede en rijkdom, of gij kans ziet uw eigen kleine Ik zachtaardiglijk te koesteren in uw materieelen en geestelijken welstand of betrekkelijken welstand.

En zoo er nog te zeer kleinheid is in uw oogen in de verkonders dier nieuwe leer, dan onbevreesd ons jonge bloed gestort als een zuiverende stroom in deze machtige beweging onzer dagen.

De jongeren van dezen tijd zullen moeten leeren weer gezond te worden, gezond van geest en ook inderdaad gezond van lichaam.

In de harmonie onzer lichamelijke en geestelijke excistentie, dààr ligt de wonderbare oplossing met het groeien van een groot, breed en diep gemeenschapsbesef.

Uit al uw heilige huisjes en in den frisschen stroom van stelselmatig verzet, die er omhoog welt uit de breede lagen van het volk, geen vereenzaamde spotters en geen wereldwijze orakelsprekers, maar de handen uitgestoken en uw meerdere kennis, uw hooger ontwikkeling in dienst gesteld van wat eens in de wereldhistorie zal worden erkend als een grootsche worsteling voor menschelijkheid en gerechtigheid! Uit al uw trotsche, uit al uw sombere, of al te wufte tempeltjes!

Daartoe is zeer zeker noodig een nieuw Geloof en van dat nieuwe Geloof zullen wij getuigen in deze Preeken van een Heiden. Wij weten dat er zijn, die tientallen van zeer beslist prindpieele vragen voelen kriebelen in de keel, of wij nu eigenlijk hooren tot die groep, of tot die partij, wij vernamen daarvan reeds veel uit enkele brieven.

Laten wij voor heden mogen volstaan met dezen, inderdaad vagen rondblik, vaag, maar zooals men ook van een heuveltop, alhoewel niet precies onderkennend ieder huis en iedere straat van de dorpen en steden in de vlakte, toch een overzicht krijgt van het geheel en dit prentend in het geheugen straks dalend in de vlakte, in de onderdeelen het verband met het landschap nog onwrikbaar herkent.

1-10-'18.

KOOS VORRINK.

De martelares spreekt:

Dit is de laatste dag.... Daar buiten licht hij aan
in bloedig rood en vloeiend goud.... hoe schoon.
Hier is hij slechts een vale schijn, die, bleek en grauw,
de muren afzijgt en zich uitbreedt op den grond....
Dit is de laatste dag.... de allerlaatste dag....
Nu zal ik Jezus zien en Zijne zoete Moeder,
die ons zijn voorgegaan in 't al en eeuwig licht....
Ver boven de sterren zal ik stijgen, en gedragen zijn
door eng'len schoon op brede wieken, den wijden hemel in....
En alle dagen zal ik zingen en juichen en ten reidans gaan....
Simon Petrus heeft het mij gezegd.... o heerlikheid!....
Dit is de laatste dag.... de laatste dag op aarde....
Ik ben zo jong.... ben ik al twintig?.... Ik weet niet meer....
de dagen zijn vergaan als schimmen in avond,
d'een na den ander.... ik heb zo veel beleefd al....
O deze korte tijd was zoet en wreed, een angstvolle verblijding....
Hoe velen hebben ons verlaten voor den kerker, die aldoor
opnam en niet weergaf.... slechts open ging voor de arena....
Zij kusten ons en in hun ogen was een wond're vlam,
die brandde als een zachte lamp in stillen, blijden schijn....
Zij zijn dood, allen.... ach, zo velen, dat ik niet meer weet....
Nu ben ìk hier.... en dit is d'allerlaatste dag, die binnensluipt....

.....

Moeder.... gij weet het niet.... gij hebt geweend om mij,
en mij verstoten.... en nu weent gij weer.... ik weet het....
Ik ben om u bedroefd, dat gij niet kunt begrijpen, moeder,
mijn vreugde.... Ben ik verheugd?.... ik ben zo jong....
Ik weet nog, moeder, hoe ik speelde aan uw schoot....
Wat is dat eind'loos lang geleden.... ik was zo klein,
ik reikte aan uw knieën maar, en speelde gans den dag,
en stoeide in de zon, en rustte in het gras, en 's avonds
in de scheem'ring, weet ge 't nog? als 't donker daalde
en de grote nacht heel ver over de landen nader sloop....
dan, moeder, ging uw zoete stem verhalen van wat schoons
en liefeliks.... Of gij zongt een teder liedeken op droeve wijs,
tot ik in slaap viel.... en sliep, totdat de zon mij wakker riep
tot nieuwe vreugd en spel, tot nieuwe lach en lied....
hoe schoon was dat.... Maar ik werd groter en ik weet niet
wat verdriet mij kwellen ging.... maar, moeder, al het oude

leek mij zo grauw en troosteloos.... en aldoor heb ik iets gezocht,
en wist niet wat het was.... Ik heb het u gevraagd.... gij hebt
geglimlacht en mij stil gekust.... maar hebt het niet gezegd....
En 'k wist toch niet? En 'k mòest het weten, 'k mòest....
ik was zo rusteloos, en zocht en werd vermoeid....
's Nachts dacht ik na, en weende soms.... en was verbaasd,
waarom ik weende.... maar mijn ogen brandden en mijn tong
was droog, en in mijn borst een vreemde pijn.... hoe heb ik toen geweend!....
Eens, op een avond, toen de zon zo rood was en de hemel àl in vuur
heb ik Antonius gezien, als 'k water haalde aan de bron....
Hij zag mij aan.... wij stonden voor elkaar.... en in zijn ogen
heb ik dezelfde vraag gezien, wier antwoord ik nooit vinden kon,
en rustloos zocht.... ik was verbaasd en ongerust....
Wij hebben zwijgend stil gestaan.... ik voelde, hoe
ik bloosde.... en zag mijn blos op zijn gelaat, als in een spiegel....
Wij hebben niets gezegd.... ik ben heel langzaam, en beschaamd
naar huis gekeerd, met diep gebogen hoofd.... Ik heb geweend
dien nacht.... de vreemde pijn stak scherp en zoet....
'k was eindeloos bedroefd, en onuitspreek'lik blij,
terzelfder stond.... de morgen gloorde eer ik sliep....
Den and'ren dag heb ik niet willen gaan: ik was zo bang....
ik was er vroeger nog dan anders.... en Antonius was al daar.
Wij wilden beiden vrolik zijn en praten, maar wij zwegen....
Hij heeft mijn hand genomen en mij zacht gekust....
ik heb geweend van zaligheid, en met mijn tranen
Antonius verschrikt.... hij bad mij om vergeving, en ach,
ik had hem zo lief, ik was zo blij, en ik schreide maar....
Hoe dikwijls hebben wij gewandeld samen en gezeten aan de bron....
hoe is mijn onrust heen gezwijmeld in een zoete weelde....
Hij was zo goed, Antonius, en zo teder.... En hij had mij zo lief....
O, vele schone dingen heeft hij mij verteld.... en van zijn dromen.
Wij waren argeloze vlinders, en dachten nooit aan enig duig,
dat buiten onze liefde lag.... wij leefden bij het ogenblik....
Ben ik wel ooit zò innig en volmaakt gelukkig nog geweest?....
Mijn God! wat waren wij onnozel en verheugd!.... hoe schoon was dat!
Ja, o ja.... schoon was het!.... en wij beiden ook, wij waren schoon, zo jong....
Eens bleef een grijsaard staan en zag ons na.... en toen ik omkeek,
heb ik tranen in zijn ogen zien blinken, en toch lachte hij mij toe....
het was vreemd.... het was, omdat hij ons zo schoon vond....

.....

Toen kwam Simon Petrus met zijn streng gelaat.
Het eerst dat ik hem hoorde, o hoe droevig was zijn stem!
Hij sprak ons van den Meester, van den bleken, droeven Man,
die allen liefhad, allen, mij ook.... mij ook.... en ik kende Hem niet..
maar Hij wist van mij.... en ook om mij had Hij geleden....
en o, zò had nog niemand ooit geboet, nog niemand ooit....

en was het niet door mijne zonden mede?.... ach, hoe vreselik!
de goede Jezus met zijn zachten blik en eindeloze weemoed
en deernis om ons lot.... hoe hebben ze hem gepijnigd
en aan het kruishout genageld.... aan het wrede kruis....
met scherpe nagelen door Zijn handen en Zijn voeten....
om mij!.... ik kon het niet geloven.... maar Simon Petrus,
die Hem gekend had, heeft het mij verklaard.... en het was waar!..
Kon ik dan nog iets anders doen, dan Hem beminnen? o de zuiv're vlam,
die in mijn hart ontbrandde en mij ganselik doorgloeide,
met zulk een zoete vreugd en een zo wonderbare kracht....
Antonius, wees niet meer boos?.... gij hebt het niet begrepen,....
ik heb gebeden voor u.... o ik heb zo vurig gebeden voor u,
maar gij hebt het toch niet begrepen.... en gij waart bedroefd!....
Wees nu niet boos meer, Antonius.... wat vreemds is dit,
dat ik den goeden Jezus meer beminde dan u, Antonius?
Hoewel ik u zeer lief had, meer dan mij zelf, of mijne moeder....
Straks, als ik in den Hemel ben, zal ik mijn Jezus voor u vragen,
dat Hij uw hart raakt met zijn zuivr'e kool,.... dan zult gij weten
wat het is, Antonius, en niet meer boos zijn en bedroefd.... en Jezus,
onze goede Heer, Hij zal het doen, want ik heb u zeer lief gehad,
Antonius, zo onuitspreeklik lief, dat ik eens uwen mantel
heb gekust.... gij wist dat niet.... en dat mijn hart een diepe bron was,
en 't altijd wellend water mijner liefde mateloos....

.....

Nu zit ik hier, en door het nauwe venster gluipt het licht,
dat ik niet meer in duisternis zal zien verkeren....
Dit is de laatste dag.... de àller-laatste dag....
Straks zullen de soldaten komen en zij zullen mij slaan,
zij zullen mij beledigen ook.... zo deden zij Jezus.... Hij verdroeg....
Dan zal ik moeten gaan in de arena en er zal handgeklap zijn,
en gejuich.... Ik zal voortgaan door het vochtige zand en luide bidden..
En dan.... dan zullen zij komen, de leeuwen en de panters....
brullend zullen zij nadersluipen en mij beruiken....
dan mij neerslaan met him machtige klauwen en mijn vlees
zullen zij scheuren van mijn lijf en mijn bloed
likken uit de wonden en mijn beenderen verbrijzelen
in hun schrikkeliken muil.... en er zal weer gejuich zijn en handgeklap..
maar angstig worden zal ik niet, en schreien niet, maar glimlachen....
En ik zal Jezus zien, stralend in òverschonen glans, daar hoog
boven al deze wrede gezichten.... zijn stem zal mij roepen, klinkend
uit boven het gebrul der leeuwen en der panters.... waarom huiver ik?
Is dit dan om voor te vrezen?.... Is dan dit lichaam mij iets waard?
Ik wìl niet, dat het mij smartelik is, te weten hoe dit jonge lijf
zal door de wilde dieren worden vaneen gereten en vermorzeld....
daar toch dit tijd'lik kleed is als een vunzig hulsel.... slechts de ziel
is schoon.... en heel dit aardse leven als één trieste regendag
bij 't eindeloos gelukkig zijn met Onzen Lieven Heere, die mij
lief heeft boven aller mensen maat....

Zal ook Antonius daar zijn.... op de tribunen.... bij het volk?
zal hij mij zien verslinden en meejuichen, en mij schelden,....
of zal hij, blind van tranen, zacht wenen om mijn dood?....
Ja, hij zal wenen, Antonius, want hij is zo goed.... en hij weet niet....
O Jezu! Jezu! geef, dat hij niet daar zal zijn.... niet dààr!
hij niet.... Antonius niet.... ik offer u toch alles.... al mijn jeugd....
mijn blanke jonge leden en mijn bloed.... o geef,
dat Antonius mij niet ziet sterven.... naakt in de arena....
Misschien toch zou mijn hart dan breken, eer het lijden kon voor U...
Daar komen de soldaten.... dit is het einde.... het is gedaan.....
Antonius niet, mijn Jezus.... hij niet....

FRANK VAN WAES.

Fatsoen
'n Vijftal bijdragen tot bestudering van de maatschappelike roeping van de kerk door Mr. Punch

> ‘As de kerk niet meehielp om de mense in de band te houwen, zou de maatschappij 'n nog veel grótere rotzooi weze.’
> *Populaire doelsomschrijving.*

Personen:

DOMINÉ WOODBROOK.
MENEER en MEVROUW VAN OMMEREN.
BETTY en JO, hun dochters.
ANDRÉ VAN BUREN, verloofd met BETTY.
DIENSTMEISJE.

Het eerste bedrijf speelt in de salon van Mevrouw van Ommeren, in 't voorjaar van 1916.

Ie Bedrijf.

Het toneel stelt voor 'n gewone huiskamer van een gewone ploert. Er is dus veel, dat blinkt; veel, dat in de weg staat - d.w.z. veel comfort - en niets, dat eenvoudig en zonder pretensies zijn plicht doet. De wanden zijn beplakt met papier, waarop een kunstenaar rozen heeft getoverd van de grootte en gratie van rode kool, doch de schoonheid ervan komt volstrekt niet tot haar recht, omdat geen vierkante meter wand ‘onbenut’ gebleven is. Er hangen n.l. enkele lieftallighedens in gouden lijst, die men in de wandeling schilderijen pleegt te noemen, 'n spiegel van meer dan abnormale afmetingen en geslepen randen - de twee kenmerken van een deftige spiegel -, wandteksten als: ‘wandelt als kinderen des lichts’ en ‘in rustig afwachten en vertrouwen zal uw kracht bestaan,’ die ons in het voorbijgaan vertellen, dat het gezin modern-godsdienstig is en niet met de Here te koop loopt; 'n geborduurde portejournaux, 'n geborduurde stofdoekenhanger en een pijpenrekje met borduursel - zolang de strafwet hier niet ingrijpt zullen dergelike dingen zich wel blijven vermenigvuldigen als bakteriën - en een vrijzinnige scheurkalender: ‘Voor verstand en hart,’ die elke morgen een droppel levenselikster te puren geeft als 'n dauwdrop aan de dorstende bloeme.... doch minstens veertien dagen achter loopt.
Wat de meubels betreft: er is natuurlik een buffet met blauw-geschilderde bordjes er boven. Dat buffet heeft 'n ongemotiveerde hoeveelheid ruitjes en daar het naast de schoorsteen staat, waarboven de spiegel troont, doet het geheel denken aan een kapperswinkel. Op het buffet een geborduurd kleedje en daarop 'n divisie glaswerk: wijnflessen met zilveren stoppen en limonadekaraffen met nikkelen oren en deksels.

De schoorsteen is van zwart marmer en torst behalve meergenoemde spiegel een drietal aardigheden in 'verguld:' een juffrouw en een meneer, die naar elkander zouden kijken, als de 'pendule' in 't midden er geen stokje voor stak.
Links van de schoorsteen een huisorgel: uitgenomen drankmisbruik en huichelachtigheid de ergste zonde van ons groot volk in het kleine. Op dit instrument 'n kalken Beethovenkop, die zich vruchteloos ergert aan 'n verzameling symmetries om hem heen gerangschikte familieportretten.
Er is voorts een tafel, die in de uitoefening van zijn bedrijf wordt belemmerd door een zwaar pluche tafelkleed, met dwars daarover een tafelloper, als 'n sjerp op de borst van een kommissaris-van-orde, en er zijn stoelen met rood pluche. Het is niet volslagen onmogelik daarop te zitten.
Twee fauteuils en een canapé,'n étagère vol voorwerpen van 'n zeer wankelbaar evenwicht en een muziekstandaard beperken ten slotte de vrije vaargeul. Op enkele punten van strategies belang staan vazen met blommen - wel te onderscheiden van bloemen, die niet als haringen in een ton verpakt zijn en ook niet de atmosfeer vergiftigen, doch dan ook minder duur zijn - 't Middelpunt van de tafel wordt beheerst door 'n zilveren schaal, overladenvol met felisitatie-kaartjes.
Rechts van de zijwand een vestibule met glazen tochtdeur, hanglamp en kapstokken, op de achtergrond een trap naar de slaapkamers boven.

1e Toneel.

MENEER V. OMMEREN.
Jacob van Ommeren, die reeds voorlopig werd aangeduid als 'n gewone ploert, is tevens koopman en reder. Men zoeke geen tegenstelling tussen beide laatstgenoemde funksies en de eerste; handelaar-koopman-ploert is een moderne drie-eenheid. Daarmee is meteen afdoende aangeduid, dat men het woord 'ploert' niet hevig-romanties of met de maagdelik-kuise schroom van een burgerjuffrouw moet aanvatten, doch als 'n term, die gans een serie voortreffelike eigenschappen omsluit als 'n syphon een gecomprimeerd gas. 'n Ploert is altijd self-made en aldus het toppunt van individualiteit: - men kan er evenmin voor studeren als voor landloper of slapende juffrouw - hij is in de omgang altijd even joviaal en hanelik, zelfs met zijn concurrenten, en belastert deze alleen achter hun rug en dàn nog slechts met gepaste matigheid; hij is rojaal en goedgeefs, doet aan philantropie en is atlijd optimisties gestemd, behalve in zaken; heeft zeer gepaste begrippen van eer en fatsoen en dus 'n even gepaste afschuw van naakt en koud water. Hij is presies even oneerlik als dat voor een geacht man noodzakelik is en veroorlooft zich steeds de vrijheid doodeerlik te zijn op ogenblikken, dat alleen 'n ploert in staat is, de waarheid te zeggen.
Dat hij in zijn zaken knoeit, steelt, afzet en bedriegt, zodat elke sent winst die hij opstrijkt, vloekt tegen elk der tien geboden, zoals wel beweerd wordt, kan niet anders dan 'n zeer lasterlike aantijging worden genoemd; niet alleen, omdat de tien geboden niet voor de handel gemaakt zijn en 't al een bizonder gekke geschiedenis zou worden, als men deze koos tot basis van 't praktiese handelsrecht, maar ook omdat v. Ommeren alle min of meer scabreuse affaires opdraagt aan ondergeschikten en stromannen en dus voor Onze Lieve Heer steeds zijn alibi zou kunnen bewijzen, als het eens nodig was.

Kortom, hij is 'n 50-jarig, allersympatiekst type van een gezeten Hollander in een geklede jas, 'n soort van nationale instelling, waarop we even groots behoren te zijn als op onze roemruchte natie zelve.

V. OMMEREN

(treedt van links binnen en laveert op 'n wijze, die gezette oefening verraadt naar een fauteuil op de voor grond. Vervolgens consentreert hij zijn aandacht op de hoorn des overvloeds):

Allemachtig aardig toch, al die belangstelling

(zoekt z'n bril)

la-me es kijke, da's nou ènkel van vanochend.... d'r benne d'r minstens al 'n fijftig

(doet een enveloppe open en haalt er een kaartje uit)

. Meneer en mevrouw Van Santen-Veldwijk

(alsof hij ze vóór zich heeft)

Aangenaam, aangenaam.... da's ànder spul as op me kòpere bruiloft, toe kende diè lui ons nog niet, ja, ja in 't geniep schempen op die Oweeërs, dat màgge ze, dat ken mijn niks schelen, ik zeg maar: ‘late ze maar opkomme’ en as ze je nòdig hebbe.... dan komme ze vanzèlf.... Wacht, nou zei ik eerst es 'n lekker sigàretje opsteken

(bedient zich van 'n sigaar met 'n verguld bandje)

. En dan zelle we es vèrder kijke

(doet weer 'n kaartje open)

van Zwalmen.... ha, ha! nou maar, diè is goed.... zag me oòk liever m'n nek breke, dan m'n zuivere bruiloft vieren.... hèb ik hem verlede jaar lekker dwàrs gezeten... afijn, tòch attent van hem, je moet 'et nooit late merke, as je de schùrft in heb

('n nieuw kaartje wordt geopend)

. G. v. Best

(nadenkend)

.... v. Best.... 'k Mag doódvalle as 'k weet, wie dat is.... v. Best....

(er gaat hem 'n licht op)

ò, wat donder, dat is dat ventje, dat klerk wou worde an de zeevishal

(grinnikt)

. Dat noeme ze nou 'n spiering uitgooie om 'n kabeljauw te vange.... ja, ja, op iéder van die karetjes staat pé èf en toch hebbe ze allemaal verschillende betékenisse, dàt is 't lollige ervan....

2e Toneel.

MENEER. MEVROUW.
Mevrouw van Ommeren komt min of meer geagiteerd van rechts op. Ze is 25 jaar geleden wettig met Van Ommeren getrouwd, waardoor ze, behalve het recht deze in alles de voet dwars te zetten, waarvan ze een dankbaar gebruik maakte, de tietel kreeg van vrouw Van Ommeren. Tien jaar later kwam de erfenis en toen werd ze juffrouw Van Ommeren en zette de eerste voet op de ladder der 'Kultur,' waarop ze, wat betreft japonnen en aantal dienstmeisjes reeds 'n zeer belangrijke hoogte had bereikt, toen de oorlog begon, die wel geen enkele proleet de tietel van maarschalk bracht - hoogstens van reserve-luitenant - doch in elk geval juffrouw Van Ommeren de tietel van mevrouw. Te zeggen dat ze toen haar hoofd kwijtraakte zou tot de onjuiste gevolgtrekking leiden, dat ze vóór die tijd zoiets bezat. Er werd alleen zeker evenwicht in haar verstoord met als gevolg 'n toenemende slijtage van japonnen en dienstboden, 't aanschaffen van 'n auto met laag nummer, teevisites en 'n conversatie-toon - waarvan de huisgenoten intussen zelden profiteren. Ze is tans zeer modern gekleed, doch haar bekoorlikheden bloeien verborgen onder 'n mouwschort, dat haastig kan worden af geworpen als er bezoek komt.

MEVROUW

(in de deur rechts):

Zeg Jacob, luister nu eens even, zeg.... kom nu eens even....

MENEER

(arbeidt en vertwijfelt niet):

Nou?

MEVROUW

(kribbig):

Wat voer je toch uit?

MENEER

(droog)):

Hm.... 'k geniet van m'n zilvere bruiloft.... kan je alleen in stilte genieten....

MEVROUW:
Ja, zo gaàt 'et.... Sta ìk weer òveral alleen voor.... Geen mens, die 'n koppie voor mìjn verzet.... Van zes uur af ben ik al in de weèr.... Jij legt lekker tot acht uur op je nest.... meneers ontbijt staat klaar.... mìjn hoofd loopt òm van de drukte....

MENEER:
Maàk het je niet zo druk.... Je hebt geld genoeg....

MEVROUW:
Ja, jìj hebt makkelik klesse.... Maàk 'et je niet zo druk....

(komt de kamer in)

. En as er nou straks visite komt en d'r is nìks klaar, nouw.... wìe hebt 'et dan gedaan.... wìe krijgt er dan de schuld?

MENEER:
Kòmt vandaag geen visite. 't Is Zaterdag. Morgen houden we resèpsie....

MEVROUW:
O zo, kòmt er vandaag geen visite. Nou jìj zegt et.... en dan ìs het natuurlik zo, maar anders....

MENEER:
Nou?

MEVROUW:
Ik met m'n domme verstand zou zeggen, dat de dòminé in elk geval vandaàg komt, maar dat zei ik wel mìs hebbe.... as jij zegt, dat er vandaag geen bezoek komt

(komt voor de tafel staan)

.

MENEER

(kiest een sterker operatie-terrein):

Heb je ook een koppie koffie voor me?

MEVROUW

(nu voor goed nijdig):

Zèg, 'k ben je meid niet hè.... Zit me daar op z'n gemakkie, terwijl ik me de hele ochend loop àf te jakkere, dat het zweèt me langs me lichaam loopt, om alles klaàr te krijge; en 't enige, dat je dan hoort is: ‘heb ie dit,’ ‘heb ie dat,’ ‘zou je dìt niet es voor me kenne doen,’ ‘zou je me daàr niet es an kenne helpe’

(wijst op haar voorhoofd)

denk ie soms, dat ik het hièr mankeer.... Mot ik soms je pantoffels en je pijp òòk nog achter je gat slepe?

MENEER:
Niet nodig, 'k rook al

(doet 'n haal aan z'n sigaar en verliest daarbij wat as)

.

MEVROUW:
Ja, dat ziè ik.... me hele tapijt drijft van de as.... ben je nou nog te beroerd om voor 'n asbakkie te zorge.... of ken 't je hélemaal niet meer schele, hoe of 't er uitziet.... Je mot het maar zegge, dan weet ik wat me te doen staat....

MENEER

(schouderophalend):

Droòg vuil - wat kwam je eigenlik doèn?

MEVROUW:
Nee maar, noù wordt ie goed.... Wat kom je eigenlik doen? Zeg meneer van Ommere, waar bén ik eigenlik, in een dièns soms, of in me eìge huis....

MENEER

(bijna wanhopig):

In uw eigen huis, mevrouw; U viert vandaag uw zilveren bruiloft.... met mìj, geloof ik.... Wat kwam je hier uitvoere....?

MEVROUW

(overbluft):

God, wat benne we lòllig vandaag, houd je dat zo de hele dag vol - of slaat het weér strakkies om.... dat benne we zo gewend teminste.....

MENEER:
'k Ben vandaag 25 jaar getrouwd.... en dus ben 'k lollig....

MEVROUW:
Ja dat vind jìj erg lollig.... dat wete we nou al vijf en twintig jaar.... as jìj maar op je tijd je natje en je drochie hebt, dan ken 't joù niks schele, as wij ons afsjouwen, dat we d'r haast bij neèrvalle.

MENEER

(verliest zijn geduld):

Schei d'r noù maar es uit met dat verdomde gelammenteer, niet.... Wàt kwam je doen?.... Waàrom riep je me? Zèg dat nou kort en krachtig en maak dan, dat je wègkomt....

MEVROUW

(tergend):

O zo, je zou lòllig blijve.... dacht ik.... Blijf nou ook lollig.... Je denkt toch niet, dat 'k bang ben voor je grote smoel?

(gaat op haar gemak zitten)

. Aa jìj me zo graag weg wil hebbe, dan zel ìk es kàllem hier blijve.... en noù jij.... Zèt nou maar 'n gròte bek op.... Gà je gang.... Dat kènne we immers tòch allang. 'k Ben voor nìks geen vijf en twintig jaar met je getrouwd....

MENEER:

Nee, daàr heb je gelijk in. Wás 't maar voor niks.... Dan had ik teminste een kòpie an je....

MEVROUW

(in haar gevoeligste punt geraakt):

Ja, en noù ben 'k duùr hè

(staat op en nadert heftig gesticuleerd haar jubilerende ega).

En dat mot 'k dan van joù hore.... Wat jìj op de soos weggooit

(maakt 'n beweging van drinken)

daar raàien wij vrouwen niet naar.... maar 'k heb je nàgegaan, hoor; 'k zet tegenwoordig me ore goèd ope, as 'k bij àndere mevrouwe komt.... as jij na de stad gaat

is 't óók niet altijd voor zàke....

(hoonlachend)

, ja, wèl voor zàke, maar voor zake met 'n lùchie d'r an

(meneer lacht)

en daarom weet ik wàt goed, dat jìj, jìj

(wijst met de vinger der wrekende gerechtigheid en gooit n vaas bloemen om - de gerechtigheid is blind en treft daarom misschien wel meèr 'n onschuldige - 't water loopt over 't tafelkleed; meneer ontkomt het bad door haastig op te springen)

. Wel allemàchtig

(grijpt de vaas en zet deze bijkans-leeg weer rechtop)

. Nòg niet genoeg heb ik te doen.... komt er dàt ook nog bij.... lelike smeerlap.... je zou 'n mens helemaal overstuur màke....

MENEER

(met onverholen leedvermaak):

Doe ìk 't soms?

MEVROUW

(buiten zichzelf):

Jìj, jìj.... gemene smeerlap,.... huichelaar.... vrouwebeul.... vier jij alleèn maar feest, al komme d'r duizend.... al komt de burgemeester zèlf.... mìjn zel je vandaag niet meer zien.... en morge oòk niet.... draai jìj d'r nou maar alleèn voor op, nou verdòm ik 't langer, me as 'n hònd te late gebruike....

(in de deur)

poòier!.... hoèreloper!

(in een paradoxysme van woede)

.... nétte man....

(af)

.

3e Tooneel.

MENEER. Later JO.

MENEER.

Laat er nou es ièmand weze, die denkt, dat 'et geen feest waàrd is, as ie vijf-en-twintig-jaar-getrouwd ben....

(lacht ironies)

.... en hoé dan.... as 'k moed genòg gehad had, dan had ik ze late zìtte.... 't pèstwijf.... met d'r huichelachtige smoel.... Geen grèintje verstand... daar mot je nou je léve mee deur.... omdat je als snòtneus, toe je nog niet beter wist.... es 'n stòmmiteit uitgehaald hebt.... 'n bliksemse krankzinnigheid in zoo'n klein nest van 'n plasie.... Was ik tòe maar naar Den Haag gegaan.... nou mot ik tòch.... en nou word ik er niks beter van.... Affijn.... d'r benne d'r duizende zo.... 't beste is, om d'r je maal maar mee te doen

(gaat naar de deur rechts en roept in de gang)

Jo, kom es hièr....

JO

(van-uit de keuken):

Ja vader, dadelik.

MENEER:

Breng kòffie mee....

JO

(als boven):

Ik kom zòo.

MENEER:

Mooi

(treedt weer binnen)

't Is beter, dat zij 't even opruimt, dan de meid, die gaat binnekort weg en dan gane we weer over de tong....

Jo komt van rechts op met 'n kop koffie, waarbij een paar koekjes en met een vaatdoek. Ze is de jongste dochter van het echtpaar van Ommeren, overigens heeft ze - vooral geestelik - met het hele gezin niets gemeen.

Het noodlot voegt soms mensen bij elkaar tot èèn huisgezin als het haringen bij elkaar voegt in èèn ton; de haring heeft evenwel vóór op de mens, dat hij dan dood is en dode haringen verdragen elkaar even goed als dode mensen. Hoe het ook zij, Jo hoort niet in dit gezin en nochtans is zij er: ze heeft 'n onafhankelik karakter en zette een zeer vrienschappelike omgang voort met 'n jonge schoolmeester, zoon van 'n buurman uit de voorhistoriese tijd van Mevrouw van Ommeren - d.w.z. uit de tijd van voor de erfenis. - Doch deze buurman werd voorzitter van een moderne arbeiders-vereeniging en van de plaatselike bestuurdersbond en zijn zoon kwam in de rode gelederen terecht, terwijl vrouw van Ommeren promoveerde tot mevrouw van Ommeren. Nochtans verbrak Jo de diplomatieke betrekkingen met de vijand niet en Mevrouw beschouwt dit terecht als landverraad en 'dèfaitisme.' Desondanks heeft Jo het tot een leeftijd van twintig jaar gebracht; mama ontkent stellig, dat zij 'knap' zou zijn of zich smaakvol zou kleden, zodat deze zaken veiligheidshalve buiten discussie blijven.

MENEER

(pakt de koffie aan):

Dankie hoor.

(Jo gaat resoluut naar de tafel om het water op te nemen)

. Zeg, Jo?

JO

(opziende):

Ja, 'k weèt 'et al, vader....

MENEER

(verbaasd):

Heb jullie waarachtig nou 't héle verhaal al geslikt?

JO

(glimlachend):

Ja, vader, 't hele verslag.... òngekorrigeerd....

MENEER

(wat driftig):

Zeker in de keuken.... met de meìd erbij....

JO:

Diè is hier al drìe weken, dus ze weet er toch àlles van....

MENEER

(wat verlegen):

Ja, zie je.... 't is een bliksemse toer om met je moeder es 'n beetje redelik te praten....

JO:
Als er tenminste geen bezoèk is....

MENEER:
Nou maar, as ze dan oòk zo voor de dag kwam liet ik me scheije....

JO:
U hebt 'n bizonder mooie opvatting van 't huwelik, vader. Of u elkaar het leven tot een hel maakt komt er niets op aan, als de buìtenwereld.... als de mènsen er maar niets van merken.... Is u getrouwd voor het plezier van de buitenwereld?

MENEER:
Nee, maar voor m'n eìgen plezier toch oòk niet. Och kind, as jìj nou es morge ging trouwen, zou jìj dan weten waarom?

JO

(kalm):

Zeker! Omdat het nou eenmaal noodzakelik is, om samen te leven met de man, waarvan je hoùdt.... anders trouwde ik noòit....

(Mevrouw en Betty verschijnen sluipend in de vestibule en postèren zich voor de kamerdeur. Het aantal graden schandelikheid van 't gesprek binnen is op hun gelaat af te lezen.)

MENEER

(hoofdschuddend):

Dàt is nou weer 'n staaltje van die losse moraal van je vroègere vrind De Koning....

JO:

Hij is nòg m'n vriend, vader....

MENEER

(afwerend):

Je weèt wel, dat je dàarmee bij mìj niet hoeft an te komen.... as diè z'n zin kreeg, zou de wereld een nètte boel worden....

Jo

(bitter):

U heeft wèl recht om zoiets te zeggen, vader....

(met plotselinge aandrang tot vertrouwelikheid)

Och, liegt u tegen mìj niet.... 't is niet nodig, ziet u.... ik weèt wel.... dat moeder niet eigelik uw vroùw is.... dat u haar niet liefheeft.... en

(kleurend)

daarom hoù ik toch van u.... al doet u dat lelike

(zeer zacht)

in Den Haag....

MENEER

(eerst gegêneerd, schrikt bij de laatste woorden):

Ik.... maar Jò.... hoe kòm je daaran....

(nijdig)

klesse ze bij De Koning over die dingen?

JO:

Welneen vader, maar laat dat rusten.... en ontken het niet, dat verlaàgt u in mijn ogen.... heus.... ik beklàag u.... maar praat daarom ook nièt van moraal.... en dergelike leugens.... ù moet voelen, dat het leven van twee mensen, die elkaar liefhebben.... en die nièt getrouwd zijn, hòger staat dan ùw huwelik....

MENEER:

Kind, kind.... wees toch voorzichtig met diè dingen, 't lijkt zo mooi.... maar 't leve is zoo'n bedonderd ding.... ik ben oòk wel es zo groen geweest as jij.... maar as 't leve je tusse z'n klauwe neemt....

JO

(zacht):

En je bent dan zwàk....

MENEER

(honend):

Zwak, zwak!.... Had ik dan wèg motte lope.... toe ik zo stom geweest was.... dat was stèrk geweest hè.... nou?

JO:

Ben u toe geblève en getrouwd.... uit medelijden met moeder.... of om de mènse.... vader.... zeg dat es eèrlik op....

MENEER:

Oòk om 't laatste.... en hoe oùwer je wordt, hoe meèr je daar om gaat doen.... Jo.... waarachtig kind....

JO:

Maar U laat mìj m'n gang gaan, om me leven te maken, zoals ik zèlf wil.... nietwaar vadertje.... beloof u me dat in stilte....

MENEER

(moeielik):

Jo.... om je eìgen bestwil.... maak het uìt met die jongen! Vrije liefde en al die dingen.... is zo gevaarlik.... Waarachtig, ik houù van je.... maar juist daarom mot dàt uit weze.... Je màg niet in schànde..

JO

(bitter):

Dus tòch de mensen.... Vadertje, wat bent ù zwak....

MENEER

(nijdig):

Och jij met je zwàk. Leg niet te màlen.... 'n Meisje van twintig tegen 'n man van fijftig.... doe jij maar afstand van je kàlverliefde, hoor.... en bespaar me verder je praatjes.... ik ben vandaag vijf en twintig jaar getrouwd....

4e Toneel.

MENEER, MEVROUW, JO en BETTY.
Als Jo wil vertrekken, stormen Mevrouw en Betty de kamer binnen. Kookhitte. Mevrouw's oudste dochter - want dat deze iets aan papa zou ontlenen, behalve de geboorte natuurlik, wordt door mevrouw hardnekkig ontkend - heette Bet in het meergenoemd voorhistories tijdperk, tans beproeft ze tevergeefs de last van de naam 'Betty' te torsen. Ze is ook in andere opzichten een creatie van haar mama en bezit in hoofdzaak dezelfde verheven karaktereigenschappen; papa en haar zuster hangt ze aan als 'n jachthond de wilde zwijnen. Tenslotte hangt ze ook nog iemand anders aan, om welke reden ze 'n gouden ring om de vinger en blauwe ringen om de ogen heeft.

MEVROUW:

Zo.... hèb ik jullie daar eindelik eens.... Hèb ik 'et nou es gehoòrd! 'k Heb al làng geweten, dat jullie 'et same eèns benne, dat jullie 'et same zo goèd kenne vinde....

JO

(bitter):

Ja, dat is hier 'n misdaad, als je 't met iemand goed vìnden kan....

BETTY:

Och loop jìj naar je vuile òpraapsel, naar die sosialist (Jo neemt de vaas bloemen, om er water bij te doen en gaat rechts af).

MEVROUW

(conversatie-toon):

Och, laat maar Betty, je zuster Jo is benèden onze waardigheid, maar

(richt zich - weer in antieke stijl - tot haar ega)

dat jìj.... 'n ouwe man, die zijn verstànd most hebben, zulke taal van je dochter afwacht....

(met nadruk)

nèe, àfwacht

(sterker)

goèdkeurt, met 'er meè praat.... dat is zò schàndelik, zò beneden alle peil van.... van..... van....

(stottert)

MENEER

(haar op weg helpend):

welvoeglikheid....

(Mevrouw wordt door deze vriendchkheid volkomen buiten gevecht gesteld).

BETTY

(uitbarstend):

Pa.... je ben.... 'n kreng....

MEVROUW

(stort wenend op de canapé):

En dát op 'n feèstdag.... op m'n vijf en twintigjarige bruiloft.... wordt je dàg zò door je eìge man.... vergiftigd.... dat je 'n zènuwziekte....

(met lange uithalen)

o....! o....! 'k gaat er nog eens an doòd.... an die màn....

BETTY

(staat de lijderes bij met 'n glas water en bestookt onderwijl mijnheer):

'n Mìnne vent bent U.... altijd moet u haàr gelijk geven, altijd krijgt zìj d'r zin.... terwijl ze nìks om je geeft.... Hebt ze 't met die jonge van De Koning àfgemaakt.... toe u 't wou hebben? ze had mèrt an je.... 't kon d'r niks schèlen.... en u.... u.... neemt àltijd partij voor d'r en tègen Mama....

MENEER:

Jo weet heèl goed, dat het uìt moet zijn met die jongen

(Mama en Betty lachen ironies)

.... ìk neem geen partij tegen je moeder.... ik ben niet met ruziemaken begonnen....

MEVROUW

(martelaarsstem):

Nee, daar ben ìk mee begonnen, natuurlik - ìk begin immers altìjd.... met z'n dochter staan smoezen tegen me.... hebt ie oòk niet gedaan.

MENEER

(op verzoenende toon):

Luìster nou toch es naar rède.

(Jo komt binnen met de vaas bloemen).

MEVROUW

(springt woedend op):

Ja, dat is jouw praatje àltijd.... luister naar rede.... ìk ken geen rede.... ìk ben dom natuurlik.... mìjn hebt ie genòme uit meelijje, omdat is me niet kon làte zitte, zoo'n ploert...., zoo'n bandiet.....

MENEER

(stapt driftig naar de deur links):

Ik krijg er genoeg van voor den donder....

BETTY:
Ja, lekker hè, mot je je mìnne manieren maar àfleren.

MENEER:
Barst voor mijn part

(draait zich bij de deur om)

Vier jullie nou maar feest zonder mijn, nou verdom ìk 'et lànger

(links af)

.

MEVROUW

(eerst verbijsterd, begint dan schel te lachen, Betty lacht mee):

En daar ben jìj

(tot Jo)

jìj de steènlegster van.... àltijd as ter hier ruzie is, zit jij d'r tussen met je gefleèm tege hem.... Maar ik weèt wel, waarom je dat doèt.... Om die jònge, hè! Wacht maar, dat zelle we wel es gauw uìtmake.

JO

(kalm):

Dat kùnt u niet.... U kunt me zelfs niet boòs maken....

BETTY:

'n Hele kunst, om jou de pèst in te jagen

(lacht ironies)

'k Zal er geen moeite voor vuìl maken, je ben me te mìn....

JO

(tot haar moeder):

Want ìk trek hier vandaan, ziet u, over 'n paar jaar, en zolang zal ik àlles verdragen.... niet voor jullie.... maar voor vàder

(rechts af)

.

BETTY

(schreeuwt haar na):

Och, wat 'n liefde.... 'n schoon vooruitzicht, met je schoolmeester

(bel)

denk maar nièt dat je vader dat tòch ooit goedkeurt, al haal je 'm nòg zo an....

MAMA

(kijkt door 't raam, plotseling zeer geagiteerd):

Betty, in Godsnaam, daar is dominé, zeg tegen Jàns, dat ze open doet en roep dan Jò.... ik zal je vader roepen.... gauw hoor, je ken dominé geen half uur voor de deur laten staan....

(Mama links en Betty rechts af)

.

5e Toneel.

MENEER. MEVROUW, BETTY, later DOMINÉ WOODBROOK.

Mevrouw komt van links op met meneer, die de 'Nieuwe Rotterdammer' bij zich heeft, waaraan hij blijkbaar zijn woede heeft gekoeld - hij kon dit veilig doen, want dit blad blijft tòch neutraal - Mevrouw zet zich zonder mouwschort in een fauteuil - conversatiehouding - en glimlacht feestelik, mijnheer kijkt, om z'n vrouw nog tot het laatst toe dwars te zitten opzettelik zeer zuur. Toch gaat hij in de fauteuil tegenover haar zitten, hetgeen zijn boosheidsvertoon alle waarde ontneemt en mevrouw volkomen geruststelt. Dan komt Betty op van rechts met 'De Rozenhoeve' van Hilbrandt Boschma, 'eenvoudige gesprekken over het leven na den dood' enz. in haar hand. Nochtans ziet ze nijdig.

BETTY:

Ze wil nièt komen.... Straks misschien, zegt ze. Ze zal de kòffie wel brengen.... Of Jàns dat niet doen kan.... Ze stelt d'r eigen altijd nèt an, of wij ze voor meid gebruiken.... enkel pèsterij....

MEVROUW

(vinger op de mond):

Ssst! Daar is dominé.

(Betty slaat de onsterfelikheid open en leest aandachtig)

.

Dominé Woodbrook wordt door de meid binnengeleid, nadat hij in de vestibule plechtig afscheid heeft genomen van jas, hoed en wandelstaf. Hij is een hoogst sympathiek man, in de kracht van zijn leven - in zover het altans mogelik is enige kracht aan een moderne dominé toe te kennen - en wordt door zijn gemeente op de handen gedragen - 'n algemeen verschijnsel trouwens, al mogen zekere sirkulaires uit de Haagse Remonstrantse broederschap er zijn om te bewijzen, dat zelfs de meest sublieme zieleharmonie nog aan afschuwelike misverstanden bloot staat. - Dominé Woodbrook

dankt deze aanbidding niet zozeer aan zijn preken, die algemeen 'heel lief' worden geoordeeld, hetgeen - hoe vreemd het ook schijne mogen - 'n kritiek is, die meer depreciatie inhoudt dan welwillendheid, doch in de eerste plaats aan zijn beminnelike omgang. Zij, die mochten menen, dat deze beminnelikheid bij de beoordeling van dominé's taak niet in rekening mag worden genomen, hebben slechts 'n ogenblik te denken aan 't vruchtbare ras, dat men gewoonlik - veiligheidshalve - achter de tralies zet, en dat geen andere hartstocht schijnt te kennen, dan iedereen aan te blaffen, die zich in de nabijheid waagt. Zij zullen dan erkennen, dat beminnelikheid in de omgang een deùgd is, die op meerdere najaging aanspraak maakt. Overigens ként dominè - juist omdat zijn kracht voor het grootste deel in zijn visites zit - zijn gemeente op z'n duimpje, hetgeen ongeveer zeggen wil, dat hij precies weet, waar men hem noodzaken zal minstens driè kopjes koffie of tee te aanvaarden en waar hij het er met één àfkan: ervaringswijsheid die hem - en z'n maag - natuurlik van onberekenbaar nut is.

DOMINÉ

(neemt meneers hand):

Beste vriend van Ommeren, ik kom u op deze schòne dag mijn bèste gelukwenschen aànbieden.... Wanneer ge zo vijf en twintig jaren alle lief en leed met elkander gedeèld hebt....

MENEER

(wat bedremmeld):

Zeker dominé.... zeer vereerd....

DOMINÉ

(neemt Mevrouw onder handen):

Nietwaar, Mevrouw, zelfs het meest ideale huisgezin biedt in vijf en twintig jaren, naast veèl geluk natuurlik, waarvoor ons hàrt dankbaar is - veel leed.... waarvoor we èigelik òòk dankbaar moeten zijn, nietwaar, omdat het onze zièl loutert en ons nader tot Gòd brengt....

MEVROUW

(allerbeminnelikst):

Allerliefst, dominé, poëties gedàcht en uìtgedrukt. Ja,

(met 'n schalks zuchtje)

we hebben oòk ons aandeel gehad in 's werelds leed, maar we hebben 'et altijd sàmen

(met 'n allersympathiekste blik op meneer)

gedràgen, nietwaar, man?

MENEER

('t is hem 'n beetje te kras):

Natuùrlik, vrouw, natuurlik....

DOMINÉ

(tot Betty):

En U, Betty, oòk mijn gelukwens, kind; de jonge vogel, hè, die straks het warme nestje van 't ouderlik huis zal verlàten.... Wat dànkbaar moet U zijn, dat U enkel blijde en zonnige herinneringen van huis zult ménemen....

BETTY

(zeer aangedaan):

O dominé, als U dàt zo zegt, zou ik bìjna niet durven.

DOMINÉ

(gaat lachend zitten):

Kom kind, die dùrf zal wel kòmen, hoor! Bovendien blijft U toch in de stad nietwaar.... en uw aanstaande

(tot meneer en mevrouw)

is een allerdegelikst jongmèns, bij wien het geluk van uw dochter mij volkòmen veilig lijkt.... hij komt altijd trouw in de kerk en op de lidmatencatechesatie en is altiid vòl belangstelling.

MENEER:
Zeker dominé.... 't is 'n goeie jonge.... Zult U roken?

(presenteert een kistje sigaren)

.

DOMINÉ:
Als de dàmes 't permitteren....

MEVROUW en BETTY

(tegelijk):

O, geen ekskuus, dominé, gaat uw gang....

DOMINÉ:
Gaarne dan

(meneer, mevrouw en Betty beijveren zich, hem te helpen aan 'n vlammetje, 'n asbak en de nodige beminnelikheid)

.

MEVROUW:
Ja, de verloving van mijn oùdste dochter is een bizòndere satisfaksie voor ons.

DOMINÉ:
Dàt wil ik graag aannemen, 't is een groòt geluk voor de oùders, niet waar, hun kind bemind te zien door een achtenswaàrdig man, hoewel er altijd enige wemoed in het hart sluipt, niet waar, voor 'n moeder, dat haar taak nu voor 't grootste deel àfgelopen is.

MEVROUW

(haar gemoed is volgeschoten):

Ach ja, dat is een pìjnlike gedachte hè....

BETTY

(staat op en omhelst haar moeder op kinderlik-aanvallige wijze):

En ik heb m'n goede mama zo veèl te dànken, hè, ja bijna àlles

(tot dominé)

: Pà is oòk wel goed, ziet U, maar hij heeft het altijd zo ìjselik druk.

MENEER:
Ja, daar is nou eenmaal niks an te veràndere, hè, rentenìer ben ik nog niet....

BETTY

(geeft hem'n beminnelik tikje, terwijl Mevrouw en dominé de scène met gepaste belangstelling volgen):

Ja, bròm maar, we weten 'et wel bèter, niet waar, dominé?.

DOMINÉ:

Och kind, ik ken uw vader wel zo'n beetje hoor.... als ik àlles eens vertelde.... van sommige giften bijvoorbeeld voor 't stàmkapitaal.... en voor àndere goede doeleinden....

(afwerend gebaar van meneer)

. Neen, neen, ik doè het natuurlik niet....

MEVROUW

(plagend):

Zo, zo.... heeft manlief òòk nog verbòrgen goede eigenschappen.

DOMINÉ:

Zeker, zeker.... en dat te bemerken, niet waar, wanneer men al vijf en twintig jaar getroùwd is, dat is toch allerlièfst!

BETTY:

O papa, wat enig, dat U zo aan filantropie doèt

(haalt hem aan)

. Dat vind ik zo èdel van U....

6e Toneel.

DE VORIGEN, JO en JANSJE:
Jo komt binnen met een schaaltje bruidsuikers en een schaaltje koekjes, Jansje volgt haar met de koffiepot. Jo ziet de lieftallige ontboezemingen van haar tedere zuster en kijkt er met onverholen minachting naar. Ze zet alles op het buffet, terwijl de meid het lichtje aansteekt en de koffiepot daarop plaatst.

DOMINÉ

(staat op en gaat Jo tegemoet):

Ik feliciteer U, Jo, met het feèst van uw ouders.

JO

(koud):

Dank U, dominé.

DOMINÉ:
Wel, wat hebt U het drùk, Jo, en dat op dèze dag....

JO:
Ik heb Jans wat geholpen, dominé, anders moet die alles alleen doen....

MEVROUW

(heel lief):

Kom, kom, Jo, alles alleèn is overdreven, ik heb heùs vandaag al 'n drùkke dag gehad....

(veelbetekenende mimiek van Jansje)

.

JO

(met enige ironie):

O zeker, moeder, dat weèt ik....

(Mijnheer ergert zich, doch waagt geen interventie.)

MAMA

(terwijl dominé weer gaat zitten):

Nietwaar kind, maar nù kom je eens 'n ogenblikje gezèllig bìj ons zitten, hè?

JO:

We moeten nog voor 't eten zorgen, moeder....

MENEER

(boos):

Gekheid, je komt noù bij ons, de meid kan 't in de keùken wel af....

BETTY:

Hè zus, schenk jìj de koffie dan, dat kàn je zo handig....

JANSJE

(mompelend):

'n Knap stèl

(af)

.

JO

(tot Betty):

Goed

(gaat op het buffet koffie inschenken, presenteert deze daarna met koekjes)

.

DOMINÉ

(zacht tot Mevrouw):

Een groòt verschil, het karakter der beide zusters, niet waar? Weet U, waaraan ze me doen dènken?

MEVROUW

(zacht):

O, dominé, m'n jòngste is zo'n moèilik kind....

MENEER

(hardop, waardoor Jo alles snapt):

Ja.... moeilik.... kwaàd is ze anders niet....

DOMINÉ

(trekt nu ook de stoute schoenen aan; - luid):

Zeker niet.... Maar ik dacht aan Luxas X.... Martha en Maria.... Jò altijd in de weer met huishoùdelike zaken en Betty een en al belangstelling voor geèstelike dingen....

JO

(presenteert koffie):

Alstublieft dominé.... hebt U de bibliotheek van mijn zùster al eens gezien?

BETTY

(wil opstuiven, Mama geeft haar 'n dringende wenk en ze beperkt zich tot een):

Foei, Jo, daar stelt dominé vast geen belang in....

MENEER:
Dominé heeft wel wat anders te doen, dan die vodden te bekijken, waar jullie je hoofd mee breke....

DOMINÉ

(neemt Betty's boek):

Integendeel....

(goedkeurend)

'De Rozenhoeve' van Hilbrandt Boschma.... Als dìt er 'n deel van uitmaakt, stel ik er juist veèl belang in!

JO

(onder het werk door):

O, dat behoòrt niet tot haar lectuur, dat is alleen voor bizondere gelegenheden..... zoiets als de geklede jas van Pa.

MEVROUW

(door haar zoete toon klinkt ondubbelzinnige dreiging):

Maar Jo, je doet nèt of je zuster onfatsoèndelike boeken leest.... Daàr verdenk je ze toch niet van?

MENEER

(niet op z'n gemak):

Och kom, gekheid, kinderpraat....

JO

(presenteert koekjes):

Wel neen, moeder; Werner, Marlitt, Nathalie van Estruth, dat is toch niet onfatsoenlik. Zeer beschaafd geschreven, niet waar dominé?

MENEER

(bemerkt de ironie niet en is alzo merkbaar opgelucht):

Maar wat drommel heb je d'r dan op àn te merken?

BETTY

(kwijnend):

Hè Jo, je kunt toch zo koùd oordelen....

DOMINÉ:
Mag ik nu eens oprècht zeggen, wat ik van U denk, Jo?

JO:
Dat hoor ik altijd graag, dominé.....

DOMINÉ

(zoekt naar 'n voorzichtige woordenkeus):

Ferm.... Maar niet boòs worden hoor! Ik wou dan zeggen: spreek je niet vaak.... een oordeel uit.... van een ànder.... 'n oòrdeel.... waaraan je eigen hàrt vreèmd is?

MEVROUW

(triomfeert):

Natuurlik dominé

(bewonderend)

. O, wat doorziet U de mensen toch dàdelik goèd.... Haar omgang is totaàl verkeerd.... heb ik wel duìzendmaal gezegd.... maar m'n man is wel een beetje te toegèvend op dat punt, ziet U.

BETTY:
O, als zus toch die nàre jongen wegstuurde, dominé, ze was vroèger zo'n èchte, liève, zus.

JO

(praat opzettelik alleen met dominé):

Als U 't 'Onze Vader' bidt, dominé, spreekt U dan met uw èigen woorden?

DOMINÉ

(ernstig):

Neen Jo, maar mijn hart doorvoèlt dan die 'woorden,' zoals U zegt, met de groòtste innigheid. Uw oordeel van straks klonk zo koùd....

JO:
Als U de wereld kènde, dominé, zou U misschien òòk wel es 'n beetje koùd oordelen....

(eenvoudig)

. Kent U bijvoorbeeld ook maar één van al de kettinghandelaars, die 's Zondags vlak onder uw preekstoel zitten?

(daar dominé er niet één kent, schrikt hij erbarmelik)

.

MENEER

(opstuivend):

Maar Jo.... ben je.... ben je gèk.... dat gaat toch te vèr!

JO:
Wees maar gerust, vader.... dominé kent alleen de philantrópen....

MENEER

(geprikkeld):

Hoor es, ik gebied je, noù je mond te houden, 't is waarachtig of je zò van 'n sosialistiese vergadering komt....

BETTY:

Allemaal taal van die nàre jongen

(met innig verwijt)

. En je weet, dat je mama er zo mee grièft....

MEVROUW

(droevig):

Och Betty, dàt is het ergste niet.... maar als ik aan de toèkomst denk van m'n èigen kind

(deze is tè donker voor nadere omschrijving, zodat mama poogt te snikken)

.

DOMINE

(ziet Jo recht in de ogen):

Jo, kind, geloòf je, dat ik het goede met je voòr heb....

JO:

Och ja, dominé....

DOMINÉ:

Kijk nu eens, daàr spreekt weer je eigen, goede hart.... Jo, denk er eens goed over nà, kind, of die materialistiese invloed, die van zekere zijde op je wordt uitgeoefend.... wel heìlzaam voor je is....

MENEER:

Waaràchtig niet.... groòt gelijk dominé....

DOMINÉ:
Wil je daàr es goèd over nadenken? Als ik 'et je vriendelik vraàg in je eìgen belang....

MEVROUW:
Ach ja, als ze dàt eens deed....

BETTY

(vriendelik vleiend):

Toe Jo.... beloòf het....

JO

(warm):

Denkt U dominé, dat het goèd zou zijn, mij àlles af te nemen, wat ik heb.... aan liefde.... en aan eèrlikheid....

(tranen in de ogen)

Och.... U weèt 'et niet.... maar val me dan ook niet langer lastig....

MEVROUW:
O, dus wìj zijn allemaal òneerlik

(met 'n diepe zucht)

. Er valt met haar niet te praten, dominé....

MENEER

(met ingehouden woede):

't Wordt hoòg tijd, dat de juffrouw die kùren afleert.... 't moet met die jongen uit wezen, al was 't alleèn maar voor de rust in huis.

JO

(weer geheel kalm):

U weet vader, dat ik wel gaàn wil, als U dat toestaat

(met 'n tikje spot)

, dan heèft U rust.

7e Toneel.

DE VORIGEN en ANDRÉ VAN BUREN.

Er is 'n stilte ontstaan en zij die Maeterlinck kennen, weten dat de stilte vol geheimenis zijn kan. Dèze stilte behoort tot de soort, die door de spraakmakende gemeente wordt gekarakteriseerd met de uitdrukking: 'er gaat een dominé voorbij,' een stilte, die blijkens dit voorbeeld ook kan voorkomen, als de dominé niet voorbij gaat doch aanwezig is. Dan treedt André van Buren binnen, doch zelfs dit eminente jongmens is niét in staat, dadelik de atmosfeer te zuiveren.

André van Buren is de verloofde en teerbeminde van Betty. Hij ziet er allerongunstigst-degelik uit, want er bestaat 'n degelikheid - we durven niet beweren dat het 'n spesiaal Hollandse soort is - die geen andere oorzaak heeft dan armoede des geestes. Grote boeven - we durven geen voorbeelden aanhalen uit vrees voor majesteitsschennis - hebben steeds grote karaktereigenschappen en het gemis daarvan kan niet door 'n dikke laag degelikheid worden vergoed. Behalve degelik is André ook verstandig: hij geeft zijn meerderen - want wij burgermensen leven óók in een maatschappij van recruten, korporaals en zo de hele ladder langs tot aan de hoogste regionen van de sterrenhemel - steeds gelijk en reproduseert hun goed- en afkeuringen - liefst in hun bijzijn - met minitieuse nauwkeurigheid. Van Betty houdt hij veel en daar hij over de liefde veel edels heeft leren zeggen, is het volgens mama een 'ideaal paar.' Met welk oordeel ieder zich gaarne zal verenigen.

ANDRÉ:
Goeden morgen.... Gefelisiteert meneer en dat U er nog jàren plezier van mag hebben

(meneer hoopt het ook)

en U òòk mevrouw, hetzelfde compliment

(mevrouw glimlacht witjes)

en jij òòk Betty, dat je er maar jàrenlang getuige van mag zijn....

BETTY:
Ja, dat zullen we hòpen, hè....

ANDRÉ:
En U ook, juffrouw Jo, hetzelfde kompliment.

JO

(lichtelik geamuseerd):

Merci.

ANDRÉ

(terwijl Betty hem 'n zetel aanwijst):

Dag, dominé, lekker weer vandaàg, hè?

DOMINÉ:
Zeker, zeker....

MEVROUW

(geeft in bedenking):

Voor de tijd van 't jaàr.

ANDRÉ:
Verlede jaar was 'et teminste heèl wat minder, toen hadden we èlke dag regen,

(pauze)

maar de wind is toch koùd....

BETTY:
Zeker Noord, hè?

ANDRÉ:
Ja, zo'n èchte, koùde Noordenwind.... 't is teminste nog làng geen zomer....

JO

(laat zich 'n ogenblik meeslepen door haar gevoel voor humor):

Die begint 21 Junie, André; nog 'n maand geduld hebben jongen....

(algemene consternatie)

.

ANDRÉ

(de enige, die niets merkt):

Denk je, dat ik dàt niet weet?

BETTY

(geërgerd):

Weer zo'n èchte hatelikheid van Jo....

MEVROUW

(sussend):

Kind, bewaar nu de vrède maar....

JO:

O, André wordt tòch nooit kwaad, niet waar?

ANDRÉ:

Wel neen.... dan zeg je maar dingen, die je niet verantwoorden kan, nietwaar dominé?

DOMINÉ:
Zeker André. Boos worden verraadt meèstal schuld.... maar Jo meènt het zo kwaad niet met je, daar ben ik zèker van.....

JO

(spottend):

O neen, ik kan 't haast èven goed met hem vinden als Betty.... 'n Kopje koffie, André?

ANDRÉ:
Maak maar geen moeite, ik ga dadelik weer weg

(tot mevrouw)

mòrgen is er immers pas resepsie?

MEVROUW

(moederlik):

Zeker jongen, maar jìj bent altijd welkom, hè, dat weèt je wel....

ANDRÉ:
O ja.... daarom kwam ik ook even, ziet U, maar met dat moòie weer.... wou ik dadelik met Betty wat gaan wàndelen.... 't is wel koùd ziet U, maar toch èrg mooi weer....

MEVROUW:
Nu, 'n uurtje, maar niet lànger hoor, anders wacht het diner....

BETTY:
O neen, maar even, Ma, we zijn gauw terug

(staat op)

.

MENEER:
Dus je gebruikt niks, André....

ANDRÉ:
O neen, dank U, nù niet....

(staat ook op)

.

MENEER:
Nou vooruit dan maar.... Hoepel maar òp, we wète wel; waar het vat lekt....

MEVROUW:
Foei man, wat 'n ordinaire uitdrukking....

BETTY:
Nu tot stràks dan

(gaat naar dominé)

. Dag dominé, tot Dinsdagavond dan op de lidmatencatechesatie.... dan kom ik weer genièten.... als U es wist, hoe 'k daàr altijd naar verlang!

DOMINÉ

(SCHALKS):

Nog meèr als naar de wandeling?

BETTY

(probeert te kleuren):

O foei, dominé, U is ondeugend, hoor! Dàg!

(trekt André mee naar de deur)

.

ANDRÉ:
Dag dominé.... wel tuis.... Nu, de àndere zie ik nog wel.... Tot mòrgen zal ik maar zeggen.

(Betty en André af.)

8e Toneel.

DE VORIGEN behalve BETTY en ANDRÉ.
Terwijl het gesprek binnen druk doorgaat, kleden Betty en André zich haastig aan, Betty sluipt naar de keuken en komt even later met Jans terug. Deze grinnikt. André stopt de meid een geldstuk in haar hand, deze verdwijnt door de tochtdeur, terwijl de beide degelike jongelui haastig, doch zeer zacht, de trap opgaan naar de slaapkamer boven, men hoort de meid de buitendeur hard dichtslaan, dan doet ze behoedzaam de tochtdeur open en komt weer in de vestibule. Ze bekijkt het geldstuk in haar hand.

JANSJE:
H'm, vuìl geld is oòk geld.... zo denke ze d'r bìnne òòk over en ik ben maar 'n meld, dus ìk ken 't zèker niet bèter wete

(af)

.

DOMINÉ, MENEER, MEVROUW, JO. MEVROUW

(presenteert wijn):

Een ideaal paartje, niet waar?

DOMINÉ:
Zeker, 'n paar brave, goedhartige kinderen

(drinkt)

. Op uw gezondheid.

MEVROUW *en* MENEER:
Dank U zeer, dominé

(Jo presenteert bruidsuikers)

.

MENEER:
Ja, ze zullen wel gauw uitzeilen, denk ik, dan hebben we weèr feest....

MEVROUW

(wemoedig):

Ja, maar dat zal voor mij eigelik heèl geen feest zijn.... Van mijn kind te moeten scheiden....

MENEER:
Onzin.... Trouwe doen ze allemaal, da's natuùrlik....

DOMINÉ:

Pas òp voor egoïsme, mevrouwtje, òpvoeden betekent het kind voòrbereiden om later 'n eigen weg in 't leven te gaan.... niet waar.... en waar uw dochter nu zal gaan aan de hand van iemand als André, daar is haar gelùk, - menselikerwijze gesproken - verzèkerd. En dàt is voor 'n moeder toch 't hoògste.... Maar kom, laat ons gaàn

(staat op)

, eerst èten en dan roept me mijn àrbeid weer.

MENEER

(staat ook op):

Dus tot morgen, dominé....

DOMINÉ:

Ja, maar morgen kòm ik niet, hoor!

MENEER:

Ja, maar wij komen wèl tot U....

DOMINÉ

(aangenaam verrast):

O ja, da's waàr ook.... Dus tot morgen

(geeft meneer 'n hand)

. Dus

(tot Mevrouw)

geèn verdriet meer over het aanstaande vertrek van Betty, nietwaar?

MEVROUW:
Och neen, dominé, U heeft gelijk, dat màg niet.... 't zou egoïsties zijn.... kon ik mijn jongste òòk maar zo gelukkig zien.... Zal ik U uitlaten?

DOMINÉ

(tot Jo):

Nu Jo,.... denk je nog eens na, over wat ik je vroeg?

JO:
Wilt U me 'n genoegen doen, dominé?

DOMINÉ

(verrast):

Zeker kind....

JO

(eenvoudig):

Beschouw me dan als onverbeterlik....

(Dominé weifelt nog of hij wat zeggen zal, dan wendt hij zich snel af en gaat met Mevrouw naar de vestibule, zij helpt hem en diep neerslachtig vertrekt hij. Mevrouw komt door de tochtdeur terug en luistert aandachtig aan de trap. Ze schudt het hoofd en is van plan naar boven te gaan, doch komt daarop terug, mompelt: 'och, laat ik maar geen drukte maken, ze trouwen tòch volgende maand' en posteert zich luisterend achter de kamerdeur, daar ze op 'n afrekening hoopt.)

9e Toneel.

MENEER, JO.

Jo wil gaan opruimen, doch meneer komt naar haar toe en belet het haar.

MENEER

(vlak bij haar, houdt z'n stem in voor dominé):

Nou is mìjn geduld ook uit, hoor je, ik zei vandaag nog 'n brief an de ouders van die jònge schrijve, dat ik je verbòden heb, er an huis te komen..

JO:

Pas òp vader, dominé is nog in de gang.... spreek niet te hàrd....

MENEER

(pakt haar bij de arm):

Verstà je me.... uìt zel 't weze, ik wìl het niet langer....

JO:

Uw wìl.. die geldt alleen voor uw slaafjes op 't kantoor.... zelfs uw werklui lachen er om.... die stàken als U te veel praats hebt....

MENEER

(buiten zichzelf):

Pas op, tart me nièt Jo, ik ben in staat 'n òngeluk te begaan!

JO:

't Zou niet uw eèrste wezen....

MENEER

(pakt haar bij de schouders en duwt haar op de canapé, schudt haar heftig door elkaar):

Verstà je me, dat je me gehoòrzame zel.... hè.... gehoòrzame zèg ik je.... verstà je me....

JO

(gekwetst in haar vrouwelikheid, zacht):

Vader.... van joù houd ik nog.... toe.... houd òp.... moet ik eerst van jullie allemaal gaan walgen?

MENEER

(schudt heftiger):

Eèrst doen, wat ik zeg.... doèn wat ik zèg....

JO

(zacht):

Lafaard.

MENEER

(deinst terug, zijn woede vlamt heftiger op):

Hou òp met die grote woorden, ik verdraàg ze niet langer.... 'k Heb genog òp te vreten hier.... jij zei teminste m'n zin doen.

JO:
Laat me dan wèggaan, vader.

MENEER:
Nee, om de dònder niet.... Je zel onder mìjn toezicht blijven en je nièt verslingeren....

JO

(smartelik):

Ik heb me niet verslingerd.... en juist om het niet te doen.... vraag ik.... me te laten gaan.... ook ìk zou zwak kunnen zijn als jullie....

(met verontwaardiging de anderen negerend)

als *U* me elke dag buiten mezelf brengt.... Kom vader, denk aan uzelf.... gunt U mij niet wat meèr geluk?....

MENEER:

Onzin, waarom merkte dominé dadelik, dat je materialisties was? Waarom had dìe het dadelik in de gaten....? Deugt dìe soms ook niet?

JO:

Och vader, kent dominé U, kent hij.... moeder.... Wat weèt die man? Laat hem er buiten.

MENEER

(weer woedend):

Goed, ik laàt 'm d'r buiten, maar jìj zal ophouwe met die gemenigheid....

JO

(buiten zichzelf):

Vader, voor 't laàtst nu, neem die woorden nièt meer in uw mond. Al moest ik morgen een kìnd verwachten.... dan liet ik me dat nòg niet zeggen.... Ik zal doèn wat ik wìl, begrijp U, en ik zal heèngaan als ik wil ook, mìjn geluk zult ù niet vermorsen....

MENEER:

Straatmeid.... slet....

(pakt haar weer bij de arm en sleurt haar de kamer uit)

. Vort, naar je slaapkamer, ik zel je òpsluite.

(Jo struikelt over een der sierlikheden aan een tafelpoot en valt; ze blijft op de knieën liggen, één hand voor de ogen. Meneer schrikt, krijgt 'n soort dronkemansberouw over z'n ruwheid, loopt even besluiteloos heen en weer.)

.... Jà, daar ken ik niks an doèn.... die kèppigheid ook.... om 'n mens duìvels te maken

(buigt zich over Jo heen)

. Kom Jo, sta nou maar op.... zo erg heb ik het niet bedoèld.... Jo.... heb je je bezeèrd.... kom late we nou es verstandig prate.

10e Toneel.

MENEER, MEVROUW, JO.
(Mevrouw acht interventie noodzakelik, wil een verzoening voorkomen worden; ze komt dus haastig op.)

MEVROUW

(geagiteerd):

Wat was die àrme dominé....

(veinst te schrikken)

. Wat heb ik toch gehoòrd?

(ziet Jo, die haastig opstaat)

. O, zo!

(tot meneer)

. Heb ik eindelik es een beetje steùn an je gekregen.... 't werd ook hoog tijd.... dat gepèst van dat stuk slèt straks was om 't bloèd uit je tenen te halen

(ziet Jo met onverholen leedvermaak aan)

. Ja... verslìnger je maar meid.... bezorg je ouders maar grijze haren.... daàr is het je om te doen....

(Jo gaat zonder iets te zeggen de kamer uit.)

MENEER

('t besef van zijn onmacht doet hem weer in woede uitbarsten):

En je dènkt erom, wat ik je gezègd heb, 't is ùit, kòrt en goed, ìk wil 'et!

MEVROUW

(tartend):

Ja, ze doet je zin wel.... ken je gelove.... most je 't eerst niet zolang hebben toegestaan - wie weet, wat ze al met die jonge heb uitgehaàld....

MENEER:
Zwijg.... je dochter is gelukkig bèter als jij....

(draait zich driftig om)

.

MEVROUW

(a.b.):

Zo.... is ze bèter as ìk.... waarom gaf ie dan straks de dominé gelijk, hè?....

MENEER

(valt in een stoel, afgewend, hand onder 't hoofd):

Laat me alleen....

MEVROUW:
Kijk ie d'r es weèt van hebbe.... hij en die meid, waarachtig één pot nat!

Doek.

20-10-'18.

Open brief aan de redaktie

Ach, redaktie, ik ben wel een zeer onbeheerste driftkop. Nog heb ik uw, ons tijdschrift geen uur in huis, nòg heb ik slechts gebladerd, gesnuffeld, òf de geestdrift, de hartstocht golft me in warme bloeddrang naar 't hoofd.

Mag ik eens een onfatsoenlike vraag doen?

Hebt gij, redaktie, wel eens een klein naakt jongetje gezien? Zoo 'n klein baasje van een half jaar? Jà. Dan kunt gij beseffen mijn grote levensvreugd, als ik u vertel, dat.....

Welnu dan, 't is vandaag *mijn* historiese Zondag. Waarom? Voor een half uurtje bracht de post (voor mij in m'n buurtschap van Overijselse boeren een dageliks evenement, die post) *De Nieuwe Stem.* Wij, mijn vrouw en ik, hebben naar dat eerste nummer gehunkerd, uitgekeken zeven dagen lang.

..'t Wàs er! Zenuwachtig de band er af, uiterlik en innerlik gauw geïnspekteerd, en toen aan 't lezen van 't 'Kort Inleidend Woord.'

Dat las ik hardop, want mijn vrouw moest het horen.

Maar ondertussen lag daar voor me, eventjes verder dan *D.N.S.*, ons kleine naakte jongetje, dat de grote morgenbeurt kreeg.

Belangrijk? Voor u of uw tijdschrift? Och nee, ik weet dat. Maar 't was een kort moment van hevige levensvreugd, ten dele aan u te danken. Nog meer! Mijn zoon is een oproerig element. Voor hem verschijnt slechts *D.N.S.* een twintig jaar te vroeg. Zodat hij mij 't voorlezen van uw inleidend woord trachtte onmogelik te maken, door *zijn* mening tegelijk met de uwe te verkondigen. Netjes? Mijn zoon *is* niet netjes. Maar nu ter zake.

Dat inleidend woord van u is een lelike streep door een tevoren door mij opgemaakte rekening. Wat toch is 't geval? Ik heb, sinds ik hoorde dat *D.N.S.* tòch kwam, voortdurend de betekenis, de invloed, de rol en de bestemming van *D.N.S.* overdacht, ik beken: geestdriftig overdacht.

Ik schreef 't al: ik ben onbeheerst-driftig, dus beging ik een stommiteit. Die nu gewroken is door uw inleidend woord. Ik schreef n.l. een Open Brief aan u, lang vóór ik uw eerste nummer kreeg. Ik ontvouwde daarin het plan, dat *D.N.S.* ten uitvoer zou kunnen brengen, ondanks de waarschuwing van m'n vrouw, die met vrouwelike scherpte uw voorwoord voorzag.

Ach! *wie* luistert, als-ie bezig is met Wereldhervorming, nog naar z'n vrouw?

Stel u voor, dat Lenin en Trotsky, Wijnkoop en Kruyt, door hun vrouwen (*zijn* ze getrouwd?) gewaarschuwd, toch vooral geen kou te vatten -

‘doe een das om David, vóór je naar de revolutie gaat!’ - stel u voor, dat deze mannen in dit krakende wereldtijdvak (laat 't maar drukken, letterkundig redakteur), naar dergelike vrouwentaal zouden luisteren.

Ik luisterde dus evenmin. Ik *schréèf!*

Maar àch! wàt heb ik nu nog te zeggen, aan u en de lezers? 't Is geen nieuws meer en een *oud* geluid in *De Nieuwe Stem*? Tòch schrijf ik. Maar alle verantwoordelikheid daarvoor rust op m'n zoon en.... zijn wieg.

Want, redaktie, gij kunt niet beseffen, in welk een nauw verband die twee tot uw tijdschrift staan. Is niet uw tijdschrift de wieg, waarin onze jonge gedachten als zuivere kinderkens liggen.... te spartelen (nu ja, 't moet maar!)? Soms komt er eentje, die een oude, nètte heer terdege in de haren grijpt, en zijn goed-fatsoenlik hoofd eens dwaas schudt als een rammelaar. Dàn eentje, die met 'n kinderlike schop (hij schopt *stevig*, mijn jongen!), wat 'm hindert uit de weg ruimt. Dan een ander die met kraaiende pret de schone vreugden des stoffeliken levens bejubelt. Dan eentje, die met vierkant getrokken lipje zijn smarten uitsnikt.

De inhoud, redaktie, moet zijn als 't gezicht van mijn jongen. Kènt gij een kindergezicht? Niet; snelt dan gedrieën naar mijn gastvrije woning en ziet *hem*, mijn zoon! Dat is *noodzakelik* voor uw redaktionele taak.

Want: zóó als kinderogen de wereld aanschouwen, zóó bezien uw artikels dit kleine Heelal. Verwonderd, verheugd, met gefronste wenkbrauwen om wat niet deugt, nat van tranen en vol lichte glans, 't wisselt staag en vlug. En, als zijn bekje naar de moederborst, zo hongert uw tijdschrift naar de uiting van 's Werelds Vreugd en Schoonheid. Uw tijdschrift, redaktie, moet zijn als grijpende kinderhandjes. Grijpen wil hij naar vader's haar en naar 't licht. Prakties politikus en dromend idealist, grijpend naar 't nu te verwerkenliken verlangen en naar 't onbereikbare licht, zo staat uw tijdschrift in ons jonge leven. Als de rammelaar van dit kereltje, zo moet uw tijdschrift zijn. Want hoor, sòms, in een goeie bui, rammelt hij ons wakker, midden in de nacht. Zo gij! In volle duisternis een helder geklank. Wordt wakker, gij die slaapt!!

Ziezo: tot zover las ik het voor aan mijn vrouw. En, wat ik geschreven zou hebben, ook al had zij 't *niet* gezegd (ik ken haar, zoals ik 't ganse wereldraadsel doorzie), dat schrijf ik ook, nu ze 't *wèl* heeft gezegd: ‘toe jonge, nou is 't uit hê? nou hoeft er niets meer bij!’ Zo *is* ze, nuchter als een geheelonthoudster, scherp als een scheermes. Want ze ziet het aan m'n rode kop, dat ik nu nog *niet* klaar ben. Welnee, hoe zou ik? Heel netjes krabbel ik de redaktionele streep uit mijn rekeningetje, knoei er wat andere cijfers in en bied met 'n onnozele snoet, alsof ik geen kwaad vermoed, m'n brief aan ter plaatsing.

Want, als een jong revolutionnair èn socialist meen ik nog iets te moeten zeggen.

Ach, de dwazen, die mij nu dadelik zien staan met zwaard en dolk en puntige kogels, als een twede Davidj Leninowitsj Wijnkofski.

Voor u is revolutie dus slechts moord en doodslag? En socialist is hetzelfde als aanvoerder of soldaat in een leger van rode moordenaars? Het zij zo. En stellig is het een uitwas van revolutionnair socialisme.

Maar hierover niet meer. Wat is, kortaf, mijn doel? Een oproep tot een Socialistiese Broederschap der Jongeren.

Ai! wat een woord. Ai! wat een luchtkasteeltje! Stel u gerust. Ten eerste: geen broederschap van kolonisten, geen tweede Walden. Ten tweede: geen onbeperkte eenheid van gedachten, of sentimenteel elkaar uit broederlike liefde gelijk gaan geven.

Maar *dit:*

dat wij, als revolutionnaire socialistiese jongeren in àl onze verscheidenheid één grondslag gemeen hebben: *een diep verlangen naar Eenheid.*

Velen onzer zijn lid van een der vele rode organisaties, en staan daar midden in de soms vertwijfeling wekkende tweedracht, waarmee die organisaties, die *allen* streven naar een nieuw staatkundig en maatschappelik stelsel, elkaars macht verzwakken.

Nederland en 't buitenland, beide leveren ons droevige voorbeelden te over. Gij kunt hier kiezen tusschen S.D.A.P., S.D.P., S.P., enz. *enz.* Deze scheiding, dit uiteenvallen in grote en kleine brokstukken is, behalve een principiëel uiteengaan, ook 't werk van mensen en menselike hartstocht,

Wie onzer durft geloven, dat alleen principes b.v. de tegenstelling Troelstra-Wijnkoop beheersen?

Maar wij, als jongeren, wij staan hier onder de druk van de tweespalt der ouderen.

Maar wij, als jongeren, die de persoonlike vetes niet zo scherp voelen als de ouderen, want wij stonden buiten him eerste twisten, wij hunkeren naar een zuivere uiteenzetting van beide richtingen en wij staan milder tegenover hetgeen hen verdeelt.

En wij, juist wij, kunnen daarom vragen uit de diskussies weg te laten al wat persoonlik is en zelfs maar uit de verte wijst op ‘verraad’ en ‘bedrog.’

Eenheid bij de socialisten van Nederland?! Maar eerst Mevr. Roland Holst, toen Enka, ze trokken uit de S.D.A.P. Toch meen ik nòg, dat in deze grootste organisatie deze vrouwen haar oppositie moesten voeren.

Eenheid! nee, wij zijn niet wijzer in taktiek dan onze grote voorgangers, en zelfs nu reeds, bij m'n oproep, besef ik, dat Eenheid van principes, vooral *Eenheid van Organisatie*, niet in àlle gevallen mogelik of wenselik is.

Maar wij, die niet verbitterd en bedroefd, vol haat en persoonlike wrok staan door oude herinneringen, wij hebben juist een kans, een betere, dan de ouderen, en dit, dit juist legt ons een zware verantwoordelikheid op. En *minstens* wel de taak, bij al ons streven, als één onzer grootste idealen dit zoeken naar Eenheid duidelik voor ogen te houden.

Nu sluit dit gans niet uit een scherpe belichting van hetgeen ons verdeelt. Ook wij, met ons jonger en daardoor spontaner gevoelsverlangen naar Eenheid, ook wij vragen geen verdoezeling van verschillen. Bewust, sterk in kennis, wetend wat ons scheidt, zoeken we naar dàt, wat ons vereent.

Dit zoeken, dit waarachtige streven naar Eenheid, dit moet ons *richtsnoer* zijn.

En als een licht voor ons op dit wel moeilike pad, zien we de grote

figuur van Jean Jaurès, in wiens korte levensbeschrijving door Rappoport zo sterk uitkomt zijn allesbeheersend verlangen naar Eenheid.

Sterk in kennis, van hetgeen ons scheidt.

Maar wat weet de doorsnee-jongere van al die rode richtingen, wier aantal hem slechts verbijstert? En waarover zijn partijblad (àls hij reeds koos, gelijk ik zèlf) hem slechts eenzijdig inlicht, meest door slechts krities te vermelden, wat dwaze of gevaarlike uitwassen zich bij de anderen vertoonden.

Eenheid, ook buiten onze grenzen. Wat ons niet raakt? Eenheid, voor de gehele internationale, een grootse Eenheid van vele, toch zelfstandige, vrije onderdelen.

Een vizioen van rode machtsontwikkeling in samenwerking van al wat rood is. Zie Duitschland, Frankrijk, Rusland.

Een splitsing in meerderheids- en minderheidssocialisten (maar in Beieren, nu ik dit schrijf, een samengaan van beiden, bij de uitroeping van de socialistiese republiek).

Maar Rusland en de socialistiese Eenheid. Een socialistiese versplintering, een socialistiese burgeroorlog, met volle gevangenissen, overvol van roden, daar door een rode regering in geworpen, met talloze doodgeschoten socialisten, mannen èn vrouwen, die vroeger tot in Siberië hun rode propaganda moesten boeten, en die nu door een rode regering worden gedood.

Onthutst en bedroefd staan wij er bij, met de felle schettering in onze oren: *Eenheid een utopie.*

En toch! en toch! wij zijn nog jong en leerden ook vele lessen van die ons voorgingen. En in ons leeft een sterk verlangen. Wij vermoeden zelfs in Rusland bij de Bolsjewiki niet *alleen* een drang tot moorden. Daar *moet* wat dieper oorzaak werken. Daar is een socialisties pogen; daar is een rode tragedie. Daar is een noodlot voor de roden, sterker dan zij en niet te voorzien bij de inzet van de revolutie. Wij willen kennis ook hier, vooral hier. De lessen van de ouderen voorkomen de fouten der jongeren.

Zo is mijn oproep dan geschied. En leeft het in uw harten en werkt het in uw hoofden, dàt, vooral dàt, wat ik schreef over Eenheid, dan ziet gij óók de Socialistiese Broederschap der Jongeren, een sterke macht, een diepe kennis, met veel verschil der delen, maar èèn gemeenschappelik doel: de socialistiese maatschappij.

Och redaktie, ik was wat onbeleefd. Ik schreef aan u en sprak uw lezers aan. Maar liefde voor 't socialisme bij u en mij, doet veel vergeven. Gij knipoogt met 'n: ‘'t is goed zo, ouwe jongen.’

't Beste dan,

S. RIJFKOGEL.

Juist, beste kerel, zo is 't. (RED.)

Naar aanleiding van Barbusse's ‘Le feu’ door A.M. de Jong

I.

Dit is een boek, dat men niet leest, maar ondergaat. Zoals het trouwens is met alle grote kunst. Het is een boek, dat als een golf van verschrikking over u heenslaat, dat u de adem rooft in hijgenden angst, dat u ten slotte troost en doet geloven aan de terugkeer van wat goed en schoon is.

Met groeiende verbazing, bewondering en grote vreugde heb ik dit boek over mij voelen komen en als een schone herinnering bewaar ik het in mijn hart.

Met verbazing over de mogelikheid, dat dit werk kon worden geschreven in déze tijd, en niet alleen geschreven, maar dat het mocht worden gepubliceerd, dat het mocht worden bekroond door een gemeenschap van de beste kunstenaars.... in een der oorlogvoerende landen.

Met bewondering voor de strakke, bijna sombere wilskracht, die dit machtige, zenuwmoordende kunstwerk voleindigen kon. Bedenk.... hoe het moest worden gedolven diep uit onder de vaag dóórschijnende oppervlakten der herinnering.... hoe de kunstenaar, hij, de fijn-gevoelige, de tedere dichter de worsteling aanbond met de bloedige schrikbeelden, die, als fantomen uit een opperst-ontzettende nachtmerrie, heroprezen voor de in huiverende ontsteltenis deinzende geest.... Hoe dit beelden waren, in gelukzalig half-vergeten vervaagd, reeds weg uit de directschrijnende bewustheid van de man, die dit alles doorleed, vervlakt en verstild, omhuld door de weldadige sluier van gelukkiglik-verledenzijn. En deze man, die weg was uit de hellekolk van brand en dood, hij riep deze hel van lijden, van onpeilbare mensennood, de ver-ijzende schrik van deze uiterste ellende opnieuw over zich. En hij deed het voor ons. Hij deed het voor de geslagen, beledigde mensheid, voor de ten dode gewonde wereld. Hij, die kunstenaar was, die leefde in een durende, stille drang naar schoonheid, naar warmte en licht, naar zachtheid en liefde.... hij gaf zich vrijwillig prijs aan de diepste foltering-van-degeest, hij leed in koude ballingschap onder de totale afwezigheid van alles wat hem toch zo onweerstaanbaar trok.... En hij bracht dit wrede offer om het leed der mensheid te helen, der toch zo onwaardige, misdadige mensheid.... hij deed het om de bloedende wereld de balsem te brengen van zijn mededogen, van zijn wijsheid en zijn hoge geestdrift. Hij schreef dit boek niet om een mooi werk te scheppen in de eerste plaats. In de eerste plaats was hij profeet, soms boetgezant. En hij toonde ons, wie we waren, en hoe het zijn kon, als niet.... Maar toch.... o, deze profeet is een wel bewonderenswaardig kunstenaar.

Met grote, met overstelpend grote vreugde. Omdat steeds duideliker de zekerheid rees, dat ook daarginds, in de troebele atmosfeer, in de van rokende wraakzucht en mensonterende haat verziekte atmosfeer, ondanks alles, ondanks rouw en tranen, ondanks tanden-knersende razernij, dat ook in *die* sfeer boven alles uit ophijgt het verlangen, dat ons al die smartelik lange jaren-van-oorlog verteerde.... Het verlangen naar het eindelik ontwaken uit deze allervreselikste verdoving.... het verlangen naar het ogenblik dat *de Mens* in ons zal opspringen tot volle wake en dit wanstaltige spook zal wegvagen van de wereld, voor goed.... dit grijnzende, afschuwelike spooksel, dat ons vertreedt als wormen, dat onze ogen verblindt, onze harten versteent, ons verstand vergiftigt.... en dat - aanbeden wordt.... Omdat uit dit boek, dat komt van daarginds, waar de brand laait, waar de bruisende kolk wielt en schuimt in krankzinnigmakend tumult, omdat uit *dit* boek opklinkt de gebiedende kreet om schoner leven, om de verlossing, om de terugkeer van de goedheid, de schoonheid, en de liefde.... vooral van de liefde.... De liefde, die wij behoeven om gelukkig te zijn, wij arme zonnestofjes, die warmte zoeken op duizenderlei dwaze, verkeerde manieren, en die toch weten moesten, dat we die nergens zullen vinden, dan bij de liefde alleen.

Met diepe, alles-verdringende vreugde heeft dit boek mijn geest begenadigd. Want ik heb er uit gezien, *hoe* sterk een mens zijn kan, hoe sterk de goedheid in ons zijn kan. Want dit boek is van een, die in deze van bloeddorst verzadigde, van beestachtig gehuil doorscheurde atmosfeer nog zijn zuivere, milde en hoge menselikheid rein bewaren kon. Die te midden van de demonies-opkrijsende haatswaanzin, te midden van de razende dodendans op het dolzinnig bloedfeest der elkaar verscheurende legers, de blik zijner ogen helder hield en zacht van goede gepeinzen. Die diep in zich bewaarde de liefde, die alles te overbruggen verstaat en niets kent, dan zachtmoedige vergiffenis voor de verdwaasden.... Maar die nochtans de kracht heeft, vergelding te eisen voor de duistere macht, die de mensheid in de kluisters van deze gruwel sloeg....

* * *

Dit boek móest komen uit Frankrijk. Dit boek moest dáár geschreven worden en dan over de wereld gaan als een glimlachende hoon voor de dorre en botte Farizeeërs, die het beeld van Frankrijk hieven als symbool van de opperste ongerechtigheid.

In het begin van den oorlog hebben geesteliken van de kansel gepredikt, dat de algoede wereld vader het in zijn wijs hoofd gekregen had de hele mensheid te tuchtigen om dit verdorven volk van perverse wellustelingen en echtbrekers van den aardbodem te verdelgen. Zelfs België was genoeg verfranst om volgens de weerzinwekkende logica dier godslasterende geesteliken, in dit lot te delen - en ziedaar de misdadige invasie der Duitse legers verheven tot een gode-welgevallig werk.

En zie, nu over heel de wereld de stem der mensenliefde gesmoord wordt door het opwindend gebrul der chauvinisten en jingo's - nu komt uit datzelfde Frankrijk de zuivere, zacht-doordringende stem van deze wel-Franse kunstenaar en spreekt van liefde en vergiffenis, spreekt van de misdaad van den oorlog.... van de universeele misdaad van den oorlog als zodanig. Terwijl de priesters van al de landen de van

bloed druipende wapens zegenen, spreekt hij van de liefde tot de naaste, van het leven in vrede naast elkaar, en nog - nog zinken hun zegenende handen niet, verlamd neer, nog sterven ze niet van schaamte over de machteloosheid van hun leer, nog durven ze het Christendom loven als het eindpunt van alle beschaving, als het enig liefde-brengend element in het mensenleven.... Nog durven ze de godslasterlike handen opheffen tegen het socialisme, dat liefde predikt *om der liefde wille.*

En deze stem, deze wonderbare stem, een zoete, zuivere toon, zingend uit boven een hels concert van de meest afgrijselike wanklanken, deze stem komt uit Frankrijk. Uit het land, dat de scheiding van Kerk en Staat doordreef en daarmee alleen al verdiend had in bloed en schande onder te gaan.

O, dit heerlike boek van zuivere, goede menselikheid, van stralende liefde en eindeloos medelijden, het is een kostbare parel, gedolven uit de zee van bloed en schande, waarin de moderne wereld in stervensnood worstelt. En hij, die deze zeldzame parel naar de oppervlakte droeg, deze stille, fijne en zachtmoedige kunstenaar, hij zal ons lief blijven, hij zal de mensheid lief blijven, zolang nog een vonkje liefde het leven zal omkoesteren met zijn warmte.... Als het Christendom zich zal hebben te vergenoegen met een plaats in de geschiedenis naast andere failliete mythologiën, dan zal Barbusse's naam nog herdacht worden als van een, die over alles heen zijn liefde uitzond naar hen, die leden, onverschillig of ze vriend of vijand heetten, onverschillig of ze schuld droegen of slachtoffer waren.... En zijn woord zal niet van minder beduidenis geacht worden als dat van de man, die voor het *eerst* zei:

'Hebt uw naasten lief gelijk u zelven'....

II.

'Le Feu' is niet, wat men gewoonlik een roman noemt, al is de universele 'definitie van den roman' nog niet gegeven. Barbusse noemt zijn werk: 'journal d'une escouade,' maar een dagboek in de eigenlike zin des woords is het toch ook weer niet. Het is een aaneenschakeling van los naast elkaar staande schetsen, of neen, dit banale woord ware een hoon voor deze poëmen van verschrikking! het zijn losjes verbonden heldendichten, deze verhalen, alleen bijeengehouden door het feit, dat de dichter er overal dezelfde personen in laat optreden, totdat zij - sneuvelen, of op andere wijze uit deze hel verlost worden. En dit schijnbaar onbetekenende verband verhoogt toch den indruk van schrik, van afgrijzen voor deze alles verslindende monsterachtigheid. Een voor een vinden deze eenvoudige, doodgewone mensen, die niet beter vroegen ooit, dan rustig een simpel leven te mogen voltooien, de gruwelik-onyerwachte en nooit voorvoelde dood....

Ha, vergoders van de opwindende krijg, aanbidders van de heldhaftigheid, van de krijgsmanseer en 'de stormachtige schoonheid' van een slagveld! zet nu uw oren en uw hooggestemde zielen wijd open en sidder onder de donder van dit lied-van-de-oorlog! Gij, stompzinnige, verblinde schurken, die dageliks over de oorlog spreekt als over iets groots en verhevens, als er in uw ziel nog iets anders is dan waanzin en welbehagen-in-bloed-en-moord, open uw hart voor deze vreselike ontgoocheling, en laat u genezen!

Want in dit boek leeft de oorlog! Hier hebben we nu eindelik eens een boek waarin de oorlog leeft *zoals hij is!* Zonder de schone maskers, die verachtelike dwazen hem voorbonden om hun kwalik verholen barbaarse voorkeuren een edeler naam te lenen. Barbusse laat hem ons zien. Hij heeft hem bestudeerd van nabij en gevangen in de strikken van zijn genie. En met ijzeren hand houdt hij de afschuwelike grijnzende kop voor onze ontstelde ogen onbewegelik, en verijzend in schrik herkennen wij de oude, mensenverslindende Moloch, de bloedzwelgende, vlammenspuwende, vlees- en beenderen verbrijzelende verdelger. En Barbusse, die met hem streed, die hem zag van dag tot dag en in eindeloze nachten, hij spaart ons niets, hij deelt ons de volle maat toe van de verschrikking, die over de wereld staat, hij lijdt opnieuw met ons en onder ons afgrijzend verbleken. Maar hij weet, dat dit zo zijn moet. Hij voert ons door de hel van den oorlog, van verschrikking tot verschrikking, van ellende tot ellende, van walging tot walging. Wij willen wel terug, maar het kan niet... wij moeten mee voort, wij moeten door dit louterende vuur van wanhoop en verbrijzeling. Visioenen rijzen voor ons op, schrikwekkend alsgruwelike spooksels uit oude, sombere fantasiën. In de nacht, zwart en onheil-zwaar, raken onze tastende handen aan koude lijven, verstijfd, en de walgelike sporen van halfgeronnen bloed kleven aan onze schrikkende vingers... In de dageraad, onder het koel grijze licht van de trieste morgen-zonderzon rijzen de lijken voor ons uit de modder en de smerigheid en de brand van het opperste leed gloeit nog na in hun gebroken ogen, met het schroeiende verwijt - dat ook wij schuld dragen.... bloedschuld.... Een wenende man komt ons vragen, waar z'n laatste broeder is, de allerlaatste, die nog restte en - wij durven hem niet zeggen wat wij weten: dat het verminkte lijk van die laatste broer vlak bij hem, half verzonken in de slijkerige pap van een borstwering op ontdekking wacht.... Wij zijn in een onderaardse verzamelplaats van gewonden en rondom ons is de bloedige naaktheid van deze arme, verbrijzelde menselikheid, ze kermen, ze gillen oorverscheurend, ze klagen zachtjes of ze liggen stom, met weemoedige, wijdopen ogen en in hun troebele blikken zien we de lange stoet van herinneringen uit zo'n mooi, jong leven voorbij gaan.... terwijl hun laatste krachten zachtjes wegbloeden uit het verscheurde lijf.... en ze weten, dat hun dood zo onnatuurlik is en zo onbegrijpelik nutteloos en dom.... nu gaan ze sterven, ze hebben geen hoop meer.... ze zullen de zon niet meer zien, de mooie, gouden zon.... voorbij, deze zoete droom van het leven, die pas begon.... en een dikke traan blinkt in de koortsig opglanzende ogen.... Een goedige verpleger gaat er rond, even waagt hij het hoofd te ver en een kogel verscheurt zijn keel.... hij valt.... rode blaasjes bobbelen op zijn lippen, stijgen hoger in luguber spel.... hij reutelt als een kind, beweegt het hoofd als een, die nee wil zeggen.... Ook, te midden van deze overal in de meest sinistere gestalten aanstormende dood, de zachtere gevoelens, een teder ontluikende liefde, een eindeloos-zoete hoop.... het mooie, meevluchtende meisje, maar uit de verte met glanzende blikken bemind.... Dan daar omheen de stille droom van glimlachend geluk voor later.... later, als de tijden weer stil zijn en men zal kunnen leven.... en terwijl de droom nog voortduurt, is reeds het bloeiende meisje een gruwelik, rottend cadaver, ergens bekneld tussen planken en stukken verscheurde klei.... een

grijnzende kop met uitgevreten ogen en verteerde neus.... alleen de haren zijn nog schoon, de mooie, zachte, blonde meisjesharen.... O! de schone oorlog, nietwaar! het edele, mannelike bedrijf! het nobele gebaar!.... En dan de nachten op post, alle zenuwen gespannen, als een dier in een kuil, loerend door een gaatje.... gereed tot doden.... elk ogenblik in gevaar zelf gedood te worden.... de wilde schrik, het woest jagende hart bij een klein, verdacht geluid.... En het graven s'nachts aan de stellingen, de tocht door modderbeken naar het terrein en dan het verdolen.... en plots.... een lichtkogel, vlammen springen op uit de zwarte aarde, doorflitsen de fluwelen duisternis en daar zijn de donderend-scheurende granaten.... in de lucht, op de grond, ze barsten overal.... weg, weg vandaar.... ginds moet de veilige loopgraaf zijn.... hier, dat smalle gleufje in, bukken, bukken, lager nog, met je gezicht vlak langs de bodem.... En het smalle gleufje is een latrine.... men loopt door de drek, de walgelik stinkende drek, die als een gifwalm opzendt onder de plensende voeten.... Maar boven de rand, daar is de grijpende klauw van de dood, daar zijn de rondzoemende ronkende scherven, de gierend-huilende, fluitende kogels.... voort maar, voort.... het gezicht dicht langs de bodem.... O, wat is het verheven, in de krijg te gaan met hooggeheven hoofd en te strijden in hoge heldenmoed en een eervolle dood te vinden als een schoon besluit op een sterk, onversaagd leven.... de beroemde dood op ‘het veld van eer’.... En dan een tocht over de verregende, diep-doorweekte moddervelden na zo'n catastrophe, die in de krant vermeld staat als ‘een stevige stoot op de vijandelike linies door onze onvergelijkelike soldaten’.... Overal in de modder grijnst de dood, de groote maaier, die nooit zo rijke oogst binnenhaalde..... Hij schatert uit duizenderlei gruwzaam vertrokken smoelen en hoont ons om onze schrik en ons klagen.... hij wijst alle verantwoording, alle verwijt van wreedheid af en grijnst ons toe: ‘jullie schuld.... jullie werk.... ik oogst niet meer, geen enkele korrel meer, dan jullie gezaaid hebben’.... Kijk, dat verpletterde hoopje vodden en vlees.... dat was een kameraad, die gisteren met ons een sigaret rookte en nog de macht had tot een kwinkslag en een geestige glimlach.. en dat hoofd met de uitpuilende, glazige ogen, met de smartvertrokken mond, dat was een andere vriend.... maar waar mag de rest zijn van z'n arm lichaam?.... En daar, en daar.... en ginds, overal liggen ze, staan ze, half weggezakt in de modder.... in allerlei houdingen: of ze slapen, of ze worstelen, of ze zo weer zullen oprijzen. En niet allen zijn zo gelukkig, dat ze gestorven zijn, weg uit deze grenzenloze zee van lelikheid en lijden.... ze liggen met verscheurde buiken half onder de modder weggezonken, en praten en durven niet kijken naar hun opengereten lijf: misschien is het toch niet waar!.... Er liggen er ook, die niet gewond zijn, maar wie de vermoeidheid de leden als verbrijzeld heeft, en die maar liggen in de ijskoude modder, wachtend op wat onvermijdelik gebeuren moet.... En dan komen de gedachten. De gedachten aan leven.... leven, dat toch zo zoet moet zijn.... en dat onmogelik geworden is door deze wonderlike krankzinnigheid....

‘On voyait que cette idée les tourmentait: qu'essayer de vivre sa vie sur la terre et d'être heureux, ce n'est pas seulement un droit, mais un

devoir - et même un idéal et mie vertu; que la vie sociale n'est faite que pour donner plus de facilité à chaque vie intérieure.

- Vivre!....

- Nous!.... Toi.... Moi....

- Plus de guerre. Ah! non.... C'est trop bête!.... Pire que ça, c'est trop....

Une parole vint en écho à leur vague pensée, à leur murmure morcelé et avorté de foule.... J'ai vu se soulever un front couronné de fange et la bouche a proféré au niveau de la terre:

- Deux armées, qui se battent, c'est comme une grande armée, qui se suicide!'

Ontbloot uw hoofd voor dit sublime woord, gesproten uit een ellende, gruweliker, dan de meest kranke fantasie zich kan inbeelden, en houdt uw tranen in.... verheug u dat deze heerlike bloem kon ontbloeien op dit veld van bloed en slijk, van misdaad en verwoesting.... dat deze 'met slijk gekroonde' even schone en milde woorden vindt als hij, die eens met doornen gekroond werd en sprak: 'Vader vergeef het hun, want zij weten niet wat ze doen'.... Nog immer weten ze niet wat ze doen, want zij plegen nog immer zelfmoord.... erger en afschuweliker dan in de dagen van de Nazarener.... Toen trachtten ze hun geweten te doden.... nu doden ze alles, geweten, ziel en geest.... alles wat aan adel huist in het subtiele mechanisme van het broze lichaam.... En waarvoor? Waarvoor deze huiveringwekkende massa smart en ondragelike pijn?....

- Bien sûr.... Oui.... Mais faut voir les choses.... Mon vieux, faut toujours voir le résultat.

- L'résultat! Etre vainqueurs dans cette guerre, se buta l'hommeborne, c'est pas un résultat?

Ils furent deux à la fois qui répondirent:

- Non!'

- Non! être vainqueurs ce n'est pas le résultat. Ce n'est pas eux qu'il faut avoir, c'est la guerre....'

Twee tegelijk zeggen: 'nee! overwinnaar zijn in deze oorlog is geen resultaat'.... Hoe lang zal het duren, eer dit woord herhaald wordt door al de millioenen, die ademen en die leven willen?.... Dit is het grote, bevrijdende woord, een woord van een draagwijdte als alleen profeten en - stervenden kunnen spreken. O, dit boek is vol van deze woorden. Zoals het vol is van stervenden en - geschreven werd door een profeet.

En het komt uit Frankrijk! Dit boek, dat een hartstochtelike schreeuw is om rechtvaardigheid, om mildheid en vergeving voor *allen*, ook voor de Prussiens:

- Alors, comme ça, on travaille pour les Prussiens aussi?

- Mais, dit un des malheureux de la plaine, il faut bien l'espérer.

Deze eenzame stem van een zuiver en edel mens komt uit een der zwaarst bezochte landen, uit het land van Zola, van de ketters en de perverse wellustzoekers! In het Duitsland, dat een bondgenootschap sloot met 'der Alte Gott,' geeft men dagboeken uit van onderzeeboot- en Zeppelincommandanten, die onder water en boven de wolken de meest

weerzinwekkende sluipmoord pleegden en men heeft de mond vol over ‘trouw’ en ‘wraak’.... en heilige gevoelens. En hier komt uit Frankrijk het wijde woord van verzoening en groots mededogen.... Van vergiffenis over al de in blindheid bedreven misdaden.... ‘Wij vechten, wij werken ook voor jullie, die denkt onze vijanden te zijn, maar die net zulke arme, trieste zoekers naar een beetje geluk bent als wij zelf’.... En het bloedende Frankrijk staat toe, dat dit woord gesproken wordt, zo luid, dat het klinkt uit boven de razende donder van de oorlog, boven het geblaf en gehuil van chauvinistiese hyena's, die om nòg meer bloed, nòg meer levens, nòg meer droefenis en rouw krijsen. Het wordt bekroond en echoot over heel de wereld, die het ten slotte wel zal moeten verstaan in zijn profetiese betekenis....

* * *

Wat in dit boek mede bizonder treft is de schittering van deze andere zijde van de Franse geest: de macht om onder de meest opwindende omstandigheden z'n klare, verbluffend heldere nuchterheid te bewaren. Nergens laat Barbusse zich verleiden tot gezwollen ontboezemingen of hevig klinkende rethoriek. Waar zijn stem gezwollen klinkt, is ze gezwollen van echte tranen. Geen gelegenheid gaat hem onbenut door de vingers, om even weer de opgeblazenheid van de oorlogsschrijvers voor ons te ridiculiseren, door in allerlei kleine tafereeltjes en trekjes ons te laten zien, *hoe weinig het handwerk van de soldaat met heldenmoed te maken heeft.* Toch is er nergens de povere behoefte tot rechtstreekse satire-dooroverdrijving of tot sarcasme. Er is alleen de nuchtere expositie van de duidelike feiten. En daarmee het bewijs, dat de ‘onweerstaanbare heldenmoed,’ het ongelofelike offer van zóveel leed, het volhouden in deze gloeiende ofwel ijzig-koude hel, niet veel meer is, dan een blinde gewoonte, een sleuronderwerping aan de ijzeren discipline, een voortsukkelen in dit vreselike leven van doodsgevaar en ondenkbare ontberingen zonder veel bewustheid van de toestand zoals die is. Zoals een afschuwelik verminkte het leven doorstrompelt op zijn krukken, zonder meer veel te voelen van het leed, dat een gezond mens hem eigen en aldoor bewust veronderstelt. Waarom blijven die twee soldaten acht en veertig uren op hun vergeten post, midden in het krankzinnig-makende artillerievuur, en blijven schieten, omdat het hun bevolen is, en zijn verbaasd, als dit iets bizonders blijkt?

En dit juist is een nieuwe verschrikking, die misschien erger is dan alle andere, plotselinge gruwelikheden, die door hun hevige verschijning zo zeer schokken en ontstellen. Want erger wellicht dan al deze demoniese folteringen is de langzaam alles overkruipende ontaarding, de langzaam alles-doordringende onverschilligheid voor alles wat het leven dragelik maakt en vermooit, de stille verwording, die vrede heeft met dit sinistere leven in vuil, modder en ongedierte.... En bovenal het vreselike feit van de langzaam gegroeide volslagen ongevoeligheid voor het moorden, voor het ijskoude moorden, waarbij het geweten ongeroerd blijft, waarbij geen zachter gevoel nog spreekt.... Er komt iemand naderbij.... men drukt zich tegen de wand van de loopgraaf, loert,.... ziet de omhoesde punthelm.... een mes bliksemt een seconde en verdwijnt.... een mens is in de dood gedreven. Plots is het ondoordenkbaar verschrikke-

like voltooid: het mysterie van het leven is verwoest, het wondere mechanisme heeft opgehouden te fungeren.... een hart heeft zijn laatste slag geklopt.... de gedachten zijn stil gevallen, de verlangens, de dromen, de talloze plannen en verwachtingen zijn weggevaagd.... een onzichtbare wolk van smart slaat op en waait over naar het verre oord, waar een vrouw, een moeder, waar kleine, zoete kinderen schreiend wachtten, wachtten.... Heel dit samengestelde wonder van een mensenleven is vergruizeld, tot pulver vergaan door de enkele handbeweging van een gewoon mens.... En de man, die deze vreselike ineenstorting op zijn geweten laadde, voelt niet meer, niet tot op een duizendste, wat zijn fel gebaar voor beduidenis heeft - ook voor eigen leven. De schrik van den dood slaat hem niet. Zijn gedachten vervloeien in koude onverschilligheid.... hij is zijn daad vergeten, twree seconden nadat hij haar pleegde. Het ontstelt hem niet, het verontrust hem niet, zijn dromen blijven onberoerd.... En als iemand hem zei, dat er iets van betekenis gebeurd is, zou hij glimlachend de schouders ophalen. Wat dan? Er is een vijand gevallen, een van de duizenden, die dageliks vallen moeten! Hij is toevallig verslagen door zijn hand.... Welnu?.... En met het rustige gemoed van den arbeider, die een boom geveld heeft, gaat hij voorbij.... en hoort niet, hoe wij zachtjes fluisteren: ‘moordenaar’.... Hij hoort het niet, omdat zijn oren niet gespannen zijn in dodelike ontsteltenis....

En toch.... toch was dit eens een goedmoedig man, een vreedzaam burger, een zachtaardig mens, die niet in zich had de rode begeerte tot doden. Hij was een eenvoudig man, niet slechter dan u en ik. Iemand, die eerbied had voor minder geweldige dingen dan een mensenleven.... iemand, die meelij voelen kon met een ziek diertje,.... iemand, die toornig werd als hij wreedheid zag, en het aanschouwen van bloed niet kon verdragen.

En hij is nog een goed man, zachtaardig in wezen, vreedzaam en vol stille gevoelens. Morgen zal hij vertederd kijken naar een familie jonge kuikentjes, of hij zal met vochtige ogen en een hart, zwaar van herinneringen, de lieve schoentjes poetsen van een meisje, dat hij nooit zag of zien zal.... Elk ogenblik van de dag is hij genegen een ander een dienst te bewijzen, ten koste van eigen diepste genot.... maar hij stoot een mens de dood in zonder dat zijn geweten de kreet geeft, die ons waarschuwt voor dreigend gevaar van noodlottige onherstelbaarheid.... En de ganse gruwzaam-duistere tragedie van Raskolnikows ontzaggelike verplettering is het gevolg van de verwoestende inwerking op den geest van berouw en zelfverachting over de intellectuele moord op twee nutteloze, zo niet schadelike wezens.

Deze vreselike verwording, die de mens terugstoot tot de gedrochtelike onbewustheid van het blind-moordende ondier is veel erger in wezen, dan al het toch zo afschuwelike lijden van maanden en maanden loopgraaf-leven. Ten slotte kan alle lijden louteren tot hogere inzichten, maar deze afstomping is het verzinken in een put van troosteloze duisternis en leegheid. Het is het eerste en ellendigste symptoom van ongeneselike verzieking, van verminking in het beste, wat ons eigen is....

* * *

En dan het bij werk. De luchtiger franje van dit sombere epos. Het boerendorp, waar de poilus zullen rusten en waar ze een stuk schuur huren, in de enige, opperste drang om weer eens ‘aan een tafel te eten.’ En de tafel, die ze improviseren, is een oude deur op een paar tonnen of schragen. Maar het is een tafel, het is een weelde, een voorgoed verloren gewaande, overdreven luxe. De boerenvrouw vraagt natuurlik veel te veel geld, dat behoort nu eenmaal onafscheidelik bij het boerenkarakter, schijnt het. Ze wil ook geen wijn verkopen tegen de maximumprijs, wel een stuiver of wat duurder, en dan nog maar uit goedhartigheid. En als dan een der mannen timide protesteert, het enorme woord van het verschrikkelike boeren wijf:

‘Je kan wel zien, dat jij je geld niet hoeft te wagen in deze dure tijd.’

En daarop volgt geen slag met de kolf, geen stoot met de volle vuist in de onbeschaamde botte tronie, waaruit dit ziek-makende woord giftigde. Alleen de stil-ironiese repliek van de Fransman, die nooit z'n gevoel voor humor verliest, maar waar in toch wel de ingehouden verontwaardiging doorklinkt tegenover deze boosaardige stupiditeit:

‘Nee.... da's waar..... wij.... wagen alleen onze huid maar’....

En het verlof in Parijs. De modder-dieren uit de loopgraven, de wilden, rondzwervend in de wereldstad, verloren als hondjes zonder meester. En om hen de flemende woorden, de gulzige nieuwsgierigheid, de operatermen van ‘helden’ en ‘vaderland’ en meer van dat moois, dat mensen, die thuis blijven zo gevoelvol plegen te zeggen. En hoe deze schuwe verlorenen geïntimideerd worden door al die gemakkelik levende mensen en verlegen het vaudeville-beeld van de vreselikste aller verschrikkingen beamen, en eerst later, als ze weer onder mekaar zijn, beseffen, dat er comedie gespeeld wordt op hun kosten, en dan boos worden....

En het drama van Poterloo, die achter de vijandelike linies z'n vrouw gaat zien,verkleed als Duitser, en die haar ziet, rustig zittend in een kamer onder de gouden lampeschijn.... en die weer terug moet... zonder er aan te kunnen denken, haar ook maar te spreken. Evenwel, hij weet zeker, dat ie den oorlog overleven zal en dan wordt alles weer goed.... ah! bien sûr!.... dan gaan we alles weer opbouwen, alles vernieuwen en het zal mooier worden dan ooit!.... En natuurlik sneuvelt Poterloo toch....

En het verlof van Eudore. Dit poëem van eindeloze goedheid en offervaardigheid.... die bijna belachelik lijken zou, maar die door Barbusse's wondere macht subliem blijft.... Ik zal er niets van vertellen uit vrees het met machteloze omschrijving te zullen ontwijden. Lees het zelf, hoor naar Eudore's zachte stem, naar de stilten vol diepe betekenis om z'n weemoedige woorden.... Het is te fijn en te teer, het is te geweldig ook, om te kunnen worden geparafraseerd....

III.

O, dit boek! Deze schrille kreet om medelijden voor de getrapte mensheid, die alleen geen van haat gloeiende aanklacht wordt, omdat de man, die deze kreet uitstiet, enkel liefde verstond! Maar het is niettemin een aanklacht, en de werking er van moet heviger, indringender zijn, juist omdat de stem der liefde haar uitsprak. De liefde vloekt niet, zij klaagt

en smeekt. Maar zij ziet wel zeer scherp en haar zachte stem in volkomen goedheid en eenvoud zegt dingen, die het hart doen huiveren van ontzetting.

Laten wij trachten, deze stem te verstaan. Laten wij alles verloochenen, wat ons tracht over te halen, onze oren te sluiten voor deze stem. Laten wij onze ijdelheid, onze door jarenlange oefening zeer geraffineerde schijnheiligheid, onze klein-menschelike vrees voor de naakte waarheid, verloochenen.... En laten wij het vreselike bekennen: *wij hebben allen den oorlog gewild*, wij hebben allen gewerkt aan zijn volwording.... wij zijn schuldig aan zijn ontstaan, al was het alleen daardoor, dat wij ons bloed niet gegeven hebben, om hem te voorkomen op het laatste, noodlottige ogenblik.... Wij hebben den oorlog gekoesterd aan ons hart als ons liefste troetelkind en wij hebben hem gevoed met het beste wat wij hadden.... En toen hij groot en sterk was geworden en de drang van zijn aard wou volgen, toen schrokken wij terug voor zijn woest gelaat.... Toen zagen we, hoe afzichtelik een monster we gekweekt hadden, en we wilden hem wel graag stuiten, we wilden hem bedwingen, hem verhinderen zijn bloedige gruwel over de wereld te brengen.... Maar toen was het te laat.... geen macht ter wereld kon hem meer stuiten....

Jaren en jaren, in onverpoosden ijver had de mensheid gesmeed aan zijn rusting. Duizenden vernuften hadden zich uitgeput en ontdekkingen en uitvindingen gedaan te zijnen behoeve. Subtiele werktuigen en ontzagwekkende machinerieën hebben wij samengesteld om hem sterker, geweldiger, verdelgender en verschrikkeliker te maken. Wij hebben ons moeizaam verdiend geld geofferd in zo verbluffende kwistigheid, dat men alle armen der wereld er mee had kunnen maken tot welgestelde lieden.... de wereld had zonder nood en gebrek kunnen zijn, zonder honger, maar wij verkozen alles te besteden aan de opvoeding van onze vreselike lieveling....

En o! wij hebben succes gehad! Hij werd groter en sterker dan wij allen te zamen! Hij groeide de wereld boven het hoofd en besloot, haar eindelik eens zijn krachten te tonen, in overgrote dankbaarheid voor de vele genoten weldaden.... De wereld heeft de vruchten geplukt van haar moeizamen arbeid.... Wie wind zaait, zal storm oogsten, waarschuwde een wijs man, eeuwen geleden.... Wij hebben ijverig en onverdroten gezaaid.... en nu hebben wij den oogst binnengehaald.... Een rijke, schone oogst is het geweest, overvloediger dan de grootste fantast zich had gedroomd!

Toen hij kwam, toen we zagen en wisten, dat hij onverbiddelik komen zou, toen schrokken wij terug. En toen zagen we nog niet eens duidelik, hoezeer hij onafscheidelik was van zijn oude gezellen: hongersnood en moordende ziekten. We durfden in laffe inconsequentie niet geloven, dat hij er werkelik was om ons te tuchtigen.... Maar de werkelikheid, die gelooft men niet, men beleeft haar, hoe schrikkelik zij ook is....

En och, wisten we niet allemaal in het diepst van ons geweten, dat hij komen zou? We wisten het jaren te voren! Honderdmaal stond hij op het punt ons te overvallen, en rekte reeds de armen, dat wij de maliën van zijn kolder hoorden rinkelen. Maar telkens waren we nog juist bijtijds in staat hem te bedwingen, op het laatste ogenblik. En dan? - Zorgzaam

en teder, brachten wij hem nieuw voer, nieuw materiaal, nieuwe offers.... eindeloos, om hem weer sterker te maken.... En we praatten ons zelf voor, dat we dit alles alleen deden - om hem te bestrijden.... Maar wisten we in ons hart niet, dat dit een leugen was om de al te verschrikkelike waarheid te verbloemen: de dolzinnige waarheid, dat wij den oorlog *wilden!*

Ik zweer u, dat wij den oorlog gewild hebben!

Van der jeugd af hebben wij het monster vereerd. Men heeft ons op velerlei wijs voorgezongen, dat de oorlog eerst de mens maken kon tot een vol en rijk zich-uitlevend wezen. En op onze beurt hebben we de kinderen de sublieme erfenis dezer gedachten willen laten. Hoe klein en jong waren ze nog, als we al begonnen ze pralend onze 'geschiedenis' voor te houden, het 'grote verleden' van ons land?.... En welke geschiedenis? De uitvinding van de boekdrukkunst was een aardig grapje, voor een kwartier, maar de gruwelverhalen van de tachtigjarige oorlog vorderden weken en maanden.... Van onze kunstenaars en wereldberoemde geleerden wordt terloops de naam genoemd, maar de zeeschuimer Piet Hein wordt als een voorbeeld gesteld en men wordt niet moe malle versjes te laten zingen, waarin de Hollandse Leeuw hartverscheurend brult. De heldendaden van De Ruyter en Tromp worden in het eindeloze uitgemeten, maar van Hugo de Groot vertellen wij alleen dat hij in een boekenkist de gevangenis ontvluchtte, waarin een achterlike generaal hem had opgesloten. Oorlog voeren, bloedvergieten, dat is interessant, dat is romanties en het enig belangrijke welhaast. Het grote verleden van een land is schitterender te noemen, naarmate het anderen harder geslagen, dieper vernederd, jammerliker neergetrapt heeft.... Hebben we de kinderen niet uit den treuren de heerlike verhalen voorgefezeld van schone zegepralen, van 'ridderlike' strijd, van eervolle wonden en roemrijke daden, die altijd weer oorlogsdaden waren?.... Toonden wij daarmee iets anders dan een kwalik-verholen welbehagen in brute kracht, dan onze zijdelingse voorkeur voor het recht van de sterkste? Hebben we hen niet, juichend bijna, verteld van 'krijgslisten,' die geestiger en bewonderenswaardiger waren, naarmate ze meer 'vijanden' het leven kostten? Hebben we niet tot zelfs in onze sprookjes de brutale, stupide domme-kracht tot voorwerp van onze voortdurende, welbehagelike bewondering gemaakt? Zeggen we niet: 'wie niet sterk is, moet slim zijn?' en prediken daarmee de moraal van het recht van de sterkste alweer?

Wij spreken van het *genie* van deze of gene veldheer, als ware hij een kunstenaar of een onvermoeid werker aan de vooruitgang der wereld, aan de evolutie der ideeën. We hebben de 'strategie' verheven tot een wetenschap en dulden de infamie, dat deze wetenschap *onderwezen* wordt.... aan een soort middeleeuwse universiteit, die mensen aflevert, totaal onbruikbaar voor het moderne samenleven.

O, wij hebben den oorlog gewild, wij hebben er om geschreeuwd!

Onze monden waren vol van de oorlog! We hebben nooit opgehouden zijn lof te zingen. We hebben de dapperheid en het 'doorzicht' der grote oorlogshelden bewierookt en hoe sterker zij waren, hoe meer en hoe bloediger slagen ze geleverd en gewonnen hadden, des te hoger rees onze lof en bewondering. Geen man, die een veldslag won, of zijn naam staat

met gulden letters in de geschiedboeken, in het geheugen van zijn volk,... en hoevelen zijn in de vergetelheid teruggestoten, die verhongerden voor edele ideeën van wijsheid, schoonheid en waarheid? De meeste mensen weten van Napoleon niet veel meer, dan dat hij de ontzaggelike oorlogsgeweldenaar was, die heel Europa dreigde te knechten in zijn dienst, en - hoewel hij him eigen land onder den voet trad, kunnen zij hem hun bewondering, hun verering zelfs niet onthouden. Zo zeer is de oorlog ons idool, zo hevig *wilden* wij den oorlog. En dat is toch logies: geslacht na geslacht werden wij opgevoed in bewondering voor zijn geweld, in krankzinnige adoratie voor van mensenbloed druipende slagveld-genieën; in een vlammende verering voor de mannen, die 'het zwaard voerden,' en hoe konden wij dan verhinderen, dat in de harten van de kinderen een verlangen ontsprong naar roem, naar het stukje metaal, dat op 'het veld van eer' gewonnen, als een eeuwige en onverwelkbare glorie, als een bewijs van handigheid en kracht, als een certificaat van bekwaamheid in het overdadig vergieten van bloed, de borst zou sieren.... En de gevolgen zijn niet uitgebleven, we hebben succes van ons opvoedingssysteem.... Is het niet waar?.... Zie, wat de kinderen spelen, loop langs de scholen en hoor wat ze zingen, en de daverende roep om oorlog zal u de oren doen tuiten!

En toen de oorlog er eenmaal was.... toen de wereld bloedend en gillend van pijn in zijn nijpende armen worstelde.... toen voor den duivel elk ogenblik van den dag de gelegenheid bood voor roemvolle daden!.... toen het eremetaal regende!.... toen de meest bewonderde 'genieën' hun goddelike inzichten volkomen konden uitleven!.... toen waren we laf, en we huiverden terug. We begonnen van ogenblik tot ogenblik klaarder te zien, welk hellemonster we gekweekt hadden met zo onvermoeibare zorgvuldigheid, en we schreeuwden van afschuw en kakelden en wilden mekaar de vreselike schuld in de schoenen schuiven. Want het begrip rijpte, dat geen mens, geen volk sterk genoeg was, om *dezc* schuld te dragen zonder er onder te bezwijken. Het was te zwaar, te groot, te duivelachtig....

Maar o! laten wij ons groot tonen in deze geweldige dagen, waarin nevels aan alle kanten verscheurd wijken en nieuwe horizonnen wijd voor onze kortzichtige ogen him wonderen ontrollen. Laten we onze inzichten zuiveren en onze bedoelingen heiligen. Laten wij niet langer schelden en lasteren. Laten we deemoedig het hoofd buigen en erkennen de grote, trieste en diep-beschamende waarheid:

'*Wij hebben allen den oorlog gewild.*'

Allen, de aanvallers, de aangevallenen en de neutralen.

Eerst na deze erkentenis zal het mogelik zijn elkaar als broeders de handen te reiken in een eerlike en duurzame verzoening. Omdat dan ieder, die meegestreden en meegeleden heeft, ook tot de zuiverheid van ideëel gevoel komen kan, die Barbusse's poilu doet zeggen:

'Zeker werken we ook voor de Prussiens.... We moeten niet hen hebben, we moeten de oorlog hebben!'

En uit deze zuiverheid van gevoelens en inzichten zal een wereld geboren worden, waarin geen plaats meer is voor de monsterachtigheid, waarvan de geschiedenis het schrikbeeld als een Medusa-kop zal vasthouden, en die men oorlog noemt. Het zal kinderlik eenvoudig blijken

elke oorlog te vermijden en na enkele geslachten zal de nieuwe mens zich met ontzetting en stomme verbazing afvragen, of wij dan allen gezamenlik gek geweest zijn, en dan zal de geschiedenis hem toestemmend antwoorden.

De weg te bereiden, vooraan te gaan en geesten en harten te openen voor de grote ideeën van de nieuwe periode, die de mensheid een schrede dichter naar het geluk voeren zal, dat is de taak van de denkers en de kunstenaars, zij, de instinctief wijzen, zij, die meer invloed oefenen en hoger in werkelik aanzien staan dan de antieke symbolen, die kronen dragen.

En dat Barbusse, in de loopgraven, te midden van overal loerend doodsgevaar en onbeschrijfelike ellende en verschrikking, dit heeft gevoeld en vandaar uit zijn groot, profeties woord heeft gesproken - dat is zijn onverwelkbare roem. Dit boek zal blijven, omdat het een monument uit deze tijd van barbaarse slachting en vernietiging is, en omdat het een wijd verschiet opent, dat, eens werkelikheid geworden, het ontstaan van dergelijke boeken tot een gelukkige onmogelikheid zal maken.

Dit boek is als kunstwerk een wonder, omdat de profetiese tendenz van de schrijver mèt zijn artistieke bedoeling samengekomen is tot een harmonie, die theoreties onmogelik zou lijken. Maar men ziet voor de duizendste maal opnieuw: een kunstenaar is niets onmogelik! Hij spreekt een woord.... en wij zien een wereld in wording....

En het is een heerlike, een troostende gedachte, dat dit woord uit Frankrijk gekomen is....

* * *

Terwijl ik nog aan dit artikel schrijvende was, kwam de tijding van de wapenstilstand. En die zal gevolgd worden door een spoedige ‘vrede’...

Spoedig zullen we nu gelegenheid hebben, te tonen, dat we de les van deze gruwelike jaren hebben verstaan. Een ding is zeker: de heersers, die de oorlog begonnen en leidden, hebben hem *niet* verstaan. Verzonken in de waanzin van hun verdwaasde systemen, zijn ze doof voor elke andere stem dan die van de macht en het geweld. Daarom moet er nu dat andere systeem komen, het systeem van het recht en de liefde. Maar men vergisse zich niet: geen van de *regeringen* der belligerenten zal dit nieuwe systeem brengen, hoe luid ook hun beloften over de wereld schallen. Want deze regeringen steunen hun aanwezigheid op alle soorten van overheersing door geweld. Hun enige naam is: macht. Zij moeten verdwijnen, gauw verdwijnen, of onze kinderen zullen opnieuw hun jonge bloed moeten offeren voor ‘idealen,’ die niet de hunne kunnen zijn.... Aan ons de taak deze verdwijning voor te bereiden en als de tijd daar is. haar te helpen volvoeren.

De oorlog zal niet verslagen liggen, zolang nog één volk een imperialistiese regering duldt.

Duitsland, het land der zwartste reactie, der verfoeielikste strevers naar een nutteloos heersend imperium, Duitsland heeft een voorbeeld gegeven, schitterend van geestdrift, heerlik van grootse moed en idealisme in deze benauwde dagen van zijn vernedering....

Er is nu gebleken, hoezéér de Franse poilu ‘travaillait pour les Prussiens.’ En er is alle hoop, dat het land, waaruit de stem van Bar-

busse de wereld een hoog en heerlík ideaal verkondigde, edelmoedig en geestdriftig genoeg zal blijken om in *dit* Duitsland het broederland te erkennen, waarmee het wil samengaan om Europa te overtuigen van de enige waarheid, die de mensen ooit geluk bracht: het ideaal van vrijheid en goedheid. Ook de Franse regeerders zullen het verstaan en wijsgerig dulden, wetend en voelend, zij, in het brandpunt der democratie, dat hun rol weldra zou zijn uitgespeeld, als zij zich maar oppervlakkig durfden verzetten. En het woord van Romain Rolland zal onverwacht en vreemd-spoedig in vervulling gaan.

Het gevaar schuilt nu in Engeland en - Amerika. De Engelse regering is niet geneigd zijn oud systeem van streven naar een overheersend wereldrijk te laten varen. Wellicht zal het trachten de gevaarlike kiemen van de revolutie in Midden-Europa te smoren, eer ze overwaaien naar zijn eigen rijk. Tevergeefs! Onder de pogingen van de heersers zal ook daar de geweldige stem opklinken en de rode vaan zal ook in Albion waaien als - het de stem niet verstaan wil, de stem, die tijdens den oorlog is gaan klinken in Frankrijk, de stem, die snikt en dreigt, die in hoopvol voorvoelen juicht, die ten slotte het grote ideaal donderend profeteert.... de stem van Barbusse, die 'Le Feu' zong....

Zullen we den oorlog opnieuw gaan koesteren aan ons hart als een dierbare voedsterling - of zullen we hem verloochenen en hem het ademen en groeien onmogelik maken? We hebben nu de keus....

* * *

Rest mij nog, een enkel woord te spreken tot de heer Hector Treub, die het nodig geoordeeld heeft, 'Le Feu' uit te schelden voor een 'misdadig misbaksel'. Dat dit gebeurd is in 'De Telegraaf' had voor niemand die het boek bewonderde een reden behoeven te zijn, om te zwijgen over deze onbehoorlike praatjes van den Amsterdamsen vroedmeester. De plaats is voldoende verachtelik, zeker, maar het is de plicht van iedereen, die over kunst nog anders te spreken heeft dan op de tram en aan de bittertafel, om de kunstenaar in bescherming te nemen tegenover dergelijke politiek-razenden.

Het boek was een 'misbaksel,' omdat het de Franse soldaat-in-deloopgraven niet tekende, zoals de Heer Hector Treub hem in zijn opgewonden fantasieën, in zijn voortdurende Entente-dronkenschap gezien had. En het was bovendien 'misdadig,' omdat het een vurig pleidooi bleek tegen het verschijnsel: oorlog. Want, verbaasde lezer, daarmee maakte Barbusse pacifistiese propaganda en viel alzo zijn eigen land als défaitiste in de rug aan!.... Het spreekt van zelf, dat het licht-ontvlambare Treub-gemoed in opstand kwam, en met de vaste hand, die de roem van déze Treub geworden is, greep hij de gelegenheid aan om opnieuw te getuigen van de eigenaardige dolheid, die de Telegraaf-mensen sinds enige jaren heeft aangegrepen, en hij noemde 'Le Feu' een *misdadig misbaksel* en maakte een verschrikkelik spektakel. Het strovuurtje van zijn opgeschroefd enthousiasme brandde lustig en verschroeide zelfs de neus van de professor.

Ach, het was zo innig weerzinwekkend.

Zie de feiten:

De Franse kunstenaar Barbusse schrijft een boek en het vliegt Frank-

rijk door, de Fransen vinden het prachtig en heerlik, vinden het zo buitengewoon, dat het de prix Goncourt verwerft. Geen mens ziet in Frankrijk in ‘Le Feu’ iets anders dan een bewonderenswaardig kunstwerk van weinig alledaagse betekenis.... Het boek gaat de wereld over en komt ook hier bewonderaars eisen bij duizenden.

Maar de Heer Hector Treub, beroemd verloskundige in Amsterdam, is anders dan de vulgaire overige wereld. Hij is entente-gezind, hij is pro-gealliëerd-stapel-dol. Frankrijk is z'n troetelkind. Hij waakt voor Frankrijks belang met onverflauwde ijver en wellicht dankt dit land daaraan zijn succes. En hij ontdekt, dat ‘Le Feu’ de kiemen inhoudt van een walgelik verraad tegenover ‘la doulce France.’ En Barbusse, het zwarte ondier, heeft deze kiemen zo listiglik weten te verbergen, dat je een volslagen Amsterdamse vroedmeester zijn moet, èn Telegrafiaans pro-gealliëerd, om ze te ontdekken.... Hetgeen het verraad, zoals vanzelf spreekt, nog oneindig veel verraderliker maakt!

Meneer Hector Treub.... kent u de Franse, ironiese qualificatie: ‘plus royaliste que le roi?’ Ja? Gelukkig! En ook: ‘le ridicule tue?’ ‘Parfaitement’, zegt u? Mooi! Nou, denkt u daar dan eens aan, als u weer eens zo'n bevlieging mocht krijgen. De Fransen vinden ons toch al zo zwaar op de hand, laten ze ons nou niet ook nog dodelik belachelik gaan vinden.. Ik wens u beterschap, hoor, en als ik soms nog eens wat voor u doen kan, voor uw genezing bedoel ik, van harte gaarne!

* * *

En dan - de Nederlandse vertaling van Andries de Rosa! Ik had hem bestemd voor de rubriek: ‘Van Vertalingen en Vertalers’ van deze maand, maar de tijd heeft me helaas ontbroken om het loeder van een vertaling behoorlik uit te schelden. Maar het is dun, hoor, zeer dun! Die plat-Amsterdams-Jiddies sprekende poilus, nou, meneer De Rosa, die had u ons gerust kunnen sparen. U had misschien voor de verschillende Franse dialecten wat verschillende Nederlandse kunnen kiezen - als u die gekend had. En dan.... dan had u ook nog *ons* soldatenbargoens moeten kennen, om het Franse gelijkwaardige taaltje over te brengen.... Ja ja, zegt u dat wel! Vertalen is erg moeilik: daar moet je verschrikkelik knap voor zijn. En zo knap, meneer De Rosa, geloof me, is u nog lang niet. En u zult het wel nooit worden ook. U is net zo'n type als die wonderlike meneer S. van Praag, die ook niet schrijven kan, net als u, - die ook erg best de taal kent, waaruit ie vertaalt, net als u - maar die geen behoorlik Nederlands kan produceren - ook al net als u.... S. van Praag is toch geen pseudoniem van u bij geval?

Amsterdam, Oct.-Nov. '18.

Het daghet

Umwertung aller Werte.

Het valt moeilijk, gedurende de laatste maanden, de snel evolueerende gebeurtenissen in je op te nemen en te verwerken. Hoeveel is er den laatsten tijd onder den druk der omstandigheden niet gewijzigd en wat zal ons in de toekomst nog te wachten staan!

Wat onze ooren nauwelijks konden gelooven, is geschied, wat voor onze oogen onbestaanbaar leek, toont zich als een beeld der werkelijkheid en in onze gedachten, die het complex der gebeurtenissen nauw vermalen kunnen, leeft slechts één geloof, één verwachting, één brandende kracht van herculisch vertrouwen: dat wij op weg zijn naar de groote toekomst, dat wij van geloovers weters, van zoekenden vinders en van passief ondergaanden thans bereid zijn ons te louteren voor het betreden van de nieuwe wereld.

Het is of wij bezig zijn een groote reis te ondernemen, of wij bepakt en bezakt zijn met talrijke lasten die we zoo noodwendig behoeven op dien eindeloozen weg, maar die we van ons af zullen wentelen nu we in die verte eindelijk, o! eindelijk, iets mogen aanschouwen wat ons ongestild verlangen zal kunnen bevredigen.

Want wij *zijn* op weg, niets vermag ons meer tegen te houden en.... wij gaan zoo vlug, zoo onverwacht vlug. We hadden allen nog gedacht, dat het met die oue trekschuit zou gaan, met dien regelmatigen gang die we tot nu toe kenden; maar opeens is er iets gebeurd, het lijkt op een plotselinge uitvinding, en ziet! het gaat niet meer zooals wij allen, ja wij allen, gedacht hadden, wij loopen niet meer en wij varen niet meer en wij reizen niet meer, maar wij vliegen! 't Gaat bliksemsnel. En bij dien enerveerenden gang die ons benevelt en het bloed doet stijgen, moeten wij elkaar nog steeds toeroepen: ja, heusch, 't is waar, 't voltrekt zich, je weet niet hoe 't gekomen is en wij *begrijpen* het eigenlijk ook niet, maar ziedaar dan, de blauwe vogel is bij ons, zie haar fladderen om onze verdwaasde hoofden, neen zoo dicht is zij ons tot nu toe toch nooit genaderd.

* * *

Nadat wij den onheilspellenden eersten Augustus van het jaar 1914 ten vierden male hadden moeten herdenken, was de wereld tot een moedeloosheid gedaald als nooit te voren. De arbeidersklasse was niet alleen verslagen, maar 't scheen of ook haar geest, haar willen en verlangen voor altijd gebannen was. Maar o, alles schijn. Want in de knellende banden van nationalisme, waarin het proletariaat noodwendig gevangen bleef, was het niet mogelijk vrij te denken. De machtige suggestie - ver-

door demagogische leiders en een in-verdorven bourgeois-leugenpers, als werd hier de strijd gevoerd om de *werkelijke* bevrijding van het slaafsche juk, - was *te* sterk, om internationale verbroedering tot stand te brengen.

Maar tijdens dezen oorlog reeds, ten vorigen jare, waren de symptonen aanwezig, dat de strijd der arbeiders tegen kapitalistische onderdrukking opnieuw, maar dan hardnekkiger dan ooit, zou worden gevoerd.

Het begon met de geweldige Russische omwenteling. Het is de machtige inzet van den heroïeken strijd dien de arbeiders nu overal gaan voeren, het is de inluiding van den nieuwen tijd, van een nieuwe aera in de geschiedenis en tegelijkertijd het laatste bedrijf van het schandstuk der barbaarsche samenleving: het kapitalisme genaamd.

Men begrijpe ons goed: wij wenschen geen adoratie der huidige Russische toestanden, wij willen niet in geëxalteerde woorden getuigen van onze bewondering voor het bolsjewisme, maar wij willen wèl doen uitkomen, dat de Revolutie in Rusland het eerste symptoom is geweest van herleving van de strijdkracht der arbeidersklasse. Welke bloedschuld de tegenwoordige leiders ook op hun geweten hebben, vanuit Rusland is de stoot gekomen en van dááruit is nieuwe overtuiging gewekt, dat de arbeiders tot iets in staat zijn. En de bourgeoisie, deze oude afgeleefde klasse, wier nieuwe idealen slechts kunnen worden verwezenlijkt door haar vijanden, de arbeiders, zij had zoo vurig gehoopt, dat 'de eenheid,' 'het gevoel van eendrachtigheid,' het nationale instinct der 'Zusammengehörigkeit' etc. etc. zóó sterk in de onterfde klassen zou blijven leven, dat haar de lust voor eeuwig ontgaan zou den klassenstrijd opnieuw aan te binden.

In Rusland bleef het spoken en ongetwijfeld - men moge het willen ontkennen, het zal weinig baten - de zucht van het vrijheidsverlangen der Slavische bevolking en de energie waarmede zij streed, heeft invloed op de arbeidersklasse van andere landen uitgeoefend. Invloeden zijn nu eenmaal niet tastbaar en daarom moeilijk te onderkennen, maar dat zij ons het besef van de mogelijkheid der emancipatie hebben nader gebracht, lijkt ons vanzelfsprekend.

In Midden-Europa bleef het langen tijd rommelen, het nationalisme had daar de geesten zoo sterk beneveld, het had de proletariërs schijnbaar tot de sterkste aanhangers van het Pruisische régime vervormd. Het meest misleid van alle arbeidersklassen in de oorlogvoerende landen, was den Duitschen arbeiders met geweld de overtuiging opgedrongen, dat deze oorlog door den vijand ontketend was en dientengevolge ieder welgeaard burger het zwaard uit de schede moest trekken om den vijand te verslaan. En ziet, de suggestie en verdwazing gingen zelfs zóó ver, dat men meende, dat eerst dàn van nationale bevrijding sprake kon zijn, wanneer het grootste deel van de wereld onder den voet was geloopen. O sancta simplissitas!

Maar kentering zou er komen en als het besef niet van binnen-uit kwam, zou het van buiten-af moeten komen. En het kwam; Duitschland dreigde te worden verpletterd. Na de roemrijke veldtochten in het voorjaar van 1918, de Duitschers op weg naar Parijs.... hoe duizelt het nog in onze, in liefde voor Frankrijk, gloeiende hoofden...., kwam de débâcle. Het was of thans tot waarheid kwam wat door een der grootsten eens was gezegd: *denn alle Schuld rächt sich auf Erde.*

Broeder Bulgarije valt af, Turkije onmachtig tot daden, Oostenrijk-Hongarije uiteengevallen en vorming van nieuwe zelfstandige staten, zooals de Duitsch-Oostenrijksche, de Tschechische, de Yougo-Slavische enz. En dan komt het oogenblik, dat de Duitsche macht, die alreeds verzwakt was, nog aanmerkelijk gaat tanen. Het is niet voldoende gebleken, dat in die vier jaren door duizenden vrijheidsvrienden (maar ook door vijanden) gepleit was voor de afschaffing van het ancien-régime der Pruisische sabelheerschappij, het moest eerst in de koppen *gemokerd* worden, dat democratiseering der wereld allerminst bereikbaar was zoolang één land bestond, waarin de oorlog slechts als een vroolijk-frisch amusement beschouwd werd.

Het oogenblik kwam.... 'en men zag dat het goed was.' Want de ontzettende choc had Duitschland doen ontwaken, of liever gezegd maakte een einde aan het incubatie-tijdperk, dat de Duitsche arbeider doorleefde en gaf den vrijen teugel aan de democratie. Want groote gebeurtenissen in de historie geschieden nimmer plotseling, zij worden in stilte voorbereid en als in een natuurproces groeien zij langzaam-ongemerkt. Maar dan plòts kan men een belangrijke mutatie waarnemen.

En thans is dan gebeurd wat we nauwelijks konden bevroeden, wat we wel eens verwachtten, maar niet zóó spoedig, *Duitschland een democratische staat.*

Zeker, donkere wolken steken op, de pas bevochten vrijheid wordt in gevaar gebracht. De bourgeoisie, gered door de democratische arbeidersklasse van een wissen ondergang door het ingrijpen dier arbeiders in de staatsmacht, steekt de kop weer op. Ze stond even verbijsterd, perplex van de onverwachte wending. Maar weer tot bezinning gekomen verheft ze zich en tracht haar verloren tooverland te herwinnen. Maar de vrijheid, zoo duur gekocht zal en kan niet verloren gaan. Al zal ook de onbeperkte macht, naar wij vreezen, door de socialistische leiders niet kunnen worden behouden in den volstrekten zin des woords, de Duitsche arbeidersklasse zal zich de macht niet meer laten ontfutselen. Want zonder haar zal voor de toekomst regeeren niet meer mogelijk zijn.

Het hoogst-verblijdende van deze episode der nieuwe maatschappijwording is wel, dat met reden kan worden aangenomen, dat de emancipatiestrijd der arbeidersklasse zich weldra ook tot de landen der geallieerden zal uitbreiden. Lang kunnen oorlogsroem en overwinningsroes de geesten benevelen, maar niet veel langer dan dat het krijgsgejuich verstorven is en de groote dagelijksche zorgen weder een aanvang nemen. Wel zal de bourgeoisie in die landen tot concessies bereid zijn ten einde haar heerschappij hechter te verzekeren, maar juist de *diep-ingrijpende* hervormingen, welke een revolutionnaire *om*vorming beduiden, zal zij nimmer kunnen geven, wijl haar bestaan daarmede onvereenigbaar is. En juist *deze* omwentelingen behoeft de arbeidersklasse.

Hoezeer ook in de landen der geallieerde mogendheden gevreesd wordt voor een al te onwelkome vloedgolf van democratische denkbeelden, moge blijken uit het volgende fragment uit een enkele dagen geleden gehouden rede van Lloyd George, gehouden als inleiding van de weldra plaats vindende parlementsverkiezingen in Engeland.

Het heet daarin:

‘Op dit oogenblik gaat een vernielende vloedgolf over twee derde gedeelte van Europa en de toestand is vol van gevaarlijke mogelijkheden. Indien, door gebrek aan moed bij hen, die als leiders optreden, door gebrek aan steun van hen, die geleid moeten worden of door zelfzucht eener partij, het nieuwe parlement faalde, zouden de instellingen van dit land denzelfden weg opgaan als vele andere in het overig Europa. Engeland is sedert generaties de wereld ten voorbeeld geweest wegens de bereidwilligheid der regeerende macht om zich aan te passen bij nieuwe toestanden en het moet dit voorbeeld blijven geven. Wij kunnen niet terugkeeren naar den ouden toestand. Als een ploegschaar heeft de oorlog den grond in Europa doorwoeld. Indien wij thans niet zaaien zullen onkruiden opschieten en grasland is beter dan grond, bedekt met vergiftige gewassen. Indien het nieuwe parlement tegen zijn groote taak opgewassen blijkt, zullen troon en rijk stevig zijn gegrondvest op een gelukkig, welvarend, tevreden volk.’

Ook uit de woorden der tegenstanders is het waar te nemen: ....‘la démocratie est en marche et rien ne l'arrêtera! De oorlog heeft de macht en beteekenis der arbeidersklasse alom aangetoond, hij heeft bewezen, dat de bourgeoisie zonder haar niet leven kan, maar tevens dat de arbeidersklasse *met* haar op den duur niet leven *wil!*

Een heerlijke tijd breekt aan. Een nieuwe lente en een nieuw geluid. Zelfs is het lage landje bij de zee zijn groote dagen, die in buitengemeene spanning worden doorleefd.

Thans, na de duistere jaren van oorlog, ontwikkelt zich de onweerstaanbare drang naar menschwording. Wij juichen, omdat wij jongeren ons met vreugde willen scharen onder de banier van de toekomst!

19 November 1918.

ANDR. STERNHEIM.

Preeken van een heiden

II.

Voor mij ligt het eerste nummer van *De Nieuwe Stem* en ik heb nog een maal overgelezen wat ik U schreef in dien eersten 'Preek van een Heiden' en ik heb met de grootste verwondering en ontsteltenis mijzelf afgevraagd, hoe het mogelijk was, dat zoo'n artikel geschreven kon worden nog geen maand geleden.

In welk een verwonderlijk snel tempo leven wij. De maand November 1918 is er een van de geweldigste beteekenis voor de toekomst der maatschappij.

Als reizigers door een onafzienbare troostelooze woestenij voelden wij ons; reizigers door een wreede, moordende, eentonig folterende woestenij van afwachten en uitzien naar de verkwikkende oorden van Vrijheid en Arbeid en geestlijken Strijd. De onstuimige hoop en het oproerig verlangen der eerste oorlogsjaren waren gedoofd tot een vaag en krachteloos besef, dat toch eens het einde komen moest. Het noodlot drukte zwaar op ons 'Goddank' neutraal geblevene, maar helaas werklooze toeschouwers in de ontzettende worsteling der volkeren.

Maar ziet - op het onverwachts zagen onze oogen het groene land van onze hoop en ons verlangen als een lichtende heerlijkheid aan den horizon!

De Vrede zou komen!

Maar meer dan de Vrede kwam!

Daar stak uit alle hoeken van het wildgeteisterd Europa een storm van oproer, van verzet op en de machtige stroom der revolutie, door de heerschende klassen niet langer te dammen binnen de dijkjes hunner onwillig toegestane concessies, rolde in woeste golven over de verslagen landen van Midden-Europa. Uit de door achterlijk geweld en domme machtswaanzin jarenlang toegeschroefde kelen, brulde een orkaan van opstand en met één hooge zee zonk het gansche gebouw van een verwaten heerschersbende ineen.

O, in die eerste dagen van de Oostenrijksche en Duitsche revolutie, hoe klopte ons het hart in de keel als eens, toen het Russische Volk zich het slavenjuk van het tsarisme van de schouders schudde als een waardeloos vod. Al onze gescheiden belangstellingen waren als bij tooverslag omgesmolten tot één allesbeheerschende en deze richtte zich op het groot gebeuren van over de grenzen. Eindelijk was het doorgedrongen tot het besef van het volk van soldaten en arbeiders dat de nationale, economische, militaire en moreele krachten waren uitgeput tot den bodem en eindelijk eischte het van de regeeringen vrede en niets dan vrede.

Neen, niet niets dan vrede!

Het kwam tot het besef met de dreigende volkomen verwoesting van de volkskracht voor oogen, dat er een klasse was in de samenleving, aan wie niet langer de regeermacht mocht worden gelaten, omdat die klasse op zich geladen had de vreeselijke verantwoordelijkheid voor de débâcle, omdat die klasse de samenleving gevoerd had door een zee van bloed en tranen tot aan den volkomen ondergang. En het volk van soldaten, dat met den bloederigen, vleeschverscheurenden Dood, en het volk van arbeiders, dat met den onguren, sinisteren hongerdood leefde als met een kwaden huisgenoot, het voelde zich eindelijk in uitersten wanhoop in opstand komen tegen den banvloek van militairisme en machtswaanzin en de stroom brak baan en het ruischend geweld zijner golven vulde onze ooren als met een hemelsche, bevrijdende muziek. Niets kon ons redden dan dat en hoezeer wij *wisten*, dat het komen moest, thans beleven wij het met iederen klop van ons hart. Neen, niet alleen de vrede behoeven de volkeren der wereld. Meer dan door tientallen jaren van propaganda is het vertrouwen der massa's in het goed recht der oude maatschappelijke orde geschokt door de ontzetting van den oorlog, dieper is doorgedrongen het scherpe besef van rechteloosheid door de bloeddorstige wreedheid van het koel sjacherend kapitalistisch systeem. En zij die keeren van de slagvelden, zij keeren niet willig weer onder het juk der kapitalistische slavernij; zij nemen niet als na een onschuldig intermezzo hun plaatsen weer in in fabriek en werkplaats, zij hebben een hooge rekening te vereffenen met de klasse, die hun kameraden den dood heeft ingejaagd, hun gezinnen heeft doen verkommeren van angst en gebrek.

En zij hebben de roode vlag ontplooid, het aloude symbool van den opstand!

De revolutie vaart door Europa!

Wij wachten nog alleen op den intocht der revolutie in de landen der Entente. Wij weten, dat door de meer democratische staatsinstellingen een revolutie daar onder andere vormen zal verschijnen dan in de verpletterde dynastieën van Midden-Europa. Maar hebben de arbeidersscharen van Frankrijk en Engeland géén rekening te vereffenen met hun machthebbers? Zij hebben de hongerige bende hyena's onschadelijk te maken, die thans hun van roofzucht kwijlende muilen aflikken, begeerig naar de beste stukken van het gevelde wild. Zij zullen verstaan, zij hebben reeds verstaan de broederlijke stem van hun makkers uit het vijandelijk land en zij zullen elkander weervinden in hun geweldigen strijd tegen den eenigen vijand, de kapitalistische heerschersklasse. Sneller dan het den machthebbers in de Ententelanden lief zal zijn, zal de Internationale opnieuw zijn grootschen arbeid aanvangen voor de groeiende socialistische maatschappij.

De arbeiders en soldaten van drie machtige Keizerrijken hebben de roode vlag ontplooid.

Hoe het klopte in onze harten, hoe wij juichten van vreugde, toen stuk voor stuk van het ondermijnde regeerkasteel in elkaar stortte, hoe wij ook de angst voelden kloppen in onze keel, hoe de geweldige ontketende krachten, prachtig en heerlijk in den afbraak, zich zouden samenvoegen tot een prachtiger en heerlijker opbouw; hoe wij vurig hoopten, dat geen bloed zou kleven aan den geestdriftigen arbeid voor welvaart en vrede,

hoe wij vuriger nog hoopten, dat oude veeten zouden worden begraven en de revolutionnairen elkander zouden vinden in eensgezinden arbeid.

Hier in dit neutrale land, na vier jaren van een sloopenden strijd tegen een onwillige bourgeoisie voor de kleinste en geringste hervorming en verbetering van de nooden der arbeidende klasse, hier voelden wij langs onze hoofden waaien de verfrisschende en versterkende winden der groote revoluties. Wij voelden den stap dreunen van machtige arbeiderslegers, niet om de aarde te verwoesten tot een bloedende hel, maar om te komen tot een samenleving van meer gerechtigheid, meer geluk en grooter schoonheid.

En ook hij had de winden voelen waaien langs zijn hoofd, voelen strijken over zijn hart als een lafenis na een doffen, benauwenden droom, ook hij had den stap der arbeiderslegers hooren dreunen door Europa en zijn eigen bloedwarme hart voelen sidderen van ontroering.

Hij - Troelstra.

* * *

Inderdaad ja, ik moet tot U spreken over den leider der S.D.A.P. Ik ben er mij ten zeerste van bewust, dat wij leven in een tijd, zóó critisch en zóó absoluut in het stellen van eischen aan de persoonlijkheid.... van anderen! dat het een zeker waagstuk is de rollende scheldwoorden en de bijtende sarcasmen te trotseeren en te durven spreken open en onomwonden, beter, in sterke bewondering, eerbied en liefde van een mensch, die aan den weg timmert, van een mensch, die geen veilig op z'n studeerkamer opgeborgen theoreticus is, maar een partijman, staande in de volle, nuchtere praktijk des levens. Wij kennen de methoden van al die buitengewoon knappe en zelfstandige oordeelen vellende lieden, die zich nooit te buiten gaan aan liefde voor groote mannen, omdat ze te vastgeroest zijn in hun bekrompen eigengerechtigheidjes. Het is de ziekte van onzen tijd onder de intellectueelen. Wij weten ook, dat een groot man, die aangevallen wordt en verdacht gemaakt, zelden of nooit zal kunnen rekenen op een openlijk en door warme liefde ingegeven verdediging zijner vrienden. Men rekent, dat hij zichzelf wel zal verantwoorden en gevoelt geen roeping door vóór hem te gaan staan, hem het bewustzijn te schenken van niet alleen geëerd en gehuldigd te worden in tijden van voorspoed (wat ieder groot man in den grond volkomen onverschillig laat) maar ook beschermd en met liefde omringd te zijn, als de laster zijn gif verspreidt, misverstand of falende berekening verwarring of tweespalt dreigen te stichten. En aan dit laatste hebben alle groote mannen, eenzamen in de diepte van hun wezen, een kinderlijk en tegelijk tragische behoefte.

Onvergetelijk zal zijn in de geschiedenis van de bevrijding der Nederlandsche arbeidersklasse het congres van den 16den en 17den November 1918 te Rotterdam, waar voor het eerst na vier jaren van oorlogsleed, na een wanhopigen strijd tegen den onwil eener gewetenlooze of zwaar-op-de-handsche bourgeoisie de S.D.A.P. en het N.V.V., broederlijker vereenigd dan ooit, opnieuw een veldtochtsplan beraamden en onvergetelijk zal zijn het onbeschrijfelijk enthousiasme, waarmee deze vergadering van arbeiders zich schaarde rond haar grootsten leider, die het doelwit was geworden van een woeste vervolgingswaanzin van een zich de macht

voelende ontzinken heerschersbent. Troelstra wilde na hetgeen in de afgeloopen week gebeurd was door zijn tegenwoordigheid geen invloed uitoefenen op het congres en was dus niet verschenen. En toen Moltmaker, afgevaardigde van 16000 georganiseerde spoorwegmannen, vanaf een der galerijen het woord voerende, erop wees, dat Troelstra in hun midden behoorde en dat onder geen enkele voorwaarde mocht worden geduld, dat de indruk werd gevestigd, als maakte dit congres en daarmede de heele arbeidersbeweging zich los van zijn grooten leider, toen brak er uit die honderden en honderden afgevaardigden een applaus en een gejubel los, zóó onstuimig en zoo spontaan, als ik nooit tevoren hoorde en dat alleen verre en verre overtroffen werd door wat geschiedde, toen besloten werd Troelstra telegrafisch te verzoeken toch op het congres te verschijnen en toen in den Zondagmorgen hij op het podium verscheen met een ernst op dat bleek en ontroerd gelaat, die van dezen man een held maakte. Het was midden in de redevoering van den afgevaardigde der handels- en kantoorbedienden, dat het publiek in de zaal Troelstra door een deur op het tooneel zag verschijnen. Minuten lang barstte deze menigte uit in gejuich en gejubel en daverend handgeklap, terwijl hij naar voren trad, moeilijk bedwingend, wat zijn ziel beroerde en voortdurend houdend dien pijnlijken ernst op zijn gelaat. Hij groette die menigte van arbeiders met een zoo groot en mild gebaar, als drukte hij hen allen persoonlijk de hand, ter bezegeling van hun onverbrekelijk bondgenootschap. En toen brak los, hier en daar en overal, schor, wild, onstuimig, en geschroeid van ontroering een onverstaanbaar lied, dat eindelijk opsteeg tot het donderend refrein van de Internationale.

Deze manifestatie was een dier hoogtepunten uit de socialistische bevrijdingsstrijd zooals niet ieder jaar er één vermag op te leveren.

* * *

Hij zag, dat in de Middenrijken de tijden rijp waren voor de groote omwentelingen, hij voelde zijn gansche wezen aangedaan door de stormen, die de oude stelsels als stofnesten wegvaagden, hij zag de groote mogelijkheden voor een nieuw gelukkig Europa openbreken voor zijn verlangende oogen en hij voelde de vraag borrelen in zijn hart: ‘Is het niet onzen tijd mee in dit kleine land, hebben de arbeidersscharen ook hier niet jaren en jaren gebeukt tegen den tragen en sluwen onwil eener bezittende klasse? Heeft de oorlog ook hier niet zijn offers geëischt aan lichamelijk, geestelijk en zedelijk weerstandsvermogen? Zullen de soldaten van het meer dan vier jaren lang gemobiliseerde leger tot hunne gezinnen weerkeeren met de hoonende Treubiaansche wijsheid, dat voor de reconstructie der ontwrichte maatschappij in afzienbaren tijd geen sprake zal kunnen zijn van verkorting van arbeidstijd?

En hij was niet de eenige in wiens hart de verlangende vraag rees: ‘En wij? Wat doen wij? Is het niet *nu of nooit?*’

En zij hebben geloofd, dat het kon, zij hebben geloofd, dat ook in Nederland de arbeidende klasse reeds zoo zeer zich bewust was van het vloekwaardige stelsel, waaronder zij gebukt gaat, zij hebben geloofd, dat er onder den indruk van het gebeurde in Oostenrijk-Hongarije en in Duitschland reeds genoeg schuldbewustzijn en angst leefde bij de verwaten bourgeoisie, dat het uur gekomen was om de macht te

grijpen en het raderwerk der samenleving voort te drijven in hun richting naar het schoon lokkende land der socialistische gemeenschap, waar arbeid geen vloek is, weelde en gebrek niet langer de schoonste gaven der menschelijke ziel verstikken.

Ha, dat is het juist, zij hebben willen grijpen naar de macht, zij waren geen aanhangers der absolute meerderheidstheorie, zij hebben de revolutie gewild, zoo noodig de oprichting van arbeiders- en soldatenraden en toen is het koor losgebroken, het koor der reactie!

Het was verraad aan de democratie!

Hoe dorst iemand, strijder voor het algemeen kiesrecht als geen ander, zinspelen op de overheersching van een meerderheid door een minderheid. Gansch hun opgeschroefde zedelijke verontwaardiging stortte het liefelijk koor der maatschappelijke orde uit over Troelstra en zijn vrienden en over de beweging wier leiders zij zijn.

En de zaak is evenwel doodeenvoudig!

Wij moeten U maar eens vertellen, welgedane heeren van den overkant, dat heel uw heibeltje voortgesproten is uit de geweldige angst, die gij reeds begonnen zijt te gevoelen, toen de revolutie in Rusland uitbrak en die in dezelfde mate steeg, als ze zich voortplantte tot aan de landsgrenzen, want het is voor U, die ook wel een en ander van historie weet, niets nieuws, dat een minderheid, die de bestaande wettelijke middelen heeft uitgeput, zonder - of zonder *voldoend* resultaat, naar de macht zal grijpen om haar eischen te verwezenlijken, zoodra het wantrouwen in of de wrevel tegen de bestaande wettelijke middelen maar groot genoeg is en zoodra een aanleiding zich voordoet, heftig genoeg om wantrouwen en wrevel tot uitbarsting te doen brengen. Wanneer, mijne heeren, een meerderheid in een parlement meent bij voortduring sabotage te mogen plegen met behulp van een wanhopig stroef loopende wetsmachinerie aan de meest primitieve eischen van een meerderheid van het volk, dan mijne heeren, kunnen er zich omstandigheden voordoen, dat het kloekste en meest vastberaden deel van die meerderheid des volks *ten behoeve* van die meerderheid een greep doet naar de macht en als dan de factoren aanwezig zijn om dezen greep naar de macht te doen gelukken, dan zullen wij hebben een onbloedige revolutie, waarbij de meerderheid van het parlement zich weldra noodgedrongen voegen zal naar de minderheid en den nieuwen stand van zaken als een onpleizierige, maar onafwendbare noodzaak zal aanvaarden. Zoodoende kan het noodig zijn, teneinde de parlementaire ontwikkeling gelijken tred te doen houden met de maatschappelijke, tijdelijk het parlement op zijde te zetten.

Zoo heeft Troelstra en hebben ook velen met hem het gewild en ook gezegd en niet anders. Het was geen frase en geen beroep op de weerloosheid van de meerderheid des volks om zich kalm te bukken onder den rooden terreur, toen Troelstra sprak: wij willen geen bloedvergieten. Hij zei dat in de volle overtuiging, dat het arbeidende volk van alle richting achter hem zou staan, wanneer het duidelijk zou blijken, dat het ging om de meest afdoende en snelle totstandkoming van de arbeiderseischen, die leven en weerklank vinden ook in de harten der christelijke werklieden, in de harten van hen, wier oogen hij hoopte, dat open zouden gaan in den storm van het groot maatschappelijk gebeuren van dezen

tijd. Hij geloofde en de geweldige feiten gaven hem het recht daartoe, dat de machtsverhoudingen in het parlement niet dezelfde waren als die daar buiten.

En opstaande om tot het congres het woord te voeren zeide hij na een opnieuw losbarstende ovatie en een duizendkelige Internationale, met een haast vlakke stem, maar waaronder ieder tijdens de ademlooze stilte de geweldige ontroering voelde trillen, deze sobere woorden:

'Ik bind u niet aan door mij geuite konklusies. Uw denken is vrij. Maar gij wildet mij hier hebben, niet om mij ter verantwoording te roepen, maar om mij te ontvangen als een medestrijder. De bourgeoisie zal hieruit zien, dat wij allen uit den grooten tijd van het heden willen halen politieke en sociale machtsverheffing der arbeidersklasse van Nederland.

In hoever dit zal gaan, hangt af van de geheele machtsverhouding in ons land. Ik gevoel mij als eerlijk man verplicht, te zeggen, dat ik die machtsverhoudingen niet geheel juist heb gezien.

Gij zult begrijpen, hoe men zelfs op mijn plaats tot overschatting van kracht komen kan. Zelfs de grootste voorgangers hebben wel eens hun wil en hun verlangen te veel doen meespreken in de berekening van het tempo. Dat deden Marx, Bebel en Engels. Dat deden de vurigste strijders. Gij voelt de ziel, het hart, en den revolutionnairen zin die leeft in elk socialist. Gij begrijpt den geweldigen indruk van het gebeurde in Duitschland. Ik moet het eerlijk zeggen: ik heb niet getoond het weerstandsvermogen tegen dien indruk, dat gewenscht ware voor een koel en bezadigd leider, te bezitten. Veel revolutionnair vuur echter is daardoor onder u opgelaaid en de bourgeoisie en een deel der arbeidersklasse hebben daardoor ingezien, dat wij zijn de ware dragers der groote socialistische idealen.'

Hoe onzegbaar klein zijn tegenover dezen grooten mensch de schelden kleineer-virtuozen uit *De Tribune* of *De Nieuwe Groene*, de redactie van *De Courant*, die boven het verslag met vette letters laat drukken: 'Mr. Troelstra in het boetekleed.'

* * *

Zag Troelstra inderdaad de machtsverhoudingen verkeerd? Het is zeker, dat in den nacht van 9 op 10 November, toen het geheele leger nog onder de wapenen vertoefde, de kansen buitengewoon goeèd stonden. Het is misschien een fundamenteele fout geweest, dat Troelstra reeds 11 November zijn Rotterdamsche rede hield en men niet liever de week van 9 tot 16 November heeft gebruikt ter voorbereiding van de omwenteling in het geheim. Vóór het uitbarsten van de Duitsche revolutie kònden geen voorbereidingen worden getroffen, dat is zonder meer duidelijk. In revolutie kon ons door den oorlog gespaard landje niet vóórgaan. Hoe zouden de kansen hebben gestaan, indien ook Frankrijk en Engeland in opstand waren gekomen? Ongetwijfeld oneindig veel gunstiger en welhaast heeft Troelstra op die uitbarsting gehoopt, die voor zeer waarschijnlijk gehouden. In elk geval hingvan den gangvan zaken in het buitenland geheel en al af, of een geslaagde Nederlandsche omwenteling inderdaad

ook van zoodanig blijvende beteekenis zou zijn geweest, dat groote verlangens der arbeiders konden worden vervuld, of dus de reactie gedurende een behoorlijk groot tijdperk niet weer sterk genoeg zou worden, om de resultaten der omwenteling te niet te doen. En het onzekere, het buitengewoon moeilijke juist van de consolidatie van een eens veroverde machtsverhouding, maakte en revolutionnaire onderneming, die niet op moet trekken tegen door groote massa's fel gehate toestanden, verhoudingen en instellingen, al te spoedig tot een revolutionair avontuur. Daarom mag *theoretisch* gevraagd worden of een revolutie onder de staatkundige verhoudingen, zooals hier te lande bestaan, ondanks alle bezwaren aan de stroeve staatsmachine verbonden, niet een in zijn gevolgen al te onberekenbaar middel is. Evenwel is er ook nog zoo iets als het warme sentiment en dat Troelstra daar wellicht wat te veel van heeft gehad, strekt hem ten slotte slechts tot eer. Niet de droogstoppels brengen de menschheid naar het beloofde land, wel de enthousiasten, de geloovers, de artisten van geboorte.

Heeft Troelstra ook wellicht juist daarom die groote openhartigheid betracht tegenover het Nederlandsche Volk, omdat hij wilde hooren of zijn revolutionnair geluid weerklank vinden zou in de harten der tallooze ontevreden Christelijke arbeiders, onder wie immers dezelfde praktische wenschen en verlangens leven als onder de modern georganiseerden? Ook hij weet waarachtig wel, dat men geen revolutie ‘maakt’ en zich door openbaarheid bloot stelt aan tegenmaatregelen, maar hij wilde juist de kracht meten van het anti-kapitalistisch verzet onder de geloovige arbeiders om zoodoende mèt een sterken ruggesteun in het volk, het parlement de wet voor te schrijven.

Ondertusschen is de revolutionnaire opzet van 11 en 12 November niet uitvoerbaar gebleken. De regeering en de regeerende klasse, doodsbang voor de macht der arbeidersbeweging, was er van stonde af aan op bedacht de oude, vervloekte antithese in het arbeidersleger weer toe te spitsen en druppelde van dag tot dag beloften en concessies in het volk, teneinde een contrabeweging in het land te verwekken. Zij begon met midden in de militaire debatten, toen nog tot geen resultaat was gekomen, gedeeltelijke demobilisatie te gelasten, waardoor zij zich het snelst waarborgde tegen onaangename verrassingen van het leger. En toen kwamen de ‘sterk ingrijpende hervormingen’: achturendag, vrouwenkiesrecht, desnoods afschaffing Eerste Kamer en wat al niet meer, terwijl op een handige wijze gebruik gemaakt werd van de mogelijkheid eener ruimere en betere voedselvoorziening door beschikbaarstelling van militaire voorraden, verhooging broodrantsoen, aankondiging van de resultaten der Londensche Conferentie, met de mededeeling, dat daar in geval van revolutie niets van kon komen, uitdeeling van militair schoeisel, het meegeven van onderkleeding en een paar schoenen aan vertrekkende soldaten met bovendien een maand kostwinnersvergoeding. En dat alles overgoten met een democratische gezindheid en een paar oraties over het begrijpen van wat de tijden eischen, die eenvoudig verbluffend waren als donderslagen uit een helderen hemel. Maar bovendien riep de regeering en trouwens het heele burgerlijke deel van het parlement, een felle reactie op in het land tegen de tot nieuw leven ontwakende en zich tot den strijd voor haar program van eischen klaarmakende

moderne arbeidersbeweging. De onbetrouwbare oudere lichtingen van het leger werden ongewapend naar huis gezonden en de geweren en bajonetten uitgereikt aan burgerwachten, die de orde wel eens zouden helpen handhaven. De heele kwajongenstroep van de vrijwillige landstorm werd voor appèl opgeroepen, zooals de officieele leugen heette en vervolgens gebruikt om ‘diverse punten van strategisch belang’ in dorp en stad te bezetten, nadat man voor man de nadrukkelijke verklaring had afgelegd er geen bezwaar tegen te hebben om op de burgerij te schieten en nadat zij, die deze christelijke en vaderlandslievende belofte niet wilden afleggen, eenvoudiglijk naar huis werden gestuurd. En toen heeft men de burgerwachtjes en de landstormkereltjes op post gezet in de kou, zoo maar in de heusche kou en zelfs in den heuschen nacht en men heeft zelfs geprobeerd ze ‘den wapenhandel’ te leeren of het vroeger geleerde met ze te herhalen - en dat viel de dappere heldjes lang niet mee - ze hebben zelfs hier en daar tegen zoo'n behandeling geprotesteerd.

Men voerde een papieren agitatie, als zelfs in verkiezingsdagen niet gezien en natuurlijk verleende de kerk als altijd haar hand- en spandiensten aan de reactie. De heeren dominees en pastoors, trouwe slippedragers van het bezit, vinden het alleen maar mooi als Jezus de geldwisselaars uit den Tempel verjaagt, bij wijze van gelijkenis. In de werkelijkheid zijn geldwisselaars en hunne kornuiten zeer achtenswaardige lieden. Het is wel jammer dat er niet es een keurbundel kan verschijnen van de in die dagen gehouden predikaties. Het heeft weer kolossaal geknetterd van ‘Zij die den Christus volgen en zij die God loochenen en zijn Gebod’ en onze Lieve Heer heeft z'n ooren weer hooren tuiten van het walgelijk gejammer: ‘Welzalig hij, die in des Boozen raad niet zit, noch op het slechte pad des zondaars gaat.’ Het is wel de moeite waard in deze dagen en onder het licht van deze gebeurtenissen de verhouding van Kerk en Maatschappij eens nader te overdenken.

Maar al is de revolutionnaire opzet van 11 en 12 November niet uitvoerbaar gebleken, de roode week van 10 tot 17 November leverde schoone vruchten. Achter haar zenuwachtige verweermaatregelen, achter haar schetterende proclamaties en haar brieschende perscampagne vermag de heerschende klasse niet het feit van de haar afgeperste concessies te verbergen. Opgestuwd door de moderne beweging, hebben de christelijke arbeiders hun program van wenschen, een uittreksel uit het program van S.D.A.P. en N.V.V., kenbaar gemaakt aan de regeering met de uitdrukkelijke verklaring van hun oprechte trouw en aanhankelijkheid en.... of het alsjeblieft ook een beetje gauw kan komen! En de regeering en de burgerlijke partijen zijn een en al oor voor de verlangens en wenschen der arbeidersklasse. De deftigste, bezadigste lieden, tot op voor enkele dagen stokdoof voor wat er woelt in het volk, ‘verstaan’ plotseling als bij genadige ingeving, ‘de teekenen der tijden’ en constateeren plechtig, dat we snel leven tegenwoordig. Inderdaad ja en het is te hopen, dat dit besef den heeren nog een tijdje bij mag blijven.

Hoe juist wees Troelstra in zijn redevoering er op, dat in de troonrede van dit jaar geen van onze eischen voor inwilliging werd vatbaar geacht. ‘Welnu, sprak hij, ‘dit program is ons antwoord op de troonrede.’

Bedoeld program is op het congres van 16 en 17 November met algemeene

stemmen onder donderend applaus vastgesteld en bovendien is aldaar besloten, dat, zoo de regeering mocht meenen, nu de mogelijkheid is uitgesloten van een revolutie, uitgeroepen door de moderne arbeidersbeweging, dat is de eenige, waarvoor zij met reden bang behoeft te zijn, dat zij hetzelfde trage en sluwe spelletje van wetsfabricage weer gerust kan vervolgen, deze haar machtigste en scherpste wapen zal hanteeren, n.l. *de algemeene werkstaking.* En het behoeft geen betoog, dat het Congres hieraan ondanks al het gebeurde een buitengewoon revolutionnair karakter ontleende. Indrukwekkend ondanks hun eentonige herhaling waren de besliste verklaringen van de groote vakbonden om achter dit program te staan, vastbesloten en eensgezind in den grooten strijd, die komende is. Dat was een duidelijke bezegeling van het donderend applaus op de woorden van Edo Fimmen, voorzitter van het congres, toen deze verklaarde, dat de bourgeoisie zich vooral geen illusies moest maken over de verdeeldheid in de rijen der moderne arbeidersbeweging.

Wij laten het program hieronder volgen:

1. Onmiddellijke demobilisatie met uitkeering van behoorlijke vergoedingen, zoolang de gedemobiliseerden werkloos zijn.
2. Onmiddellijke invoering van algemeen vrouwenkiesrecht; kiesrecht voor alle meerderjarigen.
3. Afschaffing der Eerste Kamer en het recht van oorlog en vrede aan het parlement.
4. Dekking der kosten van alle crisisuitgaven en sociale maatregelen door heffingen ten laste van het groot-kapitaal en van het grootgrondbezit.
5. Socialisatie van alle bedrijven, die daarvoor in aanmerking komen.
6. Snelle en afdoende voorziening in den woningnood.
7. Verbetering van den toestand der kleine boeren.
8. Inwilliging van alle eischen van het program van den Bond van Dienstplichtigen en van den Bond van Minder Marinepersoneel.
9. Intrekking van de stakingswetten van 1903.
10. Levensmiddelenvoorziening als gemeenschapszorg met samenwerking van boeren-, landarbeiders- en verbruikersorganisaties. Regeling van productie en aanvoer.
11. Invoering van Staatspensionneering op 60-jarigen leeftijd.
12. Aanvaarding en tenuitvoerlegging van de internationale eischen der vakvereenigingen op het gebied der sociale wetgeving (program van Bern).
13. Onverwijlde invoering van den wettelijken 8-urendag en van den 6-urendag voor ondergrondschen mijnarbeid.
14. Volledige werkloozenzorg onder beheer der arbeidersorganisaties.
15. Belangrijke verhooging der salarissen van werklieden en lagere ambtenaren in publieken dienst en van het spoorwegpersoneel.
16. Invoering van een wet voor Plaatselijke Keuze.

* * *

En thans!

De nacht is ten einde. De reveille van een nieuwen tijd is geblazen. De wereld herademt nu de benauwende greep van den oorlog los laat

en maakt zich gereed tot nieuwen arbeid en nieuwen, edeler strijd. Deze strijd zal staan in het teeken van de volledige erkenning van het recht van den arbeider op de schoonheid en de heerlijkheid onzer aarde. Voor hem niet langer het sloopende gezwoeg, het onmenschelijk bestaan in krotten en moordende sloppen en stegen. Daar ligt een reuzentaak te wachten, ook voor ons Jongeren, die de geroepenen zijn om te gaan bouwen aan den nieuwen tijd. Nog weten wij niet, hoe de evenwichten in Europa zullen worden hersteld, tot welke vormen van Staatsorganisatie alles thans bezig is te groeien. Maar wat thans aan hoop en verlangen is gewekt in millioenen, dat kan geen reactie blijvend versmoren. Het geldt slechts één voorwaarde te vervullen en dat is, dat wij erbij zijn, wij, iedre man en iedre vrouw en ons geven met al de kracht, die in ons is aan het werk, dat moet gedaan. Het zal in de allereerste plaats een groot opvoedend werk zijn, teneinde verheldering te brengen in de hoofden der duizenden, die opgeschrikt door het onomwonden getuigenis van revolutionnair sentiment in onze rijen, een willig oor leenen aan de hysterische ophitsing der reactie. Wij zullen allen moeten trachten voorbeelden te zijn van trouw aan de organisatie, overgave aan het Ideaal met volkomen terzijdestelling van onze geringe persoonlijke grieven. Wij zullen moeten arbeiden aan den opbouw en de versterking in onszelf van ons inzicht, onze kennis, onze intellectueele kracht. Wij zullen moeten gaan - en wij zullen ervaren welk een schoonen arbeid dat is - tot allen, die nog het inzicht en nog het geloof missen in de noodzakelijke zegepraal onzer beginselen en hen wekken tot het nieuwe leven.

Voorwaarts kameraden!
De nacht is ten einde.
De reveille is geblazen van een Nieuwen Tijd!
20-11-'18.
KOOS VORRINK.

De weg des menschen

Rolpooten van straatschepen knarrig piepend in het om den stijve en vaste draajen bij den rommeligen hobbel over het vierkante halfbollenongelijk. Kletsende vilderspooten, daverend neer kletterend neergeplenste ijzer-regen op den steenen looper. Hòrt-pèrd-kelen; vuile leeren languit kort-weggeknald in den nauwen tusschenlucht.

Weinigen haasten hierheen en daarheen in den onrust van aan-'t-werk-zijn; enkelen drentelen lijzig aan, labberig onwezend van een niet gewonnen aanwezen, zwak gekitteld soms door zucht naar dat wat zichtelijk koopbaar blijkt.

De lange aanloop doorgehold van fietsjongens. In aarzel-rechte lijn gaan zij, bewogen opzittend de voortgedreven, in den snellen rechten rondtrap, buigen zij in den zwaren gewilden ondergang, o o die eene, hij kan niet meer, hij schijnt te vallen, hè, schijnt blijkt schijn: hij moest daar wezen.

Vogels vinden stof tot leven in wat stuk gevallen drek.

.... stil snerpt het licht in den onhuivigen dag.

Donker af schijnen de grauwe gebouwen, trekken zij vele vale platten van weggezogen licht. Dan rillerig hittert een lamp vàst aan en vluchten de grijzen; winkels worden lichte koojen - die daarvoor - en grooten loopen stadig tusschen het onzeker schrijden van wat grut. Jongens zeggen viesjes zwijnerijtjes tegen meisjes die willen maar toch preutsch doen. Nuffe jufjes haasten neuzend door het plebs. Nette-menschen zeggen schande..... làng staren, gestadig aan staren in het groote helle van 't dichtbije naar zwarte diepte. Uit de diepte opdenken wellust-gedachten. Duister-glimmende heetheden in het strakke zien van naar het koele hoofd. - Neerende leden en inwendig zien naar prijs en waar, veel willend in een zeker zijn van zijn heet wezen, herwenschend plaatsen waar geen menschen komen en het onderliggen zoet is.

Vragend op en aan zien in den lauwen doorgang: heenblik; weerblik ja-blik; aangaan. Door; recht, rechts; dan samen wezen in een leegen huizenkom. Aanglijdend langsglijden van dekking met doorstroomen van binnenwarmte en zachtheid van doorgevoeld vleesch. Hem het opgerezen zwakke geil wezen. Vraag en aanbod; van laag al op geboden geeft een hand aan een hand het doorslag. Gezuig van lippen en een zachte kneep en druk op een parmantig tepeltje. Akelig scharreltjes gegichel, naar hem opgloeiend door het kille stilte.

Beruggen zij gaande-weg de lallende stad.....

.....

..... warrig morrelt wint sterk licht in zwak licht heftig neer, geslingerd van de bollen van die gindsche bioscoop, wat maakt ander klein en mat tot heldre duister.

Wezens trachten naar verlust van zien en wagen zich in 't binnenst donker waar veel vastheid leven schijnt.

Tijd wordt ontijd, langzaam aan. Vlieden zij de gestolde warmte van de dichte straat, droevig sterft het leven in de late stad.

Verenkelend, rest de schijn van een groot vlak: de kroeg, klein in de lange zwarte. Geestrijk beleeft de danigen: zij maken leven.

Brand stapelt rook op, bungelend bewogen in de vaalheid daarboven, af-zichtelijk maar toch merkbaar in het donker onder. - Binnen wroeten armen in het eetbare, en voorhoofdstranen droef neergezegen over het gedegen.

Uit de getemde onrust nu naar verre wijken, uit het angstig alleen wezen, van het hier naar het huis, naar het eigene huis.

De eeuwige rust wenkt aan de gouden poorten van het licht.

Maar het leven slaat de gapende gaten van den nacht;..... een doode vlieg is verstijfd op de tafel.....

Zwaar zijn de trahes van de ziele-kooi.

Ondoorgrondelijk schijnt het geheim van het leven.

Toch ligt de sleutel in de blauwe beker.....

Het kindje huilt....

Het hoesten van den slaper is het weg-stooten van het leven.....

Maar de asch valt en de dood wenkt.

22-8-'15.

TOON VERHOEF.

Het licht

Revolutie in Rusland.

Van den niet zeer hooge, bleek ziekelijk wit, zwakt het licht. Over de gouden bergen van wie komen door het kille weenen van het nu. O, in de eenzame straten van de nachtstad gleden de parelende lichtdroppen schoon door de raggende duistere webben. Maar de geest is uitgevaren in het alleen-zware en over de wereld groeit een nieuwe vreugde van wat licht geluk.

Er zijn wat schoone liederen naar ons toe gegaan. Uit de overvolle diep-donkere, uit het lijden, uit de geteisterde zielen zijn zij opgerezen nu een kleurloos licht. Roepen hun blijde stemmen in den dag. Glanst het nieuwe weten in hun oogen-licht.

De nacht was koud en droef en somber. Zwijgend gingen wij eenzaam door een woud. Wist gij den weg? Ik wist hem niet.

Mijn hart weent om wie in duisternis zijn.

Want in de hooge wonen van de schoonheid glijdt des geestes wezen langs de geluidlooze paden van het licht.

TOON VERHOEF.

Het kubisme in de litteratuur

De geest van de beste menschen is de oude vormen geheel ontgroeid, en daar de geest één is doch in massa (nog) niet maar ontvànkelijk voor het nieuwe, is het even vanzelfsprekend dat tusschen die nieuwe vormen verwantschap moet zijn als dat zij zullen worden veracht en uitgelachen. Het is zelfs vreemd, dat het kubisme in de schilderkunst zoo betrekkelijk veel bewondering en waardeering gevonden heeft, al laat het zich op een voor die kubisten zeer onaangename wijze verklaren.

In ieder geval: het kubisme in de litteratuur zal er minder gemakkelijk afkomen - denk aan Scharten's veroordeeling van Van Deyssel's ‘Sneeuw,’ toch nog gewoon sensitief-realistisch proza. Of het echter zal worden uitgelachen dan wel doodgezwegen laat onverschillig; de geest in zijn zelfontwikkeling wordt, waar hij zich zuiver uit, bewust van het kubisme als het eenig mogelijke na de niet verdiepende maar verbreedende werking van het socialisme.

Kubisme is dus eigenlijk *futurisme*, een zaak van de toekomst, en alleen zij, die niet meer van deze tijd zijn zullen er ‘iets aan hebben.’ Het *moet* voorloopig meer zijn een theorie dan een daadwerkelijke kunst-*uiting* - in tegenstelling met het kubisme in de schilderkunst, al was het alleen maar om de technische reden dat de kubistische en futuristische schilderwijze de logische laatste faze is van de schilder-techniek en in weinig tijd te leeren valt. Deze techniek was nimmer een zaak van het plebs; zij is het werk van de grootsten en ook daar waar zij aan teekenacademies op ouderwetsche wijze onderwezen wordt beteekent ouderwetsch ‘het oude groote,’ de techniek van de grooten uit het verleden. De Taal echter, dat is het plebs zèlf, en er is veel minder verschil tusschen de taal van Kloos, Vondel, Huet en zoo voort, en die van het volk, dan een leek meent.

Een gunstige uitzondering maken hier Van Deyssel en Gorter; de eerste toonde de mogelijkheid van een geheel nieuwe taal-structuur, Gorter gebruikte het eerst (in Nederland) het sensitieve symbool. Wetenschàppelijk woord-artist is echter alleen Van Deyssel. Maar Schoonheid is in diepste wezen een zaak des geestes en hij miste belangstelling in het zuiver geestelijke, dat is: het gevoelig begrip. *Zijn* begrip en gevoelens waren (zeer) beperkt. Een groot kunstenaar moet socialist zijn, wijsgeerig-wetenschappelijk, én lijden om het plebs, hij moet de leelijke en gemeene samenleving van nu willen maken tot iets schoons. Van Deyssel miste ieder chrestelijk gevoel en begrip, daardoor is hij als artist beginneling gebléven en is zijn ‘taal-virtuositeit’ voor de kubist alleen van waarde.

Naast Van Deyssel is er niet één prozaschrijver van blijvende beteekenis in Nederland, *alles* wat thans is heeft met de kunst slechts eenige

verwantschap, beteekent niets als taal- of (dus) geestesverschijnsel, en is zeker snel uit het geheugen der menschheid te verdwijnen. Pas de volmaakte kubistische en futuristische litteraire kunst, waarin de werkelijkheid wordt verwoord en verbeeld zoo als zij is: verschrikkelijk, belachelijk, nietig, zij zal bestaan door alle tijden, spreken tot alle menschen vàn alle tijden. Want het standvastig ontroerende is de werkelijkheid zèlf.

Hoe deze kunst zal zijn, laat zich nu alleen denken: zij kan alleen nog bestaan in theorie. Vooral zoolang de 'knappe koppen,' die haar (misschien) zouden kunnen benàderen, hun tijd hebben te verdonderen voor wat zij behoeven. Niettemin: ook het embryo heeft iets menschelijks en het slechtste kubisme is te verkiezen boven het mooie oppervlakkige, dat b.v. door onze Gooische schilders - en àl onze schrijvers - in massa wordt geproduceerd en dat goed genoeg is om de huizen der bourgeoisie te versieren aan muren en in kasten. Het is geen wonder dat de kunst zoo illustratief en decoratief wordt: het is een kunde geworden om door mooie lijnen en vormen, kleurencombinaties woorden en wanen een zot gevoel van zelfgenoegzame behagelijke harmonische tevredenheid te wekken. Maar de wereld is lang geen harmonie, integendeel een worsteling van enorme krachten - de sommen van ontelbare kracht-jes - en deze kunst zal verdwijnen in de geweldige revolutie van de geest die niet komt maar is en waarvan de omwenteling in Rusland slechts een geringe en weinig beteekenende factor is.

Men kan het eens zijn met de 'kubistische' Italjaansche sissers, fluiters, blazers, knorrers, en toch bedenken dat het maar heel primitieve ontroeringen zijn, die door een dergelijk kunstwerk worden gewekt. Het niet meer onbewust zielige, maar bewust geestelijke, het gevoelig begrip, verlangt iets anders dan geknor à la een varken. Het verlangt de werkelijkheid, niet *iets* werkelijks, en deze werkelijkheids-emotie kan alleen ontstaan door het *symbool.* In het kubisme, ook naar het zich schijnbaar bezig houdt met iets-op-zich-zelf, een 'geval,' blijft van het toevallige, het ge-vallige, b.v. het mooie typische schilderachtige dichterlijke, niets over en wordt het misschien-nietige vergeestelijkt tot iets waarin zich de oneindige werkelijkheid op symbolische wijze manifesteert. Er zal dus, *in wezen*, geen verschil zijn tusschen een kubistische beschrijving van de Himalaja en een van een bioscoop-theater. Hier ligt het onderscheid met de overige 'kunst': terwijl daar het sentiment van het bijzondere geval door de artistieke individu op persoonlijke wijze wordt uitgedrukt, wordt hier het toevallige tot een openbaring van de algemeene geest.

Een voorbeeld. Ary Prins laat ons middeneeuwen zien als plakplaatjes: heel mooi, maar ook heel onwerkelijk en onbelangrijk. De middeneeuwen en hun schoonheid blijven onbereikbaar ver weg, en het moois blijkt iets moois van Ary Prins zèlf, dat hij net zoo goed had kunnen toepassen op een hedendaagsch uitstapje naar Zandvoort. Een kubist zou bij zulk werk alle individueele ontroering als iets kleins hebben opzij gedaan en met veel minder woorden het wézen van die tijd tot symbool verwerkt en moment van het oneindige en tijdelooze leven van de geest. Minder móói, misschien, goed, maar in de hoogste schoonheid heeft men aan het *mooie* geen behoefte meer.

Hetzelfde geldt van Van Schendel (wat een lief poppetje is niet zijn Shakespeare!), Querido met z'n belachelijke Jordaan, Heyermans met z'n bekrompen socialisme, en al de anderen.

Hoe antagoon de kunst der tachtigers (en hun afstammelingen) en het kubisme zijn, wordt duidelijk wanneer men Kloos kunst-formule omkeert: Kunst is onpersoonlijkste uiting van algemeenste ontroering. Het kubisme toch is nog meer in de contramine. Want hier bleef het begrip buiten spel en dat is het meest werkelijke bestanddeel van de kubistische kunst: de werkelijkheid in zijn samenhang te doen zien, de ideëele en oneindige eenheid in een hoorbare of aanschouwelijke nietigheid. De groote levensproblemen weer in de kunst brengen, en zoo mogelijk hun artistieke oplossing, dáárom gaat het. En zooals de wijsgeer een aparte taal noodig heeft om *zijn* waarheden te kunnen zeggen (waarvan de woordkunstenaar o zoo veel leeren kan!) zoo heeft de kubistische schrijver er een noodig om het de zijne te kunnen doen.

Natuurlijk is niet alles wat vierkant wordt gezegd (of geschilderd) hooge kunst. Domineerend zijn de *opvatting* en de *vorm*, en de naam doet weinig ter zake.

Men kan er aan twijfelen of de mensch der toekomst nog wel voor schoonheidsontroering-van-buitenaf ontvankelijk zal zijn. Is hij niet het bezielde en bewuste kubisme zèlf? Maar dit is juist de schoonste verbeelding van de geniale mensch-van-thans. Het is zijn middellijke ontroering, veel grooter, veel geweldiger en veel zuiverder dan de onmiddellijke - van zijn kleine collega's - zóó groot, dat hij ze eerst kan doorvoelen en omvangen bij het uitspreken van de naam van het zelfgevonden symbool.

Welgeweten uitingkrachtige begripsontroering, dàt is het wezen van de kunstenaar, en het kunstwerk is eenheid van begrip, wetenschap en aangedane uitingvaardigheid.

De vloek van de groote kunstenaar is, dat hij niet meer in deze tijd past, zònder wezenlijk bestanddeel te hebben of te zijn van wat komen moet. De vloek? Door de nacht van het heden wenkt in zijn eenzaamheid van alleenen geest, toch al - eenen geest, het gouden schijn van het reine licht, de helle klaarte van het bewuste weten en hij is als een kind dat, blij verbaasd, stamelend uitspreekt dat het eenmaal mènsch zal zijn.

Blaricum, 22 Februari 1918.

TOON VERHOEF.

Naschrift

Het kan aan mij liggen natuurlik, maar ik vind in deze essai weinig nieuws. Het enige nieuwe lijkt me de merkwaardige twijfelloosheid, waarmee Verhoef verzekert, dat het kubisme, of wat hij er voor houdt, het eindpunt van alle artistiek kunnen is, en de beminnelike wijze, waarop hij de ideeën van heel de overige wereld opzij schuift als waardeloos en vermolmd.

Maar behalve dat hij ons weinig nieuws zegt, spreekt hij zichzelf tegen in twee kardinale punten van zijn betoog. Hij beweert: ‘een groot kunstenaar moet socialist zijn, wijsgerig-wetenschappelik, èn lijden om het plebs, enz.’ Zijn bedoeling zal wel zijn: de kunstenaar van *deze* tijd, en daar ga ik mee accoord. Voor mij betekent dit, dat de kunstenaar, behalve lijden mèt het plebs, ook werken moet vóór het plebs, werken op zijn wijze, door het scheppen van, voor hen verstaanbare, kunst *over* en *voor* hen.

Maar in het verdere betoog van Verhoef vind ik niet veel meer dan een ten top gevoegd *individualisme.* Hetgeen weinig verenigbaar is met socialist-zijn in dieper betekenis.

De *taal* toch, die hij wil, het *symbool*, dat hij zoekt, is zozeer samengetrokken op één enkele zin, op één enkel woord in zijn bizondere val, dat het alleen verstaanbaar zal blijken voor de auteur of voor iemand, die - in bijna ondenkbare toevalligheid - juist zó z'n symbool kiezen zou als deze auteur doet.

De *taal*, zoals hij die in kunst wil hanteren - blijkens z'n woorden over Van Deyssels ‘Sneeuw’ - die taal is men juist bezig los te laten, niet alleen in ons land, maar ongeveer overal. Misschien is het gevoel, dat men het met deze taal-kunst nooit verder brengt dan tot min of meer onbelangrijke ‘*virtuositeit*,’ daaraan niet vreemd. Men ziet overal de terugkeer tot groter eenvoud van verwoording, tot een zoeken naar het schone beeld, eerder dan naar het bizondere woord. Men verlaat hiermee de schans van het individualisme.

‘Schoonheid is in wezen een zaak des geestes’, zegt de heer Verhoef en niemand zal deze waarheid betwijfelen. Maar daarom juist zou het kunnen zijn, dat de schoonheid in wezen weinig te maken heeft en wil hebben met de uitzonderlike *vorm*, die de kubist zoekt. Voelbaar maken, wat er leeft om en achter de woorden, wat er beweegt en ademt in de stilte tussen de woorden, dat is het, wat een litterair kunstwerk bereiken moet. En de ‘symbolen’ van dit kubisme zijn te ingewikkeld en te abstrakt, om *bij een ander* veel meer te wekken, dan een zekere wrevel-van-niet-verstaan. De vormschoonheid vergoddeliken, i.c. de vorm van de taal, is niet veel anders, dan de individualiteit tot idool verheffen, is terugkeer naar een verlaten vesting. Elke *vorm* is het *persoonlike*

aan een kunstwerk, het aanwijsbare en eng-begrensde. Het essentiële, het zuiver geestelike, is wat voelbaar, wat alleen met de geest waarneembaar, onder en om en achter die vorm leeft. En een kunst, die zozeer de *vorm*, de zuiver individuële vorm bestreeft, abstraheert zich tot volkomen onverstaanbaarheid.

Kubisme is volgens Verhoef het hoogste realisme. Het is de werkelikheid zelf en daardoor essentiëel ontroerend. Maar - zelfs de werkelikheiden de term realisme zijn betrekkelik: de zielen, die haar waarnemen, worden niet op gelijke wijze door haar ontroerd, d.w.z. zij zien en voelen er elk iets anders in. In elk werk, dat ontroerd geschapen werd, leeft iets van de werkelikheid en iets van de kunstenaar. De uitbeelding van de werkelikheid kan daarom onmogelik aan een *bepaalde* vorm gebonden worden, en ik zie overigens niet in, hoe iemand kan spreken van een eindpunt, van het 'enig mogelike,' met de geschiedenis van de menselike evolutie, met de kringloop van de ideeën over kunst voor ogen.

Verhoef verwijt alle niet-kubisten, dat zij niet zien, hoe de wereld en het leven 'lang geen harmonie' is, en dat zij maar trachten een 'zot gevoel van zelfgenoegzame behagelike "harmoniese" tevredenheid te wekken.' Ik kan in deze alleen voor mezelf spreken en hem naar mijn werk verwijzen, dat hem anders leren kan. In 'Ondergang' b.v. zal hij niet het 'mooie,' 'harmoniese' gedemonstreerd vinden, en hij zal, hoop ik, niet tevreden gaan slapen, na de lezing van dit boek, overtuigd door mijn bedriegelike praatjes, dat de wereld een lammerenweide is.

'Deze werkelikheids-emotie kan alleen ontstaan door het *symbool.*' Zeker, zoals elke kunstemotie. Maar daarom is ook elk woord, dat een kunstenaar spreekt, een symbool, en elk samengestelder levensgeval, dat hij schept, is een symbool van groter indringendheid.

Met de algemene dingen, die Verhoef zegt, over de verhouding van de kunst tot de werkelikheid zijn we het volmaakt eens. De kunst heeft *altijd* 'de werkelikheid in z'n samenhang doen zien,' of ze dat bewust wilde of niet. Maar in den brede is dat alleen gelukt aan *een gans geslacht* en nooit aan één kunstenaar, en dat zal ook nooit gelukken, want de werkelikheid heeft meer onderdelen, dan die ene kunstenaar overzien kan en samenvatten in z'n werk, al is hij ook een reus als Michel Angelo of Dostojewski.

De kunst der tachtigers is ook antagoon aan de onze. De kunst der tachtigers was de kunst van de oogenblikkelike persoonlike opwelling, de onze zal er een zijn moeten van langzaam gegroeide rijpheid, van bezinning en overwogenheid. Al breekt ze dan ook nog zo plotseling los. En ze zal moeten staan te midden van de branding van het moderne leven in z'n hele samenhang. - Ik geloof niet, dat Verhoef met zijn gevoel en zijn streven zo ver van ons afstaat als hij wel denkt. In wezen willen wij hetzelfde waarschijnlik, maar de wijze, waarop wij het willen, verschilt. En dit verschil kàn een onoverbrugbare kloof worden door de uitspraak: 'Dominerend zijn de *opvatting* en de *vorm*,' want daarmee wordt opnieuw het beginsel van het individalisme à outrance op de voorgrond gestoten.

Verhoef wil zo ongeveer alles wat wij ook willen. Maar *wij* willen verstaan worden in zo breed mogelike kring, ook door 'het plebs,'

welks lot ook Verhoef wil vermooien. En als deze kubist denkt verstaan te worden, wanneer hij het hele complex van een jaar intellektueel leven en worstelen b.v. samenvat en in één regel symboliseert, *voor zichzelf*, dan kan hij er niet op rekenen, dat hij met zijn kunst iets voor anderen doet.

* * *

Ik vind het werk van Verhoef niet belachelik en nog veel minder verachtelik. Ik heb weleens zich-noemende kubisten hun werk horen voordragen en kon het niet meer vinden dan brutale blague. Maar ik geloof in de ernst van Verhoef en in zijn eerlike overtuiging. Zelfs in 'De Weg des Menschen,' dat ik zonder zijn toelichting totaal onbegrijpelik blijf noemen, vind ik veel moois van expressief taal-schoon, 'taal-virtuositeit' van goed gehalte. Maar om *de visuële indruk* is het Verhoef zekerlik niet te doen, altans niet in enigszins beduidende mate. En *het drama* dat er in verscholen ligt, is voor andere ogen dan de zijne *niet* waarneembaar.

Ik geloof niet in het kubisme in de litteratuur als kunstvorm, die spreken kan in volle klaarheid tot anderen. Het wordt een totaal on-, zo niet wanverstaan. Omdat zijn symbolen volkomen *abstrakt* zijn, zodra een ander er tegenover staat, en alle abstraktheid vijandig is aan het meest elementaire begrip van *kunst.* Voor de kubist zelf kan het grote waarde en betekenis hebben - zoals de handschoen van een gestorven vrouw, die men liefhad, de pijp van een overleden vriend, waarde kan hebben voor hem, die achterbleef: als reliquie. Maar kan men van anderen daarvoor tederheid vragen?

A.M.

Liederen van den landsknecht
door Frank van Waes

I.

Mijn zwaard is mijn heul,
En mijn paard is mijn vrind!
't Gedruis van den krijg
Is als 't lied van den wind!
Ik hou van den strijd
En ik hou van mijn paard!
Ik hou van den wind,
En ik hou van mijn zwaard!
Halli-hi! Halli-ha! Halli-ho!

De Landsknecht is braaf,
En zijn leven is schoon:
Want de lach is zijn dienst,
En de liefde zijn loon!
Halli-hi! Halli-ha! Halli-ho!
Halli-hi! Halli-ha! Halli-ho!

II.

Ik wil een lied gaan zingen
Van vrouwen en van wijn,
Van minnen en van drinken
Van kussen en van klinken
Van dwaasheid en van overmoed,
Die zingen en die lachen doet...
Ik wil een lied gaan zingen
Van vrouwen en van wijn!...

Ei, vingers, grijp wat vlugger
De snaren van mijn luit!
En strooi de voll' akkoorden
Als ras-verstane woorden
Rond in de sidderende lucht,
Die van verlangens trilt en zucht!
Ei, vingers grijp wat vlugger
De snaren van mijn luit!...

Rap, zoete, lieve meidekens!
De voetjes van den grond!
En schud je korte rokjes
Met trippelende schokjes...
Reik mij den vollen beker wijn.
Wij willen t' avond dronken zijn.
Rep! zoete, lieve meidekens
De voetjes van den grond!

Ah, straks zal ik je kussen
Den adem van je mond!
Hoor ginder in de bomen
De blijde winden komen
En zingen er hun oud refrein,
Van eeuwig jong en dronken zijn.
Ah! straks zal ik je kussen
Den adem van je mond.

Hoe goed is het te leven
En sterk en vrij te zijn!
De tijden gaan en komen
Zo vol van gouden dromen
Hoe goed het is, zo dwaas te zijn
Met vrouwen en met zoeten wijn!
Hoe goed is het te leven
En sterk en vrij te zijn!

III.

Nu, meisken, wend jouw oog niet af,
Jouw oogskes, blauw en rond...
En toon zo'n pruilend lipje niet,
Schoon meiske, blank en blond...

Je handje ligt zo teer en warm
Gesloten in mijn vuist.
Ik weet wel, dat je zieltjen ook
Zo in mijn harte huist...

Ik ken je vrees, klein liefken-zoet:
't Is maar voor éénen keer;
Des landsknecht min, na 't zoet genot,
Keert nimmer, nimmer weer...

Wat vrees je, wordt de vonk geen vlam,
De vlam geen eeuwig vuur!...
De liefde is als het lied, mijn kind,
En weet van deugd noch duur!...

De liefde is voor die weet en waagt,
En voor den druiloor niet...
De liefde is als bedwelmend gif...
De liefde is als het lied!...

Hoor, hoe het windeken daar vleit
En hoe de vogel klaagt...
O, meisken... meisken... meisken-zoet...
Voel... hoe mijn adem jaagt...

Een geur stijgt uit je kruivend haar,
Als ouden, zoeten wijn,
En, liefken, uit je poez'len hals...
Zeg, meiske... meiske-mijn?...

Daar ligt een schemer om je oog
Van vochtig glanzend vuur
En in je boezem hijgt een brand
Zo machtig... en zo puur...

De maan, een wond're, gouden lach
Stijgt boven 't dauwig land...
'k Voel, meisken-zoet, je hartje slaan...
En 't beven van je hand...

Hoe, liefken, is je mond zo zoet!
Je warme, rode mond!
Ik voel je tandjes aan mijn lip...
Zoet meiske, blank en blond...

IV.

Mijn lieveken is er zo poezel en zacht!...
Ik lag in haar armkens een zomerse nacht!...
Heur haren als 't rijpende koren zijn blond,
Een barstende krieksken heur vochtige mond.
Het leven is schoon als mijn lieveken zoet!...
Mijn liefken... Mijn liefken...

De wachter zong hoog van den tinne zijn lied.
Het liefken, ach, schreide, maar 't landsknechtjen niet!...
Och, schrei niet, mijn liefken, jouw schoon' oogskens rood:
Te klein is de slaapcel - de wereld is groot,
En 't leven is schoon als mijn lieveken-zoet!...
Mijn liefken... Mijn liefken...

Adieu dan! schoon lief, en heb dank voor van nacht:
De wijn die was zoet en het beddeken zacht!...
Ik zal van jou dromen en zingen een lied...
Maar treuren, om jou, dat kan 't landsknechtjen niet!
Want 't leven is schoner dan 't lieveken zoet!
Mijn liefken!... Mijn liefken!...

V.

Wie zag er den keten, zo sterk gesmeed,
Die het landsknechtjen boeide
In lief of leed?

Wie zag er den kerel, die 't dorst bestaan,
Den landsknecht te weerhouden,
Waar hij wou gaan?

Wie zag er de vrouwe, zo sluw en schoon,
Die het landsknechtjen doorzond
In koelen hoon?

Geen zag er den keten, den kerel, de vrouw,
Die het vrije landsknechtjen
Bedwingen zou!

Want hij is als de wind, die de luchten doorrent,
Die de wolken verscheurt, en
Geen grenzen kent!

Want hij is als een arend, die neemt, wat hem voegt,
Wien de ruimte der sferen
Nauw'liks genoegt!

Want hij is, hij! een dichter, die zingt en die spot!
Want hij is, hij! zijn eigen,
Zijn enigen God!

VI.

Het leven was mijn enig lief,
Haar heb ik uitverkoren!
En alle meiskes hebben mij
Om haar verloren!

Ik heb gelegen in haar arm
Zo vele zoete nachten!
En niemand kan 't beseffen ooit
Hòe blij wij lachten!

Wij hebben in de zon gestoeid
En dansend omgesprongen;
Wij hebben duizend lied'ren zoet
Te zaam gezongen!

Nooit heb 'k mijn lief genoeg gezien
In al die vele dagen;
Ik vatte al de schoonheid niet,
Die d'ogen zagen.

Haar minne was mij als den wijn
En ik was altijd dronken!
En daarom heeft mijn minnelied
Nooit vals geklonken.

Want alle lied'ren, die ik zong -
't Was minnekout voor 't liefken!
En alle vreugd, die ik bedreef,
Was vreugd om 't liefken!

Ik las de bloemen langs mijn pad,
En liet den dwaas de doornen.
Ik heb mijn eigen deel gehad
Als uitverkoorne...

Reik, broeder, mij den beker wijn:
De dag is om, 'k ga slapen...
De zon was schoon, de hemel blauw...
Adieu, gij knapen!...

En hoor mijn laatsten goeden raad:
Mistrouw de sombre grijzen!
Each, tot het eenmaal avond wordt,
Den lach der wijzen!

Bespiegelingen van een jeugdigen grijsaard

Man en vrouw

Voor den man is de vrouw als het ware het laatste atoom, dat al de reeds aanwezige samenstellende bestanddeelen van zijn leven plotseling doet samenworden tot een vast en harmonisch geheel.

* * *

Voor de vrouw is de man het eenige en absolute, het onbewust, maar smartelijk begeerde, dat eensklaps de wijde leegte van haar jongemeisjesziel, waarin ze duizelend en met vreemde pijn schouwde, volkomen vult en al haar verontrustende droomen, haar vage verlangens en haar enerveerende vermoedens stil legt in de rustige zekerheid, dat alles nu wel zal in vervulling gaan.

* * *

Wie in de diepste verborgenheid van het hart der vrouw, die hij liefheeft, iets anders vindt, dan het geïdealiseerde beeld van zichzelf, kan elke hoop op een dragelijk samenleven met haar opgeven.

* * *

Wie er alleen zichzelf in verhevener verschijningsvorm vindt, voelt zich teleurgesteld (een cultuurverschijnsel), maar gestreeld in zijn ijdelheid (een natuurverschijnsel). En dit laatste is genoeg, om alle gevoel-van-ongelukkig-zijn te verzachten tot een niet-onaangename weemoed.

* * *

De vrouw is niet veeleischend: zij vraagt van het leven alleen wat liefde en kinderen.

Maar wordt, op welke wijze dan ook, deze gelukkige enkelvoudigheid in haar verstoord en verwoest, dan kunnen al de schatten van hemel en aarde te zamen haar veeleischendheid niet tot op een duizendste voldoen. Het prachtige bijbelwoord: ‘Want wat batet een mensche, soo hij de geheele werelt gewint, ende lijdt schade zijner ziele?’, lijkt voor haar in zijn vreeselijkste beteekenis geschreven.

* * *

De vriendschap tusschen mannen wordt door een kaakslag, in drift gegeven, niet gedood, noch zelfs noodzakelijk minder van gehalte. De beleediging kan worden vergeten en, volkomen, vergeven; er is geen

valschheid in den handdruk der verzoening, en na korten tijd kan er, zonder gevaar voor onaangenaamheden, glimlachend gesproken worden over het fatale incident.

* * *

De vriendschap tusschen vrouwen - als die überhaupt bestaanbaar is! - wordt door een kaakslag onherstelbaar gebroken. Ze slaat om in een schrijnende haat, die nooit volkomen slijt. Door conventie gedwongen, kan een verzoening tot stand komen, maar immer blijft er een gevoel van brandende beleediging. En nog na jaren kan een geringe toespeling de tranen van spijt in de oogen der geslagene doen springen.

* * *

De man, die een slag in het gezicht krijgt van de vrouw, die hij liefheeft, kan haar nooit meer met de oude oogen van teederheid aanzien. Nooit vergeeft hij haar ten volle deze opperste krenking van zijn majesteit, en geen jaren van toewijding zijn in staat volkomen den smaad uit te wissen, die zijn ziel-van-man leed.

* * *

De vrouw, die een slag in het gezicht krijgt van den man, dien ze liefheeft, schreit zich van wanhoop bijna de oogen blind. Maar spoedig na de grievende vernedering is diep in haar ziel al de neiging tot vergeven, en in haar verholen blikken keert de oude genegenheid terug, verhoogd met den glans van een nieuw gevoel, dat nauw verwant schijnt aan bewondering. Geleidelijkerwijs slijt alle spijt over de ondergane krenking weg uit haar hart, en haar liefde wint aan omvang en diepte door haar verdeemoediging onder de sterke hand, die haar sloeg.

* * *

Het ‘huwelijk’ *zooals onze maatschappij dat kent*, is een volslagen misverstand, en al de eeuwen, die deze instelling reeds leeft, hebben een bizonder onaangenaam soort ontaarding in onze gevoelens-van-liefde doen ontstaan, die aanleiding geven tot de betreurenswaardige conflicten, waarvan hieronder gesproken wordt.

* * *

Een man verwacht, na de bruiloft zijn verloofde niet meer te zullen herkennen in zijn vrouw. Dit is even redeloos als te verwachten, dat het water eener rivier aan gene zijde van een brug anders zijn zal, dan vóór die plaats.

* * *

Wie niet meer verwacht na z'n huwelijk zijn verloofde zich te zien openbaren als een geheel nieuw wezen, vol onbekende, maar vagelijk en langdurig gedroomde, en niet minder vurig begeerde dingen, trouwt haar niet.

Dit is dwaas. Want hij had de schoonste kans op een gelijkmatig, rustig leven, zonder heerlijke, passioneele momenten weliswaar, maar ook zonder schokkende teleurstellingen.

* * *

Een huwelijk, dat begonnen wordt in de wederzijdsche verwachting van een wonder, verkeert zich in een hel.

* * *

De beste kans op een gelukkig huwelijk geeft de vereeniging van een man, die geen idealen meer heeft, met een vrouw, die er nog geen enkel heeft verloren.

* * *

De 'wittebroodsweken' vormen de tijd van de fijnste tooneelspeelkunst en de meest douloureuse wanhoop der ziel. Achter elke der talloos vele liefkozingen verbergt zich angstig de trieste vraag: 'Is dat nu alles?'

* * *

Deze overdreven vele liefkozingen in de wittebroodsweken zijn zoovele smartelijke pogingen om een bijna onoverwinnelijk-wordenden afkeer voor elkaar te verbergen en te boven te komen. En onder den ijzeren drang der noodwendigheid hebben deze pogingen veelal succes.

* * *

Gewoonlijk wacht men in den eersten huwelijkstijd met elk uur een met blijde verbazing slaande openbaring. Men meent daar recht op te hebben en zou haar, indien ze kwam, zeker beschouwen als de natuurlijkste zaak van de wereld.

Maar natuurlijk gebeurt er niets van dien aard. Dit te aanvaarden zonder een kreet van pijn en vooral: zonder wrok, is de plicht van den wijsgeerigen mensch.

* * *

Als na dagen en weken wachten en nauwlettend speuren en luisteren, de jonge echtgenooten ontdekken, dat ze elkaar niets meer te openbaren hebben, dat ze al niet lang voor hun huwelijk wisten, hebben zij hun eerste teleurstellende huwelijkservaring beet. En door een gering gebrek aan wijsgeerig inzicht van een der partijen kan reeds deze eerste desillusie noodlottig worden.

* * *

Hoe langer een verloving duurt, hoe dieper men verzinkt in een verwarrenden droom, waarin werkelijkheid en verbeelding, mogelijkheden en verlangens ononderkenbaar dooreen zich mengen.

De dag na het huwelijk begint het ontwaken, dat, indien man en vrouw niet zeer eerlijk en zeer moedig zijn.... smartelijk lang kan duren.

* * *

En zoo blijkt après tout het huwelijk iets als het steenenkloppen: een afmattende bezigheid, waaraan men spoedig went of - bezwijkt.

Een sprookje?
door Frank van Waes

O wat is het lang geleden!

Daar was een kind geboren in het marmeren paleis en de tovenaressen van het land hadden hem veel eer en grootheid voorspeld. Maar de laatste had jammerend de geheven sluier voor het gelaat geslagen en krijsend van afschuw was ze achteruit geweken, de smalle handen met de puntige vingers af werend gestrekt naar het rose kindeken in de wieg.... Dan mompelde zij:

‘O gruwel!.... Hij zal u tonen de beschaving van over tien eeuwen’...

En de schrik der vorstelike ouders sloeg om in vreugde en aangenaam kittelende ijdelheid.

‘Zonder twijfel zal hij een profeet worden,’ fluisterde de moeder, ‘een gezalfde des Heren.... een ziener?’

‘O neen!’ zuchtte tragies de goede tovenares, rillend over al haar slanke leden.

‘Hij zal een staatsman zijn van grote voorzienigheid?’ veronderstelde trots de vader.

‘O neen!’ zuchtte vertwijfeld de tovenares, terwijl ze blikken vol afschuw wierp naar het onschuldig oogknippende jongsken op de met kronen geborduurde kussens.... Hij zal worden een groot jager.... zoals de verre toekomst alleen zal voortbrengen.’

En wenend vluchtte zij weg.

De vorstelike ouders glimlachten en de hovelingen, gedienstig, glimlachten.... zoals alleen hovelingen glimlachen kunnen.

Het kind groeide op en werd een sterke knaap. Hij leerde de wapenhandel. Een oude schildknaap toonde hem, hoe men de boog spande en oefende de allengs zwellende armen in het werpen met de felle jachtspies. En de jonge prins werd zeer bekwaam in dit edele spel. Op een dag dreef hij twaalf keer achtereen de gevederde pijl in het hart van de schijf en zes slanke speren slingerde hij boven elkaar in een dunne berkeboom, die klagend kraakte onder de dreunend inslaande wapenen.

Maar als hij werd meegenomen op de jacht, schrok hij van het woeste uitzicht der everzwijnen en in zijn angst wierp hij de wapens weg en klom schielik in een hogen eik, waar hij met groote vreesogen naar de jacht bleef kijken, tot hij ontdekt werd....

Zijn vader keek hem toornig aan en gebood hem hard naar beneden te komen. De gezichten der hovelingen bleven onbewegelik. Maar de

hondenjongens glimlachten.... zoals alleen hondenjongens glimlachen kunnen.

In het paleis, in de binnenste kameren der vorstelike familie, toornde de hoge heer tegen zijn zoon en verweet hem lafheid en sprak van schande. De prins keek voor zich naar de blokjes van de vloer en was bleek en sprak geen woord. Hij dacht aan het woeste everzwijn met zijn blinkende slagtanden en zijn ruigen rug.... en hij sidderde. De moeder nam hem in bescherming en sprak bedarende woorden. En de vorst dacht aan de voorspelling van de tovenares.... En hij ging, glimlachend.... zoals alleen teleurgestelde vorsten glimlachen kunnen....

Maar opnieuw werd de prins meegenomen ter jacht. De bossen waren eindeloos en somber. Maar somberder was de jonge prins op zijn hoog paard. Ver van het paleis steeg men af en te voet drong de stoet in het dichte hout, zoekend het spoor van het wild.... En de prins dwaalde af en raakte alleen in een smalle, holle weg. En bij een draai, om een eeuwenoude, fantasties vervormde beuk, kwam hem een groot, oud everzwijn tegemoet, kalm stappend, argeloos. Ze stonden beiden stil, verbaasd en ontsteld. De prins hoorde zijn eigen hart snel en zwaar kloppen. Een geweldige angst zwol in hem aan en sidderend hief hij de speer boven zijn hoofd.... Schuin zwaaide het wapen door de lucht en sloeg naast het everzwijn in de boom, met een knakkend geluid.... Toen rende het woedende ondier op de prins af, maar sloeg de tanden in de lucht, want reeds was de jonge jager op de neerhangende takken van een oude denneboom gesprongen en klom met razende snelheid hoger en hoger. Een poosje zat het zwijn verbluft omhoog te kijken en de tegenstanders zagen elkaar lang in de ogen. Dan liep het zwijn op een kalm sukkeldrafje heen. Bij de draai van de holle weg rukte het met zijn sterke muil de spies uit de boom en beet haar in tweeën. Toen keek het nog even om naar de bleke prins in de denneboom en dol van woede zag hij, dat het ellendige beest glimlachte.... zoals alleen wilde zwijnen glimlachen kunnen....

Hoorngeschal klonk door het bos en mistroostig zocht de prins naar de jachtstoet. Hij dwaalde langs de duistere paden en zijn gedachten waren duisterder. Hij zwoer een onuitroeibare haat aan al het wild gegedierte der wouden en alleen zijn angst voor hen was groter dan zijn haat. Maar in zijn broeiende gedachten vormde zich een monsterachtig wraakplan en toen de angstige hovelingen hem eindelik ontmoetten, glimlachte hij.... zoals alleen lafhartige prinsen glimlachen kunnen....

Hij meed de jacht.

Maar hij spiedde listiglik onder de hovelingen en de boeven van stallen en bijgebouwen. En hij kocht hen, in wie hij een valsen aard ontdekt had, om voor zijn plannen, waarover hij nooit sprak, dan in hun vleiende, kruipende tegenwoordigheid.... En heimelik rasterden zij in de vorstelike bossen grote stukken af, zodat het wild er niet uit kon. In het midden plantten zij een heg, waarin ze openingen lieten en in de ruimte tussen de heggen brachten zij voedsel voor de everzwijnen en

de andere wilde genoten van het bos. En liet werd de voederplaats, waar ze allen kwamen smullen.

Toen bouwden de sluipende samenzweerders daar een stevig huisje op hoge, veilig hoge palen en op een heldere herfstdag, al vroeg, kwam de prins en klom in het huisje. Zijn vale gezellen waren met hem en droegen boog en pijlen en de scherpgepunte jachtspiesen. Op een brede, goudgekroonde zetel ging de prins zitten en zijn verkochte zielen schaarden zich eerbiedig achter hem.... Zij wachtten....

De een na de ander kwamen zij, de everzwijnen en de herten, de grappige kleine beren en de sluwe vossen.... in goed vertrouwen. Van uit de veilige hoogte van zijn schuilplaats slingerde de prins met een hand, die nimmer trilde, de felle spies en diep boorde het scherpe ijzer zich in het schrik-schokkende vlees, in het argeloze hart.... steunend zonken de machtige lijven overzij en kort was het benauwde gereutel des doods. Of de spitse pijlen suisden en nagelden de kleinere dieren aan de zachte grond vast.... En al de brekende ogen zochten daar omhoog naar de vreemde oorzaak van hun plotse dood.... De jachtbuit was aanzienlik. Het gelaat van de prins bleef strak en bleek. Maar zijn gezellen stonden achter hem en zagen toe, en glimlachten.... zoals alleen ellendelingen glimlachen kunnen....

En het werd de prins een hartstocht. Zo vaak hij onder een of ander voorwendsel kon wegsluipen, gleed hij door de bossen naar zijn afgerasterde terreinen en moordde naar hartelust.... gevaarloos.... listig en laf.

Tot op een dag de vorst, zijn vader, in gezelschap alleen van zijn ouden jagermeester, het bedrijf verraste. Toevallig. Ze stoven op hun snelle paarden achter een hert aan, dat heen rende naar de voederplaats, en daar een onverwachte dood vond onder de neerzwaaiende speer van de jonge bloeddorstige lafaard.... Het verschijnen van de twee ruiters verwekte een paniek. Naar alle zijden vluchtten de gezellen van de prins het hout in, maar deze zelf zat, versteend van schrik onder de ijskoude ogen van zijn vader op zijn troon-gelijke zetel. Een gebaar van de vorst deed hem afdalen, klimmend als een verachtelike aap langs de palen neer, want het vergulde trapje kon hij zelf niet laten zakken.... Hij vroeg niets, wetend, dat hij veroordeeld was, gebroken onder de ontzettende verachting, die uit de koude ogen van zijn vader over hem stortte. De vorst gaf zijn oude, trouwe jagermeester een kort bevel. Deze zag hem, een seconde aarzelend, aan, maar een heftig gebaar dwong hem tot gehoorzaamheid. Hoog hief hij de zware rijzweep en ranselde de prins voor zich uit, tot aan de grenspalen van het gebied zijns heren. En toen de smalle gestalte van de verjaagde prins tussen het kreupelhout verdween, glimlachte de oude jagermeester, zoals alleen goede mensen glimlachen kunnen....

* * *

O wat is het lang geleden.... dat de afzichtelike lafheid van een prins op deze wijze gestraft werd!.... In onze dagen maakt men fotografieën van de aldus gedode jachtbuit en krantenmensen schrijven geestdriftige, vaderlandslievende stukjes er bij....

En bij dit bedrijf glimlachen wij, zoals alleen bedroefde mensen kunnen glimlachen.... in wier ziel de hoop op betere dagen gloort....

Het oude leed
Een weemoedige dialoog
door A.M. de Jong

Dramatis personae:

DE MOEDER.
HET MEISJE.
DE JONGE MAN.

Een grote tuin, met zware hoge bomen, waarin de zoele zomeravond-wind zachtjes suizelt. Er zijn veel bloeiende rozen, rode, gele en witte.
De Moeder zit in een hoge stoel met rechte rug, de handen in de schoot. Zij is een bleke oude vrouw, met nog zwaar, maar zilverwit haar. Een smartelik leven heeft zijn diepe voren over haar gelaat gegroefd, maar de scherpe lijnen van bitterheid, die dit gelaat beheersen, bewijzen, dat haar hartstochtelik gemoed niet verdeemoedigd is, dat haar wil en haar trots niet gebroken zijn.
De Jonge Man en Het Meisje zitten hand in hand, in lage stoelen tegenover de Moeder. Het Meisje leunt met haar hoofd tegen de schouder van De Jonge Man, en ziet telkens naar hem op, met een zoete glimlach van innige verstandhouding.
De Jonge Man heeft een donkere, korte, gekroeste baard en grote, dromerige ogen. Zijn hand streelt dikwels als in gedachten over de haren van het Meisje.

DE JONGE MAN

(zacht):

Wat valt de avond schoon over de bomen.... Zie, hoe de bladen worden als grillig geworpen inktvlekken tegen het zware rood van de hemel.... Ginds is de hemel overstroomd van een zwaar en troebel rood.... als geronnen bloed.... De wind is zeer zoel.... en hoe vreemd dromen de rozen in de vallende schemering.... Wat valt deze avond wonderschoon.... Zelden heb ik zulk een schone avond beleefd....

Hij neemt de hand van het Meisje, en kust die zachtjes. Glimlachend ziet zij naar hem op. Het sombere, bleke gelaat van de moeder versombert nog meer. Zij perst de smalle lippen op elkaar en ziet naar de beide jonge mensen met bijna vijandige blikken.

HET MEISJE:

Het is een heerlike avond.... maar het rood aan de hemel is niet als geronnen bloed.... het is eerder als oude wijn, zware, bedwelmende wijn, die langzaam vloeit, de opalen hemel af....

De Moeder

(haar stem klinkt koud en dor, als het breken van dunne, dode takjes. Zij spreekt, zonder de anderen aan te zien. Haar blik gaat over hun hoofden heen, strak gericht of de steeds donkerder wordende bomen):

Het is als donker bloed, traagzaam stromend uit een oud en zeer vermoeid hart naar de duistere grond.... het is als een symbool van grote, stomme smart.... de smart van een moede, oude vrouw, die niet meer zuchten kan en eenzaam neerligt in de nader sluipende duisternis.... bloedend langzaam, langzaam dood....

De Jonge Man

(zich half oprichtend in zijn stoel, ziet haar in droeve verwondering aan):

Moeder, er is een wrede klank in uw stem.... en in uw ogen brandt de duistere gloed van een gevoel, dat ik niet doorgronden kan....

Het Meisje

(leunt tegen de schouder van De Jonge Man, en ziet schuin naar de Moeder):

Er is, moeder, haat in uw stem.... haat, die ik versta....

De Moeder

(kijkt haar strak aan, met een kouden, hooghartigen blik):

Er is niets, meisje, dat jij verstaat, dan één enig ding alleen....

De Jonge Man

(smekend):

Moeder, spreek zo niet.... Ik wil niet, dat ge zo spreekt, moeder.... het doet mij leed....

De Moeder

(met een bitteren, korten lach):

Deed, jongen, is een woord, dat jij nog niet verstaat.... Deed is er in den avond, die jij vol blijheid waant en stralende schoonheid.... Maar niet voor jou.... Spreek niet van leed, jongen, spreek toch niet van leed.... wat spreekt de jeugd van leed en lacht verholen naar de dromende rozen in de tuin, en is gelukkig met zijn lach.... als een kind....

Het Meisje

(achterover leunend in haar stoel, zacht en met een geluidloze lach):

Er bloeien rozen ook in mijn ziel.... en heel het leven is een rozenhof, vol zin vervoerende geuren en kleuren, talloos en verrukkend....

DE JONGE MAN

(buigt zich over haar heen en ziet haar diep in de lachende ogen):

En jij,.... jij bent de schoonste roos van alle.... O, je bent schoon in de avond.... in deze wondere avond, nu de lucht zo zwoel is en zo zwaar om mijn hoofd.... nu de wind fluistert in de bomen zijn heimelike taal.... ik weet niet.... deze avond is bovenmate schoon en toch is er een vage dreiging als van ver rommelend onweer.... Wat is er in je ogen zo diep een lach, dat ik hem maar vermoeden kan.... En hoe waaien je haren los als late zonnestralen om je slapen.... Lief, je bent zeer schoon in deze schone avond.

(Hij buigt zich dieper over haar heen en kust haar op het voorhoofd.)

De Moeder

(strak voor zich ziend, met diepe bitterheid in haar stem):

Het leven is een rozenhof.... De winden komen, en rukken de tere bloemen van de broze stengels.... De doornen schieten uit en worden als dolken lang en spits.... die wonden tot in het hart.... En in het slijk liggen de droeve bloemen, en welken langzaam dood.... één voor één... Het leven is een rozenhof....

De Jonge Man

(de hand als smekend op haar arm leggend):

Zeg niet zulke woorden, moeder.... zulke bittere woorden.... De avond is zo schoon, en zie hoe jong mijn bruid is, en zo liefelik....

De Moeder

(schuift zijn hand weg):

De jeugd is blind, en doof voor de luide stem van het overal klagende leed.... Geen avond is schoon, want zij is de stervensstonde van de lichte dag.... En al wat herinnert aan de dood, is schrikkelik droevig, voor wie als ik de Dood keer na keer zag staan aan zijn deur en wenken.... tot er weer een meeging....

Het Meisje

(vaart strelend met haar hand over het hoofd van de Jonge Man; met trillende stem spreekt ze):

Het is alles schoon, voor wie, als wij, liefhebben.... wij zien alles slechts in de straling van het licht onzer liefde.... De dag is schoon, want hij ziet ons samen gaan onder de warme koestering van zijn glorievolle zon.... en de avond is schoon, want hij is de stille belofte van blijder dromen, dan de blijdste dag verwezenliken kan....

De Moeder

(somber):

Maar dromen zijn bedriegelike schijn.... en wat de dag ons rooft, kunnen geen duizend dromen ons weergeven.... en elke dag rooft iets....

Het Meisje

(glimlachend):

Vele dagen zijn schoon als dromen in een zomernacht.... en elke dag brengt nieuwe wonderen van nooit vermoed geluk.... Liefde is een rijke wel van altijd-durende zaligheid....

De Moeder

(zacht):

Voor de één.... Maar voor de ander is zij meest een ramp.... Soms, kind, is liefde het zaad, waar felle haat uit opschiet....

Het Meisje

(begrijpend):

In het hart van derden....

De Moeder

(toonloos):

In het hart van derden.... en daar hechte wortelen schiet, die smartelik woelen in het veeldoorploegde veld van oude pijnen..... meedogenloos....

De Jonge Man

(droevig):

Gij beiden doet mij leed.... Moeder, spreek zo niet.... ik bid u, spreek zo niet....

Het Meisje

(nerveus):

Laat haar toch spreken.... laat haar toch!....

De Jonge Man

(dringend):

Zij is mijn moeder, lief!....

Het Meisje:
O, laat haar spreken....

De Moeder

(met een kouden giimlach):

Waarom, mijn zoon, zou ik zwijgen, of anders spreken, dan ik denk?... Zijn waarheden minder hard of smarten minder pijnlik voor wie ze verzwijgt of verbloemt?

De Jonge Man

(zacht en droevig):

Moeder, ik had u lief vanaf het ogenblik, dat ik kon denken, en ik vermoed wat ge nu zeggen gaat.... O, zwijg, moeder.... zeg dit alles niet.... De avond valt in zwaarder tonen de hemel af over onze hoofden.... waarom moet deze schone vreugde verkeren in smart?....

De Moeder

(kalm):

Wijl, mijn zoon, alle vreugde verkeert in smart.... hoe hoger de vreugde opslaat in ons hart, hoe wreder de smart bijt.... later.... Ik ben, jongen, te oud en te moe.... Ik kan niets meer spreken, dan waarheid alleen.... Dit is zeer droevig....

(Men hoort in het lage hout aan het einde van de tuin een nachtegaal zingen. Het Meisje heft luisterend het hoofd op.)

Het Meisje

(ziet glimlachend op naar de Jonge Man):

Hoor, hoe de nachtegaal begint te slaan in het bosje aan het einde van de tuin.... Hoor, hoe luid en vol de nachtegaal slaat.... Hij zingt het lied, dat gegrift staat in mijn hart, en dat ik altijd weet....

((De Moeder buigt het hoofd en perst de lippen op elkaar. In haar half gesloten ogen gloeit een somber vuur; zwijgend ziet zij naar het jonge paar. De Jonge Man grijpt de hand van het Meisje en ziet haar met wijdopen ogen aan.)

De Jonge Man

(met ontroerde stem):

Mijn handen beven en een vreemde deining gaat door mijn ziel.... Het lied van de nachtegaal is als de echo van het lied, dat aldoor zingt in mijn hart, aldoor.... de dagen en de nachten.... Het lied van de nachtegaal is als de wondere strofe van een eindeloos gedicht, zo schoon, dat geen woorden het kunnen uitdrukken, dat geen mond het kan spreken.... Alleen jouw lach is, lief, welluidender....

Het Meisje

(met sidderende stem, zacht):

Ik voel mijn polsen slaan, en in mijn slapen klopt het bloed.... De nachtegaal, lief, zingt van de smartelike zoetheid der passie, die de ogen verduistert en een bittere smaak geeft, achter op de tong.... Hoor, hoe zijn stem smelt in weelde.... Het is een geweldig lied, dat hij zingt... het is als de slag van een hijgend hart.... liet is als het smekende bevel van een liefdedronken minnaar....

De Jonge Man:

Je hand ligt ijskoud in de mijne.... en je ogen zijn als het vochtige vuur van de lichtende zee.... Daar zwijgt de nachtegaal stil.... Nu is plots de avond donker en huiverig.... het wordt koud....

Het Meisje

(huiverend):

Hoe vreemd suist de wind in deze plotse stilte.... ik hoor blad voor blad ritselen.... het wordt nacht....

De Moeder

(zich oprichtend; met scherpe stem):

Het lied van de nachtegaal is een schone leugen in de bedriegelike duisternis van den avond.... Eerst nu kan ik dat lied verstaan.... het is wreed voor wie het verstaat.. Het is als het leugenlied der dichters, die van uit hun diepste smart zingen van de vreugd, waarnaar zij smachten.... Maar de jeugd vermag dit alles niet te doorgronden.... De jeugd hoort in dit lied de slag van zijn eigen hart.... de stem van zijn eigen onwetende blijheid.... de juichkreet van zijn eigen waan.... Tot eens de stonde komt van ontwaken tot wetenschap en.... leed....

De Jonge Man

(klagend):

Moeder, waarom spreekt ge niet dan duistere woorden? Ik zie uw gelaat als een bleke bloem, en uw handen in uw schoot zijn als elpenbenen sieraden.... het is vreemd, moeder, dat heel uw verschijning somber is, en onheilspellend....

De Moeder

(bitter):

Kijk naar je bruid, jongen.... en zie, hoe nog in de duistere avond haar aanschijn rozig is en als zachte sterren haar ogen, die lichten naar jou heen in mateloze tederheid....

(in wrede zelfkwelling verscherpt nog haar stem)

.

Zo.... zo is het goed.... zo is het goed.... geen straal valt op mij, dorre, oude vrouw.... zo.... overlicht elkaar met de tedere glanzen van liefde, die stralen door je ogen uit je ziel.... en laat mij in de kille duisternis alleen.... ganselik alleen.... Weet, dat mijn oude, koude hart geen warmte meer behoeft....

Een ogenblik verliest zij haar koele zelfbeheersing en haar stem breekt in een snik.

De Jonge Man

(opspringend en haar handen grijpend):

Moeder!.... Moeder!.... Uw stem is als ijs.... en uw woorden dringen als scherpe spitsen in mijn hart.... Het is niet goed, dat ge zo spreekt, moeder!....

HET MEISJE

(nerveus):

Laat haar toch spreken, lief.... laat haar toch!....

DE MOEDER

(zich herstellend, maakt haar handen vrij en wijst de Jonge Man terug, die weer gaat zitten, het hoofd steunend in beide handen):

Het is wel goed zo, jongen.... zo is het in het leven.... later zul je

dat zelf weten.... Wat men het meest behoeft, krijgt men het minst.... Soms schijnt het wel eens anders, maar dat is louter schijn.... Het moet wel goed zijn, zoals het is, omdat het immers altijd zo was....

De Jonge Man

(met tranen in de stem):

Moeder, gij dwaalt.... het is zo droevig, dat gij dwaalt.... O, ik weet, wat ge bedoelt.... Ge bedoelt te zeggen, dat ik te kort schiet aan liefde tegenover u.... dat is niet waar.... Ik bezweer u, moeder, dat het niet waar is!....

De Moeder

(met een trieste glimlach, hoofdschuddend):

De maat van liefde, jongen, is slechts te beoordelen door wie de liefde ontvangt.... leer dat van mij.... Maar het is niets.... Ik heb het leven verstaan en zijn noodwendigheden.... Ik weet, dat ieder zijn plaats moet ruimen, als de tijd daar is....en het hoofd buigen in doffe onderwerping....

Het Meisje

(met koele stem):

Ik heb u niets misdaan, moeder!....

De Moeder

(scherp):

Jij?.... Jij?.... O nee, je hebt mij niets misdaan!.... Waarom zeg je dat?.... Ik heb je niets verweten!....

Het Meisje

(als voren):

Heel uw zeggen en heel uw houding was een verwijt tegen mij.

De Moeder

(met bittere ironie):

En wat zou ik jou dan te verwijten hebben?

Het Meisje

(dof):

Mijn liefde tot uw zoon....

De Jonge Man:

O!....

De Moeder

(met moeilik bedwongen heftigheid):

Jouw liefde tot mijn zoon!.... Wacht toch!.... wacht toch met dat woord.... en gebruik het eerst veel, veel later, als je de betekenis er van zult hebben verstaan.... als je moeder bent, als ik.... moeder.... en veel leed hebt voelen gaan over je hoofd.... Wat spreek jij over liefde, en weet niet, dat jouw gevoel niets is, versta je wel!.... niets! in vergelijking tot wat eens je hart vervullen zal.... en verscheuren!....

Het Meisje

(smartelik.):

Ik heb uw zoon zo lief!....

De Moeder

(hartstocht trilt in haar stem):

Niemand kan hem liefhebben buiten mij.... niemand is in staat hem een duizendste deel van de liefde toe te dragen, die voor hem brandt

in mijn hart.... mijn hart, dat breuk na breuk bekwam in dit zware, moeilike leven.... Het leven, dat is als een rozenhof, nietwaar?.... En de laatste, smartelik geliefde bloem, de enige, die de nijdige winden nog spaarden, wordt afgerukt door een baldadige kinderhand, in onbewuste, gruwzame wreedheid....

De Jonge Man:

Moeder!.... matig u.... zeg zoiets niet.... Gij weet niet, moeder, hoe gij mijn hart verscheurt.... Wat is er toch, dat u van avond zo verbitterd heeft....

Het Meisje

(zacht zich drukkend tegen de Jonge Man, droevig):

Niet van avond alleen....

De Moeder

(bijtend):

O, nee.... niet van avond alleen.... Al zo lange, lange tijd.... uur na uur.... dag na dag....

Het Meisje

(met stil verwijt):

Maar het is eerst sedert korten tijd, moeder, dat u zich zo laat meeslepen.... dat u alle maat verloor, en alle grenzen overschreed.... Het is, sedert onze liefde ontbloeide....

De Moeder

(na een korte wijle, dof):

Eens zag ik, als jij, het leven schoon, en overvuld van schoner beloften... Maar de schoonheid is verwelkt, als de bloemen tegen den winter.... en de beloften waren leugens.... geen enkele ging in vervulling.... Nu is het alles voorbij.... het is alles leeg en droevig.... de laatste zonnestraal heeft zich afgewend van mijn verijzend, leeg-gebloed hart.

Het Meisje

(levendig):

Maar na de winter komt de nieuwe lente, met nieuwe bloemen en nieuwe, warme zonneschijn!....

De Moeder

(toonloos):

Maar die bloemen bloeien niet voor mij, en die zon overlicht en verwarmt enkel andere harten....

DE JONGE MAN

(dringend):

Moeder, waarom sluit gij uw oren voor mijn stem, en uw hart voor mijn liefde?.... En waarom kan mijn bruid u toch geen dochter zijn?....

DE MOEDER:

Mijn oren, jongen, horen je stem.... en de vreemde klank er in.... Mijn hart kan zich niet sluiten voor je liefde, want zijn laatste slagen gaan als liefkozingen heen naar jou.... naar het laatste, wat mij op aarde rest om lief te hebben.... Maar tevergeefs staat het open in hijgend verlangen, want je liefde gaat elders heen.... Je liefde, mijn zoon, is als de vlinder, die de pop ontslopen is, en zich wendt naar de bloemen, de schone, geurîge, honingrijke bloemen.... en naar het arme, dorre poppehuidje kijkt hij niet meer om....

De Jonge Man

(heftig):

Moeder!.... nimmer kan ik u vergeten of u minder liefhebben, dan ik deed!....

De Moeder

(schudt droevig het hoofd):

Een hart, mijn jongen, kan zich niet verdelen, geloof mij toch.... Je hart bezit ik niet meer....

Het Meisje

(smartelijk):

O, moeder.... waarom misgunt ge mij de liefde van uw zoon?.... waarom misgunt ge hem de warmte van mijn hart?.... Waarom weigert ge mij op te nemen in uw genegenheid?... O, zeg het dan toch duidelik... zeg het maar.... Ik kan u niet begrijpen.... Gij, die zegt, uw zoon lief te hebben, meer dan uw leven?....

De Moeder

(somber-spottend):

Je stem komt tot mij door de duisternis van de avond als de kreet van een jonge vogel, die zich bedreigd voelt.... Heb geen vrees: ìk sta machteloos.... voor mij is alles voorbij, en jou is de toekomst....

(Haar stem wordt dreigend. Het Meisje drukt zich angstig, dicht tegen de Jonge Man aan)

Ik heb alles gegeven.... en jij zult alles ontvangen.... Maar eenmaal zul je aan mij denken, en aan deze avond.... later, als je oud bent en alleen.... als er iemand komt, die het laatste hart, dat voor je slaat, van je wegscheurt.... die de laatste vezelen, die je binden aan het leven, vaneenrukt in overmoedig spel, en onbedwongen drift.... Wacht slechts.... wacht je tijd....

Het Meisje

(angstig):

U spreekt tot mij als een bestolene tot de dief.... Het is toch mijn schuld niet, dat ik uw zoon liefheb, en hij mij.... Ik heb aan u niet gedacht....

De Moeder

(met grote bitterheid):

Nee.... je hebt aan mij niet gedacht.... Dat is het immers.... je hebt aan mij niet gedacht.... En hij ook, hij heeft niet aan mij gedacht.. Aan mij denkt niemand, niemand

meer.... Het is, als was ik reeds voor lange tijd gestorven.... En des ondanks leef ik nog.... helaas....

(Het Meisje schreit zacht.)

De Jonge Man

(heftig):

Moeder! wat is u onredelik!.... Met boos opzet legt u haar woorden verkeerd uit.... in de meest smartelike zin voor u.... Het is, als wil u zich wentelen in de smart....

De Moeder

(koud en beslist):

Er is maar ene uitlegging voor, jongen.... Versta je dan niet dit tragiese, dat de moeder immer alleen komt te staan, juist als ze het meeste behoefte heeft aan steun en liefde?....

DE JONGE MAN

(triest):

Hoe droevig is dit, moeder, dat ge ons niet begrijpen wilt.... dat gij, juist gij, die zegt mij zozeer lief te hebben....

DE MOEDER

(met snijdende ironie):

Zo is het goed.... zeg jij het ook maar: ik, die zèg, je zozeer lief te hebben....

DE JONGE MAN

(doorgaande):

Dat juist gij, moeder, gal moet storten in de beker van zuivere vreugde, die onze liefde is!.... Waarom?....

(Hij kust zijn bruid op de ogen, en streelt haar teder over de haren.)

DE MOEDER

(met doffe stem):

Er is geen vreugde zonder bitterheid, mijn zoon.... Maar er is veel bitterheid zonder vreugde....

Opnieuw begint de nachtegaal te slaan in het lage hout aan het einde van de tuin. Het hoofd van de Moeder zinkt diep op haar borst en tranen druppen uit haar oude ogen op haar witte handen in haar schoot. De Jonge Man en het Meisje houden elkaar bij de hand en zien elkaar, reeds weer glimlachend, diep in de ogen....

EINDE.

Preeken van een heiden

III.

Aan de jongere intellectueelen van Nederland.

Er zijn zoo van die min of meer penibele vragen, die men, laat ons zeggen in het jaar 1913, dus toen het nog vol en zoet vrede was, niet stellen mocht; van die vragen, die enkel rhetorisch waren geworden in de ooren van het geacht publiek, dat zich verveeld gevoelde, wanneer een zeker soort onwelwillende 'men' daarmee te pas en te onpas kwam aandragen. Het waren vragen, die tenslotte zelfs de onwelwillende 'men' inslikte in de allereerste tijden van den wereld-oorlog, omdat we toen door loutere 'broederschap-in-den-nood' zóó nauw waren verbonden, binnen onze diverse nationale grenzen, dat penibele vragen tot de onmogelijkheden behoorden. Maar helaas, met het duren van den oorlog groeide opnieuw die eigenaardige maatschappelijke spanning, waaruit noodwendig zulke lastige, vervelende vragen oprijzen en die door de volslagen ontreddering der oude wereld, schreeuwen om oplossing. Zij klinken hier en ginds en overal en zij stijgen van uur tot uur in kracht en in dreiging.

Hoort!

'Weet gij, hoe het volk zich voedt?'

'Weet gij, hoe het volk zich kleedt?'

'Weet gij, hoe het volk arbeidt?'

'Weet gij, waar het volk woont?'

'Hebt gij wel eens anders dan met versnelden pas, teneinde de stank en het vuil en de beklemmende atmosfeer te ontvluchten, geloopen door de straten der steden en dorpen, waar het volk huist?'

'Hebt ge wel eens lang en aandachtig gekeken en geluisterd naar de kinderen van het volk, gezien naar hun bleeke, magere gelaten, hun stumperige lijven, hun schamele kleeding, geluisterd naar hun vroegwijze, of vroeg-verdorven gesprekken?'

'Hebt ge wel eens opgemerkt, hoe snel mannen en vrouwen verouderen, de vrouwen het meest?'

Ik kan u al die vragen samenvatten in deze eene: '*Weet gij hoe het volk leèft?*' Het volk, dat is de arbeidersklasse.

Weet gij het niet?

Maar dat is immers onbestaanbaar, want dagelijks gaat gij rakelings langs hen heen, gij schuurt met uw nette kleeren langs hun havelooze, gij voelt hun adem iedren dag over u gaan, als gij nauwelijks uw veilige huis hebt verlaten, want zij zijn talrijk als het zand van de zee.

Weet gij het dan wèl?

Maar wat *voèlt* gij dan eigenlijk als gij hun ellende ziet? Gaat er geen

huiver door uw ziel en vallen al uw kleine en blijde, en groote en schoone gevoelens niet ineen tot een pijnigend, duister onbehagen? Wat *dènkt* gij toch eigenlijk? Komt het dan niet in u op, dat de aarde blijkbaar bewoond wordt door twee gescheiden volkeren, door die gedoemd zijn zonder ophouden, zonder uitzicht op verlossing dan door den dood, te worstelen om het stoffelijk voortbestaan en zij, die van het leven alle heerlijkheden kunnen genieten, omdat zij vrij zijn of tot op groote hoogte vrij zijn van de beklemmende zorg voor het dagelijksch brood? Wat *doèt* gij toch eigenlijk als de grove realiteit van uw eigen bevoorrechting en van hun aller moeizaam lot, één moment vermag door te dringen tot uw bewustzijn?

Ja, wat voèlt gij, wat dènkt gij, wat doèt gij, als gij ziet en als gij hoort, hoe het volk leeft?

In de enkele oogenblikken van uw maatschappelijke bewustwording lijkt u dat arbeidersleven als een benauwende droom en even wordt uw gevoel van medelijdende afschuw gewekt, die bij sommigen der fijnst-geconstrueerden groeit tot een durend medelijden, uiting zoekend in een behoefte aan filantropischen arbeid tegen de allerafzichtelijkste uitwassen. Maar, hoevelen zijn er, in wie de vragen naar de innerlijke rechtvaardigheid onzer maatschappelijke verhoudingen langer dan een enkel oogenblik vaag oplichten en zich niet rustig neerleggen bij het feit hunner bevoorrechte positie, als bij de meest natuurlijke zaak ter wereld?

Er is een prent van Steinlen: ‘Les enfants du pauvre et le chien des riches,’ waarop wat armoekinderen graaien in een vuilnisbak op zoek naar etensafval en op eenige meters daar vandaan staat een verwaand en verwend hondje met een dekkleed om, neus in de lucht, staart in de lucht, pootjes zelfbewust gestrekt en met een uitdrukking van minachting in heel zijn houding voor die kleine proleetjes, die in die vuiligheid grabbelen. Ik herinner mij, 't was voor den oorlog, hoe iemand mij eens wilde duidelijk maken, dat dit nu juist door die ‘gewilde’ tegenstelling, tè tendentieus en daardoor minderwaardige kunst was. Ach ja, tè tendentieus, tè goedkoop effect! Hoe lief is mij die prent van Steinlen, juist om z'n schrille tegenstelling, z'n durf om tot op het gebeente te peilen de rottende wonde onzer zieke samenleving, maar dat hadden we vóór den oorlog zoo geleerd, alsjeblieft geen romantiek! Wij de intellectueelen, die wat voelden voor kunst, die ook wel voelden voor, zelfs wel wat deden aan liefdadigheid, soms wel wat voelden, ja het kwam voor, wel es veèl voelden voor maatschappelijke hervormingen! Maar bovenal stond vast, dat men in deze dingen alle heftigheid moest vermijden, nietwaar, *evolutie* (als het dan per sé moest!) nooit, nooit *revolutie!* niet van die welgedane, fiere rijkeluis hondjes zoo maar afbeelden naast van die verziekte schooiertjes, dat was niet artistiek-juist en bovendien opruiend, dus eigenlijk staatsgevaarlijk.

Maar nu is de oorlog gekomen en heeft de geweldige hoeveelheid stoffelijke en zedelijke en geestelijke ellende van het arbeidersvolk vermeerderd tot in het ondragelijke. Een troep weerzinwekkende machthebbers hebben gepoogd de volkeren elkaar uit te laten moorden en thans na meer dan vier jaren, beginnen deze volkeren tot het bewustzijn te komen, hoe ver het met hen was en beginnen zij af te rekenen, met die hun broeders den dood hebben ingejaagd. En ook zij, die neutraal waren gebleven,

maar niettemin overgeleverd aan de ongeloofelijke afpersing van een gewetenlooze bende handelaars en zwendelaars, pogen zich de bloedzuigers van de gekromde ruggen te schudden.

Er gaat een rilling door Europa, aankondiging van de geboorte van een nieuwen tijd, blijde boodschap voor de arbeidersklasse, die niets meer te verliezen en alles te winnen heeft, een dreigende vermaning voor de bezittende klasse, die zich schandelijk verrijkte ten koste van het in den grootsten nood verkeerend volk. En zóó erg heeft de bezittende klasse zich misdragen, dat zij is opgeschrokken uit haar blinde zelfvoldaanheid en zij een gewillig oor leent aan de eischen, die het volk haar stelt, althans doet alsof! en poogt door beloften en allerlei haastige noodmaatregelen toe te geven aan den toenemenden druk van onderen op en zoo een uitbarsting denkt te voorkomen. Haar kwade geweten spreekt.

In deze dagen is het goed een oproep te richten tot u, intellectueele jongeren van Nederland, een beroep te doen op uw gevoel voor menschelijkheid, op uw gevoel voor rechtvaardigheid en.... op uw gezond verstand.

* * *

In onze meer ouderwetsche schoolboekjes (de nieuwerwetsche vermijden handiglijk deze problemen) worden in verband met haar toekomstige maatschappelijke positie onze lieve jeugd in allerlei verhaaltjes allerhande deugden ingeprent, waarbij o.a. de vlijt en de eerlijkheid een voorname plaats innemen. Het is het oude bekende recept, dat wie maar vlijtig is en steeds eerlijk, die komt in het leven altijd goed terecht, die krijgt ‘een goeie baas,’ een flink loon, ja wordt tenslotte zelf ‘baas,’ nietwaar? toch altijd het toppunt van succes.

Zietdaar de naïeve voorstelling van de kansen des levens, die onze theoretisch schoon in elkaar geprutste schoolmoraal onze lieve jeugd voorhoudt, een moraal, die als een reine, onaantastbare maagd, een beetje erg belachelijk, paradeert boven de kokende, vernietigende hartstochten onzer moderne maatschappij en een jeugd ondertusschen, die reeds vóór het eindigen van den leerplichtigen leeftijd door de ietwat ruwere maar ook ietwat minder fantastische opvoeding van buiten de schoolmuren in zijn vroeg-wijsheid al geleerd heeft te geeuwen bij meesters edelaardige vertoogen en op populaire wijze denkt: ‘Laat em maar klesse!’

De kansen des levens!

Het is op zichzelf een aanklacht tegen onze maatschappelijke orde, dat er gesproken kan worden over ‘de kansen des levens,’ want dat houdt in, dat er goede en kwade kansen zijn en het is dè fundamenteele stelling, het axioma van ieder socialistisch betoog, een stelling, die bezig is langzaam maar zeker door te dringen, naarmate de macht der georganiseerde arbeiders stijgt, tot in alle standen der samenleving, n.l.: *de materieele rijkdommen der aarde zijn van allen en vóór allen.* Geen menschelijk wezen, hoe laag van geest, hoe misvormd van ziel, kan uitgesloten zijn van den vollen disch des levens. Daarvoor eischt onmiddellijk de socialistische gemeenschap *de arbeid van allen voor allen*, dus ook van de parasieten onzer huidige gemeenschap, die in luiheid, de vruchten van anderer arbeid verteren.

Hoe troosteloos zijn in onze kapitalistische samenleving de kansen

des levens voor de arbeidersklasse. In het arbeidersgezin geboren, met een voortdurend tekort aan materieel en geestelijk leven opgroeiend, een tekort aan voeding, kleeding, huisvesting en onderwijs wordt het kind op twaalf- of veertienjarigen leeftijd op de arbeidsmarkt geworpen en begint de strijd om het bestaan onmeedoogend.

Deze jongens en meisjes gaan de fabrieken, werkplaatsen en winkelbedrijven in om werk te verrichten, dat hun kinderlijken hang naar vroolijkheid en spel volkomen onbevredigd laat, erger dat hen van den aanvang af dien arbeid leert vervloeken. De hooggeroemde ‘onbezorgdheid’ uit de boeken der verzenmakers en uit de redevoeringen der beminnelijke paedagogen kent deze jeugd, het grootste deel der jeugd, ten eenen male *niet.* Daar is een klein percentage, dat door vaak zeer groote opofferingen der ouders vakscholen bezoekt, dat dus iets beter toegerust den wedloop begint en dat tenslotte gedesillusioneerd zal erkennen, den slaven nog altijd nader te zijn dan den vrijen. Daar is een uiterst gering deel, dat een hoofdprijs trekt in de loterij en door gelukkig toeval, kruiwagens of buitengewone intelligentie of buitengewone gewetenloosheid in den volstrekten zin ‘slaagt.’ Zij zijn het, die de stof leveren tot de huichelachtige schoolboekjes-verhaaltjes, zij zijn het ook, waarmee de onwillige bourgeoisie zich in slaap sust, omdat zij dienen als bewijsmateriaal, dat als je je best maar doet en vlijtig bent, je d'r nog wel komt.

Maar in waarheid gaat de arbeider zijn gansche leven gebukt onder den vloek van den arbeid. Kunstenaars hebben in alle vormen den Arbeid verheerlijkt, in beeldhouwwerken, schilderijen, proza en poëzie. Evenwel, dit alles zal eerst ophouden een bijtend sarcasme te zijn in de komende socialistische gemeenschap. Ga eens met uw beelden en prenten en met uw verzen staan aan den ingang van de fabrieken en werkplaatsen en aanschouw het feest van den Arbeid! zie het volk van slaven naar den arbeid gaan of ervan weerkeeren. Hun lage loonen en hun lange werktijden hebben hun verwoestend merk op lichaam en ziel gedrukt. Het leven der arbeiders is als een eindelooze gang tusschen twee blinde muren, troosteloos en zonder doel, dag in, dag uit geklonken aan arbeid, waar geen grein van hun liefde aan kleeft, die zij haten met een doffe haat omdat zij voelen, hoe hij hen geestelijk en lichamelijk verstompt en vermoordt.

Welk een bevoorrechting geniet gij dan niet, die vrij van materieele zorgen hebt kunnen studeeren tot op een leeftijd, dat het volkskind reeds jaren van zwaar werken achter zich heeft. En gij weet, dat niet uw meerdere aanleg, uw voorbeschiktheid tot intellectueelen arbeid u een schijn van recht hebben gegeven, gij weet, dat alleen en uitsluitend financieele omstandigheden in dezen beslissen. Hieraan veranderen de enkele studiebeurzen niet het minste, want ook zelfs daarvan kan het gewone arbeiderskind geen gebruik maken. Gij weet ook, dat intellectueel volslagen onvermogen den, door hun rijke familie jaren lang worden in staat gesteld aan onze hoogescholen hun jaargelden zoek te maken. Gij weet ook, dat zelfs de groote massa der studeerenden bestaat uit middelmatigen en de zeer intelligenten excepties zijn en ten slotte weet gij, of zult het bij eenig nadenken dadelijk begrijpen, dat in de arbeidende klasse en in den kleinen middenstand een wereld van intellect verloren gaat, tot ondergang is gedoemd, enkel en alleen omdat onze maatschappelijke orde de

wetenschap en hare praktische beoefening heeft gemaakt tot een klasse-privilege.

Tot een klasseprivilege, ja! maar de heerschende klasse heeft u daarom nog niet verheven tot *hare* hoogte! De klasse der intellectueelen is opgekomen met het kapitalisme, dat in zijn snellen groei een groote behoefte had aan medici, technici, juristen, beambten, onderwijzers, maar de maatschappelijke positie der intellectueelen is krachtens hun ambt en de opbrengsten daarvan, dus afgescheiden van een erfenis of een rijke vrouw, die tusschen de gewone loonarbeiders en kapitalisten in, de laag van den min of meer gegoeden 'burgerstand.' Slechts de beheerschers van handel en industrie en de klasse der groot-grondbezitters vormen met elkaar die kleine minderheid, die door het bezit van grond en productiemiddelen de overgroote meerderheid economisch in zijn macht heeft. En het is u bekend, dat men in die kringen intellectueelen arbeid ook niet al te hoog waardeert. Een provinciaal grossierderijtje in kruideniersen grutterswaren brengt meer op, dan een hoogleeraarsambt aan een Nederlandsche hoogeschool, meer, dan het ambt van Directeur van den geneeskundigen dienst der hoofdstad des lands. Hoe beloont men leeraren en onderwijzers. In de behoefte aan leeraren bij het middelbaar onderwijs kan niet meer worden voorzien. Zij worden hoe langer hoe meer gerecruteerd uit de onderwijzers van de lagere school, die zelf weer voor het grootste deel voortkomen uit de arbeidersklasse en de kleine burgerstand. Van onzen kant bekeken is dat waarlijk niet zoo heel erg, maar duidelijk blijkt hieruit, dat de bourgeoisie niet eens in staat is, door een gemis aan waardeering voor dezen belangrijken intellectueelen arbeid, uit eigen kringen de opvoeders van haar kinderen te betrekken. Ook gij, intellectueelen, zijt in meerderheid dienstknechten der kapitalistische klasse, hoe zeer deze klasse u ook van tijd tot tijd veroorlooft u in haar zonnetje te koesteren en hoe gaarne men u ook vleit met apotheose's op de verheven en schoone taak van de mannen der wetenschap. Deze positie, deze klassepositie heeft in uwe kringen, zooals iedere klassepositie, die zucht naar materieel succes, naar maatschappelijk slagen opgeroepen, de zucht naar geld, dìe altijd gevaarlijk is en in zeer veel gevallen beslist doodend voor de liefde tot den arbeid, die noodig is voor een goede plichtsbetrachting en die wij ten slotte behoeven om inderdaad gelukkige menschen te zijn. Wij menschen zijn vreemde mengsels van allerhande tegenstrijdige gevoelens en begeerten, maar meestal overheerschen bepaalde aandriften, die ons dan stempelen tot een zeker type. Zoo zijn er onder ons nuchtere egoïsten, die door harden arbeid of door handige streken probeeren in den kortst mogelijken tijd 'binnen' te komen. Er zijn onder ons ook idealisten, in wie een warme liefde woont voor het gekozen beroep en die zich daaraan vol toewijding geven, ook al verliezen zij hun materieele positie daarbij niet uit het oog.

Ik wil thans tot u spreken, als tot *arbeiders* in den heerlijken, socialistischen zin van het woord en antwoordt mij dan: Stuit gij niet bij al uw arbeid op allerhande maatschappelijke wantoestanden en gevoelt gij u niet telkens met machteloosheid geslagen door de onmogelijkheid om bepaalde tegenwerkende factoren te elimineeren?

Gij medici?

In sprookjes en leugenachtige schoolboekjes, wellicht in dito roman-

netjes zijt gij de reddende engelen der menschheid. En wie de geschiedenis zal schrijven van de gezondheidstoestand der volkeren gedurende de laatste eeuw, hij zal een saluut brengen aan de voortschrijdende medische wetenschap. Maar gij, in uw dagelijkschen arbeid, hoe gevoelt gij u na een spreekuur in de kliniek, na een reeks visites in uw armenpraktijk? Wat baten uw raadgevingen voor deze zwoegers in het leven, die in slechte woningen huizen, slecht zijn gevoed, slecht zijn gekleed, en die uw dure versterkende middelen toch niet kunnen koopen? Hoe ten eenenmale onvoldoende is de gelegenheid tot ziekenhuisverpleging voor de arbeidende klasse. Welk een lapwerk tenslotte verricht gij, die maar al te goed weet, hoe de treurige hygiënische toestanden een voortdurenden voedingsbodem vormen voor allerlei ziekten. Bedenken wij alleen slechts, om b.v. van de venerische ziekten maar te zwijgen, op wat een armzalige wijze de tuberculosebestrijding wordt gevoerd en hoe dit eigenlijk bezwaarlijk anders kan, omdat de tuberculosebestrijding in wezen zou moèten zijn een bestrijding van maatschappelijke wantoestanden.

En gij, meesters in de rechten? Rechters en advokaten?

Hoe zwaar gij het accent wilt leggen, laten wij thans in het midden, maar gij weet, dat er verband bestaat tusschen misdaad en maatschappelijke omgeving. Gij weet heel goed, dat er een misdadigheid bestaat, zich niet uitend in moord en inbraak en die door uw klassejustitie heel moeilijk of in het geheel niet kan worden achtervolgd. Het spraakgebruik karakteriseert deze grove onrechtvaardigheden met die scherpe zegswijzen: ‘De kleine dieven worden gehangen, de groote loopen rond’ en ‘Je kan beter een millioen stelen dan een brood.’ De geschiedenis van de achter ons liggende crisisjaren is vol van den moeilijken strijd om in het eenzijdig kapitalistisch rechtslichaam een stukje behoorlijke crisisrechtspraak in te voeren. Gij weet ook uit de levensgeschiedenis van uw gewone misdadigers-‘cliëntèle,’ hoe vaak armoede, werkeloosheid, gebrek aan opvoeding en onderwijs, gemis van een huiselijk leven tot misdaad en vergrijpen tegen de openbare orde voert en als gij dat weet, dan weet gij ook, dat gij niet geneest met uw gevangenissen, huizen van bewaring en strafkolonies, omdat de oorzaken dieper schuilen, n.l. in het wezen onzer kapitalistische maatschappij.

En gij, ingenieurs en technici?

Gij organiseert den arbeid in het kapitalistisch productiesysteem, gij geeft rusteloos dag in dag uit uw energie en uw talent aan allerlei grootere en kleinere verbeteringen van werktuigen en machines, gij vindt nieuwe methodes uit, bekort het voortbrengingsproces, maakt menschelijken arbeid overbodig, voert de productieve kracht der aarde tot het schier onbegrensde op. En nu vraagt gij u één oogenblik, waartoe dit alles? O, zeker, het is uw eigen brood, uw eigen welverzekerd bestaan, uw eigen rijkdom misschien. Maar nu verder, verder niets dan een troep groot-kapitalisten, die de geweldige geldelijke winsten opstrijken, die het gevolg zijn van uw vernuft, talent, genie. De menschheid in haar meerderheid van het arbeidende volk blijft slaaf als immer en pas dan, wanneer de banvloek van het kapitalisme niet langer zal drukken op onze maatschappij, zal de menschheid, in een hoogeren vorm van samenleving, ervaren welke mogelijkheden uw arbeid voor het levensgeluk van allen heeft geschapen.

En gij, leeraren en onderwijzers?

Gij weet, dat in het onderwijs de klassetegenstellingen met buitengewone scherpte naar voren treden. Kleine klassen, mooie en goede leermiddelen en scholen, lange leertijd voor de gegoeden. Groote klassen, gebrekkige en te weinig leermiddelen, belachelijk korte leertijd voor het arbeiderskind. Ja zelfs lager loon voor den onderwijzer van het arbeiderskind! Niemand beter dan gij weet, hoe het vlugge verstand, de goede aanleg van het kind der armen gedoemd zijn niet tot ontwikkeling te komen. Niemand beter dan gij weet, hoeveel geld en zorg en moeite er besteed wordt aan instituten, particuliere scholen en privaatlessen om het achterlijke kind van de bezittende klasse nog maar een eindje mee te sleepen door de bergplaatsen der wetenschap in de hoop, dat er toch eindelijk wel wat zal blijven hangen.

Gij allen, die nog niet geheel en al verblind zijt door uw zucht naar geld, naar roem of eer, gij kent de groote betrekkelijkheid van de waarde van uw arbeid, omdat gij het groote belang der menschheid slechts ten halve dienen kunt, omdat gij arbeiden moet onder wel zeer zwaar belemmerende omstandigheden. Het kapitalistisch belang, de kapitalistische noodzakelijkheid, die u opriep in de allereerste perioden der kapitalistische ontwikkeling, heeft u slechts tot op zekere hoogte noodig en heeft dus geen reden met u mee te werken, teneinde u de mogelijkheid te scheppen van een volledige ontplooiïng van uw kennis en van uw toewijding.

* * *

De lucht davert in deze bewogen dagen van gemeenplaatsen en het wordt reeds moeilijk in het algemeen gejoel een ernstig woord verstaanbaar te maken. De holste fraze is wel deze geworden, *dat wij grootsche tijden beleven!* En toch bezweer ik u, deze nagekauwde gemeenplaats, dit gezelschapsballetje, dat ouwe theetantes en van reactionair tot democraat gemetamosfoseerde politici elkander met zwaarwichtige gezichten toewerpen, is de volle, naakte waarheid. Door oorlogswanhoop gedreven zijn groote arbeidersmassaas in opstand gekomen en met het onverbiddelijk voortschrijden der ontwikkeling zullen steeds meerdere massaas zich verzetten tegen den geweldigen druk, die de heerschende klasse op hen uitoefent. Beseft gij in vollen omgang, wat het beteekent, dat nu eindelijk de uiterste grens is bereikt van het geduld, het aanpassingsvermogen, het uithoudingsvermogen van de arbeidende klasse? Beseft gij, dat nu in waarheid een wereldgericht wordt gehouden over eeuwenoude instellingen van gezag en orde en recht en macht? Overal zien wij de socialistische arbeiders pogen de leiding te nemen van het groot gebeuren van afbraak en opbouw. In jarenlangen taaien hervormingsarbeid opgetreden tegen de zelfbewuste bourgeoisie en aristocratie, hen waarschuwend voor de eindelijke afrekening, die komen moèst, poogde de sociaal-democratie langs kalmen en ordelijken weg de herschepping der samenleving te bewerken. Evolutie, dat is langzame revolutie als het kan en dat ook bij voorkeur, maar als het moèt, als de onwil eener bezittende klasse daartoe dwingt, dan revolutie en zoo ziet

de sociaal-democratie zich thans gesteld voor den faillieten boedel in de oude keizerrijken van Europa.

Wat doen in deze tijden de intellectueelen?

Hoewel onmisbaar in iederen vorm van samenleving, voelen de intellectueelen zich voor het overgroote deel toch, krachtens opvoeding, afkomst of maatschappelijke positie staan aan de zijde der bezitters. Het besef in hun kennis steeds een bruikbaar wapen te bezitten in den strijd des levens doet hen voor een zeer belangrijk deel behooren tot de vrijzinnige partijen, maar aan deze is in het huidig tijdsgewricht geen toekomst meer beschoren. In Duitschland en Oostenrijk zien we, dat de burgerlijke bestuursambtenaren over het geheel een zeer loyale houding aannemen tegenover het nieuwe bewind. Toch zal dat nieuwe, in de socialistische richting arbeidende bewind zich eerst kunnen staande houden, indien de intellectueelen in al hun onderscheiden maatschappelijke functies dat bestuur met alle kracht steunen. En niets treedt in deze dagen, nu wij in angstige en tegelijk hoopvolle spanning de gebeurtenissen van over de grenzen volgen, scherper en pijnlijker naar voren dan het besef, hoeveel vlotter en hoeveel beter de groote revoluties zouden zijn verloopen, indien deze intellectueelen met al de kennis waarover zij beschikken en al de toewijding, waartoe zij in staat zijn, hadden gestaan fier en zelfbewust aan de zijde der arbeiders. Thans nu zij òf afkeerig zijn geweest van alle 'politiek gedoe,' òf zich openlijk aan de zijde der conservatieven plaatsten of zich bepaald hebben tot een vreesachtige, vrijzinnige hervormingspolitiek, thans zijn zij gedwongen zich te oriënteeren in een wereld, waar zij reeds in thuis hadden behooren te zijn, krachtens hun diensten aan de menschheid in haar geheel, krachtens het feit, dat zij de vertegenwoordigers zijn van de moderne wetenschap en techniek, welke beide juist de praktische mogelijkheden eener socialistische gemeenschap hebben geschapen. Gij intellectueelen hebt van een omwenteling niets te vreezen, niets meer dan een fabrieks- of transport-arbeider. Gij vertegenwoordigt de denkkracht van de moderne maatschappij, het zij deze kapitalistisch dan wel socialistisch is en bij iedere weerkeer van orde en rust zal de eerste roep zijn om u. Gij moest alleen dezen roep overbodig maken, door reeds bij voorbaat te gaan staan naast het strijdende proletariaat. Thans loopt gij kans mee te moeten waaien met de sterkste winden en ziet, wij willen spreken tot de intellectueele *jongeren*, nog in de voorbereiding tot, of in den aanvang van uw maatschappelijke loopbaan.

Even beroerden aan de oppervlakte de revolutionnaire bewegingen ook deze landen. Wij hebben ten minste een 'roode week' gehad in Nederland. Gij kent die historie. Toen de leider van de groote socialistische beweging een revolutionnaire actie, met het oog op de gebeurtenissen in Oostenrijk en Duitschland, als een nabije mogelijkheid voorstelde, werd de gansche bourgeoisie door een geweldigen angst aangegrepen, getuige het paniekje op de Amsterdamsche Beurs. De regeering strooide (natuurlijk heelemaal niet onder den indruk van deze revolutionnaire bedreiging!) met milde hand beloften van democratie in alles en groote sociale hervormingen, zooveel men maar wilde (alle dewelke zij vàst van plan was geweest, krachtens haar democratische opvattingen tòch in te voeren!). Zij demobiliseerde het leger en riep de vrijwillige

landstorm ‘voor appèl’ onder de wapenen, die wedijverde in belachelijkheid met een stel uit den grond gestampte burgerwachten, die voor een ferm deel niet eens met een geweer konden omgaan. Maar toen het bleek, dat van revolutie niets komen zou, toen herademde het burgerlijke kamp, de roode week zou men pogen te doen vergeten door een stel oranje-weken en de koningin werd door het land gesleept van huldebetooging tot huldebetooging, de burgerwachten veranderden in eerewachten, er werd gevlagd, er werd gehost, er werd ‘gezongen’ en gezopen, precies zooals we dat altijd kenden, wanneer de bezittende klasse ‘het gewone volk’ es gelegenheid zal geven tot een aantal ‘spontane’ uitingen van trouw aan vaderland en vorst. Ondertusschen bereidt het modem georganiseerde arbeidersvolk zich voor op een geweldige actie ten behoeve van het program van eischen van het Rotterdamsch Congres en terwijl professor Diepenhorst, zeker bij wijze van dankbetuiging voor de goedgezindheid der Christelijke arbeiders, in den Amsterdamschen Raad vertelt: ‘voor het zoeken naar het herstel der welvaart zal noodig zijn beperking der behoeften en uitbreiding van de productieve kracht,’ terwijl minister De Vries een stel ongelooflijk tergende belastingontwerpen aankondigt, terwijl een groot deel van de burgers meent, dat het nu weer alles rustig is in Nederland, heft het Nederlandsch Verbond van Vakvereenigingen een som van honderdduizend gulden van zijn leden tot het beleggen van een vijfhonderd vergaderingen in de komende maanden en tot het populair maken van genoemd program en schrijven S.D.A.P. en vakbeweging hun nieuwe leden bij honderden in. De stroom rijst al meer en meer en te keeren is hij niet!

Wij spreken tot u, als tot de jongere generatie en vertrouwen, dat gij nog niet zijt vastgegroeid in een al te bekrompen kijk op het maatschappelijk gebeuren. De jeugd immers bezit meer idealisme, meer geestkracht, meer durf, voelt zich minder gebonden door traditie en conventie, welnu dan, maken die ouwe heeren voor ons jongeren niet een ellendig figuur? het figuur van een ondergaande klasse, die zich nog een tijdje poogt staande te houden door concessies, die niet meer recht door zee kàn gaan, omdat ze geen doel, geen Ideaal meer voor oogen heeft? Hoort hun speeches, leest hun kranten! Het is alles spijtigheid, verborgen onder een jammerlijke frazeologie van ‘de veranderde tijden’ en ‘de eischen der tijden’ en ‘de nieuwe tijden,’ alle ontdekkingen, welke de heeren plotseling hebben gedaan, toen de rooden hun vuisten gingen ballen. Uit de meest reactionnaire monden hoort gij de democratische eischen verdedigen, achturendag, vrouwenkiesrecht, afschaffing Eerste Kamer. Trots alle oranjeherrie hoort men in burgerlijke bladen uiterst koel spreken over het koningschap en de heer Marchant meent, dat het koningschap wel met de oranjes zal zijn afgeloopen. Het is één wedstrijd in sympathiebetuigingen aan de democratie, die in het arbeiderskamp een homerisch gelach verwekken, omdat men daar wel weet, dat er zonder de voortdurende waakzaamheid en zonder de voortdurende werkzaamheid der arbeiders en hun organisaties van de democratie niet veel terecht komt.

Wij vragen u, kan de houding der regeerende klasse, de houding zijn der jeugd?

Wat de arbeiders eischen is recht, of het is het niet!

Als het recht is (en de heeren *voelen* dat het recht is) dan hebben deze heeren in de vele jaren van him politiek en maatschappelijk leven aan één stuk door geprobeerd de arbeiders met een kluitje in het riet te sturen, met de gedachte: ‘na ons de zondvloed,’ maar helaas gaat het er op lijken, dat de zondvloed niet al te ver meer weg is en nu pogen zij angstiglijk te redden, wat nog te redden is. Gij hoort thans alle deftige en gezeten burgers luidkeels roepen: ‘Natuurlijk, natuurlijk hervormingen, maar denkt er aan: eerbied voor de wet!’ en dat gebeurt door een klasse (en gij zult moeten erkennen, dat het zóó is en niet anders), die vier oorlogsjaren lang zich de hersens heeft afgepijnigd op welke wijze zij alle wetten en verordeningen, op aandrang meest van de sociaal-democraten gemaakt om het volk voor totalen ondergang te behoeden, kon ontduiken en die zich, tegen wet en verordening in, heeft verrijkt aan de ellende van het volk. Eerbied voor de wetten, trouw aan den vorst, trouw aan het wettig gezag! Alsof de geschiedenis niet vol was van de revoluties en de woordbreuk der bourgeoisie, alsof onze Nederlandsche vrijheid niet gebaseerd is op revolutie en eedbreuk van een calvinistische minderheid van rebellen, alsof geen vorstenbloed kleeft aan de handen van katholieke en protestantsche oproerlingen tegen het wettig gezag. Als de tijden rijp zijn, wordt het vonnis geveld en natuurlijk tegen alle bestaande wetten en tradities in, juist om nieuwe en betere te scheppen, die de dag van morgen zal erkennen en gehoorzamen.

Hoe gevoelt gij, intellectueelen, als gij dat alles bedenkt, het ophitsen der Christelijke arbeiders tegen hun socialistische kameraden door middel van het revolutiespook, handiglijk speculeerend op hun tekort aan geschiedeniskennis en hun door kerksche dogma's vertroebeld denkvermogen?

Als het volk eens alles wist, als het volk eens wist, hoé de rijken leven, wàt zij verkwisten, hoé zij zwelgen in gehamsterde overdaad, niet zoo bij wijze van van-hooren-zeggen, maar als de huizen der rijken eens van glas waren en zij konden onbelemmerd naar binnen zien met eigen oogen, als zij eens niet al te vermoeid en al te weinig ontwikkeld waren om de afschuwelijkheid te beseffen van de onlangs in den Amsterdamschen Gemeenteraad door wethouder Vliegen gepubliceerde cijfers betreffende de stijging der inkomens,[1)] dan zou een golf van woede heel het laffe en

1) Wethouder Vliegen gaf het volgende overzicht van de stijging der gemeen- telijke inkomens:

Aantal inkomens van:	**Waren er in:**	
	1913-1914	**1917-1918**
f 10 OOO tot f 20 000	1320	1980
f 20 000 tot f 3O.OOO	343	603
f 3O.OOO tot f 4O OOO	196	338
f 4O.OOO tot f 5O.OOO	76	172
f 50.000 tot f 100.000	135	451
Boven - 100.000	62	305

zatte burgerdom verzwelgen. Zeker, zeker, met blind losgelaten hartstochten bouwt men geen nieuwe organisatie der maatschappij, maar ik vraag u, gaan zulke gedachten nooit door uw hoofd, jongere

intellectueelen van Nederland en hebt gij u dan nooit, nooit, nooit geschaamd voor de paupers van de straat voor uw overdaad, tegenover hun gebrek! Daar leven onder u zekere edelaardige opvattingen van een individualistische moraal, begrippen van fierheid, eerlijkheid, rondborstigheid, jovialitiet. Maar ik vraag u, hoe hebt gij u dan toch gevoeld in de laatste weken, die achter ons liggen? Daar is een zeker gedeelte van onze spes patriae, dat als b.v. in Leiden en in Utrecht vooraan is gegaan in een belachelijk grove en vernederende oranjelol. Wij zullen dat hier niet in den breede uitmeten, maar het is wel eens anders geweest. Er gaat een verhaal, dat in de dagen van de onthullingen der schandelijke kinder-exploitatie in de steen- en aardewerkfabrieken van Regout te Maastricht, Utrechtsche studenten in een restaurant hebben geweigerd te eten van borden van Regout en deze zelfs stuk wierpen op den grond. Van groote maatschappelijke beteekenis is een dergelijk stukje terrorisme niet, maar het pleit wel voor de warme en edele sentimenten, die er blijken te leven ook in studentenkringen. Welnu dan, het arbeiden in de organisaties der arbeiders is de eenige vorm van maatschappelijk-zedelijke bevrediging, die in onze wankelende samenleving nog is overgebleven. En ik vraag u, wat weet gij eigenlijk van het socialisme, wat weet gij van zijn grondslagen, zijn middelen en zijn bedoelingen? Hoevelen uwer hebben zich de moeite getroost een eenvoudige brochure te lezen, alhoewel gij u met een beetje kranten- en kroegwijsheid gerechtigd acht tot een afkeurend oordeel, eigenlijk alleen door klasse-instinct ingegeven? Het allereerst noodige in deze dagen is, dat gij die schade inhaalt. Dit is geen theoretische eisch met een propagandistische bedoeling: *Het socialisme klopt aan de poort!* Gij bereidt u voor, misleidt door de scheeve voorstellingen uwer klasse, op het binnenkomen van een afzichtelijken duivel. Treedt daadwerkelijk in de rijen der arbeiders en gij zult weten, dat een blijde boodschapper het komen van een nieuwen beteren tijd aankondigt. Meer past het u als intellectueele jongeren, mee aanvoerders te zijn van het strijdend leger van den arbeid, dan aan de zijde eener ondergaande klasse te pruttelen tegen den tijdgeest en toe te geven met zuurzoet gelaat concessie na concessie!

Gij moet u bevrijden van de suggestie van uw opvoeding. Dit is in menig opzicht zeker niet gemakkelijk. Om de beteekenis van den achturendag, een betere levensmiddelen voorziening en van het staatspensioen te beseffen, moet men meeleven met de arbeiders, eigenlijk zeer bepaaldelijk onder hen leven. Gij moet in uw geesteshouding alle burgerlijke democratie overwinnen, omdat ieder burgerlijk democraat tenslotte aan filantropie doet. Het woord,.recht' ten opzichte van den arbeider heeft in zijn mond in maatschappelijke aangelegenheden een zeer beperkten, slappen en weifelenden inhoud. De sociaal-democratie eischt in naam van den arbeid een recht, een vol en onverkort levensrecht. Gij moet het goede en edele aan beschaving en aristocratie, dat de besten van u meedragen als een kostbare erfenis van de cultuur uwer klasse, overplaatsen in de nieuwe wereld, die komende is en doelbewust, actief, als strijders, meehelpen aan de historische taak, die de arbeidersklasse gereed staat te vervullen.

Gij intellectueelen, zijt niet alleen de bloem eener kapitalistische natie, gij zult zijn de bloem der menschheid in het komende socialistische

gemeenebest, waar gij eerst de volle waardeering zult genieten voor uw arbeid en de volle medewerking van allen voor de ontplooiing uwer gaven.

Een nieuwe wereld staat geboren te worden. Ook in ons landje gaan groote dingen gebeuren. Helpt gij daarbij mede met alle kracht van daden, die in u woont; met alle geestdrift die der jeugd eigen is, met alle diepte van gevoel, waartoe uw menschelijkheid u in staat stelt.

De menschheid is dat winst, maar ook uzelve!

16 December 1918.

KOOS VORRINK.

Bij een bundel ‘verzen’[1)]
Proeve van opbouwende critiek
door A.M. de Jong

> Wees uzelf, zei ik tot iemand
> Maar hij kon niet: hij was niemand.
> DE GÉNESTET.

Introductie

M. Nijhoff heeft in het jaar 1916 een bundel ‘Verzen’ uitgegeven en in de zwierige stijl, die deze soort diepzinnige peinzers meer en meer eigen wordt, heeft hij die genoemd: ‘De Wandelaar.’ Ik weet niet, of de fabrikant van deze bundel met opzet de naatn ‘Gedichten’ vermeden heeft, maar het zou best kunnen zijn. Niet, dat *ik* een principiëel onderscheid zou willen maken tussen ‘gedichten’ en ‘verzen,’ maar 't lijkt me niet ondenkbaar, - er bestaan meer van die wonderlike ‘subtiliteiten’ in moderne (hm!) geesten - dat Nijhoff zo iets wèl rationeel achtte. Toch hel ik over tot het vermoeden, dat hij enkel is aangelokt door de meer smachtende klank van ‘Verzen,’ een beetje gerekt uitgesproken, met een moderne nuance in de stem, zo ongeveer: ‘vaerzen’.... Niewaar, daar klinkt ‘gedichten’ maar akelig nuchtertjes bij!.....

Deze ‘Wandelaar’ heeft, tot mijn onuitsprekelike verbazing, een gunstige pers gehad! Ik dacht, dat *dit* nu wel afdoende slecht zou zijn en overal herkend worden als innig-belachelik maakwerk. Maar ziet: Nijhoff heeft de naam Baudelaire genoemd en hier en daar een beetje onbegrijpelik gedaan. En de ernstige, deskundige, toonaangevende heren zijn er ingevlogen! In de ‘N.R. Ct.’ is Nijhoff *serieus* vergeleken bij Baudelaire, en ik meen, dat ik in ‘De Telegraaf’ of ‘Het Handelsblad’ en nog ergens hetzelfde kunstje heb zien uithalen. Ik heb daaruit geconcludeerd, dat we zo langzamerhand de kluts aardig kwijt geraakt zijn hier in Nederland. Met Baudelaire n.l. heeft de ‘dichter’ van ‘De Wandelaar’ precies evenveel overeenkomst als een hard-gele dotterblom met een vreemd- en ontstellend-schone orchidee.... met deze beperking nochtans, dat een dotterbloem een prachtig Hollands verschijnsel is - wat niemand van M. Nijhoff zou willen beweren.

We moeten nu dan maar eens bedaard trachten vast te stellen, wat we van een dichter mogen verwachten en dan zal vanzelf wel blijken, dat we deze dilettantiese Wandelaar gerustelik aan ons kunnen laten voorbijgaan zonder naar z'n mal gestamel te luisteren.

1) De Wandelaar. Verzen door M. Nijhoff. W. Versluys. Amsterdam 1916.

Intermezzo.

Welbeschouwd is het werk van een dichter[1] niets meer of minder dan zijn openbare biecht, de belijdenis aan het publiek van al de innigste dingen,die daarwoelen en zich onder veel strijd tot bewustheid opworstelen in zijn wel uitzonderlike ziel. En een dichter is een, die zo geschapen blijkt, dat in hem de onwederstaanbare, de noodlottige drang leeft, om zich te belijden, eerlik en onomwonden. Het moeilikste: zonder verlegenheid of schijn-zoekende schaamte te spreken over alles, wat hem het diepst en smartelikst ontroerde, wordt hem gemakkelik, wordt hem een vreemd genot, omdat het hem een levens*behoefte* is, een instinct van zijn natuur.

En wij staan daar tegenover als de stil-verheugde biechtvader, die zich diep verblijdt om deze klare belijdenis, en aanhoort, zwijgend en ontroerd, het schone verhaal van al de vele heimelikheden, die zich, verholen maar hevig, omhoogkrampten in het hart van de wonderlike man, die tot hem kwam uit eigen vrije wil en zei: 'Ik wil u mijn ziel tonen.'

En zoals een wijze en goede biechtvader met zijn diep en menselik begrijpen alle dingen tracht te doorpeilen in hun innerlike noodwendigheid; zoals hij met zijn wijd medegevoel de pijnlikste wonden van de klagende ziel balsemt, en alle blijheid door zijn eigen verheugenis dieper maakt en zuivert - zo staan wij tegenover de dichter, en geven ons aan hem, gelijk hij zich gaf aan ons: argeloos en onbaatzuchtig, blij en vol toegevendheid, uit loutere, onberedeneerde drang. Wij begrijpen elkaar en verheugen ons om de ontmoeting, die ons beiden verrijkte en die het leven een ogenblik schoner deed schijnen, dan het in werkelikheid was.... Zoals immer, wanneer ziel zich met ziel verstond en ons, over alle dorheid des dageliksen bestaans, heenvoerde naar de hogere mogelikheden, die des geestes zijn.

Dit is de ideale verhouding tussen een waarachtig dichter en zijn zuiver-voelende lezer of hoorder. Tussen hen is alles eenvoudige klaarheid en liefde. Zij kunnen elkaar onmogelik mis-verstaan, omdat hun harten kloppen met gelijke slag. Want de dichter, die zichzelf in goede trouw belijdt, belijdt ons allen in zekere mate. En in deze vreemde omstandigheid ligt het grote geheim van de wonderlike sympathie, die ons verbindt aan derkunstenaar, dè eeuwig-bewogene, die nooit een andere bedoeling had, dan ons zijn eigen hart te openen, en ons desalniettemin aan onszelf verklaart. Door zijn zuiver en diepzinnig woord zien wij onze eigen ziel, vreemd-duidelik opengaan in zijn kunst en wij zullen de (lichter de warmte van onze genegenheid niet onthouden, waar hij immers zong van ons eigen leed, van onze trots, van onze vreugde. Op sommige, zeer schone momenten, denken wij, dat deze man ons wel moet kennen van zeer nabij, waar hij zo nauwkeurig weet en open legt, wàt ons ontroerde in lief of leed, en hoe wij op dat alles reageerden. Alleen, in dieper beschouwen moeten wij ontwaken tot de erkenning: hij wist het niet. Maar juist daarin ligt zijn grootheid, zijn zuivere waarachtigheid. En in onbekommerd bewonderen laten wij ons teruggaan naar de oude dwaling, want in deze dingen oordelen wij alleenlik met ons hart, en dat verstaat de koele taal der zuivere rede niet....

Zo is het: de dichter is de deemoedige biechteling, die spreekt uit

1) Ik heb het hier, in verband met de bundel, bij voortduring over de *lyriese* dichter.

zuivere drang en vraagt ons oordeel, d.w.z. onze liefde, de rijke warmte van ons genegen begrijpen; en wij, de toegewijde biechtvaders, die horen, hoe hij fluistert en klaagt en juicht om zijn arme en schone menselikheid, wij stellen ons hart open en ontvangen bewogen zijn klare bekentenis - die wellicht de onze zijn kon.

Maar de emstig-meevoelende en al-vergevende biechtvader duldt geen valsheid. Zodra zijn fijne intuïtie hem waarschuwt, dat zijn biechteling niet meer tegenover hem staat met de onontbeerlike, onbevangen eerlikheid; zodra hij voelt, meer nog dan hij kan aanwijzen, dat deze hem iets vertelt - om welke reden, uit welke gronden kan de vraag niet zijn - dat niet overeenkomt met de diepe waarheid, die de biecht moet zijn en blijven, verandert hij plotseling in een streng en onmeedogend rechter. Dan stremt de stroom van stille genegenheid, alle contact is vernietigd, koud en wantrouwend staan ze tegenover elkaar, de twee, die één moesten blijven in warm samenvoelen, in volkomen vertrouwen op elkaars onverdenkbare eerlikheid. Het hart houdt op te spreken en het koele, immer strijdvaardige en vijandige verstand vangt zijn scruterende werking aan.

Men noemt de dichtkunst wel eens: 'De belijdenis der Schoonheid,' en denkt daarmee het moderne woord gesproken te hebben. En toch is het in de grond onjuist! Toch is en moet de dichtkunst blijven, enkel en alleen: 'De belijdenis der Ziel.' Een belijdenis-in-volle-waarachtigheid, die door de wel uitzonderlike en betekenis-rijke structuur van de dichterziel eerst haar schoonheid wint. Haar eigene, bizondere, altijd en onmiddellik te herkennen schoonheid, die wisselend van vorm kan zijn, maar immer ontroert in dezelfde schrik: de herkenning van het eigen wezen in dat van een ander.

De echte dichter weet dat. Instinktief weet hij het dodelike gevaar der onwaarachtigheid en voelt, dat hij zich geen geweld màg aandoen, dat hij niets zeggen màg, wat hij op een zeker ogenblik niet meent met al de kracht van zijn overtuiging, met al de scherpte van zijn intellect, met al de hartstocht van zijn ziel. En hij weet daarbij, dat deze kleinhartige listigheid een kinderlike dwaasheid zijn zou voor een, als hij is. Want hij kent zichzelf en zijn waarde en houdt zich te goed en te groot om te willen doorgaan voor die hij niet is. Boutens, wiens waarachtigheid nooit in twijfel getrokken zal worden, ook niet door de mensen, die niet van hem houden, geeft uiting aan deze schone bewustheid in het 'Vergeten Liedje' 'Zingen,' waar hij zegt:

'Zingen, lief, is zich belijden
In de naakte heimlijkheid
Waar de goden zelf in schrijden
Door de godenlooze tijden
Enkel kenbaar den gewijden
Als hun hand den zegen breidt, -
Zingen, lief, is zich belijden
In zoo naakte heimlijkheid.'

En wie dat durft: 'zich belijden in zoo naakte heimlijkheid,' die is daardoor alleen al meer dan de moeite waard, beschouwd te worden en aangehoord. Want het lijkt zeer eenvoudig, en evenwel is het zo ont-

zettend moeilik, behoort er zo grote moed en overtuiging-van-eigenwaarde toe, zoveel *hoogmoed* dus, dat maar weinigen uitverkoren zijn om dit te bestaan. Het is b.v. de vraag nog af en toe, of Boutens zelf, die ik voor zeer sterk en moedig houd, zich wel in voldoende 'naakte heimlijkheid' belijdt. En niettemin zijn er zovele 'dichters.' - Ik ben wel genoodzaakt voor deze maal het hoge woord tussen ironiese aanhalingstekens te plaatsen!

Want: 'vele dichters' kunnen er niet zijn.

Omdat een dichter, en in het algemeen een kunstenaar een nog al zeldzaam verschijnsel is, ik zou bijna geneigd zijn te zeggen: een zeldzaam natuurverschijnsel. Misschien overdrijf ik niet al te zeer, als ik beweer, dat elk geslacht van mensen niet meer dan één of twee dichters voortbrengt. Als ik er bij zeg: 'in elk land,' neem ik de toestand zeker aan als zeer gunstig, als té gunstig. Met de nodige moed bijvoorbeeld (met de zeer nodige moed nog altijd, helaas!): wat heeft het geslacht der Nederlanders voortgebracht aan dichters van Vondel af tot Potgieter, om niet te zeggen tot Perk en Kloos toe? Feitama? Bilderdijk? Helmers? Beets? Da Costa? De Génestet? Goed, *maar dichters?*.... Toch waren onze grootouders en dier grootouders allemaal van mening, dat 'de dichtkunst bloeide' in hun tijd. En wat is er overgebleven van die duizelingwekkende stapel grootheden? Een heel enkel aardig versje, een buitengewoon zeldzaam echt gedicht. En overigens: een voddenwinkel van pure belachelikheid, van hol geblaas en pretentieuse maniertjes.... van voze geestdrift en balkende straatorgelmuziek ter ere van een god, die niet leefde in hun ziel, van een vorstenhuis en een vaderland, dat heus niet veel meer was, dan een betrouwbaar voorwendsel om voort te leven in een danig suf plantenbestaan.... van een caricatuurachtige kruideniers-liefde, die alle zinnelikheid in benepen fatsoensbegrip wenste te ontkennen en alzo z'n 'eerbaarheid' om eigen hals snoerde als een zekere worgband voor alle schone driften, die zouden kunnen uitlaaien en - brandstichten. Niets! Niets! Niets!

Zullen wij ons nu gaan verbeelden, dat onze periode zo ontzaggelik veel gelukkiger is dan al die voorgaande, en dat wij in eens een geslacht zijn, dat z'n dichters bij tientallen telt?_Laten wij stilletjes de namen fluisteren: Boutens, Karei van de Woestijne, Henriette Roland Holst. Laten we dan nog zachter erkennen, dat alleen de laatste waarachtig *groot* te noemen is, en laten we dan zeer tevreden zijn over de Hollandse dichtkunst in onze tijd.

Daar is natuurlik nog een hele reeks meer of minder aardige, ernstige, begaafde, leesbare, fijne, aantrekkelike of knappe epigonen rondom de geesten, die ik hierboven noemde. Zij zijn als de manen om een schitterende ster, die van haar licht lenen en zich hele baasjes wanen.... voorname sterretjes met eigen licht.... Maar de sterrenkundigen weten wel beter. En die zijn onhebbelik genoeg, om hun mening zo maar zonder veel medelijden neer te schrijven ook, deze lastige individuen....

Scherzo.
M. Nijhoff.
De dichter van ‘De Wandelaar.’

Eilacy, ik kan hem zelfs niet vleien met de erkenning, dat hij behoort tot de epigonen, die de moeite van het lezen nog altijd lonen. En dat spijt me, want in m'n hart ben ik heus een welwillend man. Maar ik mag dat niet doen.

Ik geloof, dat de critici wel in zoverre juist gezien hebben, dat M. Nijhoff zich verbeeldt een bewust epigoon te zijn van Baudelaire, wat op zichzelf al een heel zonderlinge liefhebberij is voor iemand, die zich kunstenaar voelt. Maar zelfs deze weinig waardevolle illusie moet ik hem ontnemen: M. Nijhoff is absoluut, totaliter niks niemendal, ‘nul komma nul, geen bliksem,’ zoals een goeie ouwe vriend van me zo gaarne zegt. Een epigoon heeft, door zijn altijd grotere, verstandelike bewustheid, meestal de eigenschap, dat hij ons het karakter en de verschillende kenmerkende uiterlikheden van zijn voorbeeld duideliker voor ogen stelt, het inzicht in de kern van die kunst voor ons verheldert. Dit is helaas zijn doel niet, maar toch z'n grootste verdienste.... ‘De Wandelaar’ nu zou, als iemand hem las met het idee, daaruit Baudelaire beter te leren kennen, alle begrip en waardering voor deze grote Parijzenaar vertroebelen.

M. Nijhoff is niet meer inderdaad, dan een hele grote, ronde nul. Misschien is het de vage bewustheid van dit feit, die hem er toe gebracht heeft te denken, dat er binnen in hem plaats is voor allerlei poespas. Hoe dit zij, hij getuigt van zijn absoluut gebrek aan persoonlikheid al dadelik in zijn eerste brouwsel, w'aarin hij van alles tegelijk zijn wil, maar vergeet aan het enige te denken, dat elk kunstenaar voortdurend *wil* en *moet* willen: zichzelve te zijn. Laten we deze onhandige poging om het publiek te interesseeren voor de subtiele zielekronkelingen, die de ‘dichter’ zich voorneemt ons achtereenvolgens te vertonen, eens wat nader beschouwen.

De wandelaar.

> Mijn eenzaam leven wandelt door de straten,
> Langs een landschap of tusschen kamerwanden.
> Er stroomt geen bloed meer door mijn doode handen,
> Stil heeft mijn hart de daden sterven laten.

Ziezo. Daar staat hij. God helpe hem, hij kan niet anders! Het is al dadelik interessant, niet? En ook een beetje verbazingwekkend, zo'n wandelend ‘eenzaam, leven’ (let op het belangwekkende ‘eenzaam!’) dat zo maar o p z'n eigen houtje gaat rondstappen. En dan in eens de helemaal niet onverwachte onthulling, dat er door zijn dode handen geen bloed meer stroomt. Wel, waarde M. Nijhoff, dat is een welbekende eigenschap van’ alle ‘dode handen,’ hoor, dus wat dat betreft: stel u gerust. Een minder op effekt werkend, zuiver voelend rijmelaar had hier geschreven: ‘bleke handen,’ maar dat is charlatan-achtige wandelaar natuurlik lang niet sterk genoeg. De laatste regel is in z'n stuipachtige verwringing naar het rijm een monsterlik vergroeisel. En wat hij toch betekent?.... Een *hart*, dat ‘de daden’ laat sterven! Dat het dit ‘stil’ doet is nog tot daaraan toe, maar dat het daarna nog verder gaat dichten, dat is me eerlik gezegd, te machtig. Overigens zou ik on-

bescheidenlik willen vragen of er in deze wondere tijd voor een dichter niets anders te doen is in de wereld, dan eenzaam te wandelen en op z'n navel te gaan zitten staren.

> Kloosterling uit den tijd der Carolingen,
> Zit ik met ernstig Vlaamsch gelaat voor 't *raam;*
> Zie menschen op een zonnig grasveld *gaan,*
> En hoor matrozen langs de kaden zingen.

Nou, dat is ook alweer niet van interessantigheid ontbloot! Vooral dat ernstig *Vlaamsch* gelaat uit den tijd der Carolingen intrigeert me. En wat een gezellig klooster! Bepaald een riant uitzicht. Maar àpropos, M. Nijhof, wàt had u ons eigenlik met deze ernstige, gewichtige strofe willen vertellen? Of was het misschien zo maar een genoegelik romanties bedenkseltje om ons in de stemming te brengen?

We zetten de wandeling voort:

> Kunstenaar uit den tijd der Renaiss*ance*
> Teeken ik 's nachts den glimlach van een vrouw,
> Of buig me over een spiegel en beschouw
> Van de eigen ogen het ontzachlijk *glanzen.*

Dat deden n.l. alle kunstenaars uit den tijd der Renaissance, zie je. Die kon je altijd 's nachts bezig vinden met de glimlach van een vrouw te tekenen, en vermoedelik is uit die hebbelikheid die beroemde Gioconda voortgekomen, begrijp je? Ja, je moet het waar weten! En hoe vin je dat geraffineerde gebaar van het buigen over die spiegel om te kijken naar het *ontzachlijk glanzen* van z'n ogen? Van z'n kolossale ogen! De wereld staat in brand, volken verhongeren.... maar de kunstenaar enz. buigt zich over een spiegel en beschouwt het ontzachlijk glanzen van z'n ogen. Jammer, dat de regel zo kort moest zijn, anders had M. Nijhoff er nog een ‘wrede glimlach’ bij kunnen doen en dan was het nog veel geraffineerder geweest.

En nou komt het!

> Een dichter uit den tijd van Baudelaire,
> - Daags tusschen boeken, 's nachts in een café -
> Vloek ik mijn liefde en dans als Salomé.
> De wereld heeft haar weelde en haar misère.

Ja, sig ufes dèt we, buuvou Nahoff! Dat is een ware onthulling al weer, hoor! Sjonge, sjonge, sjonge!.... en heeft u dat nou allemaal zo maar uit uw blote hoofd bij mekaar gedacht? We wisten al niet meer hoe we het hadden met deze rare wereld, maar nou zijn we d'r weer, nou hebben we weer vaste grond onder de voeten. ‘De wereld heeft haar weelde en haar misère’.... Hoe is 't in godsherekristesnaam mogelik, dat iemand zo maar in eens zo'n ontdekking doet? En wat volgt het logies op en uit de drie vorige vaerzen!.... Ja ja, 't is inderdaad lastig om op Baudelaire een fatsoenlik rijmwoord te vinden.... En wanneer sliepen die rare slampampers?

Toeschouwer ben ik uit een hoogen toren,
Een ruimte *scheidt* mij van de wereld a....

Nee, nou citeer ik niet langer! Wat duivel is dat voor taal - deze laatste regel? Wat is dat voor een onsmakelike bekentenis? Ik vind dat doodeenvoudig vies. Als het waar is, wat deze M. Nijhoff ons vertelt, dat ie niet meer is dan een afscheidingsproduct van een ruimte.... nou, dan...

Is dit nou werkelik niet om radeloos onder te worden? Is het niet in-enin-triestig, dit vruchteloze verlangen van M. Nijhoff om iets te lijken? Liefst een Baudelairtje, maar als 't niet anders kan, dan maar een Carolingiese monnik of een Renaissance-kunstenaar, als 't maar iets uitzonderliks, iets fijns, als 't maar iets is, dat - niet op M. Nijhoff lijkt!.... En waarom heeft de man het hierbij gelaten? Er zijn nog meer interessante poses te bedenken, een hele opera zou je d'r van kunnen maken.

Bij voorbeeld deze:

Een hertog uit den tijd der Merovingers,
Zit ik en peins op bloed'ge wraak
En bliksems flitsen uit mijn oogen vaak
Langsheen de spitse nagels van mijn bleeke vingers.

Een kloosterzuster uit den tijd van Hadewych
Versmelt ik in den nacht in zoete extaaz'
En zing met halve stem en snik.... en daas....
En sla met loome handen naar een late vlieg.

Want waarom zouden we onze incarnaties beperken tot het mannelik geslacht, waarde dichter? Zijn we zo eenzijdig? Onze bleke interessantheid zou er ongetwijfeld bij winnen, als we af en toe ook onze vrouwelike kant es toonden! Enfin, dat kunt u dan misschien voor een volgende bundel bewaren, die dan b.v. heten kon: ‘Het gesluierde Masker.’ Hè? Is dat een vond? Daar begrijpt niemand iets van en als u dan zorgt voor wat demoniese krankzinnigheden - en dat kan iemand als u toch waarlik niet moeilik vallen - misschien vergelijken de Hollandse deskundigen u dan wel bij Lautréamont.... Want dat is toch zeker nog wel een veel heviger sympathie en - ambitie van u dan Baudelaire, die ten slotte, bij de ‘Chants de Maldoror’ vergeleken, nog kleinburgerlike Baudelaire?!

Ach, ze zijn zo innig slecht, deze rijmelarijen, genaamd ‘Verzen’ van M. Nijhoff. En het is zo heerlik gemakkelik te constateren, omdat ze zo uitbundig rammelen en rinkelen van vals gevoel, omdat ze zo schreeuwen en kermen van onmacht. Allerlei ietwat afgesleten beelden raapt de Wandelaar op langs z'n pad en hij gebruikt ze zo, dat het iedereen in 't oog springt, hoe hij niets fijns verstaat of waardeert. In lachwekkend gebrek aan begrip overdrijft hij ze zodanig, dat ze verkeren in hun tegendeel. - Iedereen heeft de stilte wel eens horen ‘ademen.’ Maar Nijhoff vindt dat niet mooi, niet beeldend, niet sprekend (liever: schreeuwend) genoeg. Hij declameert:

‘Ik hoor de stilte hijgend ademhalen.’

En hij begrijpt niet, de suffe rethoor, die alleen luistert naar z'n eigen stem en niet naar den eigen klank der woorden, dat hij hiermee het schone beeld totaal kapot maakt en ridiculiseert, dat hij hiermee *de stilte verbreekt*, in plaats van haar om ons heen te zetten.

Als zijn hart in een ander gedicht weer eens gebroken is, discht hij ons de volgende smakelikheid op:

> 'En mijn stuk hart rammelde van de scherven!'

Nou vraag ik je! En als we dan in hetzelfde vaers nog te horen krijgen, dat 'waanzin door zijn lijf joeg, dat ging breken,' en dat hij, wegvluchtend, zich 'voor 't gelaat' slaat, dan houden we toch waarlik ons hart vast! Nog één zo'n krachttoer en van de hele, belangwekkende jonge dichter is niets meer over dan een hoopje luidruchtig rammelende stukken en brokken.... Wat hem niet verhindert lustig door te dichten en ons van ogenblik tot ogenblik opnieuw de stuipen op het lijf te jagen met zijn breekijzerpoëzie.

> 'En mijn ziel breekt zich als ze woorden spreekt,'

beweert hij. En, hoewel hij dit weet, spreekt hij maar aldoor woorden, woorden, woorden! Kan hij van ons medelijden eisen, als hij dan vandaag of morgen constateert, dat zijn ziel in diggelen ligt?

> 'Hier is mijn hart, hier is mijn lichaam: breekt!'

gilt hij in afgrijselike zelfverminkerswoede. Maar wij hebben sterke zenuwen en voelen ons geneigd om te vermanen: 'Kalm toch een beetje, meneer Nijhoff, niet zo heftig.... wat drommel, meneer, waar moeten wij met al die stukken heen? En hoe komt u zo bros?.... U is toch bijgeval geen ouwerwetse speculaas-vrijer?'

Soms ook is het *procédé* zo goddelik aan te wijzen. Voor een dichter in de trant van Baudelaire, peinst de Wandelaar, is het raadzaam een beetje van de hak op de tak te springen. Af en toe gooi je d'r zo eres een gedachte doorheen, die met de rest van de compositie absoluut niets te maken heeft; dat is dan de flits van de originaliteit. Verder neem je elke gelegenheid waar om cynies te zijn en allerlei voor-heilig-versleten dingen bloedig te honen, vooral bloedig. Je laat zien, dat je weet, wat en hoe het leven is, niet?.... Wat je dan noemt: 'het leven,' begrijp je. Je zegt dan zo ijskoud weg:

> Zij zei tot mij: 'Je bent een prins in bed.'

en dan weet iedereen, wat voor een onafhankelik, gewaagd, enfin geraffineerd levenskunstenaar je bent.... En je debiteert van tijd tot tijd stukjes logica als dit:

> Toch hebben wij uw harde daden lief,
> Vader, omdat ons leven doodgaan moet
> Vóór zich ons bleek gelaat in 't licht verhief.

Het ‘omdat’ is hier eenvoudig kostelik! Zo tussen de bedrijven door merken we weer eens de interessante bleekheid op van het zich in het licht *ver*heffende gelaat. En aan het woordje ‘verhief’ zien we terloops gedemonstreerd, dat Nijhoff de fijne onderscheiding tussen de Hollandse woorden ontgaat. Maar wat de geachte spreker met deze tirade voor verschrikkelik diepzinnigs bedoelt, blijft ons, profane geesten, duister. Minstens even duister als aan Nijhoff zelf. Tenzij - wij, verachtelike filisters, hem niet verstaan kùnnen, van wege onze schrikbarende stommigheid. Je moet altijd oppassen met zulke dichters, want zegt hij niet:

> Een groote stilte scheidt mij van de dingen,
> Die rondom vast-staan, of zich rond me in groote
> Dansen bewegen van vreemde cadenzen.

‘Cadenzen,’ verraste lezer, rijmt hier op - ‘menschen.’ Ja, de heer Nijhoff kan zelfs niet behoorlik rijmen. Net zo min, als hij drie strofen lang de maat zuiver kan houden. En niet *ik* ben de kruidenier, die schoolmeesterachtig gaat zitten scanderen, maar de dichter is het zelf: ik weet niet hoe vaak hij ‘wereld’ schrijft als ‘weerld,’ in de naïeve verbeelding, dat het nu een *eenlettergrepig woord* geworden is en dat *dus* de maat uitkomt. Wijst dit niet op een grondeloos gemis aan alle echt gevoel van wat taal is? Is dit niet de oubakken sufheid van de dogmaticus, die taal en spelling met elkaar vereenzelvigt?.... En dat voor een.... dichter!..

Laat ik nu nog maar eens een gedicht helemaal citeren. Nijhoff mocht me eens verwijten, dat ik maar brokjes buiten hun verband laat zien en ze dan gemakkelik kan afkammen. Ik neem het gedicht ‘De Tuinman’ en dat zal wel een van de beste uit de bundel voorstellen, denk ik zo. Het tracht blijkbaar door een ‘symbool’ de onsterfelikheid van het leven-zelf te verzichtbaren. Noch het symbool van de bloemen op een graf, noch de gedachte zelf zijn ontstellend origineel. Origineel is alleen de manier, waarop M. Nijhoff daar ‘een vers’ van maakt. En deze originaliteit is niet van zeer edel allooi. Het is origineel van pretentie, van kortademigheid, van onbeholpenheid. Het stokt ieder ogenblik, het hort en stoot. Waar het niet vloeit, rijmt het onberispelik, en waar het vloeit is alles dolzinnig kreupelrijm. Dezelfde assonance als in de tweecentsliederen van de straatzangers.... ‘De Tuinman’ lijkt me zeker een van de beste exemplaren om het kunnen van Nijhoff in volle duidelikheid voor onze ogen te zetten. Al de eigenschappen van zijn talent-loosheid wringen zich hier op karakteristieke wijze naar voren. Daar is al dadelik z'n poging om ons met een brutale, kil-overdachte en valse beeldspraak te overbluffen: ‘bloemen;’ die ‘porceleinen scherven’ zouden lijken; dan de volslagen onverantwoorde bruuskheid, waarmee hij, na een blik op die bloemen ons onverhoeds, na een gedachtestreep, de hoofdidee van het ‘vers’ in het gezicht slingert; het woord ‘God,’ dat nergens inhoud heeft in dit boek; zijn liefhebberij om de lezer aan 't schrikken of griezelen te maken door mal-lugubere woorden, die blijkbaar werken moeten als de befaamde dissonant van sommige machteloze ‘moderne’ componistjes: het idiote ‘cadaver,’ dat smakeloos en hier zelfs onjuist is, naar

de geest der gedachte gesproken. En dan het mallotige slotvers, de rauwe, krassende, botte uitval, die hevig passioneel moet lijken, maar die enkel klinkt als de miserabele toon van een gescheurde ijzeren pot, waar iemand met een stok tegen slaat - en even diepzinnig. Hier is het verheven vaers:

De tuinman.*)

De bloemen staan in 't donker bed
Als porceleinen scherven -
God heeft ons op de weerld gezet
Het leven kan niet sterven.

Ieder mensch is een hovenier,
Ieder mensch is een graver:
En diep en zacht graven we hier
Een kuil voor ons cadaver.

Maar 't leven is te *vast* en *hard:*
Of we al een rustplaats GRAVEN,
Nog nimmer kwam de groote *nacht*
En is een mensch gaan SLAPEN.

Zie naar de bloemen op een graf,
Het leven kan niet sterven.
Nooit komen we van de wereld af,
Al barsten we tot scheren.

Hoor me nou zo'n man es aan! Is het niet een en al verwarring? Verwarring van maat, van beeld, van interpunctie zelfs. Om van de gedachte nog maar niet te spreken. De Tuinman? Maar hij bedoelt 'DeDoodgraver,' geloof ik!.... Maar....

Daar schiet me wat te binnen! Zou er, misschien, een korrel Baudelairiaanse wanhoop in verborgen liggen? Zou het moeten verbeelden de geweldige kreet van een grote, eeuwig-eenzame ziel, door smarten afgetobd, die snikt en schreeuwt van diepe wanhoop over het vreselike vooruitzicht, dat er voor haar zelfs geen dood mogelik is?.... Ja, maar hoor es even.... zo'n idee en de smartkreet, die er de uiting van zijn zou, moet *gedragen worden* door iets, dat ons het aanvaarden er van mogelik maakt. Zo iets kon iemand ons voelbaar en aannemelik maken, die 'Le vin de l'assassin' schreef en 'Le balcon'.... Maar deze M. Nijhoff? Deze bleke jongeling?.... Die hangt ons zo'n opperste uiting maar in eens voor onze neus, los. in de ruimte, als een appel aan een touwtje.... Merci! Daarvoor, meneer Nijhoff, zijn we te scepties geworden langzamerhand. Dat kunt u proberen met H.B.S.-jongens en eerste-jaarsstudenten, maar u moet er niet mee onder grote mensen, onder volwassen mensen komen, werkelik niet.

*) Cursiveringen van mij.
de J.

Finale.

M. Nijhoff, die ‘De Wandelaar’ bijeengeknutseld heeft, mist enkele dingen, die absoluut nodig zijn voor het scheppen van gedichten, zelfs van ietwat dragelike, leesbare epigonen-verzen:

Hij is absoluut onmuzikaal in z'n taal, ondanks z'n vele verzen onder muzikale titel en pretenties. Hij schrijft:

> ‘Hoor de sonate der clavecimbale!’

Dat is de zalvend-galmende muzikaliteit van een dorpsvoorzanger uit de Ned. Herv. Kerk. Verder brengt hij het nergens. Nergens *zingen* z'n verzen. Zij zijn zelfs niet zangerig.

In geen enkel opzicht beheerst hij de vorm: hij kan zich niet bepalen tot een eenmaal aangenomen maat, en het rijm speelt hem onophoudelik de meest perfide parten. Zo iemand màg zich niet wagen aan het schrijven van *sonnetten* en dat hij dit juist heel veel doet is een nieuw bewijs, dat in zijn geest alle zuiver begrip en gevoel van wat *dichtkunst* is, afwezig zijn moet.

Dat hij geen maat kan houden is daarom zo fataal en hinderlik, omdat hij geen *rythme* heeft. Groter ellende is eigenlik niet denkbaar: een dichter, die geen eigen rythme heeft. Want het rythme is iets, dat onder alle maten en maatloosheid altijd net eender, altijd even persoonlik van manier golft en deint. Het is zo iets als een *dichterlik karakter.* En dat mist M. Nijhoff.

Het is nu wel zonder meer duidelik, dat er van *atmosfeer* in dit werk helemaal geen sprake zijn kan, en dat daarmee elk serieus debat er over gevoegelik achterwege moest kunnen blijven.

Het zal de aandachtige lezer opgevallen zijn, dat ik bij deze bespreking, tegen mijn gewoonte, geen enkele maal verband gezocht heb tussen deze verzen en het leven om ons heen. Het valt mij nu ook op. Ik heb dat werkelik niet met opzet nagelaten en het is een der striemendste bewijzen, dat deze ‘kunst’ zuiver maakwerk is, buiten alle begrip van en contact met de levende werkelikheid van de wereld, zoals die *is*. Er zit geen ander gevoel in deze onbeholpen rijmen, dan dat van te willen poseren als bleke peinzer, als verrassende, telkens even verschrikkende zegger van wrede, ofwel cyniese, toch diepe en treffende dingen, kortom, de pose van een Hollandse, kleine Baudelaire. De pose is mislukt, hoe jammer! Het masker zit los en glijdt onophoudelik af, en we zien dan het onbeduidende gezicht van de slappe, waterogige en moeilik rijmende Nijhoff. Maar al wàs de pose gelukt, al was de schijn van een nieuwe Baudelaire voor ons opgegaan, dan nóg was dit waardeloos voor onze dagen. De tijd, dat deze kunst er zijn moest, noodwendig opgestuwd uit de rampen des geestes van de dagen, die waren - die tijd is de onze niet meer. Nijhoffs ‘Wandelaar’ was in het allergunstigste geval nog niet meer geworden dan een - anachronisme. En dat is altijd lachwekkend.

Maar nu ook de schijn van innerlike waarachtigheid ontbreekt, nu staan de verzen volkomen los van het leven. Er staat niets omheen, er leeft niets onder de strakke oppervlakte, ze zwellen niet van een ver-

borgen inhoud, ze missen allen adem van de hogere realiteit, die de kunst is.

Wee den ‘dichter,’ van wien gezegd wordt, dat de vorm van zijn verzen onbeholpen is, en over wien men verder - zwijgen moet.

* * *

De Nederlandse critici, die zich vergaapt hebben aan de zonderlinge manieren van deze machteloze epigoon, gun ik gaarne hun Baudelaire-inzak-formaat. Maar ik wens ze toch toe: een beetje meer respect voor de grote kunst van deze sombere reus onder de decadenten, en - ook een beetje meer onderscheidingsvermogen waar het betreft de zeer bizondere dingen, die te zamen den dichter en de dichtkunst maken. Ik weet niet, of er achter deze malle ophemelarij soms onsmakelike motieven schuilen, maar in ieder geval is zij de schuld, dat ik me de moeite moest getroosten, zo uitvoerig te spreken over een lorretje, dat eigenlik de aandacht van ernstige mensen onwaardig is. Ik vind dit koelie-arbeid en deed het zeer ongaarne.

Heb ik gevochten tegen windmolens? Het zij zo. Maar die windmolens staan wat al te dicht op mekaar hier in de buurt en hinderen ons uitzicht op de schone verschieten, die we zien *willen.* En door hun idiotig gedraai maken ze argeloze mensen nog maar aan 't duizelen ook. Daarom moeten ze maar weg.... De Nijhoffen moeten nu maar eens ervaren, dat er nog een gerechtigheid op de wereld bestaat....

En het bijbrengen van deze ervaring - dat is nu opbouwende critiek

November 1918.

Bespiegelingen van een jeugdigen grijsaard

Over den kunstenaar.

Een kunstenaar heeft geen andere neigingen en instincten dan elk ander mensch. Maar hij heeft ze alle lief, leeft ze zorgvuldig tot in hun verste mogelijkheden uit en loochent geen enkele. Hij is trots, tot zelfs op zijn fouten - die hij zeer goed als fouten ziet.

* * *

'Kunstenaar' beteekent. 'hij, die het schoone *wil.*'

* * *

De *wil* tot het schoone groeit immer, en onweerstaanbaar sterk, aan tot een *drang*, die tot scheppen *dwingt.*

Sommige naturen hebben een duidelijk-waarneembaren *hang* naar het schoone en zien dit vaak aan voor den *wil* er toe. Maar in de machteloosheid om hun vage droomen te grijpen met vaste hand en in het daglicht te dringen, voor allen klaar en verstaanbaar, demonstreert zich hun deplorabel gemis aan echten wil - d.i. macht - en vroeg of laat moeten zij het zich bekennen: hun gewaand artiest-zijn was nooit meer dan een steriele *artisticiteit.*

* * *

In een waarachtig kunstenaar leeft de scheppingsdrang zoo sterk, dat die alles overheerscht en overwoekert, het gevoel zoowel als het verstand en zelfs - het kunnen. Zie Leo Tolstoï: hij wilde een klemmend en klaar *betoog* leveren tegen de huwelijksmoraal en de onderlinge verhouding der sexen - en hij bracht het niet verder dan tot het scheppen van een sterk en hevig bewogen *kunstwerk:* 'De Kreutzer sonate.' - Overigens spreekt het vanzelf, dat een kunstwerk voor een idee meer doet dan het meest klemmende en zuivere betoog.

* * *

Wie niet twijfelt aan duizend dingen, groote en kleine, maar het meest en allerpijnlijkst aan zichzelf, zal nooit een groot en diep kunstenaar blijken. Eerst uit den smartelijken strijd met twijfel en ware wanhoop aan-zichzelf wordt genoeg kracht geboren om de worsteling met het te scheppen kunstwerk tot een ernstig einde te brengen.

* * *

Gebrek aan hoogmoed is de ergste fout, die een kunstenaar zou kunnen aankleven. Maar gelukkig is dit een fout, die in het artiestenkarakter nog nooit voorkwam.

* * *

Een jong kunstenaar, die in zijn rijke momenten van zelf-bewustzijn niet meent, een Shakespeare of een Balzac, een Rembrandt of een Leonardo da Vinci, een Beethoven of een Mozart, een Michel Angelo of een Rodin te zullen worden, zal eenmaal tot de ontdekking komen, nooit in waarheid kunstenaar te zijn geweest.

* * *

Elk artiest, ook de jongste en totaal onbekende, bedenkt van tijd tot tijd, hoe jammer het is, dat hij z'n toekomstige biograaf niet zelf kan inlichten.

Als hij door een wonderlijk toeval hiertoe in de gelegenheid was, zou men verzekerd zijn van een rijk en - fantastisch levensverhaal.....

* * *

Als het waar is, dat de man meer in het verstand, de vrouw meer in het gevoel beteekent, dan is het zonder meer duidelijk, dat in den kunstenaar veel vrouwelijks aanwezig is. In zijn wezen hebben verstand en gevoel zich tot een ideaal amalgama vereenigd, en het is daaruit alleen, dat een zuiver kunstwerk kan opgroeien.

* * *

Ook in de kunstenares is deze tweeledigheid, dit vreemde dubbelwezen levende. In nog erger mate dan voor haar mannelijken lotgenoot, is dit dualisme een gevaar voor haar rustig levensgeluk.

Omdat in den man het verstand *de macht* behoudt en hem voert tot wijsheid, die rust brengen kan, maar in de vrouw het gevoel het hevigst werkzaam blijft en haar veelal voert tot een opstandigheid, die haar de laatste resten van het eenmaal gedroomde geluk rooft.

* * *

De kunstenaar is onvoorwaardelijk subjectief in *al.* zijn beschouwingen. Met welken schijn hij zijn werk ook omgeeft, hij kent en erkent alleen zijn eigen, rijke, *Ik* en meet alles dááraan af.

* * *

Geen kunstenaar ter wereld heeft in wezen ooit iets anders beschreven dan zichzelf.

Daaruit volgt, dat in hem een eindeloos aantal van de meest uiteenloopende en tegenstrijdige persoonlijkheden *levend* aanwezig zijn, en beurtelings worden opgeroepen uit hun latenten staat door de innerlijke, mystieke scheppingsmacht, die hem in zijn schoonste oogenblikken meer overheerscht, dan dient. - Welke van die persoonlijkheden hij in het dagelijksch leven uitleeft, is meest een kwestie van toeval of omstandigheden.

* * *

Wanneer De Balzac niet als meest onweerstaanbare neiging die tot schrijven gehad had, zou hij naar alle waarschijnlijkheid een gevaarlijk intrigant geworden zijn. Men zie zijn werk, o.a.: ‘Illusions perdues,’ ‘Splendeurs et misères des courtisanes,’ ‘La dernière incarnation de Vautrin.’

* * *

Een kunstenaar is de slechtste biograaf: hij grijpt het leven van een ander aan om over zichzelf te spreken. Toch is hij volkomen te goeder trouw. Alleen gehoorzaamt hij aan de wet der noodwendigheid, die hem dwingt, alle dingen subjectief te zien en te beoordeelen. Elke daad, elke levens- en wilsuiting van den beschrevene beschouwt hij als te zijn voortgekomen uit de eenige drijfveeren, die hij als mogelijk aanneemt: zijn eigene, gedacht in de gegeven situatie.

Daarom zullen twee levensbeschrijvingen van eenzelfden persoon, door twee verschillende kunstenaars bewerkt, elkaar onophoudelijk tegenspreken, en op de belangrijkste plaatsen het verbluffendst. Dit is niet verwonderlijk: het eenige, wat leeft in elk dier twee biografieën is - de persoonlijkheid van den schrijver.

* * *

Er is voor een kunstenaar - en dit geldt meer in 't bijzonder voor een litterair kunstenaar - geen grooter ramp denkbaar, dan *klassiek* te worden verklaard.

* * *

Het is misschien beter, den kunstenaar Goethe te eeren door een enkele traan, geschreid om de tragedie van zijn Faust, dan door nauwgezette studie van de schrikaanjagende stapel lectuur *over* dit drama.

* * *

Bacon kan Shakespeare geweest zijn of Shakespeare Bacon, maar ‘Hamlet’ zal de zielen ontroeren, lang nadat de geesten zullen hebben opgehouden, zich over de identiteitskwestie op te winden.

* * *

Elk kunstenaar heeft zijn eigen artistiek wezen, zijn eigen geestelijke persoonlijkheid. Zijn *stijl* is daarvan de zichtbare veruitwendiging.

* * *

Men noemt den kunstenaar een scherpzinnig ‘psycholoog,’ Mij wel. Wanneer men daarbij maar bedenkt, dat de *wetenschap*, die men psychologie noemt, hiermee ongeveer niets uitstaande heeft. Men bedoelt er mee: de diepe *menschenkennis*, die de kunstenaar intuïtief bezit en maar weinig behoeft te ontwikkelen door ervaring, om wetenschappelijke psychologen aan studie-materiaal te helpen door zijn werk.

* * *

Een ‘kunstenaar,’ die niet meer doet, dan in zijn werk den tijd herhalen, die juist verstreek, de psychologie uitrafelen van een geslacht, dat juist uitstierf, heeft de beste kans volkomen verstaan te worden, de beste kans ook op roem en populariteit bij zijn leven. Toch zijn hij en zijn werk ‘een vergissing.’ En de Eeuwigheid houdt haar gouden poorten voor hem gesloten.

Vincent van Gogh

Een zonnige vroeg-voorjaarsmorgen. De schaduwen nog lang en grijs, koelen zonder loomheid. De lucht lichtgrijsblauw en doorglansd van zijden zonneschijnsel. Het straatleven luchtig, bewegelik, fris-blij. Deiningen van kracht en opsproeielend jong leven waaien van alle zijden aan uit de sterke atmosfeer. Baldadig klopt het verontruste bloed in slapen en polsen en het hoofd zoekt z'n energie te veruiterliken in kort en hooghartig gebaar. Uitzettende neusvleugels en de borst inzuigend de onstuimigheid van de eerste lenteademen, gulzig, wijd. Er is licht, jong, hevig, toornig en koel licht, overal, tot in de rusteloze hersens, tot in het onzeker-slaande hart, dwingend, heerlik, heersend licht.... De voeten gaan, gaan, sneller steeds, de tanden glinsteren tussen de onbewust geopende lippen, die glimlachen, snakkend naar het sterke, het hevige, dat in de lucht is, dat door het licht verschiet her en der....

Dan de voorname koelheid van het Rijksmeseum. Maar het licht spot er. Het schiet lachende door de weigerachtige kieren, het schatert op randen en glimkanten. Het is te jong, en eerbiedloos.

Alles laat onverschillig. De tragiese worsteling van een Ruysdaellandschap boeit even. Maar het is te romanties, te zwaar, te broeierigdramaties voor deze sprankel-glinsterende stemming van vroeg sterkjeugdig voorjaar-voelen.

En in eens, onverwacht, het zaaltje van Vincent. Afzonderlik, weg van de anderen, die anders zijn, die hij kent en bewondert, die hij haat in z'n werk. Ineens het kranke wonder van de lichtgeweldenaar, van de zieke fantast, de grillige magiër, de hoge verachter van alle conventie, de vertolker in waanzinnige schrilheid van de opperste, de gloeiende, de bamende wanhoop der eeuwig-solitaire ziel. De overspoelende branding, de hoog overbruisende vernietiging van het ziedende licht, van het sissende, kolkende, verslindende licht. En het onzichtbaaraanwezig-zijn van de gemartelde, minuscule mensenziel, die weigert te begrijpen in moordenden angst, die de armen heft, genade-biddend, kermend om mededogen, zich verloren wetend, te klein, te minimaal klein helaas voor deze geweldigheid, voor deze oppermachtige, deze al-verpletterende felheid, deze monsterachtigheid van de zon, de ruimte, de heelal-wijde verschrikking van het verdwaasde licht. Nergens de mens-in-zijn-waan-van-macht, van kalm-rustig beheersen. En toch overal de mens. Maar in angst-doorhuiverde bekentenis van onwaardigheid, overal rondom de sidderende neerzinking, de met ontzetting slaande verblindheid, de trillend wegschuilende ziel-van-vrees, de gillende schrik voor de nabij gevoelde waanzin....

Waar ben ik?.... Hoe kwam ik hier?....

Hier, in dit verscheurende tumult van het al-vergruizelend licht,

van deze alles verzwelgende ruimte, de wit-gloeiende ellende van stofzich-voelen en eindeloos smachten naar grootheid terzelfder stond. O, het doodsangst-aanjagende kleine, wilde korenveld met de wirwarrelende korenaren, gebogen onder de smartelike gesel van een sterke wind, de schuingewaaide vogel worstelend in de kokende lichtzee er boven, en dan de waanzinnige vrees van de verscholen kleine mens, die achter dit koren zich verheimelikt heeft, die vergaat van ontzetting en verlangen, die zich weet, verloren als een zonnestofje in deze atmosfeer van wreedaardige lichtdoorzodenheid, die als damp heenstuift voor het aangezicht van de wilde, de stormachtige verschrikking van dit woest-verslindende - en die, helaas, in staat is dit alles te voelen zonder zich te kunnen weren.... Dit is òf de waanzin òf de dood.... En wellicht beide!

En in een herinneringsflits de woorden van de grote lijder, die Millet bewonderde en vereerde in de uitspraak, dat diens 'Zaaier' geschilderd leek met enkel aarde, met de bruine, vochtige, vruchtbare aarde. Ik ril onder de smart van dit werk, van deze oppermachtige zelftwijfel, deze verstening in hellepijn. En ik zie, dat het in vrezende aanbidding voor het licht geschilderd is met enkel licht alleen, onder ontzettende kwellingen, zich krommend en wringend in gruwelike worsteling met wat hij toch in opperste onwetendheid machtig beheerste.

Vincent!....

A.M.

Van vertalingen en vertalers

II
Henri Barbusse. *het vuur.* vertaling van Andries de Rosa. Em. Querido. Amsterdam 1918.

De heer Andries de Rosa lijkt mij een gelukkig man: klaarblijkelik beschikt hij over een staf van trouwe vrienden, die hem verdedigen, desnoods tegen eigen overtuiging in. Ik gun hem dat van harte, maar daarom kan ik nog niet verklaren, dat zijn vertaling van ‘Le Feu’ iets anders is dan een verregaand prul.

Het schijnt gevaarlik te zijn deze vertaling aan te vallen. De heer Victor E. van Vriesland heeft in ‘De Nieuwe Groene’ een aanval beproefd en is meteen met huid en haar verslonden. De heer Van Campen, bewieroker van de vertaling, heeft hem van uit een duizelingwekkende hoogte een weinig smaakvol bombardement vereerd, hem daarna fijn gestampt, zorgvuldig in stukjes gekapt en ingezouten.

Zelf heb ik al van verschillende kanten te horen gekregen, dat ik van de Rosa's arbeid had moeten afblijven, want - Johan de Meester èn Van Campen hadden het ‘een herschepping’ genoemd. Wat deze heren een waarschuwing moet zijn, hun reputatie beter te gebruiken. Mijn oordeel is, dat Van Campen na de critiek van Van Vriesland wat katterig geworden is en daarom zo te keer ging. Ik hoop, hem nog een beetje katteriger te maken.

* * *

Ik heb nooit beweerd, dat Andries de Rosa niet voldoende Frans kent. Van Vriesland heeft beweerd, dat de vertaler niet behoorlik op de hoogte was van het *Franse argot*, en dat heeft hij m.i. zeer voldoende *bewezen.* Dat hij desondanks is afgemaakt zal z'n redenen wel hebben. - Wat ik beweer is het volgende:

1e. Andries de Rosa kan geen fatsoenlik Hollands schrijven. Zijn twintigjarig verblijf in Parijs, zo uitbundig geroemd als een zijner grootste verdiensten, heeft blijkbaar zijn Hollands taalgevoel totaal vervalst en de directe invloed van ‘Le Feu’ heeft de rest gedaan: overal wemelt het van Franse constructies, zinswendingen en gesprekvormen.

2e. Andries de Rosa kent maar één Hollands dialect, maar één argot: het Amsterdams-Jiddies. Daarom was hij ten enenmale de man niet om een boek te vertalen, dat overvloeit van verschillende dialecten en dat doorspekt is met het zeer bizondere soldaten-bargoens, dat ook in ons leger voorkomt.

3e. Andries de Rosa heeft vaak slordig en onjuist vertaald, ondanks zijn fameuze kennis van het Frans.

4e. Andries de Rosa, de niet-litteraire, heeft litterair willen doen en daarmee het recht verbeurd als pretentieloos overzetter gespaard te worden.
5e. Een boek als ‘Le Feu’ is *te* schoon, *te* groot, om voor ons volk verprutst te worden, zij het dan ook door iemand, die twintig jaar in Parijs gewoond heeft, en invloedrijke vrienden heeft onder de Nederlandse critici.
6e. *De Nieuwe Stem* bestudeert *zelf* de dingen en is niet van plan zijn oordeel te laten beïnvloeden door dat van anderen.

En nu: ter zake!

* * *

Reeds in het ‘Voorwoord van den Vertaler’ begint het drama van de man, die Hollands schrijven wil en het niet kan. In de tweede regel is ons publiek ‘een der *meest goed onderlegde* van Europa.’ Verder vertelt hij ons, dat ‘Le Feu’ eigenlijk niet beschouwd kan worden als een *in de Franse taal* geschreven werk, ‘omdat het grootste gedeelte van de dialoog - en deze vormt juist de karakteristiek van deze pagina's (hoor nou die taal, lezer! *de J.*) - door de poilu's in de loopgraven gebruikt, voor hen, die niet in de onmiddellijk dagelijksche (hoor nou toch die taal, lezer! *de J.*) levenssfeer der Fransche bevolking hebben geleefd, vaak onbegrijpelijk zal blijven.’ Het zal bij nadere beschouwing duidelik worden, dat de Rosa er niet precies in geslaagd is, ons deze dialoog dan wel ‘begrijpelik’ te maken. Hij richt zich, zegt hij, ook tot hen, ‘die voldoende grammaticale kennis bezitten, doch door onbekendheid met het argot de saveur van Barbusse's arbeid - ontging.’ Een hapje voor Charivarius!.... Voelt de lezer al een beetje, dat deze vertaler zijn Hollands, als ie 't ooit gekend heeft, afdoende heeft verleerd?

Ik neem nu het inleidende Hoofdstuk: ‘Het Visioen,’ een der zeer mooie, en mij dunkt, een der minst moeilike gedeelten. Dit hoofdstuk is ongelofelik gebrekkig en krom overgebracht. Het is moeilik een keus te doen uit de zeer ruime voorraad kreupele vertalingen, die ik aanstreepte. De meeste vinden duidelik hun oorzaak in de weinig Hollandse taal-aanvoeling van de translateur, in zijn geringe woordenrijkdom ook, die hem maar al te vaak het minst-juiste synoniem deed kiezen.

‘On n'entend plus que *de loin en loin* le bruit des pages d'un livre, tournées à intervalles réguliers,’ wordt:

‘....niets meer dan van *afstand tot afstand* het *gerucht* der bladeren van een boek,’ enz. Natuurlik had een schooljongen met een beetje zuivere kijk al geschreven ‘*van tijd tot tijd,*’ en het luide ‘gerucht’ had hij vervangen door het simpel-juiste ‘geritsel,’ b.v.

De teringlijders in het sanatorium zijn, zegt Barbusse: ‘repliés sur eux-mêmes,’ en dat prachtige beeld van ‘over zichzelf gebogen’ lijden, dat zich hier onwillekeurig presenteerde, laat de vertaler zich ontsnappen, banaliseert hij tot: ‘ze zijn in zichzelf gekeerd,’ wat grammaties juist is, maar litterair slap.

De courant brengt de tijding van de oorlogsverklaring, en een der zieken zegt: ‘c'est chose faite, la guerre est déclarée.’ ‘Het is geschied,’ suffigt de Rosa, van alle Hollandse uitdrukkingen, die hier te gebruiken

waren, de slapste en minst juiste kiezend. Dan presenteert hij ons de volgende prachtzin:

'*Hoezeer ook verwacht*, brengt het bericht toch een soort verrassing, want de aanwezigen *omvatten* er *de onmetelijke verhoudingen* van.' En Barbusse zei het zo sober en nauwkeurig: '....en sentent les proportions démesurées.' De Rosa echter wou 'litterair' doen.... doch hij deed alleen maar dik.

'Gens intelligents' zijn voor hem niet meer dan 'verstandige mensen.' 'Approfondis par la souffrance et la réflexion,' wordt: 'nog verdiept in hun wezen door het lijden en de mijmering,' waarmee een hinderlike dubbelzinnigheid ontstaat, die opnieuw aantoont, dat de Rosa zijn Hollands niet voelt. - De trieste, helderziende lijders zijn: 'aussi éloignés du reste du genre humain que s'ils étaient déjà la postérité,' en de Rosa vertelt nu gemoedelik van hen: 'ze zijn even ver verwijderd van de overige rtienschheid alsof zij reeds tot *de nagedachtenis behoorden*'.... Men duide het mij niet ten kwade, maar ik vind dit een manier van 'herscheppen,' die strafbaar gesteld moest worden!

De sanatoriumpatiënten 'réfléchissent que c'est le plus grand événement des temps modernes et peut-être de tous les temps.' Natuurlik, maar in de vertaling staat: '.... *wellicht* de grootste gebeurtenis der moderne tijden en misschien van alle tijden is.' Wie de invoeging van dit naar de letter en de geest volmaakt foutieve '*wellicht*' 'een kleinigheid' vindt, begrijpt toch niet goed, wat er in een schrijver omgaat bij het scheppen van zijn werk en hij ziet waarschijnlik evenmin als de heer De Rosa in, dat zulke slordigheden niet geduld mogen worden, en wijzen op een grondig gebrek aan eerbied en - begrip.

De passage, die nu volgt zit zo stik- en stikvol fouten, onzuiverheden en onverstaanbaarheden, dat ik niet begrijp, hoe iemand hier doorheen komt zonder in zich te voelen opkomen een groeiend wantrouwen, weerzin en ongeloof. Een zin als deze:

'De rustige wijdten der vallei, versierd met dorpen als rosekleurige rozen en fluweelen weiden (vermoedt u nu, lezer, dat de man deze foutieve samentrekking niet opmerkt, alweer omdat in 't Frans misverstaan onmogelik wordt door het voorgezette: *de? de J.*) de heerlijke vlekken der bergen, het zwarte kantwerk van dennen en het witte kantwerk van de eeuwige sneeuw, dit alles bevolkt zich met *mensch-beweeg*,'

zo'n zin moest toch iemand als b.v. Van Campen doen zeggen: 'jongen, laat ik oppassen.... dat is toch een beetje suspect'.... En als hij verder leest, dat allerlei verschijnselen 'wijzigen *de vorming* der landouwen,' dan moest hij toch gaan vermoeden, dat 'de vorming' een herschepping is van 'la forme,' de doodgewone vorm, die vermoedelik de hooggestemde bewerker wat al te banaal voorkwam weliswaar, maar daarom toch nog niet gelijkstaat met een zekere 'vorming.' En als zo iemand zonder meer genoegen neemt met een zin als:

'Naar iedere *richting der uitgestrektheid* kan men zich wenden en er is geen enkele, *waar aan het eind ervan* de oorlog niet woedt,'

dan begrijp *ik* met mijn nuchtere verstand niet meer, waar het crities vermogen, de critiese voelhorens van de man gebleven zijn!

'Un fleuve de mort' wordt vertaald als: 'een dooden vloed.' 'Un des voyants pâles' wordt herschapen in: 'een der bleeke.' 'Des mul-

titudes fourmillent par masses distincts,' wordt bewerkt tot: 'Groote menigten krioelen in zichtbare massa's'.... Verder verrast De Rosa ons nog door de volgende originele constructie:

'In het Noorden, in het Zuiden, in het Westen zijn het veldslagen *van alle kanten*, **in den afstand.**' Het is prachtig Hollands! Wie het begrijpt, moet het maar zeggen!

Een eindje verderop toont De Rosa toevalligerwijze, hoe weinig serieus hij het werk bestudeerd, hoe weinig diep hij het gevoeld, hoe hij het eigenlik meer - oppervlakkig *bekeken* heeft. In het Frans staat:

- Arrêter les guerres! Est-ce possible! Arrêter les guerres! Ea plaie du monde est inguérissable.'

De laatste zin staat er *op een nieuwe regel.* Toevallig. En niet inspringend. Zij behoort n.l. tot den uitroep. Maar De Rosa maakt er een nieuwe alinea van en laat het er dus apodicties door Barbusse achtervoegen. En: 'Est-ce possible,' herschept hij in: 'Is het mogelijk!' Precies als een schooljongen. Maar goed is het niet.

In deze 'futiliteit' - want wat géef ik de bewonderaars een stof om mij voor een muggenzifter uit te schelden tegenover de koninklike breedheid van de herschepper! - toont de vertaler een beminnelike nonchalance tegenover de diepere eenheid van het boek, die men toch tegenover een werk als *dit* niet zonder meer mag laten passeren. En dit zelfde verschijnseltje van wanbegrip en vluchtigheid komt meer voor in deze vertaling, die een herschepping, die een wedergeboorte is, 'nauweliks minder voorspoedig dan de eerste.'

De zieken zeggen dingen, die men niet graag 'babbelpraatjes' noemen zou. Barbusse zegt: 'Ees parleurs rentrent, un à un, en eux-mêmes.' '*De babbelaars*,' kletst De Rosa, 'keeren een voor een *in zichzelf terug*'.. 'Préoccupés du mystère de leurs poumons, du salut de leurs corps,' wordt weer aldus verhollandst: '*bezorgd om* het geheim hunner longen, om het heil van hun lichaam'.. Ja, het is inderdaad een herschepping, maar je moet niet vragen wat voor een!..

Ziehier, lezer, een enkele der vele bloempjes, gelezen uit nauweliks *twee bladzijden druks!* En ik heb werkelik maar zo *hier en daar* wat gegrepen. Het is allemaal even slap en miserabel. Het is maar zelden *direct foutief*, maar het is overal *kreupel.* Het Hollands is nergens enigszins presentabel, laat staan litterair op peil en nog veel minder ietwat in overeenstemming met Barbusse's stijl. Het *zweemt* er niet naar. Zelfs daar, waar De Rosa, op gevaar af een totaal verkeerde en volkomen onbegrijpelike zin te construeren, verkozen heeft, *letterlik* te vertalen, is er nog niets overgekomen van de eigenaardige, bitter-zoete stijl van Barbusse. Soms begrijpt hij zelfs de beeldspraak niet, kan hij zich niet dwingen tot de visie, die de auteur deze beelden deed vormen. Ik las op blz. 5:

'Met al die slijkdammen en plassen lijkt *het* (de aarde! *de J.*) een ontzaglijk grijs doek, dat *op zee* drijft en *af en toe wordt ondergedompeld.*'

Men voelt toch dadelik, dat dit beeld onbestaanbaar is! Dit kon Barbusse, de fijne, zuivere stylist, de sobere, maar juiste aanwender-vanbeelden, niet gezegd hebben. Ik zocht het op in 'Le Feu' en vond:

'.... on dirait une toile grise démesurée qui flotte sur la mer, *immergée*

par endroits'.... dus een doek, dat *hier en daar* onder de oppervlakte gezonken is, n.l. daar, waar de plassen zijn!!!

* * *

En dan de dialoog! De dialoog, waar het immers op aankwam in dit boek? De dialoog der poilu's in de loopgraven? Die zou De Rosa ons begrijpelik maken! En dat doet ie aldus:

'Wel, hoe gaat 'et er mee, Firmin?'

''t Gaat nog al, *het komt en het gaat*,' zegt Volpatte.

'Zo iets zeggen onze Hollandse veldbonken ook alle dagen,' denkt De Rosa misschien, maar ik geef hem de verzekering, dat het nog nooit is voorgekomen. En dat dit 'Hollands' ons absoluut niet verstaanbaarder is dan het Franse: 'ça va-t-et ça vient,' al heeft De Rosa de werkwoorden dan ook voor ons verwisseld. Integendeel.

'Lamuse, de mensch-os,' zegt De Rosa. Wij zeggen: 'dit is Frans, meneer (l'homme-boeuf). Hollands is: 'de os-mens'.... Deze Lamuse zegt:

'Non (ik heb niks gehoord), j'ronflais. Faut dire que j'ai été de travaux de nuit, l'autre nuit.' De Rosa vertaalt:

'Nee, ik snurkte. Maar vergeet niet, dat ik van de nachtploeg was, vannacht.'

Zo'n eervergeten lijntrekker! Die snurkt as ie van de nachtploeg is! Maar zo erg is die Lamuse eigenük toch niet, hoor! Hij bedoelt eerlik *de vorige nacht.* De vertaling moest zo zijn:

'Nee, ik bronsde. Maar de vorige nacht heb ik ook met de nachtploeg meegesappeld!'

Zo praten *onze* poilu's, ziet u, meneer de Rosa.

Biquet debiteert het volgende kranke 'bargoens:'

'Zie me nou toch zo'n rotte inrichting. Ik heb bijna niks gemaft: juist wou ik beginnen, toen werd ik wakker gemaakt door de aflossing van het 129ste, *dat*(!) voorbij ging. Maar niet door het geluid, door de stank. O! al die kerels met hun voeten vlak bij me smoel! Het heeft zoo in me' neus gepiekt, dat ik er wakker van werd.'

Ik verzeker u, dat dit een salon-poilu is, herschapen voor gebruik in de huiskamer. Wij, in het veldleger, zeiden dat ongeveer zo:

'Mot je zo'n keleira-hol zien! Ik heb haast nie kenne pitte, 'k Was haast onder zeil, toe kwam die pest-aflossing van 't 129ste en toe wier ik weer klaar wakker. Nie van de keet, maar van de stank. Bah! al die pesstrale met'er zweetjatte vlak bij me poszegel!.... Ik ben wakker geworre van de rotlucht!'

Het klinkt minder gekuist, maar het is heus niet meer dan de waarheid, die Barbusse wou geven, getuige zijn hoofdstukje: 'Les gros mots.' Daarom had De Rosa ook niet mogen vertalen: 'zaniken.' Dat woord is veel te zachzinnig en te weinig tekenend, te weinig gepeperd voor soldaten-monden. Hij had gerust mogen wagen: 'ouwe hoeren,' of zelfs het onaesthetiese 'zijken'.... 'Schaapskop' zeiden we nooit tegen mekaar. Dat lieten we aan ouwerwetse dorpsschoolmeesters en knappe vertalers over. Wij zeiden:'kaffer,' of 'boerelul,' al naar onze stemming. En als Pépin van Tirloir zegt: 'C'con là!' dan is De Rosa's

vertaling: ‘Wat'n mispunt!’ mijlenver abuis. Dat moet zijn, eerlik: ‘klootzak!’ kort en krachtig. Netjes is dat woord niet, maar ‘con’.,., dat is ook niet flauw, wat? ‘Keukenpiet’ en ‘pannekrabber’ zijn onbekende grootheden voor de Hollandse soldaat, en een bajonet noemt hij geen ‘tandenstoker,’ zoals de Fransen doen, maar een ‘slakkensteker.’ ‘Ceinturon’ zal wel ‘koppel’ betekenen en zeker is het niet ‘ceinturen’.... En stel je voor, dat er één Hollander, poilu of niet, gevonden zou worden, die het volgende fraais debiteren *kon* (tegen een buitengewoon vet en roeterig kameraad):

‘Want op het stuk van kinderen krijgen, zou je bij je vrouw negertjes verwekken!’

Ook zegt een Hollandse soldaat nooit: ‘Het *zijn* uitvaagsels, van het 129ste.’ Misschien kàn hij zeggen: ‘Het 129ste is uitvaagsel,’ maar vrij zeker zou hij beweren: ‘Dat 129ste is allemaal vullis.’

‘Stelen’ noemt de veldbonk niet ‘gannefen,’ maar ‘achterover drukken,’ meneer De Rosa. En zo zou ik kunnen doorgaan in eindeloze reeks.... Maar waartoe zou het dienen? Als u niet tevoren beseft hebt, dat deze soldatendialogen, geschreven door een soldaat, alleen konden worden overgebracht, met enige kans op een ietwat zuiver resultaat, door iemand, die zelf onder de soldaten geweest was en him bargoens verstond en wist te hanteren. Dat *u* in ieder geval de hulp van zo iemand dringend behoefde en het zonder die hulp niet had mogen wagen, deze ‘herschepping’ te ondernemen. U had bovendien het dialect der Auvergners, Picardiërs, Parijzenaars, Provençalen en wat dies meer zij, moeten overzetten b'v. in Brabants, Gronings, Amsterdams en Limburgs en als u dat niet kon, dan had u hulp moeten vragen al weer, want ook deze eigenaardigheid behoort tot ‘de saveur van Barbusse's arbeid.’ Nu is dat alles overgekomen op zodanig verwarde en kreupele manier, dat het in niets meer de scherpe realiteit nabij komt, die Barbusse ons gaf in ‘Le feu.’

‘De saveur van Barbusse's arbeid,’ die wou de heer Andries de Rosa het Hollandse publiek doen genieten. En door z'n pralend gedoe, ijverig bijgestaan door een onverantwoordelike en gemak-zuchtige kritiek, is de goegemeente in de waan gebracht, dat ie serieus werk leverde, dat ie ons die fameuze ‘saveur’ bracht. En hij geeft ons een onbegrepen, niet-doorleefd schijn-realisme, in een taal, die *geen Hollands* is, maar een gebrekkige overgangsvorm tussen Frans en Rapenburgs. Het prachtige grote boek is hopeloos verprutst. Het is vervalst in z'n edelste bestanddelen! En daar zitten we nu weer opgescheept met een ‘bewerking’ van dit belangrijkste boek der laatste jaren, een bewerking, die welbeschouwd niet meer of minder is, dan een schande voor onze letterkundige naam. Dat hebben we te danken aan de heer De Rosa, die mis* bruik maakte van zijn roep als uitnemend Frans-kenner door zijn langjarig verblijf in Parijs, en verklaarde, dat hij dit wel kon. Maar we danken het ook aan de treurige wijze, waarop de kritiek in Holland haar taak opvat. Als het hier gewoonte was om vertalingen serieus onderhanden te nemen, *ten minste wat het Hollands betrof*, dan zou er al veel gewonnen zijn en de brutaliteit van de litteraire kwartjesvinders, die men hier ‘vertalers’ noemt, zou wel wat minder worden. En dat is toch zo moeilik niet?

Tot in de spelling van zijn dialogen immers levert zo'n meneer De Rosa bewijzen te over, dat *taal* voor hem iets is, dat buiten zijn macht, om niet te zeggen, buiten zijn bevatting ligt. Deze spelling, bedoeld als foneties, is overal vals, verkeerd en niet volgehouden. De Hollandse manier van afkorten en liëren leeft niet in de oren van De Rosa, omdat dat geen kunstenaarsoren zijn. Hij doet het maar zo'n beetje lukraak, op de bonnefooi af. Vlak naast mekaar in één regel, schrijft ie soms eerst een eindje in de officiële, grammatiese spelling, en dan weer plotseling een stukje realisties afgekort: 'Maar wat is er aan te doen? Niks van antrekke.' Dat zijn aanwijzingen van principiële, litteraire minderwaardigheid.

En als er dan iemand komt, die met zeer voldoend bewijsmateriaal aantoont, dat De Rosa, zo knap als ie dan mag zijn, op geen vamen na opgewassen is geweest tegen *deze* taak, dan wordt die man aangeblaft en gehoond als een infaam struikrover. Het reageren van de vertaler laat mij koud, maar het had een Van Campen gepast zijn vergissing te herstellen, zijn lof te herroepen, al had ie dan op bijkomstige omstandigheden z'n aanvaller kunnen te woord staan. Hij was verplicht geweest, eens consciëntieus te onderzoeken, of het wel zo mooi wàs, als hij eerst gedacht had, en dan had ie dienen mee te helpen, dit smadeük bedrijf aan de kaak te stellen en - buitenlandse kunstenaars te beschermen tegen de uitbuiting der vertalende roofgieren. Wat zou de heer Van Campen er van zeggen, als *zijn* werk in 't Frans vertaald werd op dezelfde wijze als de heer De Rosa 'Le Feu' in 't Hollands overbracht? En wàt zou ie zeggen van de Franse criticus, die zich lovend uitliet over deze zonderling-brutale 'herschepping?'

Ons vertaalsysteem is een liederlikheid. En 'Het Vuur' van Andries de Rosa is niet beter dan de rest. Dit is brutaal speculeren op de naam van een vriend artiest en geld verdienen aan vreemd werk, dat elk vertaler verhanselt en verfloddert naar de mate van z'n wanbegrip en stommiteit.

En daaraan is de critiek schuld: De onverantwoordelike, om niet te zeggen gewetenloze critiek.

Wij eisen, dat de wereldlitteratuur op waardige wijze in onze taal wordt overgebracht, en wij eisen, dat mensen als deze heren S. van Praag en Andries de Rosa hun handen er van af houden. Omdat dit *kunstenaarswerk* is.

Men zegt: 'maar de inhoud kan nu toch door ieder Hollander genoten worden!' Misschien, maar dat is voor een kunstwerk niet voldoende, wellicht niet eens het voornaamste. Een kunstenaar had ons '*Le Feu*' gebracht. Nu zitten we te kijken met '*Het Vuur.*' En ergeren ons.

* * *

Men heeft mij gevraagd, mijn aanval van de vorige maand te documenteren. Ik was nooit anders van plan. Ik heb het niet uitgebreid gedaan. Maar voor elk begrijpend, litterair voelend mens zeker voldoende. Het is een triestig en afmattend werk. Maar als de heer De Rosa misschien niet tevreden is, wil ik hem ook nog wel enkele honderden 'kleinigheden' onder z'n neus toveren; het hele boek zit vol, van 't begin tot het einde.

Ik heb gesproken van ‘dit loeder van een vertaling.’ Men vond de uitdrukking onhebbelik. Ik kan er niets aan doen. Ik ben ook een soort realist en noem de dingen graag bij hun juiste naam.

Zo.... en nu mogen de vrienden hun merkwaardige procédé's ook op mijn angstige persoonlikheid gaan toepassen, als de lust daartoe hen bekruipt. Als ze maar weten, dat ik nog al stevig geharnast ben en dat mijn munitiemagazijn onuitputtelik is....

A.M. DE JONG.

Fatsoen
Tweede bedrijf

‘Eenheid in het nodige, vrijheid in het onzekere, in alles de liefde.’

Personen:

KOSTER GOMMERT.
BATJE, zijn vrouw.
DOMINE WOODBROOK.
De dames-af deling van de lidmatencatechisatie: JO en BETTY VAN OMMEREN, LUUS, JULES, CLASINE, TILLY en nog'n viertal dames van ongeveer twintig jaar.

Het 2e bedrijf speek in de catechisatie-kamer van een ‘modern’ kerkgcbouwtje.
Het toneel stelt voor de catechisatie-kamer van een Remonstrants-Gereformeerd kerkgebouwtje. In de volksmond: het rijke-luis-kerkje. De mensen, die er van gebruik maken, vormen een kleine kudde met een herder. De herder is Woodbrook en de kudde noemt zich ‘medern;’ een trots woord, veelomvattend als 'n order van Napoleon of een speech van David. ‘Medern’ wil zeggen: verlicht - vrij van Middeleeuwse teologiese duisterheden, - verstandig - vrij van bijgelovigheden als wonderen, heiligen en sacramenten, - vrijzinnig - vrij van alle geloofsdwang - (de lezer appresieere, dat ik me hier niet te buiten ga aan keurslijven met stijlblommen) blijmoedig, - vrij van het sombere zondegeloof, doch zoekend de zon in de bloemetjes (liefst niet te dicht bij de slootkant) - en tenslotte prakties, - trachtend Kristenen te zijn in daden van 's Zondags half elf tot bij twaalven. Dat alles tezamen heet ‘medern.’ Het kwam'n vijftig jaar geleden. Alles was toen zo oude-paai-achtig-gemoedelik als'n boek van Dickens,- zelfs in de Nederlands-Hervormde Kerk. Er waren twee soorten dominees: rekkeliken en presiezen en die preekten beurt om beurt, 't Kenmerkend onderscheid was, dat de laatsten volle kerken hadden en de eersten lege. Dit pleitte derhalve voor de eerste soort. Nochtans begonnen de presiezen (de ‘otterdoksen’) te schelden. Men kent het resept: hel, verdoemenis, vuur dat niet wordt uitgeblust, wening en knersing der tanden. Tevens stierven er wel eens mederne dominees en dan werden - na voor het godsdienstig leven zeer opwekkende heibeltjes - in hun plaats ‘otterdokse’ dominees beroepen. Alzo kwamen er telkens minder mederne dominees en telkens meer medern leven. De laatste der Mohikanen (als het niet ongepast is een mederne dominé met een roodhuid te vergelijken) had zelfs geweldige aftrek, niet zozeer vanwege

de zeldzaamheid, doch vooral door de eigenaardige zucht van een groot deel van onze brave burgers om door een tegenpartij te worden uitgevloekt en om zelf te kunnen vervloeken. Ook deze laatste dominé ging de weg van alle vlees. Hij werd, na de gebruikelike teologicse festijnen door een otterdoks vat vervangen. De medernen nu lieten zich niet koejeneren en daar onder hen de meeste rijkelui waren (de 'otterdokse' zonden als reizen op Zondag, schouwburg, bal en voetbalmatch hadden voor hen de meeste verleidingskracht) kwam er al gauw 'n 'medern' kerkje. Doch deze mijn sprong verkeerd. Godsdienstig leven bestaat niet in ons land, wel 'n massai godsdienstige tegenstellingen. Neem de tegenstellingen weg en de mensen schelden niet meer teologies, waarmee 'de Godsdienst' ook meteen alle aantrekkelikheid zou verloren hebben. Het behoeft dus geen betoog, dat het 'modernisme' 'n treurig bestaan voortsleepte: de aroma der wekelikse vervloekingen ontbrak. Bovendien was er geen vaste predikant. Catechesatie en zondagschool werden geleid door 'n godsdienstonderwijzer, die voor zijn karige beloning zulk een massa kwajongensstreken en beledigingen van kleine en grote gemeenteleden te slikken kreeg, dat het feit, dat hij het volle twee jaar uithield ons bijna met de Kristclike lijdzaamheid zou verzoenen. Toen was de gemeente zelfs uiterlikaftands. Ze kreeg 'n andere firma en een nieuw uithangbord. Er kwam 'n vaste Remonstrantse predikant met grote organisatoriese talenten: hij bedelde 'n stamkapitaal bij elkaar benevens 'n geldsom, waarvoor het kerkgebouw werd gerestaureerd en van 'n toren voorzien. Tevens werden een moderne zangvereniging gesticht - gemengd, en dus 'n groot sukses en een naaikrans, waarop wekeliks door ettelike jongedochters handwerken van twijfelachtig nut werden vervaardigd benevens kletspraatjes van nogminder-dan-twijfelachtig nut, om dan eens per jaar op 'n tentoonstelling voor fancy-prijzen - de zusters der Gemeente steken elkaar graag de loef af - te worden verkocht. - d.w.z. de handwerken. De opbrengst stijfde het stamkapitaal. Kerk en catechesatie werden op krasse manier aangepakt en de zaken bloeiden. Het aantal 'broeders en zusters, die zich op dezen morgen (Zondag van 10 ½-12 uur) in gemeenschappelijk samenzijn willen wenden tot God uit de dagelijksche sleur en beslommeringen' werd àl groter, De lengte van Gods goedheid in de tussenzang werd van twee tot drie coupletten vermeerderd in verband met de langere duur van de collecten.

Ziehier onbetwistbare bewijzen van bloeiend religieus leven. Doch God en'n kerkeraad riepen de predikant-organisator naar 'n grotere gemeente, die beter salarieerde en.... Woodbrook werd opvolger. Deze was meer dominé, minder organisator en'n algemene verslapping trad in als de dooi na zes weken vrieskou. Als 't twede bedrijf begint heeft 'n twejarige dooi zo goed als alle kerktuchtelike ijspegels verwaterd.

Alzo: de catechesatiekamer: de leerschool, waarin met behulp van 'n dominé, 'n paar leerboekjes van 'n andere dominé, 'n liederbundel en een opstellenschrift naar de geestelike rijpheid wordt gestreefd, benodigd voor 'de aanneming.' Deze is een eksamen van de meest onschuldige soort. Het is verblijdend te zien, hoe in deze maatschappij, waarin geen twee mensen meer rondlopen, die niet voor'n paar eksamens zijn gesjeesd, nooit iemand ontoereikend-toegerust wordt geacht voor 't medern-kerkburgerschap. Zij, die 'aangenomen' zijn, bezoeken de lidmaten-catcchesatie of doen dit niet. De gemakkelikste weg is de brede en alle moderne wegen eindigenals de romans van Werner - in zaligheid. Ongeveer een derde der catechcsanten

- in dit licht beschouwd is het aantal groot - leggen zich de ascese op van 'n voortgezette kursus. Op deze bevinden zich, behalve bovengenoemde leermiddelen, 'n Leidse vertaling, 'n De Genestet en 'n kopie slappe thee in het middelpunt der belangstelling.
Het lokaal, waarin de bovenomschreven dingen plaatsgrijpen, is 'n vrij sombere ruimte met 'n kaart van Palestina, enkele bijbelse platen van Josselin de Jong en 'n aantal moderne wandteksten. Verder is er 'n lange, smalle tafel met stemmig zeemleer, 'n armstoel met kussen aan 't hoofd ervan en twee rijen gewone stoelen ernaast; 'n piano, 'n kachel en wat boekenkasten.
Deur, die gemeenschap geeft met de buitenlucht, en waardoor de joelende spes patriae gewoonlik niet in marsorde binnentreedt; deur, die naar de kerk voert en waardoor dominé met het Bestuur 's Zondags binnentreedt, wèl in marsorde, al is 't dan een treurmarsorde; en 'n deur met trapportaal en trap naar de bovenwoning van 't kosterlik echtpaar.
Avond, ongeveerlacht uur.

1*e Toneel.*

KOSTER GOMMERT.

Koster Gommert is'n gewichtig persoon; hij vreest niemand dan God, zoals ie zegt, en z'n vrouw, wat ie niet zegt. Hij proeft de nieren niet alleen van de leden van z'n gemeente, maar ook van de dominés, die hem achtereenvolgens tijdens z'n meer dan twintigjarige ambtsvervulling hebben bijgestaan. Hij zal u presies vertellen, dat dominé A. niks was met z'n preken, maar overigens de boel goed bij elkander hield, dat dominé B. 'n hele goeie preek maakte, maar wel 'n beetje 'otterdoks,' dat dominé C. mederner was en 't wel goed kon, als ie z'n buien had, maar dat ie veul te veul dominé was en z'n eigen veuls te weinig met de gemeente bemoeide en dat dominé D. 'n beste man was, maar 'n kreng van 'n wijf had, zonde en jammer! Geen wonder trouwens, dat de koster de beste kritiek levert op dominé: hij toch ziet zijn inkomsten stijgen of dalen met dominees aantrekkelikheid in de gemeente: het aantal voetkussens, dat hij 's Zondags mag aansjouwen en het aantal niet-jaarliks-verhuurde plaatsen, die hij mag aanwijzen, het aantal gezangenbundels, die hij mag verhuren, ze zijn recht evenredig met dominees populariteit. Gommert is 'n welgedane figuur met bakkebaardjes; z'n gezicht zet hij altijd in dezelfde plooi: de pàssende; lachen heeft men hem nooit zien doen in funksie en als hij het daarbuiten doet, lacht alleen z'n keel met 'n gegrom als van 'n pas opgepookte vulkachel: zijn masker blijft hetzelfde.
Tot deze uiterlike verstening heeft ook z'n baantje van aanspreker megewerkt - aanspreker van moderne lijken alleenlik - dat een noodzakelike aanvulling op het kosterschap schijnt te zijn, wat ons billik voorkomt: een modern lijk blijft modern zolang het boven aarde is en al die tijd heeft de koster er derhalve rechten op, die niet ontkend kunnen worden. Tans is hij bezig kolen op de kachel te doen. Als hij daarmee klaar is, gaat hij naar een soort rooster aan de wand en zet zijn bril op.

Laat eens even kijken.... Donderdagavond acht uur (*wijst op de lijst bij*) de jongens van 15 tot 16 jaar.... nee, die heb ik gisteravond gehad.... o juist; Donderdagavond, dat is deze.... lidmatencatechesatie.... jonge dames (draait zich om) hm.... jonge dames.... nou, 't zouwe misschien jonge dames weze.... as Woodbrook ze dr zo goed

onder had as z'n voorganger.... wat het nòu benne zelle we maar niet zegge.... me vrouw zeit ‘krenge’ en ‘ontuig,’ maar dat mot ze voor d'r eige verantwoordelikheid neme....

(hij maakt een kast open)

Lidmate.... dat benne: de Bijbel

(haalt'n Leidse vertaling voor de dag en legt deze op de tafel aan 't boveneind)

, De Genestet.... daar dweept ie erreg mee.... staat op stoel soms hele stukke an te hale.... ìk vind ‘et niet errenstig genoeg, al die versies.... en de ‘Schets van een zedeleer,’.... dat is een goed boekie.... as ie dàt geleerd hebt, weet je tenminste wat

(bladert).

Eerst de heidene, die stene anbidde,'n bewijs, dat ze toch overal *wat* hebbe.... dan de Mohammedanen, die d'r gosdienst uitbreije met het zwaard, dan Boeddha, die leefde van eene rijstkorrel en dan de Kristene

(bladert).

Eerst de Roomse met hun sakkeremente.... hèbbe wij niet.... dan de otterdoksen met d'r wòndere.... hebbe wij oòk niet; en dan kom ie an de medemen.... Doopsgezinde.... Remonstrante.... juist, Oldenbameveld, dat was de oprichter d'r van

(legt de boeken bij de Bijbel).

As ie dat nou allemaal ken, dan wèet je tenminste, waarom ie bij óns ben, maar Woodbrook heb niet de gave, om het ze goed te lere.

2e Toneel.

KOSTER GOMMERT; BATJE, z'n vrouw.
Bat je verschijnt. Ze is een rammel, die met een strootje kan worden opgewonden en nog door geen zes kosters kan worden stopgezet, als ze op gang is. Ze kent de cronique scandaleuse van buiten van haar gehele gemeente, te beginnen bij de domineesvrouw, wier handelingen, japonnen en hoeden speciaal onder haar strenge controle staan, en repeteert deze in 't bizonder op de wekelikse naaikrans. Evenals in het wonderverhaal van de broden en de vissen, wordt haar brein steeds meer gevuld met lasterpraatjes, hoe groot het aantal ook is, dat ze gratis distribueert. (Zo ziet men, dat de wonderverhalen figuurlik dienen te worden opgevat). Behalve deze onmisbare gave, bezit ze de eigenschap, niets met- rust te kunnen laten, waaraan een stofje of smetje kleeft - zowel in figuurlike als in leiterlike betekenis - behalve haar eigen lichaam, dat ze ééns geheel heeft gewassen, n.l. toen ze een operatie moest ondergaan, 'n omstandigheid, die de gepleegde onzedelikheid bijna geheel verontschuldigt. Van buiten ziet ze er stemmig uit: dof-zwarte japon met glanzend-zwart zijden schortje en op 't hoofd 'n zwart dekje - 'n wollen mutsje met twee keelbandjes, dat de hersens broeit, vruchteloos intussen, want Batjes hoofd bevat geen kiemen die door de broeierij tot leven kunnen worden gewekt. ‘Ze is niet kwaad’ zeggen haar kennissen, het geen ze ook van een ongare biefstuk zouden zeggen in tegenwoordigheid van de gastvrouw.

Bij haar optreden raakt Gommert merkbaar de kluts kwijt, hetgeen hij achter vertoon van kalme waardigheid zoekt te verbergen.

BATJE:
Heb ie al kolen op de kachel gedaan?

GOMMERT:
Ja vrouw.

BATJE:
En heb ie die kepotte stoel weggezet?

GOMMERT:
Ja vrouw.

BATJE

(gaat rechtstreeks tot de aanval over):

En zei je 't 'em vanavend es gòed zegge?

GOMMERT

(onrustig):

Hm....

BATJE

(vriendelik):

Of ben je weer bang om je eige an koud water te brande?

GOMMERT:
Ik zel me niet brande.... Ik loop nooit zo hard van stapel.

BATJE

(laat haar prooi nog even spartelen):

Ja, dat doe *ikke*, hè? Maar ik heb m'n hart op m'n tong en jij zegt nooit, wat je denkt.

GOMMERT

(laconiek):

Wie veul zegt is dom.

BATJE

(met toenemende beminnelikheid):

Och! Wat een wijs mens.... net Sokràtes.... Maar wat ik zegge wou....

(beslist)

vanavend spreek ie d'r over.

GOMMERT

(met de wijsheid van een minister):

't Hebt geen haast.

BATJE

(nijdig):

Zo, heb 't geen haast.... Mot die onzedelikheid dan maar deùrgaan... Motte al de otterdokse de d'r vuile neuze dan maar insteke, dat die geile meide zò uit de kattekezasie naar 't Park toedweile om te vrije.... 's avens tege nege uur staat het hier vol met jonges voor de deur, as loopse honde stane ze te wachte.... 't ontbreekt er nog maar an, dat ze tege de deur piese....

GOMMERT

(stoïcijns):

Watte ze buite doen, motte ze zelf wete.... ik ben geen politieagent...

BATJE:
Nee, je ben'n flàpdrol, as ie 't dan presiès wete wil. Je laat je nog door die meides voor de gek houwe.... moste ze mijn lappe!

GOMMERT:
Nou, dan ga jij schelde.... en ik zwijg.... Wie of 't er nou wijzer is...

BATJE:
Jij ommers.... jij ben zo wijs as Salomon.... en zo geduldig as Job.... en je hebt lèf as de kat van m'n meuje....

(onschuldig).

Van die meid van Van Ommere vind je 't zeker ook goed?

GOMMERT

(beslist):

Die mot weg.

BATJE

(voldaan):

Zo, voel ie dàt ook? Dat valt me dan tenminste mee. Woensdagavend

op de naaikrans zeit mevrouw Lucasse nog, Batje zeit ze, as die slet van Van Ommere niet weggejaagd wordt, dan haal ik m'n Jules van de kattekezasie af. Zit hele avenden bij die jonge van De Koning an huis, de vent na 'n vergadering van die roje kerels, 't wijf na'n vergadering van die roje wijve.... hoef ie niks te vrage

(deklametend).

En dat hebben die meisies zo gaarne.... En dat dèl heb hier 't grootste woord.... heb natuurlik net zoveul gosdienst as mijn pantoffel.... in de kerk zie je d'r nooit.... Die meid mot 'r uit, hoe eer, hoe liever.... We gane nou al lang genogt over de tong....

GOMMERT:

Woodbrook weet er alles van.... hij mot er maar'n mouw an passe...

BATJE:

Zo, maar jij zegt'et van -mevrouw Lucasse

(als Gommert geen blijken van enthousiasme geeft)

anders doe *ik* 'et.

GOMMERT

(haastig):

Ik zel het zegge!

BATJE:

En je drukt'et hem goéd op z'n hart.... ik zei luistere achter de deur.... 't mot nou es uit weze.

GOMMERT

(wanhopig):

Ik zei het zegge.... ik zei het zegge.... ik zei het zegge.... nou.... goèd of nièt.

BATJE

(onverstoorbaar):

As ze d'r niet uitgaat is 't jóuw schuld. GOMMERT

(gaat in de kast neuzen en betast de boeken, die er in staan).

Verrek.

BATJE:

En mevrouw Van Gelder en mevrouw Pereboom wille d'r dochter d'r oòk afneme.... hoor je 't?

GOMMERT

(bepaalt z'n aandacht bij de teologiese schatten).

BATJE

(komt naderbij):

Hoor je 't?

GOMMERT

(blijkt ietwat doof).

BATJE

(trekt hem resoluut bij de kast vandaan):

Hoor je 't?

GOMMERT:
'k Ben niet doòf.

BATJE:
Over wie hàd ik 't dan?

GOMMERT:
'k Zeg geen lessie op.

BATJE:
Dan zei ik spreke.... op mijn manier.... daar ken je donder op zegge....

GOMMERT

(overwonnen):

Over mevrouw Van Gelder.... en mevrouw Pereboom.... is 't noù goed?

BATJE:
Zeg dat dan dalik.... je mot jou de woorde met kabeltouwe uit je strot trekke.... Nou.... ik ga naar bove.... 'k heb m'n werk

(bij de deur)

: Dus je denkt erom?

GOMMERT

(binnensmonds):

Val dood.

BATJE

(met groter nadruk):

Dus je denkt erom....

GOMMERT:
Jà.... jà.... tot m'n doòd toe....

BATJE:
Dan zei je'n gezegend sterfbed hebbe.... Denk erom, ik luister

(af).

3e Toneel.

GOMMERT, JO VAN OMMEREN, LUUS.
Gommert zet de dialoog met z'n vrouw in zichzelf mopperend voort, wat hij gewoonlik doet, zodat hij uit elke diskussie als overwinnaar te voorschijn treedt: ook de menselike ijdelheid vergenoegt zich bij gebrek aan brood met de kortsjes van pasteien. Onder deze worsteling der gewonde ziele betast hij Woodbrook's teologiese schatten. Dan komen Jo en Luus binnen, ontdoen zich van hoed en mantel en ontrukken Gommert de volledige zegepraal op z'n egade.

Luus is de enige vriendin van Jo van Ommeren. Vriendschap tussen jonge dames is gewoonlik van'n bizondere soort; ze omvat: samen langs de straat slenteren op jacht naar jongens - alleen te jagen ware onfatsoendelik -, elkaar vieze romannetjes lenen en deze op nog vunziger manier samen beginnegappen, elkaar de loef afsteken in aanstellerige kleding en de ogen uitsteken met opzichtige sieraden en amusementen; elkaar indire kt maar hatelik kwetsen en beledigen op die eigenaardige, spesiaal zacht-vrouwelike wijze; elkaar bekletsen bij andere vriendinnen en minstens eens in de veertien dagen een eeuwig edikt sluiten om de vennootschap aldus voort te zetten 'tot er de dood op volgt.'
Luus is te gezond voor deze soort vriendschap. Wel heeft ze ook jachtavonden gehad en vieze romans verslonden, doch haar gevoel leerde haar die bezigheden als minderwaardig beschouwen. Ze is te zwak om er afstand van te doen, doch ze kent die zwakheid en bespot haar met vertoon van wereldwijsheid en met'n ondergrond van leed en zelfverwijt. Ze sloot

zich bij Jo aan, omdat ze tegen haar dpzag, zoals de zwakkere het doet tegen de sterke en daar haar ouders rijk zijn, moedigde Mama van Ommeren de vriendschap aan. Door deze moederlike tederheid vlocht in de stille eenzaamheid van vele samen-doorgebrachte avonden intellektueel en aesthetics genot'n vriendschapsband, bijna even hecht als het drievoudig snoer: God, Nederland en Oranje!

LUUS:

Wel Gommert, welke roman zal het wezen?

GOMMERT

(nors):

Ik lees geen rómans.... dat is meissieswerk.

LUUS:
Wat lees je dan, o Siegfried?.... In welke werken vindt uw mannelik hart lafenis?.... Welke geestelike terreinen kultiveert gij?.... Naar welke verre horizonten streeft uw stoute verbeelding?.... Bemint gij het heldendicht?

JO:
Het pantoffelheldendicht....

GOMMERT

(agressief):

Pas jìj maar op!

JO

(lachend):

Wat ridderlik!.... Zeg Gommert, waarvoor moèt ik oppassen, voor blàffende honden of voor bìjtende?

GOMMERT:
Ik zeg: pas jìj maar op.... en meèr zeg ik niet....

LUUS:
Hoe heerlik geheimzinnig! 't Orakel van Delphi.... met bakkebaardjes

(gaat heel lief naar Gommert toe)

. Kom, zeg es òp, schat.... ik ben dol nieuwsgierig

(zachter)

wat heeft je vrouw je verteld.... kom zeg het maar.... heb je nou nòg geen muilkorf voor d'r gekocht?

GOMMERT:
Mos jìj hebbe.....

LUUS:
Hoor es, Gommert, als je 't me vertelt.... zo heèl zachtjes aan mijn oor.... dan krijg je.... 'n zoèn....

GOMMERT

(met afschuw):

Ga weg, meid!

LUUS

(hem imiterend):

Wijk van mij, Satan!.... Bah, Gommert, je ben 'n draak, als ik pà zo aangehaald had, had ik allang m'n zin gehad....

GOMMERT:
Ik ben je pa niet....

LUUS:
Nee, helaas.... wat zòu ik je gauw mores leren.... Dus ik kom niets te weten?

GOMMERT:
Ik zeg niks.

JO:
Och, 't is oùd nieuws, Luus.

LUUS:
Dat kàn niet.... Batje weet altijd de eèrste nieuwtjes. Konkurrentie onmogelik.

JO:
't Is over m'n onzedelikheid.... Er is op de naaikrans weer es over gekletst.... En dat moet jìj aan dominé vertellen. Niet waar, brave Gommert?

GOMMERT:
Je zegt het zèlf!

LUUS

(boos):

Ben je gek, kerel! Moet jij je daar oòk al druk over maken! Laat dat over aan wijven van boven de veertig! Foei, 'n man die zich leent tot het colporteren van zulke praatjes!

(weer spottend):

En dan nog wel zò'n man.... ‘de held als koster’ zou Carlyle schrijven als hij de eer had, je te kennen....

JO:
Och, hij moet z'n boodschap doen.... voor Batje.... Niet waar, Gommert?

GOMMERT

(mannelik):

Ik zel m'n plicht doen, en doe jìj de jouwe maar.... dat zou beter voor je weze....

LUUS:
Wat 'n mispunt.... Gott strafe Gommert.... Enfin, hij heeft Batje... erger kan 't niet

(tot Jo):

Wil je wel geloven dat ik jouw geval interessant ga vinden.... Mijn vriend woont helaas niet hièr.... anders ging ik hem oòk eens bezoeken.... 'n Goedkoop middel om 'n reputatie te krijgen....

JO

(wat neerslachtig):

Ik denk, dat de aardigheid er wel gauw àf zou zijn, als je 't probeerde...

LUUS

(resoluut):

Zèg.... kop òp, zegt pa altijd.... een van de weinige mannelike woorden, die hij zegt... de andere zegt mà, weet je.... Maken ze 't je tuis èrg moeilik?

JO:
Och, ze hebben vader van me afgetrokken.... Die is nu oòk onuitstaanbaar.... Dat is het enige, wat me treft.... De rest

(haalt de schouders op)

.

LUUS:

Ja, dat is beroerd.... je pa meent het goèd

(pauze)

. Maar zeg.... jouw toekomst.... met Wim

(zacht)

Dat is toch 'n heerlike zekerheid?

JO

(eenvoudig):

Zeker.... en daarom ga ik geen stap opzij.... want onze liefde is mooi.... en dat geluk laat ik me niet ontnemen.

4e Toneel.

DE VORIGEN, BETTY VAN OMMEREN, TILLY, CLASINE, JULES en nog 'n twetal jonge dames van ongeveer twintig jaar.
Ze zijn allen in het stadium, dat voor een parvenuskind volgt op de onderwijsinstituten: het wachten op een man. Dat wachten is intussen niet passief: de vooroefeningen van het spel der konventionele liefde worden ijverig gerepeteerd. Vandaar 'n streven naar interessant-zijn, 'n imiteren van roman-, theater- en filmjongedames; 'n afwezigheid onder alle omstandigheden van alle ernst; 'n zenuwachtig en bijna voortdurend proesten, ginnegappen, lachen, schateren: de hele hysteriese toonladder tot het gillen van

'n overprikkelde.... zogenaamde rijpe vrouw. Het zijn allen kreaturen, die waarde hebben als nummers op onze moderne vanity-fairs: de winkelstraat, de schouwburgzaal, het concertgebouw, de kerk; hun aantrekkingskracht is dan dezelfde als die van 'n levensgrote naaktstudie op 'n groot deel van 't mannelik publiek. Overigens zijn ze voor de samenleving waardeloos.
De dames ontdoen zich, 'vreselik' geagiteerd, van hoeden en mantels. Ze negeren zeer opvallend Jo en Luus en groeperen zich om Jules, die de interessantste van het stelletje heet.

JULES

(opgewonden):

En weèt jullie.... gisteren kreeg ik weèr 'n ansicht van hem.... Gelùkkig zeg.... Ik haalde hem zèlf uit de bus.... Verbeèld je, dat pà hem gezien had! 'k Schrok me doòd....

CLASINE

(nieuwsgierig):

Was tie zò mooi?

BETTY:
Laat es zièn, zeg....

JULES:
Nee hoor.... d'r staat nog wat òp ook.

TILLY

(schaterend):

Duizend kussen....

JULES:
O, veèl erger

(zacht):

Zeg.... herinner jullie je het proces van Madame Caillaux?

TILLY:
Ah, je comprends

(zacht):

Mille baisers sur tout votre petit corps.... n'est-ce pas?

JULES

(wat gegêneerd, terwijl de anderen gnuiven):

Ja zeg, dat stònd er.... maar mond houden, hoor!

CLASINE:
O, Jules, als je pa dàt es gezien had!

BETTY:
Och kom.... die is oòk jong geweest.

TILLY:
Dat ìs hij, maar in 'n àndere tijd.... dat is wel es lastig.

CLASINE:
Nou, op 'n brièfkaart.... dat ieder 't lezen kan.... ik vind 'et 'n beetje shocking.... Wat zeg jìj, Gommert?

(geproest)

...

BETTY:
Foei, daar heeft Gommert geen verstand van.... Krijgt je vrouw wel es 'n zoen van je, koster?

GOMMERT

(vindt dit 'n ongezond idee):

Ik geloof, dat jullie wel wat veùl zoene....

JULES:
Hoor zo'n barbaar

(dwepend):

'n Kus, Gommert, is de hoògste liefdesuiting

(siterend uit Ohnet):

Et dans une extase inexprimable, ils se donnèrent leur premier vrai baiser d'amour....
Zàlig klinkt dat, hè!

TILLY:
Dat zal wel al 'n tijd geleden zijn, Jules, die eerste kus....

JULES:
O kind, daar ligt 'n mènsenleeftijd tussen.... Ik zat in de vijfde klasse van de Mulo....
Maar zeg.... 'n walsje?

(slaat de piano open):

Wat zal het zijn?

(geestdriftige kreten: die Dollarprinzessin).

Ajasses!.... Enfin, daar gaàt ie!

(begint te spelen).

GOMMERT

(ontwakend, als de Nederlandse leeuw):

Hier wordt niet gedanst .... 't is geèn herreberg....

De meisjes schateren en beginnen te walsen, terwijl Gommert het kwaad aantast in de wortel en probeert de piano te sluiten.

JULES

(worstelend):

Wil je wèggaan, Gommert, of ik kietel je doòd.... Help jongens!.... Wat 'n brute!

(de meisjes pakken Gommert beet en trekken hem met vereende krachten naar z'n oude standplaats).

GOMMERT

(overbluft):

Ik zei dominé inlichten.... wat 'n schandàle.... er hier gebeure....

(een der meisjes zet met krijt 'n vraagteken op z'n rug).

't Is kompleet 'n verdacht huis.... en dat met meissies, die 'n opvoeding genòte hebbe...

JULES:

't *Is* hier ook 'n verdacht huis, Gommert.... denk maar aan je vrouw... voor òppassen hoor!

GOMMERT

(woedend):

Dat zei je mijn waàr make.... Op m'n vrouw valt nìks te zegge.... niet zòveul

(veraanschouwelikt Batjes ingetogenheid op z'n vingers)

. As jullie zo'n leve leidde....

CLASINE

(komt op Gommert af):

Blijf, waar je bent, Gommert, of je komt niet levend bij Batje terug!

(Gommert deinst terug voor deze bedreiging en blijft op de achtergrond staan mopperen.)

JULES:

Allons, à la valse.

(Begint te spelen, de meisjes dansen.)

BETTY

(komt naar Jo en Luus, die samen hebben zitten praten):

Zeg, Jo....

JO

(négligeant):

Wel?

BETTY:

Kan ik je even alléén spreken?

JO:

Spreek òp.

BETTY:
Foei, kom nu even mee

(Luus wil opstaan)

.

JO:
Blijf hièr, Luus.... 't is niet belangrijk

(tot de bedeesde Betty)

: Zeg, wat je te zeggen hebt....

BETTY

(kribbig):

Hè, je bent'n draàk

(zachter)

: Waarom ben je nou gekomen?

JO:
Wat is dat voor onzin?

BETTY:
Je weèt toch.... dat de anderen je negéren....

JO:
En verder?

BETTY:
Nou, daar draag ik toch oòk de schande van....

LUUS:
Ach.... wat zeldzaam lief!

JO

(scherp):

Je draagt alleen je eigen schande.... van je slaapkamerbijeenkomsten met André....
en de rest.... Adieu.

BETTY

(woedend):

Ik steek geen hànd meer voor je uit, je ben 'n pestkop

(gaat weer naar de groep bij de piane; de wals is intussen geëindigd en de dames laten zich met vertoon van uitputting op stoelen vallen)

.

JULES

(tot Tilly):

Nou jij es spelen

(gaat naar Gommert, terwijl Tilly zich voor de piano zet)

: Gommert, mag ik de eer hebben....

GOMMERT:
Loop rond, ik dans niet.

CLASINE:
Ook niet naar de pijpen van je vrouw?

GOMMERT:
Jij bent veuls te wijs, meissie.

BETTY:
Zalig zijn de armen van geest.

JULES:
Dus U slaat m'n invitatie af.... Ongelooflik, zo'n homme du monde.

(Gommert draait zich om en gaat wanhopig aan de kachel wurmen. Allen zien het vraagteken. Salvo's van gelach, waarop de koster onnozel omkijkt. Hernieuwde lachbuien.)

JULES

(deklamerend):

Er is geen priester, die hem verklaart;

In raadslen wandelt de mens op'aard!
Wie 't licht van heden ook jublend eer',
Dat licht doet smachten, vooral, naar meer!

GOMMERT

(neerslachtig):

Het tegewoordige geslacht spot met alles.... en dat benne nou je lìdmate.... van de chic.... van de vooraanstaanden uit de gemeente... 't mensdom gaat wèl achteruit....

TILLY:
Als dit het groène hout is.... wat zal er dan met het dòrre hout gebeuren....

JULES:
Zie je verkeerd in, wijze Gommert; dat is de vrijzinnige blijmoedigheid.... wìj praten niet van zonde en schuld met effen gezichten.... wij verrichten onze godsdienst als 't ware jubelend!

CLASINE

(resiterend):

Godsvrucht behoeft niet samen te gaan met somberheid en neerslachtigheid. Schets zedeleer, blz. 155 onderaan.

BETTY:
Alzo zijn we gedekt. Nu koster, 'n dansje....

GOMMERT:
As je moderren ben om de lolletjes ken je eve goed roòms weze.

(Algemene verontwaardiging. Geroep: foei.)

JULES:
Rooms? Deugt niks van! Vooreerst

(telt op de vingers)

de sacramenten..

BETTY:
En 't vagevuur.

TILLY:
En de aflaat.

CLASINE:
En de priester, middelaar tussen God en de mensen....

BETTY:

En de heiligen....

JULES

(imiteert dominé):

Goed zo, meisjes; dat heb je uitstékend onthouden.... doch nu niet onverdraagzaam zijn, hoor, tegen andersdenkenden, in èlk geloof zit een goede kern, en elke toren wijst naar boven.

GOMMERT:
Jullie moste es goed an de ketting....

JULES:
Liggen we al, koster, maar dat helpt niet.

TILLY:
De mannen hebben òns nodig, maar wij hen niet!

JULES

(teatraal):

Wat waart gij zonder uw echtgenote?

CLASINE

(proestend):

'n Groot vraagteken

(algemeen gelach)

.

5e Toneel.

DE VORIGEN, BATJE.
Batje komt binnenstuiven. Haar gemoed staat onder maksimum-spanning, daar ze het voortdurend heeft verhit met woede tegen 'het baldadige tuig beneden.' Juist bij het binnentreden springt de stoomketel en vliegen de fragmenten naar alle zijden.

BATJE

(terwijl de meisjes schrikken en zich vervolgens muisstil houden):

Is die zwijnebende nou hier uìt.... of nìet! Dat wou ik maar es wète... anders zel ik je m'n pantoffel op je ziel legge

(tot Gommert)

Jij, wijze man, laat je door die meide voor vàatdoek gebruike.... Denkie, dat ìk zou toelate, dat er hier zoo'n heidens geweld wordt gemaakt? Maar je bent 'n scheitebroek.... en dat zel je wel altijd blijve ook.... maar jullie

(richt zich met toornende wijsvinger tot het jolig kristendom)

van jullie zei 'k dalik 'n boekie òpe doen.... In 't park revòtte met jongens, as ie pàs van de kattekezasie komt.... hièr de peentjies òpscheppe.... as hòere.... as meide uit 'n danshuis.... denk ie, dat dat zo ken blijve gaan? De otterdokse roepen d'r al schànde over.... en weràchtig.... ze hebbe gelijk.... 't is een schandaal! De meissies geve tegewoordig om God noch gebod.... gooie d'r fesoèn te gràbbele deur bij jonges an huis te kòmme.

TILLY

(fel protest):

Dat doen wìj niet...

BATJE:
Zo, maar d'r is t'r toch één, die 'et maar wàt graag doet....

TILLY:
Nou.... daarom negéren we die ook.

BATJE

(met merkbaar verzacht gemoed):

Zo.... daar heb ie groòt gelijk in.... hoère hore hier niet.... maar die herrie mot òok uit weze.... As 't nou nòg es gebeurt, spreek ik er met dominé over, daar ken je op rekene....

LUUS

(wil opstaan, Jo tracht haar tegen te houden).

JO:
Luus, doe het niet.... je doet er mij heus geen dienst mee!

LUUS

(staat op, met ingehouden drift tot Batje):

Bewijst u eens, dat dat woord.... dat u daar in uw vièze mond ham... wàarheid bevat.

BATJE

(met temende vriendelikheid):

Och.... 'nòg zoo'n fijne medam.... Nou, ik fieleseteer uwes dan wel met uwes vriendin, hoor.... ze mag dan geen vieze mònd hebbe....

maar d'r is dan toch wat ànders vies

(geschater der zedelike jonge dames)

. Weet uwes mamà wel, met wie uwes òmgaat?

LUUS

(fel):

Je bent 'n lasteraarster, vrouw.... en 'n vuilpoets.... Als hier nog 'n grèintje was van Jezus' geest.... enfin die veronderstelling is *te* ridikuul

(vriendelik)

: Ga je gang, Batje....

(gaat weer zitten)

.

BATJE:

Maak ie niet ongerùst.... zel ik jòu niet vrage....'n greintje van Jezus z'n geest, nou, nou, je prèekt niet onàardig.... maar je ben 'n advekaat voor kwaje zake, meissie, en je zel vanavend wel mèrreke, dat er nog àndere mense nèt zo denke as ik.... allemaal mènse met vieze monde, juffrouw, net as ik.... En je zel zien, dat dominé d'r òok zo over denkt.... hebt dan zeker oòk 'n vieze mond.... De man is eigelik veuls te goèd,... veuls te gèk mag ik wel zegge.... hij had die fijne medam d'r allàng uit motte gooie.... Zònde en schànde van d'r ouders, die dat as nètte mense van 'n èige kind motte zien gebèure.... ik beklàag ze dageliks.... vooral 'n moèder.... die hebt daar dùbbel weet van....

BETTY

(smartelik, doch niet al te zacht):

Of ze.... nou!

6e Toneel.

DE VORIGEN, DOMINÉ WOODBROOK.
Dominé treedt binnen, even beminnelik als altijd. Hij zegt opgewekt: 'goeden avond' en krijgt dan enigszins notie van de situatie. Schermutselingen tussen Batje en de catechesanten zijn hem even gemeenzaam als preken of bezoeken afleggen; doch de merkwaardige stilte, die nu heerst, komt hem, zeer begrijpelik, ongezond voor. Onder 't uittrekken van z'n jas begint hij dus 'n voorzichtig onderzoek.

DOMINÉ:

Verschil van mening?

(Algemeen stilzwijgen; opheldering van het konflikt is om veelsoortige redenen niet voor ieder der akteurs gemakkelik)

.

DOMINÉ:

Komaan.... hoor ik niets? Zò erg zal 't toch niet zijn

(pauze, dan gebiedend)

: Koster, wat is hier te dòen geweest.

GOMMERT

(komt voor 't front; ambtelik):

Och.... herrie, dominé.... dat doene ze allemàal.... dat doet het hèle opkommende geslacht.

DOMINÉ

(opgelucht):

O.... en dàarom is Batje tussenbeiden gekomen....

BATJE

(temend):

Och nee, ziet uwes Domené.... dàt is het èrgste niet....

JO

(tot Luus):

Daar kòmt de boodschap....

LUUS:
De àdder!

BATJE:
Maar ziet uwes.... d'r is hier.... 'n meissie.... dat most uwes allàng wèggestuurd hebbe....

DOMINÉ

(haastig):

Dat zijn mijn zaken, Batje....

BATJE

(nog lijziger):

Perremeteèr domené.... dat ben ik niet met uwes eens.... As mevrouw Lucasse mijn vraagt.... om an uwes te zegge.... dat ze d'r dochter van de kattekezasie àfneemt.... as die mèid....

DOMINÉ

(streng):

Die jonge dàme, Batje!

BATJE:
Nou.... fijne jonge dame met uwes permissie.... af fijn as diè er niet afgestuurd wier.... Enne mevrouw van Gelder en mevrouw Pereboom denke d'r presiès zo over....

DOMINÉ

(strak):

Dank je voor je boodschap. 't Was trouwens overbodig.... Ik zal die moeilikheid oplossen.... Ik zal maatregelen nemen....

LUUS

(opstaande):

Laat uw eerste dan zijn, dominé, dat u Jo en mij beschermt tegen de vuile taal van dat mens....

DOMINÉ

(sussend):

Oho, Luus, niet zo hatelik....

BATJE

(fel):

Wel.... nòu zelle we 't hebbe.... Die trekt werachtig weèr voor dat dèl partij....

DOMINÉ

(streng):

Batje.... ik verdraàg zulke woorden niet.

BATJE

(blakend van edele toorn):

Zel ik me eige nog motte late verwijte.... voor zoo'n stuk vùil....

DOMINÉ

(a.b.):

Ik verzoek je heèn te gaan, Batje.

BATJE

(martelares):

Nou best.... *ik* zel wel weggaan.... *ik* ben netuurlik weer de zondebok.... omdat ik me hart op me tong heb.... dat màg niet, netuurlik... en uwes zel maàtregele neme (*met venijnige provokatie*): Goeie avend.... 't bèste met de maatregele.... kom ie Gommert.... as ik hier uitgezet word, dan ben jij ook niet goed genog....

GOMMERT

(de l'abondance du coeur):

Dominé

(wijst op de jonge dames)

d'r is niks mee te beginne. Ze speule de béést.... ze hebbe net zoveul ontzag voor mijn as niks, ze versjouwe

mijn van de ene hoek na de andere

(onderdrukt gegichel)

en houve mijn voor de gek....

BATJE

(pakt hem bij z'n arm):

Allemaal oùd nieuws.... weet dominé allàng.... en

(met onbeschrijfelike minachting)

dominé zel màatregele neme

(ze sleept de verontwaardigde Gommert mee; beiden af)

.

7e Toneel.

DE VORIGEN, behalve BATJE en GOMMERT.
Woodbrook is diep neerslachtig, want hij voelt te moeten ingrijpen, iets te moeten doèn en dat is voor 'n dominé 't onaangenaamste, wat hem overkomen kan. Dat ópzien tegen het praktiese handelen des alledaagse levens doet hem z'n boetpredikasie naar 't einde der les verschuiven. Hij gaat in z'n zetel zitten en geeft z'n trouwe discipelen een wenk. De stemming is nog tamelik gedrukt. Kalm gaan ze zitten; natuurlik blijft er 'n stoel open tussen het zedelike en het onzedelike deel der catechesatie - vooral jonge dames (doch ook oude en zelfs nog wel aan haar verwante wezens in manskleren) imiteren gaarne het laatste oordeel op kleiner schaal, mits ze zelf aan de zijde der rechtvaardigen terechtkomen.

DOMINÉ

(strak):

Ik heb.... na afloop van de les.... nog enkele woorden te zeggen.... over jullie gedrag van straks.... laat ons tans beginnen.

('t Onderdrukt gebabbel steekt weer op als oranjeliefde na vrees voor revolutie.)

JULES

(tot Tilly):

Hij ziet er weer tegen óp.... 'n Góddelike man is ie....

TILLY:
'k Wou m'n pa oòk zo was.... Zeg, laat es doòrgaan

(geeft 'n zakje met pralines aan Jules, dat vervolgens de gehele-zedelike-kring rondgaat).

DOMINE

(tracht stilte te imponeren, doch brengt het niet verder, dan om stilte te bidden; na een poos):

Kom meisjes.... stilte!

(vouwt de handen).

't Geroezemoes neemt wat af en dominé heeft geleerd van deze vrij-windstille momenten te profiteren. Hij zegt met enigszins doordringende fluisterstem:

Laat ons bidden.

Vervolgens sluit hij de ogen voor alle ongerechtigheid, - en die is groot, want onder het gebed neemt het rumoer onmiddellik toe - Jo en Luus voelen zich blijkbaar onwaardig, hun handtekening op het gemeenschappelik adres aan Onze Lieve Heer te plaatsen: ze nemen geen deel aan het gebed.

DOMINÉ

(bestudeerd eenvoudig en wanhopig langzaam):

Onze Vader, die in de Hemelen zijt....
Uw naam worde geheiligd.
Uw Koninkrijk kome....

JULES

(zacht):

De meeste koninkrijken gaan op de fles tegenwoordig.

TILLY:

Sst!

(geproest).

DOMINÉ:

Uw wil geschiede, gelijk in den Hemel, alzoo ook op de Aarde....
Geef ons heden ons dageliks brood....

JULES

(iets te hard):

Aardappelen....

(onderdrukt gegichel).

DOMINÉ:

En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij onze schuldenaren vergeven hebben.
Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den booze....

BETTY:

Dat is Wilhelm, zegt pa....

DOMINÉ:

Want u is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid tot in eeuwigheid.... Amen.

Tegen het einde is het iets rustiger geworden, dominé kijkt zuurzoet de kring rond en zegt dan:

DOMINÉ:

Het komt me voor, dat de stemming vanavend wat uitgelaten is

(daar Jo en Luus juist samen fluisteren):

Nietwaar Jo?

JO

(strak):

Ik zou het niet durven ontkennen, dominé.

JULES

(lief):

En ze dùrft anders nogal....

(gelach).

DOMINÉ:
Ik zou niet zoveel respect hebben Jules, voor branieachtigheid, dat is heùs geen gunstige karaktereigenschap van een jonge dame....

CLASINE:
O, dominé.... we aanbidden de kracht: wat is goddeliker dan de mànnelikheid

(gejuich)

.

DOMINÉ

(stroef):

Ik ben ernstig, Clasine. Bovendien is gebrek aan aàndacht onder het gebed volstrekt niets, dat met kràcht wat uitstaande heeft. Vind je wel?

LUUS

(invallend):

En dùs was u met uw opmerking aan een totaal verkeerd adres.... Jò verdiende die niet....

DOMINÉ

(niet overtuigd):

Ik hoop, dat je dat goéd inziet....

BETTY:
Wat 'n heilige boontjes!

DOMINÉ:
Laat ons onze les beginnen.... Ik heb jullie verleden week het een en ander meegedeeld over de sakramenten in de Rooms-Katolieke kerk. Noem me eens één van de sakramenten op Tilly.

TILLY:
Het vagevuur

(Jo en Luus schieten in een lach).

Grote verwarring en rumoer, allen beijveren zich, het moderne lidmaat met hun kennis op te frissen.

DOMINÉ

(tracht vergeefs de storm te bezweren).

Clasine, noem jij me eens'n sakrament.

CLASINE:
Het huwelik, dominé....

JULES:
Daar denkt ze natuurlik het eérste aan....

DOMINÉ:
Goed. Wat betekent dat: het huwelik is een sakrament?

CLASINE:
Dat het huwelik in de hemel gesloten wordt.... en dat je niet scheiden mag.... als je Roòms bent tenminste....

LUUS

(met koude spot):

Heerlik, dat wij wél mogen....

DOMINÉ

(zeer ontdaan):

Luus, ik verzoek je, met wat meèr ernst over deze dingen te spreken.... je bent op een leeftijd gekomen, dat je over een hèilige zaak als deze geen aardigheden dient te zeggen. Dat staat backfischachtig.

BETTY

(grinnikend):

Aanpakken!

JO:

Waarom noemt u 't huwelik'n heilige zaak, dominé?

JULES

(proestend):

Daar heeft zij geen verstand van.

DOMINE

(hoe langer hoe minder verstaanbaar):

Zo dient het door man en vrouw te worden opgevat.

JO:

Dat is teorie.... zo wórdt het niet opgevat.

LUUS:

En dan nog oude, verzuurde teorie.... in onze hele moderne litteratuur is geen boek aan te wijzen, dat voor het tegenwoordige huwelik durft te pleiten....

TILLY

(opzettelik):

Dan maar niét trouwen....

(geginnegap en rumoer).

DOMINÉ:

(staat op)

Nu verzoek ik voor de laàtste maal wat meer ernst.... Er is hier vanavond een stemming, die me alles behalve aanstaat. Heb jùllie nu pas je belijdenis gedaan? Als ik nog éénmaal flauwe aardigheden opmerk, staàk ik de les....

(ijsbeert boos heen en weer)

.

BETTY:

(fluisterend)

Goddelik.... André wacht....

TILLY

(a.b.)

Ja.... Henri oòk.

DOMINE:

(gaat weer zitten)

Noem jij es 'n ander sakrament, Jules....

JULES:
't Laatste oliesel.

BETTY:

(fluisterend)

Het laatste oliestel

(salvo's van gelach)

.

LUUS:
Bah, wat misselik....

DOMINÉ:

(springt op)

Juist, Luus, dat was misselik voor meisjes van jullie leeftijd

(na een pauze)

: Mij ontbreekt de lust, om op diè manier voort te gaan.... Ik zal van de week jullie ouders bezoeken.... en erover spreken.... en ik hoop jullie de volgende week aan te treffen in wat bèter stemming.... Ga nu maar heen.... Jó wil wel even blijven.

(Terwijl de lidmaten de teologiese studiën lachend en joelend ontvluchten, hunkerend naar ontspanning met scherper prikkel, die hen op straat wacht, ijsbeert dominé heen en weer)

.

LUUS:

(zich kledend, tot Jo)

'n Duel met de kèrk, zeg! God, wat romanties.... Jammer, dat ze niet meer in heksen geloven....

JO:

Nee.... dàt doen ze niet meer.... ze geloven nu in zèdelikheid en in.... fatsoèn.... en in stànd.

LUUS:

(lachend)

Ik vind heksen en spoken veel aardiger.... (*ernstig*): Maar zeg, als jij er àfmoet.... dan ga ik oòk hoor.... denk je, dat ik alleen tussen die flauwe bende wil zitten.... Zou ik het dòminé zeggen?....

JO:

(ernstig)

Niet doen, Luus.... Eèrst met mij erover spreken.... van de week bijvoorbeeld

(als Luus wil tegenspreken)

: God kind, je zult immers niet hiér de zwaarste tegenstand te overwinnen hebben.... Denk eerst aan je ouders, tuis....

(pauze)

dus nog niet doen, hè?

LUUS:

(bijna huilend)

Wat 'n beroèrdelingen zijn de mensen toch....

JO:
Zeg Luus.... denk aan de spreuk van je vader.... kòp òp, hoor.... wàcht je buiten even op me?....

(geeft haar 'n arm en trekt ze mee naar de deur)

: Nu, tot dadelik....

(Luus af).

8e Toneel.

DOMINÉ, JO:
Dominé wenkt Jo, naderbij te komen; hij gaat in z'n gewone zetel zitten. Jo heeft zich intussen aangekleed en blijft aan de andere zijde van de tafel staan.

DOMINÉ:

(aarzelend)

Je begrijpt zeker wel, Jo, waarom ik je verzocht, even na te blijven?

JO:
Ja, dat geloof ik wel....

DOMINÉ:
Juist

(uitbarstend)

: Het kàn zo niet langer.... Er komt 'n geèst in die meisjes van vanavend, die verdèrfelik is,.... afschuwelik, om te gaan wànhopen....

JO:

(rustig)

Wanhopen? U kunt ze gerust òpgeven....

DOMINÉ:
En jij zegt dat, jij.... de ergste van allen.

JO:
Ik? Verkoop ik flauwe aardigheden.... toon *ik* niet de minste belangstelling te bezitten in de dingen.... die hier besproken worden.... of eigelik nièt besproken worden, want ze begraven alles, wat u zegt, onder hun zouteloze grappen. Kom *ik* hier om te snoepen?

DOMINÉ:

(bitter)

Nee, jij komt om te debattéren!

JO:

Dat moest u wèlkom zijn.

DOMINÉ:

Nee, dat is het niet, want je vergiftigt de geest hier.... Jouw vràgen is spòtten en de andere meisjes vinden dat flink en gaan ook meedoen....

(zeer treurig)

: àlle geloof.... àlle gevoel.... àlle wijding.... àlle overgave.... wordt op diè manier vermoord....

JO:

(zacht)

Dat komt, omdat ik geloof in dingen.... die hier dood zijn....

DOMINÉ:

Je gelooft helemaàl niet.... je praat nà....

JO:

(spottend)

U is hopeloos, dominé.... Is het de moeite waard, nog verder met

u te praten?.... Wat wìlt u van me? Als ik dat maar éérst weet, zal ik zien, of ik u helpen kan....

DOMINÉ:

(overbluft)

Mij helpen....

JO:

(a.b)

Tot bèter inzicht.... Wilt u mij slechts van de catechesatie verwijderen.... dan wisselen we geen woòrd meer.... maar verbeeldt u zich, mij te moeten rèdden.... nietwaar....

(bijtend)

: de gevàllen vrouw.... dan kunnen we nog vèrder spreken....

DOMINÉ:

(aarzelend)

Ik kan niet zeggen, dat ik zo naar dat inzicht verlang.... Je brengt me al làng in moeilikheden door je gedràg.... Sommige ouders willen hun kinderen niet meer naar de catechesatie sturen.... als jìj hier blijft

(als Jo 'n minachtende beweging maakt, protesterend)

: Ja.... ik begrìjp je minachting.... Ik kèn dat overdrevene van jouw leeftijd. Ik weèt wel, dat jij je idealen zèlf pràchtig vindt.... heus, dat inzicht.... waaraan je me wilt helpen.... ìs er wel.... Alleen..... ik kan er niets aan doen.... met jouw ideeën.... hoòr je hier niet!

JO:

(kalm)

Dus, u wilt me alléen verwijderen.... uìtstoten

(met rustige minachting)

: Ik dacht aan de gelijkenis van de herder en het verdwaalde lammetje

(dominé wendt zich af)

: Maar 't is wàar.... dat lammetje had niet zulke zware zonden bedreven.... lammetjes zìjn niet onzedelik.... En aldus word ik gestènigd.... en de man, die moest uitroepen: ‘wie uwer zonder zonde is’ neemt de rol van executeur van 't vònnis op zich... 'n Benijdenswaardige rol!

DOMINÉ:

(half afgewend)

Je speelt komedie.... Je geloòft niet.... Je geeft nièts om dat vònnis, zoals je 't noemt....

JO:

(lachend)

Dàt ziet u tenminste goèd in.... Ik làch om jullie gepeuter.... jullie hele werk is gericht op instandhouding van jullie kleine kringetje met z'n stàmkapitaal.... z'n naàikrans.... z'n catechesaties.... en z'n zòndagschool.... jullie kliekje met z'n kleine intrigues.... z'n lasterpraatjes en z'n fatsoen.... alles is even klein en benepen.... neen dominé.... mijn wereld is anders.... en gròter!

DOMINÉ:
En slechter....

JO:
Dat geloòf ik niet.... Er is niets zo slecht als kleìnheid, als gewurm... gewroet.... gepeuter voor kleine stoffelike belangetjes.... met 'n walchelik geèstelik vernisje....
Daar buiten vernietigt men elkaar in harde bestaansstrijd.... en daar zou ook uw kerk 'n taak hebben.... als ze niet te verròt was.... om enige geestelike taak te vervullen.... Daar vind ìk m'n werk.... dat m'n hele ziel òpeist....

DOMINÉ:

(zwak)

Om ze neèr te halen....

JO:

Neen, om ze te vervullen met de hoogste aardse zaligheid.... het gelùk....

(pauze)

: Dag dominé....

DOMINÉ:

(toegévend)

Jo.... ik wil niet verder met je redeneren.... We staan te vèr van elkaar.... Maar ik blijf belang in je stellen....

JO:

(levendig)

Och, als 't u blieft niet! Al uw belangstelling - hoe goed bedoeld - heeft me niets dan narigheid gebracht..... Trekt u in 's hemelsnaam nu voor gòed uw handen van me af.... dat is veèl beter....

DOMINÉ:

Kom Jo.... we zullen als vrienden scheiden....

(reikt haar de hand).

JO:

(neemt haar aan)

Als vrienden.... goed.... maàr als tegenstanders.... u blijft werken voor uw kerkje.... en wij vinden in onze strijd tegen alles wat klein is ook ùw kèrkje op onze weg.... u weet: ‘wie niet voòr mij is, is tègen mij....

DOMINÉ:

(laat haar hand los)

Adieu Jo.... ik hoop.... dat je het geluk.... waarnaar je streeft.... moogt bereiken....

JO:

(met enige spot)

Ik hoop hetzelfde voor u, dominé.... Goede avond

(af).

DOMINÉ:

(mismoedig)

Mijn geluk....?

Doek.

13-12-'18.

Boekbespreking
door A.M. de Jong,

Herman Poort. Literatuur. Vier lezingen. Mij. voor Goede en Goedkoope Lectuur. Amsterdam.

Herman Poort is ongetwijfeld een onzer gevoeligste litteratuurproevers. Hij is een van die stille peinzers, die zich geen pose geven van wereldgewichtige filosofen en diep-delvende ontdekkers. Zijn werk heeft de buitengewoon aantrekkelike eigenschap, levendig te zijn, maar nooit druk, bewogen, maar rustig en, bijna zou ik geneigd zijn, te zeggen: bescheiden. Misschien ware het beter, te zeggen: *te* bescheiden. Want iemand als Poort heeft er recht op, vrij in het volle licht te staan. Hij is een fijn en knap man. En immer maakt hij de indruk, boven en voor alles te zijn: een eerlik man.

'Van de lessen, die ik gaf aan de Volksuniversiteit te Groningen, zijn hier een viertal, handelend over prozakunst, verzameld. Ik koos die, welke hoofdzakelijk raken aan algemeene onderwerpen en daardoor het best kunnen dienen "ter inleiding." Met dit doel werden ze geschreven voor een eenvoudig publiek.'

Dit is het voorbericht. Dit is ook Poort: pretentieloos eenvoudig.

Intussen, het 'eenvoudig publiek,' dat deze vier 'lessen' dadelik volgen kan en verwerken, zal eerst wel enigermate moeten zijn bewerkt door deze leraar dunkt me. Zij veronderstellen inderdaad nog al enige 'litteratuur' bij de mensen. Maar dat daargelaten, de lessen zijn uitmuntend.

Poort heeft de gelukkige gave, gemakkelik te analyseren en het gevondene op buitengemeen zuivere en scherpe manier te *onderscheiden.* Vooral het laatste lijkt mij zijn meest eigene verdienste. 'Bene docet, qui bene distinguit' zou als motto boven dit bundeltje kunnen staan. Vooral de lezing over 'Realisme en Romantiek' lijkt mij bizonder geschikt om Poort's eigenaardig doordringingsvermogen te leren kennen, in zijn zuivere en gemakkelik te volgen ontleding van beide kunst-nuancen en in de manier, waarop hij al causerende laat zien, hoe in elk van de beide iets van de andere leeft.

Het heeft mij levendig herinnerd aan 'De Bloeiende Bongerd,' de prachtige serie bloemlezingen, die deze criticus, mèt Mej. Rengers Hora Siccama samen, heeft gecompileerd. Ook daar toonde hij zich in de tussengevoegde stukjes 'theorie,' de ideale docent over litteraire verschijnselen en ontroeringen, de fijne onderscheider, die het verstaat

de levende onderdelen aan te wijzen èn het levende verband daartussen, en zo langs de weg der subtiele analyse komt tot een welbegrepen synthese van de dingen of boeken, die hij bespreekt.

Zijn bedachtzaam en beminnelik talent spreekt zich uit tegen de korte tijdschriftkritiek. (In de laatste lezing van het boekje.) Hierin zijn we het niet met hem eens. Deze korte tijdschriftkritieken, eerlik en goed-overwogen geschreven, vormen te zamen een op de duur zeer overzichtelike kroniek der letteren en - zij spreken direkt en ingaand tot de mensen, ook tot die, welke geen lange artikelen verwerken. Dit zijn de besten niet, maar toch wel de meeste, meen ik. En ook die moeten we bereiken. En overigens maken zij het mogelik een enigszins beduidend aantal boeken onder de aandacht van de lezers te brengen.

Een uitstekende bundel, deze vier lezingen. Eerlik en zuiver. Zonder hevige gebaren, zonder bedoeling van grote diepzinnigheid, maar evenwel allesbehalve oppervlakkig.

Karel van de Woestijne. De Bestendige aanwezigheid. C.A.J. van Dishoek te Bussum, 1918.

Ik was zo blij met weer een nieuw boek van Karel van de Woestijne. En het heeft mij zo bitter teleurgesteld.

Dit boek is een even kunstig, zo niet kunstiger gestyleerd, dan zijn vroeger proza-werk, maar veel meer dan dat is het ook niet. En zelfs deze stijl valt tegen, nu hij zo weinig inhoud dekt. Af en toe is hij ingewikkeld en gekunsteld. Van de Woestijne is in zijn proza nooit vrij geweest van gemaniëreerdheid en waarschijnlik weet hij dit zelf het best en is het juist zijn bedoeling van deze gemaniereerdheid een aparte, zuivere kunstvorm te maken. Maar in die stijl zei hij zulke prachtige, diepe dingen vroeger en gaarne getroostten we ons ons de moeite, een duistere passage nog eens te herlezen, namen het hem niet kwalik, dat hij zijn gedachten omrankte met wat al te veel loofwerk en daardoor moeilik te verstaan was soms. De kern van de gedachte was altijd belangwekkend.

Met weemoed denk ik aan zijn ‘Janus,’ en meer in 't bizonder aan de eerste en derde der ‘Gevoelerige Parabelen,’ waar hij in alle eenvoud misschien het hoogste gaf, wat hij ooit bereikte. Aan de veelzijdige, wilde menselikheid van de zwoele, overgevoelige dromer, die zijn hartstochten en verlangens bond in de schone ketenen van zijn zwaarwegende stijl.... en ik vraag mij af, hoe dit nieuwe boek zo leeg is en zo ijl geworden.

Heiligen, door niets menseliks ooit bewogen, laten ons hart koud. Het blanke verhaal van Adilia's smetteloos leven, het is leeg van menselikheid. Van de wieg tot het graf is deze Adilia van een zondeloosheid, van een vlekkeloze reinheid, die geen verdienste wint, omdat we in haar geen enkele prikkel-tot-zonde aanwezig vinden. Zij is voor ons gevoel als een sneeuwen pop, koud en ongerept, die staan zou in geluidloosheid van de koele en stille atmosfeer van een strenge winterochtend, met er achter de doorschijnende strakheid van een zwijgende hemel en er boven het bleke goud van een zon zonder warmte. Het is mooi, maar het

leeft niet. En men vraagt zich af, hoe de diepe en zeer bewogen kunstenaar, die ‘Blauwbaard’ schreef en ‘Christophorus,’ belangstelling heeft kunnen tonen voor deze wonderlik-dogmatiese opvatting: dat God een heilige zou noemen, een hoog voorbeeld voor de mensen, haar, die nooit zondigde, omdat ze geen zondige begeerte kende.

In ‘Arnulphus’ is meer beweging weliswaar, maar niet veel meer menselike bewogenheid. En ‘de Heilige van het Getal,’ dat is een welbewust zoeken naar ‘iets,’ maar de moderne mens zoekt iets anders. Want ondanks alle heiligheid zoekt deze vreemde dichter toch aldoor maar naar zichzelf en hij vindt: ‘God’.... De moderne mens zoekt misschien ook naar zichzelf, maar aan het eind van zijn dooltochten vindt hij: de Mensen....

De twee andere verhalen, samen geheeten: ‘De vijf zinnen,’ en het eerste: ‘De boer, die sterft,’ het twede: ‘De geboorte van Eva,’ zijn weinig geschikt om ons onze teleurstelling te doen vergeten. ‘De boer, die sterft,’ dat zeer mooie fragmenten heeft, dat telkens weer mooi is, als hij ons de stervende ouwe man in prachtige realiteit laat zien, verloopt tot een vrijwel ongenietbaar zinnespelletje, waar achtereenvolgens ‘de vijf zinnen’ van de boer, gepersonifieerd in vrouwenfiguren, hem komen vertonen wat goeds hij door hen ieder apart genoot. Het is bijna kinderachtig en volstrekt onbelangrijk.

‘De geboorte van Eva’ zou men eigenlik kunnen noemen: ‘de geboorte van Adams zinnen,’ zoals het vorige verhaal misschien het sterven van de zinnen is in een laatste opflikkering. Want eerst-door Eva's achtereenvolgens met smart ondergane zinnelike indrukken, ontwaakt Adam, de God-gelijke, tot de bewustheid van het bezit zijner vijf zinnen. Ook hierin zijn zeer mooie gedeelten, het laatste, de bruiloft van Adam en Eva is zelfs gestegen tot de volle heerlikheid van Karei de Woestijne's talent, maar als geheel en door zijn al te duidelike, zinnebeeldige bedoeling is het toch te opzettelik om als geheel te kunnen ontroeren door brandend leven....

Misschien is het zeer ongelukkig te noemen, dat deze verhalen, geschreven van 1912 tot 1914, nu komen, in de wilde branding van de tijd, die over ons heenslaat....

Cornelis Veth. Wissewas. Burleske comedie in vier bedrijven. C.A.J. van Dishoeck. Bussum 1918.

De geestige humorist, die de schitterende, van olike glimlichtjes sprankelende ‘Prikkelidyllen’ schreef, geeft hier een ongenadige satire op het militaire en politieke poppenspel, dat zo diep tragies wordt, als grote mensen zich in ernst er mee bezighouden. Zijn gewone methode: door gedurfde charge de belachelikheid, de voosheid en de innerlike minderwaardigheid der dingen te laten zien, leidt hier, evenals in zijn vorig werk, tot het gewenste resultaat. Dit satiries talent heeft niets boosaardigs. Het heeft zelfs een diep-ernstige kern, zoals alle goede humor. En doordat de auteur een wonderlik juist en scherp gevoel voor maathouden heeft, daalt hij nergens af tot het peil van het plat-komieke.

De tekeningetjes zijn volkomen gelijkwaardig aan de tekst. Vooral het reclame-biljet, de aanstormende, razende Branimoel en de generaal Bufluf, zijn legerorder voorlezende, zijn heerlik! Het laatste kon een ultra-moderne burgerwacht voorstellen, die door een van geestdrift bulkende commandant werd toegesproken!

Augusta de Wit. De wake bij de brug. Mij. voor Goede en Goedkoope Lectuur. Amsterdam 1918.

Deze schetsen treffen zeer door him bizondere, wel persoonlike stijl, die ongeveer overal zuiver en hoog blijft. Het eigenlik mooie en voor ons belangrijke lijkt mij de innige warmte, waarmee de Indiese taferelen voor ons leven krijgen door de eigenaardige atmosfeer, die de schrijfster schept door haar toch *Westerse visie* op en beschrijving van die Oosterse schoonheid. Deze Westerse klaarheid, slechts hier en daar vertroebeld door pogingen om *geheel en al* Oosters te worden, geven ons de illusie werkelik met eigen ogen dit alles te zien, met eigen ziel er in mee te leven. Voor ons, vreemde overheersers, ook leerrijk en stemmend tot bescheidenheid. Want opnieuw ervaren we hier, hoe wij toch met al onze knapheid, met al ons weten en kunnen, achterstaan in gevoel en waarschijnlik ook in geluk, bij deze simpele, weinig samengestelde, mooie natuurmensen.... En daarom ook is de figuur van de vooruitstrevende, wat emancipeerderige prinses Roekmini, niet de sympathiekste.... Gelukkig nog, dat ze ten minste de beurtzang bij de gamelan nog bewogen meezingt.... Ondanks enige gekunsteldheid hier en daar een schoon bezit, dit boek.

In memoriam

Het Noodlot van alle eenzijdige karakters heeft hen achterhaald. Maar op een wijze, die niemand had durven verwachten en die schokkender is, dan enige gebeurtenis der laatste maanden.

Het is niet moeilik te beweren, dat Karl Liebknecht oneindig kleiner was dan zijn grote vader en dat hij daarvoor compensatie zocht in een theaterachtig optreden, in een ziekelike voorliefde voor de heldenrol. Dat Rosa Luxemburg in krankzinnig fanatisme nog alleen het absolute, dus het onmogelike wilde en daardoor gevaarliker was voor haar eigen ideaal, dan haar politieke antipoden zelf.

Laat dit zo zijn.

De vreugde over hun bevrijding uit de gevangenis was lang getemperd en zelfs in droefheid verkeerd door hun wanhopig en uiterst-gevaarlik drijven tegen de regeringssocialisten, en de woeste gebeurtenissen der laatste weken had de sympathie voor hen wel zeer geschokt. Maar is er één, die niet geloofde in hun goede trouw? Is er één, die zou durven beweren, dat zij beter wisten, die hen zou durven beschuldigen *niet* geloofd te hebben aan de overwinning hunner beginselen, niet ook aan de noodzaak van die overwinning voor het geluk van de wereld?

Zij verloren alle grenzen uit het oog, zij waren onverzoenlik....

Goed. Maar zij zijn eerlik geweest in deze tijd, evenals zij het waren, toen alle geesten onder de bedwelming van de nationale waanzin lagen. Karl Liebknecht was het, die, alleen tegenover geheel Duitsland, tegenover zijn eigen broeders ook, het trotse woord sprak van hoge menselikheid en er de verantwoording voor wist te dragen. Met dat woord en met die daad heeft hij een plaats verdiend en verworven in de harten van alle socialisten der wereld. En zo zullen wij hem blijven zien in onze van warme genegenheid doorschenen herinnering: de kerel, die dat vlammende woord sprak te midden van de overal om hem razende waanzin. *Toen* was Karl Liebknecht een held en als zodanig zullen wij hem gedenken. Hem en Rosa Luxemburg, de beide onverzoenliken inderdaad, maar die voor hun onverwoestbaar idealisme in de gevangenissen van het oude Duitsland leden, en - die door het nieuwe Duitsland in een moment van onbegrijpelike razernij voor volmaakt datzelfde idealisme zijn vermoord als vuige schelmen, als laaghartige verraders van de revolutie en het socialisme.

De ziel der massa is een duister mysterie en verborgen loert er het sombere monster Bloeddorst met glariënde ogen, de klauwen gereed tot uitslaan. En het nobelste bloed wekt het meest zijn wreed begeren. Eerst als het kwaad gedaan is, als het beest is teruggekeerd in zijn donkere krochten, komt de bewustheid weer in de grote ziel der massa en zij

ziet, wat ze gedaan heeft. Te laat! De offers zijn gevallen en uit hun bloed schiet het zaad van den haat welig op, dreigend tegen datgene juist, waarvoor de offers heetten te vallen....

Laten wij bij de sombere groeven onze gevoelens zuiver houden van alle te voorzichtige overwegingen en de slachtoffers oprichten een gedenkteken onzer herinnering en warme genegenheid. Door hun dood zullen zij leven....

Amsterdam, 17 Januarie 1919.

FRANK VAN WAES.

De verschijning van ‘Madame Bovary’ Een literair-sociale studie door A. Abas

> ‘Ce qu'il serait peut-être intéressant de rechercher, c'est comment ce tour d'esprit, cet état intellectuel si complexe, s'est formé peu à peu et développé jusqu' à devenir l'esprit même de Flaubert et la fond même de sa vie intellectuelle.’
> Emile Faguet.

Eerste deel.

Het moge ietwat inquisitioneel klinken: maar hoe grooter de figuur eens kunstenaars in werkelijkheid is, des te onmogelijker is het, hem tijdens zijn leven te belichten op de wijze die hem toekomt niet alleen, doch die tevens voor de cultuurgeschiedenis - of, zooals Gaston Paris, de groote romanist, zich uitdrukt, telkenmale als hij spreekt van literatuurgeschiedenis: de ‘geschiedenis van den menschelijken geest’ - van het hoogste belang is.

‘Een terughoudendheid met als hoofdelement een gebrek aan vertrouwen in eigen oordeel, verhindert vaak de tijdgenooten in hen die in hun midden geleefd hebben en in de maatschappij, waarvan zij deel uitmaken, bijzondere gaven te erkennen en eene beteekenis die hun tijdvak voorbijstreeft,’ aldus de Fransche literaire philosoof Jules de Gaultier[1] in zijn wijsgeerig werk over Flaubert.

Hoe vaak het ook reeds gezegd is, en nog meer misschien gedacht, - dergelijke dingen kunnen trouwens niet genoeg herhaald worden, want de ondankbaarheid der tijdgenooten herhaalt zich door de eeuwen heen, - het moet, juist in verband met den grondlegger van den modernen realistischen roman, nog eens naar voren gebracht worden. Want zij zijn erin geloopen: ‘De geletterden zelf en de critici zijn erin gevlogen,’ gaat de Gaultier voort: ‘zij hebben hunne blikken gericht op de zorg, die Flaubert zoo nadrukkelijk beleed, zij zijn stilgestaan bij den “doodstrijd van den stijl,” bij het zoeken naar het nauwkeurige document, naar het woord, naar het gelijkwaardige epitheton en het physiologische rythme van den zin: zij hebben aanstoot genomen aan de literaire keukenvoor-fijnproevers, aan de volmaaktheid in het werk.’[2]

Neen, Flaubert heeft nog wel eenig ander belang. Als het waar is, dat hij voor alles artiest geweest is, dan zal men toch voornamelijk hierop den nadruk moeten leggen, dat het tijdstip, waarop hij als roman-

1) Le Génie de Flaubert - 2e éd. - Paris - Mercure de France - 1913 p. 23.
2) op. cit. p. 24.

schrijver-nà-Balzac verschijnt, zóóveel elementen moet hebben bevat, die met het begrip ‘realisme’ ten nauwste samenhangen, dat wij Gustave Flaubert niet uitsluitend behoeven te zien als *den* literairen kunstenaar, doch ook, en in niet onbelangrijke mate, als een (natuurlijk) onbewust product van zijn tijd.

Deze opvatting om een kunststrooming in intiem verband te brengen met de politieke omstandigheden van een tijdvak, is niet geheel nieuw. Eén der eersten, die in den modernen tijd eene dergelijke poging hebben gewaagd, is Georg Brandes.[1)] In ons land is het voornamelijk Just Havelaar geweest, die meer nog dan Brandes, aan een dergelijk verband heeft gedacht en deze zienswijze, in historisch-materialistische richting, in zijne kunstbeschouwingen heeft ingevoerd. Wij zullen straks gelegenheid hebben terug te komen op zijne studie: ‘Kunst en Samenleving,’ verschenen in de Socialistische Gids (afl. Juli-Aug. 1917, blz. 522-553).

Wanneer wij derhalve, naar onze opvatting, de draagwijdte van het literaire - en vooral wijsgeerige - genie van een Flaubert goed willen begrijpen, en meer speciaal de verschijning van een roman als ‘Madame Bovary’ in de geschiedenis der moderne letterkunde na 1857, dan dienen wij ons rekenschap te geven van alle elementen die ‘het kader van zijn tijd’ uitmaken, d.w.z. zoowel politieke als literaire, zoowel sociologische als biographische.

I. De politiek.

Lodewijk XVIII. Gustave Flaubert is geboren in 1821, op een tijdstip van universeele onzekerheid. De regeering van Lodewijk XVIII, die in 1824 eindigt, had aan politieke feiten van eenig belang, opgeleverd

1º eene heftige reaktie tegen de Revolutie (de z.g. Terreur blanche);
2º de kieswet van 1817 onder *Richelieu;*
3º het liberale royalistische ministerie *Decazes* met den moord op den hertog van Berry en een tweede kieswet in 1820;
4º het ministerie *Villèle* van een niet meer liberaal, doch *heftig* royalisme.

Karel X. Deze tyrannie duurt voort als Karel X den troon bestijgt. En ofschoon de revolutie van de dertiger jaren de belangrijkste politieke gebeurtenis is uit de regeering van dien vorst, moet men, om de lijn der evolutie goed te volgen, rekening houden met eenige feitjes van schijnbaar weinig belang.

De eerste jaren dan van deze regeering worden gekenmerkt door de overheersching van de reaktionnaire geestelijkheid.[2)] Een der gevolgen hiervan was een wet op de pers, die bestemd was om den tegenstanders der kerk-belangen het zwijgen op te leggen. Spottenderwijs werd zij genoemd de ‘Wet van liefde en van rechtvaardigheid.’

Op dit oogenblik reeds begint de verbittering der gemoederen. Natuurlijk wint de oppositie voornamelijk veld in de arbeidende klasse. *Buchez,*[3)]

1) Die Hauptströimingen der Litteratur des 19. Jahrhunderts - übers. Stradtmann, Rudow, v.d. Linden, Berlin - 1906 - 6 bde - passim.
2) G. Brandes - Die romantische Schule in Frankreich - (Hauptströmungen, V) p. 2.
3) 1795-1865.

waarvan wij later zullen spreken, was het geweest, die in Frankrijk eene afdeeling stichtte der *Carbonari*, naar het Italiaansche voorbeeld. En in 1821 telde zij reeds een 80.000 leden. Tengevolge nu der 'Liefdeen rechtvaardigheidswet' beginnen de Fransche *carbonari* talrijke complotten te smeden, die natuurlijk op eenige ter-dood-veroordeelingen uitloopen.

Val van Villele. Bij den val van Villèle[1] neemt de oppositie sterk toe. Vooral nu er in 1829 opnieuw een ultra-royalistisch ministerie wordt gevormd onder *Polignac.* Wanneer dan één jaar later Karel X in den Moniteur zijn vier Ordonnantiën uitvaardigt, waarvan de voornaamste is de opheffing van de vrijheid van drukpers, zien wij het eerste der drie groote conflicten geboren worden, waarvan Frankrijk het tooneel was in een tijdruimte van twintig jaar. Den 29sten Juli maakt het volk zich meester van het Stadhuis, van het Louvre, van de Tuilerieën en de koning is genoodzaakt naar Engeland te vluchten.

Flaubert. Te oordeelen naar het jeugdwerk van Flaubert, dat ons een zeldzaam-vroegrijp kind leert kennen, dat b.v. den muur van het amphitheater in het Ziekenhuis van Rouaan opklimt, om de lijken te bewonderen, - is het zeer waarschijnlijk, dat hij, alhoewel nog slechts 9 jaar oud, op dat oogenblik reeds of misschien iets later, begon na te denken over deze gebeurtenissen, natuurlijk zonder er ten volle de portée van te begrijpen. Hoe het ook zij, de *Reis naar de Hel,* geschreven op *veertienjarigen* leeftijd, bewijst dat hij op dien leeftijd reeds noch sympathie gevoelde voor den koning noch voor het volk.[2]

Louis Phillippe. De hertog van Orléans ziet zich nu plotseling in eene voor hemzelf wel meest komieke situatie geplaatst, tot koning van Frankrijk te worden gekozen. Het was de burgerman Louis Philippe. Want de revolutie van 1830 was onmachtig geweest tot het uitroepen van de Republiek.

Casimir Périer. Echter, het ministerie van Casimir Périer heeft de verdienste betere kieswetten te hebben gebracht. - De partij van Lodewijk Napoléon, die zich in '30 had gevormd, waagde verschillende pogingen om Louis Philippe van den troon te stooten, o.a. in het laatste jaar van het eerste ministerie van Thiers, in 1840. - De laatste acht jaren hadden zich gekenmerkt door verschillende opstanden van republikeinen en een aanslag tegen den koning (in 1835 van Fieschi) had zelfs représaille-wetten uitgelokt (de zoogenaamde September-wetten).

Guizot. Het ministerie Guizot, dat dan volgt en duurt tot den grooten Februari-opstand van '48, onderscheidt zich op zichzelf door niets belangrijks. De Voorloopige Regeering, waarin voor het eerst een arbeider plaats neemt naast mannen als Lamartine en Louis Blanc, proclameert de Republiek.

De republiek. Als de Voorloopige Regeering gevormd is, hebben wij in twee politieke feiten als de instelling van het algemeen kiesrecht

1) 1828.

2) VII, Ginds genoot een koning, in zijne legerstede van eerloosheid, waar zij van vader op zoon les ontvangen in het overspel, van de bevalligheid der geliefkoosde maîtresse, die over Frankrijk regeerde, en het volk.... het volk juichte toe; want hunne oogen waren geblinddoekt. (Flaubert-OEuvres de jeunesse, I) Vert. A.)

en de afschaffing van den doodstraf, twee gebeurtenissen van het hoogste belang. De revolutionaire beweging wint veld en den 23sten Juni 1848 wordt er te Parijs een socialisten-veldslag geleverd, waarbij 5000 personen het leven laten en die gewonnen wordt door generaal Cavaignac. - Wij weten, dat Flaubert tijdens dezen opstand in Parijs is geweest.

Den 10den November wordt de Constitueerende Vergadering gevormd en juist een maand later wordt Louis-Napoléon Bonaparte tot president uitgeroepen. Den 2den December 1851 volgt de staatsgreep van dezen 'Napoléon le Petit' - zooals Victor Hugo hem noemt - en een jaar later verschaft hij zich de waardigheid van Keizer der Franschen.

Napoleon III. Nu begint eene triestige en in-burgerlijke periode die zich uitstrekt van 1852-1859, Napoléon III schafte onmiddellijk bijna alle politieke vrijheden af. Doodsbang als hij was voor de pers, onderwierp hij deze aan eene buitengewoon-strenge bewaking en onophoudelijke bedreigingen. Geen enkel nieuw blad kon gesticht worden zonder machtiging van de regeering, die het recht opeischte om den hoofdredacteur aan te wijzen. Ieder blad, dat als 'gevaarlijk' bekend stond, kon dan ook willekeurig opgeheven worden.

Het proces tegen Flaubert. Onder deze omstandigheden wordt het begrijpelijk, dat men Flaubert in 1857 een proces heeft kunnen aandoen 'wegens aanranding der publieke zedelijkheid en van den godsdienst.' Het is niet uitsluitend geweest om de z.g. 'schunnigheden,' die het Openbaar Ministerie in 'Madame Bovary' meende te hebben ontdekt. Er waren natuurlijk vóór 1857 al veel krasser en 'schuiner' dingen gezegd dan er in dat boek aan te wijzen waren. En bijna nooit had een regeering ingegrepen. Het is louter toeval, dat Flaubert het slachtoffer moest worden van de politieke gesteldheid van zijn tijd. Edoch: hij werd van slachtoffer held. En van held martelaar. En zijn martelaarschap was zijn succes.... dat hij zelf trouwens nooit als een succes heeft beschouwd, of niet dan op zeer ironische wijze.

Wonderlijke samenloop der omstandigheden! Indien men Flaubert *niet* in staat van beschuldiging had gesteld wegens zijne 'onzedelijkheid;' indien er toevallig op dat oogenblik in Frankrijk eene regeering was geweest die zich met de journalistiek - 'Madame Bovary' verscheen eerst in een tijdschrift: de Revue de Paris - in het geheel niet had bemoeid, zouden dan de aanhangers van 'Mad. Bovary' wel zóó spoedig en in zoo grooten getale zijn opgekomen, m.a.w. zou de school van den realistischen roman zich zoo snel hebben geconstitueerd? Men kan daar gevoegelijk aan twijfelen. Er zou waarschijnlijk, globaal gesproken, wel een halve eeuw zijn verloopen, vóórdat de literaire ideeën en theorieën van Flaubert, de eerste naar voren gebracht door zijn verdediger Maître Sénard voor de Rechtbank,[1)] de laatste te distilleeren uit den roman zelf, waarlijk wortel hadden geschoten. De advocaat Sénard is het geweest, die heeft aangetoond, dat alle geïncrimineerde passage's en ideeën en procédé's reeds in de toenmalige literatuur in kiem aanwezig waren.

1) Het pleidooi en het requisitoir staan in iedere Fransche uitgave van 'Madame Bovary' afgedrukt. Waarom zij niet mèt den roman vertaald zijn, is ons een raadsel.

Hij is het geweest, die in het openbaar, voor een publiek van gerechtelijke autoriteiten en voor een tribune-publiek, dat bestond uit kunstenaars van alle richtingen, ‘Madame Bovary’ heeft geanalyseerd op een wijze, die geheel in overeenstemming bleek te zijn geweest met de opvattingen van Flaubert zelf,[1] die ten slotte het boek aan hem heeft opgedragen.

Wat Labory in den modernen tijd, met betrekking tot de Dreyfus-zaak, heeft gepresteerd van uit politiek oogpunt, dat heeft Sénard gedaan voor de geschiedenis van den modernen roman. En hoewel wij later op het verloop van het proces terug zullen komen, kunnen wij nu reeds als elementen voor het succes van Flaubert aanwijzen: de politieke mentaliteit van de regeering van Napoléon III en de meesterlijke verdediging van Flaubert's advocaat: meester Marie-Antoine-Jules Sénard.[2]

De uitvindingen en ontdekkingen. Hervatten wij thans weer ons ‘beeld van den tijd,’ van de periode die zich uitstrekt tusschen het geboortejaar van Flaubert en het verschijningsjaar van ‘Madame Bovary.’

Ons tableau zou zeker niet voltooid zijn, indien wij niet mede rekening hielden met de geweldige technische activiteit, die zich in Frankrijk in dit tijdsbestek ontplooit.

De namen van mannen als Geoffroy Saint-Hilaire, Ampère, Cuvier, Arago zijn bekend genoeg om ze hier in verband te brengen met de wis- en natuurkundige wetenschappen. - In 1816 is het Jouffroy die zijn stoomboot vervolmaakt. De stoomboot*schroef* wordt uitgevonden door Dallery, van Amiens. In 1835 gaat de eerste reizigers-spoortrein,[3] naar het type van Séguin, van Annonay. Ampère en Arago vullen elkander aan in hunne uitvindingen de telegraaf betreffende en de eerste telegraaf[4] wordt in 1884 gevestigd op de spoorlijn van Parijs naar Rouaan.

In 1820 reeds heeft de stad Parijs zijn gasverlichting. - Fresnel en Arago werken samen in hunne uitvinding van den vuurtoren. In '39 doet Arago in de Academie van Wetenschappen te Parijs eene mededeeling over de werkwijzen inzake photografie van Joseph Niepce en Daguerre. De photografie op papier wordt ten slotte gevonden door Blanquart Evrard in 1847.

Eindelijk moeten wij vermelden, dat zelfs de landbouw deelneemt aan deze geweldige menschelijke werkzaamheid; zij verbetert hare cultuur-procédé's en hiervan vinden wij den reflex in ‘Madame Bovary’ zelf: het is het beroemde hoofdstuk der landbouwfeesten (Hoofdst. VIII)[5]

1) Zie Mad. Bovary-éd., Charpentier, p. 411:
‘Je vous apporte ici l'affirmation de M. Gustave Flaubert....’
2) Hij was het ook, die voor de Rechtbank reeds spreekt van Fl.'s réalisme, ‘il appartient à l'école réaliste, en ce sens qu'il s'attache à la réalité des choses,’ p. 413.
3) Brief van 19 Maart 1842 van Fl.:
‘Car le siècle où tu es né est un siècle heureux *les chemins de fer sillonnent* la campagne, etc.’
Voorts 11 Mei 1842: Il est impossible d'entrer n'importe où sans qu'on entende des gens qui disent: Ah! je m'en vais à Rouen! Je viens de Rouen! irez-vous à Rouen? (per spoor.-A.) Jamais la capitale de la Neustrie n'avait fait tant de bruit à Lutèce: *'t hangt je de keel uit!*’
4) Ook Flaubert is hierdoor sterk getroffen: Corresp. II, p. 28.
5) Reeds vroeger had Fl. er den draak mee gestoken. Zie een brief van 2 Juni '50 (Corresp. I, p. 313).

Overzicht. Drie groote politieke conflicten in twintig jaar tijds; eene sociale evolutieve drang naar de demokratie, evenals in onze dagen, doch die in de vijftiger jaren der vorige eeuw geen levensvatbaarheid genoeg bezat om zich staande te houden; eene plotselinge, geweldige vlucht der wetenschappen, en meer speciaal der natuurwetenschappen, een algemeene drang dus ook naar nauwkeurigheid in de menschelijke gedachte: is het wonder, dat op een bodem van deze constitutie eene literatuur moest wortel schieten, die zich zou bezighouden - in wetenschappelijke richting - met de groote sociale verschijnselen van den tijd?

De Socialisten. Is het wonder ook, dat bij deze gewichtige politieke gebeurtenissen, de uitvindingen der wetenschap, de toepassing van stoom in de industrie en het verkeer, de arbeidsvoorwaarden in dier voege geschokt worden, dat de massa's zich beginnen te roeren? Door de industrieele overproductie ontstaat eene moordende concurrentie in de voornaamste Europeesche landen. Een der gevolgen hiervan is belangrijke loonsverlaging voor de werklieden en zelfs afdanking van een groot deel hunner.[1)] De ellende, die hieruit en uit de ongekende werkeloosheid voortspruiten, leidt tot veelvuldige opstanden. De socialistische theorieën, en in verband hiermede de vorming eener socialistische politieke partij, hangen in de lucht.[2)] In 1848, nog voor de Februari-Revolutie, verschijnt in Duitschland het ‘Communistisch Manifest’ van Marx en Engels, dat sindsdien in bijna alle Europeesche talen vertaald is, nadat één jaar te voren in Frankrijk zelf reeds een dergelijk geschrift het licht had gezien, n.l. ‘Principes du Socialisme, manifeste de la démocratie au dix-neuvième siècle,’ van de hand van den Fourrierristischen Victor Considerant. Zoo zien wij - het zij terloops opgemerkt - dat ook hier een Franschman den Duitschers vóór was en hun zeer waarschijnlijk ook wel eenige stof geleverd zal hebben.[3)]

Wij gaan thans over tot eene korte behandeling der sociologische literatuur van vóór '57, waarmee dit gedeelte van deze studie afgesloten zal zijn.

II. De sociale literatuur.

Van deze overmatige activiteit en beweging dan, kan men, zooals gezegd, een weerschijn terugvinden in de sociale literatuur van het tijdvak. Wanneer wij nagaan, dat de geschiedenis van die dagen gekenmerkt wordt eerst door het liberalisme, vervolgens door revolutionnaire uitingen van eene socialistische nuance, dan wordt de ook hier sterk ontwikkelde productiviteit dezer nieuwe literatuur ten volle begrijpelijk.[4)]

Saint-Simon. De hertog de Saint-Simon was in 1825 gestorven. Twee maanden te voren had hij zijn ideeën geresumeerd in een werkje, getiteld: ‘Le Nouveau

1) Henr. Roland-Holst - De revolutionnaire massa-aktie, blz. 107: ‘Voor de arbeidersklasse stonden de jaren 1830-'32 in het teeken van voortdurende loonsverlagingen, werkeloosheid door invoenng van machines en ellende.’
2) H. Roland-Holst, op. cit. blz. 113: ‘De socialistische idee kwam in de jaren '40 in ontelbare vormen en schakeeringen opzetten.’
3) Zie Quack, De Socialisten, III, p. 148.
4) Voor dit overzicht is het bedoelde werk van Prof. Mr. H.P.G. Quack onze gids geweest. Wij ontleenen eraan, wat voor ons doel noodzakelijk is.

Christianisme.’ Hierin had hij zijn ideeën uit de in 1803 gepubliceerde ‘Lettres d'un habitant de Genève’ weer

opgenomen. Het behelsde een beroep op het 'gevoel' en niet meer uitsluitend op het intellect.[1]: 'De moderne richting moest gedragen worden door godsdienst, en de kiem van dien godsdienst lag in het oude Christendom. Het was een religie van broederliefde, zich aansluitende aan het denkbeeld van vooruitgang, en rustende op het geloof in God. De maatschappij der arbeiders of producenten, door den godsdienst geleid, moest een stevige organisatie vormen, en al de maatschappelijke instellingen moesten tot doel hebben de verbetering van het zedelijk verstandelijk, stoffelijk lot der armste en talrijkste klasse der menschen.'[2]

Hier vindt men dus de organisatorische idee, die zich in het verdere verloop der eeuw zoo snel en krachtig zou ontwikkelen, reeds in kiem aanwezig. Al is het dan ook de organisatie met als basis: het geloof in God. Daarvoor was de durf, om deze officieel-religieuze aangelegenheden geheel los te laten, nog niet geheel doorgebroken. Trouwens, men moet niet vergeten: deze 'Brieven' dateeren uit den Napoleontisch-cesaristischen tijd en verschenen twee jaar na Chateaubriand's '*Atala*' en één jaar na zijn 'Génie du Christianisme.'

Het Saint-Simonisme. 'Het nieuwe Christendom' was Saint-Simon's testament geweest, dat school maakte. Tegen 1827 reeds constateerde men eene geweldige expansie. Maar eerst na 1830 wordt de leer een ware macht en oogstte vrij talrijke aanhangers. Eén daarvan was o.a. Emile Barrault, professor aan de Universiteit te Sorèze, die in 1869 stierf en ook drama's en comedie's heeft geschreven.[3] Hij gaf vooral college's over de geschiedenis der Schoone Kunsten en was een zeer goed redenaar. - Noemen wij nog Henri Fournel, den beroemden ingenieur, die de eerste Fransche spoorlijn van Parijs naar Saint-Germain aanlegde.

Ter propaganda organiseerden de Saint-Simonisten openbare voordrachten, waar de leer werd uiteengezet en toegelicht. Deze cursussen werden gehouden te Parijs voor een later zeer talrijk publiek. Het is voor de internationale cultureele wisselwerking van belang te vermelden, dat mannen als John Stuart Mill, Ludwig Börne en Heinrich Heine deze voordrachten, die ongeveer samenvielen met de gebeurtenissen van het jaar '30, hebben bijgewoond. In dat jaar treden o.m. twee nieuwe leden toe, waarvan de namen waren: Berlioz en Liszt. Mannen als Saint-Beuve, Charles Rémusat, Duvergier de Hauranne, Guizot, V. Hugo en Béranger waren allen medewerkers geweest van het Saint-Simonistische orgaan: Le Globe.[4]

1) Quack, o.c. blz. 14.
2) Vgl. G. Brandes, o.c. p. 9:
   Im achtzehnten Jahrhundert hatte die ganze Litteratur sich zur Philosophie umbilden wollen, (und befaszte unter diesen Namen ungleich mehr als wir heute darunter verstelien).
3) Vgl. Sainte-Beuve, 'Nouveaux Lundis, XIII,' p. 12-13.
4) Hun eerste orgaan was geweest 'Le Producteur,' dat van 1 October 1825 tot 12 December 1826 had bestaan; daarna probeerde men het met een ander blad, 'L'organisateur, journal des progrès de la science générale,' waarvan het eerste nummer verscheen op 15 Aug. 1829, en dat later een weekblad werd. - De 'Globe' was oorspronkelijk een liberaal tijdschrift geweest, dat de Saint-Simonisten gekocht hadden en nu (15 Febr. 1830) als dagblad lieten verschijnen. Vgl. Quack, o.c. p. 58.

Dat Flaubert zelf van deze beweging niet onkundig is gebleven, staat vast. Toen ter tijde was hij natuurlijk te jong om er zijn volle aandacht aan te schenken. Maar hij heeft zeker de beide deelen doorgebladerd, waarin de voordrachten afgedrukt stonden. In een brief uit Egypte, gedateerd 17 Mei 1850, neemt hij de benaming voor het eerst in de pen. En zijn beste vriend uit zijn jeugdtijd, Maxime Ducamp, had ook eene studie geschreven over de Saint-Simonisten, waaraan Flaubert zeer zeker niet geheel vreemd zal zijn geweest.[1)]

De Literatuur. Het spreekt vanzelf, dat de overdrijvingen van Saint-Simon's discipelen geen enkelen invloed uitoefenden op de literatuur van den tijd. Maar, het is zeker dat zij sterk den invloed onderging van de grondgedachte der nieuwe leer. Zoo zou één der grootste dichters van den tijd, Lamartine, die onder de Restauratie bij uitstek conservatief was geweest, één der leiders van de Republiek worden. Terwijl een vrouw als George Sand - men moge over haar denken hoe men wil - in de nieuwe ideeën werd ingewijd door Pierre Leroux en haar leven lang heeft zij ze verdedigd.

Enfantin Chevalier. Na de cholera-epidemie van 1832 trekken de Saint-Simonisten zich op Ménilmontant (buiten Parijs) terug. Echter, zij hadden zulke eigenaardige gewoonten aangenomen - zij staken zich b.v. bij speciale gelegenheden in eene speciale kleeding[2)] - dat zij argwaan bij de Regeering opwekten en in Augustus 1832 worden Enfantin en Chevalier aangeklaagd wegens onzedelijkheid, voor de Rechtbank gedaagd en deswege veroordeeld tot één jaar gevangenisstraf. Als zij vrij zijn, gaan zij de wijde wereld in om propaganda te maken voor hunne denkbeelden of liever om ‘de vrouw’ te zoeken, zooals Enfantin het uitdrukte. Een groepje van vijf discipelen trok met dezen naar Egypte, terwijl Chevalier naar Amerika toog. Lambert, Holstein, Alexis Petit, Ollivier en Henri Fournel zijn allen bezield door dezelfde idee: een nieuwen godsdienst te stichten en het Oosten met het Westen te verbinden.

De Revolutie van '48, die het ‘liberale timmerwerk’ van Louis-Philippe en Guizot ineentrapte, verzwakte ten zeerste de kracht der beweging, die ten slotte tegen 1870 volledig uitstierf.

De belangrijkste punten, die op het program hadden gestaan, waren geweest: 1° de gelijkheid tusschen man en vrouw; 2° de emancipatie van de vrouw; 3° de rehabilitatie der materie; 4° de solidariteit tusschen alle volken.

De Vrouwenbeweging. Juist in verband met deze feministische eischen der Saint-Simonisten moet het ontwaken der vrouwen-beweging gereleveerd worden.

‘Toen de Juli-revolutie uitbrak, kwam de gedachte aan bevrijding ook van de vrouwen uit lange knechtschap opnieuw duidelijker tot uiting en bracht de vrouwenwereld zelf in de diepste ontroering. De oude eisch der politieke ontvoogding trad weer op den voorgrond en het Saint-Simonisme wierp nieuwe brandstof in de wereld, toen het de

1) Later gepubliceerd in diens ‘Souvenirs littéraires,’ Paris, Hachette, 1892 - II, p. 83.
2) Zie Quack, o.c. p. 92-98.

bevrijding der vrouw van mannelijke heerschzucht ook op het gebied van het geslachtsleven verkondigde. Een der meest belangwekkende documenten van dien tijd is het tijdschrift “La femme nouvelle” dat verscheen van 1832 tot 1834 te Parijs....’[1] ‘Het openstellen der universiteiten, het toelaten der vrouwen tot hoogere beroepen, dat waren eischen waarmee zij thans haar veldtocht opende en de stichting van een genootschap tot verheffing van den toestand der vrouwen - het eerste van dien aard - was het eerste practische resultaat. Een idieel resultaat echter van vèrstrekkende beteekenis was de groeiende belangstelling waarmee mannen der wetenschap zich tot de vrouwenkwestie wendden. Zoo hield Ernest Legouvé in 1847 in het Collège de France een reeks voordrachten over de zedengeschiedenis der vrouwen, waarin hij door het schilderen van haar treurigen staat een zeer grooten indruk maakte: “Geen openbaar onderwijs, geen vak-onderricht voor de meisjes; het leven zonder huwelijk een onmogelijkheid voor haar en het huwelijk zonder bruidschat onmogelijk,” riep hij uit, en schilderde met donkere kleuren het lot van de arme dochters der bourgeoisie, wie alleen het klooster, het beroep van gezelschapsjuffrouw of onderwijzeres, of het onteerend bedelaarsleven bij gegoede verwanten restte. Hij eischte voor haar toelating tot het beroep van arts en wenschte dat zij door den Staat aangesteld zouden worden als school-, gevangenis- en fabrieksinspectrices, - een eisch, waarvan de billijkheid een halve eeuw later in zekere landen nog steeds bestreden wordt!’ ‘Het middelbaar onderwijs voor meisjes, dat een zoo veelbelovende vlucht genomen had, leed in 't bizonder. sterk (na de reactie van 1848) onder het snel toenemen van het aantal opvoedingskloosters, die de Omwenteling van 1789 geheel onderdrukt en Napoleon tot het uiterste beperkt had. Haar concurrentie was voor de wereldlijke kostscholen bijna vernietigend; niet alleen gaf de bourgeoisie aan de goed ingerichte, door tuinen omgeven, allerlei voordeelen biedende kloosters[2] voor hare dochters de voorkeur boven de enge, donkere wereldlijke opvoedings-instellingen, ook de onderwijzeressen konden zich nauwelijks staande houden tegenover de kloosterzusters.’

Wat haar economische taak betreft, citeeren wij het volgende[3]: ‘Met hamer en nijptang, met schaaf en met zaag in de eigen krachtige vuist beheerschte de man de productie; hij beheerscht haar ook dan nog, als de drijfkracht der meer gecompliceerde productiemiddelen op menschenkracht berust, maar hij moet naast zich plaats maken voor de vrouw naarmate de mechanische drijfkrachten zich ontwikkelen en in de plaats van de grovere eigenschappen van het menschelijk lichaam vaardigheid en behendigheid gevorderd worden. Vrouwen- en kinderarbeid was derhalve het noodwendig gevolg der opbloeiende groot-industrie.’[4] ‘De machine kiest de in de vrouw belichaamde goedkoopste arbeidskracht, en dat zij voor zekeren arbeid gekozen wordt, wordt door de soort van den arbeid bepaald.’

1) Lily Braun - De vrouwenkwestie - vert. Ankersmit. Rotterdam - Wakker - 1901(?) - blz. 111-112.
2) Denk aan de opvoeding van “Madame Bovary,” waarmee Flaubert toont zeer sympathiek tegenover deze denkbeelden te staan.
3) o.c. blz. 195.
4) Vgl. hierboven blz. 11.

Hoewel Frankrijk altijd een land is geweest, waar de vrouwen voortdurend een bepaalden invloed uitgeoefend en hun rol gespeeld hebben in de politieke en intellectueele wereld, zien wij toch in deze periode de vrouwen op maatschappelijk gebied ook op den voorgrond treden. Madame Pautret de Mauchamps staat aan het hoofd der toenmalige vrouwenbeweging en het waren ook vrouwen, die van den aanvang af het eerst en het meest sympathie gevoelden voor de nieuwe ideeën. De namen van George Sand, van de gravin d'Agoult (= Daniël Stern), van Clarisse Vigoureux, van Flora Tristan en Pauline Roland, aan welke laatste Victor Hugo een schoon gedicht gewijd heeft in zijn 'Châtiments,' zijn bekend genoeg om hier alleen genoemd te worden.

Het Fourrierisme. Een andere en volgende groote sociale strooming van het tijdvak was de leer van Fourrier,[1)] die dezelfde begrippen had aangenomen als het Saint-Simonisme. Echter zij kwam met een systeem. De leer van Saint-Simon was er niet in geslaagd vaste vormen aan te nemen. Het fourrierisme biedt zich onmiddellijk aan het publiek aan als een stelsel met deze constitueerende elementen: *associatie, eenheid* en *orde.* - Ironieën van de zijde van het publiek worden met een apostolischen ernst beantwoord.

Victor Considerant. De meest verdienstelijke onder de discipelen was wel Victor Considerant, geboren in 1808 en die Sainte-Beuve later noemen zou: 'l'excellent et loyal Considerant.' In 1836 had hij een groot werk in drie deelen gepubliceerd: *La Destinée sociale*,' dat later zeer populair werd. Het zijn de theorieën der 'phalanstère's,' die erin ontwikkeld worden.

In de 4de uitgave van 1851 vindt men de volgende bespotting van het 'kruideniers'-type, waarin men een treffende gelijkenis ontdekt met het klein-burgerlijke type van Flaubert. Wij vertalen:

'De eertijds vergoddelijkte handel wordt thans afgespiegeld en bespottelijk gemaakt in den persoon van den kruidenier: de kruidenier, model en oermodel, banale en veelvuldige personificatie van den handelsgeest, zooals Mayeux[2)] de verpersoonlijking is van den philosophisch-burgerlijk-liberalen geest, de kruidenier ten slotte, die waarschijnlijk ook op het oogenblik het type en de personificatie is van Frankrijk zelf - zóóveel verwoestingen heeft die geest ook bij ons aangericht! - Komaan, winkelier, bedaar wat! maak je niet zoo druk daar achter je toonbank.... niet aan jou wijt men de gebreken van het uitgebreide stelsel, waarvan jij een goedaardig lid bent; jij hebt de maatschappij niet georganiseerd, winkelier. Het zou even onredelijk zijn om den soldaat den oorlog te verwijten. De soldaat haakt naar den oorlog, jij naar den verkoop, en gij hebt beiden gelijk in uw sfeer. Verkoop, en houd je gemak,' enz.[3)]

Op dit soort van aanhalingen kan men nooit genoeg de aandacht vestigen. Het wordt toch waarlijk tijd dat men dezen auteurs recht laat wedervaren. Zij, die den geest van him tijd vertegenwoordigen, dragen er maar al te vaak toe bij verschijnselen van artistieken aard te verklaren, welke, zonder de politieke en sociale inlichtingen, in den regel

1) Flaubert heeft hem zeer zeker gelezen. Zie Corresp. II, 7.
2) Mayeux, type van na de revolutie van '30: een "garde national," karikatuur van de toenmalige burgerlijkheid.
3) Quack, o.c. p. 130, n. 2.

in eene duisternis blijven hangen, waarmee de z.g. esthetische beschouwingen ze zoo gaarne omhullen.

De bladzijde, die wij hierboven aangehaald hebben, bewijst dat Considerant, hoe gering zijn waarde voor de literatuur in het algemeen ook moge zijn, één der eerste scheppers is geweest van het literaire type van den burgerman-kruidenier, d.w.z. van de middelmatigheid.

Considerant maakte reizen naar België en Holland en, zooals hierboven reeds vermeld,[1] in 1847 publiceerde hij het geschriftje, dat in de evolutie der socialistische ideeën zooveel invloed heeft uitgeoefend.[2]

De Pompéry. Overigens is er geen gebrek aan sociale geschriften. Tien jaar vóór de verschijning der 'Principes' was er van Edouard de Pompéry[3] verschenen: 'Le docteur de Tombouctou, nouveaux essais de science sociale et de philosophie.'[4] - Ten slotte is het niet te verwonderen, dat naast het type van den 'kruidenier' ook het type van den 'dwaas,' den socialen droomer, kortom den utopist, zijn intrede doet in de literatuur.

Cantagrel. De schepper hiervan is Cantagrel,[5] een man van zeker talent en wiens boek 'Le Fou du Palais-Royal'[6] eigenlijk handelt over het stelsel van Fourrier.

Uit deze periode stamt ook een werk, dat korten tijd vóór de Dreyfuszaak herdrukt zou worden[7] en zich in hoofdzaak richt niet tegen het Joodsche ras als zoodanig, maar tegen den Joodschen geest, die zich in den loop van den tijd van vele Christenen scheen meester te hebben gemaakt. De schrijver, die geleefd heeft van 1803 tot 1885, heet Alphonse Toussenel en zijn boek droeg den opzienbaren titel: '*Les Juifs, rois del' Epoque.*' 'Hetoogmerk van zijn boek,' zegt Quack[8], 'is aan te toonen, dat Frankrijk (moreel - A.) daalt, maar dat de financie-mannen er steeds vooruitgaan en een financiëele feodaliteit, een geld-aristocratie vormen, een koninkrijk van de Joden.' Wat is nu het type, dat de schrijver op het oog heeft? 'J'appelle Juif, tout trafiquant d'espèce, tout parasite improductif, vivant de la substance et du travail d'autrui.' Behalve door den luidruchtigen titel, heeft het werk ook door zijn inhoud zeer veel opgang gemaakt.[9]

1) Zie blz. 7.
2) 'Principes du socialisme,' etc.
3) Gestorven te Parijs in 1895. In de laatste jaren van zijn leven zagen o.a. nog het licht: 'Appel aux vrais socialistes' (1892) en 'Le dernier mot du socialisme rationnel' (1894).
4) Zie Quack o.c. p. 149.
5) 1810-1887.
6) Quack wijst op eenige verwantschap, uit literair oogpunt, met Diderot's 'Neveu de Rameau.'
7) In 1887.
8) o.c. p. 155.
9) Toussenel schijnt nog de schrijver te zijn van twee vrij poëtisch-gestemde werken: 'L'Esprit des Bêtes' en 'Le monde des oiseaux, ornithologie passionnelle.' Om een idee te geven van 'l'Esprit des Bêtes' vertalen wij hier het begin van het hoofdstuk over den Eekhoorn uit Quack, o.c. p. 161, n. 1: 'Politieke koorddanser uit de liberale school, altijd draaiend in kringetjes-redeneeringen. Aardig, levendig, dartel, soepel, behendig en handig in de parlementaire verstoppertje-spelletjes, onrustig, eerzuchtig, actief, in staat tot de meest energieke toeren en de meest schaamtelooze terugkrabbelingen om zich te verheffen tot de hoogste.... waardigheden in den Staat; bezorgd om zijn eigen persoonlijke belangen en die van zijn familie, goede zoon, goed echtgenoot en huisvader, die de zijnen edelmoedig met prefecturen en ontvangersambten bedeelt.' - Noemen wij nog zijn weekblad: 'Le Travail affranchi' en zijn brochure van 1849 'Arbeid en Luiheid, een democratisch program.'

Het 'Communisme.' Het is niet alleen in geschrift, dat de nieuwe ideeën over de maatschappij begonnen baan te breken. Vanaf 1832 tot aan de Revolutie van '48 toe tellen wij minstens zes belangrijke proeven in communistische richting, zoowel in Frankrijk als in het buitenland en de 'phalanstères' in Amerika onder leiding van Victor Considerant hebben zeker succes.

Tegen het einde van het jaar '48 waarschuwt deze het Fransche volk tegen de politiek van Louis-Philippe, in: 'Le Socialisme devant le Vieux Monde ou le Vivant devant les Morts.' Maar in zijn brochure van 1850 wordt hij anarchistisch. Zij heet 'La Solution ou le gouvernement direct du peuple' en zou later op mannen als prins Kropotkine grooten invloed uitoefenen. En in 1871 schreef hij nog in de bekende moeilijke politieke omstandigheden, een brochure met den snorkenden titel: 'De Vrede in 24 uur, gedicteerd door Parijs aan Versailles.' In 1880 kwam de dood van zijn vrouw met wie hij 43 jaar geleefd had. Zelf stierf hij in 1893.

'Van het fourrierisme bleef niet veel anders over dan een eigenaardige opvatting van de wetenschap der Sociologie,' meent Quack: het kader van deze studie veroorlooft ons echter niet deze opvatting hier uiteen te zetten. Wij moeten ons haasten onze schildering te voltooien.

Godin. Tegen 1852 werd er door een leerling van Fourrier, den later beroemd geworden kachelfabrikant Godin,[1] een poging gewaagd tot verwezenlijking der Fourrieristische denkbeelden, in theorie altijd. Hij ontwikkelt zijne denkbeelden over het 'familistère' en reeds in 1859 laat hij een groote fabriek bouwen, waar de arbeiders aandeel hadden in de winst.

De geheime Genootschappen. In deze periode beginnen ook de geheime genootschappen hunne monster-koppen op te steken. Wij hebben reeds gesproken over de 'Charbonnerie' (= Carbonari). Maar het beroemdste van deze genootschappen was dat van 'de Rechten van den Mensch.' In het begin van het jaar 1833 telde het, alleen in Parijs meer dan 3000 leden. De bekendste leiders waren: Voyer d'Argenson en Charles Teste. - Het genootschap 'des Familles' en dat 'des Saisons' waren van minder beteekenis.

Er blijven nog eenige, uit sociaal oogpunt groote figuren over te te noemen, die op het toppunt van hun roem staan omstreeks het verschijningsjaar van 'Madame Bovary.'

De Revolutionaire Socialisten. Auguste Blanqui,[2] die zeven en dertig jaar van zijn leven in de gevangenis heeft doorgebracht, Armand Barbès[3] en Martin Bernard zijn de leiders der revolutionnaire socialisten.

Wat Barbès betreft, kunnen wij niet beter doen dan deze mooie bladzijde van George Sand over hem vertalen[4] (Histoire de ma vie, ed. 1876, IV, p. 449):

1) Zie voor de bibliographie van zijne werken: Quack, o.c. p. 200.
2) 1805-1884.
3) 1809-1870.
4) Afgedrukt bij Quack o.c. p. 237, n. 3.

‘De ware grootheid van Barbès kwam uit in zijn houding voor zijn rechters en werd aangevuld door de langdurige marteling in de gevangenis. Daar verhief zijn ziel zich tot heiligheid. Uit de stilte van deze diep-ootmoedige en vroom-berustende ziel is de welsprekendste en zuiverste opwekking tot de deugd gekomen, welke deze eeuw in staat was te begrijpen. Nooit een dwaling, nooit eene tekortkoming in deze absolute zelfverloochening, in dezen rustigen en zachtzinnigen moed, in die teedere vertroostingen, die hij zelf altijd gaf aan de door het lijden gebroken harten. De brieven van Barbès aan zijne vrienden zijn de schoonste tijden van het geloof waardig. Gerijpt door nadenken, heeft hij zich verheven tot de waardeering der hoogste wijsbegeerte; maar, wijl hij stond boven het meerendeel van hen, die onderwijzen en die preeken, heeft hij de kracht aangenomen van een stoïcus vereenigd met de nederige zachtzinnigheid van den waren Christen. Zonder bepaald een schepper te zijn in den kring der gedachten, heeft hij zich, zonder het te weten, daardoor gelijkgesteld met de grootste denkers van zijn tijd. Bij hem hebben het woord en de gedachte van anderen wortel geschoten; zij hebben gekiemd en zijn opgeschoten in een hart zoo zuiver en vurig dat dat hart is geworden een spiegel der waarheid, een toetssteen voor de fijnzinnige gemoederen, een zeldzaam en waarachtig voorwerp van troost voor allen, die terugschrikken voor het besef der tijden, de onrechtvaardigheid der partijen en de neerslachtigheid der geesten in de dagen van beproeving en vervolging.’

Etienne Cabet Buchez en Roux-Lavergne. In 1840 geeft Cabet, die gestorven is in het verschijningsjaar van ‘Madame Bovary,’ in de Revue de Paris eene ‘Geschiedenis der Fransche Revolutie’ in het licht,[1)] dat weliswaar een belangrijk werk is, doch dat toch onderdoet voor de groote ‘Parlementaire geschiedenis der Fransche Revolutie,’ in 40 deelen, van Buchez in samenwerking met Roux-Lavergne, beëindigd in 1838 en die eene onontbeerlijke bron is geworden voor allen, die dit tijdvak willen leeren kennen.

Twee werken, geschreven in een tijdruimte van 14 jaar, raken elkander voorts door hun christelijk, godsdienstig-getint socialisme: het eerste is van 1833 ‘Paroles d'un Croyant’ door den abt Felicité de Lamennais; het andere van '47 en geschreven door bovengenoemden Etienne Cabet: ‘Le vrai christinanisme selon Jésus-Christ.’ Twee boeken ook van een enorm succes en bijzonder grooten invloed.

De Geestelijken. Lamennais is het beroemdste type geworden van die religieuze socialisten, die uit den schoot der Katholieke Moederkerk te voorschijn zijn gekomen. Met hem moeten nog genoemd worden drie abten, die in dezelfde beweging een zekeren naam verworven hebben: Châtel, Chatôme en Constant, de laatste gestorven in 1875 en schrijver van: ‘La bible de la liberté’ (1841)[2)] - Wij hebben het bewijs, dat Flaubert althans het werk van den abt Constant gekend heeft. In een brief aan Eugène Crépet (1857) schrijft hij (wij vertalen):

‘U kent den abt Constant, hij zal u inlichtingen kunnen verschaffen over het volgende: ik heb dat van avond noodig: *Zooveel mogelijk*

1) Hij gaf nog een soort roman uit van utopisch karakter: De reis naar Ikarië (1840), dat ‘in de jaren '40 de bijbel der arbeiders was.’ Mevr. Holst. o.c. p. 113.
2) Wij vinden hier reeds de opvatting van Proudhon over den eigendom.

geilheden, gehaald uit geestelijke schrijvers, meer speciaal uit modernen'[1].

Buchez. Van Buchez hebben wij reeds gesproken: volgen nog eenige aanvullingen. - In 1831 stichtte hij het weekblad 'l'Européen,' waarvan het doel heette te zijn: de maatschappelijke verwezenlijking van de Christelijke leer. Twee jaar later ontwikkelt hij zijne ideeën in eene 'Inleiding tot de wetenschap der Geschiedenis of wetenschap der menschelijke ontwikkeling,'[2] een werk waaraan een specialiteit als Quack ook grooten invloed toekent. - Aan den vooravond van de revolutie van '48 was ook Buchez een man van gewicht.

Pierre Leroux. Wij komen thans tot een man van zuiver-proletarische afkomst. Pierre Leroux werd geboren te Parijs, in 1797, als een echt arbeiderskind. Van uit literair-historisch standpunt reeds boezemt hij ons belang in door zijne Fransche vertaling van Goethe's Werther. In de Revue Encyclopédique publiceerde hij in 1832 een reeks artikelen getiteld: 'Verhandeling over den tegenwoordigen staat der maatschappij en van den menschelijken geest,'[3] waarin hij aandringt op de Eenheid, die, volgens hem, onontbeerlijk is voor eene menschen-maatschappij. Voor de 'Revue Indépendante' schrijft hij opnieuw (1841/42) onder den titel: 'Drie verhandelingen.' Dit keer had hij tot motief gekozen: Futuram civitatem inquirimus.[4] Daarom richt hij zich in de eerste plaats tot de philosofen. Dan, in zijn ze verhandeling, tot de kunstenaars: 'Waarom - zoo spreekt hij tot de dichters - waarom zijn uwe zangen zoo somber, uwe gedichten zoo droef?' En het antwoordt luidt: wijl er overal twijfel en scepticisme is,'[5] En in zijn derde betoog richt hij zich tot de politici. Hij is van meening, dat om de politiek te grondvesten, noodig zijn: wetenschap en liefde. - Van 1838 tot '40 schreef hij twee werken, die het program inhielden van zijn leer: 'Over de Gelijkheid' en 'Over de Menschelijkheid.'[6] - Pierre Leroux was overigens een zeer sympathieke figuur. Alle nobele geesten van Frankrijk voelden zich aangetrokken tot dien eenvoudigen en ingetogen man. Door zijn boersch uiterlijk boezemde hij, van af het eerste oogenblik reeds, vertrouwen in. Zijne rustige manieren, zijn kalme blik, zijn overvloedige haardos maakten den indruk van een zeer ernstig mensch.

Onder hen, die hem oprecht bewonderden, treffen wij in de eerste plaats George Sand aan. Deze is trouwens altijd geestdriftig gestemd geweest ten opzicht van martelaren der sociale hervorming. *Zij* had Leroux voorgesteld een tijdschrift te stichten: 'la Revue indépendante.' Dat was in '41. In de twee jaren, die volgden, publiceerde hij zijn uitgewerkte 'Verhandeling over den tegenwoordigen staat van den menschelijken geest' en zijn studie: 'Over God, of wel over het leven beschouwd in de bijzondere wezens en in het universeele wezen;'[7] vervolgens een studie over de wijsbegeerte van Schelling en een over Petrarca; ten slotte

1) Flaubert, Corresp., éd. Fasquelle, III, p. 74.
2) Waarvan de 2e uitgave in 2 deelen het licht zag in 1842.
3) 'Discours sur la situation actuelle de la société et de l'esprit humain.'
4) 'Wij zoeken naar de toekomstige maatschappij.'
5) Quack, o.c. p. 17.
6) Zie voor de analyse van deze werken: Quack, o.c. p. 341 en 343.
7) 'De Dieu, ou de la vie considérée dans les êtres particuliers et dans l'être universel.'

artikelen over Victor Cousin en Jouffroy. - In '43 levert hij een sterksocialistisch gekleurde studie: Over de ploutocratie, die een oogenblik de aandacht van het publiek geheel in beslag nam. Het werd aangevuld door een opmerkelijk werkje: 'Le carrosse de M. Aguade,' een stuk samenspraak in een kroeg van één der volksbuurten van Parijs. - In 1845 stichtte hij te Boussac de 'Revue Sociale,' één der eerste tijdschriften van dit genre. Den 4den Juni 1848 werd hij, met Thiers en Proudhon, verkozen tot lid van de Nationale Vergadering. Na den staatsgreep echter van den 2den December moest hij vluchten naar Engeland. Na een vrij ellendig bestaan in de hoofdstad, komt hij terug in Frankrijk en houdt zich dan voornamelijk bezig met theologische studies. Hij beëindigt ten slotte dit werkzame leven in April 1871, juist als de Commune haar hoogsten triomf viert.

Guépin. In 1850 publiceert Guépin een 'Wijsbegeerte van het Socialisme, of studie over de verandering in de wereld en in de menschelijkheid,'[1] een zeer uitgebreid werk, waarin de geschiedenis en de evolutie der socialistische stelsels uiteengezet worden. Vier jaar later geeft hij een werk uit, dat bedoeld is als een aanvulling op het vorengenoemde: 'Philosophie du XIXe siècle, étude encyclopédique sur le monde et l'humanité,' en dat een breed overzicht geeft van alle sociologische studieën. Hij stierf in 1873.[2]

Louis Blanc. Louis Blanc werd vooral beroemd door zijn 'Histoire de dix ans,' waarvan de vijf deelen van 1842 tot 1844 verschenen. Het doel van den schrijver was hiermede aan te toonen, dat de maatschappij onder Louis-Philippe reeds, verrot was. In zijn Geschiedenis der Revolutie volgt hij te nauwkeurig Buchez: en ten slotte loopt het trouwens uit op een apothéose van Robespierre. - Na de Februari-revolutie van '48 maakte hij deel uit van de regeering en had als zoodanig ook waarlijk succes. In '48 publiceerde hij een brochure: 'Het Socialisme, recht op Arbeid, antwoord aan den heer Thiers' en in 1850 de 'Pages d'histoire de la révolution de février 1848,' later uitgewerkt tot eene 'Geschiedenis der Revolutie van '48.' Hij stierf twee jaar na Flaubert, in 1882.

Pecqueur. Uit de school van Pierre Leroux en Buchez is Constantin Pecqueur, die, twee jaar voor de 'Histoire de dix ans' eene 'Nieuwe Theorie' had geschreven 'over sociale en politieke economie,'[3] een werk van 900 bladzijden, dat voor het eerst het beginsel van het *collectivisme* op wetenschappelijke wijze formuleert.

Colins. Een ander, buitengewoon vruchtbaar auteur van communistische richting is - schrikt niet voor den naam! - Jean Guillaume César Alexandre Hippolyte, baron van Colins. Deze publiceert in 1854 vier deelen over de kwestie: 'Wat is sociale wetenschap.' In '57 voltooit hij drie deelen van zijne 'Economie politique, source des révolutions et des utopies prétendues sociales,' terwijl in hetzelfde jaar nog elf deelen verschijnen over 'Sociale wetenschap.' Zijn denkbeelden zijn ten slotte min of meer burgerlijk.

1) 'Philosophie du Socialisme, ou étude sur les transformations dans le monde et l'humanité.'
2) en was geboren in 1806.
3) De volledige titel is aldus: 'Théorie nouvelle d'économie sociale et politique, ou études sur l'organisation des sociétés.'

Vidal. Een ander collectivist, François Vidal,[1] was één der eersten die in het huidig verband wijst op het proletariaat der intellectueelen. Hij gaf in '46 een werk uit 'Over de verdeeling van den rijkdom,' waarin hij o.a. zegt:[2] 'Naast de iederen dag talrijker wordende proletariërs der industrie, zijn er voortaan ook proletariërs van het intellect, die onze Gymnasia telken jare bij duizenden uitspuwen en die het aantal der gedeclasseerden helpen toenemen.'

Het Gevoels-Socialisme. En naast dit alles is er natuurlijk, zooals overal elders, ook het gevoels-socialisme. 'Het (socialisme) hing een bevenden gloed van verwachting om de magere gezichten der werkers, het daagde als een schemer van hoop in de sombere achterkamers der eeuwig-bezorgde kleinburgers, het spreidde een zacht waas van verteederde menschelijkheid door de letterkundige salons, het gloeide in de werken der romanschrijvers en steeg uit de gebeden der christelijke demokraten,' zegt mevrouw Henriëtte Holst in meergenoemd werk.[3] - Het is duidelijk, dat men deze gestemdheid vooral bij dichters aantreft en niet zoozeer bij romanschrijvers. Echter, een man als Châteaubriand - kunnen wij een meer conservatieven geest uitzoeken dan dezen? - blijkt er in de laatste jaren van zijn leven iets van te pakken te hebben gehad. In zijn studie over de Engelsche literatuur (1836) komt, tegen het eind, een passage voor van uitgesproken socialistisch karakter. Daar staat o.a. dit:[4] 'De maatschappij, zooals zij thans is ingericht, zal niet blijven voortbestaan. Naarmate het onderwijs afdaalt tot de mindere klassen, ontdekken dezen de geheime wonde, die sinds het begin der wereld aan de maatschappelijke orde knaagt; eene wonde, die de oorzaak is van al ons leedgevoel en van al onze volkswoelingen. De te groote ongelijkheid der levensvoorwaarden en vermogens kon stand houden, zoolang zij aan den eenen kant door onwetendheid en aan den anderen kant door een kunstmatige organisatie van den Staat was verborgen, maar zoodra die ongelijkheid door allen werd gezien, trof de doodelijke slag zijn doel. Herstel, zoo gij 't kunt, de aristocratische ficties; beproef het, den arme te overreden, als hij ééns zal kunnen lezen, den arme, wien het levend woord elken dag door de pers, van stad tot stad, van dorp tot dorp wordt gebracht; beproef het, den armen man te bewijzen, wanneer hij hetzelfde verstand, dezelfde kennis bezit als gij, dat hij zich moet onderwerpen aan alle ontberingen, terwijl zijn buurman, zonder arbeid, duizendvoudig den overvloed des levens geniet; uw pogingen zullen vruchteloos zijn; vraag de menigte geen deugden boven de natuur.' En nog dit: 'Eens zal er eene toekomst zijn machtig en vrij, in al de volheid der evangelische gelijkheid, maar die tijd is nog verre.'

Lamartine. Is het voorts niet Lamartine zelf, die ons deze vibreerende verzen toezingt:

> Et pourquoi nous haïr et mettre entre les races
> Ces bornes ou ces eaux, qu'abhorre l'oeil de Dieu?
> De frontières au Ciel voyons-nous quelques traces?
> Sa voûte a-t-elle un mur, une borne, un milieu?

1) 1812-1872.
2) Zie den Franschen tekst bij Quack, o.c. p. 438.
3) blz. 113.
4) Quack, o.c. p. 475.

Nations, mot pompeux pour dire barbarie,
L'amour s'arrête-t-il où s'arrêtent vos pas?
Déchirez ces drapeaux! une autre voix vous crie:
L'Egoïsme et la Haine ont seuls une Patrie,
La Fraternité n'en a pas.[1)]

Hugo. En hoort eens Victor Hugo in 1852 uitvallen tegen de fabrieksheeren:

C'est de ces douleurs-là que sortent vos richesses,
Princes! ces dénûments nourrissent vos largesses,
O vainqueurs! conquérants?
Votre budget ruisselle et suinte à larges gouttes
Des murs de ces caveaux, des pierres de ces voûtes,
Du coeur de ces mourants.

Béranger en Dupont. Ook de vaderlandslievende Béranger[2)] en de overigens onbeteekende Dupont rijmen straatliedjes op dit thema. Van den laatste citeeren wij:

Mal vêtus, logés dans des trous,
Sous les combles, dans les décombres,
Nous vivons avec les hiboux
Et les larrons, amis des ombres....

Nos bras, sans relâche tendus,
Aux flots jaloux, au sol avare,
Ravissent les trésors perdus,
Ce qui nourrit et ce qui pare:
Perles, diamants et métaux,
Fruit du coteau, grain de la plaine:
Pauvres moutons, quels bons manteaux
Il se tisse avec notre laine!

Eugene Sue en de andere Romanschrijvers. Wij zullen hier niet in den breede spreken over den roman. Een apart hoofdstuk zal gewijd worden aan zijn ontwikkeling als literair genre in het tijdvak dat ligt tusschen Balzac en Flaubert. Daarbij zullen wij dan ook gelegenheid vinden den invloed na te gaan, die de roman-literatuur van buiten-af onderging. Wij moeten ons dus hier beperken tot de vermelding van enkele romans, die zich onmiddellijk bezighouden met de beschrijving van sociale toestanden.

'Les Mystères de Paris' van Sue, hoe gering de literaire waarde ook moge wezen, had een buitengewoon succes. Het was de beschrijving van het leven uit de volksbuurten van de groote mysterieuse lichtstad. - 'De Voddenraper van Parijs' is een over-bekend en bitter-gestemd

1) 'La Marseillaise de la Paix.'
2) Flaubert schijnt in zijn eersten tijd nog wel sympathie voor hem te hebben gehad. Hij schrijft in '46:
'Tu voudrais me faire connaître Béranger, je le désire aussi. C'est une grande nature qui me touche. (Ongeloofelijk van Flaubert - A.) Mais il y a pour parler de ses oeuvres un malheur immense, c'est la classe de ses admirateurs. Il y a des génies énormes qui n'ont qu'un défaut, qu'un vice, c'est d'être sentis surtout par les esprits vulgaires, par les coeurs à poesie facile. Béranger depuis trois ans défraye les amours d'étudiants et les rêves sensuels des commis-voyageurs. (Met F. weet je ten slotte nooit, hoe je 't hebt. - A.)

drama van Félix Pyat. - In 1850 schrijft de politicus-letterkundige Alphonse Esquiros zijn werk over ‘Het leven hiernamaals van socialistisch standpunt,’ dat in dit verband genoemd moet worden. Hij interesseert ons vooral door zijn in 1869 uitgegeven werk van opvoedkundigen aard: ‘De Emile der 19de eeuw.’ - In 1850 ook publiceert Théophile Thoré een werkje over: ‘De Vrijheid,’ waarin vooral een haat gelucht wordt tegen den ‘bourgeois-satisfait,’ die volgens den schrijver, eveneens tot het soort der ‘kruideniers’ behoort.

Ten slotte treffen we in 1851 nog aan eene brieven-verzameling van Louis Ulbach,[1] waarin vooral betoogd wordt, dat de politiek moet opgevat worden als een kunst, wil zij de menschen, dóór de gerechtigheid, voeren naar het geluk. Dit was trouwens ook het oogmerk van Michelet, toen hij in 1846 zijn schoon boek in het licht gaf over ‘Le Peuple.’

Proudhon. Eindelijk komen wij aan de laatste groote figuur van deze serie personen. Het is de man, die zichzelf noemde: ‘de verdwaalde schildwacht van het proletariaat.’ Proudhon is één der meest serieuze figuren van den tijd. Hij debuteerde in 1840 met een ‘mémoire,’ zooals hij zelf dit noemt. Het was de beroemde sociale studie over de vraag: ‘Wat is eigendom?’[2] met als antwoord, onmiddellijk op de eerste bladzijde geplaatst: ‘Dat is diefstal,’ hetgeen natuurlijk een ongemeen succes oogstte. - Echter, zes jaar later komt er een ander werk uit van zijn hand, dat hem in korten tijd een eerste plaats zou verzekeren onder de sociologische auteurs. Het is het ‘Stelsel der economische tegenstrijdigheden, oftewel philosophie der ellende.’[3] Het is een werk van buitengewone beteekenis, vol ideeën en paradoxen van de meest eigenaardige soort, gehuld in een schitterenden vorm. Hij kritiseert in hevige mate de socialisten van zijn tijd en beweert, dat de utopieën den gang der maatschappij tegenhouden. Maar vooral oefende hij invloed uit door zijne bladen,[4] die in alle klassen van het volk werden gelezen. In '49 gaat hij de gevangenis in en komt er uit met een werk: ‘Biechten van een revolutionnair,’ waarin hij zijn eigen geschiedenis vertelt. In 1851 verscheen er van zijn hand één der belangrijkste werken over de revolutie in het algemeen: ‘Idée générale de la Revolution au XIXe siècle.’ - De meeste van zijn andere werken handelen meer over kwesties van technisch-staathuis-houdkundigen aard. Maar wat in '51 een buitengewone emotie veroorzaakte in Frankrijk niet alleen doch in geheel Europa, dat was zijn werk: ‘Over de Rechtvaardigheid in de Revolutie en in de Kerk.’[5] Om er een idee van te geven, vertalen wij hier een uittreksel: het is een bespotting aan het adres van den grooten Duitschen dichter Heinrich Heine:[6]

‘In onze dagen is er nog een man gevonden, gezegend door de natuur en beladen met fortuin en roem, doch een toonbeeld van zelfzucht en hoogmoed, die zijne laatste oogenblikken onteerde door eene afvalligheid, zooals de wijsbegeerte er weinige telt: die man is Heinrich Heine.

1) Lettres à Jacques Souffrant.
2) Eigenlijk is dit zijn tweede publicatie. Hij had n.l. één jaar tevoren een boekje geschreven over de Zondagsviering.
3) ‘Système des contradictions économiques, ou philosophie de la misère.’
4) ‘Le Représentant du Peuple,’ ‘Le Peuple,’ ‘La Voix du Peuple’: na '50 opnieuw ‘Le Peuple.’
5) in 3 dln.
6) Quack, o.c. p. 599.

Na langen tijd een minnaar der Revolutie te zijn geweest, de Democratie gestreeld, de populariteit genoten en het atheïsme en het vermaak bezongen te hebben, is hij een man zonder beenen geworden, die noch geloof noch liefde meer in 't hart heeft en zich niet meer kan vereenigen noch met de natuur noch met de maatschappij: ten slotte wordt hij deïst en komt, naar hij zegt, terug op het religieus leven. De logica, zijn menschen-haat, zijn geheime angsten zouden hem wel tot het katholicisme willen voeren; hij schaamt zich: hij heeft de religie van den Christus te veel uitgejouwd, te zeer vervloekt! Maar den Bijbel en het Jodendom prijst hij aan: hij bewondert Mozes en zijne wetgeving. Nooit, zegt hij, had de godsdienst in hem een vijand. Hij wenscht zichzelf geluk met Saint-Sulpice gehuwd te zijn en het op zich genomen te hebben, zijne kinderen in den Christelijken godsdienst op te voeden. Hij meent, dat de Katholieke godsdienst nog wel eeuwen zal blijven voortbestaan. Aangezien hij uit menschelijk respect zijn gebed niet durft te richten tot den Christus, zou men zoo zeggen, dat hij hem door strijkage's probeert om te koopen. Terwijl hij getuigenis aflegt van zijn achting voor den priester en nadat hij zijn sarcasme geslingerd heeft naar Hegel, naar de Revolutie, naar het volk van Februari, naar de Protestantsche Hervorming, naar de nieuwe Duitsche exegese, - eindigt hij met een lofzang op de Jezuïten. Heinrich Heine is gestorven zooals hij heeft geleefd: als een lichtekooi.....'

Misschien ligt hierin ook een bewijs, dat Proudhon van het moordende sarcasme van den grooten lyrischen dichter weinig begreep. Wij kunnen ons echter, op het oogenblik althans, met deze kwestie hier niet bezighouden en moeten de vluchtige biographie van de figuur van Proudhon voortzetten.

In 1858 wordt hij, net zooals Flaubert het jaar tevoren, aangeklaagd wegens het gebruik van onkiesche uitdrukkingen, dus 'wegens aanranding der publieke zeden.' - Dit schijnt - het zij terloops opgemerkt - door de eeuwen heen het machtsmiddel te zijn geweest, waarmede men 'gevaarlijke' idealisten heeft getracht onschadelijk te maken: te beginnen bij Socrates. - Proudhon moest naar België vluchten. Maar ook vandaar wordt hij verjaagd. Als hij in '62 weer in Frankrijk terugkeert, zet hij zich weer tot schrijven en geeft daarna nog enkele vrij beroemd geworden werken uit op politiek gebied.[1)] Zijn dood kwam den 19den Januari 1865. - Het zou overbodig zijn hier nog stil te staan bij de beteekenis van zijn werk. Daar is in onze dagen geen Fransch arbeider, die, al is het ook vaak op een afstand, Proudhon niet kent.

De Journalistiek. Tot de uitingen van de geweldige activiteit, die zich in dit tijdvak bezig is te ontplooien, behooren ook de ontelbare bladen en tijdschriften, die in de jaren tusschen 1830 en '50 het licht zagen. Velen hiervan beleefden slechts een kort bestaan en moesten vaak, na enkele jaren verschijnens, soms zelfs na enkele nummers, weer opgeheven worden.[2)] Hun groot aantal echter, welks bestaan te danken is aan eene zóó groote

1) 'Du Principe fëdëratif;' 'De la capacitë politique des classes ouvrières' (1864), dat hij niet voltooide.

2) Hetgeen de 'krant' niet sympathiek maakte in de oogen van Flaubert, wat ten slotte bij een ernstig man geen wonder is: in '46 schrijft hij (Corr. I, p. 137): 'Ja, ik heb een diepen afkeer voor de krant, d.w.z. voor het ééndaagsche, voor het tijdelijke, voor alles wat vandaag belangrijk is en morgen niet meer.'

menigte uitingen op sociaal en politiek gebied, is daar om onze stelling, ten opzichte van deze politieke en economische beroeringen, ten duidelijkste te illustreeren. De voornaamsten mogen hier een plaats vinden:

Daar is dan vooreerst (vóór 1830) '*Le National*' onder redactie van Armand Carrel, dan *Le Producteur* met in de redactie o.a. Buchez en als secretaris Cerclet: het verscheen van October 1825 tot 1 April 1826. Voorts de *Opinion Nationale*, waarin de polemiek gevoerd werd tusschen Ad. Guéroult en Renan; *le Globe*, het latere orgaan der Saint-Simonisten; *l'Organisateur*, waarvan het eerste nummer verscheen 15 Augustus '29; eindelijk ook het vermaarde *Journal des Débâts*, dat tot op heden ten dage nog bestaat.

Uit een volgende periode dateeren het dagblad *La Democratie pacifique* (vanaf 1 Aug. '43) en het maandelijksck tijdschrift *La Phalange* (sinds 1845). Voorts *l'Humanitaire, l'Egalitaire* en *Le Populaire*, welk laatste bestaan had van 1830-'34 en weer opgericht werd in April 1841. Sinds 16 October '30 kwam uit *l'Avenir* onder Lamennais; sinds 27 Februari '48 *le Peuple constituant;* sinds December '31 het weekblad *l'Européen* van Buchez; daarna weer *Le Producteur* als tijdschrift. Voorts *l'Atelier* (1840-'48), de tijdschriften *La Revue Nationale, La Revue Encyclopédique, La Revue indépendante, La Revue Sociale* (sinds '45 onder P. Leroux), *La Revue occidentale.* Louis Blanc gaf uit *le Bon Sens;* sedert '38 verscheen ook nog *La Revue du Progrès* en *La Réforme* (het laatste ook met Louis Blanc, doch hoofdredacteur is Flocon). Ten slotte sommen wij nog op: *La Ruche Populaire* (sinds '39), *La Fraternité, l'Union, Le Représentant du Peuple* (April '48 - Sept. '48), *Le Peuple* (Sept. '48 - Oct. '49) en *La Voix du Peuple*) Oct. '49 - Juli '50).

Conclusie. Er zijn natuurlijk nog veel meer op te noemen. Wij volstaan echter met deze dertig. En wij hebben deze opgesomd, 'droog' en zakelijk, zooals trouwens in principe heel dit gedeelte van onze studie is opgezet, alleen en uitsluitend om te laten zien hoe, juist in die jaren van vóór 1857, ook de pers haar macht begint te veroveren en haar rol zal gaan spelen in de samenleving.

Zullen wij hier nog veel aan toevoegen? Spreken deze 'droge' feiten niet reeds voor zichzelf? Meer dan dertig groote bladen en tijdschriften in een tijdsverloop van ruim twintig jaar! Er moet wel iets geleefd hebben in de hoofden en harten van de Fransche massa, er moet wel wat gebroed hebben in het brein der groote enkelingen, om, in een begin-tijdperk van de journalistiek, zooveel expansie te bewerkstelligen.

Nogmaals: deze inderdaad 'droge' opsomming is noodig geweest om de conclusie te trekken, die de lezer bij zichzelf heeft voelen opkomen en die wij zullen trachten hier te formuleeren:

De periode, die zich uitstrekt tusschen het geboortejaar van Flaubert en de verschijning van 'Madame Bovary' wordt vooral gekenmerkt door: een haat tegen de bestaande maatschappij en cultuur. De veelvuldige pogingen, hetzij in theorie, hetzij in praktijk, om den stand van zaken te verbeteren, bewijzen het. Lyrisch gesproken verheft die haat zich tot eene pessimistische levensbeschouwing, tot eene pessimistische smart-om-het-leven:

'Een enkele maal,' zegt één onzer fijnzinnigste kunst-critici, 'als bij toeval, brak de medelijdende liefde van den dichter door al deze

beklemmingen heen en ontstond een kunstwerk als Flaubert's ‘Coeur Simple,’ het kleine novelletje dat zoo hoog blijft uitstaan boven zijn groote historische romans, misschien zelfs boven zijn grootsche ‘Bovary.’ Een figuur als die van Flaubert is vooral belangrijk om den innerlijken strijd die zich *onbedoeld* in zijn werk doet kennen. De mensch Flaubert bleef zoo veel grooter dan de kunstenaar. De kunstenaar Flaubert deed den mensch *geweld* aan. En om dien grooten mensch te leeren begrijpen en liefhebben, doet men beter Flaubert's correspondentie te lezen, dan zijn ‘Salammbô’ of ‘Saint-Antoine’ of ‘Education Sentimentale.’ Eerst uit zijn brieven wordt 't ons duidelijk welke groote geesteswaarden onderdrukt en gesmoord bleven in die kunstwerken. En eerst zijn brieven onthullen ten volle de dramatiek van deze romans, die toch, meer dan welke ook uit de ‘realistische school,’ monumentale levens-symbolen mogen heeten.’[1)]

Dit is een schoone passage met een grootsche gedachte, een visie, zooals er twee per eeuw ten beste worden gegeven. En dit is de passage, waarvan wij oorspronkelijk zijn uitgegaan bij het schrijven van deze bladzijden. Hij behelst juist datgene, wat wij hier bezig zijn te ontwikkelen en waarvan men in de inleiding de vage omtrekken heeft kunnen zien. Want Flaubert schreef zijn romans ondanks zichzelf. Daar is misschien niet één, die hij met zijne volle overtuiging heeft laten drukken en de wereld ingestuurd. Het zou kunnen, dat zijn historische romans en meer speciaal ‘Salammbô’ eene uitzondering hierop maken. Want, romantisch als deze kunstenaar in eerste instantie aangelegd was, zocht hij zijn romantiek in de eerste plaats te bevredigen door en uit te storten in zijne historische studieën en visie's. *Het realisme beleed hij ondanks zichzelf.* Hij werd er heen *gedreven....* door zijn tijd.

Het *is* niet te verwonderen, dat in een tijdvak, waarin zooveel zin voor de realiteit aan den dag treedt - de realiteit, waarvan de roman (als literair genre) als het ware de meest onmiddellijke weergave en uitdrukking is - de roman zelf, vrij onverwacht een vlucht neemt, die zij in voorgaande eeuwen nooit gehad heeft. Is het een toeval, dat alle dichters uit de romantische school ook romans beginnen te schrijven? Victor Hugo zoowel als Lamartine, de Vigny zoo goed als Gautier?

Maar Flaubert voelde het. Flaubert voelde, dat zijn tijd vol ‘realisme’ was, getuige een brief van 1852, waarin hij schrijft:

‘Zoo is Frankrijk dan, sedert 1830, *uitgelaten van een idioot réalisme*[2)]; de onfeilbaarheid van het algemeen kiesrecht is gereed om een dogma te worden, dat zal volgen op dat van de onfeilbaarheid van den paus.’[3)]

Ziehier dan in groote trekken - en soms ook in bijzonderheden, - ‘het kader van den tijd.’ Laten wij onze verdere beschouwingen van literairen aard ontwikkelen in het daarvoor te bestemmen gedeelte.

1) Just Havelaar: Kunst en Samenleving (De Socialistische Gids, 1917, p. 530).
2) Wij onderstrepen: dit woord waarschijnlijk in de beteekenis van *materialisme.*
3) Zie Correspondance, II, p. 104.
Overigens mengde Fl. vaak de politiek in zijn literaire beschouwingen. In '50 schrijft hij b.v.:

> ‘Als er in 1852 geen geweldige débâcle komt ter gelegenheid van de verkiezing van den president, als de burger-luitjes eindelijk triomfeeren, is het mogelijk, dat wij weer voor een eeuw binnen zijn; dan zal de publieke geest, vermoeid van politiek, misschien weer lust hebben in literaire verstrooïng.’

Preeken van een heiden IV

I

Wij zijn op marsch naar den Nieuwen Tijd.

Wij weten niet, of wij zullen moeten gaan door een woestenij van gruwelijke ruïnen. Wij weten niet, of wij bij den sloopersarbeid zullen ondergaan, zonder het nieuwe, beloofde land met eigen oogen te hebben aanschouwd, nog minder, of wij het met eigen voeten zullen hebben betreden. Wij weten niet meer, of wij in de geweldige orkaan van de uit de diepste ziel der volkeren losbarstende krachten, welbewuste stuurlieden zijn of kunnen blijven, òf dat wij enkel zijn gedrevenen door de machtige breede vloeden der historie.

Noodiger dan ooit is het, dat wij ons individueele leven sterk en hecht opbouwen, dat wij ons maatschappelijk geloof en onze diepste levensbeschouwing in krachtige harmonie te zamen smeden. Met het groeien van nieuwe maatschappijvormen, vergroeit het geheele denk- en gevoelsleven van den mensch. Zoo goed als groote, zuiver maatschappelijke vraagstukken om een oplossing dringen, zoo goed woelen en bruisen in de duistere diepten van ons individueele bestaan, pijnigende levensvragen. Wij wagen het in deze tijden, vraagstukken te bespreken, die niet in de allereerste plaats de samenleving in haar geheel raken, maar meer de individuen afzonderlijk.

***

Ik zou tot u heden iets willen zeggen over zinnelijkheid in verband met de huidig nog gangbare, maar toch reeds wankelende z.g. chirstelijke zedelijkheid en over de mogelijkheden eener nieuwe heidensche zedelijkheid, door een verjongd en gereinigd begrip van gezonde zinnelijkheid.

Ik wil u niet *alleen* spreken over wat men noemt sexueele zinnelijkheid, want juist ben ik van oordeel, dat een nieuwe gezonde sexueele zinnelijkheid slechts komen kan, door een algeheele juistere en edeler erkenning van ons gansche zinnelijke leven, al zal het grootste deel van mijn preek aan de sexueele zijde zijn gewijd, omdat hierin de contrasten van oude en nieuwe opvattingen het felst naar voren treden en omdat ons zinnelijk wezen zijn hoogste uiting en verfijning vindt in het sexueele en omdat onze sexueele zinnelijkheid de grootste en diepste problemen stelt aan ons persoonlijk en intiem leven.

Het sexueel ontwaken is in de tegenwoordige verhoudingen voor ieder mensch, man of vrouw een zeer moeilijke periode des levens. Onze opvoeding laat in deze belangrijke ontwikkelingsjaren den jongen mensch

zonder steun, negeert het grootste en belangrijkste gebeuren in hem of haar met een voor het ontwakend bewustzijn pijnigend stilzwijgen of stookt een martelende onrust door quasi-gewichtige halfslachtigheden. De feitelijke negatie, de onverschilligheid tegenover deze problemen, de plagerige grofheid, het vaak onbegrijpelijk vergeten-zijn van eigen groeitijd door ouders en opvoeders, zweept de in deze puberteitsjaren 'natuurlijke' onrust bij fijner georganiseerde individuen op tot een gevoel van schaamte, dat een bedenkelijken voedingsbodem vormt tot de zondigverklaring van alles, wat tot het sexueele leven behoort, terwijl minder bedeesde naturen, meer vroeg-rijpen reeds op jeugdigen leeftijd een schandelijk spel der liefde spelen, zonder poëzie, him ongereptheid schendend door hun stiekeme banaliteit. Onze belachelijk eenzijdiggeestelijke opvoeding of wat daar voor door gaat, laat met een stoïcijnsch stilzwijgen de groote meerderheid onzer opgroeiende jonge mannen en een groot deel onzer jonge meisjes in een wanhopige eenzaamheid overgeleverd aan hun neiging tot zelfbevrediging hunner ontwakende sexueele verlangens. Wie zal ooit beschrijven, welk een invloed deze periodes hebben zelfs na volkomen'genezing' op hun diepste beoordeeling, hun diepste aan voelen van het sexueele leven? De zelfverachting, waaronder ieder onanist gebukt gaat, laat een onuitwischbare moet na in de ziel, zoowel van den luchthartigen spotter, als van den hooghartigen verachter, als van den zwaarmoedigen tobber.

Waarom zijn die ouderen zoo geheimzinnig, zoo beklemmend gewichtig of zoo onbehaagüjk geestig?

Omdat men de zinnelijkheid, in het bizonder de sexueele zinnelijkheid vreest of veracht of eenvoudig belachelijk vindt; omdat men zich schaamt voor de alles beheerschende heftigheid van de geslachtsdrift, die drijfveer is van iedere menschelijke liefde; omdat men weet, dat het sexueel begeeren in den mensch kan loeien als een alles verwoestende orkaan, door geen menschelijke rede en geen menschelijken wil te stuiten in haar vaart; omdat men weet uit eigen ervaring en gelooft (tot eigen troost) het ook van anderen te weten, dat het bevredigen van deze begeerte, eens het hoogste geluk, het hoogste genot toeschijnend, na bevrediging niet veel meer is dan een ietwat afmattende teleurstelling en ten slotte (maar dit is een bijna uitsluitend maatschappelijke factor, zooals wij nog wel eens nader bespreken) omdat het genot alleen maar het verleidende middel is van Moeder Natuur om het menschelijk geslacht niet te doen uitsterven en men het dus door de mogelijke gevolgen zijner daden ondervindt als gansch onderscheiden van alle ander genieten, d.w.z. omdat een in de evolutie gegroeid verantwoordelijkheidsgevoel het voldoen aan iedere sexueele begeerte minderwaardig maakt, waaruit weer de verschillende huwelijksvormen zijn voortgekomen. Kortom: bij een overgroote meerderheid der beschaafde menschen staan het sexueel verlangen en de sexueele bevrediging in geur van *zondigheid* of *dierlijkheid.*

En deze opvatting wordt gefundeerd door het Christendom.

In zijn alleenzaligmakende adoratie van den Geest, in zijn prediking van alle heil in het hiernamaals is het christendom het lichaam en zijn schoonheid gaan vergeten. Door zijn vloekpredikaties tegen de booze aanvechtingen des vleesches heeft het gekweekt een doorloopend

gehuichel ter eene en een moordende zelfverachting ter andere zijde.

‘De mensch is niets dan vuil sperma, een zak vol mest, het voedsel voor wormen.... Gij hebt nooit een vuiler mesthoop gezien,’ beweert St. Bemardus in zijn Meditationes Püssimae.

De heilige Odo van Cluny zegt met nadruk, dat schoonheid alleen in de huid ligt; als wij onder de huid konden zien, dan zouden vrouwen niets dan walging opwekken. Haar bekoorlijkheden zijn slechts bloed, slijm en gal. Als wij weigeren slijm en gal aan te raken, zelfs maar met de toppen van onze vingers, hoe kunnen we dan begeeren een zak met vuil te omarmen?

Voor Augustinus was de zonde erfelijk en de zonde had haar spedalen zetel in de sexueele organen; de daad der zonde had de oorspronkelijke goddelijke daad der Schepping gewijzigd en wij kunnen de sexe en de sexueele organen niet behandelen, alsof er geen erfzonde was geweest. Onze genitaliën, verklaart hij, zijn schandelijk geworden, omdat zij, door de zonde, nu in beweging gebracht worden door den wellust.

Het volgende citaat uit de *N.R. Ct.* vormt een overtuigend bewijs, dat deze middeleeuwsche opvattingen van katholieke kerkvaders en heiligen evengoed ten grondslag liggen aan de meeningen van protestantsche herders:

‘Het (Geref.) Friesch Kerkblad bevat een gedachtenwisseling over de gevaren, die den G e r e f o r m e e r d e n v r i j e r bedreigen. De redacteur, ds. van der Meulen, had gewaarschuwd tegen het nachtvrijen ten plattelande, dat z.i. de oorzaak is van de gedwongen huwelijken. Dit geeft een inzender, de heer S. Oosterhaven Szn. te Tzum niet toe. “Dat dit *ijzingwekkend kwaad*[1)] uitsluitend bij nacht geschiedt, wil ik niet geheel en al ontkennen,” zegt hij. “Echter ”t kan niet anders, als men daags zijn werk heeft, dat men 's avonds het meisje een bezoek brengt. En al gaat het dan 't nachtelijk donker in, een ernstig en inderdaad Christelijk jongeling weet dan ook, hoe hij zich heeft te gedragen. Dat de Heere hem ook daar ziet en gadeslaat, hij weet het. Me dunkt, de gedachte aan het Alziend Oog des Heeren zou verhinderen, dat een jongeling, *althans een Christelijk jongeling*[1)], zulk een groot kwaad zou doen en zondigen tegen God. 'k Geloof zeker, dat wanneer elk jongeling zich met een biddend hart begeeft naar haar, die hij liefheeft, 't gevaar niet bestaat van zulk een groote schande over haar en over zichzelf te halen. Biddende God om kracht voor 't strijden tegen *die zondige lusten*[1)], zullen deze voorzeker den kop worden ingedrukt en daardoor de gedwongen huwelijken minder voorkomen. Geve de Heere, dat dit zoo moge zijn of worden.’

Met deze verdediging van de nachtvrijerij kan ds. van der Meulen geen genoegen nemen. Het ‘met een biddend hart’ ter vrijerij opgaan, dunkt hem nog geen waarborg. ‘David,’ zegt hij, ‘was een man des gebeds als weinigen en ook hij viel tegen den avond.’

In het duister zit het gevaar. Immers ‘ook de Christen jongeling is van zichzelven zoo zwak, dat hij geen oogenblik kan blijven staan,

1) De cursiveeringen zijn van ons.
1) De cursiveeringen zijn van ons.
1) De cursiveeringen zijn van ons.

terwijl de *drie doodsvijanden* (zie antwoord 127 van de Catechismus[1)], niet ophouden hem aan te vechten. De zesde bede van het allervolmaaktste gebed moet ons gedurig uit het hart wellen. Maar dan dient de verzoeking ook gemeden en alles, wat *den vorst der duisternis* voordeel geeft.

Hiermee willen we geen oogenblik ontkennen, dat door Gods genade tal van christelijke jongelingen en jonge dochters eerbaar en in de vreeze des Heeren met elkander "verkeerd" hebben of nog "verkeeren." Maar dit is dan als bijzondere bewaring aan te merken, 't Ontslaat in geen enkel opzicht van den plicht om voorzichtiglijk te wandelen en wel als kinderen des daags en des lichts. Zie I Thessalonicensen 5: 5-7.'

Dit document, zoowel voor wat betreft de meening des heeren Oosterhaven uit Trum, die gelooft dat het gebed veel zal verhoeden, als die des dominees, die meent, dat gebed in 't algemeen niet als af doende kan worden beschouwd, is van de grootste cultuurhistorische beteekenis: de beide heeren staan eendrachtiglijk op het onbestreden christelijk standpunt, dat sexueel verkeer buiten het huwelijk den vorst der duisternis voordeel geeft en dat er gestreden moet worden tegen zondige lusten door christelijke jongelingen, die met dito jonge dochters vrijen. Het protestantisme is de trouwe paladijn van het doodende, het meest bekrompen, in waarheid immoreele fatsoen.

Parallel aan en onder invloed van deze theologische christelijke opvattingen heeft zich door de eeuwen heen een burgerlijke conventie en fatsoens moraal ontwikkeld, die het zinnelijk leven aan een moordendeen onteerende verachting heeft prijsgegeven, misschien het hoogtepunt bereikend in de buitensporig nette en gereglementeerd fatsoenlijke negentiende eeuw met een zeer sterke nawerking in onzen tijd, waarin evenwel eindelijk een kentering is ingetreden.

Het verschil tusschen de christelijke en de burgerlijke opvatting ten deze schuilt in een bepaalde voorliefde voor de benaming 'zonde' bij het christenvolk en 'dierlijkheid' bij het stelletje halfntellectueele bourgeois, dat een beetje gulzig dronk aan de bronnen der exacte wetenschappen! In practischen levenswandel is het verschil nihil, noch wat schuine moppen vertellen, noch wat bordeelen bezoeken, noch wat het gebruiken van neo-mathusianistische middelen, noch wat b.v. het zich schuldig maken aan abortis provocatis betreft. In openbaar getuigenis is het verschil wederom duidelijk merkbaar. De christenen (de herders in het bizonder) schermen erg met de Tale Kanaâns en beloven diverse hemelsche straffen aan de 'zondaars' (wat al vast een goeie vrijbrief is,

1) Ik citeer U uit een kerkboek van 1855.
127. Vrage: Welck is de seste bede?
Antw. Ende en leydt ons niet in versoeckinge, maer verlost ons van den boosen Dat is: Dewijle wij van ons selven soo swack zijn, dat wij niet een oogenblick en konnen bestaen, ende daertoe onse dootvijanden, de duyvel, de werelt ende ons eygen vleesch niet ophouden ons aen te vechten; wilt ons doch behoeden ende stercken door de krachts uwes Heyligen Geests, opdat wij in desen geesteliken strijt niet onderliggen; maer altijt stercken wederstant doen, totdat wij eyndelick t'eenemael de overhant behouden.

zoolang je nog het geluk hebt van deze aarde te zijn) en doen dus zoo'n beetje dienst als politieagenten van Onze Lieve Heer. De ‘ontwikkelde’ luidjes, die beweren van dat bekrompen geloof aan Onze Lieve Heer verlost te zijn, oefenen zich meer in ‘houdingen.’ Zij zijn ‘cynisten’ of onweerstaanbare ‘Don Juan's’ of ‘koele’ theoretici. Ze halen vreeselijk verachtend glimlachend hun schouders op of ze hebben een prachtige vocabulaire voor alle raffinement van het sexueele leven en hebben hun vrijgezellenkamers van onder tot boven behangen met die liefelijke beelden uit ‘La Vie Parisienne’ of ze hebben een onuitputtelijke voorraad bewijzen voor het dierlijk egoïsme van den mensch en dat een verstandig mensch van het leven geniet en - dood moeten we allemaal - en - - in de struggle for life - - enz. enz. enz.

Of nu *alle* christenen en *alle* cynici en *alle* Don Juan's en *alle* verstandsmenschen....? en of nu soms alle *socialisten....?!?!* Toe, leest u maar verder!

***

Op geen enkel gebied is de conventioneele leugen zóó groot als op het sexueele. De menschheid torst een last van eeuwenlang overgeleverde, ingeroeste fatsoensbegrippen, waaruit in dezen tijd zich wellicht niemand gansch bevrijden kan. Zóó laaghartig is de nette mensch, dat hij tegenover zijn kind zijn natuurlijk ontstaan loochent, als ware 't een schande, dat een vrouw hem eens onder 't hart droeg! Hij ontheiligt met zijn flauwe en laffe leugens, wat hem een ongezochte aanleiding moest zijn om zijn kind met bewustheid in te wijden in de wondere geheimenissen der natuur, 't Is het prachtige zondebesef alweer, dat hem zich voor zijn kinderen schamen doet, of dat hem doet meenen, dat je over zulke dingen niet met kinderen spreekt.

Door de eeuwen heen zijn wij afgedwaald van de eerbied, die wij verschuldigd zijn aan het schoonste natuurgewrocht, dat is het menschenlijf, het naakte lichaam van het schepsel, dat geschapen werd naar Gods beeld. Er zouden boeken geschreven kunnen worden over de misdaad, die daarmede is gepleegd aan het moreel der menschheid. Het heele sexueele leven van den mensch is gehuld in het geheimzinnige, daardoor ook voor christenzielen zoo verlokkende waas der zonde. En deze geheimzinnigheid en deze kwade reuk hebben tot oogst gehad het onharmonisch geslacht van dezen tijd, dat niet meer zuiver-zinnelijk voelt, maar lijdt aan onharmonische prikkelbaarheid der sexueele sfeeren. En dan zullen de puriteinen, wier fanatieke vervolgingswaanzin tegen ‘onzedelijkheid’ juist een uiting is, een andere, in tegengestelde richting van dezelfde sexueele overprikkeling te vuur en.... te zwaard ‘den booze’ vervolgen, maar zij bereiken helaas de zondaars niet en zoeken door strafbepalingen voor of na den dood iets te veranderen, wat alleen en alleen te veranderen is door innerlijke vorming, erger, zij brengen verwarring in hoofd en hart van eenvoudig en zuiver voelenden, die hun normale, menschelijke zinnelijke verlangens en uitingen door drogredenen en suggestie gaan voelen als zonde, zij leeren hen piekeren over hun ‘zwakheid’ en berooven hen alzoo van hun diepste levensmoed en - kracht en - lust.

Gij boetpredikers tegen het lage, zinnelijke genieten, gij puriteinen.

gij fanatieke zedelijkheidsmaniakken, gij verbaast u over en gij toomt tegen wat gij noemt de zedelijke ontaarding van dezen tijd, maar gij vergeet, gij vergeet allereerst, dat zoolang gij de sfeer der reine, natuurlijke zinnelijkheid niet in harmonie laat groeien met gansch het menschelijk leven, het sexueel begeeren en verlangen, het schoone begeeren, verstaat ge, zich op zal hoopen tot een brandende hitte in het bloed, een klopping in polsen en slapen, totdat, totdat het de duistere paden uwer 'zonde' gaat. Wij lachen om u, stakkers, die meent met uw tractaatjens en uw vloekpredicaties de diepste en heerlijkste menschelijkheid uit te roeien. Gij weet het niet, nietwaar, hoe een jonge kerel, die nooit een naakte vrouw zag, verlangen kan, hevig en onstuimig, om dat beeld van zijn slapelooze nachten vóór zich te zien, reëel, zóó dat hij zien kan de blankheid van het lijf, de welving van de borsten, hoe hij verlangen kan, zóó dat hij huilt van diep-in geleden pijn, om die schoonheid te mogen dragen in zijn armen en te mogen zoenen, zoenen met zijn juichenden mond. Gij weet het niet, uw zielen zijn eigenlijk meelzakken, onvatbaar voor zulke zondige verlangens en als ge 't al weet, dan moet er uitgeroeid worden niet waar? met wortel en tak, heet et niet zoo? al die zwarte zonde! Maar mij is hij lief, die jonge kerel. Ik ken hem zoo goed uit mijn eigen moeilijke jeugd en ik zeg u, dat het het beste in hem is, dat hem zoo gloeiend, zoo onstuimig doet verlangen, zoo droomend en zacht-hunkerend doet lijden. Ziet, geachte heeren in uw nette jassen, die uw naaktheid zoo zorgvuldig dekken, wat daar woelt in die jeugd, dat is het onbestemd verlangen naar de schoone mysteriën des levens, dat is de Lente van het heven, dat is, wat de vogels steekt in een kleuriger pak, dat is, wat de bloemen wekt uit dorre boomen, dat is Gods hand, die het Leven zet in kleur en gloed, die de Schoonheid brengt op onze Aarde.... maar.... van Schoonheid hebt u geen notie, dat is ook zoo en vooral niet, als er van naaktheid bij te pas komt.... dat is inderdaad zoo! Maar daarom zullen wij het luide zeggen tegen allen die ons hooren kunnen, luister niet naar die troep balkende ezels, luister naar jezelf en heb lief, heb Hef met heel je hart en geniet de schoonheid, waar ze je bloeiend tegentreedt.

Uw moraal, burgerhjke dames en heeren, is ons een walging, erkennen wij niet, nooit ofte nimmer, want uw moraal is er een van schijn-deugd en schijn-fatsoen. Het openlijke spreken over dingen het geslachtsleven betreffende is voor u vies en verboden, behalve in uw schuine mopjes, daar viert uw kranke humor hoogtij. Gij kent op dat punt slechts één ding wezenlijk en dat is *wantrouwen* tegen iedren man en iedre vrouw, die het paadje uwer deugd niet gaat. Gij minacht b.v. (en soms wilt ge in uw kwaliteit van huisbaas niet eens wat aan ze verdienen, maakt gij u dus met edele verontwaardiging tot het slachtoffer uwer principes, *soms* tenminste, niet *altijd*, ik vermoed zoo speciaal in periodes van woningnood, zoo als thans), gij minacht in uw fatsoenlijk burgerschap het paar menschen, dat zoo maar 'samenhokt,' zonder de treden van uw deftig stadhuis te zijn betreden en gij vindt het eigenhjk net als bij de beesten.

Weet ge, wat wij vinden?

Wij vinden, dat zoolang het in uw burgerhjke moraal nog past, dat gij de vrouw voelt en behandelt als de mindere, als degene, die in uw nette

huwelijksleven verplicht is, uw lichamelijke lusten te bevredigen, zoolang gij dus niets ziet en niets voelt van de fijnere intenties der vrouw, van haar fierheid, haar afkeer van uw walgelijk heet-wellustig begeeren, zonder diepere, fijnere liefde, zoolang gij deze fierheid nog durft smoren door uw vulgair-protsig gelai over de meerderheid van den man en dat de vrouw nu eenmaal dulden moet, zoolang gij burgerlijke mannetjes nog een wet tolereert, die spreekt, dat de vrouw den man onderdanig moet zijn en hem volgen moet, waar hij gaat, zoolang zoo ongeveer de eenige redenen tot echtscheiding bewezen overspel of lichamelijke mishandeling zijn en gij dus uw vrouw in haar huwelijksleven met uwe gore wellustigheid, die broeit in uw loerende oogjes en uw viezen mond op den dag en als een verstikkende walm uitslaat in den nacht, kunt vermoorden en haar haar bloei en levenslach en -lust kunt rooven, zoolang gij jonge heeren in uw Sturm- und Drangperiode bij wijze van onderwijsinrichting en gij, getrouwde, deftige huisvaders, bij wijze van uitstapje uit het duffe land van uw fatsoen en als aanvullingsinstituut voor uw sexueele 'behoeften,' de prostitutie, dat is de *betaalde* liefde in al haar vormen in stand houdt, gij, jonge en oude heeren uit de 'nette' stand, zoolang moest u maar zwijgen over anderen, want die anderen hooren u slechts in de diepste minachting aan.

Ja, ja, eigenlijk begrijpen wij het zoo goed, dat gijlieden zoo dadelijk spreekt van 'zonde' of van 'lagere lusten,' want, nietwaar? uw heet begeeren heeft nooit anders in u gebrand, dan als een verschroeiend vuur, verschroeiend al wat er nog aan fijnere erkentenissen in u mocht hebben geleefd. Na de bevrediging uwer lusten kwam er zoo'n soort kouwe katterigheid over u. Gij weet niet en gelooft niet, dat het fijnste en beste tusschen twee menschen zijn hoogste triomfen kan vieren in een saam-gewilde, alle begeeren bevredigende vereeniging. Gij gelooft het niet en weet het niet, want gij kent slechts uw meer of minder ruwe màcht, uw meer of minder bruut recht. Gij ervaart in uw bewustzijn iedere gemeenschap als een meer of minder grove schènnis en vandaar, dat ge in uw fatsoen spreekt van 'zonde,' uw fatsoen, dat nooit stijgen kan tot eerbied, tot fijn gevoel, tot edel begrijpen, uw fatsoen, dat niet meer is dan wat voddig goudpapier geplakt op uw vunze, stinkslootachtige zieltjes. U is een naakt vrouwenlijf een voorwerp, waarop gij door uw huwelijksformule en doordien gij zorgt, dat ze eten, drinken, kleeding en een dak boven haar hoofd heeft, een zeker recht hebt. U is de psyche niets, mits uw vrouw niet lastig of kijverig is.

Uw moraal is er een van schijn-deugd en schijn-fatsoen.

Inderdaad!

En gij zijt daar om het te bewijzen, makers en uitvoerders der zedelijkheidswetten.

Het vraagstuk der prostitutie wordt door u geen moment behandeld als *vraagstuk*, d.w.z. bestudeerd in zijn individueele en maatschappelijke oorzaken, maar het eenvoudig als feit erkennend, hoopt gij te bereiken, ja wat eigenlijk? datergeen 'publieke vrouwen' en 'maintenée's' en 'souteneurs' meer zullen zijn? dat de handel in blanke slavinnen ophoudt? dat er geen bepaalde wijken meer zullen zijn in de groote steden, bedoeld als ontladingsplaatsen der hooggespannen driften uwer nette medeburgers? Ach kom, mijne heeren, gij weet beter, maar.... *wilt* gij ook beter?

Gij steunt met uw gezag de middemachtzendelingen, die achter boomen en struikgewas verborgen de openbare zedelijkheid beschermen door het ‘feitelijk’ constateeren van ‘het botvieren der zondige lusten’ van de verdorven jeugd onzer dagen. (Mij heugt nog altijd de sympathieke opmerking van een dokter: niet iedereen heeft thuis een eigen kamer met een divan!)

Daar zijn de sexueel een beetje uit hun evenwicht geraakte politiecommissarisjes, die klopjacht houden op afbeeldingen van het naakte menschenlijf, 't zij naar het levend model, 't zij naar kunstwerken, eeuwenlang door de besten van ons geslacht geprezen en liefgehad.

Daar zijn de nette burgervaders, die onzedelijke tooneelstukken achtervolgen, alzoo gratis reclame makend voor directie, schrijver en artisten.

Daar is de bioscoopcensuur: ‘*Deze voorstelling is niet voor kinderen beneden de* 16 *jaar toegankelijk.*’ De verbeelding vult gretig en gemakkelijk aan, wat volgen moet als juist op het spannende moment de film zoo zedig is van af te knappen.

Daar zijn de koddebeiers, die er oog op houden, dat al te levenslustige knapen (levenslustige meisjes zijn er, den christen Gode zij dank in dit nette land niet) niet zwemmen gaan op verboden plaatsen, d.w.z. in de nabijheid van bewoonde oorden, waar der knapen naaktheid den Heere zou aanstoot geven en die voorts nauwlettend toezicht houden of zij, buiten de bewoonde oorden zwemmend, ergens onder Gods vrije hemel (niet der christenen God en Hemel, maar der Heidenen God en Hemel), zulks wel doen, voorzien van een behoorlijke.... zwembroek!, de koddebeiers, die in de duinen de vrijende paartjes beloeren, urenlang en dan eindelijk zoo argeloos weg es even langs komen loopen, die ééne koddebeier van m'n vriend den schilder, die eenige uren om hem ronddaast in steeds nauwer wordende cirkels, terwijl hij (de schilder n.l.), schrik niet, een naakte vrouw, *twee* naakte vrouwen schildert aan het strand. U begrijpt mij goed, nietwaar? *naakt*, dus niet als in de nette bains mixtes van onze nette badplaatsen met een zwempak aan. U bebegrijpt, dat deze schilder een geweldige ploert is en deze vrouwen dellen en sletten en dat, als de koddebeier vindt, dat ie nou genoeg van het schouwspel genoten heeft, eindelijk op dezen gruwelijken duivel in schildersgedaante afstevent en vraagt, wat of ie hier doet en of ie niet wèèt, dat dat niet màg! Natuurlijk mag dt dan weer een hoop meer, als je dien koddebeier een pop of een riks in z'n zenuwachtige handen stopt. (Zenuwachtig, vanwege de onmiddellijke nabijheid van zooveel vleesch. Hij heeft z'n eigen vrouw natuurlijk nooit naakt gezien, dan heel erg misschien in de alcoof bij de nachtpit.)

Maar gij, christelijke regeeringsmannetjes, nooit doet gij iets positiefs, iets dat opbouwt, verheft, veredelt. Gij bestrijdt niet de maatschappelijke onzedelijkheid, die zich toespitst in de schandelijke rijkdom, naast de schandelijke armoede. Gij bestrijdt niet de onzedelijkheid, die gelegen is in den sloopenden, eentoonigen en geestdoodenden arbeid van den een en in de parasiteerende luiheid van den ander. Gij bestrijdt niet de onzedelijke woningtoestanden, de ondervoeding en de overdaad. Gij zijt ten eenenmale onbekwaam door al uw hemelsche en helsche narigheden om met alle energie te arbeiden aan de lichamelijke en geestelijke ontwikkeling van het volk, onbekwaam om de rijke, bloeiende aarde te maken tot een lustoord voor den mensch.

Tegen al deze onzedelijkheid onderneemt gij slechts iets, schoorvoetend, en ach en wee roepend over den slechten tijdgeest, onder den toenemenden druk van de in den reuk van paganisme staande moderne arbeidersorganisaties en onder den druk van de moderne socialistische denkbeelden, die zelfs in de organisaties uwer eigen volgzame kudden, langzaam maar zeker doordringen.

Wij haten u en uw fatsoen en uw wetten en uw heilig huwelijk, want het is alles ròt, ròt tot op den bodem.

En ook hebben wij medelij met u, om uw armoe, om uw levensdòrheid, om uw vaal genot.

II

Gebogen over het eigen-ik, bepeinzend de booze gedachten, de slechte daden, woelend uit het donkere zelf, voelden wij onzen blik zich hongerig richten op de heerlijkheid van het Leven, de koestering van zon en wind en aarde en water, de siddering van Lente, de weelde van Zomer, de pracht van Herfst en de kracht van Winter, de jubeling van den morgen, de bezonnenheid van den avond, de teederheid van den nacht, de ontroerende schoonheid van de menschelijke gestalte, de bedwelmende heerlijkheid van lief te hebben in volle overgave.

Wij wenschen lichaam en geest saam te smeden tot de hechte eenheid van een vernieuwd, schooner leven der toekomst. Wie zal ons aantoonen de meerderheid van het een boven het ander, wie ons wijzen het zuiver omperkte gebied van beider functies?

Als ik wandel door de velden op een morgen in het vroege voorjaar en ik voel verfrisschend de jonge wind door mijn haren waaien, ik adem diep de fijne koude lucht, ik voel mijn oogen baden in het dampig licht der zon, die breekt door morgennevels, die nog wiegen rond de boomen, ik hoor het liefdefluiten van de vogels in het wuivend bosch, ik voel de wijdheid en de schoonheid van aarde en hemel mij diep beroeren, zóó, dat mijn stap steviger gaat het ochtendpad, zóó, dat mijn oogen stralen van geluk, mijn lichaam zich sterkend spant in alle spieren, wie zal mij zeggen, waar het zinnelijke eindigt, het geestelijke begint, wie mij zeggen, wat het hoogere, wat het lagere is?

Zal het individueele leven der menschen weer een harmonische waarde krijgen, dan zullen zij moeten leeren het oog uit hun binnenste te keeren naar buiten, zij zullen moeten leeren *zien.* Zij zullen al de krachten, die zij thans verspillen aan hun zwijmel-fantasieën van een hiernamaals, hun angstdroomen en obcessies van de hel, moeten gaan gebruiken om het naastliggende te leeren kennen, dat is: de schoonheid der Aarde, zij zullen moeten leeren weer te zien met hun oogen, te hooren met hun ooren, te proeven met hun mond, te voelen met hun handen, kort, zij zullen moeten leeren weer gezond te worden.

Wij zijn ons bewust, dat dit niet zoo eenvoudig is, als het hier wel zou kunnen lijken. Reeds eerder zeiden wij, dat wij eeuwen van sleur en conventie niet met één ruk van ons slingeren. Wat allereerst noodig is, dat is dùrf om te leven, zóó als wij zelf voelen, dat het goed is en schoon. Wij zullen moeten trachten iets weerom te winnen van de argeloosheid en de levenslust der oude Grieken door een krachtige

en gezonde lichaamscultuur. Wij zullen bespeuren, dat wij het harmonisch Ideaal van een

vrij lichamelijk en geestelijk leven, vrij van bandeloosheid en van zelfverachting, dat wil dus zeggen, vrij van grove banaliteit en van moordend pessimisme slechts zullen kunnen benaderen door een edele, fiere, blijmoedige levenskunst, die wij ieder voor ons en tezamen in onzen eigen kring zullen beoefenen. Daaraan arbeidende, zullen wij vanuit weer een ander gezichtspunt ervaren, hoe wij zullen moeten strijden tegen het geheel onzer verouderde, het leven ontheiligende maatschappelijke verhoudingen. En zoo dit al het sombere noodlot vormt van ons dagelijksch bestaan, dat wij met onzen geest vol schoone visioenen van hoe wij het leven verlangen te leven, moeten beuken tegen de blinde muur van domheid, moeten dempen poelen van ongerechtigheid en moerassen van dierlijkheid, laat ons in de weinige verheven uren der stilte, die ons het rumoer van den strijd nog laat, als kinderen ons dompelen in de wijde lichtzeeën der Natuur, want het zal niet anders kunnen, dan in onze oogen zullen de sprankels nalichten dier schoone getijden en wij zullen de verlangens naar den Nieuwen Tijd wekken in duizenden bij duizenden.

Reeds is er een zacht suizen in de luchten, dat zingt van het schoon leven der zinnen. Een nieuw lied des levens, dat nu eens vol van de groote heerlijkheid van den oceaan aanrolt en dan weer simpel tuit als een vogel in den morgen. Het zijn de kunstenaars, die het ons vertolken.

Uit de oudheid bereiken ons de fragmenten der heidensche Grieksche kunst, beeldhouwwerken van een natuurlijke voornaamheid, van een koele kuischheid, van een evenwichtigheid, die wel voorbestemd schijnt om ons in te wijden in de schoone wonderen van het menschelijk lichaam en bereiken ons tevens een schier eindelooze reeks vaasbeschilderingen van een rappe en geestige typeering, die ons een diepen blik doet slaan in het frisschen en zonnige leven dier ouden.

En als in de Renaissance de reactie losbreekt tegen de middeleeuwsche scholastiek en de middeleeuwsche ascese, dan rijst uit dit bloeitijdperk der kunsten de groote mensch Michelangelo omhoog, die de menschelijke gestalte heeft uitgebeeld, niet als een luchtige en zonnige harmonie van lichaam en geest, maar als een wezen, dat zich buigt vol diepe verwondering over het raadsel van het eigen bestaan. Zullen wij menschen ooit keeren tot die argelooze zelfgenoegzaamheid van het Grieksche leven? Wij zouden Michelangelo, de dichter der mysteriën van 's menschen diepste ziel moeten vergeten en dat kunnen wij niet. Na hem zijn we getreden in het détail. Hij omvatte alles in zijn machtige worsteling met de zielestaten van den mensch.

Na hem kwam Rodin, in zijn erotische plastiek, de fijnste droomer en teerste vertolker van het onbewuste hunkeren naar liefdesgaven en van liefdessmart en zoetheid.

En er zijn er anderen en zij zingen hun lied op duizenderlei wijzen. Zat van de Parijsche over-beschaving en in het bizonder zat van de rottende atmosfeer der sexueele verhoudingen trok Paul Gauguin naar Tahiti en schilderde er zijn droomende natuurvrouwen met hun onvergelijkelijk teedere onbevangen oogen en hun fiere gestalten, trok Van Zanten naar een der koraaleilanden van de Stille Zuidzee en schreef dat wonderlijke boek ‘Van Zanten's gelukkige Tijd,’ dat, als een vreemde en verre muziek, ons bevroeden doet, hoe schoon het leven wel zijn kon,

als wij bevrijd waren van onze quasi beschaving en dito zedelijkheid. Zij schrijven een boek als 'Pallieter,' dat Felix Timmermans zelve noemt *een verlangen* en dat christelijke blaadjes gelukkig onzedelijk hebben genoemd. Ik weet, dat 'men' 'dwèèpt' met Pallieter òòk een ferm stuk nette Spitsburgers. Is het hèm aangenaam, hèm den artist, behalve dan voor zijn portemonnaie? Ik hoorde hemzelf zeggen en mij dacht er klonk wat weemoedige ironie in zijn stem, dat er menschen waren, die Pallieter zoo mooi vonden, omdat er zoo lekker en zoo veel in gegeten werd. Zij schreven een boek als 'Het Lied van de Vuurroode Bloem' van Johannes Linnaukowski, als 'Matthias Triebl' en 'Triebl der Wanderer' van Rudolf Haas, verhalen van vurige zielen, door wie het jonge bloed ontstuimig stuwt, rond wier hoofden jubelt en joedelt en juicht, maar ook dreunt en gromt en ontzet het immer schoone lied.

En nu heb jij, oud vriendinnetje uit m'n eerste jeugd, mij een brief geschreven, waarin je onze *Nieuwe Stem* beschuldigt van onzedelijk te zijn, wat je bewezen acht door te wijzen op het plaatsen van een stuk als 'Liefdesidylle' van Job Steynen en de 'Liederen van den Landsknecht' van Frank van Waes. Inderdaad zijn deze stukjes literatuur onzedelijk en juist, omdat ze zoo onzedelijk zijn, hebben wij ze opgenomen, want dat is hun eenige en diepste waarde. Onzedelijk zijn ze en ze zullen ook 'demoraliseerend' werken, zooals je zelf zegt. Je zegt, dat wat in het vierde lied van den Landsknecht op rijm en maat bezongen wordt, maar net precies hetzelfde is, als wat Betty en André doen in 'Fatsoen,' wanneer ze samen naar de slaapkaner gaan en je hebt misschien gelijk. Maar daarom zijn wij het nog niet met elkaar eens! Om eens bij je laatste bemerking te beginnen: al *doen* twee menschen hetzelfde, daarom *is* het nog niet hetzelfde. Dit weet je ook wel. Als drie menschen een moord begaan, de een uit sluwe, koele moordlust, de ander door terging of beleediging tot het uiterste gebracht en de derde uit zelfverdediging, dan zul je deze moordenaars niet gelijkelijk willen bestraffen. Het gaat er dus om in welke geestestoestand de feiten worden bedreven en in ons oordeel moeten wij probeeren, die geesteshoudingen aan te voelen. Welnu, Betty en André zijn het banale, gekoppelde paar, bij elkaar gekomen uit wederzijdsche familieoverwegingen, zonder eenige diepere, fijnere ontroering, maar beiden beladen met een zekere hoeveelheid zinnelijk begeeren en sexueele potentie. Zij missen (hebben er misschien ook geen behoefte aan) alle poëzie in hun verhouding. De Landsknecht is door Frank van Waes geworden het symbool van den eeuwigen minnaar, van den teederen droomer, van den onstuimigen levensverheerlijker. Jij vindt dat een beetje bedenkelijk: ik vind het jammer, dat je het nog bedenkelijker vindt, dan het lieveken uit het derde en vierde liedje, dat toch uit eigen vrijen wil (Betty en André grinniken, zij weten wel beter) het geluk wilde proeven, dat het Landsknechtjen haar schenken kon, al wist ze, dat hij weer heengaan zou. Bij Betty en André is de liefde een verboden en vergiftige vrucht, waarvan zij in 't geniep en met verlies van hun laatste beetje fijngevoeligheid snoepen. Tusschen den Landsknecht en zijn liefken is de liefde een zoet en teeder lied, dat de harten verrukt en wat er ook komen zal, als een schoon moment van echte en diepste levensvreugde in de herinnering achterblijft. Maar.... ònzedelijk zijn deze liederen, onzedelijk als 'Pallieter,' onzedelijk als

Heinrich Heine (tenminste in de groote-menschen-uitgave), onzedelijk als dien joligen zeventienden eeuwer Breeroo, onzedelijk als de schilderijen van Rubens, dat wil zeggen, de adem van het echte, volle, rijke leven is er over gestreken en komt er ons als een verfrisschend aroom uit tegen.

Met die ‘Liefdesidylle’ is het iets anders.

Je vond dat een ‘goor verhaaltje’ en je vroeg je af, of de titel ook misschien ironisch was bedoeld. Je moest van die onderstelling eens uitgaan en het dan nog eens lezen. Maar onzedelijk blijft het en wel hierom, omdat Job Steynen in deze sobere, weemoedige (iemand heeft gezegd: sentimenteele) vertelling, heel de armoedige goorheid, de schunnige wreedheid onzer sexueele beschaving heeft uitgedrukt, niet als ik, naar mijn aard, in een heftig woord, maar naar den zijne, met verdrietelijken spot, ingehouden smart, wreveligen weerzin. Er zijn grooter kunstenaars geweest dan hij, een Zola, een Felicien Rops en zij hebben zeer onzedelijke kunstwerken voortgebracht, onzedelijk, omdat het nette publiek de schampere en droeve waarheid, die zij der menschheid in het gelaat slingerden, niet in haar weerzinwekkende naaktheid wenschten te aanschouwen, soms uit onwetendheid, soms uit huichelarij, soms enkel uit conventie en zij zijn doodgezwegen en toen dat niet meer ging, gehoond. Wij willen in de *Nieuwe Stem* demoraliseerend werken, dat wil zeggen, demoraliseerend vanuit het gezichtspunt onzer tegenstanders en wij willen heel het valsche stel begrippen van zedelijk en onzedelijk ondermijnen door afbraak van het oude, maar tevens door te wijzen op nieuwe mogelijkheden. Wij doen dat op velerlei wijzen, ieder vogeltje zingt als het gebekt is en menig vogeltje kent zelfs meer dan één wijsje! maar al de liedjes zijn gestemd op die alom ontwakende rebellie tegen de huidige, nog altijd heerschende leugen-moraal.

Niet de starre leer van een opgelegde zedewet kan menschen waarachtig gelukkig maken, slechts het eigen ervaren, doorleven, doorproeven van 's levens volheid, mèt het toetsen aan wat de enkele besten hebben geloofd en gehoopt, wat zij hebben gevonden aan vreugd en aan smart, aan wijsheid en schoonheid.

Dit is moeilijker dan het slaafsch erkennen van een overgeleverd en van buiten geleerd lesje, maar tevens schooner en waarachtiger. Dan zal in de plaats der starre leeren zich baanbreken de vrije geest, waarin de menschen opnieuw zullen leeren ademhalen, waarin zij met nieuwe oogen de wereld en de menschen zullen gade slaan, oogen, niet langer vertroebeld door de benepen kijk eener enghartige levensopvatting, maar verhelderd door den puren wil tot dieper begrijpen van elkander.

* ⁂ *

Wij zijn op marsch naar den Nieuwen Tijd.

Het rijke, warme, bloedroode leven is niet alleen schoon in een beeldhouwwerk, een prent of een boek, het is duizendmaal schooner, als wij het zelf in ons voelen sidderen met de hoogste intensiteit van ervaren, die ons gegeven is. Ik bedenk, hoe ik eens in een provinciestadje op een vergadering een tijdschrift argeloos liet slingeren op een tafel, hoe een groepje jonge onderwijzeresjes ‘plaatjes keek;’ ik had niet bedacht, dat er een paar nog al zoet-realistische naakt-afbeeldingen in stonden

opgenomen en nog voel ik de weeë verdrietelijkheid, die mij bekroop, toen ik deze jeugd, met een naar gichellachje en een schuw terzijde loeren of anderen hen zagen, snel de bladzijden zag omslaan. Ik weet niet of zij in de eenzaamheid van hun eigen kamer deze niet zeer verheven, maar allerminst obscene platen òòk zoo snel terzijde hadden gelegd. Ik heb geen reden hen van erger immoraliteit te verdenken, dan waaraan duizenden en duizenden met hen lijden, krachtens hun opvoeding, krachtens hun onderwijs, krachtens hun levensomstandigheden. Maar mijn verdrietelijkheid vond haar oorsprong in het trieste besef van hun onuitsprekelijke armoede van geest en hart.

Wij zijn op marsch naar den Nieuwen Tijd, naar den Nieuwen Tijd, waarin wij, de vechters, hoopen en gelooven dat de Aarde en haar rijkdom en haar weelde en schoonheid zal zijn van allen en voor allen, waarin wij hopen en gelooven, dat Arbeid zal zijn het dagelijksch weerkeerende feest, dat de drang naar daden stilt, waarin de mensch bòvenal, ontrukt aan de degenereerende invloeden van de jacht naar geld en materieelen welstand, niet langer vreezen zal de drang zijner diepste en teederste menschelijkheid te volgen, waarin lichamelijke gezondheid het vanzelf sprekend fundament zal zijn van een bloeiend zinnelijk en geestelijk leven, waarin volkomen gebroken zal zijn met de deprimeerende en vernederende, specifiek christelijke opvatting van het menschelijk lichaam. En daarom moeten wij breken met al het oude en in ons en rondom ons aanvangen met den opbouw dezer nieuwe wereld. Zoo zullen wij zelven iets lichten van den voorhang, die ons, menschen van dezen donkeren wilden tijd, nog scheidt van de lichte landen der toekomst en zelve iets ervaren van het nieuwe geluk, dat pas in deze betere wereld geheel zal worden verwezenlijkt.

En dan weten wij tezamen wel, dat in de menschelijke ziel diepe en wonderlijke problemen van hang naar ascese en neiging tot perversie vaak onontwarbaar zijn dooreen gevlochten, maar wij weten ook, hoe geheimzinnigheid en eeuwenoude verachting, daaraan de scherpste kanten hebben geslepen. Onze groote bondgenoot in den strijd zal zijn een moderne lichaamskultuur, gericht op fierheid en manlijkheid, waarover wij spoedig nader zullen spreken. Evenzoo weten wij, dat in onze huidige maatschappelijke verhoudingen, het huwelijk ten aanzien van het kindervraagstuk, zulke ingrijpende problemen stelt, dat daarvan het diepste geluk van man en vrouw afhankelijk wordt. Ook daarover spreken wij nader.

I9-I-'I9.

KOOS VORRINK.

Van alle tijden

Door alle eeuwen heen is het verlangen der menschheid uitgegaan naar een betere toekomst.

Zoodra de mensch ontgroeit was aan het primitieve leven, waarin hij nauwelijks meer was dan een twee-voetig dierlijk wezen, droomde hij van een ver groot rijk, waarin geluk en harmonie zouden heerschen.

De geschiedenis der maatschappelijke ontwikkeling is feitelijk niets anders dan de geschiedenis van den onzegbaren drang van den mensch om zich te verlossen van de ketenen die zijn volledige ontplooiïng belemmeren.

Nu eens uit zich die drang naar beter en hooger in een ongerept geloof in een nieuwe wereld aan het einde van dit aardsch bestaan. Het geloof aan het Koninkrijk Gods dat niet van deze wereld is, leeft reeds bij de Esseeërs, die oude communistengroep ten tijde van het verval der Romeinsche samenleving. Het leeft in duizenden harten en het geeft rust en vrede. Want welk ideaal kan meer zielsrust verschaffen dan hetwelk leert, dat ons lijden slechts een loutering is om na dit leven van kleine zorgen en onbeteekenend materieel gedoe het eeuwige land te bebereiken, waaruit der menschelijke slechtheid voor altijd is verbannen?

Tot diep in de Middeleeuwen worden ingetogenheid en vroomheid door de kerkvaders geprezen als de beste deugden om den drempel van het Nieuwe Teven te mogen betreden; zoolang zich geen scherpe klasse-conflicten in de samenleving openbaren, worden de prikkels naar onstuimig en zelfzuchtig handelen spoedig onderdrukt. Maar zoodra het kapitalisme in de landen zijn triomftocht doet, de verhoudingen der individuen verruwt en het egoïstisch denken krachtig bevordert, wordt het *collectief* geloof in een zalig hiernamaals allengs ondermijnd. Er is geen gemeenschappelijke band meer en dus ook het gevoel van ‘allen broeders’ heeft opgehouden te bestaan. Geleidelijk is het alleen de verdrukte, onderliggende klasse, welke nog het ideaal van een nieuwe wereld, gebaseerd op liefde en harmonie koestert.

Maar de opvattingen over de verwezenlijking van het ideaal zijn niet meer overal dezelfde. Velen behouden nog het onwrikbaar geloof in een nieuwe wereld welke eerst *na* deze zal ontstaan. Anderen echter, de kinderen der moderne gedachte, zien het vredesrijk meer nabij. Niet wachten tot het beloofde land zal worden bereikt, niet hopen op een betere toekomst die voor het ongelukkige menschdom is weggelegd, maar strijden voor de verwezenlijking van het machtige ideaal. Het zijn de groote hervormers aan het einde der Middeleeuwen, die fier den dood durven trotseeren om, desnoods met geweld, dat te bereiken, waarnaar zij in de gelukkigste uren van hun leven verlangend hadden uitgezien. Noemen we slechts een tweetal die durfden trotseeren: More en Münzer.

Maar de droom blijft een droom: de maatschappij kan zich de weelde eener volledige harmonie nog niet veroorloven, de evolutie is nog niet ver genoeg gevorderd.

Maar de menschheid is nimmer ten onder gegaan aan een te veel aan pessimisme. Integendeel, het vertrouwen blijft hecht en de strijd der klassen staat veelal in het teeken van *het* ideaal.

Zoo zien we in het grootsche tijdperk der Fransche revolutie hoe de opkomende derde klasse, de bourgeoisie, zich in haar strijd om de macht tegen kerk en adel, bedient van de idealen van vrijheid, gelijkheid en broederschap.

Meen niet, dat de bourgeoisie haar strijd onder valsche leuze streed. Zij was in die dagen een jonge energieke klasse, die wist dat de samenleving rijp genoeg was om haar tot de macht te brengen, politiek en economisch. Maar de geschiedenis leert, dat elke opstrevende klasse haar strijd tegen de oudere aanbindt onder het devies, dat *zij* het werkelijke heil van de menschheid behartigt. Zij gelooft in haar droombeelden, gelijk een kind onvoorwaardelijk en met geestdrift gelooft in de weidsche plannen voor zijn toekomstig leven.

Met welke bezieling werd onder de leuze van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap in de jaren voorafgaande aan 1789 niet gestreden. Het behoeft niet gezegd te worden dat met de heerschappij der bourgeoisie de broederschap nog verre bleef. Hoe kon dit ook! De burgerlijke klasse had gestreden voor haar heerschappij, haar eindelijke overwinning. Maar zoodra had zij haar doel niet bereikt of de onderdrukking door haar van de onderliggende klasse nam een aanvang. En de leuzen van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap bleken niet anders dan zoodanig te kunnen worden opgevat, dat de heerschende klasse vrij was om de aan haar ondergeschikte massa te knechten, dat deze zonder onderscheid zich aan haar wil had te onderwerpen en dat de bourgeoisie, in hechte broederschap vereend, haar wil mag doen zegevieren.

De burgerlijke maatschappij, gelijk deze in de meeste landen bestaat, is een der fazen uit *de geschiedenis van de onbeschaafde menschheid.* Haar kenmerk is het geweld, de macht, de onderdrukking. Een andere mogelijkheid is trouwens uitgesloten. Zoolang een klasse-maatschappij bestaat zal van een harmonische samenleving niet gesproken kunnen worden. Economische dwang en afhankelijkheid voert steeds tot geestelijke onderdanigheid.

Het is vooral in deze laatste periode waarin de maatschappij verkeert - door ons kortweg met bourgeois-heerschappij betiteld - dat een vaster vertrouwen in de komst van een betere samenleving tot uiting komt. Eerst zijn het nog de utopisten als Saint-Simon, Fourier en Owen, die het socialisme door middel van prediking willen bereiken. Hun voorbeeld zal wel volgelingen hebben. Wanneer ieder maar overtuigd is van de rechtvaardigheid onzer ideeën, zoo zouden we uiterst beknopt hun gedachten kunnen weergeven, dan gaan we onze nieuwe maatschappij invoeren. En onze ideeën zijn zoo overtuigend, zóó schoon en haar verwezenlijking zal een toestand scheppen zóó tegenovergesteld aan den bestaande, dat arm en rijk voor onze denkbeelden zal willen strijden.

De utopisten, deze verheven droomers, zij wisten nog niet dat het

socialisme niet door der menschelijke goedheid maar door strijd bereikt wordt en dat alleen de verdrukten tot dien strijd in staat en bereid zijn. Maar de consolidatie der bourgeois-samenleving was nog niet ver genoeg gevorderd, om scherp de historische beteekenis en noodzakelijkheid van den strijd der arbeiders te doorzien.

Dit bracht eerst het modem-wetenschappelijk socialisme van Marx. Het leerde het volk voor het eerst werkelijk denken. Duizenden en duizenden schaarden zich om zijn banier. Het socialistisch bewustzijn groeide in alle landen. Het leek wel of de te voeren strijd alleen om den broode ging, maar in werkelijkheid ging het, als voorheen bij de vele dichters en droomers, om het ideaal. Het was nu eenmaal een noodzakelijke voorwaarde, dat eerst een materieel minimum moet zijn gewaarborgd, alvorens ontplooiïng der geestelijke krachten kan plaats vinden. De bourgeoisie moge schelden op die vermaterialiseerde arbeidersbende, die maar altijd meer wil, meer begeert, zij vergete niet dat de vruchten die de aarde voortbrengt niet bepaaldelijk bestemd zijn voor een kleine groep machthebbers, maar dat allen daarvan willen en mogen genieten.

Onze korte bespiegelingen brengen ons thans tot onzen tijd, nu weer meer dan ooit de leuzen der gerechtigheid en broederliefde worden aangeheven.

Nadat de grootste volkeren worsteling heeft plaats gevonden die ooit denkbaar was, komen de oorlogsmakers wederom bijeen om te beraadslagen, hoe het kapitalisme nog bewoonbaar zal kunnen blijven, zonder dat bloedige strijd in de toekomst plaats vindt. De gedachten van 1789 zijn gereïncarneerd, maar thans tot een hooger plan opgevoerd. Niet alleen meer de Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap in eigen natie, maar de broederband der geheele menschheid! Wilson, de groote burgerlijke idealist, heeft zijn gedachten de wereld ingeslingerd, de gedachten over volkerenbond, vreedzame beslechting van geschillen e.d. Zijn woorden zijn schoon en van een onmiskenbaar suggestieven invloed. Zijn leuzen zijn overtuigend en bezielend voor een ieder die nog aan de mogelijkheid van een vreedzaam kapitalisme gelooft. Hij strijdt volkomen oprecht voor hetgeen we hierboven met ‘van alle tijden’ aanduidden: de redding der menschheid. Maar de tragedie van zijn optreden is, dat hij zal moeten waarnemen, dat z'n beeld in scherven wordt geslagen, omdat kapitalisme en harmonie nu eenmaal geen vereenigbare elementen zijn.

Vindt de bourgeoisie in de leuzen van Wilson de uitdrukking van haar hoogste gedachte, bij het proletariaat is het de bolsjewistische strooming, welke door een buitengewoon resoluut optreden de waarachtige vrijheid het snelst meent te kunnen bereiken. Het komt ons voor, dat de dag nog niet is aangebroken om een oordeel uit te spreken over de historische beteekenis van hun optreden. Daarvoor weten we te weinig positiefs van de toestanden die bestaan, daar waar zij invloed en macht hebben verkregen. Maar al kan dan nog geen oordeel geveld worden over hun invloed op de toekomstige constructie van de wereld, over hun gedachten weten wij wel het een en ander. En dan mag niet worden ontkend dat zij, naar hun denkbeelden, de meest consequente bestrijders van het kapitalisme zijn. Van concessies aan de burgermaatschappij wenschen

zij teil eenenmale niets te weten, elk compromis met de bourgeoisie gesloten is uit den booze. Ook al lijkt liet of Wilson en de bolsjewisten elkaar naderen in hun opvattingen inzake vrijheid en gelijkheid, zij vormen toch de meest *absolute* tegenstellingen. In de verwezenlijking der Wilsonsche denkbeelden zien de bolsjewisten de versterking en hechte aaneensluiting der kapitalistische machthebbers, terwijl zij zelve alleen en uitsluitend heil verwachten van den onverzoenlijken internationalen strijd *tegen* de bezitters.

Tusschen hen in staat de 'officiëele' sociaal-democratie, die nog steeds hinkt op de twee gedachten van evolutie en revolutie.

De menschheid ligt thans nog gekluisterd ter neder, maar het verlangen dat haar door de eeuwen bezielde om den strijd voor het geluk te voeren, is ontegenzeggelijk sterk toegenomen.

De droom van alle tijden kan thans werkelijkheid worden, omdat de geknechte klasse in haar streven naar beter geen klasse meer achter zich vindt. Haar strijd voor de economische en politieke macht zal niet meer, gelijk in 1789, beteekenen het bewind van een nieuwe klasse. Want de bourgeoisie bestrijdend, verlost ze tevens de geheele maatschappij van alle klasse-tyrannie!

ANDR. STERNHEIM.

Bespiegelingen van een jeugdigen grijsaard

Ironie bien comprise commence par soi-même.

***

Schaamtegevoel is de bekentenis van een reeds vrij ernstige verdorvenheid.

***

Preutsheid is het bleke masker, waarachter de bewustheid van zeer onreinen zielsstaat zich tracht te verduiken.

***

Als alle menschen naakt liepen, kon de zedenpolitie haar aandacht wijden aan, laten we zeggen, de zeden op het gebied van handel, industrie en bankwezen. Maar de regeering, die dat zou goedkeuren, hadde zich voor te bereiden op een revolutie der - bourgeoisie.

***

Onzedelijkheid op sexueel gebied is gewoonlijk weinig winstgevend voor den deftigen burger, die haar bedrijft. Daarom heeft onze maatschappij geen bezwaar gemaakt een zedenpolite in te stellen om haar ‘uit te roeien.’

***

Onze zedenpolitie is het onzedelijkste instituut van den modernen tijd: zij dwingt de vindingrijke onzedelijkheid tot dieper geheim, en deze wint daardoor aan perversie en raffinement. - Ook dus: aan omvang en.... aantrekkelijkheid.

***

Geweten, waarover zulke schoone en verheven dingen te zeggen, en ook gezegd zijn, heeft, nader beschouwd, niets universeels of werkelijks. Het is eenvoudig een cultuurverschijnsel en als zoodanig van geringe innerlijke waarde.

Elke beschavingsperiode, elke beschavingssfeer heeft haar eigen ‘geweten.’ Bij ons gaat het, helaas, niet veel dieper of verder, dan de banale vraag van het ‘qu'en dira-t-on?’....

***

Berouw is de bekentenis van zelfoverschatting eener ziel, die een daad verricht heeft boven haar kracht.

Als een vrouw dezelfde schunnigheid uithaalt, die den man glimlachend vergeven wordt onder de uitspraak, ‘dat het menschelijk is,’ verplettert men haar onder het ernstige vonnis, ‘dat het onvrouwelijk is.’ Wat een compliment aan het genus ‘vrouw’ zou zijn, als het geen laaghartig smoesje was.

***

Zedelijkheid houdt niet zelden nauw verband met kennis van fisiologie. Het ‘heilig huwelijk’ tusschen broeder en zuster der Egyptenaren is tot gruwelijke bloed*schande* geworden, sinds - de vee- en hondenfokkers de gevaren der ‘eenteelt’ hebben leeren kennen en vreezen.

***

De beschaving en het samenleven in een ‘geordende maatschappij,’ hebben den mensch zoozeer ontaard, dat hij zelfs een huwelijk, dat zonder opzet kinderloos blijft, niet daarom alleen zonder meer voor ontbonden houdt.

***

De bloei van ‘de schuine mop’ onder alle standen, is het schrijnendste bewijs voor de zedelijke onrijpheid van ons volk, of.... voor de onzedelijke rijpheid?....

***

Dat den man op sexueel gebied zooveel meer vergeven wordt dan de. vrouw, vindt zeker zijn oorzaak in de minderwaardige rol, die de man in het scheppingswerk der natuur vervult. Vermoedelik behoort hij niet meer te zijn, dan de toevallige verwekker van het nieuwe wezen, dat onvervreemdbaar eigendom der moeder is en blijft - tot het op eigen beenen staan kan.

***

De vrouw is principieel passief. Aan een iedaal kan ze zich volkomen *geven*, maar meer ook niet. Soms meent ze, onder invloeden van allerlei aard, dat dit niet voldoende is, en gaat er voor *werken.* Dit nu wordt haar noodlottig. Want werken voor het ideaal kan ze door overgroote toewijding, die onmiddellijk overslaat tot fanatisme, niet anders dan dilettanties, en bevrediging vindt ze er nimmer in.

Zoodra ze zich - aan welk ideaal dan ook - eenmaal gegeven heeft, weet ze niets meer, dan dit ideaal alleen en dan nog het ideaal tot in z'n verste mogelijkheden. Met dikwijls schrikaanjagend raffinement zoekt ze voorwendsels om zich te kunnen *opofferen* en blijmoedig zal ze zich aan de vernietiging prijs geven, zoodra ze meent, dat het heilig ideaal dit eischt. En nooit dringt het begrip tot haar door, dat ze in al dit tumult niets zoekt, dan bevrediging voor haar eigen, diepste driften.

Wanneer ze mee gaat ageeren, in de koel beredeneerde actie-vanalle-dag, dan lijkt het werk haar nooit streng en stout genoeg. De eischen der practijk aanvaardt ze niet, omdat die dwingen tot concessies - wellicht slechts geringe en dan nog tijdelijk - en

haar vurige geestdrift *elke* concessie verwerpt. Zij wil, direct en met één enkele, grandioze greep, alleen het absolute, volmaakte ideaal. Zelfs het verstand der vrouw

zetelt in haar gemoed en met het hart werkt men alleen passief. De vrouw *ondergaat* het ideaal en móet het daarom aan den man overlaten, de werkwijze te bepalen.

Grijpt ze desondanks toch mee naar de leiding van den dagelijkschen arbeid, dan vat ze die aan, zoo blind en hartstochtelijk, dat het haar krachten sloopt, lang voor ze het geringste bereikt heeft. Zij toornt tegen de slapheid van de werkers en noemt hun practische voorzichtigheid verraad aan het allerheiligste. Spoedig kan ze niet meer, geeft het op en weent van teleurstelling. Ze trekt zich terug, wantrouwt, ja veracht het werk en die het doen, maar aanbidt het ideaal heviger en blinder dan ooit te voren.... En als het leven haar dan verder de hoogste bevrediging: de moederschap onthoudt, is zij in staat, op een gunstig moment zich opnieuw in den strijd te werpen, als ze de vernietiging zeer dichtbij voelt....

Heb ik hierbij gedacht aan de tragedie der geestelijke geschiedenis van Rosa Luxemburg en.... Henriëtte Roland-Holst?....

Het kubisme

Toen ik in het tweede nummer van dit tijdschrift enkele kubistische proza-stukjes openbaar maakte, was het mijn bedoeling het werk voor zich zelven te laten spreken. Ik gaf daarom in het er op volgend artikel kort aan de verhouding dezer soort werk tot de gangbare litteraire kunst, welke kortheid schijnt oorzaak geweest te zijn van een verkeerd begrijpen zooals dat in het naschrift van de heer De Jong merkbaar werd. Zijn bestrijding raakt in hoofdzaak: de verhouding socialismekunst, taal-virtuositeit en individualisme, werkelijkheid en symbool.

Socialisme-kunst. Innerlijke tegenspraak ten opzichte van dit punt was er in mijn artikel *niet.* Juist immers ter verduidelijking tot mijn 'een groot kunstenaar 'moet socialist zijn' enz. had ik aan het slot geschreven, dat men er aan twijfelen kon of de mensch der toekomst nog wel voor schoonheidsontroering-van-buitenaf ontvankelijk zal zijn, om daarmede aan te duiden dat de kunst alleen nog mogelijk is in het tijdperk van socialistische *groei*, dus door de nog onredelijke samenstel van de maatschappij, en dat wanneer het socialisme de wereld zal hebben doen komen tot de laatste faze van menschelijke ontwikkeling de kunst, en daarmee de kunstenaar, zichzelf zal hebben uitgeleefd.

'Waar in redelijkheid gemeenschap des geestes is, moet eindelijk wat voor den een waar is ook begrijpelijke waarheid blijken voor den ander,' zegt Bolland ergens. 'Verschil van meening' is in zuivereredelijkheid niet mogelijk, evenmin als in de rekenkunde.

Wat echter geldt van het *begrijpen*, geldt evenzeer van het *gevoel.* Wanneer dan ook de Jong betoogt, dat ieder mensch op bizondere wijze reageert op de werkelijkheid (lees: werkelijk*heden*), dan constateert hij slechts wat *nu* en misschien voor de eerstvolgende generaties geldt. Maar ik had duidelijk gesproken van het Kubisme-als-maatschappelijke-beweging als *een zaak der toekomst.* En reeds thans beginnen de 'gevoelens' zich te schikken in eenige groote klassen, mede door het *orga*niseerende werk van politieke en andere 'richtingen,' en het staat onafwendbaar vast dat het type-mensch, het noodwendig resultaat onzer evolutie steeds op gelijke wijze en in zich gelijk blijvende hevigheid op de werkelijkheid zal reageeren. En daarmee, alweer, is de kunst tot zijn eindstadium gekomen en treft ons te dieper het ontbreken van een eigenlijk wereld-*doel.* Het is juist om de ontzettende leegte, om het feit dat de geest niet *zichzelf* als *blijvend* doel wil stellen, dat de 'groote' kunstenaar naar het socialisme moet. Hij moet het groei-proces helpen versnellen, omdat hij zelf gedreven wordt, door zijn afkeer van de tegenwoordige maatschappij ook, maar vooral door de onweerstaanbare begeerte om te weten of er en dan wat grond en doel is van eigen bestaan

en daarmee van àl het bestaande. - Of het einde van die groei een vernietigende ontmoediging zal zijn (Schopenhauer), dan wel het geluk zal.... realiseeren? Ook een Kubist kan wankelen tusschen deze uitersten en als *bijzaak* kan in zijn werk zoowel het cene als het andere zoo nu en dan tot uiting komen. Wil men dat innerlijke tegenspraak noemen dan is daar niets tegen; maar in de Hegelarij wordt eenheid in tegendeelen en zelfweerspreking het *ware* genoemd.

Dit besef maakt dat ik anders sta tegenover het socialisties *sentiment* dan De Jong, bij wie het b.v. te weeg brengt, dat hij wil werken voor het plebs door het scheppen van, voor hen verstaanbare, kunst *over* en *voor* hen.

Want ik wil dat niet.

Ik wil *niet* moois brengen aim het plebs. Ik wil het weg hebben, het plebs, *weg*, onbestaanbaar en vergeten om mij. Weg, als een vieze mesthoop naast mijn deur. Weg, zoo als ik weg wil hebben de bourgeoisie, die ik haat. Weg, omdat ik de vuilheid, de rotte stank haat van de krotten en sloppen waarin het woont en waarin ik lang gewroond heb en soms nog moet zijn. Omdat ik het beestige ver-afschuw van de walgelijke tronies en de stomheid van hun botte afgewerkte rimpelkoppen. Omdat ik walg van verveling, wanneer ik met een hunner praat. Omdat ik niet geloof in een *bewust* proletariaat, bewust zooals *ik* de bewustheid van de geest ken. En ik wil het ook weg hebben *omdat ik kets leed sterk voel*, véél sterker dan zij zelf dat voelen, en omdat ik dat gevoel niet kwijt worden kan in mijn gedeeltelijk mensch-van-thans zijn, ook al zegt mijn verstand dat het voor hen niet zoo erg is, in massa, dat zij slechts physiek lijden, in massa, en dat het geestelijk lijden veel grooter is.

Ik wil het socialisme omdat het de wereld zal maken tot iets schoons; omdat voor de absolute kultuur noodig is het medewerk van een menschheid waarin zich ook het mindere heeft opgeheven tot het hoogste wat bereikt werd. Het hoogste waaraan ik weet deel te hebben.

Ik geloof in het socialisme. Ik geloof in de revolutie, waarin de massa's zich laten leiden door de begéésterden voor het socialisme. Omdat ik wil beleven de schoone gemeenschap. Omdat ik mede wil leven in een samen-leving van opperste schoonheid en goedheid.

Wil ik nu het proletariaat, zoo lang het nog is, zonder kunst laten? Maar natuurlijk niet! Wat echter voor geestelijk minderen wel aardig is zal maar weinig bevrediging geven aan wie zich jaren afmatte in het nagaan en doen ontbloeien van eigen geest. Want het ideaal-van-schoonheid is een uiterste, maar proletarische ontvankelijkheid is het ander. En nu kan men zeggen: ‘ja, maar ik heb zoo'n medelijden met de armen, dat ik voor hen graag mijn kunst wat eenvoudiger en geringer maak,’ men moet zich echter niet verbeelden dat men daarmee de *menschheid* een dienst bewijst. Het is slechts de onmiddellijke omgeving die er van profiteert. Pas door het allerbeste te geven dat men in zich heeft schept men de mogelijkheid de geestes-ontwikkeling, en daarmee het menschengeluk, blijvend te beïnvloeden. Dat deden da Vinci, Rembrandt, wier beste werk juist door him tijdgenooten niet of bijna niet werd begrepen en die eerst na òns hun volle beteekenis zullen hebben. En vergeten wrij dan niet Van Gogh, schoon zijn wrerk primitief was en dus niet algemeen,

die slechts waardeering vond bij twee of drie *vak-genooten*, mede-artisten, en wiens werk óók totaal-onbegrijpelijk werd genoemd, met of zonder toelichting, maar wiens oeuvre ten slotte een geheele generatie in rep en roer bracht. Dat dat onmiddellijk *na zijn dood* gebeurde is een schànde voor de voorstanders van het 'modernisme' in de kunst, die zij pas kunnen goedmaken door herhalingen van zoo iets smartelijks te voorkomen. Doch veel lust tot penitentie schijnt bij hen voorloopig niet.

Tot zoover over socialisme en kunst.

Altijd, zegt de heer De Jong, heeft de kunst de werkelijkheid in zijn samenhang doen zien, maar in den breede gelukte dit alleen aan *een gansch geslacht* en nooit aan één kunstenaar, òmdat de werkelijkheid meer onderdeden heeft dan die eene artist kan overzien en samenvatten in zijn werk. - Hier is echter misvatting en blijkt De Jong zelf individualist, wijl hij de voornaamheid der deelen bepleit. Wat toch kan het de kubist schelen *hoeveel* deelen er zijn en welke hun bizonderheden, daar hij weet dat het wezen van het gehéél, van de werkelijkheid, ook het wezen der déélen is en door hem in oneindige variatie en schoonheid kan worden uitgedrukt in de verhouding van weinige welbegrepen en zuiver-doorvoelde, maar onverschillig hoe en waar te kiezen motieven! Daarom schreef ik, dat in *Wezen* geen verschil zal zijn tusschen een Kubistische beschrijving van de Himalaja en die van een bioscooptheater, omdat het wezen der werkelijkheid zich overal gelijk blijft.

Wat een *geslacht* uitdrukt kan hoogstens zijn het *bizondere* wezen van zijn *tijd.* Maar de werkelijkheid in zijn *samenhang* te doen zien, het Heden, het Verleden en de Toekomst, met een kermis-term, dàt kan alleen de individueele (*niet:* individualistische!) bezonnenheid en kubistische geschooldheid van een groot kunstenaar. Want zooals er vele wetenschappen zijn, veel meer dan één mensch voor een honderdste in zich zou kunnen opnemen, maar er een centrale wetenschap is, waarin alle wetenschappen opgaan omdat ze slechts *vak*-wetenschappen zijn en omdat deze eene wetenschap is het centrale punt van begrijpen, *het* begrip, het zichzèlf nàgaan van de rede, zoo is er ook één kunst, waarin alle richtingen-in-de-kunst zijn opgeheven. Deze kunst is het kubisme, dat geven wil de schoonheid, de schoonheid-op-zichzelf, de abstracte en wezenlijke schoonheid van het wezen der werkelijkheid.

En niet *iets schoons.*

In het kubisme zijn alle 'richtingen' vooröndersteld maar opgeheven. Realisme, mysticisme, impressionisme, expressionisme, alles vindt daar ten slotte zijn punt van aanraking met àl het andere. In het kubisme is te bereiken de hoogste eenheid, die niet anders is dan de eenhe□d van de menschelijke geest. Dat aan deze eenheid niets zich *geheel* onttrèkken kan deed De Jong meenen dat alle kunst 'de werkelijkheid in zijn samenhang' heeft doen zien. De quaestie is echter of de schepper er van volstrekt bewust was; of niet het oogenblikkelijke, de omstandigheid, het *ding*, in hoofdzaak zijn werk bepaalde in plaats van de *verhouding* van dat ding tot het geheel.

Wijsbegeerte en kunst vormen niet een wezenlijke tegenstelling. In de wijsbegeerte is en wordt de kunst begrepen, zonder meer, zonder eenige ontroering. In het kubisme echter wordt de wijsheid tot moment

der oneindige schoonheid van de geest, die niet alleen begrip is in dorre abstractie doch begrip in grenzelooze gevoeligheid. Daardoor is het kubisme méér dan alleen-wijsheid, en méér ook dan alleen-ontroerende kunst. Deze eenheid van ontroering en begrip werd door mij omschreven met de woordverbinding 'gevoelig begrip,' een naam die verbeterd kan worden, misschien, maar die volkomen uitdrukt wat ik bedoel.

Het zal nu duidelijk zijn, dat waar ik schreef over het domineeren van opvatting en vorm, ik nogmaals wilde aanduiden dat er eenheid moet zijn tusschen beiden, en daar ik *de kubistische* opvatting uiteenzette was er geen sprake van eenig op de voorgrond schuiven van het individualisme. Wel werd er mee gezegd dat er veel wordt geproduceerd naar kubistisch.... recept, vooral in de plastiek, waaraan de eigenlijke kubistische ondergrond geheel ontbreekt.

Thans nog eenige losse opmerkingen.

Het schoone beeld. Er is een climax tusschen holle beeldspraak ('welsprekendheid'), zuivere beeldspraak, schoone beeldspraak en symboliek. Voorbeelden: een dominé; Wallis; Van Deyssel: het Schoone Beeld; mijn werk. Het kubisme, dat zelf een uiterste is, n.l. uiterst of abstract realisme, kan alleen de symboliek gebruiken, *is* zelf symboliek.

Taal-virtuositeit en *individualisme.* Dat De Jong alleen dit in mijn werk vond,[1)] komt door dat hij te veel gezien heeft naar de niet zoo dadelijk te verstane afwijkingen van het gewone, het oogenschijnlijk ultraindividueele. Nu moet ik nogmaals wijzen naar het voorbeeld-van Gogh. Deze schilderde op een wijze die hem de reputatie bezorgde van zoo niet krankzinnig dan toch zóó individualistisch te zijn, dat geen normaal mensch iets van zijn werk kon snappen. Tot 'men' vrijwel plotseling tot het inzicht kwam, dat Van Gogh had uiting gegeven aan niet-individueele doch juist zeer primitieve, allen gemeene ontroeringen en wel op een wijze die hem ken-merkte als een der grootste artisten van zijn tijd. Men maakte hem zelfs, in Duitschland, tot een cultuurfactor. Een bewijs hoe men zich vergissen kan in naar oogenschijn onverstaanbare kunst.

Ook mijn werk is niet onverstaanbaar, wanneer men slechts zich de tijd gunt en zich behoorlijk inspant om te lééren het te verstaan. Jaren mat men zich af om een of ander wijsgeerig stelsel te bestudeeren. Wie voor de hooge kunst, die nog wel onmiddellijk eigen wezen raakt, niet evenveel over heeft, verdient daardoor dat hij er van verstoken blijft.

Blaricum, 9 December 1918.

TOON VERHOEF.

1) Hier moet ik even protest tegen aantekenen: *ik* vond er veel meer in, zelfs alles wat Verhoef wenste. Ik vond het er zeer duidelik in, maar ik *wist* ook van hem, dat het er in stak. Ik moet echter blijven ontkennen, dat het er *zonder meer voor iedereen begrijpelik* uit naar voren kwam. Ik vroeg een jong, zeer modern schilder wat hij van 'De weg des Menschen' dacht; hij vond het heel mooi - net als ik - maar bleek bij nader gesprek *niets* van Verhoefs dieper bedoelen te hebben verstaan.
DE JONG.

Naschrift.

Ik kan niet ontkennen, dat de lust om Verhoefs nieuwe artikel aan te vallen, groot was. Misschien moest ik het feitelik ook wel doen om mezelf op verschillende punten te rechtvaardigen, om te bewijzen ook, dat ik niet zo bekrompen en benepen denk over Socialisme en Kunst, als Verhoef wel schijnt te menen. Doch wat helpt het? Polemiek voert men ten slotte toch niet om z'n tegenstander, maar wel om het publiek te overtuigen. Daarom lijkt het mij het beste, maar geen polemiek tegen Verhoef meer te voeren, doch zijn werk te doen spreken, en de lezers te verzoeken, met alle aandacht naar hem te luisteren. En, zo mogelik, ons te doen weten, wat ze er van denken en wat ze er in vinden.

Geen taalvirtuositeiten, maar van de diepere dingen, die het wezen der werkelikheid raken, die zuiverlik des geestes zijn. - Want over dit werk wens ik niet te beslissen met de autoriteit-eens-redacteurs, die-van-nature-àlles-wèet....

Men spreke zich uit.

Morgen

Toen blies de wind in den schemer
Een bane van parelmoer
En kwam het licht gedoken
Uit zijn mutske van pompadour;
Het vond zijn purperwaaier
Gespreid ten hemel aan,
Zijn diamanten muiltjes
In een trotsche papaver staan.

't Is uit de wolken gederteld
In 't hemdeke honingblank
En 't gleed met stralende oogen
Langs een buigende zonnerank;
Het stak zijn zuivre voetjes
In ieder sloefken één
En schitterde op zijn juweeltjes
Door de zingende weide heen.

Wat stond de roos te lachen
Als 't aan zijn roô-rokjen streek;
Het stengelken keek verlegen
Naar zijn eigene koningssteek.
Een vlinder stak er luchtig
Twee witte veertjes vast,
Een vogeltje zag het gebeuren
En jodelde blij verrast.

In alle donkre boomen
Klom 't kinderlijke licht
En klepte in de hooge toppen
De goudeling open en dicht.
Het sprong den mensch op de handen
En wiegd'er stil tevree;
Dan nam 't de pijn uit zijn herte
En speelde er zorg'loos mee.

MARGOT VOS.

De verbeelding van het wezen

In de ver-beelding spiegelt het Wezen, over - en weer.

En de haren lagen dof donker, en stonden blond, òp en weg gekamd, en verpluisden aan de verstijfde oor-lellen en omsloten het vleesch witte bovenhoofd.

Naar voren verboog en verlijnde het bleekemenschengelaat.

De breede denkkas deinde bedenkelijk uit en verzakte tot twee fronzige gehaarten die lagen over de blauwe beschaduwde holten waarin het levenslicht was.

In en uit het vleesch zwommen de verstrakte oogen. Daar uit spiegelde het Wezen.

Het spiegelde in het andere oogen paar, dat was als zij in weet van eigen zijn maar zonder sef van eigen werk-lijk wezen.

In mijn diepe gedachtenlanden schenen het licht aan tot aan gene zijde van zijn en wezen. En het denken spartelde in de gedachten-schijn van de zon van barstende gedachten.

En het licht werd tot een vreugde voor alle menschen.

Blaricum, 18-12-'18.

TOON VERHOEF.

Le verbeelding van het wezen
door Jozef Cantré

[Marie W. Vos]

De gouden wel

Ons aller hart dorst naar de gouden wel,
Waaruit geluk vloeit in gelinde stralen.
Om haar te vinden stijgen wij en dalen,
Haar zoeken is ons heele levensspel.

Soms hooren wij haar verre murmlen wel
- In warme ontroering stokt ons ademhalen -
En slaan een weg in, die aan 't eind doet dwalen
Tot dieper stilt, dan wij verlieten snel.

Wij kunnen haar niet vinden heel alleen,
Omdat de pâan tot haar gehouwen moeten
Door Domheids rots en zelfzuchts harden steen.
Slechts waar de maats de makkers zulle ontmoeten
Om eensgezind te streven schreen aan schreen
Zal z' op gaan springen onder hunne voeten.

MARIE W. VOS.

Aanneming

Toen ben ik heengegaan tot waar zij wachtten
De sterke werkers in hun steenen ring.
‘Ontsluit voor wie wil smelten uw gedachten
Tot lied, dat wereld wint, d'onbreekbre kring!’

't Was of een weemoed om hun lippen lachte,
Of voor hun oog een helle nevel hing.
‘Zoo slechts uw Slichtheid mij niet moog verachten
Genadig zij mijn Hoogmoed uw Gering!’

Zij zwegen zwaar en angstig glee mijn ziel
Door 't lauwe, trage water van 't Verbeien.
Dan als een ster, die aan den hemel viel
Zoo ging een glimlach lichtend door hun rijen:
‘Welaan, vat mee het zwaar te wen tien wiel
En zing ons op tot eindeloos verblijen!’

MARIE W. VOS.

Albert Hahn

Voor Willy.

En tòch hebben we hem niet genóeg gewaardeerd... Eerst nu hij is heengegaan en wij niet meer dat wekeliks of dageliks contact met hem hebben, eerst nu gaan we beseffen wàt hij was voor ons allen. Al te drukke omgang verhindert nu eenmaal een juiste appreciatie....

Elke week met 'de Notenkraker' kwam Hahn bij ons binnen. Elke week weer, jaar in jaar uit. Elke week schonk hij ons iets van zijn kwistig talent, van zijn onuitputtelik rijk genie. En wij accepteerden dat, zoals een mens alles aanvaardt, wat hem bij voortduring geschonken wordt, d.w.z. wij stonden niet elke week geslagen van bewondering en - geluk.... Wij glimlachten om zijn fijnen humor, af en toe alleen voelden wij een brok in de keel om een tragies geval, dat hij met de volkomen volheid van zijn groot hart onder onze ogen bracht.... Maar toch - wij waren al deze dingen te veel gewend en, onweerspreekbaar, wij hebben hem niet genoeg gewaardeerd.

Nu, week aan week, komt nog 'de Notenkraker,' maar Hahn is er niet meer. En elke week pijnliker voelen we de grote leegte, die er achter bleef en soms hebben we het nijpend droeve gevoel, dat kinderen hebben, die een vreemde zien plaats nemen in de lieve oude stoel, waar moeder nooit meer zitten zal....

Nu hebben we de tentoonstelling van zijn werk gehad en we zijn langs de muren gedwaald en al die tijd hebben we Hahn weer bij ons gevoeld... waren we tegenover hem van aangezicht tot aangezicht.... en een stille blijheid ving aan ons ganselik te doortintelen van het zachte geluk zijner goede tegenwoordigheid.... En toen we in de vallende schemer buiten kwamen, weg uit het rijke toverland van zijn sterke en zuivere geest, toen waren we bedroefd als om een zwaar afscheid, maar langzaam aan is de stille blijheid weergekomen, mèt het besef, dat hier geen afscheid bestaat, dat wij Hahn toch eigenlik niet verloren, niet verliezen kunnen.. omdat Hahn behoort onder deze, die door goedheid groot zijn en die niet sterven kunnen....

***

Een avond, die in zware deemstering valt over het landschap. Aan de verre kim de laatste vegen licht, de verblekend rosse naschijn van de verzonken zon. Somber en doodsdroef. En op de voorgrond de trieste groep, donker in de schemer: de vermoorde vader, de schreiende moeder en het verbaasde jongetje, dat de vreselike vraag uitspreekt, die het opperste vonnis inhoudt, het woord, waarvoor de wereld der grote mensen het gelaat behoort te omsluieren in rouw en schaamte: 'Waarom hebben ze vader doodgemaakt, moeder?'....

Dit is Hahn, de zacht-gevoelige-fijne mens, die is als het kind, dat de vraag uitspreekt: oneindig verbaasd om deze nodeloze wreedheid; de stille, goede peinzer, die het leven zo mooi weet, en overstromend van medelijden en droefenis de mensheid zijn van tranen blinkende ogen verwijtend toewendt en de eeuwige, zware vraag op, bijna schuchteren toon uitspreekt: 'Waarom?'

De eindeloze zee. Kalm, bijna onbewegelik ligt zij en drinkt de zinkende zwemmers. Een vrouw, de doodsangst op de scherpe trekken, de wijde smeking van het machteloze moederdier in de ogen, heft, zinkend, nog één seconde haar kindje in de krampende handen, boven het gulzige water.... De Lusitania is getorpedeerd en de moeder brengt haar 'afscheidsgroet aan de beschaving.'

Dit is dezelfde Hahn van daareven. Maar naast zijn diepe droefheid en zijn overstelpende verbazing is een ander gevoel aan 't groeien, en sidderend van verontwaardiging vindt hij het smartelik-sarcastiese woord, dat als een felle zweepslag striemt en nagloeit nog zeer lang, als een brandwond....

Twee monsterachtig gemene typen, die een weerstrevende, geblinddoekte, naakte vrouw bij de handen voortsleuren naar de nabije afgrond.. De menselikheid, naar den ondergang gevoerd door militairisme en diplomatie.... 'Beulen, waarheen voert gij mij toch?'

Dit is de Hahn, die haat.... Dit is de man, die alle wekere gevoelens heeft weggedrongen uit zijn ziel en die nog maar één grote brand van hevig laaiende haat is. De man, die wil honen en vernietigen, die vormen vindt, en gelaatsuitdrukkingen, die worden tot een symbool van zijn vlammenden toorn. Hij kent geen zachtheid meer, geen medelijden, geen aarzeling.... Hij haat en hij geeselt, de zweep in de vastgebalde vuist, en uit zijn strak gelaat schiet het vuur van een tomeloze haat.... Maar zie.... zie naar de figuur van de menselikheid en besef, dat de diepste grond van deze machtige haat, een zeer wijde en zeer edele liefde is....

Daar is de dood, half zittend tegen een verbrokkelde ruïne, de sombere mantel in prachtige draperie geslagen om de rammelende schonken, de schrikkop met de fel-brandende oogholte en de gruwelik-spottende grijns van de brede muil half uit de plooien opgeheven. Hij speelt de viool voor de dodendans van het nieuwe offensief.... En aan de horizon, in wondere kleuren, laait de geweldige brand, wentelen de monsterlike gaswolken nader, staan de rode sterren van de barstende granaten in de lucht.... Kleine zwarte figuurtjes rennen naar de loeiende hel, die daar brandt en wacht op de offerande.... En de dood, in spottende beheersing, speelt het hoge wijsje van de danse macabre....

Dit is Hahn, de grote fantast. De schepper van ontstellende spookgestalten, die voor je geest blijven dolen en worden tot visioenen van verschrikking en smart. Dit is de Hahn, die boven alle gevoelens van verontwaardiging en haat uit, met hooghartig gebaar, uit de wondere diepten van zijn geest de fantastiese gestalten van zijn dromen oproept. ter lering van de dwaze wereld, die eerst langs krasse symbolen heen nadert tot het louterende inzicht van zijn eigen ellendige stompzinnig-

heid. En zijn geniale hand grijpt deze visioenen en maakt ze tot wat ze zijn geworden. Want het is niet het symbool zelf, noch de groepering. Het is, hier, de grijnzende kop van den Dood, het is dat fel-glariënd oog, het zijn de spottende handen, het is de kleur, de met weerstrevende verbazing slaande kleur van die lugubere brand daarginds....

***

En dan is daar nog zoveel, dat onze bewondering en onze liefde vraagt. De portretten, de geniale caricatuurkoppen, de uiteen-gerekte of in elkaar gedrongen snuiten, met de brede vegen zwart en bruin, die worden tot zuiver licht.... de prachtige affiches, de herkuliese arbeider met zijn rood hemd, als een vlam van geestdrift.... En daarmee komen we tot de kern van Hahns grote ziel, tot de kern van zijn sterke geest, tot Hahn de socialist.

Want nergens is Hahn groter, dieper, fijner geweest, dan in zijn zuiver socialisties werk. Dit grote talent, dat in de wereld had kunnen worden wat het wou, in elke kring, heeft zich geketend aan de zaak van de ‘beledigden en vernederden,’ geketend met de onverbreekbare ketenen van zijn hartstochtelike liefde, van zijn alles terzijde dringend rechtvaardigheidsgevoel, van zijn brandende geestdrift.... en in deze schone ketenen heeft hij zich de ware vrijheid bevochten, zich roem en eerbied verworven tot bij zijn felste tegenstanders.

Hahn werd gedreven door een waarlik evangeliese liefde, die hem opvoerde tot de hoogste potentie in alle gevoelens, die hem doorstroomden. Deze wijde, alles omarmende liefde heeft hem in staat gesteld te haten zoals hij deed: onmeedogend en met de heftige drang om te verpletteren onder zijn haat; door deze liefde kwam hij tot de wetenschap van het bijtende sarcasme, van de diep-wondende hoon, van de schrijnende ironie; door deze liefde won hij de absolute eenzijdigheid, die schoonheid werd en kracht door de genade dezer rijke liefde, waar zij elders bekrompenheid blijkt, lelikheid en zwakte.

Hij heeft de politiek van zijn partij met kracht en vernuft gediend. maar meer nog dan de partijpolitiek heeft de ideële gedachte van algemene mensenliefde zijn grote gaven tot zich getrokken. En allen, die spraken voor reactie en behoud, allen, die niet wilden meewerken aan den voortgang van de evolutie, zoals hij die zag, allen die streden tegen zijn diep en heilig *geloof* in het socialisme, hoe heeft hij ze gehaat en ze met zijn haat vervolgd.

Hoe heeft hij Kuyper gehaat! En toch ook, ondanks zichzelf, wel bewonderd, in onwillekeurige erkenning van Kuypersgroteeigenschappen. In ‘Abraham de Geweldige’ zit veel haat, maar er zit ook veel bewondering in. En in de plaat ‘Als de kinderen groot worden,’ wat een grandioze minachting voor de minderwaardigen, die een waarlik grote hebben vervangen en in blinde zelfoverschatting hun meester niet meer herkennen.... Daar zijn twee gevoelens aan 't woord: het triomfantelike besef van de nederlaag des gehaten Kuypers, maar daaronder leeft toch ook een stil meegevoel voor de man, die Hahn, zelf groot, zijn geheime bewondering niet onthouden kon.

Hoe prachtig ook, dat verschil in Hahn's behandeling van Kuyper en Heemskerk. Kuyper heeft hij gehaat, diep en machtig; hij heeft hem bestreden met aanwending van àl zijn energie, van zijn beste krachten,

van zijn vlijmendste wapenen. Hij wist, dat met deze tegenstander niet te spotten viel, dat hij alle aandacht, allen ernst vroeg, het volle kwantum van haat en energie. En hij spaarde hem die niet....

Hoe geheel anders stond hij tegenover Heemskerk, de lollige Theo van het 'jolige kristendom.' *Deze* tegenstander heeft hij nooit serieus genomen. Komend vlak na Kuyper was hij het kleine mannetje, dat met kleine middelen werkte. Hahn *achtte* hem niet, heeft hem ook nooit in de diepste verborgenheid van zijn hart gevreesd, hij heeft hem aldoor *uitgelachen.* Hij zag hem als een kwasterig, grappenmakend en niet geheel betrouwbaar komediant. Hij geloofde niet aan Heemskerk, zoals hij geloofde aan Kuyper. En daarom nam hij hem overal in 't ootje, tekende hem maar altijd als een geestige lachebek met olike glimlichtjes in z'n ogen, vrolik krullende snorrepunten en waaiende, losbollige kuif.... Gaf steeds duidelik zijn mening omtrent deze staatsman: 'ongevaarlik'..

Hahn heeft ongetwijfeld veel geleden onder het scheppen van dit prachtige, rijke en diepe werk. En alleen het scheppingsgenot moet hem een vergoeding geweest zijn voor de smarten van zijn diep medelijden, voor de weemoed van zijn groot verlangen, voor de pijn van zijn schroeiende haat, voor de walging van zijn grondeloze verachting, voor de wanhoop van de ontzettende ellende, die hij zo menigmaal in enkele schrille lijnen beeldde.... En toch, altijd, is hij boven alle kleinere aandoeningen uitgedragen door zijn onverwoestbaar idealisme, dat hem geloven deed en arbeiden. Geloven aan de blijde dag, die eindelik zou opgaan over deze duistere wereld van ellende en smerigheid. Arbeiden voor de verbreiding van zijn hoog en sterk geloof.... Hoe dikwels heeft ie ons aan den einder de stralende dageraad getoond, met schitterende, wijdopen ogen van verrukking en geestdrift.

Dit sterke geloof, deze blijde verwachting, deze machtige geestdrift, hij bracht ze door zijn krachtige kunst in de huizen van het volk, dat hij liefhad en waarvoor hij streed. Wie zal zeggen hoeveel geluk en levengevende hoop deze kunstenaar gebracht heeft in het trieste bestaan van de grauwe slovers, die zijn kameraden waren, wier wijze en goede broeder hij was en zijn wou? En is er zuiverder, schoner taak voor een kunstenaar te bedenken dan geluk en verwachting-van-schoonheid te brengen aan hen, die deze zeldzame gaven het meest behoeven?

Hahn is vroeg van ons heengegaan, veel te vroeg. Maar hij heeft gearbeid zo lang het dag was en, bij God, hij heeft overwonnen! De liefde van zijn kameraden, de bewonderende eerbied van zijn tegenstanders, het geloof aan zijn eerlikheid en het diepe besef van zijn waarachtigheid.. wel, wie dit achterlaat in de harten van hen, die blijven, hij heeft niet tevergeefs geleefd.

Met Hahn is een fijn kunstenaar heengegaan, een sterk werker voor de partij, een edel strijder voor de idee van het socialisme en, bovenal, een groot en goed mens. Hij zal niet vergeten worden....

A.M.

Boekbespreking
door A.M. de Jong,

A. van Collem. Liederen der gemeenschap. C.A.J. van Dishoeck, te Bussum. 1918.

Wat een verkwikking! Tussen al die bundels van decadenten epigonen, tussen al de opgevijzelde gewichtigheden van eenzame individuen, die zonder uitzondering gouden dromen dromen en de wereld zien als een ‘tuin over hun verlangen’ of zo iets, die allemaal hijgen naar den adem van een of ander groot voorbeeld in binnen- of buitenland - tussen al die irriterend onbelangrijke grootdoenerij en fijndoenerij deze klare ‘liederen der gemeenschap,’ zuiver zingend met een werkelik eigen stem, bewegend op het rythme van een groot gevoel, gedragen door de wil en de kracht van een bizondere persoonlikheid, staande in de atmosfeer van een bewust eigen zelf.

Na het eerste gedicht al kom je overeind uit je mistroostige lusteloosheid-van-weer-een-bundel-verzen-te-moeten-lezen....

Want het lezen van een nieuwe bundel werzen is zo langzamerhand geworden wat je noemt ‘een karrewei.’ O, ze zijn zo hinderlik vervelend die knappe dichters met hun irriterende pose van opgeprikte vlinders en bleke jongelingen! Ze schrijven zo vlot en zo gemakkelik hun boudoirpoëzie bij mekaar, of hun atelier-poëzie, hun akademiese proefneemseltjes op veronderstelde aandoeninkjes en situatietjes.... Wie geeft er geld on *De Nieuwe Stem* tweemaal zo groot te maken, dat ik een heele reeks van onze moderne pruts-en-prul-poëten tot pulver vermalen kan?!

Zo'n nieuwe bundel verzen neem ik tegenwoordig met een gevoel van angst en weerzin in ontvangst. Ik begin al dadelik te mopperen over die ellendige *plicht*.... Een ander is goed af. Die ziet ze voor de ramen liggen in de winkels en die gaat er rustig voorbij. Stoort er zich niet aan, hoeft er zich niet mee te bemoeien, gaat lekker wandelen of in een ouwe verrukkelike bundel uit betere dagen zitten lezen. Maar *ik*, stakker, stommerik, die *schrijf* over deze wonderlike zaken.... ik kom er zo gemakkelik niet af. Ik moet het ding lezen, ik moet de griezel over me laten komen.... En dan zijn ze nog nijdig, als je er op scheldt ook!.... Daarom blijft zo'n bundel lange tijd liggen, zo lang mogelik. Als ik denk, dat 'et wel heel erg zal zijn, stop ik hem weg achter andere boeken, met de vage hoop, dat ie nooit meer onder m'n ogen zal komen, dat ik hem vergeten zal, eerlik vergeten. Maar er is een Noodlot in huis, dat je treiterend met je haren weer naar de plicht terugsleept!.... Op het uiterste moment komt b.v. de meid met een vol-ijverig glimlachje: ‘meneer, dit boekie was achter de kast gevallen.... zonde van de mooie gouwe lettertjes!".... ja, en dan moet je ze nog bedanken en prijzen

voor d'r oplettendheid.... of je kleine jongen houdt inspectietochten en slingert het ineens op de tafel, onbewust van het gruwelike feit, dat zijn hand bestuurd wordt door niets minder dan het Noodlot eens fanatieken criticus' zelf.

Ach ja, en dan ga je maar weer gelaten in zo'n boekje zitten bladeren en plichtgetrouw ga je je ergeren en je bent al blij als het zó uitzonderlik slecht is, dat je dìt wel ongewroken kunt laten.... Tot latere recensies van grote mannen in ons kleine landje je weer dwingen, toch nog tegen déze verschrikkelikheden van leer te trekken....

Daarom is het dubbel heerlik geweest, de kennismaking met deze bundel van Van Collem.

Wantrouwig nog begin je te lezen. Onwillekeurig voel je om je de duffe half schemer van een zeer gewild modern-artistiek ateliertje, waarin de moderne dichters moeizaam de stemmingen tot rijpheid trachten te broeden, waaruit straks hun tere, of wel diepe gedichtsels zullen te voorschijn kruipen. Je voelt iets als as op je tong....

Maar dan.... daar klinkt de heldere stem van een *dichter* je plotseling in de verbaasde oren, de blije, van bewogenheid doorzongen stem van een dichter. De wanden wijken en een schoon, zonnig land ligt voor je verheugde ogen gespreid. De zon is er en de bloeiende bloemen en de blinkende, deinende zee. En het opschietende, heldergroene gras is er en de kleine geluidjes van de vrolike vogels. En de emoties worden tot schone gestalten, die gaan, zeker en krachtig door deze open landen... De goede wind waait om onze hoofden en we zijn verheugd als bij een onverwacht weerzien met een verloren gewaande vriend. Zijn niet alle dichters onze goede vrienden, die van ons houden en ons geven uit de schatkameren hunner rijkdom het schoonste en het edelste?

En deze Van Collem is een dichter. Je hoort het aan zijn stem, je voelt het aan de vreemde ontroering, die onder het lezen aanvangt, je te doordringen, je ziet het aan het opengaan der visioenen, die hij zich droomt en die hij ons in volle zuiverheid na doet dromen door de mystieke invloed van zijn simpel, maar sterk woord.

Van Collem is een gelovige. En welk dichter is het niet? Van Collem gelooft in het communistiese ideaal en hij zingt er van. Hij ziet de toekomst schoon en de mensen daarin als eindelik-vrije halfgoden. Zo ziet hij het:

> Gij zult dan niet meer zijn als vastgestoken
> Alle uw dagen aan een urenloon,
> Een die in slavernije is ontloken,
> Een slaaf, en van een slavenzoon, de zoon.
>
> Ik zie u niet meer gaan binnen de zalen
> En donk're gangen van de maatschappij,
> Te koop voor ieder, die u kan betalen,
> En van die koopsom dragend de livrei.

Gij zult een ster gelijk zijn aan de luchten
Deze bezitten niets dan het goud kleed
Van flonkeringen door hen zelf gesmeed,
Waarmee zij ruischen in hun ommevluchten.

Gij zult niets hebben dan de gouden weelde
Van vrij te zijn en spoedig als de wind
Die met de uitersten der aarde speelde
En zich verliest en ergens zich weer vindt.

Zie je, daar voel je in eens, dat er een kerel aan 't woord is, die niet zo maar es een rijmpje gaat knutselen! Dit is *gezongen* van binnen uit! Het is zuiver en hoog en waar. Het heeft de open klank van een natuurgeluid. Men kan het met de dichter eens zijn, of hem voor een utopist uitmaken - maar zijn woord zal men erkennen als gedicht.

Deze bundel moet onder de jongeren vooral veel gekocht en veel gelezen worden. Vooral maar onder de jongere dichters. Dan zullen er een heel rijtje wel het vage gevoel krijgen, dat ze er wel mee op kunnen houden, met hun vak....

M. H. van Campen. Over literatuur. Mij. voor Goede en Goedkoope Lectuur. Amsterdam 1918.

Ja, de litteratuur is toch maar een wonderlik bedrijf in onze studieuze dagen! Een waar perpetuum mobile! Kijk maar es:

Charles Dickens heeft indertijd een berg boeken gepubliceerd en op zijn honderste geboortedag heeft Frans Coenen daarover een samenvattende studie geschreven. (Op Dickens 100ste geboortedag natuurlik!) En Van Campen schrijft een studie over deze studie van Frans Coenen. Deze studie is de eerste in de bundel ‘Over Literatuur,’ en ziedaar, hoe ik mij zet tot het schrijven van een studie over de studie, die Van Campen schreef over de studie van Frans Coenen naar aanleiding van Charles Dickens werken, die toch eigenlik ook weer studies waren - naar het leven, of wat hij er voor aanzag. En als ik nou later ook es zo'n erkend knap en deskundig litterator geworden ben als de beide bovengenoemde critici, en dus ook mijn lang-niet-misse studies ga bundelen, dan komt er spoediglik alweer een andere letterkundige snuffelaar en die zet zich unverfroren tot het schrijven van een studie over de studie, die ik schreef over Van Campen's studie over Frans Coenen's studie.... enz. enz. enz.! Enfin, zo blijft het werk in de wereld, tot aan de jongste dag....

Het is een hele toer om zo'n bundel van Van Campen te bespreken. Haast nog groter toer dan om hem door te lezen.

Ik heb een grief tegen Van Campen: hij is mij te knap, en bovenal: hij weet te goed, dat ie zo knap is. En - dat ie 'et zonder behoorlike opleiding geworden is, dat ie dus is een specimen van de veelbewonderde en zeker zeer respectabele mensengroep, die zich bij voorkeur ‘autodidact’ noemen. En maar al te vaak meet ie ons meedogenloos de volle maat van zijn knapheid toe. Dan vergeet ie natuurlik, dat wij niet zo erg knap zijn en onder onze verschrikte ogen bouwt ie professorale

zinnen, rijkelik doorspekt met lang niet onbeduidende tussenzinnen. Ademloos hapt de lezer naar het eind, dat ongeveer nog drie-kwartbladzij ver weg blijkt. Meestal zegt hij dingen, die zeer de moeite waard zijn, maar bij wijlen is het verduiveld moeilik na de lezing van een zin je bewust te maken, wat daar nu allemaal in staat. Probeer het maar eens met dit lieftallig zinnetje:

'De heer en mevrouw Scharten zijn het[1)] - gij zult mij veroorloven steeds van den heer en mevrouw Scharten als éénheid te spreken en niet die critici na te volgen, die voortdurend in dit geval den zonderlingen waan schijnen te koesteren, dat wat de Heer vereend heeft, de recensent mag scheiden! - het echtpaar Scharten is het, niet voornamelijk, wijl het *de* erkende romanleverancer van *De Gids* is, ook niet wijl het de onschuldige liefhebberij van meerdere zéér voorname winkeliers heeft, een overvloed van kaartjes-met-uitheemsche-woorden over hun étalagewaren te strooien en evenmin, wijl het 't een seizoen in *Soieries Françaises*, een ander in *Inverniciatura Italiana* handelt en vermoedelik 'n derde jaar in *High-life tailor-made Dressing gowns*, maar nooit ofte nimmer in ordinaire Hollandsche katoentjes zal 'doen' - neen, de heer en mevrouw Scharten zijn 't vóóral, omdat zij er felloos in slagen, alles waarin zij negotie drijven, absoluut *hoffähig* te maken, van de boerengeslachten van Cavarna af, tot het lustige weeuwtje, het 'Mayertje' toe, en dat wel op zoo'n savante en kunstige manier, dat, als je goed proeft, de boeren zoowel als het Mayertje, trots de ingewikkelde desinfecteerende bewerking die zij hebben ondergaan, toch nog, respectievelijk, naar boeren en naar een cocotte smaken!'....

Oef! we zijn er! Gelukkig, dat niet alle zinnen van deze adem zijn, want het ware moordend, dan Van Campen's critiese studies te lezen.... je kwam er niet zonder een levensgevaarlik asthma af!....

Een andere fout - mag ik spreken van 'fouten?' - is des schrijvers al te grote verliefdheid op dikke en vreemde woorden, op eigendunkelik aangewende bastaardvormen. Hij aarzelt niet te beweren, dat iets 'succombeert,' en hij zegt kalm: 'ik oversla dit of dat.' Verder werkt de heer Van Campen veel te veel met accenten en cursiveert hinderlik vaak zinnen en zinsdelen, die we toch vooral moeten opmerken, wat op de duur een luidruchtige en opdringerige indruk maakt. Door deze laatste hebbelikheid èn door z'n wel eens wat al te grote pluizerigheid maakt ie je nog al eens wrevelig. Je krijgt zo het idee, dat ie je toch wel buitengewoon onnozel en uitermate onbevoegd moet achten, om je zó te beschoolmeesteren. Af en toe denk je: 'nou ja, schei nou maar uit, dat weten we waarachtig ook wel en daar straks heb je ons dat al duidelik genoeg laten *voelen*'.... Echter - kun je het een criticus kwalik nemen, als ie z'n publiek niet erg hoog aanslaat? Is dit ten slotte niet de beste methode van schrijvers *over* literatuur om.... hun bestaansrecht te bewijzen?.... Maar!.... Zei ik boven niet, dat Van Campen ons voor te knap aanzag?.... Ja, ja, dat komt er van, als je moet zeggen, wat je over Van Campen's cr t es werk denkt!....

Eigenlik twijfel je voortdurend. Aan jezelf en aan hem. Je moet bekennen, dat ie diep over de meeste dingen nadenkt, dat ie lang niet

1) Fourniseurs de la cour n.l. (de J.)

beroerd schrijft, dat ie enorm veel weet en gelezen heeft, dat ie vaak in mooi proza zeer schrandere uiteenzettingen geeft.... Maar toch.... toch wekt ie telkens weer je wrevel. Want net als ie nou erg goed op dreef is, als ie mooi en breed en diep is, dan raakt ie verward in een toevallig beeld en kan het maar niet loslaten.... of hij noemt je in eens heel nuchter-burgerlik: ‘mijn waarde lezer,’ en dringt allerlei kleine bizonderheden naar voren. Dan twijfel je aan z'n echte, diepe ontroering, waarin je juist zo mooi met hem meeging en je vindt hem weer - schoolmeesterachtig.... Maar even later heeft ie je weer te pakken, je voelt weer, dat je toch te doen hebt met een goed mens, een knap man, een gevoelig kunst-onderscheider. En je slaakt voor de zoveelste maal de verzuchting: ‘hoe jammer, dat deze man zich zo ellendig helder bewust is van alles, en het meest wellicht van zichzelf’....

Zo is het mij met Van Campen steeds: ik kan hem niet onvoorwaardelik aanvaarden, maar nog veel minder kan ik hem onvoorwaardelik verwerpen....

Ralph Springer. De gezellige staking. C.A.J. van Dishoeck, te Bussum 1917.

Ralph Springer, de arbeider-romanschrijver, vertelt ons in dit boek van een staking der ‘vrije’ loodgieters. Een staking, die somm ge Amsterdamse buurten voor enkele weken in rep en roer zet door zijn dronkemans‘betogingen,’ zijn knokploeg prestaties en z'n dolle vergaderingen. Een fijn psycholoog is Springer nergens. Het is alles nog al van de buitenkant bekeken en dan goed gezien en gereproduceerd. Maar als hij dieper gaan wil, wordt het mis. Zo b.v. met Ranschoen, waarover meer. Maar schitterend is het realisme in de roman, het sjouwen en het spreken van de grove kerels, die het meest elementaire begrip van organisatie missen en die zich amuseren in hun barre ellende als brooddronken kwajongens. Kostelik zijn de dialogen, en de onbetaalbare humor onder deze weinig kieskeurige gezellen is zo direct en kemachtig in dit werk gekomen, dat men het niet durft navertellen, uit vrees flauw te worden. De dolle invallen van deze kerels, het ontstaan van het prachtige slagwoord: ‘Dat smoel heb ik meir gezien,’ beantwoord door: ‘Jai kan 'em ouk’.... de nachtelike vechtpartij in de Jordaan, het is alles even levendig en levend in dit boek.

Veel eerbied of hoogachting heeft de schrijver voor zijn sujetten niet. Al te duidelik zien we het spel van de ‘leiders’ en de slapheid van de betrokken werklui. En het slot van de staking, de dolle ‘overwinning’ is als een hoonlach voor alle partijen. Eigenlike *liefde* voor zijn mensen heeft Springer op een uitzondering na, nergens getoond. Hij ziet ze van uit de hoogte en hun ellende beweegt hem niet diep. Hij vindt ze te stom en te onverantwoordelik om zich veel aan hen gelegen te laten liggen. Hij houdt alleen een beetje van hun ongegeneerde vrolikheid en hun gepeperde lolletjes. De liefde van de auteur - die is voor Jopie Ranschoen.

Jopie Ranschoen is de intellectuële loodgieter. Springer wil hem voor ons doen leven als een soort combinatie van Shaw en Wilde. ‘Wilde in een pilo-broek’.... Maar Jopie, het is jammer voor Springers duidelike voorkeur, Jopie is heus niet meer dan een half ontwikkelde opsnijer en bovendien een platte ploert. Een zeer platte, lafhartige ploert. Ralph

Springer moet zeer en zeer voorzichtig zijn met deze figuur, die ik me ook uit ander werk van hem herinner. De 'lebenskünstler,' naar wier model deze Jopie gesneden is, liggen enigermate buiten de bevatting van Springer, lijkt ons zo. Deze soort curieuze roofgieren en vampyrs kunnen waarschijnlikheid krijgen, in een sfeer van hevige overcultuur, van opperst raffinement, maar - dan moet hun aanwezigheid ook gedragen worden door een leven van raffinement, van geestelik en materieel raffinement, in decadentie. En platte laagheden, grove ploertenstreken zijn hun zelf antipathiek.... Rupert Sörge, Dorian Gray of Claude Farrère in een loodgieterspak.... dat is wel de nieuwste, maar niet de gelukkigste vondst op het gebied van deze fin-de-siècle-kunst. Ik geloof niet, dat Ralph Springer een dergelijk type volgen kan in z'n oneindig *tragiese* verdorvenheid. En daarom is z'n Jopie een treurige figuur, gebrekkig, onwaarschijnlik en - zo al bestaand - een plat, bruut verschijnsel, dat nooit de *liefde* van een kunstenaar verdient.

Springer bepale zich tot de prachtige realiteit van het arbeidersleven, zoals hij dat kent en verstaat. Maar hij wachte zich voor het grijpen naar wat hij misschien 'hoger' vindt, maar wat het niet is en zeker onder zijn handen niet blijft. De *realist* Springer is mij zeer sympathiek. De Springer, die Jopie met kennelike voorkeur beschreef, voorspel ik geen succes.

En als slot, weet ik geen betere wens voor de heer Springer dan deze: dat hij rijker wrorde aan *liefde.* Want dit boek is geschreven met een koude hooghartigheid, die pijn doet af en toe en voeren moet tot - steriliteit.

'De jongste dag.' Maandblad voor de jongeren van Nederland onder redactie van *A.J. Gaastra*, U. Schults J r., J.M Hondius. Uitgave van *S.M. Gaastra.* Bussum, November 1918, No. 1. Eerste jaargang.

De ondertitel is blijkbaar een schrijffout. Naar de inhoud te oordelen moet daar staan: 'Maandblad voor de Jongens van Nederland' En och, waarom zouden we hun deze heerlikheid van een eigen maandblad misgunnen? Vooral waar zelfs een M. Schoemaekers wil fungeren als meester in deze kring, och, daar moeten wij wel gemoedelik berusten in deze... 'concurrentie'...

Intussen hebben ze toch maar lekker een uitgever, die net eender heet als een der redacteuren, en zover hebben wij het nog niet gebracht. Helaas...

Franz Mehring †

‘Sans peur et sans reprôche.’

Een gansch geslacht van grooten is gevallen. De één na de ander werden in enkele jaren tijds de grootste figuren uit het heroën-tijdperk der socialistische beweging door den dood weggenomen uit de gelederen, waarin zij streden. Gapingen verzwakken het gevechtsfront, slechts amper door nieuwere, jongere krachten gevuld. Kort vóór den oorlog stierf Quelch, de trouwe voorman der Engelsche socialisten, die den milden lach van het welslagen ontbeerde zonder te versagen. Op den drempel van den volkerenmoord viel Jaurès, als wilde het lot hem het menschonteerend schouwspel besparen van een broederslachting, welke af te wenden het innigst begeeren van zijn groote hart, de staâge strijdkracht van zijn sterken geest had gegolden. En tijdens den oorlog stierven kort na elkander, elk een groote in eigen land, Tutzowitsch, Keir Hardie, Vaillant, Plechanow, Victor Adler. Het laatst, als offers van hun onstuimig idealisme Liebknecht en Rosa Luxemburg.

Thans viel ook Mehring, een oude strijder uit het eerste gelid, wiens wapperende pluim en vlijmscherp zwaard nooit mankeerden daar, waar het strijdgewoel het heetst was. Een houwdegen, wiens slagen ook den geharnasten tegenstander deden duizelen.

Hij was één der weinigen, die uit de radicale burgerlijke democratische kringen van Pruisen's hoofdstad den weg naar de arbeidersklasse wisten te vinden. Begonnen als medewerker aan de periodieke pers, die omstreeks 1870 van liberaal standpunt uit de Duitsche éénwording evenzeer toejuichte, als ze den Pruisischen jonkergeest, waarvan de ijzeren kanselier het nieuwe Rijk wist te doordringen, verafschuwde en haatte, had Mehring van den aanvang af volop gelegenheid de ruggegraatslapte van de vooruitstrevende bourgeoisie te leeren kennen en op haar juiste waarde te schatten. Aanvankelijk viel hem, den strijdlustigen individualist en aestheet, in de arbeidersbeweging vooral op het onpersoonlijke, massale dat haar strijd kenmerkt en tevens het realisme, dat schijnbaar slechts op voorziening in de stoffelijke nooden is gericht. Beide elementen stonden hem evenzeer tegen en in een werkje over de ‘Duitsche Sociaal-Democratie’ schetste hij die partij als een organisatie van onwetenden, fel-begeerigen, aangevoerd door woordrijke demagogen. Schitterend heeft hij dezen aanval ongedaan gemaakt door zijn latere standaardwerk over ‘Die Geschichte der Deutschen Sozialdemokratie.’ Onder de Socialistenwet, die 12 jaar lang den publieken strijd in Duitschland vergiftigde, ontpopte de Duitsche liberale burgerij zich meer dan ooit als een klasse van volgzame zakenlui, die, zij het ook morrend, aan leger en bureaukratie de zaken van staat wilde overlaten,

mits deze zorgden, dat de buidel der ondernemende onderdanen gevuld werd. De socialistische arbeidersklasse viel in het land van Wilhelm II naast haar algemeene taak tot sociale ontvoogding der volksmassa nog de bijzondere ten deel te waken over de burgerlijke volksvrijheden, die door de met grensrechten en..Weltpolitik' verleide groot-burgerij slechts platonisch werden bemind. Het was de vloek van Duitschland's meest intelligente kringen, dat ze hun bevrediging zochten in noesten arbeid op elk gebied van geestelijken arbeid en door talent en ijver slaagden waar geniale intuïtie ontbrak - en tegelijkertijd de binnenen buitenlandsche politiek aan de vaderlijke zorgen van de Oost-Elbische agrariërs en hun creaturen toevertrouwden. Zoo werd een staats-fanatisme en een nationaal chauvinisme gekweekt, waarvoor de intellectueelen de geestelijke aankleeding leverden. Kant, Hegel en Nietzsche, Lessing, Goethe en Schiller moesten dienst doen om den staatsbouw der Oost-Duitsche jeneverstokers philosophisch en aesthetisch een fatsoenlijken voorgevel te verschaffen. Thans zijn we de getuigen van het sombergigantische schouwspel van den puinhoop, waartoe dit politieke modepaleis verviel en van de koortsige bedrijvigheid der vroegere bewoners om uit de steenen een degelijker, deugdelijker, minder pompeuze volkswoning op te trekken.

Lang vóór dit catastrophale einde kwam Mehring in den aanvang der jaren '90 tot de sociaal-democratie. Zijn groote gaven als publicist en polemist brachten hem spoedig vooraan. Een kwart eeuw lang heeft hij de arbeidersklasse gediend met zijn vlijmende pen, zijn vlammend woord. Zijn groote doelwit was de ontmaskering van den Pruisisch-Duitschen jonkerstaat, in zijn geestelijke holheid en zijn brutale gezagsvergoding. Onverbiddelijk geeselde hij in 'Die Neue Zeit' week aan week de slapheid en halfheid der burgerlijke oppositie-leiders; het hoonend machtsvertoon der militaire kaste; de geestelijke onderworpenheid van zoovele literatoren en professoren. Onverschrokken ving hij de slagen op, die op de arbeidersklasse vielen en blies hij verzamelen en aanval, waar weifeling of vermoeidheid te bespeuren viel. En steeds in een tintelenden stijl, beeldrijk, bijtend, vol klank en kleur, rythmisch als de tred van een jongen kampvechter. Niets van het loome, zwoele, dat de taal van zooveel Duitschers onverteerbaar maakt. Miste hij de doorzichtige, rustige helderheid van Kautsky's betoog, hij ontsnapte ook aan het dorre, scholastische, waaraan Kautsky's uiteenzettingen somwijlen lijden. Behalve in het schrijven van een levende taal (hoe pittigironisch klonken soms de plat-Duitsche volksgezegden, die hij gretig gebruikte) lag Mehring's groote kracht ook in het geven van historische tijdbeelden en psychologische analysen en karakteriseeringen van historische figuren. Zijn aanvoeling van personen uit vroeger dagen ging dieper en tastte fijner dan wellicht van één anderen schrijver uit onze beweging. Tal van Neue Zeit-artikelen (vooral uit de Literarische Beilage, die onder zijn leiding stond), zijn critisch-historische inleidingen voor den 'Literarischen Nachlass' van Marx en Engels, zijn 'Lessinglegende' en vooral zijn laatste meest 'formvollendete' werk, de onlangs verschenen Marx-biographie, brengen hiervan vele bewijzen. Hij kwam juist hierdoor over vroegere voormannen en vroegeren partijstrijd vaak tot een oordeel, dat sterk afweek van het in Duitsche partijkringen

gangbare. Zoo over Lassalle, Von Schweitzer en Bakounine en hun verhouding tot Marx en Engels.

Vooral naar aanleiding van zijn oordeel over den laatste en diens werken in de oude Internationale geraakte hij in fellen en onverkwikkelijken strijd met Kautsky en diens medestander Rjasanoff. Kort vóór den oorlog kwam het tusschen Kautsky en hem tot een openlijken breuk en gaf hij zijn medewerking aan de 'Neue Zeit,' tot schade van dit weekblad op. En even 'rücksichtslos' als hij naar de tegenstanders buiten onze rijen sloeg, even fel verweerde hij zich in polemieken met geestverwanten, niet steeds ten bate van de voor den strijd zoo noodige eendracht. Zijn strijdbaar temperament, in het kampperk der openbaarheid nog gehard, bracht hem de laatste jaren in den uitersten linkervleugel der beweging, dicht bij Rosa Luxemburg. Dat hij niets van zijn oude kracht inboette, toonde hij niet slechts door zijn vlammende rede tegen de Duitsche oorlogspolitiek in den Pruisischen Landdag, waarin hij korten tijd als opvolger van Liebknecht zitting had, doch in nog hooger mate door zijn jongste boek over Marx.

Ongetwijfeld vertoont het een groote lacune, doordat het dezen geestesreus vrijwel uitsluitend als strijder, agitator en organisator schildert en het sociologisch genie daarbij zeer te kort komt. In zijn voorwoord geeft hij dit trouwens zelf toe. Doch te bedenken valt daarbij, dat het samenstellen van een aaneensluitend relaas van 'Marx' leven en strijd een reuzenarbeid vereischte, aangezien daarvan nog slechts de brokstukken waren verzameld. En in nog hooger mate geldt dit voor een synthese van Marx' geestelijke levenswerk, dat diepe wortels heeft in de internationale literatuur en zelf schier alle gebieden der sociale wetenschap omvademt. Ook hiervoor zijn - van socialistische zijde - nog slechts de bouwstoffen aangevoerd.

Als levensbeeld is Mehring's laatste arbeid een geächeveerd kunstwerk. Door een meesterlijke dispositie def rijke stof ontrolt zich Marx' veelbewogen leven voor onzen blik en volgen wij de levenslange worstelling van dezen genialen mensch om onder de drukkendste maatschappelijke en lichamelijke misère niet alleen zijn 'allzermalmende' ideeën tot een sociaal-wetenschappelijk stelsel uit te bouwen, doch bovendien de alom ontwakende arbeidersbeweging leiding en voorlichting te verschaffen. Na een kleurige schets van Marx' jeugd- en leerjaren, zijn eerste optreden als radicale Jong-Hegeliaan, zijn ontmoeting met Engels en den eersten gezamenlijken arbeid der twee vriendenvoor-het-leven geeft Mehring een uitvoerige behandeling van de belangrijke jaren kort vóór en tijdens de revolutie van 1848 (ontstaan van het Kommunistisch Manifest). Daarna begint voor Marx, als banneling naar Londen uitgeweken, de jarenlange studietijd, ter voorbereiding van zijn economisch meesterwerk, telkens en telkens door zorgen en tegenslag en afmattend journalistiek werk onderbroken. Schitterend van analyse en treffend van gevoelige menschelijkheid is het korte hoofdstukje, dat Mehring wijdt aan de ideale vriendschap tusschen Marx en Engels. Naar vorm en inhoud wellicht het hoogtepunt van het boek. Zeer uitvoerig behandelt hij verder ontstaan, bloei en ondergang der oude Internationale en de groote rol, die Marx in deze eerste wereldorganisatie der arbeiders heeft gespeeld. In het laatste hoofdstuk vinden we een aperçu

van den internationalen toestand vóór Marx' dood en een geslaagde teekening van het tragisch levenseinde van den onvermoeiden strijder.

In gansch het boek geeft zich de socialist en historicus Mehring ten volle. Geen geleerdheidsvertoon en niettemin groote gedetailleerde feitenkennis - geen dor verhaal, doch een levende synthese. De innerlijke gloed van den overtuigden socialist doet niet te kort aan het streven naar objectieve schildering, dat de geschiedschrijver behoeft. Een wetenschap los van het leven en zijn strijd ware niet marxistisch; ze ware zeker anti-Mehringsch. Immers deze scherpe kop, deze vurige geest was vóór alles een strijder, vol overgave aan het ideaal: ‘ein Ritter von dem Heiligen Geist.’

J.V. GELDEREN.

Rondom ‘De wandelaar’*)

Een tegenkritiek in grooten stijl bedoel ik niet te geven want, ten eerste, acht ik de verschijning van dezen bizarren Wandelaar niet zóó belangwekkend, dat ik begeeren zou er lang en luid en geestdriftig over te spreken - hetgeen de Red. van de ‘Nieuwe Stem’ niet anders dan aangenaam kan zijn; ten 2e heb ik, het ‘Intermezzo’ van den heer De Jong lezend, meermalen verblijd geknikt: ‘precies, precies, zóó denk ik ook over het dichterschap - waarmee ik te kennen wil geven, dat alleen zijn ‘Scherzo-en-Finale’ mij tegenover hem brengt en ten 3e wil ik niet de kans loopen door een uitvoerig debat met hem over het goeds, dat ik in deze verzen vond, het opgeblazen figuurtje van den Heer Nijhoff nog grooter proporties te geven: - uitgevers, pers-vrindjes en boekverkoopers slaan daar te véél valsche munt uit.

Ik zie af van een karakteriseering en bepaal me tot die enkele opmerkingen, waarvan ik hopen durf, dat ze mijn gevoelens over dit boek in contact kunnen brengen met die van den heer De Jong.

Den Redacteur van de ‘Nieuwe Stem’ heb ik nooit gesproken en volgens mijn beste weten, ook nooit gezien. Toch meen ik hem zoo'n beetje te kennen, want ik ken den auteur en openbaart deze niet den mensch, den mensch op zijn zuiverst, den mensch op zijn volledigst?

De heer De Jong dan, zooals ik hem ken uit zijn werk, is een eerlijk man met een groote liefde voor de Kunst en voor de Menschheid. Waar hij zich geeft - in zijn kritieken, in zijn romans en verzen, daar geeft hij zich geheel in volle oprechtheid en uit al wat ik van hem las en in 't bijzonder uit z'n laatste kritische opstellen, komt mij de weldadige warmte tegen van zijn eerlijk kunstenaarschap en zijn strijdbare natuur.

En als hij de ellendige verknoeiers van zijn (en mijn!) beminde Russen striemt en hoont en als hij, zoo-lekker-brutaal, de deftige oomes van de officieele kritiek uit de plooien kietelt en voor het zweepje neemt: hoepla, hoepla, m'n tolletje - nou, dan heb ik me dikwijls verkneukeld van plezier.

Om al deze eigenschappen draag ik den heer De Jong een bijzondere hoogachting toe - dat wil ik vooraf even zeggen.

Hoe is het nou gegaan met zijn kritiek op ‘De Wandelaar’ en - wat heb ik daar tegen?

De heer De Jong - zoo stel ik me voor - las dat boekje van Nijhoff. Die acht en veertig verzen waren hem zeer antipathiek. Want niets van alles wat hij en vele jongeren met hem van de kunst hopen en verwachten, niets van alles waarnaar zij streven met al de krachten van hun geest, waarnaar zij hunkeren met de liefde van hun sterke jeugd, niets, niets van dat al vond hij in dezen jongere terug. Van een streven naar een algemeen dichterschap, dat niet den enkeling maar de menschheid zoekt, vond

*) Naar aanleiding van het opstel door A.M. de Jong: ‘Bij een dichtbundel’ N.S. van Januari.

hij geen spoor; van de geweldige bewogenheid dezer tijden vernam hij geen klank: het individualisme en het exclusivisme der 80ers, in hùn tijd verklaar- en waardeerbaar, zag hij strompelend gaan naar den hoogsten top. En dat alles maakte hem kregel.

- Wat drommel! - vroeg hij zich af - is de kunst er voor de menschheid - of niet; moet een dichter de zingende stem van z'n volk zijn - of niet; weerspiegelt de kunst de lichtende idealen en de donkere conflicten van den tijd - of niet?

Nou dan! Wat moet ik dan beginnen met 'n ‘leven dat eenzaam wandelt langs de straten, langs een landschap of tusschen kamerwanden.’ een leven, dat van de menschheid, Van het volk en van den tijd, waarin het zich beweegt, niks gewaar wordt?..... ‘Dooie handen,.... een gebarsten hart.... Wat bliksem!.... Kèrels hebben we noodig, kerels met sterke, levende knuisten, kerels met 'n levend hart in'n levend lijf en een pracht van 'n droom in d'r oogen....

En dan die verzen, die verzen-op-zich-zelf beschouwd.... Maar, zoo suste een verzoenende stem in hem - dit zal nu toch wel algemeen als afdoende slecht en innig-belachelijk maakwerk worden gesignaleerd.’ De heer De Jong nam toen de kranten en periodieken eens door. En ziet! De deftige heeren van de officieele kritiek deelden - met wichtige kalmte, nietwaar? - hun brevetten uit: Den Wel Edelgeb. Heer M. Nijhoff, Dichter van ‘De Wandelaar’ - ‘adept van Baudelaire’ enz., enz. (Carel Scharten in De Gids en in De Telegraaf) Asjeblief! En op Scharten volgden de andere Heeren, te veel om op te noemen en het werd een schromelijk-overdreven huldebetooning[1)].

Toen werd de heer De Jong een hevigen drang in zich gewaar om te zeggen, wat *hij* van ‘De Wandelaar’ vond en - met z 'n betoog wilde hij tevens een proeve geven van opbouwende kritiek.

Deze twee begeerten nu - en hier kijkt de kern door den bolster heen - had de heer De Jong niet op die wijze moeten combineeren als hij gedaan heeft. Hij had *niet* met deze, *hem vijandige verzen* tot aanleiding, moeten trachten een opbouwende kritiek te schrijven, eenvoudig om deze reden, dat men, den vijand zijner psyche tegenover zich ziende, zelden zóó kalm en sereen gestemd blijft, dat men hem op de juiste waarde kan schatten.

Aan het gevaar van een onjuiste schatting is de heer De Jong dan ook niet ontkomen. Al dadelijk na z'n ‘Intermezzo’ verliet hem de sereniteit, die voor het keuren van verzen - en vooral voor die verzen, welke thuishooren in een vijandige sfeer - onmisbaar is. Zijn strijdvaardig temperament zette de koel-kritische overwegingen van het intellect op zij.

Dat nu vind ik zeer jammer. Want, dóór het materiaal dat hij thans vèrbruikte, heen kronkelen twee wegen die, lang-uit-gestrekt, tot het begeerde doel konden leiden.

De eerste zie ik zóó: De heer De Jong had, Baudelaire naast Nijhoff

1) Onze Eeuw heeft daaraan niet meegedaan, maar sprak minder sterk en minder principieel dan de heer De Jong, zijn afkeuring over deze verzen uit. - Ik heb niet den indruk gekregen dat de heer Johan de Meester serieus Nijhoff *bij* Baudelaere vergeleek, maar den naam noemde ter aanduiding en kenschetsing van de verzensoort.

citeerend, aan de hand van beredeneerde citaten kunnen demonstreeren, hoe ver dit onrijp-afgevallen appeltje van den grooten stam ligt en.... hoe belachelijk de Heeren critici èn hun brevetten waren.

Maar hij had ook dezen, 2den, weg kunnen volgen: Hij had in zijn beschouwing over het ideale dichterschap en de ideale verhouding tusschen dichter en lezer ('Intermezzo') zoo nu en dan de stem van 'De Wandelaar' kunnen doen hooren. De lezers van zijn opstel zouden dan ervaren kunnen hebben, hoe valsch dit geluid klinkt in dàt koor. In beide gevallen had de schrijver zijn lezers een opbouwende kritiek gegeven. Geen dezer wegen heeft hij echter gevolgd en in stee van een kritiek zooals hij die beloofde - een kritiek die den lezer het exces-Nijhoff had doen zien-en-hooren - is de heer De Jong, na een prachtige uiteenzetting van het Dichterschap gegeven te hebben, aan het ridiculiseeren gegaan.

Eerst belachte hij den eenzamen wandelaar, toen trok hij hem de kleeren van 't lijf om hem ten slotte te lynchen.

Toen ik dan ook, na den bundel nogeens doorgenomen te hebben, op het slagveld ging kijken, zag ik alleen den heer De Jong, den heer De Jong in volle rusting.... van den verslagene niets meer.

De heer De Jong is dus in dezelfde fout vervallen als de overige beoordeelaars van Nijhoff's verzen. De gewraakte beoordeelaars gaven den heer Nijhoff onverantwoordelijke proporties; de heer De Jong heeft hem tot 'nul-komma-niks-geen-bliksem' gereduceerd. De officieele Heeren lezende, zie ik een opgeblazen Baudelairiaansch monstertje met het étiket: 'Nijhoff; adept!' op z'n bizarren kop geplakt; den heer De Jong lezende zie ik.... den heer De Jong en aan de ziekelijke bloedkleur, die hier-en-daar zijn handen nog vlekt, zie ik, dat een zekere M. Nijhoff 'er geweest is.'

Ik zou, nu ik mijn meening gezegd heb over de wijze waarop de heer De Jong over dezen dichter geoordeeld heeft, dat oordeel zelf willen aanvatten. Terwijl ik zijn vonnis nog overdacht en wat ik daar tegen heb ordende, kwam mij herhaaldelijk deze vraag in 't hoofd: Kan men van een verzen-keurder verlangen, dat hij voelhorens heeft in àlle richtingen, ook in de richting van het exces, de richting dus, waarin de verzen van Nijhoff te raken zijn? En, 2de vraag, die onmiddellijk uit de 1ste volgen moest: zou de heer De Jong, gegeven zijn aan Nijhoff tegengestelde constitutie en gezien zijn vernietigend vonnis, zou de heer De Jong diè voelhorens, waarmee alleen de sfeer van deze verzen te tasten is, misschien missen? Deze vragen - ik erken het gaarne - leiden een zeer delicate kwestie in, waarmee de kritiek zich, bij mijn weten althans, nooit ernstig heeft bezig gehouden.

Ik zou reden kunnen hebben, de eerste vraag ontkennend te beantwoorden, omdat Kloos, dien ik een zeer elastisch verzen-taster acht, het wezen van Gorters Sensitivisme niet heeft geraakt, terwijl Scharten de waarde van Kloos nooit ten volle heeft begrepen[1)].

Het is zonder meer duidelijk, dat een criticus, die het keuringsorgaan

1) Men zie Schartens: De Roeping der kunst, waarin hij onder meer zegt:...., en tot de meest indringende verzen van Kloos reken ik de willekeurigste en onhandigste.'

voor een bepaalde kunstsoort mist, en dat weet, geen oordeel over die soort mag uitspreken. Maar de kwestie is daarmee niet opgelost want: welke kriticus zal zoo'n gemis bij zich zelf konstateeren en.... welke referent zal zijn collega bedanken die beweert: ‘van dat boek had gij af moeten blijven, amice, ge hebt de voelhorens niet!?’

De heer De Jong heeft de ernst van deze vraag[1)] niet willen inzien. Met zijn krijgsrumoer om ‘De Wandelaar’ heeft hij haar dadelijk weer weggeschetterd. Ik breng haar hier opnieuw onder zijn aandacht en hoop er bij gelegenheid op terug te komen.

Thans moet ik volstaan met de mededeeling dat ik, den heer De Jong in het bezit achtend van de voelhorens voor dit exces, niet kan begrijpen, dat hij niets, totaliter niks-goeds in Nijhoffs verzen vond.

Ziehier waarop zijn oordeel neerkomt:

M. Nijhoff heeft geen beeldend vermogen, geen rythme, geen maaten taalgevoel, geen muzikaliteit.

M. Nijhoff wordt zelfs deze ‘weinig-waardevolle illusie ontnomen, dat hij een bewuste epigoon van Baudelaire zou zijn.’

M. Nijhoff is geen dichter, geen rijmelaar zelfs, ‘hij is inderdaad niets meer dan een hele grote, ronde nul. Misschien is het de vage bewustheid van dit feit, die hem er toe gebracht heeft te denken, dat er binnenin hem plaats is voor allerlei poespas.’

M. Nijhoff is: ‘nul komma nul, geen bliksem.’.

Ik verzoek den versgevoeligen lezer vriendelijk zelf na te willen gaan aan de hand van eenige citaten of dit vernietigend oordeel gerechtvaardigd is. Een enkel citaat zal ik, waar me dit gewrenscht voorkomt, in 't kort beredeneeren:

> Hōōr dĕ šonātĕ dĕr clāvĕcĭmbālĕ.
> De maan kijkt met verschrik'lijk wit gelaat....

De heer De Jong merkte bij dezen regel op: ‘Dit is de zalvend-golvende muzikaliteit van een dorpsvoorzanger uit de Ned. Herv. Kerk. *Verder brengt hij het nergens*[*)]. Nergens zingen z'n verzen. Zij zijn zelfs niet zangerig.’

Ik vind, dat de a's van clávecimbále, beide omvat door een doffen medeklinker en voorafgegaan door den helder voortluidenden oo-klank van Hoor, getuigen van een andere muzikaliteit dan van een dorpsvoorzanger der Ned. Herv. Kerk. Mijn ondervinding daarvan is anders.

Het woord clavecimbale is voor mij een klankvondst van even groote waarde als ‘piano’ in Gorters Mei.

Dan volgen de schrille i-klanken van den 2den regel, die een dramatische klankwerking te weeg brengen, waarmee de zwenking der gedachte parallel gaat en die nog versterkt wordt door een wijziging van rythme.

Als een simpel en *zangerig*[*)] liedje geef ik het volgende:

1) Tenzij wij hem (N.) niet verstaan kunnen vanwege onze *schrikbarende stommigheid.* Pg. 157. Ik cursiveer: v. H.

*) Cursiveering van mij: v. H.

*) Cursiveering van mij: v. H.

RUST.

Lieve, melieve -
Mijn hoofd in uw schoot
Begint nu mijn leven,
Begint nu mijn dood? (pag. 53).

Innig en primitief-gevoelig dus *echt dichterlijk*[*)] is ook ‘Herinnering’ op pag. 61, waarvan ik de eerste 2 strophen ovemeem:

Moeder, weet je nog hoe vroeger
Toen ik klein was, wij te zaam
Iedren nacht een liedje, moeder,
Zongen voor het raam?

Moe gespeeld en moe gesprongen,
Zat ik op uw schoot, en dacht,
In mijn nacht-goed kleine jongen,
Aan 't geheim der nacht.

En de volgende regels, is dat ook allemaal totaliter niks-niemendal?

Wat hebben zij daarmee van mij gekregen,
Wat volheid heb ik hun daarmee bereid?
Was niet mijn heele leven maar een leege
Droomende glimlach tot de oneindigheid? (pag. 51).

En ik, die dit gedicht verhaal
Zat in den tuin daarbuiten,
Maar dikwijls keek ik in de zaal
Door de vierkante ruiten.

Ik kan natuurlijk ‘De Nieuwe Stem’ niet vullen met citaten van een tegenkritiek. Maar ik meen, na deze enkele, reeds te kunnen vragen, of de heer De Jong, die toch ook dèze verzen las, zoo vernietigend mocht oordeelen.

Om te doen zien dat de dichter Nijhoff wel degelijk beeldend vermogen bezit en dat zijn beeld vaak verrast door nieuwheid (sprak de heer De Jong niet van opgeraapte, half-ver sleten beelden?) geef ik het volgende:

Ze (de moeder) ligt in 't graf met haar gelaat naar boven.
Donkere moeder, wieg haar lichaam warm,
Zie, als een kind ligt zij naakt in uw schoot -
Zachter dan 't leven zij haar de eeuw'ge dood,
Die menschen eenzaam maakt en stil en arm -
Maar *die het witte zonlicht niet kan dooven* (pag. 63).

Ook de bizarste verzen van Nijhoff bevatten vaak zeer schoone regels, beelden en verrassende zwenkingen.

Enkele schoonheden mogen hier volgen:

Over een zonsondergang zegt hij:

De roode vlam, *de bloem van vuur*, bloeit uit:
De *walm hangt in de mist van 't stille licht.*
Alle geluid is om me heen vermoord, (pag. 39).

*) Cursiveering van mij: v. H.

Van een straatmuziekant:

> Verlakte punten dragen mijn molières,
> *Wier ouderdom nog krakend lachen kan.*

Ik neem nu nog één sonnet in zijn geheel over en hoop dan ieder versgevoelige, die zich voor verzen van Nijhoff heeft willen openstellen, getoond te hebben, dat er in de ‘Wandelaar’ ook nog wel iets te genieten is. Belangstellenden verwijs ik verder naar:

Zingende soldaten: pag. 24, Holland blz. 23, blz. 5 iste kwatrijn en Iste terzet; blz. 4 iste kw. laatste 2 regels; blz. 6 2de kw., blz. 8 de 2de kw., blz. 16 e.a.).

Hier is het sonnet:

De laatste dag.

> Ze grepen hem terwijl zijn vrienden sliepen
> *En het verraad kuste als een vriend zijn mond.*
> Rumoer was in de stad en mannen liepen
> Met toortsen in de donkre straten rond.
>
> Een menigte drong op het plein: ze riepen:
> ‘Kruis hem! Kruis hem!’ - Hij, die gebonden stond
> Voor het paleis, zag in hun oogen 't diepe
> Geheim, waarvoor hem God ter wereld zond.
>
> En naakt werd hij gekruisigd door soldaten,
> De vrouwen weenden en de priesters praatten,
> Er werd gedobbeld en veel wijn vermorst.
>
> Het voorhang scheurde, dooden werden wakker.
> Een man wierp zilver ten verdoemden akker.
> Het is volbracht! - Zijn hoofd viel aan zijn borst. (pag. 30).

In z'n Finale zegt de heer De Jong, aan N. den laatsten slag toebrengend:.... maar al was de schijn van een nieuwe Baudelaire voor ons opgegaan, dan nòg was dit waardeloos voor onze dagen. *De tijd, dat deze kunst er zijn moest, noodwendig opgestuwd uit de rampen des geestes van de dagen*, *die waren - die tijd is de onze niet meer*[1]. Nijhoff's ‘Wandelaar’ was in het allergunstigste geval nog niet meer geworden dan een anachronisme. En dat is altijd lachwekkend.’

Ay, gij warme strijder voor Kunst en Gemeenschap, die staat in volle rusting met uw aangezicht naar 't Oosten, ay, ay weet gij dit wel heel zeker? Is een anachronisme *altijd* belachelijk?

Mag ik u dan even iets in het rechter oor fluisteren, zoo zachtjes weg maar, mag ik u even de namen noemen van drie artiesten met een wereldreputatie, die geen van drieën deel hadden aan het leven van hun tijd? Of wilt gij Bach, Redon en Thijs Maris naast uw Nijhoffje leggen?

Bach (1685 - 1750) de groote cantor met zijn Middeleeuwsche ziel, Bach was een anachronisme, was hij ook belachelijk?

1) Cursiveering van mij: ik beaam dit volledig.

En Redon, de Fransche fantast, de droomer-ziener, ziener van het onzienlijke (Poe-iaan, Baudelairiaan, zoo ge wilt) hij was een anachronisme: het Impressionisme bruiste langs hem heen, was hij belachelijk?

En had Van Deyssel het zoo mis, toen hij onzen Thijs een *subliem* exces noemde, en, boven het paleis-met-toebehooren van Alma Tadema, de voorkeur gaf aan één der kleine doekjes, die hij van den Meester gezien had in het 'eile licht' van de arme Londensche zolderkamer in de grijze Londensche wijk.[1)]

Van een karakteristiek beloofde ik mij te onthouden. Maar dit wil ik toch gaarne nog zeggen:

De heer Nijhoff is geen 'hele, grote, ronde nul,' hij is.... een dichter. Zijn werk aanvaard ik als een exces, dat stellig niet waardeloos is maar verre van subliem. Een gaaf vers heb ik bij hem vergeefs gezocht en niet één heeft me grootelijks verheugd. Mijn denkende geest werd niet bevredigd en door enkele verzen zag ik mijn heiligste voelen met schending bedreigd.

Het Scherzo - ook dit is dus aan zijn vrouw opgedragen! - vind ik verschrikkelijk maar, ook hierin is nog.... Schoonheid.

En hoe verlangend ik ook, met tien heer De Jong, mag uitzien naar den Dichter, die den geest van zijn tijd zingend belijdt en hoe zeer ik mij afkeerig weet van de sfeer waarin het vers van Nijhoff gekneusd wordt geboren - ten dienste van Schoonheid en Rechtvaardigheid zou ik, een boeket van moderne Hollandsche verzen samenstellende, naast de gave rozen van Kloos, de teere, glanzende latyrussen van Boutens en Leopold en de sterkbladige lelies van Mv. Holst - om enkel de schoonste te noemen - ook dat barstend pioentje van Nijhoff niet willen missen. Het zou echter wat klein en verscholen moeten zijn.

En hiermee heb ik gezegd, wat ik op m'n hart had. Ik hoop nu maar, dat de heer De Jong niet boos op mij zal worden om dit betoogje.

Ik meende te moeten 'bemiddelen' en.... doe je dat niet met een glimlach?

OSCAR VAN HOEVE.

Naschrift

Ik heb mezelf in m'n diepste overtuiging moeten overwinnen om deze anti-kritiek te plaatsen en als ie niet zo goed geschreven was geweest, had ie helemaal geen kans gehad. En overigens is zo'n ding altijd een griezeligheid: voor niet-plaatsing kàn ònmogelik een ander motief zijn dan - lichtschuwheid. En zo worden de lezers dan getrakteerd op een andere visie van Nijhoff's 'talent.' Als er nou nog maar niet meer liefhebbers komen, want bij God, ik neem niets meer aan over deze frisheid.

Me dunkt ik kan kort zijn. De heer Van Hoeve is het té ver met mij eens, om mijn tegenstander genoemd te worden. Alleen: *hij* vindt Nijhoff niet veel, *ik* vind diezelfde Nijhoff nul komma nul, *geen bliksem.* Hij vindt hier en daar een 'mooi beeld' en concludeert: 'een dichter.'

1) L. v. Deyssel: Verbeeldingen: Een bezoek aan Thijs Maris.

Ik zeg daarvan: ‘toeval zonder diepere betekenis: iemand, die dageliks verzen leest en nabootst, vindt steeds zulke dingetjes, analogiserend, verstandelik. De “mooie” beelden van Nijhoff zijn koud gesmeed.’

‘Hoor de sonate der clavecimbale’ - dat vindt de heer Van Hoeve géén voorzangers-welluidendheid. Goed, maar zijn analyserend beschrijvinkje overtuigt mij niet, de zalvende opeenvolging van de vol-vette a-klanken blijft in mijn oren als een dooie psalmdreun van een verstokte voorzanger, zo een met de onderuitgebogen baard van een foeilelike bok en een geschoren, erg grote bovenlip....

De heer Van Hoeve citeert ‘als een simpel en *zangerig* liedje’:

> Lieve, melieve -
> Mijn hoofd in uw schoot.
> Begint nu mijn leven,
> Begint nu mijn dood?

Werkelik aardig. Daar heeft de heer Nijhoff vast een deuntje gehoord, waarop zijn geoefend dichterschap zonder veel barenswee deze nu niet zo vreselik diepzinnige of oorspronkelike woorden vond. Maar - ik citeer de rest en zie Nijhoff weer spartelen in zijn nulliteit, om dit aardige deuntje (voor meer hou ik het niet) *even maar* vol te houden en - dat kan hij niet. Ziehier, hoe hij weer begint te hakkelen en z'n adem kwijtraakt:

> Niet meer het schrijnen
> Van mijne[1)] oude dorst
> Want ik heb leven gedronken
> Uit uwe moederborst -

Dit rammelt alweer bedenkelik en er is geen spoor meer van de *toevallige* zoetheid der eerste regels. Maar het slotcouplet is helemaal weer een gruwelike mislukking; stotend, een futloze herhaling, niets doende voelen van de *Rust*, die als titel boven het gedicht staat:

> Moeder, mijn moeder -
> Wil je nu zacht mij wiegen?-
> Mijn hoofd in uw schoot.
> Lieve, melieve. -

Kijk, daarin ligt nu de grond zelf van m'n onoverwinneliken afkeer! Dat beginstrofetje, dat is zo'n momentje geweest, zo'n aanzwevend klankje, dat de banaalste mens wel eens in het hoofd komt. En zeker iemand, die veel verzen en mooi proza leest. (Ik kan me b.v. voorstellen, dat het een onbewuste reminescentie is aan v.d. Woestijne's: ‘De vrouw van Kaudaules, melieve, melieve....’) Maar in de liefhebberij om het af te gaan knutselen tot een gedicht en - in de afgrijselike onmacht om ook maar één regel na dat zangerige coupletje in dezelfde toon door te gaan, daaraan demonstreert zich de fatale nulliteit, de grenzeloze ongevoeligheid ook van deze rampzalige M. Nijhoff. De laatste regel b.v., die zekerlik de bedoeling heeft, het zangerige begin opnieuw te

1) Een lelik hiaat, dat toch niet nodig was: in ‘de taal’ van Nijhoff is ‘dorst’ een *mannelik woord.*

doen opleven, is dat geen treurig bewijs van gemis aan inzicht in alles, wat zelfs het uiterlik van die zangerigheid betreft? ‘Lieve, melieve....’ dat wordt aardig van rythme door wat er op volgt. Maar als slot *eindigt* het als het ware *met een hiaat!*

En och, zo'n *zogenaamd* simpel, naïef liedje als dat ‘Herinnering,’ hoe innig slecht is het in z'n *bewuste*, *gewilde* naïeveteit, die plots ontmaskerd wordt in het nooit door een kind zich-bewust-gemaakte ‘denken *aan het geheim der nacht!*’ En hoe hij *dan*, als ze gingen zingen, dan eerst, de sterren zag flonkeren, enz..... ‘Moe gespeeld en moe gesprongen’.... in het liedje, dat wij op de bewaarschool opzeiden ging daar aan vooraf: ‘Moe gedanst en moe gezongen’.... Ja, en zo wil dan die meneer Nijhoff ons in de atmosfeer van naïeveteit terugvoeren.... Maar de ‘wijsheid’ en de ‘diepzinnigheid’ van de volwassene liggen er te dik op, om ‘innig en primitief’ een beroep op mijn herinnering te kunnen doen!....

En dat Sonnet ‘De Laatste Dag?’ Dat vind ik afschuwelik banaal, dat vind ik godslasterlik van oppervlakkigheid. Waarom Van Hoeve de tweede regel cursiveert is mij een raadsel. Is dat zo'n bizonder beeld? Ik kan er niet inkomen. Dit profane, zogenaamd koel-intellectuele gepraat over de kruisiging, dit wereldse praatje met wijsgerige bedoeling, dit salon-onbeschoftheidje tegenover de grote legende, dit surrogaat van diepe droefheid, deze ten slotte nòg conventioneel geziene kruisiging - wel, als Nijhoff nooit iets anders geschreven had, hij was al waard om als ‘dichter’ gehoond en uitgestoten te worden. Laat mij eens even een oud gedicht van de sensatie, die de kruisiging wekte in een ander gemoed citeren. 't Is van Revius, uit de zeventiende eeuw dus:

Sonnet.

't En zijn de joden niet, Heer Jezu! die u kruisten,
Noch die verradelijk u togen voor 't gericht,
Noch die versmadelijk u spogen in 't gezicht,
Noch die u knevelden en stieten u vol puisten;
't En zijn de krijgslui niet, die met hun felle vuisten,
Den rietstok hebben of den hamer opgelicht.
Of het vervloekte hout op Golgotha gesticht,
Of over uwen rock tsaam dobbelden en truischten; -
Ik ben 't, o Heer! ik ben 't, die u dit heb gedaan!
Ik ben de zware boom, die u had overlaan,
Ik ben de taaie streng, daarmee gij waart gebonden,
De nagel en de speer, de geesel, die u sloeg,
De bloedbedropen kroon, die uwe schedel droeg; -
Want dit is al geschied, helaas! om mijne zonden.

En nu zegge men niet: onze tijd kan *deze* uiting niet voortbrengen, want dat weet ik zelf heel goed. Maar het wereldgrote drama van Golgotha kan alle geslachten opwekken tot *grote* gedachten en gevoelens en het is een *smaad* voor onze eigen tijd, dat men zeggen zou: deze tijd heeft over Golgotha niets diepers te zeggen, dan de buitenkantachtigheden, die Nijhoff gaf in ‘De Laatste Dag!’[*)]

*) Ik had ook kunnen nemen: Heiman Dullaerts: ‘Christus stervende.’

Laat ik over de rest van de anti-kritiek zwijgen. De polemiek zou al te ruimte-rovend worden, als ik inging op vraagstukken als die ‘anachronismen’ b.v.

De heer Van Hoeve denkt nu natuurlik nog precies over Nijhoff als voor mijn ‘Naschrift.’ Zo goed als ik nog precies over de man in kwestie denk na Van Hoeve's anti-kritiek. - Ik wil alleen proberen nog kortelik aan te geven, waaróm ik Nijhoff onder het mes nam.

Niet omdat ik bang was, dat Nijhoff te veel aanhang krijgen zou, of omdat ik in wreedaardige afgunst de man zijn roem en zijn bewonderaars ontnemen wou. Daar ben ik veel te goedig voor. Nijhoff is een toevalsslachtoffer. Hij was voor mij een symptoom van het verschijnsel, dat overal in onze oer-burgerlike letterkunde opduikt: het epigonisme, de navolging voor grote voorbeelden, het op zich trekken van de schijn van dit of dat. Ik denk aan Henri van Boven, die zo graag wil aangezien worden voor een klein Flaubertje of een miniatuur-Jacobsen. Aan Van Genderen Stort, die streeft naar een spleen-achtige verfijning naar Engelse trant, aan Teirlinck, die met z'n Ivoren Aapje een Brusselse Dorian Gray wou scheppen, aan de schetsenschrijvers in ‘Het Getij,’ die ook bijna allemaal zo buitenlands verfijnd, artistiek-wijsgerig-decadent willen doen. Aan de poëzie- en proza-kunst van het magere, bleke gelaat, de gepolijste nagels en de lakschoenen, de stille, weemoedige ogen en de uitgebluste zielen.... En heeft Drabbe zich zelfs niet vermeten een soort ‘Schuld en Boete’ te willen schrijven in Hollands formaat?

En *wij* willen, dat kunstenaars *zichzelf* geven. Zijn ze kleiner in ons kleine landje, in godsnaam, maar laten ze *waar* zijn en *echt*, eenvoudig gegeven of gecompliceerd, dat raakt me niet, maar ze zullen niet liegen en geen roem oogsten voor wat een ander *was* en *vond.*

Nijhoff was een geschikte aanleiding. Wanneer ik hem *als mens* gekwetst mocht hebben, hij vergeve het mij. Ik weet alleen van hem, dat hij ‘De Wandelaar’ schreef. En de zich noemende ‘dichter,’ die dat bedrijf bestond, die veracht ik diep, en die lach ik uit om zijn grondeloze onbenulligheid.

En daarmee basta.

A.M. DE JONG.

Preeken van een heiden v

i.

Ik had een droom.

Ik wandelde op een zonnigen morgen door een der gallerijen van het Vaticaan en ik bekeek de antieken. Het gaan tusschen deze resten van de oude Grieksche cultuur wekte in mij een geprikkelde, hoog-blijde stemming en ik voelde mijzelf als na een koel, versterkend bad, genoten na een nacht van diepen en vredigen slaap. Een vreemde, sterke, overmoedige en toch teedere opwinding maakte zich van mij meester en ik zag al deze gestalten niet langer in hun afzonderlijke schoonheid en ik beschouwde niet langer de détails hunner sterke en koele en teedere en levenswarme vormen, maar het was, als golfde rond mijn hoofd een nevel vol zonnige heerlijkheden, vol van de zoete geuren, vol van de diepe stemmen van bosch en veld en zee en strand.

Totdat ik stond voor den Apoxyomenos van Lysippus.

Als ik hem aanzie, doorstroomt een wonderlijke ontroering plotseling mijn heele wezen. Onder de suggestie van zijn hooge en ranke en argeloosfiere gestalte voel ik, dat ik mij uit moet rekken, dieper moet ademen, hooger het hoofd moet heffen om zoo de onstuimiger klop van mijn hart te volgen. En ik hoor mijzelf spreken:

‘Apoxyomenos, in u stroomen samen al de idealen van fiere, jonge manlijkheid, onder Griekschen hemel ooit geboren. Met uw rustige, in de verte starende blik, met uw forsche, breede schouders, uw smalle heupen, die het lichaam zijn rankheid geven, met uw fijn-gevormde ledematen, uw schoon gelede voeten, uw slank gespierde beenen, uw zachtgeronde armen, zijt gij de heerlijke, jonge Olympische God mijner droomen. Apoxyomenos, zijt gij door Zeus zelve geschapen tot een eeuwig voorbeeld voor ons menschengeslacht?’

En Apoxyomenos antwoordde en in het blij-open licht van den morgen, ware zijn zwijgen mij vreemder gevallen:

‘Zooals ik, zoo was eens een volk; wij waren niet de in meer of minder dikke boekjes bewierookte kunstvoortbrengselen van een hoogst-interessant cultuurvolk der oudheid, wij waren de in aller harten levende schoonheidsidealen van een heel volk, dat in een harmonische cultuur van lichaam en geest poogde ons te evenaren. Zeus en de gansche schaar der Olympische Goden sprak tot het Grieksche volk en zij allen verstonden hen en Lysippus, die mij goot in donker goud-bruin glanzend brons, verstond hen beter dan wie en de Hellenen mij ziende, voelden, dat het rythme van Zeus' machtigen adem door mijn leden golfde. Wij sierden de tempels en de pleinen en de gymnasia en waren alzoo de vertrouwden van het oude Griekenland.’

‘Apoxyomenos, de tijden zijn wel veranderd, na vier en twintig eeuwen is de menschheid nog altijd niet weergekeerd tot de sterke en schoone opvatting Van het menschelijk lichaam, die u het aanzijn schonk.’

‘Onder stof en puin bedolven hebben geleerde mannen ons na een doffe slaap van eeuwen weggehaald. Zij hebben boeken over ons volgeschreven, over onze echtheid, over de mogelijke structuur onzer verloren ledematen, over het jaartal van ons ontstaan, en den naam van onzen maker, maar de eenige les, die wij hun te leeren hadden, verstonden zij niet. Waarde vriend, niets heeft mij met grooter stomheid geslagen, dan toen ik moest ervaren, dat deze lieden, die ons zoo vlijtig beschouwden met hun malle jasjes en hun malle hoedjes, met hun stijve, kuchende borstkastjes en him bebrilde oogjes, niet eens op het denkbeeld kwamen hun blik van ons te richten op zichzelf en zich af te vragen, hoe wij zoo schoon en zij zoo belachelijk leelijk kwamen. Ik heb in de tientallen van jaren, dat verschillende menschen met allerhande rare, verwonderde, onverschillige of bewonderende gezichten voorbij mij zijn getrokken, gelegenheid te over gehad, om ze te bestudeeren en ik heb geleerd ze heel hun voddenrommel zoo in gedachten uit te trekken en ik heb ze gezien, al die mannetjes en al die vrouwtjes in hun armoedige, stumperige naaktheid.’

‘Maar eindelijk, Apoxyomenos, breekt een nieuwe dageraad aan. Overal komen stemmen los, die spreken van een hernieuwde lichaamscultuur en beter, reeds vangen in alle landen enkelingen aan de vreeselijke bouwvallen van het menschelijk geslacht door rationeele lichaamsoefening te reconstrueeren.’

‘Waarde vriend, ik weet het en ik zie aan het glanzen uwer oogen, dat ge gelooft in de overwinning dier enkelen. Ik zie, dat een hartstochtelijk vuur in u brandt om hen metterdaad te steunen in hun edel, maar moeilijk streven. Hebt gij, jonge vriend, er een vermoeden van, hoe diep het menschengeslacht gezonken is?’

Apoxyomenos richtte de koele, voorname blik zijner oogen zóó vorschend op mij, terwijl een zacht-ironische glimlach zijn lippen even krulde en uittrok in de hoeken, dat ik het niet waagde hem te antwoorden, mij onzeker voelde worden en de oogen neersloeg.

Toen mijn blik hem na verloop van enkele seconden wederom zocht, stond hij in zijn volle lengte naast mij. De spottende trek om den mond was verzacht tot een vaderlijken glimlach en hij sprak niet anders dan deze woorden:

‘Volg mij.’

Wij gingen door de straten van Rome en trokken den kant uit van het gebergte, daar, waar het zóó eenzaam is, dat zelfs geen voetpad het gaan vergemakkelijkt. Apoxyomenos liep met een lichten, veerkrachtigen pas dwars door de velden en scheen van struikgewas noch steenen eenigen hinder te ondervinden. Bemerkende, dat ik hem met moeite volgde, wendde hij zich tot mij en gaf mij den raad evenals hij naakt te gaan en zette zich in afwachting mijner metamorfose op een steen. Ik erken te hebben geaarzeld om te doen wat hij mij ried, maar glimlachend zei hij tot mij: ‘Ik heb uw door onpractisch schoeisel misvormde voeten reeds lang gezien en ook uw doffe huid, uw te smalle schouders en te weinig gespierde armen zijn mijn geoefend oog niet ontgaan. Schaam

u niet, zóó leelijk kan geen menschenlijf zijn, of in de natuur is het altijd nog schooner dan een Adonis in uw prachtigst maskeradepak.'

Toen ontkleedde ik mij en vervolgden wij onzen weg onder een heete middagzon, maar nauwelijks hadden wij een kwartier geloopen, of het was, als stroomde nieuw bloed door mijn aderen en er kwam een jolige dolheid in mijn verjongde lijf! Tegen den avond daalden wij in een kloof en voor wij het eind hadden bereikt, keerde zich Apoxyomenos tot mij om, want hij was mij altijd voorgegaan en zeide: 'Thans zal ik u laten zien, hoezeer de menschheid lijdt, soms zonder haar schuld, maar meestal door haar schuld. Ik zal u laten zien, uit welk een wereld van ellende gij en uw geestdriftige vrienden haar hebt op te voeren tot een beter en schooner leven van geestelijk en lichamelijk welzijn. In de landen, waar ik u voeren zal, zijn de luchten vervuld van het geweeklaag der lichamelijk en daardoor ook geestelijk gemartelden en in deze landen zult gij tevens ontmoeten de eindelooze scharen, die uit onwetendheid over wat hen wacht of uit onwil om de waarheid in de oogen te zien, de ellenden der eersten weerloos tegemoet gaan.'

Toen traden wij beiden nader tot den ingang van een grot, waarvoor een steen gewenteld lag, die mijn sterke geleider zonder de geringste krachtsinspanning terzijde schoof. In het half duister komend van den spelonk las ik aan een vochtigen wand in fosforiseerend schrift de woorden:

'Gij die hier binnentreedt, laat de hoop niet varen.'

Hem, die mij voorging op den tast volgend door een lange, vochtige, glibberige gang, kwamen wij eindelijk in een groote ruimte, waar een benauwde, bedorven menschenlucht, vermengd met de scherpen ondragelijken stank van tabaksrook, ons den adem schier benam, waar alles was gehuld in een droefgeestig halfduister en een luid gejammer tot ons doordrong.

Hier sprak Apoxyomenus tot mij: 'Beperk uw ademhaling tot het allernoodigste. Wat gij hier in de longen pompt, is de bedorven lucht, waarin uw medemenschen het grootste deel van den dag en den nacht verblijven, in hun woon- en slaapvertrekken, werkplaatsen, fabrieken, kantoren, vergaderzalen, scholen, kerken en in hun moderne middelen van vervoer.'

Toen wij eenigermate aan de gore lucht en het half-duister waren gewend, zagen wij, dat de groote ruimte was gevuld met een bonte schare ongelukkigen, naar den aard van hun ongeluk in groote groepen vereend. Langzaam en met somber-vorschenden blik trad Apoxyomenos door hunne rijen. Daar waren allereerst de ongelukkig-geborenen, de kranken van geest, de lijders aan vallende ziekte, de drankzuchtigen, de blinden, de dooven, de doofstommen, die met kromgegroeide en onvolkomen ledematen. En vaak stond de hooge gestalte van mijn Geleider een wijle stil, keek scherp een dier rampzaligen aan en zeide met schampere stem: 'De oogst van een rot voorgeslacht. Niet eigen schuld en toch eigen schuld, van een ander, van een vader, een moeder, een grootvader of nog verder.' Daar waren zij, die tijdens hun leven waren verminkt in arbeid of spel, verminkt in alle graden, vanaf het verlies van een vinger tot aan de meest gruwelijke verwoesting van de schoone constructie des menschelijken lichaams. Zij sprongen rond op krukken of zaten wezenloos in hoeken gehurkt. Zij hielden hun handen op als bedelaars

en verkochten lucifers of prentbriefkaarten. Zij trokken met hun gedegenereerde gelaten de meest afgrijselijke maskers en allen stootten van tijd tot tijd hun waanzinnige wartaal uit, klagend en smeekend, scheldend en vloekend, spottend en hoonend, maar iedere stem sneed mij door de ziel als een dierlijk rauwe kreet van onmenschelijk lijden.

Als wij hunne rijen waren doorgeloopen, traden wij door een nauwe poort in een ruimte, waar de lucht zóó door een zwaren stank was verpest, dat ik mij onwel voelde worden en onwillekeurig greep naar den sterken arm van mijn Geleider. Toen ik weer eenigermate tot mijzelve was gekomen zag ik een sombere, angstige uitdrukking op het gelaat van dien ik dacht, dat geen vrees kende. ‘Hier in deze vervloekte ruimte huizen de gruwelijkste geesels der menschheid. Ziet, daar voor u, overdekt met zwarte zweren zijn de pestlijders, daar zijn de choleralijders, de lijders aan syphilis, pokken en typhus. Hoort de wartaal van hun koortsig brein, ziet de breking hunner oogen, het wringen hunner uitgeteerde handen. Dit is een visioen uit Perikles' gouden tijd, toen de Zwarte Dood duizenden wegmaaide van het edele volk der Atheners. Het is als hoor ik het doffe zoeven van der roofgieren vleugels in de zwarte lucht, die azen op de rottende lijken.’ En Apoxyomenos hief den rechterarm en hield dien voor 't gelaat, als wilde hij dit schokkend schouwspel niet langer gadeslaan. Haastig liepen wij voort en waren eindelijk buiten het bereik dier heesche stemmen, maar nog wachtte ons een aangrijpend tooneel, toen wij togen langs het stomme lijden der tuberculeuzen. Met uitgeteerde, magere gelaten, zwijgend, met een eindeloos levensverlangen in de dof-gloeiende oogen, waren zij de onmachtige getuigen van den doodstrijd in hun eigen levende lijf.

Wederom zwol in onze ooren het gekerm aan in de zwoele lucht en toen wij over een smal bergpad een rots waren omgetrokken, drong een nieuw verscheurend geluid tot ons door.

‘Het lijden dat achter ons ligt is misschien der Goden wraak, wat gij thans zult zien is voor het overgroote deel de schuld van domme verwaarloozing, bekrompen eigenzinnigheid en misdadige luiheid.’

Zoo sprak tot mij de jonge Apoxyomenos.

Een uitgestrekt land zagen wij voor ons, waar honderdduizenden bij honderdduizenden waren overgeleverd, ieder aan zijn eigen pijnen. Op hun verwrongen aangezichten stond niets dan doodsangst te lezen en zij, die voor enkele oogenblikken verlost schenen van hun martelingen, behielden op hun voorhoofd, de diep-ingevreten rimpels van de angst voor het weerkeeren der pijnkrampen. Hier zagen wij, gerangschikt naar de verschillende zieke organen, een bonte menigte van rijken en armen, mannen en vrouwen en kinderen.

Eerst zagen wij de lijders aan ingewandsziekten, maag en darmen, lever, nieren, milt, blaas en buikvlies en deze allen weer gescheiden in tallooze bizondere onderafdeelingen en daarna zagen wij de door longontsteking, pleuris, hartkwalen, ziekten der bloedvaten of influenza op het ziekbed geworpenen. Allen moesten zij ondragelijke pijnen verduren, die hen aantastten in hun gansche wezen, hen versomberden en het leven deden vervloeken.

Apoxyomenos ging langs hen heen en somde met een troostelooze herhaling op: Deze at te veel, deze at te gulzig, deze dronk den alcohol

met mate, deze was een doodsvijand van lucht en zon en water, deze leefde als een schimmelplant en was traag als een schildpad, deze leed door gebrek aan beweging en lichaamsoefening aan chronische verstopping en werd alzoo een ongenietbaar hypochonder. 'Er zijn er,' zoo zeide hij, 'zeker velen, van wier lijden ik u niet de oorzaak noemen kan, maar vergeet nooit, dat dit barbarendom huist in een maatschappij, waar frissche lucht en zonlicht hoogstens platonisch worden vereerd en waar men voor een krachtige en alzijdige lichaamscultuur geen tijd heeft of erger, het aanziet voor een schandelijken afgodendienst des verfoeilijken vleesches.'

Als ook dit aan ons was voorbijgegaan kwamen wij op een terras en door een diepe kloof van ons gescheiden zagen wij aan de overzijde een eindeloozen stoet voorttrekken.

'Nu zult ge de *gezonden* zien, zij, die gelukkig nooit iets mankeeren,' zeide Apoxyomenos en hij vervolgde: 'Wij zullen dien satyr ginds, die hen allen dezen kant opdrijft, opdragen, hun te zeggen, dat zij allen naakt aan ons moeten voorbijtrekken. Dat wordt iets buitengewoons!' Mijn geleider sprak enkele woorden tot den satyr en deze beijverde zich terstond, om aan den opdracht te voldoen. Bij mij teruggekeerd zijnde, zagen Apoxyomenos en ik, dat des satyrs bevel groote opwinding en ontsteltenis teweeg bracht in de rijen der gezonden. Vooral een aantal mannen met hooge zwarte hoeden en lange zwarte jassen en met parapluis gewapend, schreeuwde boven alles uit en wij vingen op de benauwende golven bedorven lucht, die de stoet met zich voerde, enkele schelle woorden op als onzedelijkheid, schaamtegevoel, verdoemenis, mannen en vrouwen gescheiden, de verleiding des vleesches enz. Ik zag Apoxyomenos glimlachen en toen hij op het woord 'vijgeblaadje,' de satyr ongeduldig van nee zag schudden, klapte hij[1] luid-lachend in de handen, zodat het vreemd-hel weerkaatste in deze sombere, grauwe uitgestrektheid, onder dezen lagen, troosteloozen hemel.

Door des satyrs bevel was er een hiaat gekomen in de zich voortbewegende massa, maar nu zetten de naaktloopers onder luid misbaar hun tocht weer voort.

Apoxyomenos raakte buiten zichzelf van uitbundige vroolijkheid. 'Ziet eens, hoe ze loopen, ze weten niet, hoe zich te houden, aha, ze probeeren d'r handen in d'r broekzakken te steken.[2] Er is er geen een, die goed rechtop loopt met hun smalle borstkassen, scheeve en naar voren gedrukte schouders. Kijk ze hun voeten eens neerzetten, daar dat stelletje in draf, met je verlof kameraad, het lijken wel pinguins op de vlucht. Him teenen zitten op elkaar geplakt als een hoop wurmen in een pillendoos. Nou komt het regiment platvoeten, ziet ze lachen, dat zijn de boffers in het leven, noemen jullie dat niet zoo? die zijn vrij van militairen dienst en daar komen de legerscharen likdoorns en eksteroogen en daar heb je het regiment zweetvoeten, nou, even de neus maar dichtgeknepen! Aha, en zie je daar de gluipertjes, de stiekeme smeerpoetsen, die met hun geile oogen loeren naar de naakte vrouwen,

1) Mijn droom. Apoxyomenos mist n.l. in tegenstelling met de mamiercopie van Lysippus' bronzen beeld in het Vaticaan, òòk het vijgeblaadje.
2) "Wat een modernen mensch aangaat," schreef de Engelschman Blake, "als hij van zijn kleerenlast ontdaan is, dan is hij als een lijk."

ha ha, het water loopt hun langs den mond. 't Is ook wel verleidelijk, nietwaar? die heele slappewaswinkel van vrouwelijk schoon. Bij Aphrodite, daar kan ik alleen onpasselijk van worden! Een verwaarloosde, glanslooze, bleeke huid, vergroeide middels, vergroeide voeten, een slappe, ongespierde buikwand, onverzorgde borsten, te magere of te vette armen, zonder fijne, gave rondingen, zeg, wat leeft er in jullie mannen toch voor een ideaal van vrouwelijk schoon? Daar komen de moeders aan, wat een figuren nietwaar? Zie die hangbuiken en die hangborsten! Bij Demeter, leve de vruchtbaarheid!'

Apoxyomenos was uitgelaten en ik voelde mij onrustig en beschaamd worden onder zijn onmeedoogende satyre op de 'gezonden.' En immer door trokken de naakte stoeten voorbij, armzalige bedelaars met elkander, bedeesden en onbeschaamden, preutschen en geilen, opstandigen tegen den hun aangedanen smaad, onverschilligen en gelatenen. En Apoxyomenos ging immer voort met hoonend afroepen der nieuw-aangekomenen en lachte daar tusschen door als een bezetene.

'Een nieuwe afdeeling rukt aan, bezet met steenpuisten, met zwerende vingers, overdekt met uitslag en hoofdzeer. Hoort ge dat doffe gemopper en ziet ge die zure tronies? Dat zijn de hardlijvigen, de vijanden van alle levenslust, de pessimisten en de zwartgalligen. Daar komen de hoofdpijnlijders en de kiespijnlijders met hun hoofddoeken en oorwatten en trekpleisters. Zietdaar hunne gewichtighedens. Valt niet mee, je voort te moeten bewegen zonder gekleede jas en gouden horloge met dito ketting, zonder corset en hooge hakken, je zoo maar met je dikke buik, je onderkin, je kale kop en je overdadige, vrouwelijke bekoorlijkheden in de kou te moeten wagen. Al maar nieuwe legioenen rukken aan. Ares bespare ons het bevelhebberschap over zulke dapperen! Daar heb je de kromgegroeide ruggegraten, de bloedarmoedigen en de amechtigen, afdeelingen liesbreuken, spataren en open beenwonden. Zie je die vrouwenafdeeling? Dat is het gilde der verwaanden. Die hebben de corsetten en hooge hakken afgeschaft en zien deswege met groote minachting op hun zusteren neer. Aan lichaamsontwikkeling doen ze verder, zooals je ziet, net zoo min iets als de rest.' Hevig zwaaiende met armen en beenen, met verhitte hoofden of zwijgend en somber voor zich uitstarend, met alleen van tijd tot tijd kramptrekkingen op het gelaat en in de ledematen, komen de zenuwlijders aan. 'Te weinig frissche lucht, te weinig zon, te weinig slaap, kameraad,' zei Apoxyomenos en wijzend op een groep, die geheel afgescheiden van de rest zich voortbewoog en door deze angstvallig werd gemeden, vervolgde hij: 'Nu krijgen we de onreinen, alsof ze een van allen "rein" waren, de getreiterden door vlooien, hoofdluizen, kleerluizen en schurft. Oef, kameraad, ik word er wee van. Dat zijn nu de *gezonden.*'

En in een wilden schaterlach uitbarstend sloeg Apoxyomenos mij uitgelaten op de schouders. Ik voelde mij door dien slag bewusteloos in elkaar zakken, de hooge, rijzige figuur van mijn sterken Geleider vervaagde meer en meer en toen ik weer tot mijzelve kwam, lag ik met een om mijn hals gedraaid beddekken mijn vreemdsoortigen droom te bepeinzen.

II.

Voor mij liggen twee in het Hollandsch vertaalde werken van den Deen J.P. Müller, getiteld: '*Mijn Systeem*' en '*Lucht en Licht*'[1].

Onze tijd is rijk aan populaire uitgaven op hygiënisch gebied en al even rijk aan uitgaven op sportgebied, maar ik ken geen werk zoo doorademd van een hoogen ethischen geest, geen werk tevens zoo practisch aansluitend bij de hygiënische wantoestanden onzer samenleving, geen boek zoo vrij van alle gezondleverij, van alle etikerige aanstellerij, dan deze boeken van J.P. Müller, die getypeerd zijn met het woord: *kèrngezond.*

Als gevolg van een zeer eenzijdige vereering van de geestelijke ontwikkeling en door onbekendheid met de grondwaarheden der hygiëne, was er tot voor zeer kort van een eenigszins beduidende lichamelijke verzorging geen sprake. De resultaten daarvan bleven niet uit. Ondanks de stijgende chirurgische bekwaamheden der medici, ondanks de tallooze belangrijke ontdekkingen in den strijd tegen besmettelijke ziekten, was de lichamelijke gezondheidstoestand van ieder individu afzonderlijk van dien aard, dat een waarlijk gezond mensch tot de excepties behoorde (behoort!) erger, dat men voor gezond hield (houdt) wat in waarheid moet genoemd worden een carricatuur van de ideale lichaamsgezondheid en -kracht. De gansche levenswijze van ons voorgeslacht, maar voor het over- en overgroote deel òòk van het huidig levend geslacht, was en is een bespotting van de eischen eener elementaire lichaamsverzorging. Zonder of hoogstens met, als gevolg van een of ander handwerk, een zeer eenzijdige *spierontwikkeling,* zonder het flauwste vermoeden, dat onze *inwendige organen* van borst- en buikholte, verzorging, in den zin van opzettelijke beweging en oefening behoeven, met een in alle rangen en standen slechts in graad verschillende *onreinheid van de huid,* voor zoo ver deze door bekleeding aan het gezicht was onttrokken, met een ingevreten angst voor *frissche lucht en licht,* werd ons geslacht bedreigd door een zondvloed van kwalen en kwaaltjes, die in ieder gezin het levensgeluk ondermijnden en de levenslust knotten of roofden. In het maatschappelijke leven slechts erkend bij de teemerig en zeurig uitgerafelde relazen van al de ziekten en ziektetjes van zichzelf en de kennissen, leidt ieder mensch in eenzaamheid een sterk lichamelijk leven, dat als onbegrepen geheimnis ons geestelijk-zijn sterk beïnvloedt. Het uitsluitend beschouwen van het lichaam in verband met allerhande meer of minder gewichtige ziektetoestanden schept een broeierige, ongezonde en laag-bij-de-grondsche denk-atmosfeer, waar voor blijmoedige bewondering en bewusten eerbied (noodzakelijke voorwaarden tot een levenskunstige lichaamscultuur) geen plaats is, maar waar veeleer een bedenkelijken voedingsbodem aanwezig is voor de theologische vervloekingen des vleesches en verachting voor het stoffelijk vergankelijk hulsel der onstoffelijke en onsterfelijke ziel. Het is ten eenen male ondenkbaar, dat groote volksmassa's zich door him theologische dweepers hadden laten bedwelmen door dier lieden banbliksems tegen het lichamelijk leven, indien deze niet hadden kunnen steunen op de ontelbare kwalen en

1) *'Mijn Systeem,'* uitgave Seyffardt's Boekhandel, Damrak 99, Amsterdam (f 1.35): *'Lucht en Licht'* uitgave van Nijgh en Van Ditmar te R'dam (f 1.50).

ziekelijkheidjes dier massa zelve en dit ook alleen verklaart, dat meer ontwikkelden en meer zelfstandig-denkenden zich niet kunnen opwerken tot een vrijere en opener erkenning van de schoonheid van ons lichamelijk leven. Wij waren allen met elkaar zielige tobbers en piekeraars over de broosheid van het geheimzinnig bewerktuigd stuk materie, dat wij zelf zijn. Of wij ons aangewend hadden het zoo uit te drukken of niet, wij beschouwden ziekte als een straf des hemels, waaraan geen ontkomen was. Als een frissche wind door onze sombere gedachten rent op de eerste bladzijde van *'Mijn Systeem'* - die heerlijke zin: *'Ziekte is volstrekt niet iets, waaraan men zich blindelings behoeft te onderwerpen.'*

Op den ouden bodem der laatdunkendheid groeiden ook welig de angst, de afschuw en de verachting voor het naakte lijf en werd de gedachte aan naaktheid bij uitsluiting verbonden met sexueele voorstellingen, niet tot veredeling van beide.[1)]

In aesthetisch opzicht bracht de lichaamsverwaarloozing een mate van onreinheid te weeg, die Müller enkele zijner meest scherpe bladzijden in den pen gaf. Laat ik mogen volstaan met de volgende citaten uit 'Mijn Systeem' (pag. 17 en 41).

'Met het tegenwoordige geslacht van volwassen vrouwen is zeker niet veel meer te beginnen. Maar ter wille van uw dochters, mevrouw, zal het u misschien interesseeren te hooren, dat de mannen over 20 jaar zoo ver zullen zijn in hygiëne, dat ze er zich niet toe zullen bepalen, medelijden te hebben met een vrouw, die zichzelf bedorven heeft door een corset te dragen (zelfs al heeft ze zich niet geregen), maar het voor domheid, onzindelijkheid en luiheid zullen uitmaken, als een vrouw een corset draagt en nalaat dagelijks in het bad te gaan en gymnastiek te doen. Het zal dan een erg pijnlijke situatie voor een jonggetrouwde vrouw zijn, wanneer haar man er haar opmerkzaam op moet maken op welk een lage trap van beschaving zij, wat zorg voor gezondheid en schoonheid en ronduit gezegd zindelijkheid onder haar mooie kleeren, betreft, staat.'

'En niet alleen dat men zichzelf in de hoogste mate schade berokkent, maar men is ook een plaag voor die van zijn medemenschen, wier reuk niet afgestompt is door een ongezonde leefwijze, wanneer men zweet en vettigheid laat zitten bederven en gedeeltelijk door het lichaam weer laat opzuigen. Gewoonlijk geneert men zich er voor, elkaar dat te vertellen, maar daar wil ik me nu even overheen zetten. Het is wel eens goed voor de menschen om te weten, dat men ruiken kan, wanneer ze niet in het bad gaan, al kan men het hen van buiten niet aanzien. Wanneer zoo iemand maar een enkele minuut op ons kantoor of in mijn kamer geweest is, waar toch altijd de ramen open staan, dan moet ik een poosje ook de deur open zetten, om door tocht de verpeste lucht er uit te krijgen.' 'Ik heb dikwijls heeren in gekleede jas en met hoogen hoed en dames

1) Havelock Ellis zegt op pag. 91 van zijn Psychologie der Sexen: Wij moeten echter niet de hardnekkigehid onderschatten, waarmee deze afschuw van de naaktheid werd vastgehouden. Niets geeft de diep ingewortelde haat, die de negentiende eeuw voor de naaktheid voelde, levendiger weer, dan de woestheid - er is geen ander woord voor - waarmee Christelijke zendelingen naar wilden over de geheele wereld, zelfs in de tropen, er op aandrongen dat hun bekeerlingen de conventioneele kleeding van Noord-Europa zouden aannemen.

in groot toilet ontmoet, die op eenige meters afstand er naar roken, dat zij zelden of nooit in 't bad gingen.'

(Men ergere zich niet al te zeer aan het wanstaltige Hollandsch en neme de les ter harte!)

Bovendien staat de lichaamsnegatie schuldig aan het droevig verval der menschelijke kleeding, anders, in schijnbare tegenspraak hiermee, is die kleeding bij uitsluiting dienstbaar gemaakt aan de sexueele verleidingskunst, door n.l. het lichaam te verstoppen en door valsche accenten te ver-vormen, teneinde alzoo des te begeerlijker te worden voor de andere sexe, ander en nadrukkelijker bewijs voor de christelijke huichelarij, die vervloekt, en langs een achterdeur toch weer erkent den sexueel-zinnelijken drang van den mensch. Inplaats van de alle lichaamsvormen schoon begeleidende chiton en peplos der ouden zijn wij moderne verlichte wezens langs een eindelooze reeks van maskerademodes aangeland bij Hirsch en Peek en Cloppenburg, waardoor dan tenslotte een beoordeeling van het menschelijk lichaam onmogelijk geworden, deze beoordeeling zich vrijwel uitsluitend bepaalt tot gelaat en handen, zeer tot schade van het aesthetisch begrip van den mensch.

Afgescheiden van de zeer vele los op zichzelf staande, vaak zeer belangwekkende betoogen van tal van groote denkers en hervormers vanaf de Renaissance (o.a. Thomas More en Rousseau) is er pas in de laatste dertig, veertig jaren sprake van een meer algemeene beweging voor een hernieuwde en rationeele lichaamscultuur. Het is begonnen met de popularisatie van de kennis van het menschelijk lichaam, in tal van school- en leekenboekjes. Dat tot het in stand houden van het lichaam in de allereerste plaats lichaamsoefening zou noodig zijn, vindt men hierin nog geenszins erkend. Men bepaalt zich tot het verbreiden van kennis omtrent de functioneering van het lichaam en zijn organen en stelt zekere eischen van voeding, kleeding, reiniging, arbeid en rust. De sport, opgekomen door den onverwoestbaren levenslust der jeugd, heeft zeer zeker buitengewone verdiensten voor de totstandkoming eener harmonische lichaamscultuur. Bovendien ontwikkelt zij zich tot een hooger plan, wordt zij stelselmatiger beoefend en wordt al meer rekening gehouden met de eischen der hygiëne. Het besef b.v., dat alle lichaamsinspanning volmaakt nutteloos is, indien niet gevolgd door een bad of stevige afwrijving, dringt meer en meer door. Zelfs heeft de sport door de luchtige kleeding, waarin zij beoefend wordt, reeds veel bijgedragen tot een meer vertrouwd geraken met het naakt. Dit alles neemt evenwel niet weg, dat sport tenslotte *spel* blijft, *moèt* blijven en wel een noodzakelijk eenzijdig spel, dat eigenlijk moest zijn de aangename aanvulling van een serieuze dagelijksche lichaamsoefening, volgens een bepaald systeem. Hierbij komt dat de sport er niet in geslaagd is en er door allerlei oorzaken ook niet in slagen zal, werkelijk *algemeen* te worden beoefend. Het zijn waarlijk geen hartverheffende tooneelen, getuigende van een stijgende belangstelling in lichaamscultuur, waarbij twee-en-twintig voetballers zich inspannen ten aanschouwe van twee-entwintig-honderd toekijkers, wier eenige daadwerkelijke lichaamsoefening bestaat in het aanheffen van een wildebeestengebrul als een doelpunt gemaakt wordt. In de sport vinden we het (zeer vaak verheffende) element der onderlinge meting van krachten, wat evenwel ten gevolge

heeft, dat voor ieder een tijd van komen is en van gaan, terwijl wij behoeven een voortdurende oefening en onderhoud des lichaams van alle individuen op alle leeftijden.

Dit nu wordt bereikt door het volgen van een bepaald systeem van lichaamsoefening.

Wat kenmerkt het systeem Müller?

In de allereerste plaats is het niet gebaseerd op een eenzijdige ontwikkeling van bepaalde spiergroepen, maar op een harmonische ontwikkeling in den geest van het klassieke voorbeeld en op een betere functioneering der inwendige organen.

Op pag. 12 zegt Müller:

'Ik heb gekend en ken nog verscheiden mannen met bijzonder sterke armen, maar met ongezond bloed en zwakke longen en maag. Het is veel belangrijker, sterke longen, een sterk hart, een gezonde huid, een goede spijsvertering, soliede nieren en een normale lever te hebben, nog geheel er van afgezien, dat het heel leelijk is, wanneer de armen naar verhouding sterker ontwikkeld zijn, dan het overige lichaam.'

In de tweede plaats wijdt het buitengewone aandacht aan de huid. Dat de huid een zeer belangrijk orgaan der stofwisseling is, mag als bekend worden beschouwd. Dat de huid evenwel in de uitoefening harer functie volkomen wordt belemmerd door onreinheid, door bekleeding in het algemeen, door het dragen van te veel lagen en door het ontberen van lucht- en lichtbaden in het bizonder en door het gemis van afzonderlijke gymnastische verzorging, is practisch nog allesbehalve gemeen goed. Het is Müller, die in zijn boek op de overtuigendste wijze de noodzakelijkheid van een dagelijksche verzorging heeft uiteengezet en door het uitdenken zijner wrijfoefeningen dit probleem op de gelukkigste wijze heeft opgelost.

In de derde plaats zijn de oefeningen voor een zeer belangrijk deel buikspieroefeningen, die daardoor ook de spijsverteringsorganen ten goede komen. Ook dit is in zijn systeem nieuw en van buitengewone hygiënische beteekenis, aangezien deze oefeningen nooit falende middelen tegen verstopping en prachtige regulateuren van een regelmatige ontlasting zijn. Als Müller-fanaat heb ik menigmaal aan algemeene lichaamsonwelheid lijdende kennissen gevraagd of de stoelgang wel in orde was. Ik heb mij aanvankelijk er over verwonderd, bij hoeveel menschen dat niet het geval is, maar kreeg ik ze aan 't Mülleren (krachtens de wetten der traagheid, niet zoo'n heel gemakkelijke taak) dan kwam de zaak patent in orde! Daarbij komt, dat door deze oefeningen het onderlijf, dat in het dagelijksch leven wat spierontwikkeling betreft het slechtst verzorgde deel van het lichaam is, op verrassend snelle wijze aan gespierdheid en stevigheid wint. De buikwand is niet langer een slappe, kaasbolachtige oppervlakte, maar krijgt de spierteekening der antieke beelden en de heupen worden slanker en bevrijd van onnoodige en leelijke vetophoopingen.

In de vierde plaats voegt Müller in zijn systeem een bad in, waardoor het lichaam dagelijks wordt gereinigd. Dit bad kan zoo primitief mogelijk zijn. Afwrijving met een natte doek, gevolgd door krachtig afdrogen is voldoende. Koud water acht hij geen vereischte, zeepgebruik eens per week.

In de vijfde plaats maakt het systeem van geen enkel werktuig of gereedschap gebruik, kost dus niets, en brengt ook geen verdere rompslomp of verlies van plaatsruimte in huis mee.

Het systeem zelf bestaat uit achttien oefeningen en wel uit acht gymnastische oefeningen en tien wrijfoefeningen. Tusschen deze beide groepen in, wordt het bad genomen. Dit alles vraagt volgens Müller vijftien minuten per dag. Eigen ervaring bevestigt dit volkomen, al heeft men natuurlijk in het allereerste begin wat meer tijd noodig, ten einde de oefeningen aan te leeren. Bovendien zegt M. ergens zeer juist, dat wie geen tijd beweren te hebben dagelijks eenige minuten aan hun gezondheid te wijden, vroeg of laat heel wat meer tijd zullen mòeten nemen om ziek te zijn. Tenslotte bevat 'Mijn Systeem' nog een hoofdstuk: 'De kleine bronnen van gezondheid,' waarin hij onder de titels: 'Een gepast dieet,' 'Een verstandige onderkleeding,' 'Een gematigde kamertemperatuur,' 'Een behoorlijke verzorging van tanden, mond en keel,' 'Eenige zorg voor de voeten,' 'Acht uur slaap,' 'Matigheid in het rooken,' een aantal eenvoudige, practische, hygiënische wenken geeft, aangevuld en uitgebreid in zijn boek 'Lucht en Licht.' In dit boek bespreekt M. in verschillende artikelen de noodzakelijkheid van open luchtbaden als hèt middel tot het goed doen functioneeren der huid, dus ter verbetering der stofwisseling en tevens als middel tot verhooging van het algemeen weerstandsvermogen van het lichaam tegen klimaatinvloeden, dus als hardingsmiddel. Natuurlijk blijft hij bij voortduring wijzen op de noodzakelijkheid van lichaamsoefening, òòk, juìst in het openluchtbad, waartoe iedereen in eigen kamer, mits niet door de buren gehinderd! kan promoveeren, al blijft het oprichten van openluchtbaden, zooals in Duitschland b.v. reeds jaren bestaan, in verband met te weinig zon en frissche lucht in de steden een eisch der toekomst.

III.

Een lichaamsverzorging als door Müller in zijn systeem uitvoerig aangegeven, is zoowel physiek, moreel als aesthetisch van een nog niet in vollen omvang te vatten beteekenis. Physiek in de allereerste plaats, omdat zij de zekere weg is tot gezondheid en kracht en het sterkste wapen in den strijd tegen ziekte. Zeer zeker zitten de medici nog voor het overgroote deel gevangen in hun eenzijdige met medicijnen genezende methode en de beweging der lichaamscultuur breekt zich helaas baan over hun hoofden heen. Helaas, omdat wij daardoor verstoken blijven van die meer wetenschappelijke voorlichting, ook tegenover autoriteiten, die ons een sneller succes kon verzekeren. Hun houding wordt tot een zeer te betreuren en gevaarlijk conservatisme, wanneer zij tal van hun patiënten niet wijzen op het feit, dat hun verkeerde levensgewoonten oorzaak zijn van hun kwalen en kwaaltjes en zij niet al hun gezag in de weegschaal werpen om hen aan te sporen tot een stelselmatige verzorging van hun lichaam door gymnastiek, lucht-, licht- en waterbaden. Uit het practisch optreden der medici onzer dagen valt nog niet op te maken, dat hen het in theorie gehuldigde beginsel van *voorkomen is beter dan genezen,* voor de daartoe noodzakelijke hervormingen in de levenswijze der menschen erg warm maakt. Integendeel zijn het tal van leeken, die zich als Müller

met geestdriftigen ijver en toewijding hebben geworpen op de studie der hygiëne en de practische toepassing daarvan.

Moreel is lichaamsverzorging van de allerhoogste beteekenis, omdat daardoor de mensch verlost zal worden van veel pessimisme, dat zijn grondoorzaak vindt in lichamelijk lijden. Een blijmoediger levensopvatting, een verjongd idealisme, grooter strijdkracht worden het deel van hen, die hun lichaam hebben leeren onderhouden en oefenen. Wie zijn lichaam gymnastisch en rythmisch oefent zal minder last hebben van de inwendige 'booze hitte,' dan die zijn lijf in z.g. geestelijke contemplatie veracht als een vat vol vleeschelijk, zondig begeeren. Wie zijn lichaam sterk maakt van spieren en zenuwen, die zal het juist bovenal ervaren als een prachtige, zelfbewuste kracht, waar hij onbevreesd voor is. Lichaamsoefening is het sterkste wapen tegen de noodlottige moreele gevolgen van onze christelijke verachting van naaktheid en uit de alzijdige beoefening van gymnastiek en sport met een algemeen doordringen van het gebruik van lucht- en zonnebaden zal als vanzelf de edele waardeering van het naakt herrijzen tot een ongekende verheugenis voor ons menschen. Ik wenschte in dit verband de aandacht te vestigen op het zeer mooie boekwerk: 'Ideale Nacktheit'[1)], dat ik wel gaarne in het bezit zag van allen, die iets gevoelen voor mijn betoog en in wie reeds een verlangen leeft naar een toekomst, waarin wij verlost zullen zijn van al het cultuurvuil (zooals een vriend het noemde), dat ons thans het vrije ademen belet en het vrije uitstroomen van ons diepste en innigste voelen. Hierdoor zal ook ons aesthetisch besef rijker en dieper worden. Het naakte lichaam zullen wij niet langer uitsluitend sexueel ervaren, maar het leeren kennen als een onuitputtelijke bron van eeuwigwisselende schoonheid. Onze kunstenaars zullen, als eens de oude Grieksche meesters, geïnspireerd worden door een wereld, die zij nu slechts klandestien en onder de nauw verholen gnuivende verachting van het publiek kunnen betreden. Dan zullen zij het naakte menschenlijf terugbrengen uit de zwoele atelieratmosfeer in het wijde en blanke huis der natuur, dan zullen zij het opheffen uit de loome, weeë rust tot de vrije handeling onder den vrijen hemel, dan zullen zij het naakt niet langer zien als een toevallig ontkleede, maar als het gave en eenig ware beeld van den mensch.

Op het oogenblik dat ik dit artikel schrijf, heb ik er groote behoefte aan te weten, wat gij lezers en lezeressen denkt. Wij verdiepen ons wel eens kinderlijk in wat wij doen zouden, als wij rijk waren. Welnu, als ik rijk was, dan zond ik ieder Nederlandsch huisgezin gratis Müller's boek 'Mijn Systeem' en ik zou het systeem op alle scholen en op speciale cursussen voor volwassenen onderrichten en laten onderrichten. Het komt u voor, dat ik een vreeselijk fanatiek vereerder ben van dat boek. Het behoeft u niet zoo voor te komen, ik bèn dat inderdaad.

Het besef kan mij vaak overvallen, wanneer ik zoo in het dagelijksch leven rond mij zie, dat wij menschen uit deze sombere, donkere landen zoo een in-zielig bestaan leiden met een ondoordringbare, grauwe wolk

1) 'Ideale Nacktheit, Naturaufnalunen menschlicher Körperschönheit, Herausgegeben von Karl Vanselow, Verlag der Schönheit. Richard A. Giesecke, Dresden A 24.'

boven onze hoofden voor den blauwen zonnigen hemel, maar ook met een loodzwarte wolk in ons hart en voor onzen geest. Wij zijn van zoo een zwaarwichtige levensmanier, waarin geen plaats schijnt te zijn voor de zonnige, zingende kracht van gezondheid van lichaam en geest. En als ik bedenk, hoe een groot deel van het jaar, wij haast ieder uur, dat ons vrijlaat, samenzitten in onze donkere huizen als mieren in hun stille hoekjes, dan loopt mij een koude rilling van levensarmoe over den rug. En soms dan zie ik hen, die om mij bewegen met hun doffen lach en hun verbeten traan, maar meestal met hun onverstoorbaar gemoedelijke onverschilligheid aan en vraag mij af of zij wèten, wat zij missen, wat zij missen aan gezondheid en kracht, levensdurf en levenslust? Weten zij wel heel diep in zichzelf, hoe grauw hun arbeid is, hoe leeg en valsch hun vermaak, hoe vaal hun vriendschap, hoe grof hun liefde? Ik voel in mij een diepe behoefte om u te zeggen, hoe ik mij duizend maal de vraag heb gesteld: Vermoeden zij dan niet, dat vlak boven hun omlaag gerichte hoofden liefdes zoetste vruchten rotten in den tijd? Beladen met een zwaren last van slechte levensgewoonten komen de man en de vrouw aan zeker kruispunt te zamen, allen, òòk zij, die gelooven tot de heel verlichten te behooren en pas, wanneer een opene, sterke, jeugdig-overmoedige verheerlijking van elkanders fiere en sterke lichamen de zilveren draden der liefde spint van den een tot den ander, pas wanneer de gelieven elkanders prachtig naakte, glanzende en sterke lichamen hebben bemind in het gouden zonnelicht en de koele winden der wouden en in de zoute golven der zee, pas dan zullen zij de Liefde kennen, de zoete, de sterke, de levenvemieuwende, de leven voor altijd verwinnende, die geen wrange nasmaak kent, dan zal de lach weer zijn, de parelende lach van levenslust, dan zal in de oogen weer blinken dat sterke licht, dat het leven in al zijn moeiten en zorgen aandurft, dan zullen wij ook, ja bovenal, ànders, eenvoudiger staan tegenover het groote mysterie en tegenover de groote, onontkoombare smarten des levens.

Ik vraag mij af: Hoe komt het, dat zij allen berusten in dit kleffe en suffe bestaan, zoolang zij wat eten en wat kleeding en wat onderdak hebben en - en wat ‘geestelijk voedsel?!’ Hoe komt het, dat er zoo weinigen worstelen pal tegen den stroom, met eigen kracht? Hoe komt het, dat er zoo weinigen lachen, dùrven lachen, kùnnen lachen om dit zotte spel des levens en die den lustigen brand steken in het muffe huis van het star en dood fatsoen? Waarom is er in de luchten zoo weinig het luid en vroolijk geknal van springende boeien en het open en blij belijden van het dapper lied des levens? Men sprèèkt in hoogere, geestelijke regionen over ‘levensverdieping’ en als ik him dik-uitgekauwde woorden lees, loopt mij de gal over of moet ik gieren van de pret. Waarom hebben die lieden er toch pleizier in om al deze in elkaar gekronkelde gedachten en sentimenten aan hun lotgenooten op te dringen? Wie lezen dat moois? en wie worden er wijzer, maar bovenal gelukkiger door? En ik ontkom niet aan de gedachte, dat al deze geestelijke zwaarwichtigheid haar oorsprong vindt in de geweldig groote afdwaling van een gezonder en natuurlijker leven. De maatschappelijke arbeidsverdeeling en in het algemeen de in de eeuwen veroverde beschaving van den mensch hebben hem afgesneden van de allereerste voorwaarden tot zijn geluk: zon, frissche lucht en alzijdige lichaamsbeweging. Laten wij aannemen,

dat wij dezen weg moesten gaan, teneinde door onze techniek de natuur tot haar hoogste productiviteit te dwingen, maar laat ons toch eenvoudig met elkaar eens zijn, dat op dit oogenblik de menschheid in haar geheel, uitgebuite arbeiders, zwaar-zorgende middenstand en oververfijnde kapitalistenklasse, zich een aantal levensgewoonten heeft eigen gemaakt, die haar in haar diepste en meest fundamenteele levensvoorwaarden heeft aangetast. Noodig is, om tot verbetering te komen, een doordringend besef, dat hier ieder persoonlijk heeft te handelen, voor zichzelf, voor zijn eigen geluk en daardoor voor het geluk van anderen, van het geheel. De voorwaarde tot een algeheele levensvernieuwing, dat is een krachtig doorgevoerde lichaamscultuur, voortkomend uit het besef, dat een gezonde ziel slechts huist in een gezond lichaam. Uit maatschappelijk oogpunt ligt een geweldig terrein braak, dat zeer zeker zijn schoonste vruchten eerst dragen kan in een socialistische gemeenschap. Maar niets belet ons, om in ons eigen persoonlijk leven de groote omwenteling te bewerkstelligen, dan de groote moeilijkheid om ons heen te werken over de hooge en zware dam van innerlijke loomheid. Men ‘voelt’ wel voor zoo iets, men luistert glimlachend naar een geestdriftig of grappig of klemmend betoog en vindt het wel aardig iemand zoo eens bezig te hooren.

Ik kan u niet zeggen, hoezeer ik er naar verlang te weten, wat gij nu *doen* zult na het door mij tot u gesproken woord.

U moet beginnen met ‘Mijn Systeem’ te koopen en dat boek te lezen. Dan maakt u een crisis door, naar uw aard van korter of langer duur. Dat u er niet door gegrepen zoudt worden, lijkt mij onmogelijk. U zult denken: 't Is toch wel een goed boek, ik moest het ook maar eens probeeren.’ Ik hoop vurig, dat gij dan aan zult pakken met al de energie, die in u is. Houdt ge een maand vol, dan hebt ge gewonnen, dan kunt ge niet meer buiten uw gymnastiek, uw bad, uw wrijfoefeningen, dan begint ge uw lichaam te voèlen, uw houding verbetert, uw gang wordt elastisch, gij wordt een ander, beter en mooier mensch. Ik hoop zoo vurig, dat gij door zult zetten, omdat ik weet, dat gij bronnen van levenslust en levenskracht zult ontdekken, waarvan ge 't bestaan niet vermoedde. Gij zult een krachtig en nieuw leven door uw lichaam voelen stroomen en bovenal zult gij uw geestelijk leven voelen verjongd en opgefrischt. De eentonigheid van den arbeid verduren wij beter, onze strijdlust wordt taaier en volhardender, onze vriendschap wordt zonniger, onze liefde inniger, jonger en sterker. En dat is het eerste, wat wij noodig hebben op marsch naar den Nieuwen Tijd!

21-2-'19.

KOOS VORRINK.

Bespiegelingen van een jeugdigen grijsaard

Een gedicht mag nooit zijn de kunstige val, waarin een gedachte gevangen wordt. Het moet juist in ongeweten wijsheid schoon blijken en ontroeren.

_

De vorm moet zijn als de inhoud van het gedicht: een schone toevalligheid - bijna. Want hij komt uit dezelfde ongeweten bron als deze inhoud. En daarom is elke ‘art poëtique’ te voren al dubbel veroordeeld en - mislukt.

_

Hij, die een gedicht meent te schrijven, door een gedachte ‘op rijm te zetten’ in min of meer gecadanseerde regels - aard of gehalte van de gedachte kunnen aan deze uitspraak niets toe of afdoen - is onder dit bedrijf geen dichter. In het allergunstigste geval brengt hij het nog niet verder dan tot meer of minder diepzinnig filosoof.

_

Het eenig onderscheidene en persoonlijke in een gedicht is het rythme.

Daaraan alleen is een dichter te herkennen, maar dan ook met zoo goed als onfeilbare zekerheid. Wie de geheimzinnige stem der onderscheidene rythmen heeft leeren verstaan, voelt onmiddellijk, welke persoonlijkheid alleen in staat is tot deze uiting. Hij zal nooit een gedicht van Willem Kloos voor een van Boutens kunnen houden, noch een van Henriëtte Roland Holst voor een van Karel van de Woestijne. Zelfs al zou het sonnetten betreffen van volmaakt dezelfde uiterlijke bouw.

_

Alle kunst is realisme.

_

De grootste droomer kan tegelijkertijd de sterkste realist zijn, want alleen de werkelijkheid kan in den droom verschijnen, maar ontheven van al de sluiers, die haar voor onze wakende, dus ongewapende, oogen omnevelen.

_

Als Zola niet de schrijver was van ‘Le Rêve,’ zou hij nooit de schrijver van ‘La Terre’ en ‘l'Assommoir’ kunnen zijn.

_

Romantiek is in beginsel realisme.

_

De navolgers hebben dit begrip vertroebeld en ontoegankelijk gemaakt. Dat komt door hun aantal en hun *aard.* Want zij waren nòch romantici, nòch realisten. Zij waren simpellijk epigonen en daardoor enkel belachelijk. Zoo was ook hun werk. Maar dat kon de Romantiek niet helpen.

_

Een epigoon is een vampyr zonder bestaansrecht; hij zuigt levenssappen uit hooger organismen zonder er eigen levenskracht door te verhoogen. - Dit is zoozeer tegen de natuur, zoo redeloos, dat alleen onder de menschen epigonen voorkomen.

_

Iemand, die denkt een kunstwerk te kunnen scheppen uit wat voor hem geen volkomen realiteit was, is niet meer dan een dilettant, d.w.z. een zeer inferieur soort van dwaas, zonder een spoor van inzicht in het wezen der kunst. Zijn werk, zonder levende ziel, verraadt zijn innerlijke voosheid door alle pralenden schijn heen, en zal immer zonder toekomst blijven.

_

De *stijl* van een litterair kunstwerk is het materiëele, de atmosfeer het volstrekt onstoffelijke en daarom slechts voelbaar, nooit aanwijsbaar, zooals zelfs de stijl nog is. Daarom heeft de schoolmeester het bij voorkeur over de stijl van een kunstwerk, de litteraire criticus daarentegen over de atmosfeer.

_

De stijl is het ensemble van den cadans der zinnen, de bizondere schikking der woorden, den eigenaardigen val der klanken.

De atmosfeer is de diepste wezenlijkheid van het rythme.

_

Het innigst-eigene van een auteur is dan ook niet zoozeer gelegen nog in zijn stijl als wel in de atmosfeer van zijn werk.

Elk groot schrijver heeft zijn eigene, en als hij tien verschillende boeken schrijft over tien oneindig verschillende levenssfeeren, dan nog

komt uit elk dier boeken als een wondere nevel over en om u dezelfde atmosfeer, alleen genuanceerd naar den aard van elk afzonderlijk werk.

Epigonen alleen zijn in staat, boeken te schrijven van volstrekt verschillende atmosfeer. En daaraan herkent men hun onbelangrijkheid.

**

Deze atmosfeer is belangrijker en van dieper beteekenis, dan men oppervlakkig wel denken zou. Want zij is het zekerste, zoo niet het eenige bewijs van echt kunstenaar-zijn. Omdat zij zoozeer buiten alle materie, hoewel te midden van de meest bewogen, levende werkelijkheid staat.

**

De virtuoos zal er na veel moeite en ijverige oefening in slagen een goede, wellicht een zuivere, misschien zelfs een eigen stijl te schrijven. Maar tot een eigen atmosfeer brengt hij het nooit.

Er blijft tusschen hem en den kunstenaar een verschil, als tusschen een zeer bekwaam geslepen stuk glas en een echten diamant.

**

Populariteit is niet meer dan de schadeloosstelling, die de Eeuwigheid met verachtelijk medelijden toewerpt aan de kleinen (epigonen en virtuozen), die vol eigenwaan kloppen aan Haar poort - die zich nooit voor hen ontsluit.

**

Genie is zoo zeldzaam, dat zelfs een ietwat sterk talent onsterfelijk blijkt.

**

Genie en talent verschillen slechts potentieel.

Het talent mat zich af om een wereld te kunnen omvatten; het genie houdt een wereld van werelden met volkomen beheersching omvangen.

Fatsoen

Derde bedrijf.

Minister Heemskerk:.... 'Het is heel iets anders of gevraagd wordt een korte opneming in een tuchtschool of dat men in een opvoedingsgesticht de opvoeding van het kind van den vader ovemeemt.'
De heer Snoeck-Henkemans: 'En als het nu een weduwe geldt, die een stouten jongen geen baas kan worden.'
Minister Heemskerk: 'U bedoelt natuurlijk een achtenswaardige weduwe.'

De heer Snoeck Henkemans: 'Een achtenswaardige weduwe.'
Kort Verslag Twede Kamer 1918. Blz. 424.

Personen:

VADER en MOEDER DE KONING.
WIM, hun zoon.
JO VAN OMMEREN.
DOMINÉ WOODBROOK.
BAKKER, een huisbezoeker.
BREIJER, een kolporteur.

Samenleving eist aanpassing en dus opoffering van het zo onbeperkt mogelik uitleven van eigen individualiteit: wie derhalve 'genegen zijn om een huwelik aan te gaan' moeten zich wèl bedenken - en liefst vóórdat de Bode op 't Stadhuis de bekende handbeweging heeft gemaakt naar z'n achtbaar hoofd en vervolgens naar z'n vestzakje - dat een duo even verdienstelik kan worden uitgevoerd als een solo, doch slechts dàn, als beide zangers hebben geleerd hun partijen te doen samenvloeien tot een harmonieus ensemble. Er is al veel over geklaagd, dat zo verbazend veel mensen trouwen; groter afkeuring verdient evenwel het feit, dat er zo bitter weinig scheiden.
Van 't huwelik behoort evenveel voorstudie gemaakt te worden als van een nieuw-op-te-richten moderne organisatie en ieder trouwlustig paar diende duchtig te worden geêksamineerd door 'n paar geroutineerde huisheren en huisvrouwen - dezulken, die minstens vijf maal hertrouwd waren, verdienden voor deze betrekking de voorkeur - 'n eksamen, waaruit zou moeten blijken, dat de verloofden wel eens tot elkaar 'n paar verstandige woorden hadden gesproken over datgene, wat voor hen beiden zal overblijven, als ze van het zoenen even wee geworden zullen zijn als de doorsnee-Nederlander tans van 'de polsslag des tijds' en de zwarte aardappelen. Nu dit huisbezoek achterwege blijft, komt er gewoonlik van die verstandige woorden óók niets terecht, en zo blijft er voor de meeste gepaarden, die met vereende

krachten van wet, dominé en opgespaarde dubbeltjes een huishouden hebben opgezet, na twee of drie maanden gewoonlik volstrekt niets over, dat hen verbindt - behalve de vrees om hun 'vergissing' openlik te erkennen. Elke konsessie, die de man moet doen aan de smaak - of wansmaak van z'n vrouw wordt een prestatie, waarvoor 'n even grote tegenprestatie geëist wordt en omgekeerd, als ware het huwelik een soort idealistiese volkerenbond in het klein. Zulk een samenleving duurt nochtans bijna altijd voort tot één der beide contraktanten in de Here of in iets anders ontslapen is, waarop de ander gedurende zekere konventionele tijd zwarte kleren draagt en van tijd tot tijd, liefst ten aanzien van belangstellenden, tranen stort bij het herdenken van 'het echtelik geluk, door de dood zo wreed ontroofd.'
Hangt 'n onbeduidende zaak, als het levenslang samenwonen van twee mensen ongetwijfeld is, dus af van het blinde toeval, in nog sterker mate is dit het geval met de inrichting van het huis, dat aan deze samenleving intimiteit moet verlenen. De konvokaties, door bruid en bruidegom rondgezonden, zijn 'n soort distributiebons, ieder 'goed' voor 'n stuk huisraad en wel is inwisseling der bons noodzakelik, wil een familieoorlog vermeden worden, doch de welwillendheid der slachtoffers gaat gewoonlik niet zo ver, dat coöperatie wordt betracht bij de aankoop, teneinde tot een 'geheel' te geraken, inplaats van tot een 'totaal.'
Gelukkig vermaffen onze gezeten burgermensen meestal de trage avonden Zondagmiddaguren met of zonder krant in de knusse schemer van 'n theelichie en scheppen zich aldus 'n soort katten-gezelligheid, die de huiskamer als gehèèl zelfs de meest smakelozen niet aanbieden kan.

De huiskamer, waarin het derde bedrijf speelt, mist zelfs de eenheid van het smakeloze. Ze wordt door drie personen bewoond, die ieder hun eigen inspiratie hebben gevolgd bij het aanschaffen van de voor hen noodzakelike meubelen.
De rechterzijwand is geheel raam-verandadeuren met ramen ernaast en erboven - een wijd uitzicht van hemel en weilanden tot de horizon. Voor deze ramen en deuren hangt wat neteldoek, zonder nochtans de kamer des daags tenvolle van de oneindigheid af te zonderen. In de volle luister van het binnenvallende licht staat een bank, waarvan Wim met 'n goudbruine lap wollig goed 'n soort divan maakte: in zijn ogen 'n modern altaar van schoonheid, opgericht voor z'n geliefde en waarvan zijn moeder dageliks de stof afborstelt met 'n gevoel van zekere àl te toegeeflike zwakte voor haar enige jongen. Achter deze divan wat planten en in de onmiddellike nabijheid ervan stapels boeken en tijdschriften.
De achterwand is 'n heilig huisje van vrouw De Koning: rechts van de deur 'n mahoniehouten kastje met 'n buik en krullen, eigenlik het enige pronkstuk, doch dan ook overladen met pulletjes, portretten en andere fraaiigheden als 'n nieuwerwetse tegel uit een van onze kunstnijverheidsfabrieken. Links de schoorsteen met onvermijdelike spiegel en even onmisbare klok met kandelabers; aan deze wand hangen een twetal hevigheden, die beide ontroerende, doch min of meer antipodiese gemoedsberoeringen uitbeelden en die men in elke 'fijne' lijstenwinkel - waarin als bij-artiekel platen en schilderstukken worden verkocht - onder de naam van 'pendants' kopen kan. De linkerzijwand heeft 'n deur naar 't trapportaal; op de voorgrond staat de schrijftafel van vader De Koning, 'n gebeitst-vuren meubel van paganistiese soberheid, evenals de baas zelf 'n bewuste proletariër,

op gemoedelike wijze debattérend tegen de weelderige divan en de opgepoetste burgerlikheid van de achtergrond. Op deze tafel tal van vakverenigingspaperassen en 'n paar briefordeners, erboven aan de wand: 'de triomf van de arbeid' van Walter Crane, op waardige wijze geflankeerd door de portretten van Jaurès en Bebel.
Verder 'n tafel met ingelegd wasdoek en 'n aantal stoelen, als paria's onder de meubelen verborgen in elk hoekje, waar men ze verstoppen kon.
Herfstavond.

Eerste toneel.

DE KONING, VROUW DE KONING, WIM.
Drie sosialisten - drie verschillende individuen. Hecht verbonden door tezamen doorleefde vreugde, tezamen gedragen leed en tezamen verrichte arbeid in de strijd tegen dezelfde vijand. Gescheiden, of liever onderscheiden door verschil van diepte en omvang van sosialisties bewustzijn, van teoretiese en praktiese kennis, van drang naar schoonheid en geestelike vrijmaking, van levenservaring en temperament. De S.D.A.P. omvat een menigte van individuen, onderling meer verschillend in opvatting en inzicht, wat betreft maatschappelike, zedelike en vooral aesthetiese vraagstukken, dan het politiek verschil tussen de meest prinzipienreitende 'Kommunistiese' scherpslijper en de meest bedachtzame revisionist, qui fait des accomodements avec le ciel.... of avec l'enfer, zo men wil. Immers: verschil van politiek onder sosialisten wil gewoonlik niet veel anders zeggen, dan verschil van taktiek. Vandaar dat zulk een hardnekkige moeite wordt gedaan, om elkaar met machtspreuken te vermorzelen en retoriese afgronden te delven, daar waar de koele logika niet dan 'n grenspaaltje zetten zou.
Doch de grote S.D.A.P. bevat rassen met zeer onderscheiden eigendommelikheden: 'n vakverenigingsleider is 'n ander mens dan 'n politieker en deze onderscheidt zich weer in bijna alle opzichten van 'n gevoelssosialist.
De leider van een moderne vakvereniging is de ervaren strateeg in de dagelikse schermutselingen tegen het al of niet georganiseerd Kapitaal en het niet of Kristelik-georganiseerd - d.i. Kristelik en dus niet georganiseerd - proletariaat. Hij bezit 'n grote mate van praktiese ervaring en voorzichtigheid, beoordeelt elke zaak koel naar 't rechtstreeks en onmiddellik nut, dat ze kan afwerpen, heeft 'n bizondere eerbied voor tabellen, statistieken en gedegen artiekelen, die 'n gewoon mens met de woorden 'droog' of 'taai' profaneert, kortom hij is in de eerste plaats ambtenaar, weliswaar met voortreffelike eigenschappen, waarvan het gewone ras der ambtenaren zich op meer dan loffelike wijze weet te desinfektéren na twee of drie weken ervaring: hij is ijverig, punktueel, werkt dag en nacht voor 'n onvoldoend salaris; doch ook met de gebreken van de ambtenaar: hij is 'n volslagen vreemdeling buiten zijn wereldje; koel, zo niet wantrouwend tegenover geestdrift, idealen en kunst-uitingen.
Heeft zulk 'n sosialisties ambtenaar veel teorie geslikt en ijverig gestudeerd, dan wordt hij 'n eerste kracht in 'n partijafdeling, waarin hij 'n even noodzakelike rol vervult als het kropmeel in regeringsbrood: 't is voedzaam, doch niet altijd even smakelik.
Geheel anders dan de zijne is de konstitutie van het 'gewone' partijlid, dat voor de 'beweging' gewonnen wordt op meeting of vergadering. Zijn

sosialisme is de fel brandende vlam van opstandigheid. Zijn wezen is strijd; ontwikkelt hij zich door politieke ervaring, dan wordt hij 'n onmisbare stembus-operateur, 'n soort mecanicien van de grote politieke machine, met z'n talloze veren, handels en hefbomen. Zulk 'n sosialist is gewoonlik breder van opvatting dan de eerste, feller tegenover tegenstanders; presiezer, waar prinsiepes moeten worden verdedigd of aangevallen, meer ontvankelik voor ethiese en aesthetiese vraagstukken. Hij verliest het meestal glansrijk van de vakverenigingsman, wat betreft 'n koele en juiste kijk op z'n mensen, wier krachten hij wel eens overschat.
De derde hoofdsoort is 'n zeer bizondere. Ze omvat gevoelsmensen, die meestal geen arbeiders zijn in de letterlike zin van 't woord. Ze zijn getroffen, worden aangetrokken en tenslotte meegesleept door het ideële van de grote wereld-schokkende strijd van het omhoogstrevend proletariaat, 'n worsteling, die ze slechts kennen uit de verzen van Mevr. Roland-Holst, Adema van Scheltema, Gorter, Van Collem en anderen. Niet zelden zijn het broeikasplanten, die in de atmosfeer van twee of drie huishoudelike vergaderingen verwelken. Ze verteren dan verder - meest in 'n mosgroene vuilbak - kommunisties en allerprinsipiëelst. Anderen evenwel komen door kontakt met het praktiese partij-leven sterker te voorschijn. - 'n Tomaat is 'n gedistingeerd plantje, doch het geeft slechts volwassen vruchten, als het geënt wordt op de proletariese aardappel. - Zo ook worden hun dromen van 'n mooiere toekomst, hun drang naar schoonheid en naar een samenleving, vrij van preken, sterke drank en fatsoen, gevoed door de ervaring van het arbeidersleven en -denken, nog vol van burgerlike zeden, gewoonten, standentrots en kleinheid.
Zij zien de huizen der arbeiders, nog vol burgerlike zoetheid en wee van mooiheids-vertoon, zij ervaren, dat hun proletariërskoppen nog vol zitten met aftandse burgerlike zeden- en fatsoensbegrippen, dat hun lektuur met het jaar '80 hopeloos afgesneden is - wat daarnà kwam is voor hen even onleesbaar als 'Het Volk' voor een 'tribunist.' - Zij gevoelen de machtige greep van het dorre Kalvinisme, dat in eeuwenlange heerschappij het volk heeft besmet net eigengerechtigheid, zondevrees en huichelachtigheid en het heeft beroofd van levensblijheid, levensdurf en spontaniteit.
Doch dit alles is de intellektueele sosialist slechts 'n prikkel tot feller strijd: één uur korter arbeid is meer gewonnen, dan 'n heel presieus tijdschrift vol met de-gebreken-en-noden-der-arbeiders-analyserende artiekelen vermag te bewerkstelligen.
Zo wordt ook hij een eenvoudig soldaat in de rode gelederen, die het kleine dagelikse werk niet beneden zich acht, al is zijn horizon ruimer, zijn weten groter, zijn inzicht dieper en zijn willen krachtiger dan dat van zijn kameraden. En langzamerhand wordt het geven hem even zalig als het ontvangen, omdat het de enige manier van geven is, onder kameraden mogelik; de enige manier, die mensen inniger samenbindt, die geen afstand van verplichting en vernedering schept, zoals alle soorten giften dat doen in onze maatschappij van armenzorg, liefdadigheid en weldadigheid naar vermogen. (Doe wèl en - kijk eerst wat je buurman doet.)

Zo bouwen mensen van gans verschillende kapasiteit als gelijkgerechtigde arbeiders het grote rode toekomst-huis op de fundamenten der solidariteit - daarnàast wordt ook gebouwd - revolutiebouw!
Vader De Koning is de vakverenigingsleider met al diens voortreffelike

eigenschappen, 'n rustige, ervaren werker, die door harde beproeving heeft geleerd steentje voor steentje het huisje van zijn organisatie op te bouwen, met de beheerste kalmte van iemand, die de toekomst van zijn werk zeker weet. Moeder De Koning is de goede huishoudster, die man en zoon vertroetelt, hun werk en idealen bewondert, en tracht mee te voelen en mee te leven als moeder en vrouw met datgene, wat haar huisgenoten bezielt. Wim is de ijveraar voor gehele geestelike en aesthetiese vernieuwing, de gezonde invloed van het praktiese leven is hem evenwel nog bijna geheel voorbijgegaan. Het spreekt vanzelf, dat dagelikse omgang veel verschil heeft genivelleerd, vooral onder Jo's invloed, die Wim's mindere is in studie en ontwikkeling, doch verre zijn meerdere in rust en bezonkenheid.
Vader De Koning stelt, voor z'n schrijftafel gezeten, 'n verkiezingsmanifest op, Wim leest op de divan, Moeder drentelt bedrijvig heen en weer, zet koffie, wast de kopjes in een tijltje, enz.

VADER

(omziende):

Ziezo, dat staat.... dat wordt het laatste woord van ons.... morgen avend motte d'r vijfduizend de stad in....

WIM

(belangstellend):

't Is nòu zeker gròf geschut....

VADER

(lachend):

Dat gàat nogal.... De Liberale vinden ons godlochenaars.... mot je niet uitpoetsen!

WIM:
Dat is 'n spierinkie voor de kristelike arrebeiers.

VADER:
Ja, dat zàl wel.... maar dat is tòch niks waard, de fijnen vinden een ànder geloof veel zondiger dan helemaal geen. Bovendien ben ik van de kristelike school.... 'k spreek nog zoo'n beetje de tale Kanaäns, als ik wil.... zodat ze me voor zoo'n half en half verlopen kristen houwe....

WIM

(spottend):

'n Zwakke kruik, maar vol heilige olie....

VADER:
Accoord.... Nou, verder werke wij niet in 't algemeen belang....

MOEDER:

Daar motte ze nodig Jacob van Ommere voor neme.... voor dat algemene belang.... 'n fijne meneer!

VADER:

Och.... ze werke hier nou al fijftig jaar in 't algemeen belang, daar kenne ze allemaal 'n eèd op doen.... De gevolgen.... nou ja d'r lijjen wat gemeentewerklieden en schoolmeesters honger.... en de belastingen drukke de mindere man alleen.... en 't gewoon lager onderwijs is slecht..

WIM:
Daar is 't *lager* onderwijs voor....

VADER:
En we komme 'n paar honderd woningen te kort en hebben 'n duizend krotten te vèel.... maar dat alles ken best in 't algemeen belang weze (*reikt Wim het ontvoerp-manifest over*) Korrigeer jij de boel? Maar niet te nauwkeurig, hè!

WIM:
Hè, waarom niet?

VADER:
Och jo, as je 'n paar fikse taalfoute laat staan, ben ik tenminste zeker, dat de Liberale pers me vereert met wat sitaten op te nemen.... 't Benne daar allemaal ouwe schoolmeesters en die d'r hele politieke wijsheid zit in d'r Nederlandse taal.

WIM

(lachend):

Dan motte de ergste bokken zeker in uw klinkendste argumenten....

VADER:
Goed gesnapt.... Kosteloze reklame is altijd de beste.... We benne niet rijk.

MOEDER:
Hè vader.... 'k zou zo innig blij weze, as je die van Ommere es liet duikele.... die branie, die ons niet meer ankijkt, nou ie sente hebt.... En 'k heb nog veul mèer 't zuur an hem gekrege.... sins ie Jo zo treitert.... en wat is ie zèlf voor 'n druif.

WIM

(driftig):

Dàt heeft er niets mee te maken, moeder.... al was ie zelf gèen druif, dan had ie òns nog niks te verwijten.... ònze liefde is te mooi, dan dat iemand as van Ommere er wat van snappe zou.

MOEDER

(overbluft):

Zeker jonge.

VADER:
Van Ommeren is zèlf 'n slachtoffer.... denk daaran.... Voor àl z'n sente zou ik niet in z'n schoene wille staan.... Jo ziet hem goèd.... ze kijkt de mense trouwens allemaal door d'r ziel heen.... Ik ken begrijpe, dat ze veel van hem houdt.... en veel voor hem doet.... Maar de krisis is op komst.... As papa van Ommeren raadslid wordt, zei ie net z'n beter-ik vermoord hebbe....

MOEDER:

Nou, ik geef voor z'n kanse geen kwartje.... Maar dat beter-ik, zoas jij zegt, daar geef ik nog mìnder voor....

VADER:

Moedër, moeder.... beoordeel 'n mens toch niet te hard.... Jij hebt Van Ommeren gekend, toen ie onze buurman was.

MOEDER

(bitter):

Most ie je hore zegge! Dat wèet ie vast niet meer....

VADER:
En je weèt, dat 'et 'n goeie vent was van aanleg. - Maar wat 'n slage hebt de arme kerel gekrege.... 'n stommiteit bezorgde hem 'n kompagnon voor z'n hele leve.... en toe kwam de erfenis.... en die beroofde hem zelfs van de gelegenheid om z'n leed weg te zuipe en z'n wijf af te rossen minstens één keer per dag.... En nou is tie lid van 't kerkbestuur.... en wordt misschien overmorge lid van de Raad. Arme kerel....

(Bel.)

MOEDER

(gaat opendoen):

Jij met je arme kerel.... ìk zeg.... 'n man mot wat fut in z'n lichaam hebbe.... hij laat z'n eige helemaal van dat wijf op z'n kop zitte

(minachtend)

Benne dat mànne!

VADER:
Hij is maar voor 'n klein deel 't slachtoffer van z'n vrouw.... voor 't groòtste deel is tie 't van z'n stànd....

WIM:
Dus van z'n huichelarij!

VADER:
Da's nou 'n beetje ànder woord voor dezèlfde zaak.... Van Ommere is in de beroerde positie van 'n huichelaar, die 't zèlf weet en voelt.... z'n vrouw huichelt oprècht, dat hou je lànger vol.

WIM:
Begrijp u.... dat Jo.... zo helemaal ànders is....

(met enige trots)

Nu is 't waar.... ze heeft hier 'n hoop geleerd!

VADER

(lachend):

Bliksems Wim.... wat heb jij nog 'n slechte kijk op Jo.... Weet je wel, dat ze jou vèrre de baas is?

WIM

(dodelik beledigd):

Er is geen sprake van ‘baas’ zijn tussen ons, vader.

VADER:

Och kom, dat bedoel ik ook niet.... Wat ik meen is dìt.... dat jij oneindig meer van haàr geleerd hebt.... en nog leren mot.... dan dat jìj aan haàr hebt geleerd.... Jij hebt wat meer gelezen en geleerd.... zij hebt wat meer geleèfd.... begrijp ie.... ze is zoo'n heerlik praktiese vrouw.... die ontmoet je zo zelden zó....

WIM

(nog niet verzoend):

Mij wel es wat àl te prakties.

VADER

(nadrukkelijk):

'n Groot geluk voor jòu en voor hàar, Wim! Ze zègt niet veel.... maar gaat stil haar gang.... en leeft haar eìgen leven.... Stel, dat ze zoveel oreerde as jij! Ze zou de tijd niet hebbe om te doèn, wat ze wilde!

WIM

(lachend tegen z'n ergernis):

Bedankt voor 't komplement....

VADER

(gul lachend):

Niet te danken - we hebbe allemàal wel es wat nodig!

Tweede toneel.

DE VORIGEN. BAKKER en BREYER.
Bakker en Breyer zijn 'n paar afdelingsleden. De eerste is een consciensieus huisbezoeker. Op z'n prooi losgelaten, vervolgt hij hem achter deurraampjes, op donkere trappen, in koude stegen en tochtige sloppen, ja tot zelfs in de koesterende schoot der huiselike familie onder de wantrouwende aanwezigheid der liefhebbende huisvrouw. Hij bespaart niemand ook maar 'n enkel argument uit z'n omvangrijk arsenaal en als ie achter 'n naam op z'n briefje 'goed' zet, dan zouden zelfs bisschoppelike banvonnissen of herderlike verdoemenissen de koers van dit oordeel niet beneden pari kunnen brengen. 'n Bedaarde, stevige kerel met beheerste kracht, rustige stem en fiere kop.
Breyer daarentegen is geheel leven en beweging. Noem de partij en hij glimt, noem 'n bekend partijgenoot en hij jubelt, bestrijdt z'n mening en hij fulmineert, doe ongelovig en hij bespuwt u met z'n verachtingen met pruim-sap. Bovendien spreekt hij geen Hollands doch Amsterdams. Om al deze redenen is hij 'n schitterend kolporteur, plakker en verspreider; voor huisbezoek deugt hij evenmin als de heer L. de Visser voor agent van een glasverzekering.
Moeder De Koning geeft de bezoekers stoelen, doch Breyers gemoedsgesteldheid is voor 'n stoel ten enenmale ongeschikt.

BREYER

(losbarstend):

Se sitten d'r an!

VADER

(informerend):

Hallo?

BREYER

(oreert):

Nou... je begrijp[1] 't wel... die oranje fodderommel van de Liberale... Benne ze effe belazerd mitter oranje! Me jonge hep me wel es verteld, dat ze de nikkers in Afrika stik-gek kenne make mit 'n fijn kleurtje.... Sien se seker de kristelike broekies òòk voor nikkers an!.... Nou 'k sel niet segge.... d'r bènne d'r onder.... die denke datse fan oranje frete kenne.... Ook 'n truk! (prononcez: 'trek')

VADER:

En.... vergadere ze nog?

BREYER

(fulmineert):

Jesis kerel.... da's nou net 'n fijnste van de mop.... Morgeafend.... gròte.... opènbare.... vergàring.... Entrée frij.... debat.... frij....

(à tempo)

groot lèf, maar we selle se es effe 'n gesonde opdonder gefe.... En wie denk ie nou, dat er speecht?

1) We zullen niet trachten, de schoonheid van de Amsterdamse klanken foneties te benaderen. *Is* trouwens niet te benaderen!

WIM:

Van Ommeren toch niet....

BREYER

(manifesterend):

Jacobus Cornelis van Ommere.... liberale kandidaat foor de bestekamer! Nou scheurt me hemd!

VADER

(hoofdschuddend):

Hij alleen.... de hele avond!.... 't slachtoffer....

BREYER:

De hele afend? Denk ie, dat ie sofeul op z'n boekie hep? Nee, meneer Tolsma sel 't eerst effe segge.... taierie en praktijk van 't sosialisme.... ken je je alvast op wapene.... rood Saandam, Vliege en Wibaut.... motte ze òpkomme as se 't beter kenne.... en dàn meneer fan Ommere... over 't Liberale gemeenteprogram.... Chot sel je lazere.... 't gemeenteprogram fan Jakop van Ommere.... Weet je, wat sìjn program is?

VADER

(geamuseerd):

Nou?

BREYER

(gochelaarsbeweging):

Van roeftem! Chrabbele en chraaie sonder s'n eige teverslikke.... Seg, ga jìj debattéren?

VADER

(onschuldig):

Nee....

MOEDER

(verbaasd):

Hè - wat zeg je.... ik docht, dat je vast ging!

BREYER

(ongelovig):

Seg, maak nou cheen chijntjes.... 'k Verkreukel me eige nòu al van de stuipe.... as 'k denk, dat jìj dat liberale program te grase neemt..

VADER

(kalm):

Toch ga ik nièt.... er is nuttiger werk te doen.... de huisbezoekers benne nog niet klaar.... die motte morge deùrwerke.... de plàkkers hebbe nog wat te doen.... d'r mot nog verspreid worde....

BREYER

(nog altijd niet van de ernst overtuigd):

Dus je laat morgeafend die lefschoppers d'r gàng gaan....

VADER

(vast):

Ik laat mìjn program niet door anderen in de war schoppen, vooral niet door tegenstanders....

BAKKER:
Volkomen juist.... As wìj doen, wat we te doen hebbe....

BREYER

(diep geschokt):

Jesis nog toe.... wat selle se dàt uitspeule! Se segge natuurlik, dat je geen lèf hep

(vriendelik)

Sou ik òòk segge....

VADER:
Jij laat ze kalmpjes praten, Breyer

(plagend)

en je gaat morgenavend gewoon op huisbezoek.... of ben je klaar?

BREYER

(fel protesterend):

Chotbewaarme, ìk op huisbesoek! Asse mijn porum sien, heppe se al chenocht vamme! Ikke ben van de knòkploeg, man.... 'k ken wel fèchte.... maar geen smoesies make....

VADER

(beslist):

Goed, dan ga jìj plakken en verspreiden.... Ben jij al klaar, Bakker?

(Breyer gaat zitten met de onverschilligheid van iemand, die z'n laatste greintje vertrouwen in de mensheid heeft zien beschamen).

BAKKER

(haalt z'n lijstje voor de dag):

Nee.... 'k heb er nog zes.... Vanavond nog twee en morgenavond 't staretje

(glimlachend)

Fijne waar is ter bij.... Mot ik je effe vertelle....

WIM:
'n Slècht lijstje?

BAKKER:
Warachtig niet.... Acht beslist goeje van de veertien.

MOEDER

(deelt koffie rond)!

As ze zo allemaal benne....

BAKKER:
Nou, de geest is goed.... De Kristelike mòtte Jacob van Ommere niet erg.... Maar om op dat geval terug te komme.... ik ga 'n uurtje geleje erregens in de Willemstraat binne.... in dié buurt stap je zò 't huis maar in, begrijp ie.... as je lange benen heb ben je met één stap van de buitedeur in de bedstee.... nou, daar was 't zwijnepan.... vier

kindere bijna niet angekleed.... de twee jongste krope over de grond, ik keek zo tege d'r nakende billetjies.... vader stomlazeres en moeder ziek op bed.... zag d'r uit as de tering....

MOEDER

(meewarig).

Zeker 'n zéman....

BAKKER:

Ja, tenminste toe ze de zee nog niet vrijgemaakt hadde.... Affijn, die kerel rolt zoo'n beetje van z'n stoel en vraagt wat ik hebbe mot. Nou, ik stong paf.... wat mot je tege zoo'n oliekruik redenére? Ik zeg: ik kom voor de verkiezinge.... O, zegt ie, zwaaiende.... dat is al làng goed man.... daar ken jij gerust over op één oor gaan legge.... Wie stem je dan? vraag ik.... Nou, zegt ie, da's nog al wiedes.... van Ommere mot erin en Troelstra d'r uit....

BREYER

(zijn onverschilligheid is tegen deze krachttoer niet bestand):

Chot sel me stompe.... wat 'n grasnikker....

WIM:

't Is vlijend voor van Ommeren....

BAKKER:
Nou.... ik zeg, waaròm mot Troelstra d'r uit? Begint me de vent op te scheppe: Troelstra wil al de mense dwinge om niks te zuipe as tee en kerremelk.... omdat er zoveul benne, die d'r eige taks niet kenne.... Maar, zeit ie.... ìk ben geen kind.... ik weèt, as ik chenocht heb....

VADER

(lachend):

Zelfkennis is 'n gòed ding.

BAKKER:
Heb ik 'm gevraagd, of ie dan nòu genoeg had.... Nou, je begrijpt.... ik wou dààr niet gaan knokke, dus 'k most bene maken. Daarom ben ik effe hièr gekomme.... tot het daar op straat weer rustig is.... ik heb er nòg twee klante....

(bel, Moeder doet open)

VADER:
We motte die stakkerd in de gate houwe, Bakker.... As we es wat voor 'm doèn konne.... dan benne zukke lui wel te winne.... Ze zuipe uit ellendigheid....

BAKKER:
Och jo, d'r zitte d'r ommers in onze afdeling wel 'n stuk of zes zeve, die net eender geweest benne.... 't Is eerst wel verdomd lastig om wat ellende uit d'r bodies te halen en d'r wat rooie blommetjies te pote.... Maar 't zou niet de eerste keer weze, dat 'k 'et klaar speulde....

BREYER:
We selle je 'n baantje gefe as sendeling, fader.... sendeling met rooie blommetjies....

WIM

(siterend):

Zóó als een bloem van zomerrood papaver Rustig vol rood staat, midden in gedaver Van zonnevuur

(Moeder komt met Jo binnen)

Derde toneel.

De vorigen.. Jo.
Wim springt op Jo toe en geeft haar uitgelaten 'n zoen. Trekt haar vervolgens knus naast zich op de divan.

WIM:

M'n roje bloem....

(zacht)

Ben je ontsnapt?

JO

(zacht).

Ja, 't heeft moeite gekost, jo.

BREYER

(is intussen opgestaan, evenals Bakker, om te verrtrekken)

Nou seg, so gek heb ìk m'n wijf niet gewend....

WIM

(kwasi-eenvoudig):

Och, waarom zou je je vrouw geen zoèn geve, Breyer....

BREYER

(met gepaste gevoelens):

Sodemieters.... 'k denk dat se van d'r selfers fiel.... of *ikke,* daar was óók kans op.... Se sou fast denke, dat 'k mit 'n ander wijf op sjouw was geweest.... Niet dat 'k 'n kwaad lefe hep, mitter.... Maar sie je.... as ie zes kindere hep, behalve de vier die dood binne.... nou dan chaat de sjeu er wel wat òf....

WIM

(zeer wijs):

Zodat het huwelik gewoonte geworden is....

BREYER

(hanteert de douche):

Nou ja.... wat sou dat.... Aardappele vrete is òòk 'n gewoonte.... eet jìj ze nièt.... as ie ken....

BAKKER:
Jij ken je slecht indenke Wim, in 't huwelik van 'n werkman.... Weet je.... wat eigelik bij òns de liefde is tussen man en vrouw?.... De beroèrdigheid, die je same geleje hebt....

VADER:
Juist.... 'n soort dankbaarheid, omdat je vrouw de grootste portie opvreet....

BREYER:
En de grootste portie sentrale keuke voor mijn en de spruite overlaat...

WIM

(oprecht verbaasd):

En toch zou jullie iedereen anrajen om te trouwen.

BAKKER:
Warachtig.... teminste elke werkman.... 'n grote meneer hòeft niet te trouwe.... 't zou beter weze as dié 't niet deje....

BREYER

(grinnikend):

Gelegenheid ghenocht....

BAKKER:

Maar wìj. Wat zou *ik* weze zonder tuis.... zonder gezelligheid om me heen as 'k ofgesjouwd tuis kom.... wie zou me schoon in de klere houwe.... m'n potje koke.... me òppasse, as 'k ziek ben.... waar zou 'k an denke onder m'n werk as an m'n gezin.... an me kindere.... òngetrouwde werklui benne potters of kroeglopers.

MOEDER:
Zodat ik maar zegge wil.... dat jullie de vrouwe hard nodig hebbe....

BAKKER:
Verdomd! Maar zij òns ook.... Wat is nou 'n ongetrouwde vrouw, as ze op jare komt....

MOEDER:
Hebbe 't soms 'n stuk beter as 'n getrouwde vrouw met 'n huishouwe...

BREYER:
En toch steke se de gek mit 'n faatje suur bier.... en niet met 'n getrouwd wijf, dat 'et veut minder hep....

JO

(bitter):

Omdat 'n niet getrouwde vrouw gepassèerd is.... Ze is dus minderwaàrdig.... Niemand had trèk in d'r. Zo gaat het immers ook met àndere koopwaar: wat onverkocht blijft op de markt is minderwaardig.

MOEDER:
En de mànne dan.... die ongetrouwd blijve.... benne die òòk minderwaardig?

JO:
Nee.... want de man neèmt en als ie nou nièt neemt.... des te flinker is hij.... De vrouw wòrdt genomen.... dus als ze nièt genomen wordt... dan is dat niet haar eigen wil maar.... niemand heeft zin in haar gehad..

WIM

(vurig):

Wat 'n gruwelike.... godsonmogelike onzin toch - of elke vrouw zich zo maar laat nèmen - als 'n willoos ding....

BREYER:
Nou.... de mijne laàt d'r eige niet nème, hoor; oppasse effe!

BAKKER:
Weet je wel, dat ze 'n vrouw onzedelik noeme.... as ze moeite doet voor 'n man.... Daarom doène ze 't toch wel.... maar in 't geniept, zie je.... En ze wille 't nòoit wete.... Om d'r fesoen, snap ie....

WIM

(op wie 't woord 'fatsoen' werkt als 'n roje lap op 'n stier):

Ja, daar hèb je 't weer.... Om 't fatsoen.... Om burgerlik huichelaars-vernis.... Om der wille van gore schijnheiligheid.

BAKKER:
Maak jìj 't anders, as je ken!

VADER:
Juist.... dat zou Wim graag maar effe in 'n vloek en 'n zucht doen.... maar we motte nog effe geduld hebbe.... Eerst zelle we ze lere om róod te stemme....

JO:
Juist vader, één ding tegelijk.... Eerst u raadslid....

BREYER

(lachend):

Nou, as uwes ouwe heer dat nou eries hoorde....

JO

(gedwongen vrolik):

M'n papa is 'n beste man.... jongens, maar laat hem in Godsnaam niet naar de Raad gaan....

BAKKER

(gaat naar de deur):

Om uwes te dienen, 'k zei d'r m'n bèst voor doen....

BREYER

('ten laatste male'):

Dus je debatteert niet....

VADER

(pakt hem lachend bij .de schouder):

Je bent 'n bèste kerel, Breyer....

BREYER:
Maar je most geen kop hebbe.... hè.... ja, dat kenne we....

VADER

(lachend):

Nee jo, je most juist wèl 'n kop hebbe....

BREYER

(in de deur).

O so, nou 'k heb dan tenminste 'n smòel.... Dus.... ik mot an de lui segge....

VADER:
Dat ik nièt debatteer....

BREYER

(zeer verontwaardigd):

Verrek, eigewijs stuk frete

(beiden af).

Vierde toneel,.

DE VORIGEN, behalve BAKKER en BREYER.

MOEDER:
Zeg, ga jij niet debatteren?

VADER:
Natuurlik!

MOEDER:
En daarnet zeg ie....

VADER:
Waàrom denk ie nou, dat ik morgenavond ga? Om me door m'n eige mense te laten toejuichen?.... Nièt nodig.... Dus.... om de paar niet-overtuigden, die tussen dat liberale stelletje zitte 'n pòr te geve in ònze richting.... Prakties nut zei 't niet veel hebbe.... Nou.... had ik tegen onze omroeper gezegd: ‘ik ga debattéren’.... dan was de zaal morgen halfvol partijgenoten.... En die mòtte daar niet komme.... ze motte werke.... Begrepen, vrouw.... konsigne: ‘hij gaat niet debattéren.’

MOEDER:
D'r is anders nìks an, om enkel tege tegenstanders te prate....

VADER:
Voor je plezier doè je 't niet.... Niet waar, Jo?.... Kind, je kijkt vanavend zo ernstig.... schèelt er wat an?

JO

(neerslachtig):

Och, de toestand wordt onhoudbaar tuis.... Vader schijnt 'n kolossale klap met spekulasies te hebben gekregen.... En nou schijnt ie samen te motte gaan doen met André's vader.

VADER:
Bliksems.... dat wil zegge, dat ie 't knechie van Van Buren wordt....

JO:
Dat schijnt wel, want vader is er kapot van.... Bovendien ken ik de gevoelens van de familie Van Buren ten opzichte van mij.... zodat het me niet verwonderd heeft....

(moeilik)

dat vader gister met 't voorstel voor de dag kwam.... om me 't huis uit te jage....

WIM

(opspringend):

Is tie bebliksemd! Godverdomme, wat 'n poen -

VADER:
Ik had dat allàng verwacht, Jo....

JO:
Och, ik ook.... Maar toch.... doet het me meer an als 'k dacht.... Vader is nou helemaal overgeleverd an de familie van Buren en an.... z'n vrouw.... M'n zuster tekent overmorgen an.... 't wordt hoog tijd... dus hij zit nou voor goèd vast.... 't is hopeloos.... en ik mot in 'n betrekking buiten de stad....

WIM

(haar omvattend, hevig):

Dat doe je toch noòit.... je ken toch hièr komen....

(als niemand wat zegt)

Of mag 't niet, vanwege 't fatsoen?

MOEDER:
Och jonge.... wat òns betreft.... maar wij kenne hier niet beslissen. Dat mot Jo zèlf doen.

WIM:
Wat is dat voor 'n betrekking?

JO:
Kinderjuffrouw.

WIM

(nijdig):

Dat wil zeggen: sloof.... vaatdoek voor 'n paar geldpoenen.... dat gebeurt nooit!

MOEDER:
Arm kind, as ie dàt worde mot.... ik ben 'et òòk geweest.... nou!

WIM:
Maar 't gebèurt ook niet.... je komt immers hier, Jo....

JO

(zacht):

Jouw voorstel is dwaas, Wim.... Ik kàn hier niet in huis komen.

WIM

(bitter):

O zo, wat zelle de mènse zegge, niet?

JO:
Och Wim, dat weet je wel beter, jongen.... Maar ik kàn vader die slag in z'n gezicht niet toebrengen..... Dat kàn ik niet....

VADER

(overtuigend):

Juist Jo.... en dat màg je ook niet.... Je vader is 'n zwakkeling.... hij verdient meer meelijden.... dan verachting....

WIM

(korzelig):

Ik hou niet van die teerhartigheid....

VADER

(ernstig):

Zèg toch niet zulke dingen, Wim.... Jij màg van Jo niet eisen.... dat ze haar vader in 't openbaar te kijk zet.... terwille van jou.... Bovendien kunt jullie elkaar schrijve.... en ook nog wel es spreken, denk ik....

WIM

(spottend):

Es schrijve en es spreke.... bepaald idyllies....

(fel)

Dat Jo zel worde afgebeuld as 'n dienstmeid komt er zeker mìnder op an....

MOEDER:
As 't mijn dochter was, gebeurde 't niet.... *Ik* weet, wat diene is.... Maar wìj doen 't Jo niet an.... wat motte wìj doen....

WIM:

O zo.... als 't uw dochter was gebeurde 't niet.... En Jo is méér voor u dan 'n dochter.

MOEDER:
Och.... as Jo wil - *ik* zou 't heerlik vinde.... an jullie heb ik zo weinig.... je bent haast noòit tuis....

VADER

(hoofdschuddend):

Moeder....

JO

(gaat naar Moeder toe, legt de handen op haar schouders en ziet haar in de oogen):

Hebt ú van uw vader gehouden, moeder....

MOEDER:
Zeker kind.... hij is nou al haast twaalf jaar dood....

JO:
Zou u hem dàt kunnen àandoen.. wat Wim nu van mìj wil?

MOEDER:
Hij doet 't toch zichzèlf an....

WIM:
O zo!

JO:
Maar ìk kan hem sparen, door buiten de stad te gaan.... Als ik hier bleef.... zou m'n geweten geen ogenblik gerust zijn.... en misschien

(zeer zacht)

dat ie later nog es bij me terugkomt.... als Wim en ik getrouwd zijn.... en 'k zou zo blij weze.... as 'k mezelf dan niks te verwijten had....

MOEDER

(haar geroerd omhelzend):

Je mot gaàn kind.... Je hebt gelijk.... Maar wij zelle je misse....

WIM

(pakt Jo bij de schouders en ziet haar recht in de ogen):

Heb je daar de kràcht toe, Jo.... werkelik....

JO

(rustig):

Wim, jongen, als jìj van me houdt, heb ik overàl de kracht toe

(legt haar hoofd op z'n schouder).

Maak het me nou niet moeiliker, zeg....

(bel, Moeder gaat opendoen).

VADER:
Acht maande vliège om kinderen, dan is Jo meerderjarig en kenne jullie trouwen....

Vijfde toneel,

DE VORIGEN, DOMINÉ WOODBROOK.
Als dominé met moeder binnenkomt, staren allen hem sprakeloos aan. Dominé zelf vindt evenmin woorden om de enigszins bizarre situatie op te helderen. Eindelik komt De Koning op 't idee dominé aan te spreken.

VADER:
Goede avend dominé.... gaat u zitten

(schuift 'n stoel bij).

Uw bezoek is onverwachts.... vandaàr onze verwondering.... Wat is er van uw dienst?

DOMINÉ

(gaat zitten en doet manhafte pogingen, zijn rol van zendeling op waardige wijze te spelen):

Ja, zièt u.... ik kom eigelik niet voor mezèlf.... ik doe feitelik niet meer dan 'n boòdschap.... en

('t hoge woord moet er uit)

zèlfs niet eens 'n aangename.

JO:
Van m'n ouders.

DOMINÉ:
Van uw vader, juffrouw Van Ommeren.

WIM

(droog):

Kènnen we al dominé.... u kunt hem de complimenten terùg doen!

VADER

(gemoedelik):

Wim, laat dominé tenminste uìtspreken

(alzo is het woord opnieuw aan dominé, doch diens situatie is zodanig, dat hij stellig 'n gezang liet inzetten, als hij 'op stoel' stond).

DOMINÉ:
U zult weten, meneer De Koning.... dat het de familie Van Ommeren bizonder grieft.... dat.... hm....

VADER

(rustig):

Jo hier an huis komt....

DOMINÉ

(oprecht dankbaar en derhalve veel opgewekter):

Ja, zo ongeveer.... Eigelik gaan ze nog vèrder.... met vermoedens.. die ik niet deel.... dat wil ik vooròpstellen....

WIM

(debatteerde liever):

Bizònder vriendelik....

(Dominé had wederkerig dankbaarheid verwacht en raakt opnieuw de kluts kwijt.)

VADER:
Gaat u verder, dominé....

DOMINÉ:
Enfin.... ze vinden dan, dat Jo.... en uw zoon.... hier wel wat veel alleèn zijn....

WIM

(breekt los):

En met hun lieftallige.... engelreine.... om zo te zeggen naïve zielen beginnen ze dus aan allerlei viezigheden te denken....

DOMINÉ

(waardig):

Ik heb reeds gezegd, dat ik deze vermoedens niet deèl.... ik acht er juffrouw Van Ommeren te verstàndig voor....

WIM:

Ah, aldus.... wat mìj betreft....

DOMINÉ

(koelbloedig):

U kén ik niet.... dus dat wil ik niet beoordelen.... In elk geval heeft de familie herhaaldelik getracht.... deze omgang met uw zoon te doen eindigen....

WIM:

Deze omgang te doen eindigen.... hm.... dat klinkt hoègzedelik....

DOMINÉ

(sussend):

Ten onrechte misschien.... dat is niet onmogelik.... Doch juffrouw Van Ommeren heeft geweigerd.... en is steeds haar eigen weg gegaan... Dat ze daardoor haar ouders grievend leed heeft berokkend.... schijnt haar niet te treffen....

WIM

(snikt):

Die arreme.... arreme.... ziele.

JO

(zacht):

Wim, laat mìj dat afdoen.... 't betreft mìj in de eerste plaats....

DOMINÉ

(met afgronden van somberheid in zijn stem):

Die starre houding heeft haar vader gebracht tot 'n slèchte daad

(Jo schrikt)

tenminste tot het voòrnemen.... *Ik* heb gedaan, wat ik kon.... maar tevergeefs.... Alleen ù, juffrouw Van Ommeren, kan die verhinderen....

JO

(zenuwachtig):

Wat wìl vader dan doen....

DOMINÉ:
Uw vader is toevallig.... achter 'n soort geheìm gekomen.... dat meneer De Koning hier betreft.... en dat voor hem zeer nadelig zou wezen.... als 't bekend werd.... vooral met de verkiezing....

WIM

(opspringend):

Wat 'n verdomde jùdas.... dat eerzame bestuurslid van.... uw menagerie.... wat 'n poen....

(vader geeft hem 'n dringende wenk en Wim ijsbeert zwijgende z'n verbolgenheid uit).

DOMINÉ

(met klimmende waardigheid):

Ik heb reeds gezegd.... dat ik de daad als zodanig

(als 'hoe' danig zegt ie niet)

laag vind.... Ik heb hem willen verhinderen.... alleen.... ik heb niet gekund.... *U* kunt hem verhinderen, juffrouw Van Ommeren ....door uw betrekkingen met deze familie te verbreken.... Mocht het u zwaàr vallen.... u kunt er uw vader mee bewaren voor iets zèèr leliks....

(Moeder De Koning is sinds 'het geheim' in 't debat gebracht is, totaal over stag gegaan, Wim is ongenaakbaar als een stekelvarken, alleen vader De Koning en dominé blijven beminnelik.)

JO:

Wat is dat geheim.... vader De Koning....

VADER:

Het enige geheim van m'n leven.... voor de buitenwereld altans.... is, dat ik bij m'n eerste patroon in Amsterdam.... ben weggejaagd voor diefstal

(hij zegt deze onpopulaire woorden met nadruk, onder stomme protesten van moeder, die de feiten wat vriendeliker aan wilde kleden).

JO:

U?.... Dat is toch niet waàr?

VADER:

Och kind.... de zaak is eenvoudig.... We werkte in een suikerfabriek. De gewoonte bestong.... elke avond wat suiker in je koffie-

keteltje mee te neme.... Ieder deed 'et.... en de direksie wist er alles van.... en dee netuurlik zó

(vingers voor de ogen)....

't spaarde loonsverhoging uit.... Zie je.... maar toe 'k 'n afdeling van de febrieksarbeidersbond had helpe oprichte.... toe had 'k ermee uìt motte scheije... Op 'n keer hieuw de portier mìjn an.... terwijl fijftig andere dèurginge... Ik most voor de direksie komme.... en netuurlik: ‘weggejaagd wegens diefstal

(tot dominé):

't Klinkt lelik, hè?

DOMINÉ

(‘verlos ons van de preektoon, Heer’)'.

Ik vind, dat de fouten van die ànderen.... *uw* fouten nog niet goedmaakten.... al....

WIM

(grommend):

....al begaan uw bràve discipelen.... schier dageliks.... duizendmaal èrger fouten....

VADER

(wenkend):

Zeker dominé.... volkomen eens.... we voeden tegenwoordig onze georganiseerden béter op.... Maar wat dat geheim betreft.... dat is het toch, dominé....

DOMINÉ:
Ja, dat ìs het.

VADER

(tot Jo):

Nou kind, je mot zèlf wete, wat je doet.... Mij lijkt het hele geval de moeite niet waard.... Eigelik heb ik het alleen daàrom nooit verteld an andere.... 't Zou weze.... of ik òp wou snije....

DOMINÉ:
Dat pleit toch niet voor het moreel....

WIM

(prakties als 'n heiden):

Maar als wìj nou es publiseren.... dat er àndere zijn.... die d'r hele vermogen verdobbeld hebben....

JO

(smekend):

Wim....

DOMINÉ

(boven op 'n Mont-Blanc van zedelikheid):

Dan doet ù ook 'n slechte daad.... maar belet uw tegenstander de zijne niet.... En dàt is mijn doel, jongmens....

WIM

(onaandoenlik):

'n Bizonder edel.... en hoog.... om zo te zeggen.... verheven doel weleerwaarde.... bereikt met *dito* middelen.

JO

(opstaande, ze is haar verontwaardiging over zoveel zedelikheid niet langer meester):

Ik zal m'n vader vanavend zèlf antwoorden, dominé.... Wilt u nu asjeblieft maar wèggaan.... afscheid nemen is niet nodig.... dat hebben we al mèèr gedaan.... ik heb geen behoefte aan 'n herhaling....

DOMINÉ

(staat haastig op):

Ik hoop, dat u rijpelik zult overwegen.... Als uw vader tot zijn slechte daad komt.... wast ù de handen niét in onschuld....

JO:

Wilt u hem dan nù maar gaan vertellen.... dat ik straks met hem spreken zal

(oprecht hatelik)

postiljon d'amour....

DOMINÉ

(retirerend):

Uw spot treft mij niet....

JO

(haastig):

Eén ding nog.... Is dit.... geheim.... van vader alléén.... of weten.... de andere huisgenoten er òòk van....

DOMINÉ

(in de deur):

Ik sprak uw vader onder vier ogen.

JO

(zacht):

Goddank!

WIM

(bitter):

Nou Kristen, reis nou maar vèrder naar de eeuwigheid....

DOMINÉ

(strak).

Goede avend

(af).

Zesde toneel.

DE VORIGEN, behalve DOMINÉ.
(Moeder is totaal buiten gevecht gesteld en zit huilend aan tafel, Vader en Jo overdenken de situatie, Wim commentariëert aldus de gebeurtenissen voor 'n dankbaar publiek.)

WIM

(ijsberend):

Da's nou 't tòppunt.... De wraak eens Kristen.... of de zwarte hand.... van dominé Woodbrook.... Goed voor 'n bioskoop

(grimmig).

En zo uw vijand u prest één.... mijl te gaan.... zo ga zeven mijlen.... en vervolgens tot ge neèrvalt.... 't Is verdomd idyllies. Jo mag zich opofferen voor d'r engelreine vader... om hem 'n slechte daad te besparen.... Godverdomme nog toe.... dat is nou de kettinghandelaar Van Ommere... motte ze 'n slechte daad bespare.... Allejezis.... as die vent as die dominé niet zo alleronmogelikst.... allerongenaakbaarst.... alleronaanvechtbaarst.... gràsgròen was.... dan zou je 'm voor 'n fielt uitschelden....

VADER

(kalm):

Hij is geen fielt, Wim.... en misschien niet zo groen as jìj denkt.... Alleen.... hij zit vast an de verkeerde kant.... da's alles....

MOEDER

(huilend):

Jouw raadszetel.... is wèg.... en we hebbe d'r allemaal zo vàst op gerekend....

WIM

(hevig):

Maar moeder, wat is dàt nou voor onzin! Zouden de mensen vader in de steek laten.... omdat ie tien jaar gelejen genèkt werd door 'n direksie die hem dwàrs wou zitte.... As 't 'n fout was.... van vader.... dan hebbe jullie die met je ellende daarnà.... eer vader weer wèrk had.... dubbel en dwars geboèt.... De arbeiders zijn toch niet gèk.... Hoe komt de kuiper an z'n brandje, de timmerman an 't hout voor z'n kippenhok?.... Noù dan.... waar ben jullie dan toch bàng voor....

JO

(zacht, doch met overtuiging):

Toch wordt u niet gekozen, vader.... als dat nieuws in handen valt van de Liberalen....

WIM

(wanhopig):

Bliksems, Jo, we lachen die schijnheilige kliek doòd met d'r vreselik nieuws!

JO:

Nee Wim, dat geval.... medegedeeld op de manier.... zoals zulke dingen in verkiezingsblaadjes worden gezet.... zal 'n geweldige storm doen òpsteken.

WIM

(minachtend):

'n Geweldige storm.... in 'n glas water....

JO:

Juist.... na twee of drie dagen is er niks van over.... Maar je vader kost het in die tijd net z'n zetel....

WIM

(bitter):

Dus je zult toegeve.... en weggaan.... voor goéd.... en mìj nekke.... en jezelf òòk.... as ie tenminste nog wat om me geeft....

JO

(smartelik):

Wim, heb ik dàt verdiend....

WIM

(haar omhelzend):

Jo, lieveling.... je maakt me gèk.... ik kan je niet missen....

(trekt haar naast zich op de divan).

MOEDER

(overwonnen):

Jo.... kind.... je moet niet toègeve.... hoor.... Die lamme raadszetel mot dan maar verlore gaan.... We wille jou zò niet late gaan....

JO:

Och moeder.... ik weèt niet meer wat ik doen moet.... Vader.... zeg ù es wat....

VADER

(rustig):

Koman kindere.... late we de zake nou es kàlm bekijke.... Kijk es... dat hele geheim is niks waard, heb ik gezegd.... en dat zeg ik nòg....

D'r is één maar bij.... Dat zakie kost me m'n zetel as m'n tegenpartij het noù uitbrengt.... dàt staat as 'n paal bove water. Het zel dan zò inslaan, dat oppervlakkige partijleden.... as Breyer.... zelfs niet voor me naar de bùs gaan. Later.... as ze 't gòed wete.... as ze d'r ròes.... want zulke nieuwtjes brenge de mense in 'n soort dronkenschap.... hebbe uitgeslape.... dan hebbe ze d'r berouw van.... maar dan is 'et te laàt.... Dat geheim... mot ik zèlf uitbrenge.... uit vrije wil en nièt op bevel.... Daarom ken 'k 'et noù niet doen.... Al vertèlde ik 'et zèlf morgeavond bij m'n debat.... dan liep het nòg mis.... Ze zouwe zegge: ‘hij mòt het wel uitbrenge.... want wìj wete 'et.’ Wil ik raadslid worde.... dan motte zìj zwijge.... en ik voorlopig òòk.... 'n Andere vraag is of het noodzakelik is, dat ik nòu naar de raad ga.... Dàt vind ik nou nièt direkt.... Ik mot er tòch preke voor de heidene.... of liever voor de kristene.... dat is èrger.... Kommende jaar.... bij de algemene verkiezingen.... ga ik met 'n paar kameraads.... Dus

(opgewekt)

alles goed beschouwd Jo.... zeg tegen je vader.... dat ie 't geheim doet verkondigen van àlle daken.... en fielisteer hem.... met z'n raadszetel.... zeg hem.... dat ik van jou mèèr hou.... dan van 't baantje.....

WIM

(jubelend):

O zo, naar de dònder met die kliek!

(omhelst Jo).

JO

(maakt zich los en gaat naar De Koning):

Vader.... ik dànk u hoor.... (*vat z'n hand*) ù geeft me de kracht.... om dat van.... m'n eìge vader.... te verdragen.... Maar ziet u.... ik mag het tòch niet doen, hoor....

VADER:
Je mot het wèl doen, Jo....

MOEDER

(is opgestaan en staat naast vaders stoel):

Je màg niet anders, Jo....

JO:
Vader.... u sprak daar even as mìjn vader.... uit liefde voor mij. Maar

(langzaam)

u kunt dat nièt aan uw arbeiders verantwoorden....

WIM

(heftig):

Zij verlangen van vader geen laàgheid....

JO:

Ze verlangen Wim, dat vader ze hèlpt....

(tot De Koning)

: Het scheelt 't volgend jaar minstens twee zetels.... als u daar eerst 'n jaar alléén zit.... niet waar, vader?

VADER:
Misschien wel.... maar de prijs is te hoog, kind....

WIM:
't Geluk van vier mensen....

JO

(eenvoudig):

Je overdrijft, Wim.... Kijk es.... ik ben maar 'n gewoòn meisje.... heidin.... onzedelik.... weggestuurd van de Catechesatie.... dus ik mag wel es 'n keer liègen, hè?

WIM:
Waarom?

JO:
Ik ga vader beloven.... dat alles uìt zal zijn tussen ons....

WIM

(heftig):

Dat zal je niét....

MOEDER

(zacht):

Dat kàn je toch niet, Jo....

JO:
Dat kan ik wèl.... Maar ik zal die belofte breken.... zodra vader uit vrije wil gesproken heeft.... zonder dwang....

VADER

(getroffen):

Jo.... je bent 'n flinke meid.... maar dat kan ik niet van je aannemen.

JO

(grijpt z'n hand):

U moèt het aannemen.... en Wim

(slaat haar andere arm om hem heen)

die z'n leven wil wijden.... aan de arbeiders.... zal me deze kleine opoffering niet moeilik maken, hè?.... moedertje.... we zien mekaar weer gàuw, hoor....

MOEDER

(huilend):

M'n arme kind....

JO

(tot De Koning):

Dus wìnnen hoor, overmorgen....

VADER

(nadenkend):

As je vader teminste niet mèèr geeft om z'n raadszetel as om jòu!

JO

(hartstochtelik):

O nee.... vader hòudt nog van me.... ik ben er zèker van.... kom....

(zacht)

laat ik nòu gaan.... dat ie niet in de verleiding komt.

Doek.

8-1-'19

Charlotte Bara

In den schouwburg te Utrecht zag ik Charlotte Bara haar dansen uitbeelden met een overmoed en een zich-zeker-voelen als slechts een tegenwoordige jeugd van 16 jaren kan ten toon spreiden. Juist het zich niet bewust zijn van den chaos van moeilijkheden, welke zij nog doorworstelen moet, om haar danskunst tot de meest bereikbare volmaaktheid te brengen, stelt haar in staat haar talenten in den aanvangsvorm te laten zien.

Den avond voor dien van haar optreden, verscheen in het Utrechtsch Dagblad een ingezonden stuk; waarschijnlijk bedoeld als introductie, en waarin eerst een verhandeling werd gehouden over ‘de dingen die hebben afgedaan,’ of wel het sterven der oude ‘Darstellungskunst;’ over het nieuwe leven der ‘Ausdruckskunst,’ een niet zeer juiste verklaring dezer ‘künste,’ en ten slotte over het wonderlijke, hoe Charlotte Bara ‘zoo een kind van haar tijd kon zijn, dat ze de geheele omwenteling in het leven en in de Kunst onbewust heeft meegeleefd en ze met haar danskunst volkomen onbeïnvloed, geheel intuïtief die nieuwe wegen heeftingeslagen.’ Tenslotte nog de verklaring, dat voor haar de muziek iets even bijkomstigs is, als haar costuum, scènerie of belichting. ‘De hoofdzaak is voor haar de verzinnelijking van iets abstracts en de muziek is nauwelijks een bescheiden begeleiding.....

Ik geloof er niets van.

Charlotte Bara gaf telkens weer, de impressie, welke de muziek op haar ziel uitoefende. Ze gaf werkelijk zeer schoon in gebaar en uitdrukking het karakter weer van Bach's Actus Tragicus en der beide Preludes van Chopin. Laat zij haar scheppingsdrang door welke aanleiding dan ook hebben ontvangen, de scheppingsvorm heeft zij ontvangen door de muziek. Hoe zou ze zich anders zoo nauwkeurig *kunnen* laten begeleiden. Want het zoeken van begeleidingen, welke met haar uitingen in karakter en rythme overeenstemmen, lijkt me al een zeer moeilijk geval en afhankelijk van toevalligheden. Ook heeft 't geen nut, omdat, als 't in haar bedoeling ligt iets buiten de muziek om te geven, zij deze dansen beter zónder muziek kan geven, wat op zichzelf zeer schoon kan zijn. Ook is 't verkeerd de muziek, welke zij gebruikt, slechts als begeleiding te laten spelen, deze eischt te veel voor zichzelf.

Maar in al haar dansen is het karakter aangeduid van de muziek. En daarom hoop en geloof ik zeker, dat haar theoretische inzichten zich zullen wijzigen als ze iets ouder, rijper geworden is, en dat dit jonge kind niet te veel beïnvloed zal worden door menschen welke haar kunstuitingen verdraaien tot wonderlijke fantazieën of ophemelen tot reeds grootsche kunst.

Haar uitingen zijn nog zeer primitief; alle techniek moet nog geleerd

worden. Ze veronachtzaamt metrum, rythme, accenten; negeert geheele maten, is bijna steeds te vroeg of te laat, bemerkt niet tijdig genoeg een motiefverandering - alle gebreken, welke den muzikalen toeschouwer een onharmonischen indruk geven, welke kregel aandoet.

Gelukkig is dat alles slechts een kwestie van techniek en tekort aan kennis, hetgeen te overwinnen is. Het beste toch heeft ze in zich, d.i. het vermogen, de indrukken, welke haar ziel beroeren, te kunnen weergeven.

Zeer zeker is Charlotte Bara een kind van dezen tijd, zoo jong en zoo zeker; en zoo zuiver een product van een wereld waarin nieuwe ideeën baan breken. Haar zielsuitingen, hoe primitief ook nog weergegeven, zijn oorspronkelijk en eigendommelijk, 't geen mij aandeed als een ware verademing. We zien toch jaarlijks in onze schouwburgen eenige nieuwe ‘danssterren’ mèt ‘leerlingen’ verschijnen, die het publiek trachten wijs te maken dat ze kunst geven. En maar al te veel slikken de menschen de pantomimes,de verhaaltjes, die ze bedenken op de schoonste muziek, om ons te bedotten met aardig en lieflijk aandoende bewegingen, welke aangeboren bevalligheid hun ingeeft. Geen sprake van ziel, diep nadenken of grondige studie; terwijl de danskunst de meest diepgrondige en meest veelzijdige studie vereischt!

In een lezing sprak Isidore Duncan: ‘Eens was de dans de voornaamste aller kunsten. Uit de diepte waarin zij gezonken is, moet zij weer verheven worden. De danseres der toekomst zal zulk een hoogte bereiken, dat alle andere kunsten door haar zullen worden opgeëischt. Artistiek meer uit te drukken, meer nog dan in alle andere kunsten, is de roeping der danseres.

Charlotte Bara - gij hébt een kans!

R. HOVEN.

Sakerno
door Maurits Dekker.

Hebt gij het bloed gezien, gij dwazen, dien heerlijken donkerrooden stroom, waarin de jakhalzen hun harige muilen kleuren? Hebt gij gezien hoe die wreedaards hun druipende lippen lekten en hoe wellustig zij hun lenige lichamen kromden? Kent gij de mieren die met hun scherpe scharen de lichamen van hun vijanden doorboren? En de tijger, die met zijn kromme nagels het zachte warme onderlichaam van de lama in één ruk openscheurt? Hebt gij uw blik al eens naar binnen geslagen, in uw eigen lichaam, in dat warnet van vieze stinkende gangen, waarin ontelbare bacillen zich nestelen en uw paleis kapotvreten? Hebt gij hen, wanneer gij in een stillen nacht wakend nederlag, nooit in uw lichaam hooren knagen? En kent gij den hartstocht van een infusiedier, den doodsstrijd van de vloo die gij tusschen uw vingers te pletter knijpt en den eeuwigen strijd der atomen? Begrijpt gij de vreugde van het zwaard wanneer het door den beul wordt opgenomen om den veroordeelde het hoofd van den romp te scheiden? En weet gij wat achter en om de ruimte is die gij wereld noemt en weet gij wie s' nachts de sterren laat gloeien?

Dat alles weet gij niet, en gij zult het nimmer weten, want uw gedachte is dom. En uw oog is blind, en uw oor is doof.

En hebt gij ooit uw god gevraagd om een antwoord? Uw god, het wezen dat het zelf niet weet, dat een dienstknecht is van de eeuwige macht: het mysterie. En vragen, gij vroeg hem toch nimmer? Ja, ge vroeg hem om spijs en ge vroeg hem om geluk en om een plaats daarboven, hoog boven den blauwen ether. Mensch, wat zijt ge klein en wat zijt ge zelfzuchtig. Gij vroeg hem een plaatsje in zijn mooi blauw paleis voor uw ziel, voor dat stukje ‘ik weet niet,’ dat in u is. Had hem liever gevraagd waar hij immer, al eeuwig en eeuwig zijn nieuwe ‘ik weet nieten’ vandaan haalt.

Voorwaar, hij had u het antwoord schuldig gebleven.

Hebt gij uw god wel eens gezien?

Neen, nimmer, nietwaar?

Gij zijt toch dom! Hebt gij dan geen gids, geen bijbel? En is er dan niemand die u den weg kan wijzen, waarvoor zijn uw priesters dan? Maar neen, niet bij hen te rade, zij weten den weg evenmin als gij.

Sakerno weet dien weg, gaat naar Sakerno zooals ik tot hem ben gegaan. Maar luister: als gij tot hem gaat, werp dan alles weg, heel uw bezit: de waarheid, de leugen, de liefde en uw menschelijkheid. Dat alles bestaat voor Sakerno niet meer en spreek nimmer in zijn nabijheid van dat laatste, menschelijkheid, want dan zal Sakerno u verbranden met zijn oogen die vuur kunnen schieten.

Bereid u dus voor om tot Sakerno te gaan; de weg zal vreeselijk zijn.

Sakerno is geen god en Sakerno is geen duivel, Sakerno is mensch. Sakerno kan geen vuur langs het zwerk laten flitsen en vloeken doet hij niet, dat is hij verleerd.

Sakerno is geboren tusschen de menschen, hij heeft tusschen hun geleefd en zonde en valschheid van hun geleerd. Vervloekt, de menschheid heeft Sakerno tot mensch gemaakt, nu is hij een duivel.

Vroeger, heel lang geleden, was Sakerno wit, dat is de kleur van de onschuld.
Toen werd hij groen, dat is de kleur der jeugd.
Later werd hij rood, dat is de kleur van de hebzucht.
En weer later purper, dat is de kleur van de liefde.
En daarna geel, dat is de kleur van de haat.
Toen grijs, dat is de kleur der menschheid.
En nu is Sakerno zwart, dat is de kleur van den dood.

Sakerno's geboorte.

Daar was een wit huisje aan 't eind van het dorp, neen, 't was niet wit, het scheen wit. Dichtbij kon men zien dat de pleister goor was, afgebrokkeld en bedekt met zwarte striemen van vuil water, dat uit de lekkende dakgoot stroomde.

Op dat huisje lag een dak van vuil bruin riet, waaruit een steenen schoorsteentje armzalig zijn mager pijpje omhoog had gewroet. In den goren gevel was een schuin verzakt deurtje en één raam met vele kleine ruitjes. En achter het huisje was een groote, oude boom met krom gegroeide takken, die hadden geworsteld tegen machtige luchtlagen en nu waren verstard in dat eene wanhopige gebaar, voor eeuwig. Dat huisje was mooi voor de blinde oogen van een schilder, voor den kunstenaar die in de diepste ellende schoonheid kan zien. Maar hij die aanschouwde en de dwaze gedachte die immer naar schoonheid dorst ter zijde durfde stellen, zag in dat kleine huisje een afschuwelijk monument van menschelijke ellende.

Daarbinnen was een kindje geboren. 't Lag naast zijn moeder in de donkere bedstede en schreeuwde als een klein redeloos diertje. Het kindje was leelijk, het had diepe rimpels in het weeke voorhoofd, groote oogen en een breeden mond. En met dien breeden mond lag het erbarmelijk te schreeuwen. In de kamer waren twee vrouwen met oude, leelijke gezichten, waarin het leven met onfeilbare zekerheid hun daden en hun hartstochten had gegrift. Zij spraken zacht en vloekten den kleinen schreeuwer. Toen werd de vrouw in het donkere bed wakker met een gil. En de vrouwen gingen tot haar en gaven haar drank uit een groene flesch. Dan streelden zij het kind en zeiden: ‘Wat is hij lief en mooi,’ maar zij dachten: Wat een leelijk mormel is het. En zij kusten het kind met hun valsche lippen en drukten op zijn jong voorhoofd het gloeiende venijn van den leugen. En de moeder lachte gelukkig, kuste het kind en gaf hem haar liefde.

Dat kleine manneke was Sakerno, of liever, hij zou het worden. Op zijn week gezichtje, dat niets menschelijks had, was nog geen trek van

menschelijken hartstocht of begeeren en in zijn oogen was niets dat sprak van gedachte en daarom was hij als een klein, dom diertje. Maar er was in zijn oogen iets anders, dat was een belofte, een wonderbaarlijke, verschrikkelijke belofte, dat was geen belofte van Sakerno, maar het was een van het lot. Maar de menschen die Sakerno zagen, konden dat niet begrijpen, want hun gedachte was dom en hun oogen waren blind. Er hing een groene, doffe sluier in zijn pupillen waar Sakerno doorheen zag, maar dat wist hij nog niet, want zijn begrip moest nog geboren worden.

Later gingen de vrouwen heen, toen viel de deur in het slot en het was stil, Sakerno schreide niet meer. Buiten begon het te regenen en in de ton achter het huis vielen de droppels, tik, tak, eentonig tik. En het hartje van den kleinen Sakerno tikte, tik, tak, en elke slag stuwde langzaam en regelmatig het begrip in zijn hoofd.

Toen ging de deur weder open. Er kwam een man binnen, hij was groot en breed en het water droop van zijn kleeren. Even stond hij stil in de opening der deur en zijn gestalte was zwart, want het was reeds avond. Dan ging hij met zwaren stap naar het bed en kuste het kind dat te slapen lag.

Dat was de vader, die Sakerno kracht gaf.

Toen Sakerno geboren werd was het herfst en toen Sakerno kruipen kon was het zomer. Daar was veel zon achter het kleine huisje, maar onder den boom daar was schaduw. Daar zette de moeder haar kindje neer in het gras, daar lag het te slapen en te lachen en te schreien. De gedachte begon te groeien in zijn jong hoofd en het eerste wat die gedachte bracht, was muziek. Niet de muziek die wij, menschen, kennen, maar heel dwaze muziek, dat was de muziek van het licht. Het glanzen van zilveren insectenvleugels, het trillen van lange grashalmen, het blauw van de lucht, en de kop van een grooten witten hond, dat alles was muziek voor Sakerno. Het was muziek, omdat het rythme der klanken voor ons een wonder is, en voor Sakerno was alles een wonder.

Sakerno greep met zijn kromme vingertjes in de zwarte aarde, dan bracht hij zijn handje naar zijn mond. Hij vertrok zijn breed bekje en begon te schreien, die aarde was naar in zijn mond. Later deed Sakerno het weer en toen nog eens, maar toen begreep hij en hij deed het niet meer. Sakerno leerde onbewust zijn eerste begrip, ‘naar.’ Neen, zijn eerste begrip was het niet, hij zoog zijn moeder, hij deed dat dikwijls, maar dat bedacht hij niet, dat kwam vanzelf. Maar wat doet het nu om verder over den groei van Sakerno's eerste begrippen te spreken? Wij weten immers niet hoe de geboorte der gedachte in ons zelve plaats vond; hoe zouden wij het van anderen weten? De gedachte komt in ons zooals het morgenlicht na den nacht komt en later komt het begrip en bedelft ons als de baren der zee en de machtigste rotsen zijn niet in staat om het geweld der zee te weerstaan.

Later, als het begrip komt, niet het zien van het gebeuren en het hooren, maar het begrijpen, het diep inleven, dan verplettert ons de waarheid die wij niet begrijpen kunnen.

Sakerno, in u werd de smart der eeuwigheid geboren, in uw lichaam

trilt de hartstocht der vernietiging, in uw gedachten verplettert het mysterie zijn pas voltooide paleizen van ether en ozon. De atomen van uw speervezels trillen onder den aanraking van het leven, uw bloed is het rood venijn dat onze lichamen maakt tot leeuwen die brieschend stuiptrekken om den laatsten houw van het doodend zwaard van het mysterie.

Straks, als de dag komt, zullen wij ontwaken en misschien uw denken begrijpen, Sakerno. Maar nu, nu zullen wij u gaan vervloeken. Want gij, gij ontroofde ons de schoonheid van het bedrog onzer zinnen. Nu gaan wij u vervloeken, maar straks, als de dag komt, een nieuwe dag met licht als kleur van bleeke rozen, dan zullen wij u zegenen. Maar dan, dan zal het te laat zijn, de wereld wacht niet, dan zal het leeg zijn en stil en tevergeefs zal de aarde op nieuw leven wachten.

De witte ether is gaan trillen. Daar rijzen van de wijde velden der gedachte de strepen, de rimpels, de golven. De bleeke luchten zijn gaan stijgen, zij gaan op in groote doorzichtige gestalten en hun hoofden zijn niets dan licht, wazig licht, als manenevels. En hun voeten, zij hebben geen voeten, zij verzinken in witte dampen. Zij gaan ten dans, zij dansen, zacht en rustig; een lied, een lied van heel uit de verte. Zij stijgen en wuiven de handen. En met hun rijzen de witte nevels, zij worden groen als het water van stille meren. Zij zingen, zij zingen zacht en wuiven.... heel ver.... De groene nevels stijgen, stil als wolken aan den hemel.

Het is stil.

Sakerno is kind geworden.

Sakerno kreeg bewustzijn van hetgeen hij zag. Het was alles een lichte en blijde openbaring voor hem. Alles was nieuw, alles ging hij leeren kennen en alles ging hij onderzoeken. Het leven leerde hem nu zijn twee zintuigen te gebruiken en 't eerst leerde hij twee mooie dingen kennen: de muziek en het licht. Muziek, dat was het blaffen van den hond, het tjilpen van vogels, het gonzen van insecten, als Sakerno dat hoorde, dan lachte hij en muziek was het dreunen van den donder en het loeien van den storm; als Sakerno dat hoorde was hij bevreesd. Maar het licht, dat vond hij het mooist. Er was een groot licht als het overal licht was, dat licht was fel en warm; als Sakerno er in wilde zien, dan deden zijn oogen pijn. Er was ook een licht als het overal donker was; dat licht was ook groot, maar het was niet heet en het stak niet als Sakerno erin keek. Sakerno wilde dat licht pakken, maar als hij greep tastte hij mis. Sakerno greep telkens weer, maar tenslotte werd het hem duidelijk dat hij het stille licht niet pakken kon.

Toen Sakerno ouder werd begreep hij dat die lichten ver, héél ver weg waren. Toen probeerde hij ze niet meer te grijpen, maar in de zon wilde hij kijken. Maar dat gelukte hem nimmer, en dan ging hij op zijn rug in het gras liggen en keek stil naar de blauwe lucht die óók hoog en ver was. Eens had Sakerno glinsterende boomtakken aan den hemel gezien. Toen was het mooi licht om hem heen geworden, heel hèl, maar het was gauw weer weggegaan. Dat speet Sakerno, maar plots voelde hij den grond beven en hij hoorde de ramen rinkelen en de boomen op het

dak vallen en een ijzeren pot, die op den steenen vloer stond, begon akelig te zingen. Hevig verschrikt kroop hij onder de tafel en wachtte bevend totdat het geweld was opgehouden. Heel zijn lichaampje trilde, zijn oogen waren wijd open en gebogen zat hij op een stoof met het hoofd tusschen de schouders. Toen het stil was, kwam er weer een prachtig licht maar nu werd Sakerno er bang van. Want nauwelijks was het licht uit, of woedende reuzen sloegen hun steenen vuisten op het dak van de hut en al de balken kraakten. Sakerno maakte zich heel klein in een hoekje en begon te schreien. Hij was zoo bang en zoo koud en die reuzen, zij sloegen en sloegen en de pot zong zoo akelig en het steenen mannetje op den schoorsteen had zijn gezicht vertrokken.

Het eerste wat Sakerno leerde kennen was licht en muziek.

Het werd weer najaar en Sakerno was dien middag in den tuin. Het had geregend en in de vochtige aarde zat Sakerno te wroeten met een tinnen lepel: hij maakte diepe gaten waar hij in ging kijken met één oog, totdat hij bang werd van de duisternis. Plots zag hij een geel glad ding in een gat kruipen, eerst was hij er bang voor, maar later overwon de nieuwgierigheid zijn angst. Toen raakte hij ‘het’ aan met zijn lepel, het begon te kronkelen en Sakerno kraaide van pret. Maar toen hij zag dat het weer wilde wegkruipen in den grond, greep hij het vlug. Nu draaide het in zijn hand; Sakerno lachte, toen vertrok zijn gezicht en hij liet het vallen. Nijdig gaf hij het een klap met zijn lepel. Twee dingen had hij nu, twee draaiende dingen. Nog een klap, nu had hij drie. Toen nog een tik, nog één, Sakerno gaf héél veel klappen en hij had héél veel draaiende dingen.

Sakerno had dien middag veel pret.

Na het licht en de muziek leerde Sakerno wat hartstocht was.

Maar er was reeds meer in Sakerno's bestaan gekomen, dat had hijzelf niet gezocht, niet bewust en niet onbewust. Het was vanzelf gekomen zonder dat Sakerno het wist, maar het was er, plotseling. Het was groot en donker en koud; het was overal, maar meestal kwam het als het stil en donker was, dan wist Sakerno dat het er was, maar hij zag het nooit. Hij wilde het ook niet zien, hij durfde het niet, want het moest vreeselijk zijn. Soms gebeurde er iets vreemds in hem, dan zat hij stil met zijn handen op zijn knieën en zijn oogen wijd open. Als hij heel lang zoo gezeten had, stond hij op en ging het vreeselijke zoeken; hij wist ieder plekje waar hij het vinden kon. Eerst keek hij dan in de schouw, die was hoog en donker, met van boven een klein lichtje. Als Sakerno daar lang in keek dan kwam het vreeselijke langzaam omlaag, heel langzaam, nu wilde het Sakerno pakken, hij voelde al een koude hand op zijn rug. Maar dan liep Sakerno weg en lachte, vreeselijk bang.

Dan ging Sakerno naar de waterton achter het huis, daar was het ook in. Sakerno nam dan een stoel en als hij daar op stond, kon hij juist over den rand in de ton kijken. Wat Sakerno daarin zag was héél, héél vreemd. Groote dieren met pooten als boomtakken, soms lagen zij stil, maar dikwijls begonnen zij plotseling te bewegen. Dan grepen zij en

zij hapten en zij vraten elkander op. Als het zoover was, dan kwam het vreeselijke, dan gaf Sakerno een gil en in de ton gilde het vreeselijke terug. Dan liet Sakerno zich van den stoel glijden, liep hard weg en verborg zich in moeders boezelaar. Maar het ergste kwam als Sakerno's moeder weg was; dan was hij alleen in de stille kamer. Eerst gebeurde er niets, de klok tikte gewoon, de poppen op de schouw stonden stil, en het vuurtje onder den ketel brandde rustig. Maar later dan begon het. Altijd begon de klok het eerst, het maantje op de wijzerplaat begon te lachen, tik, tik, riep de klok, knap, riep het vuur en liet zijn roode mannetjes danzen, hu, bromde de schouw. En dan kwam het vreeselijkste langzaam uit het zwarte gat omlaag. Dan ging alles dansen, alles sprak en alles tikte en allemaal riepen zij: ‘Sakerno is stout.’ En Sakerno durfde niets terug te zeggen, hij kroop weg achter zijn witten hond, daàr kon het vreeselijkste hem niet pakken.

Nu wist Sakerno wat vrees was.

Maar Sakerno zag ook mooie dingen. Ze waren héél mooi en zacht, maar als hij ze zien wilde dan moest hij stil zijn en het moest niet suizen en trommelen in zijn hoofd. Want als dat begon, waren de mooie dingen dadelijk weg. Die mooie dingen kwamen altijd als het overal licht was. Als de zon scheen en de lucht was blauw, dan zag Sakerno vogels heel, heel hoog. Zij gingen stil en ver en dan kropen zij in het mooie blauw. Wat moest het daar mooi zijn! Daar was niets donker en alles was er zacht. En daar waren mooie vogels en prachtige vliegen waar je doorheen kon zien. En boomen met takken van blauw licht en een groot vuur dat altijd stil was en waarboven geen donker gat was. En daar was God, een goede god waarvan moeder hem had verteld, en die altijd mooie liedjes zong. En God had mooie witte engeltjes met glimmende vleugels; daarmee zou Sakerno wel willen spelen. Maar hij zou daar nooit kunnen komen, want hij had geen vleugels. Maar misschien kon hij een vogeltje pakken, dan ging hij er bovenop zitten. Maar waarom kwamen de engeltjes nooit bij hem?

En 's avonds toen zijn moeder hem leerde bidden, vroeg hij héél stil of de engeltjes kwamen spelen. Hij maakte bankjes in den tuin van zand, heel klein, daar mochten de engeltjes in zitten. En hij legde er boomblaadjes en gras in, dan zaten de engeltjes zacht. En Sakerno ging lachen om die lieve kleine engeltjes. Maar de engeltjes kwamen niet, al bad Sakerno iederen avond. En de regen kwam en spoelde de bankjes weg, en de wind verjoeg het gras en de boombladeren. En toen vergat Sakerno de engeltjes voor altijd.

Als het nacht is geweest wordt het morgen.

Na den dag komt de nacht.

De dagen wentelen door de eeuwigheid als atomen en bouwen het verleden. Het licht van een nieuwen dag, is anders van kleur dan het licht van den vorige. De dagen vormen een wonderlijk mozaïek dat draait in de wenteling van het leven en dat steeds nieuwe schakeeringen vormt. Uit het leven stijgen wonderlijke kleurkolommen, zij zijn de gedachten

der menschen en bouwen den tijd van het heden. En de mensch die den kleurenstroom van den tijd over zijn hoofd voelt strijken gaat opwaarts en laat zich drijven in den nieuwen stroom. Maar de machtige slaat zijn handen voor d'oogen en lacht, en hij luistert naar het bloed dat wild door zijn aderen stuwt. Zijn bloed heeft een eigen kleur, zijn hoofd een eigen denken.

Nu is de kleur van Sakerno donkergroen.

Sakerno ging nu weten.

Hij kwam op school en ging daar leeren, maar dat bracht hem het weten niet. Het weten bracht het leven hem, dat bracht hem zijn eigen geest. De ontmoetingen met het werkelijke harde leven zouden het kind Sakerno maken tot den mensch Sakerno, en niet de stroom van een rivier, de letters van het Alphabet en het leven van Christus. Dergelijke wijsheid is voor menschen die als holle vaten of sponzen zijn, waarin alles opgezameld kan worden en die alles opslorpen. De meeste menschen zijn als vaten en sponzen, maar Sakerno's geest was helder als kristal, waarin heel de wereld weerspiegelt in wondere kleuren. Sakerno leerde nimmer lessen, hij ging liever zwemmen, spelen of wandelen, dan leerde hij meer dan dat hij lange dagen op duffe, harde schoolbanken zat.

Spelen, dat deden de jongens gaarne met Sakerno; hij wist zulke wonderlijke verhalen te verzinnen. Meestal kwam in die geschiedenissen een gedrocht of een booze geest voor. Dan moest Sakerno het gedrocht of den geest zijn en wee den jongen die in zijn handen viel. Als Sakerno een booze geest was, dan was de naaldenkoker van zijn moeder immer leeg. Sakerno stak de naalden dan door een stokje waarmede hij de jongens sloeg: want een booze geest en een gedrocht hebben scherpe nagels. Ook was hij hoofdman van een Indianentroep. Een arm bleekgezicht werd dan aan een boom gebonden en meedoogenloos gegeeseld met groene, taaie boomtakken. Altijd sloeg Sakerno het eerst en altijd sloeg hij het hardst. Als hij zoo bezig was, dan schitterden zijn oogen, dan joeg zijn bloed en dan gloeiden zijn wangen. Sakerno geleek dan een duivel. In die oogenblikken had hij zoo'n bleekgezicht wel dood willen ranselen, heerlijk.

Nu gaan wij Sakerno verlaten, de dagen zijner jeugd brachten weinig bijzondere dingen. Hij groeide op en met hem en in hem groeiden zijn vreemde, maar echt menschelijke hartstochten en begeerten. Straks zal Sakerno zelf u zijn leven vertellen. Die den moed mist om te luisteren keere terug; wij groeten hem.

(*Wordt voortgezet.*)

Sakerno

Hier sta ik, om mij is de wereld, boven mij de ruimte, en daarachter het mysterie. En in mij is het mysterie en in mij is het roode vuur der vreemde hartstochten.

Mijn mond is wreed zegt gij. Geen wonder, hij heeft menschenbloed gedronken.

En mijn oog zwart? Hoe kan het anders, het heeft de zwarte afgronden van het leven tot in de diepste diepten gezien.

Mijn vingers zijn krom? Zij hebben gewroet in de ingewanden der menschen; zij hebben getracht het mysterie te omvatten, maar zij grepen in de leegte: nu zijn zij versteend in dien vreeselijken greep.

Gegroet, gij dwazen, geschapen naar het beeld van uw schepper, gegroet.

Gegroet, gij denkers, scheppers der dwaze gedachte, gegroet.

Gegroet, gij priesters, verkondigers van de goddelijke leugen, gegroet.

Sakerno groet u.

Ontbloot uw hoofden, want gij zult dolen met mij door de moerassen der eeuwige smart, en door de zwarte wouden van het wonder der waanzinnigheid, gij zult met mij treden in het brandend vuur van den hartstocht.

't Was toen het nog licht in mijzelve was, toen er nog een groene nevel voor mijn oogen hing, waardoor ik het leed der wereld in wonderlijk zachte kleuren zag, 't was toen de boomen nog recht en trotsch en stil in de wouden stonden, toen de stormen hun kruinen nog niet aan flarden hadden gerukt, dat de liefde in mij ontwaakte.

Liefde, ge dacht dat ik nimmer de beteekenis van dat woord begrepen had? Ik heb het begrepen, goed begrepen, en 't is vreeselijk goed te begrijpen. Ja, nu niet meer, ik lach om de liefde, ze is nu voor mij als een rottende vrucht die in een mesthoop ligt te stinken. Liefde, achter dat woord wachten lange rijen van afzichtelijke gestalten. Daar staat de hebzucht met kromme klauwen en roodbeloopen oogen, de leugen met een grijns om den mond met rottende tanden. Het roode ondier van den hartstocht, zijn oogen schitteren en de adem uit zijn bek is louter vuur. Ge ziet ze niet, gij dwazen, gij ziet slechts een engel met zachte witte vleugels, een lichaam van albast, en een mond, die alleen zingen en kussen kan. Dwazen, gij zijt blind. Liefde, dat woord wordt geschreven met bloed en met geil.

't Was toen het nog licht in mijzelve was, toen de boomen nog recht en trotsch en stil in de wouden stonden, dat ik Melwintha leerde beminnen.

O, ik had lief, lach niet, want ik was even dwaas, als gij nu zijt. Ik vond het heerlijk dat vreemde in mijn borst te voelen, waarvan ik des daags niet waken en des nachts niet slapen kon. Ik vond haar oogen mooi en haar handen en haar spreken was muziek voor mij. Maar het mooist vond ik in haar, dat in en om haar wezen een vreemde tastbare ijl-heid was, waarvan ik het wezen niet begrijpen kon. En als ik haar aanzag dan was er een wonder in haar oogen, en dat wonder was haar liefde. Als ik dat mooie licht in haar pupillen zag, kon ik wel weenen. En des avonds als ik alleen was, dan kwam er een zachte, weemoedige atmosfeer om mij, dan werd ik droef van geluk, en ik weende. Ik kuste haar nimmer, Avant mijn liefde was verheven. En mocht ik het waas der mysterie, dat om haar heilig wezen hing, met ruwe handen verbreken? O, domme dwaas die ik was!

Maar eens, eens verbrak ik het. Toen gingen mijn oogen open.

Ik was een nacht alleen, 't was stil en zwart. Ik was wakker en onrustig, want er was een gloeiend vuur in mijn borst. Ik keerde in mijn bed, herhaalde malen en toen ik weder mijn gezicht naar den muur wendde, zag ik daar het roode ondier van den hartstocht staan. Zijn oogen schoten vuur in de duisternis en van zijn dikke lippen droop het geil. Ik wilde mij afwenden, maar toen begon het dier te lachen. O, het lachte zoo vreemd en wild, die lach van het gedrocht was niet te weerstaan: hij klonk als muziek van gillende fluiten en brommende pauken. Toen trok de groene nevel voor mijn oogen weg en het werd bloedrood om mij heen. Mijn borst werd heet, mijn slapen bonsden en 'k had een gevoel alsof mijn lichaam uit elkander zou barsten. Ik lachte mee, wild, met korte stooten.

Ge moet het dier van den hartstocht kennen, het is zoo lief.

Toen nam ik hem bij mij in bed, onder de dekens; zijn lichaam was heet en 't schokte van het lachen. Zijn adem was warm, maar hij stonk niet zooals ik mij immer had voorgesteld, hij was als de lucht van warme zuiderlanden die den geur van bloeiende tamarinde draagt.

Ik kuste het dier op den harigen kop. Maar het lachte: ‘Mij moet gij niet kussen. Melwintha moet ge kussen.’

‘Ja, ik moet haar kussen, haar moet ik kussen, Melwintha,’ hijgde ik.

Den volgenden dag heb ik haar gekust.

't Was als een heerlijken droom, van lentebloesem, van smart en van eeuwigheid.

Ik heb haar gekust op haar oogen, op haar mond, haar adem heb ik gedronken.

Verscheurd heb ik het bleeke waas der mysterie. Mysterie, dwaasheid: haar lichaam was heerlijk.

Haar bloed heb ik gedronken, in haar week lichaam heb ik gebeten: ik had haar lief.

Later werd ik wakker uit een vreeselijken droom. Ik wilde haar niet meer kussen, ik walgde.

Maar daarna kuste ik haar weer.

En later weer!

Zij wilde dat ik haar kuste. Zij heeft mijn speeksel gedronken, mij uitgezogen als een heerlijke, saprijke vrucht. Toen begreep ik dat wij een prooi van elkander waren en ik heb haar gespuwd in haar heete oogen.

Want ik, ik heb de natuur en het leven gezien. Wij menschen, wij vernuftige dieren, wij zijn domme werktuigen in de hand van het vervloekte mysterie, wij moeten teelen het geslacht dat komen zal om in domheid en zelfbedrog te leven, zooals wij geleefd hebben. In ons leeft de hartstocht, die zijn vuige tronie achter een masker van etherische liefde verbergt. En wij zijn de dragers van de smart der komende geslachten, omdat wij denken lief te hebben, maar slechts teeldieren en domme egoïsten zijn.

Liefde, haar woord wordt geschreven met geil en bloed.

Lach niet! Gij zult niet lachen om dat wat Sakerno zegt. Gij vreest de waarheid zijner woorden, die uwe valsche zielen aan stukken zullen scheuren: daarom lacht gij.

Straks zal Sakerno lachen.

* * *

't Was een nacht vol maanlicht, wit maanlicht. 'k Stond voor het kerkhof.

Boven de poort las ik in harden steen gebeiteld: ‘Memento mori.’ Ik las. ‘'t Is huichelarij,’ riepen de ijzeren doodskoppen in het hek.

‘Houdt jullie bekken,’ riep ik hen toe, ‘jullie bent toch ook door menschenhanden gemaakt, doodskoppen van ijzer.’

Ik ging in door de hooge poort.

Nu dacht ge dat het kerkhof een plaats van rust en een plaats van vrede was. Och dwazen, 't is een oord van leven, van strijd en ontzetting.

‘Gegroet, gij dooden; hier is Sakerno, de man die het leven door uw bleek gebeente heeft zien varen. Gegroet.’

‘Gegroet, gij wormen, pioniers der vernietiging, gegroet.’

‘Gegroet, rottende menschheid, gegroet, gij overwonnenen, uit uw graven stijgen de grijze dampen van uw stinkende lichamen. Boven uw starre lichamen is geen rust, de aarde kromt en schaamt zich omdat zij uw boosheid verbergen moet.’

‘Sakerno groet u.’

Toen ik deze woorden gesp roken had, gleed er een bleek licht voor mijn voeten. Eerst lag het stil, maar later begon het te bewegen en 't kroop op langs mijn beenen. Toen vatte ik het aan tusschen twee vingers en hield het voor mijn aangezicht. 't Was een vette, gladde worm.

‘Wat zijt gij dik en glanzend,’ sprak ik zacht.

‘'k Heb mij zooeven verzadigd aan een uwer broeders.’

‘En wat riekt uw lichaam wonderlijk.’

‘Geen wonder, ik heb gaten gegraven in een zachten buik, die verteerd was door syphilis.’

‘Door syphilis?’

‘Ja, dat is het heerlijkste wat er voor ons wormen is. Als er een nieuwe venerislijder onder den grond is gekomen, is er feest in de graven. In

zoo'n lichaam zijn duizend prachtige dingen. Daar zijn groene bacillen en roode, zij bevechten elkander in legers van millioenen. Meest zijn het de roode die winnen. Zij vechten totdat de laatste hunner tegenstanders vernietigd is. Dan beginnen zij de gevallenen te verslinden en ook hun eigen dooden ondergaan dat lot. Dat is een grootsch schouwspel, meestal gebeurt het in de darmen en in de maag: ik ben maar een gewone aardworm, maar ik mag het gaarne zien.'

'Wonderlijk, ik wenschte wel voor eenmaal dat vreeselijke te aanschouwen.'

'Wonderlijk? 't Is niet wonderlijk en 't is niet vreeselijk: 't is gewoon.'

'Ik wilde dat ik het zien kon, voor eenmaal.'

''t Is goed. Ge kunt zien. Geef mij het licht van uw oogen en de kracht van uw gedachte, dan zal ik u alles toonen.'

Toen gaf ik den worm, wat hij verlangde.

Ge lacht, och dwazen. Sakerno vertelt u geen sprookjes. Indien gij waar kondt zijn, zoudt gij kunnen doen wat Sakerno gedaan heeft, nu kunt gij slechts liegen.

En de worm sprak:

'Leg mij neder achter gindschen witten zerk, daar is de ingang der paleizen.'

Ik deed wat de worm verlangde en daalde af.

Het was er koud en vochtig en een vreemde lucht steeg opwaarts. De worm vulde de gang met de rondheid van zijn lenig lichaam, maar naast hem, in den zwarten aardwand, zag ik ontelbare wezens voorbij glijden.

'Wat is dat?' vroeg ik den worm zacht.

'Dat zijn de atomen der aarde, zij zijn de dragers van het rythme der eeuwigheid.'

Ik ontstelde, die gladde, vieze worm wist veel, hij was een wijsgeer, een profeet.

Wij gingen door vele gangen en hoe dieper wij gingen, hoe warmer de lucht werd. Er hing daar een zachte, zoete geur, nooit heb ik geweten dat lijkenlucht zoo aangenaam is. Eindelijk lag de worm stil. Voor ons was een lage, wijde poort, waardoor een blauwe schemering naar buiten viel. Daarachter klonk een vreemd gegons als het tikken van duizenden fijne hamertjes.

'Dit is de doodkist,' sprak de worm. 'Let nu op, je gaat iets moois zien.'

Ik huiverde: bij een lijk in de kist, welk een vreeselijke gedachte; ik was bang, maar liet het den worm niet merken.

Wij gingen in.

Vóór mij lag het lijk, een geweldig groote, donkere massa. Ik stond dicht bij de hand en zag hoe de wormen door een poortje kropen, dat zij in den vinger onder een gouden ring hadden gevreten. Onder de nagels uit droop geel vocht waar insecten in krioelden.

'De mensch,' sprak de worm. 'Deze hier was een rechter; bedelaar of koning, voor ons gelijk, wij vreten maar raak. Kom, wij gaan verder.'

De worm kroop de hand op. Ik volgde hem voorzichtig over de zachte vingers loopend, het was een walgelijk gevoel, dat weeke vleesch onder

mijn voeten. Eindelijk kwamen wij bij het aangezicht. Wat ik daar zag was vreeselijk; neen, toen vond ik het vreeselijk, maar 't was niet zoo, want het was waar en alles wat waar is kan niet vreeselijk zijn.

De mond en de oogen waren open; de laatsten waren als twee koepels van dof glas. Uit de neusgaten, die als twee ingangen van donkere tunnels waren, kropen witte maden af en aan. En de snor, o bittere ironie, het teeken van 's mans waardigheid, was een speelplaats van kleine, groene wormen, zij vraten gulzig van de zoete pommade die tusschen de haren kleefde.

Hoort, mannen der schepping, dragers der komende geslachten, Sakerno heeft u iets te zeggen. Vergeet nimmer uw lichaam te sieren met goud, uw haar te drenken in reukwater, maar bovenal, vergeet nimmer uw snorhaar te bewerken met welriekende pommade. Want zoo gij dit vergeet, zal in den dood uw aangezicht geen aanblik meer geven van een schouwspel van armzalige grootschheid.

'Kom,' sprak de worm, 'word wakker uit je mijmering; je hebt mij gevraagd te mogen zien, nu zal je zien, ga mee.'

En over de gele tanden gleed hij den geopenden mond binnen. Ik volgde hem. Die mond was als een vreeselijken kelder, gevuld van verpestende rottingsgeuren. Wij gingen dieper het duistere keelgat in, daar werd de stank vreeselijk. Ik duizelde, mijn hand zocht steun tegen den slijmerigen strotwand.

'Zie je,' hoonde de worm, 'hier in den dood wordt je beroerd van de pestlucht die uit een menschenkeel stijgt. In het leven heb je dat nimmer kunnen waarnemen, maar de mond en de keel der menschen zijn de bronnen waaruit de groene walmen van het levensvenijn opstijgen. O, deze mond heeft veel wrange smart en zwarte ellende over de hoofden der menschheid uitgestort. Jullie menschen moesten stom zijn, dan kon het venijn niet naar buiten komen en vrat jullie eigen hersenen kapot. Ga mee.'

Wij gingen door een warnet van kromme, donkere gangen. Eindelijk weer bleef de worm stil. Wij stonden in een vreemden grot. Daar hingen roode draden, en groene, en zwarte van de zoldering en in den vloer, die schuin naar 't midden afliep, was een rond gat. Ik keek naar beneden en zag niets dan duisternis.

'Hier,' sprak de worm, 'wordt alle boosheid geboren, en daar beneden in dat zwarte gat ligt het hart. Hier, boven je hoofd, dat zijn de draden der boosheid, de roode zijn die van den hartstocht, de zwarte die der wreedheid, en de groene draden zijn die der valschheid. Als de mensch leeft, vallen van die draden de druppels venijn, om beurten. Zij vallen op het hart en dat krimpt van wrangen pijn. Jullie menschen noemen dat berouw. De druppel verdampt en dan valt er weder een nieuwe, zoo gaat het immer door, zoolang de mensch leeft. Dit is de kamer waar de boosheid wordt geboren, geen mensch vermocht ooit deze ruimte te vinden. Daarom zegt de menschheid dat de slechtheid uit den geest wordt geboren, maar dat is niet zoo, al het booze komt uit het lichaam.

Maar kom, laat ons terugkeeren, de dag zal nu komen.'

Wij gingen opwaarts en ik was stil. Om mij heen bewoog het doode

menschenlichaam, de wanden bogen, zij werden hoog, en zij werden laag.

‘Wat is dat?’ vroeg ik ontsteld.

‘Dat is de stof die strijdt tegen de vernietiging.’

Buiten kwam de morgen.

Ik ging gebogen heen.

‘Memento mori’ stond boven de poort. Ik lachte luid en spuwde. De doodskoppen op het hek lachten mee, hard, schril, koud: een ijzeren lach.

Aan den einder was de zon, bloedrood. Ik ontblootte mijn hoofd en begroette den dag.

Toen werd het heet in mijn borst. Ik sneed een wonde in mijn pols en dronk mijn bloed. Gelukkig het was zoet. O neen, niet zoet, het werd wrang en bitter tusschen mijn bevende lippen. Ik spuwde het uit, en op den grond stond mijn naam in bloedletters geschreven: Sakerno.

* * *

Vurige vlam.

Trillende zon.

Buigende boom.

Zingende stilte.

Ik heb gevraagd, Sakerno heeft gevraagd: duister leven, vlammend leven, wie zijt gij, vanwaar zijt gij gekomen? Duister leven, laat mij uw mysteriekleed aan stukken scheuren, of laat mij branden in uw stillen vlam.

Ha, ha, Sakerno heeft gescheurd, gescheurd; zijn vingers zijn nog krom, maar Sakerno heeft zich zelve aan stukken gescheurd.

Duister leven, vervloekt.

Vervloekt, eeuwig mysterie; ik, Sakerno, heb u gezocht, het vlijmend zwaard in mijn hand om u aan stukken te slaan. Tevergeefs.

Ik heb u gewacht in de duisternis van den stillen nacht, om u met kromme vingers te worgen, om het vreeselijk mysterie in uw doode oogen te lezen. Tevergeefs.

Ik heb gebeden voor het zwarte altaar mijner ellende en u mijn ziel geboden op bevende handen. Tevergeefs.

Ik heb de bloemen gevraagd, zij knikten neen.

De boomen, zij bogen.

De maan, zij lachte, vervloekte maan.

De steenen, zij zwegen.

Ik ben omhoog gegaan en heb gezocht in azuren verten. Maar niets, en bevend heb ik de handen voor mijn blinde oogen geslagen en geweend.

Ja, Sakerno heeft geweend.

Machtig leven, laat mij ingaan door uw poorten van mysterie.

Neen, weg die wachters van den waanzin voor uw duisteren muur!

Sakerno mist den moed.

Ik heb het leven gezocht, tevergeefs.

Dwazen, lacht niet. Sakerno mag lachen om uw dommen moed.

Ik heb het leven gezocht, haar naam geschreven met mijn bloed,

gelachen en haar naam besmeerd met drek. Ik heb haar mysterie gekust, geslagen, gestreeld, bespuwd.

Het leven heeft gezwegen. Het heeft mij herauten gezonden, in purperen gewaad met een roode muts op den grijzen kop en een zilveren bazuin in de kromme pooten. Herauten met waanzin in de zwarte oogen en wilde muziek in den wreeden mond. Het leven heeft mij herauten gezonden, met vreemde muziek in de zilveren bazuinen en een lach om den spottenden mond. Ik heb geluisterd met open mond en gesloten oogen, geluisterd tot het stil werd en het witte leven tot mij kwam. En langzaam heb ik mijn oogen geopend en mijn armen ten hemel gestrekt, en ik lachte, want het leven was gekomen. Maar toen mijn oogen open waren, stond de roode waanzin voor mij met schitterende oogen en een wreeden lach om den bek met groene tanden. Toen heb ik mijn vlijmend zwaard in zijn lachende tronie geslagen en het bloed wierp een rooden cirkel om zijn wreeden kop. Ik heb de warme ingewanden uit zijn lichaam gerukt. Zijn hart heb ik verpletterd tusschen mijn vingers.

En ik heb gelachen en gesnikt.

Ik heb de vrouw gezien, eenzaam op een duisteren weg, zij droeg het leven in haar moede schoot. In haar diepe oogen lag de vlam van het levensmysterie. Ik heb haar gekust en de ronding van het lichaam betast, toen wist ik dat zij mij het leven kon geven. Toen heb ik haar gedood, langzaam, opdat het heengaande leven mij uit haar stervende oogen toe zou lachen. Haar adem en haar laatste snikken heb ik gedronken, opdat haar leven in mijn gemarteld lichaam zou treden. Maar zij stierf en het leven liet mij alleen bij haar dood lichaam. Toen heb ik haar warm vleesch vaneen gescheurd en uit haar dampende ingewanden heb ik het leven omhoog gewroet. Maar het was dood en ik heb het te pletter geknepen tusschen mijn sidderende handen. Ik heb de levenssappen van het kind gedronken, maar zij brachten mij het leven niet, zij brachten mij den dood.

En de vrouw lachte wetend in stil mysterie. Toen heb ik gehuild, gejankt als een wild dier, en haar mooi gezicht onder mijn voeten verpletterd.

Ik heb het leven gezocht, tevergeefs.

* * *

Sakerno heeft gezocht.

Eens gezocht, zooals hij nimmer gezocht heeft, maar vreeselijker, moeilijker en troosteloozer.

Sakerno heeft zichzelve gezocht.

Te midden van de roode bloemen des levens, heb ik steun gezocht tegen scherp bedoornde steelen. Ik heb m'n handen teruggetrokken met een wilden gil, en weder gesteund op een andere zijde, en weer prikken de mooie bloemen mij.

'k Heb de kracht in mijzelve gevonden en geweten wie Sakerno was En in den avond als er wegen van gloeiend rood, die leidden naar het

vlammend zonpaleis, over de golven lagen, heb ik bevolen. Bevolen met machtige stem die hoog boven den machteloozen klaagzang der golven uitging. Ik heb mijn armen gestrekt en uit mijnbevende vingertoppen liet ik mijn eeuwige kracht over de golven vloeien.

En ik heb hen bevolen, bevolen stil te staan.

Bevolen; met heesche stem hun bevende klaagzang versmoord.

En ik wist dat mijn stem, die God tartte, voortging, eindeloos, als een snik over het stervende lichaam der zee.

En ik wist dat de visschen him glanzende lichamen af zouden wenden, wèg van den vreemden storm die als een duistere wolk de bogen van hun onmetelijk paleis verduisterde.

En ziet, ik waande dat de golven gingen rusten.

Ik waande, dat hun witte wanhoopstranen niet meer omhoog en niet meer omlaag gingen in kloven tusschen groene, glibberige steenen.

Maar ik droomde een waan van waarheid.

Want omhoog en omlaag, en heen en terug, en rollend, en bevend, en smakkend weken de golven.

Mijn God, toen heb ik vervloekt. Jou armzalige, wanhopige zee, jou machtelooze, stumperige ziel.

Ik heb gespuwd, jou uitgespuwd, rampzalige duistere ziel en één droppel haat in der golven oneindigheid gespogen.

Toen ben ik heengegaan.

En in een stille kerk, daar achter de rotsen die de golven kapotvraten, heb ik het roode licht van de wanhoop zien branden. En ik ben ingegaan met gebogen hoofd.

Mijn stappen waren getweeën in de stille kerk, want naast mij ging mijn ziel. En als ik stond, dan stond hij en toen ik knielde, toen knielde hij, hij mijn ziel.

Toen heb ik gewacht, stil en lang, en gegrepen naast mij, ha, ha, naar mijn ziel; leegte.

Ik greep en greep in leegte. Maar stil gewacht want ik wist: naast mij stond mijn ziel, de ziel die ik wilde kennen, Sakerno. En ik weet: in die leegte die om en in mij is, is mijn groenzwarte ziel. En hij is bij mij, en zal bij mij blijven zoolang ik ben. Maar hem kennen, zal ik niet, zoomin als gij Sakerno zult kennen. En als uw blinde oogen konden zien, zoudt gij hem waarnemen, de ziel van Sakerno.

Maar in een stille kerk waar Gods adem mysterienevels om bevende kaarsvlammen zucht, daar is geen plaats voor menschenzielen. Daar is een steenen kruis, waaraan de steenen Christus steenen zuchten slaakt van koude smart. Waar steenen Jezus, die ònze smart geleden heeft, ons, met gesloten oogen tot God te bidden dwingt. Dáár is geen plaats voor menschenzielen. Jezus, jij verlosser van onze arme zielen, jij wiens leven de adem was van God, jij die kon dragen, waarom droeg je ten halve?

Jezus, waarom moet ik, Sakerno, die weten wil en niet weten kan, den last van een duisteren ziel torschen?

En ik vroeg hem.

Maar zijn lippen waren van steen en bleven gesloten. En zijn koude voeten, waardoor de wreede spijkers staken, heb ik gekust.

M'n Jezus.

En mijn stem vulde de duistere kerk. En de roode lamp voor het altaar ging op en ging neer.

M'n Jezus.

En zijn marmeren, kromgetrokken beenen heb ik gestreeld. En mijn hoofd heb ik gebogen, zooals zijn hoofd gebogen was.

M'n Jezus. Zeg mij wie ik ben.

Toen hief hij langzaam zijn hoofd en uit zijn doode oogen straalde een blik van innig medelijden op mijn gebogen wezen. En ziet, zijn steenen mond bewoog zich tot spreken.

'Sakerno, wie jij bent?

Jij?'

Toen zag ik op, maar zijn steenen mond was stil. En zijn hoofd was gebogen, gebogen door een doornenkruis, waaronderuit het bloed omlaag sijpelde.

'M'n lieve Jezus.'..

Maar er kwamen geen woorden.

'Jezus, waarom spreek je niet?'

Toen drukte brandende smart op mijn gemartelden geest, de smart die hij gedragen had.

'Vervloekt, jij steenen Jezus. Op mijn vraag jou vraag. Geef antwoord of..... of je bent van steen, belachelijke pop, dwaze harlekijn. Jij bent gemaakt door menschenhanden en menschenverstand. Vervloekt zal je zijn zooals ik vervloekt ben, god van den schijn. Ha, ha, je blikken aureool, beplakt met goudpapier. Dwaze ellendige.'

'Jezus, lach niet; heb jij smart gedragen, mijn smart? Verpletteren zal ik je.'

En met één slag sloeg ik zijn steenen lichaam tot gruis en de stukken vielen dof op den marmeren vloer.

En naast mij stond mijn dofgroene ziel en lachte.

'Goed, Sakerno: goed,' gilde ik. 'Ploert, mij ben je, ik zal je worgen.'

En mijn kromme vingers grepen zijn strot en knepen. En zij knepen nauwer en nauwer, en toen zij tot elkander waren gekomen was tusschen mijn vingers leegte. En naast mij stond mijn zwart-groene ziel en lachte. En Sakerno lachte mee, en greep plotseling, en viel voorover in de armen van den waanzin, die hem onstuimig aan zijn borst drukte.

Toen was het duister en stil in de kerk. En naast mij stond mijn ziel, en toen ik heenging volgde hij mij. Hij is bij mij gebleven voor altijd en als ik hem zien wil zie ik door hem heen, en als ik grijp, is mijn greep volkomen, ik grijp in het niet. En als ik spreek, zijn mijn woorden slechts vragen.

* * *

De waanzin is grauw, zoo grauw als de nevels die in den vochtigen morgen over de landen strijken.

Ik heb den waanzin aanschouwd en mij lachende in zijn armen gewor-

pen. En zijn streeling is voor mij niet de verschrikking van den dood geweest en uit zijn mond klonken geen dwaze woorden; neen, hij gaf mij een schoonen geest die denken kan wat voor den wijze niet te begrijpen is. Hij heeft tot mij gesproken van wondere dingen en vreemd gebeuren; hij heeft mij geleerd en mij laten zien wat waarheid was. Hij heeft mij den leugen geleerd en nu weet ik dat héél het leven der menschheid één groote leugen is. Door hem heb ik geleerd het dwaze van het wijze te scheiden; voorwaar, nu weet ik dat de dooden alléén wijzen zijn, want zij kunnen geen wijze gedachten meer uiten. Hij heeft mij getoond dat de duisternis licht en het licht duisternis is. Toen heb ik gevraagd: 'Maar wat, wat is dan waarheid?' Toen heeft hij gelachen en zijn schouders opgehaald. Voorwaar, de waanzin is wijs. Ik ben met hem gegaan door de oorden van deze wereld, dat is de wereld der menschen, en ik ben met hem gegaan door andere oorden die tot deze wereld niet behooren, dat waren de oorden der waanzin. In de oorden der waanzin heb ik veel schoons mogen aanschouwen. Daar waren geen boomen met mooi groen loof, dat 's winters toch weer afvalt, en geen schoone jonge vrouwen, die na enkele jaren leelijk zijn. Daar was geen leven en geen zotte muziek, maar het was er stil, want de dood woonde daar. En daar, in dat stille land, daar gaan de dood en het leven samen, want daar is geen dood en leven, daar is maar één, dat is eeuwigheid.

Gij vijzen der menschenwereld, zegt mij: 'wat is eeuwigheid?'

Stapelt uw wijsheid tot bergen en laat één uwer opgaan en trachten te zien, waar en wat eeuwigheid is. Zoo zijn begrip nog niet verdwaasd is, zal hij afgaan met gebogen hoofd en hij zal zwijgen met gesloten oogen en stil het hoofd schudden.

Dan zullen de wijzen, die wachtende zijn beneden aan den berg en wier wijsheden tot den hemel zijn opgestapeld, het hoofd schudden. Dan zullen zij heengaan en hem alleen laten. En zij zullen woorden van medelijden spreken en zeggen: 'hij is gek.'

Neen, zeg ik u, hij is niet dwaas; uw wijze gedachten zijn onwijs. Want in hem is de eeuwigheid geboren, hij heeft aanschouwd en niet begrepen en daarom zwijgt hij. En uit zijn verzwegen woord zal de oneindigheid van zijn ziel geboren worden.

De waanzin heeft tot mij gesproken. En eens zeide hij: 'Ik zal u brengen tot God, tot den God die meester is over het leven en over den dood en over de menschen.'

'Tot God? Zal ik den God der eeuwigheid kunnen aanschouwen?'

'Gij zult het kunnen, want God is de God der eeuwigheid niet, hij is de God der menschen.'

Dat zei de waanzin.

Toen nam hij mij mede naar een oud slot, dat ergens in een duister woud lag, den naam ben ik vergeten. Hij bracht mij door de poort die openstond naar binnen en voerde mij door lange koude gangen die vol waren van stilte en mysterie. Dan bracht hij mij in een groote holle kamer, waar niets was dan leegte en duisternis.

'Ga hier zitten op den grond, Sakerno, en zeg na wat ik zeg:

Een, ik, brandende kaars, halve zon, dronken maan, hinkende boom, vliegende os. Amen.'

Dat zei de waanzin.

Ik zei de het na.

Toen ik gesproken had liet hij mij alleen en zeide: ‘Wacht, nu stil; je zult God zien.’

Toen ging hij weg.

Het bleef lang stil en duister in de kamer. Ik was bevreesd, want ik wist dat ik veel gedaan had, dat God niet goed zou vinden.

Eindelijk werd er zacht op de deur geklopt. Ik schrok en kroop voorzichtig naar den achtersten hoek van het vertrek.

‘Zou dat God zijn?’

Weer werd er geklopt.

‘O, als het God was; wat moest ik doen? Kon ik God buiten laten staan?’

Weer werd geklopt.

‘Binnen.’

Toen ging de deur open en schreed God binnen. Ik was teleurgesteld: was dat nu God? Een gewone grijsaard met langen baard en een witte pij aan, alleen was er wat licht boven zijn hoofd. Maar toch, misschien was hij van gedaante verwisseld.

‘God,’ sprak ik zacht.

‘Die ben ik.’

Toen ik zijn stem hoorde schrok ik: wonderlijk klonk zij; o ik kan het niet zeggen, zij was zoo vreemd. Zij had iets van hanengekraai en ook weer niet of zij klonk misschien als hemelsche muziek, misschien ook niet, want ik had nimmer hemelsche muziek gehoord. Misschien had zij van beide iets; ik weet het niet meer.

‘Zijt gij de God der menschen?’ vroeg ik zacht.

‘Die ben ik.’

‘O, doe mij geen kwaad.’

‘Sakerno, God doet geen kwaad, Sakerno doet kwaad.’

‘Sakerno doet ook geen kwaad.’

‘Sakerno liegt; ik hoor zijn geweten spreken.’

‘Mijn God.....’

‘Die ben ik.’

‘O, zeg mij wie ik ben.’

‘Sakernoo....’

‘Dat weet ik.’

‘Gij zult niet zoeken.’

‘Waarvoor leef ik dan?’

‘Vraag niet.’

‘Waarom mag ik niet vragen?’

‘Omdat je jezelf nimmer een goed antwoord kunt geven.’

‘Maar gij, mijn God, gij kunt mij antwoord geven.’

‘Neen, Sakerno, dat kan ik niet, ieder mensch heeft zijn eigen God en die God kan hem nimmer antwoord geven.’

‘Maar ik wil.’

‘Je hebt niet te willen, Sakerno, je hebt slechts te berusten.’

‘Vervloekt,’ riep ik, ‘ellendige God, je speelt met mij.’

Ik stond op om hem te grijpen, maar toen.... was er een lichte nevel en God was weg. 't Was stil om mij heen.

Toen kwam de waanzin binnen.

‘Nu, Sakerno, heb je God gezien?’

‘Was dat werkelijk God, dien ik gezien heb?’

‘Ja, dat was jou God en jou God is de God der menschen. God is voor ieder mensch dat wat hij er van maakt. En die eene God dien de menschen kennen, die is even veelvuldig als er zielen in de wereld zijn. God zullen wij nimmer aanschouwen, want hij is het al-mysterie, dat wij niet kunnen zien en dat niet te doorgronden is.’

Dat zeide de waanzin.

* * *

Eens legde de waanzin zijn hand op mijn schouder en hij zeide: ‘Sakerno ga mee, ik zal je brengen waar de menschen zijn.’

‘Neen, laat mij, ik ben geweest waar de menschen zijn.’

‘Sakerno, ik zal je toonen, hoe de menschen zijn en je hun smart laten zien.’

‘Neen, dat wil ik niet, als ik de smart der menschheid zie, moet ik lachen en lachen wil ik niet.’

‘Gij zult niet lachen, Sakerno, want het leed der menschheid is groot.’

‘Neen, haar leed is niet groot, want als dat waar is, dan had ik niet gelachen, dan had ik gegrijnsd. De menschheid is een troep dwazen.’

‘Sakerno, als gij zoo spreekt, hebt gij nimmer de smart der menschheid aanschouwd; gij zijt langs hun heengegaan zonder hun ellende te zien. Als gij gezien had, zou uw lach een grijns geweest zijn, want een grijnslach is een snik.’

‘O, ge vergist u, mijn grijns is geen snik, ze is een feilen beet in het lillend lichaam van het leven. En de menschheid is mij dien beet niet waard, daar is zij te dwaas voor.’

‘Neen, Sakerno, de menschheid is niet dwaas; als zij dwaas was, zou zij haar ellende niet kennen en gelukkig zijn.’

‘Zij is wel dwaas, tergend dwaas, omdat zij leven wil en niet kan. Omdat zij strijden wil, maar te slap is, omdat zij waarheid wil en zichzelve bedriegt.’

‘Dat is hun smart, Sakerno, zij kunnen niet anders.’

‘Zij kunnen wel, maar zij willen niet.’

‘Zeg dat niet, Sakerno, jij wil toch wel, maar je kan niet.’

‘Maar de menschen zijn geen Sakerno's.’

‘Dat zijn zij wel, tenminste ten deele, maar wat zou het geven, indien het wèl zoo was, jij draagt toch ook de smart, omdat je begrijpen wil en niet kàn.’

‘Maar ik draag mijn smart omdat ik geen waarheid vinden kàn en zij hebben hun ellende omdat zij de leugen voor waarheid hebben aanvaard.’

‘Dat is hun lot, Sakerno, zij zijn geboren, opdat zij niet zouden begrijpen en dus berusten. Heel hun bestaan is een vraag of een leugen, zooals jijzelve een leugen bent, Sakerno.’

‘Ik ben geen leugen, ik ben slechts een vraag, maar de menschheid is een leugen, omdat zij een leugen wil zijn.’

‘Och, Sakerno, zoo spreek je, omdat je niet weet, omdat je de mensch-

heid niet kent. Wat heb je ervaren van het leed der menschen, jij kent alleen de ellende van je eigen zoekende ziel, voor het andere ben je blind.'

Dat zeide de waanzin.

En ik antwoordde hem:

'Zoo gij denkt dat ik niet weet en woorden zeg zonder zin, dan zal ik u toonen dat ik de menschheid ken.'

'Tracht dat te doen, Sakerno.'

En toen zeide ik:

'Ik ben mensch, en dus is in mij dat wat in den mensch kan zijn. En zoo zijn mij der menschen vragen en is mij der menschen wezen niet vreemd. In mij werd geboren dat wat in ieder mensch geboren wordt, het verlangen om te weten. Toen het verlangen in mij was ben ik heengegaan en heb gevraagd aan ouderen die rijker waren aan ervaring en dus weten konden. En waarlijk, toen ik hun vroeg, gaven zij mij antwoord, maar toen nog wist ik niet dat hun woorden leugens waren omdat zijzelve niet wisten. Him waarachtige leugens heb ik voor waarheid genomen, en zij hebben mijn ziel gemaakt tot een hel van onzinnig bedrog. En toen de dag kwam dat ik het vermogen kreeg te onderscheiden, toen heeft de waarheid mij bespot en zich lachende van mij afgewend. Toen wist ik, dat mijn ziel voor immer voor de waarheid gesloten zou zijn. En ik ging heen tot hen die Sakerno hadden gemaakt tot een dwaze leugen en vroeg hen waarom zij mij bedrog hadden gegeven toen ik waarheid vroeg.

Maar zij haalden hun schouders op en schudden hun hoofden en zij openden verbaasd hunne monden; toen zag ik dat hun hoofden ledig waren, en uit hun kelen steeg een vreeselijke stank, want de leugen deed hen verrotten. Toen heb ik mij van hen afgewend en ben zelf gaan zoeken de waarheid, die zij mij niet geven konden. En stil heb ik hen aanschouwd en mij afgevraagd waarom zij moesten liegen. En langzaam heb ik begrepen en ik ben gaan haten, gaan haten omdat ik gezien had dat him leven geen liefde maar haat is. Want de mensch leeft om te haten, klein te haten alles wat wil leven zooals hij. Die millioenen afgrijselijke bacillen die de aarde tot een rottend plekje in het heelal maken, die leven ieder hun eigen nietig leventje, voor zich. En de liefde, die zij hebben, dat is louter zelfzucht, egoïsme. En dat egoïsme loochenen zij en hun monden die van liefde spreken, braken later louter venijn over den ander, omdat ook hij leven wil. Bah, ik walg van het menschdom, het is mijn grijns niet waard, ik spuw er op.'

'Sakerno, dat alles heb je gezien, met jou oogen die slechts duisternis kunnen zien, en je hebt het gedacht met jouw geest, die niet weet wat liefde is.

Liefde, Sakerno, wéét wat liefde is. Ja, de liefde der menschen is mij vreemd. Maar de andere liefde, mijn God, dat is de macht der smart, die mij met een snik zal laten sterven in de armen van het mysterie. O, waanzin, te weenen als alles mij verlaten heeft, als de smart mij breekt en ik verpletterd aan de voeten van het mysterie lig, dan te weenen, dat is liefde.

Mijn God, smart dat is liefde. De troost der oneindigheid die immer weer troost.

O mijn God, geef mij een mensch die weenen kan, omdat hij niet be-

grijpt. Geef mij die liefde, dan zal ik weten waarvoor ik geleefd heb.

Sakerno, heel de menschheid weent, omdat zij niet begrijpen kan. Geloof mij: de menschen dragen hun smart onverdiend; zij kunnen niet anders.'

Dat zeide de waanzin.

En die in het grijze licht van den morgen geboren wordt, zal leven den eersten dag in het zonlicht onder een hemel die blauw is. En hij zal sterven in den avond en zeggen: 'de dag is schoon geweest.'

En die geboren wordt in het uur dat de duisternis over de aarde komt, zal leven den eersten nacht. En hij zal sterven in het grijze uur als de dag gaat komen en hij zal zeggen: 'de nacht was duister, het wordt licht; de dag gaat komen.'

En uit de oneindigheid stijgen millioenen smeekbeden tot God. In het niet versterven zij onverhoord. En de menschheid bidt en weent, en God bidt en weent met hen, want hij begrijpt niet.

***

En Sakerno, wat deedt gij anders dan zien met uw oogen, uw oogen, die de waarachtigheid van het leed niet meer zien. En wat deed gij anders, Sakerno, dan hooren met uw ooren, die niet anders meer kunnen hooren, dan den vloek der eeuwigheid?

Want, Sakerno, zoo gij tot de menschen waart gegaan, niet zoekende hun steun en hun medevoelen, en niet dragende een vloek in uw hart, dan had gij uw hoofd, dat nimmer buigen wilde, gebogen, voor het groote leed, waaronder al wat leeft zich bukt.

Want, Sakerno, op de velden waar de zon meedoogenloos haar gloeiend vuur over uitstort, in de zwarte aarde waar het leven verstikt in zijn eigen levensdrang, op de eenzame golven, waar het arme scheepje worstelt tegen de overmacht der natuur, daar leeft, daar lijdt de mensch.

Maar gij zijt tot hen gegaan en droeg in uzelf het egoïsme, dat vroeg om hun sympathie, die zij u niet konden en mochten geven, omdat zijzelf machteloos zijn en omdat zij hun eigen leven en hun eigen leed moeten torschen.

En als gij niet tot hen waart gegaan met het woord in uw mond om hen te vervloeken, dan zoudt gij hebben geweend, om het leed, uw leed waaronder zij gebukt gingen.

Want al die millioenen die leven en dus de kracht der gedachte hebben gekregen, staan even eenzaam in het groote leven als Sakerno. En zij kunnen den ander hun liefde niet geven, omdat zijzelf maar zooveel liefde hebben ontvangen als zij noodig hadden om het leven lief te hebben.

En, Sakerno, gij denkt uw strijd zoo vreeselijk, gij denkt uw ziel zoo machtig en uw leed zoo groot.

Gij wilt het mysterie begrijpen, gij wilt de eeuwigheid omvatten met uw handen, maar wat bracht gij tot stand, en hoe zou uw benepen geest het wonder der oneindigheid kunnen ontvangen?

Luister, Sakerno.

Ik weet een ruimte en die ruimte heet heelal. En in die ruimte drijven de werelden zoo nietig, nog kleiner dan zoutkristallen in een oceaan. En van die werelden weet ik er een, daarop zijn wegens, menschen zooals gij. Op die wereld weet ik steden en dorpen, ontelbaar in getale. In een van die steden is een groot gebouw, ergens tusschen veel andere gebouwen in. Daar is een groote vloer met vele planken die vastgeslagen zijn met honderden spijkers.

Achter een van die spijkers nu weet ik een gaatje. En in dat gaatje leven duizenden microben, en zij leven en zij vechten en zij willen weten.

Och, Sakerno, denk nu eens aan zoo'n diertje en denk eens aan die oneindigheid waar de werelden in drijven en vervloek dan de eeuwigheid als je kunt.

Dat zeide de waanzin.

En weder sprak de waanzin:

'Zoo gij in waart gegaan, Sakerno, door de poort der smart, dan zou in uw ziel geen liefde en geen haat zijn geweest. Dan zouden uw kromme vingers niet grijpen om de leegte te omvatten, dan zouden uw oogen niet zoeken om te zien het einde van dat waar geen einde aan is. Maar gij zoudt stil zijn en gebogen voor datgene waar het gemakkelijk voor is te buigen. Want gij zoudt kennen het geluk dat slechts zij dragen kunnen wier geest geest gebogen is door smart.

Maar, Sakerno, gij draagt den donkeren vloek van den zoeker en uw oogen schitteren van dwazen haat, die zichzelve niet begrijpen kan.

Sakerno, daar waar de menschheid wacht op geluk en waarheid, daar wacht het noodlot en geeft haar smart en duisternis. Het is niet anders, Sakerno.

Eens ben ik gekomen op de aarde om de menschheid geluk en wijsheid te geven. En ik heb him gegeven dat wat ik hun geven moest. En ziet, zij maakten de wijsheid tot een leugen en het geluk tot een dwazen hartstocht. En de enkelen, die fier mijn waarheid durfden dragen, werden dwazen genoemd, omdat zij niet dwaas konden zijn. Ik heb hun edel purper gegeven en zij hebben het gemaakt tot rood, rooder dan bloed. En nu, waar ik kom, siddert de menschheid, en de enkelen, die niet sidderen en mijn smart met liefde dragen, worden dwazen genoemd en beschimpt met den leugenspot der anderen.

En daarom, Sakerno, zou ik de menschheid kunnen haten, maar ik haat haar niet, want ik heb haar geen liefde kunnen geven en haar smart begrijp ik niet.

En jij, Sakerno, jij haat en jij vervloekt, omdat je niet weten kunt en je eigen smart niet begrijpt. Het leven heeft nimmer zijn eigen smart en zijn doel begrepen en toch leeft het met liefde. En de macht die in de oneindigheid de atomen tot werelden verbindt, zal jou ziel niet in stukken scheuren, als je maar buigen wil en zwijgend je leed dragen.'

Dat zeide de waanzin.:

En ik antwoordde hem:

'Uw woorden zijn mij als een rij dwaze poppen, een spel, waarmee men een kind zoet kan houden. Zij zijn als een purperen kleed dat een duisteren chaos van ellende verbergen moet. Want de menschheid is niet

zooals gij zegt, zij vragen geen waarheid ai zij gaan niet gebukt, omdat zij niet begrijpen kunnen. Zij vragen zelfs den leugen niet, want die is in hen, zoodra zij het leven begrijpen. En de enkelen, ja de enkelen, zijn zooals ik ben, eeuwige zoekers. En anderen die het mysterie begrepen zonder te begrijpen, zij leven er in en zijn gelukkig, want zijzelve zijn de eeuwigheid geworden.

Ik zou met een zwaard in mijn hand over de aarde willen rennen en slaan links en rechts om die anderen hun domme, gapende koppen van den romp te slaan. Om hun bloed te zien drinken door hyena's en tijgers, om mij te verlustigen in het slorpen van hun wreede bekken, die wel wreed, maar eerlijk zijn. O, en dan te weten dat zij menschenbloed drinken, menschenleven!

Ik zou willen dat de werelden tegen elkander botsten, als geweldige knikkers op één hoop, en dan met één vreeselijken slag verstoven tot stof, dat de ruimte zou vullen met één dood zwijgend mysterie. En boven dat alles mijn ziel, ikzelve als een god, die zich verlustigt in een aardig, onschuldig spel.

Maar ik kan niet, ik ben een machtelooze god, zooals iedere god machteloos is, alléén god mysterie niet.

En daarom blijft Sakerbo klein, en huilt als een wolf die dol is van honger en zich niet verzadigen kan. En daarom sla ik de handen voor mijn oogen en lach; ik kan niet anders.

Toen schudde de waanzin het hoofd; ik zag: hij begreep me.

En hij zeide:

‘Gij zeide: mijn woorden zijn u als een rij dwaze poppen, als een spel dat aan draden te bewegen is. Maar uw woorden, Sakerno, zijn mij als een schare machtige ruiters, wier paarden fier, met een siddering in de krachtige flanken, langs mij heen renden, en ginds in den afgrond storten. Want, Sakerno, zoo waarachtig als uw woorden zijn, zoo waarachtig is het lot dat uw bevende ziel onverbiddelijk stuwt naar de afgronden der duisternis. Gij zijt niet zooals de anderen zijn, voor u is het mysterie wonder, het moest waarheid zijn. Voor u is de boosheid waarheid, zij moest mysterie voor u zijn. Dan zoudt gij één zijn met de eeuwigheid die geduldig het lijden der tijden draagt. Dan zoudt gij neerzien op het leven, zooals de zon op de werelden neerziet, en zij geeft de werelden haar liefdelicht, niet omdat zij geven wil, maar omdat de werelden daar ver van haar verwijderd een deel van haarzelve zijn.

Zoo zult gij zijn de zon, Sakerno, en de werelden die wentelen in haar licht, en gij zult zijn de menschheid en Sakerno, de man die haar heeft vervloekt,

Ga mee, Sakerno, ik zal u tot de menschheid brengen.’

Ik zweeg.

En hij bracht mij.

En zoomin als het doode gestoven is en zoomin als de eeuwigheid eindig, zoomin heeft de mensch de menschheid aanschouwd. Want het stof, dat zichzelve volmaakt tot wezens, die wij menschen noemen, en de kracht, die zich verdeelde tot menschenzielen, zij zijn het niet, die ons wezen tot mensch maken.

Maar in den nacht, als de eenzame gebogen, tusschen waanzin en mysterie, langs de purperen rijen schrijdt, dan lacht het leven en kust haar mysterie. En van alle werelden die in de oneindigheid drijven, trillen witte rythmen, die stil gaan van wereld tot wereld en ingaan tot elkander en samen bouwen dat eene stille rythme: eeuwigheid.

En op iedere wereld ontsteken twee priesters twee vlammen. En zij gaan heen en zoeken totdat zij elkander ontmoeten. Dan werpen zij hun fakkels in de ruimte en strekken bevend de vingers en betasten het waarachtig mysterie.

Op één pool der wereld staat Sakerno. Hij is stil en alleen, want de waanzin is van hem gegaan.

Zijn hoofd is gebogen en zijn armen over zijn borst gekruist.

Maar dan strekt hij zijn armen en stampt, maar de aarde siddert niet en hij vloekt, maar de zon blijft lachen.

En dan zwijgt Sakerno en lacht zooals de zon lacht en hij zwijgt zooals de aarde zwijgt, en hij lijdt zooals al het leven lijdt.

En hij zoekt niet meer en hij scheurt niet meer, het mysterie heeft hem tot zich genomen, en zijn geest is een met de eeuwigheid.

En de werelden wentelen door de ruimte en de microben teelen hun volgend geslacht.

Juli 1917.

MAURITS DEKKER.

‘Vea victis!’

> De gewichtige kwestie doet zich voor of de maritieme en militaire voorwaarden tijdelijk of meer of minder duurzaam zijn. Het voorstel voor het laatste neemt een zeer definitieven vorm aan als middel om Duitschland voor altijd te genezen. Sommige voorwaarden betreffende de controle over de ontwapening gedurende een periode, welke een aanzienlijken tijd na den huidigen oorlog zal voortduren, opent voor de Britsche en Amerikaansche gedelegeerden het uitzicht op een bezetting van Duitschland voor een bepaalde periode en brengt de kwestie op den voorgrond in hoeverre een verslagen natie haar nationale bevoegdheid om haar eigen zaken te bestieren moet verliezen.
> *Reuterbericht van 7 Maart* 1919.

Heb dank, edele diplomatie voor deze gulden woorden! Wij huldigen uw ongewone en weinig voorzichtige openhartigheid.... U moest die méér betrachten, inderdaad.... Dit is de openhartigheid, geslepen heren, die *wij* van jullie behoeven. Wij begrijpen jullie wel,.... wij, die te zamen ‘het volk’ vormen! Het volk, waar jullie *boven* denkt te staan, maar waar je *buiten* staat. Het is - waarschijnlik - een onhandigheidje, waar morgen een honingzoet en zeer geraffineerd duister dementi op volgen zal.... Even, gewetenloze bandieten, is het wijze en wèl-willende masker van jullie ongure tronies gegleden, en wij hebben de verbluffend-cyniese glimlach gezien, die je in onbegrijpelik veiligheidsgevoel wijdt aan de nagedachtenis van de millioenen gevallenen èn de schaamteloze hoon, die je er tartend mee uitstort over de talrijker millioenen, die hen in tranen gedenken, hebben wij gevoeld....

Jullie gaan je gang.... Heerlik vrijmoedig gaan jullie je gang....

Duitsland moet z'n gehele *handels*vloot uitleveren en jullie, edelaardige beschermers van de bedreigde mensheid, eigenaardige bestrijders van het vlees-geworden militarisme.... jullie weigeren waarborgen te geven, hoe gering ook, voor de ravitaillering van Duitsland.... En natuurlik hebben jullie gelijk, want - jullie zijn de sterksten, jullie hebben de macht.... En de ‘bestrijding van het vuistrecht’.... hoe prachtig was dat voor jullie - als leuze om de blinde volken in den brandenden afgrond te drijven.... maar nù.... nu is het *jullie* recht geworden en *in je ziel hebben jullie nooit een ander recht erkend.* En daarom, zie je.... daarom is het nu de vraag.... zeer de vraag, of een verslagen volk nog wel iets over z'n eigen zaken zal mogen beslissen.... of het het bestier over deze zaken niet verliezen *moet*....

O, de geschiedenis is jullie niet ter wille geweest, dat geef ik toe. Deze openhartigheid, deze in den grond van de zaak voor jullie levensgevaarlike openhartigheid, is niet geheel vrijwillig. Is jullie eigenlik een beetje

opgedrongen door de fatale loop van de gebeurtenissen. Ik geef toe, jullie hèbben een strop en het is niet te verwonderen, dat jullie een beetje verbijsterd zijn en daarom zulke wonderlike openhartigheden begaan....

Wat was het prachtig geweest voor jullie, als Wilhelm en z'n jonkers tegenover jullie stonden, wachtend op de vredesvoorwaarden, die jullie hen zouden opleggen met een hemels, een bovenmenselik edelaardig gebaar.... in het grootste, het hoogste belang van het Duitse volk zelf en - want jullie hebben een *breder* blik! - van gans de beangste mensheid.... de mensheid, aldoor bedreigd door de vuige hebzucht van Wilhelm en z'n gewetenloze kliek.... Hoe blank zou jullie onschuld, jullie duiven-aardige edelmoedigheid in de ogen van heel de wereld gestraald hebben....

Maar eilaas!....

Wilhelm en de jonkers zijn weg. En onverwacht stonden jullie tegenover een Duits volk, dat zichzelf regeren wou in een democratie, zuiverder, dieper dan één van jullie diplomaten-democratiën. En dat Duitse volk vroeg jullie de rechtsvrede, dat volk hield jullie hardnekkig aan je woord.... het wou jullie helpen in de grondige bestrijding van het militarisme en de autocratie.... Het wierp het eerst de wapens weg en stak de handen uit naar jullie, die immers gekomen waren om het te verlossen uit de ijzeren boeien, waarin het bijna gestikt was.... Het had de boeien gebroken en sidderend van geestdrift, de vlam van het grote ideaal in de wijd-open ogen, reikte het over de laatste gloeiïngen van den oorlog heen de armen naar jullie, tot een verbroedering als de wereld nooit zag....

En toen er een huivering door de volken van West-Europa rilde, een huivering van geestdrift.... toen voelden jullie dat als het naderen van jullie bankroet.... Maar je was getraind. je zenuwen waren gestaald en jullie, die *het volk* zo goed kenden, die alle middeltjes verstonden om het te misleiden, die het volk grondeloos diep verachtten, *omdat* het zich aldoor had *laten* misleiden door jullie smerige trucjes, - jullie trokken een ernstig gezicht en je wees de aangeboden hand terug.... Aan die hand toch kleefde bloed.... en jullie handen waren zo rein.... het bloed van Zuid-Afrika, van Marokko en Tripolis.... het was allang weggewassen.... maar het bloed van België, jullie zorgden wel, dat niemand dat vergat.... En met jullie ernstig gebaar wil je de wereld nu *voor goed, afdoende* bedriegen.... Jullie houdt de wereld het schrikbeeld van het bolsjewisme voor.... een spook, zeer afgrijselik van aangezicht, met wild-waaiende haren, rollende ogen, een ros-blikkerend mes tussen de wreed-flikkerende tanden, snor en baard druipend van bloed, van mensenbloed.... van broederbloed.... En door jullie politiek van uithongering en onverdraaglike dwang tracht jullie in Duitsland het alleruitzinnigste uitwas van het bolsjewisme in het leven te roepen, om dan - te kunnen ingrijpen in het belang van Duitsland alweer en - van de ganse mensheid....

En ondertussen dien je zorgvuldiglik niemand en niets anders, dan je zelf, je eigen gewichtige belangen, je eigen, vuurrode hebzucht, je kleine, je vunze en onwelriekende bekrompenheid, die geen idealen kent buiten je brandkast, die geen mensenrechten erkent buiten de geringe,

afgeperste, die je af en toe knarsetandend toestaan moèt.... acht uren arbeid en een klein brokje brood meer....

Maar....

Jullie hèbben gelijk. Zonder ironie zeg ik je dat: jullie hebben gelijk! Zolang het volk zich door jullie *laat* misleiden, zolang het willig de nek kromt om jullie dik-gebuikte gewichtigheid te torsen.... zolang hebben jullie gelijk, als je dat volk trapt en hoont en ten dode martelt.... het uitzuigt tot de laatste druppel bloed, tot het laatste vleugje levenskracht....

En met genoegen zie ik, dat er *iets* is, dat jullie nu eens niet verstaat! *Iets*, dat jullie fijn-bewerktuigd vernuft te boven gaat.

Gelukkiglik verstaan jullie *niets* van de groote beweging, die door onze tijd gaat! Niets van wat er opwelt uit de donkere lagen, de verborgen diepten van 's volks onbewustheid. Niets van wat jullie de eersten moesten zijn om te verstaan in z'n verste mogelikheden - ten einde ook dit te kunnen mìsleiden met laaghartige sluwheid, en het om te smeden tot een nieuwe machtsfactor voor jullie zelf.... Want ik acht jullie ontzettend gevaarlike geslepenheid tot alles in staat....

Maar jullie verstaan niets! Eindelik heeft het Noodlot jullie bij de haren en sleept je naar je ondergang! En jullie denken nog altijd, dat je een zekere, zelfgekozen weg gaat!.... Hoera!....

Rustig wou jullie daar in Parijs de buit gaan verdelen, hè, struikrovers? Met een glimlach beraamden jullie daar de meest perfide aanslagen op de jonge republiek, die schudde van de geweldige schokken der plotselinge bewustwording!.... Schurken!.... Sluw en in diep geheim smeedden jullie daar de nieuwe boeien, die elke vrijheidsbeweging moesten worgen in de geboorte.... Maar.... Lloyd George moest gaan spreken tot de mijnwerkers, die grommend de rug schudden.... en Italië moest een bericht publiceren, dat er géén begin van oproer was.... en Clemenceau, de man, die de bijnaam ‘Tijger’ als een eretitel dragen wil, werd bijna overhoop geschoten.... en de soldaten, de door jullie gevleide en gelikte soldaten, ze ontwaken en rammelen met hun wapens - tegen jullie....

En nu was ik bang, dat jullie deze tekenen verstaan zouden!.... Maar gelukkig, jullie verstaan ze *niet*.... Lloyd George komt terug in Versailles en overtuigt jullie, dat Foch's voorwaarden verscherpt moeten worden.... de meedogenloze strengheid van de blinde soldaat was jullie niet onbarmhartig genoeg!.... De handelsvloot van Duitsland moet *onvoorwaardelijk* worden uitgeleverd.... zouden jullie, de onaantastbaarsterke overwinnaars *voorwaarden* afwachten van een ‘verslagen volk?’... En ‘de kwestie treedt op de voorgrond, in hoeverre een verslagen natie haar nationale bevoegdheid om haar eigen zaken te bestieren moet verliezen’....

Moet verliezen.... Waarlik!.... Wij zullen ons deze woorden herinneren, als jullie verslagen zult zijn en we zullen ze jullie voorhouden als een vonnis, dat jullie over jezelf hebt uitgesproken. En zonder een zweem van meelij zullen wij dit vonnis uitvoeren, tenzij - onze edelmoedigheid sterker blijke dan onze haat en onze verachting, waar kans op is want wij behoren tot een gezonder geslacht, dan jullie, jakhalzen en hyena's....

Jullie zijn blind. Hoe heerlik! Zo vaak heb je de volken geblinddoekt en ze tegen elkaar geworpen als willoze massa's, hen ten ondergang gevoerd. Nu heeft het Noodlot jullie zelf de blinddoek voorgebonden en met glorieuze, eindeloos belachelike verwatenheid snellen jullie naar den ondergang....

Jullie spelen je laatste spel.... En jullie spelen het met prachtige schaamteloosheid, onbewust van het simpele feit, dat *onze* ogen zijn opengegaan. O, ga zo voort! Ga tot de uiterste grenzen van mensenverachting, van krankzinnige machtswaan, van openlik bedrog, van schandelike, onbedekte huichelarij, van infame hebzucht en gewetenloze wreedheid... Jullie stuitende domheid is onze innigste hoop.... Bouw voort, kindse grijsaards, aan jullie mooie kaartenhuizen en stop dichter de watten in je dove oren.... het dreigende gegrom om je heen mocht tòch es tot je doordringen! Speel je smerige spelletjes zo weerzinwekkend-duidelik als maar kan.... zoveel te eerder zal de dreigende vuist vallen!.... Toe, trap en hoon de Duitse republiek en de Russiese veel en veel dieper, zuig de edelste sappen uit deze pas-geworden democratiën, en spuw jullie bitterst venijn over hen uit.... Des te eerder zullen jullie eigen volken wakker schrikken en jullie herkennen in je afzichtelike ware gedaante.... brandstichters en eerrovers, dieven en moordenaars, oplichters en verraders, bedriegers en mensen-handelaars, loerende hyena's, lijkenschenners, die jullie bent....

Nog méér zulke openhartigheden als die van 7 Maart, nog veel meer, want de slaap der volken is diep - maar hun ontwaken zal heerlik zijn en.... vreselik - voor jullie....

Moge de donder gauw over jullie losbarsten en het schamele bouwseltje van jullie infame hoogmoed ineen doen storten tot verstuivend gruis....

Ellendelingen!

FRANK VAN WAES.

[Harmen]

Leef-tij

In donkre wereld
Welt het bleek gelaat.
In diepe rouw
Ligt starre droefheid.

Met zwart en rood
Van helsche passie,
Hult medelij een kleed
Om klein-menschlijden.

Zacht glijdt het zonlicht in de stilte,
En vrede kust het witte hoofd,
Waarom de donkere lokken deinen
Als golven om de blanke kust.

De morgen spreidt de gouden vleugels
Om àl wat leeft en liefde.
En lacht het kinderspelen vol
Met nieuw genot en nieuw geluid.

26-2'19.
HARMEN.

H. MEURS
LEEF-TIJ

Bede

Bij 't gouden, gouden licht in droome-kamer,
In schemer-violet met gouden lichtestralen,
Bepeinzen stil, vroom-stil gedachten mijner jeugd,
Wat mij deed lieven en mij leerde droomen.

Het is zoo lang, zoo lang geleden.... En zoo vèr!
En peinzend zie ik mij aan moeders borst
In gulzen teug van dronken drinken
Aan leven, liefde en donkre schoonheid.

Moeder! die bij geboorte gaf mij 't leven;
Die door de liefde gaf mij groote rijke schoonheid
Van liefde en haat, van vreugd en smart -
Leer mij het leven drinken in grooter wijsheid.

- - - - - - - - - - - - - - - - -

In diepen ootmoed om Uw innig-vrome beeltnis mijn groote warme liefde...

23-2-'19
HARMEN.

Van vertalingen en vertalers

III.
Drie Vertellingen door Gustave Flaubert. Vertaald door Marie Koenen. Uitgave van Paul Brand te Bussum in 1913.

I.

Ik ben blij dat ik met de hand op het hart kan verklaren: ‘'t Is niet mijn schuld, dat het schandaal van deze vertaling eerst nu in al z'n schaamteloosheid wordt ten toon gesteld.’

Indertijd, dat zal in het begin van de oorlog geweest zijn, zond ik een nogal stevig gedocumenteerd artikel over deze zedeloze verknoeiïng van Flaubert's onsterfelike vertellingen naar de ‘Groene’ van de heer Wiessing en met de voorkomendheid, waarmee men daar gewend is jonge, vrijwel onbekende auteurs te behandelen, bewaarde de redactie een diep stilzwijgen op mijn zwakke poging om Flaubert's naam te zuiveren van de blaam, die deze Roomse juffrouw hem met haar ‘vertaling’ had aangesmeerd. Toen ik er geruimen tijd later eens naar informeerde, speet het de redactie, maar het artikel was onvindbaar, wat z'n oorzaak waarschijnlik daarin vond, dat de ‘secretaris der redactie gemobiliseerd was’ (wat een bof voor een redactie, niet?). Sindsdien zal deze ongelukkige secretaris wel gedemobiliseerd zijn, vermoed ik, maar van het stuk hoorde ik nooit meer iets. Ik heb nu alle hoop opgegeven het nog in ‘De Groene’ te zien verschijnen en mijn wrok tegen de ontzettende prestatie van Marie Koenen is toch te bitter en te diep, dan dat ik zo maar berusten zou in dit onwillekeurige stilzwijgen er over.

Dezer dagen viel mij het boekje weer in handen. Ik keek er eens in en al m'n ergernis van vroeger borrelde in mij op. ‘Nee,’ dacht ik, ‘dat mag toch niet ongewroken blijven. Deze perfide vertaling is *te* representatief, om haar stilzwijgend voorbij te gaan onder voorwendsel, dat de misdaad verjaard is. Zo iets verjaart nooit.’

En daarom ga ik nou die drie vertellingen van juffrouw Marie Koenen, Rooms schrijfster, die getracht heeft het Hollandse publiek een gecastreerde Flaubert te vertonen, es degelik aan de paal nagelen, om te laten zien, wat een ontzettend immoreel, wat een intens pervers verschijnsel een preutse juffrouw eigenlik blijkt te zijn, als - je haar gedachten ontraadselen kunt. Daar had onze ‘Jeugdige Grijsaard’ toch maar schoon gelijk in! En tot deze ontmaskering zijn we door middel van haar vertaling in staat.... Dat had die juffrouw niet gedacht, hè?.... Ja, ja! litteratuur, juffrouw.... nou, hoor, dat is wàt een gevaarlik vak!.... Je geeft je onverbiddelik bloot.... ja, bloost u nou maar niet, daarvoor is het te laat.... J'ai vu votre âme à nue.... En ik vond het nogal een vies schouwspel, eerlik gezegd.....

II.

Flaubert. De grootste prozaïst van zijn land, dat toch waarlik niet arm is aan grote stylisten. Misschien is het niet te veel beweerd, als men Flaubert de grootste prozaïst van zijn tijd noemt. En wie het werk van Flaubert goed kent, wie het doorleefd en, ik zou bijna zeggen, doorleden heeft, die heeft uit die tijd een vage herinnering overgehouden van een gevoel, alsof hij een heel, heel klein wezentje was, dat in een ontzaggelike kathedraal omdoolde, neergedrukt onder de wijdspannende koepeling van de kruisbogen, verloren in de wondere tover van veelkleurig licht, die hem omspeelde in rijke, in dreigend-weelderige straling en schittering, doorzongen van de ruisingen, de breed-golvende dreuning van statige orgels, waardoorheen engelenstenunen mystieke liederen-zonder-woorden zilverden, terwijl uit de toren de zware galm van de bonzende klokken in trillende lucht vergolfde.... verpletterd onder de grootsheid van het over hem welvende, ontzagbre wonder, verpletterd onder een eerbied, waaraan geen ontkomen was, niet zelfs voor het moedigste cynisme. Het was een verlammend gevoel van nietigheid, dat je deed omgaan met wijd open, verbaasde ogen.... dat er zó iets bestond.... dat zó iets mogelik was.... Flaubert had je geraakt met de wiekslag van het genie, en het leek je, dat je nooit meer een pen op het papier zou durven zetten.... Waartoe kon dat dienen, waar *dit* werk bestond?....

Dan wou je alles van hem weten. Je las en las.... en op nieuwe wijze ging Flaubert's werk voor je open!.... Je had gedacht, dat hij een begenadigde was, die maar de pen had op te nemen om den rijkdom van zijn ongelofelik genie zonder inspanning of noemenswaardige moeite te doen uitstromen op het blanke papier, tot een monument van zuivere, simpele en klare schoonheid.... En je leerde begrijpen, dat Flaubert, behalve een begenadigde een groot lijder was, een enorm werker, die onder duizend smarten zijn onsterfelik werk geschapen had. Je leerde inzien, dat er een ‘eenvoud’ was, die zo klaar en simpel leek, zo direct en zonder dieper denken opgeweld uit een groot en geweldig-sterk kunstenaarshart - en die niettemin was de in uiterste strakheid gespannen scheppingskracht van een natuur, die de onvolmaaktheid van haar samenstel veredelde en zuiverde door den arbeid van een reus.... een eenvoud, die een spanning beeldde zo hevig en ontzagwekkend-ernstig, dat overal de uiterste grens bereikt was en er niets, absoluut niets meer bij of af kon, zonder liet schijnbaar rustige oppervlak te doen versplinteren in duizend schilfers, onherkenbaar - en lachwekkend. En tegelijk was het je bewust geworden, hoe deze arbeid van Flaubert geen ‘schaven’ en ‘likken’ was, maar een diep en groot-willend zoeken naar de geheimen van het nog weinig ontwikkelde proza, dat een kunstvorm zijn moest, stralend schoon, maar dat nog ontdekt moest worden, dat nog niemand vóór hem gebruikt had, en - dat hij wist in zich te hebben als een bron van louter schoonheid, als een rijke mijn van kostbare delfstof....

Zo steeg Flaubert's leven en z'n werk in je bewondering, in je bijna aanbiddende verering als tot een legende van diepe, tragiese schoonheid. Er was niets meer van de blij-werkende kunstenaar, van de gevierde, trotse schrijver, omstraald van de glorie der bewondering. Er was de ontzaggelike werker, die met noeste volharding en sombere hoogmoed

al zijn geweldige krachten inspande om de taak te volbrengen, die hij zichzelf gesteld had en die hij *bijna* bovenmenselik wist. De eenzame, stille man, die het leven en zijn uiterlike genietingen aan zich voorbij liet gaan, die zich afbeulde in duistere afzondering, rusteloos worstelend met zichzelf, met zijn twijfel, met de wereld en het allerzwaarst en wanhopigst met het werk, dat hij wilde en moest doen en dat hem nooit áf, nooit waardig, nooit schoon leek. De grote dromer, de felle weter, de scherpzinnige toeschouwer, ze kwamen immer alle tezamen in de gebogen wroeter, die zich eenzaam wist te midden van het volle leven, die leed en schreide soms van eenzaamheid en die toch, wrokkend tegen de kleinheid en de lelikheid van het menselik samenleven, deze eenzaamheid zocht en daar groef en bouwde aan zijn werk, waarvan hij zelf de waarde, wel voelde, maar niet durfde schatten met de juiste maat. De donkere zwoeger, die, nog jeugdig, al moe van leven en moe van werken was, de eeuwige twijfelaar, die spotte met de wereld in bijtend sarcasme, met koel cynisme, terwijl z'n hart brandend was van een grote liefde voor al wat leefde, omdat het, levende, leed. Die in zijn diepste wezen overtuigd was, dat alle leven lijden, erger: nutteloos lijden was.... En die dit leven van lijden aanvaardde en verdroeg, alleen omdat hij kunstenaar was, omdat hij scheppen *moest*, al begreep hij niet waarvoor....

En zo kwamen wij te staan voor Flaubert's werk als voor het eeuwig onontraadselbare mysterie van de kunst-zelf. Het mysterie, dat ontstelt en verrukt, dat ons omvangt als met koele armen van weelderige rust, dat onze ogen glanzen doet van een nooit begrepen licht, dat alle zorgen wegneemt uit de tobbende ziel en haar ruim en doorzichtig maakt als een lentehemel. Het mysterie, dat bloed en tranen, zweet en wanhoop, lijden en afschuwelike afbeuling omtovert tot een stille, zachte ontroering, die het leven mooier doet worden, die het mensenhart doet beven van een stil-genieten, een zwijgend ondergaan van grote, grote vreugden, die bloedwarme tranen naar de ogen stijgen doen, tranen van verrukking, tranen van zaligend vergeten, van bewusteloze overgave aan het eindelik gekomen wonder....

En wij begrepen dat het grondgevoel van onze innige verering voor deze grote kunstenaar en zijn werk - vroomheid was.... een diepe, zuivere vroomheid, waarbij alle vooroordeel, alle bijgedachten, alle conventionele overwegingen moesten wegvallen, die bleef in ons hart een zacht-stil brandende lamp van eerbied en groot, onverwoestbaar vertrouwen.

En zijn ‘Trois Contes,’ de drie vertellingen, gering van omvang, maar peilloos diep als kleine, donkerspiegelende meertjes in dicht geboste.... wij kenden ze bijna van buiten. We wisten, dat dit was: Flaubert, de sterke, de zekere, Flaubert trots en rijp, op het hoogtepunt van zijn kunnen. Vooraan stonden ze in onze bewondering en in onzen eerbied en zo vaak zaten we luisterend gebogen over een zin uit ‘Juliaan,’ peinzend aan alles wat daar om die klanken zweefde, aan al de geheimenissen, die leefden onder deze woorden. En soms gonsde als een wondere muziek zo'n zingende zin uit die legende door ons hoofd, dagen lang, tot we te speuren begonnen naar het bizondere, naar het buitengewone van die levend-bewegende klankverbindingen en - star verbaasd vast-

stelden, dat het enig buitengewone er aan was, dat er niets buitengewoons aan te ontdekken viel, dat alles de simpelste, klaarste eenvoud was en dat er toch zeer zeker een wonder in moest schuilen.... Dan vroegen we niet verder, wetende, dat wij niet begrijpen konden; dat wij ook niet behoefden te begrijpen, dat wij diep in ons ook niet wilden begrijpen, blij en tevreden als we waren met het bezit van dit wonderschone, met onze warme bewondering ook en onze grote eerbied.

Zou *dit* werk ooit vertaald kunnen worden? Zou het *vertaalbaar* zijn?

En er kwàm een vertaling. In 1906 kwam er een vertaling van een zeer jong kunstenaar, die de liefde voor Flaubert in z'n hart droeg als een hevig-levend deel van zichzelf. Een, die deze drie vertellingen als een obcessie onderging en die er zich niet anders van kon losmaken dan door ze te herscheppen in de taal van zijn land, en die deze taal stellen wou in de macht van Flaubert's geest, tot ze worden zou tot een even willig werktuig als het Frans eenmaal geweest was. Hij verloochende zichzelf, hij ontvluchtte zichzelf en zocht een te worden met de geest, die de 'Trois Contes' schiep, om ze over te brengen in zijn taal, nauwkeurig zoals ze waren in het Frans. En van vreugde vervuld riep hij het lijden over zich, dat Flaubert gebroken had. Hij leed onder en door het werk in dezelfde twijfel, dezelfde wanhoop, dezelfde diepe kommer als Flaubert had ondergaan en aan het eind van al zijn werken en zwoegen stond de ontevredenheid-met-het-bereikte en grijnsde, tergend en minachtend. Dagen zocht hij om naar een woord, naar een klank, naar een zinswending. De dagen werden tot weken en de weken tot maanden en van rust of ontspanning was geen sprake. On-onderbroken werkte Dirk Coster negen maanden lang aan de vertaling der 'Trois Contes,' zonder aan iets anders te denken, verloren in het werk, totaal geabsorbeerd door de geest van Flaubert, ontvlucht aan eigen wezen.

In 1906 verscheen de vertaling bij Meindert Boogaerdt te Rotterdam, en hier en daar werd het werk met lauwe sympathie begroet. Het werd weinig gekocht en is blijkbaar algeheel vergeten.

Het zou dwaasheid zijn te beweren, dat deze vertaling volmaakt was en Dirk Coster zou de eerste zijn, die het glimlachend ontkende. Maar àl te vaak heeft de jonge vertaler zijn machteloosheid om het origineel zuiver te weerspiegelen trachten goed te maken door bizondere invallen, soms zelfs door bizarre vindingen. *De* grote fout, die deze vertaling drukt, is het gebrek aan eenvoud, die geheimzinnige, strakke eenvoud, die juist Flaubert's enorme kracht en grootheid is geweest. Maar toch - al kleven er dan ook ernstige fouten aan de vertaling, hoe véél is er van Flaubert's diepste wezenlikheid toch in overgekomen! Hoe vaak volgt het Hollands z'n grote voorbeeld op de voet en zingt met wonderlike getrouwheid dezelfde, volmaakt dezelfde muziek! En hoe wonderlik zuiver komt Flaubert's atmosfeer u tegen uit deze overzetting, zo zuiver, dat men van tijd tot tijd zich verbaast over de grote mate van verwantschap tussen Flaubert en z'n vertaler, een verwantschap blijkbaar in principe, want studie kan *dit* niet veroorzaken.

We hadden dus sinds 1906 een vertaling van de 'trois Contes,' die, zo ze al niet vlekkeloos was, toch een graad van volkomenheid bereikte, die wij hier in Holland weinig of niet gewend zijn.

Ik kan niet aannemen, dat Marie Koenen de vertaling van Dirk Coster niet kende, toen ze de hare fabriceerde. Een ietwat behoorlik werkend letterkundige stelt zich op de hoogte van wat er over en omtrent het werk verschenen is, voordat hij de vertaling onderneemt. Marie Koenen, we moeten het fatsoenshalve veronderstellen, kende dus de vertaling van Dirk Coster. Dat ze desondanks een nieuwe ondernam zou alleen verontschuldigd kunnen worden, indien ze de overtuiging had gehad, dat ze het beter kon dan hij. Ik geloof niet, dat ze zo verwaand geweest is, en in ieder geval is de uitkomst voor haar een blamage gebleken. En zo is het enkele feit van de verschijning harer vertaling alleen al een lachwekkend schandaal, dat alleen kon voorkomen in de wonderlike atmosfeer van diep-doorgevreten corruptie, die heerst in het Holland van de vertalers en hun medeplichtigen: de uitgevers.

III.

Marie Koenens beweegredenen waren andere!..

Marie Koenen is een Roomse juffrouw en blijkens haar manier van werken bij het vertalen van de ‘Trois Contes’ is zij ook een preutse juffrouw, wat erger is. Misschien heeft zij geredeneerd: de kunst van Flaubert, die een verwoed paganist was, is toch eigenlik te mooi om niet door Roomsen genoten te worden; alleen.... hij moet dan onder Roomse leiding genoten worden en we moeten hem alzo hier en daar een beetje fatsoen en eerbaarheid bijbrengen, waaraan deze wellusteling dringend behoefte heeft. En daarbij kwam als ergste prikkel de preutsheid van de kuise dame, die met het schaam (of ander) rood op de kaken sommige kleine passages bij het lezen - niet had overgeslagen. Mag een argeloze ziel vergiftigd worden, onder voorwendsel, dat men haar kunst te genieten geeft? En is het nodig, is het Gristelik, die sexueele viezigheidjes er ‘met de haren bij te slepen’ (zo noemen ze dat in Roomse kringen!) om een minderwaardig succes te bestreven? Nee, bah! weg met die verleidelike duivelstrucjes! Zuiverheid, beminde gelovigen, is de schoonste deugd!

En Marie Koenen, met een meer dan gewoon begrip, met een verdacht fijn onderscheidingsvermogen, heeft getracht Flaubert's ‘Trois Contes’ geschikt te maken voor de jongelingen en jongedochters der ‘Congregaties van de Heilige Maagd,’ en andere dergelike verheven instellingen meer, waar men elkaar ijvrig leert hoe men de struisvogelpolitiek het best beoefent en hoe men langs de zekerste en voordeligste weg zalig wordt, vrolik en onder het drinken van een gepaste hoeveelheid jenever en bier, en onder het genot van een onschuldig spelletje kaart of tric-trac.

Nu spreekt het vanzelf dat er in de ‘Trois Contes’ geen letter staat, die *onzedelik* genoemd kan worden. Wie er desondanks onzedelikheid in vindt en meent, die er uit te moeten verwijderen, nou, die heeft klaarblijkelik die onzedelikheid erg in zichzelf.... die maakt zich bij de onnozelste woorden prikkelende voorstellingen en schuift dan de schuld op de man, die deze onnozele woorden sprak.... Wat voor het oog der wereld een edele indruk geven kan, maar waarmee Onze Lieve Heer heus niet te belatafelen is.... En ik ook niet!....

Soms heb ik gemoedelik geglimlacht om het onnozele trucje, waarmee Marie Koenen gedacht heeft, het werk van Flaubert in overeenstemming te kunnen brengen met haar ‘aangeboren’ gevoel van kies-, kuis- en

zuiverheid. Dan is het kunstje niet alleen mislukt, maar eigenlik heeft ze het nog veel erger gemaakt en er iets neergezet, dat zelfs mensen, die minder preuts zijn dan de vertaalster, aan 't denken zou kunnen brengen. Er staat dan b.v. ‘il la renversait brutalement.’ Juffrouw Koenen, die goed Frans kent, vertaalt in de geest dadelik: ‘hij wierp haar ruw achterover’.... en ze krijgt een erge kleur, want ze bedenkt daarbij, dat, als een woeste vrijer een meisje achterover werpt, *ruw* nogal!.... dat dan.... gòbewame! dan is er iets heel verschrikkeliks zeer na op til... In het boek gebeurt wel niks gemeens verder, want het meisje schreeuwt en de vrijer, niet erg ervaren in de kunst van verleiden blijkbaar, poetst de plaat.... Maar - ‘hij wierp haar ruw achterover’.... nee, dat zou onze Roomse jongelieden van beiderlei geslacht (ook eigenlik een gemeen woord, dat ‘geslacht’.... kan de onzedelikste voorstellingen wekken.... ik stel voor het meer duistere ‘kunne’ in ere te herstellen!) kunnen prikkelen tot duivelse, onzuivere voorstellingen.... En dan vertaalt Marie Koenen: ‘greep hij haar vast’.... Dan vult natuurlik iedere kuise jongeling en dito maagd onmiddellik in gedachten aan: ‘bij haar mouwen, of: “bij haar oorlelletjes”.... en de ziel is weer gered van de lagen van Satan.... En *ik*’ glimlach, juffrouw Koenen, want ik zie de rooie oortjes van uw kuise lezers, die stiekem herhalen: ‘vast.... vast’.... en ik denk er het mijne van.... En ook van u, juffrouw, n.l. van de voorstellingen, die uw geest vervulden, toen u dit averechtse tekstvervalsinkje pleegde!....

Een eindje verder staat: ‘Elle n'était pas innocente à la manière des demoiselles, - les animaux l'avaient instruïte,-mais la raison, etc.’ 't Geldt namelik een boerenmeisje, dat opgroeit te midden van de veelzijdigheid van immer zich voortplantend leven. Marie Koenen laat nu dit: ‘de dieren hadden haar onderricht’ weg!.... Blijkbaar is zìj dus wel ‘onnozel als een jongejuffrouw,’ maar niet op de manier, die de goeie Flaubert bedoelde! Niewaar, lezer, je moet toch nogal aan erge vieze denkerij doen, als je zo'n zinnetje van dien aard vindt, dat je het aan een ‘fatsoenlik’ mens niet durft voorleggen. En het getuigt bovendien nogal van gebrek aan psychologies inzicht en - van nog groter gebrek aan eerbied voor Flaubert's werk, waarin geen woord kan gecoupeerd of veranderd worden, zonder dat het geheel verliest aan waarde.

Een andere coupure is misschien nog tekenender, nog benepener, getuigend ook van nog groter viesheid-van-denken, van nog groter gebrek aan eerbied, aan inzicht in de strakke eenheid, in de onverbiddelike saamhorigheid van het werk. Ze is te vinden op bldz. 104 van de vertaling (136 van de Nelson-editie der ‘Trois Contes’).

‘La biche, blonde comme les feuilles mortes, broutait le gazon; et le faon tacheté, sans l'interrompre dans sa marche, *lui tetait la mamelle.*’

De lezer begrijpt het al, niet? Hij ziet alweer de schichtige zijdelinge blik van de vertaalster en hoe weer de twee hete blosjes op haar jukbeenderen ontbloeien als bloeddruppels op een teeroos (ay mij! wat een beeld!). En inderdaad:

‘De hinde, blondbruin, zooals dorre bladen zijn, graasde, en het gevlekte reebokje volgde zijn moeder.’

De hele rest is mèt die gemene, onzedelike tepel wreedaardig weggesneden. Nou is het waar, het is een gemeenheid van zo'n hinde, om

tepels te dragen, en het is nog veel gemener om daarvan in een boek te gewagen!.... Maar - het is nòg veel en veel gemener om bij zo'n tepel aan 't mediteren te slaan en dan, tengevolge van die meditaties, er niet meer over te durven spreken.... juffrouw Koenen!....

Soms is de juffrouw wel leuk in haar preutse pose. Doet ze kinderlikkoddig-ernstig aan de merkwaardigste struisvogeltaktiek. Maar je ziet natuurlik al weer alleen het resultaat en ze vertelt er helaas niet bij, welke overwegingen haar tot de vervalsing geleid hebben. Stellen wij het ons zo voor: Met kuise schrik stiet ze op de volgende passage: 'l'empereur d'Occitanie s'était joint par concubinage à la soeur du calife de Cordoue.' Een schok van verontwaardiging voer door haar zuiver gemoed (geestelik gemoed, lezer!) en haar boezem (onstoffelike boezem, lezer!) zwol van heilige toom. Wat een viezerik, niet waar, die smerige keizer van Occitanië! Om zo maar met zo'n del te gaan samenhokken, of, zoals men wel eens zegt: te gaan zitten potlooien.... En hoe krijgt zo'n meneer Flaubert het in z'n hoofd om dat zo maar leukweg te vertellen! Dat gaat toch niet!.... En juffrouw Koenen lag er een hele nacht wakker van en gruwde van de mogelikheden, die haar kuise fantasie haar voortoverde bij haar overdenkingen rondom het woord: 'concubinage'.... En de volgende morgen schreef ze kordaat neer: 'de keizer van Occitanië had de zuster van de kalif van Cordova *getrouwd.*' En daarmee was het vijgeblad stevig bevestigd en opnieuw een aanslag van de boze vijand glorieuzelik verhinderd.... 'Getrouwd'.... niewaar, dat mag.... daar steekt niks geen kwaad in, niks geen onzedelikheid. Getrouwde mensen 'leven' precies eender als mensen-in-concubinaat, maar daar *denk* je zo niet bij, en bovendien.... dat *mag* voor meneer pastoor....

Een andermaal is de juffrouw *perfide!*' O, preutse juffrouwen hebben vele pijlen op him boog! Flaubert vertelt, hoe de keizer van Occitanië, door Juliaan gered, dezen zijn dochter ten huwelik wil geven. En het meisje wordt binnengevoerd, zo verleidelik mogelik uitgedost, om Juliaans begeerte te prikkelen. Zij droeg, ja, 't is ìntzettend!.... 'une robe entr' ouverte.' Schunnig, hè? Intussen, het staat er. En wat moet je nou als Roomse juffrouw doen? Je kunt toch niet àlles weglaten, want een blanco boekje kopen de mensen niet voor idem zoveel!.... Maar van de andere kant: kun je je ziel en je kuisheid verkopen voor een paar ellendige zilverlingen?.... En kun je je eerbaarheid weggooien, door als jonkvrouwelike, tedere, ongetrouwde maagd te spreken over meisjes met openhangende kleren?.... Waarbij je dus veronderstellen kunt, dat je, zoal niet *alles*, dan toch *iets* kunt zien van wat een kuis mens nimmer vertoont aan sterfelike ogen.... Maar een glimlach plooide de lippen van de liefelike maagd en zich verkneuterend van pret in het vooruitzicht van de gouwe stoel, die ze in de hemel verdiende met deze nieuwe streek, die ze Satan speelde, tekende haar pen de zuivere, onverdenkbaar kuise woorden: '*haar los gewaad*'....

Haar los gewaad!.... Is het niet geraffineerd, lezer? Ik zie Flaubert's gezicht al! Stom verbaasd over zoveel stupiditeit, gepaard aan zoveel sluwe geraffineerdheid! Dit is Flaubert èn de lezer oplichten op zo'n perfide manier, dat er wettelik niet eens verhaal op te verkrijgen is. Dit is in waarheid valsheid in geschrifte, en ik heb een stil vermoeden, dat juffrouw Koenen in die periode een biechtvader had, die behoorde

tot de Societeit van Jezus, en dat die biechtvader welwillend meegewerkt heeft om Flaubert te castreren, samen met Marie Koenen.... 'Haar los gewaad!'.... Inderdaad.... de knoopjes van het gewaad waren los, en dat noemen we dan op een bidavondje van preutse juffrouwen.... een los gewaad!.... En toch had ik niet gedacht, dat Marie Koenen zó geestig kon zijn!... 'Elle était toute mignonne et potelée, avec la taille fine.' Dat heeft Marie Koenen helemaal maar weer weggelaten. Ik durf dat niet aan haar preutsheid toeschrijven en moet dus wel veronderstellen, dat hier haar echt-vrouwelike jaloezie de schuld draagt: welke vrouw zou een sexegenote zo liefelik beschrijven?.... Dat Flaubert het doet, nou, dat moet hij weten, en daar was ie overigens een man voor, die natuurlik z'n welbehagen had in zo'n kwijlend zinnetje, maar Marie Koenen is geen man, en dies vindt ze dat misselik.... weg er mee....

En nou gaan we nog even kijken naar de dans van Salomé. Ja, zo iets pervers staat er ook in dit rampzalige boek!.... De hemel mag weten hoe een kuise jonkvrouw als Marie Koenen er ooit toe gekomen is een zo grondeloos gemeen pamflet helemaal te lezen, laat staan: te vertalen!!! Die dans van Salomé, dat is niks meer of minder geweest, dan een dans van rood-vlammende hartstocht, een feest van overprikkelde geilheid.... En die Flaubert, nou, die heeft die dans beschreven op zo'n manier, dat de vertaalster de haren te berge rezen, dat ze totaal de kluts kwijt raakte en de bibberatie in d'r vingers kreeg! Dat staat er in 't Frans zo:

> 'Une harpe chanta; la multitude y répondit par des acclamations. Sans fléchir ses genoux *en écartant les jambes*[1], elle se courba si bien que son menton frôlait le plancher; et les nomades habitués à l'abstinence, les soldats de Rome experts en débauches, les avares publicains, les vieux prêtres aigris par les disputes, *tous*, *dilatants leur narines*, *palpitaient de convoitise.*'

Nou, juffrouw Koenen, ik kan me levendig voorstellen, dat en hoe u dáárvan geschrokken moet zijn! Het is werkelik ten hemel schreiend, wraakroepend van teugelloze onzedelikheid, van weergaloze schunnigheid! Als ik u geweest was, had ik dit hele stukje voorbeeldeloze pornografie voorzichtiglik overgeslagen of het stiekem weg vertaald met een simpel en veelbetekenend: 'Salomé danste.' Want kijk nu es, wat u gedaan heeft! Kijk nu es, hoe u de hele boel door mekaar gehaspeld hebt in uw wanhopige, krampachtige pogingen om nog te redden wat er te redden was! De mensen zouden heus kunnen denken, dat u lichtelik dronken was, toen u dit vertalinkje produceerde, dronken van een wonderlike, verdachte opwinding, zouden sommige, mij onsympathieke, cynici misschien opmerken. Want het is toch wel een beetje ongeloofwaardig, dat u dit zonderlinge brouwsel met een koel hoofd hebt gaar gestookt:

> 'Een harp zong; de menigte jubelde ze na, ontsteld van bewondering, zoowel de nomaden, die aan versterving gewoon waren, als de Romeinsche soldaten zoo deskundig in uitspattingen, de gierige tollenaars en de oude priesters verbitterd door 't levenslang redetwisten.
> Zonder de knieën te buigen bukte ze zich zoo diep, dat haar kin den vloer raakte.'

1) Wat ik cursiveer heeft de vertaalster verdonkeremaand òf in kuisen zin.... "omgewerkt."

Juffrouw Koenen.

Ik ben minder genadig dan de bovengenoemde cynici. Ik weet, dat u *niet* bedwelmd, dat u integendeel klaar wakker was en u welbewust van wat u wou, toen u voor deze vertaling zat. Ik zie ook weer de allesomwroetende, stuitende gedachten en uw, dunkt mij, ziekelike fantasie, die in deze tragies-wellustige dans iets zag als de verhulde lonkjes van een doodgewone veile deerne, en die alweer dacht aan de voorstellingen, die uw lezers zich zouden maken bij het 'genieten' van deze, Flaubert's, bijna verschrikkelike kunst. Het schijnt een vies, een kleverig viesdenkend stelletje te zijn, juffrouw Koenen, waarvoor u schrijven wilt! Waaróm, juffrouw Koenen, hebt u die van elkaar wijkende benen niet vertaald? Wat hebt u daar wel bij gedacht?.... Waaróm hebt u dat: 'zij allen, spalkend de neusvleugels, sidderden van wilden lust'[1].... waarom heeft u dat weggelaten? Of liever het vervangen door: 'ontsteld van bewondering?' En hoe hebt u de valsheid durven begaan, die 'ontstelde bewondering' te doen volgen, idiotelik, na het zingen van de harp? Begrijpt u zo weinig de verlammende werking, de dodelike betekenis van Salomé's dans, dat u meent haar uitwerking wel te mogen verdonkeremanen? Nee, juffrouw Koenen, wie deze lugubere geschiedenis beschrijft of vertaalt, moet de beker der verschrikking ledigen tot de laatste druppel.... U hebt er een beetje stroop door gemengd en daardoor is het geworden tot een paskwil.... Ik begrijp uw zonderlinge moed niet, om die beschrijving van Flaubert in stukken te hakken, er een paar van in uw zeer vieze vuilnisbak te werpen en de rest door mekaar te smijten als dobbelstenen....

Juffrouw Koenen, kent u de spreuk: 'Den reine is alles rein?' Kan dus die spreuk ook luiden: 'der onreine is alles onrein?'.... Juffrouw Marie Koenen.... j'ai vu votre âme à nue.... En ik vond het nog al een vies schouwspel, eerlik gezegd....

IV.

Als ik hier eindigde met de bewering: meer behoef ik niet te zeggen; iemand, die zich veroorlooft het werk van Flaubert al vertalende te 'zuiveren' van 'pornografiese elementen', heeft daarmee haar eigen zedelik gehalte èn haar litterair inzicht afdoende gedisqualificeerd en moet geacht worden te behoren tot de mensen, die nooit hun handen aan een kunstwerk mogen slaan, - dan geloof ik, dat niemand mij zou willen tegenspreken.

Echter: de schandelikheid van deze vertaling gaat verder.

Om twee redenen is de overzetting nu al een schande gebleken: 1° omdat er een betere vertaling bestond, 2° omdat juffrouw Koenen getracht heeft, opzettelik het origineel te verminken op de eigenaardige, vreselike manier, die ik niet anders weet te noemen dan: castreren.

Maar nu is er nog een derde reden, waarom deze vertaling gesignaleerd moet worden en die is: dat ze zeer slecht is, zeer minderwaardig van taal, zeer slap en machteloos van Hollands. Machteloos, d.w.z. kleurloos en dof, klankloos en vlak. Men bedenke even wat een zwaar misdrijf dit betekent, waar het betreft een vertaling van Gustave Flaubert, d.w.z. een poging om de Hollandse lezers een blik te geven in Flauberts

1) Dirk Costers vertaling.

kunst, een kunst, die niet in de eerste plaats zijn ontzaggelike schoonheid, z'n immense betekenis ontleent aan wàt zij behandelt, maar die eerst haar diepste en zuiverste waarde krijgen kon door *de vorm*, waarin de kunstenaar haar aan de wereld schonk. - Als ik dus heb aangetoond, dat deze *vorm* in de Hollandse vertaling van Marie Koenen niet *naar behoren* is *benaderd*, dat de vertaalster grotendeels niet anders gedaan heeft, dan de Franse woorden door Hollandse woorden vervangen, zonder ernstig te streven naar een ietwat zuivere Flaubertiaanse woord-*muziek*, klankval, rythme en zinswending, dan zal ik het er voor houden, dat ik heb aangetoond, dat deze vertaalster zonder genoegzamen eerbied aan 't werk is gegaan, dat ze de *kunst* van Flaubert heeft verknoeid, dat ze dus een vertaling heeft geleverd, die prullig en waardeloos is, die een schande is voor de Hollandse litteraire naam. Kortom, een vertaling, die noodzakelijk in deze rubriek moest worden onderhanden genomen, omdat ze zo gewetenloos slecht is, dat ze alleen in de vertaalwereld van ons zonderling landje ontstaan kon en - worden uitgegeven.

Ik zal mij bepalen tot ‘La Légende de St. Julien l'Hospitalier’, omdat dit het verhaal is, waarin ‘de taal van Flaubert’ op z'n sterkst en zuiverst voorkomt. Men zal opmerken, dat de vertalingen bijna nergens *foutief* zijn. De juffrouw kènt haar Frans, maar ze mist het orgaan om de ziel van Flaubert te verstaan, die overal om en onder zijn Frans leeft en beweegt. Ze heeft ons een vrij acceptabele overzetting gegeven van de letterlike betekenis der woorden, maar over de ziel van Flaubert heeft ze geen macht gehad, helaas....

De titel vertaalt ze door: ‘De Legende van Sint-Juliaan de Gastvrije.’ Daar is, letterlik gesproken, niets tegen in te brengen. Maar Coster vertaalde: ‘De Legende van Heiligen Juliaan den Herbergzame,’ wat al dadelik breder klinkt, meer getrouw aan de geest van Flauberts rijk dóórklinkend geluid.

Dan een kinderachtigheidje, een klein Rooms benepenheidje.... De wachter - ‘s'endormait comme un moine.’ Als een monnik.... dat mag niet, dat is spotten met een heilig princiep! ‘De wachter sliep - ongestoord.’ Hoe in-flauw! En bovendien, de juffrouw moest toch inzien, dat ze de monnikenslaap niet minder rustig of diep of vadsig maakt, wanneer ze die slaap qualificeert als.... ongestoord! Want, juffrouw, daar zijn meer mensen, die Flaubert in 't oorspronkelik lezen!...

De juffrouw wil het ook wel eens ‘mooier’ doen, dan Flaubert. Dan neemt ze, absoluut niet angstig uitgevallen, de vrijheid er wat fraais van eigen vinding aan toe te voegen. Kort na de geboorte van Juliaan ziet z'n moeder een verschijning, die haar de heiligheid van haar zoon voorspelt.

> Elle allait crier; mais, glissant sur le rais de la lune, il s'éleva dans l'air doucement, puis disparut.

De vertaalster raakt in extase en schrijft:[1)]

> *Bijna* schreide ze *het uit van schrik*, maar *de schimme* gleed heen langs den manestraal, steeg zachtjes omhoog en verdween *in het ijle licht.*

1) Cursiveeringen van mij. (De J.)

Dat is natuurlik prachtig van bedoeling, maar tegenover iemand als Flaubert komt dat niet te pas. Dirk Coster heeft daar:

> Zij wilde roepen; maar glijdende op den manestraal hief hij zich zacht'lijk óp in de lucht, en verdween.

Men zal voelen, dat dit oneindig veel beter is, dichter bij Flaubert, nader ook aan zijn direct rythme, gehouden in de moeilik-bereikte eenvoud, die Flaubert's grote geheim en kracht was.

Ook de vader heeft een visioen. In de nevel doemt voor hem een bedelaar op.

> C'était un Bohême à barbe tressée, avec des anneaux d'argent aux deux bras et les prunelles flamboyantes. Il bégaya d'un air inspiré ces mots sans suite:
> 'Ah! ah! ton fils!.... beaucoup de sang!.... beaucoup de gloire!.. Toujours heureux! la famille d'un empereur.'
> Et, se baissant pour ramasser son aumône, il se perdit dans l'herbe, s' évanouit.'

Dat vinden we aldus vertaald in het boekje van Marie Koenen:

> Het was een zigeuner. Hij droeg den baard gevlochten en had zilveren ringen aan beide armen. Zijn ogen flonkerden.[1] En *als bij ingeving*, *mompelde* hij deze onsamenhangende woorden:
> '*Welzoo!* uw zoon!.... veel bloed!.... veel roem!.... altijd gelukkig! in de maagschap van een keizer!'
> Hij bukte naar de *hem toegeworpen* aalmoes, en *zonder een spoor achter te laten*, *was* hij tusschen het gras verdwenen.

Men lette weer even op de dichterlike vrijheden en op de malle vertaling van het *extatiese* 'ah! ah!' door 't vriendelike-ouw-heer-achtige: 'Welzoo!', alsof men tegen een jongen zegt: 'Ah! ah! mon petit, tu es le neveu de madame, toi!' En het weinig minder malle: *als bij ingeving*, en het pertinent foutieve: *mompelde!*

Ik sla de *oudere* vertaling op en vind:

> Het was een Bohemier[2] met gevlochten baard, zilveren schalmen rond bei d'armen en vlammende oog-appels.
> Hij stamelde op een begeesterde wijze deze gebrokene woorden uit:
> 'Ah! ah! uw zoon!.... veel bloed!.... veel glorie!.... immer gelukkig! bloedverwant eens keizers.'
> En zich bukkend om zijn aalmoes op te rapen, verging hij in het gras, verzwond....

1) Merk even op de zinneloze versplintering van Flauberts zin in drie aparte kleine zinnetjes. En hoe het laatste verslapt is en onzuiver: van 'vlammende' ogen kan men toch niet zeggen, dat ze 'flonkeren!'
2) Dit is een van de minder mooie gekunsteldheden, die deze vertaling hier en daar ontsieren, maar die klaarblijkelijk hun oorzaak vinden in een zucht om Flaubert al te nauwkeurig te willen volgen op de voet!

En al weer moeten we vaststellen, dat de oudste vertaling de beste is en met verbazing vragen we ons af: waarom heeft die juffrouw Koenen zich nou met alle geweld belachelik en hatelik willen maken, door de ‘Trois Contes,’ waarvan wij een ongewoon mooie vertaling bezaten,

te gaan verknoeien in haar begrips- en eerbiedloos gehaspel?.... En wij vinden geen andere verklaring dan.... haar *preutse* bedoelingen!....

Het is hard!....

Dan zijn er weer van die ontoelaatbare slordigheidjes als b.v. op blz. 93, waar Marie Koenen *niet* een nieuwe alinea begint op een plaats, die Flaubert daarvoor wel geëigend achtte. Toch is daar het begin van een nieuwe periode, die Flaubert met een plotse zwaai, schijnbaar los van het vorige inleidt. Het gaat de vertaalster zelfs *te* onverwacht en ze besluit Flaubert te corrigeren.

> Toutes sortes d'oisillons picoraient les graines du jardin. Il imagina de mettre des pois dans un roseau creux,

wijzigt ze gemoedelik in:

> *Korten tijd later bemerkte hij*, dat allerlei vogels de zaden uit den tuin wegpikten. Toen *zocht hij* een hol riet, en stopte dat *vol erwten.*

Hoe komt zo'n juffrouw er bij, hè? Waar haalt ze de brutaliteit vandaan, om Flaubert op deze wijze te verminken! Of het al niet erg genoeg was, dat haar preutsheid hem zo schandelik te lijf gegaan was!

Maar vreselik van machteloosheid en platte woordoverzetting is de vertaalster op plaatsen, waar Flauberts taalmuziek het duidelikst, het meest demonstratief opklinkt. En wanneer je dan de oudere vertaling er naast legt, en ziet, hoeveel meer deze bereikt heeft, hoe verbazingwekkend zuiver het gevoel van Coster was voor de beweging van Flauberts klankenspel, en hoe hij vaak het origineel zéér, zéér nabij kwam, dan kriebelt af en toe een nerveuze woede in je vingers en je zou het lor van Marie Koenen zo de kachel insmijten.... Een paar proefjes daarvan mogen deze trieste bloemlezing besluiten.

> Mais Julien méprisa ces commodes artifices; il préférait chasser loin du monde, avec son cheval et son faucon. C'était presque toujours un grand tartaret de Scythie, blanc comme la neige. Son capuchon de cuir était surmonté d'un panache, des grelots d'or tremblaient à ses pieds bleus; et[1)] il se tenait ferme sur le bras de son maître pendant que le cheval galopait, et que les plaines se déroulaient.

Dat versuft en vervlakt Marie Koenen aldus:

> Maar Juliaan minachtte die gemakkelijke kunstjes. Hij verkoos ver buiten de menschenwereld te jagen, alleen met zijn paard en zijn valk. Het was bijna altijd een groote Scytische jachtvalk, zoo wit als sneeuw. Zijn lederen kapje was met een pluim *versierd*, en gouden belletjes *rinkelden* aan zijn blauwe pooten; hij zat *stil en recht* op zijns meesters arm, terwijl het paard draafde, en *de landschappen wisselden.*

1) Ik vraag de aandacht voor het eigenaardige rythme van de volgende ‘strofe,’ die met ongelofelike volkomenheid de drof van het paard voelbaar maakt en dan uitstroomt in een breedheid, die a.h.w. de wijdheid der landschappen voor je oog doet òpengaan.

Dit is een middelmatige schooljongensvertaling, die met kunst niets heelt uit te staan en allerminst met het subtiele proza van Flaubert, waarvan het de Hollandse herschepping wil zijn. Coster deed dat zeven jaar vroeger zo:

> Maar Juliaan verachtte deze makkelijke kunstgrepen; hij mìnde het méér, te jagen verre van de waereld wèg, met zijn paard en met zijn valk. Dat was bijna altijd een groote Scytische tartaret, wit als sneeuw. Zijn leêren kap was gekroond door een vederbos, aan zijn blauwe pooten beefden gouden belletjes; en[1)] hij hield zich standvastig op den arm van zijn meester wijl het ros draafde, drààfde en de vlakten zich rond-omme ont-rolden....

Dit staaltje van Costers vertaalkunst is moordend voor alle vertaalpaskwillen, die ons bijna dageliks worden voorgezet. Want het bewijst onomstotelik, dat zelfs het moeilikste en meest bewogen proza *gelijkwaardig* is over te brengen, zonder de woordelike vertaling geweld aan te doen, zoals Marie Koenen nog waagt. Maar daarvoor moet de vertaler zijn een fijn-voelend onderscheider, een scherpzinnig speurder naar de oorzaken van het bizondere in woord en klankval en - iemand, die zelf de gave van het woord in grote zuiverheid en kracht bezit. Een kunstenaar m.a.w. Zolang men toestaat, dat niet-kunstenaars zich vermeten kunstwerken uit een vreemde taal in de eigene over te zetten, zo lang zal men zich te ergeren hebben, zo lang zal men zich bloedig te ergeren hebben aan de verschrikkelikste verminking in de schoonste, meesteigen delen van het werk der buitenlandse kunstenaars. Het is even logies van een niet-kunstenaar een goede vertaling te verwachten, als door de eerste de beste a-litteraire kruidenier een esthetiese waardering te laten schrijven van Oscar Wilde b.v. Alleen, het laatste ziet *men* in, maar het eerste begrijpt men blijkbaar nog niet.

Nog een klein citaatje:

> Les jours de fête, quand le bourdon des cathédrales mettait en joie dès l'aurore le peuple entier....

vinden we aldus bij Marie Koenen terug:

> Op hoogtij-dagen, als de groote klokken van de kathedraal, van zonsopgang af, het geheele volk in feeststemming brachten....

En die vondst is weinig verheugend! We stuiven verontwaardigd op en vragen juffrouw Koenen, waar ze de zware galming van de klokken gelaten heeft en wat er gebeurd is met grote beweging van hevige vreugde, waarmee dit gedeelte sluit? Of ze dan helemaal geen *gehoor* heeft, als ze dan al alle gevoel mist? Hoe ze 'le bourdon des cathédrales' *durft* te vertalen met het absoluut klankloze 'de groote klokken van de kathedraal,' en of ze niet merkte, dat ze totaal abuis *moest* zijn met deze omzetting van enkel- en meervoud, omdat Flaubert in 'le bourdon' de klank hoorde aanluiden en zij er alleen het ding in zag, dat heen en weer bungelt daarboven in de toren.... omdat Flaubert met zijn paar simpele woorden de geluidsherinnering opriep aan de dreunende muziek van *al de kerken*

1) Let nu eens op het rythme in de vertaling en hoe zeldzaam gevoelig het Flaubert hier volgt.

van de stad te zamen.... En dan denkt de juffrouw te kruinen volstaan met het *vreugdeloos noemen* van de ‘klokken van de kathedraal!’ En o zeker, juffrouw, dáár hebt u gelijk in, het was moeilik, zeer moeilik om daar een goed equivalent voor te vinden, het was zelfs te moeilik voor uw banale knapheid. Maar u had u niet behoeven te vermoeien met uw waardeloos geknutsel, want we hadden dit al in 't Hollands op deze manier:

> Op feestdagen, wen de bonzingen van de kathedralenklokken vanaf het dagegloren gansch het volk tot vreugde vervoerden....

Ziet u wel, juffrouw, dat het ‘mogelik’ is? Zo oppervlakkig bekeken is het zelfs nog al eenvoudig. ‘Dès l'aurore’.... ‘van-af het dagegloren’.... dat is doodgewoon Hollands, hè, en dat klinkt nauwkeurig zoals het Frans, dat er om den drommel ook zo maar niet voor de aardigheid staat.... En hoe denkt u over het luiden van die befaamde ‘groote klokken’ in dit stukje? Ziet u nu, dat ze bij u bewegeloos *hangen*, maar dat ze hiérin *zingen*?.... Ja ja.... als je maar kunstenaar bent en genoeg eerbied hebt.... dan kan het heus wel goed worden....

V.

En hiermee zit dit karwei er al weer op.

Het komt me voor, dat ik deze keer te veel gedocumenteerd en veel te weinig gescholden heb. Want tegenover een dergelijk bedrijf moest je eigenlik niet serieus en behoorlik gaan redeneren. Het is zo intens vies en zo krankjorum slecht, zo onwaarschijnlik dom en zo stinkend verwaand, dat je eigenlik alleen een paar bladzijden vol hatelik gegrinnik, met hier en daar een vinnige zweepslag en een giftig scheldwoord moest bijeenschrijven en *niets* bewijzen. Dat verdient zo'n kwalik riekend vod eigenlik niet.... Maar och, je bent ten slotte toch weer veel te goedhartig en veel te fatsoenlik ook om zo walgelik een samenzwering tegen Flaubert met de juiste munt te betalen. En in plaats van het mens eenvoudig te stenigen met puntige scheldwoorden, richt je dan maar weer een stevige galg op van argumenten en bewijzen en hangt er haar na een behoorlik proces aan op. Wat te veel eer genoemd moet worden voor dit soort kunstgevaarlike individuen.

Het is wel lang geleden, dat Marie Koenen haar misdrijf beging, maar het misdrijf kan op dit ogenblik met precies dezelfde schaamteloze brutaliteit herhaald worden. De omstandigheden hebben zich nog steeds niet gewijzigd. En daarom was het nog niet te laat om aan de hand van haar ontzettende vertaling opnieuw te demonstreren, hoe nodig het is, dat wij onze buitenlandse kunstbroeders in bescherming nemen tegen de bende struikrovers, die loert op hun geestelik eigendom om het hen sluwelik te ontfutselen. En zó erg als deze Roomse juffrouw heeft misschien nog nooit iemand het gemaakt, met haar preutse coupures en - het feit, dat er een waarlik prachtige vertaling bestònd, maakt haar knoeiwerk tot een grootse demonstratie van de zeldzame brutaliteit, die de vertalersbende in Holland kenmerkt. En daarom móest ze aan de galg....

A.M. DE JONG.

De verveling

(*Tot een Geluksteer!*)

Het is als een mensch die van kienen houdt, het is als een laatre jaargang van De Nieuwe Gids, druipt een-zaam de verveling door de lamlendigheid van de lange dag, en over door de nachten, o, door de nachten. Zagen wij van de hi-hi-snikjes, zoo droevig van onuitgesproken medelijden met het eigen ik om de leegheid, o het was om het zoo dom wezen van al die anderen, he, die toch mede mènschen zijn en die zoo maar voort leven en niet weten wat ze doen. Hooren wij het in het zoetjes nader schuifelen van de nieuwen tijd, in de langzame wenteling van de massamensch, bah het is het stuiptrekken van het onvoltrokken denk-ding en dat zich gaan laat in de roezemoes van de nu eenmaal zóó geworden ondag.

Is dit nu het standhouden der dingen? Na het bewegen van de logge en van het hè wat is dàt groot nu het gossie wat ben je noù zoet stil wezen van het wereld-wezen, van de menschen-ziel, ja van de geest?

Het is in Rusland. Geest leeft in de brandende droomen om het geluk.

En de dood, en de dood, en de levendige dood. O, ze halen 't neer, ze halen de kuituur neer. Rijst daar iets groots? - O o het is maar het breede. En niet naar omhoog. Babel! Babel!

Uit de gelijkgestreken vooze kleinen kimt de zongeest, kimt en vertopt in de verdaging van het geluk. Het bizondere geestige is de takken van het geestesgewas sterft af en verstamt, rijst uit de donkere diepte in de lichten dag.

In Duitschland het zekere, het ver-zeker-d bestaan.*)

Wij haten dat zekere, het van (zich) zèlve zekere. Om het ònevenwicht dat de doorslag nog geeft.

Want in het streven naar het beter ligt het Wezen van de tijd.

Kom dan, Wezen. Gij zijt àl in u zelfs eigen wezen het leven der ontwikkeling. Voer ons naar de absolute vervolmaking van de geest; laat ons daarvoor gaan door het ha ha bloed en vuur.

Vizioen van priesterdarmen, en spartelhingen de koningen en daar naast de ministers. Uur wijzers van de nieuwen tijd. Op gingen de poppetjes, de kleine zwarte vleesch-levende droomen, tegen de tijd-stroom in, tegen de dag-geest in, op en af, over en door, en mee, en mee, mee naar de verre landen van het geluk.

En in de gemeen-schap. O, in het samen-werk. En dat was niet doel,

*) Kautsky: 'Wij kunnen de kapitalistische productie nog niet missen.'

dat was maart gemeene, maar het àllen gemeene, en dat was de geest. En dat was doel.

Het verleden stapelde blokken op hoog hooger, hoogst heden, en van het nu zie ik over alle tijden het eindelijk Nu, het eeuwig Nu; in de aandeinende en zwellende verten van het geluk licht en verrolt en vertijdt het Kubisme.

Ik zie in de levensdeining van de oude wereld de schoonheid ondergaan. Na de orde uit de eenheid komt de eenheid uit de orde, in de Stad. De vreugde van het stille weten ging over tot genot; thans komt de vreugde om het weten van de nieuwen tijd.

Dit is de zege-zang van de volgroeide Mensch, die is on-afhankelijk van zijn omstandigheid. De oude Kultuur, breek brak en gebroken, hier en daar, even maar, veel veel en meer, en over al. Uit de verganige oud-hedens heen en ingaan in de volle vreugden dag. De oogen taalden de verstarde woorden. Niet naar het verleden, niet naar de toekomst: De geesttoren van het heden wentelde ongedwongen omhoog.

Op, in en om zich zelf ver strekte de geest, hoog en diep, en tot ver in en van de wereld en gebondenheid. Uit de bol van ver-doemende wegge verten zwemt het gedachte Wezen naar, tot, aan, en in het Kubisme.

Zien wij de wereld op een afstand. Zoetjes dobbert het bolletje door ruimte en tijd, onrond en luizig en met onnoozele verglijding in herhaling van.... ja wàt? zonder ontzetting in de onafwijsbare afstraling van de verkoelende zon, komt het aan hets ‘einden’ tot ijs, schoon schijnbaar inwandig aangevuurd tot vervloeiïng en verdamping. En de ‘wereldbrand’ aan de buitenkant. Geest licht in de dagnacht van het familjare leev' in het genoegelijk samen-zijn. In de besloten kring, in het familie aan- en samen-hang, hi hi petieterig versterven de zielige menschen, zoo maar dwars door hun denk en dag slaap, lang-zaam lijzelig tot een ontzettend akkieba-tje van verveling.

Zacht en even straalt het licht aan van uit- en in-wendig, grappige verlichte menschen waren door de schemer van verleden kort geleden tijd, geldt en stort in het verenkeld wezen van de eenige Mensch.

Kleintjes leutert in zijn lamenadigheid het ik. Het is het wanhoopslied van het voornaamwoord, het is in de onderscheidene on-wezens, is in de glorie van het geslachten-ken en in de armzalige ongeboren kind, is in het jij jij in het hem hem, is in hen hun en haar, bizondere gevoelenden, en verduizelt in het Ik.

Kleine begeerten geweldig over het be-ikte ziel-afzonderlijke. Kent geen rust van vrouw en kind en de-vele-goede-dingen verlangen, zwak in opbruis hevige aandrift over gekrenkt zijn, en zoo meer, uitbandig. Kleine en zachte vrouwen lichamen verlijdelijk gelukkig onderworpen overgave aan het on-menschelijke, man-beest, bespottelijk dartel spartelend in het eigene vreeselijk potsierlijke. Man en vrouw en kind-koppigheden, vele groote en kleine ikjes komen uit het onbegonnen duistere ver weg duistere verleden, komen in het zijn en aanzijn, akelige lach en huil poppen hollen door de levensdag.

In het on-persoonlijk geestige baart zich de open vreugde van de eeuwige onsterfelijke.
Duistere machten waajen om de eenigen, nacht-duister en angstig is het om de kleine wezen-tjes; in het ik ligt de smart.

Droef waajen de schaduwen van de nachten, en was hier, het daar, was overal, het waren de nachtpitten, de kleine walmende lichtjes, de pitlichten in de geen-hand-voor-oogen-ziende duisternis van de geest, o god, het was als de liefde voor een kind, het het be-moejen van een verenkeld wezen, het het bloejen van een bloem in de nacht - zacht wuiven de levende zwarte gestalten in mijn doode-droom; zij zijn nu zoo stil, zoo ver in de keerzijde van het innerlijke licht.
In klaarte van bewuste weten; rust en zekerheid van het wormlooze graf. In het menschen-gegroep is de levende dood, in eenzaamheid leeft de geest.
Een-zaamheid. Een-heid van het al-wees van het licht. In het geluk.
Uit de bloed en vleesch gemeste aarde bloejen de rooje smartebloemen van het geluk.

Licht zijn is geluk.
In het denk-beeldings-wezen liggen de denkgevaarten grauw opgestapeld in de geheugenkast.
Het was in de oer-zaak.
Zon-dag-doorstraalde al-tijd hevige nu-dagen, wijd wijd en levenloos dóórleven het in de hortenloos aanzwermende nu-nu's vóórtdurende, klein god gloeiend goud vonkje, teederderst al om geven in de menschen vullis, week verglommen in de late na-schijn. Egypte. Kwamen de een-dag-s-menschen, tal-rijk veeler en meer, pijn geweten in de val van tranen, in aan- en op-breng stapelden zij de versteven loggenden elk een op elk ander, simpel en oer-duidel, veel, minder, hooger en aanpuntelijk, beeldsprekend tot de al-overwaasde huiver hitten helderheid van de aangeboren dag.
Zoo en minder was in Babel, was in Israël.
Uit bloed-rood en goud licht doemt het Christus-beeld.
En de vreemde en rare Chineezen verdachten zich uit een slecht afgewikkeld verleden door een onvolkomen nu tot een ont- en vol-wikkeld einde-lijk op geheven Zijn, en Wezen, wouden wezenloos het niet zijn te zijn.
Zijn, en wéét van zijn, is eeuwig Wezen: uit de diep zinnende koppen onthoofde en verstelde zich de reëele Idee.

Toen kwam de vlucht-der-idee.
In het lichte gouden grieken land. liefende jeugd verdroomde in de aanwaak wakkerende bewust-wording, na door droomkinderen zielige bestaring van de nachtlamp - spookschijn en on-wezen-lijk - kijkt het ochtend kind in het al om verbazende, gouden aanschijn schoon denkend in de verinde ontwikkeling van het subtiele gedachten-hart.
In de weerom-stuit.
Licht mat wit, zilver ijzer wit wit, en de roode gedaanten, gloed glom, verstuipt strak straalde de blauwe, koepelde over de zee van licht,

rijzende van de gestreepte vlekkenden wit kliekende huizen, uit de groene lijsting rees de Stad, gelijk en uit aan de gematigde wasem-denken van de man-geest.

Het verlepte af-sterven is het einde van het verbizonderde zeer bizondere on-wezen-lijke. Lacht om Kant en Hegel. Door de benauwende domme-droomen, door de nachtmerries van de verdomde geslachten, leeft de geest door samen-hang tot één, eener en eenigst, tòt dàt zij zich vervlucht tot geest van schoonheid van besef van eigen Wezen. In het Kubisme.

Blaricum, II-I-'19.

TOON VERHOEF.

Fatsoen

4e Bedrijf.

Do not love your neighbour as yourself. If you are on good terms with yourself it is an impertinence; if on bad, an injury.
SHAW. *Maxims for Revolutionists.*

Personen:

Meneer en Mevrouw VAN OMMEREN.
Meneer en Mevrouw VAN BUREN.
ANDRÉ en BETTY.
JO.
Dominé WOODBROOK.
Meneer TOLSMA.
Enige leden van de Vrijzinnige Propagandaclub.

Twee dagen na het derde bedrijf. Middag, ongeveer 4 uur.
Toneel als in 't eerste bedrijf. Nog meer blommen dan toen: annonseren buitengewone dingen. Wit domineert: kleur van bruiloft en begrafenis, van koud-steriele-konventionele gebeurlikheden met wijn, taartjes en gclegenheidsspeechen, van bloed- en levenloos vreugde-surrogaat, van biggelendetranen en hoge-hoeden-met-witte-dassen-smart.
Aan deze kamer is niet te zien of ze moet dienen voor bruiloft of begrafenis. Het wit, oneindiglik weerkaatst in spiegelglas, plekt kwistig op de burgerlike deftigheid als schimmelvlekken op een geklede jas.
Er zìjn hier schimmelvlekken; vooral op Betty's zedelikheid. Mama Van Ommeren is het zich pijnlik bewust; de andere liefhebbende ouders vermoeden het slechts: vooral de vader-handelaar weet gewoonlik meer van de inventaris van zijn pakhuizen dan van die zijner dochter boven de twaalf jaar. André heeft zich 'n keer vergist - wat hem niet kwalik genomen kan worden: vergissen is menselik - doch Betty beging toen meer dan een vergissing: zij bedekte zich met schande. Deze bedekking nu is nog minder in tel dan pelgrimspijen of boetekleden. Mama van Ommeren voelt, dat zij als moeder van een geschandvlekte dochter eigelik ook min of meer in de knel zit. Er is slechts één kans: niet-gepubliseerde burgerlike schande is geen schande. Alzo speelt men verstoppertje: Betty met wijde japonnen en Mevrouw met moederlike glimlachjes.
Doch de familie Van Buren is niet van gisteren. Er is niets, waarin stompe mensen zo scherp zijn, als in fatsoenskwesties. Als 'n jongen en een meisje zo erg gauw trouwen willen.... dan is er gewoonlik ''n luchtje aan' en steken bezorgde familieleden de koppen bijelkaar als koeien bij een naderend onweer. Natuurlik vragen ze niets rechtuit: 'stel je voor,

dat het niet waar was, je zou je doodschamen,' doch ze wroeten en speuren als 'n politiehond 'die men de lucht gegeven heeft.'
Alzo krijgt mevrouw Van Ommeren een boven-menselike taak, doch ze voelt zich gesterkt in het bewustzijn te kampen voor de eer van haar lieveling. En, nietwaar?.... moederliefde is sterker dan dood, schande.... enfin dan 'n hele roman-inventaris. De familie Van Buren is vijftig jaar vroeger geacht geworden dan de familie Van Ommeren en is dus deftiger. Arbeid adelt - zoals in de schoolboekjes staat - doch niet-arbeiden adelt nog meer en zelfs kan alleen Vader Tijd van het nikkel dier hogere adel de roestvlekken van de schoolboekjes-arbeiders-adel afpoetsen. Meneer Van Buren kan door niemand verweten worden, dat hij wel eens loondienst zou hebben verricht en alleen de oudste inwoners van de stad herinneren zich met begrijpelike trots, dat zijn vader nog niet 'voor z'n eigen' werkte. Van Buren's vóóradelik tijdperk wordt dus bijna 'n overlevering en hijzelf 'n patriciër. Zijn uitspraken over het weer van gisteren, van vandaag, alsmede dat van morgen zijn derhalve voor geen tegenspraak vatbaar. Evenmin is het nog ooit voorgekomen, dat iemand in zijn tegenwoordigheid openlik aan de juistheid van zijn politieke- en teologiese banvonnissen durfde twijfelen. Hij spreekt namelik in banvonnissen; ze toelichten vindt hij minderwaardig, dat kunnen lui doen, die daarvoor betaald worden. Vandaar dat hij kontribueert aan een Liberale Kiesvereniging en aan de Remonstrantse Broederschap. Z'n vrouw 'doet' niet aan 'polletiek' en dus vat ze alle sociale- en ekonomiese problemen te zamen in een viertal: diefstal, moord, onzedelikheid en verhoging van de belasting, feilen, die ze aan de kranten, de socialen en de hoogmoed toeschrijft. Gemengd nieuws en litterair-bijvoegsel van haar kleinsteeds dagblaadje verschaffen haar voor de propanganda van deze zienswijze steeds onuitputtelik disputeer-materiaal.
Teologies is mevrouw 'n tussenvorm: van huis uit 'otterdoks' en nog vol oude 'zuurdesem,' onder weldadige invloed van de banvonnissen van haar echtgenoot vermodernd.
Doch haar gehele wezen wordt beheerst en zelfs overheerst door de meest konsekwente Hollandse konversatie-goedmoedigheid, die van elke gedachtenwisseling woordennapraterij maakt: fatsoendelike konversatie eist eenstemmigheid quand-même, al moet men binnen 't half uur tien maal van mening veranderen. Een dame van deze soort prikkelt men nimmer tot het verdedigen van een eigen mening: ze beaamt vriendelik alles, wat ge belieft te zeggen - als ge geacht zijt tenminste of zaken met haar man doet - ze kent slechts twee uitersten: konversatie-glimlach of ordinaire scheldpartij.
Tegenover al deze deugden heeft ze maar één gebrek en wel dit, dat ze in haar hele lange leven nooit iets werkelik-gemeens heeft gedaan; de enige kans voor 'n individu, te klein voor 'n romantiese heldenrol, om enig relief te brengen in de slaperige vlakheid van een eerzaam mensenleven. Er zijn - helaas een zeer klein aantal - mensen, die de sympatie verdienen van ieder, die ze ontmoet, door snelheid en intensiteit, waarmee ze allerlei goede dingen doen en allerlei onvergeefliken doodzonden bedrijven. Een dergelik vermakelik individu is 'n buitenkansje. De grote rest is vervelend omdat ze nooit iets superieurs doel en evenmin wat inferieurs. Alleen tot het laatste zijn enkelen van deze grote groep in staat, en het is in elk geval vermakeliker dezulken in putjes, putten en afgronden te zien duikelen, dan dat ze zelfs ook dit weten te vermijden. Tot de wanhopig-eerzame leden onzer samenleving,

die zelfs daartoe in staat bleken, behoort Mevrouw Van Buren. Ze is zo goed, goedig, goedgeefs, goedsmoeds, goedlachs, goedgehumeurd, goed van vertrouwen en goed gesitueerd, dat ze allerergerlikst - dicht bij de limiet van 't engelachtige komt: allerergerlikst in t' bizonder voor degenen, die in deugden en vooral in middelen minder ruim-gesorteerd zijn.

1e Toneel.

Meneer en Mevrouw Van Ommeren, Meneer en Mevrouw Van Buren. Allen schitterend uitgedost: Mevrouw v. O. brillant-modern als 'n film-affiche, Mevrouw v. B. bescheidenlik (de zuurdesem) doch deftig glanzend van donkere zijde als het puik van goed-gesitueerde ingetogenheid; de heren als lieden-van-zaken op z'n best: d.w.z. in rok met fijne sigaar. De dames zitten naast elkaar, als moeders, die straks door God verenigd zullen zijn en dus door mensen niet meer te scheiden; de heren zijn eveneens gepaard, doch meer door Mercurius en deze heidense godheid van handelaars en dieven smeedt boeien, die alleen door Mammon en een notaris kunnen worden geslaakt.

MEVR. V. O.

(met 'n blik op de klok en 'n verdacht surplus aan lievigheid in haar stem):

Wel, ik geloof.... dat onze lieve kinderen nu de eerste stap gezet hebben.... vier uur.... het moet nu gebeurd zijn, niet waar? Ik zie ze al samen knusjes in 't open rijtuig zitten.... allerliefst idee, hè - zo'n toertje na het aantekenen....

MEVR. V. B.

(presizerend):

O ja, 'n allerliefst idee van onze jongen....

MEN. V. B.

(stem der wijsheid):

Dan kenne ze es goed d'r wège overdenke.... nou 'et toch beslist is....

MEN. V. O.

(gemaakt-luchtig):

D'r wege overdenke! God kerel, dat doe je pas, as je voor de tiende keer met je vrouw ruzie hebt gehad.

MEVR. V. B.:

Ja, zulke lichtzinnige mensen zijn er maar àl te veel.... Maar onze André....

MEVR. V. O.

(overspuit 't opkomende brandje met lievigheid):

O zeker, zeker.... ze hebben trouwens al heèl wat toekomstplannen gemaakt.... En weet u, wat ik altijd zo ècht aardig vond.... dat ze het altijd samen zo dàdelik eens waren, hè?

MEVR. V. B.:

O ja, André is volstrekt niet moeilik.... 't Is altijd 'n beste jongen geweest.... helemaal niet geschikt voor ruzie of verschil

(kwasie-naïf).

We zijn ook altijd wàt bezorgd voor hem geweest.... welk meisje hij kiezen zou.....

MEVR. V. O.

(houdt het gesprek in 't abstrakte):

Ja.... zoiets is van 't groòtste belang hè.... voor òns soort mensen... ofschoon

(diepzinnig)

eigelik toch wel voor iedereen.

MEN. V. B.:
D'r benne d'r 'n hoop, die getrouwd benne voor ze 't wete....

MEN. V. O.:
Dat geloòf ik.... maar às ze 't wete!

(veelbetekenende mimiek).

MEN. V. B.:
Dan hebbe ze d'r verdiende loon.

Hiermee is 't gesprek op 't dode punt. Stilte. Dan snijdt Mevr. v. O. voorzichtig een nieuw onderwerp aan.

MEVR. V. O.:
Het nestje van ons jonge paartje zal er keùrig uitzien, nietwaar?

MEN. V. B.:
Overdreven.

MEN. V. O.:
God, kerel, dat is eenmaal de mode tegenwoordig.... de ouwe deftigheid is niet meer in tel.

MEN. V. B.:
'n Verstandig mens kìjkt naar geen mode.

MEVR. V. O.

(tracht in elk geval haar vriendin te winnen):

Kom, kom; dat begrijpen wìj beter, nietwaar, mevrouw?

MEVR. V. B.:
André's stand vereist nu eenmaal lukse....

MEVR. V. O.

(opgelucht):

Nietwaar?

MEVR. V. B.:
Maar ik vind dat huis volstrekt nièts voor hem.... Helemaal zo oùd en de kamers zo groot.... en zo ongezellig.... en niet eens een doòrlopende plee.... maar alles moest ook zo gaùw gebeuren.... ik begrìjp dat niet....

MEVR. V. O.

(toegeeflik):

Och. jonge mensen zijn nu eenmaal wat haastig gebakerd, hè?

MEN. V. B.:

André most wijzer wezen.... 't Is nou geen tijd om te trouwen....

MEN. V. O.

(beleefdheidshalve):

Met de oorlog?

MEN. V. B.:

't Is geen tijd.... Maar

(handbeweging)

hij wil zèlf....

MEVR. V. O.

(beproeft ook dit kansje):

Nietwaar?.... en waarom zullen we 't onze kinderen moèilik maken... Ze zullen zich tòch in niets behoeven te bekrimpen....

MEN. V. B.:
Nee.... ik ken goddank André wel wat meegeven.

Dit doet zeer positief de deur dicht. Nogmaals heerst er stilte. Doch moederliefde is even taai in 't opzoeken van nieuwe bronnen als 'n Minister van Financiën.

MEVR. V. O.:
Betty wil bepaàld haar piano meenemen.... Daar is ze toch zò aan gehecht.... Ze kan op 'n andere geen goeie noòt spelen, zegt ze.... 't Is ook 'n echte Ibach.... weet u.... 'n eerste klas merk....

MEVR. V. B.:
Ja, Betty speelt heèl lief, maar op de onze kan ze òòk goed terecht.... Dat is òòk 'n hele goeie.... hoe heet ie ook, man?

MEN. V. B.:
Weet ik niet.... Hij hebt negehonderd pop gekost....

MEN. V. O.

(deelnemend):

Sjonges!

MEVR. V. B.:
Ja, negehonderd guide, ziet u. 'n eèrste klas merk.... och, André wou 't graag lere en toen zei ik.... dan moste we d'r meteen maar een neme.... waar hij voor àltijd wat an heeft....

MEVR. V. O.:
Hij heeft er anders nog niet veel an gedaan, hè!

MEVR. V. B.:
Nu, dan is hij zeker hièr altijd een beetje verlegen geweest.... Want hij speelt heèl aàrdig.... U moest hem eens horen, als hij zingt van 't bloempje op de heide.... en dan begeleidt hij zichzelf.

2e Toneel.

DE VORIGEN. JO.
Jo komt binnen met benodigdheden voor tee. Ze mist iets van haar gewone zelfbeheersing, omdat ze voelt met de fijnheid van vrouwelike intuitie, dat ze een nederlaag gaat lijden tegen fatsoen, egoïsme, burgerlikheid, enfin tegen 'n ganse entente-cordiale van voortreffelikheden, waartegen elk verzet misdaad is. Voor 'n man nu is niets zenuw-sterkender dan de zekerheid 'n schaakpartij verloren te hebben, 'n vrouw zal een voor haar pijnlijk fait accompli zelden eer dan 'n maand na de beslissing in-zichzelf aanvaarden.

JO

(geeft v. B. 'n hand):

'k Felisiteer u, meneer.

MEN. V. B.:

O ja, dankje

(leg 't maar neer)

.

JO

(tot mevrouw):

U ook, mevrouw....

MEVR. V. B.

(vol animo):

Dank je, Jo.... dank je, kind.... het zal voor jou 'n hele verandering zijn hè, als je zo kind-alleen bent....

JO

(eksperimenteert):

O.... ik ga de volgende week in betrekking.... buiten de stad.... dus....

MEN. V.B.

(hevig-belangstellend):

In betrekking?.... Zo! In betrekking zeg je.... Da's verstandig.... As wat?

MEVR. V. B.

(idem):

Ja.... wàt voor'n betrekking.... as 'k vragen mag....

JO

(naïf):

O, dat is geen geheim.... kinderjuffrouw....

MEN. V. B.

(zeer voldaan):

'n Heel passende betrekking.... uitstèkend voor je....

MEVR. V. B.

(medelijdend):

Kind, kind.... wat maak jìj het je eige toch moeilik.... Nu heb je hier zo'n goèd tehuis. Altijd maar jàgen naar wat anders....

MEVR. V. O.:
Nietwaar? Onbegrijpelik hè.... Maar Jo wìl niet anders.... en wat wìj zeggen heeft niet veel invloed op haar....

MEN. V.O.

(onrustig):

Tut.... tut.... Jo heeft mij beloofd.... dat.... dat ze naar onze raad (*bang voor interventie*) naar mijn raad zou luisteren.... En dan kan ze gerùst blijven voor mìjn part....

MEN. V. B.:
En ze wil zelf!

(hoe is 't godsmogelik, dat iemand zich nog verzet!)

.

MEVR. V. O.:
Ja, ze heeft het joù beloofd.... mij niet.... Och hemeltje, die beloften; hoe lang duren ze! Morgen wil de jonge dame weer wat anders.... we hebben genoeg leergeld betaald!

JO

(bij 't buffet, half luid):

En niets geleerd....

MEN. V. B.

(dikteert):

Ik zeg, 'n ouwer mot baàs blijve.... Anders motte ze maar op d'r eige bene staan.

MEVR. V. B.

(zachtmoedig):

Ja, dat vind ik òòk.... André heb teminste nooit van die grapjes gehad....

MEN. V. B.:
Mos d'r nog bij komme....

JO:

'n Kopje tee allemaal?

(gereserveerde toestemming)

.

MEN. V. O.

(waagt nog 'n kansje):

Jo heeft mij ernstig beloofd.... dat alles nou goed zel gaan.... en ik weet.... dat ze te flink is.... om d'r belofte te breke.... dus motte wij nou geen roet in 't ete gooie.... nietwaar Jo?

JO

(strak):

Ik hoùd mijn belofte, vader.... als ù het doet....

MEN. V. B.

(veelbetekenend):

Mejuffrouw stelt haar eisen!

MEVR. V. O.

(zacht):

Ze trekt zich nergens wat van aan (*luid*) O. die karakters, mevrouw.... kinderen moesten eigelik geen karakter hébben....

MEVR. V. B.

(met voldoening):

Mijn André heeft gelukkig nooit karakter gehad.

MEVR. V. O.

(opgetogen):

En Betty dan! Nooit de minste last ervan....

Jo

(spottend):

Leve de karakterloosheid!

(luid tot Mevrouw v. B.)

U gebruikt zeker véél suiker, mevrouw?

MEVR. V. B.

(zeer lief):

Ja kindje.... ik lust ze graag nogal zoèt.... net as m'n man, die is òòk zo'n zoetekauw

(Jo bedient het gezelschap van tee en koekjes)

.

3e Toneel.

DE VORIGEN. MENEER TOLSMA.

Meneer Tolsma is een liberaal gemeentepoliticus en dus spesialiteit in Zaandam en Amsterdam: eerstc-klas-politici ontlenen niet zelden hun reputatie aan datgene, wat door tegenstanders is tot stand gebracht. Doch Tolsma verricht zo nodig hacheliker karweitjes dan het zingen van elegieën op Wibaut en Duys: hij spreekt op aanvraag twee volle uren achtereen over 't liberale gemeenteprogram. In elk geval maakt hij gebruik van een soort Hollands, dat we niet genoeg in de aandacht kunnen aanbevelen van het Algemeen Nederlands Verbond, daar het oneindig-erger is dan winkeliers-, fournisseurs-de-la-cour en artistieke-vertalers-frans-, steenkolen- en mode-magazijn-engels of burokraten-duits.
Als iemand u bijvoorbeeld aanspreckt met: 'lijnen, waarlangs het Bestuur ener Gemeente dient te worden uitgestippeld; een maatstaf, die aan een goed raadslid dient te worden aangelegd; verbeteringen, die in het oog dienen te worden gevat, doch niet straffeloos kunnen worden verwaarloosd; een toekomst, die bedachtzaam, doch vrijmoedig in de ogen dient te worden gezien; gemeente-bedrijven, die niet tot melkkoetjes mogen worden gemaakt; een burokraticse sleur, die onze dierbare Oud-Vaderlandse vrijheid in een dwangbuis perst,' en als zo iemand dan op die manier 'n paar uur door

kan gaan, dan hebt ge, waarde lezer, waarschijnlik met een konfrater van meneer Tolsma te doen. Afweergeschut daartegen is nog niet uitgevonden - men is zeer traag in het bestrijden van abstrakte gruwelen - alleen zeer haveloze kleding of 'n onmiskenbaar pooierachtig uiterlik zijn voldoende waarborgen tegen deze openbare aanranding van uw zedelikheid.

TOLSMA

(gereserveerde buiging voor Jo):

Mejuffrouw!

JO

(zeer deftig):

Meneer.

TOLSMA

(drukt de overige aanwezigen de hand):

M'n welgemeende felisitaties, dames en heren

(tot v. O.)

de zaak staat subliem, meneer Van Ommeren.... over een uur hijsen we de blauwe vlag....

(Jo geeft tekenen van onrust)

.

MEN. V. O.

(zenuwachtig):

Daar is nog niks van te zegge....

TOLSMA:
Niets van te zèggen! Uw verkiezing is gegarandeerd!.... In de eerste plaats.... onze geestverwanten komen goed op....

JO

(spottend):

Jammer, dat er zo weinig zijn....

TOLSMA:
Pardon.... het gehàlte bepaalt hier de waarde.... En dan stemmen de klerikalen verwoed.... U weet, wat dat in dìt geval betekent....

JO

(zeer onrustig):

Wat betekent dat, meneer Tolsma....

TOLSMA

(vrolik):

Even zoveel stemmen op uw papa, mejuffrouw.

JO:
Ook van de kristelike *arbeiders?*

TOLSMA:
Zeker.... in *dit* geval.

MEN. V. B.

(dicteert):

We benne allemaàl arrebeiders.

TOLSMA:
Natuurlik.... volkòmen juist.... zeer ad-rem....

MEN. V. O.

(gegêneerd onder Jo's aandacht):

Jo, geef meneer Tolsma 'n kopje tee

(fluisterend tot Tolsma)

Zeg niks van die vergadering.... van dat zaakje met De Koning.... m'n dochter zou dat niet goedkeuren

(luid)

Ik reken nèrgens op, meneer Tolsma.... en ik stà volstrekt niet op 't baantje ook....

MEN. V. B.:
Wat drommel is dàt nou.... Je mot wèl raadslid worde.... Je weèt toch, dat ik die gronden aan de rivier mot hebbe.... waar de nieuwe haven komt....

MEN. V. O.

(zeer onrustig):

Ja, ja!

TOLSMA:
Och, meneer Van Buren.... dat is loutere bescheidenheid.... Weest u inmiddels gerust.... morgen is meneer Van Ommeren raadslid.... Volgens onze aantekeningen waren we vanmiddag om half drie.... dus na schafttijd van de fabrieksarbeiders.... veertig stemmen vóór.... Dat wordt er honderd....

MEVR. V. O.

(opgetogen):

Denkt u heùs?

MEVR. V. B.:
Ik vind honderd weìnig.... die nare onruststokers moesten eigelik geen èène stem krijgen.... Hoge belasting.... dieverij.... moord en

(met 'n blik op Jo)

onzedelikheid.... Wat sommige mensen daar toch in kunnen zièn!

TOLSMA

(lachend):

Ho, ho, mevrouw.... zò erg is het niet.... die mensen werken in het.... natuurlik èng opgevatte.... belang van één bepaalde groep.... terwijl wìj onze invloed aanwenden.... ten nutte

JO

(cynies):

van 't algemeen belang.

TOLSMA

(stoïcijns):

Volkomen juist....

JO

(hem zijn tee aanreikend):

En van gronden aan de rivier....

MEN. V. O.

(nijdig):

Begìn je weer, Jo....

MEN. V. B.:

Dat is zeker nièt in 't algemeen belang.... As daar ònze zaken gevestigd worde....

(zeer direkt)

die van je vàder òòk, meisje.... dan verdiene daar honderden 'n boterham mee....

TOLSMA

(vriendelik):

Ja, die kleine waarheid wordt door de rode genossen vriendelik over het hoòfd gezien, nietwaar?

MEVR. V. O.

(siteert):

Och, die verblinde menigte....

TOLSMA:

Zeker mevrouw, enkele gewetenloze leiders.... wat tendensieuse literatuur.... en 't karretje ròlt wel....

JO

(vist):

Wie zìjn die gewetenloze leiders, meneer Tolsma?

TOLSMA

(verlegen door deze on-politieke vraag):

Tut, tut.... mejuffrouw.... geen persoonlik feit asjeblieft.... laat ons zàkelik blijven....

JO:
Maar u legde zo de nadruk op de kristelike stemmen.... in dìt geval... wat betekent dat?

(ziet haar vader aan, die onrustig zit te draaien)

.

TOLSMA:
Eenvoudig dìt, dat de klerikalen tans de bìllikheid inzien, om in dit geval.... terwille van de godsvrede, nietwaar.... in een liberale kandidatuur.... vakature bedoel ik.... weer 'n liberale kandidaat te kiezen...

MEN. V. O.

(opgelucht):

Natuurlik!

JO

(enigszins gerustgesteld):

Wees dan maar niet te voorbarig met uw blaùwe vlag.... 't kon wel es 'n rode wezen....

TOLSMA

(schalks):

Wat krijg ik van u, mejuffrouw, als we de blauwe vlag hijsen....

JO:
Niets.... of 'n blauw oog.... als u zo erg op blauw gesteld is....

TOLSMA

(lachend):

Foei, u is 'n bolsjewiek.... Nu.... ik ga de laatste hand aan de leiding leggen.... tot stràks, dames en heren!

(af)

.

4e Toneel.

DE VORIGEN, behalve TOLSMA.
Jo haalt kopjes op; meneer Van Buren wil haring of kuit hebben en wendt zich tot z'n compagnon.

MEN. V.B.

(zacht):

Zeg.... onze zaken gaan toch doòr....

MEN. V. O.

(nors):

Je weèt wel, dat ik mòt....

MEN. V. B.:
Maar dan rèken ik er op, dat je raadslid wordt.... ik mòt die grond hebben.... en zelf mot ik 'n beetje op de àchtergrond blijve.... anders steekt het gepeupel z'n neus d'r weer in....

MEN. V. O..
Of het dat tòch niet doet, as ìk dat zaakje bedissel....

MEN. V. B.:
Nou ja.... jìj zit in de polletiek....

MEN. V. O.

(bitter):

Dan komt het er mìnder op an....

MEN. V. B.

(oprecht):

Bliksems man, wat wil je dàn.... 'k neem je toch niet voor nìks over.... met jouw schìtterende zaak.... met schitterende schulden....

MEN. V. O.

(nijdig):

Hou maar op.... 'k weet er alles van.... je zei die grond hèbbe....

MEN. V. B.

(kalm):

't Is in je eige belang....

MEVR. V. B.

(lief tot Jo, die haar kopje haalt):

Dàt was nu eens 'n geschikte partij voor je, Jo....

JO:
U bedoelt....

MEVR. V. B.:
Wel.... meneer Tolsma....

JO:
Zoveel vernuft verdièn ik niet, mevrouw....

MEVR. V. O.

(moederlik):

Goed, dat je het zèlf inziet, kind....

5e Toneel.

DE VORIGEN. ANDRÉ en BETTY.

Het aangetekende paar ziet er uit om te stelen. André blinkt van interessantheid en Betty's verleidelikheden zijn zo alleromvangrijkst in modeartiekelen verhuld, dat ze kromme benen of zelfs 'n bult zou kunnen torsen, zonder dat iemand ter wereld er iets van zou bemerken. Natuurlik hebben omhelzingen plaats en worden tranen gestort, zelfs André wordt door z'n liefhebbende mama's met gepaste vrijmoedigheid geknuffeld. Betty negeert Jo zeer gewetensvol, André zou het liever niêt doen, doch hij kàn niet anders - God helpe hem.

MEVR. V. O.:

Wel lllieve kinderen.... dat is de eêrste stap, hè....

ANDRÉ:

O ja, maar 't aantekenen heeft niet veel om 't lijf.... Er is niets geen wìjding bij, hè.... Zo droog, als was 't maar een eenvoudige formaliteit....

MEVR. V. B.:

Die wijding zal wel kòmen, jongen, op de dag van je huwelik, hè?

BETTY:

O, maar we hebben mekaar veel ernstige dingen gezegd, onderweg.... niet waar, André?

ANDRÉ:

Natuurlik.... je kunt zèlf zo'n dag wijden, hè....

MEVR. V. B.

(opgetogen):

Hèb ik het niet gezegd.... van André....

MEVR. V. O.

(scepties):

En waar hebben jullie 't dan over gehad?

BETTY

(lieftallig verlegen).

Nu.... over onze sàmenleving.... En wat we zullen doèn....

ANDRÉ

(vergist zich weer, tans ONmenselik):

Als er 'n kind is.

(Algemene konsternatie; Mevr. v. O. wordt vaal, Betty inkarnaat.)

MEVR. V. B.

(na 'n verschrikkelike pauze):

Foei.... wat een rare opmerking, André....

ANDRÉ

(verlegen):

Nu ja.... ik bedoel niet zo dàdelik.... maar dat is toch....

MEN. V. B.

(bars):

Geen gesprek voor mense, die nog niet eèns getrouwd benne....

MEVR. V. O.

(zachtmoedig):

Ja jongen, dat zeg ik nou ook....

ANDRÉ

(raakt totaal z'n zedelike koers kwijt):

Maar u weèt toch....

(verschrikkelike stilte)

.

MEVR. V. O.

(toonloos):

Wat bedoel je, André?

BETTY

(smekend):

André toch....

(allen staren het eminente jongmens aan)

.

MEN. V. B.

(bars):

Zeg, sta je ons voor de gèk te houwe?

ANDRÉ

(wanhopig):

Jullie doen allemaal.... of je van niks weet.... Ik heb het toch gezegd, dat we trouwen moèten....

Deze jobstijding wordt met gepaste gevoelens ontvangen: Betty breekt los in hartstochtelik gesnik, Mevr. v. O. valt in 'n mode-flauwte, Mevr. v. B. weent bezadiglik, Men. v. B. springt woedend op, Men. v. O. is vol medegevoel en Jo weet geen raad.... met haar tee.

MEN. V. B.

(woedend):

Alledònders.... mot daàrom alles zo haastig.... nou begrijp ik veul, dat me eerst niet helder was....

MEVR. V. B.

(wenend):

Jonge, jonge.... we hebbe ons niet voor niks bezorgd gemaakt over je....

ANDRE

(Betty troostend, die hem verontwaardigd afweert):

Nou ja, zaàg daar nou maar niet langer over.... 't Was 'n vergissing.... en vergisse is menselik....

MEVR. V. B.:

Ja jonge.... maar 'n meisje.... diende wìjzer te weze....

BETTY

(huilend):

O zeker.... alleèn 't meisje.... André niet.... die heeft er niets an kunnen doen.... André is jullie lieveling.... die kan nooit geen kwaàd doen....

(snelt rechts af, André volgt haar)

.

ANDRÉ

(troostend):

Betty, wees nou wijzer.... ze mènen het zo kwaad niet.... 't Is de eerste schrik maar....

(af)

.

6e Toneel.

DE VORIGEN, behalve ANDRÉ en BETTY.

MEN. V. B.

(vol gevoel):

Ja, ja.... noù begrijp ik veul.... dat ik eerst niet begreep.... Dat huwelik mòst gauw plaats hebbe.... *Ikke* mos aan 't hakie worde geslage....

(grinnekend)

tweé kompanjonschappe gelijk.... ja, ja.... we benne d'r 'n beetje ìngelope.... Je ken ook niet alles vooraf doorzien....

(stilte)

.

MEN. V. O.

(ijsbeert heen en weer, in tweestrijd, of hij z'n achtbare vennoot het huis uit zal schoppen, of z'n eigen fatsoen bewaren. Het laatste komt hem ten slotte het meest gepast voor):

As je soms denkt.... Van Buren.... dat ìk het al wist.... dan heb je 't mis.... ik verneem 't moois gelijk met jou....

MEVR. V. B.

(snikkend):

Maar 't mot dan toch hièr gebeurd weze.... dàt is zeker....

MEN. V. B.:

Natuurlik, natuurlik.... in mijn huis

(alleen 't idee is hem reeds te machtig)

.

MEVR. V. O.:

Maar beste mensen.... u denkt toch niet.... dat ik zoiets zou hebben aangemoedigd.... 't treft mij ook dièp

(snikt)

als mòeder is het 'n bittere ervaring.... ofschoon André....

MEVR. V. B.:

Ja, die heeft natuurlik òòk wel wat schuld.... maar de vroùw moet toch in zo 'n geval haar èèr bewaren.... want als ze diè verliest.... verliest ze àlles.... Gelukkig, dat André zo edelmoedig is,.... anders zag het er slecht voor haar uit....

MEN. V. B.

(doceert):

As er zoiets gebeurt, heeft de vrouw de grootste schuld....

MEN. V. O.

(pacifiek):

Hoor es Van Buren, àl dat gepraat helpt nòu niks meer.

MEN. V. B.

(ironies):

Je hebt gelijk, brave compagnon.... je ben slimmer as ik dacht....

JO

(met bittere spot):

De zedelikheid bewandelt soms rare paden....

MEVR. V. O.

(heeft eindelik 'n bliksemafleider):

Och zwijg jij, nest.... jij steekt overal je brutale mond in.... jij triomfeert natuurlik.... dat je zuster.... die je haàt.... verkeerd gedaan heeft.... maar ìk zeg je.... niemand zal André en Betty ooit met de vinger nawijzen - terwijl jij door iedereen veracht zal worden....

JO

(kalm):

Betty zou in m'n achting gerezen zijn, lieve mama.... als ze trots was geweest.... op haar onzedelikheid.... Maar 't was een vergìssing.

MEN. V. O.

(nijdig):

Hou je mond, Jo.... zulke taal pàst hier niet....

MEVR. V. B.

(zachtmoedig):

Ik zou zeggen.... dat het geen wonder is.... van Betty.... als hier zulke taal gesproken wordt....

MEVR. V. O.

(smartelik):

Volkomen gelijk, lieve mevrouw.... we zullen ons huis spoedig moeten zuiveren van die taal....

MEN. V. B.
Anders ziet u mìj tenminste hier niet meer....

JO

(cynies):

Volgende week, meneer Van Buren, heeft die zuivering plaats gehad... U kunt dan vader ongestoord zuiveren.... van alles, wat hij nog in zich heeft.... dat wordt een nòg schoner zuiveringsproses.... Geluk ermee.... ouwe heer

(kalm links-af)

.

7e Toneel.

DE VORIGEN - BEHALVE JO.

MEVR. V. O.

(snikkend):

Och, och.... beste meneer Van Buren.... wat een schaamte voor een moeder.... als 'n dochter zò diep gezonken is....

MEN. V. B.

(resoluut):

Laat ze maar gauw ophoepele.... As ze nog méér gekheden uithaalt met die fijne familie De Koning.... dan kijken de mensen d'r òns ook nog op an....

MEVR. V. B.

(tot v. O):

Ik begrijp niet, wat uw dochter toch voor die mensen voèlt.... Vooreerst 'n dièf nietwaar?

MEN. V. O.

(met 'n schichtige blik op de deur):

Nou ja....

MEN. V. B.

(woedend):

Wat bliksem.... hij hebt het toch gisteravond op jouw vergaring zèlf erkend....

MEN. V. O.

(knikt benepen):

MEN. V. B.

Nou dan.... dan hebt m'n vrouw toch gelìjk

(v. O. is buiten gevecht gesteld en zwijgt nors)

.

MEVR. V. O.,

(handen-wassend):

Och, meneer van Buren.... m'n man heeft àltijd al 'n onbegrijpelik zwak gehad voor die familie.... Gerust.... ik heb het al duìzendmaal gezegd.... als hij al veèl vroeger.... beter opgetreden had.... was het noòit zo ver met z'n dochter gekomen....

MEN. V. B.

(overzichtelik):

Zachte heelmeesters make stinkende wonde....

MEN. V. O.

(tussen de tanden):

Godverdomme kerel, daàr heb je gelijk in....

8e Toneel.

DE VORIGEN. DOMINÉ WOODBROOK. JO.
Dominé Woodbrook treedt binnen, tegelijk met Jo en een schaal taartjes. Doch dominé is minder zoet dan gewoonlik: er is blijkbaar iets, dat hem dwars zit. Toch is zijn handjes-geverij even beminnelik als anders en ontvloeit hemelse manna overvloediglik z'n lippen.

DOMINÉ WOODBROOK.

Beste vrienden.... mijn hàrtelike gelukwensen.... Dat het huwelik van uw kinderen moge worden tot hun eìgen dièp geluk en tot ùw stille vreugde en de kroon van uw grijsheid straks.

MEVR. V. O.

(heeft 'n opkikkering hard nodig):

O, dànk u, dominé.... dat vooruitzicht geeft me de kràcht.... om de scheiding te verdràgen....

MEVR. V. B.

(kan dat niet onder zich laten):

Ja.... 't is voor òns ook wat.... ons ènig kind, hè....

MEVR. V. O.

(tragies):

Och.... helaas.... is 't ook mijn enig kind....

DOMINÉ

(mewarig):

Kom, kom, mevrouwtje.... niet zo treurig op deze dag.... van jòng geluk

(afleidend)

Waar zìjn bruid en bruidegom?

MEVR. V. O.

O, ze zijn even alleen.... in de zijkamer

(glimlachend)

. Ze verlangen nù soms al naar de eenzaamheid.... Ik zal ze even roepen

(af)

.

9e Toneel.

DE VORIGEN. ANDRÉ en BETTY.
Dominé gaat naast Meneer van O. zitten.

JO:

'n Kopje tee, dominé....

DOMINÉ:
Heèl graag, kind....

JO:
Suiker en melk, nietwaar....

DOMINÉ:
Zo ìs het....

Mevrouw v. O. treedt op met haar dressuur. De ondervonden mishandeling is, vooral aan Betty, nog duidelik waarneembaar.

DOMINÉ:
Ha, daar hebben we bruid en bruidegom

(zegent ze)

. Zo, zo, kinderen... zochten jullie zo de éénzaamheid.... ja, ja, in zoo'n tijd valt vèel te overdènken, hè?.... Maar wat zie ik.... nu al bruidstraantjes gestort... Ja.... ook 't gelùk heeft zijn tranen....

MEVR. V. O.

(trots):

Och dominé, Betty is de laatste tijd zo nerveus.... ze heeft helemaal de aard van haar moèder....

ANDRÉ

(zacht tot papa):

En nou begint u niet weer opnièuw, hoor!.... Is dat 'n aanstellerij op 'n dag als dèze.... 't Is gewoon infaàm.

MEN. V. B.

(grommend):

Wees jìj d'r trots op, dat je d'r ingevlogen ben....

DOMINÉ

(tot Betty):

Ja kind, die traantjes van geluk zijn de kòstbaarste bruidstraantjes, hoor.... Stort jij ze maar vrìjuit.... we zullen ze hèus niet verkeerd opvatten....

MEVP. V. B.

(moederlik):

Och, nee, we wèten wel, hè dominé, dat ze àlles krijgt, wat haar hàrtje begeert....

DOMINÉ

(zacht terechtwijzend):

Maar bovenal de liefde, mevrouw.... van haar aanstaande màn....

Jo presenteert taartjes. Als ze bij Men. v. B. komt, aarzelt deze zeer geprononseerd, om z'n keus te doen.

JO

(vriendelik):

D'r zijn enkel nog maar zùre meneer,.... wil ik soms wat àndere bijhalen?

MEN. V. B.

(stug):

Ik lust ze liever met roòm....

ANDRÉ

(om 't goed te maken):

O hé, Jo, pa is dol op zoetigheid, wìst je dat niet?

JO

(in de deur):

Daarom houdt hij zoveel van jòu, André....

(af.)

Verlegen stilte. Dan barst meneer VAN BUREN *los:*
Bemoei je ook niet met die meid, André.
Weèr stilte. Dan begint Betty te huilen.

BETTY

(jammerend):

O, ik vind het zo nàar, dat Jo telkens zo hatelik is

(alle vrouwen, benevens André troosten haar)

.

MEVR. V. O.

(bitter):

Och kindje, troòst je maar.... jij bent niet zo geestig als je zuster.... maar je mocht toch niet graag met haar òversteken....

ANDRÉ

(verklarend):

Och. Jo heeft geen hart, zie je....

DOMINÉ

(tot v. O.):

Ik heb gehoord.... dat u tòch gebruik gemaakt hebt.... van dat geheim.... met De Koning.... Ik hòop, dat het niet juist is....

MEN. V. O.

(met zelfverlochening):

Tòlsma dee het....

DOMINÉ

(strak):

Zo.... juist.... maar dat was toch de àfspraak niet....

MEN. V. B.

(begrijpt er niets van):

Geen àfspraak.... wat wille jullie toch.... waarom most die vent gespaard worde?

DOMINÉ

(ernstig):

Het betreft hier 'n verbroken belofte Van Buren

(tot v. O.)

Weet uw dòchter het?

MEN. V. O.

(zenuwachtig):

Nee.... en ze mòet het niet weten, ook.... Ik kòn niet anders.... die hele vergadering mislukte.... er was veel kristelik publiek.... 't kwam er dus op àn.... ik kàn niet spreke.... voor 'n zaal mense.... maakte d'r nìks van.... De Koning debatteerde.... fel.... duidelik.... hij pàkte de lui.... we voelde àlle grond wegzinke.... toe heb ik het Tolsma verteld.... het mòest

(nijdig)

't is z'n eige schuld.

DOMINÉ

(hoofdschuddend):

Als uw dòchter het te weten komt

(Jo komt binnen)

.

MEN. V. O.

(angstig):

Ssst!

MEVR. V. BUREN

(nijdig):

Wat 'n òmslag voor 'n verkeerd opgevoed kind.

JO

(hem presenterend):

Hier is zoetigheid, meneer Van Buren....

MEN. V. BUREN

(wendt zich met'n ruk af):

Dànk je....

JO

(vriendelik):

Die taartjes zijn zéer korrect opgevoed, meneer Van Buren....

MEN. V. O.

(driftig):

Jo, laàt die brutaliteit....

DOMINÉ

(zachtmoedig):

Kind, kind, wat bederf jij toch altijd de fèestvreugde tuis....

MEN. V. O.

(klagend):

Ja.... en als wìj dan hard motte òptreden.... omdat ze ons dwìngt... dan krijg je verwijten....

JO:
Wie van ons zou het mèest dwingen.... pa.... overigens.... zal ik u niet lang meer tot làst zijn....

MEN. V. O.

(flink):

Altijd, as ik wìl.... anders blijf je hièr.

MEN. V. B.

(wendt zich even om):

Zó gek zel je toch niet weze?

DOMINE

(schipperend):

Ik geloof, eerlik gezegd, òòk, van Ommeren.... dat het voor Jo goèd zal wezen.... eens 'n poosje in betrèkking te gaan.... dat zal haar leren wat het zèggen wil, het ouderlik huis te verlaten....

Jo:
Juist, dominé.... 'n variant op de verloren zoon. Misschien slachten ze dan hier òòk wel 't gemeste kalf.... als ik terugkom.... (cynies) als 't dan het gòuden kalf maar is....

MEVR. V. BUREN

(als 'n engel uit de Hoge):

Ik vind spotten met de Schrift nooìt lief, juffrouw Jo....

BETTY

(smekend)

Och, ik bìd u, bemoeit u zich niet met haar....

10e Toneel.

DE VORIGEN. Later TOLSMA.
Plotseling schiet de schim van Tolsma haastig voorbij het raam. Onmiddellijk daarop wordt luidruchtig aan de bel gerukt.

JO

(wordt doodsbleek):

Hé.... daar is Tolsma.... wat loòpt hij hard

(zachter)

God, zou het mìs wezen.... Maar dàn

(ziet naar haar vader, die zich achter de brede rug van Van Buren tracht te verbergen)

dan is er 'n laàgheid gebeurd.... dan is alles uìt.... dan is hij gevàllen

(half luid)

vader.... hebt u uw woòrd gebroken?

MEN. V. O.

(antwoordt niet):

JO

(dringend):

Vader, geef antwoord.... als u nog ìets voor me voelt

(zet de taartjes neer, wankelt)

.

DOMINÉ

(staat op om haar te steunen, geroerd: hij begint iets te begrijpen):

Jo.... kalm, kind.... wat overkòmt je toch!

JO

(weert dominé af, blijft strak haar vader aanstaren):

Ik moèt het weten....

MEVR. V. O.

O, krijgen we weer 'n scène.... Zou je je dochter niet naar haar kamer brengen, Jacob? Ze is wèrkelijk geen gezelschap -

MEVR. V. B.

't Is teminste wat moois!

MEN. V. B.

(klagend):

Ze vergalt de héle dag....

MEN. V. O.

(moeilik):

Jo - ga naar je kàmer.... stràks spreek ik met je....

DOMINÉ

(overredend):

Gà nu maar Jo.... je bent nu te overspannen.... om kalm naar je vader te luisteren....

JO

(wanhopig):

Naar m'n vader.... ik hèb geen vader meer....

(Algemene konsternatie over deze immorele staat van zaken. Temidden daarvan verschijnt de zeer verhitte meneer Tolsma)

.

TOLSMA

(uitbundig):

De blauwe vlag is gehesen.... Meerderheid van 58 stemmen.... gefeliciteerd meneer

(drukt v. O. met blinde geestdrift de hand)

en ù mevrouw

(deze is zeer gevoelig)

. Ja, ja.... het is àlle zeilen bijzetten geweest.... de rode genossen hadden er vàst op gerekend.... ik hoor, dat er grote herrie bij hen is.... zeker over de leider....

(lachend)

't is ook 'n hard gelach.... zoo'n superieure kracht nietwaar?

MEN. V. B.

(opgekikkerd):

En nou legt ie in de gòot....

MEVR. V. O.

(gaat met Betty zeer bedrijvig naar 't buffet):

Dat wordt 'n glas wijn op de overwinning....

(vriendelijk)

Alleen m'n jongste dochter zal wel niet méedrinken, hè?

TOLSMA

(trots):

Ah, juffrouw Jo.... wat zegt u nù!

JO

(dominé heeft haar vruchteloos tot meer bezadigde ideeen trachten over te halen):

Dat hier gewonnen is door 'n làagheid!

DOMINÉ

(sussend):

Jo, wees nu bedàard, luìster nu eerst....

TOLSMA

(luchtig):

'n Laagheid? Zie ik niet in.... 'n gelukkige samenloop van omstandigheden....

MEN. V. BUREN

(dekreteert):

Stèlen is 'n laàgheid....

MEVR. V. O.

O, dat is ook mìjn mening.... beste meneer Van Buren....

JO

(hevig uitbarstend):

Vader.... vader.... dat was m'n laàtste hoop.... ik zou geblèven zijn.... trots àlles.... voor jou

(zachter)

Nu kàn ik niet meer.... ik kan mezelf niet opofferen aan 'n hersenschim.... hìer is 't àfgelopen... ik heb het verlòren....

MEN. V. BUREN

(konkluderend):

Ze is gèk....

DOMINÉ

(zacht):

Jo, kind.... je hebt wel 'n beetje gelijk.... luister eens....

JO:

Ik ben 't luisteren zàt, dominé.... ik hòor hier niet

(gaat naar de deur)

.

MEN. V. O.

(opstaande):

Blijf hìer Jo.... eèrst luisteren -

(bang voor de mensen)

Straks, op je kamer -

JO

(dof):

Te laàt vader

(af.)

MEN. V. O.

(woedend):

Hièr zal je blijven....

(wankelt)

.

MEN. V. B.

(deelnemend):

Wordt jij nou oòk al gek?

MEN. V. O.

(zacht, uit schaamte):

Dominé.... houd ze tègen.... praat met haar....

DOMINÉ

(zacht):

'k Heb er geen mòed meer toe.... arme kerel....

JO

(hoed op, mantel over de arm, - verschijnt in de deur en ziet even haar vader aan):

Dag vader

(snikt)

- ik voèl....

(zich beheersend)

Nee.... niet meer praten....

(hard)

Adieu....

(af.)

MEVR. V. O.

(tevreden):

Hè, hè.... wat aandoenlik.... kompleet 'n roman....

(tot haar echtvriend)

Trek je d'r toch nièts van aan, Jakob.... het moest er tòch eens van komen....

BETTY

(troostend):

Ze komt heùs wel terug.... als ze in armoe zit.... met die schoolmeester....

MEN. V. BUREN

(grinnikend):

En òf!

MEN. V. O.

(zacht):

God.... god.... m'n Jo.... wat bèn ik 'n ellendeling -

DOMINÉ

(trekt hem weer op z'n stoel):

Kom, kom, kerel.... àlles kan nog terèchtkomen.... ik zal nog eens naar haar toègaan.... ofschoon het daar bij de Koning heus geen gemàkkelik werk is.... maar 'k zal mijn bèst doen.

MEN. V. O.

(zacht):

Ga dan vanávond nog.

DOMINÉ

(na enige aarzeling):

Goed.... ik zal gàan

(v. O. drukt hem krachtig de hand, waarop dominé na stille groet vertrekt)

.

MEVR. V. O.

(konversatie-toon):

Waarde gasten.... ik ben werkelik konfuus.... maar ik moet u vriendelik verzoeken.... deze hele zaak te vergeten.... dat zijn van die buitjes.... die wel overdrijven.... laten ze de feestvreugde niet bederven....

MEN. V. BUREN

(fors):

As dat gemier nou teminste es uìt is.... van Ommeren.... dan kenne we es op je overwinning drinken.... Alla.... vooruit met de geìt....

(v. O. herkrijgt z'n uiterlike mannelikheid)

.

Een viertal leden van de vrijzinnige propaganda-club treden binnen en schudden de jubilaris opgewonden de hand. Geroezemoes van stemmen. Mevr. v. O. en Betty bedienen koortsachtig van wijn. Eindelik wordt over Tolsma de geest vaardig.

TOLSMA

(onder plechtige stilte):

Geàchte vriènd van Ommeren.... het is me een eèr en een genòegen u op dèze avond te kunnen begròeten.... als onze vertegenwoordiger in de Raadszaal

(geestdriftige kreten)

.

MEN. V. OMMEREN

(zacht):

M'n kind....

Doek

14-2-19.

[Mei 1919 - Oktober 1919]

Inhoudsopgave
(*1e Jaargang N°. 7 tot 12*)

		Pag.
A.M. De Jong, Clarté		1
	De Hel van Barbusse en de Hollandsche Zedelikheid	183
	Léon Frapié	321
	Een Proffenboek	335
	La Gioconda	40
	De polsslag van den tijd	120
	Boekbespreking	126, 308
	Van Vertalingen en Vertalers	355
	De Verslagenen (Dialoog)	51
	De Kluizenaar, de Pelgrim en de Landsknecht	218
	Onze ‘grote litteratuur’ in het Buitenland	306
Mr. Punch, Fatsoen (Intermezzo)		11
	Fatsoen 5e Bedrijf	95
	Geestelike Stromingen	202, 257, 346
Bespiegelingen van een jeugdigen grijsaard		7, 148, 284
Koos Vorrink, Preeken van een Heiden		30, 291
	De Eenheidsmotie op het Congres der S.D.A.P.	43
	De Medicus, de Leek en de Lichaamsoefening	78
	De Wonderdokter of De Antikrist verpletterd	153
	Frank van Waes, Diplomatenvrede	65
	De Triomf der Schaamteloosheid	138
	Brief	179

	Achturendag	254
	Oude Romance	VI
PHILIPP EXEL, Avond		69
	Spartacus	143
	Zonsondergang	288
	Profundis clamavi	290
	De droomer	332
	Hussietenliederen	358
ANDR. STERNHEIM, Uit de voorgeschiedenis van het Bolsjewisme		70
BOUTOR D'OR, Liefde		75
MARIE W. VOS, Meilied		93
	De Laatste	273
	M. DEKKER, Het Ravijn	129
MEVR. STOOP-SNOUCK HURGRONJE, Nog eens de Hel van Barbusse		181
G.J. ZWERTBROEK, Bij de aanneming van de achturenwet		243
J.W.F. SLIGTING, Een enkel woord over maatschappelijke opvoeding		246
J. HARTOG, De Nederlandsche Imperialisten aan den arbeid		274
	De Belgische kwestie	323
K.V., Uit Liefdes Lentetuin		303
JAN VAN LITH, Sprookje		362
P.J. TIGGERS, Over Muziekkritiek		372

Motto's

VII.

Je croyais alors que la résignation était une vertu; je vois maintenant que c'est un vice. L'optimiste est le perpétuel complice de tous les malfaiteurs.
H. BARBUSSE (*Clarté*)

VIII.

Ma critique n'est probablement pas exempte de parti pris maladif.
LÉON FRAPIÉ.

IX en X.

Ils clignotaient des yeux devant la vérité nue.
R. ROLAND (*Jean Christophe*)

XI.

Le christianisme est étrange.
Il ordonne à l'homme de reconnaître, qu'il est vil, et même abominable; et lui ordonne de vouloir être semblable à Dieu. Sans un tel contre-poids cette élévation le rendrait horriblement vain, ou cet abaissement le rendrait horriblement abject.
BLAISE PASCAL (*Les Pensées*)

XII.

De Liefde kan niet van één kant komen.
RED. 'DE NIEUWE STEM.'

Romance
van Segher metten baerde[1)]

Het was een maghet schoon en zoet,
het was een ridder stout en goed
het waren twee koningskinderen.

Nooit was een maghet zo teer en schoon,
nooit was een ridder zo sterk en koen,
al waren die koningskinderen.

De linde die geurde uit bloesemkens blank,
de nachtegaal zong er zijn zoeten zank,
't was zomer al in den lande.

De-n-avond kwam deemsterend over de hei,
de zonne zonk traag in de zuivere zee,
de klokskens die luidden zo klare.

En onder de bloeiende linde groen,
daar wachtte de stoute ridder koen
de schoonste der koningsdochteren.

1) Naar een middeleeuws, sterk beschadigd handschrift in hedendaags Nederlands overgezet door onze medewerker Frank van Waes.

V

Zij kwam langs den weg in haar witte kleed,
waarover het laatste zonnegoud gleed,
zij kwam naar de linde groene.

Hij streelde haar over heur gouden haar,
hij keek in haar ogen: die waren zo klaar
en zo zuiver als diepe bronnen.

Hij spreidde zijn mantel al op den grond,
hij kuste haar aan haren roden mond,
hij kuste haar sneeuwwitte handen.

De maan had gewandeld haar baan al een deel,
als het maagdeken ging naar haar vaders kasteel;
bij wijlen zo keek zij omme.

De ridder stont hoog in den zilveren nacht:
zo had zij gods heiligen schoon zich gedacht;
en toen is zij henengetreden.

Naar verre landen zo toog hij heen;
zo dolen al menschen naar vreemde stêen
en weten niet, waar zij enden.

Zo dikwijls als de dag ontsprong,
en de leeuwerik eerstmaals zijn jubel zong
klom de maghet ten hogen tinne.

Zij keek in den morgen, zij keek in den dag,
maar nimmer dat meiske den koningszoon zag,
haar zoetelief verholen.

Haar aanschijn werd bleek en haar handen smal,
want nimmer weerschalde de horen door 't dal,
die zij hoorde te nacht in haar dromen.

Maar eens, door den morgendauw, langzaam aan,
heeft zij er een ros zonder ruiter zien gaan;
bloed droop van de stegerepen.[1)]

Het trad door de nevel met hangenden kop,
en zag maar een ogenblik tot haar op:
toen heeft zij alles geweten.

1) Stijgbeugels.

VI

Stil deed er het meiske haar bruidskleed om,
als wachtte haar blij de bruidegom,
een kransjen in heur haren.

En zwijgend trad zij door de hoge poort,
naar buiten in den uchtend voort
naar 't ros al zonder ruiter.

En achter het ros is zij treurig gegaan,
haar pelgrimagie heeft zij gedaan
door al de vreemde landen.

De bloemekes geurden een reuke zo zoet
en negen heur kelkjes aan haar voet,
voor 't koningskind, dat treurde.

De winden die waaiden wel fel en woest,
maar zij wist, dat dit alles zo wezen moest,
en is maar voortgetreden.

En eindelik, op enen laten noen,
daar vond zij den schonen ridder koen
gestrekt op de barre stenen.

Grauw waren de rotsen en scherp de wind;
daar lag er dat arme koningskind,
zo wredelik doodgeslegen.

Zij spreidde haar mantel al op den grond,
zij kuste hem aan zijnen witten mond,
zij kuste zijn sneeuwwitte handen.

Zij riep hem zo luid bij zijn zoeten naam,
zij kloeg en zij hiet hem daar op te staan,
zij nam hem in hare armen.

Zij keek hem zo lang in zijn bleek gezicht,
dat marmer geleek in het koude licht,
zij heeft niet kunnen wenen.

En stil als een bloem, daar geen zonne voor schijnt
is het schone koningskind henengekwijnd:
dat deed haar die grote liefde.

Nu treden zij saam door den schonen schijn,
waar alle die liefdes verkorenen zijn:
in 't hoge hemelrike.

Het was een maghet schoon en zoet,
het was een ridder stout en goed,
het waren twee koningskinderen.

Clarté
Roman door Henri Barbusse

Henri Barbusse schrijft de ene mislukte roman na de andere en hij verovert er de wereld en - waarschijnlik - de eeuwigheid mee.

Dit ‘Clarté’ n.l. is weer prachtprooi voor schoolse weters van hoe-het-precies-moet. Van alle kanten is dit boek aan te vallen, beschouwd van uit de, ongetwijfeld hoge, uitzichttoren des letterkundigen (o wel zeer ‘kundigen!’) criticus'. Er zijn zelfs bizonder moorddadige opmerkingen te maken, die niets meer of minder bemokeren dan de algemene psychologie van de hoofdpersoon! Dan houdt het boek hier en daar plotseling op een roman te zijn en verandert met beminneliken zwier in een economiese verhandeling, wijd en breed uitgesponnen, zonder enig spoor van excuus, schaamteloos. Het is nog veel zwakker van bouw, van conceptie, van bijeen-horigheid, dan ‘Le Feu’ was. Enfin, het heeft alle eigenschappen om een burgerlik, stuitend wijs resencent zich te doen opblazen tot een angstwekkende gewichtigheid en van uit de hoogte zijner grootheid een welgemotiveerd, hoezeer ook in nette termen gehouden, banbliksempje te doen slingeren naar de broddelaar Barbusse, die nog niet eens een ‘gave roman’ kon construëren....

Maar al die vreselike onverschilligheid tegenover de schoolse manier van ‘romans-bouwen,’ al die ‘fouten’ tegen de ‘art poétique’ kunnen helaas niet verhinderen, dat dit boek alweer een geweldigen indruk nalaat, dat het inderdaad een verblindende lichtstraal schiet in de geest van de lezer en daar dingen doet klaar worden, die nooit te voren het licht zagen.

Het is een verraderlik boek!

Zachtjes komt het op je af, komt om je heen, stil en fijn, en wiegt je zoetjes in slaap. Het is ouwerwets fijn Frans, iets als een minder hoekige Balzac, iets als een minder geweldige Zola, stiller en fijner dan deze beide, maar ook burgerliker, minder ironies, wonderlik weemoedig. Er zijn idyllen van een verliefd paar onder geurende lentebomen, in den avond, die zwoel van verlangens en zwaar van zuchten is. Er zijn de stille straten van een klein, aardig Frans stadje op Zondag, en de beminnelike lege praatjes, die het leven zozeer veraangenamen. Er is een soliede braafheid en daar tegenover de onaardige slechtheid van een paar vuile revolutionairen, waarvan (gode zij dank en hoe natuurlik is het!) de één een zuiplap en de ander een gewetenloze stroper is.... En dan is er de gezellige omstandigheid, dat de held helemaal niks held-achtigs over zich heeft, zodat de lezer zich niet klein hoeft te gaan voelen tegenover hem. Integendeel, deze man is een culminatie van onbeduidende banaliteit, een ambtenaartje op een fabriekskantoor, die misschien niet eens zoveel verdient als de lezer zelf! En deze zonderlinge sleur-slenteraar

langs het eigenlike leven heen is nog zo onhandig met af en toe op het kantje af indecente openhartigheid te spreken over z'n zinnelike aandriften, wat de lezer al wederom een voorsprong op hem geeft, want deze verheimelikt z'n onnette neigingen natuurlik slimmelik.

O het is zo aandoenlik burgerlik, het levensverhaal van deze meneer Paulin. Deze meneer Paulin, die stinkt van alledaagsheid. De kantoormicrobe, die z'n leven versuffigt in de meest irriterende regulariteit-van-heen-en-weer-dazen in het kooitje van z'n bekrompenheid. De nette nul, die ongeëvenaard blind is voor al het hogere en diepere in het leven - wat betekent voor het werkelik hogere en diepere, want voor de conventionele eerbiedwaardigheden kromt ie z'n rug in brave onderworpenheid: voor de kerk, de overheid, de adel, de rijkdom.... De meest benepen bourgeois-sufferd kan zich superieur voelen in zijn gezelschap.... Tijdenlang is er absoluut geen verheffing, geen kleur, geen luide klank, geen beroering van enige betekenis.... Rustig gaat de keurig-nette lezer voort met zijn verhaaltje....

Maar het is een verraderlik boek!

Het wiegt je dieper in slaap.... Het beschrijft je een sentimentele, zoet-sublieme verliefdheid, die wel even minder netjes uit de nette band springt (waaróm moet nou toch altijd de nadruk gelegd worden op de ietwat vieze zijde, die de liefde onvermijdelik aankleeft?!), maar dan ook voert tot een alles herstellend, officiëel onberispelik huwelik in de kerk, met aandoenlike toespraken incluis.

De burgerman, begrijpend, goedkeurend, leest voort.... Er komt een stille weemoed-van-desillusie.... Mooi, mooi.... natuurlik.... maar dat komt terecht.... Ah! en hoe juist appreciëert die schrijver het volk!.... het gepeupel der fabrieken, dat godbetert zo'n hoge toon aanslaat tegenwoordig!.... Er is een begin van staking, een oproerige beweging.... het nette publiek van het stadje verbleekt en sluit bereids deuren en ramen. Brisbille, de schreeuwende 'internationaliste' triumfeert.... En dan.... hi hi! is-t-ie goed?.... is-t-ie fijn?.... dan verzuipt, ja waarachtig, dat is het juiste woord! dan verzuipt de staking met al z'n rumoer en z'n zogenaamd idealisme in een stroom van champagne, die de mens- en wereldkundige fabrikant over de 'vertrouwensmannen' der stakers uitgiet.... Stomdronken komen ze van de villa en de staking - is afgelopen.... het gevaar is voor die dag geweken en de volgende komen de soldaten.... Is-t-ie prachtig?.... Zo mot je dat gespuis anpakken!.... As ze gevaarlik worden: geef ze te zuipen en haal dan de politie....

Het is toch een verraderlik boek, burgerman! Als je niet zo diepminderwaardig en zelfgenoegzaam was, zou deze passage je argwaan wekken. Hier gromt onder de vriendelik-toegevende woorden iets, dat je moest waarschuwen: pas op, die Barbusse is niet, wat je denkt.... hij houdt je maar zo'n beetje aan de praat.... straks zal die je andere noten te kraken geven!

En dan zijn er de verheven idealen van de werkelike 'groten der aarde.' Daar is de Oostenrijkse prins, die te gast is bij de edellieden van het dorp, en die zo een heerlike, klassiek verheven heldhaftigheid ten toon spreidt, als daar een groot hert en zijn jong ten aanschouwe van een gapend publiek zijn afgemaakt. Hij spreekt, en meneer Paulin luistert bewonderend:

‘De grote manoeuvres, dat is au fond maar flauwiteit. Een tingel-tangel oorlog, door regisseurs voorbereid. De jacht is beter: daar stroomt tenminste bloed bij. Men ontwent zich te veel aan bloed in onze prozaïese, humanitaire, blatende tijd. O, zolang de volken nog van de jacht houden, zal ik niet aan hen wanhopen!’

En als deze man dan uit loutere vorstelikheid een getemde beer heeft doodgeschoten, met een enkel schot, op tien pas afstand - na vooraf de bereleider te hebben schadeloos gesteld met een pakje banknoten (zulk volk immers verkoopt *alles* voor geld!) - dan is er het duistere gevoel onder de mensen, dat er, misschien, iets minder moois in deze daad zijn kan.

‘Maar,’ zegt Crillon, de verpersoonliking van de domst-conventionele onderworpenheid, ‘het is een grote heer.... en dus heeft ie zeker het recht precies te doen wat ie wil, niewaar....?’

Een ander wil zwakjes protesteren, maar men doet hem zwijgen; stel je voor: ‘Eudo, die over een vorst zou oordelen!’

‘En de anderen, in de hoeken, bogen het hoofd, schudden het en mompelden:

't Is een grote heer....’

‘Dit zinnetje plantte zich voort, met stille stem, verlegen..... duister’....

Ja, ja.... zo is het volk immers: doordrenkt van duisteren eerbied voor het gezag, voor de groten der aarde, die ‘precies mogen doen wat ze willen’.... Massavee, kuddedieren.... De kunst is maar, om die onbewuste vrees, dat duistere respect er in te houden....

O, deze meneer Paulin geeft zo'n diep gevoeld exposée van wat het volk eigenlik is en van wat een burgerlike ziel eigenlik is, want heel dit leventje van stille sleur en brave onbeduidendheid, is als de ziel zelf van de man, die het vertelt.... Die het *zogenaamd* vertelt, rustige lezer, want ik zei u immers, dat het een verraderlik boek is.... Vergeet niet, dat Barbusse tot u spreekt, Henri Barbusse, de man, die ‘Le Feu’ schreef.... Alleen, hij heeft een zoetsappig masker voorgedaan om u even te behagen, eer hij u aangrijpt....

Dan komt de oorlog en daarmee de gruwelike waanzin van de vaderlandsliefde. Meneer Paulin gaat de hel in en ziet vreselike visioenen, die evenwel niet meer of minder zijn dan de schandelike werkelikheid. De mensen vallen als rijpe halmen onder de zeis van de maaier, maar hun val is niet schoon of belangrijk: ze waren niet rijp en hun dood was nutteloos en daarom afschuwelik.

De adjudant ‘laat zich sneuvelen’ uit louter overprikkelde ‘heldenmoed,’ omdat ie 't gekanker van de soldaten zo misselik vindt. Hij springt op de borstwering van de loopgraaf en brult een vaderlandse heldhaftigheid, die hem besterft op de lippen, want natuurlik rolt ie doorschoten in de modder terug.... Een mooi ding is dat, die vaderlandsliefde en z'n schitterende uiting in deze fatale theaterdaad van een malloot!....

En in de loopgraven is de stroper, die ‘anarchist’ was. Hij heeft dienst genomen als vrijwilliger, niet om Frankrijk te redden, maar om mee te helpen aan de bestrijding van den oorlog zelf. En die wonderlike, verachte ‘vaderlandsloze gezel’ vertoont een paar maal een staaltje van helden-

moed, zo maar kalm weg, zonder vertoon van groot idealisme, louter uit fijngevoeligheid: hij haalt onder een kogelregen het lijk van een jong officiertje van een balk, omdat ie ‘even dacht aan die arme bliksem z'n moeder’.... hij haalt de kepi van de gesneuvelde adjudant van de borstwering van de loopgraaf, omdat die adjudant zo zeer gesteld was op dat hoofddeksel....

Er komen al vreemde gedachten sluipen in dit oorlogsfragment en wellicht voelt de lezer zich een beetje onveilig, een heel klein beetje.... en zet zich er over heen, glimlachend: och, die oorlogspsychose!....

Tot in eens na de donkere schaduwen des doods de hevige opflitsing komt van het alles verhelderende licht in de wedergeboorte des blinden. En als onder het fluitende geweld van een stormwind verstuiven de oude ideeën, de hele oude wereld met al z'n minderwaardigheden, die zo eerbiedwaardig leken.... De blinde is helderziende geworden en verschrikt, verbaasd onder het ongewone, verpletterd door de eindelike openbaring van ‘de waarheid’ gaat hij tastend om, stil, zwijgend en zijn ontwaken is vol bitterheid, onrust en smart....

Monsieur Paulin, de incarnatie van de meest onbeduidende burgerlikheid ontwaakt, wanneer het bijna te laat is. Bij een aanval wordt hij neergeschoten en ligt drie dagen en nachten op het veld, eer hij wordt opgenomen en naar het hospitaal gebracht. En terwijl de dood zijn zware schemering over hem schuift, gaan zijn ogen open. In ijlende koortsen komt de waarheid als een visioen van schrikkelik verwijt zijn geest bespringen, en zijn langzaam herstel is een langzame, algehele bewustwording van de zuivere werkelikheid van het leven en z'n leugens. Het is een smartelik proces en al de moed van de geharde poilu is nodig om het door te maken zonder er onder te bezwijken.

De waarheid is zo eenvoudig!

Voor wie eenmaal staat onder het helle licht van haar stralend wezen is alles zo simpel, zo kinderlik eenvoudig.... En als dan de wereld om hem heen *niet* veranderd is; als de leugen en de dwaasheid samen regeren in de oude schaamteloosheid en wrede zelfzucht; als de grote, domme massa willig het juk draagt, schreit en juicht op gegeven seinen; als de haat en de wraakzucht hun rode toortsen heffen en dreigen de wortel van het leven zelf, de Liefde, te vernietigen.... dan is het zwaar en smartelik, in het licht te staan en het leven te zien in z'n blindheid, hardnekkig pogende zichzelf te worgen.

Maar het alles openbarende licht *is* er en verschoont niets, verheelt niets. Alle schaduwsluiers glijden af en de dingen vertonen zich in hun ware gedaante, er is geen schone schijn meer.... het is alles lelik, beklagenswaardig of misdadig. En met angstige zorgvuldigheid spiedt de wereld naar de opschietende loten van de waarheid en tracht ze uit te rukken als giftig onkruid, en de begenadigde, de helderziende, die grijpt naar de misdadige hand, wordt uitgekreten als verrader en gestenigd of gekruisigd....

Met het aanstormen van het licht groeit de grote liefde, die men Charitas noemt en de gedachten komen mee als strijders in een leger van reuzen en zij mokeren het oude ineen, jagen de machten der duisternis voor zich weg als luttel stof. En de herboren mens staat verbijsterd. Het verblindende licht vult z'n ziel met vrees en kracht, ruim slaat zijn hart de bloe-

dende, lijdende wereld van hunkerende mensenkinderen tegemoet en hij wil het wel uitschreeuwen, zijn nieuwe ontdekking, zijn plotseling weten van de eenvoud aller raadselen; hij heeft de weg gevonden tot het eindelike grote geluk, tot het simpele leven in waarheid en liefde.... Maar de wereld is blind en wijst hem terug, verklaart hem een dwaas en een verrader van heilige zaken.

En mokkend gaat hij om, in een pijnlike verwondering. Elk ogenblik van de dag stoot de gevoeligheid van zijn nieuwgeboren wezen zich aan de domme puntigheden van de verleugende, stompzinnig-wrede wereld, die in bloedige zelfzucht den ondergang van anderen zoekt, niet wetend, dat ze daarmee werkt aan haar eigen vernietiging. Niemand begrijpt, wat er omgaat in dit gemoed, dat in de verplettering onder den slag van het licht der waarheid herboren werd, plots de zuivere wijsheid vond en nu gebogen gaat onder de last van een wereldzware liefde, die niet aanvaard wordt, maar bestempeld met verafschuwde namen. En een duistere broeïing groeit in het gemoed, dat louter liefde en licht is. Een sombere kracht begint te grommen, een donkere opstandigheid, die aanzwelt tot een hartstochtelike spanning. Er is een liefde, zo groot, zo hevig en alles omvattend, dat zij geen middelen schuwt om haar waarheid en haar geluk te doen zegevieren. Er is een liefde, die op momenten van grote weerstand zeggen kan: ‘Ik ben niet gekomen om den vrede te brengen, maar het zwaard.’

Deze liefde gromt hier en daar zijn duistere dreiging in dit boek.

Want o, de waarheid is zo simpel, zo enkelvoudig. Op de wereld leven slechts *mensen.* Er zijn geen Fransen en Duitsers, geen Russen en Amerikanen, geen Chinezen en Indianen.... er zijn slechts mensen. Er zijn geen armen en rijken, geen schonen en leliken, er zijn slechts mensen. En allen hunkeren ze naar een beetje geluk en warmte in hun korte leven hier op de schone, rijke aarde, en ze hebben allen recht, een gelijk recht op dat geluk en die warmte. En verder is er niets. Niets dan een afkeerwekkende schijn om de eenvoudige levenswaarheid en deze schijn heeft gans het leven overwoekerd met zijn giftige draden en dreigt het te verstikken, als niet spoedig wordt ingegrepen....

‘Clarté’ is *niet* ‘de geschiedenis van meneer Paulin.’ Het is de geschiedenis van een heel geslacht en dit geslacht is wellicht aangewezen om de wereld redding te brengen. Het is het geslacht der eindelik ontwaakten, die met grote, verwonderde ogen onrustig het leven instaren en voor het eerst de waarheid zien. Het is een geslacht, talrijker dan men denkt en in hun harten is de kracht aan 't groeien, die onweerstaanbaar blijken zal, als hij de vuist opheft en toeslaat. Nog is het te verbaasd, te weinig gewend aan het licht, te weinig bewust van zijn schone taak. Maar het leeft snel en zijn kracht tot-daden wast niet de dag. Het is het geslacht, dat tot devies heeft: ‘langs vredelievende wegen als het kan, met het zwaard als het moet.’ En daar helpt nu geen praten meer, geen overreden, geen liegen en konkelen. De waarheid is te eenvoudig van formule en de tijden zijn vervuld. Het licht straalt over de wereld en al de dompers van reactie en woedende heersersspijt kunnen het niet doven. Het zal zegevieren.

Zij, die vallen zullen, als de waarheid zegeviert, omdat zij niet willen

meewerken aan haar victorie, zij voelen den ondergang naderen. En angstig verbergen zij het ontdane gezicht in het zand, zoals struisvogels doen, die het gevaar onafwendbaar weten.... Op bldz. 247 van ‘Clarté’ staan rijen puntjes en te midden daarvan als een schaterende hoonlach lezen we ‘Censuré’!.... Zo is het, heren! Als de woorden niet gedrukt staan, leven de ideeën niet in de hoofden en de harten der mensen....! 't Is goed! Censureren jullie maar! Stop je angstige bibberkoppen maar diep onder het zand! Maar weet daarbij, dat de Waarheid op jullie toeschrijdt en dat deze Waarheid jullie Noodlot is....

Het is misschien een slechte roman, ‘Clarté,’ maar het is een monument van de grootste schoonheid, die mensen kunnen voortbrengen: een monument van de allerklaarste Liefde, die overwinnen zal, die overwinnen moet, omdat zij in wezen niemand uitzondert van haar genade, en omdat zij evenwel de kracht zal hebben, niet te zondigen door zwakheid uit medelijden, als het grote ogenblik daar is....

Amsterdam, April 1919.
A.M. DE JONG.

Bespiegelingen van een jeugdigen grijsaard

Idealen zijn als de bladeren der boomen: na elke periode van bloei welken ze weg, verdorren en vallen af. Maar vlak bij de litteekens der oude blaren zijn al de nieuwe knoppen uitgebroken, die op hun beurt openbarsten tot schoner ontwikkeling, dan denkbaar was....

Eenmaal echter vallen de bladen af en de knoppen blijven achterwege. Dan komt spoedig en onafwendbaar de eeuwige winter, die wij, tastend naar het meest van geheimen overvulde woord: *dood* noemen.

* * *

Voor den litterairen mens is zijn vrouw meer, dan zij in werkelijkheid zijn kan. Zij verbeeldt voor hem eindeloos veel vrouwen. Beurtelings is zij voor hem Maria Magdalena en Beatrijs, Helena en Aphrodite, Madame Bovary en Margaretha; zij is een vrouw, die hij gekend heeft of een, die hij zich op een gegeven oogenblik droomt - maar uiterst zelden is ze in waarheid *z'n eigen vrouw.*

Zo leeft hij in voortdurende geestelijke polygamie, omdat geen vrouw ter wereld ooit groot en veelzijdig genoeg kan zijn om voor hem absoluut z'n oude, diepe droom van *de vrouw* te vervangen.

* * *

De werken van de meeste schrijvers laten ons bewustzijn achter een veelheid van verschillende tafereelen, beelden van schoone landschappen, zonsop- en ondergangen, bloeiende velden, grijze dagen enz.

De boeken van Dostojewski daarentegen laten alleen de herinnering terug aan mensen, massa's mensen en altijd weer mensen. Goede en slechte, gewone en excentrieke, maar allen, ook de meest gewone en zij, aan wie we ons zeer verwant voelen, hebben iets in hun wezen, dat ons duister blijft, dat we nooit volkomen doorgronden en toch *bijna* noemen kunnen. Als we er over napeinzen, raken we tot vlak bij het begrip van dat geheimzinnige, maar nooit toch vinden we het juiste woord. En evenwel *twijfelen* we geen ogenblik aan dat onnoembare, noch aan z'n waarachtigheid.

Een enkele maal vinden we dit ook bij Tolstoï, b.v. in Anna Karenina, in Pierre uit ‘Oorlog en Vrede’ en het sterkst van al in Platon Karatajew, de soldaat. Maar zo diep en wonder-mystiek als Dostojewski heeft Tolstoï het nergens.

Ook bij Turgenjew en Gorki, soms bij Gogolj treffen we dit voor ons

ondoorgrondelijke aan, dat zo geheimzinnig aandoet, juist omdat het *bijna* duidelijk is....

Misschien is dat ‘de Russische ziel.’

Welke mogelijkheid ons evenwel niets nader brengt tot *het begrip*, dat we zoeken....

* * *

Ik verafschuw sprookjes, waarin bloemen voorkomen, die denken en wijsgeerige beschouwingen ten beste geven. Een bloem is te schoon om zich met zulke vulgaire opzettelijkheden bezig te houden: zij kan hoogstens droomen in klare onbewustheid.... Een bloem *is* er; haar schoonheid is het enige motief voor haar aanwezigheid, maar dan ook een absoluut afdoend motief.

* * *

In dit verband kan het voor een vrouw de fijnste vleierij, maar ook de diepste hoon zijn, bij een bloem te worden vergeleken. Dit hangt af van de plaats, die zij in het leven denkt te moeten innemen.

* * *

Aan elk kunstwerk ligt een konflikt ten grondslag, 't zij een conflict met de wereld, 't zij een van de kunstenaar met zichzelf. In een werk van de eerste soort ligt veel haat en bitterheid, in een van de laatste veel weemoed verscholen.

* * *

Gedachten werken als slagen, zodra ze worden uitgesproken: een krachteloze slag roept een verachtelijke, vergevende glimlach te voorschijn; een slag met een krachtige vuist prikkelt onmiddellijk tot hevigen weerstand. Zoo lokt elke gedachte met eenigen inhoud uit tot tegenspraak. - Zonder dat ware het leven van een filosoof het verfoeilijkst vervelende onding ter wereld denkbaar.

* * *

De wijsheid is aan het gedicht gebonden, zoals de geur aan een bloem. Zij mag er niet in ‘gelegd’ zijn, maar moet ons als pure schoonheid er uit tegen ademen. Ze mag alzoo eerst aan het einde wijsheid blijken, en elk vooruitbedenken doet schade aan de zuiverheid van het gedicht. Men denke aan Goethe's volmaakte:

‘Ueber allen Gipfeln
Ist Ruhe....’

* * *

Eerbied is een mooi woord, dat evenwel meestentijds weinig nobele zwakheden dekt in de praktijk.

Voor wie haar bewijst is ze gewoonlijk niet meer dan een mooi-gemotiveerde offerande aan de meest verwerpelijke conventie; voor wie haar aanvaardt een leeg voorwendsel van superioriteit (door-toevallige-plaatsing) en een - met waardigheid weggehuichelde! - streeling van zeer minderwaardige ijdelheid.

* * *

Een strenge maatregel op een moment van spanning, is een bewijs van innerlijke zwakheid - maar het zich er aan onderwerpen getuigt van nog grooter gemis aan kracht.

* * *

Ieder mensch ziet de wereld in den spiegel van zijn eigen ziel. Vandaar de oneindige hoeveelheid ‘wereldbeschouwingen.’

* * *

De wetenschap, dat men eerst door veel en zwaren strijd, door veel en smartelijk lijden tot ware grootheid gelouterd wordt, is nu wel langzamerhand gemeen-goed geworden.

Maar het inzicht, dat niemand dit purifiëerend lijden welbewust over zich kan afroepen, schijnt verder af dan ooit.

* * *

Want alle opzettelijkheid kan slechts dienen voor materiëele dingen.

Van zeer bedenkelijken aard is daarom het dogma der Christenen, die verklaren, dat Jezus de macht bezat, zijn lijden *niet* te ondergaan, wijl hij de zoon Gods was, en zelf God.

Als Jezus niet ‘de zoon der menschen’ was, was hij niets.

* * *

Het woord ‘vriendschap’ houdt een begrip in van zoo wijden omvang, van zoo onberekenbare gevoelswaarde, dat alleen groote karakters in staat blijken tot het bevatten van een dergelijk, zeldzaam complex van gewaarwordingen en sentimenten.

* * *

De wetenschap is het mannelijke, de kunst is het vrouwelijke.

* * *

Alles welbeschouwd is de wetenschap iets materiëels. Dat blijkt al dadelijk daaruit, dat zij vatbaar is voor evolutie, voor werkelijke vooruitgang, in den zin van de vooruitgang der industrie b.v.

* * *

En zoo blijkt de kunst los van alle materie. Zij is zuiver geestelijk in wezen en evolueert als zoodanig dan ook niet, nooit. Zij gaat steeds in een kringloop, maar kent toppunten en inzinkingen.

Gezien figuren als Homeros, Shakespeare, de dichters van het Nibelungenlied en het Oude Testament b.v., kan niemand beweren, dat de litteratuur ‘verder’ gekomen is. Wat trouwens een contradictio in terminis zijn zou: de Schoonheid is eeuwig, is overal zichzelf in wezen volkomen gelijk en zal dat blijven.

Voor andere kunsten geldt natuurlijk precies hetzelfde. Alleen voor zoover ze verband houden met de materie (gebruik van grondstoffen en de techniek van de bewerking hiervan) kunnen ze ‘meegaan met de evolutie.’ En ten slotte is het zeer de vraag, of dit een voordeel is.

* * *

Vaderlandsliefde is in z'n gunstigste verschijning een vorm van goedaardige bekrompenheid.

Soms echter is het een andere naam voor haat tegen al wat vreemd is aan het eigen wezen.

Fatsoen

Intermezzo.

Sie haben gar keine Idee von der Hölle, Madame.
Wir erlangen dorther wenig offizielle Nachrichten
Dasz die armen Seelen da drunten den ganzen Tag
all die schlechten Predigten lesen müssen, die hier
oben gedrückt werden - das ist Verleumdung.
So schlimm ist es nicht in der Hölle, so raffinierte
Qualen wird Satan niemals ersinnen.
HEINE: *Das Buch Le Grand.*

Personen:

PETRUS.
DE CENSUUR.
APHRODITE.
EEN OUDERLING.
DE VRIJE MENS.
EEN MENS.
KERKGANGERS.

Het toneel verbeeldt een plantsoen in de onmiddellike nabijheid van een der hemelpoorten. Dit plantsoen verhoudt zich tot een brok natuur als de gepolijste kruin van 'n mode-fat tot de ruige kop van 'n papoea. Trouwens, in een oord, waar slechts gepolijste lieden toegang hebben is 'n gepolijste natuur natuurlik.
Alzo grindpaadjes, bomen met reklameborden, afgepaalde grasveldjes, manden voor papierafval, telegraafdraden; hier en daar 'n granieten kunstproduct, waarvan de bestemming tot de vele onopgeloste raadselen behoort.
Op de achtergrond de Hemel, in monsterachtige grootheid opdoemend als de romp van een Amerika-boot. 't Is 'n rond gebouw, geconstrueerd naar 't illustere voorbeeld van de Haarlemse 'paraplu', doch met schier oneindige dimensies. We zien een der toegangen; als 'n bioscoop-ingang verlicht door twee oogverblindende elcktricse booglampen.
Boven de poort staat met brutale goud-papieren letters het woord 'Hemel,' waaruit de scherpzinnige lezer afleidt, dat we ons voor de toegang van de Hollandse paradijs-afdeling bevinden. Met trots zal hij voorts constateeren, dat deze afdeling - evenals de jaarbeurs te Utrecht - een van die gewrochten is, waardoor een klein volk groot kan zijn.... en zelfs groot is.
Links vooraan in 't plantsoen een tent, zoals men ze beneden op aarde aantreft op kermissen, zendingsfeesten, openlucht-godsdienstoefeningen en andere door de natuur gewijde bijeenkomsten. De tent is elektries verlicht en telefonies met het grote gebouw op de achtergrond verbonden. Ze is geheel gevuld met boekjes, traktaatjes, brosjures, papieren preken en gezangen-

bundels, kortom met alles, wat op aarde op godsdienstig gebied wordt 'gedaan,' metodies geschift en gerangschikt in verschillende houten vakjes.
Bovendien zijn er ontelbare kastjes en laden, inhoudende de kartotheek: verschillende gekleurde kaarten, de toegangsbewijzen voor de verschillendgekleurde hemeladspiranten: daar alle menselike deugden na de dood blijven voortbestaan is het separatisme in de hemel tot volmaakt raffinement opgevoerd. In de Hollandse afdeling, die het record houdt in aantal onderafdelingen, zijn derhalve afzonderlike wijken voor: Roomse Kalvinisten, Oud-Roomse Kalvinisten, Kalvinisten Kerk A, idem Kerk B, idem Vrij Gereformeerde Kerk, idem Kristelik Gereformeerde Kerk, idem Vrij Kristelik Gereformeerde Kerk, idem Orthodox, idem Ethies, idem Ethies-Irenies, idem Vrijzinnig, idem Remonstrants, idem Luthers, idem Evangelies-Luthers, idem Hersteld-Evangelies-Luthers, idem Doopsgezind, idem Broeders in Kristus, idem Vrije Mensen, idem Onderzoek de Schriften, idem Jeruel, idem Bethel, idem Apostolische Gemeente, idem Dorcas, idem Het Mosterdzaadje, idem Rehoboth[1)],.... cum infinitum....
Op deze tent 'n groot bord met het opschrift: 'Plaatskaartenburo. Het huis mijns vaders heeft vele woningen (Johannis 14 vers 2), gezet door de Eerste Hemelse Bouwonderneming. Plaatskaarten voor de hemel alleen hier te bekomen.' Petrus, gérant.
Hieruit valt af te leiden, dat de nette oude heer in smoking en Amerikaanse burostoel Petrus moet zijn. Zij, die meenden, dat deze apostel en heilige nog altijd gekleed zou gaan als op de plaatjes van kristelike zondagscholen, hebben vergeten, dat evolutie een absoluut begrip is, even toepasselik op de hemel als op de aarde. Ook zou het verwondering kunnen baren, dat Petrus spesiaal de Hollandse afdeling bedient en de andere zich met een van zijn ondergeschikten moeten behelpen, doch een dergelike verwondering zou zulk een - spesiaal in onze dagen - gevaarlik gebrek aan nationale gevoelens aan de dag leggen als we in geen van de lezers van dit tijdschrift durven veronderstellen.
Geheel achter in de tent, weggedoken in de schaduw, een hoge hoed met nog iets eronder, dat van tijd tot tijd snorkt. 't Is de Censuur, een afgevaardigde door de hemelbewoners bij meerderheid van stemmen gekozen om toezicht te houden op Petrus' zuiverheid in de leer. Het spreekt vanzelf, dat de uitverkorene zo blind is als de Kristelike naastenliefde - ondanks 'n grote blauwe bril[2)] - en zo doof als de Kristelike rechtvaardigheid - zelfs als hij z'n horen gebruikt[3)]. Behalve deze geachtheden is hij spesialiteit in de Schrift en dus geschikt om met Hollanders om te gaan. Onze Lieve Heer heeft bizondere moeite gedaan om van onze uitverkoren natie een volk van Kristenen te maken; Hij heeft er 'n volk van dominé's van gemaakt, even geraffineerd in teologiese als in medicinale kwakzalverij. Het past ons mensen niet te zeggen dat Hij aldus z'n doel voorbij streefde. Maar de 'censuur' is er afdoende door verklaard. In gewone toestand maft hij, doch hij ontwaakt direkt als er 'n bijbeltekst binnen zijn bereik gelanceerd wordt. Is hij eenmaal ontwaakt, dan kan hij alleen met flink gepeperde teksten in slaap gezongen worden.

1) *Zij zijn allen Kalvinisten, immers zij zijn allen Hollanders, en dus teologies erfelik-belast.... zelfs vele z.g. vrijdenkers.*
2) *de blauwe bril van de Kristelike naastenliefde heet diaconic.*
3) *de horen van de Kristelike rechtvaardigheid is de preekstoel.*

Naast de tent een paal met bord, waarop de plattegrond van de Hollandse hemelafdeling, zoiets als gebruikt wordt bij 't bespreken van schouwburgplaatsen.
Petrus zit bij z'n tent met 'n stapel spiksplinternieuwe teologiese brosjures in de volle luister van z'n Philipslamp en z'n heiligheid. De rest van 't toneel, uitgenomen de hemelpoort, vrijwel duister.

1e Toneel.

PETRUS, DE CENSUUR.

PETRUS

(zuchtend):

De nieuwe oogst.... in de teologiese oerwouden is het eeuwig herfst en vallen de papieren bladeren gestadiglik: bevruchtende lente, die groeikracht doet uitbotten, rijpende zomer, die volwassenheid schept, zijn der teologie even vreemd als de rots, waaraan ik m'n naam heb te danken.... De mens is het zout der aarde.... maar wanneer het zout zouteloos wordt, waarmede zal het gezouten worden?

DE CENSUUR

(zich onrustig bewegend):

Mattheus vijf vers dertien

(hij dommelt weer in)

.

PETRUS:

Vier maal reeds in dit jaar is mijn tent vergroot moeten worden, omdat ik brosjures van verschillende kleur moest onderbrengen in één vakje.... o, zware zonde, waarover de hanekelen der gelovigen duizendvoudig gekraaid hebben: 'n eties-ireniese preek bij 'n hersteld-evangelies-luterse is erger dan 'n lid van 't Sanhedrin, aanliggend bij een Tollenaar.... En steeds komen meer vakjes.... 't begrip teologiese ruimte is 'n afschuwelike fantasie van een immense bijenkorf.... waarin men de nutteloze darren nimmer vernietigt.... en de ongeslachtelike voortplanting tot deugd verheven is.... De onkosten aan houten vakjes en papieren godsdienst overtreft jaarlijks met duizenden de hemelse inkomsten, want elke gelovige offert wekeliks 'n sent en produseert minstens voor 'n kwartje aan papieren-aftreksel van teologiese heilgymnastiek.... Het hemels archief reikt reeds tot aan de zevende hemel.... en het staat tot heden niet vast of daarboven nog méér ruimte is om in vakjes te verdelen. Hele wouden van prachtige bomen zijn aldus vergeestelikt... en bij de overvloed van papier komt straks als twede der Egyptiese plagen het gebrek aan zuurstof.... Enfin, tegen die tijd zijn we allemaal mystiek en ademen supra-naturalisties.

DE CENSUUR

(wordt wakker en gaapt zeer hoorbaar. Dan brengt hij de horen aan z'n oor en vraagt):

Zegdet gij wat, broeder?

PETRUS:

Alzoo wies het Woord des Heeren met macht en nam de overhand.

DE CENSUUR

(voldaan knikkebollend, mummelt):

Handelingen 19 vers 20.

PETRUS:
Hoe lang is het dat gij lieden een einde van woorden zult maken?

DE CENSUUR

(a.b.):

Job 18 vers 2.

PETRUS:
Waarom woeden de heidenen en bedenken de volken ijdelheid?

DE CENSUUR

(zeer slaperig):

Psalm 2 vers 1.

PETRUS:
En zijt daders des Woords en niet alleen hoorders.

DE CENSUUR:
Jacobus 1 vers 22.

PETRUS:
Heeft God de wijsheid dezer wereld niet dwaas gemaakt?

DE CENSUUR

(meer dan half onder zeil):

I Corinthiërs 1 vers 20.

PETRUS:
Want de letter doodt, maar de Geest maakt levend.

DE CENSUUR:
II Corinthiërs 3 vers 6.

PETRUS:
Alzo.... bluscht den geest niet uit....

DE CENSUUR

(volkomen uitgeblust):

I Thessalonicenzen 5 vers 19

(hij snorkt)

.

PETRUS

(wist z'n voorhoofd af):

Oef! Ik krijg hem nu al aan 't maffen met zeven teksten. Vroeger had ik er minstens veertig nodig.... en dan nog flink gepeperde uit het Oude Testement met 'n dosis gehoereer en aanverwante artiekelen....

(buigt zich over z'n brosjures)

.

2e Toneel.

DE VORIGEN, APHRODITE.
A thing of beauty is a joy for ever[1]: het naakte vrouwenlijf is door onmetelikheden van tijd en ruimte 't even standvastig symbool van Schoonheid als 't blauw des hemels. Zoals de Rede was en is en zal zijn[2], absoluut en in wezen gelijk - schoon duizendvoudig vervormd en verminkt in de ongepolijste spiegels der menselike zielen - zo zal de Schoonheid zijn, zoals zij was en is, zichzelven gelijk, schoon oneindiglik verminkt en vertroebeld in oneffen en wazige spiegels van geforseerde kuituur zieltjes. En zoals de Rede gelijk God is, zo is de schoonheid gelijk God.... Mocht een mijner lezers zich dus schamen voor Aphrodite in haar schitterende naaktheid, die de groote Grieksche beeldhouwer inspireerde.... hij late z'n spiegel repareeren[3].

1) Keats.
2) Zie Johannis I.
3) Begin b.v. niet 'n abonnement op ‘De Nieuwe Stem.’

APHRODITE

(met vrolike spot).

Gegroet mijn oude vriend, die doorvorst 's mensen wijsheid en de goden der duisternis voor uw aanschijn vluchten doet.... Gelijk Zeus in hoofdpijn Pallas-Athene barend, schitterend volwassen in blinkende wapenrusting, zo verraadt uw diepzinnig peinzen de barensweeën van raadselontsluierende vorsingen..

PETRUS

(gemelik).

Hoor es Aphrodite.... ik wens niet telkens voor de gek gehouden te worden.... ik heb hier 'n verantwoordelike betrekking.... en als de Middernachtzending me snapt in jouw compromitteerende tegenwoordigheid.... krijg 'k oneervol ontslag met verlies van 't uitzicht op pensioen.. 'n riant uitzicht, dat ik niet graag mis. Want een Opziener moet onberispelijk zijn als huisverzorger Gods....

DE CENSUUR

(mummelt).

Titus I vers 7....

PETRUS.

Bovendien meng je je voortdurend in mìjn zaken.... wat je als heidense Godin volstrekt niet past.... Bemoei je met je eìgen zaken..

APHRODITE.

Mijn eigen zaken zijn wereldomvattend, wijze broeder, als de macht van Zeus, ik ben de natuurnoodwendigheid van alle leven.... alles, wat adem heeft..

PETRUS

(droog).

Love den Heere.

APHRODITE.

Al uw wijsheid is bedekt met het stof van eeuwen.... Gij leert slechts boeken uit uw hoofd....

PETRUS.

Al de Schrift is van God ingegeven, en is nuttig tot leering, tot wederlegging, tot verbetering, tot onderwijzing die in de rechtvaardigheid is.

DE CENSUUR.

3 Timotheus 16.

PETRUS

(tot APHRODITE).

Wat is ùw wijsheid?

APHRODITE

(eenvoudig).

Mijn wijsheid is mijn schoonheid.

PETRUS.

De mijne staat in brosjures.

In de hemel beginnen ontelbare klokken te luiden, zodat 'n bacchanaal van geluidengekijf de stilte doorkerft.

APHRODITE

(houdt haar handen voor haar oren).

Wee.... de barbaren hebben uw hemel bezet!

PETRUS.
Dwaas, hoe lang zullen de redenen uws monds een geweldige wind zijn?

DE CENSUUR.
Job 8 vers 2.

PETRUS.
Hoort gij niet, dat het de klokken zijn, die de vrome kerkgangers roepen tot het najagen van hetgeen dient tot de vrede en de onderlinge stichting?

DE CENSUUR.
Romeinen 14 vers 19.

APHRODITE.
Houden zij wedstrijd?

PETRUS.
Hm.... van die kant is 't wel te beschouwen. Kerkgaan in Holland is wedstrijd-kompetitie: hoe meer matchen gewonnen, hoe groter kans op 't kampioenschap.

APHRODITE.
De lauwerkrans?

PETRUS

(wijzend).

Neen, de hemel.... Maar wilt gij nu heengaan.... Dadelik komen de vrome kerkgangers voorbij!

APHRODITE

(lachend).

Mag ik ze niet zien?

PETRUS.
Ik heb er meer bezwaar tegen, dat zij ù zien

(men hoort geschuifel van met godsvrucht-bezwaarde voeten)

. Aphrodite.... ter wille van mijn reputatie....

APHRODITE

(verbergt zich lachend achter 'n boom).

Bijna twintig eeuwen van heiligheid.... en dan nòg bang voor uw reputatie!

PETRUS

(brommend).

Gij hebt goed praten, twintig eeuwen van heiligheid wegen niet op tegen vier eeuwen kalvinisme....

3e Toneel.

DE VORIGEN, KERKGANGERS.
Langs het pad, van de linkerzijde af, komen een twintigtal kerkgangers, mannen en vrouwen. Zij zijn geheel in 't zwart gekleed en sloffen langzaam en tot in 't gebeente verstard door godzalige droefenisse voorbij. Zij staren allen naar beneden met voorover hangend hoofd, alsof hun hals 'n stuk elastiek was, dat z'n rekbaarheid verloren heeft. Inderdaad hebben èn hun lichaam èn hun ziel alle rekbaarheid verloren. Het zijn boven-Moerdijkse Roomsen, kalvinisties gegalvaniseerd.
Op deze stoet volgt 'n twede. Stijfheid en droefenisse nog beroereliker. Gezichten, waarop alle menselikheid oftewel zonde verstorven is. Tempelen Gods, waarin de Leer predikt bij dag en nacht. Ook uiterlik in strenge lijnen door de Leer gekonstrueerd: baard, mondhoeken, ogen en rimpels zijn ge-

prononseerd godzalig en leerstellig. Het zijn de onvervalste zonen en dochteren Calvijns; zij leven eer van letters dan van voedsel[1)].
Eindelik'n derde stoet. Kleding wat meer verscheiden; doch nog altijd in doffe berusting van sombere kleuren. In deze groep wordt onderling gedempt gesproken, als in'n klasse kinderen, die meester de rug toekeert. Het zijn dan ook modernen en deze durven meer dan enig ander gelovige. Dat is hun rechtmatige trots. Zij durven zelfs Petrus groeten, zij het ook met stille hoofdknik. De eerste groep is vromig, de twede zalig, de derde zielig.
Allen zijn kerkgangers, naarstiglik trachtend naar de Hemel; het feit, dat ze reeds in de Hemel zijn, kan hen als echte Calvinisten niet in 't minst van hun doel afleiden.
Petrus betuigt de verschuldigde eerbied, de censuur snorkt.

4e Toneel.

PETRUS, APHRODITE, DE CENSUUR.
Aphrodite komt te voorschijn. Haar gezicht tekent ontzetting.

APHRODITE.
Ach Petrus, dat was hartverscheurend.... Kunt gij ze niet helpen?

PETRUS

(verbaasd).

Helpen?.... Wie?

APHRODITE.
Deze schimmen uit de Hades....

PETRUS

(geërgerd).

Schimmen uit de Hades!

APHRODITE

(geroerd).

O, het was afschuwelik.... die gefolterde lijven, waarop de angst loodzwaar drukte.... die slepende gang als van afgebeulde trekdieren... die verstorven gezichten, waarvan het leven was weggevaagd.... die zwarte gewaden, huiveringwekkend als onderaardse holen....

PETRUS

(langzaam).

1) Misschien dat daardoor de Hollanders'n alleszins verdiende reputatie hebben van levensmiddelen-vervalsers.

Die mensen smaken de eeuwige zaligheid van 't paradijs.

APHRODITE

(met waardigheid).

Zùlk lijden verdraagt geen spot.

PETRUS.

Maar Aphrodite.... ik ben ernstig als 'n griffermeerde preek.... De Here zegt: Doodt dan uw leden, die op de aarde zijn, namelijk hoererij, onreinigheid, schandelijke beweging, kwade begeerlijkheid en de gierigheid, welke is afgodendienst.

DE CENSUUR

(door deze vrome woorden meer dan half wakker)

Colossenzen 3 vers 5.

PETRUS.

Dat hebben zij gedaan en aldus hebben ze de zaligheid beörven.

APHRODITE.
Maar waar zijn ze dan allen zo bang voor?

PETRUS

(fors).

Maar indien gij Mij niet zult hooren en alle deze geboden niet zult doen, en zoo gij mijne inzettingen smadelijk zult verwerpen, en zoo uwe ziel van mijne rechten zal walgen, dat gij niet doet alle mijne geboden, om mijn verbond te vernietigen, - dit zal Ik u ook doen, dat Ik over u stellen zal verschrikking, tering en koorts, die de oogen verteren en de ziel pijnigen.

DE CENSUUR

(zeer voldaan).

Leviticus 26, vers 14 tot 16.

APHRODITE.
Kunt gij het niet wat begrijpeliker uitdrukken?

PETRUS

(welwillend).

Ze vrezen de Zonde!

APHRODITE.
En hoe werden ze zo ellendig..

PETRUS.
Uit vrees voor de zonde.

APHRODITE.
Wat is zonde?

PETRUS.
Vraag eens aan de priesters inlichting op dit punt..

DE CENSUUR.
Haggai 2 vers 12.

APHRODITE.
Weet gij het niet?

PETRUS

(zet z'n beste beentje voor).

Zonde.... is alles.... wat 'n mens doen zou.... als er geen zonde was.

APHRODITE.
Dat is sofisme.... Wat doen zij tegen de zonde?

PETRUS.
De Roomsen.... kerk, kruis, paternoster.... de Ortodoksen.... kerk, schrift, preken.... de Modernen.... kerk, preek, brosjures.... De laatste manier is de lastigste.... voor belanghebbenden als ik....

APHRODITE

(uitbarstend).

Dat klinkt als 't zinneloos gepraat van 'n ijlhoofdige.... Zie het Heelal in al haar schoonheid en vloek zij de mens, die het verontreinigt met zulk 'n leven als uw vromen....

PETRUS

(hoofdschuddend).

Ijdelheid der ijdelheden.... het is al ijdelheid.

DE CENSUUR.
Prediker 12 vers 8.

PETRUS.

Alle aardse schoonheid verwelkt ras als de bloemen des velds....

APHRODITE.

Dat verwelken treft slechts één individu.... één generatie.... er welken bloemen, dé bloem welkt nooit.... lièfde kan verwelken.... dè liefde verwelkt nooit... schóónheid kan verwelken... dé schoonheid verwelkt nimmer.... Wat weten zij van lièfde.... van schòonheid.... wat weten zij van onsterfelikheid, die onsterfelik heten?

PETRUS.

Heel veel.... àlles! Zij weten van liefde tot God.... dat is preken en psalmen en brosjures en jongelings- en knapenvereniging en zondagschool.... alle andere liefde is onzedelik....

Schoonheid?.... Wel, wat zij er niet van weten is niet waard geweten te worden: hun tractaatjes zijn schoon en hun preken en hun brosjures en hun wandteksten in vergulde lijst en hun gezang.... Alle overige schoonheid is onzedelik....

(Uit de hemel jammert psalmgezang).

Onsterfelikheid.... wel ze hebben geleefd.... zónder te leven.... om te leven nà hun leven.... dat is hun onsterfelikheid....

APHRODITE

(hemelwaarts wijzend).

Om dàt leven?

PETRUS.

Juist.

APHRODITE

(zuchtend).

Ook de ellende is onsterfelik....

PETRUS

(schouderophalend).

't Is onbillik, anders te verwachten.... dàar is hìer.... er wordt niets geschapen.... en niets vernietigd.... zij hebben de ellende naarstiglik gezaaid in hun zielen en alle leven gewied als onkruid....

APHRODITE

(zacht).

Om zó èeuwig te leven....

PETRUS.

Zijt gij bedroefd, Aphrodite....

APHRODITE.

Ik vraag me af, waarom deze mensen eens de aarde bezaten.... om te bewonen....

PETRUS.

Wel.... om zichzelf voor te bereiden op de hemel.... met preken en brosjures.

Er is'n stilte. Daardoor hoort men duidelik de laatste regels van 't hemelse lied:

Al het heden wordt verleden, Schoon 't ons toegerekend blijft.

APHRODITE

(verwonderd).

Is dat spot?

PETRUS

(droog).

Neen, vroomheid.

5e Toneel.

DE VORIGEN, EEN OUDERLING.
Een ouderling verschijnt. Uiterlik is hij nog geheel aards, schoon innerlik natuurlik hemels. Godvruchtige bakkebaardjes, beminnelike appelwangetjes, rechtvaardige spleetoogjes met gouden bril; zwarte pandjesjas, uitgesneden in de vreze des Heren evenals de groefjes rond z'n zalvend pruimenmondje, 'n hoge hoed als de Meiboom in de kap en'n paraplu zijn drooghedens beschermend tegen vochtigheid en schimmel.
Aphrodite vlucht op 'n dringende wenk van Petrus achter haar boom.

PETRUS

(zeer luid tot de censuur).

Geef acht op uzelven en op de leer.

DE CENSUUR

(schokt wakker en grijpt zijn horen).

I Timotheus 4 vers 16.

PETRUS

(tot de ouderling).

Treedt naderbij.

De ouderling plaatst voorzichtiglik zijn hoed voor zich op de grond, vouwt de handen, buigt moeizaam het eerwaardig hoofd en murmelt enkele minuten als 'n zingende waterketel. Vervolgens zegt hij welvoldaan 'amen,' met 'n zucht als van 'n ouwe vrouw na 'n lange en verkwikkende teug van 'n koppie 'troost' met veul suiker. Nadat hij aldus zijn vlag getoond heeft, wendt hij zich tot Petrus.

DE OUDERLING.

Broeder.... kunt ge mij ook effentjes inlichten.... welke paden ik moet bewandelen.... naar de woning des Heren?

PETRUS.

Ge kunt hier 'n toegangskaart krijgen tot de hemel.

De ouderling verwacht bij-uitstek-deskundige proeverij van z'n teologiese nieren en dient deze dus op in 'n sausje van de meest zondeschuwe huilaksenten.

DE OUDERLING.

Ik was ouderling.... heb naar mijn bescheiden gaven, waarmede de Here mij gezegend heeft.... gearbeid in Zijne wijngaard....

PETRUS

(zacht).

Volgens z'n neus was 't eer de wijnkèlder....

DE OUDERLING

(jammerend).

Ach, wèl heb ik vleselike aanvechtingen gehad.... Satan heeft mij veelmaals beproefd.... vaak liet hij niet àf van mij.... doch met 's Heren hulp heb ik hem overwonnen. Ik was middemachtzendeling.... ik heb gestreden....

APHRODITE

(schaterend).

Bij Ares, hij heeft gestrèden!

DE OUDERLING

(schrikt hevig).

Hu, Satans lach....

PETRUS

(zakelik).

Zijt onbevreesd.... Satan is tegen ù niet opgewassen.

DE OUDERLING.

Ik heb gestreden tegen de onzedelikheid....

DE CENSUUR

(welbehaaglik).

Mijn zoon, geef mij uw hart en laat uwe oogen mijne wegen bewaren; want eene hoer is eene diepe gracht en eene vreemde vrouw is een enge put; ook loert zij als een roover, en zij vermenigvuldigt de trouweloozen onder de menschen.

DE OUDERLING

(spinnend als 'n gestreelde kater).

Spreuken 23, vers 26 tot 28.

PETRUS

(kort).

Wat waart gij?

DE OUDERLING.

Rentenier.... en huisbaas....

PETRUS

(bedoelde 't geloof).

Hm, soort bekend.... rentenier.... huisbaas.... kristelik griffermeerd of vrij-kristelik-griffermeerd. Wat wàs het?

DE OUDERLING.

Vrij-kristelik-griffermeerd, broeder....

PETRUS

(zoekt in zijn laden).

Juist.... vrij-kristelik-griffermeerd.... 't genootschap van barbiers en huisjesmelkers, die 't scheren en melken naar teologies gebied overbrachten.... Asjeblieft.... groene kaart

(drukt er 'n stempel op en wijst op de plattegrond

(hoofdingang.... vertoon je kaart aan de portier.... mijn stempel laten zien.... dan neem je lijn 9 en rijdt door tot afdeling 3857, dat is hièr.... daar vind je 'n poortje, dat groen geschilderd is.... je klopt daar aan.... dat is afdeling griffermeerden.... daar verhuren ze ezels.... moderner voertuigen zijn er onzedelik.... je kruipt er òp een....

APHRODITE.

Mocht ik dàt zien!

PETRUS.

en rijdt door naar wijk C 33. Dan ben je, waar je wezen moet. Je meldt je daar bij je overste....

DE OUDERLING

(aangedaan).

Och hemeltje, dus ben ik al aangenomen?

PETRUS

(droog).

Reeds twemaal.... eens op aarde en nu wèer....

DE OUDERLING.

En zal ik nu de Here-Here zien?

PETRUS.

Houdt eens in de veertien dagen audiëntie.... laat je maar op de lijst zetten.... ik krijg je paraplu....

DE OUDERLING

(verontwaardigd).

Waarom?

PETRUS

(kort).

In de hemel is geen water.... de gelovigen betrachten alleen de reinheid der zielen.

DE OUDERLING

(node scheidend).

Ja maar....

PETRUS

(nijdig).

In de Hemel lekt het niet als in de krotten, die je verhuurd hebt

(neemt de paraplu af)

Vooruit, mars!

DE CENSUUR

(streng).

De goden zult gij niet vloeken, en den overste in uw volk zult gij niet lasteren[1)].

DE OUDERLING

(droevig).

1) Exodus 23 vers 28. Mr. Punch geeft deze tekst in overweging voor de loketten van distributie-buro's.

Had ik m'n oùwe paraplu nu maar meegenomen....

(sloft verder en ziet Aphrodite, schrikt eerst hevig, kijkt schuw om naar Petrus, die hij veilig-verdiept ziet in z'n brosjures, treedt dan aarzelend op Aphrodite toe)

Mot uwes misschien ook dezelfde kant op, zuster?

APHRODITE

(lachend).

Ik ben de godin van de liefde....

DE OUDERLING

(huiverend).

Dat is jammer.... maar kan ik u niet bekeren, zuster?

APHRODITE.

Die met mij gaan komen niet in uw hemel.

DE OUDERLING

(jammerend).

Dan zijt gij verdoemd

(Aphrodite lacht)

Here, breng mij niet in verzoeking

(hij loopt haastig door)

.

APHRODITE

(tot Petrus).

Hij wilde mij in uw hemel smokkelen....

PETRUS.

Smokkelen is 'n hollandse voortreffelikheid.

6e Toneel.

DE VORIGEN, DE VRIJE MENS.
Een nieuwe sollisitant voor de hemelse zaligheid verschijnt. 't Is 'n lange, slappe kerel, als met moeite opgekalefaterd van 'n 16de-eeuwse radbraking. Overigens heeft hij niets antieks: integendeel het schier-onaards idealisme op z'n evangelies[1] gelaat is onaanvechtbaar-modern om niet te zeggen grasgroen. Verdere attributen: slappe zwarte hoed (= vrijheid), lange zwarte strikdas (= gelijkheid) en sandalen (= broederschap).

APHRODITE

(spottend).

De schim van Narsissus.... moet ik vluchten?

PETRUS

(met kennersblik).

Gij kunt wel blijven, deze is ongevaarlik.... ik kèn dat type.... wacht effe.... dominé Bähler.... blomzoet-Tolstoi-surrogaat....

(grijpt 'n blauwe brosjure van z'n stapel en leest plechtig voor, zich tot de vreemdeling wendend)

'Wij leden van het vrije-mensen-verbond zijn religieuse revolutionairen. Terwijl de anti-revolutionairen anti-revolutionair zijn om Gods wil, zij wij pro-revolutionair om Godswil'[2].

DE VRIJE MENS

(opgetuigd).

Volkomen juist, broeder....

APHRODITE.

Ik begrijp dat niet.... de een is tegen de revolutie om Gods wil en de ander er vòòr?

PETRUS

(zakelik).

Akkoord.... Gelovigen zijn alles.... om Godswil.... bekrompen, eigengerechtigd.... huichelachtig.... alles om Godswil....

DE VRIJE MENS

(protesterend).

Maar wij leden van 't vrije-mensen-verbond zijn niet bekrompen....

1) Zoals de lezer zal weten betekent evangelie: blijde boodschap.
2) Petrus siteert 'De Vrije Mensch' van Juli 1918.

PETRUS.

Geen gelovig mens is bekrompen.... alleen de andersdenkenden....

APHRODITE.

Wat betekent: ‘vrije mens?’ Zijn er op aarde nog slaven....

DE VRIJE MENS

(verklarend).

Zinnebeeldig opgevat....

PETRUS.

Zijn ze allemàal slaven.... behalve de vrije mensen.... diè zijn vrij.

DE VRIJE MENS.

Juist.

PETRUS

(snauwend).

Alleen zijn ze verslaafd aan brosjures, rein leven en teosofie....

APHRODITE

(geïnteresseerd).

Wat is rein leven?

PETRUS

(wanhopig).

Wèer zoo'n vraag!.... Liefde zonder hartstocht....

APHRODITE

(verbaasd).

Kent gij het orakelwoord: ‘Liefde kan niet groeien zonder hartstocht?’ Weet gij niet, dat Cupido slechts man wordt als Anteros hem begeleidt?

DE VRIJE MENS

(afwijzend).

Tolstoi zegt niets daarvan.... en domine Bähler ook niet....

PETRUS

(spottend).

Dan moèt het wel onzin zijn.... Ziehier 'n blauwe kaart.... afdeling 40511, wijk H 81. Daar zetelt het vrije-mensen-verbond. Aanplakbiljet van Creestarchia en dienstweigeraars-manifest op de poort.... kan niet missen.

DE VRIJE MENS

(biedt Aphrodite 'n reep dienst-weigeraars-sjokolade aan).

Gaat gij mee dezelfde kant op?

APHRODITE

(lachend).

Ik ben de godin van de liefde.

DE VRIJE MENS.

Liefde voor de naasten? Algehele weerloosheid?

APHRODITE.

Mijn eerste liefde was Ares, de god van de oorlog....

DE VRIJE MENS

(met afschuw).

Vervloekt!

(snel af)

.

APHRODITE

(tot Petrus).

Is men op aarde weerloos?

PETRUS.

Niemand spaart zijn broeder; men bijt naar rechts en blijft hongerig, vreet naar links en wordt niet verzadigd: ieder verslindt zijn naaste.[1)]

DE CENSUUR.

Jezaja 9 vers 19.

APHRODITE

(verbaasd).

Mijn vriend, vanwaar dan die zucht naar weerloosheid?

PETRUS

(grimmig).

Om brosjures te schrijven.

1) Petrus siteert hier de Leidse vertaling. Wie 'n ‘schlagend’ bewijs verlangt van de duisterheid der oude Statenbijbel, zoeke deze tekst eens daarin op.

7e Toneel.

DE VORIGEN, EEN MENS.
Een jonge man verschijnt. Hij is ongekleed en heeft wat lichaamsschoonheid weten te redden uit het bordeel van beschaving, mode en fatsoen, dat we kortheidshalve 'maatschappij' plegen te noemen, omdat het gemakkeliker is een woord te bevloeken, dan in de 'zaak' zelve 'n enigszins zelfbevredigende rol te spelen.

APHRODITE

(verbaasd).

Bij Zeus, 'n mens.

DE MENS

(stilstaand in ekstase).

Bij God, 'n vrouw!

DE CENSUUR.
Gij zult den naam des Heeren niet ijdelijk gebruiken!

PETRUS

(nijdig, omdat geen acht op hem geslagen wordt).

Waar hebt ge uw kleren gelaten?

DE MENS

(met moeite zijn ogen afwendend van Aphrodite).

Mijn kleren? Wel.... op aarde.... ik dacht ze niet meer nodig te hebben....

PETRUS

(streng).

Meendet gij soms, dat men in de hemel niet weet, wat onzedelikheid is?

DE MENS.
Ik dacht van neen....

DE CENSUUR

(hoofdschuddend).

Wacht u dat gij niet door de verleiding der gruwelijke menschen mede afgerukt wordt, en uitvalt van uwe vastigheid.[1)]

1) II Petrus 3 vers 17.

APHRODITE.

Wat is onzedelikheid?

DE MENS

(opgetogen).

Gij wèet het niet?

APHRODITE.

Mijn vriend, ik hoor hier vèle woorden.... ze zijn talrijk als sprinkhanen.... en gonzen evenzeer....

PETRUS

(nors).

Onzedelikheid ìs geen woord.... 't is het tegengestelde van zedelikheid....

APHRODITE.

Wat is zedelikheid?

PETRUS

(wanhopig).

Een warenhuis van gepastheden naar de smaak des tijds; er zijn enkele dure voor 'n hele mensenleeftijd en 'n massa goedkope voor bizondere gelegenheden....

APHRODITE.
En dus ònzedelikheid....

PETRUS.
'n Bordeel van ongepastheden.... naar de wansmaak des tijds....

APHRODITE.
Geef eens'n konkreet voorbeeld....

PETRUS

(droog).

Onzedelik is bijvoorbeeld te vèel schulden hebben.... of te weinig kleren aan.... behalve bij bizondere gelegenheden....

APHRODITE

(naïf).

Dus wìj zijn onzedelik?

PETRUS

(gul).

Zeker, vindt gij niet, dat ik er veel netter uitzie?

APHRODITE.
Gij zult wel reden hebben uw lichaam angstig te verhullen, maar dat geldt voor òns niet....

DE MENS

(met erotiese aksenten).

Gij zijt vlekkeloos schoon als de rozenrode dageraad....

(hij aanbidt Aphrodite op 'n afstand).

DE CENSUUR

(met afschuw).

Uw sieraad zij niet hetgeen uitwendig is[1)].

PETRUS

(geërgerd).

1) Petrus 3 vers 13.

Hallo.... sta m'n nationale tijd niet te verknoeien.... Wat waart gij op aarde?

DE MENS

(hevig).

Soms 'n mèns.... soms 'n gèk.

DE CENSUUR

(schrikt barbaars: in de teologie is men banger van gekken dan in Parijs van Bolsjewiki).

Neemt boven dit alles op het schild des geloofs, met hetwelk ge alle de vurige pijlen der boozen zult kunnen uitdooven[2].

PETRUS

(verbaasd).

n Mens.... 'n gek.... daarvan staat nìets in mijn brosjures....

DE MENS

(met afgrijzen).

Brosjures? Zijn die hier òòk?

PETRUS

(theatraal).

Ziet en oordeelt....

2) Epheziërs 6 vers 16.

DE MENS

(wanhopig).

En ik, die dacht ermee àfgedaan te hebben....

PETRUS

(zeer nadrukkelik).

Die gedachte ìs er een van 'n gek!

DE MENS

(hevig).

Ik had m'n leven gewijd aan de schoonheid.... en dùs heb ik gestreden op aarde zoals daar elke geestelike strijd gestreden wordt.... met vergaderingen in tabaksrook.... met papieren moties na urenlange debatten.... met nachtelike studie over boeken en brosjures.... met artiekelen in kranten en tijdschriften.

PETRUS

(wantrouwend).

Ik wìst wel, dat ie net als de rest was.... In welke inktpot zou hìj verdronken zijn?

APHRODITE

(zacht).

Doch vanwaar dan uw lichaam.... uw houding?

DE MENS

(krachtig).

O, ik heb geleefd.... zoveel als 'n mens tans op aarde leven kàn.... die z'n arbeidskracht bij stukjes-van-'n-dag-lang moet verkopen om te bestaan.... ik heb megevochten in de struggle for life, ik heb megevochten in de strijd voor de toekomst tegen Kerk, Kroeg en Kapitaal.... maar ik heb getracht te leven alsof dit alles niet bestond.... ik heb aardse schoonheid gekend en genoten....

DE CENSUUR

(nu zeker van zijn zaak).

Het kroost der Goddeloozen wordt uitgeroeid, maar de rechtschapenen zullen het land beërven[1].

PETRUS

1) Psalm 37 vers 29.

(zacht).

Alzo heb ik rechtschapen het land....

(tot de mens)

Maar wat komt gij hier doen?

De Mens

(verward).

Weet gij het niet, Petrus?

Petrus.

Zij komen hier voor de hemel.... maar mènsen.... vooral gèkken komen daar niet....

De Mens.

Kàn ik er komen?

De Censuur

(verdoemend).

Geen vrede, zegt Jahwe, voor de Goddeloozen![2)]

2) Jezaja 48 vers 22.

PETRUS

(nadenkend).

Er zijn zekerlik mèer gekken.... Doch zij wèten het niet en tussen dezulken en u ligt de ganse teologie....

DE MENS.

Wat doèt men er?

PETRUS

(gelaten).

Preken en brosjures lezen....

DE MENS

(driftig opstuivend).

Preken en brosjures lezen.... dàt is te erg.... Heine vond dat zelfs voor de hèl te geraffineerd....

PETRUS.

Heine?

DE MENS.

Een dichter....

DE CENSUUR.

Vervloekt zij de man, die op menschen vertrouwt en vleesch tot zijn arm stelt[1].

PETRUS

(grinnikend).

'n Dichter! In de hemel zijn enkele lieve moderne mevrouwtjes, die lieve religieuse poésie schrijven met de natuur in 't eerste couplet en God in de laatste regels.... maar dichters hebben we niet.... die kunnen niet in vakjes gestopt worden.... daarvoor missen ze de nodige *stabiliteit.*

APHRODITE.

Heine is met mìj megegaan.... we hebben heerlike uren gekend....

DE MENS

(smartelik).

Ik bèn geen dichter....

1) Jeremia 17 vers 5. 'Vlees tot zijn arm stellen' = zich op mensen beroepen, een zware Kalvinistiese zonde.

APHRODITE

(ziet hem 'n wijle aan).

Ik heb u lief....

De mens stort zich met 'n uitroep van vreugde voor Aphrodite op de knieën en kust haar hand.

PETRUS

(geërgerd).

Doe geen dwaze dingen met uw lippen.[2)]

DE CENSUUR

(huilend).

Indien een man zijne vrouw verstoot en zij gaat van hem en wordt de vrouw van een ander, zal hij dan ooit tot haar terugkeeren? Is die vrouw niet schrikkelijk bezoedeld?[3)]

2) Spreuken 24 vers 28.
3) Jeremia 3 vers 1.

PETRUS

(medelijdend).

Kom dwaas, zult gij uw hemelse zaligheid op 't spel zetten voor 'n paar dagen geluk?

APHRODITE

(richt de mens op, zij staan nu hand in hand)

Kies....uw rustige hemelse zaligheid.... of liefde's verborgen toekomst...

DE MENS

(zeker).

Ik wil leven.... ik aanvaard alle mogelikheden van de toekomst zonder angst.... als 'n bloem in de lente ontluikend....

DE CENSUUR

(jammerend).

Zij zullen vallen en niet weder opstaan.[1)]

APHRODITE

(tot Petrus).

Wij groeten u

(Aphrodite en de Mens gaan hand in hand heen).

DE CENSUUR

(balt bevend z'n vuistje).

Uw schuld zoekt Hij bij u thuis, dochter van Edom.... uwe zonden maakt Hij openbaar....[2)]

PETRUS.

De dwaas.... hij verbeurt z'n zaligheid voor 'n schotel linzenmoes

(grijpt mistroostig z'n teologiese schatten)....

en hij zou tenminste geen brosjures geschreven hebben....

Doek.

1) Amos 8 vers 14.
2) Klaagliederen 4 vers 22.

Preeken van een heiden

VI.

Zoo is op een zonnigen morgen mee met den stoeienden wind de Lente gekomen!

Het groote en eenvoudige wonder is wederom geschied als t' allen jare. Over de landen welft zich de groote, blauwe, van zoet-, zoel-frisschen wind doorwaaide hemel. Eenzame boomen en lanen van donkere stammen en takken strekken zich in nieuwe spankracht omhoog en door de teedere toppen, waaruit het jonge loof alreeds te voorschijn barst, vaart een rilling van begeerte. Op de dorre winterweiden wekt de zoen van de zon en de dauw van den morgen een fonklend kleurenspel en de aarde zwelt van diep-verborgen leven, dat zich rekt en de bloemen, de lieve, de kleine, zij breken uit en beuren hun hoofden en harten òmhoog. De wind voert de geuren mee van de ontwakende aarde en over de landen rolt de schaterende lach van een jongen God. Door den hemel en over de aarde valt het zacht-gouden zonnelicht, als ware het de eerste dag en breidt over alles dien teedren glans van ongerepte kracht, van frisschen overmoed, van goddelijke dronkenheid. De aarde is als een jonge, naakte mensch, die een lied zingt, zich badend in het koele en fonkelende water van een blauwen-hemel-weerkaatsenden stroom.

En door de dieren des velds en de vogels van den hemel en de beesten in de doorschijnende stroomen en wateren, door allen vaart de dolle levensbegeerte als een bedwelmend lied van dronken overmoed. De luchten zijn vervuld van hun duizendkelige jubelingen en schateringen van him trillende liederen.

En soms is het, of ook de harten der menschen zijn aangeraakt door de koesterende zon, den zoelen wind en het alom uitbrekende levenslied; of in hun oogen, dof van den langen, grauwen wintertijd, vlammen opslaan van levenshunkering: of in hun matte stemmen een trilling van geluksvermoeden uitbreekt. Dan rekken zij zich begeerig naar het feestmaal der wedergeboren Aarde, maar rekkende, rammelen hun slavenketenen en niet zullen zij aanzitten als onbezorgde, blijde gasten, drinkend en klinkend, zalig verlorenen in Lentes geuren en kleuren, in Lentes spranklend lied, in Lentes fonklend licht.

De Lente is gekomen en de Aarde viert feest!

Feest!

En in de menschelijke samenleving, daar woedt de strijd van volk tegen volk, van klasse tegen klasse, van broeders tegen broeders, daar kleurt de haat, de nijd, de hebzucht, aanzwellend tot lagen bloeddorst en vernielingswoede de wereld rood van bloed en maakt haar nat van tranen. Millioenen zijn de gesneuvelden, millioenen zijn de verhongerden,

millioenen zijn de verminkten, millioenen zijn de verlatenen, millioenen zijn de gebrokenen naar lichaam en geest, tientallen van millioenen zijn de slachtoffers van het monster oorlog. En opgrommend uit de laatste krachten der gemartelde volkeren, opgrommend eenerzijds uit den doelbewusten haat tegen een vloekwaardig maatschappelijk systeem, dat de menschheid in deze ellende voerde, anderzijds uit de roof- en moordbelustheid van psychisch en moreeldefecte, uit oorlog en oorlogsindustrie terugkeerende individuen, overstemt alreeds nieuw strijdrumoer het wild en woest gekreun om de pijnigingen van den oorlog. De revolutie raast door Europa. Na het débacle der oude heerschersbent kwam in Oost-Europa de arbeidersklasse aan het bewind, teneinde de samenleving te grondvesten op de nieuwe, op de socialistisch-communistische beginselen. Met één forsch gebaar wierp de arbeidersklasse van de bloedende schouders het juk der slavernij te gruizel. Maar geplaatst voor den faillieten boedel der bourgoisie, geplaatst voor een ontwricht maatschappelijk en economisch leven met als stuwing achter zich de gewekte hoop naar nieuwe levensmogelijkheden van de ongeschoolde massaas, brak de broederstrijd der socialistische partijen uit, verdeeld door verschillend inzicht in middelen en tempo ter verwezenlijking van het socialistisch ideaal en zien wij hem thans uitgevochten met de wapenen der barbaren. Ondertusschen vergaderen in Parijs sinds maanden de aasgieren van het overwinnend Entente-imperialisme, eensgezind in het ten doode martelen van den overwonnene, inwendig verscheurd nu de buit zal worden verdeeld. Nu weldra de Mei haar bloesems zal slingeren over de groenende Aarde, nu heeft de menschheid geen oog en geen hart voor het teedere gedicht van het nieuwe leven, maar is zij vol van brandenden haat en bezeten van de wildste hartstochten.

De Lente is gekomen en bloemen sieren de feestende Aarde.

Bloemen!

En in de steden verwelken en kwijnen ten grave lang en lang vóór zij zich het leven bewust zijn of groeien op als stekende distels in dorre woestijnen de kinderen der armen, verhongerd, verkleumd, verwaarloosd en verwilderd. Mochten allen, wier harten van steen zijn uit angst voor hun weelderig bestaan, zien, zien met eigen oogen, de scharen van kinderen uit het volk, zooals zij thans de scholen bezoeken met hun bleeke, grauwe, magere gelaten, hun doffe, moeie oogen, hun sluike haren, hun ongelooflijk vervuilde lichamen, met korsten en zweeren en uitslag en ongedierte, met hun lompen van kleeren, mochten al de hoogmogenden en edelachtbaren en edelgestrengen, zièn, niet een uur, niet een dag, maar dagen en weken en maanden lang, dan zou het hen vervolgen als een obsessie, het wreede lijden der kinderen en dan zouden hun harten misschien tot zachtheid en - bovenal - tot wijsheid worden gekeerd.

De Lente is gekomen en de Aarde bereidt zich voor op het Feest der vruchtbaarheid.

Der vruchtbaarheid!

Maar in de breede lagen der arbeidersklasse, daar heeft men geen deel aan de vruchtbaarheid der Aarde. Daar heerscht na vier en een half jaar oorlog de ondervoeding, niet meer en niet minder, daar huist men in overbevolkte, slechte en te kleine woningen, daar heeft men den soberen kleedingvoorraad zien vervallen tot een berg lompen, daar, daar heerscht

de doffe, donkere wanhoop, het stomme, dag in dag uit weerkeerende tekort, *tekort*, **tekort.**

De Lente is gekomen en vroolijk waaien de winden over de landen en de zon stoeit over de velden en die zich baadt in lucht en licht, hij wordt een ander, beter mensch; zij brengen gezondheid en kracht.

Gezondheid en kracht!

Maar in de menschenmaatschappij, daar beuken de vreeselijkste ziekten tegen het door den oorlog alreeds verzwakte weerstandsvermogen. De sterftecijfers der tuberculose stijgen, de griep sleepte tienduizenden ten grave, de geslachtsziekten worden zelfs een dreigend gevaar in de oogen eener huichelachtige overheid, de vlektyphus met zijn hoofd- en kleerluizenplaag verwekt een paniek onder de bevolking en vanuit het buitenland bedreigen ons bij voortduring andere en nieuwe ziekteteisteringen.

De Lente is in het land en in alle steden en dorpen, in alle krotten en sloppen en stegen brengt zij de boodschap, kom mee naar den buiten, weest mensch en weest vrij!

Weest mensch en weest vrij!

Eenerzijds beulen de zwoegers zich af in fabrieken en werkplaatsen, zoodat hun de tijd tot vrij-zijn en de kracht tot mensch-zijn ontbreekt en anderzijds loopt met een mokkend en wrevelig hart een leger van werkloozen door het land, overgeleverd aan de onwillige liefdadigheid van overheid en particulieren, bedreven met een bedrukt gemoed, een zuur gezicht en een weifelende hand.

De Lente is gekomen en roept den mensch tot blijdschap en vreugde en genieten.

Genieten!

Gekluisterd aan te lage loonen, worstelend tegen een rooversbende van prijsopdrijvers kan de arbeidersklasse niet eens in haar allereerste levensbehoeften voorzien, haar allereerste levensbehoeften, waaronder niet worden verstaan eenig genot, wat ontspanning, eenigerlei vrijheid van beweging op materieel en geestelijk gebied, alsof het leven al zeer begeerlijk ware, indien het niets meer was dan een stompzinnige mogelijkheid om tusschen geboren worden en sterven geen honger in de maag en geen koude aan het naakte lijf te hebben gevoeld.

De Lente is gekomen en de sappen der Aarde dringen in wortels en stammen en takken en voeden het Nieuwe Leven.

Het Nieuwe Leven!

Maar in ons door Gods wonderbaren bijstand beschermd landje regeert een ministerie, dat het Nieuwe Leven en den polsslag van den Tijd verstaat door een vervolgingswoede tegen de socialisten aan te wakkeren, het volk de weinige hervormingen, die het bracht en misschien nog brengen zal met indirecte belastingen zelf te laten betalen en het kapitaal tot delging der crisislasten angstiglijk te ontzien, een ministerie, dat hoonend talmt met de doorvoering der sociale wetten, die het zoo grif beloofde in de Novemberdagen van 1918. In dit kleine landje verstaat de bourgeoisie de groote dingen van den tijd aldus, dat zij aaneengesloten optrekt tegen de moderne arbeidersbeweging onder de formidabele leuzen: Tegen de revolutie het Evangelie! Tegen de revolutie, vóór orde en gezag! Tegen de revolutie, vóór Koningin en Vaderland!

Edoch, tengevolge van deze gansche hetze, sluiten zich de moderne

vakbeweging en de politieke partij der arbeidersklasse, de S.D.A.P. dagelijks dichter aaneen en nemen voortdurend in ledental toe.

Ha, ja!

Een nieuwe Lente en een nieuw geluid!

Het verzet is rijzende!

Ook in ons land, in ons kleine, duffe, verklerikaliseerde landje, met z'n duizenden en duizenden politiek-kerkelijke arbeiders. In den strijd voor de groote eischen, die de gansche arbeidersklasse zal moeten voeren, hoe ook verdeeld door politieke of godsdienstige verschillen, staan liet Nederlandsch Vakverbond en de S.D.A.P. als de doelbewuste, onbuigbare voorhoede. Gehoond, miskend, verdacht gemaakt, onbegrepen door een deel hunner door dominee en pastoor opgehitste medearbeiders, zullen zij de macht aan de heerschende klasse ontwringen en deze aanwenden tot den opbouw der nieuwe wereld, die komende is. De eischen, die de moderne beweging reeds jaren geleden stelde, hebben zij, die in haar kielzog varen, stuk voor stuk overgenomen. Zij zullen alle eischen overnemen, zij zullen ze helpen verwezenlijken, zij zullen tenslotte, schimpend op het socialisme het volledig hebben aanvaard, zooals thans ten aanzien der socialisatie in Duitschland en Oostenrijk reeds het geval is met de katholieke en protestantsch christelijke arbeiders. De gansche inhoud van het socialistisch ideaal zullen zij mee-dragen. als zij nog schijngevechten zullen leveren tegen een hersenschim.

De Lente is gekomen en de aarde is ontwaakt tot nieuwen strijd.

Tot strijd!

On verzettelijk is de wil van het arbeidersleger om op de kapitalistische samenleving den achturendag en een behoorlijk loon te veroveren.

De metaalbewerkers van de hoofdstad stonden schouder aan schouder, modern en kerkelijk georganiseerden; en leverden een prachtig voorbeeld van solidariteit en ijzeren discipline en zagen hun strijd met een belangrijke overwinning bekroond. De bakkers van Rotterdam, zat van het getalm en de advokaterij van een onwillig gemeentebestuur, hebben éénmaal vierentwintig uur den arbeid neergelegd en de burgerij even doen gevoelen, dat het hun bittere ernst is om van den nachtarbeid te worden verlost. De trammannen in Den Haag, niet in een vergadering daartoe bij stemming besloten, maar man voor man geplaatst voor het bestuursbevel, hebben met voorbeeldige eensgezindheid het verkeer één kwartier lang stop gezet, alweer als een waarschuwing, dat de eischen moeten worden doorgevoerd of dat anders de staking onvermijdelijk is.

De S.D.A.P. telde op

I Januari 1918:	27.093 leden in	455 afdeelingen.
1 Januari 1919:	37.628 leden in	595 afdeelingen.
1 April 1919:	42.633 leden in	635 afdeelingen.

Het N.V.V. telde op

1 Januari 1917:	129.000 leden.
1 Januari 1918:	159.000 afdeelingen.

1 April 1919: 202.000 afdelingen.

Maar overal gist het. De Roomsche arbeiders in Limburg, die nog voor enkele maanden een wild gebrul van pleizier aanhieven, toen ze als regeeringsgetrouwen naar Rotterdam werden opgeroepen ter onderdrukking eener niet uitgebroken revolutie, zij eischten bij de Staten-

verkiezingen, dat de arbeiderscandidaten op de katholieke lijsten de beste plaatsen zouden krijgen, erger, zij dienen afzonderlijke lijsten met arbeiderscandidaten in voor de gemeenteraadsverkiezingen. Het klassebesef ontwaakt en daarmee het besef, dat alleen in onverzoenlijken strijd met de machtigen en grooten der aarde ook voor het arbeidende volk nog eens een blijder dag zal gloren.

* * *

Internationaal gezien, zijn in dit tijdsgewricht de aanvallen, die, als direct gevolg van den wereldoorlog op het oude politiek en economisch systeem worden gedaan, van tweeërlei verschijningsvorm.

In het Oosten van Europa, waar voor en nog tijdens den oorlog zich politiek achterlijke stelsels in den vorm van autocratische regeeringen wisten te handhaven, hebben revoluties deze vermolmde overblijfselen van barbaarsche regeeringsvormen weggespoeld en staan de volkeren thans voor de geweldige problemen van doorvoering der voor de maatschappelijke reconstructie noodig en mogelijk geachte eischen. Het zijn niet alleen zuiver politieke eischen, samen te vatten in het woord 'democratie.' Er is te veel uit zijn voegen gerukt, het evenwicht der uitgehongerde en tot wanhoop gedreven massaas is te zeer verstoord, hun haat tegen het oude stelsel, dat al deze ongehoorde stortvloeden van ellende over de wereld bracht is tè groot, dan dat zij met algemeen kiesrecht, zoo democratisch mogelijk toegepast, weer kalm en met hoop op de toekomst kunnen weerkeeren in fabrieken en werkplaatsen. Hun eischen betreffen de socialisatie der bedrijven en invoering van het (nog wel wat vaag ons voor oogen staande) radensysteem, feitelijk neerkomend op een zuiver *arbeiders*parlement naast de uit alle klassen der bevolking gekozen constituante.[1)] Maar de practische uitvoering van deze eischen is een arbeid van jaren, althans wat de socialisatie betreft. Het is geen vraag van sentiment, van abstracte rechtvaardigheid of ideale wenschelijkheid, maar van uitsluitend practische mogelijkheid. Na het emotioneele tijdperk der omverwerping, na het oogenbliks-enthousiasme der massaas, komt het aan op den nuchteren, constructieven arbeid, die tijd vraagt, vertrouwen vraagt, bereidwilligheid en offervaardigheid tot het scheppen van een nieuwe orde, allereerste voorwaarde om te komen tot hervatting der productie, levensvoorwaarde van het nieuwe systeem. En er is al heel weinig reden om over wat in het Oosten geschiedt geestdriftig gestemd te zijn. Het feit der revolutie heeft althans in Duitschland (en in Rusland in nog erger mate) de klove tusschen de verschillende socialistische inzichten verbreed, inplaats van gedempt. Als socialistische toeschouwers verheugen wij ons over het goede in de pogingen onzer partijgenooten van over de grenzen en hebben wij een open oog voor de geweldige moeilijkheden waarmee zij worstelen, maar wij kunnen er niet blind voor zijn, dat Bolsjewiki en Spartakisten behept zijn met een zeldzame en fatale gave tot het volkomen negeeren van de samengestelde constructie van het modern economisch leven

1) Mr. P.J. Troelstra bepleitte op het Amhemsch Paaschcongres een *arbeidsparlement*, dat de zuiver economische vraagstukken zou hebben op te lossen; een instituut bestaande uit arbeiders, bedrijfsleiders en ondernemers, naast het bestaande parlement voor de algemeene politieke kwesties.

en van de weinig sociale sentimenten en drijfveeren hunner massavolgelingen. De strijd tusschen de meerderheidssocialisten en de onafhankelijken in Duitschland schijnt wel voort te komen uit een te slappe houding van de eersten tegenover de bourgeoisie en een te doctrinaire houding, van de laatsten, waarbij misschien een der fundamenteele fouten is gelegen in het handhaven door de meerderheidssocialisten van hun in den oorlog gecompromitteerde leiders, Scheideman en Ebert. Hoe het zij, de massaas, die in beweging zijn gebracht, ten deele politiek slecht geschoold, met de begeerte in zich, oogenblikkelijk vruchten te zien van het veranderde regeersysteem, zich uitend in telkens nu hier, dan ginds uitbarstende stakingen, zijn niet maar weer zoo een, twee, drie tot rust te brengen. Zeer zeker kunnen wij nooit juist in ons oordeel zijn, wanneer wij niet bedenken, dat te Parijs de machthebbers zetelen, die de nieuwe republieken aan den honger en de werkloosheid pogen prijs te geven, die met hun kneveleischen feitelijk trachten de verslagen volkeren tot slaven te verlagen, die hen voor lange jaren cijnsplichtig maken aan de heerschzuchtige machtbeluste Entente-imperialisten. Wat zal hieruit groeien? Niemand, die het op dit oogenblik weet. Wat moeten wij hopen? Dat in den kortst mogelijken tijd de nieuwe regeeringen den volken vrede, orde en arbeid vermogen te brengen, want dan kan het maatschappelijk leven zich herstellen en zich in de nieuwe banen ontwikkelen. Wat thans in Duitschland geschiedt moet onvoorwaardelijk leiden tot den chaos, waar in de allereerste plaats de arbeiders zelf de dupe van worden.

Hoe gansch anders is het beeld van den klassenstrijd in West-Europa, inzonderheid in Engeland. Daar, waar de politieke democratie aan de arbeidersklasse een sterken invloed op de regeering toekent, speelt zich de strijd af op economisch terrein en wel geheel en al binnen het kader der vakorganisaties. Maar de eischen, die de Engelsche arbeiders aan de regeering stellen zijn geen zuivere vakeischen omtrent loon en arbeidstijd. Geplaatst voor de vraag of het kapitalistisch bedrijf aan de eischen der arbeiders kan voldoen, zonder al te sterke aantasting der kapitalistische winst, treedt de regeering als bemiddelaarster op en vragen de arbeiders openbaarheid der bedrijfsleiding, medezeggingschap daarin, vaststelling van een bepaald winstpercentage voor de ondernemers en, indien het kapitalistisch bedrijf aan de minimumeischen der arbeiders niet kan voldoen, overname door den Staat en socialiseering. In den grond ook hier beslist revolutionaire d.w.z. het maatschappelijk systeem aantastende eischen. Vooraan in den strijd staat de groote driebond der arbeiders: de mijnwerkers-, de spoorweg- en de transportarbeidersbonden, bereid hun eischen met het machtsmiddel der staking door te voeren, maar de bedreiging daarmee alleen was reeds voldoende om zeer belangrijke verbeteringen te verkrijgen. Ook in Frankrijk zijn de teekenen vele, dat de arbeiders bereid zijn tot een scherpen strijd tegen de heerschende machten. De demonstratie van drie maal honderdduizend arbeiders voor het standbeeld van den grooten en edelen Jaurès was een scherpe waarschuwing aan het adres van Clemenceau en de vrij sprekers van zijn moordenaar. Wijzend op een steeds sterker wordende oppositie is ook de van een minderheid in korten tijd tot een sterke meerderheid aangegroeide radicale fractie der socialisten in de Fransche Kamer,

waar de woordvoerder dier radicalen de regeering vermaande het leger sneller te demobiliseeren, omdat zij zich anders genoodzaakt zouden zien den soldaten toe te roepen: demobiliseert u zelf!

Er is wel niets moeilijker dan in deze fel bewogen tijden een eigen meening, een eigen inzicht, een eigen overtuiging over het maatschappelijk gebeuren te veroveren en te behouden door alle stormen heen, tenminste, als men niet behoort, als men niet behooren wil tot de blinde fanatici, die leven onder de suggestie, de geëxalteerd verheerlijkende of de dito verwerpende van een stuk of wat machtswoorden, als daar zijn bolsjewisme, spartakisme, dictatuur van liet proletariaat, staatsonteigening, socialisatie, revolutie, arbeiders-, soldaten- en boerenraden, massastaking, radenrepubliek enz. enz. Het beangstigende voor ieder, die voelt dat in dezen tijd geweldige dingen gebeuren is het besef van eigen nooit-gedachte kleinheid tegenover de stormvloeden, die ons heele denk- en gevoelsleven overstorten. Wij hebben een sterk verlangen, over al de kleine feiten en gebeurtenissen heen te mogen zien en de groote lijnen der bewegingen te onderkennen, om dan zóó, met vaste overtuiging den juisten weg te kunnen kiezen. Het is alsof wij verdwaald zijn in een groot woud en uit al de slingerpaden het juiste pad niet vermogen te vinden en tenslotte alleen nog maar verlangen naar een heuvel in het bosch, waardoor wij uit kunnen zien in het land dat achter ons en dat vóór ons ligt, uit kunnen zien in den hemel, waar de zonne opstijgt van de kim, om zoo den weg te weten waarlangs wij het rijzende licht tegemoet gaan.

Het groote kenmerk van de huidig plaats grijpende revoluties in ons zoo samengesteld maatschappelijk organisme is, dat zij niet tot een oplossing worden gebracht door sentiment, door geloof, door élan *alleen*, zelfs niet in de allereerste plaats, maar dat zij slechts tot oplossing kunnen worden gebracht door een serie van zoodanige maatregelen, die zonder het productieproces (het reeds zoo deerlijk gehavende!) te ontwrichten, het in zijn doel en organisatie volkomen hèr-vormen, door uitschakeling der particuliere winstmakerij, gelijkmatige verdeeling van arbeid en communistische warenverdeeling. De wenschelijkheid van deze maatregelen te propageeren in tijden van militairen vrede en kapitalistische orde vraagt evenveel medegevoel, rechtvaardigheidszin en geestdrift als het inzicht en verstand vereischt. Thans nu de mogelijkheid van deze maatregelen niet overwogen maar beproefd moet worden, nu hebben wij meer behoefte aan verstand, inzicht en kalm vertrouwen, dan aan warmte van gevoel en onstuimigheid van verlangen, meer behoefte aan knappe koppen, dan aan geestdriftige en fantastische idealisten, nu meer dan ooit en dat, terwijl de wereld in het Oosten van Europa door psychische uitbarstingen volkomen in elkaar dreigt te storten. In deze tijden staat ieder onzer, willen wij niet gedoemd zijn het gansche wereldgebeuren (ook zuiver geestelijk) alleen lijdelijk te ônder-gàan, voor de noodzakelijkheid niet uitsluitend af te gaan op ons min of meer revolutionair sentiment of onzen meer of minder grooten weerzin tegen wat onvermijdelijk komen gaat, n.l. de vestiging eener nieuwe maatschappelijke orde, maar hebben wij tot taak, willen wij deel hebben aan het leven van onzen tijd, willen wij niet als kasplanten vegeteeren in energieloos en verslappend afwachten van wat gebeuren zal, kennis te

nemen, van wat op dit terrein door vooraanstaanden van voor- en tegenstanders wordt betoogd. En wij hebben ons in de allereerste plaats te hoeden voor de onvolkomen en oppervlakkige krantenvoorlichting. Willen wij iets begrijpen van de maatschappelijke oorzaken van de groote omwentelingen, maar bovenal willen wij iets begrijpen van de verwachtingen, de mogelijkheden, de strijdvragen, de voorgeslagen oplossingen, de reeds gedane proefnemingen op het sociaal-economisch levensterrein, dan moeten wij lezen en studeeren. Zeker er kan te veel worden gestudeerd en te lang en te halsstarrig en te onvruchtbaar, te zeer allen eigen moed tot zelf mee aanpakken ondermijnend. Voorloopig maken evenwel de meesten zich schuldig aan algeheele onverschilligheid of aan de meest oppervlakkige oordeelvellingen. In een der eerstvolgende nummers zullen wij een artikel plaatsen, dat een overzicht wil geven van de literatuur betrekking hebbende op het huidig gebeuren.

* * *

Eén baken staat er in zee.

Wij hadden gehoopt, dat het er twee zouden zijn geweest. Wij hadden gehoopt, dat de Ententeoverwinnaars te Parijs onder aanvoering van Wilson in staat zouden zijn geweest tot het maken van een vrede, die, zij het dan met behoud der kapitalistische orde, toch door stichting van een waarachtigen Volkerenbond, de oorlogsmogelijkheden tot een schier onreëel minimum hadden beperkt. Van dag tot dag hebben wij deze hoop zien vervliegen. De groote arbeidsconflicten in Engeland, de revolutie in Hongarije, de toenemende verwarring in Duitschland, het groeiende verzet in Frankrijk, het heeft de groote lieeren niet helderziender gemaakt ten opzichte van de toekomst der wereld. Zij gaan voort met het in elkaar prutsen van een carricatuur Volkerenbond, het met veel gekijf verdeelen van den buit, ja zij gaan voort met het steeds hooger opvoeren der bewapeningen en zoo Wilson al in zijn overtuiging getrouw is gebleven aan zijn veertien punten, dan staat hij daarin toch zoodanig alleen, dat hem niets zal overblijven dan door zich persoonlijk terug te trekken, de verantwoordelijkheid voor de te nemen averechtsche besluiten van zich af te schuiven.

Slechts één baken staat er in zee.

Nadat de Internationale der arbeiders in Augustus 1914 onmachtig bleek om het uitbreken van den wereldbrand te voorkomen en terwijl zij ondertusschen tevergeefs poogde in diverse stadia van den krijg het verbroken contact der verschillende fracties te herstellen, hierin voornamelijk belemmerd door de chauvinistische gezindheid der arbeidersklasse in de oorlogvoerende landen zelve, werd zij onder het hoongelach der nimmer voor den wereldvrede één voet verzet hebbende Jan-en-alleman voor dood verklaard. Nochtans was zij niet dood en ondanks de verguizing, speciaal van Ententezijde en nog meer in 't bizonder van zijn Belgische landgenooten, bleef de onvermoeibare secretaris van het Internationaal Bureau, Camille Huysmans, op zijn moeilijken post en greep iedere mogelijkheid aan, die over de bloedende loopgraven heen het contact der socialisten van alle landen scheen te kunnen herstellen. En het zal de onverwoestbare eer zijn der sociaaldemocratie, dat zij, toen de overwinnaars tezamen kwamen tot het die-

teeren van den vrede aan de overwonnenen, dat toen zij het eerst en zij alleen een internationale conferentie tezamen riep en tezamen bracht naast de bijeenkomst te Versailles. Hoe zwak ook nog de weerklank van de eerste bijeenkomsten te Bern in de gemoederen der arbeiders der verschillende landen is, de eenheid der Internationale is hersteld. Zonder onderscheid van taal of ras of godsdienst hebben de socialistische afgevaardigden der oorlogvoerende landen tezamen met de neutralen de belangen der gansche menschheid besproken en eensgezind zijn zij gebleken in hun onverzettelijken wil om het stelsel dat deze gruwelen in de afgeloopen jaren over de wereld heeft gebracht ten doode toe te bekampen. Op de conferentie te Bern zal een volgen te Amsterdam, daarna waarschijnlijk een te Lucern. Hoop gevend voor de naaste toekomst en bovenal getuigend van een diep besef, waaraan het in Augustus 1914 heeft ontbroken, zijn de plannen tot vestiging eener uitgebreide organisatie in de plaats van het losse verband der oude Internationale. In ‘Het Volk’ van 5 April 1919 lezen wij:

> Door den sekretaris der Internationale zal aan de conferentie te Amsterdam het ontwerp eener reorganisatie worden aangeboden. De Internationale zou zich splitsen in drie afdeelingen, namelijk coöperatie, vakbeweging en politieke partij, en elke afdeeling zou haar eigen organisatie, bureau en dagelijksch bestuur hebben. De drie dagelijksche besturen zouden eens per drie maanden, de drie besturen eens per jaar, het algemeen kongres om de twee jaar samenkomen. Elke afdeeling heeft haar eigen secretaris, die niet verantwoordelijk is aan zijn dagelijksch bestuur, maar aan het congres. De drie secretarissen vormen een kollege, dat geregeld samenkomt met een vertegenwoordiging der parlementsleden, die ook een eigen organisatie krijgen, maar niet met dezelfde bevoegdheden als die van de drie genoemde afdeelingen.
> De uitgaven van deze nieuwe Internationale worden geraamd op een millioen franks per jaar. Voor het eerste jaar zijn de middelen naar alle waarschijnlijkheid reeds beschikbaar. In nauwe aansluiting aan deze organisatie wordt de stichting van een Internationaal Socialistisch Persbureau overwogen, waarvan de zetel te Londen zou worden gevestigd.’

Wij zijn thans getreden uit het tijdperk der uitsluitende propaganda in dat van de praktische grondvesting der communistische beginselen en hoog boven den quasi volkerenbond der Parijsche machthebbers staat de alle volkeren omspannende Internationale der arbeiders, die leiding zal hebben te geven aan de stroomingen in de nationale staten, het feitenmateriaal waarover zij te beschikken krijgt aanwendend tot verdieping en verheldering van inzicht betreffende doel en middelen der in gang zijnde maatschappelijke revolutie. Deze versterkte Internationale zal tevens de geweldigste politieke actie te leiden krijgen, die ooit de historie zag, van n.l. het wangedrocht van een volkerenbond, zooals die in elkaar geschroefd staat te worden, om te bouwen tot de ware, alle volkeren als gelijken opnemende wereldorganisatie, voornamelijk door een politieke actie in de reeds aangesloten landen voor toelating der uitgeslotenen, voor verscherping der ontwapeningsbepalingen, regeling der wereldproductie en distributie.

In ‘In het jaar 2000’ van Edward Bellamy, waarvan reeds de eerste Hollandsche vertaling verscheen in 1890, vertelt de schrijver, dat het begin der twintigste eeuw een aanvang zal maken met het nationaliseeren van den arbeid. Hij heeft niet veel vertrouwen gehad in de arbeidersorganisaties zijner dagen. Zij schreeuwden hem te veel en dat achtte hij een onoverkomelijk bezwaar om de tegenstanders van de nuttigheid en de mogelijkheid eener communistische samenleving te overtuigen. Hij kon niet of wilde niet erkennen, dat de arbeidsregeling en het aan zich trekken van de productie een kwestie van macht betrof, het scheen hem een kwestie van inzicht, al steunt zijn betoog niet weinig op ethische motieven. Maar in zijn dagen had men nog geen rekening te houden met de zeer nabije mogelijkheden van een wereldomvattenden oorlog, die het kapitalistisch productiesysteem eerst in al zijn afschuwelijke wreedheid en onmenschelijkheid zou bloot leggen en die tal van maatregelen in socialistischen geest onvermijdelijk zou maken. Tegengesteld aan Bellamy's voorstelling is de strijd voor het socialisme en zijn voorbereidende maatregelen een strijd om de macht in staat en maatschappij. En de organisaties der arbeiders, zoo politieke- als vakvereenigingen vertegenwoordigen een macht waar alle regeerders ter dege rekening mede moèten houden, maar die tevens de theoretische en practische leerscholen zijn, waar de problemen der nieuwe samenleving onder de oogen worden gezien en de maatregelen ter voorbereiding worden beraamd.

Hoe juist merkt Frank van der Goes in zijn voorbericht bij de derde druk van ‘In het jaar 2000’ op, dat onze tegenstanders en de onverschillige toeschouwers van de reuzenworsteling in den chaos van tegenstrijdige meeningen er geen bezwaar tegen zouden hebben, om in de kapitalistische wereld naar bed te gaan, om in de socialistische te ontwaken. Maar het is hun klein egoïsme, hun klein geloof, hun gebrek aan vertrouwen, hun geringe daadkracht, die hen van den socialistischen *strijd* afzijdig en afkeerig houdt.

Weer zal de arbeidersklasse den eersten Mei hebben gevierd, maar ondanks alle moeiten en stormen met een nieuwe hoop in het hart. Nog zullen hun stoeten niet de overwinning vieren, maar zij trekken ten strijde met een nieuwe zekerheid van den eindelijken zegepraal. De socialistische gedachte groeit en wortelt onuitroeibaar sterk in de geesten en de harten van millioenen en uit de verwarring van deze tijden zal zij oprijzen als een sterke boom vol gouden vruchten.

Door alle twist en tweedracht heen moeten wij pogen de grootsche gedachte te vatten van onzen tijd: dat het volk niet langer wil uitgesloten zijn van den rijken disch des levens, dat het niet langer de vernederende loonslavernij kan en wil dulden. Voor de uiteindelijke verwezenlijking dezer gedachte zal nog veel en diep moeten worden geleden. Het is het ten volle waard. Laat ons niet te klein zijn voor onzen tijd en al jammerend over het teleurstellende, dat wij van al te dichtbij beschouwen, vergeten onzen plicht te doen. Laten wij ons door studie de wapenen verschaffen, die wij behoeven en ze hanteeren met toewijding-en groote liefde voor het socialisme, dat de redding is der vertwijfelde menschheid.

April 1919.
KOOS VORRINK.

La Gioconda

De 2e Mei is het 400 jaar geleden, dat Leonardo da Vinci stierf.

Eens had ik je lief, Gioconda, ik had je lief zoals men van iemand houden kan, eenmaal in gans een leven.

Maar mijn liefde is verschrompeld tot een vreemdsoortige vrees, die wellicht onverklaarbaar is, zoals jouw diepste wezenlikheid zelf.

Niemand, wonder wezen, kan jou durend liefhebben. Jou kan men alleen vrezen. Je ziet op mij neer met je stille mysterie-ogen en je handen, die zijn als zoete, weke weelderigheden, zijn de symbolen van de rust, die je koele, nerveuze ziel maakt als een blank-spiegelend water, waarop je dromen drijven als zwijgende leliën. Je ziet op me neer met je stille, peilloos-diepe ogen, en er is een lichte ironie in hun onbegrijpelikheid, die mij zegt, dat je al mijn geheimen weet.... maar ik weet geen van de jouwe, Gioconda! En het is daarom, dat ik je haat. Dat ik je haat met een bevreesde, een van angst en vagen eerbied doorhuiverden haat. Ik weet immers, dat je wreed bent en òngevoelig voor alles, wat buiten je is, dat je doordringendheid niet zocht naar de kern van mijn wezen om iets te doen voor mij, maar uitsluitend om er genot uit te puren voor je zelf, genot, dat niemand begrijpen kan. Je veracht me, en je denkt dat ik je liefheb en daarom veracht je me te dieper, want je weet, dat ik je vrees. Maar ik heb je niet meer lief, Gioconda, ik haat je!....

Vroeger was ik als heel veel anderen en hield het meest van wat ik niet kende. Of misschien dacht ik ook wel, dat ik jou begreep en kende. Maar sindsdien heeft het leven zich al meer en meer verdiept en sluiers getrokken om zijn klaarheden, en ik kan jou niet meer liefhebben.

Ik wou weten, wie je bent. O, als ik wist, wie je bent.... als ik je kende zoals jij mij kent, misschien kon ik je dan liefhebben. Maar ik weet, dat dit nooit zal zijn, en je glimlach is als een pijn in mijn ziel. Je weet, dat je niet glimlachen moest, maar verholen glimlach je toch, verachtelik, lokkend, gruwzaam. Ik heb wel eens gedacht, Gioconda, dat je niet een vrouw was, maar *de* vrouw, en dat daarom het wrede raadsel van die glimlach droomde om je vreemde mond. Dat die glimlach was het verwaten zelfbewustzijn van het wezen der vrouwelikheid, dat weet de wereld te beheersen, al noemt men de vrouw een dienstbare, een slavin. Dat je je voelde het koord, dat een Simson binden kon, dat je je wist de àlmachtige heerseres over de sterksten en de moedigsten, over hen, die rijken overweldigen en die voor jou, in zwakheid gebroken, de knie buigen en het stof kussen, dat je voeten beroerden. Dat je wist leven en dood te houden in je poezele handen en met een gebaar van die zoete blankheden broeders tegen elkaar te kunnen óp-jagen in bloedigen strijd. Maar deze gedachte was als een aarzelende vlinder, fladderend om de

wezenlikheid van jouw verborgen wonder, en vermoeid is zij gevallen, maar je geheim is hetzelfde gebleven.

Je wezen is en blijft een raadsel. Wee den cynicus, die in een redeloos gevoel van overmoedige kracht het woord spreekt, waarmee hij denkt je raadsel te ontsluieren en je te overwinnen. Je ogen blijven even klaar en diep en ondoorgrondelik, en je glimlacht even onbewogen als vóór het schennende woord. Maar diezelfde glimlach kan het gif zijn, dat den cynicus in den dood drijft.... en geestdriftig aanvaardt hij die dood, prijzend zich gelukkig. Tot in zijn laatste minuut de glimlach voor hem opengaat in zijn smadelike betekenis en zijn ziel vol stort van zelfverachting en duldeloze pijn, Gioconda: met duizend gloeiende spitsen zal jouw koude hoon hem steken en branden en deze minuut zal hem zijn als een eeuwigheid van hellesmart.

Je bent niet schoon, Gioconda, maar je bent oneindig sterk, omdat niemand je doorgronden kan in je eigenlikste zelf. Daar is er maar een geweest, die sterker was dan jij: het was de ontzaggelike dromer en weter, die je schiep. Het was de grote Leonardo da Vinci, die je greep en je voor het aangezicht der wereld plaatste met al je heimelikheden en je diepe, ontstellende instincten. Hij was sterker dan jij, want hij loste je geheimen op en schiep ze om tot een nieuw, dat jullie samen wisten, maar hij dieper en sterker dan jij.... Je moet gestorven zijn van liefde voor hem òf van schaamte, Gioconda, kort na dit wonderlik en satanies gebeuren, want na deze onthulling van je wezen door de man, die je ziel in schamele naaktheid gezien en getast had, kon je niet meer leven, omdat hij je versmaden moest, wijl zijn wezen sterker was dan het jouwe.

Je geheim, Gioconda, is er een, dat doodt, en daarom zijn er zovelen, die het zouden willen ontraadselen. Die het oplost, zal een der geheimen van het leven zelf gevonden hebben.... zoals Leonardo het vond in de droom, die zijn leven was.

Je bent wreed, wondere vrouw. Je weet, dat je doden kunt en dat je gedood hebt, overvloediglik. En je glimlacht als een kind, dat in onnozelheid van jaren dromerig in het leven staart. Maar bij langer schouwen wordt immer die glimlach tot een bloedige belediging, een giftige hoon, en het weten, dat door die glimlach spiegelt, is de bewustheid van de hoogste perversie. Door welke krochten van duistere verwording heb je je tegenstrevende ziel gesleurd.... in welke gruwzame poel van diepste verdorvenheid heb je deze glimlach gevonden?

Je bent, Gioconda, de duivel, die leeft in het zuivere lichaam van een blanke duif, en wiens mysterieuze ziel-van-zonde naar buiten loert door de schuldeloze ogen, dreigend met een wereld van leed, met een zee van brandende tranen.

Vier eeuwen hebben hun golven weggewenteld in den oceaan van het verleden, en geslachten na geslachten zijn opgekomen en vergaan als bloemen in den zomer. Maar de eeuwen hebben jouw onvergankelikheid onaangetast gelaten, de geslachten hebben peinzend en verzonken in passievolle dromen gestaard naar de wonderlike bekoring van je stille aanwezigheid. Maar duister is je geheim gebleven en verborgen voor de strevende wereld en haar zinledig tumult. Jij bent, Gioconda, onvergankelik en onveranderbaar, en je mysterie is dreigend en verlokkend

als het leven is, en de dood. Ik weet niet, wie of wat je bent, of je het leven voorstelt of de dood, of iets dat buiten en boven beide is.... Wat ik weet, Gioconda, is, dat ik nooit zal kunnen ophouden, je lief te hebben!

Gioconda! zei ik niet, dat ik je haatte?.... O, dat ik je haten kon en je beeltenis rukken uit mijn herinnering.... Mijn verstand, Gioconda, haat je diep en wezenlik, maar je demoniese glimlach is een verdiende hoon voor mijn hart, dat altijd naar je weerkeert in zijn dromen en je vleiend omstrengelt met de armen van zijn wanhopige adoratie.... Gioconda!....

A.M.

De eenheidsmotie op het congres der S.D.A.P.

Op het drie-en-twintigste Congres der S.D.A.P. in Nederland, gehouden 20, 21 en 22 April 1919 te Arnhem in 'Musis Sacrum' werd onderstaande resolutie, de algemeene politiek der Partij betreffende, met algemeene stemmen aangenomen.

1. Het Congres begroet met geestdrift den val der autocratische regeeringen in Oost- en Midden-Europa en de opkomst der arbeidersklasse in de leiding der volkeren.
2. Was de wereldoorlog de ineenstorting van het imperialistisch stelsel der bourgeoisie, van de revoluties in Europa kan worden verwacht, dat zij den grondslag leggen van het socialistisch stelsel der werkende klassen. Bij hun welslagen is het levensbelang van allen betrokken, die van eigen arbeid met hoofd of hand moeten leven.
3. De Partij dient rekening te houden met de mogelijkheid, dat de revolutionaire beweging, die nog vele jaren kan duren, zich naar West-Europa zal uitbreiden. Hierop zullen de inhoud van het Vredesverdrag, het karakter van den Volkerenbond, de kwestie der Ontwapening, de mate van verwezenlijking der overal gestelde arbeiderseischen en de verdere ontwikkeling der revoluties in Rusland en Duitschland van grooten invloed zijn. Reeds thans stellen de Engelsche arbeiders eischen van socialisatie van bedrijven en zeggenschap in de fabriek, die ver boven de gewone vakeischen uitgaan. Overal in de arbeidersklasse breekt zich de overtuiging baan, dat een nieuwe tijd is aangebroken, die aan de oude knechtschap een einde maken zal.
4. In dezen stand van zaken openen zich ook voor de arbeidersklasse van Nederland nieuwe mogelijkheden, niet slechts tot verovering van belangrijke sociale hervormingen en verderen uitbouw der democratie, maar ook tot ingrijpende wijziging van het maatschappelijk stelsel in socialistische richting. Het is de historische taak der S.D.A.P. in dezen de leiding te nemen.
5. Als normale strijdmiddelen handhaaft het congres de wettige methode der democratie: organisatie, parlementaire actie en propaganda. Het protesteert tegen den economischen en geestelijken dwang, vooral van katholieke zijde op de arbeidersklasse uitgeoefend, om haar in het gebruik dezer middelen te belemmeren. Ook de politiek van reactie tegen onze beweging, van regeeringszijde gevoerd, is weinig geschikt een geleidelijke ontwikkeling te bevorderen. Het congres stelt haar voor de gevolgen verantwoordelijk.
6. Voor het geval, dat revolutionaire situaties de Partij voor de vraag mochten plaatsen met andere dan wettige middelen de politieke macht te veroveren, zal zij vóór alles hebben te overwegen, of zij hiervoor

voldoenden steun vindt in de arbeidersklasse en daar buiten. Verder zal het volk in zijn geheel zoo spoedig mogelijk gelegenheid moeten hebben den nieuw te scheppen toestand vast te stellen. De Partij verwerpt dictatuur en schrikbewind en handhaaft het democratisch beginsel, dat zij ook op het sociale leven wil toepassen. Niet slechts volgt dit uit het wezen der sociaaldemocratie, maar het zal ook alleen op die wijze mogelijk zijn, het economisch leven, waarvoor elke partij, die de macht in handen heeft de verantwoordelijkheid draagt, in stand te houden en in socialistische richting te ontwikkelen.

7. Het congres draagt het Partijbestuur op, te bevorderen, dat het aanstaand Internationaal Socialistisch Congres zich uitspreke omtrent de wijze van socialisatie en omtrent de vormen van organisatie, waardoor den economischen groepen in het volk hunne vertegenwoordiging gegeven en de noodige zelfstandigheid bij het voeren der gesocialiseerde bedrijven gewaarborgd wordt.
8. Tenslotte wijst het congres er op, dat de overgang naar het nieuwe stelsel met te minder schokken zal gepaard gaan, naarmate in alle kringen de historische noodzakelijkheid daarvan klaarder wordt beseft en de eenheid in de arbeidersklasse grooter is.

Na uitdrukking te hebben gegeven aan het internationaal solidariteitsgevoel met de omverwerpers der autocratische regeeringen in Oost- en Midden-Europa, stelt de resolutie vast, dat het wezen der in gang zijnde revoluties, is een poging tot het grondvesten van het socialistisch stelsel. Voorts geeft zij de gronden aan, waarop een uitbreiding der revolutie naar West-Europa mogelijk moet worden geacht en verklaart, dat de S.D.A.P. de leiding zal hebben te nemen, zoodra ook in Nederland de mogelijkheid zich voordoet tot ingrijpende, in socialistische richting gaande wijzigingen van het maatschappelijk stelsel.

Van de te volgen taktiek geldt in het kort: democratisch en wettig zoolang het mogelijk is, revolutionair indien het moet, met een diep besef van de gevaren, die, speciaal op economisch gebied, aan het hanteeren van het revolutionaire wapen zijn verbonden en met volmondige erkenning van de noodzakelijkheid, zoo spoedig mogelijk het volk zich te laten uitspreken over den nieuw te scheppen toestand.

De resolutie vraagt een uitspraak van het aanstaand Internationaal Congres betreffende het vraagstuk der socialisatie, die vrij moet blijven van de fouten der Staats- of Overheidsexploitatie, en omtrent het radensysteem.

Tenslotte wijst de resolutie erop, dat ook de bourgeoisie moet trachten de teekenen der tijden te verstaan, opdat de overgang naar het nieuwe stelsel zoo geleidelijk mogelijk kan geschieden.

Het was om drieërlei redenen, dat de S.D.A.P. zich ten opzichte van haar algemeene politiek moest uitspreken. In de allereerste plaats omdat het feit der revoluties in Oost-Europa een hevigen indruk heeft gemaakt op haar eigen leden, haar geestverwanten en natuurlijk ook op de uiterst-radicale elementen, wier opstaan en naar bedgaan bestaat in het spreken over de revolutionaire massa-aktie. In de Novemberdagen van 1918 ging er door alle socialistische arbeiders een schok van ontroering en naar aller lippen rees de vraag: Is het ook onze tijd nog niet?

En in aller harten leefde de hoop: Mocht het zijn! Men leefde in spannende afwachting niet alleen van wat in het buitenland gebeurde, maar ook van wat de weerslag daarop zou zijn in het eigen land. Geplaatst voor het feit van deze heftige beroering had de Partij haar standpunt nog niet duidelijk bepaald, kon zij dat nog niet gedaan hebben. En toch was dit noodig, omdat onder den invloed van ieders verschillend temperament en van ieders persoonlijken kijk op de beteekenis van het gebeurde, de eenheid van opvatting en daarmee de kracht tot handelen dreigden te worden verzwakt. In de tweede plaats was een uitspraak noodig, omdat een partij als de sociaal-democratische in een allerbelangrijkst tijdsgewricht als het huidige niet volstaan kan met een negatieve critiek op het revolutionair systeem der Bolsjewiki en Spartakisten, maar positief aan moet geven en den arbeiders duidelijk maken, welke middelen zij wenscht te bezigen tot bereiking van haar ideaal en hoe zij zich voorstelt deze middelen (b.v. de revolutie) daaraan dienstbaar te maken. In de derde plaats zijn in het bijzonder de redevoeringen van Mr. P.J. Troelstra, die eigenlijk alles omvatten wat tot de 'Novembergebeurtenissen' moet worden gerekend, aanleiding geweest tot een zoo heftigen meeningsstrijd in de Partij en zijn bovendien door de regeering van Groot-Inquisiteur Ruys de Beerenbroek zóó demagogisch-ophitsend geëxploiteerd, dat een rechtzetting van allerlei misverstand en een eensgezind stelling nemen tegenover de tegenstanders geboden was.

De motie moest dus in alle opzichten zijn een eenheidsmotie, geschikt om de partijgenooten te plaatsen op een gemeenschappelijke basis en aldus een onverzwakt front te bieden aan de tegenpartij. Vooral Troelstra heeft in zijn rede van drie en een half uur en ook nog weer in zijn repliek krachtig de noodzakelijkheid en de mogelijkheid van eenheid aangetoond.

'De eerste voorwaarde voor een revolutie is een eensgezinde partij en een eensgezinde leiding.'

'Er zijn er, die in hun geest een scheiding maken tusschen reformistische en revolutionaire elementen in de partijleiding. Daartegen kom ik op. Het is niet genoeg revolutie te maken; het groote is ze te doen slagen.' 'Als het socialistisch proletariaat eenmaal door een eigen sterke beweging aan de macht is gebracht, dan komt het werk voor de geschoolde krachten, dan moet zoo spoedig mogelijk worden volbracht, wat de arbeiders eischen, dan moet de produktie doorgaan, opdat niet honger de revolutie demoraliseere. Daarom, laat ons niet verdeelen de mannen, die willen aanvuren tot het grijpen naar de macht en de mannen, die de verworven macht moeten gebruiken ter verwezenlijking van de arbeiderseischen. Elke revolutie, die zal slagen, moet beginnen met te vermijden een scheuring tusschen practici en propagandisten.'

Het was vooral de Amsterdamsche afgevaardigde R. Kuyper, die het samenbindend karakter van de resolutie zeer sterk in twijfel trok en vooral meende, dat zij in geval van een revolutionaire situatie van weinig nut zou blijken te zijn. Hij was van meening, dat ieder erin lezen kan, wat hij van zijn gading acht, zelfs dat hiermee iedere revolutionaire beweging den kop kan worden ingedrukt, gezien het feit, dat als voorwaarde wordt gesteld: voldoenden steun in de arbeidersklasse en daarbuiten. Alhoewel uit zijn beschouwingen dit geen enkel oogenblik bleek,

gaf hij te kennen eigenlijk nog verder te willen gaan dan Troelstra en zeide o.a.:

'Wij revolutionair-gezinden, kunnen de motie niet zoo amendeeren, dat zij geheel beantwoordt aan onze inzichten. Het hangt van de leiding af, hoe de motie zal gehanteerd worden. Daarom is 't van belang, wie in de partijleiding zitten, wie er hoofdredacteur van "Het Volk" wordt.'

Het mag ondertusschen wel zeer sterk betwijfeld worden of Kuyper na de twee dagen lange besprekingen de practische gevolgen der resolutie niet heel wat gunstiger moet achten. Wij komen daar zoo dadelijk op terug.

Vanuit een gansch ander gezichtspunt oordeelde Mr. W.A. Bonger: 'Wat zegt zij (de resolutie) als men haar in het Hollandsch vertaalt? Zij zegt, dat alles blijft als het 25 jaren lang in onze Partij was. Niets nieuws!' En evenzoo A.H. Gerhard: 'In 1893 plaatste de Partij zich op den wettigen weg, tenzij de tegenpartij haar daarvan afdrong. Bij dat standpunt zijn wij jaren lang goed gevaren. Dat standpunt staat ook in onze motie van nu.'

Voor wie dit Congres heeft bijgewoond en de besprekingen nauwkeurig heeft gevolgd is deze resolutie ongetwijfeld veel meer dan een handig in elkaar geschroefd politiek compromis tusschen 'vóór- en tegenstanders van revolutie' of zooals een afgevaardigde het zeer plastisch uitdrukte een weer netjes in elkaar gepaste gebroken koffiepot, die nu nog wel in de kast te pronk kan staan, maar straks uit elkaar valt, als de koffie moet worden gezet.

De waarde der gevoerde besprekingen lag zeker allereerst in het naar voren plaatsen van de verschillen in ieders opvattingen omtrent de beteekenis en draagwijdte der Europeesche gebeurtenissen van het oogenblik en in het aangeven van de houding der verschillende sprekers bij eventueel mogelijk geachte revolutionaire situaties. Zeer zeker hadden de discussies, hoezeer ook zoo nu en dan gelijkend op een soort cursusvergadering, buitengewoon weinig theoretische waarde en heel vaak was het gemis aan juiste definities betreffende de voornaamste, telkens opnieuw gebruikte begrippen, zooals: revolutie, democratie, wettigheid, aanleiding tot langs elkaar heen praten en het voeren van spiegelgevechten. De afgevaardigde van Utrecht, Bakker, wees daar zeer terecht op toen hij betoogde, dat men sprekende over de revolutie, de rechtsvraag en de nuttigheidsvraag niet uit elkaar had gehouden, dat men verder de revolutievraag moet beschouwen uit een oogpunt van wenschelijkheid, noodzakelijkheid en mogelijkheid, of men revolutie moet beschouwen en dus ook behandelen als een epidemische ziekte of dat het ook mogelijk is daar een quarantainestation tegen op te richten, of men m.a.w. het revolutionair sentiment door vage redevoeringen moet versterken of met nuchterheid moet tegengaan.

Ondertusschen was in hooge mate belangwekkend uit de besprekingen af te leiden de absoluut verschillende wijze van beschouwing der plaats grijpende revoluties door de onderscheiden sprekers. Het komt ons voor dat. Troelstra en Van der Goes de gebeurtenissen inderdaad uit een breeder gezichtspunt bezien dan zij, die hun 'tegenstanders' worden genoemd, Vliegen, Schaper, Bonger.

Als Vliegen en Bonger beweren, dat er niet van een Europeesche revo-

lutie kan worden gesproken, dat er alleen revolutie is in de tot voor kort heel of half absolutistisch geregeerde staten van Oost-Europa, dan is dit dieper verschil met Troelstra's inzicht dan gelegen zou kunnen zijn in een verschillende opvatting van het begrip revolutie, doelende op het al of niet gewelddadige, maar moet dit gezocht worden in het feit, dat Troelstra al de aanvallen der arbeidersklasse op de bestaande maatschappelijke orde ziet als een groot, onverbrekelijk geheel, ja dat voor hem ook de mogelijkheid niet uitgesloten is, dat zeer zeker in Frankrijk en misschien zelfs in Engeland, het proletariaat zijn eischen slechts zal kunnen verwezenlijken door een greep naar de macht, dat is langs revolutionairen weg. Evenzoo getuigt de uiteenzetting van Van der Goes van de beteekenis der actie van den Engelschen driebond van mijnwerkers, spoorweg- en transportarbeiders, waarbij hij tegenover de wat heel erg sterk gekleurde ophemelarij van het Engelsche parlementaire stelsel door Bonger, betoogde hoe de uitspraken van het parlement van steeds minder beteekenis worden en het geen besluiten meer kàn nemen tegen den wil der georganiseerde arbeiders in, zonder met hen in het scherpste conflikt te komen, van een breeder opvatting en een scherper kijk op de diepere beteekenis der feiten. Evenzoo, wanneer Bonger na Troelstra's bittere woorden, uit het hart gegrepen van toch welhaast ieder socialist, ja, van hoevelen niet daarbuiten: ‘Wat daar te Parijs gebeurt is een hoon op volkerenbond en ontwapening,’ de partij der Entente opneemt en zegt: ‘Ik kom er tegen op, dat Troelstra nu al weet, wat er voor soort vrede te Parijs gesloten zal worden,’ waarna Van der Goes weer opmerkt. dat, als de uiterst reactionaire klieken van Frankrijk en Engeland zich matigen, dat zijn zal wegens den donder der naderende revolutie, Troelstra en Van der Goes het wereldgebeuren beter en dieper begrijpen dan Bonger. Als Vliegen beweert, dat in een democratie, revolutie slechts kan beteekenen regeering en Kamer door andere vervangen en dat deze waarschijnlijk hetzelfde beeld zouden vertoonen, zoodat het precies even moeilijk bleef om het socialisme in te voeren, dan is de haast vanzelfsprekende opmerking dat toch anders tusschen de oude en de nieuwe regeering en Kamer het feit der revolutie staat, die men toch niet heeft op te vatten òf als een relletje òf als een partijoproer en voelt men de juistheid van Van der Goes' woorden: ‘Als er eenmaal een revolutionaire wind door een volk is gegaan, dan is het 't oude volk niet meer. Zoo zal het ook hier gaan, als de revolutionaire situatie ontstaat, die de resolutie voorziet.’ In dit verband was ook merkwaardig, hetgeen de Amsterdamsche afgevaardigde Rozelaar aangaf als de taak van de sociaal-democratie tijdens de kortstondige proletarische dictatuur tusschen het oude en het nieuwe langs democratischen weg gekozen bewind. Wij moeten dan, zoo zei hij ongeveer, dien tijd benutten tot het opstellen van ons program, waaruit den christelijken arbeiders duidelijk wordt, dat wij onze macht niet willen gebruiken om ons te vergrijpen aan hun geestelijke goederen, zooals hun thans wordt wijs gemaakt, maar dat zij juist meer geestelijke vrijheid zullen genieten en onze eischen slechts sociaal-economische hervormingen behelzen, waarvoor ook zij warm kunnen voelen. En als laatste voorbeeld: Tegenover Schaper's, de kwestie wat al te eenvoudig stellende opmerking: ‘Wat er aan het parlement mankeert, dat mankeert aan elke vergadering;

de Berlijnsche arbeidersraad is ook al een klets-college geworden,' legt Troelstra de vinger op de wonde, wanneer hij zegt, dat het parlementarisme in miscrediet is geraakt, doordien het in den overgang van den uitsluitenden rechtsstaat naar den socialen staat overbelast is geraakt en daardoor niet meer behoorlijk functioneert en grijpt Van der Goes het vraagstuk weer van een gansch anderen kant aan, wanneer hij, over den ouden Rijksdag in Duitschland sprekend, die toch ook volgens algemeen kiesrecht was gekozen, zegt: 'De revolutie was een uiting van den volkswil tegen dat parlement, dat nimmer een conflict met het keizerisme heeft gewild.'

Naast en ook wel door dit verschil in inzicht van de beteekenis der revolutie, was er een diepgaand verschil van geloof in de revolutie, het best getypeerd door Troelstra's woorden tot Bonger gericht: 'Vooral Bonger heeft alles gedaan om de beteekenis der Europeesche revolutie te verkleinen. Is dat de taak van den sociaal-democraat?'

En toch was er op de punten waar het op aankwam een zeer groote eenstemmigheid.

Troelstra's afkeuring van de soldatenraden met het groote gevaar voor een soldatenheerschappij, zijn eisch dat eventueel te vormen arbeidersraden niet eenzijdige klasseorganisaties mogen zijn, zijn verklaring dat de massa-actie slechts élan aan de beweging vermag te geven en zij zonder leiders slechts zelf-vernielend werkt, Kuypers woorden: 'Ik wil tot het uiterste den democratischen weg bewandelen. In een tijdperk van burgeroorlog toch, dat gevolg kan zijn van een revolutie, valt het socialisme niet te verwerkelijken. Zelfs zullen we kapitalistische bedrijfsleiders in den overgangstijd noodig hebben,' de afwijzing van het Bolsjewisme door Van der Goes en zijn afkeuring van het schrikbewind eener partij zooals dat in Rusland thans bestaat, vertolkten de gevoelens en de denkbeelden van het heele Congres.

Treffend manifesteerde zich evenwel de eenheid in de Partij, ondanks alle verschil van theoretisch inzicht, wanneer inleiders of debaters de mogelijkheid eener revolutionaire situatie bespraken. Ook Vliegen, ook Schaper, ook Bonger, ook Van Dillen achtten deze denkbaar en aanvaarden daarvan de consequenties. Vliegen sprak van een regeering, die zich vergrijpt aan de meest essentiëele rechten der arbeiders. Hij denkt aan de regeering Kuyper van 1903, die de stakingswetten bracht. Wettelijk geoorloofd verzet der arbeiders daartegen kan geweld van de regeering uitlokken. Dan kan hij zich een omverwerping dier regeering door revolutionair optreden voorstellen. En verder betoogt hij: 'Een ander geval: een inval van een buitenlandsch leger. In zoo'n geval zouden wij met alle macht naar de regeering kunnen grijpen om een oorlog af te wenden.' En ten slotte: 'Dit zijn echter uitzonderingen.' Troelstra ziet de revolutie als iets dat niet te vermijden is. *Als dat zoo was*[1)], dan zou de S.D.A.P. de leiding moeten nemen. In dat geval zou niemand zich aan medewerking willen onttrekken.' Schaper wees er in zijn rede nog even terloops op, dat ook onze tegenstanders het recht van revolutie zich voorbehouden. Dr. Kuyper zegt in 'Ons Program': 'hij wil omwenteling tegen "Goddelooze tyrannie," en in het Katholiek

1) Wij cursiveeren.

Sociaal Weekblad' schrijft F. W(ierdels), dat revolutie b.v. mogelijk zou zijn, als een sociaal-democratische meerderheid de godsdienstvrijheid zou aantasten. (Ziet hier de roomschen als palladijnen voor de godsdienstvrijheid! K.V.) Hij beschouwt democratie niet alleen als meerderheid *door* het volk, maar ook *voor* het volk. Hij eischt ook, dat de meerderheid voor het algemeen welzijn buigt. Schaper betoogt, dat dit feitelijk een rechtvaardiging is van een soc.-dem. revolutie tegen knevelwetten, b.v. tegen werkstaking, als men ons die zou willen opdringen. In de N.R.Ct. werd het goed genoemd, dat de Scheidemanns de macht grepen, toen het gevaar dreigde, dat Spartakus aan het bewind kwam. Daarin ligt ook een erkentenis van het recht van revolutie. Tegenover een strooming in het congres, die Vliegen en Schaper slapheid van optreden tegenover de bourgeoisie wilde verwijten, wees Schaper er terecht op, dat hij reeds in October in de Kamer heeft gezegd: 'als de rechterzijde onze aanspraken negeert, doen wij niet mee aan roekelooze avonturen, maar hun standje zullen wij niet redden, als de storm der revolutie over onze grenzen komt.' Dr. van Dillen stelde even duidelijk vast, dat er ook bij een revolutie zoo iets als een schuldvraag is en als de tegenpartij door zijn optreden de revolutie onvermijdelijk maakt, dan aanvaarden wij haar noodgedrongen en ook hij kan zich als uitzondering revolutionaire situaties denken, waarin de S.D.A.P. de leiding heeft te geven, b.v. als de regeering het wezen der democratie. het recht van vrijheid van pers, van vergaderingen enz. aantastte.

Van der Waerden kan zich een revolutie voorstellen als bijv. om de geschillen met België de regeering naar oorlog gedreven had; dan is de keuze: dood of revolutie. Op dit punt waren de verschillende stroomingen het trouwens wonderbaarlijk eens en het was zeker voor de heeren Marchant c.s., die zoo wellustig op den krijgshoom kunnen blazen, een behoorlijke terechtwijzing, dat zij hier de S.D.A.P. en bloc tegenover zich zouden vinden. A.H. Gerhard gaf eenvoudig en helder de kern van alle betoogen weer toen hij zei: 'Wij maken geen revolutie, maar komt ze, dan deinzen we er niet voor terug.' Waar de kern der kwestie op een dergelijke wijze behandeld is, heeft de eenheidsresolutie een buitengewone beteekenis gekregen en manifesteert zij klaar en krachtig naar buiten, dat in deze tijden de S.D.A.P. haar taak zal kennen, zoodra zij door de omstandigheden daartoe geroepen zal worden en speciaal de reactionaire regeering Ruijs kan het zich voor gezegd houden, dat de moderne arbeidersbeweging haar provocatie en vervolgingswaanzin slechts zal dulden, zoolang het haar belieft en dat zij waakzaam en vast besloten tot het uiterste eischt, dat aan haar wenschen wordt gehoor gegeven.

Eensgezind, zonder één wanklank, was in deze belangrijkste aangelegenheid de stemming der Partij en wel mocht Troelstra in zijn repliek erop wijzen, dat het voornaamste wat hem scheidde van Vliegen c.s. hun opvatting over de Europeesche revolutie was, want niemand achtte de mogelijkheid van een revolutie uitgesloten. En sprekende over de toekomst zeide hij: 'Wat de partijleiding betreft, ben ik er vast van overtuigd, dat de verschillende stroomingen daarom tot één resultaat zullen medewerken. Zeker zijn er elementen in de partijleiding, die slechts noode met een revolutie zullen meegaan, maar anderzijds

is gebleken, dat er ook elementen zijn, die wel eens een blok aan het been noodig hebben (doelende op zichzelf in verband met zijn minder organisatorisch optreden in November. K.V.) Ons aller belang is echter hetzelfde n.l. dat in dit historisch tijdperk het socialisme ook in ons land zoo spoedig mogelijk verwerkelijkt wordt. Daarom past vertrouwen in de leiding. Als er verschillende temperamenten zijn, dan kunnen die twee alleen *samen* de verantwoordelijkheid dragen voor het ontzaglijke geheel, dat in deze tijden gedaan moet worden.'

De besprekingen van het Arnhemsche congres hebben de lucht vooral binnen de Partij volkomen gezuiverd en uit het daverend applaus op Troelstra's verzekering dat hij het boetekleed uit en het werkpak aan ging trekken, bleek afdoende, hoe de afgevaardigden zelven verlangden naar opnieuw stevig aanpakken in den taaien, moeilijken strijd van iedren dag; gesteund daarin door het onverwoestbaar geloof aan de eindelijke zegepraal van het socialisme.

25 April 1919.

KOOS VORRINK.

De verslagenen
dialoog Door A.M. de Jong.

Dramatis personae:

DE JONGE MAN.
DE VROUW.
DE BEDIENDE.

Het toneel verbeeldt een herenkamer, ingericht met aan raffinement grenzende fijne smaak. Een zwaar, gebeeldhouwd bureau in laatgotieke stijl recht in het midden op de achtergrond, tussen de twee brede, naar buiten opengeslagen ramen. Op het buro boeken en papieren, een inktstel van zeldzaam doorschijnend porcelein, zeer bizondere schrijfbenodigdheden, een wonderlik gesneden Boeddha-beeldje van donkerbruin hout, en op den hoek een ranke kristallen vaas, waarin twee pas-gesneden theerozen aan lange, even gebogen stelen. Langs de wanden overal oude en oosterse wapens, enkele etsen zonder lijst, en tegen de linkerzijwand een donker schilderij in vergulde lijst: een landschap in avondschemering. Zware Perziese tapijten op de vloer, die elk geluid van voetstappen dempen moeten. Tegen de rechterzijwand een brede, zwartmarmeren schoorsteen, waarop een monumentale, antieke pendule met langzame, duidelik-hoorbaren tik; op de hoeken twee beelden van glanzend wit marmer, vrouwenfiguren; verder een zeer slank vaasje met enkele vreemde orchideeën. Boven de schoorsteen een groote Venetiaanse spiegel, gedrapeerd door een somber kleurige, Indiese shawl.
Naast het buro aan de rechterzijde, voor het open raam zit een jonge man, lusteloos achterover leunend in een brede, leren clubzetel. Hij is gekleed in een lichtgrijs flanellen zomercostuum. Ongeveer dertig jaar. Slank en blond. Gladgeschoren. Om de fijne mond een melancholiese trek, lichte rimpels over het blanke, hoge voorhoofd. Als hij zich beweegt of spreekt, duiden zijn bewegingen en zijn stem op een onoverwinnelike vermoeienis, die echter eer psychies dan lichamelik moet zijn.
Op zijn knieën ligt een grote, witte angorakat, die hij streelt in onbewuste beweging van zijn lange nerveuze handen. De rechterhand hangt slap over de leuning van zijn zetel en houdt een brandende sigaret, waarvan helderblauwe rookspiraaltjes opkrinkelen. Hij kijkt naar buiten, waar het rode avondlicht over de bomen hangt, maar hij doet het, als alles bijna trouwens, gedachteloos en zonder enige opmerkzaamheid of blijk van emotie.
Langzaam valt de avond. De kleuren buiten worden doffer en in de kamer sluipt een zware schemering, die steeds dichter wordt, tot men den jongen man bij het raam nog maar ziet als een donker silhouet tegen de lichtere schemering buiten.

Dan rinkelt een schelletje. Even later schuift de portière in de linkerachterhoek open. Een bediende verschijnt, bijna onzichtbaar in de duistere kamer en zegt met koele, afgemeten, correcte stem:

DE BEDIENDE:

Een dame, meneer, om u te spreken.

DE JONGE MAN

(lusteloos; in zijn stem klinkt een lichte ontevredenheid door):

Wat wil ze van me? Wie is het?

Vóór de Bediende kan antwoorden wordt de portière met een ruk achter hem opengeschoven en een donkere schim verschijnt naast de Bediende. Het is een dame van hoge gestalte. Snel schuift zij langs de Bediende heen en loopt door tot midden in de kamer. De Jonge Man ziet en hoort haar. Hij staat langzaam op en kucht. De Bediende verdwijnt. De Jonge Man draalt eenigen tijd en draait dan plotseling het electrische licht op. Sprakeloos zien zij elkaar aan. De Vrouw is mooi, goudblond, een ovaal gezicht met grote, helderblauwe ogen; iets jonger dan de Jonge Man, een volle, rijpe schoonheid. Zij is in reiscostuum, een bruin-leren tasje in de hand, de voile teruggeslagen over de rand van haar grote, geel-strooien hoed.
De Jonge Man ziet haar langen tijd onbewegelik aan. Nerveuze trekkingen beven om zijn mond. Hij slikt enige malen, strijkt zich over het voorhoofd en laat de hand weer slap langs zich neervallen.
De Vrouw is uiterst zenuwachtig. Zij knipt met de ogen en tracht te glimlachen, maar haar mondhoeken bewegen zich slechts moeilik. Zij kijkt met blijkbare verslagenheid naar de Jonge Man en bijt zich op de lippen.
Eindelijk doet de Jonge Man een stap naar voren, blijft weer staan en zegt met onzekere, enigszins hese stem:

DE JONGE MAN:

Jij.... Marie!....

DE VROUW

(zacht, als beschaamd):

Leo....

Weer staan beiden zwijgend tegenover elkaar. De helft van de kamerbreedte is nog tussen hen. Plotseling loopt de Vrouw naar de Jonge Man en steekt hem de hand toe. Hij neemt die met een langzame beweging in de zijne, houdt haar vast en ziet de Vrouw recht in de ogen met een peinzende blik. Langzaam slaat zij de wimpers neer. Dan laat de Jonge Man haar hand los en doet een schrede achteruit. Zijn gelaat wordt strak en koel. Uit zijn houding is alle onzekerheid verdwenen; beleefd, correct staat hij tegenover haar: een man-van-de-wereld, die zijn verwondering over dit bezoek op dit uur bewimpelt. De Vrouw ziet op en schrikt van de verandering in zijn gelaat en houding.

DE JONGE MAN

(koel, volkomen zich zelf meester):

Waarmee kan ik u van dienst zijn.... Mevrouw?....

De Vrouw

(verblekend, een zacht verwijt in haar onzeker klinkende stem):

O.... Leo.... waarom....

De Jonge Man

(koel):

Mevrouw.... ik kan mij inderdaad niet voorstellen.....

De Vrouw

(nerveus):

Niet zo.... Leo.... zo niet.... je doet, als had je me nooit gekend.

De Jonge Man

(bitter):

Ik heb het vaak gewenst, Mevrouw.....

De Vrouw

(ziet hem aan, na een korte pauze, treurig):

Moet ik weer dadelijk heengaan?

De Jonge Man

(onbewogen):

Ik kan mij niet voorstellen, Mevrouw, dat wij elkaar iets van belang te zeggen kunnen hebben.... nu nog....

De Vrouw

(haastig):

O ja.... Leo.... veel, heel veel.... Ik ben gekomen om je vergeving te vragen!....

De Jonge Man

(met snijdende ironie, na een korte, droge lach):

Ach kom.... U.... mij?.... Kom tot u zelven, Mevrouw.... u is overspannen....

De Vrouw buigt het hoofd en laat zich op een stoel bij de tafel neer; het tasje valt op de grond, zij legt het hoofd op de armen en begint te snikken. De Jonge Man ziet op haar neer, keert zich naar het raam en kijkt naar buiten in den avond, de handen op den rug, zenuwachtig spelend met de vingers. De kat loopt spinnend om de voeten van de Vrouw en strijkt zijn kop aan haar rok. Na een korte pauze keert de Jonge Man zich bruusk om, even kijkt hij als in tweestrijd naar de Vrouw, loopt dan snel op haar toe, legt de hand op haar schouder en buigt zich lichtelik over haar neer. Als hij nu spreekt, heeft zijn stem een zachter klank dan eerst, die echter dadelik weer verdwijnt, als zij haar gezicht naar hem opheft.

DE JONGE MAN.

Marie.... Marie.... niet zo.... Wat is er dan?

DE VROUW

(het hoofd opheffend, ziet hem door haar tranen heen aan, enige seconden lang. Hij trekt langzaam zijn hand terug en richt zich weer op; zij vraagt zacht:):

Begrijp je mij dan niet.... Leo?....

DE JONGE MAN

(stug):

Nee....

De Vrouw vat zijn hand. Hij wil die terugtrekken, maar zij houdt haar vast. Zij spreekt snel, zichtbaar zich opwindend. De Jonge Man staat half afgewend. Hij blijft zich zelf geheel meester en behoudt zijn masker van lusteloze berusting in den toestand.

DE VROUW:

Leo!.... o nee.... trek je hand niet terug.... laat me je alles.... alles zeggen....

De Jonge Man

(op zijn oude toon van koele reserve):

Het is onnodig, Marie.... ik weet alles.... alles wat je me zou kunnen vertellen....

De Vrouw

(hartstochtelik):

Het is niet waar.... Je weet niet alles.... je weet niet, wat ik geleden heb.... wat ik nog lijd.... om jou....

(een trieste glimlach glijdt over zijn gelaat, zij merkt het op.)

O, ik heb je groot onrecht aangedaan.... ik weet het wel, dat je me daar om haat nu.... nietwaar, je haat me?

Zij ziet hem vol verwachting aan, hopend blijkbaar, dat hij haar zal tegenspreken. Maar hij volhardt in zijn zwijgen, maakt zacht zijn hand los uit de hare, en keert zich nog verder af.

De Vrouw

(droevig):

Je zegt niets?....

Hij blijft onbeweeglik staan. Dan springt ze van haar stoel op en valt hartstochtelik uit:

O, maar je hoeft ook niets te zeggen.... ik weet het wel.... en je hebt gelijk: Ik heb je zoveel kwaad gedaan.... ik besef dat nu eerst helder....

(zachter, bijna smekend.)

Kun je me vergeven, Leo?.... Leo?....

De Jonge Man

(afgewend):

Waarom ben je hier gekomen?

De Vrouw

(zeer zacht):

Om jouw vergiffenis te verkrijgen.... en.... om alles weer goed te maken, wat ik misdaan heb....

De Jonge Man

(zich met een ruk naar haar toewendend, heftig):

Wat?.... Wat zeg je daar?....

De Vrouw

(hoopvol):

Ik wil àlles herstellen, Leo....

(gaat dichter bij hem)

. Begrijp je me nu? Ik heb zo'n berouw.... o, je weet het niet.... Altijd, al die jaren heb ik er aan gedacht, wat ik jou gedaan had.... Ik heb lang gehoopt, dat het slijten zou.... Ik heb getracht mijzelf wijs te maken, dat het sentimentaliteit was, dat ik het overwinnen zou en moest.... dat zo het leven was....

De Jonge Man

(bitter):

Inderdaad.... het leven is niet anders....

De Vrouw

(overtuigd):

O, toch wel, Leo.... het is heel anders.... het was mijn schuld.... ik heb het opzettelik zo gemaakt.... O, men kan alles doen, maar willekeurig beschikken, dwingend beschikken over zijn ziel, dat kan men niet.... Niet ongestraft.... Ik behoef het je niet te zeggen.... jou had ik lief

(De Jonge Man knikt.)

En toch trouwde ik een ander.... Hij was zo ongelukkig.... je weet alles.... hij had niemand, en niets.... en jij.... jij had alles, wat maar begeerlik is: rijkdom, geest, schoonheid..

Daarom dacht ik, dat ik het wel doen mocht, niet alleen, maar dat het moest, dat het een schone, verheven plicht was.... en ook verkeerde ik in den waan, dat ik voor jou niet meer dan een meisjesachtige genegenheid koesterde ten slotte.... Dat ik mijn man gelukkig zou maken en daarin mijn eigen geluk zou vinden.... En dat jij mij wel vergeten zou voor een ander, en ook gelukkig worden.... Ach, hoe dwaas was dat alles!....

De Jonge Man

(met ontwaakte belangstelling):

En nu?

De Vrouw:

Nu?.... Nu heb ik vijf jaren lang, dag aan dag geleden.... En het is ál erger geworden.... Ik hoorde van jou.... ik las je gedichten en langzamerhand is het tot mij doorgedrongen, wàt ik eigenlik gedaan had.. Ik ben gaan begrijpen, dat ik de grenzen van de mogelikheid overschreden had, ver overschreden.... O, Leo, als je wist, hoe ongelukkig ik geweest ben.... hoe mateloos ellendig.... De rust, die ik verwachtte, bleef uit... Ons huis werd een folterplaats voor ons beiden.... En we waren getrouwd.... En we hadden geen kinderen.... Ik kreeg een tegenzin in hem.... ik zag hem (hoe onrechtvaardig!) aan voor de oorzaak van al deze ellende, en mijn weerzin werd een onoverwinnelike afkeer.... Als hij mij liefkoosde, was het of ik mij brandde, en een vurige schaamte verteerde mij.... je kunt dat niet begrijpen, je bent geen vrouw.... Het was zo afschuwelik, Leo.... en ik heb het niet langer kunnen verdragen: ik heb hem alles gezegd.... Hij was wanhopig, wilde het niet geloven.... o, hoe ik hem toen verachtte om zijn blindheid!.... Ten slotte heeft hij mij geslagen!.... Weet je, wat dat zeggen wil, Leo, geslagen te worden? Voor een vrouw?.... Welnu, ik was blij, dat hij mij sloeg!.... O hij mocht mij slaan, zo veel en zo hevig als hij verkoos... Alleen zijn liefkozingen kon ik niet verdragen.... alleen zijn liefkozingen waren voor mij als zovele ondragelike kwellingen, als zovele diep beschamende beledigingen.... Ik heb gewenst, dat hij mij doden zou.... het was de rustigste oplossing geweest voor mij....

De Jonge Man

(zacht):

En nu ben je hier?.... Waartoe?....

De Vrouw

(angstig):

Dat heb ik toch al gezegd.... Leo.... dat begrijp je nu toch wel.... Ik ben gekomen, om alles weer te herstellen.... om eindelik mijn gemoedsrust terug te winnen, en jou het deel te geven, dat je onvervreemdbaar eigendom was.... Ik ben weggegaan van huis.... naar jou.... Ik kon het niet meer uithouden.... ik zou gek geworden zijn!....

Korte pauze. De Jonge Man staat weer met half afgewend gelaat en staart peinzend door het raam naar buiten, zijn ene hand rust op de tafel, met de andere strijkt hij zich over het voorhoofd. De Vrouw loopt op hem toe, neemt zijn hand in beide de hare en ziet hem smekend aan. Hij verroert zich niet.

De Vrouw

(met zachten drang):

Leo.... kun je me vergeven?.... Zie, ik kom naar je toe als een arme vraagster, gebroken.... Ik heb geworsteld, zo lang ik kon.... nu zijn al mijn krachten uitgeput.... ik kan niet meer.... ik geef me over.... Leo?....

De Jonge Man

(mat):

Je komt te laat, Marie.... Het kan niet meer....

De Vrouw

(laat verschrikt zijn hand los en ziet hem aan met angstige verbazing):

Wat zeg je?.... Leo.... Wat bedoel je?....

De Jonge Man

(met een vermoeid handgebaar, bijna toonloos):

Begrijp je dat dan niet?.... Heb je het heus nog niet gezien?..... Het is te laat.... het is alles voorbij.... ik ben dood....

De Vrouw

(terugwijkend, angstig):

Leo!.... Leo!

De Jonge Man

(haar aanziende, kalm):

Nee, 't is waar.... je kunt dat moeilik verstaan.... Ga even zitten, Marie, dan zal ik trachten, het je te vertellen....

Zij laat zich neer in een fauteuil, en ziet hem met wijdopen oogen aan. Hij spreekt zeer langzaan, een enkele maal komt er meer relief in zijn toon, maar de hoofdindruk moet er een blijven van matheid, van lusteloosheid, uit over-vermoeidheid ontstaan.

Je bent te laat gekomen, Marie.... Als je een paar jaar eerder gekomen was, in den tijd, toen ik die gedichten schreef,... ja, dan... misschien... Maar nu niet meer.... Het is ontwijfelbaar zeker te laat....

Zie eens om je heen, in deze kamer.... Je kent mijn vroeger leven, je weet alles van mij, zoals dat vroeger was. Welnu, kijk goed toe en herinner je.... en alles wat ik vroeger levend in mij had, zul je hier, tot uiterlike zichtbaarheden gestold, voor je zien.... En dat is het symbool van wat er in die jaren, waar je daareven van sprak,

met mij gebeurd is.... Zie mij zo angstig niet aan, Marie.... het is wel goed zo.... Dit alles, tot in zijn verste betekenis en symbool doorschouwd, is uit mij geweken, begrijp je?.... Alles.... ik heb niets meer in mij.... Ik leef alleen nog uitwendig, in gebaren, in bewegingen, ik spreek,.... maar innerlijk ben ik dood.... al sedert lang....

De Vrouw:
Je werkt niet meer?

De Jonge Man

(gelaten):

O neen.... al sedert lang niet meer.... hoe zou ik dat kunnen? Ook dat is uit.... Weet je, ik heb geen emoties meer en ik mis zelfs de ironie om deze emotieloosheid te kunnen omscheppen tot iets belangwekkends.... Ik ken nog slechts sensaties.... en dan nog slechts vage en onbeduidende.... Ik heb voor niets meer belangstelling.... alleen uiterlike dingen kunnen mijn aandacht nog even gevangen

houden, maar dan nog alleen negatief: om te zorgen, dat ze mij niet hinderen.... Mijn nagels interesseren mij meer, dan mijn gezondheid.. Ik leef eigenlijk ook niet meer, wat je noemt léven.... Ik wacht enkel maar af....

De Vrouw:

Wat dan?

De Jonge Man

(glimlachend):

Het einde, Marie.

De Vrouw

(huiverend):

Dat alles om mij?.... O, Leo....

De Jonge Man

(aarzelend):

Dat weet ik niet, Marie.... dat weet ik niet zeker.... O, jij bent wel de eerste oorzaak geweest.... maar soms denk ik wel eens, dat er toch iets anders nog was.... iets, dat wij geen van beiden kenden of konden voorzien.... Wie weet.... misschien ben ik het zelf....

De Vrouw

(zacht schreiend):

O, Leo!.... vergeef me toch....

De Jonge Man

(zonder hardheid):

Neen, Marie.... ik zal je niet vergeven.... o, nee, verlang dat niet van me.... dat mag ik niet meer.... Och.... ik ben niet boos op je.... nu niet meer.... maar ik zal je toch niet vergeven....

De Vrouw

ziet hem verbijsterd aan, mompelend):

Hoe kan ik dat begrijpen?....

De Jonge Man loopt onder het volgende af en toe even heen en weer. Een enkele maal laat hij zich door zijn woorden meeslepen en wordt zijn toon teder of bitter, maar slechts in flauwe nuancen, en voor korte ogenblikken. De Vrouw volgt zijn discours met steeds stijgende belangstelling en haar telkens wisselende gelaatsuitdrukking toont, hoezeer zij met zijn verhaal meeleeft.

De Jonge Man.

Ik weet niet, of je het ooit begrijpen zult.... Het is zo vreemd.... Nu jaren geleden, in den tijd toen wij beiden zo jong waren, en toen wij in onzen waan elkaar een paradijs op aarde toedachten, Marie, toen was er niemand zò uitbundig vrolik als ik, je weet dat nog wel.... en niemand had zò veel verlangens en verwachtingen.... Het leven was ons als een gouden droom, schoon en omhuld van blijde mysteriën.... Toen is hij gekomen en alles werd anders, het leven droeg plots een nieuw geheim, dat niet vreugdig was.... er was een onrust in onze verhouding geslopen.... Ik begreep het niet, natuurlik niet.... ik was een knaap en kon het niet begrijpen..... Ik leerde toen, wat verdriet was.... een langzaam mij besluipend, stil verdriet, dat mijn keel beklemde soms en mijn ogen vochtig maakte van een pijnlike traan.... O, een heel natuurlik verdriet.... dat ik nu betreur niet meer te kennen.. Want ik ken ook geen verdriet meer, Marie.... zelfs nu, in dit ogenblik niet....

De Vrouw

(verslagen):

Leo.... je spreekt zo wreed.... zo koud....

De Jonge Man

(met een flauwe glimlach):

Zeg dat niet, Marie.... Ik moet het alles wel zo zeggen, omdat je niet van hier mag gaan zonder àlles begrepen te hebben.... en begrepen, dat alles voorbij is.... voor goed....

(kleine pauze)

.

Toen je er voor het eerst over sprak, dien zomeravond, weet je 't nog?.... o, toen moest ik wel lachen.... Ik vond het zo innig belachelik.... en ik was blij, dat het dát maar was.... ik kende toen niet de gevaarlike neigingen van de jonge-meisjesziel.... het verlangen, de drang om zich te geven, om een daad te doen van volkomen overgave aan.... ja, aan wat dan ook.... een drang, die tot idee-fixe worden kan en verwoestend werken.. ook in anderer leven.... Ik dacht, dat ik het alles wel zou kunnen wegpraten.... En dat leek ook eerst zo.... je gaf toe, gaf je gewonnen, je lachte mee.... Nooit, Marie, ben je zo zeer van mij geweest als toen, die enkele weken na dat gesprek. Weet je het alles nog?.... Marie?....

De Vrouw

(hem strak aanziende, met omfloerste ogen):

O, Leo....

De Jonge Man:

Zo gelukkig ben ik nooit geweest, noch daarvoor, noch daarna.... Soms herinner ik mij opzettelik de avonden, dat wij samen waren, en hun verloop.... Het is mij dan, alsof ik zacht voor mij heen een schoon gedicht zeg.... van een onbekend, groot dichter.... niet van mij.... want het is voor mij niet meer mijn verleden, dat ik overpeins.... het is alleen een schoon en vreemd gedicht....

Jij, Marie,.... lag dicht tegen mij aangevlijd en ik hield mijn arm om je heen geslagen.... Spreken deden wij niet.... wij zagen elkaar aan en in jouw ogen was een wonderbare glans, die ze eindeloos diep deed schijnen, ondoorgrondelik.... Er was iets in, dat mij bedwelmde, omdat ik het niet begreep.... een vraag?.... een vermoeden?.... iets heel vaags en teders.... het was dát, dat schrikkelijke, dat je vervoerd heeft tot je daad.... maar wij wisten het niet.... O, dat was wel een tijd vol verrukkingen.... Ik streek springende gouden krulletjes van je voorhoofd, en kuste je soms aandachtig, laag in je hals.... kleine trillingen huiverden over je heen en je drukte je vaster tegen mij aan.... Een nerveuse glimlach ontblootte even je witte tanden, en je lippen er omheen waren zo rood.... Je streelde mijn hand en je streek

door mijn haar.... en ik kuste je weer op je ogen, op je voorhoofd, zacht en voorzichtig.... in onbegrepen eerbied.... Mijn hand lag op je hart en ik voelde het kloppen met onrustigen slag, en ook mijn hart begon sneller te slaan.... een vreemde opwinding steeg mij naar het hoofd.... Zo ging stonde na stonde voorbij.... en als je weg was, liep ik als dronken door mijn kamer heen en weer, en drukte mijn nagels in het vlees van mijn handen, en mijn voorhoofd lei ik aan het koude vensterglas.... En, alle avonden, sliep ik glimlachend in.... Is het je onaangenaam?....

De Vrouw

(hem met glanzende ogen aanziende):

Nee, nee.... ga door!.. o, ga door!....

De Jonge Man

(strijkt zich met een moe gebaar over het voorhoofd; na een korte pauze).

Dat is lang geleden.... zes jaar.... eigenlijk weinig, maar mij lijkt het, alsof ik spreek van tijden, ver weg en omneveld.... tijden, waaraan ik geen deel kan hebben gehad, waarin het leven van gans de wereld anders bewoog, waarin andere, blijder en beter mensen gingen, waarin andere gedachten levend waren.... waarin alles beheerst werd en tot schoonheid omgevormd, door een overal aanwezig, maar evenwel onzichtbaar en ontastbaar wonder....

Zes jaar slechts.... ondenkbaar....

Het heeft niet lang geduurd.... jouw twijfelingen zijn weergekeerd.... sterker en hechter van formule.... jouw fatale drang heeft je met ijzeren wil voortgestuwd naar je daad.... en je bent bezweken.... Hoe is het mogelik?.... o Marie.... Toen je mij je besluit meedeelde.... je onherroepelik besluit.... toen was het, of een moker met een doffen slag op mijn hoofd neerkwam.... Ik zag aan je ogen, dat er niets meer aan te veranderen viel.... en ik zag in, dat je nooit begrepen had, of zou begrijpen, wàt je voor mij geweest was, en hòe ik van jou hield.... Er is toen iets in mij gebroken, dat nooit, nooit weer geheeld is of helen kan.... Ik heb op dat ogenblik niet veel gezegd.... je weet, hoe trots ik was.... jij meende, dat ik er niet veel om gaf en we zijn koel van elkaar gescheiden.... Het was uit.... Ik had een sterk verstand, Marie, ik ben niet waanzinnig geworden.... En toch was ik eerst vijf-en-twintig jaar.... en toch zag ik met schrikkelike zekerheid, dat mijn leven in stukken lag.... dat mij nu niets.... totaal niets werkeliks meer overbleef.... Ik ben nochtans niet waanzinnig geworden.... Maar iets is er in die tijd toch met mijn geest gebeurd, iets, dat mij onmerkbaar langzaam, maar moordend zeker, gemaakt heeft tot de man, die ik ben... Het is alsof één druppel gif in mij gestort is toen, die geleidelikerwijze het ganse organisme van mijn geest verwoest heeft....

O.... mijn leven na je huwelik.... Ik heb eerst geleefd als een woesteling.... enfin.... je weet dat natuurlik wel, het is je verteld, want er is veel over gesproken.... Maar dat heeft niet lang geduurd, want al gauw walgde ik van alles, van mijn feestgenoten, van de drinkgelagen, van de vrouwen.... en het meest van al wellicht van mij zelf.... Het zou mij spoedig gedood hebben, maar ik kon het, helaas, zo lang niet volhouden.... want de kracht van mijn geest was toen al aan het minderen.... Daarop ben ik mij gaan terugtrekken.... heb mij begraven in werkzaamheden.... ik heb mij gestort in de razernij van de fabrieken van m'n vader.... maar ook dat ging niet lang.... Plotseling, hoe en waarom weet ik zelf niet, ben ik gaan schrijven en dichten.... ik had maar één onderwerp, maar dat was voldoende, om mij naam en roem te bezorgen nog eer ik er aan dacht.... Roem!.... en het was slechts de uitwerking van het laatste stadium van mijn ziekte.... het was de laatste oogst, die mijn geest kon opleveren, Marie.... en het waren droeve vruchten....

Sedert dien ben ik inwendig gaan verstenen.... Het klinkt heel

vreemd, maar ik weet er geen ander woord voor.... O, mijn droefheid, mijn verdriet om jou en om mijzelf en om onze liefde, het was leven, hoe zwaar ook te dragen.... Maar nu, Marie, leef ik niet meer.... ik ben heel langzaam afgestorven van het leven.... Ik heb mij omgeven van een eindeloze verfijning.... en met elke nieuwe schoonheid, met elke nieuwe weelde, die ik blijvend om mij plaatste, heb ik scherper gevoeld, hoe er iets uit mij week, hoe mijn draagkracht weer minder werd.... hoe ik.... bizar idee.... was als een schrijn vol losliggende schoonheden, die één voor één werden uitgenomen.... tot de allerlaatste toe.... Nu is het zonderlinge proces voltooid.... al zo lang.... nu is mijn leven geen leven meer, maar een zwijgende tocht.... emotieloos.... verstild en in eenzaamheid.... En ik, die niet leven kon eertijds zonder de duizend emoties en wisselingen, die ik mijzelf schiep.... ik heb maar één wens meer: dat mij niets overkomt.... En mij overkomt niets meer.... in geesteliken zin. Want al wat gebeurt is mij nutteloos en zonder beduidenis.... Zie, Marie, deze kamer.... er is geen enkele toon, geen enkele lijn in, die een gedachte wekt aan beweging, aan levendigheid.... het is alles stilte, rust, bewegingloosheid.... Zo is dit ganse grote huis, het huis van mijn ouders, die gestorven zijn.... En daarin leef ik, daarmee in overeenstemming.... Ik ga wel uit en beweeg mij tussen de mensen, maar hun stemmen klinken mij in de oren als een verre echo, en hun bewegingen lijken mij vreemd en hinderlik.... Er is een stilte in mij, die ieder ander beangstigen zou.... er is in mij een kou als van duizend winters.... Ik weet dat, en kan het voelen, maar emotionneren doet het mij ganselik niet meer.... Toen het begon, ben ik wel eens angstig geweest, een enkele maal, heel in het begin.... en heb de mensen opgezocht en hun luidruchtigheid, en heb aan jou gedacht en aan onze schoonste dagen.... Met verbazing en onrust eerst, met gelatenheid daarna heb ik bemerkt, dat het nutteloos was, dat de luidruchtigheid niet tot mij doordrong, dat mijn verdriet van eertijds mij niet meer kwellen wou.... Ik heb er in berust als in een onafwendbaar noodlot.... ik heb er mij aan gewend.... ik weet nu niet beter meer.... Het lijkt mij natuurlik zelfs.... en de vroegere tijden, ik zei het al, lijken mij tijden uit het leven van een ander, uit de verbeelding van een dichter, waaraan ik onmogelik deel kan hebben gehad....

De Vrouw

(schreit zacht en zeer droevig; met heel veel angst en deernis in de stem).

O.... Leo.... hoe vreselik is dat alles....

De Jonge Man

(met een vermoeide glimlach):

Nee, Marie.... het is goed zo.... nu.... En het is niet meer droevig.... Daarvoor is het te lang geleden al, dat ik lééfde....

Nu ben jij gekomen.... na heel veel verdriet.... Nu!.... O, Marie... dat had je niet moeten doen.... Ik ben zo koud, en zo doordringend helder als ijs.... Marie.... waarom ben je gekomen?....

De Vrouw

(hartstochtelik):

Om je vergiffenis te vragen.... Omdat ik eindelik begreep. wàt ik je gedaan heb.... En om te herstellen, wat nog hersteld kan worden.... Om te trachten, jou nog wat geluk te brengen....

De Jonge Man

(haar scherp aanziende):

Weet je dat heel zeker.... Marie?....

De Vrouw

(hem niet begrijpend):

O, ja!.... Waarom vraag je dat?.... Zou ik anders hier zijn?....

(Gaat met gevouwen handen op hem toe)

O, Leo.... als je eens wist....

De Jonge Man

(houdt haar zacht, maar beslist op een afstand):

Ik weet!.... o, denk toch niet, dat ik niet weten zou.... Ik ben zò koud, Marie, dat ik àlles weet.... (*kort stilzwijgen. Zij ziet hem in afwachting aan*) Wil je nu niet heen gaan?....

De Vrouw

(in grote angst):

Leo!.... Leo!.... jaag me niet weg!.... laat me bij je blijven.... Ik ben zo bang voor het leven geworden.... Ik kan het niet meer verdragen!....

De Jonge Man

(zacht, maar beslist):

Nee, Marie.... je moet werkelik heengaan.... Zie je dan nu niet dat ik alles begrepen heb?.... Heb jij ook alles begrepen? Ja toch?....

De Vrouw

(nerveus):

Wat bedoel je?.... Leo!.... O, ik weet zeker, dat je iets heel vreseliks bedoelt!....

De Jonge Man:
Ik weet alleen, waarom je gekomen bent....

De Vrouw

(hem bang aanziende):

Dat heb ik toch gezegd?....

DE JONGE MAN:
Nog niet.

DE VROUW

(smartelik):

O, Leo.... waarom martel je me zo?.... Zeg dan, wat je meent....

DE JONGE MAN

(zonder verwijt):

Je bent niet gekomen om mij, Marie!

DE VROUW

(ziet hem strak aan; toonloos):

Niet om jou?....

DE JONGE MAN:
Nee, Marie.... o, nee.... denk dat toch vooral niet.... Als dat zo was, zou ik je nòg bij mij houden, ondanks alles.... omdat het alleen nutteloos zou zijn voor mij, dan.... Nu kan dat niet....

De Vrouw

(angstig):

Ach, Leo.... wat denk je toch?.... Spreek duidelik.... Zèg maar alles.... alles wat je bedoelt....

De Jonge Man:

Zou je het dan inderdaad zelf niet weten?.... En het is toch zo klaar.. Ach.... denk niet, dat ik wreed wil zijn tegenover jou, Marie.... maar het is alles.... alles tevergeefs.... Wat heb jij gedaan, nu zes jaar geleden?.... Je hebt al de krachten, die je had, aangewend, om mij een ongeneselike wond slaan, om mijn ziel te dóden.... Maar dat was voor jou het ergste niet, want men kan ten slotte leven zonder de ziel van een ander, niet waar?.... Maar je hebt iets ergers gedaan!.... je hebt durende bevrediging gezocht in een opoffering, die nutteloos moest blijken, zoals alle zelfopoffering in wezen misdadig is, misdadig tegen het grote, almachtige IK.... Het was *onwijsgerig* van je.... ik ben er niet meer boos om, al heeft het ook mij getroffen.... maar er is een onveranderlike wet van oorzaak en gevolg, van daad en vergelding, waaraan niemand zich onttrekken kan.... jij ook niet, Marie.... Jij hebt de zwaarste zonde begaan tegen het IK, en dat heeft je gekweld, al die jaren lang.... je trots heeft het ontkend, heeft het bij andere namen genoemd, heeft je gedwongen tot zelfmisleiding, tot koppig doorzetten.... Maar het IK heeft alles gebroken, alle verzet en misleiding.... en ten laatste heb je je overgegeven aan de dwingende macht van het IK, je was ten einde gestreden, en hebt de nieuwe weg gekozen... En nu ben je hier, om in mij van het leven terug te vragen, wat je zelf eens vernietigd hebt!.... Je hebt je schone krachten verspild.... en je komt mij vragen: steun voor je zwakheid.... vulling voor de leegte, die je zelf geschapen hebt.... Maar je komt te laat, Marie.... helaas.... je komt mij vragen: levensgeluk voor jou, een laatste rest.... en ik kan je dat niet meer geven,.... omdat ik zelf de allerlaatste rest verloren heb.... omdat alles in mij stil is en dood en verijsd....

De Vrouw

(zeer verschrikt):

Denk je dan, Leo, dat ik gekomen ben uit egoïsme?.... O, Leo....

De Jonge Man

(kalm):

Zeker, Marie, ben je dat!.... En dat is toch duidelik genoeg.... Alleen al, dat je nù gekomen bent.... nu eerst.... en niet veel vroeger al.... O, je moet nu niet minder moed hebben, dan voor zes jaar.... Je moet nu je zelf gelijk blijven.... Erken, wat je in de diepste diepten van je ziel hebt overwogen, eer je hier kwam....

De Vrouw

(klagend):

Wat ben je wreed!....

DE JONGE MAN

(koel):

Nee, Marie.... ik ben enkel zò koud, dat ik alles kan zeggen.... zelfs de waarheid in dit ogenblik.... ik kan niet meer liegen, ook niet ten gerieve van mij zelf....
Begrijp je nu niet, Marie, dat je in elk geval moet heengaan?

DE VROUW

(steunend):

Leo!....

DE JONGE MAN:
Je hebt het tegenover je zelf al erkend.... Je bent gekomen, om de laatste resten van den levensoogst te redden.... voor je zelf....

De Vrouw buigt diep het hoofd. De Jonge Man neemt nu zelf haar hand en houdt die enigen tijd vast, haar aanziende met een zachten blik, als een goede broeder, medelijdend.

Het is zo jammer, Marie.... maar het is alles afgeloopen.... In dit drama is geen wijziging meer te brengen, voor geen enkele der medespelers.... je bent te laat gekomen.... je hebt te lang gestreden.... te lang de grote macht en het opperste recht van het IK ontkend.... Draag nu de gevolgen.... wees sterk.... Je hebt verloren, berust in je nederlaag.... Het is alles voorbij.... Ik kan je niet helpen, heus niet... het spijt mij zo.... maar je hebt het nu wel begrepen, nietwaar?.. Het is gedaan....
Ga nu heen, Marie.... ik heb geen enkele troost voor je....

DE VROUW

(zacht):

En je vergeeft me?

DE JONGE MAN

(zonder hardheid):

Hoe kun je dat vragen, Marie?.... Hoe zou ik je kunnen vergeven?.... Zodra je je zelf vergiffenis geschonken hebt.... dan wellicht....

DE VROUW

(hartstochtelik):

O, voor mijzelf heb ik geen vergeving.... nooit!.... nooit!....

DE JONGE MAN

(zacht):

Dat weet ik wel, Marie.... En ook ik kan dat woord niet spreken.... Ga nu heen?....

De Vrouw

(twijfelend):

En jij?....

De Jonge Man

(op matten toon):

Ik?.... Och, laat mij maar.... Dat vindt zich.... Vaarwel....

De Vrouw ziet hem lang aan, neemt haar tasje en gaat, zonder hem de hand te durven toesteken, met gebogen hoofd, naar de portière. Daar keert zij zich nog even om, en ziet hem in zijn koele pose bij de tafel staan. Zij

drukt de zakdoek tegen de ogen en gaat vlug heen. Als zij weg is, strijkt de Jonge Man zich met een vermoeide beweging over het voorhoofd, gaat dan met langzame passen naar het bureau, neemt een sigarette uit een doos en steekt die aan. Daarop zet hij zich weer in zijn clubzetel, in dezelfde houding als bij het begin, en blaast peinzend rookwolkjes in het licht van de electrische kroon; reeds komt de vorige uitdrukking van absolute lusteloosheid weer over zijn trekken en houding. De kat komt onder de tafel vandaan, rekt zich uit en geeuwt. Dan loopt ze langzaam op de Jonge Man toe en springt op zijn knieën, waar ze zich spinnend ineenrolt. Hij streelt haar zacht en verstrooid over de ruige, witte pels, zonder naar haar te zien....

Langzaam valt het gordijn.

Diplomatenvrede

Vrede sluiten is om de drommel geen plezierig werk. Het is zelfs buitengemeen onaangenaam, zenuwslopend en ondankbaar, ondankbaar zeg ik u, mijne blatende broederen. Voor een diplomaat om dol te worden van razernij, verdriet en teleurstelling. Wat duivel, meneer, waar ben je diplomaat voor geworden? Waarvoor heb je al de jaren van je leven gestudeerd, voor de spiegel gestudeerd, meneer, in het te voorschijn brengen van een bleke, raadselachtige glimlach? Waarvoor heb je zo nauwgezet een stuk of vier vijf talen bestudeerd en alle woorden er uit, die een minstens dubbel-zinnige betekenis hebben, in je arme hersens geprent en er een overvloedig gebruik van gemaakt, zo deskundig, dat nooit iemand je op een leugen heeft kunnen betrappen, omdat je woorden nooit een vaststaande betekenis hadden? Waarvoor heb je elk spoor van geweten uit je gladde ziel weggesneden en dat om je uiterlike verschijning gehangen, zodat je toch één enkel, groot en edel geweten leek? Waarvoor heb je de duivel beloofd, dat je liever je vader en je moeder vermoorden zou en je eigen kinderen levend verslinden, dan ooit één ondubbelzinnig woord te spreken, een woord, waaraan iemand ter wereld houvast zou hebben, een woord, dat iemand zou kunnen omsmeden tot een bewijs van de grondeloze laaghartigheid, de ongeloofwaardige mate van veilheid en hebzucht, die je hele gladde, blinkend gepolitoerde, verraderlike diplomatenziel vullen? Waarvoor heb je je geoefend, hè, dag en nacht, in het opdreunen van edele zinsneden met van prachtig gespeelde ontroering trillende stem? Waarvoor heb je dat hele moeilike en hogelik in aanzien staande metier van knoeien, konkelfoezen, intrigeren, liegen en misleiden geleerd, als je nu in eens....

Wel, het is voor een diplomaat, die zichzelf in het edele vak respecteert, eenvoudig om uit z'n vel te springen!

Daar had je nu de allerhoogste voldoening bijna bereikt. Je had de wereld in vuur en vlam gezet. De blinde volken, die bìjna ziende geworden waren, had je met demoniese handigheid naar je welbehagen tegen elkaar opgejaagd en ze luisterden nog alleen maar naar de verleidelike stemmen van jullie, die hun beulen waren, en die ze aanzagen voor hun onbaatzuchtige, nobele leiders en redders. Jullie spel stond op z'n hoogste spanning en je werkte ijverig aan de voltooiïng van je meesterstuk, dat je werk en je leven bekronen zou. Je wentelde je wellustig in de monsterachtigste leugens als varkens in hun eigen drek. Je vergiftigde de geesten van heel de wereld en maakte ‘de Koningin der Aarde’, de Almachtige Pers, tot je willoos werktuig, tot je altoos bereide slavin, die je leugenachtigste frasen verheerlikte als de hoogste wijsheid, die je smerigste intriges omglansde met aureolen van hoge en schone leuzen. Je beproefde telkens sterker misleiding en alles gelukte en inwendig lachte je, lachte

je tot de tranen je over de wangen liepen - maar die tranen verklaarde je uit edelaardige ontroeringen en de lach zag niemand.... natuurlik niet. Het leek of het duizendjarig rijk voor jullie was aangevangen! Wat was een koning, een keizer, een tsaar? Hoogstens een paradepop, die jullie het volk voorhield, die danste naar jullie nadrukkelik pijpen. Maar de meesters der wereld, dat waren jullie.... En zelfs je vroegere, enige meester, het kapitalisme, dat jullie in je afschuwelikste, *moderne* vorm geschapen had, het was je slaaf en het braakte goud op je bevel, goud, waarmee je het bijna zelf verstikt had in je krankzinnige roes van overmoed....

Die oorlog! maar dat was voor jullie de intrede in het paradijs! Elke minuut van de dag kon je allerheerlikst liegen en de feestmalen, waaraan je beroepmatigtezwetsen stond, er kwam geen eind aan. Jullie vochten (d.w.z. natuurlik, jullie *lieten* vechten, want jullie eigen huid was te kostbaar en te fijn!) voor het recht van de kleine naties, of voor een eenvoudige plaats onder de zon. En het volk juichte: iets van jullie edelmoedigheid, van jullie glans, straalde op het volk af.... En je vocht tegen het Barbarisme, en de anderen tegen de samenzwering om hen van den aardbodem te verdelgen. En je ontstak in edelmoedige toorn, toen een van jullie bende sprak van een heilig verdrag als van ‘een vodje papier’.... En je had gelijk, dat je boos was en ontdaan! Natuurlik hadden jullie zelf honderd maal een even heilig verdrag geschonden en was je elk uur van de dag bereid het weer te doen.... maar dat zégt men niet, nietwaar? Men brengt zijn stand niet in diskrediet door een misdaad tegen de driemaal heilige leugen te begaan!.... En jullie hand lag met zo diep welbehagen om de hals van de wereld en drukte maar, drukte maar aldoor sterker, kneep vaster en vaster de adem af van die stikkende keel, die niet begreep en die nog trachtte te juichen in zijn benauwdheid.... omdat jullie spitse mond maar aldoor zulke mooie, zulke opwindend mooie woorden sprak....

Het was een bloedige orgie, een wellustig feest voor jullie tot monsterachtige tegen-natuurlikheden vergroeide zielen....

Ach....

En toen kwam het einde. Toen moest er vrede gemaakt worden! En verbaasd heb jullie vastgesteld, dat dit werk het bijna onmogelike van jullie vergde: je moest voor de dag komen met directe woorden, die precies zeiden, wat ze betekenden! Men verlangde nota bene van jullie.... ha! ha! ha! wat een ontzettende ironie! *van jullie* verlangde men, dat je *de waarheid* zou spreken!.... Lang hebben jullie mekaar aangestaard, bleek en ontdaan. Met afwezige blikken keek je rond, angstig, bevreemd. Kon dat? Kon het leven zo wreed zijn, dàt van jullie te vergen? Was dat het loon voor je onvermoeide inspanning, voor je eindeloze, onaantastbaar-koelbloedige volharding in het meest consciëntieuze bedrog? Afgrijselik! Welk een Noodlot!.... Op de ereplaats aan jullie tafel zat de Waarheid, naakt, schoon, glimlachend. Jullie hebben nog getracht natuurlik, haar te depraveren, haar ook tot je deerne te maken, zoals je de Pers gedaan had, maar het ging niet. Je kon niet ontkomen aan dit noodlot. Nu móest je waarheid spreken. *De waarheid over jezelf....* Het allerergste!

Het heeft lang geduurd en het is een uiterst pijnlike operatie geweest. Jullie hebben je gekronkeld en gewrongen in de onmogelikste bochten,

maar het hielp allemaal niets. De Waarheid zat aan jullie tafel en sloeg je met je keurig verzorgde schedels zo van tijd tot tijd eens tegen mekaar, dat het kraakte. En dan keken jullie mekaar woedend aan en krakeelden als viswijven om een dubbeltje. De trotse, schone leuzen bestierven op jullie leugenachtige lippen en de Waarheid ranselde zolang op jullie duivelachtige zielen, tot je wanstaltige bedoelingen te voorschijn kwamen, en er niets overbleef van wat zo mooi, zo edel, zo menslievend en zo verheven leek. Jullie ruzieden als pooiers om de buit van een welgegeslaagde roofpartij. Je liet zo nu en dan je mes even blinken, waarop bloed nog glansde van de verslagen.... 'tegenpartij.' De Italianen, mede edelmoedige voorvechters voor alle schone menselike rechten, liepen weg van jullie raad, omdat je hen niet eens wou toestaan de gebonden overwonnene de hals af te snijden. En Japan, dat zo onbaatzuchtig in de strijd gegaan was tegen het Europeese barbarisme, het arme Japan wilden jullie het smakelike brokje uit de mond slaan, dat het juist wou inslikken.... maar het sloeg de tanden naar jullie begerige vingers en je zweeg.... En België, jullie kleine, arme, geranselde vriendje, dat jullie toch zo danig liefhadden, dat mocht niet eens een stukje van Holland gappen en z'n jankend jammeren trokken jullie je niet aan, erger: je gaf hem geen eens wat je hem beloofd had.... Hij was immers te klein en te uitgebloed om gevaarlik te zijn?! En al de idealen, waarvoor je de harten in gloed gezet had, hebben jullie moeten verraden, omdat je je hart moest tonen zoals het was, en omdat dat hart is samengesteld uit enkel hebzucht en verraad. Jullie Volkerenbond! Ha! ha! ha! jullie Volkerenbond, hè? Dat is jullie enige lichtpunt in deze duistere tijden: kan een meesterstuk worden van geheime diplomatie, met kasten vol vodjes papier, elk de mogelikheid inhoudende van nieuwe bloedorgiën, van nieuw bedrog en knevelarij.... Maar ik vrees.... Ik vrees, dat jullie nu zoveel waarheid verteld hebben over jezelf, dat wij jullie niet meer zullen geloven, als je weer - aan 't liegen slaat....

Fataal, hoor!

Hadden jullie zelf wel gedacht, dat jullie zo klein, zo laaghartig, zo gluiperige, nijdige monstertjes waren? Zulke krentenwegers en domme diefjes? Van je gemeenheid nu nog gezwegen, maar wat ben je misselik, peuterig klein! Wat ben je bang voor mekaar en wat grijp je gul in de zak van anderen om mekaar tevreden te stemmen. De schande van Duitslands diefstal van Elzas-Lotharingen - o ja, waarom heb jullie in 1871 die verachtelike rover niet dadelik deze buit uit z'n klauwen gescheurd? Toe, Engeland en Italië en Amerika en Japan, 't was toch zo ingemeen en jullie zijn zulke hevige voorvechters gebleken voor recht en eerlikheid!? - die schande gaat over op Frankrijk, neen, op Clemenceau en z'n genoten, die nu het Saarbekken gaan stelen.... O, inderdaad, jullie zijn overwinnaars. En je hebt je vijand aan handen en voeten gebonden voor je liggen en je bent onovertrefbaar in het doorzoeken van al zijn zakken: en geen schilfertje aan waarde zal hij behouden....

Daar is een man onder jullie, die niet van het vak was en die de naam had, een eerlik, idealisties mens te zijn. Wilson!

Maar hij is op een of andere manier door jullie vergiftigd. Iedereen wist, dat hij niet tegen jullie intriges zou op kunnen. Maar waarom is Wilson niet opgesprongen, toen jullie de wezenlikheid van je ziel

toonden? Waarom heeft ie jullie niet vol afschuw in je grijnzende tronies gespuwd? Waarom is ie niet haastig weggevlucht uit de pestwalm van jullie eindelik losgekomen atmosfeer? Hij had kunnen verschijnen voor het aangezicht der mensheid en vol schrik jullie daden kunnen verloochenen. Hij had zijn handen kunnen wassen in onschuld en de wereld zou hem gehuldigd hebben als een eerlik man met een goed karakter. Die het goede gewild had, al had ie 'et niet gekund.... Nu is Wilson jullie raadselachtige medeplichtige en hij staat met zijn veertien punten als een hatelike belachelikheid voor heel de wereld. Zijn veertien punten, die zich samengetrokken hebben nu tot één enkele punt: die van het zwaard van Foch, maréchal de France.

En wat dachten jullie nu?

Dachten jullie nu heus, dat dat allemaal zo maar ging?

Dachten jullie, dat de volken nog niet beter wisten te doen, dan jullie maar je gang laten gaan?

Dachten jullie, dat de wereld blind genoeg was om de waarheid niet te zien, die jullie zo schaamteloos voor haar ogen hebben gezet?

De volken ontwaken. Ze voelen aan hun keel de sporen van de nijpende greep en zien in de spiegel de blauwe moeten daar en ze kijken met verdachte belangstelling naar jullie vingers, die wonderlik veel gelijken op die pijnlike afdrukken.... Daar luikt zo iets op als een vernieuwd internationaal arbeidersleven, dat een woordje mee wil spreken over jullie volkerenbond, en die ter zijde zal schuiven als een paskwil en jullie de zijne dicteren. De massa's in jullie eigen landen heffen verbaasd het hoofd op, vragen zich verwonderd af, of het waar is, of jullie werkelik met zulke enorme leugens hen in het vuur gejaagd hebben, of ze inderdaad hun bloed gaven voor de voldoening van jullie teugelloze, vuile hebzucht? En hun dreigend gegrom overstemt het tevreden geknor van de stupide jingo's en chauvinisten, die zich verkneuteren van pret over het bereiken van alle (inwendig!) gestelde ‘oorlogsdoelen!’....

Ik vroeg jullie een paar maanden terug om meer zulke woorden, als waar ik me toen om verheugde. Eerlik gezegd, had ik niet zo'n enorm woord van jullie verwacht, als je spreekt met deze ‘vredesvoorwaarden’... Het is prachtig, het is onovertrefbaar! En eens zal de wereld je dankbaar zijn voor deze eerste woorden van waarheid, die de meedogenloze omstandigheden jullie uit de keel gewrongen hebben. Maar ik vrees, voor jullie.... ik vrees, dat jullie deze uiting van dankbaarheid niet beleven zullen. En zeker niet óverleven.... Niet dat ik dat erg vind overigens! Integendeel!

10 Mei 1919.

FRANK VAN WAES.

Avond

Een stem:

De violen der liefde zingen in de schemertuinen, waar de bloesemtrossen overhangen.

Nu is het de tijd....

Treed nu aan het open venster en luister naar verlangens kweelenden zang en adem de geuren van den Meiavond en zie op naar den hemel, waar àl klaarder sterren fonkelen.

Nu zwijgt de davering van het groot levensgebeuren en de kloknaalden vervullen trager hun ronden.

Nu is het de tijd....

Een gezang in de verte:

De harten rijpen, o, de harten rijpen
Als roode vruchten aan den ouden stam;
Er wordt in de hoofden een begrijpen
Van den sidderenden Pinkstervlam.

De oogen gaan lichten in de gezichten
Van velen, die ze hadden toegedaan,
Maar nu lezen de verholen gedichten
Die in 's broeders zijn geschreven staan.

Een ziele-orgel stuwt zijn wondere wijzen
Door de donkere lijven mèt het hartebloed
En doet menschen als gezegenden rijzen
En beeft toonloos in den broedergroet.

Schooner bloeien de lange zomerdagen,
Schooner vlinderen de lichte nachten aan,
Nu in menschen op veel bange vragen
Het antwoord licht en sterk en zoet is opgestaan.

Een stem:

Nu is er een groote uitvaart aan den Westerhemel. De wolken purperen, de zee gloeit, de zon wil heengaan. De hooge lucht verdonkert over het ruchtig zoemen der avondstad, waar de kleine lichten lokken.

Nu is het avond, nu zingen de violen der liefde in de schemertuinen.

Het Leven is nu wel een groot, diep oog, waarin de dingen spiegelen en de eigen geheimenissen gesluierd schemeren.

Nu is het de tijd wel, dat de harten rijpen als roode vruchten aan den ouden stam.

PHILIPP EXEL.

Uit de voorgeschiedenis van het Bolsjewisme door Kurt Aram

Een woord vooraf

Het komt der redactie zoowel als ondergeteekende gewenscht voor, dat onderstaande vertaling van een in het Duitsche tijdschrift 'Bolschewismus' verschenen artikel van *Kurt Aram* niet wordt opgenomen zonder van een beknopt commentaar te zijn voorzien.

De vertaling van het artikel 'Uit de voorgeschiedenis van het bolsjewisme' geschiedt niet, omdat wij onvoorwaardelijk als voorstander van de daarin voorkomende denkbeelden wenschen te worden beschouwd. Nog veel minder hoop ik, mèt de redactie, dat deze bijdrage zal worden opgevat als het begin van een perscampagne, ook van dit tijdschrift, *tegen* het bolsjewisme.

De vertaling geschiedt slechts, wijl in het artikel getracht wordt een zooveel mogelijk objektieve beschouwing van het speciaal *Russische* bolsjewisme te geven, een poging waaraan wij gaarne meerdere bekendheid geven. Weliswaar doet Kurt Aram het te zeer voorkomen, alsof er buiten Rusland geen bolsjewisme zou bestaan, maar dit doet ten slotte niets af aan zijn opvattingen. Ontkend kan niet worden, dat de strijdmethode van de Russische kominunisten tot nu toe vreemd is geweest aan West-Europa en ook wel vreemd zal blijven.

Een tekortkoming van het artikel is voorts, dat de schrijver het karakter van den Rus te eenzijdig belicht en naast het fanatieke en teugellooze van den naar vrijheid snakkenden Rus, geen oog blijkt te hebben voor de deemoed en de overgave die eveneens het kenmerk uitmaken van de Russische psyche.

ANDR. STERNHEIM.

> 'Leve de chaos!'
> ALEXANDER HERZEN.

Wij mogen nooit vergeten dat de Rus, als type genomen, ook thans nog Aziaat is. Voor de Aziaten is de mensch slechts middel om tot het doel te geraken, nooit zelfdoel. Geen werkelijke Rus schrikt ernstig voor de verwezenlijking van een denkbeeld terug, alleen omdat het menschenlevens zou kunnen opofferen. Bij den Europeaan beteekent de eerbied voor de mensch bijna altijd tevens een sterke rem voor de verwezenlijking van een denkbeeld, wanneer het menschenlevens betreft. Hier gaapt een diepe klove tusschen Europa en Rusland, die, hopelijk, nooit duurzaam zal worden overbrugd.

Lenin en *Trotski* ondergaan deze dingen nauwelijks anders dan *Alexander Herzen* en *Bakoenine*, want ook voor den geëuropeïseerden Rus is de Europeesche dialektiek slechts een nieuw middel, om het goed recht van zijn Aziaat-zijn te rechtvaardigen.

Komt een geëuropeïseerde Rus in botsing met een Duitschen philosoof, zooals b.v. *Alexander Herzen* met *Hegel*, dan is daarvan het volgende,

het voor een Europeaan nauwelijks te begrijpen resultaat: ‘Mogen nieuwe revoluties uitbarsten, moge opnieuw het bloed in stroomen vloeien.... Wat zal uit het bloed voortkomen?.... Wie kan het weten?.... Maar moge komen wat wil, het is voldoende dat in dezen vloedgolf van waanzin, van haat, van wraak en van twisten de wereld ondergaat, die den nieuwen mensch kwelt.... Is dat dan niet genoeg?.... Daarom leve de chaos en de vernietiging! Vive la mort! Plaats voor de toekomst! Wij willen de beulen van het verleden zijn!’

Voor *Herzen* beteekenen de menschen in dit verband niets meer en nauwelijks iets anders dan dieren en planten. Hij gaat, in aansluiting tot bovenstaande tirade, voort: ‘Dan zal de lente komen en nieuw, jong leven stijgt uit de graven omhoog.’ Deze Rus beschouwt de menschen niet veel anders dan als een woud. Wanneer een omwenteling voorbij is, gelijk herfst en winter voorbijgaan, dan komt toch weer de lente.

Zooals een Duitsche baron uit Schlesiën in het Parijs der Groote Revolutie er zijn genoegen in vond, zijn haat tegen den godsdienst te luchten, door aan de onderteekening van zijn brieven toe te voegen: ‘Persoonlijke vijand van Jezus Christus,’ zoo gaat *Bakoenine* er met hetzelfde oogmerk op uit ‘om het godsidee als zoodanig te dooden,’ want ‘het bestaan van God is onvereenigbaar met het geluk, met de waardigheid, het vernuft, de moraal en de vrijheid der menschen.’ Wanneer *Bakoenine* de macht van een *Lenin* had bezeten en zich bewust was geworden, dat men het godsidee slechts kan vernietigen wanneer men eerst allen doodt, die nog aan dit begrip vasthouden, dan zou hij geen oogenblik hebben gedraald, dienovereenkomstige maatregelen te treffen. De mensch is niets, de idee is alles!

Ook dit kan men idealisme noemen, vooral wijl deze Russische fanatici in geenen deele hun eigen leven in acht namen; men moet het echter als een Aziatisch idealisme aanduiden, dat den Europeaan geheel vreemd is.

De Russische idealist wordt tot slaaf van zijn denkbeelden, hij is de slaaf van zijn gedachten. Hij streeft er geenzins naar, haar meester te blijven, zooals de Europeesche idealist dit poogt. De Rus zou 't met verraad betitelen, hetgeen wij vernuft noemen.

Behalve de Russen ken ik eigenlijk slecht nog enkele, niet minder begaafde joden, extreem in hun radikalisme, die der menschheid een gelijksoortige opvatting verkondigen. Aziaten!

Het is thans 25 jaren geleden, dat *Bakoenine*, wel een der zuiverste vertegenwoordigers van het Russische volk, met een der meest typische vertegenwoordigers van het Europeesche idealisme in botsing kwam - met *Karl Marx. Bakoenine* hield vast aan de onbeperkte vrijheid van de persoonlijkheid en propageerde voortaan met alle krachten en middelen de terreur. *Karl Marx* hield vast aan het zich ondergeschikt maken van het individu aan de gemeenschap en schreef daarover een boek. *Bakoenine* liet geen poging na, de idee Gods als zoodanig te dooden. *Marx* daarentegen verklaarde, dat godsdienst privaatzaak is. Wie van beide het socialisme beter gediend en voor zijn verbreiding nuttiger arbeid verricht heeft, is sinds lang niet twijfelachtig meer.

‘De schandelijkste mensch in onze stad - die Ischerbenjew. Een gevaarlijk reptiel,’ zei Schtschemilow verachtelijk.

‘Ik zal hem dooden,’ zei Kirill driftig.

‘Nee, laten we daarmee nog wachten,’ antwoordde Schtschemilow zakelijk. ‘Een moord is voor heden niet aangekondigd. Op dit oogenblik wijzen wij de terreur af.’

Elissaweta merkte daarna op: ‘Om een mensch te kunnen dooden, moet men gelooven, dat de eene mensch beter of slechter is dan de andere, dat hij zich van den ander niet bij toeval, niet maatschappelijk onderscheidt, maar mystisch. Dat wil zeggen: De moord bevestigt de ongelijkheid en de op ongelijkheid gegrondveste staat.’

Deze korte dialoog is ontleend aan de Russischen revolutie-roman (1904-'05), welke de meest Russische is, die ik ken: de roman is in het Duitsch getiteld: ‘Totenzauber,’ van Fjodor Ssologub. Elissaweta is de heldin uit het boek, het ideaal-type van een buitengewoon lievelijk, bekoorlijk, jong Russisch meisje van goede familie, dat door den schrijver met alle gaven van zijn talent wordt uitgebeeld, ongeveer zooals Goethe's Gretchen eens een Duitsch ideaal was en het misschien spoedig weer zijn zal. De vergelijking tusschen Elissaweta en Gretchen kan zeer goed gemaakt worden, want Elissaweta heeft met al haar natuurlijke, uit het diepst van haar gemoed voortkomende gaven en bekoring, groote overeenkomsten met Gretchen.

In de boven aangehaalde dialoog gebruikt Elissaweta een woord, dat de diepste kern van de Russische menschen-waardeering weergeeft. Zij rechtvaardigt de moord met de ‘mystieke’ opvatting over den mensch, die van dit standpunt uitgaat, dat er van nature slechte menschen zijn, welke niet zijn te verbeteren en die dus moeten worden terzijde gesteld oftewel vermoord. Ja, volgens hare opvatting rechtvaardigt het bestaan van zulke menschen slechts het bestaan van den staat. Bestonden zulke menschen niet, dan zou ook de staat elk bestaansrecht hebben verloren. Zijn beroep voltrekt zich slechts in zijn werkzaamheid als beul. Bestaan er geen slechte lieden meer, dan heeft de staat ‘seine Schuldigkeit getan’ en kan gaan! Wil hij niet vrijwillig gaan, dan dwingt men hem. Niet door onderricht, maar door de terreur, want de ‘mystische’ opvatting van den mensch, beantwoordt aan een soortgelijke opvatting van den staat.

Als Elissaweta nog eenige jaren ouder is, zal zij van sociaal-demokraat, die de verhoudingen wil verbeteren, een bolsjewiste, een terroristische communiste geworden zijn, die de menschen doodt, welke niet haar opvatting huldigen en de staat vernietigt, die slechts als beul beteekenis heeft.

In Rusland een vanzelfsprekende en natuurlijke ontwikkeling, die in Europa onbegrijpelijk en onnatuurlijk is, zoolang wij nog aan een geheel andere waarde-schatting van den mensch, een sociologische, blijven vasthouden.

Het verst in deze Europeesche waarde-schatting van den mensch gaat niet de Europeaan, maar de Amerikaan, want deze heeft het zuiverst Rousseau's opvattingen over den mensch in zijn opvoeding voor het persoonlijke zoowel als voor het maatschappelijke leven overgenomen. De Amerikaan vertegenwoordigt op de meest onverhulde en consequente wijze de opvatting, dat er van nature geen slechte menschen bestaan.

Wanneer een zeker individu desondanks slecht lijkt, dan ligt dit niet aan zijn aard, maar in de slechte kansen die hem het leven bood. Geven wij hem een betere 'Chance' en hij zal toonen, dat hij minstens zoo goed is als de andere, die reeds onder betere kansen groot werd.

De Rus vertegenwoordigt doorgaans Elissaweta's opvatting en hij verstaat onder het goede slechts dat, wat naar zijn opvatting kan bestaan. Voor *Bakoenine* is derhalve ieder mensch slecht, die de Godsidee niet wil prijsgeven. Hij moet in het belang der idee vernietigd, gedood worden.

Slechts vanuit deze 'mystische' opvatting begrijpen we de beschouwingen van *Tolstoi*, die den Europeaan zooveel hoofdbrekens veroorzaakt: 'Verzet u niet tegen het kwaad!' Elke Europeesche moraal verlangt den strijd tegen het booze, wijl zij het mogelijk acht dat het goede over het kwade zal triumpheeren. *Tolstoi* verbiedt zijne discipelen een zoodanigen strijd, omdat hij deze zonder resultaat acht. Zegt *Bakoenine*, dat men zulke menschen moet dooden, dan verkondigt *Tolstoi* dat men moet wachten tot zij vanzelf sterven, want dooden mag de Christen niet. Maar Bakoenine, Tolstoi en Elissaweta hebben in den grond dezelfde 'mystische' opvatting van den mensch en daarom zijn ze alle drie op dezelfde wijze tegenstanders van den staat. Dit is echt Russisch-Aziatisch en slechts op dezen bodem kan het bolsjewisme groeien, het bolsjewisme dat niet tracht te overtuigen en te bekeeren al diegenen, die zich niet zonder meer met hun kommunistische opvatting kunnen vereenigen, maar de niet-willigen doodt.

We mogen verder niet vergeten, dat van oudsher in Rusland het geweld voor recht ging, zeker wel sedert de Tartaren-heerschappij, dus sedert zes eeuwen. Toentertijd leerden de Russische vorsten aan eigen lijf voelen wat despotisme beteekent en sedert dien heeft het despotisme in elken vorm in Rusland geheerscht: bij de vorsten, bij de grondbezitters (lijfeigenschap), bij de beambten en zelfs tot in de onderste lagen der bevolking. Ja, men zou kunnen spreken van een demokratiseering van het despotisme, gelijk geen enkel volk dit ooit gekend heeft. Er bestaat geen enkel land, waarin zoozeer de stok de plaats der werkelijke opvoeding heeft ingenomen. Inplaats van onderricht worden er slagen uitgedeeld. En zoo zich een reactie tegen dit euvel openbaarde, moest zij toch steeds weer het onderspit delven tegenover het geweld, dat sterker is dan al het andere in Rusland: de knoet en de strop.

Hoe sterk deze opvatting, dat gewreld boven recht gaat, in het volk leeft, blijkt wel het duidelijkst uit Gorki's geweldig boek 'Uit mijn kinderjaren.'

Alexei Maximowitsch Pjeschkow was de kleinzoon van een rijken huisschilder en de zoon van een armen behanger, hij stamde dus uit een famile van handwerkslieden, uit een milieu, dat wij middenstand zouden kunnen noemen. Eerst later in zijn leven ging hij barrevoets. Hoe ging het in zoo een Russische handwerkersfamilie toe? Ik neem slechts een enkel fragment uit het boek.

De eerste knuppelslagen ontving *Gorki*, omdat hij een tafellaken poogde te verven; hij stamde immers uit een schildersfamilie! Grootvader deelde hem de slagen toe. Europeesche grootvaders, die zelf een harde jeugd hebben meegemaakt, zijn tegenover hun kleinkinderen eerder te

week dan te streng. Bij *Gorki* lezen wij: ‘Grootvader wierp zich op grootmoeder, gooide haar op den grond, ontrukte mij haar en trok mij mede naar de bank. Ik verweerde mij uit alle macht, plukte hem aan zijn rooden baard en beet hem in den vinger. Ik hoor nog zijn grimmigen roep: Bindt hem vast! Ik sla hem dood! Ik zie nog het bleeke gezicht van moeder en haar wijd-opengesperde oogen. Zij liep maar steeds op de bank toe en schreeuwde met heesche stem: ‘Och vader, doe hem niets, laat hem los!’ Maar haar klachten en beden waren tevergeefsch. Grootvader sloeg mij zoolang, tot ik het bewustzijn verloor.’

Vanaf deze eerste stokslagen dateert Gorki's gevoeligheid voor elke soort van beleediging en smart, die hem of anderen werd aangedaan.

Grootmoeder poogt den kleine te troosten en zegt: ‘Er wordt tegenwoordig toch lang niet zoo veel meer geslagen dan vroeger. Het gebeurt nog wel eens dat de tanden in het vleesch worden gezet of een oorvijg wordt toegediend en dat iemand zijn vrouw een schop geeft en haar een oogenblik door elkaar schudt. Maar vroeger duurden die kwellingen uren. Eens heeft grootvader mij op een Paasch-Zondag vanaf de hoogmis tot den laten avond geranseld. Had ik een bepaald aantal slagen te pakken, dan hield hij op; was hij weer een beetje uitgerust, dan begon het weer van voren af aan. Hij sloeg mij dan met een touw of een knuppel, nèt wat hem voor de hand kwam. Op zekeren dag sloeg hij mij half dood en gaf mij vijf dagen niets te eten, zoodat ik er nauwelijks van bovenop kwam.’

Zoo vertelt het ons grootmoeder, alsof het om de natuurlijkste zaak der wereld handelt en Gorki deelt mede, dat zijn tuberculeuse moeder hem zelfs nog op het sterfbed met een mes een steek toebracht. En toen moeder stierf, zei grootvader: ‘Nu Lexej, je bent geen medaille die ik aan den hals kan dragen. Ik heb geen plaats meer voor je, je moet maar de wereld ingaan.’

Het striemende Rusland, dat zijn groote woede tegen alles wat nog niet halfdood gestriemd is, altijd maar weer door nieuwe aframmeling lucht kan verschaffen; het afgeranselde Rusland, dat door slagen ongevoelig is gemaakt, dat is het Rusland tot aan de Revolutie van 1917.

Liefde

1.

Ik ben de Ziel door God op aard gezonden
die 't zeegnend licht hoog in de handen draagt
en in Zijn schijnsel heb 'k mijn weg gevonden
door het geloof, dat naar geen weten vraagt.

En in dit rijk, waar uit de donkerdiepe gronden
't vertwijfelend geslacht om zelfgerustheid klaagt,
heb ik met zachten wil mijn licht gezonden
wie met vertrouwen naar de waarheid vraagd'

En menig roode mond heb ik verschroeid gevonden
en menig mensch met pijnvergramd gelaat
heeft in mijn kracht een nieuwe smart gevonden.

Maar 't leven, dat zoo wreed zijn kindren slaat,
heb 'k met mijn Godgeschonken kracht gebonden,
waar 't met 't bestaan der aarde eens vergaat.

2.

Voor donkre en stille harten is mijn licht,
voor alle pijn en alle leed mijn kracht,
en al mijn troost en al mijn doen is plicht
op wier vervulling streng mijn Meester wacht.

En wie in mij zijn vreugd hervonden heeft,
voelt in zijn hart één oogenblik hertrillen
het heil der Eeuwigheid van die beleeft
het loon zijns Vaders na Diens heilig willen.

Ik ben Zijn dienares ten heilgen tocht
en zoek naar 't graf van al Zijn kindren,
hun levend graf, hun donker hart.... Vermocht

ooit één mij in den strijd te hindren?
Zelfs hij niet, die door 's Meesters wil bezocht
als straf de eeuwge duisternis moest vinden.

3.

Weer dwaal ik door de stille dagen
die vol verwachting voor mij opengaan
Wat zal mij straks de Meester vragen?.....
Arm-zielig menschdom, wat hebt gij gedaan?.....

Moet ik in twijfel zóó Zijn Zoon ontmoeten,
Die al uw zonden heeft verdaan;
Hem als een droeve moeder groeten
omdat haar Kind weer heen moet gaan?

En moet Hij altijd om uw kwaad dan lijden
Die eenmaal voor uw zonden heeft geboet?
Wee u, verdwaasden, die den loop der tijden

vervuld heeft tot één kelk vol bloed.....
De Zoon ging van u heen: gebenedijde
Moeder slechts heeft Hem als Heer begroet.

BOUTON D'OR.

De medicus, de leek en de lichaamsoefening
Ingezonden.

I.

Waarde Redaksie,

De ‘Preeken van een Heiden’ hebben voor mij de bekoring, dat ze geschreven zijn door iemand, die, de geestelike leegte van vele jongeren beseffende, met al het vuur dat in hem is een frissere levensbeschouwing propageert. In zijn laatste philippica echter begeeft Vorrink zich m.i. op een gevaarlik terrein. Hij heeft, misschien bij zichzelf, misschien bij anderen, de zegenrijke gevolgen gezien van de oefeningen van Müller. Nu gaat hij in zijn enthousiasme iedereen aanbevelen, om ook te gaan ‘Mülleren,’ vergetende, dat, wat voor de een goed is, voor de ander niet altijd deugt. Wat toch is het gevaar? Dat mensen die zich door de een of andere oorzaak niet ‘lekker’ gevoelen, lust krijgen om zijn raad op te volgen. En dit lijkt me bedenkelik. Ik heb n.l. gelezen wat een medikus zegt van ‘Mijn Systeem.’ En ik vind, dat men in zaken, het menselik lichaam betreffende, beter kan afgaan op het oordeel van een deskundige dan op dat van een leek, die er bovendien zelf belang bij heeft, dat zijn ideeën zoveel mogelik worden verspreid. Hierbij heb ik natuurlik niet Vorrink, maar de schrijver op het oog.

Het boekje, waarin ik een bestrijding las van het door Vorrink zo geestdriftig aanbevolen systeem-Müller heet ‘Medische Brieven;’ het is geschreven door Dr. Schrijver en uitgegeven door de ‘Hollandia Drukkerij.’ Ik zal niet alles siteren wat er in wordt aangevoerd; wie er belang in stelt, zal het wel gaan kopen. Alleen wil ik aanhalen wat de schrijver aan het slot zegt:

‘Ik ben er mij wel van bewust, dat ik met dezen brief het kwaad, door die duizenden exemplaren te stichten, niet keeren kan. Er zullen velen Mülleren, die er geen schade van zullen ondervinden. Zij zullen er weinig voordeel van hebben, omdat zij, zich zonder eenige contrôle oefenende, niet zullen weten, of de bewegingen goed en krachtig genoeg worden uitgeoefend. Enkelen zullen er voordeel van hebben, enkelen, *wier constitutie zoo krachtig is*, dat zij ook zonder systeem gezond en sterk zijn. Maar velen zullen nadeel ondervinden.

Wie logisch denkt, moet tot deze conclusie komen. En zie, uit Duitschland komt van bevoegde zijde een bevestiging dezer overwegingen.

Prof. Oppenheim, uit Berlijn, liet in het nummer van 8 Maart van de ‘Deutsche Medizinische Wochenschrift’ een stukje opnemen, waarin

hij tegen het Müller-systeem waarschuwt. Hij en tal van collega's hebben verschillende patienten behandeld met allerlei aandoeningen: ontstekingen van spieren en zenuwen, zenuwpijnen, ernstige hart- en vaatziekten, die door het Mülleren verkregen of verergerd waren. Het gevaar, schrijft hij, ligt juist daarin, dat vooral diegenen zich tot de beoefening van het systeem aangetrokken voelen, die juist niet gerekend kunnen worden tot de volkomen gezonden, wien alleen de methode niet schaden zal.

Daarom is het tijd, dat deze zaak gestuit worde en het is onze plicht, voor deze overdrijvingen te waarschuwen,' woorden, die ik, na rijp overleg, niet anders dan ten volle onderschrijven kan.'

Tot zover Dr. Schrijver.

Dit spreekt voor zichzelf. Ik zal er dan ook niet meer aan toevoegen. Het artikel van Vorrink leek me in zijn algemeenheid een bedenkelike zijde te hebben en daarom achtte ik het gewenst de zaak ook van de tegengestelde kant te bekijken. Un homme averti en vaut deux; mijn koude douche na de gloeiende aanbeveling zal misschien sommigen tot de nodige voorzichtigheid aansporen.

F. VAN DER KLEY.

II.

Het bovenstaande stuk ontvingen wij naar aanleiding van de Vde Preek van een Heiden, waarin ik na het algemeene betoog over de noodzakelijkheid van lichaamsoefening als oogenblikkelijke practische raad en toepassing het systeem van den heer J.P. Müller 'gloeiend'.. aanbeval.

De inzender grondt zijn stukje op een van de 'Medische Brieven' van Dr. J. Schrijver, arts te Amsterdam, n.l. op die 'Over Mülleren en de Müller-ziekte.'

Merkwaardig is het, dat de inzender er, evenals de heer Schrijver, zooals ik straks zal aantoonen, erg bezorgd over schijnt te wezen, dat Müller er wel es belang bij kon hebben, dat zijn ideeën zooveel mogelijk worden verspreid, een overweging, die een andere uitlokt, en wel: dat de officieele medicus van zijn kant belang zou kunnen hebben bij het bestrijden of kleineeren van een poging, die tot onmiddellijk resultaat moet hebben, dat de menschen heel wat minder naar dokter en apotheker loopen en moeten loopen. Wanneer de reclame van den heer Schrijver voor den huisarts ter sprake komt, ga ik daar nader op in.

De waarschuwing van onzen inzender geeft mij gereede aanleiding tot het maken van enkele opmerkingen omtrent de houding van onze doktoren ten opzichte van lichaamsontwikkeling in het algemeen en tegenover het systeem-Müller in het bizonder, terwijl zich hierbij ongezocht aansluit de vraag of en in hoeverre een leek over medische aangelegenheden kan, mag of moet oordeelen. De inzender zal goed vinden, dat we ons thans uitsluitend bezighouden met de genoemde 'Medische Brieven' van Dr. Schrijver.

Dr. Schrijver blijkt in den brief 'Over Mülleren en de Müller-ziekte' een fel tegenstander te zijn van eenigerlei 'Systeem' voor lichaamsoefening. 'Er is geen behandeling, die het gezond-houden of gezond-

maken beoogt, goed te noemen, als ze niet een strikt persoonlijke is. Elke methode, elk systeem moet, zelfs waar het gezonden betreft, naar de eigenaardigheden van elk individu gewijzigd worden. Wat goed is voor A kan slecht zijn voor B. Wat Müller tot een antiek spierbeeld maakt, kan Schültze doen ineenschrompelen.'

Verder is Dr. Schrijver, blijkens tal van beweringen t.a.p. in zijn werkje, een voorstander van lichaamsbeweging, zoowel ter voorkoming als ter genezing van ziekten en kwalen, mits onder voortdurend advies en contrôle van den huisarts.

Het is het goed recht van den heer Schrijver deze meeningen te zijn toegedaan en deze meeningen zoo nadrukkelijk, ik aarzel niet te zeggen, zwaarwichtig voor te dragen, in zijn 'Medische Brieven,' en in de 'bewerking' (een soort amputatie) van Dr. Jaerschky's boek: 'Licht, lucht en gymnastiek.'

Het is evenwel getuigend van zeer weinig goeden smaak, dat Dr. Schrijver gemeend heeft zijn veroordeelend vonnis over ieder systeem voor lichaamsverzorging in het algemeen zoo uitsluitend en op zoo deloyale wijze te moeten slingeren naar het hoofd van den 'leek' J.P. Müller. Het moest hem, man van de wetenschap, een wat al te gemakkelijke opgaaf zijn geweest een *leek*, immers oud-luitenant der genie, gelijk hij zoo nadrukkelijk verklaart, te verpletteren met het volle gewicht zijner gestudeerdheid en vakbevoegdheid en zoo hij in het belang der menschheid het verschijnsel-Müller niet meende te mogen negeeren, dan had hem inderdaad een andere toon en een ander betoog gepast, dan in dit schampere, hoonende, spottende en verdachtmakerige artikeltje is aangeheven. Het kan immers den heer Dr. Schrijver niet onbekend zijn. hem, den Hollandschen 'bewerker' van het boek van Dr. Jaerschky, dat het niet alleen leeken zijn, die systemen voor lichaamsontwikkeling hebben uitgedacht en het menschdom ter beoefening hebben aangeprezen. zoodat, indien Müller zich vergrepen heeft aan de ware belangen der menschheid, de oorzaak daarvan niet mag gezocht worden in zijn ondeskundigheid en zijn medische onbevoegdheid! Het artikel van Dr. Schrijver vangt aan met de volgende tirade:

'De redactie van 'Het Nieuws van den Dag' heeft me verzocht, de voordracht van den heer Müller over 'Mijn Systeem' bij te wonen, uitgaande van de overweging, dat een medicus beter dan eenig ander de waarde kan beoordeelen van een methode, waarvan gezegd wordt, dat zij in staat is, de gezondheid te doen behouden, of, in veel gevallen, haar te doen herwinnen. Ik erken gaarne de juistheid dier overweging, maar, dat is natuurlijk gesproken uit eigen- en vakbelang, uit verkeerd begrepen korpsgeest, uit wat niet al. De menschen weten tegenwoordig wel beter, want het wordt ze door zoogenaamde *natuurartsen en kwakzalvers* in allerlei boekjes, die 'mijn,' 'dijn' en 'zijn' systeem behandelen, heel duidelijk verteld, *dat de leek het veel beter weet dan de dokter.*

Nietwaar, het is de leek, die nieuwe geneesmethoden uitvindt; de leek bedenkt systemen, welke hem gezond doen blijven en.... de arts, uit puur en grof egoïsme, gelieft niet eens ze toe te passen.

Eenigen tijd geleden kreeg ik, blijkbaar als handige voorbereiding voor het persoonlijk optreden van den uitvinder, het prospectus thuis

van het boekje ‘Mijn Systeem,’ waardoor de aandacht op een nieuwe gezondheidsmethode gevestigd werd. Men zal na het vorenstaande begrijpen, dat het mij volstrekt niet verwonderde, te bemerken, dat de uitvinder van dat systeem een leek is op medisch gebied: een oud-luitenant der genie. *Hoe kan het ook anders*! En nog minder verbaasde me, dat ik 's avonds komende in het lokaal waar de heer Müller zijn systeem zou demonstreeren, daar vond.... leeken, niets dan leeken op een héél enkele uitzondering na. Op elken stoel lag het programma van den heer Müller; verder een dikke, met ettelijke portretten van den schrijver voorziene brochure vol vleiende beoordeelingen over het genoemde boekje, dat ook weer voorzien is van groote en kleine portretten van den gezondheidsapostel en voor welk boekje maanden tevoren reeds drukke reclame was gemaakt bij de doktoren, pardon.... bij de leeken.

Dat alles is in onzen tijd heel gewoon en geeft nauwelijks te denken; *slechts heel even wekte het twijfel aan de oprechtheid der bedoelingen van den heer Müller*, waar hij het doet voorkomen, alsof hij wetenschappelijk te werk gaat, alsof hem aan het oordeel der wetenschap wat gelegen is. Van een wetenschappelijk betoog dien avond geen sprake, van een wetenschappelijke contrôle nog minder. Voor de groote massa, die opgekomen was en daarmee blijk gaf, dat de reclame goed gewerkt had, *niet meer dan een pikant schouwspel*: een goed gebouwden man naakt te zien turnen en baden.

De heer Müller kan tevreden zijn: zijn boekje zal er ook hier ingaan als koek. Den medicus rest alleen echter, achteraf en met de bewustheid *dat het toch niet helpen zal*, te waarschuwen voor de groote gevaren, welke de hier gevolgde handelwijze met zich brengen zal.’

De cursiveeringen zijn van mij.

Het tweede gedeelte van het artikel is gevuld met de ijverig bij elkaar gezochte mededeelingen, die Müller van zichzelf in‘Mijn Systeem’ doet, dat hij een zwak kind was, toen hij geboren werd, dat hij op zijn achtste jaar begon te oefenen, dat hij 123 kampioenschappen en eerste prijzen en maar 9 tweede prijzen bezit, dat een beeldhouwer een standbeeld van hem maakte, hoeveel exemplaren van het boek in diverse landen zijn verkocht enz., alles met de klaarblijkelijke bedoeling Müller voor te stellen als een hansworst of een kermisachtige wonderdokter. Persoonlijk laten mij zeer vele van deze mededeelingen van Müller ijskoud. Wie evenwel weet, hoe keihard het groote publiek is ten opzichte van hygiëne en lichaamsverzorging, die gevoelt, dat de vurige propagandist Müller in zijn groote liefde voor zijn levensroeping geen enkel argument, geen enkel feit onbesproken heeft willen laten, dat sommigen misschien uit hun verderfelijke gemakzucht zou kunnen loswerken. Als Müller zich in zijn boek verdedigt tegen de bewering van Sandow (de bekende athleet en schrijver van het Sandow-systeem), dat zijn buikspieren abnormaal zijn ontwikkeld, vertelt Müller, dat deze in ontwikkeling nog zeer ver achter staan bij het spiercorset der antieke beelden, die hij zich tot voorbeeld stelde. Dr. Schrijver citeert dan weer de volgende terloopsche mededeeling van Müller, dat hij n.l. een ijzeren bal van 48 pond van een hoogte van 3 voet op zijn bloote maag laat vallen, of een man van 180 pond met dikke zolen onder zijn laarzen er van een afstand van 2½ M. op laat springen of een met ijzer beslagen kruiwagen met

300 pond erin, er overheen laat rijden. Bovendien voegt Müller in zijn boek daaraan toe, dat de man, die model gestaan heeft voor Polykleitos' Doryphoros, den druk van een kleine locomotief op zijn maag heeft kunnen velen en ‘zijn lichaam is door antieke en moderne kunstenaars en critici aangehaald als het normale, als een model en een richtsnoer (canon)!’

Men kan inderdaad een tirade als deze voor opschepperige krachtpatserij aanzien, maar dan toch alleen met volkomen negatie van de duidelijke en overtuigende argumentatie in het boek van de noodzakelijkheid eener gespierde buikwand inplaats van de algemeen voorkomende slappe en onveerkrachtige in het belang èn van de ademhaling èn van de spijsvertering. Zeer veel menschen gelooven alleen aan de mogelijkheid van arm- en beenspier-ontwikkeling, maar dat ook de buikspieren geoefend kunnen en moeten worden, is voor hen iets volkomen nieuws. Dat Müller in deze niet alleen staat, bewijst het boek van *Dr.* Reinh. Gerling: ‘De volmaakte Mensch,’ maar in nog veel sterkere mate het boekje: ‘Licht, lucht en gymnastiek’ van *Dr.* P. Jaerschky, in het Hollandsch bewerkt door.... *Dr.* Schrijver. Men leze daarin de pagina's 32 en 42 maar eens na.

Na geconstateerd te hebben, dat Müller enkele zeer juiste hygiënische wenken ten beste heeft gegeven op het gebied van reinheid, matigheid, passende beweging, gebruik van licht en lucht, al kan hij niet nalaten deze erkentenis in te leiden met de woorden: ‘En al zal hij zelf niet gaarne beweren, dat *hij* dat gevonden heeft,’ maakt de heer Schrijver zich buitengewoon vroolijk over het feit, dat Müller slechts 15 minuten per dag aan de gezondheid wil zien besteed. ‘En dan zocht de arme menschheid nog naar den steen der wijzen,’ roept hij uit. Voor al wie het boek van Müller kennen, dat één vurig pleidooi is voor een normaler, harmonischer en rustiger leven in licht en frissche lucht, tegen de dwaze, leelijke en gevaarlijke kleedingmode, tegen de ziekelijke lichaamsverachting van onzen tijd, die ergert zich aan de boosaardige onnoozelheid van dezen medicus, die het voor belieft te stellen, alsof Müller 15 minuten gezondheidszorg per dag aanbeveelt als de steen der wijzen, die ergert zich, dat deze wetenschappelijke mensch zóó weinig oog heeft voor de practijk des levens, dat het allereerste argument door sleurmenschen tegen sport en gymnastiek ingebracht: *het kost te veel tijd*, hem onbekend schijnt te zijn. Het is toch een zeer laag-bij-de-grondsche wijze van critiseeren, als men zoo'n aanvalletje durft te besluiten met de woorden: ‘Er is om menschen hygiënisch te doen leven méér noodig, dan hun een geïllustreerd boekje in handen te geven met een reeks oefeningen en de waarachtige verzekering, dat zij nu gezond zullen zijn en blijven....’ Het meerdere bestaat hierin, dat zij de hygiënische leefregels opvolgen en de oefeningen regelmatig uitvoeren, maar dat vertelt Dr. Schrijver er niet bij.

In een volgende afdeeling van zijn artikel verklaart de geleerde schrijver dat het niet in zijn bedoeling ligt de aangegeven oefeningen van Müller op hun physiologische juistheid te toetsen. Erg jammer, want mij dacht, dat is nog al van belang voor ons om te weten, maar er is niets aan te doen. ‘Dat alles is het werk van deskundigen en eischt lange wetenschappelijke proefneming.’ Nu geraken wij arme leeken toch heusch in een impasse.

Wil de heer Schrijver ons vertellen, dat *hij* niet voldoende deskundig is? Dat zou een verbazend gecompliceerde toestand scheppen. In zijn 'Medische Brieven' en in zijn vertaling van Dr. Jaerschky beweert hij bij herhaling en tot vervelens toe, dat de arts alleen uit kan maken welke oefeningen op een bepaalden tijd en door bepaalde personen mogen worden uitgevoerd. Door welke arts? vragen wij thans. Zijn er buiten de physiologische specialisten wel zulke artsen met voldoende 'deskundigheid?' Uit het slot van zijn artikel, reeds door onzen inzender geciteerd, moeten wij aannemen, dat de heer Schrijver zichzelf wel degelijk deskundig acht. Hij onderschrijft immers de veroordeelende woorden van Prof. Oppenheim ten volle en dat zelfs na rijp overleg, maar in dat geval zou de heer Schrijver ons een grooter dienst bewezen hebben met een uitvoerige uiteenzetting van de physiologische werking (voor- en nadeelig) der Müller-oefeningen, dan b.v. met zijn zeer uitvoerige en helder gedokumenteerde, maar ons heel wat minder interesseerende bespreking van de voedingswaarde van de krent, zooals die voorkomt op pag. 120 tot 124 der 'Medische Brieven.' De laatste wijze van bespreking is een voorbeeld van goede, het Müller-hoofdstuk een van zeer slechte publieke voorlichting.

Het heele artikeltje ademt een geest van zure onwelwillendheid, schampere ironie en ik neem het een medicus, die inderdaad beter dan een leek weten kan hoe ellendig de lichamelijke en geestelijke gezondheidstoestand der menschheid is, ten zeerste kwalijk, dat een enhousiaste poging van wat hij een leek belieft te noemen, om de menschen over hun doode punt heen te brengen naar actieve gezondheidszorg, hem niets anders ontlokt dan wat verdachtmaking, wat ironische exclamaties, wat onbewezen beweringen en een citaat van een Berlijnschen professor. Na lezing was mijn eerste gedachte: ziezoo, de luiwammessen en de smeerpoetsen kunnen weer rustig doormaffen, want Dr. Schrijver behoeft zich niet zoo bang te maken, dat zijn waarschuwing niet helpt! Delakschheid, de gemakzucht, de onzindelijkheid, de preutschheid en de onwil zijn nog dusdanig diep geworteld in het menschelijk geslacht, dat men met onverholen gretigheid pakt naar de toegestoken hand van Dr. Schrijver, die.... verwijst naar den huisarts!! waarna het geweten, zoo het al even mocht zijn wakker geschud, weer rustiglijk indommelt. Dat er aan muren, waarachter lichaamsverwaarloozing en vervuiling huizen, niet bescheidenlijk moet worden geklopt, met allerlei zwaarwichtige reserve, maar dat er aan moet worden gebeukt en gehamerd, dat schijnt de leek Müller beter te beseffen dan de medicus Schrijver. Zeker, dat beuken en hameren dient te geschieden met kennis van zaken, maar juist Dr. Schrijver is in gebreke gebleven dit eventueel tekort aan te toonen en hij heeft zich bepaald tot een kinderachtige speculatie op het leek-zijn van een man als Müller, die dan toch altijd een studie en een ervaring *mede onder leiding van doctoren* achter zich heeft, die dat woord 'leek' wel een beetje uitzonderlijke beteekenis geven, zooiets als wanneer een doctor in de Nederlandsche Taal en Letteren Willem Kloos een leek zou noemen op taalgebied.

Het citaat van Prof. Oppenheim.

Zoo op het allereerste gezicht lijkt het niet weinig minder dan vernietigend, maar er ontbreken ten eenenmale vergelijkende gegevens

betreffende het aantal menschen dat met succes, dat zonder succes en dat met nadeelige gevolgen heeft gemüllerd. Men kan aan een mislukking van enkelen de waarde van het systeem in het algemeen niet afmeten. De heer Schrijver noemt het een veroordeeling van het systeem zelf, dat Müller in zijn voordracht te Amsterdam telkens aangaf, hoe en hoe vaak de verschillende bewegingen moeten worden uitgevoerd in verband met de geoefendheid van den leerling. Dat vermag het dan toch alleen te zijn in de oogen van iemand, die zich een systeem niet anders denken kan, dan als een onwrikbaar in elkaar geschroefd geheel, zonder de minste soepelheid van aanpassing bij de individueele vermogens der leerlingen. Wie het boek 'Mijn Systeem' heeft gelezen zal weten, dat deze aanwijzingen buitengewoon eenvoudig zijn en ik heb volgaarne de brutaliteit tegenover den medicus Schrijver vol te houden, dat in verreweg de meeste gevallen, de leek een dusdanige contrôle over zichzelf kan uitoefenen, wat vermoeidheid en graad van inspanning betreft, dat niet het minste gevaar voor ongewenschte gevolgen bestaat, indien men zich houdt aan de gegeven eenvoudige voorschriften. In meer gegenoemde bewerking van Dr. Jaerschky's boek toont Dr. Schrijver zich onder zekere voorwaarden een voorstander van het wielrijden, indien men b.v. niet sneller rijdt dan 15 K.M. per uur. Indien iemand zich nu door te snel fietsen een acute hartverwijding op den hals haalt, gevoelt de medicus Schrijver zich daarvoor dan verantwoordelijk, omdat hij onder zekere voorwaarden het fietsen heeft aanbevolen als een gezonde sport?[1)] Toch zeker in geen enkel opzicht. Maar dan toch ook evenmin Müller *en andere*, *ook medische samenstellers*, van een of ander systeem, indien sommige beoefenaars hunner methodes door het in den wind slaan der nadrukkelijk gegeven aanwijzingen, zich eenigerlei nadeel berokkenen, waar zij allen waarschuwingen hebben geuit in den geest van de volgende 'Algemeene opmerking over de toepassing van het systeem,' zooals die voorkomt in Müller's boek op pag. 46.

'Menschen, die aan acute ziekten of ernstige organische gebreken, zooals een hartkwaal, slechte longen of ingewandskwalen lijden, vormen natuurlijk een uitzondering (op den regel dat het systeem door aparte aanwijzingen voor beginnenden en vergevorderden, zwakken en sterken, jongen en ouden, past) en *moeten in ieder geval aan hun dokter vragen*, *welke oefeningen ze liever niet moeten doen.*'

Een eigenaardige blik op het begrip van den heer Schrijver omtrent doel en beteekenis der gymnastiek geeft de bewering: 'wie gymnastiek op eigen gelegenheid (d.w.z. zonder medische voorlichting en contrôle (K.V.) beoefent, doet even verkeerd en loopt evenveel gevaar als hij, die zonder deskundig voorschrift medicijnen slikt.' Dit kan uitsluitend gelden voor den abnormalen mensch met een kwaal of een acute ziekte behebt, maar niet voor een normaal en gezond individu, dat alleen door het totale verwaarloozen van afzonderlijke lichaamscultuur, zijn

1) Als M. beweert: men mag dit alleen doen, *als de versnelling van het hart tot stilstand is gekomen*, vraagt Dr. Schr. 'In gemoede. wie acht zich bevoegd in die richting over zichzelf te oordeelen?' En het systeem is hiermede opnieuw veroordeeld! Maar dat belet Dr. Schr. niet op pag, 59 van 'Licht Lucht en Gymnastiek' te schrijven: 'Elk wielrijder moet nauwkeurig opletten of zijn hart verschijnselen van vermoeienis begint te vertoonen.' Gooi et maar in me pet oftewel mot je nog peultjes?

lichaam niet zoo volmaakt mogelijk heeft ontwikkeld en dezen achterstand door stelselmatige oefening wil inhalen. Gelukkig is het bewegen van al onze spieren nog niet iets zoodanig abnormaals geworden, dat het vergeleken moet worden met het gebruik van medicijnen. Juister kan lichaamsbeweging worden vergeleken met de voeding. De dokter laat zich niet in met onze dagelijksche voeding, maar bepaalt zich tot *het geven van algemeene aanwijzingen en leefregels.* Slechts voor den zieke stelt hij een nauwkeurig omschreven diëet vast. Lichaamsbeweging en voeding behooren beide tot de elementaire levensfuncties van den mensch en reguleeren als zoodanig zichzelf.

Tegenover de zeer straffe meening van Dr. Schrijver staan de meeningen van tal van doctoren, die het systeem-Müller of een ander systeem warm hebben aanbevolen of zelf een systeem hebben bedacht. Op pag. 98-101 van Müller's boekje ‘Lucht en Licht’ vindt men de zeer gunstige beoordeelingen van *Dr. Med. Bröndstedt* en van *Dr. Med. C. Heyerdahl*, waaruit ik kortheidshalve slechts het volgende citeer: ‘Het gebeurt slechts zelden, dat sterke mannen zich met schrijven bezighouden, omdat hun kracht meestal ergens anders steekt dan in de pen. Gebeurt het echter toch - men denke aan het in de laatste jaren verschenen Sandowsche systeem - dan geschiedt zulks meestal om een aanwijzing te geven hoe men sterke spieren kan krijgen, met voorbeelden, die aantoonen hoeveel armen, beenen en borst aan omvang kunnen winnen, als men deze oefeningen uitvoert. Van deze spierverheerlijking merkt men gelukkig weinig in Müller's systeem. Hij heeft, wat zeldzaam in een leek en nog veel zeldzamer in een athleet is, ingezien, dat de kracht niet in de spieren zit, maar in de ontwikkeling en harmonie van alle lichaamsorganen, en hierbij heeft hij vooral de organen van de borstkas en buikholte en de huid op 't oog.’ In zijn werk: ‘De Homoeopathie in de praktijk’ geeft *Dr. J. Voorhoeve* op pag. 118 en 119 een betoog voor de noodzakelijkheid van lichaamsbeweging. Het eindigt aldus: ‘Een doelmatige samenstelling van vrije oefeningen heeft *Dr. Sperling* in het werkje ‘*Hygiënische Ochtendtoilette*’ gegeven. Oprichten van het bovenlijf, draaien van het hoofd, de armen en de beenen, optrekken der schouders, buigen en strekken der beenen, borst- en buikademen, zelfmassage van het hoofd, den nek, het onderlijf, de armen en beenen worden in bepaalde volgorde aanbevolen. De gansche rij der oefeningen moet 's morgens vroeg gedeeltelijk in bed, gedeeltelijk bij het aankleeden worden uitgevoerd, neemt slechts een kwartier tijd in aanspraak en verhoogt bij geregelde opvolging de spankracht van het organisme op duidelijk waarneembare wijze. Ook zwakke personen kunnen hiervan zonder nadeel gebruik maken.’

Zoo heb ik hier nog voor mij liggen een werk van *Dr.* Reinhard Gerling, ‘De Volmaakte Mensch,’ dat een afgerond systeem geeft van 19 oefeningen, een zeer bruikbaar boek. Alleen is het systeem lang zoo eenvoudig en consequent niet doorgedacht als dat van Müller. *Dr.* Antzenius beveelt in ‘Physical Culture’ (overigens een rommelig en slecht geschreven werk) het systeem Sandow warm aan. Ook Dr. Jaerschky, wiens reeds meermalen genoemd boek door Dr. Schrijver is ‘bewerkt,’ heeft een systeem bedacht, dat de bewerker evenwel om de bekende redenen niet heeft opgenomen in de Hollandsche uitgaaf.

Het komt mij voor, dat ik hiermede voldoende heb aangetoond hoe inferieur de bestrijdingswijze van den medicus Schrijver is, zooals hij gemeend heeft die toe te mogen passen op den leek Müller, wat al te veel vertrouwende op de onnoozelheid van het belangstellende leekenpubliek, waarvoor hij n.l. de geweldige meeningsverschillen tusschen zijn collega's medici onderling dacht te kunnen verbergen door een vernietigende boetpredicatie tegen den stoutmoedigen leek, die zich gewaagd had in het heilig huisje van geneeskunst en hygiëne. Ik meen ook met het naast elkander plaatsen van zoo uiteenloopende oordeelvellingen van deskundigen duidelijk te hebben gemaakt, dat ‘het raadplegen van den huisarts,’ zooals Dr. Schrijver dat telkenmale aanbeveelt, ons leeken nu niet bepaald de zekerheid geeft, van in dat geval nu ook de goede raad te zullen ontvangen.

III.

Wij leeken worden van de zijde der medici en hygiënisten dagelijks overstroomd met een zee van populair-wetenschappelijke medische en hygiënische literatuur. In de eerste plaats beoogt deze algemeen ontwikkelend te werken door de verbreiding van meer kennis betreffende het menschelijk lichaam, zijn levensfuncties en levensvoorwaarden. In de tweede plaats betoogt zij de noodzakelijkheid eener hygiënische levenswijs, voornamelijk ter voorkoming van ziekten. In de derde plaats poogt zij een steun te zijn voor den medicus in zijn strijd niet alleen tegen hygiënische wantoestanden in de maatschappij, maar ook in zijn strijd tegen de achterlijke en gevaarlijke kwakzalversbegrippen op het gebied der eigenlijke geneeskunst (therapie), zooals die nog bij een groot deel van het publiek heerschen. In de vierde plaats kan zij een belangrijken steun zijn in de geneeskundige practijk van den geneesheer, omdat physiologisch niet geheel onkundigen beter in staat zijn zijn aanwijzingen op te volgen en hem reeds het stellen der diagnose zeer veel kunnen vergemakkelijken, indien zij weten, op welke gewaarwordingen en verschijnselen moet worden gelet. Terloops zij nog opgemerkt, dat de in de laatste jaren meer en meer verbreide dienst van ‘Eerste Hulp bij Ongelukken’ ook gebruik maakt van den populair-wetenschappelijk onderrichten leek.

De voordeelen van deze populair-wetenschappelijke voorlichting treden voldoende in het oog en waar misschien een enkele maal een leek wat al te voortvarend is in het trekken van wat al te ver gaande en te eenzijdige conclusies, daar mag toch als een feit worden aangenomen, dat slechts een zeer klein getal individuen genegen is uit zuivere principienreiterei tegen de waarschuwingen van het eigen organisme in, vast te houden aan bepaalde voor hem tot absolute waarheid verheven leefof geneesmethodes. Bovendien, aan zulke onwetenschappelijke vergissingen en eenzijdigheden maken zich niet alleen leeken schuldig, daar geneeskunst en hygiëne ook voor de ingewijden zuiver empirische wetenschappen zijn en geen wiskundige zekerheid kunnen bieden. De geneeskunst heeft bij alle volkeren en in alle tijden de grootste belangstelling van alle leeken getrokken, daar zij zonder ophouden den strijd aanbond en aanbindt met het groote, alles beheerschende mysterie

van den dood en waar in den loop der eeuwen de geneeskunst van de uitsluitend individueele ziekte-behandeling en de uitsluitende bestudeering van het individu is geworden tot een sociale wetenschap van den eersten rang en zich de bestudeering van het menschelijk ras als zoodanig en van de ziekte-teisteringen waaraan het is blootgesteld met het opsporen van alle mogelijke bestaansverbeteringen tot taak heeft gesteld, waar zij eigenlijk den stoot heeft gegeven tot die (nog altijd niet voldoend uitgebreide) voor de volksgezondheid allerbelangrijkste gemeenschapsbedrijven, als drinkwatervoorziening, vuilvernietiging, faecaliënafvoer, ontsmetting, woninginspectie enz., spreekt het vanzelf, dat alle sociaal-voelenden een levendige belangstelling bezitten voor alle vraagstukken van individueel of maatschappelijk-hygiënischen aard, temeer waar groote geleerden hebben gewezen op een voortdurenden achteruitgang van het menschelijk ras, voorzoover het zijn dierlijke functies en zijn dierlijk weerstandsvermogen betreft, juist door de werking der rusteloos voortschrijdende beschaving. In het buitengewoon interessante en leerzame boek van Dr. W. Weressajew ‘De Biecht van een practiseerend Geneesheer,’ betoogt Weressajew aan de hand van tal van voorbeelden, dat de medische wetenschap de ontwikkeling van het menschelijk lichaam, waardoor het zich zou kunnen aanpassen aan de gewijzigde levensomstandigheden, maar zulks natuurlijk alleen met opoffering van tal van ‘ongeschikte’ individuen, die thans tot schade van het ras met kunst- en vliegwerk in het leven blijven, bij voortduring bezig is te belemmeren. Hij zegt op pag. 194: ‘Wat zal er nu wel gebeuren, als iedere besmettelijke ziekte dadelijk na haar verschijnen door de geneeskunst wordt onderdrukt? Dan zal geen dier ziekten meer vat krijgen op de menschen en alleen die dooden, die de bescherming van de geneeskunst niet hebben ingeroepen. Het resultaat hiervan zal de algeheele afhankelijkheid der menschen van de geneeskunst zijn, zonder wie zij geen voet meer zullen durven verzetten. Onlangs vond ik in een tijdschrift de volgende beschouwingen over de geneeskunst der toekomst: “Men kan het menschelijk organisme slechts op ééne wijze beschutten tegen de inwerkingen van al die verschillende vergiften, die hem voortdurend door de microben worden toegevoerd, namelijk door de uitvinding van een algemeen antitoxine (tegengif), een serum dat uit al die verschillende microben gemaakt wordt. Daarvan moeten wij dan dagelijks een zekere hoeveelheid subcutaan inspuiten om op die wijze den schadelijken invloed van al die dagelijks naar binnen gebrachte microben onschadelijk te maken. Zooals de zaken nu staan, hebben wij helaas! niet de minste aanleiding tot zulke *rooskleurige verwachtingen.*” - Maar dit zou verschrikkelijk zijn! Ik zou mij iederen dag na het opstaan een dosis van dat universaal antitoxine moeten inspuiten, en zoo ik het bij toeval eens vergeten had, dan zou het onverbiddelijke vonnis luiden: “sterf!” en wel omdat de eerste de beste onnoozele bacterie het wel gauw klaar zou weten te spelen met dat van weerstandbieden afgewende organisme.’ En op pag 196: ‘Gelukkig neemt men in den laatsten tijd een nieuwe strooming in de geneeskunst waar, die veel goeds voor de toekomst belooft. In dit opzicht verdienen de proeven, om de menschen kunstmatig onvatbaar voor besmettelijke ziekten te maken, groote waardeering. Wel is het bewijs nog niet geleverd, maar waarschijnlijk bestaat

het wezen van deze immuniteit in het africhten en het oefenen van de krachten van het organisme tot een zelfstandigen strijd tegen de naar binnen dringende vergiften en microben.'

Het behoeft geen nader betoog, dat waar de zaken zóó staan, de leek een sterken aandrang in zich voelt, voor zoover in zijn vermogen, binnen te dringen in deze fundamenteele levensproblemen.

Het vraagstuk van de leekenkennis en de leekenbemoeienis op medischhygiënisch gebied zou zeer veel van zijn scherpte verliezen, indien de geneeskunde een vaststaande, onveranderlijke, hoogstens evolueerende wetenschap ware. Dit is evenwel niet zoo. Wat vandaag voor waarheid geldt, is morgen leugen en dit revolutionaire karakter der geneeskunst gevoegd bij haar empirisch karakter maakt, dat haar vakkundige beoefenaars onderling zijn verdeeld. Bovendien blijft nog altijd het niet of moeilijk te vermijden feit, dat iedere zoogenaamde afgestudeerde medicus in de praktijk en ten koste van tal van vergissingen, zich de noodige handigheid, bekwaamheid en ervaring in het behandelen en genezen der zieken moet eigen maken. Het boek van Dr. Weressajew is voor het grootste deel de lijdensgescheidenis van een conscientieus arts, die zich, ondanks zijn doktersbul, de handen volkomen scheef voelt staan, zoodra hij zelfstandig wordt losgelaten op de zieken.

Dr. Schrijver, die in zijn schrifturen bij herhaling den raad geeft voor allerlei kwesties en kwestietjes het advies in te winnen van den huisarts, die daarbij zelfs zeer sterk den indruk vestigt, alsof hij poogt een wat dalend prestige weer wat omhoog te werken, die b.v. schrijft: 'De huisarts is de aangewezen man tot wien men zich met vragen, die de persoonlijke gezondheid raken, zal hebben te wenden, hij zal ook die vragen het best beantwoorden.' t.a.p. 'Als men in moeilijkheden verkeert bij de beoordeeling van de uitingen van een kind, dan is er maar één betrouwbare raadsman: de arts,' enz. enz., beoordeelt een deel zijner collega's, *waaraan wij leeken zijn overgeleverd*, op de volgende wijze: 'Niet altijd echter hebben wij in de achterlijkheid der hygiënische begrippen bij het publiek een gevolg gezien van de onkunde, waarin de geneesheeren hun patiënten willens hebben gelaten. Niet zelden is die achterlijkheid een uiting van den sleurgang, dien de kennis van den arts gaat, of van den stilstand, waarin die kennis verkeert.' t.a.p. 'Het zonder veel verstand van zaken gegeven voorschrift (door den huisarts) der melkslemperij, brengt de slachtoffers er toe, ook bij den warmen maaltijd melk te drinken,' t.a.p. sprekende over het vraagstuk der menschelijke voeding en de belangrijke nieuw-verworven ervaringen op dit gebied: 'De meeste artsen zelfs hebben er niet een *blasse Ahnung* van. Wat op dit gebied tot stand gebracht, wat er al zoo geraden en afgeraden wordt, is niet veel meer dan onbesuisde bakerpraat[1)], dan overgeërfd wanbegrip.' 't Is gelukkig dat ie et zelf zegt, stel je voor dat Müller zoo es had uitgepakt! De eenige oplossing schijnt te zijn, dat we aan de

1) Vooral bakerpraat ja, men leze op pag. 171 der M. Br. over de nadeelen van de koffie: 'Alleen hij blijft binnen de perken van het geoorloofde en ongevaarlijke, die zich den plicht oplegt, het maandenlang zonder een of ander genotmiddel te stellen en het, àls hij het gebruikt, nooit nuttigt in grootere hoeveelheden dan *het allerkleinste minimum*'. Curs. van mij K.V.

hand van 's heeren Schrijver's boekje gaan onderzoeken of onze huisarts soms behoort tot het ras der onbesuisde bakerpraatjesmakers en dat wij *leeken* hem es gaan examineeren hoe het staat met zijn overgeërfde wanbegrippen! Ik vrees alleen, dat wij leeken met onze leekenlogica wat al te veel tegenstrijdige beweringen uit die boekjes zouden opdiepen. In een artikeltje 'Erfelijkheid en pessimisme' zegt hij op pag. 13 der 'Medische Brieven': 'Als wij ons, aangehitst door foutieve voorbeelden van sensatie-dichters (hij noemt even tevoren Zola en Ibsen! K.V.) voor ons zelven of onze kinderen beangst maken over het feit, dat onze moeder aan tuberculose, onze grootvader aan een geestes-afwijking heeft geleden, dan doen wij, alsof wij de wetten der erfelijkheid al heel goed kennen.' Dit belet hem evenwel geenszins op pag. 45 te schrijven: 'Men stapt vaak over het feit van dien aanleg veel te gemakkelijk heen en vergeet, dat daardoor het handelen van ons, opvoeders, nauwkeurig is bepaald.' Uitpakkende tegen den leek Müller als hij deed, vindt 'de eenvoudige leek,' zooals gij en ik, op pag. 29 van 'Licht, Lucht en Gymnastiek': 'De ademhalingstraining is tevens uitstekend te gebruiken tot het versterken der zenuwen. De Fransche *tooneelspeler* François Delsarte heeft deze methode bedacht,' en op pag. 107 der 'Medische Brieven' een artikel: 'Eten en drinken,' waaruit blijkt, dat een zekere heer Horace Fletscher, *een rijke koopman* te Venetië, zeer belangrijke onderzoekingen heeft gedaan over het vraagstuk: '*hoe* wij eten' en dat hij daarbij tot voor de wetenschap zeer belangrijke conclusies kwam, voornamelijk bestaande in het aantoonen van de noodzakelijkheid om het eten goed te kauwen. Na te hebben gesproken over 'Fletscher's groote verdiensten,' zegt Dr. Schrijver: 'Al gelooven wij nu ook nog niet alles wat Fletscher ons gelieft voor te zetten, al hebben wij de stille overtuiging dat een groot deel dier schitterende resultaten tot het artikel humbug behoort, een diepe kern van waarheid schuilt zeer stellig in de zaak.' Van humbug gesproken, men sla er 'De Biecht van een praktiseerend Geneesheer' eens op na en leze daarin de gevolgen van Professor Petrescu's nieuwe geneesmethode van croupeuse longontsteking, te behandelen met een tienmaal grootere dan de gebruikelijke dosis digitalis, het verloop van het gebruik van pental als slaap- en verdoovingsmiddel op aanraden van Professor Mehring en Dr. Holländer, de kreosootinspuitingen in de longen bij tering door Dr. Rosenbusch, de tuberculine van Koch, de gevolgen van de volledige wegneming van de schildklier enz. enz. Wat vandaag wordt aanbevolen als een universeel middel, moet morgen op grond van nieuwe ervaringen worden verworpen. *Dit kan niet anders*, maar laat Dr. Schrijver niet zoo gretig met de humbug der leeken te koop loopen. Het feit is daar, dat serieuse leeken belangrijke ontdekkingen hebben gedaan en steekhoudende methoden hebben bedacht. Onderlinge waardeering en toewijding met contrôle en critiek past den medicus als den z.g. leek.

En uitgesproken moet het worden, dat het corps medici als zoodanig en dus afgescheiden van de verderziende uitzonderingen, zich nog veel te uitsluitend heeft vastgelegd op de therapeutische behandeling van het zieke individu en te weinig sociaal voelt om op grond van de wetenschappelijke gegevens energiek den strijd aan te binden tegen maatschappelijk hygiënische wantoestanden en in het belang van uitgebreide

maatschappelijk-hygiënische voorzorg. Er is geen medicus, die niet de ellendige gevolgen van slechte woningtoestanden, slechte voeding en kleeding dagelijks onder de oogen krijgt, maar van een georganiseerd optreden van het corps tegen deze sociale misstanden in den naam van volkskracht en volksgezondheid, in den naam van de toekomst van het menschelijk ras, is geen sprake. Dit beteekent een tekort aan verantwoordelijkheidsgevoel, niet meer en niet minder. Overal zijn het arbeiders- en onderwijzersorganisaties geweest, die voor het lichamelijk welzijn der jeugd op de bres moesten springen en agiteeren tègen kinderarbeid, vóór schoolvoeding en -kleeding, vacantiekolonies, schoolbaden, schoolartsen, en slechts een enkele afzonderlijke medicus, gedreven door sociaal medegevoel, heeft hen gesteund in hun streven, maar het corps is neutraal gebleven, met een lichtelijke neiging tot wat cynische ongeloovigheid. Hoe onherkenbaar anders zou de strijd gevoerd worden tegen de tuberculose en de syphilis, indien georganiseerd het corps medici bij voortduring aandrong op het scherpst mogelijke overheidsingrijpen. *Aan dezen aandrang ware* **door leeken** *geen weerstand te bieden!* en men zou het geld vinden even zoo zeker als men het nu niet vindt, omdat de noodkreten slechts incidenteel en verward worden gehoord. Het gebrekkige gymnastiekonderwijs, de heele in staat van wording verkeerende organisatie der lichamelijke opvoeding van de jeugd is vrijwel in handen van leeken, zeer zeker geen ondeskundige leeken (ondanks de contradictie), maar de medici staan er onverschillig tegenover. Voor al deze hervormingen voeren de leeken een hardnekkigen strijd tegen reactionaire machten, ja, zij worden vaak, moèten vaak worden gemaakt tot politieke programpunten, terwijl het de onafwijsbare plicht is van het corps geneesheeren en hygiënisten, om in één forsch gesteld program van de bestuurslichamen in staat, provincie en gemeente op grond hunner wetenschappelijke overtuiging de invoering daarvan te eischen. Ook op dit gebied blijkt, zeer ten nadeele van de gansche menschheid, dat het oordeel en het handelen voor een groot deel worden bepaald door de maatschappelijke positie waarin de individuen (in casu de medici) verkeeren.

Als ik thans, afgescheiden van de zoo juist besproken maatschappelijkhygiënische kwesties, de vraag stel: kunnen en mogen wij als leeken oordeelen over medische vraagstukken?, dan is daarop eigenlijk slechts één antwoord: of wij kunnen of niet, wij *moeten* er over oordeelen, eerstens omdat wij tegenover de beslissingen van de medici geen willooze en gedachtelooze objecten zijn, maar als welbewuste belanghebbenden tot in ons doodsuur toe, ons afhankelijk weten van him inzicht en daarop gebaseerd handelen en tweedens omdat wij, ingelicht door de medici zelf, weten, dat verschillende opvattingen van hetzelfde verschijnsel en verschillende behandelingswijzen met elkaar strijd voeren. Ten slotte moet niet de arts, maar de leek, die het aanbelangt, kiezen vóór of tegen operatie, vóór of tegen vegetarische voeding, vóór of tegen homoeopatische, vóór of tegen hypnotische behandeling, vóór of tegen systematische lichaamsverzorging. De leek is het, die ten slotte zonder geleerd bewijs voor zijn juist inzicht, afgaande op een intuïtie, soms niet meer dan geleid door een misleidende suggestie, het vertrouwen opzegt aan een huisarts en zich tot een ander wendt.

Zeer zeker moet de therapie in het algemeen het uitsluitend terrein van den arts blijven, al zal hij, als reeds gezegd, een grooten steun vinden voor zijn behandeling in een publiek, dat een algemeen begrip bezit van constructie en werking van het menschelijk lichaam.

Door goede hygiënische voorlichting is het noodzakelijk, dat het leekenpubliek zich een oordeel vormt over de prophylactische, de voorkomende medische wetenschap, teneinde niet constant onder doktershanden te zijn en den terneerdrukkenden invloed te ondergaan van een angstvallige gezondheidszorg. Lichaamscultuur en hygiëne moeten niet uit vrees voor ziekte, maar uit wilskrachtige en vreugdige behoefte naar gezondheid en lichaamsschoonheid worden beoefend.

Als Weressajew de woorden aanhaalt die Zarathustra sprak tot hen, die een afkeer van het lichaam hadden: 'Het lichaam sluit in zich een groot verstand, een oorlog en een vrede, een kudde en een herder. Het werktuig van uw lichaam is ook uw kleine verstand; mijn broeder, wat gij geest noemt, is een klein werk- en speeltuig van uw groot verstand,' vervolgt hij: 'Hoe meer men de ziel van een z.g. intelligenten mensch leert kennen, des te minder verleidelijk en bevredigend komt u dat kleine verstand voor, dat niets gemeen wil hebben met het groote vernuft.' En als hij verder zegt: 'Zonder eenigen twijfel staat het vast dat dit vernuft door den gang van de ontwikkeling der maatschappij meer en meer ten ondergang gedoemd is, dat er ten minste in de naaste toekomst geen kans meer is voor zijn weer op den voorgrond treden. De groote steden leveren de waarborgen op voor de algemeene bevrijding van het menschdom. Wezenlijken grond hebben alleen maar de toekomstphantasiën van Bellamy. Deze toekomst, hoe verblijdend zij ook ten opzichte van ons maatschappelijk leven mag zijn, is in betrekking tot het leven van het organisme zelf hopeloos droevig en treurig. Het leven zal dan zijn een absoluut ontbreken van eenige noodzakelijkheid tot physische inspanning, een voortdurend als in de weide loopen, de spieren hebben dan plaats gemaakt voor vet, het zal een kort en volstrekt onbeteekenend leven zijn zonder natuurlijkheid, zonder verren horizont,' dan geeft hij uiting aan dat vage gevoel van onbehagen, dat ons overvallen kan, als we ons zekere welbekende slappe types, aanhangers van 1001 ismen, maar zonder een sterke levensovertuiging en een gezonde levensdurf, voor den geest halen en ons indenken, of de menschheid gedoemd zou kunnen zijn om, door 'verzachting der zeden' in een dergelijk futloos bestaan ten onder te gaan en wij denken aan dat wondermooie teere lied, dat Mercy zingt in Thomas More: 'Ver over de glinsterende zeeën, verder weg dan het avondrood, voorbij de klippen van strijd en het bare strand van den nood, voorbij aan de rots wraar de winden van den haat worden uitgebroed, drijft het zon- en schaduwbeminde eiland van Geluk op den vloed,' maar waarop wij in onze sterkste en stoutmoedigste uren toch niet volkomen zijn gestemd, omdat wij het leven niet kunnen zien en voelen als zoo een zoete spelevaart op een rimpellooze zee. Maar als Weressajew na de noodzakelijkheid van lichaamsbeweging voor de gezondheid te hebben vastgesteld, uitroept: 'Als de lichaamsarbeid in de toekomst alleen maar in sport, lawn-tennis, gymnastiek en dergelijken bestaan zal, dan zal de groote verveling over dezen z.g. arbeid de raadgevingen der dokters daarvoor noodwendig tot schande maken,'

dan geloof ik dat wij twee bemerkingen tegenover zijn pessimisme moeten stellen. In de eerste plaats, dat hij zich de mate van vrijheid, die de menschheid in deze toekomstmaatschappij zal genieten, niet in vollen omvang heeft ingedacht, omdat, zoo dit voor het lichamelijk en dus ook voor het geestelijk welzijn noodig mocht zijn, de menschheid zal kunnen afstand doen van de in dat geval ten deele gevaarlijke machine en tot den noodigen lichamelijken arbeid zal weerkeeren, maar in de tweede plaats, dat hij voorbijziet, hoe de zucht naar spel en dans en lichaamsoefening een aangeboren neiging is van den mensch, en deze zijn behoefte aan beweging volkomen zullen kunnen bevredigen, vooral, wanneer een of andere vorm van onderlinge krachtmeting daaraan ook een psychisch relief verleent en dat deze fundamenteele neiging van den mensch voor een deel onderdrukt is, door het kapitalistische stelsel, dat de menschen lichamelijk en geestelijk tot slaven heeft verlaagd, maar dat in een betere maatschappij der toekomst deze neiging zal uitgroeien tot een waarachtig harmonische lichaamscultuur als eenmaal bij de oude Hellenen.

18-5-'19.

KOOS VORRINK.

Naar aanleiding van het feit, dat de Hollandsche uitgave van ‘Mijn Systeem’ is uitverkocht, wendde ik mij tot den uitgever met het verzoek spoedig een herdruk te willen bezorgen. Hij heeft dit door contract niet in zijn hand. Ten einde toch tal van lezers, die mij vroegen of ik hen niet een exemplaar kon bezorgen, te helpen, verzoek ik hen, die een Hollandsch exemplaar bezitten en dit enkele maanden willen en kunnen missen, dit op te zenden naar de redactie. Zij, die gaarne het werkje leenden, geven zich eveneens op bij de redactie en wij laten de boekjes circuleeren met een lees- (*en oefen*-!) tijd van 2 weken.

K.V.

Meilied

Meie, komt gij weer ons harte ontroeren
Binden ons weder in 't blinkend gareel
Van uw gestrengelde bloemige snoeren,
Bannen ons leed met uw klinkende keel?

Vogels en vlinders de velden bevolken
Velden vol vouwen van paars en van goud.
Bloesems beslotene hoven bewolken,
Waar gij uw vlammende vlerk over houdt.

Meie, wij willen ons thans nog niet geven
Prijs aan uw zinnenvervoerende vreugd.
Willen nog klampe' aan de kern van het leven
Die gij omsluiert met juichen en jeugd.

Meie, wij moeten de smart nog doen wassen,
Die onze harte' heeft gekwetst en geknauwd,
Kweeken reusachtig als palmen in kassen
Dat zij uw goudene regens beschâuwt.

Meie, wij gaan haar doen rijzen in de ruimte
Dreigende zuil in het dragende land,
Dat zij de zon van uw bonte gepluimte
En het gezang uit uw zalen verbant.

Meie, wij moeten, waar gij in vergoude
Wuivende takken blij hemelwaart slaat,
Al onze wonden nog bloedende houden
Brandende hóóg op de lamp van de Haat.

Meie, wij zullen door 't zilvrig verklinken
Van uwe koren die slaap wiegen aan
Luid onze ketenen laten rinkinken
Dat wij niet droomend ter dood mogen gaan.

Meie, drijf gij als een dauw om de wereld
Stook gij veelkleurigen brand in het gras
Wij zullen denken aan 't bloed dat gepereld
Heeft aan de halmen, eer 't bloeisel daar was.

Wijl wij uitvaren in uw stralende staten
Ankert ons hart voor Verledens strand
Blijft er zich pijnen, in herdenken en haten
Tot onze dag in den ether ontbrandt?

Dan uit de vlammen van onze ellenden
Stijgen w'als dauw van uw ochtendgewaad.
Rozig omgordelend aard's kranke lenden,
Knielend, aanbidden w' uw lichtend gelaat!

MARIE W. VOS.

Fatsoen

Ve Bedrijf

De Liefde schept het Leven, en het Leven schept de Liefde; wie nooit hartstochtelik heeft liefgehad heeft nooit hartstochtelik geleefd, wie nooit hartstochtelik geleefd heeft, heeft nooit hartstochtelik liefgehad.

PERSONEN.

WIM EN JO.
LUUS.
DOMINÉ WOODBROOK.

Aan alle superieure idioten, die liet leven kennen en het dus verachten; aan alle nauwgezette philosophen, die het niet kennen en er zich dus ettelike zenuwoverspanningen aan studeren, aan alle 'praktiese' mensen, die niet over het leven nadenken maar het nemen zoals het is, zodat het leven ook hen neemt, zoals ze zijn; aan alle onpraktiese mensen, die voor het leven wegkruipen, zodat ze zichzelf bevlekken met 'n eeuwig huwelik aan hun eigen-ik; aan alle bijziende zeloten, die het leven naarstiglik ontluizen binnen een cirkeltje met 'n straal van de lengte van hun neus; aan alle himmelsblaue idealisten, die het gehele heelal met al deszelfs schepselen tegen 't naïve hart prangen, als 'n ouwe juffrouw haar lapjeskat; aan alle dik-zielige optimisten, die zich bedwelmen met de imitatie-cognac van levens-romantiek; aan alle spleen-distribuerende pessimisten, die realisten zijn uit gebrek aan ziel; aan alle hyper-individuele delvers naar stofgoud in zichzelf, wier microscoop-ogen ongevoelig zijn geworden voor alle proporties van levens-massaalheid; aan alle in dagelikse strijd verstarde vecht-hervormers, die in 't leven staan, als in 'n magazijn met gesorteerde en geprijsde ongerechtighedens; aan alle opzettelik-en-zeer-precieus-vereenzaamden, omdat ze ongeveer 'n volle handbreedte minder ver van de hemel bloeien, dan de grashalmen van hun omgeving.... salut!
Moge het Leven, dat U met een spottende glimlach aanstaart, eindelik medelijden met U krijgen en zich op Uw weg plaatsen, voor gij moeizaam zijt aangesjokt tot het einde, waar de Dood U òòk aksepteert, indien Uw ziel geen tolgeld te betalen heeft.
Gij behoeft niet bevreesd te zijn om het Leven te ontmoeten; het is niet schrikwekkend: het is een Vrouw.
Gij zult haar toelachen en gij hebt voor de eerste maal geleefd.

Dat zult gij niet straffeloos gedaan hebben, want die vrouw zal U liefhebben.
En gij allen zult leven, dat wil zeggen: gij zult dwazen zijn.
Gij levensverachters zult de grond kussen voor een blik van haar ogen; gij philosophiese zenuwlijders zult ongemotiveerdheden opstapelen als de kaartenhuisjes van uw wijsgerige theoriën.... voor 'n glimlach, gij praktiese mensen zult duizend onpraktiese dingen doen en duizend praktiese nalaten om 'n enkele flikkering van twee ogen; gij bangenvoor-het-leven zult helden worden uit.... jalousie; gij bijziende zeloten zult meer moeite besteden aan 't poetsen van uwe nieuwe bottines en 't strikken van uw sentimentele das dan aan uw wereldhervormerij; gij idealisten zult winkels met gordijnstof of potten-en-pannen afreizen en gij zult het Heelal laten versmachten als in de tijd, voordat gij er u mee bemoeide; gij optimisten zult alle vreugde missen, als Zij het in een gril verlangt; gij pessimisten zult stekeblind zijn voor alle realiteit en zult U bezondigen aan viooltjes, vergeet-mij-nietjes of poëzie-albums; gij individualisten zult het stofgoud Uwer ziel met handen vol wegwerpen als zij 'n sieraad verlangt voor haar hals; gij verzuurde vechtjassen zult naïf als kinderen zijn en hàar ongerechtigheden met devotie aanbidden; gij vereenzaamden zult geen eenzaamheid meer kennen, want Zij zal het machtigst zijn, als Gij haar droomt....
En Zij, de Vrouw, zal met U spelen als 'n kind met haar speelpopje.
En Zij heeft gelijk, Heren, want gij zijt speelpopjes. Wat duivel, gij hebt allen aan 'n stukje-leven geknutseld, alsof het 'n legprent was.... wilt gij voor vol worden aangezien? Gij staat als bijziende idioten in de tempel van de Cultus van 't Leven.... gij zoekt - kleine specialiteitjes, die gij zijt - naar uw spesiale vakjes.... en o, wanhoop! er blijken geen vakjes te zijn.... Gij wendt en keert u met bibberende knietjes, verpletterd onder de macht en de grootheid van 't Onbegrepene - de eerbied.... de aanbidding van 't Leven....
Bij Uw eerste kennismaking met het Leven, mijne Heren, zult Gij dus zeer ridicuul zijn. Dat is niet prettig, maar het went bizonder gauw en eenmaal in dit stadium zult Gij Uw belachelikheid ervaren als de hoogste levenswijsheid.
Het gaat ermee als met een koud bad, dat alleen op de duur op de juiste waarde wrordt gesteld. Inderdaad voegt het Leven in haar douche maar heel zelden wat warm water; de neutrale lauwheid, waaraan gij verslaafd zijt, Heren, is kulturele onnatuur: het Leven schroeit met kokend hete scheuten of verijst uw verbroeide bibber-bodytjes met zeewaterkoude. Geneer u niet, Heren, huivert en klappertandt en krimpt ineen; zucht, kermt en huilt zelfs, als Gij Uw geprangde gemoederen daarmee wat lucht kunt verschaffen, want dat alles is Leven. En stoort U er niet aan, bid ik U, dat het effect wat belachelik is.... heus, het is gezond.... en straks zult Ge meelachen - om anderen.... en ten slotte om Uzelf.
En leert beseffen, dat Gij tegenover het leven nimmer welwillend-neutraal kunt zijn; dat Gij het nimmer kunt beschouwen op de gepaste

afstand van 'n op alle gebeurlikheden bedacht zijn, zoals Ge 'n tijger beschouwt achter 'n burgerwacht van tralies, gedemoraliseerd door z'n hok als 'n Hollander door de demokratie; dat het Leven ook geen spijs of drank is, waarvan ge op gepaste tijden 'n mondjevol kunt nemen en dan met prijzenswaardige matigheid vasten tot U de maag kittelt; dat het evenmin 'n kruidenierswinkeltje is met vakjes voor alle waren apart en met gewichtjes en maatjes om alles áf te meten en papieren zakjes om alles er in te doen; en nóg minder 'n roman in afleveringen van drie centen met 'n voor het dageliks gebruik berekende portie liefde tegen de grimmige achtergrond van wat zwart-verlakte haat, met 'n kaartenhuis-intrigue van boosheid, die, door 'n iets machtiger complex van slingerpaden-goedheid omgeven, aan 't eind van de 52ste aflevering in mekaar stort....
Neen, Heeren, het Leven is alleronberedeneerbaarst natuurlik. Het is de ongetemde tijger, die U van achteren bespringt en lichaam en ziel openrijt, uw kostbare ziel, die Gij vertroeteld hebt als 'n schoothondje; het komt tot U als spijs en drank tot een bedelaar, die van de hand in de tand moet leven en zich vandaag behelpt met 'n kliekje snert terwijl hij zich morgen 'n paar dagen bedwelming zal zuipen aan jenever; het plaatst U niet in 'n net winkeltje, maar in 'n chaos, waarin Ge alleen na jaren van gestagen arbeid en tot het toppunt van uw kunnen opgevoerde inspanning enige redelikheid zult ontdekken; het is als 'n lied zonder woorden, dat onze ziel soms huiverend zingt, als de koude van de nacht ons omhult en we eenzaam zijn.

Mijne Heren, het is 'n hachelike toer om te proberen, zélf te leven, doch zo erg als koorddansen is het niet - en zelfs dàt is te leren.
'n Hachelik werk is wél om te leren leven met enige gratie.... doch dat komt later wel. Wie bang is uitgelachen te worden om z'n gekrabbel en z'n vallen en opstaan op het ijs zal nooit leren schaatsenrijden en zeker nimmer meedingen in 'n schoonheidswedstrijd.
En Gij, mijne Heren, die niet leven kunt en niet leven wilt, Gij dingt mee in allerlei schoonheidswedstrijden van het Leven! Vandaar, dat de prijzen, die Gij verwerft, papieren prijzen zijn, ongestempelde Oostenrijkse Kronen, die alleen fiktieve waarde hebben. Ook Uw geknutsel heeft alleen fiktieve waarde.... daar de adem van het Leven er niet is overgegaan zal de kus van het Leven er nimmer op worden gedrukt.
En die kus van het Leven, Mijne Heren, is waard om er al Uw fiksies zeer oordeelkundig voor in de asla te stoppen.
Maar zij wordt alleen verdiend, door zelf te leven, eerst misschien tegen wil en dank, later omdat het moet, ten slotte omdat Gij wilt.
En wanneer Gij tenslotte hebt geleefd, omdat gij wildet leven, dan zult Gij sterven met de kus van 't Leven op Uwe lippen.... zoals 'n kind sterft.... glimlachend tegen de Oneindigheid....
En dat is toch wel het waardigste einde.... en het beste begin?
Toneel als 't derde bedrijf. Lenteavond. Gedempt licht van gaslamp met gele kap.

Wim zit op de divan te lezen, vóór hem een klein tafeltje met boeken, tijdschriften, kandelaar met kaars. Jo staat voor de grote tafel en is druk bezig met koffiegerij. Haar boek ligt omgeslagen op de divan. Tussen het vierde en het vijfde bedrijf ligt ruim 'n jaar leven.

Eerste Toneel.

Wim, Jo.

Wim

(opziende):

Nou.... hoe stáát het met je koffie?

Jo.
Ze wordt fijn, jo.... nog 'n kwartiertje geduld.. anders is ze niet sterk genoeg....

Wim:
Nog 'n kwartier? Hoe durf je 't zeggen!

Jo.
Meneer wou wat ekstra-fijns.... daarom is wachten de boodschap....

Wim:
H'm ja.... daar heb je gelijk in.... dat lesje had ik kunnen weten....

Jo:
Hoe zo?

Wim

(glimlachend):

Omdat 'k zolang op jóu heb moeten wachten....

Jo

(spottend):

Dank voor 't ingewikkelde kompliment.... je maakt me bijna bàng..

Wim:
Dat je tégen zult vallen?

Jo:
Zo bescheiden bèn ik niet.... bovendien ken je me nu al 'n j aar of tien.. dus je veronderstelling is niet vleiend voor je ijdelheid.

Wim

(grommend):

IJdelheid is 'n vroùwelike zonde....

JO:

Vandaar dat ie speciaal onder mànnen vóórkomt....

WIM

(lachend)

Lieveling, je wordt paradoksaal.... pas maar op, dat je koffie er niet naar smaakt....

JO

(op dezelfde toon):

Lieveling, je bent te ongeduldig.... òòk al 'n vrouwelike zonde....

WIM

(ernstiger)

Van ongeduld.... kan jij me toch niet beschuldigen....

JO

(kwasi-naïf):

Meneer vindt zichzelf geduldig?

WIM:
Ik zou zo zeggen.... Ruim vier jaar verloofd.... parlementair uitgedrukt....

JO:
En nog nooit in ernst gevochten....

WIM:
Je overschat jezelf.... ik bezit zédelike middelen om je te regeren....

JO:
Waaronder ook je on-uit-put-te-lijk geduld.... ik bewonder het grenzeloos.... ondanks de blauwe plekken in m'n armen....

WIM

(springt op, pakt haar stevig bij de bovenarmen beet en trekt haar tegen zich aan):

Zwijg, dochter van Eva.... satanskind.... die blauwe plekken heb je eérlik verdiend.... ìk heb blauwe tenen van al 't bloed, dat jij eruit gezogen hebt....

JO

(medelijdend):

Arm jochie.... 't zullen wintertenen zijn....

WIM

(schudt haar wanhopig heen en weer):

En die vampier durft m'n geduld te bekladden.... Krijg ik nou koffie of niet?

JO:
Nog even.... geduld....

WIM

(ziet haar diep in de ogen; na 'n wijle met onmiskenbare stemklank):

Ik oefen al vier jaar geduld....

JO

(even kleurend):

O.... bedoel je dàt?.... Maar dat is toch eigen wil, jongen....

WIM:
Eigen wil.... jà en néén....

JO:
Waarom neen?

WIM

(zuchtend):

O kind, ik wou vaak.... dat we op 'n eilandje zaten.... ergens in Australië.... waar geen fatsoen is.... en geen kerk.... en geen burgerlike stand.... en geen kleren....

JO

(peinzend):

Van Zantens gelukkige tijd....

WIM:
Ja.... Hier vecht je je dood tegen al dat moois.... en je hebt nog niet eens de satisfaktie, te kunnen leven.... alsof de rommel er niet wás....

JO

(zacht):

Het kán niet.... is geen woord van 'n stèrke....

WIM

(laat Jo bruusk los):

Bliksems Jo.... je hebt mooi praten.... weet je wel, wat de goegemeente nòu al van ons kletst....

JO

(zacht verwijtend):

Wat doet dát er toe.... Heb ik me daaraan gestoord toen ik hier gekomen ben.... heb ik me toen niet bóven dat alles moeten plaatsen....

WIM:
Zeker.... dat heb je.... Maar dat is 'n reden te méér.... om ons geachte publiek....

(nijdig)

kristus, òns geáchte publiek.... 't lijkt wel of we toneel spelen.... om aan de praatjes van.... ons auditorium, om zo te zeggen.... geen voedsel te geven....

JO

(rustig):

Dus.... je wilt.... ons leven.... bepalen naar de praatjes van het publiek?

WIM

(zeer geërgerd):

Wat duivel nog toe.... jij stelt de zaken altijd zo bliksems eenvoudig.. dat is nou zo echt vrouwelik-kortzichtig....

(doserend)

: Kijk.... zo lang als alles laster is.... kan 't me geen bliksem schelen.... wat ze kletsen, maar als 'k wist.... zie je.... zèlf wist.... dat alles gèén laster was.... dan zou 't me hinderen....

JO

(met dezelfde irriterende kalmte):

'n Daad is alleen slecht.... als de motieven slecht zijn....

WIM

(schudt driftig het hoofd):

Wat duivel....

(hij zwijgt en schudt het van zich af; wendt zich plotseling weer op luchtige toon tot Jo)

: Hoor es schat.... je wordt me nou te zwaar op de hand.... Kijk es.... de koffie zal wel goed wezen

(zoekt in z'n portemonnaie)

Voyons.... 'k heb nog drie en dertig senten.... Wat koop je daarvoor?

JO

(strak):

Geen goeie reputatie....

WIM:
Bij God.... als die voor drie en dertig senten te koop was, ging ik er handel in drijven.... Maar ik bedoelde zoetigheid.... 'n streling voor jouw ongure tong.... en de mijne.... en geen streling des gemoeds

(rammelend)

: drie en dertig spie.... wat kóóp je daarvoor?

JO:
Als 'k er drie centen bijleg.... anderhalf ons koekjes....

WIM:
Allons dan.... en communauté des biens....

JO

(haalt haar beursje te voorschijn):

'n Treffend voorbeeld van de ongelijkheid van man en vrouw..

WIM:
Juist.... ik sta tot jou als elf tot een....

JO:
'k Ben liever één als elf....

WIM:
Denk daar stràks aan.... als de buit binnen is.... Nou.... jij mag ze hàlen schat.... Denk er om.... véél hoor!

JO

(slaat 'n shawl om en vertrekt):

'k Zal de bakker es lief aankijken....

WIM

(haar naroepend):

Doe zulks.... die man kènt je nog geen vier jaar

(Jo af)

.

Twede Toneel.[1)]

WIM

(alleen).

Wim loopt even zwijgend de kamer op en neer, gaat dan zuchtend op de divan zitten, grijpt z'n boek en staart er enkele minuten over heen; dan keilt hij het ongeduldig over de divan en springt op.

WIM

(ijsberend):

Wat bliksem.... ik vraag me wel es af.... of ik nou verstàndiger ben dan m'n brave medeburgers.... of nóg stommer.... Zìj huichelen voor alles en nog wat.... en achter de gordijntjes van d'r nette ramen, waardoor je wèl naar buiten, maar niét naar binnen

1) 'Lange monologen hebben op het moderne toneel uitgediend,' zegt de toneelkritiek. Toch zondigt Mr. Punch hier niet: immers hij schrijft geen toneelstuk, doch 'n traktaatje. De vorm daarvan ontleent hij aan de bekende dialogen tussen Hein en Kees uit de kleine klerikale pers. Hij meent dus, dat deze vorm niet anders dan 'klassiek' kan worden genoemd.

kan kijken.... doèn ze.... wat ze willen.... Wàt ze doen is meestal goor.... maar dat komt omdat ze zèlf goor zijn.... ze leven zich tenminste binnenshuis uit.... zooals ze zijn.... en alleen daarbuiten huichelen ze.... *Ik* ben zo stom.... tegen de gemeenschap nièt te huichelen.... en juist daarom ben ik genoodzaakt.... verdomme genoòdzaakt.... het juist binnenshuis wèl te doen.... Omdat ik de krankzinnige pretensie heb.... anderen.... onze brave dooie burgerij.... te leren leven.... die het intussen volstrekt niet verlangt.... mag ik m'n eigen-ik beheersen tot ik mezelf doòdgedrukt heb.... En als ik dat nog maar kòn! Maar dat medelijden in Jo's ogen.... omdat ik mezelf niet verbergen kàn.... en toch niet dúrf.... niet dùrf

(heftige gesticulatie)

Godverdomme.... dat is 'n zelfvernedering.... die niet is ùit te staan

(stapt 'n ogenblik heftig heen en weer; gaat dan min of meer loom zitten)

. En als 'k straks netjes getrouwd ben.... dat is 't fataalste.... als m'n zelfbeheersing overbodig zal zijn.... dan zal ik me weèr schamen.... omdat ik geen moèd gehad heb.... toen moèd nòdig was.... geluk te laten voorbijgaan.... tot het geen geluk meer ìs.... dat is de grondwet van onze nètte samenleving....

(somber)

onze schone maatschappij

maakt je òf slaaf.... òf martelaar.... in beide gevallen ben je ridicuul.. alleen mèns wezen is onmogelik....

(staart in gemelik nadenken voor zich uit).

'Never resist temptation: prove all things: hold fast that which is good'[1] *Dàt is de natuur van elk mens; zeker van elke man. Doch deze natuur is verworden door de oude kristelike machtspreuk; die daar diametraal tegenover slaat: 'Weersta elke verleiding, hoe schoon zij u aanlokt, want de verleiding is des duivels'*[2] *Wat betreft de invloed op waarheid, zuiverheid en natuurlikheid in seksueele verhoudingen is de laatste wereldbeschouwing gelijk te stellen met het Kapitalisme en de sterke drank.*

Want verleiding is een natuur-noodwendigheid; als voedsel en lucht. Tevens is ze kleur en geur van alle liefde.
Tooien plant en dier zich niet in schoonste pracht om te lokken? En is het niet krankzinnig-ondenkbaar, dat deze verleidingen van vorm, van kleur en van geur er zouden zijn.... om ze te weerstaan? Doch de mens is 'met Rede begaafd' en heeft dus het recht om net zolang te phylosopheeren tot hij het beter weet. Dat doèt hij ook inderdaad.... en aldus weerstaat hij alle gezonde verleiding, die schoon is, en bezwijkt voor alle ongezonde verleiding, die vuil is. Vandaar dijken-, parken-, alcoven- en bordelenliefde in diverse soorten. In onze met surrogaten-overvoerde-maatschappij zijn de seksueele surrogaten het talrijkst en vinden de meeste konsumenten. Voorwaar 'n evolutie, waarop de zonde-prekende Kristenheid trots kan zijn!
Er wordt gebeld; Wim maakt 'n driftige beweging van ongeduld als 'n zelf-kastijdende monnik, die gestoord wordt in de uitdrijving van z'n wereldsheid; dan gaat hij met tegenzin opendoen.

Derde Toneel.

WIM, LUUS.

WIM

(boven aan de trap):

Hallo....

Een matte stem van beneden:

Goeden avend.... Is Jo hier....

WIM:

Ze is even 'n boodschap doen.... Komt u zolang boven.... laat de deur maar aànstaan

(verschijnt in de opening van de deur; even later Luus. Ze is vrouw geworden in uiterlik en kleding; haar meisjesachtige spontaniteit en haar naar-ijdelheid-zwemende individualiteit mist ze volkomen; haar branieachtige zelfbespotting is weggegleden van haar pijnlike zelfbewustheid: de fatale afglijding van ironie, die smart doet smaken als wijsheid tot moedeloosheid, die van smart dageliks brood maakt).

1) Shaw.
2) Eva, enz.

Wim

(verbaasd):

O.... mevrouw Van Hoven....

(geeft haar 'n hand)

Hoe gaat het?

LUUS

(mat):

Doe me het plezier niet te mevrouwen.

WIM

(ziet haar aan; er komt ontsteltenis in z'n blik, doch hij tracht deze onmiddellik te verbergen).

LUUS

(merkt dit op en glimlacht even pijnlik):

Komt Jo gaùw terug?

WIM

(schuift met wat verlegen hulpeloosheid 'n stoel naderbij):

Ze is koekjes halen.... bij de koffie....

LUUS

(gaat zitten):

Merci

(ze speelt afwezig met de zoom van 't tafelkleed).

WIM

(hangt verlegen tegen de tafel; wil een paar maal beginnen te spreken; houdt zich telkens aarzelend in - dan kijkt Luus op; haar ogen ontmoeten die van Wim, waarop zij ze dadelik afwendt. Wim barst los):

God Luus.... wat hèb je.... wat scheelt eraan....

LUUS

(dof):

Och.... niets....

WIM

(ziet hulpeloos naar de deur; hij begrijpt, dat alleen Jo hier helpen kan; maar de stilte wordt hem toch weer te bar; hij overwint z'n schroom en legt z'n hand op Luus' schouder):

Luus

(zacht en aarzelend)

is het tuis niet in orde....

Luus

(plotseling, met haat in de ogen):

Hoe dènk je dat zo?

Wim

(aarzelend):

Wel.... als 'n vrouw als jij.... pas 'n jaar getrouwd.... zó spreekt.. dan kan het niet anders....

Luus

(dringend):

Dus je weèt niets....

Wim:
Weten.... neen.... ik veronderstel maar....

Luus

(hem vol aanziende):

Op je woórd?

Wim

(driftig):

Jezus Luus.... ik heb na je trouwen.... letterlik nièts meer van je gehoord....

Luus

(weer starend op het tafelkleed):

O.... geen nieuws is immers goed nieuws....

(stilte)

.

Wim

(afleidend):

Zou je je mantel niet even uittrekken?

Luus

(kort):

Nee.... 'k blijf niet lang

(Men hoort de voordeur dichtslaan, even later treedt Jo binnen. Luus blijft in dezelfde houding zitten; toen ze Jo heeft horen aankomen, heeft ze met moeite 'n rilling bedwongen)

.

Vierde Toneel.

WIM, JO, LUUS.

JO

(vrolik van 't portaal)

Anderhalf ons Weesper moppen.... ruim gewogen.... 'n schat van 'n man is jullie bakker

(treedt binnen)

. Zeg.... je màft toch niet.... Kijk

(ze houdt het het zakje omhoog, doch ziet tevens de bezoekster en Wims ernstig gelaat)

. Pardon....

(Luus kijkt even om, Jo krimpt ineen)

. Ben jij 't Luus

(zich beheersend, kust haar en dwingt ze zacht om op te staan)

Dat vind ik leuk, meid, dat je ons op komt zoeken.... ik heb al 'n jaar naar je verlangd.... Je blijft 'n hèle poos, hè?.... Laat 'k je mantel es uittrekken.... Wim hoort tot die soort van mannen, die aan zulke kleinigheden niet denken.... te principieel, weet je....

(trekt Luus' mantel uit; zij laat zich willoos helpen. Legt mantel en hoed op 'n stoel en trekt Luus naast zich op de divan; verbergt voortdurend iets onbestemds achter vrolik-druk-doen)

. 't Zal me benieuwen of ie koffie schenken kan

(met 'n wenk aan Wim)

Kom Savonarola, toon je aanleg voor huisvader.. en schenk ons 'n kopje koffie.... als m'n beste vriendin op bezoek is, mag jìj wel es voor huisknecht spelen.... dikwijls gebeurt 'et niet.... 'k ben even arm aan boezem- en hartsvriendinnen als aan werelds slijk.. Trouwens natuurlik.... hoe zegt het versje ook?.... Als de armoe door de deur, 't huis is ingeslopen.... is de valse vriendschap ras.... 't raam uitgekropen of zoiets.... 't versje houdt blijkbaar geen rekening met armoe op de twede étage.... hier zou de valse vriendschap z'n nek breken

(tot Luus)

Kind.... ik schaam me bijna voor mezelf.... 'k ben nog net zoo'n kletskous als vroeger.... Wim is 'n slechte leermeester in dit opzicht.... weet je?.... Maar nu jìj, hoe gaat het bij je ouders tuis....

LUUS

(onverschillig):

O.... goèd natuurlik.... net als altijd....

WIM

(heeft besluiteloos heen en weer gedraaid; komt ten slotte naar Jo):

Zeg Jo.... ik moest maar even dat boek gaan bestellen.... vind je niet.... dan ben ik over 'n half uur terug....

JO

(begrijpend):

Ja goed.... dat moest je doen.... we wachten met de koffie op je....

WIM:
Tot straks dan

(af)

.

Vijfde Toneel.

JO en LUUS.

Als Wim vertrokken is barst Luus los in een zenuwachtig huilen. Jo trekt haar zwijgend tegen zich aan, zodat Luus' hoofd tegen haar schouder rust.

LUUS

(hartstochtelik):

Jo.... hèlp me.... anders maak ik er 'n eind aan....

JO

(troostend):

Arme meid.... stort je hart maar es uit - net als vroeger....

LUUS

(dof):

Vroeger.... ja.... maar nu kan je me niet helpen.... geen mens kan me helpen.... ik bèn niet meer te helpen....

(haar lichaam schokt van niet te bedwingen snikken).

JO:

Niet zo moedeloos Luus.... Kom.... je hebt mij vroeger zo vaak moed ingesproken.... Meid, je bent nog zo jong..... en er ligt nog zoo'n groot stuk leven voor je....

LUUS

(zacht):

Helaas.... ja.... omdat ik geen moed heb....

JO

(krachtiger):

Luus, in godsnaam.... zeg me nu toch wat eraan scheelt....

LUUS

(uitbarstend):

Je wìst het immers.... je hebt me toch gewaàrschuwd.... je hebt toch gevoèld uit m'n zwijgen van 'n jaar lang.... dat je gelijk hebt gehad.... gelijk.... duizendmaal gelijk....

(dof)

dat is alles....

JO

(smartelik):

God.... Luus....

LUUS

(heftig):

Beklaag me niet.... 't is mijn eigen schuld.... de vernederingen.... die ik ondergaan heb.... heb ik zèlf gewild

(huilend)

nee.... gewild niet, Jo.... dàt moet je niet van me denken....

(dof)

wat hèb ik eigelik gewild.... heb ik wel ooit wat gewild.... o, ik ben zo afschuwelik zwak geweest.

JO:
Zeg es eerlik, Luus.... hièld je van hem?

LUUS

(starend):

Ik weèt 'et niet....

(stilte, dan rad, koortsachtig)

Je weet.... hoe ik wàs.... toen ik hem leerde kennen....

(schamper)

leerde kènnen.... toen was ik net zo beroerd als m'n vriendinnen.... dat weèt je....

JO

(nadrukkelik):

Dat is nièt zo.... Luus....

LUUS:
O ja.... dat is wèl zo.... ik verachtte mezelf.... omdat ik nèt zo was.... dat pleìt misschien voor me.... maar

(vaag gebaar)

wat hèlpt dat.... jou benijdde ik om je liefde.... misschien heb ik er niet heel vast aan geloofd.... ik geloòfde aan niet veel dingen.... maar ik begreep heel goed.... dat ik nooit een man zou vinden als jij.... omdat ik hem niet verdiende....

(als Jo wil protesteren gaat ze haastig voort)

. En ik maakte mezelf wijs.... dat 'et ook niet nodig was.... zie je.... ik vond 'n man als de jouwe voor mij te omslachtig.... en te druk.... en te veeleisend.... ik dacht, dat ik m'n eìgen weg wel gaan kon... ook als getrouwde vrouw... weèlde.... en 'n man.... die me wat huiselikheid gaf.... zonder 'n grote plaats in te nemen in m'n leven....

dat vond ik genoeg.... dat noemde ik levenswijsheid.... immers bij m'n ouders tuis is 't net zo.... en ten slotte zijn die òòk niet ongelukkig....

(langzaam)

. En toen kwam hìj.... met zijn superieure kalmte

(bitter)

dat dacht ik toèn.... ik zocht kràcht en levenswijsheid achter zijn geslotenheid.... en zelfbeheersing.... ik heb me wijs gemaakt.... dat hij nòbel moest wezen

(wanhopig)

Jo.... waarom heb ik niet naar je geluisterd.... al dat moois was berekening.... hij heeft z'n eigen-ik weggestopt.... omdat er niets anders was dan laagheid.... en ploertigheid....

(dof)

en ìk met al m'n wijsheid.... waar ik zo trots op was.... heb me laten inpakken

(heftig)

o, je weèt niet, hoe ik mezelf vervloèk....

JO:

Je hebt 'n jonge-meisjes-droom liefgehad, Luus.... jij met al je ironie was zo naief en romanties.... als 'n kind.... misschien moèst je dat daarom overkomen....

(stilte)

. Wat is er nu eigenlik gebeùrd?

LUUS

(hevig):

Gebeurd! O, als je dat wist....

(in snikken uitbarstend)

ik verdraàg het niet langer.... ik maak er liever 'n eind aan.... ik bèn niet geschikt voor kroeghoudster.... om de vrienden van m'n man te ontvangen.... ik wìl niet langer met 'n soort van minachtend medelijden door die poenen worden behandeld.... als de goèie pàrtij van m'n man.... ik wil niet langer de vernedering verdragen.... dat schuine moppen in mijn bijzijn worden begnuifd.... wat elke man, die 'n schijntje respekt voor zijn vrouw heeft, niet zou toelaten

(dof)

. Maar de vrienden wisten het immers.... ik was de goèie partij van m'n man.... ìk stelde hem in staat.... z'n lust in 'n lui leven bot te vieren.... verdere taak hàd ik niet.... dan gastvrouw te wezen.... ik was 'n soort employé in z'n huis....

(heftig)

ik ben weggelopen.... ik wàlg van m'n betrekking... als ik dan tòch dienstmeid moet wezen.... ben 'k het liever ergens anders.... waar ik nièt

(stokt en slaat in diepe schaamte de handen voor de ogen)

.

JO

(zacht, als in vrees):

Ben je nog volkomen vrij, Luus....

LUUS

(rillend):

Vrij?.... O, als je begrijpen kon.... hoe vuìl ik me voel.... Maanden geleden.... toen ik me daàrvan vrijmaakte.... heb ik me gewassen als 'n krankzinnige.... omdat ik me melaats voelde.... vuil als 'n schurftlijdster....

(met stijgende afschuw)

Jo.... als je het hoort.... ik durf het zelfs jòu niet te zeggen

(stokt, maakt zenuwachtige bewegingen met de handen, terwijl haar wijd-open ogen naar iets monsterachtigs schijnen te staren, plotseling breekt ze los, hees, haast rauw)

. Terwijl ik even de kamer uit was geweest.... en in de half-open deur stond zonder dat ze 't merkten, plaagden zijn vrienden hem.... dat ik nog geen kind kreeg.... En toen lachte hij en zei

(ineenkrimpend)

dat het geen wònder was.... jullie weet.... zei hij met z'n afschuwelike.... vieze mond.... O Jo, dat ik dàt toen pas voor 't eerst zag.... hij zei

(in een delirium van afschuw)

je weet.... dat ik al m'n kruit al verschoten heb.... O

(slaat rillend de handen voor de ogen)

toen ben ik bijna in mekaar gezakt.... al begreep ik 'et niet.... maar ik voèlde.... dat 'et wat afschuweliks

was.... En toen ik 't eindelik heb begrepen.... was het of ik het vergìf door m'n lichaam voelde trekken....

(met afgrijzen)

dat ik toèn niet de kracht gehad heb er 'n einde aan te maken....

(zakt, zacht huilend en afgetobd tegen Jo's schouder)

.

JO

(na enige stilte, opzettelik misverstaande):

Maar dat heb je toch nú gedaan....

LUUS

(wanhopig):

Ik weèt 'et niet.... o.... ik weet nièts.... ik leef als iemand zonder hersens.... en zonder wìl.... ik heb tuis niets durven zeggen.... ze zouden het niet begrepen hebben.... Mama beschouwt me als 'n logé.... natuurlik keer ik weer terug.... denkt ze.... en dat laat ze dageliks blijken.... pa is verdrietig.... voèlt meer.... maar durft de schande van 'n scheiding niet aan.... en dat is om gèk te worden Jo.... dat ik geen tuis meer heb.... dat ze me nu allemaal onherroepelik beschouwen als 'n stuk bezit van hèm.... waar ie rècht op heeft....

JO:
Je had àlles moeten vertellen, Luus, zoals je het mìj gedaan hebt.... òòk aan je ouders.... niet in de eerste plaats.... dat ze je zouden begrijpen en vrijpleiten.... maar voor jezèlf.... voor je eigen fierheid.

LUUS

(honend):

Fierheid....!

JO

(overtuigend):

Als je die verloren had, Luus, was je niet weggegaan....

(warm)

O.... ik ben zo blij.... dat je eindelik hier bent.... meid.... nu kunnen we tenminste samen een nieuw leven beginnen....

LUUS

(dof):

Een nieuw leven.... goed voor 'n roman.... ìk geloof het niet meer...

JO

(heftig):

Je gelooft het wel.... Luus

(pakt haar hevig bij de polsen)

in Godsnaam.... klem je vast aan het leven....

LUUS

(met gebogen hoofd):

Ik klem me nog alleen vast aan jou....

JO

(met 'n vreugdekreet):

Als je dat maar dòet....

(bemoedigend)

. O.... wees gerust.... ik heb kracht voor twèe.... in de eerste plaats.... keer je noòit.... noòit weer naar die man terug....

LUUS

(in 'n kreet van ongeloof aan zichzelf):

Nee.... ik wìl niet meer naar hem toe....

JO

(krachtig):

En je zùlt niet meer naar hem toe.... je màg niet.... en als je dat vàst weet.... dan moet 'n groot deel van je angst wèg zijn.... die zekerheid moèt je rust geven....

LUUS

(dof):

Ik kan niet denken.... alles is leeg....

JO

(moederlik):

Laat mìj maar voor je denken, Luus.... tot je weer bèter bent.

LUUS

(moeilik):

Ik voel me voor goèd geschonden....

JO

(overtuigend):

Dat ben je nièt.... Niemand wordt ellendig.... als ie niet ellendig worden wil.... je moet nu weer 'n weg vinden naar de mensen.... en als je die weer terugvindt.... dan zal je ze ànders zien als vroeger.... maar zèker beter....

LUUS:
Beter....?

JO

(nu weer met wat rustig overwicht):

Beter.... ik heb me straks verbaàsd over je.... hoe je over je eigen leven hebt nagedacht.... Heb je dat vroeger wel es gedaan?

LUUS:
Nee.... dàt heb 'k gewonnen....

(sarkasties)

'k Heb dus toch ièts, waarmee 'k blij kan zijn....

JO:
Later zul je merken Luus, dat je meèr gewonnen hebt.... Weet je wel.... dat jouw geval betrekkelik.... licht is.

LUUS:
Waarom?

JO

(ernstig):

Er kon 'n kind zijn, Luus.... dan werd het 'n kwestie van scheiding tussen moeder en kind.... inplaats van 'n scheiding tussen twee vreemden....

LUUS

(vaag):

Of 'n kwestie van alles verdragen.... voor 't kind....

JO:

Tot je alles verdragen moet.... òòk van 't kind....

(men hoort Wim de trap opkomen)

. Daar is Wim.... Luus, hou je nu flink....

(ziet haar in de oogen)

.... en je komt èlke dag hier, hè.... tot alles weer goed is....

LUUS

(in pijnlik ongeloof):

Tot alles weer goed is....

JO:

Je zùlt het gaan geloven.... want ìk geloof het.... ik weèt 'et zelfs...

LUUS

(zacht):

Ik wil graag komen....

Zesde Toneel.

JO, LUUS, WIM.

WIM:

Is de vergadering weer voor 't profane publiek toegankelik?....

JO

(vrolik):

We zijn ongeveer uitgepraat.... voor vandaàg ten minste.

WIM

(ironies):

'k Zou wel es willen weten, hoe jìj je voelt.... als je zo ongeveer uìtgepraat bent.

JO

(eenvoudig-weg):

Dan voel 'k me dorstig....

WIM

(oprecht-verbaasd):

Je repliek is van 'n angstwekkende logika

(gaat zitten)

. Intussen deel ik je gevoel ten volle....

JO

(gaat koffie schenken):

Je drinkt mee, Luus?

(Luus knikt zwakjes.)

Je trèft het.... want meneer wou vanavond wat extra-fijns.... mokka met Weespermoppen....

LUUS:
Ben jullie alleen....?

JO

(vrolik):

Twee dagen.... Wim's ouders zijn naar 'n congres....

LUUS

(bijna ondanks zichzelf):

Gelukkigen....

WIM

(droog):

Slaat deze opmerking op m'n ouders of op òns?

LUUS

(even lachend):

Ik dacht aan jullie.

WIM

(wanhopig):

Laten we dàn eerst de koffie even proeven....

JO

(verontwaardigd):

Ik hoop, dat je je tong eraan brandt....

(deelt de kopjes rond)

.

WIM

(trekt Jo naar zich toe en omhelst ze bizonder tederlik):

M'n allerliefste.... allerengelachtigste.... alleraanbiddenswaardigste schat.... ik voel me bij jou zo gelukkig als 'n sosiaal-patriot in Rusland....

JO

(maakt zich kordaat los en presenteert moppen):

Dan zal ik je maar uitsluiten van de voedsel-voorziening

(gaat Wim voorbij)

.

WIM:
Je ziet het Luus, mijn geluk rust op'n solide basis

(grist het zakjeuit Jo's handen)

. Ik kom alleen aan m'n portie door omverwerpingvan 't gezag....

LUUS

(staat op en zegt zacht, bijna verlegen):

Vind je goed.... als ik morgen nog es aankom....

JO:

Moet je dat vràgen.... dat is immers afgesproken?

LUUS

(terwijl Jo haar helpt aan mantel en hoed):

Ik ga nu maar naar huis.... m'n biecht doen.... hoe eer het gedaan is.... hoe beter....

(bitter)

de absolutie zal er wel aan ontbreken....

JO:

Vast doàn Luus.... je zult veìliger zijn.... als je die brug óók afgebroken hebt.... zal ik je wègbrengen?

LUUS:

Nee.... 'k ben nu rustiger.... laat me onderweg maar bedenken....

(geeft Wim 'n hand)

. Dag Wim....

WIM

(drukt al z'n medegevoel uit in oogopslag en een eenvoudig):

Dàg Luus.... tot ziens....

LUUS

(met tranen in de ogen, tot Jo):

Dag Jo.... jij moèdertje....

(bedwingt haar ontroering)

tot morgen.

(Beiden af.)

Zevende Toneel.

WIM, JO.

Jo komt stil in de kamer terug, gaat zwijgend op de divan zitten en kijkt in droevig-nadenken voor zich uit.

WIM

(bitter):

Weèr 'n kapot instrument.... het leven is één grote reparatie-zaak.... als er hier teminste nog oplappen mògelik is....

JO

(droevig):

O, het spijt me zo Wim.... dat ik nog niet èrnstiger gewaarschuwd heb.... d'r màn is 'n poèn.... 'n walgelik verlopen sujet.... die arme Luus....

WIM

(met afkeer):

Eerst vier jaar verloofd.... volmaakt volgens de goede zeden.... gewoonten en andere achtenswaardige instellingen.... toen de officieele toestemming van pa en ma.... 't geluk van hun dierbare kind ten vòlle verzekerd.... toen de ambtenaar van 't stadhuis.... had òòk niet 'et minste bezwaar en ten slotte Godes en dominé's onmisbare zegen met orgelspel uit den Hoge.... Wat ontbrak er aan?

JO

(peinzend):

Als ze nu maar flink is.... ze heeft zo weinig zòrg gekend in d'r leven.... 't werd haar altijd zo gemakkelik gemaakt.... ze heeft niet leren vèchten.... ik ben bang voor d'r....

WIM

(in machteloze woede):

Zo gaan er honderden naar de bliksem.... maar het gebeurt op de wettelik-voorgeschreven manier.... dus dat is volkòmen in òrde....

JO

(met iets als angst bij Wim schuilend):

O Wim.... wat is zo'n vergissing voor 'n vrouw.... toch vrèselik....

WIM

(hard):

Ja.... daar staèt ze nou hè.... met d'r verslonden romannetjes.... d'r salon-pianostukken.... en d'r borduurgeknutsel.... kan jìj ze wèrken leren.... zoals jìj gedaan hebt....

JO:

Daar wànhoop ik aan....

(er wordt gebeld)

.

WIM

(geïrriteerd):

Wat nòu weer.... Ze làten ons vanavend niet met rust.... 't is of ze de Weespermoppen ruiken....

JO

(gaat opendoen):

Och.... misschien een boodschap....

Wim bladert in 'n tijdschrift. Men hoort Jo de deur opentrekken. Korte woordenwisseling, dan komt iemand naar boven.

WIM

(heeft zitten luisteren, springt plotseling zeer ontstemd op):

Verdomme.... dat is Woodbrook.... Wat komt diè hier uitvoeren?

Achtste Toneel.

JO, WIM, DOMINÉ WOODBROOK.

Dominé treedt binnen met evenveel omzichtigheid als 'n poes, die met vies opgetrokken pootjes door 'n drassig weiland stapt. Toch groet hij Wim met gereserveerde beminnelikheid. Wim's tegenbeleefdheid is onmiskenbaarvijandig aan alle ideeën van naastenliefde. Jo schuift 'n stoel toe en Dominé gaat voor de grote tafel zitten. Wim blijft zijn offensieve aanleg door 'n onverschillig staande houding manifesteren en Jo zet zich na enig doelloos draaien op 'n stoel bij de tafel. Dit alles geschiedt in een zeer sympatieke stilte.

DOMINÉ

(aanvankelik zacht en weifelend):

Juffrouw Van Ommeren.... u zult me.... hoop ik.... niet kwalik nemen.... dat ik u nogmaals met 'n bezoek lastig val.... als ik voóraf mededeel.... dat 'et op uitdrukkelik.... en herhaald verlangen.... van uw vàder is.... dat ik tans hier ben....

JO

(rustig):

Ik neem u nièts kwalik, dominé....

DOMINÉ

(min of meer verrast):

Dat deed u toch vroeger wèl.... niet waar?

JO

(a. b.):

Ik heb u al mèr gezegd, dominé.... dat ik van uw goede bedoelingen overtuigd ben.... Alleen.... het resultaat ervan was altijd....

(zoekt naar 'n zacht woord).

WIM

(interpoleert liever 'n term van de vijfde graad):

Misère....

DOMINÉ

(roept al z'n zedelike grondbeginselen op, om Wim te domineren):

In de vàste overtuiging.... in uw wèlbegrepen belang te handelen.... kom ik u 'n verzoek van uw vàder overbrengen....

WIM

(achterdochtig):

Ah.... dat wil zeggen.... een of ander offer vragen....

DOMINE

(verwijdert met nobele armzwaai deze lasterlike hypothese):

Jo's vader vraàgt geen offer.... hij wil alleen.... dat.... Jo weer tuis komt.... tot uw huwelik gesloten is....

WIM

(haastig):

In welke officieele mededeling derhalve opgesloten ligt, dat de heer Van Ommeren zich niet meer tegen ons huwelik verzet....

DOMINÉ

(legt mildelik al z'n troeven op tafel):

Niet alleen meneèr Van Ommeren stemt toe in uw huwelik.... doch ook mevrouw....

WIM

(oprecht schrikkend):

Hoe me vast.... die eer overleef ik niet....

JO

(koud):

Wat is de reden van dat alles, dominé?

DOMINÉ:
Kijk es.... als ge nu tuiskomt.... Meneer De Koning staat nummer één op 'n voordracht voor onderwijzer te Amsterdam.... niet waar?....

WIM

(zo welwillend als 'n groot man, die door 'n klein blaadje geïnterviewd wordt):

Bizònder goed ingelicht....

DOMINÉ:
Dan gaat meneer De Koning toch over 'n maand of drie naar Amsterdam.... ziet u.... dan kon het huwelik 'n paar dagen daarvòòr gesloten worden.... op normàle wijze....

WIM

(onhebbelik):

Ik prefereer 'n huwelik op àbnormale wijze.

DOMINÉ

(richt zich geërgerd tot Jo):

Uw ouders gaan van de veronderstelling uit.... als zij u verzekeren... dat gij uw huwelik volgens uw wens sluiten kan.... dat gij hen dan van ùw zijde de schande zult besparen

(Wim grinnikt)

dat u niet meer in huis is.... maar bij uw aanstaande man.... wat algemeen in strijd met het fatsoen wordt geacht....

WIM

(grimmig):

Hij kan geen tièn woorden zeggen of hij belandt bij 't fatsoen....

DOMINÉ

(met onaantastbare waardigheid):

Sta mij toe, daarover mijn èigen gedachten te koesteren....

WIM

(vriendelik):

Uw eìgen gedachten.... Honderd jaar voor uw geboorte wauwelden de oude vrouwen al presies eender.... Maar enfin.... u koèstert maar...

JO

(koud):

Dus dominé.... uw voorstel betekent.... dat ik nog enkele maanden zal worden opgesloten.... bij mensen.... die als vijanden tegenover me staan.... maar me alleen fatsoenshalve dùlden....

DOMINÉ

(zeer teleurgesteld):

Och.... wat zègt u dat weer scherp en harteloos.... juffrouw Jo.... uw vader verlangt naar u.... geloóft u dat niet?.... Hij lijdt onder deze toestand.... dat moest voor u toch iets betèkenen....

(Stilte, dan heft Jo het hoofd op en zegt langzaam)

JO:

Stel nu eens dominé.... dat ik moèder moest worden.... zou m'n vader z'n voorstel dan nog doen....

DDOMINÉ

(finaal over stag):

Neen.... dàn natuurlik niet.... dan was 't hopeloos....

JO

(scherp):

Dan is 't hopeloos....

Dominé staat onmiddellik op als 'n kandidaat die voor een of andere akte gesjeesd is.

WIM

(verbaasd):

Maar Jo.... je wilt toch de indruk niet vestigen....

JO

(geeft hem 'n dringende wenk):

Stràks Wim....

DOMINÉ

(diep geschokt in z'n vertrouwen op de mensheid):

Is dàt nu het geluk.... juffrouw Jo.... dat ge gezocht hebt....

JO

(met waardige rust):

Juist dominé.... en ik heb het gevonden.

WIM

(protesterend):

Maar wat je daar zo te kennen gaf (

Jo ziet hem smekend aan

)

DOMINÉ

(tot Wim):

U durft wèl veel op uw geweten nemen, meneer....

WIM

(fel):

Bewaar uw preken voor uw gemeente, alstublieft.... ik heb ze niet nodig.... wat Jo daar zei was 'n krankzinnigheid.... zèlfs als veronderstelling....

DOMINÉ

(waardig):

Ik vind Jo's eerlikheid ten slotte nog simpatiek.... ùw houding daarentegen (

haalt de schouders op en gaat, op bovenmenselike wijze z'n gevoelens beheersend, naar de deur

).

JO

(laat hem uit):

U doet Wim onrecht dominé.... hij heeft zich niets te verwijten....

Deze opvatting van het probleem doet Dominé's betonnen zeden-magazijn trillen of er 'n granaat van de 'fleiszige Bertha' op gevallen ware. Hij verdwijnt haastig met Jo.

WIM

(ze star nastarend):

Daar stà ik voor.... daar begrijp ik geen syllabe van.... dat gaat m'n verstand te boven.... waarom Jo me daar.... door die kommissionair van d'r vader.... zo laat beledigen (

stapt in stijgende verbolgenheid heen en weer

) verdomme nog toe.... als ze nou es even nagedacht had.... morgen weet de hele stad 'et en dan onverdiend.... 'n brutale, gemène leugen (

woedend

) dat is om bliksems te worden....

Negende Toneel.

JO, WIM.

Als Jo zacht en ernstig binnenkomt stopt Wim omniddellik z'n monoloog en z'n wandeling en kijkt haar aan als iemand die recht heeft op 'n verklaring. Doch Jo zwijgt, zodat Wim uitvaart in de toon van de diepste verongelijking.

WIM:

Maar Jo.... wat 'n krankzinnigheid heb je nòu uitgehaald. Waarom die vervloekte.... gemene.... leugen.... (

neergeslagen

) Weet je wel, hoe al die brave mensen, die ons hebben uitgejouwd.... en belasterd.... en die ik altijd heb bespuwd, omdat ze te gemeen waren.... om onze echte.... hoogstaande vriendschapsverhouding.... met d'r gore zielen te kunnen indenken.... nu zullen jùbelen.... jùbelen.... omdat we toch maar gewone.... alledaagse mensen blijken te zijn.... die niet kunnen samengaan in echte.... innige vriendschap.. zònder dat.... (

warmer

). Weet je, wat je gedàan hebt.... je hebt alles weggegooid.... ik zal nou met neergeslagen ogen die vuile bende moeten ontwijken.... en dat ònverdiend.... (

stilte

). O, als je eens wist.... hoeveel moeite het me gekost heeft soms.... hoe ik m'n spieren en zenuwen heb moeten beheersen.... hoe 't soms 'n màrteling voor me was.... je niet te kunnen vragen.... waarnaar m'n hele lijf hunkerde.... hoe k m'n gloeiende kop in

koud water heb gedompeld.... om te blijven staàn.... en als me dat is gelukt.... met 'n inspanning, die jij niet begrijpen kunt, dan verwoest jij dat alles met één slag.... met je minne leugen.... en ik sta machteloos.... niemand zou me geloven als ik ontkende.... O, Jo, dat jij me dat aandoet.... jij.... de enige.... die me toch goed moest begrijpen.... die m'n zware strijd tegen 't fatsoen hebt meegevochten.. daar ben ik kapòt van.... Nou heb jij gekapituleerd met 'n leugen en ik kan er mee de schande van dragen.... (

valt op 'n stoel en duwt heftig z'n hoofd tussen z'n handen

).

JO

(gaat naar hem toe en legt haar hand op z'n schouder; zacht en ernstig).

Wim, wil je es luisteren (

Wim beweegt zich niet

) Wim, ik heb gelogen, jongen.... maar die leugen zei ik uit liefde voor jou.... voor jouw bestwil....

WIM

(trekt z'n schouder, waarop Jo's hand rust, met 'n ruk weg; heftig):

Uit liefde voor mij.... voor mijn bestwil.... maar Jo.... ben je gèk.... is het voor mijn bestwil.... dat morgen al onze brave vrienden

en kennissen de koppen bij mekaar steken om het pikante nieuws te begnuiven.... dat ik wereldwijze glimlachjes en toespelingen zal hebben te verdragen.... waartegen ik finaal machteloos zal staan.... ik zal waarachtig dat soort niet meer recht in d'r vunze ogen durven kijken.... en dat heb jij gedaan.... uit lièfde.... dàt soort liefde....

JO

(haastig):

Belaster onze liefde tenminste nièt, Wim.... 't is al erg genoeg, dat je het jezèlf doet....

WIM

(verontwaardigd):

Ik mezelf....!

JO

(ernstig):

Ja, jij jezèlf.... Och Wim.... denk es aan wat je stràks hebt gezegd.. toen je 't over je gedùld had.... moet ik dat allemaal opnemen als scherts ....neén hè.... dat meen je ernstig.... dat klinkt als'n verwijt aan mij....

WIM

(stug):

Niet aan joù.

JO

(a. b.):

Aan wie dan?

WIM:
Misschien aan mezèlf....

JO

(buigt zich vertrouwelik over hem heen):

Durf je er jezelf wel rekenschap van te geven, jongen.... waarom je dat zelfverwijt verdiént....

WIM

(heftig):

Of ik dat dùrf?.... Moest ik het al geen honderd keer gedaan hebben.. zelfs stràks nog.... toen je die boodschap deed....

JO

(met zacht verwijt):

En waarom heb je er dan nooit over gesproken tegen mìj.

WIM

(kort):

Omdat ik stérk wilde wezen....

JO

(hartstochtelik):

Och.... stérk.... jij. die altijd gevochten hebt tegen fatsoens- en zedelikheidsgehuichel.... je hebt er in je eigen leven voor gebògen.... in onze mooiste uren.... in jouw sterkste ogenblikken....

WIM

(heftig bewogen):

Ik gebogen.... noòit.... dat heb jij nu gedaan....

JO

(dwingt zich tot kalmte):

Luister jongen.... Straks heb je het zélf al gezegd.... in je drift.... en al eer.... met 'n soort zelfbespotting.... heb je je beroepen op de inspanning.... die je soms nodig had.... om mij niet meér te vragen.

En Wim.... ik wist dat al maandenlang.... 'n vrouw voelt dat dàdelik.. daarom heb ik ook begrepen, dat achter jouw spot.... smart zat....

(warmer)

o jongen, denk is aan onze mooie avenden.... als we samen gelezen hadden.... en stil zaten.... mekaar lang.... en diep in de ogen zagen.... dan was er niets tussen ons.... dat vreemd was aan ons eigen ziel.... jij zag mij.... en ik jou.... Dan stond je op Wim.... en nam me in je sterke armen.... en droeg me naar de divan.... en dan zoende je me

(heel zacht)

zoals je me had aangezien (*met iets schrijnends in de stem*) maar dàn was het uit.... dan vertroebelde jouw mooie, klare liefde.... dan dorst je niet meer jezèlf te zijn.... dan kwam je zelfbeheersing.... zoals jij jezelf wijsmaakt.... dan begon je in jezelf te debatteeren met je tegenstanders.... met de mensjes.... met het fatsoen.... en natuurlik verloòor je het.... je wendde je àf.... er kwam verwarring in je ogen. O Wim.... m'n sterke zwakke jongen.... wat was je dàn klein....

WIM

(grimmig):

Als je me straks had hooren redeneren, had je geweten.... dat ik dat zelf waarachtig wel voel

(haastig)

. Toch was 't niet àlles vrees of kleinheid.... er was òòk 'n goed element in.... ik wilde jou niet beledigen....

JO

(met iets honends):

O Wim.... wat 'n burgerlike retoriek

(zachter)

Weet je nog jongen.... als we daar zo zaten.... zwijgend....

(heel zacht)

en als jij mij in je armen nam.... Wim.... en me zoende.... hoe kòn er dan iets beledigends tussen ons bestaan.... ik dacht nog alleen aan joù... en jìj aan mij.... of eigelik dachten we in 't geheel niet.... als je mekaar zó liefhebt.... heb je geen gedachten.... en juist dat jij gìng denken.... was het einde ervan. Hoe zou jij het gevonden hebben.... als ik op zoo'n ogenblik om 'n boek had gevraagd.... of zelfs maar had gespròken....

WIM

(met zelfverwijt):

Ja.... dan was alles kapot geweest....

JO

(hartstochteliker):

Zoiets kòn eenvoudig niet.... omdat jij in zulk een ogenblik àlles voor mij was.... en ik niets voor mezèlf.... Maar ik was niet alles voor joù.... voor joù bestond er óók nog fatsoen.... en 'n lasterende buitenwacht.... en dat vond *ik* 'n belediging....

WIM

(bitter):

Denk je dan, dat *ik* niet geleden heb.... dat *ik* mezelf niet alle verwijten heb gedaan.... die jij me nu doet

(bijna bruut)

. Maar jij bent m'n vroùw niet.... en de wereld eist daarvan de konsekwenties.... hoòr je 't.... dat éist ze....

JO

(aanvankelik rustig):

En wat zijn die konsekwenties.... Wim.... Wil je die óók aanvaarden.... Weet je wel.... dat dàt de ergste belediging voor 'n vrouw is.... als de man haar opeist op 'n soort rechtsgrond.... met 'n bewijs

van de burgerlike stand.... Wie liefheeft weèt van geen recht.... en van geen tijd.... liefde komt.... als ze wil.... niet als wij willen.... (*heftig*) O, ik hàat ze zo.... die spottende glimlachjes.... en welwillende informaties op de eerste huweliksdag.... dat is voor 'n vroùw om zich doód te schamen.... daar ligt de vloek van de koop nog op.... wie dat aanneemt verlaagt liefde tot berekening.... en z'n vrouw tot een slachtoffer daarvan.... (*zacht*): Wim.... wij hebben wat beters....

WIM

(neemt Jo's beide handen en trekt haar ontroerd tegen zich aan):

Lieveling.... je hebt gelijk.... ik ben gek geweest op m'n hòog zédelik voetstuk.... m'n arduinen rots.... was 'n warme stoof van 'n burger-juffrouw.... je hebt me eràfgegooid meid.... de operatie was pijnlik.... maar nodig

(moeilik en zeer zacht)

nòdiger dan je weet....

(Jo ziet hem vragend aan, doch Wim ontwijkt haar blik en zoekt in heftige tweestrijd naar 't begin van zijn konfessie)....

Jo.... doe het licht uit.... wat ik zeggen wil.... is zo moeilik....

Jo

(z'n haren strelend):

Arme jongen

(ze staat op, steekt de kaars aan, doet daarna het gaslicht uit en troont Wim mee naar de divan; zij gaat daarop zitten, en Wim zet zich op 'n bankje aan haar voeten. Jo neemt z'n hand en beiden zien elkaar lang in de ogen).

WIM

(heftig uitbarstend):

Ook m'n zèlfbeheersing.... Jo.... was maar schìjn.... ik ben zelfs een paar maal bezweken....

(honend)

.... ìk met m'n sterkte.... hè.... waar ik zo groots op was

(smartelik)

onanie....

(verbergt z'n hoofd als in schaamte in haar schoot).

JO

(herkrijgt na smartelik gelaatsvertrekken haar zelfbeheersing; met oneindige tederheid):

Vergeef.... me.... Wim.... ìk heb òòk schuld.... ik had éér moeten spreken....

WIM

(met donkere, bijna monotone angst-stem):

O.... die nachten, Jo.... als je ontwakende mànnelikheid je lichaam in vuur zet.... je kop verhit.... je slapen doet bonsen.... als je verbeelding de koorts heeft.... en je ziet visioenen.... als op de tekeningen van Ropps.... Dan wentel je je om.... van links naar rechts.... en van rechts naar links.... of je gaat achterover liggen.... of voorover.. of je probeert de sekonden te tellen.... of te denken aan je werk.... aan 'n artiekel waaraan je bezig bent.... aan iets nuchters.... 'n wiskundevraagstuk bijvoorbeeld.... maar 't hèlpt niet.... je lichaam is sterker.. jeukprikkellingen verscheuren je aandacht.... en trekken je wil aan flarden.... en je moet dènken.... mòet denken....al maar weer aan hetzelfde.... met datzelfde niet te bevredigen verlangen.... dat je hart doet bonsen tot benauwens.... je kussen doet ritselen.... en schuren onder je slapen.... je keel dichtsnoert.... zoodat je met half-open mond ligt te hijgen

(stilte)

. En je wil smelt weg als was tussen je saamgeknepen.... gloeiende vuisten.... nog eenmaal komt je volle.. nuchtere bewustzijn in je pijnlike kop.... als morgenlicht in'n rouw-

kamer.... je wilt òpstaan.... 'n bàd nemen.... maar je hebt er de moèd niet meer toe.... en je dommelt weer wèg - half bewusteloos.... maar met koortsgloeiïngen als scheuten heet water over je ganse lichaam... en koorstvisioenen in je hamerende kop

(dof)

. En dan komt de ontspanning als'n weldaad.... met de zware versuffing als van morfine.... en langzaam komt een groote loomheid.... die rust geeft.... en je dommelt zwaar in.... met nog'n vaag nagevoel van ellende.... O.... die nachten.... die nachten....

(lange, duistere stilte)

.

JO

(met diepe ontroering):

O Wim.... wat zou het veel mooier geweest zijn.... tussen ons.... als het de waarheid geweest was.... die ik straks zei tegen die dominé... nu zijn jouw eerlike ogen troebel van smart en verwarring.... dàn zou er 'n heerlike rust tussen ons zijn.... de rustige liefde van man en vrouw...

(heel zacht)

o.... naar die rust.... naar die bevrediging.... na vier jaar wachten.... heb ik zo innig verlangd....

WIM

(begrijpend):

En daàrom zei je straks die heérlike leugen.... Jo.... daárom nietwaar?

JO

(zacht):

Ja Wim.... 't mòest.... dat voel je nu zèlf....

WIM

(in ekstase):

En ik heb je met m'n banale verwijten overlàden.... terwijl jij eerlik was.... en ik niet

(gaat naast haar op de divan zitten, slaat z'n arm om haar heen en trekt haar tegen zich aan)

O.... lieveling.... wat heb ik gehunkerd naar jou.... naar de weelde van jouw lijf.... naar de rust.... ....en de bevredigende stilte daarna.... naar jouw kus op m'n mond.... bij 't ontwaken.... O.... Jo.... als we elkaar voor 't eerst in de ogen zullen zien als man

en vrouw.... dan zal de heerlike.... rustige.... zuivere liefde die we erin zullen peilen.... ons met geluk vervullen tot in het diepste van onze ziel....

(hartstochtelik)

Jo.... nu màg je me niet langer laten wachten....

JO

(tracht zich zacht los te maken):

Nee Wim.... nu niet....

WIM

(hartstochtelik smekend):

Jo....
Jo

(staat op en zegt peinzend maar met beslissende nadruk)

: Nee Wim.... nù niet....

WIM

(springt woest op en loopt heftig de kamer op en neer, eindelik schor van aandoening):

Bah.... je speelt 't spelletje van 'n kokette vrouw.... steek het licht asjeblieft maar op.... 't sprookje is uit....ik verlang nuchterheid....

JO

(gaat naar hem toe):

Wim.... zou je willen.... dat dìt liet einde was.... van deze avend van strijd.... ach jongen.... we hebben nu gevochten.... tegen 't fatsoen.... en we hebben immers overwonnen.... laten we nu tot rustige.... eenvoudige klaarheid komen.... dat we die dingen weggegooid hebben.... als opveegsel in de vuilbak....

(heel zacht)

en dan zal je op 'n avend.... misschien wel héél gauw Wim.... weer tot me komen.... als de fiere veroveraar.... met al jouw kracht en al jouw liefde.... en zonder die andere dingen.... die we nu overwonnen hebben.... dan zullen we niet meer denken.... maar spelende.... gelukkige kinderen zijn....

WIM

(neemt Jo's beide handen en trekt haar naast zich voor de verandaramen, waardoor bleke maanglans hen omhult met koele innigheid. Een lange stilte. Eindelik zegt Wim met herwonnen zekerheid)

Lieveling.... op die avond.... zullen we eenzaam zijn als die sterrenhemel.... onberoerd door alles.... wat klein is.... er zal niets zijn als onze liefde..

JO

(hem innig omhelzend):

M'n stèrke jongen....

Het doek zakt langzaam.

18-5-'10
MR. PUNCH.

De polsslag van de tijd
door A.M. de Jong.

Wij zijn een gelukkig volk: wij hebben een regering, die de polsslag van de tijd verstaat!! Sinds November 1918 weten we dat zo zeker als dat twee maal twee vier is. Ze heeft het toen n.l. zelf der verbaasde wereld verkondigd, zo maar uit eigen beweging, zonder door iemand gedwongen te zijn, zonder beïnvloed te zijn door de houding der socialisten of de eischen dier rabauwen, enfin, 't was een spontane liefdesverklaring aan volkswil en democratie. Tot zelfs H.M., die niemand verdenken zal van ongepaste vooruitstrevendheid, verstond de polsslag van deze tijd - als men ten minste aan haar woorden meer betekenis hechten mag dan aan die van een echo. En sindsdien is herhaaldelik uit de regeregeringszetels een stem gekomen, die het had over de polsslag van deze tijd en over het verheugende verschijnsel, dat Nederland zich verheugen mocht in het bezit van een regering, die deze fameuze polsslag verstond...

Nu zal niemand ontkennen, dat de regering van Ruys de Beerebrouck, jonkheer bij de gratie Gods, ministerpresident bij de gratie van de domheid ener blinde arbeidersmassa, getoond heeft, de polsslag van de tijd te ‘verstaan.’ Maar het was een diplomatenwoord en wie gedacht heeft, dat het niet anders kon betekenen dan: ‘wij zullen toegeven aan de zeer democratiese stroming van deze tijd,’ die heeft zich belachelik gemaakt door het diplomatenzinnetje uit te leggen in een mooie betekenis. En het betekende deze keer niets meer dan wat het zei. En het zei bovendien niet alles. Er was een ‘restrictio mentalis’ en wie Loyola kent, weet wat dat betekent. Ruys kènt Loyola en wist, dat hij zedelik handelde, dat ie een pluimpje verdiende van de grote uitvinder van het Jesuïtisme, als hij verklaarde: ‘Wij verstaan de polsslag van deze tijd’ en er *in gedachten* bij voegde: ‘en zo mogelik zullen we die pols, die zo onaangenaam klopt, afsnijden....’ Maar dat zei hij natuurlik niet. Want hij was een diplomaat uit de school van de S.J.

Maar het is gebleken uit de daden dezer Kristelike regering, die de ene schandelike belachelikheid op de andere stapelt; die met de wonderlike hardnekkigheid van een seniele grijsaard, die lijdt aan een idee fixe, naar de ‘revolutie’ snort; die zich als een ontzettend afgetakelde, oermalle Don Quichotte op de zeer wankele en dom-starende Rossinant van de burgerwacht zet en de wereld bedreigt met een bordpapieren zwaard; die als een zestiende eeuwse inquisitie alle gewetensvrijheid bedreigt en ambtenaren, die het niet met de regeringspolitiek eens zijn, brodeloos wil maken; die de 32000 onderwijzers van Nederland een belediging aandoet als niemand nog ooit heeft gewaagd; die, last not least, scherprechtertje speelt in zake van kunst en een werk uit de wereldlitteratuur aan het volk onthouden wil, omdat het niet strookt met háár fossiele ideetjes over zedelikheid....

Waren wij naïef genoeg om deze regering te beschouwen als serieus strevende naar de voltooiïng van een logies zich bewegende ontwikkeling? Misschien zijn er inderdaad zulke argeloze zielen geweest. Ze zullen nu wel genezen zijn van hun onwijsgerig vertrouwen....

In het jaar 1919, aan het slot van een der meest bewogen perioden van de wereldgeschiedenis, in een tijd, die als een stormwind over de wereld vaart en vorsten, kronen en staten wegvaagt als luttel stof; aan het begin van een nieuw tijdvak, waarin de mensen zullen opgaan naar de straling van een nieuw ideaal; in een wereld die schokt en trilt van enorme overspanning; op het moment, dat een zware dreiging dof opgromt uit de saamdrommende massa's der ‘verworpenen,’ is er in Nederland een regering onder aanvoering van een primitieve Limburgse jonker, direkte zoon van de geest der zestiende eeuwse mentaliteit, en wij zien haar angstig heen en weer lopen als een mummelend besje, dat de gevaarlike krachttoeren van een stel jonge, lachende athleten wil verhinderen.... We zien het gerimpelde, bangelik huiverende, van afgeleefdheid bibberende mensje onophoudelik bezig zich belachelik te maken; haar tandeloze kaken rammelen op mekaar en tranen van machteloosheid leken uit haar glansloze oogjes om triest te verlopen in de rimpelkanaaltjes van haar tanig vel. Goden, wat een schouwspel!.... Ze is kinds geworden en houdt haar arme, machteloze handjes in de rivier om de brede, snelle stroom te stremmen....!

Onze brave, zachtzinnige regering is afkerig van geweld - zodra het van anderen komt. Ze snikt van oprechte droefheid als ze hoort van ‘een minderheid,’ die geweld wil gebruiken tegen *haar* meerderheid. En daarom maakt ze zich gereed, deze gevaarlike minderheid met geweld te onderdrukken. Het is echter een moeilik probleem, want de zekerheid, dat het leger zoo maar op het volk zou inslaan, in niet meer zo heel groot. En de snuggere kristelike regering, onder aanvoering van een roomse jonker uit Limburg (een landstreek, overvloeiend van zachtzinnigheid, zedelikheid en intellekt!), vindt de burgerwacht uit. Heerlike inventie! voortgekomen uit de aloude geest van vrijheid en kordaat handelen, ons Holland eigen! Zie deze legerscharen des Heren! Met de heldenmoed, druipend van hun knechtentronies, houden ze de wapens in hun niet zeer rustige handen. En het enige nuttige effekt dat we van deze ‘volksbewapening’ tot nu toe gezien hebben is een vele malen herhaald spotgelach, een moord op een niet-blind-gehoorzame echtgenote, en dreiggebaren van smokkelende regeringsgetrouwen tegen de grenskommiezen. Verheven eensgezindheid tegen het monster der revolutie, uw naam is burgerwacht en Ruys is uw profeet.... Maar wat zullen de muizen der burgerwacht doen, als de kat der revolutie eens werkelik zich geeuwend uitrekt en de nagels laat zien....?

Onze edelmoedige, kristelike regering heeft ook een warme liefde voor de arme. Maar groter is haar mededogen met de beklagenswaardige rijkaard. Staat er niet geschreven dat een kameel eerder door het oog van een naald zal gaan dan dat een rijke de hemel zal erven. Als ik nou kristelik minister van financiën was, zou ik die rijke misdeelden een mooie kans geven om ook in de hemel te komen, een prachtkans, dat verzeker ik u! Ik zou de schatkist vullen met hun rampzalig goud en de hemelen zouden mij prijzen! Maar minister De Vries, een kristen toch

van onverdachte kwaliteit, wendt krampachtige pogingen aan om de rijke in zijn staat van ongenade te bewaren en de kans van de arme op de hemel nog te vergroten, door hem tot op het hemd uit te plunderen. Wie zal de kronkelwegen des Heren en bovenal! die zijner verkleefde dienaren verstaan? De belastingideeën des heren De Vries lijken zeer werelds en zeer ouderwets-werelds van bedoeling, maar wie zal zeggen, of er niet teksten in de Bijbel voorkomen, die hem volkomen rechtvaardigen?.... Dat wij, socialisten, verworpenen des hemels en der aarde, er anders over denken, dat wij zijn plannen afschuwelik en immoreel, dat wij ze plat materialisties en zakkenrollerig vinden - moet daarin niet een aanwijzing gezocht worden, dat ze inderdaad diep en hoog en zuiver.... kristelik zijn?....

Onze verlichte twintigste-eeuws-kristelike regering is niet bang. Ze vaardigt oekasen uit, waarin ambtenaren, die zo brutaal zijn antiregeringspropaganda te voeren, met ontslag bedreigd worden. Of dat brutaal is van deze regering? Waarom? As je toch ‘de baas’ bent? As je toch de baas wilt blijven! As God nou toch eenmaal z'n zinnen er op gezet heeft, dat je de baas blijven zult! Alles wel beschouwd is een ambtenaar toch maar een half mens, en een minderwaardig soort staatsburger. Hij mist het recht tot staken, sommige categoriën mogen niet eens gemeenteraadslid zijn, hij is de dienaar van - de staat'.... nee, van meneer Ruys en consorten, die nou een blauwe maandag regeerders zijn geworden en die vandaag of morgen weer met muziek verdwijnen zullen. Eendagsgodheden, die op poene van brodeloosheid blind aanbeden moeten worden. Ruim-denkende kristenen, die als symbool en scepter de gouden domper voeren, het instrument van de zwarte reaktie, die geen licht duldt, die modderen wil in 't pikkedonker. Die misbruik maakt van haar haar door het volk toevertrouwde macht om dat volk te verdommen en individuen, die niet voor haar op de knieën liggen, te verdrukken en te vertrappen. Die een sfeer wil scheppen, waarin de vrije gedachte verstikken moet, waarin niets meer leeft dan de antieke, verrimpelde mummie-ideaaltjes van afgetakelde, uitgebluste geesten, waarin de slaafse gehoorzaamheid en de onderworpen vrees alleen welig gedijen. In het jaar 1919, na de orkaan van de wereldoorlog.... Jawel!....

Natuurlik maken ook het onderwijs en de onderwijzers, vooral deze soort, die staatszorg eisen, een voorwerp van hoge genegenheid dezer zwaar-kristelike regering uit. Minister de Visser, dominée van beroep, heeft dit belangrijke onderdeel der volksgemeenschap voor zijn rekening genomen.... Tientallen van jaren hebben de onderwijzers geklaagd en gekankerd over hun bedroevende toestand. Minister De Visser zou met één slag aan alle misère een einde maken en de onderwijzers eindelik eens uitheffen boven de bedruktheid van zware financiële zorg, die hun leven vergalde, hun werklust doodde, hun energiesloopte. En hij is gekomen met een ontwerp, dat een kaakslag is voor de onderwijzers, een hoon voor hun stand, een schaterlach voor him eisen. En hij heeft het nonchalant verdedigd met te zeggen, dat die onderwijzers toch eigenlik niet zo heel veel soeps zijn, dat hun opleiding nou toch niet van dien aard is, nietwaar?.... Als een dominee en een rechterlik ambtenaar schandelik betaald worden, waar halen dan de onderwijzers de belachelike moed vandaan te eisen, dat zìj, juist zìj behoorlik gehonoreerd zullen worden?...

Minister de Visser rekent met de guldens van 1913. En zegt dan, dat er een groote vooruitgang is. Ook dit is Jezuïtisme, al zijn het woorden van een dominee. De onderwijzers, die b.v. in Amsterdam voor de oorlog f 1950 salaris hadden zullen het nu moeten doen met f 2600. En niemand, ook de heer De Visser niet, zal durven beweren, dat deze f 2600 meer koopwaarde hebben of krijgen zullen dan f 1500 van voor 1914. Een *achteruitgang* dus van meer dan 25%. En een onderwijzer, die onder de nieuwe wet twintig jaar zal zijn eer hij de school binnenkomt, en dus een opleiding achter de rug moet hebben van acht jaar, zal in een grote stad de kolossale som verdienen van f 930, dat is nog geen f 18 per week. Iedereen, die zijn kinderen voor het onderwijs laat opleiden zonder kapitalist te zijn, zal opgesloten dienen te worden in Meerenberg of een soortgelijke nuttige inrichting.

De bizondere onderwijzers zullen meer ‘mogen’ verdienen, want het is aan groepen van ‘personen’ niet verboden, geld bijeen te brengen voor de eeuwige hongerlijers die men onderwijzers noemt, maar de gemeenten mogen niets doen voor hun openbaar personeel. Dat noemen ze in kristelike kringen met een grijns: ‘gelijkstelling’....

Minister de Visser is een revolutionair. Hij vergrijpt zich aan verordeningen, die op volkomen wettige wijze tot stand zijn gekomen en *maakt misbruik* van zijn ministersambt om de bestaande wet te verkrachten door een nieuwe. Wanneer een socialist iets dergelijks zou aanbevelen, zou men de waakhonden van de burgerwachten tegen hem ophitsen. Nu een kristelike minister het doet is het geoorloofd, aanbevelenswaardig, volkomen in overeenstemming met de ordonnantiën Gods. Het is zelfs democraties, want een schijnheilige Kamer-meerderheid geeft haar sanctie aan de onwettige daad en ziedaar - de eerbied voor de polsslag van de tijd!....

En zo zal men verder kunnen genieten van het schouwspel, onderwijzers te zien bukken onder de last van allerbekrompenste omstandigheden; z'n vrouw te zien sloven en zwoegen om het gezien zo'n beetje bij mekaar te houden; hem zien les geven 's avonds en 's morgens om wat bij te verdienen, hem zien solliciteren naar alle mogelike bijbaantjes, die hem elk stukje van z'n frisheid en werkkracht roven, waaraan de school zo onbeperkt behoefte heeft! In plaats van liefde voor z'n mooi beroep zal hij een afkeer gaan koesteren voor het ‘vak,’ dat hem niet eens brood geeft en toch zoveel van hem eist. Hij zal een stille woede in zich waarnemen tegen z'n ouders, die zo krankzinnig waren, hem naar de normaalschool te sturen en tegen de regeerders, die hem honend in z'n ellendige omstandigheden lieten, die hem voor de gek hielden met praatjes en schijnverbeteringen, die millioenen na millioenen versmeten aan nutteloze en gevaarlike militaire dwaasheden, die hem onbeschoftheid gaven toen hij waardering vroeg.... tegen die bekrompen, schriele, kortzichtige partijregeerders zal een haat groeien in hem, die hem eindelik brengen zal waar hij hoort: in het grote rooie leger tegen de reaktie, de domper en de brandkast....

Wat zou een kristen ook veel geld uitgeven voor onderwijs? Wat heeft ie aan een ontwikkeld, verlicht, goed opgevoed volk? Zouden ze maar niet opstandig worden en hun brave overheden wegjagen om zelf beter te regeren? Zei de prediker niet reeds: ‘Want in veel wijsheids is veel

verdriets, ende die wetenschap vermeerdert, die vermeerdert smarte'?[1)] Hou ze dom, en doe dat op sluwe wijze.

Maar wij, die geen Kristenen zijn, wij, die *mensen* zijn, wij zeggen: 'Schande over een land, dat zo zijn onderwijs verwaarloost en z'n onderwijzers hoont; schande over een regering, die met deze regeling durfde komen; schande over een meerderheid, die een dergelijke verachtelikheid tot wet helpt maken!'

En nu! Nu is het in Nederland gebeurd, dat het sombere boek van Barbusse, 'De Hel,' een boek van zeer wijde strekking en van zeer zuivere en grote menselikheid, in beslag genomen werd op grond van art. 240 van het W.v.S. 'Pornografie!'

O, het is niet flink gebeurd. Men is niet gekomen met een edikt voor het hele land. Blijkbaar (of schijnbaar) is er een procureur-generaal of een andere groot-mogol van een of andere erge hoge raad, op z'n eigen houtje aan 't overwegen gegaan en toen aan 't inbeslagnemen, hier en daar. Maar de regering heeft deze nette meneer *niet* met een stevige schop onder z'n broek uit wandelen gestuurd en dus zijn daad met haar autoriteit gedekt. Het is een beetje ontstellend. Je moet je zo langzamerhand wel een beetje gaan schamen, dat je Nederlander bent.

Wat moet dat nou eigenlik? En waar halen die meneeren de brutaliteit vandaan om op deze manier voor zedenpolitie te spelen? Waar elders dan in een katoliek blad en door een Jezuïet, is beweerd, dat 'l'Enfer' een onzedelik boek was? Is een Jezuït in eens de opperste rechter geworden in zake van kunst? Zola was, volgens de roomse moraal, een duivel in mensengedaante, maar buiten de kerk is er niemand, die zijn werk pornografie durft noemen. Nu is er Barbusse en we hebben een kristelike regering, met een roomse jonker aan 't hoofd. En zij heeft de moed, in te grijpen in de litteratuur en een groots kunstwerk voor onzedelik te verklaren. Regeren de Jezuïeten? Een poosje geleden had een Rooms blad de merkwaardige moed een lans te breken voor.... gewetensvrijheid!! Natuurlik bedoelde ze daar haar eigen gewetensvrijheid mee, niet die van anderen....

De inbeslagname van 'De Hel' zal opnieuw de Nederlandse naam in het buitenland tot een aanfluiting maken. Het is een van de schandelikste, belachelikste daden van smerige vervolgingswaanzin, die ik ken. Van de kleinste politiek ook èn van een verregaande, ongehoorde aanmatiging. Om van de weinig verheven domheid en bekrompenheid maar niet te spreken.

De psychiese gesteldheid bij het ondergaan van het sexuele leven, de geweldige teleurstelling en inzinking, die het uitleven van z'n sexuele driften na zich sleept is zeker in niet geringe mate een gevolg van de kerkelik-kristelike taktiek van geheimzinnigheid en zonde-noemen wat doodnatuurlik is. Deze wonderlike, onnatuurlike houding van de psyche tegenover het lichaam is het onderwerp van Barbusse's hel. Het is een boek, dat overvloeit van medelijden, dat rilt van smart onder de kwellingen die de mens zonder schuld ondergaat, dat weent van eenzaamheid onder de schijnbaar innigste versmelting. Barbusse is een van die zeld-

1) Hier achter te denken: 'bij de regeerders'. Salomo kende dus de restrictio mentalis ook al!

zame mensen, die de moed hebben, hun gedachten geheel uit te spreken en die daarom voor de wereld staan in een zeer ongunstige positie. Want de wereld, die nog grotendeels een wereld van Beerebroucken en procureurgeneraals is, ziet haar diepste, geheimste gedachten en driften liever niet veruiterlikt, en wie haar toch de spiegel voorhoudt, dien noemt zij een ploert en een zedeloos individu. We kennen Barbusse uit 'Le Feu' en 'Clarté' en we weten dat hij is 'een halluciné de la vérite,' een die de waarheid spreken *moèt*, krachtens zijn natuur, zijn voorbeschikking. En in de wereld der duisternis is een drager des lichts een misdadiger.

En daarom is 'De Hel' in beslag genomen als pornografie!

De kunstenaar is dus niet veilig meer voor de kristelikheid van een toevallige regering. Niet de buitenlandse en dus zeker niet de binnenlandse. Wij zullen er ons op hebben voor te bereiden, dat onze regering zal bepalen welke schrijvers wel, en welke schrijvers niet gelezen mogen worden. We zullen in ons vrije landje dus moeten dulden een censuur, een zwarte censuur van bekrompenen en ziellozen. We willen ons niet verdiepen in de gedachtebroeiïng van de meneer, die onder het lezen van 'De Hel' tot de konklusie gekomen is, dat dit boek verboden moest worden als pornografie. Hij is een geest- en zielsverwant van juffrouw Marie Koenen, die we een der vorige maanden het genoegen hadden te signaleren. De schoonheid van het diepe en duistere boek is niet tot zijn door sexuele nervositeit vergiftigde geest doorgedrongen en de naaktheid van de feiten heeft voor hem beslist....

De dompers! De domme modderaars! Als ze door de uitgever betaald waren, hadden ze geen doelmatiger reklame kunnen verzinnen!.... In Amsterdam, waar het boek *niet* in beslag genomen werd, waar de inhoud dus blijkbaar niet zedenbedervend werken kan, verkocht mijn boekhandelaar alleen de eerste dag na de sensationele inbeslagneming *over de twee honderd exemplaren* van 'De Hel.' Ik juich dat niet toe, want ik' weet, dat het boek nu in vele verkeerde handen is gekomen, in handen, waarvoor de schrijver het nooit bestemd had. Dank zij de stompzinnige regeringsdaad gaat het boek nu van hand tot hand in kringetjes, die kleverig van vuiligheid zijn, ook zonder de morele zorgen van een kristelik kabinet....

Enkele weken geleden werd Willem Kloos gehuldigd *door de regering*, met een medalje en een jaargeld. Het scheen een lichtpunt van vrijzinnige opvatting! En nu dit! Deze smerige aanval op een groot kunstwerk uit de wereldlitteratuur...

* * *

Nog nooit heb ik iets gezien, dat zo stuitend brutaal en tegelijkertijd - zo belachelik naïef was als het optreden van dit kabinet. Er is een grote, zoete troost: elke nieuwe daad van deze mensen is een nieuwe ondergraving van hun eigen positie. Ze zijn niet slimmer dan hun kollega's in Parijs en ze zullen geen ander lot ondergaan. Ze zaaien verbittering tegen hun eigen onmenskundige systemen en welig zal deze verbittering opschieten. Wij zullen het plantje verzorgen en het besproeien met de vruchtbare dauw van onze voorlichting. En het plantje zal een boom worden, die hen over het hoofd groeit en waarvan de vruchten ons in de schoot zullen vallen....

25 Mei 1919. Amsterdam.

Boekbespreking
door A.M. de Jong

Joh. C.P. Alberts:
Synthese des Gemeenen kwaads.
Bij den duivel te Gast. f 1.25.
Het werk der Droomers. f 1.25.
Idealistisch Dierendom.
't Gebaar.
Alle bij P.N. van Kampen & Zoon te Amsterdam.

De heer Alberts is een vruchtbaar man. Behalve deze vijf boeken, die Van Kampen uitgaf, vond ik tot mijn ontzetting achter in een er van nog een dozijn titels van andere werken van deze jonge schrijver, proza en poëzie, bij verschillende andere firma's verschenen. Gelukkig zijn het allemaal maar betrekkelik dunne deeltjes, maar deze productiviteit is niettemin lichtelik ontstellend.

De heer Alberts is van een beminnelike, goed schrijvende middelmatigheid. Artistieke middelmatigheid dan, wat hem een heel eind uitheft boven de meer gewone, meer verachtelike middelmatigheid der mensen-van-alle-dag! Ik kan niet zeggen, dat ik van dit werk hou. Het is me te klein, te burgerlik-idealisties, ik zou haast zeggen: te Wilson-achtig. Goed bedoeld, edelaardig, vrijzinnig, vooruitstrevend, anti-conventioneel-van-wil. De heer Alberts heeft een behoorlike afkeer van mensen, ‘die in manufacturen doen,’ hetgeen hem kenmerkt als thuisbehorende in de wereld der artiesten. Ook geeft ie blijk, te beseffen, dat het leven van een zwoegende proletariër niet mooi, niet menselik en niet redelik is. Maar veel verder reikt zijn maatschappelik inzicht niet, want we zien ‘de revolutie’ plotseling te voorschijn treden als ‘het werk der Droomers,’ heel aardig, heel beminnelik, heel goedig inderdaad en van een gezellig oppervlakkige symboolachtigheid, maar voor de moderne wereld wat al te suikerig van goedgelovigheid. Werkelik: Wilsonachtig! Want het werk van dit soort droomers gaat langs andere lijnen en bereikt andere dingen, dan deze machteloze idealisten wel menen. Het is een fataal-juist idee geweest, deze ‘droomer’ een zieke jongen te doen zijn, die nooit uit de ziekenkaner wegkomt en bij wie het leven en het licht maar spaarzaam binnen aarzelen. Het is een inderdaad ziekelike ideologie, die de wereld niet veel verder brengen zal, ondanks de oneindig goede bedoeling, ondanks de onontkenbare edelaardigheid van haar dragers.

Iets van de malle hooghartigheid van de intellectueel, de lettrée,

die ‘het volk’ niet kent, maar er du haut de sa grandeur op neerziet, heeft de heer Alberts er toe gebracht een soort ‘modern’ dierenepos te schrijven: ‘Idealistisch Dierendom.’ Er is daar maar een persoon in, die wijs en goed is: de schrijver. De hele rest is minderwaardig: de koning, tyrannieke, verwaten bulderbast, laf en wreed; de koningin, ijdel en wispelturig, ontrouw en grof van ziel, ondanks haar uiterlike fijnheid; de hoge diplomaat, Reinaert de Vos, eerste minister, gemeen intrigant, smeerlap naar alle kanten; de kroonprins, de ezel, dom en verwaand tot in het oneindige; geleerden, die zwetsen en mekaar het licht in de ogen niet gunnen; het lagere gedierte, het volk, dat zich laat bedotten, dat betoogt, schreeuwt en herriet, maar zich gemakkelik temmen laat en opnieuw de nek buigt onder het oude of nieuwe juk. Het is zuur, het is te oppervlakkig en *te weinig eenzijdig* om tot werkelik sarcasme te kunnen uitgroeien. Het bijt niet met felle tanden, het knaagt. Het toomt niet uit een groot gemoed, het kankert en schimpt uit een decadent gevoel-van-alleenlik-groot-en-wijs-te-zijn. En daarom is het klein en arrogant, zonder dieper inzicht, met enkel wat psychologie-van-individuen geschreven. Als dierenfabel is het bovendien zeer slecht, veel te ‘menselik’ en te willekeurig, slechter nog dan de vervelende Reinaert II, de slappe voortzetting van de enorm sterke oudste Reinaert. Dat huwelik b.v. van de Leeuw met de Pauw en het product van die echt: de ezel, is een belachelike willekeurigheid, die alle stemming verstoort en het verhaal plaatst buiten de sfeer, die het dierenepos omgeven moet. Het is veel te menselik geestig in mekaar gedacht, te gewild sarcasties en daardoor geworden tot een machteloosheidje.

En nu denke men niet, dat ik de heer Alberts wil afmaken, omdat ik niets aan zijn werk waardeer. Want heel veel in deze boekjes is er, dat ontroert en dat de schrijver toont als een fijn man, die ernstig de wereld aanziet en die haar fouten niet wenst te vergoeliken, maar er integendeel op wijst, ironies, sarcasties af en toe, met verontwaardiging soms ook. Hij heeft zelfs goede vonden, zoals in die kerkhofscène en in het gesprek met de duivel of in de ‘Synthese des Gemeenen Kwaads,’ dat echter ietwat grof lijkt. Maar au fond is de heer Alberts, ondanks zijn fijnen aard en zijn scherp onderscheidingsvermogen, niet sterk. Hij is min of meer decadent, een beetje ouderwets, een beetje Frans-en-Engels-op-z'n-Hollands, en erg ijdel. Hij behoort geestelik tot het uitstervend geslacht van atriesten, die zo zwaar artiest waren, dat ze maar half tot mensen uitgroeiden en die het overige deel van het mensdom bekeken met een stil-meewarige minachting, in de overtuiging, dat alleen zij en hun arbeid voor het leven iets betekenden. Dat het leven er was voor de kunst, en dat de kunstenaar alleen beschikte over de blik, die de waarheid zag en de weg, die de wereld op moest. En die ten slotte kasplanten gebleken zijn, zwak en weinig levenskrachtig, ondanks hun sterke groei.... meer virtuozen dan kunstenaars. Schrijvers, die men zou kunnen noemen: ‘Kamergeleerden van het leven.’ Morrend bekijken zij door de gekleurde vensteren van hun zielehuis het hartstochtelik woelen en streven van de wereld en spreken schone woorden, die gedoemd zijn evenwel te verklinken tussen de enge wanden hunner omslotenheid. En de wereld gaat haar gang, streeft, strijdt en lacht, daar buiten, waar de stormen de zware bomen buigen, waar de zon is en de regen. En ten

slotte wenden zij zich af en gaan voort met hun eeuwig teleurstellende arbeid van zelfkultuur, die voeren moet tot ontgoocheling, bitter en triest, tot een gevoel van miskenning, dat te deprimerender werkt, waar de overtuiging van eigen edel bedoelen zo sterk aanwezig blijft. En wij roepen van buiten en wenken hen naar ons, naar de mensen en het ruisende leven, maar ze horen ons niet. Ze missen een orgaan, en zijn bang voor het schone tumult, dat wervelt om onze daden en zij groeien voort in hun mooie, warme kooi.... Kasplanten.... Zullen wij elkaar ooit vinden?

Het ravijn
door Maurits Dekker.
Fragment.

De gevangene.

Met een schok was het door hem heen-gevaren. Het had alle spiervezels van zijn hoekig-lang lichaam doen trillen. Als takken, in den winter stramgevroren, die moeilijk bewegen in den eersten voorjaarsstorm, had hij zijn armen uitgestrekt naar het blijde licht dat door de matglazen raampjes van zijn cel naar binnen viel. En hij had gelachen met een lach die dor en hol klonk tusschen de wanden van zijn cel, tegen dat nieuwe, lieve licht, van die jonge, verre zon, dat hem kwam vertellen dat het weer lente geworden was.

Meer zag hij tusschen de kale cementen wanden van de lente niet. Maar hij had genoeg; meer verlangde hij niet. Nu wist hij dat er weer leven kwam in die lange sombere lanen, nu wist hij dat er weer vogels vlogen in dien grooten vrijen hemel, dat er 's morgens weer vlammen stegen achter het wijde veld, waar niets achter was dan lucht, eindelooze lucht, waarachter de eeuwigheid verborgen was. Nu wist hij dat er weer jonge kracht door het kleine venster binnen zou stroomen, die hem sterken zou en moed geven om verder te leven.

En hij lachte weer tegen dat goede lieve licht en zijn lach was die van een wezenlooze, die lacht tegen wondere nevelgestalten, die, voor hem alleen zichtbaar, langs zijn verdwaasde oogen heenglijden.

En het was zoo stil en zoo wonderlijk blauw in zijn ziel.

Maar plots kromde hij zijn gespierden nek en wierp zijn beenigen kop voorover. En zijn gebogen rug drukte hij tegen den wand en zijn kromme vingers klauwden langs het harde cement.

En hij brulde tegen dat duivelsche licht en hij vloekte die gloeiende zon die zijn dorren kop kwam verbranden. Er uit wilde hij, uit die cementen doodkist, weg uit die kooi waar die vervloekte blauwe lucht achter de tralies kwam lachen. Hij brulde, want hij wist dat daarbuiten de vogels begonnen te vliegen. Er uit wilde hij, want hij wist dat buiten het woud was met donkere boomen, waaronder de zon haar lichtende engelen liet dansen.

En hij sloeg met zijn gele vuist tegen de deur van zijn cel, en vloekte en huilde.

Toen kwamen twee bewakers, groote stevige kerels, die hem grepen met hun sterke handen. En zij brachten hem naar een cel waar geen licht door het venster kon vallen. Want zij wisten het wel: al vijf jaar ging het zoo, altijd als de lente kwam.

In die duistere cel mocht hij schreeuwen en brullen en slaan met zijn handen en voeten, totdat het in hemzelf duister werd en het verdriet

bij hem kwam. Dan ging hij liggen op zijn brits en huilde met schokken, zijn magere vingers tegen zijn slapen gekromd. En hij huilde stil, want hij wist dat het verdriet voor hem alleen was gekomen, dat stille duistere verdriet, dat niemand begrijpen kon, dat alleen voor hemzelf was.

In zijn donkere cel, waar niets was dan ondoordringbare duisternis, daar mocht het verdriet bij hem komen, dat lieve donkere verdriet met haar gebogen vrouwen, die in witte doorschijnende sluiers gehuld, weenend langs hem heen gingen. Daar mocht zijn moe lichaam schokken van heftig bitter geluk, daar mocht hij droomen van zijn purperen eenzaamheid en van die eindelooze leegte die om hem heen was, en waarin hij stond zoo eenzaam als een kale boom zonder bladeren in een dorre vlakte. En hij zag zijn vlakte weer, zijn eigen vlakte, dat wondere vreemde land, waar nimmer iemand was geweest en waar nimmer iemand komen zou en waarin zijn ziel doolde als een eenzame zwerver onder een onmetelijken hemel.

O, maar waarom kwam dat wilde verdriet niet en sloeg hem, sloeg hem zóó, dat hij in zijn eigen tranen stikte.

En als dat wilde krankzinnige verdriet was geweest, dan kwam zijn smart en dan werd het zoo wonderlijk rustig in hem. Dan voelde hij de ontzagwekkende ruimte die buiten zijn nauwe cel was. Dan steeg zijn geest op en zweefde door die wijde ruimte en hijzelf zat dan beneden op die kleine aarde en aanschouwde zijn ziel die zoo vrij in de ruimte zweefde. En al betastte hij dan zijn lichaam en al wist hij dat zijn handen dat deden, dan toch was alles weg, heelemaal weg, dan bleef er niets meer achter.

Als zijn blijde krachtige geest dan gelijk een vurig paard door de ruimte snelde, dan stond hij soms plotseling stil en bukte. Want hij voelde het ontzettend gewicht van die tallooze werelden op zijn schouders drukken. En hij begreep het leed van die eeuwig-duistere wonderen. Zijn fijne doorschijnende vingers strekte hij dan bevend in de ruimte en hij betastte stil die rythmen van machtige smart. En hij voelde zich hoog en blij als hij begreep dat die wereld van wonderen zich in zijn oneindige ziel openbaarde.

Maar plots viel hij dan terug en tastte bang-zoekend om zich heen en begreep, heel langzaam, dat hij de gevangene van cel 63 was.

Maar met een stillen innigen lach bedekte hij zijn borst met zijn beenige handen en beschermde de herinnering die daarbinnen verborgen lag. En hij luisterde, met zijn sterken kop terzijde gebogen en hij hoorde het zingen, héél zacht en héél ver. Ja, ja, hij hoorde het, dezelfde klank, hetzelfde rythme, héél zacht, daarbinnen in zijn ziel.

Dan lachte hij de milde weemoedstranen uit zijn oogen en snikte van smartvolle vreugde. Hij voelde het leven en strijden van die groote wereld daarbuiten en vond het terug in zijn diepste wezen. En het ‘waarom’ van dat alles rees voor hem en hij zocht het antwoord daarop in zichzelf, want hij wist dat zijn waarheid dezelfde zou zijn als die van de wereld daarbuiten. Maar als hij zijn vragen beantwoord had, dan zag hij dat elk antwoord op zichzelf weer een vraag voor hem was. En hij zag dat elk antwoord een weerlegging en een tegenspraak van het' vorige was.

En hij begon bang te worden voor het vreeslijk mysterie dat in zijn

wezen leefde en hij vreesde er voor om het evenwicht van zijn zoekende ziel te herstellen.

Hij haatte dan die wereld waarin elk wezen gekomen was om tegen zichzelf van leugen te getuigen. Hij vervloekte het uur waarin zijn geest begonnen was om in dien duisteren chaos te wroeten.

Maar zijn haat was niet persoonlijk: niet om zichzelf haatte hij die wereld. Niet omdat hij hier tusschen vier steenen wanden was opgesloten, haatte hij de menschen, die hem dat hadden gedaan. Hij vervloekte de zon niet, omdat zij scheen en omdat haar licht hem kwam herinneren aan de wijdheid en vrijheid, die buiten wachtten. Maar hij haatte het mysterie dat zijn ziel vulde en bedolf onder die eindelooze reeks vragen. Och en haten, het was geen haten wat hij deed: het was die chaotische wenteling van vragen en gedachten die een vloek over zijn lippen deed komen.

En zoo vond hij ten slotte zijn rust bij het kleine, waaraan hij nimmer wilde denken. Zijn herinnering bleef stilstaan bij de vrouw die zijn ziel had opgebouwd tot een ontzagwekkenden tempel van stilte en schoonheid. Hij wilde niet stilstaan bij dat wat hij klein noemde, zijn gehechtheid en liefde voor die wondere vrouwenziel. En hij schreeuwde dat zijn smart om het verlies van die eene vrouw te klein was, vergeleken bij het leed van die groote duistere machten. Hij schreeuwde, omdat hij de stem van zijn innigste heerlijkheid wilde verstikken en hij weende omdat hij wist dat telkenmale wanneer hij omkeek, hij de herinnering zag, die met stillen witten vinger de vrouw aanwees die zijn liefde op haar bleeke doorschijnende handen droeg. Dan vond hij ten slotte zijn rust in dat wat hij onbewust zoo lang gezocht had: zijn liefde.

Zijn liefde: dan kwam er een trek van bitterheid om zijn bleeke lippen en hij lachte om de wrange herinnering die in hem ontwaakte. Liefde, waarom was dat in zijn bestaan gekomen? Waarom was zijn leven niet leeg gebleven, met niets anders om hem heen dan dat waarover hij zijn haat kon uitstorten? Maar 't had hem zoo zacht gemaakt en zoo rustig en hij had het leven, dat dorre krakende leven, van zich afgeworpen en zich glimlachend gegeven aan dat groote stille geluk. En hij had gelachen, altijd gelachen om dat jubelend wonder, als een kind, dat voor de eerste maal die groote wijde zee ziet. Hij wàs een kind geworden, een groot sterk kind, met krachtige vuisten en heftige ontroeringen.

Maar het leven had hem niet losgelaten, het had hem geknepen, zijn strot dicht, zóó dat daarbinnen alles dreigde te stikken. Met een ruk had hij zich losgemaakt en met opgeheven kop en gebalde vuisten het leven in de oogen gezien. Als een marmeren vuistvechter had hij gestaan, gereed om te strijden voor zijn geluk. Het leven had hem niet aangegrepen, het was weggeslopen als een jakhals, die zijn prooi niet durft bespringen. Toen had Arthenis zijn sterken kop geschud en zijn armen waren slap langs zijn lichaam gevallen. Want de twijfel had haar venijn over zijn helder wezen gestrooid en hij stond wankelend, droomend te waken.

Doch zijn wonder verliet hem niet en hij ging verder, met een glimlach om de lippen en zijn hoofd naar de zon gericht.

Eens kwam de tijd dat Meaveda, die hem het geluk had gegeven, het weder terug nam. Met een lach, alsof zij niet begreep dat zij zijn

hemel aan flarden rukte en een duisteren nacht wierp om zijn heilig licht. Met een lach waarvan de boomen in het woud kraakten en waarvan zijn lichaam boog. Zij was vergeten wat hij haar gebracht had en wat hij voor immer zou missen: zijn vertrouwen.

Toen hij haar sprak, met smart in zijn ziel die zijn woorden verstikte, had zij niet begrepen. Niet begrepen, zij hoorde geen klank van die wilde donkere zee die daarbinnen in zijn borst woelde. Een echo had hij gehoord, een echo van zijn woorden uit háár mond. Zij sprak met een andere stem, met een ander geluid, dat ver weg kwam, dat buiten zijn wereld behoorde.

Maar er was een vlam voor hem gerezen, die alles fel belichtte, met het licht van een purperen bliksemflits. En in zijn kop waren de klokken beginnen te luiden met donkere klanken van vreemden krankzinnigen lust. Toen had hij gegrepen, zijn krachtige vingers om haar weeken hals geklemd. Geklauwd, alsof hij zijn verloren geluk uit die benauwde keel wilde persen. Zijn kop had hij heen en weer geschud, heftig en lang, alsof hij hem van zijn romp wilde slingeren. Met een ruk had hij haar hoofd voor het zijne gebracht en lang, heel lang in die glazen oogen gezien. En toen viel haar lichaam aan zijn voeten en zijn geluk was voor immer verzonken in die doode borst.

En weer kromde hij zijn vingers, trok ze door zijn haren en omklemde zijn strot. En hij brulde en weende zacht: hij had Meaveda zoo lief.

Vijf jaren was hij nu al hier. Vijf jaren en hij telde vijf op zijn vingers. 't Scheen hem zoo vreemd, dat hij zoo langen tijd alleen tusschen die vier muren geweest was. In 't begin had hij gedacht het geen week vol te zullen houden, hij had verwacht spoedig te zullen sterven of krankzinnig te worden. Maar hij leefde nog; alsof hij niet reeds lang gestorven was. Ja, hij had het leven nog in zijn moe lichaam en zijn herinnering was bij hem gebleven. Dat was zijn leven, die verre herinnering; het heden stond naast hem, hij zag er op neer zooals hij op het bestaan van zijn wezen neerzag. Hij zag den gevangene Arthenis eten en slapen en werken, hijzelf was daar sedert lang niet meer. Die oude Arthenis was uit dit lichaam weggegaan en dwaalde door de leegte waar hij de sympathieën dier doode menschenzielen zocht. Maar hij vond ze niet, zij waren vreemd aan zijn vreemde ziekelijke ziel. Zij vonden hem een dwaas en een boosdoener. Maar wat begrepen zij van zijn ellende en wie hunner zag ooit dien stroom van bitterheid die door zijn ziel golfde?

Een dwaas, maar zij waren dood, zij leefden niet, omdat zij het leven niet begrepen, het niet aandurfden, niet wisten wat leven was. Nooit hadden zij geleefd, niet een oogenblik. Zij waren gekerkerd binnen de enge bewegelooze grenzen van hun doodgeboren zielen. Zij hadden hun mannen en zij hadden hun vrouwen om lief te hebben zonder liefde, om dwaas te doen en te kussen en om kinderen te teelen met doode liefdelooze zielen. Want zij begrepen niet die groote oneindige liefde waar de aarde en heel het heelal van sidderde en lachte en weende. Zij hadden kerken waarin zij hun gebeden zeiden zonder devotie, tot een schijngod, zonder den god in hunzelf te kennen. Zij lachten zonder vreugde en zij weenden zonder smart. O zij hadden het leven niet gevraagd, maar zij

hadden het ook niet ontvangen, zij waren er in neergezet als groote domme dingen, die alleen maar grijpen konden en trachten het leven met hun klauwen te verpletteren. En de enkelen, die het leven hadden ontvangen, werden uit hun harde lawaaiërige maatschappij van steenen huizen en dreunende machines verbannen. Dokters hadden zij met zielen van stroo, waanwijzen die het woord 'krankzinnig' voortdurend uitspraken met den regelmaat van een gramophoon, waarop onafgebroken dezelfde plaat werd geplaatst.

Hem hadden ze onderzocht, zijn ziel hadden zij begrepen! Zelf had hij nimmer uit den wentelenden chaos die in hem was wijs kunnen worden. Men had hem gevraagd waarom hij Meaveda moest dooden. Waarom, had hij daar het recht niet toe, had hij zichzelf niet gedood toen hij dat deed? De psychiater had hem verteld dat het een daad van egoïsme was. Zeker, het was een daad van egoïsme geweest, maar hadden zij het recht daarover te oordeelen? Begrepen zij iets van die wereld van levende gedachten waarin hij met Meaveda was opgegaan? Begrepen zij dat hij zijn eigen god aan haar gegeven had? En wat wisten zij van die eeuwigheid waarin zijn liefde met het sterven van Meaveda verloren was gegaan?

O neen, mijn god, dat was het niet, hij had haar liefgehad, in haar was zijn liefde voor alles herboren. Hij moest haar behouden en daarom had hij genomen wat zijn goed recht, zijn bezit was.

En die vreemde doode poppen hadden hun kille handen tusschen hem en het wonder van zijn gestorven liefde gewroet. Ze hadden gegrepen, getracht te grijpen in de purperen diepte van zijn heilig geheim, alsof het een hoop geldstukken was waarmede zij hun vingers besmetten. Ze hadden geloerd met scherpe oogen, die een valschen schijn van leven hadden, maar waarachter een doffe dood verborgen lag. Overtuigd waren ze geweest dat zij alles, zijn ziel, zijn leven en zijn liefde begrepen hadden, maar zij hadden niet begrepen dat zij met hun weeke vingers onmachtig waren om een gat in bazalt te boren.

En er kwam een lach om zijn lippen als hij dacht aan die horde van machteloozen, die getracht hadden met hun handen zijn geest te kneden naar den vorm door hen gedacht. Er kwam een lach om zijn lippen als hij dacht aan de rechters die een vonnis over hem hadden uitgesproken. Jaren moest hij verbannen worden uit die wereld van steen en lawaai. Alsof dat een straf voor hem was, een straf voor zijn groote liefde. Maar als zij één oogenblik zijn liefde begrepen hadden, dan zouden zij hem voorgoed uit hun midden verbannen hebben. Want het zou hun verpletterd hebben, zooals het hun verpletteren zou als zij een blik in de ruimte konden werpen.

Zijn straf had hij zichzelf gegeven. Hij wilde het zelf niet weten en hardnekkig schudde hij zijn woesten kop als de gedachte daaraan bij hem opkwam. Hij wist dat zijn liefde breeder en hooger was en meer omvatte dan Meaveda's tengere gestalte. En 't was te klein om bij Meaveda's doode lichaam weenend stil te staan. Want hij wist dat zij het mooiste wat in hem was op witte handen de eeuwigheid had ingedragen. Maar als de herinnering achter hem stond en met stille woorden de taal van Meaveda sprak, dan wist hij dat er voorgoed iets van hem heen was gegaan, dan wist hij dat de eenige vrouw die hem zijn groote liefde kon

openbaren, uit zijn leven verdwenen was. Dan betastte hij zichzelf en zag dat hij een lichaam met zich mede droeg en hij sprak tot zichzelf en hoorde dat hij een stem had om zich te openbaren. En dan weende hij, want hij begreep dat hij een mensch was, een levend mensch, die leven, juichende liefde en geluk vroeg.

Dan weende hij bij de herinnering aan dat donkere uur, waarin zijn twijfel daarbinnen alles kapot had gerukt en zijn geluk met een hevigen slag had vernietigd.

En dat zou nimmer iemand begrijpen, want ieder mensch heeft zoo zijn eigen chaos en menschenoogen zijn zoo klein en er zijn zoo heel, heel weinig menschen die een plaatsje in hun lichaam hebben om een levende ziel mede te dragen.

Een enkele maal vliegt er een vogel langs Arthenis' cel. Zoo'n kleine vogel, die goudgloed op zijn wieken draagt en een zilveren belletje in den harden snavel. Zoo'n kleine vogel, die den ether met zijn fijne trillende wiekjes in beweging mag brengen. Zoo'n kleine levende, tjilpende vogel in dien oneindig grooten stillen ether.

Een klein geluidje uit dat spitse bekje is als een blauwe schittering van diamant. Een klein argeloos liedje van zoo'n deinend levend vogeltje, is als een donkerroode bloem, die op haar ranken stengel, door den wind bewogen wiegt in de schaduw van een duister woud.

Arthenis hoort die liedjes, nog lang nadat het vogeltje ze zong. En dan ziet hij met gesloten oogen, de fonkeling van blauwe diamanten en groote roode bloemen die wiegen op hun stengels.

Dan ligt hij met gevouwen handen en gesloten oogen op zijn brits en om zijn mond is een stille lach. Dan is hij als een gestorven god.

Tweede hoofstuk.
De gevangenen.
Fragment.

Iederen dag liepen de gevangenen buiten, een half uur lang. Ze mochten niet spreken en liepen stil, in rijen van twee, langs de hooge witgekalkte muren de groote binnenplaats rond. Arthenis liep niet veel meer, meestal stond hij stil en staarde met groote oogen, waaruit alle belangstelling verdwenen was, naar de rij gevangenen, die stil langs hem heengingen en niets anders meedroegen dan het doffe geluid hunner schreden.

Arthenis kende de gevangenen, allen.

De kleine met z'n wit gezicht, die de tering op z'n afgezakte schouders meedroeg. Soms kon hij Arthenis zoo lang en stil aanzien, dat deze er verdrietig van werd. Dan was het hem of er muziek uit die groote glanzende oogen kwam, stille verre muziek, een geluid alsof hooge boomen ruischten in een nachtelijk woud. Er was iets vreemds in dien blik, 't was Arthenis of hij in de ziel van dien jongen keek en daar iets heel moois en smartelijks zag, iets dat hij niet begrijpen, maar alleen aanvoelen kon. In die oogen blikken ging er iets in hem open en hij zag iets waarvan hij dacht het reeds lang vergeten te zijn. Heel ver en heel zacht hoorde hij dan de stem van Meaveda.

Er was een groote sterke kerel, met kort, donker krullend haar op zijn krachtigen kop. Hij had breede schouders en een sterke bruine nek, waarop de spierstrengen lagen als ornamenten op een bronzen vaas. Zijn handen waren als klauwen waarmede hij een boomstam had kunnen breken. In zijn oogen lag een vreemde glans, een geheimzinnige kracht, waar alles, waar hij zijn blik op richtte, voor zou moeten beven. Er lag een lamgeslagen, heftig verlangen in die oogen, een geweldige hartstocht, die alleen met geweldige middelen bedwongen kon worden. In dien grooten, breeden kop was altijd iets hevigs aan het gebeuren, daar wroette een geweldige kracht, die zich niet kon uiten in vreeselijke daden en nu daarbinnen de loome hersenen aan het kapotvreten was.

Die man had gemoord, twee menschen had hij gedood. Arthenis kon het begrijpen: veel meer menschen had die kerel moeten dooden, daarvoor was hij geboren. Hij had handen om te worgen, om leven te verstikken en armen om te beuken en brandende oogen om het leven te verteren. Arthenis kon begrijpen dat die kerel met eén slag een hersenpan te pletter sloeg, dat hij in één greep zoo'n weeke kop van een romp kon knijpen.

Soms had Arthenis een gevoel van vreeselijken afkeer van dien geweldigen moordenaar, hij was bang voor die vreeselijke zich niet bewuste kracht, die maar immer wilde vernietigen. Maar in andere oogenblikken voelde hij een stil medelijden met dat groote, domme menschdier, dan voelde hij de zuiverheid van die ziel, waarin slechts een groot

verlangen was: het verlangen om te vernietigen. Hij begreep dat die kerel ook smart moest hebben, een smart die in schijn gelijk was aan de zijne, maar die in wezen en oorzaak geheel anders was. Die man mòest vernietigen, muren moest hij te pletter slaan met zijn geweldige klauwen, ijzer moest hij breken; die enorme spieren moesten gespannen worden, tot berstens toe, zijn oogen moesten uit hun kassen puilen en de aderen op zijn kop moesten zwellen. Vernietigen moest hij, breken, zoolang totdat hij zichzelf brak, totdat in uiterste krachtsinspanning, de aderen op zijn kop zouden barsten en hij met schuim op zijn mond in doodskramp de gebalde vuisten kapot sloeg.

Maar hij zou moeten wachten, zijn lang, taai leven uit, totdat hij zou sterven, zonder die vreeselijke kracht van zich af te hebben geschud. Want die kerel zou zijn verder leven tusschen vier steenen wanden moeten leven en zijn eten, waar geen zout in was, zou hij moeten vreten uit een houten nap en van zijn vingers zou hij geen vet kunnen likken.

Eens per maand kwam een geestelijke bij Arthenis. 't Was een groote magere man, die kalm van de eene cel naar de andere ging, om in ieder hokje een beetje ellende te halen. Die man moest veel ellende kennen, want er waren in de gevangenis veel deuren en achter ieder deurtje zat een mensch en ieder mensch had zoo weer zijn eigen verdriet. 't Was wel vreemd, dat één het verdriet, al was het van ieder maar een klein beetje, van zooveel menschen kon dragen. Maar hij kende God, en dien God kenden de meeste gevangenen niet. En als je God ken, breng je hem al het leed van allen die hem niet kennen. Maar de gevangenen gaven den geestelijke niet veel verdriet, zij waren altijd alleen en als je lang alleen bent, ga je het verdriet kennen, dan weet je dat het alleen van jezelf is en dat niemand, ook God niet, het begrijpen kan.

Zoo eens per maand kwam die man bij Arthenis. Toen hij de eerste maal in de cel kwam, had Arthenis hem zijn stoel geboden, maar met een ‘neen broeder, blijf maar zitten,’ had de geestelijke zijn aanbod afgewezen en was blijven staan. Toen was hij beginnen te spreken over God en naastenliefde. In 't begin had Arthenis niet naar den zin der woorden geluisterd, hij hoorde slechts de klanken en die maakten een zachte muziek in zijn ziel. O, nimmer had hij geweten dat er zooveel mooie muziek in een menschenstem was. Nimmer had hij geweten dat die vooze monden, die immer leugen braakten, een wondere ontroering in hem konden storten. En zwijgend zag hij op tot den man die zoo zacht en met zooveel liefde voor hem stond te zingen. Hij zag een levend beeld van wit marmer met doorschijnende albasten vingers, die bevend iets liefs scheen te betasten. En in de blauwe zachte oogen van dien priester, die voortdurend naar het lichte celraam keken, zag hij een groot, stil verdriet. 't Werd hem zoo wonderlijk te moede, toen hij zijn smart in die lieve, stille oogen zag. Hij voelde iets beven in zijn borst, hij greep het vast en boog zich voorover. Want het mocht daarbinnen niet beven, dan beefde alles kapot. Maar hij vermocht niet met zijn krachtige handen de ontroering van zijn ziel vast te grijpen. Zijn oogen werden vochtig en zijn sterke vingers begonnen mee te trillen. De smart omving hem met haar zachte armen, hij begon te glimlachen en sprak zacht: ‘ja, 't is zoo goed, zoo goed.’ Het leed met haar eeuwige

liefde openbaarde zich aan hem, en die levende stille man werd voor hem een monument, een symbool waarin zich al die liefde openbaarde. Zacht nam hij het zwarte kleed van den priester in zijn handen en verborg daarin snikkend zijn hoofd.

En toen hoorde hij:

- Wees deemoedig broeder en bid tot God, want hij zal U sterken en vertroosten.

Toen de priester was heengegaan, hoorde Arthenis zijn stem nog en hij hoorde de woorden die hij gesproken had. Maar zij gaven hem de kracht niet om tot God te bidden: zij waren dof, alleen herinnering. Zij hingen in de leegte als doode dingen, zij trilden niet mee met zijn ziel. En Arthenis begreep dat het de klank van die stem was, die hem troost had gegeven en niet de woorden. Die man had over doode dingen kunnen praten, 't was hetzelfde geweest, als hij er maar met liefde over gesproken had. Och, 't was voor Arthenis hetzelfde, want zijn God leefde niet meer, hij leefde alleen voor dien priester en daarom was er liefde in zijn stem geweest, toen hij over zijn God sprak.

Die priester kwam zoo eens per maand. En toen hij voor de tweede maal kwam, bood Arthenis hem weder zijn stoel en weder bleef de ander staan. En Arthenis begon te begrijpen dat die man in iedere cel bleef staan, dat hij in iedere cel naar het raampje zou kijken, en dat hij overal zijn witte vingers op dezelfde manier bewoog en dat hij immer met dezelfde woorden over zijn God sprak.

Toen de priester voor de derde maal kwam, begreep Arthenis dat in dien man geen liefde was. Ja, misschien was een liefde in hem, maar dat was eigenlijk geen liefde meer, want het was gestorven, koud geworden. Die man had zijn God lief, zijn doode God die in hem versteend was als een onwrikbare rots. Die man kende het leed en de liefde der menschen niet, hij wilde hen leeren God lief te hebben, want hij had zijn God lief en hij had zijn geluk in God gevonden. Het Godswonder had hem opgeslokt, hij was in zijn wonder gestorven. De smart van een menschenziel, die het medevoelen van een andere, levende ziel zoekt, was hem vreemd.

Nu wist Arthenis waarom die man hem de eerste maal had ontroerd; nu wist hij waarom het zoo stil en zoo goed in hem geworden was, toen die man sprak. Hij had gemeend in den klank van die stem de trilling van een menschenziel, een levende, lijdende ziel te hooren. Maar het was een waan geweest. Eens, toen hij voor de eerste maal die groote liefde voor zijn God voelde, was er misschien iets moois en iets goeds in dien priester geweest. Maar nu was het dood en 't was alleen de herinnering aan het ontwaken van die liefde geweest, wat Arthenis had ontroerd.

En Arthenis sloeg met zijn hand op het harde tafelblad en hij schudde zijn beenigen kop. En zijn blik dwaalde door zijn cel, die zoo leeg, zoo leeg was. En hij legde zijn hand op zijn hart, dat zoo stil was. Hij perste zijn lippen op elkander en proefde den bitteren smaak van het leven. Hij sloot zijn oogen en schudde zijn hoofd heen en weer, steeds maar ‘neen.’ Hij werd niet hard en niet bitter en leefde zijn eenzaam leven verder.

De triomf der schaamteloosheid

De klokken hebben geluid. Maar zij galmden met de sombere klank van duister-dreigende stormklokken. En wij hebben hun roep verstaan! Het is vrede....

De mannen van Versailles hebben hem gebracht.

En in rouw zal de wereld deze vrede gedenken. Want het verdrag van Versailles is het graf van vele hoge idealen, die daar om hals gebracht zijn door hun eigen verkondigers. Het verdrag van Versailles is het tartende symbool van de triomf der schaamteloosheid, die nòg de wereld beheerst...

De klokken hebben geluid.... En wij, jongeren, hebben hun roep verstaan!

Wij hebben gehoord de dreigende galm, de droef-dreigende galm van deze dreunende klokken, die de storm slaan over de landen.... Wij hebben verstaan de zware, donkere stem, die in deze geweldige uren aan onze oren slaat als een stem des oordeels. En ons hart heeft getrild van ontsteltenis en toorn, en in sidderende ontroering staan wij in de drukkende atmosfeer van deze duistere dag, en weten onzen plicht.... Wij wetten het zwaard van onzen geest en zullen het voeren tot het bittere einde. Clemenceau, wij hebben uw les verstaan en nemen uw slagwoord over: ‘jusqu'au bout!’ Wij zullen niet rusten voor en aleer de macht van deze uitermate schaamtelozen gebroken ligt en wij zullen de vlam van onze geestdrift bezigen als een toorts en hun schitterende paleizen van bedrog en usurpatie aan vier hoeken in brand steken....

De klokken hebben geluid. Het is vrede. En er is rouw over de wereld.

De schaamteloosheid heeft haar triomf gevierd te Versailles en haar hogepriesters gaan uiteen en verkondigen haar heerlikheid naar de vier windstreken. Met een beving van eerbied en heilig enthousiasme in de stem roepen zij haar almacht en haar glorie uit, en de volken staren naar hen.... met onzekere blikken. Want er is bewustheid van de misdaad, en zij groeit van dag tot dag, van uur tot uur. En dit is onze stille vreugde in dit uur van rouw: de volken groeien naar het licht en de jankende hyena's van reactie en autocratie zullen als verdoemde zielen vluchten naar de sferen der duisternis.... Aan ons de taak, dit moment van stralende blijdschap te bespoedigen.... het licht zo hoog te dragen, dat het gezien worden móet....

* * *

De schaamteloosheid, die de triomf behaalde - den goden zij dank - volhardt bij haar bovennatuurlike stompzinnigheid en wèl terecht vraagt men zich af, op welke trap van verstandelike ontwikkeling de volken moeten staan, om haar nog één moment in hun midden te dulden! Met verslagenheid vraagt men zich af, hoe het mogelik zijn zal

deze alle begrips- en voorstellingsvermogen tartende blindheid te genezen! Met angst in de ziel vraagt men zich af, welke huiveringwekkende schokken men zal moeten veroorzaken om deze ontzettende slaap der geesten te doen eindigen en de bedrogenen te doen opspringen tot volle wake, dat ze de schaamtelozen, die hen regeren wegvagen van voor hun aanschijn als giftig gedierte....

De schaamteloosheid is toch waarlik niet bescheiden in haar uitingen! Zij verbergt haar gevoelens noch haar bedoelingen. Zij gilt het uit, zij schreeuwt het van de daken: 'Voortgaan wil ik op de ingeslagen weg! Bloeden zullen jullie, slaven, die heren konden zijn.... vertreden zal ik jullie als wormen, doelloos, alleen voor mijn eigen, souverein genoegen..' En de volken zwijgen en dulden. Omdat ze niet verstaan, nòg niet verstaan.... Hoe lang zal dat nog duren?....

Met een oorlogsverbond is deze schaamteloze vrede bezegeld, een dubbel oorlogsverbond van Frankrijk-Engeland, en Frankrijk-Amerika tegen Duitsland. Om Duitsland te verpletteren, als het Frankrijk ooit aanvalt zonder dat die aanval werd 'uitgelokt'.... Wat in mensentaal overgezet beduidt: 'om Duitsland te verpletteren, zodra het economies genoeg hersteld is om geacht te kunnen worden, een gevaarlik konkurrent te zijn op de wereldmarkt.' Wat het in de taal der diplomaten beduidt: 'een aanval uit te lokken,' weten we aan het voorbeeld van Servië, dat een oorlog 'uitlokte' met Oostenrijk-Hongarije, onzaliger gedachtenis.

Zo'n vodje papier wordt gekleed in woorden, als waren de samenstellers werkelik een ogenblik van plan geweest, hun woord *niet* te breken. Ziehier:[1)]

> Het zal van kracht blijven, tot dat een van de partijen opheffing vraagt. In dat geval zal de Raad de opheffing goedkeuren, in geval blijkt, dat de volkerenbond zelf voor voldoende veiligheid zal kunnen zorg dragen.

Aardig, hè? Veronderstel, dat de Raad (van de Volkerenbond) de opheffing *niet* goedkeurt, en dat de befaamde aanval komt. Dan trekt de partij, die 'opheffing vroeg,' zich van de hele kwestie niets aan, en wie zal haar dwingen? Wie heeft Italië gedwongen, z'n bondgenoten te helpen? Wie heeft de Italiaanse Rinaldo het pistool uit de hand geslagen, toen hij z'n bondgenoten in de rug aanviel?.... Verraad en trouweloosheid zijn de eeuwige wachtwoorden der diplomatenregeringen....

De heer Lloyd George, een der goden onder de schaamtelozen, heeft gesproken in het Lagerhuis. Hij heeft dingen gezegd, zo verblindend brutaal, zo ongehoord honend, dat men niet begrijpt, hoe niet met één slag het begrip doordrong tot gans het volk: 'als we dit dulden, trappen we op ons eigen hart, verkondigen onze eigen slavernij, krijten onze eigen nietswaardige domheid uit.' Men oordele:

> Hij wees op het aandeel dat het Britsche rijk in den oorlog gehad had, door 7,700,000 man tot de strijdkrachten der Geallieerden bij te dragen en 3 millioen man verliezen te lijden.

D. w.z.: hij riep voor de ogen der vergaderde volksvertegenwoordigers een visioen op, zo mensonterend bloedig, zo afgrijselik infaam, dat de duivel zelf zou huiveren; hij riep de waanzinnige kreten van smart

1) De citaten zijn knipsels uit één avondblad van de N.R.Ct.

dier millioenen ouders, weduwen en wezen op, die in waarheid deze verliezen geleden hebben.... En de vergadering brak niet uit in woedende verontwaardiging, zij trapte deze onkiese bluffer niet weg uit haar midden.... Zij was genoeg afgestompt in brute wreedheid, om hem 'levendig toe te juichen.'

> Spr. verdedigde de tijdelijke uitsluiting van Duitschland van het verbond, maar indien het toonde door het vuur van den oorlog gelouterd te zijn en inzag dat zijn staatkunde in de laatste 150 jaar een jammerlijke fout is geweest, zou het een geschikt lid van het verbond zijn.

Dit zei een bewindsman van het Engelse volk. Van het oude Albion, dat de laatste 150 jaar op z'n rekening heeft staan: de oorlog tegen de Amerikaanse vrijheidshelden, de opiumoorlog tegen China, de talloze moordpartijen in Engels Indië, de knechting van Egypte, de boerenoorlogen in Zuid-Afrika, de onderdrukking van Ierland.... om maar enkele misdaden te noemen uit de lange rij, die het met ontstellende schaamteloosheid stelselmatig bedreef.... Maar het is waar.... dit kan geen 'jammerlike fout' genoemd worden, want 'zijn staatkunde' (o, driemaal verdoemd woord!) voerde het tot ontzaglike rijkdom en macht!.... Het doel heiligt *alle* middelen - *als het maar bereikt wordt!* Ziehier Loyola verbeterd door de diplomatie!....

* * *

De regeerders der geallieerde landen vieren het feest der schaamteloosheid. En daar deze aanbidding van barbaarsen oorsprong is, hoort er een bloedoffer bij! Keizer Wilhelm moet voor de vierschaar der bijna vermoorde onnozelheid gesleept worden. Moloch eist een mensenoffer. Nog loopt het al te gulzig ingezwolgen mensenbloed zijn wreden muil uit, maar hij is nog niet voldaan.

Wilhelm II, paradepop en zwakkeling, schijnheld, schijn-artist, schijnkeizer, misdadig door zwakheid wellicht, zoals deze bloedgierige tegenstanders misdadig zijn door kracht. Door en door onsympathiek, belachelik tot in het mateloze. Die de wereld het schouwspel wou vertonen van een klassieke imperator en die geëindigd is in jammerlike staat van verval. Die niet eens de twijfelachtige smaak gehad heeft, in een daad van humbug aan het 'hoofd van een trouw bataljon te vallen met ere'.... die als eens de geslagen Belgen de grens van ons kleine land is overgevlucht als een lafhartige deserteur uit een ineenstortend leger, als een rat, die het zinkende schip verlaat.... Deze troosteloze ridder van de allerdroevigste figuur, wiens hoogste ideaal leek schrik te zaaien voor zijn geweldige persoonlikheid en die nu de risée is van variété-artisten[1)], deze gevallen grootheid moet veroordeeld worden door een rechtbank van vijanden. Een dode leeuw trapt men niet, volgens de edelmoedige moraal van onze nobele samenleving. Waarom moet dan deze droevige gevallene, die niemand met een leeuw zal willen vergelijken, getrapt worden - door zijn medeplichtigen?.... Willen zij zo graag alle schuld van hen en him systemen afschuiven en in onschuld stralen, al roepende: 'hij heeft het gedaan! en kijk es, hoe braaf of *wij* zijn:

1) Nap. de la Mar zong van hem, dat hij in Amerongen houtjes zaagde, omdat hij zelfs nu nog 'was zu sagen' wou hebben!

wij gaan hem.... straffen!'.... Hoe walgelik, hoe infaam van Farizeïsme! En kijk, hoe de pers de schaamteloze beweegredenen van de daad voor ons onthult:

> Dat Lloyd George van plan is aan het volk dit eenige schouwspel te bereiden, zal stellig zijn populariteit bij den grooten hoop verhoogen en tegelijkertijd zal N e d e r l a n d rekening moeten houden met een hartstochtelijke uitba:sting van spijtigheid en teleu:stelling, die een poging van Nederlandsche zijde om dit te verhinderen, zou verwekken.

'De grote hoop'.... zo noemt een bourgeois-blad de grote massa des volks.... Zonder recht? Dat zou bewezen zijn, als het volk zijn adel bewees, door de schreeuwmonden der demagogen, die tot zulke middelen hun toevlucht durven nemen, te stoppen, en eenvoudig te verklaren: 'Het zal niet gebeuren,' of - beter nog -: 'jullie zult tegelijk met hem terecht staan.... voor *onze* vierschaar!'.... 'Lloyd George bereidt het volk dit enige schouwspel'.... De Romeinse imperatoren, die 'het volk ook zulke enige schouwspelen bereidden,' stonden aan den vooravond van hun val....

En het is waar! Nederland is ook bij het vraagstuk betrokken. Nederland, waarvan de geschiedenis de roem verkondigt als een veilig asyl voor allerlei ballingen. Hè, ja, Nederland, dat eens, lang geleden, een zoon van een onthoofde Engelse koning gastvrijheid verleende, totdat de tijden gekeerd waren en de jongeling bij de gratie Gods z'n voorvaderlike troon kon beklimmen.... welke gezegde jongeling uit diep gevoelde dankbaarheid het land zijner ballingschap na enkele jaren voor een behoorlik Judasloon aan de Franse monarch verried.... ja, juist, datzelfde Nederland, dat dus zeer grote redenen heeft om de Engelse edelmoedigheid en onkreukbare zieleadel zelfs op geschiedkundige gronden te aanbidden, dat Nederland zal 'verzocht' worden keizer Wilhelm uit te leveren aan een stelletje mensen, dat geen schijn van *recht* heeft, hem te oordelen, noch juridies, noch - ay mij! - moreel!... Ik vind geen twintig Wilhelmen waard om er één ogenblik voor in oorlogsgevaar te komen, ik acht het leven en de vrijheid van twintig Wilhelmen minder dan dat van één arbeiderszoon uit ons land, die voor hem zou moeten vallen - maar ik acht zijn 'rechters' geen haar beter.... Ik walg van hun stompzinnige huichelarij, van hun domme sluwheid, van hun nare leuzen, zoals ik walg van het leven, dat Wilhelm achter zich heelt en van zijn even stompzinnige opgeblazenheid. Ik vind beide partijen even schuldig en het wekt mijn weerzin, dat de grijnzende genoten een der hunnen willen laten boeten voor hun daden mede.

> Zij zullen de Nederlandsche regeering vragen den Keizer over te geven en zich daarbij op het standpunt plaatsen van bevrijders der kleine naties,[1)] die in de toekomst de bescherming van kleine staten trachten te verzekeren: waartoe Nederland gerekend moet worden.

Hemel, ja! Dat had ik een moment vergeten! Ze zijn zowaar de edelaardigheid zelf! Ze zullen zich plaatsen - zeer bewust en opzettelik.... en dat is ook inderdaad buitengemeen noodzakelik! - *plaatsen* zullen ze zich op het standpunt *van bevrijders der kleine naties!* Ze hebben *ons* eigenlik ook bevrijd, als je 't goed beschouwt: ze hadden ons immers

1) Cursivering van mij (Fr.v.W.).

kunnen verslinden, en dat hebben ze in overmaat van fijngevoeligheid en liefde, wat zeg ik?! *hartstocht*, laaiende passie voor het *recht* niet gegedaan!.... O, Griekenland.... o.... Hongarije....

En Wilson is scheep gegaan en maakt zich gereed, de blijde boodschap van de triomf der schaamteloosheid te verkondigen in de Nieuwe Wereld... Wilson, op wie onze kinderlike onnozelheid haar hoop had gebouwd. De man van de idealistiese principes!.... Wat is hij? Is hij de slang, die zoet lispelt, maar haar giftanden gereed houdt tot doden? Is hij het slachtoffer van de onoverwinnelike listigheid der 'grote staatslieden' van Europa? Is hij een bedrieger of een bedrogene? Is hij een valsaard of een zwakkeling? Een bewust misleider of enkel maar een karakterloze?....

Vast staat, dat hij de wachtende wereld een ontzettende teleurstelling heeft bereid, en dat zijn naam, die gezegend had kunnen zijn door millioenen en millioenen, vervloekt zal worden door millioenen van de besten onder de mensen. Dat hij genoemd zal worden in de geschiedenis van deze vreselike dagen als een man, die vrijwillig toetrad tot de orde der schaamteloosheid, en zijn eigen idealen verried. Een praatjesmaker, die brood beloofde en stenen gaf, die de broederhand reikte en een kaakslag toediende aan wie die hand grijpen wou....

Diplomatie, uw wegen zijn wonderbaar - maar alle voeren zij naar afgronden.... Moge de dag spoedig komen, dat gij zelf uw afgrond vindt, diep genoeg om uw grijnzende afschuwelikheid te verslinden....

* * *

De schaamteloosheid triomfeert.... Het is vrede....

De klokken hebben geluid, en wij hebben hun stormroep verstaan.... Wij wetten het zwaard van onzen geest en zullen het voeren zonder vrees en onze overtuiging zal het richten naar het hart der triomferende schaamteloosheid....

'Jusqu'au bout, Clemenceau, vous l'avez voulu.... jusqu'au bout!'

Amsterdam, 4 Juli 1919.

FRANK VAN WAES.

Spartacus.

Spartacus, koningszoon uit Thracië, ontvluchtte met ongeveer zeventig lotgenooten uit de Gladiatorenkazerne te Capua in het jaar 73 v. Chr. Hij wist, dat tienduizenden slaven zwoegden op de latifandia (groote landgoederen) der Optimaten en Equites (de twee hoogste standen in de Romeinsche Republiek). Hij wist, dat de vijfde stand, dat de slaven bij tienduizenden zouden toestroomen. Hij nestelde zich op den Vesuvius, waar hij de slaven verzamelde. Hij wilde met hen over de Alpen trekken, daar waar Hannibal was overgegaan; hij wilde hun de vrijheid geven, de vrijheid, die hij zoo zeer liefhad, de vrijheid van zijn wildschoone Thracië.

Maar de slaven wilden wraak op hun meesters en begeerden naar Rome te worden geleid.
Rome werd voor hen, wat de vlam voor de insecten is: de dood.
Crassus, de rijkste Romein, en Pompejus, de machtigste, hebben hen uitgeroeid met hun legioenen in het jaar 71 v. Chr.

Spartacus, staande op de helling van den Vesuvius, ziet naar 't Noord-Westen. De avond daalt. Sophos, een oud man, zit bij hem. Lager op den berg het kamp der gladiatoren en slaven. Men hoort het verwarde geruisch van hun stemmen.

SPARTACUS:

Voor het laatst zie ik de zon nu dalen
Van den Vesuvius, den gastvrije
Voor ons, vogelvrij verklaarde slaven,
Wier vurig hart de trotsche Romein vreest
Als 't gloeiend ingewand van dezen berg.
Reeds zeven malen was het volle maan,
Sedert wij ontvluchtten uit de Cosa
Der gladiatoren. Zwaard in de vuist,
Zeventig sterke jonge mannen, baanden
Wij ons een weg en plantten hier
Ons teeken, den bronzen stier op standaard,
Die wolvin en adelaar verwinnen zal.
En tot ons stroomden slaven dag aan dag;
Duizendvoudig is ons eerste aantal
Gestegen. Hoor den verren, zachten donder
Van de menschenzee aan onze voeten!
.....
Soms voer een diepe gromming uit den berg,
Den reuzigen slaper, wien het vuur in 't hart

Brandt, en kwam ons begroeten, de opstandigen!
Voorwaar, hij was ons wel genegen,....
Hij bood ons verschansing in ravijnen -
En had het moeten zijn - een heldendood
Door donk'ren sprong in zijn lichte hart.
.....
Reeds zie ik de adelaars blinken
Voorbij Neapolis in 't avondlicht.
Morgen gaan wij - zij zullen zinken
De trotschen - ha! hoe zal ik mijn gezicht
Heffen dan naar Iovis' hoogen hemel,
Hem te danken!
.....
Mijn vader is een koning, ik ben een koningszoon,
Het schoon en wilde, verre Thracië was mijn woon.
Piraten hebben mij gevangen en verkocht;
Een lastdier aan den ketting, slapend in een krocht
Met de arme makkers, gedoemd tot woesten strijd
Voor meesters oogenlust in laffe veiligheid.
Ik mende eens de paarden zoo wild als de wind,
Ik leefde in vrijheid, ik, een koningskind.
Wanneer ik stond op het bloembestrooide zand
Van d'arena, voelde ik weer aan mijn hand
Het rukken der teugels - ik hijgde van den hoon,
Ons aangedaan en zon in onze sombre woon
Op verlossing. Heil Eros, dat die helle dag
Zich loswond uit der Moiren schoot en met een lach
Òplichtte. Ik ben Spartacus, een koningszoon;
Ik zal duizenden voeren voor den troon
Mijns vaders. Waar de groote Paniëve ging,
Dien Rome hevig vreesde - over kring
Van hemelhooge Alpen - daar zullen wij gaan -
Ik heb de vrijheid lief, ik voer hen allen aan!

SOPHOS:
Edele Thraciër, eens was ik jong
Als gij, al vaart geen fonklend koningsbloed
Mij door 't lijf. Goed was de meester,
Dien ik diende en wiens blanke landhuis
Buiten Syracuse stond. Daar lokte
Zoettonige dwarsfluit in den avond
Wijd en hoog, zooals het lachen lokt
Der rijpe vrouwen, tot ademhalen
In 't tijdloos meer, waar vergeten schemert
En dat men wel geluk noemt.
.....
Maar ik zeg u, ik ken hen, de slaven....
Ik was bij hun strijd, dertig jaar gelêen,
Op Sicilië.... Ik heb den dank
Gezien voor meesters goede daden

Aan wonden diep en bloedend. Zijn kind,
Dat 'k liefhad en vaak kustte, lag
In 't platgebrande veld, een arm, klein lijk.
Zij waren erger dan de meesters;
Zij waren doller dan de wolven,
Die hun prooi ruiken....
.....

Zang der slaven van omlaag:

Stookt de vuren, stookt de vuren,
Laat de volle bekers ommegaan!
Voort snellen de nachtlijke uren,
De dag, de vrijheidsdag breekt aan!

Vult de bekers, vult de kannen;
Mars en Bacchus zij den dronk gewijd!
Plengen wij als vrije mannen....
Morgen roept ons de helle strijd!

Morgen zal de adelaar zinken,
Morgen trekken wij op Rome aan!
Wij zullen ons een roes daar drinken,
Wij richten bacchanalen aan!

Slijpt de zwaarden, slijpt de zwaarden!
Wij slaan niet meer elkander dood;
Maar de meesters dezer aarde,
Wien ons sterven feestvreugde bood.

Hun vrouwen zullen ons dienen,
Bloedige dolk dwingt tot den kus....
Bij Bacchus, bij Mars, dien wij dienen,
Dood aan de meesters - hun vrouwen een kus!

Wij zijn de Dronkenen,
Wij zijn de kinderen van zon en maan,
Wij zijn de Hyperboriërs,
De ijzervreters, oude Doriërs;
Wij zullen de kaalkoppen bloedend slaan.

Wij zijn de Dronkenen,
Wij zeilen zorgloos op iets blinkends aan.
Bloedige toga's zijn onze zeilen.
Zegelringen zullen we veilen
Van machtige vingers, die sterven gaan.

SOPHOS:

Gij hoort het....
Zij willen naar Rome, hun verderf.
Uw bloed vloeit niet in hun aad'ren.

Uw licht licht niet in hun oogen.
Zij voelen niet uw hartekloppen,
Zij zien uw gang naar vrijheid niet
En zouden dien gang niet willen.
Zij willen naar Rome en gij zult
Voor hen moeten zwichten.

SPARTACUS:
Welaan, als ik dan niet kan geven
De schoone vrijheid in het geboorteland,
Dan zullen wij naar eigen wetten leven
En temmen hun tochten met manlijke hand.

SOPHOS:
Edele Thraciër, in Thrurië
Wilde hetzelfde de wijze Pericles.
De edelsten der eedle Hellenen
Stroomden naar de nieuwe kolonie.
De Olympiër zelf, wien de donder
Zetelde op den tong en de honing
De lippen zoet maakte, smeekte Pallas
Om steun bij dit ondernemen,
Opdat glansrijk mocht staan op aarde
Wat in het klare hoofd geboren was.
.....
Geen jaar bleef uit de vete om gewin....
Het heerlijk pogen stierf - zooals sterft
De kleurige schuimbel - een druppel
Valt en donkert in het zand een rouwvlek....
Zoo was 't eind van Thurië....
Zóó zal 't eind van deze mannen zijn,
Die nooit heerschers waren en geen maat
Kennen, waanneer hun lippen den rand
Der volle bekers raken....

SPARTACUS:
In verren Kaukasus aan barre rots gekluisterd,
Lijdt Prometheus, die het vuur van den Olympus stal,
Zijn heldenmoedig oog door 't bloedig leed verduisterd,
Het leed van den vretenden gier, dat eeuwig duren zal.

Maar de goddelijke fakkels zullen blijven branden;
O, twijfel niet, wanneer ze schijnbaar zijn gedoofd.
Heller lichten zij òp weer in krachtiger handen,
In diepere harten en kalmer, klaarder hoofd.

Telt gij, o Sophos, dan alleen het nut der daden,
Ziet gij dan niet der schoone daden klare pracht?
O, verwonnen - de lippen met een klacht beladen
Te varen in den duisterdiepen Hadesnacht -

De klacht te dragen en te zeggen - heel alleen
Desnoods - te slingren haar in 't aangezicht der goden,
Omdat het ja een ja is en het neen een eeuwig neen,
Omdat ons ik het zóó ons heeft geboden.

SOPHOS:
Edele Thraciër, ik raad u goed,
Spoed u voort naar 't land uws vaders.
Ik zal met u trekken. De tijd spoedt.
Hartstochten zullen hen verteren,
Die aan uw voeten zijn....

SPARTACUS:
Wel oude man, uw raad is goed gemeend.
Ik ben een koningszoon. De vrijheid
Heb ik lief. Gij wilt alleen het slagen
Of anders de vlucht. Welaan, luister:
Ik spil geen woorden meer aan u;
Mocht uw sombre tong de waarheid spreken,
Ik zal mijn lot niet van de mannen scheiden.

SOPHOS:
Edele Thraciër, ik heb u lief
Als een zoon. Welnu, het zij zoo.

24 Mei 1919.
PHILIPP EXEL.

Bespiegelingen van een jeugdigen grijsaard.

Het vrouwelijk element in de ziel van den kunstenaar - het passivisme van groote gevoelsintensiteit - maakt hem ongeschikt tot doorgevoerde actie in zaken van maatschappelijken aard.

Een waarachtig kunstenaar kan in een moment van groote spanning plotseling aan het hoofd van een politieke beweging staan, voornamelijk, als er gevaar aan verbonden is. (Want behalve zijn vrouwelijke 'atavismen' heeft hij ook iets van de eeuwige kwajongen in zich!) Maar een goed, laat staan een groot politiek agitator wordt hij nooit. Daarvoor is een ziel noodig met minder strijd-van-dualisme, een ziel van meer absolute, onverdeelde mannelijkheid.

Op den duur is de praktijk voor den kunstenaar - in ietwat minder noodlottige mate dan voor de vrouw - het inferieure. Bij eenigszins langdurig contact voelt hij haar als koud en vreemd-aan-zijn-wezen; het wordt hem onbehagelijk en spoedig trekt hij zich terug, de herinnering nalatend aan een meestal wat hinderlijk of door stumperige mislukking lachwekkend dilettantisme.

De Balzac heeft het pijnlijk genoeg ervaren. Zijn leven lang zag hij zichzelf aan voor een subtiel en tegelijkertijd geweldig financier en zakenman. Maar hij had en hield tweehonderdduizend francs schuld.

En Frederik van Eeden schijnt zijn ganse artistieke vermogen verdaan te hebben in hardnekkige pogingen, een practisch socioloog te blijken.... met het bekende resultaat.

* * *

Zoozeer hebben de menschen het begrip van de originaliteit vertroebeld, dat voor de meesten 'origineel' en 'excentriek' twee namen zijn voor hetzelfde ding. Terwijl ze toch in wezen volmaakt tegenstrijdige eigenschappen aanduiden: originaliteit is mogelijk uit een gevoel van groote kracht, geboren uit het sterke besef van persoonlijke meerderheid, van zuiver innerlijk evenwicht ook en dit alles geuit op volkomen eerlijke en onbevangen wijze, zonder de minste neiging om te poseeren: een origineel mens ziet er vreemd van op, als hij zich voor de eerste maal zoo hoort noemen. Originaliteit is een eigenschap van iemands natuur en openbaart zich op onbewuste wijze. - Excentriciteit geeft in z'n etymologie al dadelijk het tegendeel van evenwicht, en berust trouwens op een vaag en hinderlijk gevoel van eigen inferioriteit, als zoodanig gevoeld, en die zich zoekt te verbergen achter een masker van gedurfde *minachting voor de goede toon.*

Nu blijkt, dat de meeste excentrieke menschen origineel worden genoemd, terwijl er veel kans bestaat, dat een van de zeldzame origineelen voor buitengewoon excentriek te boek zal staan....

* * *

Als kind kon ik schreien van oprecht medelijden met de galmende helden en heldinnen uit ontzettende melo-drama's, of gruwel-romans-zonder-einde als ‘Anita de Mondeza of De strijd om Cuba,’ een aardigheidje in zes of acht lijvige deelen.

Als zestienjarige zat ik te worstelen met mijn tranen bij de romans van Werner.

Op mijn twintigste gebeurde het me nog, dat ik een floers voor m'n oogen zag onder het lezen van De Balzac's ietwat sentimenteel-tragische ‘Le Lys dans la Vallée,’ De Mussets ‘La confession d'un enfant du siècle’ of Wassermans ‘Der Niegeküste Mund.’

Die macht heb ik nu verloren.

Zelfs Jacobsen's ‘Niels Lyhne,’ waaronder ik indertijd dagen en dagen lang bijna fysiek leed, en welks laatste bladzijden mij als een obcessie vervolgden, kan mij nu niet anders meer bewegen dat tot een diep innerlijke ontroering, die zuiver intellectueel geacht moet worden.

Ziehier een der vruchten van ‘ontwikkeling en beschaving.’ Deze veelgeprezen dingen schijnen dus de fatale macht te hebben iemands fantasie te doen ineenkrimpen tot koel begrip, iemands mede-lijden-in-den-geest te doen verschrompelen tot een lichte rimpeling van intellectueel meevoelen, dat niet eens de macht heeft, tranen in de oogen te persen.

Men kan ontkennen, dat dit medelijden minder diep en minder breed geworden is, maar niet te ontkennen is het feit, dat het medelijden vlakker en minder *evangelisch* is. En dit is jammer en - gevaarlijk. Want alleen een evangelisch medelijden loutert iemand tot daden van groote menschelijkheid.

* * *

Daarbij is het een opmerkenswaardig verschijnsel, dat, waar het aanhoren en overdenken van de groote geestelijke en moreele nooden en rampen van de helden der hoogere litteratuur ons niet meer tot tranen kunnen bewegen, een onbeholpen schetsje van een arbeider in een zijner organen, waarin hij vertelt van zijn dwalen en zoeken naar een oplossing voor de wurgende raadselen van zijn leven, waarin hij stamelt van verrukking en geestdrift voor de eindelijke vondst van de groote broederschap der moderne organisaties, ons een brok in de keel geeft van waarachtige ontroering, zoo sterk als we in geen jaren ondergingen.... Het is nièt de stijl, nièt de ‘kunstwaarde’ van het schetsje, noch z'n natuurlijke schoonheid-van-taal, want het heele ding is één banale gemeenplaats, en gebrekkig tot in z'n geringste zinswending. Men zou er van uit de hoogte zijner bewuste grootheid om willen lachen, maar de aandoening overheerscht ons en de lach smoort in een snik.

Wellicht hebben wij alleen tranen voor de dingen buiten ons, die ons vreemd zijn of het zijn geworden.

* * *

Het is niet te ontkennen, dat elk mens en in sterker mate elk kunstenaar, in de eerste vijf-en-twintig à dertig jaar van zijn leven achtereenvolgens alle fazen doorloopt van de geschiedenis der evolutie van de menschheid. En zoodra hij intellectueel ontwaakt

is, begint hij in een snel tempo ook de geestelijke evolutie door te worstelen van de laatste

tien of twaalf eeuwen cultuur. En eerst als hij vermoeid het dandysme en de troostelooze levensleer der groote dichters en schrijvers uit de laatste helft der vorige eeuw heeft losgelaten, nadert hij tot het begrip van zijn eigen tijd, en eerst dan ontdekt hij, wie hij eigenlijk is.... Maar hij heeft - en met welk een verwarrend verschillende uitkomst! - die zelfde ontdekking al zoo vele malen gedaan, dat hij wel een zeer sterke en enthousiaste natuur moet hebben, om haar nog dadelijk met het oude vuur te gaan ontginnen. Vermoedelijk zal hij het met een sceptische glimlach vaststellen en verder een afwachtende houding aannemen: waarom zou hij over eenigen tijd niet weer een nieuwe ontdekking doen, die deze waardeloos maakt?.... dat is tot nu toe immers regel gebleken!....

Evenwel merkt hij met verwondering en aanvankelijk zelfs niet zonder onrust op, dat hij zichzelf niet weer op nieuwe wijze ontdekt. En aarzelend eerst, maar met steeds groeiend vertrouwen en zekerheid leeft hij zich in het wonderlijke denkbeeld in, dat al het vorige maar schijn en doorgangsfaze was, en dat hij nu eindelijk met lichaam en geest midden in de bloeiende werkelijkheid van eigen tijd en leven staat, en er niet meer uit kan, noch ook wil - al lijkt ook die werkelijkheid nog zoo weinig op de kleurige droomen uit vroeger jaren....

Sommige diepe, maar innerlijk zwakke, en zeer sensitieve naturen, die den zin voor de realiteit noodlottigerwijze missen, blijven aarzelend even voor dezen laatsten drempel staan en trachten dan terug te treden in de droomlanden van voorbije perioden. Maar hun oogen hebben de werkelijkheid gezien en zij kunnen zich niet meer onbevooroordeeld en argeloos verliezen in de gelukkige onbewustheid, die voorheen een waarborg was voor bewogen zielsrust en momenteel geluk.... In de zielen derzulken ontstaat een jammerlijk dualisme, dat hen verhindert nog ooit rust en evenwicht te vinden: de realiteit van de samenleving om hen vreezend en minachtend als koud en hard, wreed en dom, vluchten zij, wenden de oogen naar binnen en zoeken in zichzelf naar de bekende en geliefde schoonheid en warmte van oude droomen en verlangens. Maar deze leven niet meer en de teederste koestering van den angstigen geest kan ze niet meer opwekken uit den doodsslaap, waarin ze verzonken, zoodra het oog maar even over den laatsten drempel zag naar de werkelijkheid van den dag, die ligt over de wereld, onder de zon, die dezen zelfden morgen opging....

Het zijn deze naturen, die men de neo-romantici noemt, en die dien naam gretig aanvaarden. Maar deze naam is een even groote dwaling als hun leven zelf. Want de romantiek was evengoed de werkelijkheid van *dien* dag als het socialisme die van onzen dag is. De romantiek was een inderdaad opvolgende schakel in den keten der evolutie, en voorbereid door de koele ‘Aufklärung.’ De zoogenoemde neo-romantiek is een poging tot terugtreden. En daarom veroordeeld tot douloureuze mislukking, want terugtreden, dat staat de geschiedenis niet toe. De neoromantiek zal verdwijnen zonder een spoor na te laten, ondanks haar schijn-schoonheid, die ten slotte leeg is en zielloos.

* * *

Het is heel wat gemakkelijker het Verleden te doorzien en te peilen in z'n wezen en samenhang, dan z'n eigen tijd in z'n beteekenis en bedoe-

ling te doorgronden. De ruimte om ons heen is vervuld van zoo oneindig veel verscheidenheden van allerlei aard en soort, dat een gewoon verstand duizelig wordt, alleen al bij een poging om die verscheidenheden afzonderlik te zien en te onderscheiden naar hun natuur. Waarbij komt de ontzaggelijke beteekenis, die eigen wezen en leven, die eigen geluid en beweging voor het individu hebben.... Deze verscheidenheden te zien in onderlinge, noodwendige samenhang en ontwikkeling is alleen weggelegd voor de meest onbaatzuchtigen onder de allergrootsten.

In hun werk geven dezulken een begrip van hun tijd, dat eerst voor de gewone stervelingen van een volgend geslacht in heel zijn omvang te omvatten is. Want deze zien hierin de pas-voorbije tijd als tot kristallen gestold, klaar en duidelijk voor zich, begrijpbaar in z'n noodzakelijk verband, omdat de rustelooze bewegelijkheid van het bloedrijke leven is stil gevallen, en alle stemmen zwijgen, of liever alleen op commando en afzonderlijk spreken. En er is zooveel in deze overzichtelijkheid, waaraan ze zich nauw verwant voelen, dat ze het verwarrende tumult van de eigen, nieuwe periode om hen heen vergeten en meenen in het werk voor hen, hun eigen tijd te herkennen. Zij begrijpen alzoo het werk omdezelfde reden, waarom de eigen tijdgenooten van den grooten denker het niet verstonden, noch waardeerden - en daarom zeggen zij: ‘Deze man was zijn tijd vijftig jaar vooruit’....

En eerst na een paar eeuwen is het historisch inzicht zuiver en breed en diep genoeg geworden om de juiste plaats van deze werkers te bepalen: in het midden van den tijd, waarin ze leefden.

* * *

Kunst is maar voor hoogstens één tiende intuïtie en voor al de rest product van zwaar en moeizaam arbeiden met het intellect.

Maar die kleine vonk der intuïtie straalt en sprankelt van zoo rijk en machtig brandend leven, dat al het andere er door bezield wordt en klopt van sterke en waarachtige vitaliteit.

* * *

Uit het bovenstaande volgt onmiddellijk, dat het voor een sterk en moedig intellect mogelijk is, een werk te bouwen, dat zeer dicht bij een kunstwerk *schijnt* te staan: alleen het vonkje intuïtie (scheppend genie of kunstenaarschap) zal er aan ontbreken. Maar juist daardoor staat het, ondanks den schijn, eindeloos ver van het kunstwerk af, is het een valschheid, een in den grond verachtelijke dwaasheid, een poging tot ongeoorloofde misleiding. Het is een Adam van klei: de macht om hem leven in te blazen, om hem te wekken tot belangrijke menschelijkheid, ontbreekt den zoogenaamden ‘schepper.’....

Meestal voelt men, dat er iets, dat er het eigenlijke aan ontbreekt. En met profanatie van al wat kunst is, noemt men zoo'n krachttoer van het intellect dan: ‘*een cerebraal kunstwerk.*’ En daar staan dan precies vijf letters te veel.

* * *

Maar er is een tragischer eventualiteit: een natuur, die de intuïtie in zich draagt, en met machteloosheid geslagen blijft door een onover-

winnelijke traagheid, misschien zelfs een diepere impotentie van het intellect. Hij kan zijn schoone, en zoozeer levende droomen niet tot materie doen worden. En evenwel laat zijn scheppend vermogen hem rust noch duur, woelt en werkt in hem, wekt een ondragelijke spanning, die zich uiten mòet. Maar elke hoopvol ondernomen poging gaat onder in spoedige vermoeidheid, omdat het intellect de noodige kracht ten eenemale ontbeert.

Het besef van innerlijke superioriteit, dat de aanwezigheid van den scheppenden geest in hen groeien doet, slaat hen neer in hekelende verbittering en zij vloeken het grillige lot, dat hen het beste gaf, en het hen nochtans onthield.

* * *

Egoïsme is het cement des levens. Het is de zucht tot zelfbehoud en, in meer edelen vorm, de zucht tot zelfcultuur, zonder welke het leven zou worden tot dor zand en uiteenvallen tot wanhopige vormloosheid.

De moderne wonderdokter
of
De Anti-Krist verpletterd!

Motto:
'Had je me maar!'

U denkt wellicht zoo ongeveer te weten, geachte lezer, wat socialisten zijn. U denkt misschien, dat zijn mensen, die met hun geestelike vader Karl Marx voorop, op teoreties, wetenschappelike wijze aan de hand van historiese feiten, menen te hebben aangetoond, dat een aan economiese wetten gebonden ontwikkeling bestaat van het maatschappelik produktiesiesteem b.v. van kleinbedrijf tot kapitalisties grootbedrijf en die op grond van hetgeen zij in het sociale leven hebben waargenomen en aan wetten hebben ontdekt, een verdere ontwikkeling hebben voorspeld in de richting eener produktief en distributief kommunistiese gemeenschap; of U denkt, dat zijn lieden, die zèlf handof hoofdarbeider zijnde, of zich door het harde lot dier arbeiders tot hen aangetrokken voelende, een dagelikse strijd voeren voor allerlei min of meer diep-ingrijpende hervormingen, die ten slotte de maatschappelike verhoudingen van werkgever en werknemer, van produsent en konsument wezenlik beogen te veranderen, alweer in kommunistiese richting; of U denkt, het zijn lieden, door een hard levenslot verbitterd, in hun menselik verlangen en hopen teleurgestelden en die nu een uitweg pogen te banen voor hun overkropte gevoelens in een onmedogende strijd om de macht met de heersende klasse in staat en maatschappij.'

Maar gij weet er niets van.

'(Socialisten) zijn nét kwaje, niet goed gedresseerde jongens, als ze geen hand meer boven zich voelen, dan probeeren ze ò zoo gauw opnieuw hoe ver ze gaàn kunnen.'

Aldus spreekt de heer van Dieren, arts te Valkenswaard in de binnenlanden van Noord-Brabant - pardon! te Amsterdam in de hoofdstad van Nederland!

En deze man heeft thans *zijn* hand eens even boven de socialisten gehouden en hij heeft er zorg voor gedragen, dat ze het niet zoo heel gauw zullen vergeten, hij heeft hen voor jaren en jaren de lust ontnomen om opnieuw es te proberen hoe ver ze wel kunnen gaan. Hij heeft een boek geschreven, dat tot titel draagt: 'De Waanzinnige Waereld' (Men spreke en schrijve WAEreld) en dat als ondertitel voert: 'Een zielkundige ontleding van de huidige socialisten en hunne voorgangers.

Deze meneer van Dieren is zoo in het dageliks leven dokter, gewoon huis-, tuin- of keukendokter met een *k* en niet met *c.*, ziet u, het is meneer van Dieren, *arts*, maar zoo buiten die engere beroepsbezigheden, dan is

hij een wonderdokter van het zuiverste water, dan vertoont hij heel andere kunsten dan de telepaat Rubini! Hij vertelt het ons in zijn 'Een woord vooraf' van de 'Waanzinnige Waereld.' Dit boek n.l. is de omwerking en verdere uitwerking van een lezing die deze heer hield als tegengif tegen eene van mevrouw Roland Holst in de 'Amsterdamsche Studentenvereeniging voor sociale Lezingen' over 'De proletarische revolutie en het intellekt.' De titel van de voordracht des heren van Dieren luidde veelzeggend: 'De proletarische revolutie en het onverstand.' Met de klaarblijkelike bedoeling om zijn in zak en as zittende medeburgers een hart onder de riem te steken, geeft hij van deze bijeenkomst het volgende uiterst bescheiden relaas:

> 'De stampvolle zaal was voor de helft door Bolsjewieken bezet; ik meen te mogen constateeren, dat ook déze lieden een gunstigen invloed ondervonden hebben van het door mij toegediende geestelijke tegengift; 3 uren lang hebben ze naar mij geluisterd, bijna voortdurend onder groote stilte; slechts 7 malen werd er geinterrumpeerd en als ik hierop antwoordde, dan gedroegen zij zich aanstonds weer fatsoenlijk.
> Waren zij nog lànger onder mijn invloed gebleven, dan zouden ze wellicht gehéél genezen zijn geworden van hunne zieke denkbeelden!'

Het is, dunkt ons, een ernstig tekort in het Staatsmansbeleid van de Groot Inquisiteur Ruys de Beerebroeck, dat hij dit bolsjewiekentemmende wondermens nog altijd niet als opperste raads- en predikheer aan Zijn Hooge Stoel heeft verbonden. Waarschijnlik vreest Zijne Excellentie de konkurrentie.

Het is ondertussen niet de eerste maal dat deze moderne geestenbezweerder zijn profetiese en psychologies-ontledende handen boven de socialisten en allerlei andere kwaje, niet goed gedresseerde jongens (en meisjes!) houdt. In het jaar onzes Heeren 1909 verscheen het in alle talen der WAEreld overgezette standaardwerk: 'Het Socialistisch Gevaar' 'Een bijdrage tot de kennis der besmettelijke zielsziekten,' sindsdien helaas totaliter uitverkocht. En in 1917 verscheen een al reeds in duizend oplagen de WAEreld in, door en overgezonden boek: 'De Averechtsche Geestesrichting der zoogenaamde 'Nieuwlichters' op allerlei gebied, in het bizonder die der Kollewijners en hun verderfelijken invloed op Onderwijs, Taal en Volk' prijs f 3.90. Verder zei genoemd uit een ontzaglike reeks van werken: 'Darwinisme en Ongeloof. Een bijdrage tot de kennis der schijnwetenschap' en een boekske: 'De nadeelige invloed van fel Zonlicht en Sport op Lichaam en geest.' Als U dan daarbij nog verneemt, dat deze van Dieren, arts, een druk beklante dokter is, die het volgens zijn eigen mededeeling alleen in zijn verloskundige praktijk tot pl.m. 1600 kinderen bracht, dan is het U duidelik, dat wij hier te doen hebben met een onvermoeibare geest, aangegrepen door een onweerstaanbaar verlangen naar de verlossing van mens en mensheid.

U zoudt misschien zoo denken, dat met de vermelding van titels en ondertitels aan het oevre van van Dieren, arts, reeds voldoende eer is bewezen om het bij het geacht publiek te signaleren. En dat is ook zeker zoo bij hen, die de socialisten nog wel een beetje anders zien,

dan als een stelletje kwaje jongens, maar wij beleven de wonderlikste tijden, tijden, die schrifturen als die van deze ‘intellectueel’ een zeer eigenaardige betekenis geven. Over heel de wereld gist het in de arbeidersklasse als een gevolg van de afschuwelike en ontzettende oorlogsellende. De produktie is ontwricht. De kapitalistiese grondslagen der maatschappij wankelen. De levensmogelikheden van het arbeidende volk zijn onnoemelik verzwaard, terwijl juist de oorlog de ogen van millioenen opende voor het uitbuitende, moorddadige en mensonterende karakter onzer samenleving. En terwijl de arbeidersklasse bloedend uit duizend wonden in een rauwe kreet van pijn en haat uiting geeft aan haar onverzoenlike afkeer van het kapitalisties-imperialisties régime, schrijft een man een boekje van nog geen tweehonderd pagina's en vertelt, dat de socialisten eigenlik net kwaje jongens zijn en dat ze de hand van de heersende klasse maar weer es goed boven zich moeten voelen, dan betert de kwaal wel!

Eens als de mensheid door de ruwe stormen van het heden zal zijn gekomen in rustiger, zonniger tijden, dan zal de historicus, die de grote opwaarts strevende beweging in al haar grootsheid kan overzien, die de grote lijn blijft onderkennen temidden van verwarring en ongeloof, broedertwist en misverstand, misleiding en haat, dit boekje: ‘De waanzinnige Waereld’ beschouwen als een prachtig dokument van de geestesgesteldheid dier zichzelf overleefd hebbende intellektuele bourgeoisie, door een halsstarig en bot ongeloof bezeten als door een kwaadaardige ziekte, dat hen blind en doof maakte voor het grote wereldgebeuren en hen zich werpen deed op de analyse en de logica der peuterfeitjes, onmachtig tot het stellen van een eigen levens en gemeenschapsideaal, sputterend, scheldend, razend en tierend, bij God ja, net als kwaje jongens, die meemoéten, maar niet willen. En het doktertje van Dieren is één dier kwaje jongens en hij is een lefgoser in z'n soort - hij is nijdig op z'n medekwajongens, dat die hoe langer hoe meer zich buigen onder de onafwijsbare noodzakelikheid van de gang der historie, dat zij zoo nu en dan al proberen zich aan te stellen, als voelden ze ook wel wat voor de eisen dier ‘misdadigers en hyper-nerveuzen’ en dan al zuchtend over de geest der tijden konsessie na konsessie doen. Hij hoopt, dat zijn boek ook een gunstige invloed zal hebben op vele niet-besmetten, door zijn voorbeeld hoopt hij zijn mede kwajongens een beetje moediger te maken dan zij blijken te zijn. ‘Gelukt mij zulks, dan zullen de gevaarlijke dames en heeren wel *tam* worden; **zóó zielsziek zijn ze niet,** of ze weten zich heel goed te remmen; des te meer reden heb ik om dit van hen te verwachten, omdat ze lang zoo brutaal niet zijn, als velen schijnen te denken; stuiten ze op *krachtigen* tegenstand - ik bedoel geen *physiek* maar wel *geestelijk* geweld - dan binden ze ó zoo gauw in; dan vindt zèlfs hun *leider* Troelstra het geraden om veiligheidshalve het boetekleed aan te trekken en zich te verontschuldigen met het bekende smoesje, dat hij zich ‘vergist’ heeft.

‘Ik hoop, dat er zòòveel zegen zal rusten op mijn *geestelijken* arbeid, dat we het alleen met *geestelijk* geweld zullen kunnen klaar spelen. Dat hóóp ik niet alleen, maar ik heb er zelfs allen moed op; ik heb gelegenheid gehad om dit soort menschen goed te bestudeeren en weet precies wat ze waard zijn; als de meerderheid van ons volk ze even hoog (even

laag is beter uitgedrukt) leert taxeeren, *en daarvan openlijk blijk geeft*, *net als ik het doe en altijd gedaan heb*, dan zal het gauw uit zijn met hun hóógst verderfelijken invloed, dan zullen ze zich vast en zeker voorgoed terugtrekken om **te gaan uitzieken in het verborgene.'**

De heer van Dieren is op dit punt toch niet gelukkig in zijn methode van socialistenbestrijding. Hij taxeert de socialisten zoó laag en komt daar zóó eerlijk voor uit, hij toont zoo'n volkomen talent tot het negeren van de oorzaken en de omvang, ja zelfs van het feit ener socialistiese wereldbeweging, dat geen van zijn klassegenoten de moed zal hebben hem openlik te volgen op dit glibberige pad, gesteld dat zij er lust toe hadden. De heer van Dieren hoopt namelik in zijn 200 bladzijden druks zooveel scheldwoorden, zooveel verdachtmakingen op, als zelfs de klerikale pers in geen vol jaar zal weten te verwerken. Dat is een fout van hem, hij heeft teveel van het goede ineens gegeven. De heer van Dieren vergete niet, dat onbevooroordeelden en vooral twijfelenden en die zijn er velen, niet veel voelen voor deze wijze van doodstrafvoltrekking. Onwillekeurig worden zij kriebelig en gaan duistere sympathieën voelen voor het slachtoffer. De heer van Dieren moet, wat dat betreft nog es in de leer gaan bij de zwarte provinsiale en plaatselike pers: iedere week één druppel gif, bij extra gelegenheden zoo es vier of vijf te gelijk, dat werkt absoluut zeker, maar van een kroes vol worden ze onpasselik en krijgen achterdocht. En het is niet alleen een fout met het oog op het menslievende doel van de heer van Dieren, het is ook jammer voor hem persoonlik, want wanneer hij zichzelf in zijn felle en meedogenloze toorn hadde kunnen bedwingen en de vele krachttermen in de pen had gehouden, waarmee hij nu zijn boek heeft doorspekt, dan had hij zonder pardon zichzelf benoemd gezien tot doctor honoris causa in de staatswetenschappen en de economie, dito in de paedagogie, en dito dito in de filosophie en misschien, je kan het nooit weten, dito dito in de biologie vanwege zijn verpletterende kritiek op Darwin en ja vanwege die schitterende reeks onderscheidingen maakten ze hem dan maar meteen doctor in de mediese wetenschappen en dan hadden zijn geesteskinderen in één adem genoemd geworden met het werk van de grote Treub, die immers volgens de eerste de beste economiese tinnegieter Marx's 'Das Kapital' volkomen ontzenuwde? Maar nu, nu gaat dat niet, nu halen zijn naaste geestverwanten wat verlegen de schouders op en zeggen: nou ja, maar je moet van Dieren ook niet au serieux nemen! en ik vrees met grote vreze, dat als ie niet oppast, zelfs het lintje hem nog ontgaat, of is het al binnen? ondanks dat tedere en ontroerende, alleen een beetje waanzinnige slot van 'de Waanzinnige Waereld,' waarin hij vertelt, dat we ééns 'Wilhelmina van Oranje, De Moeder des Vaderlands op ëén lijn zullen stellen met Willem van Oranje, den Vader des Vaderlands, die Neerland heeft gered.'

En hij bezit een twede fout, deze wonderdokter en hij erkent die zelf zoo ruiterlik in zijn boek: hij is geen volksflikflooier, hij doet niet mee met de verderfelike geest van de tijd, die van alle op roem en eer en macht belusten eist, dat zij in het gevlei komen bij de gemene demos. Hij richt zich uiterst zelden tot de arbeiders en dan uitsluitend tot het geven van ernstige en vaderlike vermaningen, dat men zich geen gouden bergen moet laten beloven door de socialisten, dat men zijn kinderen

niet moet leeren, dat ze recht hebben op een goede positie, maar dat ze moeten trachten, die te verwerven door hun best te doen. Heerlike troostwoorden spreekt hij nopens de betrekkelikheid van rijkdom, overdaad en weelde: ‘ik ken menschen, die in prachtige huizen wonen, maar die altijd bezig zijn, uiterst sober leven en zich nooit een ontspanning gunnen; en ik heb arbeiders gekend, die hun weekloon verdronken en versmulden (bijv. aan gerookte paling en dergelijke dure eetwaren) en wier vrouw en kinderen honger zouden geleden hebben, als vreemden zich niet over hen ontfermd hadden; daar zijn dienstmeisjes en winkeljuffrouwen, die meer uitgeven aan hoeden, corsetten, handschoenen, bloesjes en molliéres, aan snoeperijen in de lunchroom en voor bioscoopvertooningen dan hunne mevrouwen voor overeenkomstige zaken en genoegens.’ Frappante onthullingen over de circulatie van kapitalen doet hij zoo langs z'n neus weg in een noot: ‘Op grond van ervaring durf ik zeggen, dat er géén zegen rust op oneerlik verkregen geld, óók niet op geld, dat bijv. door speculatie verkregen is, dus zonder er iets voor te doen; “zoo gewonnen, zoo geronnen” zegt het spreekwoord -; waar het geld gemakkelik verkregen is, daar wordt meestal de levensstandaard al te hoog opgevoerd; en “waar de geldzak uit hangt, daar duurt de rijkdom geen honderd jaar,” - zegt een ander spreekwoord -; daar mislukken meestal reeds eenige *kinderen*, en ànders (vast en zeker) vele kleinkinderen!’ heerrijk en bemoedigend zijn zijn woorden als hij spreekt: ‘Wie staat, zie toe dat hij niet valle. Hoog blijven staan, is moeilijker dan stijgen. Vele arbeiders verkeeren in den waan dat de hoogergeplaatsten bijna allen afstammen van hoogergeplaatsten. Het tegendeel is waar, de meeste hooger-geplaatsten komen voort uit den z.g. werkenden stand; hoe langzamer de stijging plaats vindt des te aangenamer is zulks voor de betrokkenen (anders ontgroeien de kinderen zoo licht aan de ouders, niet alleen stoffelik, maar vooràl *geestelik*!)-, en des te grooter is de kans, dat de familie hoog zal *blijven* staan. Slechts weinige families blijken daartoe in staat; de meeste sterven uit of degenereeren. Vandaar ook, dat families, die eeuwenlang superieur blijven (adellijke of regentenfamilies) inderdààd recht hebben op onderscheiding en hoogachting.’ En in de volgende woorden typeert hij de kapitalistiese zegeningen - pardon! - toont hij de misdadigheid van het socialisties drijven naar luiheid en werkschuwheid aan: ‘Het aantal nietsdoeners - dat zijn parasieten op de samenleving - is mijns inziens in den hoogeren stand véél kleiner (óók in verhouding) dan in de allerlaagste klasse; Amsterdam alléén herbergt duizenden Pietje Pucks (die hun vrouwen laten werken, en zelf uit visschen gaan) en werkschuwe trekkers van het Steun-Comité; souteneurs bij hoopen (die royaal leven van de ontucht van een of andere vrouw); verder kwartjesvinders, zwijntjesjagers (fietsdieven), inbrekers, zigeuners, enz. daaronder velen die 's winters vaste klanten zijn van de “Toevluchten” en die 's zomers van de buitenlucht profiteeren, d.w.z. leven ten koste van de villa-bewoners en de boeren.’

Liefst richt de heer van Dieren zich tot zijn klassegenoten, tot de hele of halve intellektuelen, die uit standsvooroordeel, klassetrots en steunend op wat overgeërfde liberale slagwoorden vol zitten met socialistenhaat, tot de neringdoende kleine burgers, die aan stage nachtmerries van angst

voor de socialen lijden en hij probeert ook de gelovigen nog es te overtuigen van de afgrijselike bedoelingen der socialisten met godsdienst en zedelikheid. Nogmaals herhaald, het is niet verstandig van de heer van Dieren, dat hij zoo weinig aandacht heeft geschonken aan de noden der arbeiders, ook der kristelike en der Koningin en Vaderland-getrouwe arbeiders. Met zulke handen kun je niet voor de rechter komen beste dokter, U wilt er niet aan, maar geloof me, een cadeautje moet je tegenwoordig meebrengen, steevast, anders kijken ze je finaal over het hoofd!

Misschien vindt deze edelaardige redder der mensheid troost voor het uitblijven van meer openlike huldiging, in het feit, dat zijn woord daarom toch wel weerklank vindt in de harten van al die genen voor wie de geschiedenis tans wat al te zeer met zevenmijlslaarzen over de wereld schrijdt en die gewend waren gezellig en veilig zichzelf en elkander in intieme kring op te winden met de verhalen van de schanddaden der socialistiese leiders, van hun goed leventje ten koste van de bedrogen arbeiders, met hun beschouwingen over de lage bedoelingen dier lieden ten opzichte van Koningin en Vaderland, Godsdienst en zedelikheid, met hun verbluffend rake kritieken op de socialistiese heilstaat, zooals ze die eerst in elkaar hadden gefantaseerd. Voor deze sinistere naturen, voor deze armen van geest, is dit een heerlik boek. Hier wordt hen zonneklaar bewezen, dat alle socialisten, misdadigers of minderwaardigen of schoeljes of onbetrouwbare creaturen of sadisten of duivels of ezels of leugenaars zijn. Als de heer van Dieren, arts, een artikel citeert van de socialist Dr. van Dillen, dan doet hij dat, bevreesd voor al te grote indruk voor die doctorstitel op de volgende wijze: 'Onlangs zijn door den apotheker van Dillen (Dr. in de artsenijbereidkunde)[1]) eenige artikelen gepubliceerd,' en: hij spreekt in het vervolg over *de apotheker* van Dillen! Van Henri Polak schrijft de heer van Dieren, arts, o.a.: 'Als de revolutie, die hij van ouds zoo gaarne *scheen* te wenschen, niet meer te keeren valt, dan verwacht ik, dat dit vreemdsoortig, onbetrouwbaar gebleken heerschap wel een baantje zal weten te vinden bovenaan bij de leiding, en dat hij er dan wel voor zal weten te zorgen, dat *hij* er niet bij te kort komt, dat *zijn* "landhuisje" niet in beslag wordt genomen door een proletariërsgezin....' enz. enz. Ondanks het feit dat een vertegenwoordiger van de handel, de heer Harrenstein, bij de opheffing der levensmiddelenkommissie warme hulde bracht aan Wethouder Wibaut, van wie hij getuigde dat hij een open oog had voor de belangen van de handel en van wie hij zeide: 'Als er één het eereburgerschap van Amsterdam heeft verdiend, dan is het wethouder Wibaut, ondanks dat zijn boek enkele maanden na deze openlike huldiging verschijnt, laat de heer van Dieren daarin ijskoud afdrukken: "als wethouder doet hij àl zijn best om allerlei soorten van producenten en handelaars te nekken; ik herinner aan de bevoorrechting van de arbeiderscoöperatie "de Dageraad" aan zijn gemeentelijke vischwinkels, aan de gemeentelijken winkel voor verlichtings- en verwarmingsbenoodigdheden op de Leidschestraat, aan den gemeentelijken lompenhandel (deze onfrissche zaak heeft ons eenige tonnen gekost!) en aan zijn voorloopig opgeborgen plan om een gemeentelijk groenten-

1 Meneer van Dieren, arts weet er bovendien niks van. De heer van Dillen is Dr. in de *staatswetenschappen*!

bedrijf op te richten.' Onder het opschrift 'Maximale karakterloosheid. Sodalisties nepotisme' vertelt meneer: 'In de laatste jaren is er nog een hoogere rubriek bij (de partij) gekomen; menschen met titels, zooals geneesheeren, meesters in de rechten, leeraren M.O..; van de meesten mag men niet veronderstellen, dat zij zóó dom zouden zijn het socialisme in zijn vooschheid en krankzinnigheid niet te kunnen doorgronden. Op gevaar af van voor al te kwaaddenkend te worden aangezien, durf ik hier het vermoeden te uiten, dat deze menschen geen andere drijfveer hebben dan snel te willen slagen; want het valt niet te ontkennen, dat het in de laatste jaren in tal van steden, - ook in de hoofdstad - voor een zich socialist noemend "geleerde" maar een klein kunstje was om het spoedig veel verder te brengen dan een even knappe of zelfs veel knappere collega. De heer Marchand - het 2e Kamerlid - heeft daar reeds op gewezen, en dat is hem toen "vervloekt kwalijk" genomen; welnu, ik ben het ten deze gehéél met hem eens; en wie zijn oogen en ooren goed den kost geeft, die zal er gauw net zoo over leeren denken. Wie in Amsterdam tot de "vriendjes behoort, die.... komt er wel!" Het zal het 2e Kamerlid Marchand genoegen doen, dat de heer van Dieren, arts, het in deze geheel met hem eens is, hij heeft wel es een riem onder het hart van node! Het is natuurlik iedereen bekend dat Mr. Troelstra, Mr. Sannes, Mr. Mendels, Dr. van Leeuwen, Dr. v.d. Waerden, Dr. Stoop om slechts enkele kopstukken te noemen, in de laatste jaren pas bij de partij zijn gekomen en tevens is het voor een ieder duidelik dat deze volksverrajers bliksems goed in de smieze hadden, dat deze voze en krankzinnige beweging voor hen hét middel zou zijn om in de maatschappij te slagen. Maar wat nu toch eigenlik te denken van dit ploertje, die zich beklaagt terecht of ten onrechte (want dat doet absoluut niet ter zake), over socialities nepotisme, paladijn van een samenleving, waar iedere wisseling van ministerie in een ander volksdeel behalve in het socialistiese de eindelike hoop op het baantje weer levendig maakte? Het schijnt, dat meneer zóó verblind is door socialistenhaat, dat, nu het eindelik niet meer mogelik is, de rooien stelselmatig buiten iedere te vergeven hogere betrekking te houden, iedere benoeming van een sociaal-demokraat hem voort schijnt te komen uit nepotisme en dat, terwijl de socialisten nog pas in heel enkele gemeenten een meerderheid in de raad bezitten! Ondertussen zullen ze hard moeten werken om hun burgerlike konkurrenten in het baantjes uitdelen te evenaren, laat staan te overtreffen. En ten einde U bij het lezen van al deze trieste bombast toch nog een vroolik oogenblik te bezorgen, een laatste citaat als bewijs van het hoge plan van bestrijding des heren van Dieren, arts: "Men behoeft geen studie gemaakt te hebben van de schedelleer (Gall) en de gelaatskennis (Lavater) om te kunnen konstateeren, dat de dames en heeren, die thans in Oostelijk Europa zooveel macht uitoefenen, bijna allemaal misdadigers-typen zijn; het Weekblad "de Amsterdammer" van 10 Mei bevatte de portretten van de raddraaiers in München; in de politie-albums vindt men geen leelijker koppen en afgrijselijker tronies. Ook de revolutionairen van 1790 waren bijna allemaal afzichtelijke wezens (scheppers van de huidige onvolprezen staatsorde des heren van Dieren! K.V.) zooals duidelijk te zien is aan het ier hunner eere te Parijs in het Pantheón opgerichte monument.

Voor anthropologen en psychiaters is dit een zeer dankbaar tot dusver zoo goed als onontgonnen studieveld! Het resultaat zou - vooral als ook de schedelruimte bepaald werd, waarbij de Röntgen-photographie goede diensten zou kunnen bewijzen - vast en zeker verpletterend zijn voor de z.g. wereldverbeteraars; (voor anthropologen en psychiaters is het een dankbaar studieveld, niet alzo voor de alwetende arts van Dieren - hèm is bij Godsoordeel het verpletterende resultaat reeds vast en zeker bekend! Een fijn stuk representant van het intellect deze meneer! K.V.) ik geloof zelfs, dat op deze wijze het snelste een einde gemaakt zou kunnen worden aan het respect, dat zij, helaas, bij de massa genieten. Ook de Redacties van onze geïllustreerde bladen zouden zich ten deze zeer verdienstelijk kunnen maken door telkens weer een reeks photographieën van "socialisten" ten beste te geven en daarnààst die van *werkelijk* verdienstelijke menschen uit hetzelfde land. (b.v. de heer van Dieren, arts! K.V.) Ook voor de Nederlandsche socialisten zou dit onderzoek alles behalve vleiend uitvallen; en dit zal iedereen moeten beamen, die onlangs in het Stedelijk Museum de tentoonstelling gezien heeft van werken, vervaardigd door de socialistische mevrouw de Roode-Heijermans. Tegelijkertijd waren in hetzelfde museum de portretten te bezichtigen, die mevrouw Thérèse Schwartze gemaakt had uit de kringen der zoogenaamd "absoluut leelijke en vervloekte bourgeoisie" (Dr. v.d. Berg v. Eisinga) Wat 'n verschil!'

Na lezing, wat zeg ik? na een simpel doorbladeren van dit overzwaar, ja top-zwaar gedokumenteerde boek, voelen de spitsburgers zich weer kip-lekker en is er voor hen geen vuiltje meer aan de lucht. En dan, het zal de heer van Dieren ook een troost zijn, dat zijn boek, zooal niet openlik in hunne bladen geprezen, op de redactiebureaux der zwarte leugen- en lasterkrantjes toch een zeer gewaardeerd 'naslagwerk' zal zijn en een bron om stof uit te putten voor meer dan één volksvóórlichtend artikeltje.

Vanuit een zeker gezichtspunt beschouwd, is deze man een soort heros van een beetje kleine afmeting, een herosje. Zegt hij niet luidkeels en openlik wat ze zwetsen op de societeiten, op de kaartavondjes en Zondagmiddagvisites? Zegt hij niet brutaal en uittartend, zonder eenige restrictie wat allerlei persriddertjes en lugubere politiekertjes, handlangers van het machtige kapitaal, denken, maar niet durven te zeggen, uit angst voor het slinkend beetje invloed, dat zij nog uitoefenen op het volk?

Dat alles met elkaar vormt de eigenaardige betekenis van zoo'n boek en het gehalte der bestrijding van het socialisme te signaleren is voor een socialist een aangename taak, omdat daaruit overduidelik blijken kan, hoe het er in de verdedigingswerken en arsenalen onzer tegenstanders begint uit te zien.

II.

De heer van Dieren, of in dit verband moet ik eigenlik zeggen dokter van Dieren heeft een ontdekking gedaan. Niet maar zoo vandaag of gisteren; o nee, reeds jaren geleden heeft hij haar gepubliceerd in zijn reeds genoemd standaardwerk. Alleen de waereld heeft er niet erg veel aandacht aan geschonken, tot haar eigen onherstelbaar nadeel. Maar hij is er de man niet naar, om het op te geven, hij heeft de oude wijn in nieuwe zakken gedaan en hij presenteert ze ons opnieuw. Hij heeft ontdekt, onnozele lezer, dat het Socialisme een besmettelike zielsziekte is en dat er in de samenleving van dit ogenblik een psychiese epidemie woedt, die snel en krachtig ingrijpen noodzakelik maakt.

In ‘de Waanzinnige Waereld’ toont hij aan met een overstelpende hoeveelheid citaten uit de geschriften van allerlei binnen- en buitenlandse socialisten, dat deze lieden met elkaar niet meer zijn dan een stelletje misdadige zenuwlijders, gespeend van ieder begrip van logica, zich hullend in een waas van quasi-wetenschappelikheid, bouwers van een luchtkasteel, steunend op de navolgende elf (zoals u zich gelieft te herinneren, een veelzeggend getal!) door hem bedachte steunpilaren: ‘ontevredenheid, begeerte, afgunst, haat, wraakzucht, verregaande domheid, leugenachtigheid, maximale hoovaardigheid, fanatisme, *ongeloof* en *schijnwetenschap.*’ Precies op de kop af *elf*, geen meer, geen minder! Deze man heeft meer socialistiese literatuur geslikt dan menig vooraanstaand leider in de socialistiese - en de vakbeweging en desondanks bewijst hij met zijn citaten maar één ding waarlik en afdoende en dat is, dat hij van de bevrijdingsstrijd der arbeidersklasse niets heeft begrepen, niets van zijn oorzaken, niets van zijn methodes, niets van zijn reeds bereikte resultaten en niets van zijn idealen. Deze man, die zich erop beroept in een veeljarige dokterspraktijk veel ervaring te hebben opgedaan onder arbeiders en kleine burgers, deze man, die een Troelstra, Wibaut, Roland Holst en anderen hun maatschappelike welstand verwijt, die geen flauwe notie heeft van wat deze socialisten zonder ooit een woord van openlike waardering daarvoor te ontvangen en te verwachten met hun geld hebben gedaan én voor de zaak, die zij dienen én voor een groot aantal mensen afzonderlik, deze man, die geen het geringste vermoeden ervan schijnt te hebben wat het socialisme moet betekenen voor deze mensen, voor wie alle weeldegenieten bereikbaar is of zou kunnen zijn, maar die van dag tot dag hun leven zien opgaan in de strijd der arbeiders, deze man, die zelf behoort tot de goed gezeten burgerij, deze man heeft in zijn langjarige dokterspraktijk nog niet geleerd zich te schamen over een samenleving, die zijn arbeidersklanten laat leven, zooals zij leven. Dit harteloze meneertje, als ie waarlik in de arbeiderswijken de zieken heeft bezocht, keert daaruit terug in zijn bourgeois-milieu en inplaats van een noodkreet uit te stoten over wat hij zag aan mensonterende woningtoestanden, ten opzichte van hygiène, zedelikheid en levensgeluk, over wat hij zag, zag met z'n eigen deskundige ogen aan de afgetobde lichamen der arbeiders, aan de voor hun tijd vervallen lichamen der arbeidersvrouwen, aan de vale lichaampjes der arbeiderskinderen, over wat hij zag in hun moeie, doffe, uitgeteerde ogen, of in hun wilde, wanhopige, woeste ogen, over wat hij hoorde uit

hun zwaar, triest en somber arbeidersleven, inplaats van dat alles, slaat deze arrogante, eigengerechtigde meneer de volgende wartaal uit over de achturendag: 'En daarom verwacht *ik* het heil van *vermeerderde productie* (alsjeblieft! K.V.), dat wil zeggen niet van een te langen, maar ook niet van een te korten arbeidsdag; voor de meeste menschen zou het, mijns inziens, lang niet goed wezen, als ze minder dan acht uur werken moesten; en ik sprak tal van arbeidersvrouwen, die er net zoo over denken; "wat moet mijn man met al zijn vrijen tijd beginnen" zeiden ze, en één voegde er bij: "de mijne timmert nog al graag, maar dan werkt ie ook, en dan heb ik nog liever dat ie werk doet, waar ie wat mee *verdient*, want dat geknutsel kost nog meer dan u denkt; en hij kan toch niet iedere week aan een nieuw kippenhok beginnen!" In sommige beroepen vind ik 8 uur zelfs te weinig (concierge, brugwachter) maar voor een steensjouwer en een mijnwerker vind ik het weer te lang, en ten deze heb ik wel eenig recht van meespreken, want als druk-beklante dokter (de eerste 27 jaren oefende ik er ook de verloskundige praktijk bij uit, en ik bracht het tot pl. m. 1600 kinderen!) heb ik harder gewerkt met *lichaam èn geest*, onregelmatiger geleefd, en méér nachtrust gemist dan één arbeider, en ik heb dus wèl geleerd te beseffen, wat een *mensch* toekomt, doch daarom nog niet altijd verkrijgt (de farizeeër! K.V.) Maar voor volksflikvlooier (in verband met de huidige door luizen overgebrachte vlektyphusepidemie is de uitdrukking "volksflikluizer" meer up-to-date!) bezit ik de vereischte ondeugden niet.'

Ziethier dus een gestudeerd man, die vrijwel de hele socialistiese literatuur heeft doorgesnuffeld, maar die niets afweet, altans voorgeeft er niets van af te weten, hoe het industriele kapitalisme zijn zegetocht heeft gehouden over de waereld, die niets af weet van de afschuwelike kinder- en vrouwenexploitatie, van de onmenselikste werktijden, van huisindustrie, van de beroepsziekten van mijnwerkers, loodwitwerkers, wevers en anderen, die niets afweet van het slavenleven der landarbeiders, die helemaal niet weet, dat als er in de laatste halve eeuw iets is bereikt tot bescherming van het individu tegen de al te grote zegeningen van het ondernemende, energieke, wilskrachtige kapitaal, dat dat het uitsluitend gevolg is van het ongeorganiseerd, wild-opstandige verzet eerst en daarna van het groeiend georganiseerd, gedisciplineerd en welbewust verzet der arbeiders zelve, maar die het nuttiger vindt in zijn domme malheid, om wat sitaatjes bij elkaar te vissen, waaruit overduidelik blijkt, dat de socialisten van hervormingen niets moeten weten en alleen en uitsluitend aansturen op de grote kladderadatsch!! Het gaat natuurlik zijn kleine verstandje te boven, dat in de allereerste perioden, toen alle krachten nog moesten besteed worden aan een indrukwekkende machtsvorming, de socialistiese leiders alle redenen hadden om de brokstukken, die de heersers zoo nu en dan van hun vette tafel lieten afvallen voor het hongerig gepeupel omlaag, teneinde te pogen ze daarmee weer een tijdje zoet te houden, met groot wantrouwen bekeken en overwogen, wat de eigenlike arbeiders-vijandige bedoeling van deze plotselinge mildheid was.

Wanneer al eens het verband tussen de toestand der arbeiders en hun groeiend verzet tegen hun uitbuiting hem een ogenblik voor de geest staat, dan haast hij zich de mogelik te trekken konklusie, dat dit verzet

toch een *gevolg* moet zijn van de behandeling, die deze arbeiders van de heersende klasse ondervinden, te bestrijden met de volgende bakerpraat: 'In mijn jeugd was er in de buurt van Zutphen een jonge vrouwspersoon, die een voorzeggenden geest héétte te hebben omdat er telkens een boerderij afbrandde, kort nadat zij zulks voorspeld had; wonderlijk genoeg kwam aanvankelijk niemand uit haar omgeving op de voor de hand liggende gedachte, dat zij het vuur zelf had aangestoken! Welnu, van Marx, wiens wereldbeschouwing volgens Werner Sombart (volstrekt geen socialistenvreter!) het best wordt uitgedrukt met de volgende woorden: "de aarde behoort aan den kwaden en niet aan den goeden geest," van Marx kan m.i. terecht gezegd worden, dat hij heeft *aangestuurd* op wat wij thàns beleven; en wij zouden dus verkeerd doen met hem te beschouwen als een profeet, die door de gebeurtenissen in het gelijk werd gesteld.'

Aldus werd Karl Marx in het jaar 1919 door een zekere van Dieren, arts te Amsterdam, verklaard tot oorzaak van de klassenstrijd, van de kapitalisties-imperialistiese wereldoorlog, tot oorzaak van het naderend bankroet der burgerlike wereldorde.

Het is waarachtig al te veel eer!

Het is zoo aardig, dat deze vlijtige snuffelaar in de socialistiese boekerij, de rooie broeders met lum eigen beweringen te lijf gaat. Van zijn ontelbare citaten zijn die het meest frappant, waarin hij de socialistiese skribenten met zichzelf of met elkaar in tegenspraak brengt. Goed gerubriseerd blijkt dan, dat deze sitaten betreffen het standpunt ten opzichte van de klassemoraal, de denkbeelden omtrent de socialistiese heilstaat, omtrent de proletariese revolutie en diktatuur en het optreden van de socialistiese leiders beurtelings als volksflikvlooier en als volksophitser. Het is niet wel mogelik, waar wij ons nog hebben bezig te houden met de aanvallen in grote stijl op het Darwinisme, Marxisme en Histories Materialisme en bovendien liet verschijnsel: de christen van Dieren nog wat nader willen bekijken, ook deze sitaten nog te gaan behandelen. Voor zover zij betreffen de kwestie van de klassemoraal, hoop ik reeds in het volgende nummer aan de hand van een resent reëel geval wat uitvoeriger daarop terug te komen. Het is ondertussen een zeldzaam genoegen een zoo wel gewapend verdediger der bourgeois-maatschappij als meneer van Dieren na vier en een half jaar oorlog, na de schaamteloze praktijken van gekroonde en ongekroonde staatshoofden, ministers, diplomaten, oorlogstuigfabrikanten, schacheraars en knoeiers in levensmiddelen, oorlogswinstmakers, smokkelaars en ander tuig, na een onmeedogende vervolging der social stiese ijveraars voor een spoediger en waarachtiger vrede door alle machthebbers der wereld, te horen spreken over moraal en zich verontwaardigd te horen aanstellen over de klassemoraal der socialisten. Bij de reeds eerder in uitzicht gestelde bespreking van belangrijke socialistiese literatuur komen ook de andere punten als vanzelf aan de orde. Het zij hier alleen reeds dadelik gezegd, dat het de bekrompen kijk van de heer van Dieren op een sterk groeiende wereldbeweging als het socialisme òf zijn bewuste misleiding afdoende demonstreert, dat hij niet gevoelt en ook niet erkent, dat binnen het raam van deze internationale agitatie allerlei opvattingen mogelik

moeten zijn, die zelfs min of meer met elkaar in tegenspraak zijn, dat hij verder meent socialisten en kommunisten te mogen beschouwen als één pot nat, alleen uit het feit, dat ze voort zijn gekomen uit dezelfde oude beweging, die (voor ieder nuchter mens) *natuurlik* een andere propaganda en een andere taktiek voerde, met andere aksenten dan de huidige tot een ware wereldmacht aangegroeide beweging. Was toen het tot maatschappelik inzicht en klassebesef brengen der arbeiders het eerste en voornaamste punt, tans nu een millioenenleger is geformeerd, neemt de praktiese arbeid tot het voorbereiden en het opbouwen der socialistiese samenleving alle aandacht in beslag. Dit kan altans gezegd worden van de sociaal-demokraten, die zich de geweldige moeilikheid van die taak terdege bewust zijn en met hunne stap voor stap verder gaande eisen de bourgeoisie in het nauw hebben gedreven, en die, door hun besef van de samengesteldheid van het economies leven een hartgrondige afkeer hebben van de fraseologie en de methodes der fanatieke z.g. revolutionairen en idealistiese naievelingen. En het past toch eigenlik een representant van de burgerlike staatsorde, die zijn klassegenoten oproept tot wat meer doelbewust en krachtig optreden tegen de socialisten niet, te schimpen op de meningsverschillen in de boezem der partij, of op de ontwikkeling der denkbeelden bij de leiders, wraar hij in zijn legerkamp van Marchand tot Nolens schuilend onder de tedere vlerken der heilige demokratie telkens als Ruysje alarm blaast voor het rooie spook, honderd en een verschillende partijen en partijtjes elkander op leven en dood ziet bevechten, zodra maar even de socialen en derzelver snoodheid zijn vergeten.

Als de heer van Dieren vindt dat Troelstra en anderen zoo weinig te vertrouwen zijn, omdat zij bij verschillende gelegenheden voor en na niet altijd in dezelfde geest spraken, maar nu eens de arbeiders aanvuurden in de strijd, dan weer hen vermaanden, heden poogden hen te doordringen van de grootse en heerlike taak, die de historie op hun schouders laadde en morgen hen vertelden, hoe weinig de grote massa tot het vervullen daarvan nog geschikt was, dan moet de heer van Dieren eens proberen zich in te denken in de gemoedsstemming der socialistiese arbeiders en hun leiders tegenover de kopstukken der bourgeoisie, wanneer zij zo eens naast elkander plaatsen het hoongelach waarmee deze lieden de voorstellen tot bekorting van de arbeidsdag tot 8 uur luttele jaren geleden hebben begroet en het laffe gehuichel waarmee zij tans een rooms minister met de wettelike invoering daarvan complimenteren. De heer van Dieren snuffele eens even ijverig in de schrifturen der burgerlike partijen als hij het deed in de socialistiese en hij schrijve dan eens een werkje over de psychologische ontleding van de politieke kopstukken van het liberalisme en clericalisme van de laatste vijftig jaren en hij vrage dan eens waar het geloof aan de toekomst, het idealisme, het initiatief en de daadkracht zijn, bij zijn zatte, zichzelf overleefd hebbende bourgeoisie of bij de omhoogstrevende arbeidersklasse. Hij leze er eens op na, wat Prof. R. Casimir (nou niet direct een type die van meneer van Dieren, arts, zal hebben te leeren wat moediger te zijn, als het er op aankomt voor zijn meening uit te komen) schrijft over de arbeidersbeweging:

> ‘Men kan tal van bezwaren hebben tegen strijdwijze en uiting, men kan onmogelijk de oogen sluiten voor den grooten invloed, die

> in z'n welhaast vijf en twintig jarig bestaan van de S.D.A.P. is uitgegaan. Hij heeft door onvermoeide en bezielde arbeid van zijn voormannen; door offervaardige toewijding van zijn eerste aanhangers, die leed, nadeel, achteruitzetting, broodeloosheid, ja gevangenisstraf over hebben gehad voor hunne overtuiging; door organisatie en stelselmatigen opbouw een stelling in Nederland verkregen, die geheel eenig is. Zijn onverzwakte kritiek op wat gebrekkig en onvoldoende was in onze samenleving riep zeker de geesten van onheilige, maar ook die van heilige ontevredenheid op, was een gedurende prikkel tot herziening, verbetering en vooruitgang. Zijn organisatie bracht in het leven van duizenden arbeiders een bezield ideaal, hergaf ze verloren levensmoed en levensvertrouwen. De straffe leiding en goede tucht veranderde het ekonomische guerilla-wezen in een machtigen ekonomischen strijd, verving de kleine saboteerende relletjes door goed opgezet, organisch strijd voeren, en opende daarmede den weg tot onderhandelen en overleg, tot opstelling van in onderlinge overeenkomst geregelde arbeidsvoorwaarden. Zoo heeft de S.D.A.P. met het N.V.V. samengewerkt, om het ekonomisch, maar ook het geestelijk leven van den Nederlandschen arbeider op hooger peil te brengen. Zij wist schrijvers en dichters te bezielen en oefende aldus invloed, ook op het geestelijk leven van wie buiten haar stonden. Zij werkte ook stuwend op andere partijen. Haar eischen zag ze langzamerhand overnemen: zoo die van algemeen kiesrecht en den achturigen arbeidsdag. Haar beteekenis is misschien onlangs kernachtig geschetst door “Het Handelsblad” toen het sprak van de groote direktieve beteekenis der S.D.A.P.

Hij overwege eens wat het Unie-liberale “Vaderland” o.m. ten beste gaf over de S.D.A.P. Na geconstateerd te hebben, dat velen haar stemmen uit zuiver egoistische overwegingen gaat het blad verder met te zeggen:

“dat neemt niet weg dat zij onderdeel is van de partij, die internationaal, ten allen tijde, en niets ontziende, opkwam voor de slachtoffers van de misstanden in de maatschappij, dat daarin hare bestaanskracht ligt en dat zij daarin, al werd zij als internationale door den oorlog uiteengeslagen, weer den grondslag zal vinden tot verbroedering over gansch de wereld, en dat zij alle andere partijen gedwongen heeft en ook de velen, die tot geene partij behooren, zichzelve te herzien. Zij was voor ons burgerlijken de verjongingstinktuur, die niet altijd, misschien zelfs nooit door zoetheid bekoorde, maar die heilzaam werkte, al moesten wij dan ook er tegen waken, dat wij in de fout vervielen van de bekende Annet van Staring, die teveel van het goedje nemende, zuigeling werd, die te wachten lag op een luur.

Marx is een man van buitengewone beteekenis geweest en zijn invloed op den loop der dingen was overweldigend.

Het ware inderdaad het toppunt van dwaasheid dat de burgerlike partijen zich door dat avontuur (n.l. van November) zouden gaan verbeelden, dat zij de wording der nieuwe maatschappij zou kunnen voorbereiden zonder hulp van de sociaal-demokratie, die reeds zoo grooten invloed heeft geoefend op de samenstelling van haar eigen program, wat

natuurlijk in dien goeden zin bedoeld is, dat zij ons en anderen dwong onze gedachten te laten gaan over vraagstukken, die wij vroeger niet als binnen onzen sfeer liggende hadden beschouwd.'

III.

Maar de heer van Dieren heeft nog andere pijlen op zijn boog, dan elkaar tegensprekende, de stommiteit en onverantwoordelikheid der socialisten demonstrerende sitaatjes. De Inhoudsopgave vermeldt o.a. de navolgende titels van hoofdstukken: Ongeloof en Schijnwetenschap; Darwinisme, Atheïsme, Materialisme, Historisch-Materialisme, Marxisme (Socialisme); Jean Jacques Rousseau; De Kern van het Marxisme; Het een en ander over psychiese epidemiën; Nog eens de Marxistische epidemie. Een teere kwestie (Joodsche Socialisten); Marx had wel eens vrij heldere oogenblikken; Aanteekening over den Oorlog, de vredesvoorwaarden en de Socialisten.

De heer van Dieren blijkt buitengewoon ingenomen met de zegeningen, die door het kristendom de mensheid is deelachtig geworden. Waar het Evangelie zijn verkondigers en *oprechte* aanhangers vond (hij houdt van verstandige restrikties K.V.) daar schreed het langzaam maar zeker voort over de ruïnes van negen grote maatschappelike ongerechtigheden, te weten: veelwijverij, kindermoord, gewettigde prostitutie, lichtzinnige echtscheiding, bloedige en mensonterende spelen, onrechtvaardige oorlogen, dood en strafoefening door pijniging, kastengeest en slavernij, ja overal waar het waarachtige christendom beleden werd, daar vluchtten die verdorven instellingen en gewoonten als nachtuilen voor de aanbrekende dageraad.

Het spreekt natuurlik geheel en al van zelf, dat de als kristenen in de kerkregisters ingeschreven vlijtige bezoekers van publieke vrouwtjes, onderhouders van mainteneetjes, gebruikers van N.M. middelen, overspelige echtgenoten, hovaardigen op hun adelstitel of hovaardige geldprotsen, exploitanten van vrouwen- en kinderarbeid, fabrikanten en grootgrondbezitters - uitzuigers van hun arbeiders, honderdduizenden Spanjolen, die zich vermaken bij de stierengevechten, groot- en kleininquisiteurs, beulen, beulsknechten en andere handlangers van wereldse en kerkelike politie en justitie uit die gelukzalige vervlogen kristelike eeuwen van vóór de verdoemde Franse revolutie, toen ze je armen en benen uit het lid trokken of je rug roosterden om je een schuldbekentenis af te persen, of je straften tot doodhongeren of tot de drup of tot een simpel kop-afhakken, dat al deze lieden behoren tot de niet-oprechte aanhangers van het Evangelie en het spreekt absoluut vanzelf dat er sinds de vestiging van de kristelike Staatsgodsdiensten in Europa een duidelik onderscheid is geweest tussen rechtvaardige en onrechtvaardige oorlogen, de eerste ontketend door oprechte, de laatste door onoprechte aanhangers van het Evangelie. 't Is alleen jammer, dat de geleerde auteur van de Waanzinnige Waereld deze materie niet wat verder heeft uitgewerkt, dan in die kinderlike zinsnede, waarin hij beweert, dat al de oorlogsfrases, als: wij strijden voor de heilige rechten der mensheid, de beste aanbeveling zijn voor de kristelike leer, omdat, als de wolven zich hullen in schaapsvachten, zulks niet pleit tegen de schapen, maar wel tegen de

wolven, en het bewijst, dat de *schapen....* gèèn kwade bedoelingen hebben en dat het dus het grootste onrecht zou zijn hen deswege te veroordelen.

De heer van Dieren in ieder geval is een kristen. (Hij vertelt ons zelfs ergens, dat hij lid is van de Ned. Herv. Kerk.) Dit blijkt duidelik uit zijn diep-zedelike verontwaardiging over de vrije liefde en over de weerzinwekkende plannen der socialisten met het gezin in de toekomststaat. Het blijkt ook duidelik, wanneer deze alleslezer ijskoud tot tweemaal toe in geuren en kleuren het verhaal der gesocialiseerde vrouwen in Rusland ophangt, ondanks de afdoende tegenspraak ook van onverdacht burgerlike zijde vernomen. In een noot op pag. 70 erkent meneer, dat hij voor de waarheid ook niet kan instaan, maar het zou hem sterk verwonderen, als het in R. niet hier of daar zo zou toegaan en op pag. 83 zijn alle restrikties vergeten en staat er weer vierkant: 'in R. is deze gevaarlike proef (alle individuen vrij en gelijk) genomen, met het gevolg, dat in Saratow de vrouwen van 17-35 jaren "blanke slavinnen" zijn geworden van àlle wellustelingen. Die klemtoon op àlle beduidt zeker, dat ze in Holland en meer dergelike beschaafde wereldstreken alleen maar de blanke slavin kunnen worden van één wellusteling, n.l. door middel van een al of niet kerkelik ingezegend burgerlik huwehk. Ook zijn ijverig onderzoek van de Schrift of Jezus van ons eiste dat wij kommunisties zouden leven ja of neen, doet de kristen kennen, d.w.z. de schriftgeleerde en de farizeër: "Christus zèlf, die de menschen dòòr en dòòr kende, heeft het communisme dan ook niet verlangd, maar Hij heeft het evenmin verboden; had Hij gemeend, dat de geheele menschheid gebaat zou zijn bij een of ander systeem, dan zou hij dat wel duidelijk geopenbaard hebben." En bij meneer van Dieren wil het er dan ook niet in, dat het kommunisme mogelik zou zijn. "*Het plan is te groot en te mooi.*" (dit keer kursiveer *ik* es K.V.) Tolstoï en een heleboel andere kristenen dachten en denken er anders over. Tolstoï beriep zich op de tekst: "Gij zult den booze niet weerstaan", maar de heer van Dieren acht het verkeerd zich op één tekst te beroepen, temeer, daar we niet van elk woord weten of het tans nog dezelfde betekenis heeft als vroeger. Ook de tekst: "Heb God lief bovenal en uwe naaste als uzelf" hebben we met een korreltje zout op te vatten en in ieder geval niet uit te gaan van de veronderstelling, dat alle mensen onze naasten zouden zijn. Herinnert gij U een tekst: "Gij zijt allen broeders en zusters?" Ook dàt dan maar opgevat met de nodige reserve. Herinnert gij U iets van de gelijkenis van de rijke jongeling?' Hoort naar de levenswijze woorden, gelijk zij vloeien uit de pen des heren van Dieren: 'Het is volkomen juist, dat Jezus telkens weer met minachting sprak over wereldsche grootheid en rijkdom en dat hij vooral de armen tot zich trok, maar het is àl te dwaas om uit den raad, dien Hij gaf aan den rijken jongeling ("ga heen, verkoop wat gij hebt, en geef het den armen, en gij zult een schat hebben in den hemel, en kom herwaarts en volg mij") af te leiden, dat iedereen zóó zou moeten handelen; deze raad werd gegeven aan iemand, *die aan zijn rijkdom hing*, die er door in beslag genomen werd. Zulke mensen heb ik òòk wel eens ontmoet; ze voelden zich ò zo ongelukkig, en dan heb ik zo iemand òòk weleens in dienzelfden geest geraden, mààr.... nog nòòit met succes!'

Hij heeft *wel eens* mensen ontmoet, die aan hun geld hingen! en zijn

pogingen om ze er wat losser van te maken hadden net zo min sukses als die van Jezus - nou dan is het geval in het vervolg bepaald hopeloos! Gij herinnert U, dat er geschreven staat: ‘het is lichter dat een kemel ga door het oog van eene naald, dan dat een rijke in het Koninkrijk Gods inga?’ De heer van Dieren herinnert het zich niet.

Pas in zijn volle grootheid leren wij de heer van Dieren kennen, wanneer hij als een herboren David, de moderne Goliath van het ongeloof en de schijnwetenschap verplettert. Hij gevoelt zich namelik ernstig bezwaard door de verderfelike invloed van de teoriën van Darwin en Marx. Darwin was een knap natuur*onderzoeker*, maar bezat niet de vermogens waarover een natuurfilosoof dient te beschikken, n.l. om feiten te overzien, te verwerken en er deugdelike konklusies uit te trekken, welke konklusies vanzelf pas deugdelik kunnen worden genoemd, wanneer ze niet al te zeer in tegenspraak komen met kristelike dogma's en Bijbelse wonderverhaaltjes, in Darwins geval spesiaal met het scheppingsverhaal en het geloof aan een persoonlik, Alziend, Alwijs en Albesturend God. Zooals bekend, hebben de natuuronderzoekers na Darwin diens evolutieteorie, gebaseerd op de natuurlike teeltkeus, vaak ernstig bestreden en heeft b.v. Prof. Hugo de Vries zijn mutatieleer daar tegenover gesteld en het is Dr. Lotsy, die de stand van het erfelikheidsvraagstuk en het evolutievraagstuk aldus samenvat in zijn lezing voor de ‘Amsterdamsche Studentenvereeniging voor sociale lezingen:’

1. Hoe vererving in den eigenlijken zin van het woord geschiedt, dat wil dus zeggen hoe het overbrengen van het eigenschapscomplex van soortszuivere ouders op de kinderen geschiedt, weten wij niet.
2. Er zijn twee soorten van organismen, soortszuivere, die slechts eene soort van voortplantingscellen vermogen te vormen en bastaarden, die meerdere soorten van voortplantingscellen vermogen te vormen.
3. Uit bastaarden kunnen, door splitsing, nieuwe soorten ontstaan.
4. Er zijn vele onderzoekers, die meenen, dat door een of andere vorm van erfelijke variabiliteit, een soortszuivere vorm aan nieuwe vormen het aanzijn kan schenken, m.a.w. dat een vorm, die tot heden slechts ééne soort van voortplantingscellen vormde, uit zichzelf morgen meerdere soorten van voortplantingscellen kan gaan vormen, ook zonder kruising, een bastaard kan worden. Het bewijs voor deze opvatting is vooralsnog niet geleverd.

In de punten 2 en 3 legt Dr. Lotsy zijn eigen overtuiging neer, in punt 4 is uitgedrukt de mutatieleer van de Vries.

Ieder een klein beetje ‘verlicht’ mens wéét, dat de moderne wetenschap de autoriteit van de Bijbel als het onfeilbare woord Gods volkomen heeft vernietigd en hem heeft verklaard als feilbaar (en ook feilend!) mensenwerk. In de allereerste plaats is dat het gevolg van de ontdekkingen van Copernicus, die de onjuistheid aantoonde van het op de Bijbel steunende dogma als zou de aarde het middelpunt zijn van het heelal en vervolgens van de onderzoekingen van Darwin en zijn leerlingen, die de Bijbelse leerstelling, welke de mens voorstelt als middelpunt der schepping, als haar hoogste en laatste doel, volkomen onaannemelik maakten. Hiermee was de mens (dus niet geschapen naar Gods beeld) niet langer buiten en boven de natuur geplaatst, maar vormde slechts een schakel in de oneindige veelheid van haar verschijningen. En ver-

volgens tastten de klassieke literatoren, de historici en de moderne teologen zèlf de autoriteit van de Bijbel van gans andere zijde aan en bewezen met hun bijbelkritiek en tekstonderzoek, dat hij een verzameling van geschriften is, uit wijd uiteenlopende perioden, van zeer verschillende historiese en literaire betekenis, waarvan geen enkel oorspronkelik autentiek stuk meer in ons bezit is en waarvan wij slechts kopieën van kopieën kennen, die elkaar op vele en vaak zeer belangrijke punten niet dekken en zelfs tegenspreken, terwijl de verschillende delen onderling eveneens met elkaar in konflikt komen. Dat is de betekenis voor de moderne mens van de moderne wetenschap ten opzichte van zijn godsdienstig geloof.

Volgt hieruit, dat men *niets* 'gelooven' moet?

Volgt hieruit, dat de Bijbel niet de minste betekenis meer heeft voor de moderne mens?

Volgt hieruit, dat er dus van de kristelike leer en van het kristelik geloof geen spaan is heel gebleven?

Volgens tal van kristenen, die de resultaten van de moderne natuurwetenschap en van de moderne bijbelkritiek hebben aanvaard - geenszins! Alleen is aangetoond, dat de oude opvattingen van een honderd jaar geleden niet meer de opvattingen kunnen zijn van een denkend modern mens, die niet àl te bang is en niet àl te bekrompen om de vlucht der moderne wetenschap met wat vertrouwen en wat eerbied voor het genie van de menselike geest te volgen.

Maar niet een ieder is het gegeven zijn gezonde verstand te laten werken. Er bestaan helaas nog enige millioenen, die voor hun hele verdere leven door een wanstaltig, onwetenschappelik en onvoldoend onderwijs, ongeschikt zijn gemaakt tot *logies* denken, omdat zulks synoniem is gesuggereerd met *zondig* denken. Erger is het, dat er gestudeerde mensen bestaan zooals meneer van Dieren, die alles en alles wat zij als wetenschappelik mens presteren, hebben te danken aan de positivistiese en empiriese school, zich er toe lenen, uit geestesbekrompenheid en dogmaties wantrouwen in de voortschrijdende ontwikkeling der wetenschap, haar geniale voorgangers te bekladden met de modder van hun malle eigengerechtigheid en malle bedenksels. Ieder, die voelt hoe de vorsende geest van de moderne geleerde sinds Darwins teorieën krachtiger en krachtiger doordringt in het probleem der evolutie, ieder die voelt, hoe b.v. Dr. Lotsy's mening weer een ander en nieuw licht werpt op het vraagstuk, ieder die slechts even geneusd heeft in de eenvoudige feiten der embryologie, voelt het rood der verontwaardiging zich naar de wangen stijgen als hij deze hansworst grijnzend hoort wauwelen over het afgedankte Darwinisme, of hem hoort vertellen, dat de mutatieleer van Prof. de Vries eigenlik niet bijster veel verschilt van het Mozaïese scheppingsverhaal, die deze volksvoorlichter het algemeen aanvaarde feit, het fundamentele, wetenschappelik van revolutionaire betekenis zijnde feit der evolutie onder het breed-uit colporteren van de verschillende meningen der geleerden omtrent de wijze waarop de evolutie plaatsgrijpt, hoort wegmoffelen, die hem van Darwin ziet siteren: 'Wij leeren dus, dat de mensch afstamt van een behaard dier, voorzien van een staart, met puntige ooren, waarschijnlijk in de boomen levend en een bewoner van de oude wereld. Dit schepsel zou - indien zijn geheele

maaksel door een hedendaagsch natuuronderzoeker onderzocht was - door dezen tot de Apen of Vierhandige Zoogdieren zijn gebracht'.... 'Hoezeer deze gevolgtrekking ook onzen trots moge kwetsen, toch moeten wij tot het besluit komen, dat onze voorouders met recht apen van de oude wereld zouden genoemd zijn' maar hem niet ziet siteren de woorden van dezelfde Darwin: 'Wij moeten niet in de dwaling vervallen van te veronderstellen, dat de oorspronkelijke verwekker van den mensch identiek was met, of zelfs maar van nabij geleek op eenige bestaande apensoort.' (Dit laatste natuurlik *niet* uit reference voor de gevoeligheid van de arts van Dieren en konsorten, maar uit zuiver wetenschappelike overtuiging, wel eens aldus geformuleerd: Wij kunnen aannemen, dat de oermens en de hogere apen eenzelfde stamvader hebben gehad.), die hem voorts hoort vertellen, dat de geweldige bioloog en natuuronderzoeker Prof. Abraham Kuyper (zoo nu en dan treedt ie op als politieke kristen) heeft beweerd, dat we rekening moeten houden met de mogelikheid, dat de hogerstaande wezens plotseling zijn voortgekomen uit reeds bestaande lager ontwikkelde wezens en niet zoo maar uit het niets, omdat het Scheppingsverhaal ons daaromtrent in het duister laat!! en dat ook de Kerkvader Augustinus, die omstreeks 400 nà Christus leefde (dat is meer dan 1400 jaren vóór Darwin, geachte lezer!) daar al Ahnung van had! natuurlijk weer op grond van de leringen van Aristoteles, die 350 jaren vóór Christus leefde, maar dat vertelt meneer van Dieren er niet bij. Na lezing van het bewuste hoofdstuk over allerhande ismen, waarin iedere lijn ontbreekt, waaraan een scherp geformuleerde gedachte ten eenenmale vreemd is, komt men tot de konklusie, dat meneer van Dieren eigenlik zoo gebeten is op het Darwinisme, omdat de socialisten er volgens zijn sitaatjes zulke verwoede aanhangers van zijn.

Zoals hij het Darwinisme bestrijdt, zoo bestrijdt hij het Marxisme d.w.z. het wetenschappelik socialisme en het histories materialisme, of eigenlik nog veel onnozeler. Volmaakt ongeschikt tot een helder exposé van de kern van de teorieën zijner tegenstanders, omdat hij, als een schoenflik in een pothuis, die nooit anders dan de voeten en de benen van de voorbijgangers te zien krijgt, zich blind tuurt op vermeende of heuse onvolledigheden of tegenstrijdigheden, ieder begrip van het grote geheel mist, ontbloot is van het vermogen de grote gedachte van enig wetenschappelik stelsel los te maken van de grotere en kleinere gebreken, die het aankleven, wordt zijn bestrijding een ongenietbaar, onwetenschappelik stuk werk. Het ontgaat deze intellectueel of hij weigert het te erkennen, dat de grote betekenis van Marx is gelegen in het feit, dat hij de evolutie door Darwin zelf, zijn voorgangers en zijn leerlingen aangetoond in de levende natuur, ook heeft aangetoond in het maatschappelik leven van de mens, dat het aloude: het is altijd zo geweest en het zal altijd wel zo blijven berustte op een foutieve, onhistoriese beschouwing van het verleden en daarom geen grond had als profetie voor de toekomst, dat het economies leven gebonden is aan bepaalde ontwikkelingswetten en dat de economiese bestaansvoorwaarden van een mensengemeenschap in een bepaalde periode van grote invloed zijn op het geestesleven en de ideologieën van die periode. Het economies verschijnsel der overproduktie en de somtijds daarmee gepaard gaande warenver-

nietiging[1]) ontkent de heer van Dieren op de volgende originele manier:

'Hoe gering de voorraad was, dat hebben we in de oorlogsjaren kunnen bemerken, toen overal gewerkt moest worden voor de legers en dus de gewone productie grootendeels stilstond; zelfs in ons kleine landje met zijn twee groote havensteden en hare geweldige stapelplaatsen waren we ò zoo gauw door den overvloed heen en moesten we ons met minderwaardige of bijna waardelooze vervangartikelen tevreden stellen. In de laatste 30 jaren vóór den oorlog heb ik mijn zomervacantie meestal gebruikt om ook in het buitenland rond te kijken; maar nog nooit heb ik ergens waren zien vernietigen; wèl heb ik mij er dikwijls over verbaasd, dat bijna alles gebruikt kan worden, dat er zoo goed als niets verloren gaat;' enz.

Hij is 30 jaren achter mekaar op reis geweest in het buitenland en nog nooit heeft ie ergens waren zien vernietigen!! Nou dan is het ook bepaald nooit gebeurd, want dan hadden ze hem d'r wel bij geroepen. En zo is het natuurlik ook weer een socialistiese leugen, dat op dit ogenblik in Frankrijk parken met militaire vrachtauto's worden in brand gestoken, omdat overdoen van deze vervoermiddelen aan het particulier bedrijf, de prijzen tot ongerief der fabrikanten al te zeer zou drukken.

De 'allerdomste bewering van Troelstra, 'dat de door de arbeiders voortgebrachte rijkdommen ten goede komen aan de bezitters van de arbeidsmiddelen' ontzenuwt hij met de zeer eenvoudige mededeling: 'Men behoeft heusch geen college over Staathuishoudkunde geloopen te hebben om dit te kunnen inzien. De magen van de zg. bourgeois en van hunne handlangers zijn niet grooter dan die van de arbeiders en dus even spoedig gevuld, hun kleerkasten zijn geen pakhuizen en hun woningen bevatten maar zelden meer dan 6 à 10 vertrekken (voor familieleden *en personeel*)-, welnu, als hùn *overloed* verdeeld werd over de massa, hoe groot - neen, hoe klein - zou dan ieders portie wezen? Als de arbeiders op het resultaat van déze *verdeeling* aangewezen zouden zijn om het behóórlijk te krijgen, dan zou het hun - om nu maar eens een typische volksuitdrukking te bezigen - ook in de *toekomst* 'dun door de ribben blijven loopen.'

Welke socialist heeft ooit die kruieniersonzin over de verdeling van de weelde der rijken gedebiteerd? en waar zijn de sitaten des heren van Dieren, die het bewijzen? Wij hebben de arbeiders er op gewezen hoe de bezittende klasse leeft ten koste van hun zweet en bloed en wij hebben hen er op gewezen hoe dat slechts mogelik is door het feit dat de mensheid verdeeld is in twee groepen, de eene verreweg kleinste groep die de grond en de productiemiddelen bezit en de andere de grootste, die om te kunnen bestaan gedoemd is zijn arbeidskracht aan de eerste te verkopen. En ons dacht verder, dat al zijn de magen der bezitters niet groter dan die der arbeiders, zij toch wel gewend zijn, ze met wat anders en meestal ook wel wat beters te vullen (al overvullen ze hun magen wel es met het betere), dat hun kasten inderdaad een ietsje groter zijn dan die der arbeiders en inderdaad met wat anders en wat beters en kostbaarders gevuld, dat hun huizen vaak meer dan 6 à 10

1 Aan de overproduktie zit overigens òòk vast werkeloosheid en arbeidsonzekerheid in die bedrijven waarin zij optreedt!

vertrekken bevatten, zekerlik als ze er ‘personeel’ op nahouden en dat de arbeiders gewend zijn het met 1 tot 4 vertrekken te doen, ‘uitgezonderd zij die met twee of meer families in één ‘villa’ huizen of zij, die behoren tot de gezegende kategorie der daklozen. Wij meenden ook inderdaad te weten, dat door beter onderwijs en betere opvoeding, door de tijd en het geld, die beschikbaar zijn voor ontwikkeling en ontspanning, de bezittende klasse door een diepe kloof gescheiden is van die in haar loondienst zwoegen vanaf hun vroegste jeugd tot op hogen ouderdom. En wij socialisten hebben de arbeiders leren vragen *met welk recht* leeft de ene mensch in overdaad ten koste van de ellende van de ander en zij hebben uw praatjes dat er bij Gods ordonnantie armen en rijken moesten zijn niet geloofd en wij hebben hen tevens geleerd dat uw kapitalistiese economie niet het alpha en omega van alle wijsheid is, maar dat een andere, nieuwe betere productievorm komen mòet. Afgescheiden van het persoonlike leven der bezitters steekt juist de funeste werking van het kapitalisme in het feit, dat het geld en de automatiese vermeerdering daarvan in de handen van beperkte groepen, de overgrote meerderheid der mensen gevangen houdt in een toestand van economiese lijfeigenschap, die onze liefelike samenleving heeft gevoerd tot die zenuwslopende strijd om het bestaan, waarin, o kristelike meneer van Dieren, lichaam en ziel te gronde gaan.

In een zeer lang maar oppervlakkig relaas poogt meneer van Dieren Marx's meerwaardeteorie tot apekool en kabbalistiese onzin te verklaren, door ons mee te delen, dat meerwaarde precies hetzelfde is als winst! Voor iemand, die slechts oog heeft voor de uiterlike resultaten van een proces kan dit misschien het geval zijn. Marx gaf aan hoe door kapitalistiese warenproduktie de kapitalistiese winst *ontstaat*, n.l. door aan de totale waarde van een waar (bestaande uit grondstof, verbruikte arbeidsmiddelen, dus machines enz. en arbeidskracht) toe te voegen een ‘meerwaarde.’ Die meerwaarde wordt verkregen in de uren, die de arbeider meer werkt dan die equivalent zijn met de waarde van zijn arbeidskracht, voor een zeker tijddeel, uitgedrukt in de arbeidsuren, nodig voor het scheppen van de middelen tot zijn levensonderhoud gedurende eenzelfde tijddeel. Vorderen dus de levensmiddelen voor een arbeider voor 24 uren 6 arbeidsuren, dan heeft hij met een zesurige arbeidsdag zijn levensonderhoud tegen zijn arbeidskracht geruild. Wat hij langer arbeidt, wordt hem niet betaald, behoeft de kapitalist hem volgens de wetten van de warenruil ook niet te betalen.

‘De omstandigheid, dat het dagelijksche onderhoud der arbeidskracht slechts een halven arbeidsdag kost, en de arbeidskracht nochtans een geheelen dag werkzaam kan zijn, arbeiden: dat derhalve de waarde, welke haar gebruik gedurende een dag *voortbrengt*, dubbel zoo groot is als haar eigen dagwaarde, is een bijzonder voordeel vandenkooper (den kapitalist) maar volstrekt geen onrecht tegenover den verkooper (den arbeider).’ (Het Kapitaal, I vertaling F. v.d. Goes, pag. 184).

Tengevolge van het arbeidsproces dus, wordt niet alleen katoen in garen omgezet, maar krijgt het garen een hogere waarde dan overeenkomt met het totaal daarin gestoken kapitaal, bestaande uit grondstof, gereedschap en arbeidskracht. Deze hogere waarde is de meerwaarde en, *zoodra de waar wordt verkocht*, *realiseert deze meerwaarde zich als*

winst. Van allerhande bizondere omstandigheden op de warenmarkt hangt het af, of de kapitalist van een bepaald product de meerwaarde, daarin aanwezig, presies vermag te realiseren als winst, maar het totaal van kapitalistiese winst is gelijk aan het totaal van de door de arbeiders gekweekte meerwaarde. Liggen dus de waren in de pakhuizen, dan is de meerwaarde daarin reeds aanwezig, maar van winst is pas sprake, wanneer zij worden verkocht. Het zal een ieder duidelik zijn, dat voor de teoretiese verklaring van het kapitalistiese produktieproces het onderscheiden van meerwaarde en winst noodzakelik is, waar de meerwaardevormende arbeider immers voorwaarde is van de kapitalistiese warenproduktie. De middeleeuwse kasteelheer hield er lijfeigenen en horigen op na, aan wie hij natuurlik ook niet de volle opbrengst van hun arbeid afstond. Toch vormden dezen geen meerwaarde, die ontstaat pas, wanneer er sprake is van produktie van waren bestemd voor verkoop.

Natuurlik kan in een enkele alinea niet een volledige uiteenzetting worden gegeven van het meerwaardeprobleem, maar hoe moet men nu alweer een individu aanduiden, dat kortweg neerschrijft: 'op deze wijze slaagde Marx erin de eenvoudigste aller kwesties als een schijnbaar ingewikkeld, zelfs geheimzinnig proces voor te stellen.' Er moet een geslacht leven, dat de persoonlike herinnering mist aan de verbijsterende ontwikkeling van de industrie en het moderne kapitalisme, gepaard gaande met de achteruitgang van het handwerk en het kleinbedrijf, om dergelike van alle wetenschappelik begrip gespeende onzin zonder hoongelach aan te horen, nog geheel afgescheiden van de vraag, wat eigenlik de zedelike motivering is van 'deze eenvoudigste aller kwesties', dat de arbeidersklasse de winstvormende meerwaarde voortbrengt voor de kapitalisten.

Over het histories-materialisme, zoo nadrukkelik boven een zijner hoofdstukken aangekondigd, beweert hij niets, dan dat het.... materialisties is! en hiermee bedoelt hij natuurlik de geniale ontdekking van Marx, de methode der economiese geschiedenisverklaring als een teorie des satans te disqualificeren. Toch zou ook hier dezelfde metode heel goed bruikbaar zijn geweest, als die hij toepaste op het Darwinisme. De hele historiese wetenschap heeft de invloed van Marx ondergaan, is daar zóó mede vertrouwd, dat ook geen harer burgerlike beoefenaars het onderneemt, enig tijdperk der geschiedenis te bestuderen en te verklaren, zonder een overwegende plaats toe te kennen aan de economiese verhoudingen en de economiese ontwikkeling van en in dat tijdperk.[1]) maar even zoo goed staan ook de socialistiese geschiedschrijvers (en die *zijn* er, meneer van Dieren, onder deze ezels, misdadigers en hypernerveuzen, o.a. een zekere meneer Jaurès, die een boekie schreef over De Fransche revolutie!) niet allen meer op een uitsluitend histories, materialisties standpunt, maar erkennen de medeinwerking van andere faktoren dan de economiese op de maatschappelike ontwikkeling. Nietwaar? het resept ligt voor de hand, ook het marxisme, voorzover het betreft het histories-materialisme is volkomen ondeugdelik gebleken, heeft afgedaan, net als het Darwinisme, wànt, die en die en die, zelfs uit het socialistiese kamp hebben er die en die en die bemerkingen tegen

1 Men leze het artikel: 'De hervorming in verband met het opkomend kapitalisme', van J. Keulen, in de 'Socialistische Gids' van Juni 1919.

gemaakt. Misschien heeft de heer van Dieren dat niet gedaan, omdat hij zelf een beetje aanleg heeft voor histories-materialist. Hij verklaart immers, dat de oorlogen bijna allen zijn voortgekomen uit *begeerte*, nou dat is een beetje kristelike uitdrukking voor de histories-materialistiese term: 'economiese oorzaak'. Voor de oorlogen der Engelsen kunnen we nog iets verder gaan, die voeren ze allemaal uit begeerte, dus uit economiese motieven, dat zijn door de eeuwen heen de vurige materialisten bij uitstek geweest, lees et maar in de 'Aanteekening over de Oorlog, de Vredesvoorwaarden en de Socialisten.' Het vermoeden ligt voor de hand, dat daar geen 'oprechte aanhangers van het Evangelie' worden gevonden en een spesiaal kwaadaardig soort socialisten. Ook voor de arbeidersbeweging laat de heer van Dieren zich in een argeloos ogenblik verleiden tot een verklaring, die waarachtig naar historiesmaterialisme riekt!:

'Het was te begrijpen, dat de mindere man zijn bestaan met het leven van de beter-gestelden vergelijkend en bedenkend, dat deze van hetzelfde maaksel waren als hij - ontevreden werd, want wat vóór en dóór deze lieden *noodzakelijk* werd geacht, dat kon hij zich en den zijnen immers nimmmer verschaffen; *zijn* leven wàs en bléef weinig anders dan werken, want hun arbeid was eentonig en vervelend; bovendien bestond weinig vooruitzicht, dat kinderen, kleinkinderen, enz. een beter lot beschoren zou zijn!

De tegenstelling was dus àl te groot; en *wie* zou dan niet in verzet komen?'

Maak je maar niet ongerust teerhartige lezer, hierop volgt regelrecht een scheldpartij op Marx....!

Deze kristen en anti-materialist haalt, onder het uitroepen 'Bravo Bolland! Korter en raker kàn en zàl het nooit gezegd worden!' het volgende moois van Prof. Bolland aan uit 'Het Maatschappelijk vraagstuk in zijn slechte oneindigheid': 'Het Marxisme leeft met alle andere hedendaagsche omwentelingspartijen (aldus marxisme = omwentelingspartij! K.V.) uit het door verloopen intellektueelen grinnekend bevorderde en aangevuurde geloof van Jan Rap, dat het rechte komen moet, als een toestand, waarin de vlijtigen en de luien, de snuggeren en de dommen, de bekwamen en de onkundigen zoo ongeveer hetzelfde leven zullen leiden.' Dat arbeid en juist arbeid in het belang eener kommunistiese gemeenschap, losgemaakt van iedere materiele waardebepaling, nog een andere, een hogere, in deze maatschappij schier onbestaanbare waarde zou kunnen bezitten, dat vermag deze onmaterialistiese kristen zelfs niet te vermoeden. Verschillende arbeidsprestatie is slechts op één wijze realiseerbaar voor het begrip van deze aanbidder van de geest en wel door verschil in geldelike beloning. Zijn geestverwant de Savornin Lohman dacht er anders over, toen hij in de Twede Kamer beweerde, dat al verdient een putjesschepper meer dan een onderwijzer, hij toch nog liever onderwijzer was dan putjesschepper.

Het is een merkwaardige rol, die het kristendom heeft gespeeld in de nieuwere geschiedenis. Zonder eenige direkte invloed op de ontwikkeling van het politieke leven was het en is het tot op deze dag voor een belangrijk deel nog gebleven, een machtsmiddel in de handen der heersende klassen om 'het gewone' volk te biologeren met zijn machts-

spreuken en wissels op de eeuwigheid, teneinde zoodoende deze heren vrij spel te laten bij hun al of niet bloedige verdeling van de wereldbuit. In een tijd, dat het kapitalisme de grootste verschrikkingen uitstort over millioenen en millioenen door een onmenselike uitbuiting; in een tijd, dat hetzelfde kapitalisme de mensheid door een wereldoorlog aan de rand van de afgrond voert, in zo'n tijd is het kristendom, deze grote wereldmacht waarvan de vurige belijders zoo hoog opgeven, volslagen onmachtig om iets, ook maar het geringste te *doen*, dat strekken kan tot redding der mensheid, want het valt als droog zand uiteen in een legio aantal sektes en sektetjes, en deze bezitten in zichzelf, gezien de machtigste representant, de Katolieke Kerk, niet de minste daadkracht juist doordien zij nooit of te nimmer de zedelike moed bezitten rond en eerlijk partij te kiezen voor de verdrukten en onterfden. En tegenover de wetenschap staat het kristendom als een ridicule, onwillige mopperaar, die zich tot uitsluitende taak heeft gesteld, vanaf Copernicus en Gallileï, om iedere stap voorwaarts te belemmeren, zo mogelik te verhinderen en altijd de betekenis daarvan te verkleinen en altijd de konsekwenties voor het menselik denken in zijn geheel te verleugenen of te verdonkeremanen voor het volk. En als het dan eindelik ingezien heeft, dat de oude dogma's toch niet meer worden aanvaard, dan laat het ze los met een traan in het oog en mummelt als een oude best over de zondigheid der tijden. En zoo stond het kristendom tegenover de opkomende arbeidersbeweging, fel vijandig en onvoorwaardelik partij kiezend voor de traditie en de heersende klassen, ondanks dat er enkele moedige belijders waren die zich als volgelingen van de liefdepredikende Nazarener meenden te moeten scharen aan de zijde der verdrukten. De dienaars der kerk, kapitalistenknechten als ze zijn, hebben zolang en zo vaak de arbeidersklasse haar worsteling voerde tegen de overheersers, de gelovige arbeiders opgehitst tegen de socialisten. De kerk stelde zich tegenover de soc. arbeiders, niet stelden de soc. arbeiders zich tegenover de kerk. Zeer zeker was het feit, dat tal van soc. leiders vurige aanhangers waren van de Darwinistiese teoriën en grote verwachtingen koesterden van de moderne wetenschap in het algemeen, mede oorzaak, dat de kerk, die zich door die teoriën bedreigd zag in haar geestelike machtspositie, vijandig stond tegenover de socialisten. Maar daar staat weer tegenover, dat juist de socialisten behoefte hadden aan een wapen, waarmee zij de door de kerk tegenover de arbeiders misbruikte autoriteit van bijbel en dogma's konden breken en dat wapen hebben zij gevonden in de Darwinistische teoriën en de vorderingen der moderne wetenschap. Men kan zeggen: de kerk had haar zedelike plicht moeten kennen. Ook de kerk als macht in staat en maatschappij was en is histories-materialisties gedetermineerd en kon zich natuurlik niet losmaken van de plaats waarin zij door de eeuwen was vastgegroeid - maar daarmee is tevens aangeduid, waarom zij in haar wezen steeds reactionair moét zijn, arbeiders-vijandig, waarom zij gedoemd is in de grootste bevrijdingsstrijd der mensheid, die de Aarde ooit aanschouwde, een rem te zijn eerst, een latente toeschouwster daarna en ten slotte een aarzelende, schoorvoetende volgster, totdat zij eindelik, indien ze alsdan nog niet aan bloedarmoede mocht zijn overleden, dezelfde teksten, die ze eens bezigde om het socialisme te verdoemen, zal hanteren om het te verheerliken.

De heer van Dieren heeft gepoogd de indruk te vestigen, zoals velen zijner mederidders van de droevige figuur, dat *het* socialisme vijandig staat tegenover *het* kristendom, door te bewijzen, dat tal van socialistiese leiders er vijandig tegenover staan. Het bestaan van socialistiese religieuse kristelike sektes, zelfs politieke partijen, van allerlei richting (natuurlijk weer van 'allerlei richting') negeert hij en bespreekt maar helemaal niet, hoe het komt dat de in kristelike dogma's gedrenkte kristelike arbeiders bij duizenden en tienduizenden de gelederen der broeders in den Heere, (maar niet op aarde) verlaten en in het rode kamp belanden. Het zullen wel allen 'onoprechte belijders van Jezus leer' en.... 'begeerders' zijn, zoals hij het elders zoo kies uitdrukt. En toch blijft het een feit, dat het socialisme, dat immers als maatschappelike beweging, niet meer is dan de strijd om een economies stelsel (het communisme) geen enkele reden heeft om vijandig te staan tegenover *het* kristendom. Er kan hoogstens van gezegd worden, dat het wat praktieser en wat meer gericht op ons aardse leven de liefde-prediking van Jezus wenst te verwezenliken. Het is evenwel vanzelf sprekend, daar waar de Kerk zich plaatst op de weg der strijdende arbeiders om hen te verdelen en te verzwakken en tegen elkaar op te hitsen, het socialisme verplicht is deze arbeidersvijandige politiek der kerk en van haar dienaren te signaleren en als het gevolg daarvan is, dat de arbeiders zich afwenden van haar, dan heeft zij dat aan zichzelf te wijten. De Kerk heeft haar hoogste troef tegen de arbeidersbeweging uitgespeeld door de stichting en bevordering der kristelike vakbeweging en door haar kristelike z.g. arbeiderspolitiek. Op deze wijze hoopt zij nog iets van haar invloed in maatschappelike aangelegenheden op de gelovige arbeiders te behouden. Dat gelukt haar slechts in zoverre, als zij de eisen der socialisten kan overnemen in een verdunde oplossing, waardoor de heersende klasse in haar nog de weldadige rem kan zien, die her al te snel opdringen der socialisten tegenhoudt en een deel der gelovige arbeiders in de mening gaat verkeren, dat ook de Kerk wel iets voelt voor hun lotsverbetering. Naarmate de socialistiese ideeën veld winnen, kapitalisties verzet gebroken wordt, kan zij mee haar program uitbreiden en verscherpen, maar altijd is zij gedoemd, kool en geit te sparen, is zij gedoemd achteraan te komen. In revolutionaire periodes als wij tans doormaken, wanneer met grote schokken het maatschappelik leven zich ontwikkelt, voelt zij intuïtief het grote gevaar, dat hele groepen arbeiders tegelijk van haar vervreemden en stelt zij in hevige benauwdheid des harten het allerzwaarste geschut op van godsdienst en zedelikheid, van koningin en vaderland.

Het zal niet baten!

De historiese noodwendigheid van het socialisme demonstreert zich dageliks scherper en onontkoombaarder voor de ogen der mensheid. Het vraagstuk der socialisatie dringt zich naar voren in de praktiese politiek en de arbeiders verzamelen hun gegevens voor de strijd. In het geruchtmakende rapport van de Engelse Steenkolenkommissie staat te lezen: 'dat reeds het voorhanden bewijsmateriaal het duidelik maakt, dat het tegenwoordig stelsel van bezit en arbeid in de steenkoolnijverheid veroordeeld is, en een ander systeem ervoor in de plaats moet komen, hetzij nationalisatie, hetzij een methode van unifikatie door nationale aankoop

of (en) gemeenschappelijke kontrôle en waarin over de exploitatiewijze van de Engelse nationale kolenrijkdom de volgende onthullingen worden gedaan: “Zó ongeveer is de situatie bij de kolenmijnen. Er zijn 3300 kolenmijnen in Engeland, die geëxploiteerd worden door 1500 maatschappijen. Dat alleen al belet ekonomiese exploitatie. Hoeveelheden steenkool blijven zitten als grenswanden tussen twee mijnen; in sommige streken zou gekombineerde afwatering veel kool uitwinnen; overal staat de versnippering in de weg aan onafgebroken werk het gehele jaar door.

Maar even erg is het gebrek aan organisatie bij de distributie. De 700.000 kolenwaggons, die Engeland rijk is, zijn het particulier eigendom van een zeer groot aantal distributiemaatschappijen, die niet samenwerken, zodat die waggons rijden over de spoorwegen ook alweer van vele maatschappijen, veel nutteloze reizen doen en ook veel werkloos staan. 700 millioen ton - mijlen werden hierdoor nutteloos verreden in een jaar; dit feit werd door de steenkoolregelaar der Regering gedurende de oorlog ontdekt. Millioenen ponden worden op deze wijze jaarliks verkwist. Deze decentralisatie maakt de steenkool bijv. in Londen verscheiden shillings duurder dan nodig is.”[1])

Zietdaar de voorlopige resultaten van de opstandigheid der Engelse driebondleden, die met een staking moesten dreigen, zooals Engeland nog niet beleefde, vóór de heersende klasse begreep, dat er een tijd is aangebroken, waarin de arbeiders weigeren willoze slaven te zijn van het kapitaal. En een beweging als de socialistiese, die haar teoretiese verklaring en rechtvaardiging heeft gevonden in de leer van Marx en Engels, die verplettert men niet door het bewijs van de onjuistheid of de betrekkelikheid van sommige harer leerstellingen, die herziet haar teorie, wanneer zij met de feiten niet in overeenstemming blijkt te zijn en die duldt ook de kritiek en de scherpste binnen het engere partijverband, wanneer haar volgelingen slechts hun plicht jegens de beweging vervullen: de klassenstrijd te voeren tegen de bourgeoisie, zooals eens de Lübeckse motie het eiste van de scherpe kritikus maar ook de trouwe socialistiese kameraad: Eduard Bernstein.

En zoo heeft de heer van Dieren, arts, opnieuw zijn hand boven ons gehouden om ons wat tam te maken in een boek getiteld: “De Waanzinnige Waereld”, dat voor minstens de helft een overdrukje is van “Het Socialistisch Gevaar” van 1909, een boek, dat zóó allertreurigst in elkaar is gegooid, zonder enige logiese struktuur, omdat de schrijver zich nooit bepalen kan tot het onderdeel, dat hij bespreekt, maar zich altijd weer laat verleiden op zijpaden, waar een of ander monster en passant moet worden afgemaakt, dat het na eerste lezing een verbijsterende indruk als van een scheldend viswijf achterlaat. In mijn onnozelheid heb ik me telkens weer afgevraagd, maar wat wil die man nou eigenlik? Voelt hij nu heus niet, dat men zich van het socialisme in onze dagen niet meer af kan maken met wat sitaten en wat scheldwoorden? Voelt hij niet, dat de wereld, bij God toch niet door de schuld der socialisten, maar door de oorlogverwekkende regerende klasse, tans staat voor een ontstellend bankroet, materieel, moreel en geestelik? Voelt hij niet,

1 Dr. Th. van der Waerden in “De Soc. Gids”, Juni 11, pag. 637.

dat slechts een algehele levensverjonging de mensheid van ondergang kan redden? Wat wil *hij* dan, als hij het socialisme *niet* wil? En hij wil niets - niets - niets! hij bazelt zoo hier en daar wat, waaruit moet blijken, dat hij de arbeiders een heel best hart toedraagt, maar waar is het *program* van deze man, die de socialisten verwijt, dat hun program van de toekomststaat zoo vaag is? Hij vertelt het ons niet! Over de oorzaken van de oorlog geeft deze meneer (uitvoeriger in een geschrift tegen de schrijver van J'Accuse, die hij voor een minderwaardigheidstype uitmaakt!!) enkele schelderige beweringen op grond van sitaatjes (natuurlik! hij *bewijst* wat ie zegt!!) tegen Engeland ten beste en tegen Wilson. En hij sleept er de socialisten nog even bij in de volgende schone tirade: "O zeker, de *socialistische*, quasi internationale bende heeft de débâcle *voltooid*! En ook nù nog meenen deze ezels en erger, deze "vaterlandslose Gesellen" het heil te mogen verwachten van de "kameraden" buiten de grenzen; zelfs nù begrijpen zij nòg niet, dat aan den oorlog de bedoeling ten grondslag heeft gelegen "*Engelands welvaart te verzekeren*" door aan de *welvaart* van Duitschland en daarmede aan de welvaart van de Duitsche *arbeiders* een einde te maken ("*Germania delenda est*" Saturday Review Sept. 1897)'

Maar waar staat in 'de Waanzinnige Waereld' een kritiek op de socialistiese beschouwingswijze omtrent het ontstaan van de oorlog? Waar staan besproken de (natuurlik gebrekkige) maatregelen, die de autoriteiten moesten nemen op het gebied van distributie, prijszetting, inbeslagneming van voorraden, vaststelling van de produktie, teeltdwang enz.? maatregelen, die lijnrecht indruisen tegen het kapitalisties dogma van de vrijheid van het partikulier bedrijf? Waar heeft de heer van Dieren in dat hele boek van 200 pagina's ook maar met een enkel woord bewezen, dat hij, die zoo knap is in de leer der psychiese epidemieën, deze gruwelike oorlog met zijn over millioenen uitgestorte rouw en ellende, heeft begrepen als te zijn een krachtbron van geweldige psychiese schokken, waardoor hij begrepen zou hebben, dat wat tans in Oostelik en midden Europa gebeurt, het logies gevolg is van de militaristiese en nationalistiese waanzin, die zijn mede kristenen van de heersende klasse in 1914 over de wereld ontketenden. Nergens spreekt de heer van Dieren enigszins uitvoerig over de oorlog en over het militarisme en daarmee alleen reeds is zijn boek volkomen veroordeeld. Wat zou hij er ook van zeggen? Hij kan zich alleen erover schamen, hij de kristen, hij de verdediger der burgerlike Staatsorde.

Langzaam wordt 'het verschijnsel van Dieren' je duidelik en bespeur je, dat een grote belezenheid, een nog grotere bekrompenheid van geest en een alles overheersende blinde haat tegen het moderne levensbegrip in dit boek tot een onverteerbare rats zijn dooreengestampt. Dit peutermannetje praat over de grote wereldbewegingen, zoals een mol praat over de zon. In z'n blinde ogen voelt hij wel iets van het grote licht, maar het doet hem zeer en hij keert zo snel hem mogelik is, weer naar de duisternis van zijn onderaardse gangen en holen. Het komt ons voor, dat het overbodig is en zelfs een beetje ongevoelig hem beterschap toe te wensen. De kwaal zal wel ongeneeslik zijn.

Juli 1919.
KOOS VORRINK.

[Brief]

Amsterdam, 29 Julie 1919.

Beste Koos,

Ik heb het handschrift van je artiekel over ‘De waanzinnige Waereld’ van die ijverige meneer E. van Dieren, Arts (de lust bekruipt me om die twee laatste woorden aan mekaar te schrijven!) gelezen. God kerel, Koos, wat ben jij toch een kolossaal serieus mens. Onbegrijpelik!.... Ik neem je je artiekel kwalik, daar!

Dat heerlike boek van deze kluchtige kapitalistenflikluizer (o god, wat een geniale mop!) heeft me een Dierlike lachstuip bezorgd. Daar wordt veel te weinig gelachen onder ons, schrikbarend ernstige bespiegelaars. En daar komt nu een vermomde Uilenspiegel, een eerste rangs karakterloos-komiek, en jij gaat 'em uitschelden! Dat is niet aardig van je, werkelik. Het is zo Rabelaisiaans nonsensiaal, en jij wordt boos! Niet doen, kerel, neem de grappenmaker niet serieus, straks ontpopt ie zich als een grollende propagandist voor het bolsjewisme.... Hahaha! de lach zit me nog in m'n kaken en jij zou me willen wijsmaken, dat deze piramidale meneer ha!.... E.... ho!.... van.... hi.... Dieren.... hè hè.... Arts.... hohoho!.... dit alles serieus meent!!.. Neem me niet kwalik, maar dat is me.... hahahaha!.... onmogelik.... Dan zou ie een *verschijnsel* zijn, meneer, iets als een klassieke Laplander of een plattelandse Patagoniër....

O god o god, Koos, wat heb ik een pijn in m'n zij van die meer dan waanzinnige waaaareld van die dierenarts - zie je, daar heb je 't geduvel al! - ik heb in geen tijden zo gelachen!.... Ik had je willen voorstellen het in ‘De Nieuwe Stem’ als feuilleton af te drukken (met toestemming van de arts comica natuurlik) onder de titel: ‘De kneuterige lachspiegel’ en het soldatenmotto: ‘Je lacht je rot!’.... en nou ga jij het volernstig kapotslaan!.... Eeuwig jammer!....

Maar, heus, Koos, zou het boek soms - god bewaar me, wat een idee! - zou je denken, dat het boek inderdaad bedoeld was als ernstig?.. Au!.... zie je wel, daar begint m'n lever al weer te schudden en m'n middenrif te schokken.... o lieve hemel hou me vast, of ik lach me een driedubbel ongeluk.... Maar, Koos, zou je heus denken?.... Nee toch, kerel.... ja, zeg je? Je verzekert 'et me? Met de hand op 'et hart? Is 't verdomd?.... (o, pardon.... ik dacht, dat we allebei nog in uniform waren!)

Maar zeg, waar zou jij dan denken, dat die duizendvoudig ingewikkelde mummie vandaan kwam? Hij zegt, dat ie arts is in Amsterdam, maar dàt is natuurelik wèl een mop!.... Ik hel over tot de mening,

dat ie dan meegebracht is door Hindenburg uit een van die vergeten dorpen uit de Rokitno moerassen, waar de laatste vijfhonderd jaar geen mens meer doorgedrongen was.... een tussenvorm tussen een Russiese lijfeigene en een tsaartje in miniatuur.... om wellevendheidshalve geen Dieren-vergelijkingen te maken, (uit wellevendheid tegenover die arme, lieve dieren, versta mij wel.)

Ja, maar toch Koos, nee.... je had dat niet moeten doen. God, die arme bliksem te lijf gaan met argumenten, hoe wreed van je. Je lijkt waarachtig wel een kannibaal.... En ik kan het niet helpen, ik heb sympathie voor die goeie Van Dieren. Want hij héét me dan toch maar laten lachen, laten gieren, dat ik amechtig naast m'n stoel op de grond tuimelde.... En anderen hebben me verzekerd, dat ze ook hebben liggen gillen tot de buren er aan te pas kwamen! In deze barre tijd!.... Wel, die prachtige clown was eenvoudig onbetaalbaar, een weldoener der menschheid, een verwekker van Den Lach!.... Hij stond zo heerlik te wiebelen op z'n dunne beentjes, met z'n waterbuik en z'n ontzagwekkend opgezwollen hoofd-als-een-luchtballon! 't Was net of z'n bolle ogen uitpuilden van echte kwaadaardigheid en of ie zo zou barsten. En hij zwol maar aldoor en we tuimelden door mekaar van onbedaarlike lol!.... En daar kom jij met je lange, scherpe stopnaald en prikt 'em een gaatje in z'n buik.... Uit is de pret.... Met een zacht gesis loopt het grappige monster leeg, en zakt in mekaar tot een vormeloos hoopje voddige gummi-achtigheid.... vies en kledderig.... En al die kluchtigheid was niks as wind?....

Nee, Koos, als je denkt, dat je aardig bent, heb je 't mis hoor! We hadden zo graag nog wat doorgelachen.... Je bent een vervelende kniesoor. Je kunt nou nooit es tegen een aardigheidje. Ik ben nijdig op je. Je bent een Nurks.

Au revoir, à l'autre côté de l'Y.

FRANK VAN WAES.

Nog eens De hel van Barbusse

Natuurlijk heb ik met groote belangstelling zoo veel mogelijk alles gevolgd wat er gesproken en gezegd en geschreven is geworden van de inbeslagneming van ‘de Hel’ van H. Barbusse. Maar bevredigd heeft mij het geschrijf en gepraat van al die kunstlievende mannen niet.

En 't eigenaardige en opmerkelijke van alles is, dat al die artistiek voelende mannen, die ‘de Hel’ zoo'n buitengewoon verheven kunstwerk vinden, dat juist zij die inbeslagneming niet toe hebben gejuicht, want op hun vingers konden zij toch natellen, dat 't boek nù gelezen zou worden en juist door hen, die den medicijnmeester van noode hebben.[1)] Maar inplaats daarvan, zei de een na den ander, dat er met die in beslagneming een door en door domme en onzedelijke stap is gedaan, want dat nu 't boek in handen zou komen van allerlei onreine zielen, die het boek nu willen lezen, tuk op gewaagde tafreelen. Dus de groote bewonderaars van 't ‘duistere’ en toch zoo verheven en schoon artistiek boek, dat Barbusse de wijde, wijde wereld in stuurde, dus voor een ieder bestemd had, wilden al die bewonderaars alleen maar voor een élite! van lezers hebben.... zeer zonderling....

Toen ik 't boek uitgelezen had, dacht ik, o die arme en zieke van geest, die om emoties te zoeken voor zijn ziek brein om daarmee bevrucht, een geesteskind te kunnen baren, zijn verbeelding, zijn groote schrijversgaven zoo heeft kunnen misbruiken.

Hij is wel een echt kind van dezen rotten kapitalistischen tijd, hij en al zijn bewonderaars, dat hij en zij 't loonend achtten en den ziekelijken moed hadden om la bète humaine zoo te mishandelen en te verlagen.

La bète humaine, de onmisbare wederhelft van l'esprit humain, daar zij beiden te zamen toch het ware echte heerlijke aardsche menschengeluk vormen.

O Barbusse, Barbusse, gij hebt zeer zeker nog nooit een mensch ontmoet, die een kunstenaar, een artiest is van het menschelijk huwelijksleven, een mensch, die gezwoegd heeft en ‘sein brot mit Tränen asz’, om dat bovenmenschelijk kunstwerk te kunnen scheppen.

Een levend kunstwerk, dat boven alle kunstwerken uitblinkt, omdat hier in uitgebeeld wordt het volmaakte samengaan en het in elkaar gegroeid zijn van het beest en den geest van den mensch. En al roepen al de Hel bewonderaars mij toe, hij schreef dat boek juist om zoo'n kunstwerk te helpen scheppen, dan nog zeg ik, arme zieke Barbusse, arme zieke bewonderaars van het zieke boek ‘de Hel’, ziek geesteskind van een zieken tijd.

1) Mevrouw Stoop houde het ons ten goede, maar dit is ons niet zeer duidelik; wij zouden voorstellen te schrijven: juist door hen die dit boe niet geestelik, enkel sexueel ‘verwerken’ kunnen. Zij hebben inderdaad een medicijnmeester van node, maar eerder een psychiater dan een psycholoog van Barbusse's genre!
‘De N. St.’

En dat onder de bewonderaars ook ‘De Nieuwe Stem’ was, heeft me verbaasd, want wat heeft de Nieuwe Stem, die natuurlijk een nieuwen heerlijken jongen gezonden tijd wil bezingen, te maken met een boek, waarvan de inhoud en de bedoeling zoo door en door decadent is?

Iemand zei eens, dat de Nieuwe Stem, ‘neo-duf’ was met haar ‘jonge grijsaards’ en heidenpreeken en haar nieuw opgepolitoerde oudbakken levenskijk. Men moet 't haast gaan beamen, na haar bewondering voor een product uit een tijd, die onmogelijk de hare kan zijn, al zit dat product in een nog zoo kunstig, geniaal en fijn omhulsel.

Dat de Nieuwe Stem geprotesteerd heeft tegen de censuur, die op volwassenen is uitgeoefend, is van zelf sprekend, maar dat 't een laas breekt voor den niet welriekenden inhoud van een boek, hoe artistiek geschreven, wekt mijn verwondering en spijt op en de glimlach van Gioconda.

Die glimlach, die nooit begrepen zal worden en zoo gehaat is bij alle menschen, die zeggen dat een kunstenaar alles mag doen, zelfs een groot beest zijn als 't hem maar bevruchten zal en hij daardoor kunst zal voortbrengen.

Die glimlach, die begrepen en geliefd en als een zachte aanmoediging gevoeld wordt door hen die van den kunstenaar verlangen niet alleen, dat hij in woord en penseel of wat ook een leider en voorlichter is, maar er ook naar handelt, en die niet alleen een kunstwerk kan scheppen, maar ook een die inhoud weet te geven aan zijn kunstwerk en die de menschen leidt en voorlicht naar hoogere sfeeren, waar licht en lucht, waar warmte en schoonheid is.

Die zoo echt vrouwelijke glimlach van een hooge vrouw, die minachting heeft voor al wat verkrachting is van God Pan; en die toch weer zoo teeder moederlijk een ieder aanmoedigen en tot zich trekken wil om hen allen te koesteren en in te fluisteren: ‘Wilt ge gelukkig zijn hier op aarde, laat dan Pan in u huwen met het Gouden Meisje in u; weet hem vast te boeien en te klinken aan haar. Zoo gedaan, is er geen plaats voor walg of angst, voor leven of ouderdom of dood, zoo gedaan, wordt de mensch pas mensch en zal de aarde 't zoo lang begeerde paradijs zijn.’

O jongeren hebt de moed om uw lief geworden oude goden vaarwel te zeggen. Weest niet de wormen gelijk, die wroeten en kankeren in beerputten en lijken. Geeft uw heerlijke jonge krachten, uw energie aan al wat schoon en zonnig warm is. Laat uw nieuwe stem uw eigen stem zijn, zuiver en niet de nagebootste stem van een ouden godheid, laat ze zingen van een nieuw heerlijk leven. O de menschheid snakt naar levensvreugde en aardsche harmonie, en ook naar een verheven vreugde, die geen laffe angst kent voor ouderdom en dood.

Berg ‘de Hel’ en dergelijke duistere kunstwerken op in uw kast met curiositeiten en daar mee uit.

J. STOOP-SNOUCK HURGRONJE.

De hel van Barbusse en de hollandse zedelikheid door A.M. de Jong

Het is wel zeer genoegelik, als je van plan bent, de inbeslagneming van ‘L'enfer’ eens wat uitvoeriger onderhanden te nemen, een artikeltje te ontvangen als dat van Mevrouw Stoop. Een artikeltje met zo'n mooie, idealistiese bedoeling, en waaraan zo'n typies zuiver vrouwelik gevoel ten grondslag ligt. Een briefje, waar niet veel meer tegen in te brengen is, dan dat het de dingen wat al te eenzijdig bekijkt en dat de schrijfster een beetje geestelik bijziende is op dit gebied. Wat taak ter wereld kan de kritikus aangenamer en meer passend lijken, dan bijziende lezers een bril op de neus te schuiven en te beproeven of ze daardoor ook anders oordelen gaan dan vóór zijn experiment? Het is om zo te zeggen zijn lust en zijn leven.... En met patiënten als Mevr. Stoop, die niet blind zijn en evenmin scheel zien, is er altijd enige kans op succes, zij het ook een zeer.... geringe....

Nu wou ik wel graag zo schrijven, dat duidelik worden zou, deze mening:

‘De hel’ is inderdaad een boek uit een ‘zieke periode’ en een uitvloeisel van een ‘zieke moraal’, maar het is geen ziek boek’. Het is een boek als een werk van wetenschappeliken aard, dat de verschijnselen en de gevolgen beschrijft b.v. van de inwerking der cholera op het menselik organisme. Ik beschouw de sexuele moraal van onze maatschappij als werkelik niet veel beter dan een geestelike en morele ziekte, waarvoor dringend nodig een geneesmiddel gevonden moet worden. Maar daarvoor is in de eerste en voornaamste plaats noodzakelik, dat de zieken eindelik eens duidelik en zonder schaamte spreken en de verschijnselen, die de ziekte meebrengt, niet langer verheimeliken. Want daardoor wordt het zo goed als onmogelik, het geneesmiddel langs analyties-syntetiese weg te vinden en woekert de ziekte rustig voort, dank zij de ‘kiesheid’ en de ‘fijngevoeligheid’ der patiënten, die ‘la bête humaine’ nòg griezeliger vinden dan Mevr. Stoop. En alzo....

[1)] Er zijn twee soorten van waarheid, die invloed oefenen, n.l. een, die door de tot nog toe officieële mensen geduld en gepredikt wordt - dit is een zeer verminkt en minderwaardig soort van waarheid, nauw verwant aan de leugen - en daar naast, of liever: daar tegenover de eigenlike, echte waarheid, groot, hevig en hartstochtelik, die zonder genade en zonder omwegen zegt en openbaart, wat nu eenmaal *is*. Deze

1) Het schema van dit artikel was een rede, die ik voor de Haagse afdeling van ‘De Dageraad’ hield op een protestvergadering tegen de in beslagneming van ‘De Hel’.
DE J.

laatste is de waarheid van kunstenaars als Henri Barbusse, de schrijver van ‘L'enfer,’ Le Feu’ en ‘Clarté.’

Van tijd tot tijd komen deze twee soorten van waarheid door een zonderling spel van het Noodlot, tegenover elkander te staan en onvermijdelik volgt daarop een conflict, waarbij immer het woord ‘zedelikheid’ een belangrijke, nog al infame rol speelt. Van zo'n conflict zijn we dezer dagen weer eens getuige geweest en dit artikel is een van de vele protesten tegen de al te eenvoudige wijze, waarop dit conflict is ‘opgelost’....

Barbusse is een van die mensen, die de waarheid zien als de gelovige zijn God, die hij wil dienen met al zijn krachten van ziel en geest, zuiver en onbaatzuchtig, desnoods tegen eigen belangen in. Mensen als Barbusse hebben voor hun verklaarde ogen alleen nog het stralende licht, dat alles van z'n onbarmhartige helderheid doordringt, dat dingen overstraalt met z'n al openbarende schijn, die weigerachtig terugkropen in de donkere krochten van onbewustheid en geheimzinnige halfschaduw. Zij zijn niet tevreden met de algemeen aanvaarde, algemeen bekende, algemeen getolereerde dingen-van-alle-dag. Zij willen alles zien en alles láten zien. Door vage intuitiën geleid, vermoeden zij veel, van wat de geldende moraal beter vindt verborgen te houden. Dan speuren ze rond met de lamp van hun geestdriftige overtuiging in alle duistere verborgenheden, en wat daar leeft en krioelt, wat daar broeit en schuifelt in schrikaanjagende geheimenis, dat sleuren ze met hun sterke handen naar voren in onze aandacht. En ze spreken er over met dezelfde bewogene, maar rustig-zekere stem, als ze spraken na hun eerste bewustwording van de banale, goedig-onbetekenende zaken, die de simpelste, angstige zieltjes ook weten te aanvaarden in rimpelloze gemoedsrust. Maar nu verandert de reactie van het ‘publiek.’ Het ‘grote’ publiek, dat is als een uitgestrekt, stilstaand water, dat niet graag al te hevig in beweging gebracht wordt, daar het dan zijn onwelriekende ondiepheid wat al te duidelik moet openbaren. Het begint al spoedig de schuld van die kwalike odeuren aan de mensen te geven, die zulke hevige schokken in het rustigestilstaande moeraswater veroorzaakten en het lispelt: ‘onzedelikheid’.. Maar die anderen, die sterke, rustig-bewuste kerels, wijken niet en gaan stoorloos voort met hun eenmaal aangevangen taak. Zij kunnen niet anders. Zij zijn, wat de Fransen noemen: ‘hallucinés de la vérité;’ bezetenen van de waarheid, zou men moeten vertalen.

Deze kunstenaars zijn in hun innerlikste beweegredenen, in hun diepste zielsconstructie ook, niet ongelijk aan de vurige belijders van een nieuwe godsdienst, die alles, bloed en leven offeren op het altaar van hun glanzend ideaal, in dwepende aanbidding. In geestelike waarde zijn ze de gelijken van de martelaars der eerste kristentijden, van de slachtoffers der Inquisitie en de brandstapel-politiek van Filips II en Alva. Ook daar was het noodlottige conflict tussen de vaststaande, onaantastbare, voor heilig verklaarde overheidswaarheid en de andere, diepere, *absolute* waarheid van de geestelik-zich-los-worstelenden, van de belijders, die niets meer zagen of wisten buiten de brandende heerlikheid van hun vurige ideeën alleen.

Elle waar kunstenaar is een soort belijder en de Russiese litteratuur-

geschiedenis toont ons maar al te duidelik, hoezeer de officiële heren geneigd zijn, deze belijders tot martelaars te maken, zodra ze er maar de macht toe hebben. Want met de macht komt, onvermijdelik, ook de moed. De tijden van de lichamelike moord door boze autoriteiten zijn evenwel voorbij in onze verlichte, Westerse, kristelike landen. Maar nog immer rest de poging tot geestelike moord als de schok der waarheden eens wat heel heftig uitvalt zo af en toe. En zo kunnen we dan van tijd tot tijd genieten van het schouwspel, dat een kunstwerk door weinig eerbiedige en nog minder bevoegde (geestelik bevoegde!) autoriteiten wordt aangerand en zo mogelik weggerukt uit de gezichtsen gedachtewereld van gans een volk. Een aanranding, die nooit ofte nimmer het succes heeft, dat de overheden bedoelen, maar altijd een volkomen tegengesteld resultaat oplevert.

Enige jaren geleden waren het de reproducties van klassieke beeldhouwwerken, die Neerlands zoete zedelikheid dreigden te perverteren en dies werden ze door een verlichte en der zake niet weinig kundige politiekommissaris in beslag genomen. Sindsdien leek het onheil bezworen en bloeide onze kuisheid liefeliker en heviger dan ooit te voren.. Nu echter is ‘l'Enfer’ vertaald, en deze helse schepping van een diep-verdorven zoon van het schandelikste, liederlikste land van Europa. welks zedelik verval volgens de kristelike moraal zelfs de oorzaak van de wereldoorlog moet zijn geweest, deze infernale gemeenheid komt onze duivenaardige Hollandse onschuld, onze bloemzoete maagdelikheid, onze voorbeeldige onbedorvenheid met niet minder dan den ondergang bedreigen! Hollands onverdachte zuiverheid van zeden verkeerde in groot gevaar....

Ach ja.... en onze kristelike overheden hebben ons voor de zooveelste maal een kijkje gegeven in hun weinig benijdenswaardige mentaliteit, een nieuw bewijs voor de bekrompenheid en onverdraagzaamheid, die een der sterkste kenmerken schijnen te zijn van het karakter der kristenen van Rome en van Dordt, die bij de verzoenende leer van de grootste revolutionnair aller tijden schijnt te behoren als de vieze smook bij een louterend vuur.

O, de macht is dom! De macht is altijd dom geweest. Ze heeft steeds de ontstellende, stuitende domheid der middelmatigheid vertoond. En voorloopig zal ze nog wel een poosje dom blijven, omdat ze in onze kranke samenleving nu eenmaal iets materieels is en zichzelf wenst te bestendigen lang na haar geestelike dood.

Tegenover deze brute dommekracht van de uiterlike macht staat evenwel een andere macht, de macht van de vrije geest, en deze is bij toeval niet dom. En verder is ze onvergelijkelik veel sterker dan de eerste. Vandaar ook de botte haat, blind en onberedeneerd, van de overheidsmacht tegen deze wonderlike, eigenzinnige, ongezeglike macht van de vrije geest, die haar invloed weeft door de sterke netten van haar vijandin zelf. Vandaar de woedende aanvallen, de blinde, woeste, giftige campagnes, die de domme overheidsmacht tegen haar op touw zet, zodra ze meent, door die ondefiniëerbare, ongrijpbare, vlottende kracht te worden belaagd. En het natuurlik noodlot van de overheidsmacht is het altijd geweest, dat de geestelike macht, in wezen onaantastbaar, ondanks alle gepruttel, ondanks alle felle dwangmaatregelen en scherpe

resoluties, regeert over haar hoofd heen, dwars door gevangenismuren heen, van gene zijde des doods zelfs en de mensen bereikt, die de overheid, in stompzinnige verwatenheid beschouwt als haar volkomen eigen *bezit*..

En daarom: laten we in onze geprikkeldheid één ding niet vergeten: we moeten deze inbeslagname niet al te tragies opvatten. Als we alles begrijpen, kunnen we blijven glimlachen, al voelen we ons voor deze maal dan ook weinig gedisponeerd om alles te vergeven. Zo krachtig mogelik getuigen we van onzen afkeer voor dit redeloze misbruiken van een macht, die tijdelik in de handen dezer mensen berust, maar we blijven glimlachen met een begrijpende, superieure glimlach, een medelijdende, verachtelike glimlach om het gebaar van deze bekrompen regeerders. Tegen een Frans kritikus, die nog al heel ongezouten tegen z'n slachtoffers te keer ging, werd eens spottend gezegd: 'Les gens que vous avez tué se portent à merveille.' Dat kunnen we met een gerust hart ook zeggen tot de dompers, die Barbusse's prachtige werk willen verpletteren onder de schandvlek der pornografie:

'Het boek, dat jullie vermoord hebt, leeft stralender en heviger dan ooit. Het boek, dat jullie in beslag genomen hebt, wordt nu eerst overvloedig verspreid en bij honderden en duizenden exemplaren gelezen.'

En helaas kunnen wij ons daarover niet verheugen, en moeten er een zeer ernstig woord aan toevoegen, en wel dit:

Het wordt nu gelezen door heel velen die het anders niet zouden hebben opgemerkt. Tientallen reddeloos verloren smeerlappen, voor wie zelfs dit geweldig waarschuwende boek niets meer doen kan, die nooit het boek van *den ernstigen kunstenaar Barbusse* zouden hebben ingezien, verslinden het nu met de walgelikste bedoelingen. En zo hebben de zedeliksheidsmaniakken, de brave voogden over zwakke en spoediggeprikkelde gemoederen het sombere kunstwerk gemaakt tot *echte pornografie*, omdat door deze minderwaardige individuën, deze verloren slachtoffers van de heimelikheids-moraal het boek gelezen wordt met tevoren al op verkeerde wijze gespannen, of liever overspannen zinnen, louter en alleen met de bedoeling, hun weinig smakelike lusten bot te vieren, hun onnatuurlike geilheid te strelen. De pornograaf, ik aarzel niet, het te zeggen, dat is niet de schrijver van 'l'Enfer,' de pornograaf, dat is de man, die 'De Hel' in beslag liet nemen op de meest zinneloze, ridicule manier: op enkele plaatsen en die zo een hele bende vuilakken en dégénérees losliet op het kunstwerk om er hun afzichtelik spel mee te drijven. Niet Barbusse is aansprakelik voor de grote morele schade, die zijn boek nu gaat aanrichten in Holland - daar is de man aansprakelik voor, die in een gerechtelik stuk het woord: 'pornografie' uitsprak of deed uitspreken, en het daarmee uitleverde aan de viezeriken en de stakkers, die zedeloos leven en denken, ook zonder speciale drang van overheidswege. Wat met dit boek gebeurd is, lijkt niet veel nobeler in wezen, dan het aanstrepen van zogenaamd 'schunnige' passages in werken van Zola b.v. als aanbeveling om vooral die gedeelten te.... hm!.... te lezen, zoals dat onder vroeg-bedorven H.B.S.-dames-en-heeren wel gebeurt. Hebben verschillende der 'medewerkende' autoriteiten de inbeslag genomen exemplaren niet naar de boekhandelaars teruggezonden, begeleid van een schrijven, waarin nog eens nadrukkelik alle

passages waren aangewezen die het boek stempelen zouden tot pornografie? En is daarmee de verheven genieting van het boek door de azende smeerpijpen niet alweer een beetje gemakkeliker gemaakt? Te meer, daar men in verschillende plaatsen zoals Amsterdam b.v., het boek nog steeds ongestraft mag verkopen, tot met stomheid slaande verbazing van de mensen, die hun logica misbruiken om te redeneeren: 'als het boek onzedelik *is*, dan moet het toch radicaal verboden worden!' Waarschijnlik moet men in rechtsgeleerdheid gedrenkte hersenen hebben, om dit raadsel te kunnen doorgronden!.. In wat voor land, onder wat voor toestanden op juridies gebied leven we eigenlik, dat het mogelik blijkt, hoe een betrekkelik ondergeschikt ambtenaar de volkomen onaantastbare bevoegdheid heeft, een boek al of niet te verbieden in zijn district, onverschillig of wie ter wereld het werk al of niet onzedelik heeft verklaard en *dus* volgens onze wetgeving de verkoop of tentoonstelling er van strafbaar gesteld? Lijkt het niet een persiflage van de toestanden onder de Vuurlanders?..

Er zal enige tijd nodig zijn, om het boek te herstellen en te herplaatsen op de hoogte, waarop het behoort: die der zuivere, zeer edele, zeer diepe kunstwerken.

De macht is dom.

En ze is buitengewoon 'traag van aannemen.' Ze heeft een dik vel voor het hoofd!

Want het is niet de eerste maal, dat deze komedie vertoond wordt. De 'Decamerone' van de onsterfelike Boccaccio was ook zo'n vuil pamflet, zo'n weerzinwekkend stuk pornografie. En meer dan twintig malen is in de loop der eeuwen het verschrikkelike, demoniese, zielenverslindende schandstuk van een boek in den ban gedaan, zelfs met groot ceremoniëel in allen ernst op een daartoe speciaal opgerichte en gewijde brandstapel lijfelik aan de vlammen prijsgegeven. En desniettemin staat de geestige, fijntjes spottende Decamerone in de boekenkast van ongeveer elk ontwikkeld mens, hier en over heel de wereld.

Ongeveer zestig jaar geleden schreef Flaubert, de grootmeester van het Franse proza, z'n eerste roman: 'Madame Bovary.' Het was een der eerste realistiese romans, (o zeer bescheiden van beschrijving, ik verzeker het u!) en er was een Frans overheidspersoon, dom en brutaal genoeg om de schrijver voor het gerecht te dagen wegens het publiceren van de zedelikheid kwetsende litteratuur. Men zegt, dat deze apostel meer de bedoeling had een door hem gehaat tijdschriftdirecteur te benadelen, dan wel de moraliteit met zijn edele schouder te schragen, maar in ieder geval werd Flaubert als pornograaf voor de rechtbank gesleept. Natuurlik werd hij vrijgesproken, maar het kwaadaardige, het benepen, stupide burgermannetje, dat hem voor zijn edele rechterstoel daagde, is heden ten dage nog de risée van al wat litteratuur kent en liefheeft. De roman 'Madame Bovary' wordt al lang niet meer gelezen door het soort aasvogels, dat er op afstoof, zodra hij betiteld werd als 'pornografie.'

Zo zal het gaan met 'De Hel.' Het boek zal z'n plaats in de litteratuur hernemen en latere geslachten zullen grinniken om de Nederlandse reinheids-zeloot, die een werk als onzedelik het in beslag nemen, dat in

ongeveer alle Europese talen overgezet, in alle landen eenvoudig als *litteratuur* aanvaard was.... Wij Hollanders echter weten het altijd beter, als het op de zedelikheid aankomt! Wij zijn er om berucht in het buitenland! Men behoeft in Brussel slechts de naam te noemen van een der grootste kristelike ministers, die we ooit rijk waren, om een glimlach op de gezichten te zien verschijnen, die weinig met zedelikheid naar Hollands begrip te maken heeft.... Maar wij verbieden 'De Hel!'.... En dus!..

Beschouwen we nu Barbusse en z'n werk eens wat nader.

'Le Feu' en 'Clarté' zijn beide oorlogsboeken. Ik schreef er in vroegere afleveringen enkele voor de hand liggende opmerkingen over. Zij tonen ons iemand, die er niet tegen op ziet, de vreselikste waarheid recht in 't gelaat te kijken en er van te getuigen zonder een zweem van aarzeling in de stem.[1)] En evenmin aarzelt hij de consequenties uit z'n eenmaal aanvaarde waarheden te trekken en met een merkwaardige koppigheid en een niet minder interessante helderheid bouwt hij zijn conclusies ineen tot een hecht geheel, en die conclusies komt in 't kort hierop neer, dat onze maatschappij-orde weinig minder dan infernaal misdadig is en dat de hele boel zo spoedig en zo radicaal mogelik ondersteboven moet: 'weg met alle schijn, we moeten de waarheid! weg met alle misleiding, we willen de waarheid! weg met alle nationaliteits-fanatisme, wij willen de hogere, grotere waarheid van de mensheid zelf! weg met alle persoonlike macht en het misbruiken daarvan, wij willen de waarheid van de democratie! weg met alle dompers en duisterheid en dekkleden, wij willen de waarheid van het alles tonende licht! weg met vaandels en valse eretekenen en holle leuzen, we willen de waarheid, de waarheid, de Waarheid!! Weg met de bloedige systemen van het kapitalisme, wij willen de Waarheid van het zuivere socialisme!....' Inderdaad weinig aantrekkelike tendenzen voor onze welvarende maatschappij en haar brave regeerders.

Barbusse's werk is doorzoden van een geweldige spanning, samengroeiend tot een duistere opstandigheid, die niets aanvaardt van al wat voor de bovendrijvende machten nog altijd heilig, eerbiedwaardig en - laten we dit vooral niet vergeten! - *voordelig* is! Misschien is het niet al te stout, te veronderstellen, dat de Nederlandse drakendoders de vèr-willende socialist Barbusse mede meenden te kunnen treffen door de schrijver Barbusse te brandmerken als een pornograaf.

'De Hel' is een boek van vóór de oorlog, maar het is van dezelfde geest, al broeit er dan voornamelik een andere opstandigheid in dan in de beide eerstgenoemde werken.

Het is een wonderlike, en misschen symboliese gedachte van de schrijver geweest, zich voor te stellen, dat hij door een gaatje in de muur kon zien wat zich afspeelde in de kamer naast de zijne en luisteren naar de gesprekken, die daar gevoerd werden. Het is de kamer van een familie-

1) Een Rooms politicus, ik meen dat de man Deckers heet, zei in de Tweede Kamer, dat Barbusse, door het schrijven van 'Le Feu' getoond heeft, het met de waarheid niet zo nauw te nemen. Tot nogtoe vergat meneer deze enormiteit te bewijzen. Wil ie 'et soms eens in 'De Nieuwe Stem' proberen? Ons tijdschrift staat voor hem open, hoor!

pension en de bewoners zijn er allen maar heel kort en wisselen vaak. Iedereen, die iets verder kijkt dan z'n neus lang is, en die enig geloof heeft in de ernst van een man als Barbusse, begrijpt, dat deze voorstelling niet meer is dan een voorwendsel; dat hij de beschreven tonelen even goed voor ons had kunnen doen leven zonder zich zelf te noemen als de ongeweten, onvermoede toeschouwer. Dat het ten slotte ook het souvereine recht van een kunstenaar moet heten, de vorm, waarin hij zijn werk geven wil, zelf te kiezen. Maar de verheven verdedigers en kenners der zedelikheid, die zich onmogelik kunnen voorstellen, dat iemand, anders dan met de meest onkiese gedachten, anders dan met een opgezwollen kop, bloeddoorlopen ogen en bibberende kwijllippen zou kunnen zien naar deze erotiese taferelen, ze schreeuwen: 'Gluren door een spleet in de muur naar vieze toneeltjes in een andere kamer! ajakkes!.... wat een zwijn!' Het is een zienswijze natuurlik, maar een, die niet getuigt van veel inzicht of begrip, niet van veel goede wil en zuiverheid van bedoeling ook!..

'De Hel' is een wreed boek, in zoverre als de Waarheid zelf voor ons nog altijd wreed is. Barbusse rukt alle sluiers en omkleding met onstuimige passie af. Hij toont ons de mensen *naakt naar lichaam en ziel* en wij, die dit niet gewend zijn, wij aarzelen even om er naar te zien: het schouwspel lijkt bloedig en.... och arme menselikheid.... onaestheties.... Het is een boek voor sterke, rijpe geesten, en als Mevr. Stoop mij verwijt, dat ik zeggen zou: 'dit boek is alleen maar bestemd voor een elite! van lezers,' dan is dat niet zo zonderling als het wel lijkt. Want wij léven nu eenmaal in een maatschappij, die verre van volmaakt is en die door z'n onmogelike opvoedingssysteem, speciaal op sexueel gebied, niet in massa de individuen kweekt, die dit boek met voordeel kunnen verwerken. En als daarom een 'elite' dit boek en z'n vreselike waarheden in zich opneemt en verwerkt en er de moed en de kracht, misschien ook de bekwaamheid uit put, om in breder kring '*het begrip*' te verspreiden, dan is dit boek daarom alleen al een werk van enorme betekenis. En als de mensheid ooit zuiver en onbevangen tegenover het sexuële vraagstuk komt te staan *in haar geheel*, dan eerst zal dit boek gelezen, begrepen en gewaardeerd worden in z'n volle kostbaarheid. In z'n volle waarde voor de diepe, de ontzettende ellende, die de kristelike sexuële moraal over de mensheid heeft uitgestort.

In onze samenleving is dit boek inderdaad voor talloos vele individuen ongeschikt, want zij zijn niet in staat het te begrijpen in z'n zedelike waarde en betekenis. Het is een onloochenbaar feit, dat onze sexuële moraal en onze sexuële opvoeding bedorven zijn tot in den grond, en dat de meest-gewichtige functie van het natuurlik leven nog immer beschouwd en begrinnikt wordt als een plat en vies zwijnderijtje. Men denke niet, dat in 'De Hel' de beschrijvingen van sexuële gebeurtenissen hoofdzaak zijn, noch dat ze zijn gegeven op en om zichzelf. Misschien lijkt dat zo voor het gevoel van overprikkelde mensen, waar geen serieus kunstenaar rekening mee kan houden bij het scheppen van zijn werk. 'De Hel' grijpt inderdaad een weinig hoger!....

Het is niet de lichamelike gebeurtenis, die hoofdzaak blijkt in deze duistere bladzijden; het is juist het geweldige, aangrijpende drama, dat zich afspeelt in de zielen dezer liefdedronkenen, die telkens weer en telkens dieper teruggeslingerd worden in de pijn der ontgoocheling,

als ze, op het toppunt van geluk gekomen, den hemel geopend zien. Dat dit psychiese proces onverbrekelik gebonden is aan een daad van het lichaam, is dat de schuld van de schrijver? Is het de schuld van de schrijver, dat de natuur sterker is dan welke leer ook, zelfs de antinatuurlike leer van het kristendom, en dat dus zelfs de Kristenen de drang van hun vlees ondergaan, dat zelfs de Kristen de vrouw begeert en de vrouw op sommige momenten schreeuwt naar de man als een dorstig dier naar het lavende water? Is het de schuld van de schrijver, dat de man een man is en de vrouw een vrouw, en dat hun lichamen zich willen verenigen in allerhoogste extase, ondanks alle overwegingen van moraliteit, vrees voor zonde en al de ellendige gevolgen daarvan?.... Is het Barbusse's schuld, dat de sexuele drang een zo geweldige plaats eist in de psyche van man en vrouw en dat eeuwen van averechtse sexuele moraal deze drang gemaakt hebben tot een ziekte bijna, waar ze geen gezonde bevrediging meer vindt door de verminking van het gedachteleven er omheen?

Op elke bladzijde van ongewoon gedurfde, (maar daarom nog niet precies verachtelike!) realistiese beschrijving van de geslachtsdaad vindt men tientallen, waar de mens neerzit in diepe overpeinzing, in smartelik bedenken van de teleurstellend geringe betekenis, die deze daad voor het persoonlike leven schijnt te hebben, en van de enorme kracht, waarmee ze niettemin in gemoed en geest ingrijpt. Iemand, die het zedelik vindt, afschuw te prediken van het sexuele leven, zou dit boek eerder moeten prijzen als een moraliserend werk van hoge betekenis, dan het veroordelen als pornografie. Want nergens wordt de sexuële gemeenschap verheerlikt als iets, dat boven alles in de wereld heerlik, verheven, schoon en bevredigend is. Integendeel, het is een voortdurende, diep-sombere klacht over de geweldige spanning, die de daad doet aangroeien in de ziel en in den geest en die plotseling valt na de lichamelike bevrediging, die hopeloos breekt in bittere ontgoocheling, in doffe verslagenheid. Die oproept een beangstigend gevoel van verlammende vernedering en kleinheid, een grote smart, een diepe weemoed om de vruchteloosheid van deze greep naar het geluk, die de handen leeg laat en het hart verkilt.... Aldoor voelt men groeien het ontwaakte bewustzijn, dat de enkele natuur een simpel spelletje met ons speelt en ons gebruikt voor het bereiken van haar doel als de door honing gelokte bijen, die de bloemen bestuiven. Maar onze geest is te zwak om zelfs in helder begrip over ons vlees te heersen en telkens opnieuw verliest men de bewustheid van de betekenis der daad, telkens opnieuw gaan wij op in extase en weten ons zelf niet meer, denken heersers te zijn, waar we slavendienst verrichten, wij, die koningen zijn door de macht van onzen geest. En elk ontwaken is droeviger, elke nieuwe schok van begrijpen is dieper teleurstellend, elk neerzinken in zogenaamde bevrediging is een dieper afdalen, een hopelozer wegzakken in de hel der bitterste ontgoocheling.... En het leven gaat voorbij.... De droom was diep en schoon, maar de werkelikheid beantwoordde weinig aan de kleurige verwachtingen der jonge jaren. En het moment breekt aan, dat het heden geen bevrediging meer geven kan, en dat de toekomst niet meer van schone en blijde geheimen vervuld lijkt. Dan is alleen de herinnering aan het verleden nog schoon, aan de dromen dan, die nooit in vervulling gingen.... dat wil zeggen, dat het

langzame sterven een aanvang genomen heeft. - De mannen en vrouwen in dit boek, in dit pornografies genoemde boek, *genieten* niet van hun sexuële gemeenschap, zij lijden er door. Zij lijden diep en smartelik en hun kreten verscheuren u de ziel. Het is de hel, 'die leeft in de razernij van het leven,' zoals Barbusse het zegt. Het is een wemeling van taferelen, schoon, afzichtelik, rein en tragies. Maar altijd zijn ze waar, en gegeven met de uitsluitende bedoeling alleen om *onverbiddelik waar* te zijn - al zou het hart er bij breken!....

Anatole France, de grijze, fijne denker, die wel door niemand verdacht zal worden van smaak in pornografiese vuiligheid, zei van dit boek, simpel en juist: 'Ziedaar het werk van een mens.'

En Maurice Maeterlinck, ook niet de eerste de beste, ook niet iemand, die kan doorgaan voor een fijnproever in de tuin des verderfs van de overprikkelde sexuele smeerpoetsen, voegde er bij: 'Men voelt in dit boek de grootse aanwezigheid van het genie!'

Ja.... en toen kwam er een Nederlandse meneer met een vermoedelik uitgestreken gezicht en de hemel mag weten met wat voor soort ziel en mentaliteit, en die las het boek in de slordige vertaling. En hij voelde zich hoger en groter en meer bevoegd om te oordelen in zuiverheid van begrip en gevoel, dan Anatole France en Maurice Maeterlinck beiden; hij wond zich op tot een would-be staat van woede à la Savonarola, en decreteerde: 'Dit boek is pornografie! Het noemt de dingen bij de naam en het moet in beslag genomen worden.... we moeten noodzakelik de zielen van onze arme, zwakke, geliefde schapen redden, door ze voor deze bezoedeling te bewaren....'

Ze is een beetje verbijsterend, deze ongehoorde arrogantie, maar onverklaarbaar is ze niet....

Maar om ze te verklaren moeten wij afdalen naar de beginselen der kristelike, voornamelik sexueele moraal.

Dit is een gevaarlike, een voor het natuurlike levensgeluk der mensen zeer gevaarlike moraal, die zijden heeft, immoreel te noemen tegenover het leven zelf.

Het is een moraal, die onophoudelik wegkruipertje speelt, die belachelik veel doet aan struisvogelpolitiek en - die hierdoor slachtoffers maakt bij menigte. Het ganse sexuíle leven is van driedubbele sluiers-van-geheimzinnigheid verhuld en wie deze sluiers wegneemt, ontdekt dat daarbinnen nog een dikke wade van hardnekkig stilzwijgen, van dof ontkennen de eigenlike waarheid verbergt. En nog altijd zijn deze scherpzinnige zedemeesters niet zover gekomen met hun begrip van psychologiese verschijnselen, om klaar te beseffen, hoe ontzettend gewaagd het is, dingen, die men als gevaarlik beschouwt, te verbergen of te verzwijgen. De noodlottige aantrekkelikheid van de verboden vrucht en haar onweerstaanbare verleidingskracht kon hun toch bekend zijn uit de eerste bladzijden van hun Bijbel al. Willen zij bewust hetzelfde spelletje met de argeloze jeugd spelen, waarmee de wrede oude Javeh zijn schepselen onmiddellik ten verderve voerde? Het heeft er allen schijn van. En tot hun verdediging zouden ze kunnen aanvoeren, dat ze menen, geschapen te zijn naar Gods beeld en gelijkenis - en dus hem zo getrouw moeten imiteren als mogelik is....

Nog immer wordt onder ‘fatsoenlike’ mensen nooit ernstig gesproken over sexuele kwesties en in kristelike kringen schuwt men dit onderwerp gelijk de pest, schreeuwt van Sodom en Gomorrha, zodra iemand bedaard en in volle ernst een dergelik onderwerp wil bespreken. En toch - waar is men vies van een ‘schuine geestigheid,’ die zinspeelt op deze levensfuncties *zonder* ernst, en die dat doet met ignobele bedoelingen, steelse blikken glunderend naar links en rechts, blikken van ‘hoe-vin-je-'n-em?’

En als in het kind de natuur ontwaakt en het angstig rondziet naar hulp tegen de vreemde driften, die het in zich voelt opstaan en waarvan het niets begrijpt, dan laat men het zorgvuldig alleen met z'n twijfel en z'n angst en men acht zich gerechtigd te volstaan met een hoog-wijze glimlach: ‘het zal wel reg kom’.... Zou men zich geen - pornograaf voelen, als men het ontluikende kind in deze moeilikste periode van z'n leven te hulp kwam met een beetje licht en simpel-klare waarheid? En als het kind dan, bedorven door *verkeerde* inlichting - want ingelicht wórdt het, daar helpt geen driedubbele muur van afzondering, zwijgen en nijdig toezicht aan! - aan de overspanning van z'n natuur, ten top gedreven door de ziekelike voorstellingen ener geperverteerde fantasie ten offer valt, dan roepen de groten schande over de bedorvenheid der jeugd, en ze beseffen niet, dat de volheid van die schande komt over hùn hoofd, en dat de smart-van-schaamte, waarin de jonge ziel wellicht ondergaat, een logies product is van hun niets meer of minder dan misdadig opvoedingssysteem. ‘Frühlings Erwachen,’ dat als ‘Lente’ hier zoveel succes gehad heeft, doet het ons voor de zooveelste maal met verslagenheid constateren, en we mogen hier wel even memoreren, dat ook dit edele en moedige werk verboden werd indertijd om overwegingen van ethiesen en pedagogiesen aard! Onder den slag van de geest des kunstenaars buigen de grofste filisters een moment voor de waarheid, maar dan keren ze terug in de gemakkelike schulp hunner geestelike vadsigheid en mompelen: ‘ja.... 't is beroerd, maar wat is er aan te doen?....’

Dit verzwijgen van alles wat met het sexuële leven in verband staat, is de eerste grondfout van de kristelike moraal op dit gebied. Maar er is een andere, die erger en ergerliker is, en deze is met de struisvogelpolitiek de hoofdoorzaak van paskwillige daden als het verbieden van ‘de Hel.’

Volgens de kristelike denkwijze n.l. is het sexuële leven *zondig.* ‘In zonde heeft uw moeder u ontvangen,’ schreeuwt de pastoor van de preekstoel en toen ik dit als kind hoorde keek ik mijn moeder aan, begreep van de zin geen jota, maar een stukje van de moederlike volmaaktheid was voor mij verloren gegaan. Maria, de ongehuwde Moeder Gods.... welk een klap in het gezicht der kerkelike moralisten! Ze waren wel genoodzaakt, het dogma te bedenken van de ‘onbevlekte ontvangenis!’ Stel je voor, een doodgewone vrouw, die toegegeven zou hebben aan haar natuurlike liefdedrift - een heilige! de Koningin der Heiligen!.... Nee, dat was ondenkbaar, ze moest de natuur in haar gedood hebben.... desnoods mocht ze nog van Jozef houden, maar gemeenschap met een man, en in ‘ongehuwden staat’ - welk een gruwel van zonde!.... En vandaar het wonder der ónbevlekte moeder, der moeder-*maagd*....

Het sexuele leven is zondig. Alles wat het sexuële betreft, houdt

verband met de zonde, dat is: boosheid des harten, onzuiverheid der ziel, duivelswerk, vijandig aan de goede verstandhouding met Onze-Lieve-Heer. Een kristen kan zich n.l. een God voorstellen, die de drang tot sexuëel-zich-uitleven in de mens gelegd heeft als een zijner meest heerszuchtige driften, en die hem nu zijn ganse leven door treitert en tot wanhoop brengt door de bedreiging: 'als je aan die drang toegeeft, ben ik kwaad op je en dan kom je niet in de hemel'.... Onder zekere omstandigheden kan het de individuen toegestaan worden hun driften bescheidenlik uit te leven, onder voortdurende nederige verontschuldigingen, als een bedenkelike gunst, maar eigenlik - geen sexueel leven is het meest aanbevelenswaardige om Onze-Lieve-Heer te vriend te houden. Zo heeft het Kristendom zich bewust vijandig gesteld tegenover de natuur.

Maar zijn strijd is vruchteloos, ondanks de geweldige middelen, die het toepast.

De natuur is te sterk, te mooi en te oergezond om ooit door een dogmatiese leer te worden overwonnen; triomfantelik heft zij zich uit boven alle dode theoriën, en dwingend drijft zij de mensen met haar scherpe prikkel de richting uit, die haar nu eenmaal behaagt, omdat zij hen nodig heeft voor haar voortbestaan.

De natuur is in de mens niet overwonnen, maar het kristendom is er toch wel in geslaagd, haar te verminken en haar terug te dringen uit het licht naar de schemering der vreugdeloze verborgenheid. En wat in 'de Hel' zich voor ellendig drama afspeelt, is vermoedelik niet veel anders dan een gevolg van het eeuwen en eeuwen lang leven onder de dwang der zonde-vrees, onder de ziekelike angst voor de overwinning van de door en door natuurlike, bijna zou men zeggen: banaal-alledaagse prikkel des vleeses, onder de bedriegelike betovering ook der prikkelende, te veel belovende geheimzinnigheid. De al te hoog gespannen verwachting roept een reactie op van diepe teleurstelling. Had men niet een wonder verwacht? Een wonder van zaligheid?.... Ach....

In het heimelike gedachteleven van de zo lang mogelik onwetend gehouden mens neemt de liefdedrang en z'n uiting, z'n groeien en culmineren in de paringsdaad een abnormaal grote en belangrijke plaats in. Zo speelt de kristelike moraal zonder het te willen of te vermoeden in de kaart van haar vijandin, de natuur. Want de strikte verborgenheid van alles wat rond de geslachtszaken leeft, drijft zijn gedachten voortdurend weer naar deze zaken terug en allengs worden die gedachten als honden, die hem vervolgen en hem verscheuren met hun wrede tanden. En juist in zijn bovenmenselike worsteling om hen meester te worden en te blijven mat hij zijn beste krachten af en valt te zekerder aan hun heerschappij ten prooi. De geheimzinnigheid, d.w.z. de officieel voorgeschreven geheimzinnigheid prikkelt op dezelfde wijze als een slechtdekkend gewaad, dat hier en daar een verleidelik stukje blankheid ontbloot, dat vormen half openbaart, dat doorzichtig is en in de beweging van het lichaam telkens nieuwe bekoorlikheden even vermoeden laat. Vroegwijze vriendjes en stiekem rondgaande vieze boekjes lichten af en toe weer iets van het gewaad op, met een gemeen gebaar, de vinger op de mond, grijnzend. En zo ontstaat een ongezonde, verstikkend zwoele atmosfeer van bange verlangens, van aarzelend, bevend tegen-

streven, van voortdurende twijfel aan eigen kracht en goedheid, van schuldgevoel en knagend zelfverwijt over de schandelike zwakheid, die alle deugd ten spijt, toch de gedachten vervult van voorstellingen, waarvoor men geleerd heeft een afschuw te koesteren, omdat ze gemeen zijn en depraverend. En in deze zieke atmosfeer houdt nooit de natuurlikwillende ziel op, heimelik te hunkeren naar de bevrediging, de verboden vrucht, en dit hunkeren wordt bij wijlen tot een pijn, ondragelik afschuwelik. Ondanks alle deugdzaam gezwets van opvoeders en overheden, ondanks alle hardnekkig wegkruipertje-spelen en verwoed strijden tegen de natuur, komt deze zelfde natuur terug in den droom en verontrust de slaap van de naar deugdzaamheid strevende jonge mens.... deze erotiese dromen doen hem leven in jagenden angst, hij durft er niemand over spreken, en aldoor groeit zijn hevig verlangen, zijn smartelik hunkeren naar eindelike, ware, bewuste bevrediging wordt onweerstaanbaar, wordt een soort wonder-geloof, een verwachting van bovenaardse heerlikheid.... En hoe de opvoeders ook zwijgen, rondom spreekt alles van het wondere begeren, van de oplossing der dromen, maar niets spreekt duidelik, niets zegt de eenvoudige waarheid, waarnaar de ziel snakt. Op straat en in school vezelen de heetgefluisterde woorden aan zijn oren en alles wordt raadselachtiger, geheimzinniger, verleideliker dan ooit. Het leven der bloemen, der dieren wekt vermoedens en bespiegelingen over het mogelike geslachtsleven der mensen en alles werkt mee, om het visioen der ondenkbare heerlikheid van versmelting met een ander, vaag-bekend wezen, te doen groeien, groeien, het alle denken en voelen te doen overheersen, het te doen worden tot een smartelike obcessie, waar geen ontkomen aan is en dat de jaren vergiftigt, die konden omgaan in zorgeloosheid en onbekommerde vreugde....

Deze gedachten, wentelend als de rusteloze, eeuwig terugkerende golven van de branding, om het grote geheimzinnige, het onbegrepen en half-geweten wonder-der-paring, dat het leven wel in zoetheid òf in heerlike gruwel moet bekronen, deze heimelike, voor ouders en andere ‘vertrouwelingen’ zorgvuldig verzwegen gedachten worden nog moeiliker, zwaarder en smarteliker door de loden druk van het begrip ‘zonde.’

Bijna van de wieg af dreigt over het leven van de door kristenen opgevoede mens het grijnzende spook van de zonde. Niemand, nietwaar, durft vrijuit iets doen, wat hij geleerd heeft te beschouwen als ‘zondig’. En het kristendom heeft op vreselike wijze ‘de zonde’ gesteld in het brandpunt van zijn belangstelling, heeft gespeurd en gespeurd het hele mensenleven door en heeft er overal de natuur gevonden als zijn ergste vijandin, en het heeft niet geaarzeld de hele natuur zoo ongeveer te verklaren tot zonde, tot werktuig des duivels om de ziel te verderven. Het heeft de natuur trachten te verpletteren onder de moker van het woord zonde en de liefdeleer van Jezus is in de handen van zijn opvolgers geworden in de eerste plaats een leer van haat tegen alles wat zij bestempelden met den naam van zonde. Het Kristendom heeft de heerlike, allesomvattende woorden vergeten van de grote Nazarener, die de zondaar - en dat was de zondaar tegen de minstens even afschuwelike zondedogma's van het oude Jodendom - met zijn zachte, milde ogen begrijpend aanschouwde, zijn innerlike strijd en zijn arme weerloosheid uit eigen, diep gemoed kende en - hem vergaf. Hoevele kristenen hebben de ge-

vallen vrouw de hand toegestoken, zoals Jezus deed? Hoe staat het kristendom heden ten dage tegenover de ongehuwde moeder? Noemde een Katholiek spreker nog niet onlangs een ongehuwde moeder ‘een slet,’ toen hij doelde op mogelike openbare onderwijzeressen, die ongehuwd zouden zijn en het waagden in duivelse slechtheid, moeder te worden? Zij aarzelen niet, de eerste steen te werpen, de moderne Farizeeërs en als de droeve figuur van Jezus zich plaatste tussen hen en de slachtoffers van hun razend fanatisme ten opzichte van hun kranke zonde-fantasieën - zij stenigden hem mede!

Deze zonde-theorie werkt op noodlottige wijze in op jonge, ontvankelike, en vooral op de gevoelige, van aanleg goede naturen. Bij de minder edele bepaalt het zich tot het ontstaan van een vage vrees-voorstraf, voor de woeste gruwel der eeuwige verdoemenis, maar bij de meer nobele geesten groeit deze primitieve vrees uit tot een pijnlike zelfbewaking uit ethies besef, tot een smarteliker zelfverachting ook onder de ervaring, dat de zonde toch telkens weer hun goede voornemens verlamt en hen drijft op de weg, die ze vrezen. Deze angst voor en nutteloze strijd tegen de zonde, tegen het gevaarlike wanbegrip, dat natuur en zonde synoniem zijn, tegen de afschuwelike doolleer der zonde van het kristendom - deze angst en deze strijd hebben de zielen van de kristelike mensheid langzamerhand verminkt, geknecht en geknot. Hierdoor is alle levensvreugde, alle spontane blijheid vergiftigd aan z'n wortels en onmogelik gemaakt. Nimmer durft een ‘godvrezend’ kristen zich vrij te laten gaan op de stroom van z'n natuurlike blijheid, van z'n natuurlike verlangens, aldoor vrezend te zullen vervallen in iets, dat wellicht zondig is.... Het kristendom heeft getracht de wereld te hullen in zwarte sluiers van rouw om de zonden der mensheid, alle natuurlike leven te verstikken onder de druk van zijn dreiging met hel en verdoemenis, van zijn banvonnis over de vreugde. En met haat en schrik ziet het de nieuwe mens opstaan.... Zijn eerste glimlach is het kristendom een voorspelling van hevige strijd geweest, en het vreest hem, het haat hem dodelik en onverzoenlik....

De nieuwe mens ontwaakt tot schoner, breder en dieper leven. Hij keert zich tot de natuur, tot zijn goede, oude en enige moeder en vraagt haar raad. En zij maakt een vaag gebaar, en zegt met een glimlach, wijzend op de rijke en diepe schoonheid van al het groeiende, ontluikende en verwelkende: ‘Eeef!’

‘Leef!’

Dat is het grote probleem! Wij moeten leven, breed en vrij, en wij moeten afleren ons te schamen voor het leven, dat zich in ons verenkeld heeft en groeien wil door ons in de breedte en de diepte, naar alle zijden, en groot worden en waarachtig. Wij moeten de dwang van onnatuurlike systemen breken en de zwrarte machten wegjagen uit ons leven, omdat wij vrij willen zijn. Wij moeten niet meer vreezen voor de minste rimpeling der natuurlike passieën, die onze gemoederen bewegen, omdat wij weigeren te erkennen, dat die zondig zouden zijn, omdat wij weten, dat ze bij de natuur behoren, en omdat wij de natuur niet meer beschouwen willen als het god-vijandige, maar als de ene zijde van ons wezen, waarvan de geest de andere is.

Dit alles valt ons moeilik. Wij behoeven het niet te ontkennen: zelfs de sterksten onder ons kunnen het niet. Nóg niet.... Eenmaal zullen wij het kunnen, als we lang en hevig gevochten hebben met de wancultuur die tot de kern van ons natuurlik wezen heeft aangetast. Wij zitten met al onze bewustheid van een schonere levenswil nog vast aan de gevolgen van de leer der zonde, die honderden jaren lang de zielen der mensen vóór ons gedeukt heeft. De natuur, die zó lang en zó onvoorwaardelik vereenzelvigd werd met zwarte boosheid, met zielebederving en besmeuring van het allerheiligste. De Kaïn van de geest heeft getracht den Abel van den natuur dood te slaan met zijn domme knots van ontkenning aller natuurlike rechten. En voornamelik het instinct tot voortplanten, de sexuële drang was de grote bron van allerschandelikste zonde. Dat moest onderdrukt worden en ontkend, al zou het worden tot een marteling, die de mens het bloed uit de ogen perste.

Er is iets in ons verminkt door de waanzinnige strijd tegen de natuur van het kristendom en z'n belijders. En rondom ons zien we er overal de betreurenswaardige gevolgen van. Hoeveel schone krachten zijn en worden nog dageliks verbruikt, onnut en resultaatloos; hoeveel prachtige energie wordt er verspild in deze krankzinnige - en soms krankzinnig makende - strijd tegen een natuurdrang, die te sterker aanzwelt naarmate ze harder onderdrukt wordt. Men roept de hongerigen toe: ‘Eet niet! God zal je d'r voor straffen!’ Men waarschuwt de dorstigen: ‘Drink niet, dat is maar lage dierlikheid! Denk aan het heil van je onsterfelike ziel!’ En die kreet is de mensheid zo lang toegeschreeuwd in dreunend refrein, dat hij ons uit ons vlees tegenechoot, als we leven willen, zoals we zouden móeten leven, zoals onze natuurlikheid wil, dat we leven zullen....

Wij willen klaarheid en wij weten, dat wij die willen. Maar in ons verengd bewustzijn, in onze nog immer gebogen zielen leeft een gekweekte weerstand en waarschijnlik zullen nog vele geslachten moeten opkomen en vergaan, eer de diepe, noodlottige invloed van ‘de zonde’ zal zijn overwonnen, eer de mensheid gelijkmoedig en niet-bewogen-door-vrees in volle, prachtige ‘schaamteloosheid’ (men begrijpe dit woord goed in z'n oorspronkelike samenstelling!) haar ‘menselike natuur’ zal uitleven. Vooralsnog zijn w'e slaven. We rukken aan onze ketenen, maar nog zitten we geboeid....

Een boek als ‘l'Enfer,’ zo moedig en zo vrij, het beeft nog van de oude angst voor de zonde. Het lijdt ook onder de raadselachtige onbevredigdheid, het diepe en sombere gevoel van opperste eenzaamheid in de opperste omhelzing - twee noodlottige slagen voor de smachtende ziel, die ook wel eens onnatuurlik konden zijn, en hun oorzaak vinden in de tegennatuurlike opvoeding, in de ons ingeënte idee van de minderwaardigheid der natuurlike verrichtingen. En in de omstandigheid, dat het immer verhulde geheim van de liefde en haar extatiese oplossing voor onze aarzelende, *nooit tot rijpheid toegelaten*, gevoelens een grootheid en wijdheid van geluksspiegeling gekregen heeft, die elke realiteit tot een geweldige teleurstelling maken móet. ‘De hel, die raast in het leven,’ zou wel eens een product van kristeliken huize kunnen zijn! Barbusse's boek zou wel eens kunnen blijken een klare expositie te zijn van de nameloze jammer, die de leer van geheimhouding en zonde over de ge-

slagen mensheid heeft gebracht. De kristelike moraal heeft de menselike ziel verengd en benauwd, en wanneer iemand nu komt klagen in suggestieve woorden over deze geweldig spannende benauwenis, die alle dieper, *blij* geluk onmogelik maakt, dan grijpt het kristendom hem bij de keel en wil het dreunende woord van zware beschuldiging verstikken in de geboorte.

Wat men beweert of niet, 'De Hel' is geen 'verhaaltje' van mensen, die sexuële gemeenschap plegen en daarover napraten, zo maar, zonder bedoeling. 'De Hel' is een beschuldiging aan het adres van onze wrede verstikkingsmoraal, en wie dit boek een 'decadent' boek noemt heeft niet tussen de regels weten te lezen, de *verborgen inhoud*, het meest waardevolle van elk kunstwerk, is hem ontgaan.

Wie de ziekte wil genezen, moet niet beginnen met haar te ontkennen of haar te noemen bij namen, die doen vermoeden, dat het niet zo erg is, dat er overdreven wordt, en zeker moet hij niet doen als Mevrouw Stoop, die de waarde ontkent van het geniale *constateren* der ziekte en dat alleen 'curieus' vindt. De ziekte moet eerst ruiterlik erkend worden en bestudeerd. Uit de analyse van de verschijnselen duikt wellicht de mogelikheid op tot samenstelling van het geneesmiddel.

Dit boek is zulk een analyse. Wanneer daarbij harde woorden vallen, wanneer daarbij onsmakelike finesses moeten worden besproken, wanneer de 'kiesheid' moet worden opzij geschoven, goed, dan moet dat gebeuren. Zachte dokters maken stinkende wonden. Wij willen er het mes in zetten en diep ook en we gaan niet terug voor de schrik van het bloed en het vuil, dat onder ons mes omhoog puilt....

'De Hel' is meer dan enkel de analyse van het ziektegeval. Het is een biecht. Het is een gedeelte van de biecht, die wij allen zouden kunnen spreken, als we daar de moed maar toe hadden. Het is een fragment van de biecht der misleide mensheid, die we zullen moeten spreken, willen we ooit de staat van genade beërven. Laten we beginnen met 'een waar berouw te verwekken,' en de rest volgt van zelf. In onze zonde en het lijden dat er het gevolg van was, ligt onze penitentie en, al bij voorbaat - onze vergiffenis. Maar de biecht moet gesproken worden. De grote realisten zijn er mee begonnen en in onzen tijd zet men haar voort, dringender, smarteliker, symbolieser, meer en meer bewust van de bedoeling. Wij zijn op de goede weg en 'De Hel' is daarvan een verblijdend teken!..

En nu is in Nederland 'De Hel' in beslag genomen en de verkoop verboden.... hier en daar....

Het zachtmoedige procédé van de belijders der liefde-leer is zeer eenvoudig, is kinderlik simpel: je stelt een zedeleer op en verklaart, dat deze universeel is, voor alle mensen gelden moet en eeuwig van kracht moet blijven. Of er misschien millioenen zijn, die er anders over denken, daar trek je je niks van aan: die zullen ook meelopen in het gareel, dat je om je eigen hals voelt. Niet goedschiks, dan maar kwaadschiks. Moet je daarvoor domperswerk doen, goed, dan doe je domperswerk. Is er iemand, die andere gedachten over deze zaken formuleert, leg hem het zwijgen op. Jouw maatstaf is de enig juiste, alle andere komen voort uit doolleren, uit zielenverslindende duivelstheoriën. Alzo: in sexuële

zaken is alles zondig, uitgenomen het meest volstrekte stilzwijgen en, bijgeval, de meest griezelige waarschuwingen.

Want de geestdriftige kampvechters voor de reinheid-van-ziel kennen blijkbaar de vijand verbijsterend goed. Ik las eens in een Rooms kinderblaadje, ik meen, dat het ‘de Engelbewaarder’ heette, de volgende, engelachtige ‘raadgevingen bij het naar bed gaan:’ ‘Hou altijd de handen boven de dekens. Ga nooit op je rug liggen, want dat kan onzuivere gedachten en begeerten wekken.’

Bedenk, lezer, dat dit raadgevingen *aan kinderen* waren! Er waren er meer, maar dit waren de meest ontstellende. Ik zeg ontstellend, omdat ik niet begrijpen kan, hoe iemands gedachten zo grondeloos pervers in de meest walgelike mogelikheden kunnen woelen, dat ie meent een kind op deze wijze opmerkzaam te moeten maken op wat er wel zou kunnen gebeuren, als - ‘de Engelbewaarder’ hem per ongeluk eens vijf minuten in de steek liet! - Zelf heb ik als kind van een Katholiek priester in de volle lering het recept ontvangen, hoe je je kuiselik verschonen kon, zo, dat er nooit mogelikheid bestond, je aan het gezicht van je eigen naaktheid te bezondigen.... Van je arme, onnozele kindernaaktheid, die je nog nooit aan 't denken gebracht had - wat men in deze frisse atmosfeer dan ‘denken’ noemt! - en die je nu vol onrust en angstige verwondering begon te overwegen... - Op een zusterschool werd door de eerwaarde, fijngevoelige nonnetjes aan de meisjes zeer ernstig aangeraden (het valt moeilik deze gore onkiesheden te vertellen!) nooit hun buik te wassen, wanwege de kans die je dan liep om slecht te worden.... Halve kousen worden verboden: het is zo onzedelik, je blote benen te laten zien. Zo wil men dan de jonge mensen al leren het natuurlike, zelfs het allergewoonste doodnatuurlike van een bloot kinderkuitje, te beschouwen als *gevaarlik* voor de ziel.... Zo wil men in grondeloos gebrek aan het geringste psychologies inzicht, de *gedachten* dwingen, zich nimmer bezig te houden met iets, dat van verre of van nabij te maken zou kunnen hebben met sexuële dingen. Tot welke heerlike resultaten deze smerige methode voert, kan ons b.v. de vertaling leren, die Mej. Marie Koenen ons geleverd heeft van de ‘Trois Contes’ van Flaubert. Ik had een der vorige maanden het genoegen aan te tonen, hoe door en door vies het er in het gedachteleven van iemand, opgevoed onder deze systemen, eigenlik uitziet....

En *deze* mensen zijn het, die ‘De Hel’ verboden hebben!

Het zijn volmaakt dezelfde mensen, die door hun intens gore ‘waarschuwingen’ zelfs kans zien in een argeloos kinderzieltje het gif van achterdochtige en argwanende gedachten te storten, vermoedens te wekken omtrent verboden vruchten, die immer zo zoet zijn!

Het zijn de mensen, die in ‘De Tijd’ ingezonden stukken schrijven over de onzedelikheid van de tegenwoordige dameskleeding, en die in hun misselike schrijfsels de meest verbluffende bewijzen leveren, dat ze niet gewoon zijn huiverend hun blikken neer te slaan voor deze bekoring des duivels, maar dat ze integendeel him ogen allemachtig goed de kost gegeven hebben, en elk stukje naakt verder dan twee centimeter onder de kin met gulzige aandacht hebben overtast met hun ‘van verontwaardiging’ blinkende ogen. Die met hun kleverige peroraties getuigenis afleggen van de onwelriekende broeierigheid in hun eigen

enge zieltjes en die hoogstens het gebaar maken, de duivel te bestrijden door pogingen - om hem niet te zien te krijgen. Maar eigenlik - zien ze hem o zo graag, de zwakke viezerikken. Ze zijn alleen een beetje bang, later, dat ze d'r voor op hun ziel zullen krijgen van Onze Lieve Heer.. Stakkers!

Het zijn de mensen als de studenten, die ik gekend heb, en die de ganse nacht door zwabberden in duister Den Haag, voor geen zwijnderij uit de weg gingen, maar die de volgende morgen, de bedenkelike geur van nachtkroegen en bordeelen nog in de kleren, hun bezoedelde zielen gingen schoonwassen in de kerk. Als de ploert, die stierlik het land had, dat ie voor z'n moeders verjaardag naar huis moest - want dan moest ie met heel de familie 'te biechten en te communie' en het trof zo, dat ie net met 'Jopie' had afgesproken, over drie dagen samen 'op stap' te gaan, terwijl - 's mans zedelike fijngevoeligheid er nooit toe durfde over gaan, eerder dan een dag of tien twaalf na de grondige morele reiniging, opnieuw onder te duiken in de geurige stroom der nachtelike genoegens in de grote stad.... En die mensen waren eerlik verbaasd als je woedend tegen hen opstoof over hun stinkende huichelachtigheid, over hun laaghartige vernedering van het godsbegip, dat toch voor hen het hoogste heette te zijn.... En och, deze zelfde studenten worden later braaf, helemáál braaf - als ze uitgezwabberd zijn. De jeugd moet zich uitleven, en als ze dat gedaan heeft, klimt ze met haar afgeleefd, opgeblazen smoel op de hoogste zetel van heilige beginselen en zuivere zedelikheid en spreekt recht over de moraliteit van anderen, toornt in bloedige verontwaardiging tegen de onverlaten, die alleen maar in volle oprechtheid de dingen *beschrijven*, die zij zelf zo ijverig *deden* - toen ze nog geen 'positie hadden op te houden'.... En ik ben er niet zeker van of deze poenen dan nog niet, zo af en toe, de kat in het donker knijpen. Maar in het heel erg donkere donker, begrijpt u, dat vooral niemand het zien, horen of weten zal. Dan is het n.l. zo heel erg niet!.... Van zichzelf verklaren ze o zo gaarne, met een toegevende glimlach, dat, áprès tout, een mens toch maar een *mens* is....

Men denke niet, dat ik wil beweren, dat alle kristenen huichelaars zijn en zedeloze schoeljes. Ik zal er mij wel voor wachten. Ik weet te goed, dat velen onder hen leven, eerlik en trouw, naar de diepste moraal van hun leer, en die goede mensen zijn in de breedste betekenis des woords. Ik weet ook, dat velen onder hen niet staan tegenover de ijzeren sexuële moraal als de schreeuwende en tierende fanatici, die helaas! altijd de voormannen en richting-gevers worden. En ik weet, dat onder die goede mensen met - voor kristelike sferen - brede opvattingen, er vele zijn, die toch menen, dat boeken als 'De Hel' beter ongeschreven konden blijven, die het boek voelen als onzedelik en het uit hun huis weren. En wie zou hun dat recht betwisten? Wij kunnen beproeven, hen tot andere gedachten te brengen, hen het werk beter te leren zien, maar tegen hen zouden wij nooit behoeven te *protesteeren*....

Prostesteren doen wij tegen de dweepzieke drijvers, die *hun* inzichten *dwingend* willen doen aanvaarden door een heel volk, die zich vergrijpen aan de vrijheid van de kunstenaar, die dwang willen oefenen over onzen geest ook. Protesteren doen wij tegen het machtsmisbruik van politieke en zedelike dompers, die voor zwijnderij uitmaken, wat met *hun*

ideeën over moraal niet strookt. Wij weigeren hun autoriteit op dit gebied te erkennen, omdat wij hen niet eens vertrouwen in eigen moreel leven; wij lachen om hun oordeel over een litterair kunstwerk en z'n betekenis en wij wijzen hun voogdij over onzen geest af. En wanneer we zien, dat grote en onverdacht eerlike en diepe mannen als Maeterlinck en Anatole France van een boek zeggen, dat het 'menselik' en 'geniaal' is, dan schateren we om het kleuterige mannetje, dat de wereld zijn verwaten domheid tegenkraait, krijtende: 'Pornografie!' Dan protesteren we tegen het botte aanwenden van wat toevallig verkregen uiterlike macht om het boek uit onze handen te nemen en we zeggen: 'Schande!'.. Schande over de man, die zo tegenover een kunstenaar en tegenover z'n eigen volk durfde handelen!.... Schande ook over een regeering, die dit laat passeren zonder in te grijpen.'

En waar is het einde hiervan? Wat is er nog veilig voor de schennende handen van bekrompen procureurtjes en officiertjes van justitie, wanneer ze de wettelike bevoegdheid hebben, alles te vernietigen, wat zij, zìj onzedelik vinden? Waar is in hun opleiding, in hun aanstelling een waarborg te vinden zelfs maar voor een primitieve kunstzinnigheid? Gaan we hier de richting uit van de Engelse methode, waar b.v. een postdirecteur alles in beslag mag nemen *en vernietigen*, wat zijn kantoor passeert en hem onzedelik voorkomt? Heeft daarlaatst zo'n grondeloos stom individu van een Britse postdirecteur niet de onbeschaamde *misdaad* begaan, een stuk of wat etsen van Felicien Rops *te verbranden*, omdat de proleet ze onzedelik vond? En de kunsthandelaar had niet eens recht op *financiële* schadeloosstelling.... Er worden in Engeland mensen opgehangen voor daden van vrij wat minder morele betekenis!....

En och, als het er op aankomt, de zedelikheid in bescherming te nemen, tegenover slechte mensen als Barbusse, ontstaat er een merkwaardige solidariteit, gepaard aan een nog veel merkwaardiger brutaliteit onder de slaafse persmuskieten, die van kunst evenveel verstand hebben als de zool van m'n laars, maar die, kleiner nog en pietluttiger dan de eigenlike verbieders, zich gerechtigd, wat zeg ik: *verplicht* achten, mee te blaffen in het koor, mee te balken had ik eigenlik moeten zeggen, want de ezelachtigheid der klungels is hun meest in 't oog springende eigenschap: Kijk eens, hoe iemand van de 'Nieuwe Provinciale Groninger Courant' zich belachelik maakt onder het gloednieuwe hoofd: 'Van week tot week.'

> De regeering heeft het boek van Barbusse, een vertaalde Franse roman, getiteld, De Hel, in beslag laten nemen.
> Het moet, naar men zegt, een schunnig boek zijn. In een van de bladen las ik, dat de schrijver het leven in een zekere slaapkamer laat begluren door een reet in de deur of de muur. Zoo'n boek trekt lezers en vooral als het verboden is wordt de trek om het te genieten op zijn meest schunnige plaatsen zeer groot.

Hoor me nou zo'n suffe malloot van de daken schreeuwen: 'Ik heb het boek niet gelezen, *geachte* hoorders, maar *het moet, naar men zegt*, een schunnig boek zijn!' Hij doet zelfs aan psychologie oftewel mensenkennis en zegt: 'Zo'n boek trekt lezers!' Jawel, meneertje, en onder

jouw eigen soortgenoten meer dan je durft bekennen! Maar als onder ons iemand een artikel schrijft en een tegenstander te lijf gaat, zó ontzaggelik gedocumenteerd als jij, dan zeggen we tegen 'em: ‘Duvel op, idioot! Stel je eerst op de hoogte of ga anders in een griffermeerd blaadje “van-week-tot-week-ies” schrijven, daar kijken ze zo nauw niet!’ Wat een houding tegenover z'n lezers om zo voor de dag te durven komen! Wat moeten die - hm! hm! - journalisten een schaapachtigheid bij hun mensen veronderstellen, om zo te durven zwetsen!

Een ander: een verheven letterkunde-proever; een literair kritikus van Zeus-achtige afmetingen, die met een paar geniale woorden een boek z'n plaats aanwijst; een Apollozoon, tronend op de bureaux van het wereldvermaarde ‘Haarlemse Dagblad’ meen ik.

Overigens, letterkundige verdienste heeft het heelemaal niet, 't is alleen maar vies, met een pretentie van artisticiteit, dat alleen maar opgeschroefdheid is, (hoor zo'n oud wijf kallen! De J.) een boek, dat je niet op je tafel zou laten slingeren, maar evenmin naast goed werk in je boekenkast zetten. Had de autoriteit die het initiatief voor de inbeslagneming nam, of daartoe de uitnoodigingdeed, gezwegen, dan zou ‘de Hel’ te zijner tijd en zonder aanstoot te geven, terecht gekomen zijn daar waar alle prullen op den duur aanlanden: de gemeentereiniging.

Asjeblieft! Bedek je aangezicht, Anatole France! Ga je in een hoekje zitten schamen, Maurice Maeterlink! Zijne Ontzaglikheid heeft gelezen, begrepen en geoordeeld.... Jullie zijn ezels, suffe, nietswaardige onbevoegden.... Menslik? Geniaal?.... Quatsch! Alleen maar ‘vies, met een pretentie van artisticiteit,’ wat men een vieze pretentie zou kunnen noemen. Naar de gemeentereiniging er mee! Naar de vuilnisbelt! Met ‘De Hel’ natuurlik, niet met de muzenzoon van het ‘Haarlems Dagblad’.... Want lees es hoe de man schrijft! Stel je voor, dat Nederland een zodanig onsterfelik stylist, in z'n vuilnisbak zou stoppen!....

Al deze kereltjes zouden hun kiezen op elkaar gehouden hebben, als ‘De Hel’ niet verboden was, want dergelijke stukjes onbenul lezen nooit zonder dringende prikkel een wereldwerk. Al deze modder zou in hun zieltjes gebleven zijn voor meer passende momenten (als Troelstra uitgescholden moest worden b.v.). Al deze *nationale schande* zou ons bespaard gebleven zijn, als men niet zo bot geweest was, het boek in beslag te nemen....

Ik heb de verwonderde brief van Barbusse gelezen over de barbaarse maatregel der Hollandse autoriteiten, en ik heb me geschaamd, ik heb me diep geschaamd.... Hollander te zijn....

Amsterdam 16 Julie 1919.

Geestelike stromingen
door Mr. Punch

I
Benadering van het begrip: geestelik leven. ‘De Hel’ van Barbusse. Geestelike stromingen. Geestelike draaikolkjes. Over principes. De dooie Hortensia.

'n Sombere, verwarde Junieavend. Gure, kil-vochtige wind-rukken om hoeken van doodse straten; beklemmende loomheid en zwoel-nattestilte tussen in-trieste-evenwijdigheid-de-atmospheer-brekende huizenrijen; kil-bibberend en onwezenlik-wazig lantaarnlicht met flets aureool van miezerig-glanzende vochtigheid, zich verliezend in kleffe, grijsgrauwe duisternis.

Dan weer de wind, opgierend uit donker slop, fel-bonkend het lome lichaam, hinderlik-rukkend de koesterend-omhullende klederen open, medogenloos-koud afsponsend het in zwetende-broeiïng welbehaaglike lijf.

Het lantaarnlicht sliert onder de wegsleurende nevel op langs in-bottegeslotenheid-dode huizenmuren, als brandlantaarnlicht speurend langs de immense muren van een fabriek, wantrouwenwekkend stil in diepe nacht.

Jalousiën en luiken rillen en knarsen in lome-eentonige-vadsige weerloosheid.

En dàn weer de stilte, waarin alles schijnt weg te zakken als in de dieplauwe holte van 'n veren ziekbed.

Ik snak naar 'n geluid, dat de stomme stilte zou breken; ik hoor slechts schor gerucht en vaag-ver-gedruis, onbenaderbaar-onaandoenlik.

Mijn oog tast naar 'n lijn, naar iets scherps, iets bepaalds, om uit te rusten van het afmattend staren in vage nuancen van onbestemde somberheid.

Doch de weke nevel heeft alle concrete dingen aangevreten en lekt langzaam-oplossend voort aan de bomen, waarvan enkele dikke druppels bij wijlen loom afsijpelen.

Als ik niet te moe wras zou ik dat weer *haten.* Ik zou m'n handen uit m'n zakken halen en hard gaan lopen of op 'n fiets springen en in razende snelheid wegvliegen om in een delirium van afstanden-verslindend-voortjagen me te wreken met de voldoening, dat ik altans 'n tunnel groef in de nevelmuren van m'n grijze cel.

Of ik zou schreeuwen, schreeuwen tot de cel zich opende en die onaandoenlike huizenmuren me plots in verbazing aangaapten met snelverlichte vensters en wijd-open deurmonden.

Ha.... waarom doe ik het niet? 'k Ben toch 'n mens, 'n levend wezen, wat moet ik in dit graf? Welke vijandelike machten doemen me tot deze gruwlike eenzaamheid temidden van de opgehoopte mensenmassa

van 'n stad? En hoe komt het, dat ik me blindelings en weerstandloos onderwerp aan mijn alleen-heid?

Want ik begrijp niet, waarom ik eenzaam ben.

Als ik op goed-geluk eens aanbelde.... ergens, naar binnen ging in de warme-huiselikheid van een verlichte kamer met 'n lieve, stil-bezige huisvrouw, vrolik-snappende kinderen en 'n joviale huisvader met 'n pijp en 'n krant? En als ik me dan neerzette en stil toezag tot de intimiteit van dat kringetje zich aan mij had medegedeeld, zodat we elkaar konden verstaan? Idioot? Krankzinnig? Waarom bezit ik dat recht niet?

Waarom komen talrijke mensen, die mij absoluut onverschillig zijn, dageliks bij mij in huis, om er dingen te doen, die mij onverschillig zijn en woorden te zeggen, die ik mij aangewend heb niet te horen? Wie heeft 'et sirkeltje getrokken, waarin ik rondspring als 'n kanarievogel in z'n kooitje? Ik bezweer plechtig, dat ik 'et zèlf niet gedaan heb.

Ik vraag me af, waarom ik ben.... en waarom ik juist hièr ben.... Want mijn diepste-innerlik, mijn wezenlike gedachtenwereld is iets van mij-zelf, door mij-zelf opgebouwd, *alles* voor mij, *niets* voor elk ander; mijn ogen staren naar buiten, doch eigenlik is mijn ziel, die bouwstoffen verzamelt voor *mijn* wereld, die ik mijzelf opbouw, voor *mij* alleen.

Ik zie mezelf plotseling als kind van 'n jaar of acht. Ik lig in mijn bed op de zolder. De planken van het dakbeschot, schuin aflopend, vormen achteraan met de muur 'n knus hoekje, waarin ik kruip met de dekens om me heen gerold. 't Dromerige schijnsel van een patentolielichtje, dat veilig-ver midden op de vloer staat, geeft me 'n gevoel van veiligheid, zonder te hinderen. Toch ben ik vast-besloten, niet te gaan slapen vóór m'n vader tuis is. Niet uit angst voor z'n veiligheid; ik weet, dat hij moet werken en niet voor middernacht klaar kan zijn; maar.... om me naar hartelust te kunnen overgeven aan mijn fantasieën. Ik heb 'n leesles gehad op school en daarin waren personen, die me levendig hebben geïnteresseerd. Maar hun bestaan knapte af na twee bladzijden. Daar heb ik geen vrede mee.... Ik wil meer van ze weten, bovenal: IK moet met hen in contact komen, ik moet ze groeperen om mij heen met andere kennissen uit vroegere leeslesjes; ik moet met hen spelen, ik moet hun *held* worden, hen beschermen, vooral als ze mij zijn voorgesteld als arm, ziek of ongelukkig. En dus fantaseer ik hun verdere lotgevallen, ik speel met hen in prachtige tuinen, *ik*, de prins of koning, die alles in mijn macht heb; ik trouw met het mooiste meisje uit mijn kennissen - dat is om de drie avenden weer 'n ander - maar ik houd toch alle anderen òòk bij me; wie eenmaal in mijn kring is opgenomen laat ik niet meer los en als er op-laatst wat veel komen, houd ik van tijd tot tijd revue om er geen te vergeten.

Dat zijn de heerlikste uren van mijn leven; overdag schieten me soms nieuwe vondsten te binnen, en alles wat ik leer of zie maak ik ondergeschikt en dienstbaar aan die uren van fantasie.

Later ga ik naar Rusland, in een Nihilisties complot en help een of andere Czaar vermoorden, vecht mee met de Boeren tegen Lord Roberts of met admiraal Togo tegen de forten van Port-Arthur, ontdek nieuwe zijrivieren van de Amazone en achtereenvolgens de Noord- en Zuidpool, benevens 'n paar nieuwe planeten. En overal neem ik mijn gevolg van

vrienden en vriendinnen mee; De Wet en Botha volgen me naar de polen even gewillig als Danton, Robespierre en Camille Desmoulins naar Zuid-Amerika en overal schep ik voor hen gelegenheid om zich-zelf te zijn.... dat wil zeggen zoals ik ze ken.

Onmerkbaar verandert met m'n leeftijd het karakter van mijn fantasieën. De tijd komt, dat de vrouw alles overheerst; mijn dromen zijn vol beantwoorde en onbeantwoorde liefde; gesloten- en ontbonden verlovingen, niets dan liefdespraeludiën.... alleen brengen noch ik, noch een van mijn kennissen het ooit tot een huwelik.... vruchteloos vraag ik me af, wat ter wereld ik *toen* tegen het trouwen had, of het moest zijn, dat ik intuïtief voelde, dat huwelik vijandig is aan romantiese erotiek.

Toen kwam de tijd van de tragediën. Achtereenvolgens was ik Person (Vorstengunst), Joan (de Pleegzoon), Nicolas Nickleby, Fiësko, Götz van Berchlingen, Hamlet, Faust, Peter uit het Zevende Gebod, Dr. Stockmann; en de Hemel mag weten wie nog meer. Hoogstens om de vier avonden ging ik zegevierend dood.

Tenslotte kreeg ik het spleen van al die edele standbeeldachtigheid en wierp ik me op de wetenschap, waarin ik me onderscheidde op alle terreinen, van de anatomie af tot de metaphysica toe. Alleen de paedagogiek liet ik angstvallig ongemoeid.... en toch ben ik schoolmeester geworden. Ik vraag me af, wat dat betekent: ‘ik ben schoolmeester geworden.’ Waarschijnlik geen mededeling, die 'n onbekende zal interesseren. Doch wat opmerkeliker is: ook *mijzelf* boezemt ze geen belang in. Want mijn dagelikse werkzaamheden als schoolmeester zijn voor mij oneindig-minder *reëel* dan de ambten en waardigheden, waarin ik mij verhef in die uren van fantasie. Zozeer domineert en doordringt mijn droom-leven mij, dat ik me soms betrap op het instuderen van mijn eerste rede als president van DE Volkerenbond van Europa, terwijl mijn klasse een opstel fabriekt of grootste-gemene-delers zoekt.

M'n maatschappelike betrekking! O, ik verzeker U, dat het m'n innerlik niet het minst zou beroeren, als ik ze verloor. Wat heb ik er vaak hartstochtelik naar verlangd, opgesloten te worden in een gevangenis-cel, maar even licht genoeg om te lezen en te schrijven. Of.... dat ik krankzinnig mocht worden en schaamteloos-ongecontroleerd alles neerschrijven, wat ik zo hevig door-leef in die uren, waarin ik mezelf ben. Want ik weet mij te zwak om dit *bewust* te doen: ik weet, dat ik geen kunstenaar ben.

* * *

Het machtige slot van Barbusse's boek, de coda van zijn donkere sonate pathétique, vervult me met weemoedige vreugde. ‘Ik geloof, dat tegenover het menschelijk hart en het menschelijk verstand, door onvergankelijke aanroepingen gevormd, er slechts de afspiegeling bestaat van wat zij tot zich roepen.’ Mijn dromen zijn mijn leven, wat ik dàarin ben, bén ik; de beelden in de spiegel van mijn ziel heb ik tot mij geroepen en ik heb ze alles gegeven wat ik had, getooid met alle schatten die ik had, bemind met alle liefde die ik had. Zij, en zij alleen bestaan voor mij en zijn zo saamgeweven met alle vezelen van mijn ziel, dat ik zelfs niet geloof, dat de Dood ons scheiden kan.

‘Ik geloof dat om ons heen, alom, slechts één enkel woord heerscht; het woord dat onze alleenheid aantoont en ons gemoedsleven ontbloot: ‘Niets.’

Het woord, dat onze alleenheid aantoont! Wat moet dat velen troosteloos toeklinken.... onze alleenheid.... Maar wat is het een machtig woord voor hen, die diep doorschouwd hebben hun eigen innerlik, die hun gemoedsleven durven ‘ontbloten.’ O, men behoeft het niet zo geniaal-openbaar te doen als Barbusse, de artist, d.i. de mens zonder schaamte, het gedaan heeft; het is genoeg, dat men het erkent zoals de kleine mens alle diepe waarheden, die hem-zelf raken erkent, zwijgend en alleen.... De mens is met z'n naakte ziel nog meer verlegen dan met z'n naakte lichaam; de schroom voor lichamelike naaktheid wordt behalve door de Liefde ook door platte seksueele drift overwonnen, over de eerste schroom kan alleen de Goddelikste tot hartstocht-opgevoerde Liefde tot de Waarheid zegevieren.

Alom.... het ‘Niets.’ Wat greep het ons als jongens aan, toen onze physica-leraar ons vertelde, dat zoals de in rusteloze deining zich bewegende, aan het wezen van de stroom zich vasthechtende lichtsluier slechts 'n beeld van de maan is, dat zo ook alle vormen en kleuren slechts misvormde beelden zijn van de zon.

Maar *nu* weet ik, dat ook mijn ziel een centrale lichtbron is en dat alle dingen om mij heen virtueele beelden zijn van *mijn* lichtbron, dus feitelik.... ‘Niets.’

Diep in de ziel grijpt deze Waarheid en we zijn eerst bevreesd voor het waarom van onze alleenheid, omdat men ons van kind-af voor de eenzaamheid heeft bang gemaakt door deze te vervullen met de mysteriën van spoken en goden. Doch veel groter en machtiger dan spoken en goden vinden we in onze alleenheid; we ontdekken de mysteriën van onze ziel en lezen uit ervaring, dat het angst-aanjagen met eenzame opsluiting berust op door intuïtieve gewaarwording verkregen wijsheid, in de loop der tijden geworden tot gemeen-goed der mensen. Spoken, bosgeesten, stroomnymphen en goden zijn beelden in de zielen van hen, die alleen waren met zichzelf en die in hun alleen-heid hun ziel hebben geliefd.... en gevreesd. En zo is de waarheid van ons alleen-zijn een melancholiese, waarvoor de artiest Barbusse de opperste troost vond, die me na het lezen van zijn slotwoorden met stille vreughe vervult: ‘Ik geloof dat dit niet onze vernietiging of ons ongeluk beteekent, maar integendeel onze verwezenlijking en onze verheerlijking, wijl bijna alles in ons is.’

God schiep de mens als Zijn beeld; in zijn opperste verwezenliking zal de mens weer gelijk God zijn.

Dat is de grote diepte en de grote betekenis van Jezus' bergrede, dat Hij daarin sprak *tot* de *ziel* van zijn hoorders en niet *over hun daden*[1].

Inderdaad: aangenomen dat overspel zonde is, dan staat ook vast, dat hij die overspel pleegt in gedachten zichzelf meer verlaagt dan hij, die tot de daad-zelve komt. Maatschappelik is er 'n enorm verschil tussen de gedachte en de handeling, in elk geval tussen de *gevolgen* van denken en van handelen. Doch Jezus, die van ziel tot ziel sprak,

1) Leve de dominées!

had het recht zich niet te bekommeren om maatschappelike konsekwensies, hij sprak tot de ziel der mensen, tot hun hoogste ik-heid, waarvoor de maatschappij.... ‘niets’ is.

Zo ook Barbusse. Het Frankrijk van 1914, het Frankrijk van het Madame-Caillaux-proces, greep hij plotseling diep in de ziel en tegenover het uiterlik van mondaine après-nous-le-déluge-geest plaatste hij naakt en verschrikkelik de alleenheid.... ‘omdat bijna alles in ons is.’

‘Weest dan volmaakt gelijk Uw Vader in de Hemelen volmaakt is,’

‘Ik geloof, dat dit niet onze vernietiging of ons ongeluk beteekent, maar integendeel onze verwezenlijking en onze verheerlijking, wijl bijna alles in ons is.’

Het eerste klinkt antiek, het tweede modern, doch wie beide waarheden te doorschouwen weet zal ze beiden aanvoelen als voortgekomen uit een opperst trachten naar volmaakte zelfverwezenliking.

Den kunstenaar Jezus van Nazareth kruisigde men, den kunstenaar Barbusse haalt men door de grote en kleine riolen van onze hedendaagse Kristelikheid....

Het is nooit aangenaam geweest te vernemen.... ‘dat bijna alles *in* ons is.’

* * *

Ik vind mezelf terug aan het havenhoofd. Iets plus fort que moi heeft mij er heengedreven en ik voel dan ook die bevrediging in me als aan het einde van een reis.

Voor me de brede stroom; helder-donker in doffe schemering als glinsterende gitten op vaalzwarte rouwjapon. In rustig, gelijkmatig bewegen deinen als donkergroen glas glinsterende ruggen over golvendvoortglijdend zwart fluweel. Verder naar het midden scherpe diepzwarte lijnen, die de felle stroom markeren. Ze buigen in snel voortjagen even naar links en rechts om zich dan te strekken als koorden, die een zware last meeslepen.

Als 'n moeder het gezichtje van haar kind, neemt deze diep-donkere rivierspiegel het wezen van de hemel in zich op. Langzaam en dreigend trekken de schaduwen van massieve wolkgevaarten over het kloppende, levende, beweeg; als doffe sluiers van zwart crepe doven ze alle glinstering en verhullen alle beweging. Doch daartussen zijn parelmoerlichte vlekken en banen, waar de golfruggen koud-zilverglanzig zijn en de deinende schaduwtjes lenig als gladde vissenruggen. Langzaam-aan verandert en verdiept zich mijn waarneming; ik tast de rivier met al mijn zinnen tegelijkertijd en mijn wezen wordt gestemd op de mysterieuse muziek van de stroom. Wat is stromen en waarom grijpt het mij zo aan? Welke raadselen vermoed ik in die drijvende wolkgevaarten, voortgedreven in dezelfde richting - ook naar eenzelfde doel? Wat is het lokkende in die marsch van die massieve massa water, die om gindse bocht verdwijnt en verder voorttrekt, onbekende landen binnen als een miljoenenleger voortgestuwd door duistere instincten?

De eeuwige vragen: ‘vanwaar’, ‘waarheen’ en ‘waarom’ zijn boven het niveau van mijn bewust-zijn. Het zijn de vragen, die iedere ziel verpletteren, als zij het wezen van de stroom tracht te benaderen.

O löst mir das Rätsel des Lebens,
Das qualvoll uralte Rätsel

vraagt Heine aan het strand van de Noordzee, ‘die Brust voll Wehmut, das Haupt voll Zweifel.’

Sagt mir, was bedeutet der Mensch?
Woher ist er kommen? Wo geht er hin?

Doch de stroom met zijn duistere machten en diepe raadselen kan wel onze ziel plaatsen voor hàar duistere machten en diepe raadselen - doch een antwoord heeft hij niet op onze vragen.

‘Es murmeln die Wogen ihr ew'ges Gemurmel,
Es wehet der Wind, es fliehen die Wolken,
Es blinken die Sterne gleichgültig und kalt....
Und ein Narr wartet auf Antwort’

En toch.... op het einde rust; rust in het geloof, in het intuïtieve aanvoelen van onze ziel, dat alle *zijn* redelik, dus noodzakelik is. Geen levensraadsel zal ons worden opgelost, immers buiten ons is ‘Niets’ en de ziel kan niet haar eigen raadsel oplossen. Doch slechts door de hartstochtelike worsteling, die *leven* heet, wordt het geloof gewonnen, dat alle bestaan *redelik,* dus *goed* is. Deze Waarheid des Levens kan niet worden aangeleerd, nagepraat of overgenomen; zij is de vrucht van een oneindig trachten naar zelfverwezenlijking.

De drang naar contact met het onbekende, het ongewetene, het nietverstandelik-beheerste in de mensenziel is een even sterke en natuurlike als het streven naar voeding en voortplanting. Door alle tijden heen en bij alle volkeren heeft de mens zich voortgedreven gevoeld door een brandend begeren naar licht op het raadsel des levens en des doods.

De vrucht van eeuwen levens-ervaring van een geheel volk, die zich doet proeven in hun spreekwoorden, gewoonten, feesten en ceremoniën, smaakt zelfs sappig aan de onderzoeker van eeuwen en eeuwen later, kind van een andere tijd en van een ander volk.

Want levens-beschouwing, de door gewaarwording en waarneming verkregen levens-kennis, moge primitief of naïef zijn, ze is onmiskenbaar te determineren als wijsheid.

Met dit 'materiaal hebben de grote denkers door alle eeuwen heen hun theorieën moeten opbouwen. Doch zij hebben méér moeten doen dan dat.

Levensbeschouwing, gemeen goed van een groot aantal, is log en konservatief en bovendien onverbrekelik verbonden aan de ekonomiese en sociale positie van een volk.

Heriditeit, inertie, overmatige welgesteldheid of absoluut gemis daarvan, invloed van andere volkeren - ten goede en ten kwade - zijn alle faktoren, die op de levensbeschouwing, op de geestelike gesteldheid van een volk inwerken.

De wijze nu, individualist als hij was, heeft de worsteling bestaan, zich los te scheuren van de levensbeschouwing van zijn tijd en van zijn plaats; hij, de *Ziener,*

heeft zich in de eenzaamheid trachten te verheffen boven de platte grond van het algemeen-gewetene, om te speuren naar

ruimer horizont, dan die welke zijn volk begrenst. En daarom heeft hij zich losgemaakt van zijn volk, van het oordeel en vooroordeel van zijn tijd om in de woestijn te worstelen als man tegen man met de raadselen der oneindigheid. In de koortsachtige gloeiïng van zijn ziel, dorstende naar Waarheid, heeft hij zijn God toegeroepen: 'Maintenant à nous-deux!'

Zal hij iets winnen? Zal de wereld iets winnen door hem? Zal hij een geestesstroom scheppen, die eerst in onbesuisde vaart zich heenwringt door de in vadsige rust en botte stilte weggezonken landen der conventie, om later winnend in breedte, diepte en bepaaldheid, gevoed door zijstromen een brede baan van leven te trekken door dode eentonigheid? Of zal hij 'n interessant philosoof zijn, gelezen door een of ander elitekringetje, verkocht en vertaald, met bestofte bustes prijkend in musea? Zietdaar wat in hoofdzaak afhangt van twee faktoren, die in gewichtigheid elkaars gelijken zijn.

De eerste faktor is 'n zuiver maatschappelike. Het is de vraag: *wachtte* de maatschappij op iets nieuws; was er iets doods, dat tòch voort 'leefde' in sleur van conservatisme en inertie; bestond er 'n grote leugen, 'n wan-verhouding, die ieder voelde, maar niemand omvatte; 'n heilig huis met gezag, dat niet meer steunde op redelike grondslagen, maar nochtans uit sleur en kaste-voordeel en uit vrees voor overgangstoestanden (= wan-orde) 'levend' werd gepreekt met dode vertogen?

Dàn is het woord van de Ziener de bliksemslag, die de sluizen des Hemels opent, zodat de vernielende en toch reinigende, de nivellerende en toch eenheden-delende stroom als 'n zondvloed gaat over gans 'n mensheid.

Dan bestaat *'n geestelike stroming.*

En toch.... toch kan zelfs op *zulk 'n* moment het woord van de Ziener onvruchtbaar zijn. Want er is nog een twede faktor, die het resultaat van zijn werk bepaalt, even belangrijk als de eerste. Niet genoeg is het voor hem te komen - zij het in bange worsteling - tot hoger Waarheid, dan de aanbeden offisiëele en vergulde waarheden van zijn tijd; hij dient ook te beseffen, hoe zijn woord kontakt moet verkrijgen met de volksziel,[1] dat zijn Waarheid moet gegrondvest zijn op enig reeds in de samenleving bestaand en als redelik gevoeld Recht; hij moet het verlossende woord spreken en bovenal de verlossende daad doen.

Daarom was de stem van Johannes de Doper die eens roependen in de woestijn; Jezus sprak het verlossende woord en deed de verlossende daad; daarom bereikte Erasmus met zijn elegante degenstoten niets en Luther met zijn knuppelslagen alles. Het verbranden van de pauselike bul door Luther had meer invloed dan alle werken van Erasmus tezamen, deze *zag,* gene *deed.*[2]

Geestelike stromingen vinden hun oorsprong in een wan-verhouding en hun oorzaak in Iemand, die deze wanverhouding omvat, aanwijst;

1) Een leraar zei me eens, doelend op grammatica: 'je begrijpt 'n definitie pas goed, als je 'm èn heel geleerd èn heel eenvoudig kunt zeggen'. Hetzelfde is van toepassing op het bovenstaande. De Ziener behoort 'abstract' te weten en 'concreet' te zeggen. Tragies is het als hij alleen tot abstract weten komt en 'n ruwe krachtkerel *zijn* waarheden concreet zegt. Dat is even wreed als 't voor een Moeder zijn zou, haar kind aan een ander te moeten afstaan.
2) Alle hervormers hebben 'n voorliefde voor symboliese handelingen: symboliek is de schepper van eere-dienst.

n zuivere verhouding daarvoor in de plaats stelt, deze als zuiver en begeerlik weet te doen gevoelen en tot een daad komt, die zijn streven symboliseert en het voor 'n brede massa leven, glans en inhoud geeft[1)]

Bijna had ik voor ‘oorzaak’ geschreven ‘aanleiding’, doch *beide* woorden bevredigen mij niet. ‘Oorzaak’ zegt te veel, ‘aanleiding’ te weinig. Immers de oorzaak van de stroom ligt in de maatschappelike verhoudingen, weliswaar verborgen en onopgemerkt, doch zij *is* er. De Ziener *ziet* die oorzaak, ontdekt ze en plaatst ze in het daglicht. Maar de oorzaak van zijn resultaat ligt buiten hem. (ze heeft *door* hem gewerkt). Toch is hij *meer* dan de simpele aanleiding tot de revolutie (als de befaamde opvoering van La Muette de Portici tot de Belgiese opstand of de moord op de Oostenrijkse kroonprins tot de wereldoorlog.)

Immers hij is *de eerste revolutionair* en als zodanig toch wel iets meer dan de passieve aanleiding tot wereldschokkende gebeurtenissen, 'n aanleiding, waarvan voorzichtige medeburgers getuigen, dat ‘kleine oorzaken grote gevolgen hebben’ of nog lieven ‘dat 'n ongeluk in een klein hoekje zit.’

Toch overschatte men zijn *persoonlike* invloed niet, vooral in de tijds-duur. Het-*deel-van-zich-zelf,* dat de Leider aan een beweging gegeven heeft, verbleekt als 'n photografie en moet al spoedig wijken naar het twede plan voor de maatschappelike invloeden, die op de beweging werken. Denk b.v. aan de eerste Kristenen, voor wie Jezus' wederkomst op aarde de alpha en omega was van hun geloof en hun leven. Het direct-persoonlike van Jezus, dat deze mensen, die hem gekend hadden, bezielde, smolt weg, toen de laatste van hen gestorven was. Het Kristendom vervormde zich, paste zich aan aan de toestanden in het Romeinse Rijk[2)], schiep 'n sterk gesentraliseerde kerkelike hiërarchie, die zich ontwikkelde tot de Rooms-Katholieke kerk. Wat 'n evolutie reeds in enkele eeuwen, teweeggebracht door zuiver-maatschappelike invloeden, een evolutie, die Jezus, de Leider-zelf hoogstwaarschijnlijk niet dan betreurd zou hebben.[3)]

Het bovenstaande raakt het vraagpunt of alle geestelike stromingen histories-materialisties kunnen verklaard worden in ontstaan, evolutie, degeneratie en ondergang. Ons antwoord is: niet geheel. De maatschappij bevatte de e cel van het geestelik schepsel; dat geboren werd door de bevruchtende geest van de Ziener; dit schepsel vertoont - op de duur verblekende - sporen van heriditeit (Kristendom en Jodendom, Socialisme en Anarchisme) doch ontwikkelt zich onder invloed van maatschappelike omstandigheden.

Wat betreft zijn invloed op de massa heeft elke geestelike stroom

1) Deze zin heeft de pretensie van 'n definitie. Hij is het niet. Veel. van wat ik heb aangeduid, noemde ik raadselachtig en raadselachtig is synoniem van ondefiniëerbaar. Men beschouwe de zin dus slechts als recapitulatie.
2) Wie het de moeite waard acht - en dat *is* het - ga eens na welke invloed b.v. de twee oudste richtingen die van Paulus en die van Petrus) hebben gehad op het officiëele geloof der R.K. kerk. (‘Petrus en Paulus’; boek der Handelingen. Tevens zijn de veroveringen der Turken van groot belang, spesiaal om de suprematie van Rome te begrijpen. Ik duid dit alles slechts aan; voor breed uiteenzetten is geen ruimte.
3) Waarmee ik natuurlik niet zeggen wil, dat deze ontwikkeling niet noodzakelik was; ze. was natuur-noodwendig doch vijandig aan de persoon van Jezus.

iets betoverends. Want het zijn niet de dogma's, de leerstukken, die verenigen; het is iets raadselachtigs, iets ondefeniëerbaars, iets beangstigends soms als de wondere macht, die de brede stromende rivier voortdrijft als 'n eenheid, in één richting. Wat al die zielen samenbindt is even raadselachtig als wat de atomen verenigt. We kunnen zulk een ‘kracht’ (wat is ‘kracht’) slechts een naam geven - adhaesie b.v. -; benaderen met ons begrip blijft onmogelik.

Duizenden brosjures, preken, leerredenen, gebouwd op de hechtste logica[1)], kunnen geen massa aaneenhouden[2)], wanneer deze raadselachtige adhaesie ontbreekt. De scherpste verstandelike bestrijding kan omgekeerd zulk een massa niet ontbinden, als deze adhaesie bestaat, een *feit* is.

Welke machten houden ons grote roode leger tezamen? Zijn het theorieën, bereikte resultaten, programma's, verkiezingsbeloften? 't Mocht wat! Wie in ‘de beweging’ zit, weet beter. Wat ons verenigt is niet te zeggen; misschien is nog 't beste: de noodzakelikheid. We *zijn* bij elkaar: we *horen* bij elkaar, dat is een *feit*; en zo dit blijft leven zal de rode stroom rijzen ‘al meer en meer’, tot hij de burgerlike dijken en zomerkaden overstroomt. *Zelfs* ondanks de burgerwacht....

Conclusie (recaputilatie). Een geestelike stroom bindt een massa aan een idee, verenigt haar over de individualiteitjes van de enkelingen heen tot een eenheid van hoger orde; voert haar, geleid door de noodzakelikheid, langs vooraf-bepaalde, door maatschappelike invloeden gevormde banen, neemt in haar evolutie het blauw des hemels zowel als de donkere wolkgevaarten op in de spiegel van haar stroom en stuwt voort - soms in grillige kronkels - naar de onbekende landen der toekomst.

Geestelike stromen zijn in wezen even raadselachtig als de rivier. Waarvan komen ze? Waarheen gaan ze? Wat is hun waarom? Het antwoord op al deze vragen luidt: ze *zijn* er: precies hetzelfde antwoord, dat de rivier gaf aan de mensenziel, die de oplossing zocht van de raadselen des levens.

Inderdaad: geestelike stromen zijn als menschenzielen, zij geven geen *oplossing* van levensraadselen, zij bestaan, omdat ze noodzakelik, dus goed zijn. *Ze zijn het Leven zelf.*

* * *

En nu dalen we met 'n sierlike vol-plané naar Moeder-Aarde, liefst in de nabijheid van 'n houten huisje, waar bier en kwatta wordt verkocht en bootjes worden verhuurd. Want ik heb u 'n voorstel te doen om met mij 'n roeitochtje te maken op een van onze Hollandse vaarten met riet, knotwilgen, plompen, kikkers en hengelaars, om U duidelik te maken, wat ‘men’ in ons lieve vaderland gewoonlik onder een ‘geestelike stroming’ verstaat.

Vooruit dus. We huren alle bootjes die verkrijgbaar zijn en alle lezers en lezeressen van de ‘Nieuwe Stem’ zetten zich aan de riemen of aan de kwatta.

1) O goden!
2) Toen de z.g. ‘scholastiek’, het verstandelik verdedigen van de leerstukken der Katholieke (= algemene) kerk, bloeide, was deze in wezen reeds geen eenheid meer.

Le torse au frais et les bras nus,
Embarquons-nous folle jeunesse
Le coeur tout battant d' allégresse
Et gonflé d'espoirs inconnus.... (Dalcrose).

Voorop, de rood-gemeniede redaksieschuit met de rode baard van de litteraire redacteur. De Heiden houdt van 't achterplankje een preek (we zijn in Holland). De sekretaris der redaksie legt de aanwezigen vast in een secuur kaart-systeem en voorop, met geklede jas en hoge hoed, staat Mr. Punch, het oog gericht op verre horizonten.

Deze schuit wordt voortgestuwd door de vooruitstrevende ideeën van de geheele redaksie; en de lui, die grapjes zitten te maken of zo akelig-dilettanterig roeien als hadden ze hun kennis van de nautique sport alleen uit moderne brosjures verworven, blijven 'n halve oneindigheid achter.

Ha, we zijn er! Mr. Punch wijst met majestueus gebaar en 'n paar vaalzwarte handschoenen naar 'n opening tussen 't riet en de redaksieschuit zet onberispelik koers - de redaksie paart rijpe bezonnenheid aan de reeds genoemde nicht-konkurrenz-fähige vooruitstrevendheid - tussen Scilla, 'n dikke knotwilg en Charibdis, 'n rieteiland. De overige bootjes volgen na worstelingen met bedoelde klippen, (wie in een retoriese boot zit behoort bij retoriese klippen te belanden) geholpen door de dames, d.w.z. de klippen worden geholpen door de dames. Evenwel, 't lukt.

We zijn in een meertje, rondom afgesloten door hoog riet en biezen, wortelend in drassige veenlagen. Door enkele sloten staat het water in verbinding met de vaarten van de omgeving.

De redaksie-schuit wordt met één riem vastgehecht aan de modderbodem en de andere bootjes groeperen zich van afstand tot afstand rondom deze centrale lichtbron, waarover evenwel 'n schaduwkap gevallen is, nu de Heiden z'n preek heeft geëindigd. Ook deze bootjes worden met de bodem van 't meertje verbonden (niet scheikundig).

En nu, gepaste ernst alstublieft.

Mr. Punch is opgestaan en heeft z'n hoge hoed af- en zijn bril opgezet, zodat èn z'n schedel én z'n ogen het zonnevuur weerkaatsen, welke refleksie, naar hij hoopt, lichtjes zal ontsteken in de harten van alle aanwezigen (het lieve beeld is ontleend aan de lieve poëzie van mijn lieve zondagschool).[1)]

Vervolgens opent hij de bijeenkomst met ‘een woord’ van welkom, hetgeen als alle ‘woorden’ van welkom ruim 'n half uur duurt. Dan ‘gaat hij over’ tot het voorlezen van zijn tekst, zijnde Predikers I vers 9, ‘alwaar we lezen’: ‘Hetgene, dat er geweest is, hetzelfde zal er zijn, en hetgene dat er gedaan is, hetzelfde zal er gedaan worden, zoodat er niets nieuws is onder de zon.’

Terwijl nu de helft van de mannelike aanwezigen him neus snuiten en alle vrouwelike aanwezigen kapsel en toilet in orde brengen (op geestelike bijeenkomsten worden de kleine pauzen goed benut) leest Mr. Punch het lied voor, dat tot ‘wijding van de bijeenkomst’ zal worden

1) Helaas, helaas, hoe vlieden onze jaren, enz.

gezongen. Het is lied 104 uit de bundel van de Nederlandsche Protestantenbond, hetgeen aldus luidt:

> Menschenkind, voort! in het wondere leven,
> Rust u ten strijd!
> Hoort gij de leus niet alomme geheven
> Rust u ten strijd?
> Wee, wie er weifelend achtergebleven
> 't Kampen vermijdt
> Rouw kiemt uit rusten en stilstaan is sneven.
> Rust u, rust u ten strijd![1)]

Het heeft de uitwerking, die Mr. Punch ervan verwachtte, n.l. dat enkele bootjes uit het riet te voorschijn sluipen, waarin ze zich om onverklaarbare redenen hadden *gecamoufleerd.*

Alsnu neemt Mr. Punch een roeispaan op en dompelt deze loodrecht in 't water. Hij verzoekt de geachte aanwezigen, zijn voorbeeld *in dezen*[2)] te volgen. Neen, niet alleen de heren alstublieft ook enkele dames; bedenk: we demonstreren geestelike stromingen en wat kwam daarvan terecht zonder dames! Klaar? Mooi zo! Beweeg nu allen uw roeispaan in een klein sirkeltje door 't water. Overal even groot? Niet nodig: er zijn kleine en grote geestelike stromingen. Overal even snel? Evenmin vereist: er zijn langzame en snelle geestelike stromingen. Wat! Ge protesteert daar, uit dat bootje in die opening van de sloot? 't Is enkel modder zegt ge? Wat drommel, wilt gij dan uitsluitend geestelike stromen van gefilterd leidingwater? Ook de bagger zal stromen; *roeren* maar. De lucht? Geachte vrienden, moddergassen rieken oneindig minder kwalik dan de ‘duftende’ atmospheer van de kleine supra-kalvinistiese zondagavondkransjes met 'n orgel, de schrift en achterklap. Roer door, anders mislukt de séance. Allen aan 't werk? Goed zo. 't Is 'n opwekkend gezicht, deze geestelike kamp (zie Honigh) gade te slaan. Ziet nu eens in 't water. Wat merkt ge op? Allereerst 'n *draaikolkje* in 't midden van de cirkel, die uw roeispaan beschrijft. Dat is de *ziel* van de beweging, gelijkt trouwens sprekend op de ziel van een fles. Daaromheen de *peripherie*[3)] 'n zacht golvend bewegen om het sentrum oftewel de ziel. Alleen: de beweging *verliest* in snelheid, hoe groter de afstand van het middelpunt; presies het tegenovergestelde van 'n draaiende schijf. Vandaar dat de adhaesie niet door de centripetaalkracht wordt overwonnen. Al deze sirkeltjes *balkaniseren* de waterspiegel, botsen lichtelik tegen elkaar, doch dat hindert niet: juist op deze randjes (zelfkantjes der geestelikheid) is de beweging het zwakst.

Waarvoor dit alles dient? Waarde vrienden, ge hebt een getrouw beeld van Hollandse geestelike stromingen. Gij met de riemen zijt de dominés, catecheseermeesters, voorgangers, zondagschooljuffrouwen,

1) Van de dichter C. Honigh. Niet al tc ernstig nemen: teologies is het zeer raadzaam Kampen te vermijden.
2) Zonder deze toevoeging ware 't verzoek niet voor 'n vergadering geschikt (retories decorum).
3) Zie het spotdichtje van Tonikins in de ‘Nieuwe Groene’ van enkele weken geleden, op de uiting van 'n hervorragend predikant: ‘de kerk staat tegenwoordig in de peripherie.’

schrijvers van geestelike brosjures of redaksies van religieuse weeken maandblaadjes. De vijver is het Nederlandse volk. Hetgeen gij produseert zijn geestelike stromingen, in de nationale zin des woords.

Vraag nu niet, waartoe dat dient, want dat weet Mr. Punch òòk niet.

Hartelike groeten en wel tuis.

* * *

Men kent waarschijnlik de anecdote van Henri IV en zijn hofnar, die een weddenschap aangingen over de vraag, welk ambt in Frankrijk het meest werd uitgeoefend. De nar meende: dat van dokter, 'neef' geloofde het niet, maar moest zich diep verslagen rekenen, toen de wijze dwaas met een omvangrijke kiespijndoek om z'n gezicht aan de deur van een vol-lopende kerk ging staan: de mediese adviezen waren talrijker dan 't aantal voorbijgangers.

Nu zou heden een dergelike weddenschap ongetwijfeld nòg glansrijk gewonnen worden, evenwel onder voorwaarden, dat niet een andere nar aan het ambt van dominé dacht en dat de proef buiten Nederland genomen werd. Want in ons lieve vaderland wint het aantal domine's het nog verre van het aantal dokters.[1)] Geen wonder voorwaar! Het mensdom moge lichamelik aan 't degenereeren zijn, toch lopen nog wel enkele individuen rond, die geen kwalen hebben, of wat hetzelfde is: het geluk deelachtig zijn er nooit aan te denken. En deze soort gelukkigen wordt door dokters en apothekers - van professie of vanwegens hogere ingevingen, inspiraties of aandriften - gaarne met rust gelaten, omdat er noch geld noch vertrouwen bij hen te winnen is.

Maar principes heeft ieder Hollander en lui met principes preken al stond er de doodstraf op.

Laat ons vooraf even vaststellen, dat principes volstrekt niet gespeend zijn van prakties nut. Mr. Punch heeft òòk principes. Als iemand hem een sigaar offreert, zal hij deze gewoonlik wel willen aanvaarden. Doch als een van zijn kennissen, die afschuwelike bokken pleegt te roken - dezulken zijn gewoonlik allerhinderlikst mild - hem een reukoffer presenteert, zal hij zeggen: 'dank u, ik rook *uit principe* nooit vlak voor het eten.' Natuurlik kon Mr. Punch òòk zeggen: 'Waarde vriend, ik prefereer het, mijn maaginhoud met rust te laten,' doch een dergelike omschrijving ware minder beleefd, maakte gezegde vriend tot volslagen vijand en plaatste de kritikus-zelf in een hatelik licht. Terwijl zijn principes, aldus op een kiese manier in 't geding gebracht, hem een cachet geven als man van zedelike beginselen, die niemand onrecht aandoet, ook niet zich-zelf.

Als Mr. Punch als bestuurslid van een S.D.A.P.-afdeling een schrijven ontvangt van 'n *monomaan* kringetje, dat in een groot dorp met onharmoniese woede het militairisme bekampt, - er is niets dan 'n Burgerwacht! - in welk schrijven steun wordt gevraagd bij het voeren van een intense aksie, dan antwoordt hij:.... 'de afdeling is *in principe* bereid, Uw aksie te steunen. Met kameraadschappelike groet, enz.' Dit klinkt zeer hoopvol, zeer parlementair, niemand stoot er zich aan en toch weet iedereen, dat het zeggen wil: 'U kunt naar de hel lopen.'

1) En er zijn geen narren meer! 'A horse, a horse, my kingdom for a horse' luidt vertaald: een nar, een nar, honderd dominés voor een nar.

Uit deze beide voorbeelden moge blijken, dat het bezit van principes voor onze samenleving in 't algemeen en voor elk lid daarvan in 't bizonder een weldaad is.

Doch 'n Hollander behandelt z'n principes verkeerd. In de eerste plaats houdt hij er dozijnen op na, waarnaar hij nooit handelt en over dezulke boomt hij juist bij voorkeur. Ieder mens, die het ongeluk heeft 'n bezoek bij hem te moeten afsteken of zaken met hem te doen, tracht hij onmiddellik mede van deze imaginaire principes te doordringen. Deze bekeringsijver is het beste bewijs, dat de principes niet echt zijn. Mr. Punch zou het zeer bedroevend en lastig vinden als al zijn kennissen dezelfde principes hadden als hij. Eerstens raakte hij dan nooit *zijn* slechte sigaren kwijt en vervolgens had hij nimmer de kans 'n concurrent onder z'n volle zedelike gewicht te verpletteren. Want op handige doch gepaste aanwending van onze principes berust onze superioriteit.

'n Hollander nu heeft nauweliks ontdekt, dat hij er principes op nahoudt of hij plaatst zich in 't middelpunt van een kringetje, waarvan genoemde principes de geestelike inhoud vormen. Alzo wordt in dit kringetje nergens anders over geboomd dan over 't voortreffelike van deze principes en 't doemwaardige van alle mede-creaturen, die omtrent het bestaan van deze principes in onkunde mochten verkeren of het zelfs zouden durven bestaan er andere (verkeerde)[1)] principes op na te houden. De heilzame gevolgen blijven niet uit: een of andere leegstaand pakhuis wordt bevolkt met 'n huisorgel en aldus is de bron geschapen van datgene wat men in Holland met de naam van ‘geestelike stroming’ doodverft. Neemt het bedrijf op, en dat doet het gewoonlik, want stof tot kwaadspreken ontbreekt nergens - overal dragen sommige vrouwen te luxueuse japonnen, te korte rokken of te blote halzen, zodat er ook overal met schulden beladen en ontrouwe echtgenoten zijn - breidt het kringetje zich aldus uit, dan worden door een of andere met principes-bevruchte, zalvende en gezalfde metselaar vier muren opgetrokken met 'n dak en daarop 'n hokje als aan de achterkant van sommige goederwagens, dat men ‘toren’ pleegt te noemen. Het architectonies product, waarmee aldus het stadsschoon is verrijkt, bergt voortaan op gezette tijden bepreekte, beorgelde en behuilde principes; met tractaatjes, maandblaadjes, katechesaties, zondagscholen, godsdienstige avendjes, knapenvereniging, zondagheiligende padvindersclub, naaikrans voor 't stamkapitaal, fancy-fair met tombola zonder nieten, grabbelton en andere verkwikkelikheden in de peripherie.

Ziehier *het ontstaan* van geestelike stromen in ons lieve vaderland geschetst, him aard en evolutie is reeds gedemonstreerd in het vorige hoofdstuk.

Wat is de adhaesie, die deze kringetjes bijeen houdt? Ze is noch raadselachtig, nog krachtig. Trouwens negen en negentig procent van deze geestelike snoepwinkeltjes bedienen jarenlang dezelfde klanten met uiterst geringe mutatie: vertrek naar elders; hetzij op aarde of naar betere gewesten. Ze omvatten geen massa, noch in de quantitieve noch in de

1) Andere = verkeerde = slechte. 3 Hollandse synoniemen.

qualitatieve[1)] betekenis van dit woord. Alzo ontbreken ook de raadselachtige bindende machten. Hun vereniging heeft geen familierelatie met de noodzakelikheid. De oorzaak van hun ontstaan is tevens de oorzaak van hun voortbestaan: zucht tot het vormen van koterietjes, waarop zoete praatjes worden verkocht onder het drinken van zoete slokjes en het eten van zoete koekjes, pralerij met principes en onnozele zelfverheffing en als enig geestelike factor: angst voor het hiernamaals[2)].

Dit laatste hoop ik nog apart te belichten in een later opstel; men denke in dit verband b.v. aan het snel toenemend aantal spiritistiese kringetjes.

* * *

Dat alles is dood.

Mr. Punch heeft een ongetrouwde tante. Die tante heeft ‘'n enkele sent’ en leeft ‘op d'r eigen.’

In een onbewaakt ogenblik heeft ze zich laten ontvallen, dat ze de oorlog van 1870 beleefd heeft.

Mr. Punch weet, dat hij hiermee brieven afsnijdt en daarom doet hij deze onkiese mededeling: de liefde is materialisties. Tante is *niet* materialisties, ze maakt ondergoed voor 't stamkapitaal en ze kweekt bloemetjes. Ze kweekt bloemetjes op engeltjes van witkalk in de gang, ze kweekt bloemetjes in porceleinen beesten (zwanen, enz.) op tafel; ze kweekt bloemetjes in schommelende snuisterijen onder de lamp; ze kweekt bloemetjes in met rose vloeipapier omhulde aarden potten; ze kweekt bloemetjes in mandjes van gevlochten stroo, ze kweekt bloemetjes in de bedjes van haar tuintjes en in houten bakjes, die in de paadjes staan. Misschien kweekt ze zelfs bloemetjes op de bedsteeplank, doch dat weet ik niet zeker; in het huis van de gehangene spreekt men niet van de strop en in het paradijsje van een ongehuwde dame niet van de bedstee.

Alleen in haar salon heeft ze kunstbloemen in koperen potten op notenhouten standaardjes. Maar ze vindt de echte natuur mooier. Daarom zit ze nooit in haar salon. De zon komt er ook niet.

Tante beschouwt mij als 'n kenner van de botanie. Natuurlik omdat ik schoolmeester ben en dus van duizend zaken verstand moet hebben, waarvan ik inderdaad niets weet.[3)]

En dus laat ze me ‘alles’ zien, als ik ze mijn bezoek-van-nou-durfik-niet-langer-weg-te-blijven breng en doet in kinderlike eenvoud en in een half uur (op 't kopje koffie na) meer vragen dan ik in mijn hele leven beantwoorden kan, zodat ik het nooit verder breng dan categoriese replieken. Maar eens heb ik aangaande 'n botanies verschijnsel een zeer positief oordeel uitgesproken en dat bekwam me slecht. Het betrof 'n Hortensia.

Ze stond in een bak en was er beroerd aan toe: iets als 'n persoonlike belediging voor mijn tante.

1) De Ned. Herv. kerk omvat wel-is-waar een groot aantal mensen, doch een massa bestaat hier niet. Geen aardse machten zouden b.v. alle leden van deze kerk in beweging kunnen brengen voor dezelfde zaak.
2) Zie Fatsoen. Intermezzo.
3) Voor eventuele kritisi 'n prachtzinnetje! Mr. Punch is het bij voorbaat met hen eens.

Als ik diplomatiek geweest was, had ik er niet naar gekeken, doch ieder mens heeft z'n onbewaakte ogenblikken en ik had toen een van de mijne.

Ik keek dus naar de resten van de Hortensia als waren ze zeer zeldzame fossielen.

Tante kreeg 'n kleur.

‘Wat denk je daarvan neef?’ vroeg ze.

Ik zat er lelik in, want van dergelike vragen had ik geen ondervinding. Tante overhoorde me altijd als 'n catecheseermeester, zodat ik met ‘ja’ en ‘neen’ kon volstaan en zelfs deze replieken vereisten grote oplettendheid.

Maar nu moest ik een met redenen omkleed oordeel produseren en ik had noch het oordeel zelf, noch de kleren om het op te dirken.

‘Zou het de wurm wezen’, informeerde tante verder, ‘of moet ie verse aarde hebben?’

Ik wist het niet en om me 'n houding te geven knutselde ik deskundig aan een takje. Plotseling knapte het af met 'n droge, scherpe knak.

In m'n ontstelstenis kwam toen 't onkiese woord over m'n lippen: ‘Hij is dood, tante.’

M'n tante viel niet flauw. Maar ze zag me lang en betekenisvol aan. Ik wist, dat het zou komen: het laatste oordeel. En het kwam als 'n verademing na die geduchte stilte, suikerzoet, maar onverbiddelik en zonder kans op hoger beroep:

‘Wel neef, ik heb altijd gedacht, dat je verstand van planten had.’

Ik zweeg evenals de Hortensia. Als hij niet dood geweest was zou hij me gelijk gegeven hebben.

Later kwam ik nog dikwijls bij Tante, als ik niet langer weg durfde blijven.

De Hortensia stond nog altijd in de bak; hij had geen bladeren en wees met vier kale armen naar boven, evenals de kerktorens het symbolies doen,[1)] Of de Hortensia het ààk symbolies deed, weet ik niet.

De bak was opnieuw geverfd.

Ik keek niet naar de Hortensia en als Tante wat vroeg zei ik ‘ja’ of ‘neen’ of ‘ik weet het niet.’ Ik merkte, dat ze weer achting voor me kreeg.

Toen ging ik voor 'n paar jaar op reis. Een schoolmeester doet dat dikwijls. Na mijn terugkomst in het vaderland ging ik Tante opzoeken. Ze had naar me gevraagd, zei m'n moeder, omdat ik zoveel van planten wist.

Het begin was dus hoopvol.

Tante nam me mee naar de tuin. Het eerste, wat me opviel was de bak.... vol bladeren en bloemen. Ik kon er niets aan doen, dat ik keek.

Om het stoffelik overschot van de Hortensia had Tante dagbloemen en Oost-Indiese kers gezaaid.

Voor zulk een liefde verdween zelfs mijn laatste schijntje wrok. En Tante zag me aan, met 't gezicht, dat Gallileï moet gezet hebben, toen hij uitriep:

‘E pur si muove!’

1) ‘Elk geloof wijst naar boven’ zeggen ze.

Het woord ‘dood’ schrap ik voortaan angstvallig uit m'n woordenboek, voor ik naar Tante ga.

Lezer, ik bezweer U, dat dit alles bedrog is. Ik heb geen tante, die ongetrouwd is en bloemetjes kweekt. Doch in ons dierbare vaderland zijn ettelike miljoenen van die Tante's. En de dooie Hortensia is hun ‘geloof.’ Past op, dat gij niet *zegt,* dat de Hortensia dood is. Want dan wijzen zij U op de pas-geverfde bak (bet kerkgebouw).

Of zij tonen u de dagbloemen en de Oost-Indiese kers (catechesatie, knapenvereniging, weekblaadje, enz. enz). En zij zeggen suikerzoet: ‘beste neef, ik dacht, dat gij verstand van bloemetjes (religieuse stromingen (!)) had!’

En toch is de Hortensia dood.... 16 Juli '19.

De kluizenaar, de pelgrim en de landsknecht
Een diaeoog
door A.M. de Jong

De Kluizenaar zit voor zijn hut, die is een meer dan eenvoudig verblijf, overgroeid van wilden wingerd, opgetrokken van ruwe brokken steen en leunend tegen een steilen bergwand. De Kluizenaar is een zeer oud man, met een grotendeels kalen, maar mooi gevormden schedel. Het weinige haar is wit als sneeuw en zacht als zijde. Het gezicht is lichtelik gebronsd, het voorhoofd hoog en schoon gewelfd, doorgroefd van diepe rimpels; de grauwe, borstelige wenkbrauwen staan aldoor gefronsd boven de diepliggende, donkere ogen; de neus is edel gebogen, smal van rug en draagt zeer bewegelike, bijna doorzichtige vleugels; een lange witte baard golft hem zwaar tot over de borst. Hij heeft de ernstige uitdrukking op zijn gelaat van den man, die door lange eenzaamheid en versombering verleerd heeft iets aan te duiden door wisseling van gelaatsuitdrukking. Toch is zijn houding niet stug en vooral, als hij enigen tijd gesproken heeft, leeft zijn gezicht op en neemt vriendeliker plooien aan; er verschijnt op een uitdrukking van vriendelik-medelijden, dat den mens beweegt, die àlles weet, bij het zien van de onnozelheid zijner medeschepselen. De Kluizenaar zit op een groten steen voor zijn hut. Hij is blootshoofds, draagt een grauwbruine monnikspij met wijde mouwen, sandalen aan de blote voeten. Op zijn knieën rust een zwaar, opengeslagen boek, waarin hij leest. Na een poosje heft hij de ogen van het boek op, legt de linkerhand onder de kin en laat de rechter op het boek rusten. Zo blijft hij zitten en staart in gedachten verdiept voor zich uit.

Dan komt uit het bos de Pelgrim met mantel, schelphoed en staf, langzaam aan. Hij ziet er afgemat uit, en steunt onder het gaan, lichtelik gebogen, op zijn staf; grote zweetdruppels parelen op zijn voorhoofd en aan de slapen. Hij ziet er jonger uit dan de Kluizenaar: zijn haar en zijn dunne baard zijn grauw, doorweven van witte haren. Hij is rijzig van gestalte, maar mager. Een droefgeestige trek ligt om zijn smullen mond en zijn scherpe, grijze ogen hebben een onrustigen blik, zij blijven zelden lang op één punt gericht en nog zeldzamer staren zij. Zijn gezicht is scherp getekend, hoekig en bruin-verweerd door zon en wind. Zijn voorhoofd lijkt op dat van den Kluizenaar, maar is minder diep gegroefd. Zijn handen, die den staf houden, zijn beenderig en bruin, doch schoon van vorm.

Het is een warme zomerdag met veel zonlicht en een lichte wind, die de blaren van de bomen zacht ritselend beweegt. Een vink slaat vlakbij in een hogen eik zijn onstuimig lied en andere vogelgeluiden hoort men er zachter onder door wemelen.

De Pelgrim blijft op enigen afstand van den Kluizenaar in deemoedige houding staan. Na een wijle wendt deze als bij toeval het hoofd in de richting van den Pelgrim en merkt hem op. Even ziet hij hem zonder spreken aan, met een verstrooiden blik; dan staat hij op en legt het boek op den steen.

De Pelgrim doet een schrede naderbij en kruist de handen voor de borst.

De Pelgrim

(met zachte stem):

Vrede zij met u, vrome vader.

De Kluizenaar

(gaat hem tegemoet):

En met uwen geest.... Wees welkom, broeder.... Waarheen is uw tocht?

De Pelgrim

(na een kleine pauze, ernstig):

Naar het land, vanwaar nooit iemand weer kwam....

De Kluizenaar

(ziet hem onderzoekend aan):

Waar komt gij vandaan?

De Pelgrim:
Uit het Vaderland.

De Kluizenaar:
En sinds wanneer wandelt gij?

De Pelgrim

(langzaam):

Sinds ik mijn laatsten traan begroef....

De Kluizenaar

(ziet hem opmerkzaam aan):

Hm!.... Welke weg voerde u hierheen?

De Pelgrim:
De weg, die ik ging.... Ik weet niet.... Ik ga, waarheen de wegen keren en zie niet, waar het is....

De Kluizenaar

(knikt):

Kan ik u aan iets helpen?

DE PELGRIM:
Mijn kalebas is leeg.... ik ben dorstig....

DE KLUIZENAAR:
Achter mijn kluis is een bron.... Drink en vul uw kruik....

DE PELGRIM:
Ik dank u.

Hij verdwijnt achter de kluis. De Kluizenaar gaat weer op den steen zitten en werpt het boek op den grond, met een ontevreden gebaar. Als de Pelgrim terugkomt, ziet de Kluizenaar met verstrooide blikken naar de vermoeide bewegingen van zijn gast.

DE KLUIZENAAR:
Gij zijt vermoeid, broeder.... Zet u, en rust een weinig....

De Pelgrim:
Ik dank u, vrome vader.... De dag is warm.... ik liep al van den ochtend vroeg....

Hij zet zich schuin tegenover de Kluizenaar op een anderen steen. Een tijdlang zien zij elkaar onderzoekend aan. Dan dwaalt de blik van den Pelgrim rond en blijft rusten op het boek, waarin de Kluizenaar heeft zitten lezen.

DE PELGRIM

(wijzend met de vinger, vragend):

Het is een heidens boek, dat daar ligt.

DE KLUIZENAAR

(ernstig):

De gedachten der heidenen, pelgrim, zijn diep en schoon.

DE PELGRIM

(zonder hem aan te zien):

Zijt gij een heiden?

DE KLUIZENAAR

(met een zuchten glimlach):

Ik ben een zoon van den Vader.... En gij?....

DE PELGRIM

(zacht):

Ik ben uw broeder....

DE KLUIZENAAR

(ernstig):

Ik weet het.... Ik zag uw gelaat nooit, noch hoorde uw stem.... Maar toen gij naderkwaamt, herkende ik u....

DE PELGRIM

(knikt langzaam met het hoofd):

Ik heb u niet gezocht, maar mensen als gij en ik vinden elkaar immer.... Hoe is uw naam?

DE KLUIZENAAR

(glimlachend):

Wat zou mijn naam u zeggen?.... Ik ben uw broeder.... Is dat niet voldoende?.... Die ik was, ben ik niet meer.... Mijn nieuwe naam nochtans is niet gevonden.... nog niet....

DE PELGRIM

(na een korte pauze):

Het is hier eenzaam en zeer stil.... Gij moet hier weinig mensen zien....

DE KLUIZENAAR

(rustig):

Gij zijt de eerste sedert drie jaar....

DE PELGRIM

(hem aanziende):

Waarom, broeder, zijt gij de wereld ontvlucht?

DE KLUIZENAAR

(rustig):

Er kan maar éne reden zijn....

DE PELGRIM

(knikt met saamgetrokken wenkbrauwen):

De reden, die mij dreef.... en die niemand te noemen in staat is.... Ik heb mijn leven lang gezocht en nooit een ogenblik met zekerheid geweten, wat het was.... Eén ding is mij verklaard: het was niet op de plaatsen, waar ik omging in dageliksen sleur, dat ik het vinden zou.... Maar ergens moet het zijn.... (*ziet den kluizenaar hoopvol aan*). En eenmaal zal ik het vinden.... kluizenaar!....

DE KLUIZENAAR

(knikt hem glimlachend toe):

Wellicht zult gij het vinden, pelgrim.... maar niet, waar gij het zoekt.... Want het moet altijd geweest zijn, waar gij zelf waart.... omdat het nérgens is en overal....

DE PELGRIM

(ziet hem vol verwachting aan):

En gij?.... Hebt gij het dan gevonden?.... En weet gij, wat het is?..

De Kluizenaar:

Neen.... maar ik zoek niet meer, althans niet opzettelik.... Ik wacht af.... het moet uit zichzelven tot ons komen.... eenmaal, als de tijd daar is....

De Pelgrim

(schudt mistroostig het hoofd):

Ik kan dat niet geloven.... Ik kan niet neerzitten en afwachten in eenzaamheid en altijd even diepe stilte.... Ik dwaal her- en derwaarts rond en spied en hoor.... in de wouden en op de vlakten, langs de eindeloze wegen en in de steden der mensen.... Vaak, als ik 's avonds slapen ga, schijnt het mij toe, dat ik het 's morgens zeker vinden zal.... Een zo vaste verwachting van het eindelik naderende licht, dat alles verhelderen zal, zet zich in mijn gemoed, dat ik inslaap met een lach als van een kind.... Maar de volgende morgen is het alles weg.... het is, als was het mij in den slaap voorbijgesneld.... en ik ben er weer verder van verwijderd, dan ooit te voren.... Dan dringt zich de overtuiging in mijn ziel, dat ik immer tevergeefs zal zoeken, en een diepe moedeloosheid grijpt mij aan....

De Kluizenaar

(met een trieste glimlach):

Waarom dan verder gezocht?....

De Pelgrim

(haalt moedeloos de schouders op, leunt voorover met de ellebogen op de knieën en de kin in de handen):

Waarom?.... Waarom stroomt het water naar de zee, en stijgt de rook in de lucht naar boven?.... Daarom ga ik ook.... Zo is mijn ganse leven geweest.... sedert ik alle begrip van de dingen verloor.... Want eens leek mij alles gemakkelik te begrijpen.... het was alles zo logies en duidelik en natuurlik.... Het was, toen ik nog een knaap was.... Maar als ik veertien jaren oud werd, heb ik gezien, hoe mijn moeder mijn vader verried aan zijn vijanden en hem ter dood zag brengen zonder een traan of een trilling van haar wimpers.... om den wille van haar page, die weinig ouder was, dan ik zelf.... Ik heb toen dagen en nachten neergezeten in een hoek van mijn vertrek en veel geschreid.... Het was het eerste wat ik niet begrijpen kon, en dat mij de tranen van machteloosheid in de ogen perste.... Ik verfoeide die vrouw en durfde haar niet meer aanzien in het schone, glimlachende gezicht.... en toch had ik haar nog lief.... en kon die liefde niet uit mijn hart rukken, al was zij mij ook duizendmaal een gruwel.... O, hoe vele malen, hoe talloos vele malen heb ik nadien die bittere tranen van machteloosheid geschreid!.... Waarom waren en gebeurden al deze dingen zo achteloos en natuurlik-weg, en kon ik ze toch niet doorgronden in hun diepste drijfveren, in hun innerlike noodzakelikheid?.... Waarom redde de man, die ik had willen doden, mij het leven ten koste van het zijne, en trachtte de vriend, voor wie ik alles opofferde, mij te verraden voor een handvol gouds, hoewel hij wist, dat mijn goed het zijne was?.... Ik hoorde de mensen roemen, wat gemeen en afschuwwekkend was.... ik

zag hen knielen voor moordenaars en rovers,.... ik hoorde hen vloeken tegen de eenvoudigste rechtvaardigheid en heb gezien, hoe zij hun weldoeners stenigden in onbegrijpeliken dorst naar bloed.... En toch waren zij de uitverkorenen, de wezens, met rede begaafd.... En allen zeiden

zij te handelen in heiligen drang en ter wille van iets hogers.... en niemand sprak hen tegen, dan om eigen wreedheid en onrecht, even dwaas en zinloos als het andere, te verdedigen en een glimp te geven van heilig belang.... Hoe kon ik dat begrijpen?....

En toch dat was het ergste niet, kluizenaar! Ik had mij kunnen troosten met de gedachte, dat zij niet wisten, wat goed was en wat kwaad, en dat zij daarom alleen zo deden.... Maar dat was zo niet!.... Want ik, ik wist het wel.... en niettemin.... soms, plotseling, ervoer ik huiverend, dat ik had gedaan als zij,.... en vol schrik drong het besef tot mij door, dat weten niet genoeg is.... Toen heb ik met verscherpten blik toegezien, en begrepen, dat ook zij wisten, en dat zij leden als ik, de arme boosdoeners, en dat de moordenaar beklagenswaardiger was, dan zijn slachtoffer.... en dat de moordenaar dit wist, eer hij toesloeg.... Maar waarom sloeg hij dan toe?....

Ik vond geen oplossing en heb gedaan als gij: ik trok mij terug in eenzaamheid, om ongestoord te kunnen peinzen.... Ik heb gelezen wat de Ouden zeiden en de predikers en de jongere filosofen.... Ik heb de kern van alle godsdiensten tot hun diepste wezenlikheid nagespeurd, en vond nooit meer dan een vermoeden, een aarzelende zinspreuk, een vage heenwijzing naar iets, dat ergens zijn zou, en dat het antwoord zou brengen op alle vragen en, wie weet, het grote geneesmiddel tegen het leven, dat thans is als een krankzinnige dooltocht langs verloren paden vol doornen en scherpe stenen....

Jaren heb ik doorgebracht, lezende en peinzende, dag en nacht.... Soms meende ik gevonden te hebben, maar ach!.... die waan was ras vervlogen, en telkens opnieuw viel alles ineen in hopeloze verwarring... en ik heb geschreid van wanhoop, tot mijn ogen geen tranen meer hadden... En ik, die de waarheid zocht en de vrede voor àllen, ik vond niet eens de rust voor mijzelf.... Toen heb ik den pelgrimsstaf opgenomen en ben voortgegaan, de landen door, zonder rusten, onder regen en wind en brandenden zonneschijn.... Mijn hart is leeg en dor.... Alle geloof is uit mij geweken, en wellicht alle hoop eveneens.... Ik tracht mij zelf wel vaak te overreden, dat ik wandel met een welbewust doel.... maar niet minder vaak zegt een inwendige stem mij, dat dit doel slechts is: mij zelf te ontvluchten.... Ik zorg er alleen voor, nooit ergens terug te keren, waar ik reeds eenmaal was, omdat dit betekent terug te keren in oude gedachtesferen, die nutteloos gebleken zijn....

De Kluizenaar

(glimlachend):

En daaruit blijkt mij, dat ge in uw hart niet zò volkomen hopeloos kunt zijn, als uw verstand u zou willen voorschrijven: als elke nieuwe omgeving nieuwe gedachten brengt, zou eenmaal wellicht de grote, de alles-verklarende idee kunnen komen.... Is het zo niet, broeder?....

De Pelgrim

(aarzelend):

Wellicht!.... wellicht hebt ge gelijk, en smeult er hier of daar in een verborgen hoekje van mijn gemoed nog een vonkje hoop.... ik weet het niet.... Het mij trouwens onverschillig.... Ik geloof immers niet meer.... Zo vele grote denkers hebben gezocht

en niet gevonden.... hoe zou ik durven menen, dat het mij gelukken zal?.... Het is dwaas-

heid.... Weet gij, ik denk, dat het wel ooit gevonden worden zàl.... maar eerst veel, veel later.... na eeuwen en eeuwen misschien, als geslachten na geslachten er met grote standvastigheid naar gezocht zullen hebben.... Het zal misschien zeer eenvoudig blijken.... Hebt gij nog hoop, broeder?....

De Kluizenaar

(voor zich starend):

Ik kan het u niet zeggen.... het is alles zo vreemd en zo vaag.... ieder ogenblik brengt nieuwe gedachten en uit iedere gedachte vloeien nieuwe vragen voort, en antwoorden heb ik luttel gevonden.... Ik heb het leven aangezien met vragende ogen, en het is mij vergaan als u.... Het eerste wat ik begreep, was, dat ik nooit iets begrepen had.... Ik heb geleefd als gij.... ik had alles, wat de wereld den mens kan aanbieden: grote macht, eer, rijkdom, schoonheid en een scherpen geest.... Men eerde mij als een halfgod en mijn benijders waren talloos als de grashalmen der weiden.... Maar ik was als de armste mijner onderzaten, zodra ik alleen was.... want het allerenigste, wat den mens geluk kan brengen: rust, evenwicht, vrede met zichzelf en de wereld, dat ontbrak mij even wreed en onherstelbaar als ieder ander.... Want het raadsel van het leven en zijn tegenstrijdigheden stond even brandend en ondoorgrondelik voor mij als voor u, en voor den minsten knecht uit mijn legers. De leermeester van mijn jeugd was een groot filosoof.... ik heb hem tot zijn dood bij mij gehouden en hij heeft mij de trieste erfenis van zijn troosteloos denken gelaten.... Ik heb niet één begrijpbaar mens gevonden onder allen, die mij vleiden of bestreden.... ik heb er velen gedood in dwaze razernij.... in krankzinnigen drang om lucht te geven aan de wanhoop die mij dreigde te verstikken.... Ik wist, dat geen zich openbaarde in volle waarheid. Ik voelde, dat ze hun diepste wezenlikheid verborgen en dat ze hun meest lucide gedachten - zulke, die hen aan mij zouden hebben bekend gemaakt - verzwegen. Hun spreken was zwijgen, hun leven een zich verbergen, hun vreugde en smart een masker. En ik moest hen kennen.... Ik heb momenten gehad, dat ik ze had willen doden bij massa's, om in hun rokende ingewanden te zoeken naar de waarheid, die zij zo zorgvuldig verheimelikten.... En alles was en bleef ijdelheid.... leegte, geheim.... Ik heb in zwelgerij en wellust alle droefenis en teleurstelling pogen te begraven.... ik wilde mijn leven maken tot een durenden roes, zò, dat ik nooit meer zou kunnen denken.... want ik was bang geworden van de gedachte, die zich keerde en wentelde om onvindbare problemen, die altijd woelde in de raadselen van het zijn en niet zijn, van het ‘hoe’ en het ‘waarom’.... In den schaterlach van het woeste bachanaal wilde ik de snikken smoren, die mijn machteloosheid mij opjoeg in de keel.... Dwaas, die ik was!.... De wijn en de vrouwen brachten wel roes en bedwelmend genot, maar nieuwe vragen, tevens nieuwe problemen, en vol woede kwam ik tot de ontdekking, dat in de wildste orgie mijn gedachten ijskoud alles omvatten bleven met schrikwekkende kalmte en helderheid, dat in mijn van dronkenschap wankelend lichaam de geest helder bleef en schouwend, dat mijn van wellust trillende zenuwen geen enkel ogenblik de gedachten konden hinderen in hun loop.... Alles vertoonde zij nu aan mij hun

wanstaltige ondeugden, openlik en onbeschroomd, omdat een dronken heerser weinig te vrezen is, nietwaar? en uitlokt tot vertrouwelikheid.... en daardoor juist werden de vragen en de raadselen ontelbaar en benauwend van moeilikheid...., en de verlossende waarheid spraken zij toch niet.... Ook dit was niet hun ware wezen.... Schuwer dan ooit trokken zij dat terug in de duisternis van hun hart.... Een tijdlang heb ik de mensen gehaat als giftig gedierte, en hen geschuwd uit vrees, dat ik er àl te veel vermorzelen zou in mijn wanhoop over mijzelven.... Heel langzaam aan ben ik tot meerdere kalmte gekomen, en heb gekozen, wat mij nog restte: ik ben naar de eenzaamheid gevlucht en leef hier nu stil voor mij heen, ver van de wereld en haar doelloos tumult.... Ik heb niemand om te haten of lief te hebben, dan mij zelf.... Ik tracht uit alle oudere denkers het goede samen te vatten en er het mijne bij te voegen.... Maar het is ontmoedigend weinig, wat ik vind.... Toch.... misschien, zal ik eenmaal, onverwachts voor mij zien, helder en klaar als een doorzichtige, kleurenschietende dauwdroppel, datgene, waar ik aldoor naar zocht, dat gij najaagt op uw pelgrimstocht over de wereld, en dat zovelen voor ons vruchteloos zochten, een gans leven lang.... Wie weet, wellicht morgen reeds wrordt het mij geopenbaard.... wellicht komt het eerst na jaren.... wellicht nimmer....

De Pelgrim

(na een korte pauze, langzaam):

Zijt ge dan altijd alleen?.... Hebt ge nooit behoefte aan iemand om mee te spreken?....

De Kluizenaar

(achteloos):

Alleen?.... Is men ooit alleen, als men met zijn gedachten te zamen is?.... Is men dan niet zelf zijn beste gezelschap?....

De Pelgrim

(zuchtend):

Maar ik.... ik kan de mensen niet vergeten of missen.... Ik moet aldoor weer naar hen terug, met hen spreken en hen vragen.... En dan, dikwels, verwacht ik, dat ineens iemand mij het juiste woord zeggen zal.. soms is het, als moest het ogenblikkelik komen, en ademloos zie ik hen aan en lees de al te trage woorden van hun lippen.... maar altijd, juist op het ogenblik, dat het komen zal, wenden zij zich als met boosaardig opzet af, gaan glimlachend heen..... en verslagen en teleurgesteld blijf ik staan.... Toch keer ik telkens weer naar hen terug.... Trekken de mensen u niet, kluizenaar?

De Kluizenaar

(minachtend):

De mensen?.... Ben ik dan zelf niet een mens?.... Even onvolmaakt, maar zeker sterker, dan zij allen?.... Ervaar ik niet dageliks aan mijzelf alles wat de mensen

kunnen, en weten, en denken?.... De mensen, pelgrim, hebben geen invloed op het leven.... daarom zoek ik de mensen niet, want ik wil vinden, de invloeden zelf, die het leven beheersen, en die kennen zij evenmin als gij of ik.... waarom zou ik dan terugkeren naar die mensen?.... Zij hebben mij nooit iets geleerd, omdat zij zelf niets wisten.... en als er iets te vinden is, zullen zij het niet vinden vóór mij.... daarvan ben ik zeker!....

De Pelgrim

(zacht):

Zijt ge niet hoogmoedig, broeder?....

De Kluizenaar

(glimlachend):

Niet meer dan gij, broeder.... gij, die u vermeten hebt de plaats te verlaten, die u door het leven was aangewezen.... die rondzwerft om naar welbehagen te kunnen schouwen in de diepten, naar de kern van het leven zelf.... op uw wijze, als ik op de mijne.... De hoogmoed, pelgrim, is geen kwestie van woorden, maar van daden.... En alleen de hoogmoedigen kunnen dienstig zijn voor grote dingen.... Alleen een zeer hoogmoedige zal vinden, wat wij zoeken.... indien het ooit gevonden wordt....

De Pelgrim:
En indien gij die hoogmoedige waart, kluizenaar?.... Indien gij vondt, vroeg of laat.... wat zoudt gij doen?....

De Kluizenaar:
Wat ik doen zou?.... Weinig.... ik zou het nemen in de handen als een schoon juweel en mij verheugen in zijn pracht-Misschien zou ik het beschrijven in schone woorden, tot het werd een machtig boek van ongekende pracht, en dan zou ik het elke dag weer vergeten, om het elke volgende dag weer met nieuwe verrukking te hervinden.... En eindelik zou ik er, als het einde kwam, mijn hoofd op neerleggen en rustig insluimeren.... het latend voor wie het vinden zou....

De Pelgrim

(met zachte verontwaardiging):

Gij zoudt het nemen als een schoon juweel?.... het beschrijven in een verrukkend schoon boek?.... Het houden voor u zelf alleen, kluizenaar?.... O, gij zult nimmer vinden!

De Kluizenaar

(glimlachend):

En gij dan? Wat zoudt gij doen, indien het u het allereerst geopenbaard werd?

De Pelgrim:
O! ik zou heengaan tot de mensen met stralende ogen en het hen toeroepen met luide stem!.... Ik zou zo gelukkig zijn en het hen allen maken....

De Kluizenaar

(schudt glimlachend het hoofd):

Gij zijt nog jong van idealen, pelgrim.... en dwaas.... Waarom zoudt ge u tegenover de mensen schuldig maken aan het grootste misdrijf, dat zij kennen: wijzer te zijn, dan zij allen?....

DE PELGRIM:

O, maar ik zou hen de blijde mare verkondigen, en hen....

DE KLUIZENAAR

(valt hem met zware stem in de rede):

Zij zouden u niet eens willen aanhoren, broeder, en u stenigen of kruisigen!....

DE PELGRIM

(zacht, na korte pauze):

Zoals zij Jezus deden....

De Kluizenaar:

En talloos velen vóór en na hem. (*versomberend*) Maar er is geen gevaar, goede pelgrim, verontrust u niet.... gij zult niet vinden, eer het te laat is.... zo min als ik.... Het leven is omhuld van diepe geheimen, en schijnt, wat het niet is.... Het is daarom ondragelik moeilik, voor wie het doorschouwen wil, en toch gelukkig zijn.... Het een sluit het ander uit met fatale zekerheid.... Het schijnt, dat het leven niet doorschouwd wil zijn, en zich wreekt op iederen nieuwsgierige, wiens ogen te scherp dreigen te worden.... hem openbaart het leven alleen de vragen en de raadselen, maar de antwoorden onthoudt het hem.... Niet allen kunnen dat dragen met berusting.... echter, wie zich al te heftig verzet, wordt gebroken en verpletterd als een vliegje, dat ik met mijn ooglid dood.... Mijn leermeester was er zo een.... En voor drie jaren, de laatste mens, die ik zag, was een andere.... Hij was een groot dichter en denker.... Hij was, ziek van het leven, naar hier verdoold en is hier gestorven.... Ik heb zijn laatste zang, zijn laatste snik, opgevangen.... Wilt gij het horen?

De Pelgrim:

Gaarne.

De Kluizenaar gaat in de kluis en komt even later met een opgerold perkament terug. Hij ontrolt het en leest het volgende gedicht met diepe, eentonige stem voor. De Pelgrim luistert, zonder de ogen op te heffen, gebogen over zijn knieën.

De Kluizenaar:

Zo lijkt het leven wel een trieste tocht
Door een wijd gebied van dorre landen:
Men ziet maar luttel vreugd en veel verdriet,
En niemand reikt ons blij de trouwe handen.

Men rust een wijl op minder dorre stêe,
En droomt van licht en eindelik verblijden....
Maar iets, men weet niet wat, staat in ons op
En men gaat voort - en zo vergaan de tijden....

De voeten worden wond van 't durend gaan,
De ziel wordt droef, en moe van peinzen,
En allengs dooft de vlam der ogen uit:
Reeds kan men voor zich zelven niet meer veinzen.

De vriend, die met ons saâm den tocht zou gaan,
Is onverwacht een donker zijpad ingeslagen.
De broeder, die ons altijd trouw zou zijn
Is, jeugdig nog, al naar het graf gedragen.

Dan komt een vrouw, en ziet ons lachend aan
En alle vreugd ligt in haar lach besloten....
Zij wijst een and're weg, die leiden zou
Naar schoner oord, naar vreugden, nooit genoten....

En, eeuwig dwaas, gaat men den nieuwen weg,
En staart zich dronken in haar glanzende ogen
En slaapt des avonds in, vol nieuwen waan....
En zo wreed had het leven nooit gelogen!....

Des ochtends, in de kilte, vroeg ontwaakt,
Is men alleen; de vrouw - zij is verdwenen.
Zij was een droom, als alle vroeg're vreugd,
En duisterder het pad, dat lichter had geschenen.

Alleen, de droom was zoeter nog, dan enig vroeger ding,
En wreder veel, want al, wat ons nog boeide:
Het triest bezit der ziel, met haar schaduw heen....
Dan dooft de laatste vonk, die in ons gloeide.

Dan is de laatste honger naar een vraag voorgoed gestild,
Een moeheid ongekend zinkt loodzwaar in ons neder.
Dan is het leven nog maar enkel: wacht-naar-rust,
En 't troosteloos gebogen hoofd verheft zich nimmer weder....

De tocht gaat voort, gaat moordend zeker voort....
De droom is uit nochtans, de droom aan schoner landen,
Aan leven sterk en zoet, dat nimmer, nimmer komt....
Tot eens de gaanstok traagzaam glijdt uit de vermoeide handen....

De Kluizenaar laat de hand met het perkament zinken en zet zich langzaam op den steen, laat het blad los, dat zich ineen rolt en op den grond valt bij het boek. De Pelgrim richt het hoofd op en ziet hem zwijgend even aan, strijkt dan met een vermoeide beweging over de ogen. De Kluizenaar steunt het hoofd met de hand en staart peinzend voor zich uit. Korte pauze.

DE KLUIZENAAR

(zacht voor zich heen):

Zo was zijn leven als een trieste tocht.... en de gaanstok is hier zijn vermoeide handen ontgleden.... Daar rust hij in de schaduw van dien groten eik: zijn eigen gekozen graf.... Vrede zij zijn asse.... Hij was een goed mens en een groot dichter.... Maar ook hij dronk den wrangen wijn, die valselik belooft, den levensdorst te laven.... en dan lichaam en ziel ontstelt door zijn verwoestende werking.... Hij was als wij, en zocht.... Maar gevonden heeft hij niet, want klagend is hij gestorven... eenzaam, in de naakte kluis, ver van de woelige wereld, met het hoofd op een steen....

DE PELGRIM

(peinzend):

Ach.... het mensenleven is veel, veel te kort.... misschien als men met onverstoorbare energie zoeken kon, duizend jaren achtereen of nog langer.... als men geslacht na geslacht met eigen ogen kon zien opkomen en vergaan.... als men nieuwe gedachten onder jongere generaties zag levend worden, doorwerken en wegsterven.... misschien waren dan goede gevolgtrekkingen te maken.... misschien werd het dan mogelik, het enig juiste antwoord te vinden....

DE KLUIZENAAR

(stug):

Kent men dan niet uit de boeken de geschiedenissen der vorige geslachten?.... En wanneer men er al het romantiese en fantastiese, dat slechts in den geest van den dichter ooit leefde, van wegneemt, en met scherp oog de waarheid enkel ziet.... zegt dan niet alles, dat in wezen alles hetzelfde blijft, dat het leven zich onder andere vormen steeds weer verkeert in wat het altijd was en blijven zal?.... Dat alleen de uiterlike tekenen anders worden, de kleding, de schijn der zeden, en de huiselike gewoonten? Maar al het andere, al het eigenlike, blijft steeds zichzelf gelijk en wijzigt zich niet, in geen enkel opzicht.... Het blijft eeuwig onverklaard en onverklaarbaar.... en niemand heeft ooit gezien, dat de innerlike woelingen in de mensenziel duideliker werden om te verstaan: de zucht naar andere dingen, dan die bestaan, de hartstochten, de ijdele schijn der vreugde en de schrikkelike werkelikheid der droefenissen.... het is alles, alles gelijk en het zal ook wel altijd gelijk blijven.. Het wordt nooit beter....

DE PELGRIM

(zacht):

Is het niet een troostelooze gedachte, die gij daar uitspreekt, broeder?....

DE KLUIZENAAR

(zonder ironie):

Dat is het pelgrim.... Weet gij een betere?....

De Pelgrim schudt mistroostig het hoofd en heiden verzinken in nadenken. Na een korte wijle hoort men een zingende stem, die uit het gebergte komt, en steeds naderbij klinkt. Beiden heffen het hoofd op en zien verwonderd en niet zonder onrust den kant uit, vanwaar het gezang komt. De Kluizenaar schudt het hoofd, de Pelgrim haalt de schouders op. Zij zien elkaar aan en staan op.
Eerst veraf, dan steeds dichterbij en bij de laatste regels vlak om den hoek van een groot rotsblok hoort men het volgende lied zingen:[1)]

Mijn lieveken is er zo poezel en zacht!
Ik lag in haar armkens een zomersen nacht!....
Heur haren als 't rijpende koren zijn blond,
Een barstende krieksken heur vochtigen mond....
Het leven is schoon als mijn lieveken zoet!
Mijn liefken.... Mijn liefken....

De wachter zong hoog van den tinne zijn lied.
Het liefken, ach, schreide, maar 't landsknechtjen niet!
Och, schrei niet, mijn liefken, jouw schoon oogskens rood:
Te klein is de slaapcel - de wereld is groot,
En 't leven is schoon als mijn lieveken zoet!
Mijn liefken.... mijn liefken....

1) Deze dialoog inspireerde Frank van Waes tot het dichten van zijn ‘Liederen van den Landsknecht’. Het zal niemand verbazen, dat hij mij gaarne vergunde mijn samenspraak met zijn zangerigheid een beetje te verlevendigen. DE J.

Adieu dan! schoon lief, en heb dank voor van nacht:
De wijn die was zoet en het beddeken zacht!
Ik zal van jou dromen en zingen een lied....
Maar treuren om jou, dat kan 't landsknechtjen niet!
Want 't leven is schoner dan 't lieveken zoet!
Mijn liefken.... Mijn liefken....

Bij het zingen van de laatste regel, verschijnt de landsknecht om den hoek van het rotsblok, afdalend het rotspad, dat naar de kluis voert. De kluizenaar en de pelgrim hebben ondanks zichzelf met aandacht naar de schone stem geluisterd en zien met belangstelling naar den zanger.
Hij is een rijzige jonge man van nog geen dertig, met een blonde, gekroesde puntbaard en een schrander, geestig gezicht. Z'n ogen zijn van een eigenaardig, lichtend blauw en kijken met een onbevangen blik de wereld in, gewoonlik sprankelend van vrolike, geestige spot. Z'n gezicht is gebronsd door weer en wind, maar zonder rimpels. Als hij lacht, ziet men twee rijen schitterend witte tanden tussen zijn rode lippen glinsteren, die niet geheel door knevel en baard bedekt zijn. Hij heeft een buitengewoon welluidende, klankrijke stem en zijn sonore lach klinkt onweerstaanbaar vrolik en hij lacht graag en dikwels.
Hij draagt een leren wambuis en broek, een bruine Spaanse mantel, met half opstaande kraag, en gevoerd met gele zijde. Op zijn hoofd, schuin, staat een breedgerande, grijze hoed, met waaiende, witte pluim, de rand aan ene zijde opgetoomd. Zijn benen steken in lange, geellederen rijlaarzen met uitgestulpte rand, die tot halfverwege de dijen reiken. Hij draagt zware, zilveren sporen, een lang, breed rapier met van veel koper omkruid gevest en een brede dolk met rijk versierde schede en greep. Op zijn rug hangt een luit.
Hij ziet de pelgrim en de kluizenaar en rijdt dadelik op hen toe. Vlak bij hen, springt hij uit den zadel en neemt met een zwierige buiging den hoed af, waarbij zijn lange, blonde haren hem over hals en schouders golven.

DE LANDSKNECHT:

Ik groet u, vrome heren!.... Kan een door honger en dorst geplaagd ruiter hier iets bekomen voor zich en zijn paard?....

De Pelgrim groet hem met een handbeweging.

DE KLUIZENAAR:

Ik groet u, vriend.... Achter mijn kluis is een bron.... Ik kan u ook een stuk brood geven, en wat wortelen en kruiden uit het bos....

DE LANDSKNECHT

(lachend):

Het is geen koningsmaal, dat gij ons aanbiedt, vrome vader.... maar het wordt even dankbaar aanvaard....

Hij leidt zijn paard achter de kluis om naar de bron. De Kluizenaar gaat in zijn hut. De Pelgrim gaat hoofdschuddend weer zitten op den steen.

DE PELGRIM

(voor zich):

Een vreemde gast....

De Landsknecht komt achter de kluis vandaan en wist zich de lippen af. Hij werpt zijn hoed op den grond, strijkt de haren van zijn voor hoofd weg en ziet den pelgrim lachend aan.

De Landsknecht:
Wel, dat smaakt als Rijnsen wijn na den slag, pelgrim!.... Het is onherbergzaam, dit gebergte.... Van den vroegen ochtend af heb ik mens noch dier gezien en water noch planten....

De Pelgrim

(hem opmerkzaam aanziende):

En toch zongt ge, toen ge aan kwaamt rijden....

De Landsknecht

(lachend):

Zou ik niet zingen, vrome pelgrim, omdat ik toevalligerwijze wat kleine onaangenaamheden ontmoette op mijn weg?.... Zolang ik nog niet van vermoeidheid neerval of dood ben, zie ik geen afdoende reden om te zwijgen.... En daarbij: ik hoorde uw stemmen en zag over de rotsen de boomtoppen van dat bos.... Zijt gij ook uit het gebergte gekomen?

De Pelgrim:
Ik kwam van gene zijde van het bos.... Ik moet het gebergte over....

De Landsknecht:
Alleen en te voet?

De Pelgrim:
Gezelschap maakt den weg niet korter of de gevaren minder groot.... en mijn voeten hebben mij nog nooit hun dienst geweigerd.... ik vertrouw ze volkomen.

De Landsknecht

(gemoedelik):

Gij hebt gelijk, vrome pelgrim.... Ieder moet gaan, hoe en waarheen hem goeddunkt...

De kluizenaar komt naar buiten met een stuk zwart brood, dat hij aan den landsknecht geeft.

De Kluizenaar:
Iets anders kan ik u niet geven.... landsknecht of zanger.... wat zijt ge?

De Landsknecht:
Ik ben wat ik zijn wil: hebt ge behoefte aan mijn zwaard, betaal mij goed en het staat tot uw dienst.... Wilt ge een goed lied, schenk mij een beker wijn, en ik zal u zingen, wat ge maar verkiest.... Ik ben een gevaarlik vijand, een goed vriend, een lustig tafelgenoot of een deugdelik minnaar, al naar de omstandigheden het eisen.... Uw brood is onchristelik hard, kluizenaar, maar het voedt ongetwijfeld beter, dan de berglucht daarboven.... Mag ik er een stuk van aan mijn paard brengen?....

DE KLUIZENAAR:
Dat heb ik reeds gedaan.... en wat verse kruiden voor hem neergestrooid.... Het dier zag er afgemat uit...

DE LANDSKNECHT

(slaat hem vrolik op de schouder):

Dat is welgedaan, vrome vader! Dat valt me waarachtig niet tegen.... (*Hij ziet hem nieuwsgierig aan.*) Gij hebt niet altijd de monnikspij gedragen! Wie zo om een beest denkt, moet er zelf te verzorgen gehad hebben....

DE KLUIZENAAR

(met een flauwen glimlach):

Dat is niet geheel en al misgeraden.

DE PELGRIM:
Het is een zeer schoon dier....

DE LANDSKNECHT

(trots):

Dat zou ik menen! Ik heb hem onder een Saraceens ruiter vandaan gehaald.... Gij ook, pelgrim, schijnt er verstand van te hebben.... (*Hij kijkt belangstellend van den een naar den ander.*) Ik had u beiden in uw vroegere gedaante willen zien!....

DE KLUIZENAAR

(hem in de rede vallend):

Hoe komt gij hier verdwaald?

DE LANDSKNECHT

(lachend):

Ik zou u hetzelfde kunnen vragen, denk ik!.... Ik zal als gast het eerst antwoorden: ik ben van mijn makkers afgedwaald voor een paar mooie meisjesogen, de ogen waar ik zoëven van zong.... Ik dacht een korter weg te nemen om hen in te halen, maar reed verkeerd in het gebergte.... Zo kwam ik hier.... En nu gij, vrome vader: hoe zijt gij hier verdwaald?

DE KLUIZENAAR:
Het leven heeft mij hierheen gedreven, vriend....

DE LANDSKNECHT

(met vroliken lach):

Dat is geen antwoord.... dat heeft het ons alle drie gedaan.... den pelgrim zowel als mij.... Maar hoe?

DE KLUIZENAAR

(onwillig):

Het was uit eigen vrijen wil.... Hier kan ik peinzen, en overwegen zonder stoornis, de dingen van het leven en van den mens....

DE LANDSKNECHT

(met vroliken spot):

Een zeer belangrijke bezigheid ongetwijfeld.... peinzen, en overwegen de dingen van het leven en van den mens.... Het klinkt verbijsterend diepzinnig, en ik ben niet weinig trots, u te hebben leren kennen!....

Hij legt de hand op het hart en maakt een diepe buiging voor den kluizenaar.

DE KLUIZENAAR

(ernstig maar zonder wrevel):

Gij spreekt lichtzinnig, vriend....

DE LANDSKNECHT

(lachend):

Mogelik!.... Maar wat zou dat dan? zolang het niet ònzinnig is?.... (*Wendt zich tot de pelgrim.*) En gij, goede pelgrim, waarheen is uw bedevaart? Gaat ge het heilige graf bezoeken? of de graven der heiligen?

De Pelgrim

(strak):

Noch het één, noch het ander.... Ik zoek beter dingen....

De Landsknecht

(met opgetrokken wenkbrauwen):

Ei! beter dingen nog? Is het onbescheiden, te vragen, wat dat zijn?

De Pelgrim:
Er is geen onbescheidenheid, in welke vraag dan ook.... Maar waartoe zou het dienen, het u te zeggen, daar ge mij toch niet helpen kunt, noch ook begrijpen?....

De Landsknecht

(glimlachend):

Probeer het eens, pelgrim.... Men kan nooit weten.... Ik heb veel gezien en gehoord.... ik ken alle volken tussen de kusten van den Oceaan en den Woesten Oeral.... En ook een ezel geeft wel eens een goeden wenk, al is het maar, u geen twee maal aan denzelfden steen te stoten....

De Pelgrim

(voorzichtig):

Ik houd u noch voor een onervaren knaap, noch voor een domoor.... Maar er zijn dingen, die zelfs òuderen van dagen, en grote geleerden niet begrijpen kunnen....

De Landsknecht:
Dat is zo!.... Kom, ik zal het zelf maar zeggen: gij zoekt de raadselen des levens op te lossen, zoals gijlieden dat noemt.... Gij zijt een filosoof.... zoals ook de kluizenaar is.... Heb ik het geraden?

De Pelgrim

(bedaard):

Het is, zoals gij zegt.... Welnu?

De Landsknecht

(lachend):

Welnu! wij zijn een schoon gezelschap!.... Een kluizenaar, een pelgrim en een landsknecht!.... de drie enig-mogelike filosofen dezer onwaardige wereld.... Want of gij wilt of niet.... gij zult mij in uw sfeer moeten erkennen, broeders.... Welnu.... wat zullen wij, filosofen, bespreken?

Hij zet zich met over de borst gekruiste armen op een steen, en ziet hen glunder aan.

De Kluizenaar

(de wenkbrauwend fronsend):

Gij zijt nog in de jaren der lichtvaardigheid, jonkman! Wie over het leven wil spreken met vrucht, moet veel doorleefd en veel doorleden hebben.... Wie nooit de raadselen zag, kan geen oplossingen geven.... Gij zijt te jong....

De Landsknecht

(vrolik):

Kom! kom! is dat nu wel geredeneerd voor een filisoof? En hoe oud moet men dan wel zijn, om te mogen beginnen? En gij.... zijt ge niet wellicht over de andere grens heen? Zijt ge niet te oud?.... te dor?.... is uw verstand niet wellicht te veel omfloersd? uw geest verzwakt en uw gemoed uitgedroogd?.... Mijn zeer waarde heren?....

De Pelgrim

(niet zonder wrevel):

Spaar uw spot, jonkman, en zie het leven aan.... Aanvaard uw deel van het lijden en de verdrietelikheden des levens en laten wij dan nog eens praten.... Leef uw blijde jeugd ten einde, en zie om u heen met spiedend oog....

De Landsknecht

(spottend):

Mijn blijde jeugd?.... Aha, goede pelgrim.... mijn blijde jeugd, zegt ge immers?.... Gij schijnt dus een blijde jeugd gehad te hebben, wijl ge dit als iets zo natuurliks noemt.... ik wens u geluk.... Nu, een blijde jeugd heb ik gehad, dat verzeker ik u! Ik heb ze mijzelf geschonken.... en, bij Sint Maarten, mijn patroon, een blijden ouderdom zal ik mij ook bereiden....

De Kluizenaar:
Een blijden ouderdom! Dwaas! Waar is de blijheid in dit leven?

De Landsknecht:
Waar?.... Overal, vrome vader! zelfs hier.... Zie mij slechts aan.... Weet ge wel, waar ik mijn blijde jeugd doorbracht?.... In het leger!.... Mijn vader heeft nooit iemand kunnen ontdekken: de nacht, waarin hij deze waardigheid aanvaardde, was te donker, en hij heeft het nooit nodig geoordeeld, er zich op te verhovaardigen.... Mijn moeder was een van die vrouwen, die het leger volgen.... gij weet wel.... zij was dood, eer ik spreken kon.... Soldaten, die een niet minder groot genoegen vinden in het opkweken van kleine kinderen, dan in het doodslaan van volwassenen, hebben mij gewiegd in hun ransels, en mij in slaap gezongen met hun weinig delicate liederen.... Van het ogenblik af, dat ik iets dragen kon, heb ik dienst gedaan als trosboef en de slagen, die op mijn hoofd en rug neerregenden, waren talrijk als de zandkorrels aan het zeestrand.... Ik had altijd een vader onder de soldaten, die zich mijn lot aantrok, in wiens tent ik slapen mocht, die mij harder sloeg en meer voor zich liet zwoegen dan de anderen.... hoe vele van deze vaders, waaraan ik mij gehecht had, heb ik met afgehouwen armen of benen op het veld gevonden, na een slag, of zien bengelen aan een boom, glurend met een benepen gezicht door het hennepen vensterke.... Maar de zon, broeders, scheen overal even mooi, en de vogels zongen altijd hun zelfde lied en de regen ruiste altijd even vrolik over de bomen of op het tentlinnen, en de bloemen waren zo schoon, en de machtige stem van de zee en den wind....! En de broodkorst heeft me nooit ontbroken.... de weelde van de verveling is mij nooit gegund en over gebrek aan lichaamsbeweging heb ik nooit te klagen gehad.... Ik werd een sterke knaap en kon alle vogels nadoen en alle mensen eveneens.... Toen ik vijftien was, gaf ik eens een voorstelling van de manier, waarop een oude Zwitser uit ons vendel 's morgens vloekend uit zijn stro kroop.. Het was een boosaardige ouwe schurk, hij sloeg mij vaak onbarmhartig, en ik had een hartgrondige hekel aan hem; daarom lukte het zeker zo goed.... De mannen brulden, en wrongen zich van het lachen.... zij juichten mij toe, en ik was trots als een koning.... Maar

ongelukkigerwijze zag de ouwe vuurvreter mij bezig en hij vond het helemaal niet ver-

makelik, integendeel, hij werd razend, ongure nijdas, die hij was. Hij sprong op me toe; greep me bij de nek en sloeg me met de knop van zijn dolk in het gezicht, keer op keer, dat het bloed mij neus en mond uitspatte.... Ik werd dol van woede en zette mijn tanden in zijn hand. Met een schreeuw liet hij mij los, en zijn dolk viel op den grond. Ik zag alles door een rode nevel, greep het vlijmscherpe wapen, sprong als een kat op hem toe en stiet hem de brede kling in de keel, tot het gevest stuitte.... Wij vielen beiden, en ik alleen stond op.... Hij rochelde zelfs niet.... Hij was morsdood.... Er was trouwens niet veel aan hem verbeurd: hij was oud en vocht als een slak.... bah!.... Van die dag af was ik een man! De soldaten juichten en klapten in de handen als razenden, gaven mij het paard en de wapenen van den verslagene - en ik was landsknecht!.... Ziedaar het eerste bedrijf van mijn blijde jeugd! Ach, ik ben nog zo jong, nietwaar, mijn grijze broeders? Ik heb gezworven van Zuid naar Noord, van Oost naar West, over land en over zee.... Ik heb gevochten tegen de Moren in Spanje, tegen de Sarasenen in Afrika, tegen de Turken in Palestina, tegen de Duitsers onder den Fransen koning en tegen de Fransen onder den Duitsen keizer.... Ik ben viermaal gewond geweest en tweemaal krijgsgevangen, maar telkens ben ik den dans ontsprongen.... De hele wereld is mijn vaderland en alle mensen zijn mijn broeders, zolang ze niet in het leger van den vijand staan, geen liefje hebben, dat ik begeer, of te veel kijken naar het liefje, dat mijn is.. Ik weet wel, evengoed als gij, o diepzinnige peinzers, dat er veel dingen zijn in dit leven, die uitlokken tot schreien, maar ach! men wordt daar zelf zo wee van en veranderen kan men er niets mee, laat staan dan verbeteren!.... En er zijn veel en veel meer dingen, die doen lachen.... en dat doet goed, lachen, weet ge!.... En aan alles, ook aan de zogenaamde droevige dingen is een kant, die lachen doet, al was het alleen maar, omdat niet iedereen er om schreit....

Het leven!.... Ach kom, wat is nu het leven, waarover filosofen als gijlieden altijd den mond vol hebt?.... Gij denkt u blijkbaar iets, dat daar is in de ruimte, en waar men tegen aan moet zien als weldenkend mens.... En dat leven beschouwt gij dan als een probleem, als een raadsel, als een ganse zak vol vragen, die in radeloze verwarring over u worden uitgestort.... Dat is nu wel zeer diepzinnig, men kan er dikke, onverstaanbaar moeilike boeken over schrijven en er zware, gewichtige gesprekken over voeren, avonden lang.... men kan er zelfs jaren en jaren over gaan lopen of zitten nadenken, en er simpel bij worden.... Welzeker, waarom niet?.... Men kan zelfs wel bij avond met een netje uitgaan om de maan te vangen, of de handen uitsteken om de sterren van den hemel te plukken, zoals zuigelingen doen.... en dan verzinken in diepe en zware gepeinzen over de onbegrijpelike en ondoelmatige menselike zwakheid, die niet eens in staat blijkt, zulke kleinigheden te volbrengen.... O, mijn diepzinnige vrienden de wijsgeren!.... het is alles zo raadselachtig en zo moeilik, nietwaar?....

Kom, lach toch eens mee! Voor enen keer!.... Zal ik u het lied zingen van het verliefde molenarinneke en haar onnozele vrijer?.... Ik heb het in Hongarije van een Walloon geleerd, die ik de volgende morgen de hersens heb moeten inslaan, omdat hij brutaal was tegen mijn zigeunerinnetje.... Maar, enfin, we hadden broederschap gedronken, dus wil

ik niet boos meer op hem zijn, of kwaad van hem spreken.... Wat is uw brood duivels hard, kluizenaar, ik bewonder uw gebit....

De Kluizenaar

(na korte pauze):

Vriend, gij hebt veel gezien.... maar heeft het leven u dan nooit voor onoplosbare raadselen gesteld?.... en hebt ge nooit uw ziel in wanhoop vervloekt in machteloze woede over uw onvolmaaktheid?.... Hebt ge nooit nagedacht over het 'hoe' en het 'waarom' der dingen en hun aanwezigheid? Hebt ge u nooit afgevraagd, of gij zelf, als mens, als redelik wezen, daar zijt als middel tot iets anders of alleen om daar te zijn?.... Vanwaar alles komt en waarheen alles keert?.... Heeft dit trieste, ondoorgrondelike leven u nooit volgestort met geestelike kwellingen, zo dat het u doelloos geschenen heeft, het ten einde te leven?

De Landsknecht

(in vrolik gelach uitbarstend):

Doelloos? Om het ten einde te leven?.... Maar, mijn lieve broeder, wat dwaasheid is dit? Gesteld van wel: wat dan nog? Moet men het dan bij geval niet ten einde leven?...

De Pelgrim:
Maar hoe kan men blijde zijn, als men op al zijn vragen geen schijn van antwoord krijgt? Als alles in dikke duisternissen gehuld blijft?

De Landsknecht:
Ja, als men dan op geen enkele van zijn vragen een antwoord krijgt, of vindt, moet men ophouden met vragen, want dan zijn de vragen natuurlik onredelik geweest, goede pelgrim! Op elke redelike vraag is een redelik antwoord.

De Kluizenaar:
Is er dan niets onbegrijpeliks in het leven, landsknecht?

De Landsknecht

(overtuigd):

Neen, kluizenaar, niets.... voor den wijze niets.... Maar men moet begrijpen, dat alles twee zijden heeft, en soms meer en soms talloos vele.... Men moet een geoefend oog hebben, om spoedig de juiste te ontdekken.... En men moet niet vragen, waarom de mens de zee niet leeg kan drinken, of waarom zout niet zoet smaakt.... waarom water geen ijzer is, of een man geen vrouw.... Want op zulke vragen is geen antwoord mogelik, omdat ze nooit gesteld moeten worden.

De Pelgrim:
Verklaar mij dan eens, vriend, hoe een vrouw haar echtgenoot, van wien zij kinderen heeft, kan verraden voor een vreemden knaap, en hem ter dood zien brengen zonder enige ontroering?

De Landsknecht

(glimlachend):

De liefde is wispelturig als een vlinder, zwak en zachtmoedig als een lam, sterk als een leeuw en wreed als een tijger.... Zijt gij zo oud geworden zonder dat te leren, pelgrim?.... En gij noemt u filosoof?

De Pelgrim:

Maar is het goed, dat dit gebeuren kan?

De Landsknecht

(lachend):

Is het goed, dat de duif wordt verscheurd door den valk en deze op zijn beurt door den adelaar? En waarom niet? Uw geval was zeker onaangenaam voor den echtgenoot, maar denk u liever in de plaats van den knaap en stel u als wijsgeer niet te voren aan welke zijde dan ook.... Welnu, hoe slaat de weegschaal over? Hebt ge moed genoeg, juist te zien?

De Pelgrim

(wrevelig):

Zo kan men alles verklaren.

De Landsknecht

(gemoedelik):

Het is inderdaad de enige bevredigende manier.... Men kan natuurlik in heiligen toorn ontsteken en zijn banvonnis slingeren naar de zogenaamde 'schuldigen,' waar waar is daarvan het resultaat? Wat maakt dat goed? Want de wijze doet nooit iets, dat zinloos heeten mag.... En bovenal: waar is van deze houding het resultaat voor onszelf?.... Wat moet men doen voor zichzelf?.... Moet men niet zijn eigen leven leven, en dit zo schoon doen worden als bij mogelikheid zijn kan? En kijk slechts met onbevangen ogen om u heen; dan vraagt ge me nooit meer, waar hier ter wereld blijheid mogelik is! Abah!.... gij moet blijkbaar uw ogen opzettelik sluiten om triestig te kunnen blijven.... Kijk maar de lucht en hoe overmoedig de wind de witte wolkjes langs den hemel jaagt.... kijk naar een kind, hoe het lacht en waggelend naar zijn moeder loopt en hoor het vertellen van zijn grote ongelukken en verblijdingen in zijn krom taaltje.... luister naar de vogels, en naar de winden, die door het bos suizen en hun eeuwig lied spelen om uw hoofd.. zie, hoe de knapen en de meisjes elkaar naderen, sidderend elkaars handen grijpen, en schaamrood van elkaar snellen.... begeef u onder de mensen, als mens, en hoor hen praten, zie hen werken en slaven, hoor hen zingen en zie, hoe ze elkaar ten reidans leiden, hoe ze elkaar liefhebben als goden, en elkaar bevechten als demonen, met prachtigen haat.... En geef toe, dat dit het leven is, en dat dit het voornaamste is ook, voornamer dan al uw hoogmoedig en eenzelvig gebazel over uw droeve fictie: Het Leven, waarvan ge allerlei diepzinnige griezeligheden en zenuwachtigheden zit te vertellen en te overpeinzen.

De Kluizenaar:
Maar het is toch schoon en goed, te schouwen naar de kern van het leven.

De Landsknecht

(spottend):

Het kan mij niet schelen of het schoon en goed is, maar het moet niet alles zijn, weet gij. Het leven voor den wijsgeer is als een beker parelenden wijn in de hand van een kenner: hij houdt hem tegen het licht en zijn geoefenden blik verheugt zich in de helderheid van de kleur, in de diepte van den glans, in de smijdigheid, waarmee het edele nat opstaat tegen het kristal; zijn neus snuift vol genot de fijne bouquet in en hij verheugt zich over al de goede kwaliteiten, die de fonkelende wijn belooft?.... Dat is goed en schoon, want het is een fijn genot vooraf al!.... Maar dan? mijn zeer waarde kenners?.... Dan zet hij den beker aan zijn mond en

proeft de wijn achter op de tong en laat eindelik de ganse inhoud als een vloeibare verrukking door zijn fijn bewerktuigde keel naar binnen glijden.... Zo ook doet de ware wijsgeer met het leven.... Maar wat zou men zeggen van den dwaas, die maar aldoor met het glas in de hand bleef staan, in beschouwing verdiept?.... Hij zou niet weinig de lachlust wekken en ik zou hem spoedig het glas uit de hand nemen en het zelf ledigen, uit vrees, dat het edele vocht eens mocht verschalen.... Het leven, lieve broeders, is daar, om, behalve wijsgerig beschouwd, ook nog geleefd te worden, en genoten, want het is inderdaad schoner, dan gij beiden ooit zult willen toegeven, omdat ge het nooit wel verstaan hebt.... Ik heb er niets tegen, zoals ge ziet, om er eens over mee te praten, maar slechts van tijd tot tijd, en dan nog liefst niet al te lang, want daarmee gaat zoveel tijd verloren, die beter besteed had kunnen worden aan het zingen van een goed lied....

De Pelgrim:
Maar als mens hebt ge toch gevoel van verantwoordelikheid.... Wat denkt ge u wel als uw plicht?.... Wat als uw plaats in de wereld?....

De Landsknecht

(vrolik):

Wat dikke woorden gij toch gebruikt! en wat ge een komiese vragen doet! Mijn plicht?.... Te zorgen, dat ik niet omkom, zolang ik daartoe geen neiging voel, en van het leven devotelik alles te nemen, wat het mij biedt.... En mijn plaats? (*Trekt een bedenkelik gezicht.*) Ja, mijn plaats!.... Dat is minder gemakkelik te zeggen.... Maar een ding is zeker: een plaats hebben moet ik, en als nu iemand op die plaats wil gaan staan, die zwakker is dan ik, werp ik hem op zij; is hij sterker bij toeval, dan zoek ik een ander plekje.... Dat is toch zeer eenvoudig?

De Kluizenaar:
Lost gij alles op deze wijze op, vriend?

De Landsknecht:
Weet mijn vrome vader een betere manier?

De Kluizenaar

(stroef):

Ik weet er in 't geheel geen.

De Landsknecht

(lachend):

Welnu, ziet ge wel! dan ben ik u toch voor, al ben ik niet zo oud van jaren!.... Want als wijsgeer wil men, gij hebt het al zo vaak herhaald, een oplossing, nietwaar? Een zo goed mogelike oplossing zelfs.... En de mijne, welnu, zij is goed, want zij is logies.... en zij is nogmaals goed, want men behoeft er zich niet om te beangstigen, maar kan er bij blijven lachen. Bij alles, wat redelik is, broeders, en werkelik

diepzinnig, kan men blijven lachen, met den lach van zijn kinderjaren.... Daarom ben ik zo jong, ondanks mijn baard....

Hij lacht luid, het hoofd achterovergeworpen. De Kluizenaar neemt de rol perkament van den grond.

De Kluizenaar:
Kunt gij lezen?

De Landsknecht

(overmoedig):

Zou er iets zijn, dat ik niet kan?

De Kluizenaar

(steekt hem de rol toe):

Welnu, lees dan dit gedicht, en zie of u het lachen niet vergaat.... En of dit niet redelik is en werkelik diepzinnig....

De Landsknecht

(neemt het perkament aan):

Zijt gij de dichter?

De Kluizenaar:
De dichter is dood.... Daar bij dien eik is zijn graf. Hij is hier, gebroken door het leven, aangekomen.... en na weinige dagen gestorven.. Het is zijn laatste woord, dat ge daar in de hand houdt.... zijn laatste snik....

De Landsknecht:
Ei!.... dat klinkt interessant zou ik menen.... Laat zien....

Hij rolt het perkament open en leest. De Kluizenaar en de Pelgrim zien hem aandachtig aan. Spoedig laat hij het blad zinken, en ziet de twee anderen aan met zijn zonnigsten glimlach.

De Kluizenaar:
Lees toch voort, landsknecht!.... gij lacht nog.... lees slechts voort....

De Landsknecht

(het blad neerleggend):

Ik dank u, vrome vader!.... ik weet al genoeg.... ik ken het genre, waarvan dit een specimen is.... O, ze kunnen zeer schoon zijn van stijl en van gebaar, deze gedichten.... schoon als uitbeelding van een houding....

En sommigen nemen met een buitengewonen ernst en natuurlikheid deze houding aan.... Maar, eilieve.... er is toch in het werkelike leven nog wel iets anders te zien.... O, die belangwekkende zwartgalligheid!.... Zal ik u eens wat zeggen? deze dichter was òf een aansteller, òf een lafaard, òf een dwaas!.... En in al deze gevallen ongetwijfeld beklagenswaardig....

De Pelgrim

(geërgerd):

Is iemand, die eerlik de mislukking van zijn leven opbiecht dan een dwaas, òf een aansteller, òf een lafaard?....

DE LANDSKNECHT

(gemoedelik):

Neen, de pelgrim, maar wel als hij zìjn leven, hèt Leven durft noemen!.... Deze heeft toevallig de kunst van leven niet verstaan.... zeker jammer voor hem.... maar dat geeft hem nog niet het recht, en zeker niet de plicht om te zingen:

'Zo lijkt het leven wel een trieste tocht....'

Zal ik u eens een gedicht voorlezen? Het is ook de laatste snik, of als ge liever wilt: de laatste lach van een dichter. Hij was wellicht niet

zo groot en zo diepzinnig als uw zanger, kluizenaar.... Hij was een landsknecht als ik en mijn trouwe vriend.... Een maand geleden is hij gevallen. Ik vond hem liggen in een halfdroge sloot.... een lemmet, een weinig breder dan het mijne, was hem in de zijde gedrongen.... die het gevoerd had, lag met gekloofden schedel broederlik naast hem.... Het gat was te groot en te diep. Hij is in zijn stroleger in onze tent langzaam doodgebloed, en moet zeker veel pijn hebben geleden.... Ik heb zijn laatste lied, dat hij dichtte den laatsten nacht.... Klinkt dit niet zeer ernstig?.... Wilt gij het horen?....

DE KLUIZENAAR:

Lees.

De Landsknecht haalt een stuk perkament uit zijn tas en leest op overmoedigen, zangerigen toon het volgende lied.

DE LANDSKNECHT:

Het leven was mijn enig lief,
Haar heb ik uitverkoren!
En alle meiskens hebben mij
Om haar verloren!

Ik heb gelegen in haar arm
Zo vele, zoete nachten!
En niemand kan het raden ooit
Hoe luid wij lachten!

Wij hebben in de zon gestoeid
En dansend rondgesprongen;
Wij hebben duizend lied'ren zoet
Tezaam gezongen!

Nooit heb 'k mijn lief genoeg gezien
In al die vele dagen:
Ik vatte al de schoonheid niet
Die d'ogen zagen.

Haar minne was mij als de wijn,
En ik was altijd dronken!
En daarom heeft mijn minnelied
Nooit vals geklonken.

Want alle lied'ren, die ik zong,
Was minnekout voor 't liefken!
En alle vreugd, die ik bedreef
Was vreugd om 't liefken!

Ik las de bloemen langs mijn pad
En liet den dwaas de doornen.
Ik heb mijn eigen deel gehad
Als uitverkoorne.

Reik, broeder, mij den beker wijn,
De dag is om, 'k ga slapen.
De zon was schoon, de hemel blauw....
Adieu, gij knapen!....

En hoor mijn laatsten goeden raad:
Mistrouw de somb're grijzen!
Lach tot het eenmaal avond wordt,
Den lach der wijzen!....

Hij bergt het lied weer in zijn tas en ziet lachend van den een naar den ander.

DE KLUIZENAAR

(somber):

En als het dan avond wordt?

DE LANDSKNECHT

(luchtig):

Welnu, dan gaat men slapen.... zoals hij deed....

DE PELGRIM:
En daarna?

DE LANDSKNECHT

(glimlachend):

Daarna?

DE PELGRIM:
Zeker, daarna!.... Is het niet mogelik, dat het eigenlike dan eerst begint? Is het laatste, het allerlaatste gezegd met het overmoedige woord: ‘dan ga ik slapen?’

DE LANDSKNECHT:
Dat weet ik niet, pelgrim!.... Maar in ieder geval is daar toch een deur, waar niemand ooit achter heeft kunnen zien, en die nog niemand ooit geopend heeft om er door terug te keren.... Waarom zal ik mij bezorgd maken om de duisternis van den aanstaanden nacht, zolang ik nog midden in den glorievollen dag sta?....

DE KLUIZENAAR:
En waarheen zal uw overmoedige adoratie van de lichtzinnigheid u leiden, vriend?

DE LANDSKNECHT

(lachend):

Naar hetzelfde eindpunt als uw mistroostige adoratie van de zwartgalligheid, vrome vader: naar de dood. Want beeld u niet in, dat gij vinden zult, wat gij zoekt met zoveel

vernuft en wanhopige volharding: gij zult niets vinden dan den dood.... Gij wacht hem hier af; de pelgrim zoekt hem met gebogen hoofd langs de wegen der wereld; ik ga hem tegemoet met een lachend gezicht, en als hij mij roept zal ik hem begroeten als een goed kameraad, en welgemoed met hem gaan: wie weet, wat hij mij voor nieuw schoon tonen zal, en welke nieuwe vreugden wij samen beleven zullen.

DE PELGRIM

(opstaande):

Ik begrijp u niet.... hier is een nieuw raadsel.

De Landsknecht

(lachend):

Ach! dat spijt mij! goede pelgrim.... maar spaar u de moeite de oplossing te zoeken: ik zal ze u zelf geven.

De Pelgrim:
Geef ze!

De Landsknecht

(plagend):

Nu nog niet.

De Pelgrim:
Wanneer dan?

De Landsknecht:
Als wij elkaar weer ontmoeten!

De Pelgrim

(twijfelend):

Wanneer zal dat zijn en waar?

De Landsknecht

(lachend):

Over luttel tijds, broeder, en aan de andere zijde van de deur!.... Nu moet ik voort.... ik praatte al te lang.... Maar uw gezelschap was goed, en al wat nieuw is, is belangwekkend en verkwikkend.

De Kluizenaar

(somber):

Er is niets nieuws.

De Landsknecht

(spottend):

Behalve nieuwe raadselen dan....

Hij zet zijn hoed op en gaat achter de kluis om zijn paard te halen.

De Pelgrim

(tot de Kluizenaar):

Ook ik ga heen, broeder.... Vaarwel!.... (*Tot de Landsknecht, die met zijn paard terug komt.*) Vaarwel broeder.... leef gelukkig....

DE LANDSKNECHT

(luchtig):

Maak u daaromtrent geen zorgen, pelgrim.... Waar gaat gij heen?....

DE PELGRIM:

De wereld is wijd en de wegen zijn vele....

DE LANDSKNECHT

(overmoedig lachend):

En alle zijn ze schoon en veel te kort.... vaarwel!.... Ik dank u, kluizenaar!.... tot weerziens.... (*Hij springt op zijn paard.*)

DE KLUIZENAAR

(groetend):

Vaarwel, broeders!.... God zij met u....

De Pelgrim beklimt, steunend op zijn staf, het rotspad, dat naar het gebergte voert, de Landsknecht rijdt het bos in. De Kluizenaar zit met beide handen onder het hoofd, de wenkbrauwen gefronsd, op zijn steen, en verzinkt in diep gepeins. Men hoort de zich snel verwijderende Landsknecht het volgende lied zingen:

DE LANDSKNECHT

(onzichtbaar):

Mijn zwaard is mijn heul,
En mijn paard is mijn vrind!
't Gedruis van den krijg
Is als 't lied van den wind!
Ik hou van den strijd
En ik hou van mijn paard!
Ik hou van den wind
En ik hou van mijn zwaard!
Halli-hi! Halli-ha! Halli-ho!

De Landsknecht is braaf
En zijn leven is schoon:
Want de lach is zijn dienst
En de liefde zijn loon!
Halli-hi! Halli-ha! Halli-ho!
Halli-hi! Halli-ha! Halli-ho!

Als de laatste klanken van het lied weggestorven zijn, zegt de kluizenaar zacht voor zich heen:

DE KLUIZENAAR:

Zo zoekt elk op zijn wijze.... Welke is de ware?.... En zal het einde niet voor allen zijn, onvermijdelik: een trieste ontgoocheling?

Hij schudt mistroostig het hoofd, neemt het grote hoek, dat hij in 't begin op den grond heeft laten vallen, weer op, zoekt, waar hij gebleven was, buigt zich over het blad, en verdiept zich in zijn studie. De wind suist door de blaren der bomen, de vink slaat luid en overmoedig zijn vrolik lied.

HET EINDE.

Bij de aanneming van de achturenwet

Wanneer wij jongeren, in oude geschriften lezen van den vreeselijken noodtoestand, waarin slechts luttele jaren geleden nog, de arbeidersklasse verkeerde, dan gruwen we van de bijna ongelooflijke dingen, daarin beschreven. Als een sombere hel van menschelijk leed doemt zwart op uit het verleden de ten hemel schreiende exploitatie van kinderen, de afbeuling van vrouwen, de ontzaglijk-zware, veertien-, zestienurige werkdag der mannen in gore fabrieken. Als een helsche verschrikking, een walgelijke fantasmagorie ondergaan we dan mede die afschuwelijke tijden van de opkomst van het kapitalisme, toen geheel ongebreideld de naakte zelfzucht, het meest brute egoïsme van de opkomende, op winst beluste kapitalistenklasse zich als een hongerig roofdier wierp op de weerlooze arbeiders, en met geweld alle menschelijkheid trachtte te ranselen uit dat groote leger bezitloozen, rechteloozen, die, als 'vrije' arbeiders, er erger aan toe waren dan de slaven uit de grijze oudheid, ze niet anders beschouwend dan als machines, die slechts behoorden te gehoorzamen aan hun meesters om de begeerde meerwaarde voort te brengen.

Zwaar, als een looden wicht, lag het leed, het niet af te wentelen leed en de ontzaglijke ellende van het kapitalisme op de schouders der arbeiders, de krachteloozen, arme ellendigen, de door hun harde meesters in onontkoômbare loonslavernij, in sombere, zwijgende weerloosheid terneergedrukten. Daar bestond voor hen niets van wat de beschaving der menschheid schonk. Geen licht, geen lucht, geen natuur, wetenschap of kunst, niets dan arbeid, zwaren, dierlijken arbeid.

Soms, als de honger àl te nijpend, de koude àl te fel, de levensellende àl te zwaar drukkend werd, dan rommelde het wel eens even in de zwarte massa dier poovere misdeelden, en ze waagden het, in brute, zelf-onbegrepen opstandigheid te grijpen naar hetgeen hun meesters te veel hadden geperst uit hun arbeid, uit hun afgebeulde, moede lichamen. Politie, militairen, ruitercharges en geweerkogels waren de middelen, waarmee de angstige bourgeoisie de door al te bittere ontbering uit de holen hunner achterbuurten gedrevenen telkens weer wist te bedwingen.

Het gelukte de bourgeoisie echter niet de menschelijkheid geheel en al te dooden in de massa der tot hun werktuigen verlaagde medeschepselen. Die bléef, vaak diep verscholen in de harten, en dreef de armen telkens weer tot den strijd tegen de wreede heerschersbent. Telkens terneergeslagen, richtte zij zich telkens weer op, steeds krachtiger en steeds moediger. En het Socialisme werd geboren! - Het Socialisme, bestemd om eens te heerschen over gansch de wereld, *werd geboren* in de duisternis van de krotten der armen! -

Het blijde licht van het Socialisme koesterde de moede leden der afgebeulde arbeiders en deed een ongekende blijheid en een stille vreugde stralen door het lichaam en tintelen in de oogen. Hun geslagen mensche-

lijkheid verzette zich, en ze klemden de tanden opeen en balden de vuisten, en maakten zich gereed voor den, hun waarlijk *opgedrongen*, klassenstrijd. De strijd van een afgebeulde, uitgezogen werkersklasse tegen een bende ondernemers, die in een weelderig leven van onnutte verspilling teerde op den arbeid van anderen, - die van deze bevoorrechting geen afstand wilde doen en zich schrap zette voor den strijd, waarin ze in 't eerst de machtigsten leken, zeker van de overwinning.

Maar het socialisme, de reactie van de zoolang verkrachte natuur, bleek niet te vernietigen. Sterker en sterker werd de kracht, en weldra kwam de tijd, dat het iets bereikte. Dat het eenige, o, zeer weinig slechts, maar toch eenige leniging bracht van den nood. Angstig voor die zwijgende, onlichamelijke, ontastbare en onvernietigbare, onweerstaanbare kracht, die het socialisme was in de harten der arbeiders, gaven de bevoorrechten af en toe iets van hun overvloed, stonden ze iets af van hun welvoorzienen disch, hopende het dreigende gevaar daarmee te bezweren. Maar juist daardoor wies de opstandigheid meest! - Elke kruimel voedsel meer maakte het proletariaat krachtiger; elke cent meer gaf het meer weerstandsvermogen, elke minuut minder arbeid was een minuut meer tijd voor den strijd! Zoo groeide het als een lawine groeit. -

Het eerste gemurmel van opstandigheid werd een geruisch, het geruisch wies tot een gerommel en dat werd al sterker en sterker en tenslotte barstte het uit in een donderend lied:

> Ontwaakt, verworpenen der aarde;
> Ontwaakt, verdoemden in 's hongers sfeer! -

En zij, die ontwaakten en zich gordden ten strijde, zij zagen al spoedig, dat hun allereerste leuze moest zijn:

> 'Acht uur, geen langer arbeidsduur.'

En het lied zwol tot een klaterende krijgsfanfare! - De ongeordende massa's voegden zich saâm tot een machtig leger; een machtig leger van strijdbare mannen, reeds gestaald in den strijd, en gewonnen aan kracht door hetgeen in dien strijd reeds van de onwillige bourgeoisie afgedwongen kon worden.

En het is een groote overwinning, die nu kan worden geboekt! Een forsche schrede verder op den weg naar het Socialisme is gedaan!

- De Wet op den achturendag is tot stand gekomen! -

* * *

Wij, jongeren, leven niet meer in die droeve tijden van vroeger. O, zeker, nóg leeft de arbeidersklasse niet, zooals ze *behoort* te leven en zooals dit zou *kunnen*, wanneer de maatschappelijke rijkdommen het algemeen ten goede kwamen. Nóg drukt zwaar de zorg voor het dagelijksch brood, - nòg schrijnen smarten, die hun oorzaak hebben in de kapitalistische klassenmaatschappij. Nòg leeft niet op de lachende aarde dat blijde menschdom, dat we zien in onze gedachten en dat eens zal geboren worden als de zon van het socialisme is opgegaan! - We wekken dan ook niet op tot tevredenheid en niet tot verslapping in den strijd, wanneer we constateeren, dat de zwartste tijden van het opkomende kapitalisme voorbij zijn, onherroepelijk geweken. Uit een logge, sombere en weer-

looze massa, een trieste slaventroep, die gemakkelijk door de heerschende klasse te regeeren viel en op te hitsen tegen de eerste strijders voor het socialisme, is nu gevormd een strijdbaar leger, goed gedisciplineerd, de blijde flonkering van een heilig idealisme in de oogen der strijders. Ze leven niet meer in de diepe ellende van weleer. Hun verstand is gescherpt, hun gevoelen verdiept, ze zijn zich zelf bewust geworden van wat hun nog ontbreekt. Eenigszins hebben ze reeds deel aan wat vroeger alleen en uitsluitend tot de voorrechten der bezittende klasse behoorde. Eenigszins; zeer weinig, maar genoeg om te weten, waarvóór ze verder te strijden hebben.

Eertijds was het nog diepe, zwarte nacht, door geen lichtstraal verhelderd, en slechts enkele stille stemmen waagden het te fluisteren van den blijden dag, die komen zou. - - - - - - - - - - -

Nu staren wij, jongeren, reeds hoopvol naar het blijde licht dat aan den wijden horizon aangloeit en ons de spoedige komst belooft van den stralenden dag van het Socialisme. - - - - - - - - - -

Toen de geschoolde, geharde, ervaren strijders en leidslieden van thans, gelijk wij nu, als jongeren stonden in het leven en traden in den strijd, moest het proletariaat nog veroveren op starre en hartelooze tegenstanders de meest elementaire levensbenoodigden. Het moest allereerst nog *genoeg te eten* bekomen!

Nu *zijn* deze eerste levensbenoodigdheden verkregen, in en door den strijd voor het Socialisme.

En de tot standkoming van de wet op den achturendag zij ons, jongeren, een teeken van het afsluiten van een bepaald tijdperk en het intreden van een nieuw.

Na langen en zwaren strijd heeft de arbeidersklasse zich nu weten te veroveren den noodzakelijken vrijen tijd. Niet meer, als een slaaf, den ganschen dag geklonken aan zwaren, geestdoodenden arbeid, zal zij nu gaan betreden het veld van wetenschap, van kunst, van al wat onze tegenwoordige beschaving ons geven kan, en wat tot nog toe slechts genoten werd door een kleine klasse van maatschappelijk bevoorrechten. Zij zal voorlichting behoeven; haar zal de weg gewezen moeten worden, *hoe* te genieten van wat nu haar eigendom worden gaat, maar al zeer spoedig zal zij die weten, en zal ze grijpen naar meer, steeds meer, en zal haar geheele onweerstaanbare kracht gericht worden op de verkrijging van die maatschappij-inrichting, die alleen geven kan het grootst mogelijke geluk aan het grootst mogelijke aantal: de socialistische!

Deze wet luidt in de komst van het Socialisme! -

De ouderen deden het proletariaat ontwaken, zijn ketenen slaken, en voerden het uit de donkere holen der dienstbaarheid het gouden licht van de vrijheid tegemoet. De grootste hinderpaal voor de komst van het Socialisme is gevallen. Aan ons, jongeren, het nu blijde tegemoet te: gaan, frisch en krachtig en met vreugde in 't gemoed. Aan ons haar pad te effenen en te bestrooien met fleurige bloemen! -

Dat de jongeren dan hun taak begrijpen! -

A. 20. 7. 1919.

G.J. ZWERTBROEK.

Een enkel woord over maatschappelijke opvoeding

Wij, arme menschen van dezen tijd, we kunnen ons onmogelijk de toestanden voorstellen, die op aarde zullen heerschen in den tijd, waarnaar alle idealisten reikhalzend uitzien.

Wanneer de menschheid eenmaal in waarheid vrij zal zijn, niet langer onderdrukt door politieke overheerschers, niet langer gekneveld door economische machthebbers, dan zal zich een leven ontwikkelen, zoo schoon, dat wij er ons nu geen idee van kunnen vormen. Te midden van een materieele overvloed zal de individualiteit van elken mensch zich dan kunnen ontplooien en ieder zal een waarlijk menschelijk leven leiden, dat in vergelijking met het leven uit onze dagen een leven van goden zijn zal.

Wanneer we om ons heen zien bemerken wij hoe bitter weinig er onder de huidige maatschappelijke verhoudingen van elks natuurlijke geaardheid terecht komt. Slechts een zeer enkele komt er dragelijk af en is in staat in vrijheid zijn persoonlijk leven te leiden; verreweg de meeste menschen zien zich echter verplicht, onder den druk der omstandigheden, hun leven, hun goddelijk leven, te verprutsen en te verknoeien. Ik spreek nu niet eens van de jammerlijke massa van het lompenproletariaat, dat gedoemd is tot een leven zonder eenige vreugd, zonder eenig licht, zonder ook maar één moment van waarlijk genot. Ik spreek van hen, die onder minder treurige omstandigheden verkeeren, die niet dagelijks in onzekerheid leven of zij zich wel de allereerste levensbehoeften kunnen verschaffen, maar wier leven toch leelijk is door gebrek aan gelegenheid een eigen persoonlijkheid op te bouwen en tot uiting te brengen. De inrichting der maatschappij dwingt ons voor ons dagelijksch onderhoud werk te verrichten, dat ons in het gunstigste geval, niet in voldoende mate interesseert, dikwijls tegenstaat of tegen is gaan staan door de afmattende verplichting en de eindelooze herhaling. Het grootste gedeelte van ons leven brengen we dus door in bezigheid, die, - weer in het gunstigste geval, - buiten ons innerlijk leven omgaat. Deze bezigheid drukt dan nog zijn stempel van vervelende moeheid op den weinigen vrijen tijd, die ons is gelaten om ons eigen baas te zijn; zoodat we zeker wel met recht mogen zeggen, dat van een mooie individueele uiting geen sprake kan zijn.

Wanneer in een betere samenleving de arbeid vrij is, zal ieder mensch in de gelegenheid zijn, dat werk te verrichten, dat hem krachtens persoonlijken aanleg het liefst is. Hij zal dat werk zelf kiezen en zelf zal hij bepalen, hoe hij het verrichten zal. Met geheel zijn wezen zal hij zich dan aan dat werk kunnen geven en dat werk zal niet meer zijn een vermoeiende, drukkende verplichting, waarvan men probeert zoo spoedig mogelijk verlost te worden, maar het zal bij hem behooren, zooals het kloppen van zijn hart en het stroomen van zijn bloed bij hem behoort.

Het zal een natuurlijke levensfunctie zijn en tegelijk zijn spel en zijn vermaak en zijn kunst, zijn godsdienst en zijn wijsheid. In het dagelijksch leven en het verrichten van zijn werk, zal de mensch alles vinden, wat wij nu tevergeefs zoeken en najagen in onze ingewikkelde maatschappij.

Het is duidelijk, en vooral in deze revolutionaire dagen valt dit in het bijzonder op, dat wij nog ver verwijderd zijn van de verwezenlijking van deze gouden toekomstdroomen van het socialisme. Eenige geslachten zullen er nog overheen gaan alvorens de menschheid dezen gelukkigen tijd beleeft. En, al hooren we thans ook hoe in verschillende landen de socialistische republiek is uitgeroepen, de vorming van een socialistische maatschappij wacht op een geslacht, dat verder is dan het onze. De liefde voor den arbeid om den arbeid zelf, kunnen wij, versufte slachtoffers van het kapitalistisch systeem, niet meer voelen, evenmin als ons ooit is aangeleerd het verantwoordelijkheidsgevoel, dat ons aanspoort te werken voor de gemeenschap. Wij behooren, zooals de ‘Gast’ uit William Morris' ‘Nieuws uit Nergensoord’ werd toegevoegd, te zeer tot de ellende van dezen tijd en wij zouden, plotseling overgeplaatst in een betere samenleving met ons zelf geen weg weten en ons ongelukkiger voelen dan ooit te voren.

De nieuwe samenleving dient voorbereid te worden; het daarin toegepaste systeem van voortbrenging en verdeeling der maatschappelijke rijkdom moet langzaam groeien. Zooals in de jaren voor de Fransche revolutie van 1789 het kapitalisme was opgekomen en slechts wachtte op de verovering van de staatsmacht om zich volkomen te ontplooien; zoo moet ook nu de socialistische productie-wijze zich ontwikkelen, totdat de tijden rijp zijn voor een sociale omwenteling, die het kapitalisme zal doen vallen, het privaat-eigendom van grond en arbeidsmiddelen opheft, en de nieuwe productiewijze algemeen invoert. Hoe beter de voorbereiding is geweest, des te minder gewelddadig zal de omwenteling plaats kunnen grijpen.

Zijn dan de revolutionaire bewegingen, die op het oogenblik in Rusland, Duitschland en Hongarijë plaats vinden, voorbarig? In zekeren zin wel. Het ligt niet in mijn bedoeling iets af te doen aan de waarde van deze bewegingen; alleen wil ik er op wijzen, dat, indien het den socialisten gelukt, tenkoste van veel menschenlevens, meester te blijven van het bewind, dan zullen zij er toch niet in slagen binnen afzienbaren tijd een socialistische gemeenschap te voorschijn te ‘maatregelen’, want dat is even onmogelijk als zij is te veroveren met revolvers en handgranaten.

De groote massa der menschen van onze dagen is door het kapitalisme besmet en denkt en gevoelt geheel kapitalistisch. Een ieder poogt zooveel mogelijk te ontvangen voor zoo weinig mogelijk arbeid en huldigt het systeem van uitbuiting van economisch zwakkeren. De leiders van ondernemingen op het gebied van landbouw en industrie, van handel en verkeer werken niet om te voorzien in de bedoefte van de verbruikende gemeenschap, maar zijn slechts bedacht op winst. Fabrikanten produceeren niet om de menschheid te helpen aan het dagelijksch benoodigde, maar overstroomen de wereldmarkt met hun leelijke, smakelooze prullen en producten van inferieure kwaliteit. Handelaars zijn geen noodzakelijke tusschenpersonen en organisators van de wereldproductie,

doch werpen zich overal op om iets te verdienen, zonder ook maar eenigszins de waarde der verbruiksartikelen te verhoogen. Zij zenden hun waren dikwijls zonder eenige logische reden van het eene werelddeel naar het andere en laten ze liever bederven of vernielen, dan ze zonder winst aan arme hongerlijders af te staan. Ondernemers van scheepvaarten spoorwegmaatschappijen bepalen zich niet tot het overbrengen van de voortbrengselen van het eene land naar het andere, maar leggen hier een indirecte belasting op, die de verbruiker moet betalen om de dividenden voor de aandeelhouders mogelijk te maken.

En de arbeiders werken ook niet uit zuivere lust tot werken en tot voortbrengen, het is absurd dit ook maar een oogenblik te veronderstellen, hen drijft alleen de nood. Zij moeten werken om zich zelf en de hunnen het leven mogelijk te maken en pogen, zoo zij daar maar even de kans toe zien, een deel van dien last over te dragen aan anderen.

Ook het werken der socialistische vakorganisaties is kapitalistisch en zij handelen in de practijk op volkomen dezelfde wijze als de ondernemers, alleen in tegengestelde richting. Terwijl het den ondernemer er om te doen is zooveel mogelijk prestatie te verkrijgen tegen zoo weinig mogelijk tegenprestatie in den vorm van loon, is de, even kapitalistische bedoeling der arbeidersorganisaties voor hun leden zooveel mogelijk loon te veroveren voor zoo weinig mogelijk arbeid.

Dit kapitalistische in de thans levende menschen te vervangen door een communistisch gemeenschapsgevoel lijkt mij een onmogelijk werk. ‘De evolutie der menschen gaat langzaam’, zei Oscar Wilde zeer terecht en jaren van opvoeding zijn noodig om de verandering tot stand te brengen. Begrijpen de huidige socialistische leiders in de landen, waar de revolutie uitgebroken is, hun taak goed, dan zullen zij zich aan dit opvoedingswerk wijden, en zoo trachten het volk dat, althans in Rusland en Hongarije, vreemd staat tegenover de socialistische gedachte en alleen in grooten haast zijn heil zocht in bolsjewisme en communisme, te leiden naar het land van de vrijheid.

In nog burgerlijk geregeerde landen, als het onze b.v. behoeft niet gewacht te worden op het oogenblik dat een socialistische regeering aan het bewind is. Wel wil ik de nuttigheid en de noodzakelijkheid van de uitbreiding van den invloed van het volk op de regeering gaarne erkennen, maar het lijkt mij een verkeerde politiek om zich blind te staren op wat thans in Midden- en Oost-Europa gebeurt, en vol ongeduld te wachten op het oogenblik, dat ook hier het proletariaat de bourgeoisie de staatsmacht uit handen neemt.

Ook onder deze omstandigheden is veel te doen voor de zoo noodzakelijke sociale opvoeding. Men kan een onbloedige en zeer succesvolle sociale revolutie voorbereiden en daarmee zal de menschheid zeer gebaat zijn.

Voornamelijk langs twee wegen denk ik dat die opvoeding mogelijk is.

De eerste weg is die, welke door de vereeniging ‘Gemeenschappelijk Grondbezit’ wordt voorgestaan. Het doel van deze vereeniging is het bevorderen van productieve associatie van arbeiders. Wanneer de arbeiders, in wie het socialistisch sentiment het sterkst is, en die het vurigst verlangen zich te bevrijden uit het stelsel van loonslavernij, zich vereenigen tot kameraadschappelijk werkende productie-vereeni-

gingen, dan kunnen zij in deze kapitalistische maatschappij oasen vormen van den toekomstigen socialistischen vorm van bedrijfsleven. Zij kunnen de wereld toonen, dat het mogelijk is te werken zonder een uitbuitenden ondernemer en dat zij best zelf een bedrijf kunnen leiden. Zij kunnen den parasiteerenden patroon uitschakelen en zelf de volle opbrengst van hun arbeid genieten. Wel zijn ze nog verplicht hun grondstoffen te betrekken uit de kapitalistische maatschappij, en is deze ook hun voornaamste afnemer, bij uitbreiding van de socialistische werkwijze over alle takken van bedrijf, wordt dit bezwaar meer en meer opgeheven.

Een eenigszins onsympathieke zijde van deze wijze van socialistische verovering van het bedrijfsleven is, dat de arbeidersklasse op deze manier feitelijk de z.g. eigendomsrechten van de bezittende klasse 'afkoopt.' Want de arbeiders moeten hun socialistisch bedrijf oprichten uit eigen middelen en zijn verplicht een deel der winst voor uitbreiding te reserveeren. Overigens is dit wel een doeltreffende methode van opvoeding tot de nieuwe productie-wijze, die echter voorloopig alleen door zelfstandige en opofferingsgezinde arbeiders beoefend zal worden, want de practijk heeft geleerd, dat het werken in zoo'n productieve associatie niet altijd voordeeliger is, dan het werken in kapitalistische ondernemingen.

De tweede opvoedingsmethode, waarop ik de aandacht wilde vestigen, zal meer door de georganiseerde arbeiders in het algemeen kunnen wordentoegepast. Het is die van democratiseering van bestaande bedrijven.

Ook van modern-democratisch-kapitalistische zijde hoort men hierover in den laatsten tijd spreken. Zoo hield de heer Treub, de leider van den Economischen Bond in de Tweede Kamer op 6 December van het vorige jaar een rede, waarin hij zei, dat de Economische Bond zich gesteld had 'op dit standpunt, dat de autocratie in fabriek en werkplaats zoo spoedig mogelijk plaats moet maken voor democratische organisatie ook in het bedrijfsleven.' (Handelingen blz. 626). Doch het spreekt van zelf, dat van deze zijde een geheel ander doel beoogd wordt, dan wanneer socialisten streven naar economische democratie en daarmee bedoelen een geleidelijke overgang tot het beheer der ondernemingen door de werkers zelf. De kapitalisten grijpen deze democratiseering aan als middel om de onrust, die op het oogenblik het economisch leven kenmerkt op te heffen en voor den kapitalist meer zekere verhoudingen te scheppen. De arbeiders konden het echter wel eens zoo opvatten, dat dit middel erger bleek te zijn dan de kwaal.

Het sluiten van collectieve arbeidscontracten, die de medezeggingschap der werknemers, welke de heer Treub in het particutier bedrijf in beginsel onbeperkt toelaatbaar, in overheidsdienst beperkt zeer noodig achtte, moeten regelen, zal zeker eenige rust in het bedrijfsleven geven. De werkgevers moeten er echter niet op rekenen, dat de arbeiders tevreden zullen zijn, wanneer zij mee mogen praten bij het vaststellen van hun loon en van den arbeidsdag en van de verdere voorwaarden waaronder gewerkt zal worden, en misschien iets in het midden mogen brengen ten opzichte van de inrichting der fabrieken. De arbeiders zullen ook nog andere eischen stellen. Overneming der productie is niet voor niets een der leuzen, en wel de eigenlijke socialistische van de vakbe-

weging geweest, en het wordt meer dan tijd, dat van deze leuze in de practijk iets terecht komt. En daarom zullen de arbeiders medezeggingschap eischen in het beheer der ondernemingen, in den geheelen gang van zaken. Zij zullen hun vertegenwoordiging eischen in bestuursvergaderingen, om daar invloed uit te oefenen, zoowel op het commerciëele als op het technische deel van het bedrijf. Zij zullen gehoord willen worden bij het vaststellen der jaarlijksche balans en winst- en verliesrekening en zullen publiciteit eischen van alle gegevens de onderneming betreffende.

En de bezittende klasse zal aan deze eischen moeten voldoen, zij het ook na harden strijd. Zij zal moeten zien hoe haar macht in het economisch leven, die zoo zeer in strijd is met de democratische gedachten, welke alom veld winnen, overgaat op de werkers, de hoofd- en handenarbeiders, de voortbrengers van alle rijkdom. De onrechtvaardige arbeidslooze opbrengst van haar bezit zal verminderen, doordat de arbeiders niet zullen toestaan, dat van de winst hooge dividenden aan de niet-werkende aandeelhouders in de ondernemingen worden uitgekeerd, en daarmede zal de waarde van dit bezit dalen. Het stelsel van financiëele feodaliteit, waaronder we thans gebukt gaan, zal meer en meer worden ondermijnd.

Behalve deze beide wegen zijn er natuurlijk nog tal van andere, waarlangs de arbeidersklasse kan optrekken naar de nieuwe samenleving. Voor de komende jaren zullen deze twee echter van veel beteekenis zijn, niet in het minst omdat te voorzien is, dat parlementaire colleges verschillende deelen van hun werkzaamheden zullen afstaan aan organisaties in het economische leven als vakverbonden en werkgeversvereenigingen.

Hoe de geleidelijke omzetting van de kapitalistische maatschappij in een socialistische in de practijk precies zal plaats vinden, is een kwestie, waarvan we de oplossing het veiligst aan de practijk zelf kunnen overlaten. Allerlei vraagstukken zullen aan de orde gesteld worden en dagelijks zal men moeilijkheden te overwinnen hebben. Verkeerd zou het zijn te vervallen in de fout van vroegere utopisten als Fourier b.v., die in zijn geschriften ‘dadelijk een volkomen afgerond plan, een goed sluitend stelsel’[1)] aanbood, en de menschheid uitnoodigde daar maar in te springen en gelukkig te zijn! Langzamerhand zal er meer perspectief komen en steeds meer oogen zullen open gaan voor de gouden toekomst. In het volle leven staand, maling hebbend aan politiekers van diverse pluimage, die slechts oog hebben voor hun stemmencijfer, zullen wij, ons doel steeds helder voor oogen, werken aan de maatschappelijke opvoeding van ons zelf en van de geheele menschheid tot de gemeenschap van vrije, zelfstandige individuen, op rechtvaardigheid en onderlinge samenwerking gebaseerd.

J.W.F. SLIGTING.

1) Quak, De Socialisten, deel II pag. 134.

Naschrift.

Wij plaatsen het artikel van de heer Sligting omdat het op duidelike wijze enkele der gewichtigste problemen van deze tijd naar voren brengt, Wij zijn het evenwel met zijn oplossing daarvan voor minstens 50% niet eens. Zeer juist geeft hij ons inziens aan, hoe de huidige arbeidsverdeling moordend is voor de individualiteit van de mens en de volle ontplooiïng van zijn wezen belet. Eveneens sluiten wij ons aan bij zijn opmerking, dat niet alleen de bezittende klasse kapitalisties denkt, maar dat ook de arbeiders in de kapitalistiese denkwijze zijn opgegroeid, dat ook de vakvereenigingen 'kapitalisties' moeten werken, al is het dan in tegengestelde richting.
Niet-communnisties lijkt ons beter uitgedrukt. Ook zijn wij het eens met de heer Sligting, wanneer hij, juist door dat tekort aan communisties denken bij de grote massa, wat scepties is in zijn verwachtingen van de grote revolutionaire beroeringen dezer dagen voor het dadelik vestigen eener socialistiese gemeenschap. Hij heeft evenwel in zijn stukje (en moeten wij uit de tirade tegen 'de politiekers van diverse pluimage' afleiden: *met opzet*?) niet gesproken over de scholing in socialisties denken, die het gevolg is van de agitatie der sociaal-demokraten, die de heersende klasse niet alleen aantastte in haar politieke machtspositie, maar ook voortdurend de ellende van het kapitalisties systeem aan de arbeiders in haar oorzaken en gevolgen blootlegde. De door de heer Sligting en ook door ons nodig geachte evolutie der denkbeelden heeft reeds voor een zeer belangrijk deel plaats gegrepen en zonder de niet genoeg te betreuren verdeeldheid der socialisten onderling en de schandelike tegenwerking der Entente zou door de socialisties geschoolde voorhoede der arbeiders, zooals die op dit ogenblik in alle moderne landen bestaat, in Oost- en Centraal-Europa reeds heel wat meer op het gebied der socialistiese omvorming der samenleving zijn bereikt dan tans.

De methode van productieve associatie, zooals de heer Sligting die aangeeft, als middel van socialistiese verovering van het bedrijfsleven kan ons allerminst bekoren. Het zal hem bekend zijn, dat al de pogingen daartoe aangewend door lieden, die zeker boven het gemiddeld peil van verantwoordelijkheidsgevoel en goede trouw stonden, volkomen zijn mislukt. Deze socialistiese oase's werden heel spoedig weer door het woestijnzand der kapitalistiese maatschappij weggevaagd. De heer Sligting gaat voorts wel wat heel licht heen over de ook door hem gevoelde principiële bedenkingen tegen deze eerste door hem aanbevolen methode, dat men n.l. verplicht blijft grondstoffen (en gereedschappen en.... kapitaal!) uit de kapitalistiese maatschappij te betrekken en dat men zijn produkten wederom op de kapitalistiese warenmarkt moet brengen. Hij vergeet *het kapitaal* te beschouwen als een wereldomvattend *geheel*, waaraan het een kleine groep wel kan gelukken zich door vrijmaking van een *persoonlike* broodheer *schijnbaar* te ont-

trekken[1)], maar waaraan zij in wezen en werkelikheid onderworpen blijven en waardoor er dus van ‘socialisme’ in economiese zin geen sprake is bij dergelike ondernemingen. Maar bovendien, de heer Sligting wil daarvoor alleen de zelfstandige en opofferingsgezinde arbeiders in aanmerking doen komen. Het komt ons voor dat het nog al moeilijk zal zijn de zelfstandigheid en de opofferingsgezindheid van de adspirant-communisten te onderzoeken. Wie zal hen rechten? Het gevaar lijkt ons, mede met het oog op de praktijk, die wij van dergelike ondernemingen reeds kennen, allesbehalve denkbeeldig, dat buiten de zelfstandigen en de opofferingsgezinden, ook in de maatschappij geestelik-mislukten, half-bakken idealisten, onberedeneerd-verbitterden en teerhartige dromers zich (overigens zeer begrijpelik) tot de communistiese oase's zullen voelen aangetrokken en daar ook zullen binnendringen. Overigens zijn we nog van oordeel, dat de zich in deze oase's terugtrekkende zelfstandige en opofferingsgezinde arbeiders beter deden hun volle kracht te geven aan de volle bevrijdingsstrijd hunner klasse in zijn drievoudige verschijningsvorm van politieke-, vak-, en coöperatieve beweging, die alle drie de tweeledige taak vervullen van de arbeidersklasse geestelik en moreel tot het socialisme op te voeden en tevens in een taaie strijd met de heersende klasse politieke en economiese hervormingen af te dwingen, die de weg bereiden naar het socialisme en die, meer dan vaak begrepen wordt, wezenlike onderdelen vormen van de socialistiese toekomststaat. Veel meer dan van de productieve associatie gaat van de door arbeiders geleide coöperatieve verbruiksvereniging een maatschappelik opvoedende kracht uit. Zij schakelt een der meest onproductief geleide takken van het handelsstelsel, de kleinhandel, volkomen uit en leert de arbeiders het zakendoen en het geven van leiding in het productie- en distributieproces, zonder dat al te boven-normatieve eisen behoeven te worden gesteld aan zedelike en geestelike kwaliteiten, zooals dat bij de productieve associatie het geval is.

De omvang van dit naschrift staat ons niet toe, de zinspeling op uitbreiding door reservering van een deel der winst eens nader te bekijken. Alleen zij dit in het midden gebracht, dat juist het communisties karakter der productieve associatie bij uitbreiding in gevaar wordt gebracht door de noodzakelik sterkere differentiëring van werkzaamheden en de mogelijkheden van afzet der producten in de kapitalistiese maatschappij. De heer Sligting veroorlove ons een verwijzing naar Bernsteins: ‘De voorwaarden tot het socialisme’, pag. 102 e.v.

De twede methode door de heer Sligting aangeduid als de demokratisering der bedrijven heeft, als onderdeel van de eigenlike socialisering der bedrijven onze volle instemming. Het komt ons slechts voor, dat de heer Sligting te zeer het oog gevestigd heeft op het engere belang der arbeiders in hun afgesloten bedrijf, misschien als gevolg van zijn

1) *a.* En dit zal ook wel een der mededrijfveren zijn van hen die zich tot gemeenschappelik voortbrengen aaneensluiten.
b. Hierdoor kan ook een coöperatieve verbruiksvereeniging haar arbeiders slechts weinig meer dan de hoogstgeldende lonen uitkeren. Zij bestaat dan ook niet voor haar arbeiders, tegenover wie zij slechts gehouden kan zijn de in het raam van het kapitalisme zoo gunstig mogelike voorwaarden te scheppen, maar zij bestaat voor haar leden.

sympathie met de productieve associatie. Buiten en behalve werkgevers en werknemers zijn er ook nog zoo iets als consumenten, wier belangen door een eenzijdig, o zoo demokraties arbeidskontrakt, ja door een zuivere productieve associatie in een zeker bedrijf enorm geschaad kunnen worden. Hier zijn Staat, Provincie en Gemeente de aangewezen lichamen om regelend op te treden in het algemeen belang. De demokratisering der bedrijven en het overnemen daarvan door de arbeiders heeft eerst algehele socialistiese betekenis, indien het ook waarlik geldt *de* bedrijven, en dan nog blijft voor de Staat over, als orgaan van de totale gemeenschap, de hoegrootheid der productie in verband met de behoefte vast te stellen en eveneens de distributie der grondstoffen en de distributie der eindprodukten te regelen.

KOOS VORRINK.

Acht-urendag

Voor Vader.

Acht uur werken per dag. Vijf en veertig uren per week....

Dat had je niet gedacht, vader, dat je dit nog beleven zou! Je hebt me zo dikwels gezegd, dat het onmogelik was, omdat het te mooi zou zijn: dat je met acht uren werken per dag genoeg zou kunnen verdienen om van te leven. *Wij* hebben dat nu bereikt. Ik weet wel, dat je denkt: 'hij schept weer op' en dat je je eigen partij de eer zult geven, maar dat komt er niet op aan: de acht-urendag is er en ik weet: *wij* hebben hem gebracht. En wij zullen nog meer brengen, wacht maar....

Jij, vader, zult niet meer veel en echt genieten van deze overwinning. Voor jou komt ie te laat. Jij bent gebroken en versleten. De fabriek en het leven onder de zware druk van eeuwigdurende kommer en ontbering hebben je krachten gesloopt, en nu ben je een wrak. Je bent even in de zestig, maar je bent volkomen op, de fabriek heeft al je krachten uit je gezogen en je bent een verschrompeld, mager, gebogen mannetje, kleiner dan voor tien jaar, en je wordt elk jaar weer een stukje kleiner, je groeit naar de grond, vader. Het juk begint zwaar en zwaarder te drukken en je verzwakkende, smalle schouders buigen zich àl dieper, en toch moet je nog jaren voort.... Maar die laatste jaren zal je acht uren per dag werken en Zaterdagsmiddags zul je bij moeder zitten en je pijp roken, verwonderd over je vrijheid, genoegelik, net of 'et Zondag is. En in je kinderlik geloof zullen jullie God danken voor zijn goedheid, en je zult er niet aan denken, dat je God dankt voor het socialisme. Dat hoeft ook niet, het socialisme wil voor de taaie, gebogen zwoegers wel ploeteren ook zonder dank.

Acht uur werken per dag!....

Het is bijna niet te geloven.... Vroeger, vader, toen ik nog een kind was, zag ik je even 's middags aan tafel, bij het eten. 's Morgens was je om half zes de deur uit gegaan met je brood en je drinkenskruik. Je kwam om half een thuis en om een uur ging je weer heen. Dan zag ik je niet meer vóór de volgende middag, want je kwam eerst om half negen thuis 's avonds, en dan sliep ik al weer, in m'n ijzeren ledikantje onder de pannen, in een hoek van de zolder, waar al die heerlike afgedankte dingen zwierven, weet je 't nog?.... Van 's morgens zes tot 's avonds acht.... Het was niet eens veel, veertien uur, en daar ging twee uur schafttijd af, dus was het maar twaalf uur werken. Buurman werkte een uur langer in de smederij, niewaar? Die begon om half zes en eindigde om half negen, ongerekend de overuren!....

Soms vergat je 's middags je boterhammenzakje wel eens, vader, en dan mocht ik dat naar je toe brengen. Je had een heel kwartier, van kwart over vijf tot half zes, om je brood te eten. En dan kwam ik tegen vijf uur en ik vroeg aan de portier of ik zelf de boterhammen even naar je brengen mocht. O, ik was *trots*, dat jij daar werkte en ik liep dapper tussen die snorrende en stampende machines door, langs de zingende

lintzaag en de huilende schaafbanken. En daar in die stoffige hoek bij het raam, vlak bij de gierende, snerpende cirkelzaag met z'n vreselike, gebogen tanden, die zo graag in mensenvingers beten, daar vond ik je. Je droeg toen al een bril. In je haren en in je wenkbrauwen, je snor en je baard vlokte het geelgrijze stof van de fabriek, dat overal in de lucht was, dat je inademde bij wolken, dat in dikke raggen aan de zolderbalken hing en de ramen ondoorzichtig maakte. Je stond, half zittend, te leunen tegen een schuin bankje en voor je snorde een boor met razende snelheid rond. Slingerend liep de riem van de boor naar ‘de poelie’ boven je hoofd, vlak langs je haren en dat vond ik wel wat griezelig, omdat ik zo dikwels hoorde, dat er iemand ‘door een riem gegrepen’ werd, wat altijd armen en benen, soms het leven kostte. Je boorde.... In je handen had je een soort mal een daar lag een ‘blok’ in, meest een bezemblok. Die duwde je tegen de snorrende boor en knorrend gleed die in het hout, wierp ritselend het uitgeboorde, schroefvormige krulletje er uit, en boorde dan z'n blinkende tand weer op een nieuw plaatsje in het blok.... Je was een goed boorder, vader, ik weet nog, hoe je met trots vertelde, dat verschillende bezemfabrikanten alleen blokken wilden, die jij geboord had, omdat je zo geweldig knap was in het geven van de juiste richting aan de verschillende rijen gaatjes.... Je was een goed boorder.... 's Morgens om zes uur begon je boormachine te snorren en jij duwde er je eerste blok tegenaan. En je boorde gaatje na gaatje, blok na blok.... Ik vond dat prachtig, in m'n kindergedachten was je een held, arme slaaf! De blokken vielen naast je kleine machine en een jongen stapelde ze op.... ik was jaloers op die jongen, die deel had aan je werk, deel aan het werken en snorren en huilen van de fabriek, die ook mij wachtte en waar ik naar verlangde.... Je boorde, tot half negen. Dan slokte je gauw gauw je brood door en om kwart voor negen begon je weer te boren.... De blokken vielen naast je en de jongen stapelde ze op tot een muur, honderden na honderden.... Om half twee 's middags begon je weer tot kwart over vijf en dan nog eens tot acht uur 's avonds. Je boorde maar, vader, je boorde maar. Dag in dag uit boorde je gaatjes, het ene voor, het andere na, duizenden en duizenden per dag, en nooit deed je wat anders. Week na week, maand na maand, het ene jaar in, het andere jaar uit.... twaalf uren per dag, van 's morgens zes tot 's avonds acht. Je boorde gaatjes in blokken, bezemblokken, rrrr! rrrr! rrrr!.... alweer drie gaatjes.... jaren en jaren achtereen, tien, twintig, dertig jaar achtereen boorde jij gaatjes, met de machine, die vlak voor je snorde, met z'n blinkende boor en z'n slingerende riem, in de razende herrie van de gierende, huilende, zingende en snerpende zaag- en schaaf- en ponsmachine's, de draaibanken en de nijdig-stotende frase-bank.... Jij vader, was zelf een stille machine, die gedachteloos, weerloos maar je blokken tegen de boor duwde, rrrr! rrrr! rrrr! de uren door.... een mensenleven lang....

En dan verdiende je elf gulden in de week. Daar mocht je er een van houden, als het kon, en dan kocht je op de markt boeken - want je had waarachtig nog lust in lezen als je thuis kwam van die ellendige, razende fabriek.... Later werkte je per stuk en dan verdiende je wat meer. Maar toen je machine verbeterd werd en toevallig een tijdlang het hout wat zacht uitviel, en je wel vijftien gulden per week haalde, toen verminderde ‘meneer’ het stukloon en je moest nog wat harder

stompen om je ouwe elf gulden te halen. Ik weet nog, hoe je kwaad was en dreigde, maar de patroon beweerde, dat je geen slaaf was en dat het je vrij stond ‘op te donderen’, als het je niet beviel.... Je was toen al op leeftijd, vader, en je berustte, tandenknarsend, maar je berustte, en je werkte je lijf en je ziel nog een beetje meer kapot.... Toen voor het eerst, ik was nog maar een jongen, ontwaakten vage gedachten in mij over ‘mensenrechten’ en over uitbuiting van machtelozen. Je ziet, ik moest wel socialist worden, vader, jou eigen leven was daar borg voor!....

Een paar malen was er gezelligheid in huis, door de week, omdat je niet werkte, vader. De ene keer was je boor gesprongen en een stuk er van was dwars door je hand gegaan. Je had wel erge pijn, maar dat luwde gauw en bovendien, je was een man, een arbeider, en je bleef kalm, je was bleek, maar je glimlachte. Een andere maal was er een blok hout van de cirkelzaag gevlogen en had je tegen je hoofd getroffen. Toen was je ook een tijd thuis. Meer ongelukken heb je niet gehad, want de kleinere verwondingen aan je handen en je polsen tellen niet mee: daar bleef je niet voor thuis. Je hebt eigenlik geboft, dat je nooit eens zwaardere wonden hebt opgelopen, want die waren in jouw fabriek aan de orde van den dag.... De weken, dat je gewond thuis was, vader, dat waren fijne weken. Je las dan 's avonds voor en je speelde wel met ons, onhandig, omdat je 't niet gewend was, maar heerlik, goddelik!.... Ik heb wel es verlangd, stilletjes, (en dadelik daarop berouwvol m'n zedeloze dwaasheid vervloekt) dat je een ongelukje mocht krijgen, vader, dat je wat langer thuis hield.... niet erg, zie je, niet, dat je er pijn van hebben zou, maar toch een, dat je *lang* thuis zou houden.... Want wat was het huis leeg en triest, als je weer naar de fabriek ging....

Als ik denk, vader, aan zo'n leven als het jouwe - de zwarte dagen van honger en uiterste ellende heb ik niet eens herdacht! - Als ik denk aan zo'n leven als een benauwde droom, als een vreselike nachtmerrie, aan dat boren, dat vreugdeloze, stompzinnige, de-ziel-verdrogende boren, dan huiver ik. Zo'n door de fabriek opgevreten, verteerd mensenleven, waarin geen plaats kan zijn voor iets anders dan boren en zorgen en zorgen en boren, zo'n verschrompeld, verschrield, verengd leven zonder blijheid, zonder echt levensgenot, waarin enkel af en toe de verdoving van de jenever kwam als een lavende slaap.... vader.... zeg zelf, kan God, zelfs jouw God, dat gewild hebben?.... Je overheden hebben het beweerd en het je gepredikt: berusting, onderwerping.... Laten we in dit uur der overwinning genadig zijn en denken, dat ze niet beter hebben geweten....

Maar de acht-urendag is er, vader! Te laat voor jou, maar de arbeiders, die na jou zullen komen, de boorder, die na jou tegen je schuine bankje voor de snorrende boor zal zitten, die zal het beter hebben! Die zal tijd over houden om *mens* te zijn en de vreugde van het mens-zijn zal hij kunnen genieten....

Acht uur werken per dag.... We zijn nog niet, waar we wezen willen, vader, maar we komen toch dichter bij het doel. We willen nog meer voor jullie en voor ons, maar dit is een uur van vreugde, vader.... Ten slotte zal het socialisme toch komen en àl de duisternissen van het arbeidersleven doorlichten met zijn helderen, vreugdevollen dag....

We winnen!....

FRANK VAN WAES.

Geestelike stromingen

II.
Leekeboek over Godsdienst, een Geloovig-Kettersch Boek, opgedragen aan alle *Buiten*-Kerklijke Menschen, door H. Bakels. Uitgegeven in opdracht van den Schrijver door de N.V. Drukkerij Jacob v. Campen. Amsterdam. 1919. Prijs f 2.50.

Hallo, hallo, hallo!!

Geacht pambliek, grijze massa, onvruchtbare zandkorrels aan de teologiese stranden; schoolmeesters van De Visser, sirrekelare-ambtenaars, bestuurders van Oud-, Vrij-, Unie-, Jong-, en Ekonomies-Liberale Kiesverenigingen.

Verdere gesjochten jongens met en zonder duurtetoeslag;

H.B.S. scholieren benevens derzelver leraren; o.-w.'ers;

S.D.A.P.'ers, S.D.P.'ers, S.P.'ers en Pejers[1)] mitsgaders industrieëlen, zakenlui, makelaars en verder buiten-kerkelik pambliek!

Let op!!!

Hedenavond iets gloednieuws, iets fonkelnieuws, iets nieuwers dan woningnieuws;

iets buiten alle konkurrentie, iets boven alle konkurrentie, iets zó onvatbaar voor alle konkurrentie als Clemenceau voor de Volkerenbond of Heemskerk voor de ernst des levens;

iets nooit vertoonds; zelfs niet voor de vroegere en de nòg bestaande vorsten en hoofdmannen met en zonder hoofd benevens andere gekroonde hoofden en brandkasten van Europa, Japan, Siberië en Amerika.

Vanavond volstrekt éérste voorstelling van

de elektrieke teologie, reuzefilm in zes afdelingen en zeven-en-tachtig-bedrijven met 'n begin en 'n slot.

Afwisselend schoon met natuurtaferelen, boeiend en leerzaam door derzelver bekoorlikheid,

aangrijpend van intrigue met hartstochten en passiën zowel edele en goede als slechte en verderfelike,

roerend van liefdesverhoudingen, zowel gepermitteerde als onge-permitteerde, treffend door de natuurlike eenvoud, waarmee dezelfde worden uitgebeeld.

Kinderen beneden de zestien jaar geen toegang.

De elektrieke teologie, dames en heren,

steekt de waterigste, koudste en onaandoenlikste harten in brand tot triple-sec-Bolsjewistiese-meeting-koorts-hitte;

1) Zijn lui, ‘die de P. in hebben’: ‘kankerpitten’ noemen ze dat in dienst.

bekeert keiharde paganistiese gemoederen met de ruysende-beeren-broekse-polsslag-des-tijds;

vermaalt nochtans dominé, pastoor en rabbi driemaal zo fijn als vroeger ‘De Dageraad,’ gruwelik om aan te zien;

ontdekt in één secunde meer tegenstrijdigheden, vervalsingen en onwaarachtigheden in de Heilige Schrift, dan er in alle vrijdenkers-brosjures tezaam voorkomen;

kneedt voor uwes eigen verbaasde gezicht theïsme, pantheïsme, monisme en nog drie dozijn andere ismen benevens Boeddhisme en Mahomedaans-militairisme tot ééne grote bal gehakt, slikt deze vervolgens door in één hap zonder een spier te verrekken en blijft er gezond bij;

gooit letterkasten om en werkt met 'n sigarenzakje;

smijt met hagel en bijbelteksten;

vermaalt uw zielen stuk voor stuk tot tarwebloem of steenkoolgruis - naar gelang uwer teologiese aanleg - in een snijbonenmolen;

inspireert 'n ooievaar tot het deklameren van didaktiese poezie - besjlist ongevaarlik -;

houdt 'n schriftelike wetenschappelike kursus in spiritisme met letters tot vijf centimeter in vertikale doorsnede, rechtstreeks uit 't geestenrijk;

kruipt in 'n braakhok, 'n looiput en onder de eerste guillotine van de bolsjewistiese heilstaat;

treedt als vroedvrouw op bij de geboorte van een kalf en geneest zieken van de koors door een willekeurig vreemd perzoon kinine in te geven;

Laat u ten slotte springen!!

- Hallo meneer, U hoeft niet weg te lopen; zeker makelaar in effekten.... wat zegt u?.... minister van marine!.... ah zo.... Excellentie.... neen, wees gerust; dàt springen wordt niet bedoeld....

gij springt alleen teologies!

want geacht pambliek; gij zijt buskruit, ook al hebt ge het zelf niet uitgevonden, en de elektrieke teologie zal u laten springen!

Gevaarlik? Geen sprake van; zo onschuldig als Wilson, spring en gij wordt net als hij.

Hoedanig en in welke opzichten?

De elektrieke teologie, dames en heren, bevrucht u op mystieke wijze en zonder dat ge er zelf om zo te zeggen erg in hebt, met religieuse krachten, impulsen, stemmingen, aandrangen en behoeftens. Voor ge 't weet zit ge weer met vrouw, kinderen en dienstmeid in de Kerk op 'n plaats van zeven gulden fijftig en met 'n gezicht als tien jaar geleden.

Geen ambitie? Ook de dames niet -, in 'n gezicht van tien jaar geleden?

Geen protesten asjeblieft, want de Kerk wordt.... nou dat raad je in geen honderd keer, al was je zo knap in 't raadsels oplossen als 't kamerlid Deckers in de zedelikheid....

de Kerk wordt gekruist!

Sta me nou niet zo dom aan te gapen asjeblieft, 'k praat geen marksisme....

Wat? Hoe of ge er dan weer naar toe kunt?

Nog al eenvoudig; er komt 'n nieuwe kerk, met Babyloniese dreunverzen, dodelike zwijgpartijen van drie minuten en liefst 'n walmende lampe-pit.

Waarvoor dat dient?

Geacht pambliek; het is in tien woorden gezegd: in de ouwe kerk, de aftandse, die we gaan kruisen, *werd ge gesticht* - zoals 'n ouwe-vrouwenhuis, 'n nieuwe regeringsvorm in Hongaarse stijl[1)] of 'n liefdadigheidsfonds;

in de nieuwe kerk *sticht ge uzelf*, als in een automaties cafe, de lessen over 'Dichterschap en Leevensdoel' van Fr. v. Eeden of de poëzie van Jakob Cats.

De prijs van dit alles, van onberekenbaar nut voor nu en later; hier en aan gene zijde van het graf, is f 2.50, zijnde één rijksdaalder!

Perzonen, op wie het eksperiment mislukt: uitgedoofde vulkanen, lege hulzen, duffers en neo-duffers[2)] geld terug!

Dus: springen voor een riks en anders kost 'et niks.

Naar binnen! Naar binnen!

* * *

Voilà!

Waarom Mr. Punch u lastig valt met deze teologiese Kokadoris? Zie, waarde lezers, hij wilde het boek van Bakels, boven dit opstel genoemd, enigszins uitvoerig met u bespreken. Daarvoor bestaan zeer deugdelike redenen.

Toen hij aan het einde van zijn vorig opstel tot de konklusie kwam: 'al dat gereligieus in ons land is zo dood als de Hortensia van mijn imaginaire tante,' toen schreef hij genoemde beminnelike konklusie neer met gedegen bezadigdheid en geïnspireerd door het intense verantwoordelikheidsgevoel, dat één van de soliede grondslagen is, waarop de 'Nieuwe Stem' rust, of eigenlik *niet* rust, maar rusteloos doch rustig arbeidt.

Met andere woorden: zijn oordeel werd gesteund niet alleen met het staatspensioen van eigen levenservaring, doch ook vanwege de diaconie der teologiese week- en maandbladen. Van de laatste heeft Mr. Punch 'n eerbiedwaardig arsenaal, omvangrijk als 't Kommunisties gemeente-program en metodies geschift in talloze centra-tjes van religieuse overbewustheid als de hemel in het Intermezzo van 'Fatsoen.' Dit materiaal zit opgepropt in vier kartonnen hulzen van 'Oosthoeks Encyclopaedie' en we verwachten met evenveel ongeduld de vijfde als Turkije en dergelijke bevrijde natiën hun vredesvoorwaarden.

Op de eerste huls staat: 'licht' - Amarillo -; deze bevat de 'Blijde Wereld,' 'Vrije Mensch' en andere religieuse rood getinte papierderij. De twede vertolkt deszelfs inhoud door de kwalifikatie: 'Half zacht' Claro - en omvat o.a. Protestantenbond-litteratuur. De derde huls verbergt aetiese en licht-confessioneele aandoeningen, welke worden aangeduid met: 'Matig zwaar' - Colerado-Claro -. De vierde en voorshands laatste huls betoomt de teologiese opborrelingen van kerk A en B cum annexis en wordt toegesproken met de tietel van 'Zeer zwaar' - Maduro -. Wanneer Mr. Punch nu de leerschool hadde doorlopen

1) 11 Augustus. Misschien wel weer 'n anachron:sme als dit artiekel gedrukt is!
2) 'n duffer is 'n goud mijn, gegraven buiten de goud-ader, dus zoiets als 'n mislukt genie. De neo-duffer hebben we te danken aan een vriend van Mevr. Stoop.

der hogere journalistiek en aldaar hadde leren baggeren langs de glibberige paden der beeldspraak[1)], dan zou hij in al deze lektuur 'n *rode draad* ontdekt hebben, die er ongetwijfeld volgens de regelen der kunst moet dòòrlopen; waar hij evenwel slechts zondagsruiter is in Hollands litteraire dreven zal niemand hem kwalik mogen nemen dat hij niet dan een verward kluwen van teologiese hazen- en konijnenstrikken heeft kunnen ontdekken. Nochtans zijn er met wat statistiese kapasiteiten enkele eksperimenten op de papiermassa te nemen. Elk der blaadjes is om zo te zeggen 'n *drie-eenheid.* Over de hierin verborgen symboliek denke de lezer na.

Het eerste deel omvat een of meer papieren preken. Het is Mr. Punch niet duidelik of dit schriftelike reproduksies zijn van reeds afgedraaide zondagse gramofoon-nummers of dat - de veronderstelling lijkt gewaagd - er zelfs nog 'n ras van dominé's bestaat in ons Vaderland, waarvan de vertegenwoordigers, buiten en behalve hun plus minus zestig ambtspreken per jaar, die ze te leveren hebben volgens kontrakt, zich buitendien nog te buiten gaan in de tijd buiten hun katechesaties, zondagsscholen, huisbezoeken, gewoodbrook en gebarchem-buiten-in-de-vrije-natuur; buiten al deze ontstellende buitenissige beslommeringen des predikenden levens dus, om hun geestelike doch niet geestige gemoedsfondsen uit te buiten op de voorste buitenkant van een teologies week-of maandblaadje. Hoe dit ook zij; al deze preken zijn met hetzelfde flauwe sop van retories-gedistilleerde bijbel-dialektiek overgoten en voor iemand, die ongeveer even hoge eisen stelt aan datgene wat hij leest als aan hetgeen hij eet, rookt of drinkt even smakelik als 'n jaar koolrapen, kersenbladen of afgetrokken cacao-schillen, maagberoerender nagedachtenisse. Psychologies doet al dat geschrijf ‘met de gedachten verwijlen bij’ ouwe-afgedragen-ersatz-oorlogs-sokken en het is dus zelfs nog van kwalik-riekende aftandsheid voor diegenen, die zo oneerbiedig zijn, de psychologiese-geestelikheden-voorraad van onze Vaderlandse Kerkgenootschappen met aankleve te willen vergelijken bij oude sokken.

De derde afdeling is die der advertentiën. Deze vallen niet binnen de kring der bedrijfsreklame, doch moeten worden ondergebracht onder een hoofdstuk der begroting, getieteld: ‘liefdadigheid.’

Mr. Punch zag in de advertentiekolom van één dier blaadjes in het vierde jaar van den oorlog - toen derhalve alle spekslagers van het onvriendelik gelaat des aardsrijks waren weggevaagd of zich hadden gemetamorphoseerd tot kooplieden in bokking en kwatta - aanbiedingen van verse leverworst, karbonade en fijne vleeswaren. Natuurlik moet men nu *niet* gaan denken aan kettinghandel onder de vleugelen der Kerk; doch de verklaring van 'n dergelike voor 'n buiten-kerkelikmens verwarrende en prikkelende reklame zoeken in 't feit, dat bedoelde spekslager eenvoudig in de loop der eeuwen jaarliks z'n kwitantie voor 'n steun-advertentie betaalde met dezelfde zedelike gemoeds-bibberingen, waarmee hij z'n bijdrage aan 'n tuberkulose-fonds offerde, dus volstrekt zonder enige materialistiese of egoïstiese tendenz.

In 't algemeen kunnen alleen de aanbiedingen van brosjures, preken, wandteksten en van ‘pakketten, alleen voor de lezers van *dit* blad’ in

1) Charivarius van ‘De Nieuwe Groene’.

deze kolommen ernstig genomen worden. Daarop kan men dus schrijven, hoewel Mr. Punch zeer bepaald zou aanraden, het *niet* te doen.

Wanneer we nu voor het verblindend geflikker van rubriekjes als: 'Geestesvonken' wijselik de ogen dichtknijpen,[1] dan rest nog de twede afdeling: 'Kerknieuws,' 'Nieuws uit de Afdeelingen,' Uit de Gemeente,' 'Uit de Broederschap' of iets van dien aard. Deze is - met de ingezonden stukken - de belangrijkste. Want daarin is *wel* 'n rode draad te ontdekken, die er om zo te zeggen uitspringt als de duivel uit 'n doosje, wanneer men maar even z'n neus boven dit nieuws houdt. Deze rode draad is 'n Chinees' worgkoord van bittere klachten:

'De Kerk staat niet meer in het middelpunt van de Maatschappij;'

'Er is geen belangstelling meer voor de Kerk;'

'Het aantal catechesanten gaat achteruit;'

'De menschen, die in het leven wat beteekenen, komen niet meer in de Kerk;'

'Men ziet er alleen ouwe vrouwen en kinderen'[2]

'De menschen gaan bij duizenden naar de bioscoop, de voetbalmatch of naar de E.L.T.A. en men ziet ze niet meer in de Kerk'.

Dergelike eksklamaties plegen dan vergezeld te gaan van 'n hofhouding, waarin de termen: 'tijdgeest' (niet de loterij), 'materialistiese gezindheid' en 'oorlogspsychose' goud gegalonneerd en met al het verdere respect dat ze inboezemen in Pruisiese paradepas meemarcheeren.

Met dit materiaal had Mr. Punch willen bewijzen, dat zijn oordeel; 'dat alles is dood' reeds maandenlang, op kiese wijze vermoffeld, rondzwalkt door de gehele lichte-, half zachte-, en matig zware teologiese persprodukten en dat het zelfs tot de zeer zware afdeling der teologie van Gereformeerde Wachters en andere hoogwaardigheidsbeklеders begint door de dringen. Doch het verwerken van dit alles is erger dan een vredesconferentie en Mr. Punch had het vette kluifje dus bewaard.... voor z'n grote vakansie. Deze poging tot zelfmoord nu leidde *wel* tot tijdsbesparing, doch tot een van 'n betere soort. Want intussen verscheen het boek van Bakels, dat:

1°. nog veel meer materiaal bevat, dan waarover Mr. Punch beschikte;

2°. een grote dosis eigen dominé s-ervaring biedt, waarmee het.... laat ons zeggen: *ongunstig* oordeel over de Kerk wordt aangevuld;

3°. al deze dingen geeft met niet-te-miskennen waarheidsdrang en zonder het oneindig aantal restriksies, vergoelikingen en wegmoffelende omschrijvinkjes, waarin de teologiese blaadjes iedere harde waarheid trachten te verstikken.

Daarom zal Mr. Punch dit boek nu en dan enigszins ernstig bespreken; derhalve *niet*:

1°. om de vorm, die onpasselik-makend-opdringerig is als wonderolie; 2°. om de manier van argumenteren, die vermoeiend-niets-zeggend is als een ingezonden stuk in 'De Bode;'[3]

1) Charivarius heeft dat 'gelevensdrappel' al jaren geleden geestelik vermoord. Toch maken organen als 'De Blijde Wereld' er zich nog elke week, die God geeft, aan schuldig. Deze dominé's zijn als de tante van Mr. Punch, ze conserveren hun doje Hortensia met de *uiteindelike* hoop (modewoord!) dat ie weer levend wordt.
2) 'Dat is overdreven' zegt Ds. Bakels.
3) Orgaan van de 'Bond van Ned. Onderwijzers'.

3°. om de middelen, die de Kerk worden voorgeschreven tot herstel van haar kwalen, middelen, die behoren te worden gesignaleerd in het ‘Maandblad tegen Vervalsingen.’[1)]

Resumerend:

Het boek van Bakels bevat 'n eerlike getuigenis van de toestand der Kerk, spesiaal van die der ‘moderne’ kerkgenootschappen.

De schrijver draagt zijn boek op ‘aan alle buiten-kerklijke menschen.’ Dus ook aan *ons*.

Wij menen afdoende motieven te hebben, ‘buiten-kerklijk’ te zijn en wij menen óók, dat de eerlike getuigenis van Bakels deze motieven heeft gerechtvaardigd.

Dat is nu wel tegenovergesteld aan des schrijvers bedoeling, doch juist daarom zoveel te meer waardevol.

Wat we willen demonstreren.

* * *

Eerst wat over de *vorm* van het boek.

Als geheel laat het ongeveer de indruk achter van 'n bioscoopavond met 'n hevig melodramatiese film en 'n soms vervelende, soms platte, soms moppige, soms weerzinwekkende eksplikateur. Vandaar de teologiese Kokadoris voorop in deze rubriek.

De eksplikateur stottert soms: ‘Ik merk hier op, dat deze vader meer dan ik wat men gewoonlijk een spiritist noemt is en dat 'k dat van dit “astraal lichaam” voor *zijn* rekening laat.’ (Blz. 98). De lezer beproeve dit te deklameren; als hij 't zes keer achtereen uit z'n hoofd doet, zonder zich te vergissen, heeft hij recht op de Nobelprijs. Als Bakels wil bewijzen ‘dat er leiding of rede ten grondslag ligt aan het eeuwige Worderf-en-Zijn der dingen’ (Mr. Punch zou 'n ‘*leiding*’ als *grondslag*-ergens-van niet al te best vertrouwen) dan doet hij dit o.a. met het volgende schone beeld: ‘Door maar aan te nemen dat (een) tafel bestaat maakt ge in uw geest een eigendommelijken[2)] “sprong.” Déze sprong: omdat *u* iets gelieft te voelen en te denken, neemt u maar aan, dat zulk een tafel er ook werkelijk *ìs*. En zoo doet u wel ongeveer duizend keer, neen ontèlbare keeren per dag. U gelooft werkelijk ook (zoo naïef zijt ge) dat uw meisje dat ge in de armen drukt (o verloofde!) ook werkelijk bestáát. Zoo maken we per dag duizenden van gedachte- of brein- of geestessprongen’ (blz. 12.)

U bemerkt, daarbij is de beroemde springprocessie van Echternach finaal kinderspel. Zes volle bladzijden huppelen en springen we ons amechtig om tenslotte met bovenaangehaalde konklusie te worden verrast, waarbij we nog even genoeg adem over hebben om te stamelen: ‘tant de bruit pour une omelette!’

Doch er zijn erger dingen.

Hoofdstuk 33 bevat het volgende lieflike symbool:

‘Wat een puisten, wat een bulten heeft deze dame, de godsdienst. En tòch bemind vleesch! Evenals Mathilde Westmeyer, hoewel ze mank was’ (Blz. 71).

1) Waarvan deze rubriek intussen 'n soort van filiaal is.
2) Privaat bezit? Mr. P.

Zo hechtte de schrijver aan deze zesde-glas-cats-mop, dat hij er 't woord ‘godsdienst’ vrouwelik voor moest maken, *wat hij in een noot vermeldt!*

Er is nog veel meer: ‘alleen voor heren.’ 't Miserabelste staaltje vond ik op blz. 125, waar de emeritus-predikant het wonderverhaal der onbevlekte ontvangenis vergelijkt met 'n historie uit Flavius Josephus over 'n vrouw, Paulina, die verleid wordt door speculatie op haar bijgeloof. De schrijver zet daar neer: ‘Bij Paulina lezen we niet van een *vrucht* ('t Had anders bèst kunnen gebeuren!) (“een gansche nacht;” zie Blz. 123)[1)]

Mr. Punch bekommentarieërt zoiets niet; hij zou het niet kunnen zonder zich nijdig te maken en dat is niet zijn genre. Soms komen mededelingen op de grens van 't idiote, die ten overvloede totaal geen verband houden met de inhoud van 't hoofdstuk, waarbij ze heten te behoren. Op blz. 110 betoogt de Schr. b.v., dat het hem niet schelen kan “of zijn stoffelijk omhulsel in een urntje of in den maag-der-wurmen terecht komt.” Bij het woord “wurmen” zet hij vol-ernstig de noot: “Wurms” zei een stakkerd van een allerliefst doodziek Friesch meisje, dat bang voor sterven was.’ Deze soort uitweidingen benevens 'n zekere voorliefde voor dieren als pissebedden zijn 't *pikante* in dit boek, moeten in elk geval als zodanig gelden.

Mr. Punch heeft het van belang geacht, dit even duidelik te demonstreren vooral voor *die* mensen, die zo gaarne in verband met ‘De Hel’ het woord ‘mesthoop-litteratuur’ in de mond nemen. Het zal hun misschien duidelik worden, hoe men *wel* en hoe men *niet* in een mesthoop roeren moet.

* * *

Laat ons tans de manier van argumenteren in dit ‘Leekeboek’ eens wat op de keper bekijken.

Er was 'n tijd, dat men Mr Punch lastig viel met sommen over vier kranen, dewelke een vat ledigden. Nochtans studeerde hij niet voor wijn- of waterbouwkundige doch voor schoolmeester. Dit afschuwelik misverstand werd nog ‘scherper toegespitst’ (N.V.V. mode-term) daar de kranen niet evenveel vocht dòòrlieten en niet gelijk werden opengedraaid.

Het probleem zelve - de redelike grondslag of leiding van het Wordenen-Zijn daarvan, om met Bakels te spreken - is hem nooit opgehelderd en zal ook wel nooit opgehelderd worden. Maar enfin, deze mysteriespelen behoorden in elk geval tuis in de rekenkunde en dus was er wat aan te rekenen. Mr. Punch begon dus met x en y en forseerde de hem toevertrouwde materie in dier voege, dat hij een of andere waarde voor z'n onbekenden vond. Daarmee was het geval nochtans niet afgedaan; want een dergelijke oplossing als geschetst is, zou door de leraar tot wiens departement dit soort administratie behoorde, onherroepelik zijn veroordeeld met het vonnis:

‘*man, dat is klinkklare algebra.*’

Alzo moffelden we ons procédé zeer handig weg in een finaal mode-

1) De staartsom-achtige vorm van deze ontboezeming is natuurlik òòk van de schrijver.

magazijn van ‘veronderstellingen,’ ‘bepaalde tijden’ - dewelke in wezen zeer *on*bepaald waren - en ‘bepaalde aantallen’ - beperkt door - om niet te zeggen bekneld-tussen - de oneindigheid en nul. Een zodanige omwerking schiep dan op min of meer mystieke wijze het *rekenkundig karakter* van de oplossing.

Waarom deze pijnlike opvoedings- of africhtingsphase eens schoolmeester hier wordt gereleveerd?

Voyens: er zijn twee manieren van teologiese bewijzerij. De eerste: de algebraïse, zonder rompslomp en gegochel is die van Bakels in z'n ‘Leekenboek,’ z'n ‘Bouquetje Dogmatiek,’ enz.

De twede: de Hoffähige metode met nette omschrijvinkjes in hedendaagse journalistieke- of kansel-retoriek is die der teologiese weeken maandblaadjes.

In wezen is de metode dus dezelfde en als Mr. Punch aantoont, dat die van Bakels niet deugt, dan geldt dit oordeel in dezelfde mate voor al die andere moderne lektuur. Vandaar ook dat het de moeite waard is, er 'n paar bladzijden aan te besteden.

Ontdaan van alle uitleggingen en wijdlopige aanhangsels zien de ‘bewijzen’ in het ‘Leekenboek’ er aldus uit:

1. Een jongen mikt met stukjes stopverf op voorbijgangers en raakt altijd. Zijn slachtoffers *zien* deze adspirant voor de Burgerwacht niet; konkluderen nochtans dat hij er *is*. De deeltjes van een salamander-poot zijn netjes aan mekaar gemikt. Er is dus 'n mikkende macht = God (Hfdst. 3).
2. Door spektrale analyse is aangetoond dat de zon dezelfde stoffen bevat als de aarde. Immers de aarde is een kind van de zon. Wij zijn kinderen Gods. Wij zijn persoonlik. Dus God is persoonlik (Hfdst. 4 en 5).
3. Hugo de Vries, de man van de mutatie-theorie, gedroeg zich eens op 'n visite bij mensen in Amerika vrij onbegrijpelik. Doch hij had bewezen, knap te zijn. Op aarde gebeuren dingen, die aan 'n Goddelike leiding zouden doen wanhopen. Doch God heeft bewezen knap te zijn. (Hfdst. 8 en 9).
4. Vader bouwt van zes blokjes een torentje. Kinderen komen tuis en konkluderen dat ‘iemand’ voor architect gespeeld heeft.[1)] Jantjes neusje is prachtig gebouwd. Er is dus 'n ‘architecterende’ macht = God.
5. Meneer Jobs wordt door middel van kruiwagens ‘iets’ op 'n ministerie. Diensvolgens laadt hij gezegde kruiwagens vol met 'n diner. Doch God was òòk kruiwagen: gaf hem z'n mooie schoenen en z'n fijne das, die hem mede kruiden naar het gestoelte der eere. Toch dankt meneer Jobs God niet: meneer Jobs is unfair.
6. Blériot is 'n knap man; hij maakte 'n vliegmachine en vloog. God is nog veel knapper. Hij maakte de zwaluwtjes. Prijst hem.

Van dit soort bewijzen komen er ontelbare in het ‘Leekenboek’ voor. Wel zegt Bakels op blz. 17 tegenover *zijn* leraren (teologen), die hem het ontologiese van z'n bewijzerij verweten hebben, dat hij eigenlik helemaal niet bewijzen *wil*, doch twee blz. verder is hij dat alweer vergeten en vindt na gehouden college alle leken, die niet begrijpen, dat

1) Volgens de ondervinding, die Mr. Punch van kinderen heeft, zouden ze 't collosseum onmiddellik afgebroken hebben zouder het nemen van *enige* conclusie.

God *bewust* is ‘naïf,’ terwijl hij zich verbaasd afvraagt, hoe er toch de laatste 30 jaar zoveel mensen konden ‘inlopen’ om te denken, dat God zoiets is als 'n ‘dommekracht.’ Zoals men ziet: *woordenspel*: Bakels wil wel degelik *bewijzen* en verstandelik termen als ‘bewust’ en ‘persoonlik’ God in de harde koppen der ‘buiten-kerkelike’ leken hameren.

Wat nu juist 'n onbegonnen werk is!

Men kent de parodie van Multatuli:

De een of andere ster staat *zoveel* lichtjaren van de aarde.

God is groot.

De astronoom heeft zich vergist: het aantal lichtjaren is enkele minder. God is enkele lichtjaren *minder* groot.

Natuurlik is dit spot. Maar Mr. Punch vraagt: staat de *methode* van bewijzerij lager dan die van Bakels?

Nog zoiets: God geeft zon en regen en bloemen en krentenbrood, enz. God is groot, goed, enz.

God geeft haat en oorlogstelegrammen en spaanse griep en grepen naar de macht, enz. dus: God is slecht?

Neen: Gods bestuur is voor ons mensen soms onbegrijpelik!

Accoord: maar wat zegt dan de eerste helft van uw bewijs als ge de conclusie daarvan niet konsekwent durft of kunt toepassen op de twede helft?

Wie durft met 'n *bewijs* aan te komen in welke soort wetenschap ge maar wilt, als ge daarbij moet opmerken: ‘er zijn gevallen, waarin het bewijs niet òpgaat?’

De fout van al die bewijzerij van Bakels en anderen zit in de bewijzerij *zelf. Men moest helemaal niet bewijzen.*

Doch hij, die God ervaart in zijn leven en daarover schrijven wil.... hij moet mooie en diepe dingen zeggen. Dàn heeft hij 'n kansje, zoals Thomas à Kempis en Carlyle en Selma Lagerlöf en Frensen en Dürer en Mantegna en Riemenschneider en Toorop 'n kansje bij ons jongeren hebben.

Wie doet aan duffe bewijzerij, aan suffe papieren preken, die ervaart misschien God in z'n leven, doch hij mist een der machtigste uitingen van Hem in de mensenziel: het *schoonheidsgevoel.* Want iemand met schoonheidsgevoel *praat* niet als 'n dominé, *schrijft* niet als 'n dominé, *bewijst* niet als 'n dominé. En als hij nochtans beweert, hevig door God beroerd te zijn, dan.... laten we 't eerlik zeggen.... dan komt bij ons de twijfel boven.... of die ‘God’ soms òòk niet minderwaardig is, zoiets als 'n moderne dominé[1)] bijvoorbeeld. Het moge pijnlik klinken, doch Mr. Punch kan er niets aan doen.... het is zo onbegrijpelikmoeilik, aan te nemen, dat al dat teologies geflodder iets heeft uit te staan met *de ziel* van de mensen, die het produceren. Heeft het dit *wel*.... dan moet Mr. Punch zijn pijnlike konklusie handhaven. Heeft het dit *niet*.... laat men het dan eens *eindelik* hardop zeggen.

* * *

1) Dus *als God* minderwaardig en niet als mens of als dominé, men versta mij goed!

We beginnen te vrezen, dat ons artiekel lang gaat worden.

Want het essentieele van Bakels' boek moeten we nog bespreken. Voor we dat aanvatten 'n soort catalogus van 't overige *bij*werk.

Jezus krijgt 'n goede beurt, vooral de ‘lieve’-vrijzinnige-salon-Jezus; de wonderverhalen en symboliese ‘om-wringing’ daarvan in de moderne dialektiek.

De Bijbel wordt mede onder handen genomen, ‘als boek, dat 't weet;’ de pronkbijbel als onderlegger op de kansels wordt als aflegger naar de vuilbak verwezen; de bijbel-terminologie wordt afgekeurd als verwarrend en onbegrijpelik voor hedendaagse gedachten-wisseling.

Het bidden wordt beïroniseerd, ongeveer zoals Multatuli het in z'n ‘Ideeën’ doet. Bakels geeft intussen bij wijze van konklusie de raad om *de term* ‘laat ons bidden’ te vervangen door *de term:* ‘laat ons met onze gedachten in God verzinken,’ zoiets als: ‘laat ons wanhopig wezen’ of ‘laten we ijskoud worden.’

Hiermee is tevens Bakels' hervormingsijver gekarakteriseerd. Hij peutert aan de buitenkant der dingen, met het *wezen* ervan bemoeit hij zich niet.

Veel wat in de aangeduide hoofdstukken staat, heeft - hoewel het noch nieuw, noch belangrijk, noch goed leesbaar is - de verdienste *juist* te zijn en alzo enig raison d'être.

* * *

Hoofdstuk V van het ‘Leekenboek,’ omvattende blz. 149 tot 215, draagt de tietel: ‘Over de kerk.’ Het behelst redeneringen, anecdoten, imitaties van Babyloniese tempelzangen, kritieken op de preek, de opleiding tot predikant en nog veel meer, alles dooreengemengd en verward als de staten van Oostenrijk-Hongarije. Te midden van dat alles één volslagen idioot hoofdstuk: No. 68 ‘Kruising van Dòe- en Praatkerk,’ waarin Bakels als wijlen Sequa onder oorverdovend fanfaregeblaas zijn hartekind - de Kerk - bekwakzalvert met garantie van volslagen genezing, nog aan *deze* zijde van 't graf.

Om wat orde in deze chaos te scheppen pikken we de gekritiseerde grootheden één voor één op.

‘De preek,’ zegt Bakels, ‘is de zweer op den Protestantschen eeredienst’ (157). Niet alleen is ze ‘vervelend,’ doch ook vaak ‘stuitend van onwaarheid.’ Schr. heeft in 30 jaar honderden preken gehoord: er was er niet één, waarin hij geheel òpging. ‘Bovendien wordt je ziel vaak gekwetst, omdat al wat je hoort één reusachtige onwaarheid is.’ Men schildert God veel te ‘lief.’ Men durft niet te spreken over de onsterfelikheid, doch geeft surrogaat daarvan.

‘Wel was er ééns 'n jonge vrijzinnige dominé geweest die in de verte[1].. schuchter gewezen had op rampzalige toestanden, die er *misschien* in het hiernamaals zouden kùnnen zijn en dat het Wereldbestuur klaarblijkelijk *niet* zo lief was. Maar toen waren de fatsoendelijke juffrouwen, die de meerderheid van 's mans gehoor uitmaakten terstond boos geworden en 's mans professor, die er van hoorde, had hem geschreven dat het schandelijk geweest was. (Historisch!)’ (92).

1) Van de omloop van de toren? Mr. P.

Bovendien wordt de kerkgangers een ‘hemel op aarde’ beloofd als sloteffect van 'n evolutie-proses, bestaande in 't ‘al-maar-beter-worden’ van de mensheid. Bakels vindt dat bedriegerij. Doch bovenal is de preek slaapverwekkend-vervelend en worden de kerk-bezoekers passievelik ‘begodsdienstoefend’ zodat de ‘intellectuels’ 't eigelik het eerst òpgeven. De anderen laten ‘middelmatig[1] kalm’ ‘de preekklanken over hun hoofd gaan.’

Dat komt niet alleen, doordat de mensen ‘boos worden’ en ‘niet meer komen’ als ‘je zegt, zoo je 't meent,’ doch ook door de preek zelf.

Niemand kan zestig tot honderd preken per jaar produceren of 't wordt fabriekswerk (en dan de maandblaadjes nog!).

Bakels erkent, zijn preken zo goed als allen ‘ontleend’ te hebben aan Laurillard(!), Frensen, en anderen. Hij had drie planken van zijn.. boekenkast vol papieren preken om er af- en uittreksels van te maken. Deze arbeid noemt hij: ‘procrustus-gedoe’ (rekken tot de geijkte lengte) en ‘hybridizeering.’

Dat is de ‘lijdensweg van de preek’: lange inleidingen, ‘die vaak niets ter zake doen,’ om ‘een zekere tijd vol te praten,’ en ‘dan wordt in 999 van de 1000 gevallen een van de oude Joden bij de kop genomen, die met de eeredienst van God niets te maken hebben. Is 't niet te zot?’[2]

Vervolgens geeft B. enkele staaltjes van illustere pogingen tot recordverbetering op de renbaan van 't onzinnige.

Hij heeft de dolerende ds. Oosting te Scheveningen bijna twee uren lang horen preken over de inrichting van een tuin van koning Salomo[3] (160) en vertelt van twee Ned. Herv. predikanten te Sneek, die elkaar beurtelings voor de kerkdienst drie gezangen opgaven, waaromheen 'n preek moest worden gerebust. Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pasteur.

Geen wonder dus, dat het met 't kerkbezoek slecht gesteld is. Schr. haalt het oordeel aan van Ds. Le Roy te Sloterdijk over Amsterdams kerkbezoek. Deze vergelijkt hoeveel mensen van Haarlemmerdijk en de Van Lennepstraten nog naar de kerk gaan en hun kinderen nog naar de catechesatie sturen met het aantal leden der kerk, die in dat stadskwartier wonen en konkludeert dan: ‘indien het cijfer bekend gemaakt zou worden, zou onze kerk onderste boven vallen, *gesteld dat zij nog vallen kon.*’[4]

In Friesland en Noord-Holland is 't even treurig gesteld, de dominees preken voor 20 of 30, soms voor 12 mensen, terwijl er 500 konden zijn.

Schrijver haalt uit de *N.R. Ct.* van 30 Okt. '18 een artiekel aan, waaruit blijkt, dat het in de synagogen minstens even erg is. Men wilde daar zelfs figuranten huren - tegen betaling dus - om aan het vereiste aantal bezoekers te komen!

‘Het ambt van geestelike is dus 'n ondankbaar baantje. Hoe komt het, dat men er toch telkens recruten voor vindt?’

‘Het gáát slecht. De predikantennood is tamelijk ernstig, niet alleen bij vrijzinnigen, maar zelfs bij doleerenden enz.’

1) Kalm op de grens van 't absolute. (= doje) ware juister.
2) Ja, meneer. Mr. P.
3) Vissers willen op teologies gebied ‘waar voor hun geld!’
4) Cursief van Mr. P. Zachtjes lezen, denk om m'n tante.

‘Men neemt dan ook alles aan. Een litt. student, die door geen enkel examen kon komen, “slaagde” als theoloog geregeld voor elk examen en werd gewoon dominé.’ ‘Zelfs verstandige,[1)] maar met doofheid behepte jongelui werden in *mijn* tijd als student aangenomen.’ ‘Thans begint men bij gebrek aan mannen ('t zij doove, 't zij hoorende, 't zij domme, 't zij slimme) jonge dames[2)] als studenten aan te nemen.’

‘Maar ondanks dit alles *vindt* men toch nog vrij wat normale[3)] jonge mannen.’

De oplossing van dit raadsel is zoo: Er zijn kerkelijke beurzen.

In Van Alphens kerkelijk handboek 1914 staan wel ongeveer *honderd* soorten van beurzen opgenoemd.

‘Het is een groot hulpmiddel, zoo'n beurs. Zelfs voor de heel, héél dommen. Ik weet van een jongen man, die door familie-relaties zulk een beurs te pakken kreeg, dat hij 8 jaar over 5 klassen van 't gymnasium deed. Hij gaf 't toen op, maar zijn broer werd dominé, doch (daar hij ongeveer dezelfde geestes-capaciteiten had) moet ge niet vragen hòe.’

Deze wijze van rekruteering is zóó algemeen, dat Bakels onder zijn vele ‘kennissen-onder-de-predikanten’ er maar één heeft, waarvan hij weet, dat deze *niet* geldelik voortgeholpen is.

‘Men voelt, hoe onvrij de positie van zulke jongelui wordt. Schr. ‘zou sterke staaltjes kunnen noemen,’ o.a. van een student, die zoodanig door zijn prof. ‘gekoejeneerd’ werd, dat hij zich wilde verdrinken. Bakels-zelf wordt nog *woedend*, als hij bedenkt ‘hoe onwaardig *hij* wel behandeld is.’

Het lijkt ons werkelik niet overbodig, hier even op te merken, dat al het bovenstaande gewetensvol geabstraheerd is uit de hoofdstukken 62 tot 68 van het ‘Leekenboek.’

Als konklusies pikken we op:

‘Twintig jaar ben ik (de schrijver) dominé geweest. En ik zeg u, 't is een reuzetoer. Ik voor mij ben er onder bezweken’ (167).

‘Historische feitjes van de laatste paar jaar.’

1. Bekend dominé, fijn beschaafd, wetenschappelijk historicus legt voor den tijd zijn ambt neer. ‘Want ik wil de lui niet langer vervelen.’
2. Jong domineetje, 4 of 5 maanden in dienst; voelt dat hij de lui niet pakken kan; klaagt z'n nood bij 'n zeer bekend vooraanstaand grootestadsdominee. Deze heeft geen andere troost dan: ‘Och, *ik* verveel de lui ook wel es.’ (Inderdaad, dat is zoo.) Domineetje legt zijn ambt neer.
3. Een kamerlid, oud-dominee, wiens rede men met een preek durfde vergelijken, merkte op: ‘daarvoor is ze noch lang, noch vervelend genoeg.’ *N.R. Crt.* 24 Dec. 1918. (blz. 153).
4. Op blz. 190 haalt Bakels 'n woord van wijlen S.K. Bakker aan: ‘de stomsten der stommelingen regeeren de Hervormde Kerk te Amsterdam.’

Er zou heel wat meer te siteren zijn.

Er zouden heel wat konklusies te trekken zijn.

De lezer doe dat zelve.

1) Haast niet te geloven.
2) Mr. P. zou de jonge dames niet zo ver weg willen zetten.
3) Mens, mens! Veelbetekenend cursief *van de schrijver.*

Mr. Punch geeft tot slot van dit hoofdstuk nogmaals het woord aan de geachte spreker. (Leekeboek, blz. 155.)

‘En 't dwaze is dat verreweg de meeste kerkelijke menschen van heden niet eens schijnen te voelen dat hun kerk dood-, dóód-ziek is. Lijdende aan anaemie (bloedarmoede), geatrophieerdheid.

Voelt ge 't dan niet.

Ge behoort toch niet (zoo dom zijt ge niet!) tot die mensen, waarvan de bijbel meer dan eens zegt dat ze “ziende blind” zijn.’

* * *

't Is misschien niet netjes, maar 't *is* zo:

Mr. Punch voelt, dit alles òverschrijvende, 'n brede grijnslach om z'n kaken trekken.

‘Dat alles is dood’ heeft hij gezegd.

En z'n tante van de Hortensia heeft hem uitgebannen uit de kring der bevoegde critici.

Doch daar komt 'n tuinman in de teologiese hof, 'n hovenier met twintig dienstjaren, bekijkt de Hortensia nauwkeurig en roept, beroerd door grote benauwenisse:

‘Mens, zie je 't dan niet! Dóód.... dóód-ziek is tie! Eigenlik kan j'em wel weggooien.... Maar dat is zo sneu, hè.... 't was zo'n lief blommetje.... we zullen 't eerst nog es met wat *kunstmest* proberen.’

En nu huilt de teologiese-Handelsblad-Clemenceau in Liederbundel-formaat, Dr. C.E. Hooykaas, van ‘défaitisme’ en de andere dominé's steken de eerwaarde koppen bij mekaar in ‘De Hervorming’ en elders en bulken benauwde strotaandoeningen als koeien bij naderend onweer:

‘was tie op blz. 111 maar opgehouden.’

Mr. Punch grijnslacht.

Hij bedenkt, hoe kort het nog maar geleden is, dat de term ‘religieuse opleving’ ver boven pari stond. Er werd in gespekuleerd.... *gegokt* zeg ik u. We kennen strebertjes, die door de religieuzigheid tot baantjes werden ‘opgeleefd,’ *ver* boven hun geestelike stand.

En nu staan de aandeeltjes min of meer als Russiese roebels of Oostenrijkse kronen.... Doch er wordt mee gegokt.... méér dan ooit!

Moderne.... geestelike.... religieuze.... *windhandel.*

* * *

Hoofdstuk 68. De bloedarmoedige, aan seniele aftakeling lijdende, doodzieke kerk onder behandeling van Sequa.

Recept: ‘kruising van doe- en praatkerk. De doe-kerk is de roomse, de praat-kerk de protestantse, het produkt der copulatie is als volgt:

1. ‘Aanroeping der Godheid door den voorganger (verbóden meer dan 10 woorden te gebruiken).’
   Dit lijkt op de prijsopgaven in de vrouwenrubriek van ‘De Groene.’ Zoudt gij een man willen zijn? Zoo ja, waarom? (hoogstens 50 woorden - vrouwen hebben in dit opzicht wat meer ruimte nodig, dan Bakels de dominé's toestaat).

2. ‘Samen zingen van een psalm of gezang of lied.’

Toepasselik toch, hoop ik?

3. ‘Voorlezing (met nadruk) van een stuk uit den bijbel of uit eene andere heilige schrift, door den voorganger (“voorlezers” verbóden.)’
   Mr. Punch heeft dit vaak in intieme kring vóór het eten horen doen. De uitwerking was verbazend religieus vooral op de kleine kinderen' die er op moesten - doch niet konden wachten en ettelike tikken op de vingers opliepen.
4. ‘Kort gebed van den voorganger of van wie zich daartoe te voren opgaf.’

Dezulken voelen dan reeds aankomen, op 'n bepaald ogenblik ‘met hun gedachten in God te zullen verzinken.’

Er *zijn* van die helderziende mensen.

‘[Op dit moment kon facultatief (al naarmate de gemeente al of niet bang was om zich te branden aan koud water) gewijde rook ten hemel stijgen als zinnebeeld van de ten hemel stijgende biddende gedachten der gemeente. De voorganger, die bang was zich aan genoemd koud water te branden en Roomsch te lijken, kon 't nalaten].’

U ziet, we benne lieberaol. Bakels kent z'n pappenheimers tamelik goed. Op 'n andere plaats beweert hij iets, dat orthodox lijkt en is dan bang, dat z'n linkskerkelike lezers *kippenvel* zullen krijgen. Weer ergens anders zegt hij, dat er geen echte pantheïsten zijn, ze noemen zich alleen zo uit protest tegen de theïsten. En deze omgekeerd.... vult u maar in. Dat hij daarmee 't *wezenlike* in al die geloverij even sterk ontkent als Mr. Punch, toen deze schreef: ‘er bestaat in ons land geen godsdienstig leven, er bestaan alleen 'n massa godsdienstige tegenstellingen,’ dat schijnt hij niet te beseffen.

5. Tweespraak tusschen voorganger en gemeente, bijv. aldus:

V. Onze Vader die in de hemelen zijt,
G. Uw koninkrijk kome,
V. Uw wil geschiede
G. Gelijk in den Hemel alzoo ook op de aarde.
V. Geef ons heden
G. ons dagelijksch brood enz. of
V. Wij roepen U aan.
G. Wij roepen U aan.
V. God en Vader.
G. God en Vader.
V. Koning der Wereld
G. Koning der Wereld
V. Koning der eeuwen
G. Koning der eeuwen. enz.

De schoolmeesters herkennen dit soort oefeningen in burengerucht dadelik. Mr. Punch herinnert zich met ontzetting nog 'n buurman, wiens klas tweemaal per week toevallen had van: Ro-zen-bur-rug, Wel-plaat-, IJs-sel-mon-de, Voor-re-ne en Put-te,

Bai-jer-land, Ai-land van Dor-drecht, Tien-ge-me-te, Goe-reej, en O-ver-flak-keej.
't Slot was hoog-gaande ruzie.[1)]

1) *Hij* wilde dit n.l. als ‘Aardrijkskunde’ beschouwd zien, Mr. P. meende, dat 't onder ‘Zang’ tuis behoorde.

We waarschuwen dus Ds. Bakels: dergelike dingen moeten vooraf worden ingestudeerd, net als 'n huldiging van de Koningin met afspannen van de paarden, want anders mislukken ze jammerlik.

'Daarna drie minuten doodelijke stilte. Ieder peinze (bidde) voor zich.'

Mr. Punch vindt deze drie minuten voor neussnuiten, schuifelen met voeten en gezangenbundels en laten vallen van paraplujen véél te lang. Maar 'n juffrouw in 'De Hervorming' was er opgewonden en finaal-overstag van blijdschap mee. Zou ze 't zo overdruk hebben met haar buurvrouwen, dat ze tuis geen drie minuten per week kan vinden om dodelik-stil te zijn?

6. 'Samen zingen van psalm, gezang of lied.'
   En collecte toch? Bakels vermeldt deze niet en toch is ze wel van belang omdat *de duur* van dit soort wijding erdoor wordt bepaald.
7. 'Korte toespraak (preek) van den voorganger. (De voorganger mag hierin uitsluitend zeggen wat hij op 't hàrt heeft.)'
   'En dan worden de kerk-mensen boos en komen niet meer,' dokter Sequa, U hebt 't zèlf gezegd!
8. 'Samen zingen van psalm, gezang of lied.'
   Men bemerkt, 't is zangerig.
9. 'Slotgebed van den voorganger.'
   En nu gaan we naar huis? Pardon....
10. 'Samen staande.... *zingen* van psalm, gezang of lied.'
    Pff!
11. 'Men blijft staan.'
    Als men niet omvalt....
12. 'Zegenspreuk van den voorganger, uit Gods naam.'
    Collecte aan de deur ergens voor en we benne weer buiten....

'En zo *moeten* ze wel opletten' meent de schrijver. Alleen m'n kollega van daarstraks zal dit wellicht beamen, want hij hoorde niet of scheen niet te willen horen, wat z'n leerlingen uithaalden, die kans zagen onder deze Babyloniese tempelzangen, zich min of meer verdekt op te stellen. Maar Mr. Punch wil heus ernstig waarschuwen, dat deze *massa-monologen* alleen prikkelend werken op buren en straatjongens. Bakels noemt ze zelf wel: 'wirkungsvoll,' doch we vrezen ernstig, dat deze 'Wirkung' op den duur die van cascara of wonderolie zal evenaren.

* * *

En deze man wéét het zo goed! Hoor maar, hoe hij een preek beschrijft 'van een onzer beroemdste predikers,' nog wel uit Den Haag.

'Zoo had je dan dat mooie verhaal van Eliza den profeet, die zich door muziek liet opwinden tot het ontvangen van den Godsgeest. Dit was voor den dominé eene gereede aanleiding tot het prijzen van de muziek en in 't algemeen van de kunst. O.a. zei hij, dat 't nuttig was, als je ruzie in 't huisgezin had, dan samen te gaan *zingen!* Dus de "Kunst" was een hoog goed. *Maar toch kon ze Godsdienst niet vervangen*'[1] (175-176).

Ziet daar lezers....

1) Cursief van mij. Mr. P.

Dat is de meest absolute superlativus van kletskoekerigheid, dat

is grandioos van onaantastbare stupiditeit, dat is zenuw-moordend van belachelikheid.... minstens even erg als de waanzinnige waereld...

En moet dat nou allemaal genezen met wat rook en wat babyloniese tempelzangen?

* * *

Laat ons tot slot met 'n tweetal kleine sitaatjes aantonen dat het staaltje uit het vorige hoofdstuk niets buitengewoons is. Alles ‘op modern gebied’ is van dezelfde soep doortrokken.

Uit ‘De Hervorming,’ een der best geredigeerde moderne weekblaadjes. 12 Oktober 1918. *Kopartiekel.*

‘Herfst.’

‘De overgang van zomer naar herfst gaat vaak ongemerkt en geleidelik. Dit jaar schijnen we echter geen nazomer te zullen hebben. Een gure September-maand maakte het vroeg herfst. De tijd van verdorren, van ontbladerde boomen en leege velden, van verlaten nestjes en laatste knoppen, die niet meer open zullen gaan, is gekomen’ enz. enz.

Natuurlik eindigt dit alles na ruim een kolom met Gods liefde. 't Is van dominé Bruins en te kwalifiseren met: vrijzinnig-godsdienstige-sigarenwinkel-konversatie.

Uit ‘De Blijde Wereld,’ Christen-Socialistisch weekblad van 9 Mei 1919. (*Kopartiekel.*)

‘Vertrouwen.’

‘De lente wil niet komen. Een enkele dag zonneschijn, warmte, licht temidden van weken waarin het kil en koud is en de luchten hard zijn en grijs. Nachtvorsten houden den groei tegen en bedreigen het jonge leven, dat is uitgekomen. Hoe lang het zoo nog duren zal? Wij weten het niet. Dit weten wij dat het zoo niet zal blijven’ enz. (Ds. S. Winkel).

Lezers, dat is 'n *Mei*-artiekel in een *socialistíes* blad....

Mr. Punch ziet nog die heerlike Mei-avend, waarop een van zijn vrienden Scheltema, Roland Holst en Speenhoff (‘Krekelzangen,’ o.a. de schitterende Marsch der Proleten) deklameerde voor een zaal stampvol arbeiders. Hij voèlt nog de trillende stilte van ingehouden hartstocht, hij ruikt nog de opwindende, dronken-makende meigeuren, hij ziet nog die kerel met fonkelende ogen, vuisten toegeknepen, van z'n stoel opstaan, toen ‘De Daad’ werd gedeklameerd, hij hoòrt nog trillen de ziel van deze vergadering in de Internationale....

* * *

‘Zingen is zo nuttig als je ruzie hebt.’

‘Dit jaar schijnen we echter geen nazomer te zullen hebben.’

‘De lente wil niet komen’.....
Genoeg van die rommel. Ze stinkt.
MR. PUNCH.

De laatste

Toen brak de laatste uit knechtschaps schachten
Aan 't blinkend licht, Hij hief de hand
En glinstrend gleed het juk van schand
Terug in d'afgang der geslachten.
Zijn borst woei bloot in zonnebrand,
Over der heuvlen groene drachten
Zag hij de wal der makkers wachten
Verzaamlen voor den hóógsten rand.

Hij zond een hooggeroepen groet
En boog den blondgespierden voet
Naar d'eerste schrede, onverschrokken,
Een lied ontbloeide een mond als bloed
En sloeg den broeders tegemoet:
'Thans is de menschgeboort' voltrokken!

MARIE W. VOS.

De Nederlandsche imperialisten aan den arbeid

Wat ze zèggen? Dat zal u straks lezen. Vroeger zeiden ze niks. Dat was ook ten eenen male overbodig. De tijd, waarin de arbeidersklasse van Nederland aan de bezittende klasse-niet de minste zorg baarde was voor het geld- en kapitaalbezittend Nederland de door en door zalige. Het mag waar wezen, dat het kapitalisme nog steeds machtig is, de bezitters zien zeer goed in, dat hun stelsel ten doode is opgeschreven. Het mag waar zijn, dat nog steeds een groot deel der arbeidersklasse zich afzijdig houdt van den strijd voor het socialisme, men weet dat ook dit op den duur niet zoo blijven zal. De leiders der arbeiders komen samen in hun Internationale congressen. Zij wijzen de menschheid den weg naar het Socialisme en allen die zich uit vrees voor verlies van hun kapitaal en uit behoudzucht keeren tegen de arbeiders, weten toch en voelen, dat de weg die op de arbeiders-congressen wordt aangewezen, de weg is, die 's Werelds historie gaan zal.

Het is in onzen tijd de vierde stand, waartegen de bezittende klasse vechten moet. Vechten is voor degenen die in eenig land en ook in Nederland met de economische macht en daardoor ook met de politieke macht waren bedeeld, altijd een alledaagsche bezigheid geweest. De regentenklasse, tot groote macht gekomen in de 17e eeuw, vocht in broederlijke eendracht met het zich in de achttiende en in de eerste helft der negentiende eeuw met ongelooflijke snelheid ontwikkelende handels-, koloniale en geldkapitaal, tegen de industrieele kleine burgerij.

Deze klassenstrijd, hoe merkwaardig en interessant op zich zelf ook, staat in belangrijkheid ver achter bij die van onze dagen, welke er immers een is van het georganiseerde Bankkapitaal tegen het Proletariaat. Tot voor de stichting der Internationale *keek* men niet naar de arbeiders. Men gebruikte hen slechts om in tijden van politieke beroeringen voor hen de kastanjes uit het vuur te halen. Of zij zich bij deze steeds min of meer gevaarlijke onderneming af en toe duchtig de pooten brandden, was een zaak, waar men zich bitter weinig van aantrok.

Het Nederlandsche Imperialisme heeft een behoudzuchtig karakter, schreef mevrouw Holst eens. Historisch is dat ook inderdaad zeer gemakkelijk verklaarbaar. Nederland, dat zich tot een koloniale mogendheid ontwikkelde, in den strijd tegen het kleine Portugal, deed dit in een tijd, waarin de grootere landen als Engeland en Frankrijk nog ternauwernood aan eenige koloniale politiek dachten. Thans weet het Nederlandsche Imperialistendom, dat het tegen den zoo machtigen nabuur niets beginnen kan. Het ziet nu het gevaar van twee kanten komen. Aan den eenen kant de arbeidersklasse met haar eisch van zelfbestuur voor de koloniën, aan den anderen kant de concurrentie der groote mogendheden. Wordt Nederland in eenigerlei Statengroepeering “vriend-

schappelijk" opgenomen, ook dan is het met zijn onafhankelijke koloniale politiek onherroepelijk en meedoogenloos gedaan.

De kapitalistische en Imperialistische groepen van Nederland begrijpen, dat er maar één weg voor hen open blijft: Wapenen, wapenen en nog eens wapenen; versterking van het leger en versterking van de vloot. Zij werken daarvoor waar ze kunnen. Ze werken in het parlement; ze maken ook propaganda onder het volk. Ja waarachtig, zoo maar onder dat doodgewone gemeene Volk. Vroeger hoefde dit niet, nu *moet* het wel. Want de winst moet blijven en grooter worden, ten koste van alles, ten koste van het bloed en de tranen der arbeiders, als dat niet anders kan.

De "Transportarbeider" publiceerde laatst eenige cijfers over 1918.

Hier zijn ze:

Ze betreffen de groote stoomvaartmaatschappijen.

De bruto-winst bedroeg:

Stoomv.-Mij. "Nederland"	f 53.029.635
Holl.-Amerika-Lijn	f 19.937.386
Kon. Ned. Stmb.-Mij.	f 17.722.000
Kon. Holl. Lloyd	f 3.379.233
West-Ind. Mail-Dienst	f 2.838.246
Holl. Stoomb.-Mij.	f 1.474.000
Totaal	f 98 380 500

Bijna honderd millioen gulden winst! Twee millioen per week! Hetgeen nog belangrijk hooger zou blijken te zijn, als we in staat waren de cijfers van de Rotterdamsche Lloyd in dit beeld op te nemen. Deze zuUen toch die van de "Nederland" wel benaderen.

De hoogte van deze enorme winsten komt nog des te beter uit, als we het percentage aangeven tot het aandeelenkapitaal. Dit bedroeg voor:

Stoomv.-Mij. "Nederland"	265 pCt.
Holland-Amerika-Lijn	133 pCt.
Kon. Ned. Stoomb.-Mij.	87 pCt.
Kon. Holl. Lloyd	20 pCt.
West Ind. Mail-Dienst	81 pCt.
Holl. Stoomboot-Mij.	36 pCt.

Of, om het totaal-beeld nog duidelijker te maken, deze zes maatschappijen met een gezamenlijk aandeelenkapitaal van acht en zeventig millioen gulden, maakten daarmede een bruto winst van acht en negentig millioen gulden. Alzoo in doorsnee 125 pCt.

De gouden kip wordt inmiddels niet geslacht. De heeren zijn “bescheiden.” Tegenover deze enorme bruto winsten krijgen de aandeelhouders “maar” een “matig” dividend. Dit is voor:

Stoomv.-Mij. “Nederland”	30 pCt.
Holland-Amerika-Lijn	40 pCt.
Kon. Ned. Stoomboot-Mij.	15 pCt.
Kon. Holl. Lloyd	10 pCt.
West-Indische Mail-Dienst	12 pCt.
Holl. Stoomboot-Mij.	15 pCt.

De rest werd besteed voor versterking der ondernemingen, waardoor deze meer weerbaar zijn dan ooit.

De "Nederland," die dit jaar zoo geweldig in de millioenen graaien kan, gebruikte er ruim acht voor afschrijving op de schepen en reserveert er veertien voor nieuw te bouwen schepen. Feitelijk dus een totaal afschrijving op bestaande en toekomstige vloot van 22 millioen gulden. De bestaande zeer groote vloot der maatschappij stond op 1 Januari voor slechts 16½ millioen gulden te boek, zijnde een derde van den kostprijs.

De Holland-Amerika-Lijn schreef op de vloot "slechts" iets meer dan 3½ millioen af en bepaalde de totaal-afschrijvingen op ruim vijf millioen gulden. Voor nieuw-bouw reserveerde zij 2½ millioen en voor extra-reserve nog eens 1½. De vloot van 23 schepen, wier aanschaffingswaarde bijna 36 millioen gulden bedroeg, staat nog voor 1½ millioen op de balans! Van zaken doen gesproken!

Geven deze beschouwingen een beeld van de positie der groote geregelde stoomvaart-lijnen, de volgende zullen aantoonen, dat ook aan de voorname en oude reederijen in de algemeene vrachtvaart de millioenen-regen niet is ontgaan.

Solleveld, Van der Meer en Th. van Hattum, maakte een bruto winst van f 2.746.824. -, bij een aandeelenkapitaal van twee millioen gulden. Er wordt 50 pCt. gedeeld, de reserve met een ½ millioentje versterkt en op de vijf schepen, die toch reeds zeer laag te boek stonden nog eens twee ton afgeschreven.

De Stoomvaart-Maatschappij "De Maas" (Ph. van Ommeren), wier maatschappelijk kapitaal vier millioen bedraagt, betaalde een dividend van 75 pCt. Zij wist haar reserve op te voeren tot twee millioen gulden en behoorlijk op stoomschepen af te schrijven en voor nieuw-bouw en andere risiko's te beleggen'.

De Nederlanders hebben altijd den naam gehad, voor het militairisme niet veel te voelen. Of ze er daarom ook al niet aardig wat van gevoeld hebben is een zaak, waar we zoo straks nader op terug zullen komen. Maar dit is uit onzen korten opzet, gelooven wij te mogen zeggen, wel reeds zonneklaar gebleken, daar is in Nederland een groep van lieden, *wier zuiver klasse- en kapitalistisch belang* hen dwingt militairistisch te zijn.

Ook zij hebben het machtwoord van dezen tijd: 'organisatie' begrepen en een organisatie gesticht. Wat zeg ik, één organisatie? wel twee. De vereeniging 'Ons Leger' en de vereeniging 'Onze Vloot.' Die twee werken veel samen; misschien fuseeren ze wel binnenkort of hebben het al gedaan. We leven zoo snel tegenwoordig. Wat zegt u, meneer Dresselhuys?

Het Doel dier beide organisaties dan wordt als volgt omschreven:

'De vereeniging, onafhankelijk van staatkundige partijen, wil de kennis van en de belangstelling in de Nederlandsche land(zee)macht aankweeken en versterken bij alle Nederlandsche onderdanen in het moederland, in de koloniën en in het buitenland.

Bij *alle* Nederlandsche onderdanen en vrij van eenige staatkundige partij.

Let nu op, dan ga ik U eerst de opperste leiding voorstellen.

Van "Onze Vloot" is voorzitter: H.M. van Bemmelen;

Secretaris Jhr. C.A.L. van der Wijk.

Nu van “Ons Leger.”

Voorzitter is: de oud-opperbevelhebber generaal C. Snijders.

U dacht dat deze man nog al reactionair was? Ja vroeger, maar nu niet meer.

Na zijn benoeming tot voorzitter schreef hij in het orgaan van “Ons Leger” een artikel, waarin hij zei, dat hij met moed zijn taak om het leger “der in” te werken bij het volk, ging aanvaarden.

Nu dat kunnen we ons na het succes, dat hij als opperbevelhebber heeft behaald, levendig voorstellen. Vrees, dat zijn vrijwilligerscorps, dat hij nu aan te voeren krijgt, de rooie haan zal laten kraaien, hoeft de generaal niet te koesteren. Daarenboven heeft hij het voornemen om met een blijmoedig idealisme nu met *allen* te gaan samenwerken. Hij zegt: onze idealen moeten die der natie worden. En verder:

Het hervormen van den Volksgeest - de natie haar gebreken af te leeren en haar nieuwe idealen te schenken - het is een arbeid van ongehoorde proportiën, moeilijk en vol van teleurstellingen, ja - laat ik het maar bekennen - bijna hopeloos. Toch mogen wij niet verslappen of wanhopen. Met geduld en volharding worde voortgewerkt. Elk zieltje, dat we winnen, beteekent een stap vooruit.

Groote voldoening zal voor ons niet uitblijven, mits we de beteekenis der bereikte uitkomst slechts afwegen naar de hooge zedelijke waarde van het nagestreefde doel.’

Generaal Snijders is niet alleen militair deskundige, hij doet ook aan de sociologie. De Generaal levert een bijna historisch-materialistische verklaring van den raren boel, die het in ons leger is.

Snijders vindt ons volk verder niet veel soeps.

Luister maar: Tuchteloosheid, gebrek aan warmte voor onze nationale belangen, gemis aan belangstelling voor den dienst, vloeken, bezigen van ruwe taal, zucht tot critiek, deze alle zijn Volksondeugden en worden, zegt de heer Snijders, gedurende den korten diensttijd (och ja, zoo'n paar jaartjes mobilisatie benne zoo om), door leiders en goedgezinden met moeite binnen eenige perken gehouden.

‘Wij moeten dus de handen ineenslaan ter verbetering onzer weermacht.’ Daar is evenwel een groep in het land die we, wanneer ze ons in goed vertrouwen de hand toesteekt, een ferme pomp in de maag moeten geven. Dat zegt de generaal wel niet, maar je kan het zoo uit zijn redeneering proeven. ‘Het Leger worde gered uit den poel der politiek. Sedert meer dan een halve eeuw zijn de belangen onzer krijgsmacht een inzet geweest bij het spel der Staatkundige partijen en worden de stemmingen over oorlogscredieten dienstbaar gemaakt aan het bestoken van den politieken tegenstander. Men late dit onwaardig bedrijf voortaan over aan de vaderlandsloozen, die in het leger slechts een tegen hen gericht machtsmiddel in den klassenstrijd zien en die onder de valsche leuze van beperking der personeele en materieele lasten des volks aan de krijgsmacht de noodzakelijke levens- en ontwikkelingsvoorwaarden trachten te onthouden.’

Toen we deze zinsneden lazen, dachten we bij ons zelf: dat gaat ook niet tegen jelui. Zou Troelstra's stem, toen hij de regeering toeriep: Deze man (de opperbevelhebber) moet onmiddellijk worden afgezet

en de regeering die dat niet doet moet zelf worden afgezet, den heer Snijders nog in de ooren geklonken hebben, op het moment dat hij deze regels neerschreef? Want hier spreekt de *haat* van iemand, die zegt bevrediging te willen, maar die tevens begrijpt dat deze een onmogelijkheid is, omdat de vaderlandsloozen hem en de zijnen *door* hebben.

Wie zijn de bestuurders der plaatselijke afdeelingen?

Ik zal er een paar noemen.

Jhr. O. van Lennep, W.H. baron Taets van Amerongen, N.J.J. van Rijn van Alkemade en dan last not least de beschermheer Z.K.H. de Prins der Nederlanden, groothertog van Mecklenburg, man van de Koningin van Holland, die aan het bestuur van Onze Vloot veertig gulden gestuurd heeft voor kinderen van slachtoffers der zee. Zoo af en toe komt dit illustre gezelschap eens bijeen. Ze komen voor zuiver idiëele doeleinden Geen enkele egoïstische overweging zit daarbij voor.

De beschouwing over de jaarvergadering dier edele liên in hun orgaan luidt als volgt:

'Het is een in alle opzichten heerlijke dag geweest. Want wij hebben het weer duidelijk van elkaar mogen verstaan en er van kunnen getuigen, dat, hoe ook soms ons werk en onze overtuiging wordt aangevallen (en met wapens van zeer uiteenloopend allooi), er toch in vele harten nog een liefde tot Vaderland, Vorstenhuis en Volk leeft, die hoog uitgaat boven klein partijbelang en hofmakerij, boven streeling van leuzen en speculatie op hartstochten, waarbij eenig besef van verantwoordelijkheid voor en tegenover het geheel veelal ver te zoeken is.'

Binnenkort, 19 en 22 September, komen de dames en heeren weer bij mekaar. Dan gaan zij een Nationaal Congres tot verhooging van de Weermacht houden. 't Is al weer hetzelfde liedje, dat daar gezongen zal worden.

'De grondslag voor dit congres moet zijn de gedachte, dat Nederland zijn nationaal en onafhankelijk volksbestaan moet blijven handhaven en dat daarvoor noodig is een behoorlijk uitgeruste en geoefende weermacht.'

Wat de heeren en dames, - want ze zijn modern bij 'Onze Vloot' en 'Ons Leger' en er zijn dus dames bij - onder 'behoorlijk' verstaan, zal op het congres verteld worden.

Maar dit weten wij wel al vast te zeggen. Het zal 'behoorlijk' geld kosten. In een van de vlugschriften der heeren, getiteld 'Onze onmisbare Marine,' lezen we:

'Wij hebben nu nog een geringe macht in Indië en daarmee kunnen we een groote mogendheid op den duur niet het hoofd bieden. En het is ook duidelijk, dat wij ter verdediging van Indië nooit hulp zullen krijgen, als wij zelven niets bezitten. *De conclusie moet dus zijn, dat moet worden doorgegaan met de bouw van de drie kruisers.* Of dit nu 50 of 60 millioen kost mag geen gewicht in de schaal leggen.

Toch ontbreekt ook in de actie van "Onze Vloot" het meer ethische element niet. Men hoore slechts op welke gronden het behoud van Indië bepleit wordt:

"Nederlanders, waar zullen uw landgenooten blijven, die hun brood vonden in uw Indië? Waar zal uw familielid wonen, dat vroeger Indië als zijn terrein koos? Zullen zij allen in Holland moeten blijven?" Wij

zullen, omdat onze ruimte beperkt is, U de rest uit dit betoog moeten sparen.

Jammer zou het evenwel zijn, indien wij niet met één enkel staaltje nog eens bewezen, hoe de heeren, die zich nu tot het "Volk" wenden en dat kunstje hebben afgekeken van de "Vaderlandsloozen" bij voortduring toonen daarin nog wat onbeholpen te zijn. Of is het een aardig gewilde naïeviteit? Ze hebben n. 1. een oproep gericht aan het Nederlandsche Volk tot.... het stichten van een gedenkteeken voor Neerlands Leger en Vloot, ter herinnering aan de diensten bewezen gedurende het tijdvak van Augustus 1914 tot December 1918. Wie het stuk leest voelt direct het verlangen in zich opkomen om als vrijwilliger bij de marine of het leger dienst te nemen. Immers heet het: "wij zijn buiten den oorlog gebleven omdat Nederland op zijn leger en zijn vloot ten volle heeft kunnen vertrouwen." "Daarom moet het een *nationaal* gedenkteeken worden, waaraan de *heele* nederlandsche natie heeft meegewerkt."

Soms echter bewijzen de Vlootdames en Legerheeren beter gelet te hebben op de wijze, waarop de Vaderlandsloozen hun propaganda voeren. Het, "Wie de jeugd heeft, heeft de Toekomst," schijnt althans voor hen ook wel zijn beteekenis te hebben. Zij schreven onder de leerlingen der twee hoogste klassen van de H.B.S. met 5-jarigen cursus en daarmede gelijkgestelde inrichtingen van onderwijs een prijsvraag uit over onderwerpen als:

Waarom heeft Nederland een oorlogsmarine noodig?

Waarom zijn onze koloniën een factor van het allergrootste belang voor onze Volkswelvaart?

De knappe prijswinners worden in het Orgaan vermeld, maar de minder knappe leerlingen moeten genoegen nemen met de simpele mededeeling, dat ze allemaal een boekwerk krijgen. Waarschijnlijk zal het zijn "De zeeslag bij Jutland" door Overste Kwast of "de Nederlandsche Luchtvaart" door een anderen vechtjas.'

Intusschen blijkt uit dergelijke ondernemingen overduidelijk, dat men hier de allures van de Oostelijke buren met verbluffende vlugheid gaat overnemen, en kan men er zeker van zijn, dat ze o zoo gaarne het al-Duitsche systeem in al zijn consequenties wilden toepassen, als ze maar durfden.

Het zou ons niet verwonderen, wanneer een onzer lezers de verzuchting slaakte, laat hij nou ophouden met die flauwe grollen. De massa van het volk is voor dergelijke propaganda ten eenenmale ontoegankelijk. Men moet in dezen evenwel met zijn oordeel voorzichtig zijn. Allereerst onderhouden de heeren nauw contact met organisaties als de Koninklijke Nederlandsche Weerbaarheidsvereeniging en de Padvinders.

Daarenboven schamen velen der vooraanstaanden uit 'Onze Vloot', en 'Ons Leger' kringen zich niet, op hun soms talrijke personeelen een zachten druk uit te oefenen. Zoo valt het voor, dat men af en toe de een of anderen inktkoelie of hoedenproleet als geestdriftig propagandist voor den bouw van een nieuw slagschip of de invoering van het een of ander monsterkanon bezig ziet. En als er eens een korporaal een oog verliest bij een proef met een mijn, of een matroos wordt zijn hand afgeslagen, dan verzuimen de heeren niet hun innigste deelneming in hun

orgaan te betuigen en zijn daarbij vriendelijk genoeg, om ook nog een oproep om steun te plaatsen voor de nabestaanden van den getroffene, wanneer deze inmiddels aan de bekomen verwondingen den heldendood is gestorven. Gewoonlijk zendt de Koningin dan veertig gulden, die men in grooten en eerbiedigen dank ontvangt.

Naast de propaganda onder het Volk voor het verheven doel wordt door de Nederlandsche geldmannen een actie in het Parlement gevoerd, die van meer politieke beteekenis is, dan die onder het Volk. En wanneer wij deze parlementaire actie volgen, blijkt al ras, dat de heeren niet zoo kinderlijk naief zijn, als zij zich *soms* in hun propaganda naar buiten voordoen. Dan komt overduidelijk aan den dag het misleidende in de propaganda van deze 'heeren.'

Wat toch zien wij gebeuren? Terwijl zij in hun organen en op hun vergaderingen bij voortduring uitkramen, dat de zaak van de weermacht gehouden moet worden buiten de politiek, hebben zij in de Kamers nooit anders gedaan, dan gepoogd om haar er midden in te brengen. Wij durven wel voorspellen, dat wanneer de dames en heeren leden eens zouden antwoorden op de vraag: van welke politieke partij zijt ge lid, dat er dan weinig variatie in de antwoorden zou zijn. Zij zouden luiden: van de vrij-liberalen of van de anti-revolutionairen en van de anti-revolutionairen of van de vrij-liberalen. En als wij nu een blik werpen op de verkiezingsprograms dier partijen in het jaar 1918 dan lezen we:

In dat van de vrij-liberalen:

'Met voortvarendheid worde aan de nationale weerbaarheid gearbeid. Wat noodig is zal *goed* moeten zijn, zoowel wat huisvesting, kleeding, voeding en verzorging van troepen als wat de militaire toerusting aangaat. Voor onze koloniën geldt dit in ten minste gelijke mate.

Nederland zal niet mogen verzuimen Indië, militair en tegelijk economisch weerbaar te maken.'

In dat der anti-revolutionairen:

'Voldoende uitrusting en bewapening voor de land- en zeemacht, die geroepen is tot bescherming der belangen van den staat.'

Onafgebroken heeft de bezittende klasse voor de versterking van het militairisme gestreden en vaak met succes. Zij heeft daarbij den grootst mogelijken tegenstand ondervonden van de Sociaal-democratie, met name van de S.D.A.P. Helaas de S.D.A.P. was vaak te zwak. De Wet Colijn kwam reeds vrij ver tegemoet aan de eischen der militairen. Maar zij wilden meer, steeds meer. En tijdens den oorlog zagen zij door de invoering der landstormwetten één hunner idealen, al wat voor het leger geschikt is, dienstplichtig, vervuld.

Men herinnert zich, hoe dit in 1915 gegaan is. In April of Mei van dat jaar werd aan de Tweede Kamer een adres gezonden, waarin werd gewezen op de noodzakelijkheid om ieder, physiek daartoe geschikt, militair te oefenen. Dit adres was onderteekend door twee en twintig 'Heeren' alweer.

Geen enkele proleet had er zijn handteekening onder gezet. De heeren van dat request hadden in de haast vergeten om het eenigerlei arbeidersorganisatie om advies te zenden. Dat was heel jammer, want mannen als Muisken, Vissering en Van Aalst, hebben wel eens van zoo iets als een vakorganisatie gehoord. Dat met een legeruitbreiding als door die

heeren werd gevraagd, groote economische belangen waren gemoeid, gaven zij in hun ingezonden stukken heel graag en grif toe. Maar men moest vooral niet denken, dat zij het om hun voordeel vroegen. Er werd aan de Nederlandsche fabriek in Amsterdam heusch niet zooveel voor het leger gewerkt. Eigenbelang, de heeren verzekerden het bij voortduring, zat niet bij ze voor. Ze beriepen zich weer op de historie en hou je dan vast. Ergens in een ingezonden stuk heet het:

'Wie die onze vaderlandsche geschiedenis kent, kan daarin ook maar de geringste aanwijzing vinden van heersch- en oorlogszuchtige trekken. Anderszins is die geschiedenis helaas rijk aan voorbeelden van kleingeestige partijschap, bekrompen behoudzucht (niet bij de legerleiding) en moedwillige verwaarloozing van onze defensiemiddelen, zelfs in de meest kritieke tijden. Nederlandsch imperialisme, daar is bij ons geen sprake van.'

Het moet erkend worden, dat de toenmalige regeering tegenover requesten van dergelijke kapitaalmagnaten gansch niet onverschillig stond. Althans den 5en Juni werd door den minister van Oorlog, Bosboom, bij de Tweede Kamer ingediend het wetsontwerp, dat het Nederlandsche leger met ruim 400.000 man zou vermeerderen. Het had de strekking alle van de militie vrijgestelden en vrijgelooten, die den veertigjarigen leeftijd nog niet hadden bereikt, bij den landstorm in te lijven.

Tevens zou de landstormwet zoo worden gewijzigd, dat van alle landstormplichtigen gewapenden dienst kon worden gevorderd.

De minister zei in zijn toelichting, dat de regeering overtuigd was van de noodzakelijkheid om geleidelijk onze weermacht te versterken en dat het volstrekt niet aanging voor de landsverdediging geschikte krachten onbenut te laten. Men zou beginnen met de vrijgestelden van de jongste lichtingen het eerst te oefenen. Heel lakoniek merkte de minister op, dat door een en ander de mogelijkheid zou worden geschapen om naarmate de omstandigheden dit zouden toelaten, landweerplichtigen, beginnende met de oudste der onder de wapenen zijnden met verlof te zenden. Maar de regeering meende verder te moeten gaan. Zij wenschte de bevoegdheid, mocht de noodzakelijkheid er toe dringen, zonder verwijl te kunnen doorgaan met het oproepen in werkelijken dienst van oudere groepen vrijgestelden en vrijgelooten, en dat zij mede zou kunnen beschikken over al degenen, die gediend hadden en thans nog buiten den landstorm vielen.

Het kon niet anders of de modern georganiseerde arbeidersklasse moest tegen dit ontwerp met kracht stelling nemen. De Sociaal-Democratische Arbeiderspartij alweer richtte een manifest aan de Nederlandsche arbeiders, waarin op de groote gevaren van het ontwerp werd gewezen. Een der voornaamste bezwaren was zeer zeker, dat een klein neutraal land als Nederland, dat tot dusver met zijn strijdmacht, vergeleken bij de millioenenlegers der oorlogvoerenden, altijd nog een bescheiden figuur gemaakt had, ook de allures van een machtigen strijder ging aannemen.

Bovendien mocht er door de S.D.A.P. met recht op warden gewezen, dat een versterking van het Nederlandsche leger zenuwprikkelend werkt op de nationalerigheid van velen in wier hart een vurig verlangen leeft naar den terugkeer der roemrijke dagen van Tromp en De Ruyter. Zelfs de leider van degenen, die den klassenstrijd in Nederland 'temperen'

ging zich onlangs in zoo'n vlaag van Nederlandsche leeuwerigheid, samen met onzen Roomschen minister van Oorlog te buiten. ‘Neem ons alles maar af, als ge aan ons grondgebied raakt’ gilde de heer Marchant. Ook tijdens den oorlog was ons versterkt leger een aanleiding voor oorlogszuchtige elementen om een strijdlustige stemming te kweeken.

Wat deed de S.D.A.P.? Zij nam krachtig en principieel tegen het wetsontwerp stelling.

In een groote nationale betooging, die den 26en Juni 1915 werd gehouden, wezen Troelstra, Wibaut, Ter Laan, Schaper, Van Leeuwen, Van der Goes, Mendels en velen van onze beste partijgenooten meer, op het groote gevaar, dat voor de arbeidersklasse in dit wetsontwerp lag.

Onze actie was niet geheel vergeefsch. De rechtsche arbeiderspers liet ook, zij het schuchter, eenig afkeurend geluid hooren en toen door Ter Laan bij de openbare behandeling van het wetsontwerp met nadruk de gevaren in het licht waren gesteld en het bleek, dat men het ontwerp in geen geval zou afstemmen, wist hij toch iets te bereiken.

De Kamer sprak als haar oordeel uit, dat de wet moest zijn een aflossingswet. In dier voege werd de considerance der wet dan ook gewijzigd. Zij luidt thans:

‘Alzoo wij in overweging genomen hebben, dat, ten einde onder de wapenen zijnde dienstplichtigen met verlof te kunnen laten gaan, uitbreiding van den landstorm noodig is en van alle landstormplichtigen gewapenden dienst moet kunnen worden gevorderd,’ enz.

Voorts werd in de wet (art. 5), vastgelegd:

‘Zoodra de tegenwoordige buitengewone omstandigheden hebben opgehouden te bestaan, zal aan de Staten-Generaal een voorstel van wet worden gedaan tot intrekking van deze wet.’

In de een dezer dagen verschenen Memorie van Antwoord op de aanvrage van het buitengewoon crediet op hoofdstuk VIII (Oorlog) der Staatsbegrooting deelt de minister mee, dat eerstdaags een voorstel tot intrekking der landstormwet zal worden ingediend. Ziedaar weer een prachtige gelegenheid voor onze Nederlandsche Lüdendorfs om op de groote trom te slaan.

Oh, het zijn zulke aartsslimmelingen, maar toch ook weer zulke erge stomkoppen, onze propagandisten voor een sterke bewapening.

Ze verkoopen hun holle frazen en sommige onschuldige elementen vliegen er in. Maar zalig passen onze kapitalisten er voor op cijfers te geven, bang als ze zijn, daardoor in het behalen van successen te worden belemmerd. Welnu, een blik op de cijfers voor de oorlogsbegrootingen der laatste jaren doet aanstonds zien, waar het op uit *moet* loopen. Het einde zal zijn, dat de helft der staatsbegrooting aan den oorlogsmoloch wordt geofferd en van krachtige sociale wetgeving zal geen sprake kunnen zijn.

Men oordeele.

In 1913 bedroegen de uitgaven voor oorlog	f 33.080.184
In 1914	f 35.039.179
In 1915	f 33.459.976

In 1916	f 34.970.680
In 1917	f 35.856.698
In 1918	f 38.037.180
In 1919	f 43.227.281

Een bijna gestadige stijging alzoo. De omstandigheid, dat vele materialen in prijs enorm stegen, kan men gevoegelijk buiten beschouwing laten, wanneer men in aanmerking neemt, dat zeer vele militaire werken voor z.g. mobilisatiedoeleinden tot stand gebracht, en uit de mobilisatiecredieten bekostigd, inderdaad blijvende waarde houden voor het leger en alzoo in normale tijden feitelijk bij buitengewoon crediet aan de Kamer ter voteering zouden zijn voorgelegd, alvorens zij tot stand hadden kunnen komen.

Wanneer de jongeren de agitatie van de grootmachten in Nederland rustig en kalm gadeslaan en de in dit artikel gegeven feiten rustig overwegen, dan moet, dunkt ons, voor alles één ding duidelijk zijn.

Wij staan tegenover een goed georganiseerde macht. Deze macht bestrijden wij niet door anti-militairistje te spelen. Met dienstweigering en verheerlijking van onze 'verheven' gevoelentjes maken wij deze volksvijandige elementen niet onschadelijk. Daar is maar één weg. De weg, die door de Internationale Sociaal-democratie in Luzern reeds met een enkel woord is gewezen en die, wanneer de Internationale zoo straks weer samen komt, nauwkeurig moet worden afgebakend.

Wij waren in 1914 niet klaar. Men zal er voortaan op moeten rekenen, dat de Vakbeweging en de Socialistische Partijen zoo fel mogelijk zich *zullen kecren tegen het militairisme.*

Wij en zij kiezen onze wegen opnieuw. Typische overeenkomst en verschil in hun optreden en het onze. Bij de Imperialisten en bij ons beide het besef, dat we het door '*organisatie*' kunnen winnen.

Bij hen het doel: de overdaad en de weelde voor de kleine kring der bezitters te monopoliseeren.

Bij ons het doel: een *betere* wereld voor allen.'

Door het bouwen van machtige organisaties, door het organiseeren en regelen van den arbeid, door het zich klaar maken tot de overname van de productie en de productiemiddelen zullen wij de politieke en economische macht ontnemen aan de heerschende klasse en gaan wij naar het Socialisme, terwijl wij daardoor komen tot de vernietiging van het Militairisme.

J. HARTOG.

Bespiegelingen van een jeugdigen grijsaard

Weemoed is de zoet-bijtende balsem, waarmee de wijsheid de wonden geneest, die de teleurstellingen sloegen.

* * *

De jeugd oordeelt het heden banaal, omdat zij het niet begrijpt: zij verblijdt zich in de toekomst, die schoon zal zijn, omdat zij het wil; de mensch in de kracht zijner jaren leeft in het heden, oordeelt het schoon en rijk, omdat hij sterk genoeg is om, in evenwicht met het leven, mee te bouwen aan de wording van het nieuwe; de ouderdom verzinkt in het herinnerend peinzen: zij is te zwak geworden om de felle blik van het heden te doorstaan, zij weet, dat de toekomst *voor haar* niets meer brengen zal, en zij verheerlijkt de rozige schoonheid van het verleden.... zij schept een vaag behagen in wat in waarheid een stille treurnis zijn moet - omdat zij weet, dat weldra alles voorbij zal zijn.

Men bedenke, dat ditzelfde geldt voor geslachten en, in niet mindere mate, zelfs voor - politieke partijen.

* * *

Elk onzer, ook de zoogenaamd *diep* gevoelige, leeft eigenlijk een zeer oppervlakkig en weinig bewogen egoïstisch leventje voor zich alleen, werkelijk diep-onmiddellijk beroerd alleen door eigen gewaarwordingen en ervaringen.

Wie de doffe wanhoop kent, de verpletterende kwelling der machteloosheid bij het sterven van iemand, dien men zeer heeft liefgehad, die zal moeten toegeven, dat geen medelijden met vrienden, die door eenzelfde slag getroffen zijn tot op een duizendste de smart benaderen kan, die hen eenmaal doorvrat van haar schroeiende pijnigingen.

We herinneren ons, dat alles om ons heen zwart leek en dof, dat de natuur en de menschen, de bloemen en de zon niet meer dezelfde waren voor onze door smart verduisterde oogen, dat alle geluiden getransponeerd waren in een toon van bitterheid en klagen, dat de onmetelijke ruimte niet voldoende leek om onze ondragelijke smart te kunnen bevatten. - Maar dagelijks is om ons diezelfde smart, dikwijls dieper en somberder nog door allerlei bijkomende omstandigheden van schuld en verwijt - en wij voelen het niet, onze zielevoelhorens, zoo eindeloos sensitief als het onze eigen gewaarwordingen betreft, missen de macht om die van anderen eenigszins zuiver te speuren.... Wij verbaasden ons over de gemakkelijkheid, waarmee bezoekers zich losmaakten uit onze eigen sfeer-van-rouw, en lachend voortleefden, na enkele minuten

ons lijden vergaten. Wij begrepen niet, hoe de menschen op straat zoo luidruchtig konden schertsen en vroolijk zijn, als wij voorbij liepen: was onze smart niet als een donkere wolk om ons heen? - En dagelijks, elk oogenblik van den dag, gaan wij glimlachend, met sereen gemoed langs smarten, die de onze duizendmaal overschaduwen....

De onvolkomenheid van onze macht om de gewaarwordingen van anderen zuiver mee te voelen is een der grootste weldaden, die het leven biedt. Zonder deze ware alle bestaan ondragelijk: wie zou de smart kunnen doorlijden van tien willekeurige menschen uit zijn omgeving, zonder vernietigd te worden?

* * *

In sommige gevallen is er iets als een collectief gevoel, worden een zeker aantal menschen, behoorende tot een of anderen kring, allen ongeveer gelijkelijk bewogen door dezelfde ontroering, in opwinding gebracht door dezelfde affecten.

Het ontstaan dezer gevoelens is secundair: ze zijn eerst mogelijk als het primaire gevoel van saamhoorigheid aanwezig is.

Door de geschiedenis heen zien we dit primaire gevoel steeds grooter en grooter groepen omspannen en het nationalisme is een van zijn hoogere fazen.

Het socialisme is *schijnbaar* bezig, dit gevoel te *verplaatsen* naar internationale klassegroepen, maar het zou half werk doen, als het niet verder doelde. Want in de samenleving, waarnaar het socialisme streeft, zullen niet alleen de grenzen der landen, maar evenzeer de grenzen der klassen worden uitgewischt en allen worden opgenomen in één groote broederschap, vereenigd in één onmetelijk gevoel van wereldsaamhoorigheid....

Maar in die ontzaggelijk ver ontwikkelde samenleving zal ieder individu weer staan met z'n eigen gevoelsleven als op een eiland in den oceaan, en met z'n onvolmaakte voelhorens, die anderer zielsbeweeg alleen met *begrip* kunnen overtasten (en dan nog slechts in zooverre z'n eigen gevoels-ervaringen analoog aan die van den ander zijn) zal hij tastend uitgaan, verlangend, naar anderer leven, maar zijn gevoel in dieper zin blijft onbewogen voor het eindelooze leed, voor de goddelijke vreugden om hem heen.

* * *

Een idealist is iemand, die bij voorkeur strijdt voor begrippen en droomen, welker verwezenlijking hemzelf geen voordeel kan opleveren. En de brave wereld, die meer practische beginselen belijdt, vindt het schouwspel van zijn werkzaamheid onzedelijk. In het gunstigste geval noemt zij hem een gek.

* * *

Toch is, diep in het verborgenst bewustzijn ook van de grofste, meest egoïstische ploert, een groot geloof en een onuitroeibare eerbied voor de door hem in het dagelijksch leven verachte en bespotte idealist.

Dit komt aan het licht, zoodra er strijd gevoerd moet worden voor welk *doel* dan ook. Want dan worden alle materiëele, alledaagsche bedoelingen zorgvuldig verzwegen en allerlei schoone idealen worden den begeerden strijders voorgehouden als zijnde het werkelijke doel van den strijd. Dat de idealisten 'er in vliegen' en zich laten bedriegen doet niets ter zake: zelfs in dit bedrog ligt de erkenning van de groote waarde der idealisten voor elken *strijd*, de erkenning van de wonderdadigheid hunner belangelooze, blinde toewijding, die de ploerten misbruiken en waar ze om grijnzen - maar die ze, diep in hun donkere ziel, erkennen en vreezen, als oneindig superieur en schoon.

* * *

Als een heel klein kind ruwe woorden zegt, lacht men.

Als een souteneur in vollen ernst verklaart: 'ik ben een edel mensch', lacht men ook.

Beide keeren lacht men van uit hetzelfde gevoel. Wellicht ware het daarom beter in geen van beide gevallen te lachen.

* * *

Het zou aanbeveling verdienen, een verbod uit te vaardigen om 'groote klassieken' te leeren kennen aan mensen, beneden de vijf-en-twintig bijvoorbeeld.

Het zou de vereering van Shakespeare, Goethe en Moliere (om maar enkele der meest belegerden te noemen) zeker minder algemeen, maar zekerder nog: dieper, zuiverder, minder conventioneel en plichtmatig, en, wat het best van alles is: *bewust* maken.

De 'vereering' en de 'studie' van de klassieken, zooals onze beschaafde opvoeding die kent, en *eischt*, is een onvoegzaamheid tegenover de nagedachtenis der groote kunstenaars, een bespotting van elk psychologisch principe in de opvoeding, en een ramp voor de kunstwerken, die het noodlottige stempel: 'klassiek', dragen.

* * *

Een tooneelspeler moet in staat zijn, dagelijks het offer zijner persoonlijkheid te brengen. Hij moet zijn de eminente kenner van de *reactiën* der menschelijke ziel; hij moet die niet alleen *verstaan* naar het *innerlijk*, maar vooral ze kunnen *nabootsen* in hun uiterlijken schok, met groote getrouwheid, en steeds genuanceerd naar den aard der karakters, *die de auteur schiep.*

In plaats daarvan stellen de meesten zich tevreden met het karakter, dat de auteur schiep, te nuanceeren *naar hun eigen aard*, doodsbenauwd als ze zijn, hun dierbare persoonlijkheid prijs te geven, hun kunstenaarspersoonlijkheid. En toonen daarmede een volslagen gemis aan elementair begrip van het wezen hunner kunst.

* * *

‘Voor den cynicus is niets heilig’, zegt men.

Het is zoo. Het is, omdat hij den moed gehad heeft, de heiligheid van zijn eigen Ik aan te randen met zijn - louterenden spot. Wat zou hem *daarna* nog ‘heilig’ kunnen zijn?

* * *

Want alleen zij, die veel en diep geleden hebben aan eigen ziel en persoonlijkheid; die eerlijk en met sombere geestdrift de kern van hun eigen wezen hebben doorschouwd en - herkend, zijn in staat tot waar cynisme.

* * *

Cynisme is de wankele vonder, waarover de weemoed over gebroken illusies en verloren geloof zijn weg zoekt naar nieuwe schoonheid, genaamd: bevrediging-in-berustende-opstandigheid.

[Philipp Exel]

Zonsondergang

Lang reeds hoorde ik het fluisteren
Der stemmen, die nu in mij zingen gaan
Bij het luidloos schoon verduisteren
Van den hemel, als de zon aan'
Vangt te dalen. Deze dag moet sterven
Als vele vòòr hem, in schoonheid
Van bloed storten en mild lachen.
Langs hem trekt de blinde menschheid.
In haar schuilt tot zulk verkwisten
Ongeweten, der rijpste zieledracht,
De wil. Dat wij dit niet wisten
Altijd, dat heeft het groote leed gebracht
Van misverstand en strijd en verkillen
Van oogenglans tot koele matheid
Bij hen, die samen even trillen
Voelden de zuivere naaktheid
Van hun leven onder blinkende
Zwaarte van lust en wil en wensch.

Mij beleden dezen diepen wil
Die stemmen, in het zinken der dagen,
Die aan den wijden hemel stil
En groot vergaan. De zomerregenvlagen
Verruischten ritselend op daken,
Koel en geurig is de avond....
Vluchtige melodieën braken
Soms den stuggen tijd tot flonkerend
Verstuiven of zij verbloeiden doffer
Achter vele muren en meer geheim.

Hier en daar stierven vandaag menschen
Zoo maar in de ruimte en den tijd
Als verklinkende melodieën
Uit de schemerkamers bevrijd,
De schemerkamers, die het lichte
Vrije, zilte, wijde uitsluiten;
Die gramstorig in steenen verstarring
Zich sluiten voor het Al-eeuwig
Ruime, Liefde-volle.

Zoo fluisteren mij die stemmen in dood
Van dag en lach en lied en menschen,
Wijl zij zelf voor den strengen dood
Stonden in lichtdoorhuiverd wenschen
Naar dieper blinken dan van zon
In bronnen. En toen gingen zij ook dood,
Wijl zij sterflijk waren, maar zij
Bloeien in hun gelijkenissen
Voor den diepen aandacht.

PHILIPP EXEL.

De profundis clamavi

Wij zijn gevangen met ons verlangen
In de ruimte en den tijd.
Eéns in ons leven willen wij geven
Van ziele àlle heerlijkheid.

Onze armen handen tasten naar banden,
Die ons trekken naar omlaag,
Als wij het blinken weer zien verzinken,
Dat wij toch willen gestaag.

Wij staan voor poorten, waar nieuwe geboorten
Ons harte zoo zalig vermoed,
Maar als plots lichten onze gezichten,
Stuwt reeds neerslag aan ons bloed.

Dit is het weten nooit te vergeten,
Dat wij naakt slechts zuiver zijn.
Dàn zijn de dagen misschien te dragen
Zonder al te groote pijn.

Als wij begrijpen, dat wij rijpen,
Zal wijken onze klacht.
Eens zal ons dorsten in menschenborsten
Gezegend zijn herdacht.

PHILIPP EXEL.

Preken van een heiden VII

I.

Zo heeft Henri Barbusse getast naar de diepste diepten van ons menselik bestaan....

Hij heeft gesproken van de grote hartstochten, die ons leven omwoelen, wreed en onmedogend, als geweldige ploegscharen de akker..

Hij heeft ons gesteld van aangezicht tot aangezicht met onszelf en de woordloze beroeringen opgeheven uit de zwijgende nacht en ze ons, in onze eerst angstig verschrikte, maar allengs vertederde aandacht toegefluisterd....

Hij heeft gesproken van onze eenzaamheid en van ons eeuwig pogen om haar te vlieden in het stage zoeken naar versmelting van ons eigen ik met het Andere in het zoete liefdeleven....

Hij heeft gesproken van de hoge vervoeringen in de nadering der geslachten tot elkander en van de tedere schoonheid der naakte lichamen.

Hij heeft de hete adem onzer woordloze verlangens beluisterd en ze ons getoond als de sterkste krachten des levens....

Hij heeft de diepe smart beleden van ons vergeefse hunkeren naar het absolute Geluk, van ons vergeefse dringen tot aan de voeten van het volmaakte, van onze gebondenheid aan de werkelikheid van onze diepste, niet te ontvluchten eenzaamheid....

En als wij de zang van deze grote dichter in de koortsige gloed van onze huiverend, eerbiedige aandacht hebben aangehoord en we de schroeiende ogen opheffen uit ons diepste zelf, hoe zien wij dan de mensen klaarder en zuiverder aan, als uit een hoger begrijpen.

Soms is ‘de Hel’ van Henri Barbusse mij een obsessie en in het rosse schijnsel der avondstraten, in het schemerduister van een bioskoopzaal, in het helle licht en het weke muziekgeruis van een kroeg hoor ik het jagend kloppen van het hete bloed, het wilde hijgen van het hongerig dier naar schending en offering. Voor de helderziende geest doemen visioenen van niet te dragen spanning, visioenen van vrouwen, die met hun onbegrepen lachen en het tooisel hunner geurende lijven lonken naar de wreed-begerende mannen. Ik zie hen allen naakt en bezeten van hun dolle drift. Mijn waarneming is gespannen tot het uiterste; geen lach, geen grijns, geen heet gefluisterd woord, geen onbespied gewaand gebaar ontgaat mij en het is alles losgeweekt van naam en plaats en tijd en ik ben als een onbewogen eenzame in de donkere stroom van de rode hartstocht des levens.

Door de macht van de geest van Henri Barbusse word ik als een wonderlik helderziende voor die tranenloze triestheid van het menselik leven, die kulmineert in de triestheid van ons eroties bestaan. Ik voel

mij de ziel samenkrimpen en een kreet van pijn loswringen uit de toegeschroefde keel, als onder het rosse licht van een lantaarn in een nachtstille buitenwijk, een vrouw zich aan mij opdringt met een mat gelispeld, vleierig liefdewoord. Ik weet, dat in onze samenleving nu een keer zulke vrouwen bestaan, die hun lichaam voor geld verkopen; ik heb zo mijn geavanseerde opvatting van'het vraagstuk der prostitutie', maar ik kan mij niet altijd weer daardoor psychies voelen aangedaan.. maar met de woorden van Henri Barbusse in mijn ziel wordt deze vrouw een triest, somber en schrijnend simbool van de brute onderworpenheid van de mens aan zijn dierlike driften en als ik rond mij zie in de nachtstad, ik zie de grauwe wallen der huizenklompen der armen of het weelderig bouwsel der rijken, ik zie alom de rosse ogen der vensters, dan doemt voor mijn onmedogende verbeelding de mensheid op, die achter deze muren zoekt naar het grote geluk in de eeuwige worsteling van de Man en de Vrouw. Ik denk aan die allen, die de Liefde ontberen en in hun eenzame cellen worstelen met de dwangvoorsteling van de Andere.., ik denk aan hen, die de liefde kopen en verkopen, en aan de schending hunner zielen..... ik denk aan hen, die na een korte droom van tederheid, zichzelf zagen vereenzamen en die zichzelf hebben geleerd de Ander rustiglik te dulden of die, verbitterd, zich in een heftige strijd verzetten tegen de greep van de dagelikse sleur en de wrede ontnuchtering....

En ook vervult de stem van Barbusse mij met die hoge, tedere weemoed, die het naaste schijnt bij het allerhoogste menselik geluk.

Langzaam en ganselik vrij van de koortsige jacht des levens schrijden twee oudjes in de milde avond voort onder het geboomte. Zij zijn als van een diepe innerlike vrede vervuld en spreken zacht tot elkander, de oude Man en de oude Vrouw en het is mij wonderlik te moede, als ik één moment getuige ben, hoe zij elkander aanzien en glimlachen tot elkaar, met een zoo zoete verzekerdheid en tedere verrukking.

Mij verschijnt in een licht van opperste toewijding en trouw en liefde het samenleven van die beide jonge mensen, waar zij, een wonderschone vrouw, krachtig en vol levenslust zich lachend geeft aan de dienst van hem, de ten dode opgeschreven lijder, die sterk van geest, zijn eigen levenspijn verzwijgt onder een innige verering van haar.

Ik zie onder een zacht-gouden avondhemel twee kinderen uit het volk elkaar beminnen met al de tederheid hunner harten, temidden van het geil geraas van een ongezonde jeugd, temidden van een kruisvuur van verstolen loerende ogen. Hij, als een grote, onbeholpen jongen met z'n ruwe werkhanden streelt haar kleine handjes en zij, stil dringend tegen hem aan als een vogeltje, zoekt met haar ogen in zoete openheid altijd weer de zijne en fluistert hem haar tedere liefde toe en wenst hem telkens weer in haar innige stille overgave. En als het nacht geworden is en ik sta als een eenzaam man te luisteren naar de stilte en ik zie de wonderlike sterren hoog boven mijn hoofd, dan moet ik denken aan het zoete geluk dier beide kinderen, in wie het bruisende leven werkt als de lentesappen in het woud. En als mededeelhebbende aan het grote, misterieuze leven, is het of ik deel heb aan hun schone vervoeringen in deze zoele nacht en daalt een vredige gelatenheid over mij, een huiverende eerbied, een heiligende aanbidding van het Wonder dat het Leven is....

Dat is de alles-overheersende indruk van dit werk van Henri Barbusse, dat het ons plaatst van aangezicht tot aangezicht met het grote, wonderbaarlike, dat het Leven is. Door elk verhaal, door elk poëem zingt diezelfde diepe, volle ondertoon als van de grote zee. Dit rode boek grijpt je en breekt je, om je als een beter, wijzer mens aan jezelf terug te geven.

Zijn verhalen in dit boek van overpeinzing en bespiegeling!....

Ik wist niet, dat het nog mogelik was, zó schoon, zó ontroerend schoon het gedicht te schrijven van de menselike liefde. In het verre Oosten bestaat een rijke erotiese literatuur en vaak heb ik gedacht, hoe onze mindere gevoelsfijnheid, onze grovere natuur wel nergens scherper in uitkomt, dan in het gemis aan woorden in onze Europese talen om de liefdesdaad te bezingen.

Het was als een vreemde muziek uit de verte....

De rustige onbewogen schoonheid van de vrouw, die in de eenzaamheid zich ontkleedt.... de verheven offering van die andere jonge vrouw, die zich onthult voor de ogen van hem, die, haar vergeefs beminnend zijn ganse leven, met haar huwde in zijn laatste levensdagen om haar zijn vermogen te kunnen laten en die, uitgestrekt op zijn legerstede, stervend, het wonder aanschouwt van de blanke, naakte vrouw, die, met haar tedere liefde voor de verre minnaar in het hart, het levensleed van de oude, eenzame makker diep doorvoelt en met haar reine ziel zijn rusteloos verlangen te stillen hoopt en zacht te troosten in haar devotelike offering. Deze bladzijden zijn van de schoonsten door mensen ooit geschreven.

En daar zijn zijn sombere verbeeldingen van de geslachtsdaad, uit het boek oprijzend als hevige drama's, als grootse natuurtafereelen, vol van een verterende weemoed en vol van een goddelike oerkracht tevens. Hoe groot en teder is in al deze verhalen de Vrouw gezien, vooral in dat sterkste en zuiverste van Anna en Michel. Het past niet, een boek als L'Enfer ‘mooi’ te noemen, zo min als je een storm of een onweer ‘mooi’ noemt. Maar zoals je uitgaande in storm en noodweer en vechtend tegen wind en regen je de ziel voelt leegwaaien van al de dufheid des kleinen levens en al meer en meer de grote machtige stem van het Leven in je hoort zingen, zwaar, somber, eenvoudig en verheven, hoort zingen van de grote Kracht en het grote Geweld, zo luister je ook naar de stem van Henri Barbusse, die de Waarheid zoekt....

Want Henri Barbusse zoekt de Waarheid. Ernstige mensen hebben mij gevraagd, wat kan nu eigenlik het nut er van zijn, elkaar deze intiemste geheimenissen te bekennen? Ik gevoel geen behoefte mij te plaatsen op het vreselik hoge standpunt, dat een kunstenaar niet behoeft te letten op het nut of onnut van zijn werk. Een waarachtig kunstwerk wordt geboren uit een diepinnerlike noodzakelikheid en waar een kunstenaar altijd in zijn werk op enigerlei wijze zijn tijd beleidt, daar is de innerlike noodzakelikheid voor de kunstenaar, waarborg voor het ‘nut’ van zijn arbeid voor onze menselike cultuur. Zoo wordt de vraag of een boek als Barbusse's Hel voor ons is een nuttig boek, teruggebracht tot de vraag of het geschreven is uit innerlike noodzakelikheid. Het is wel heel merkwaardig, dat Barbusse daarop zelf het antwoord geeft in het voorlaatste hoofdstuk, waar hij in een restaurant de jonge, gevierde schrijver Pierre Villiers laat vertellen van de nieuwe roman, die hij

geschreven heeft en die handelt over de waarheid en uitgaat van dezelfde situaties als in de Hel zijn weergegeven. Daar wijst Barbusse iedere gemeenschap met de heren letterkundige uitvinders van meer of minder originele en pikante situaties af. Hij schrijft, omdat hij schrijven *moet*, hij schrijft niet uit literaire behaagzucht, maar gedreven door de hevige gevoelens en diepe gedachten, welke te openbaren hem een donkere hartstocht is.

Henri Barbusse zoekt de Waarheid.

Onze tijd zoekt de Waarheid.

Wij voelen, dat ons menselik leven, maatschappelik, individueel, artistiek, moreel en religieus de fundamenten der oude waarheden heeft verlaten. Zij bevredigen ons niet langer, zij zijn tot leugens geworden. Wij zoeken de nieuwe waarheden. En niet in de laatste plaats pogen wij de waarheid te zoeken in de verhouding van de Man en de Vrouw. De moderne vrouwenbeweging, uitvloeisel van de zich wijzigende maatschappelik-economiese verhoudingen, met haar eigenaardig aksent op de ekonomiese, politieke en intellektuele vrijmaking van de vrouw, heeft als grootst gevolg gehad, ook voor hen, die er geen deel aan namen, dat zij in een zich van dag tot dag uitbreidende beschavingskring geworden is tot de gelijkwaardige van de man, wat haar natuurlike anderwaardigheid niet uitsluit. Maar met het bereiken van het algemeen vrouwenkiesrecht, met de meest volledige ekonomiese onafhankelikheid, met een gans gemoderniseerde opvatting van de rechten der vrouw, kan het probleem pas wezenlik worden gesteld, het grote, diepe, misschien onoplosbare, maar zich met natuurkracht opdringende probleem van de Man en de Vrouw. Dit probleem heeft zich voorgedaan in alle tijden en alle fijne geesten steeds diep beroerd, maar de bevrijding van de vrouw uit haar maatschappelike slavernij was noodzakelik om het zich met elementaire kracht op te laten dringen aan de zoekende geest van een gans geslacht. In de literatuur werd de psychologiese ontleding van dit probleem vrijwel *de* grote opgave, die zij zich stelde. Tot in het meest verfijnde heeft men alle mogelike situaties ontleedt, die rondom een liefdesverhouding van twee mensen kunnen ontstaan, slechts met vrijwel volkomen vermijding van de wezenlike kern van iedere liefdesverhouding: het geslachtsleven. Men heeft zich bepaald tot het verhaal van de verloving, van de ontrouw, dus een nieuwe verloving en van de uiterlike, maatschappelike zorgen in het huwelik. In ‘Geertje’ heeft Johan de Meester de hevige strijd van het groeiende liefdesverlangen en de schaamte over de zondige begeerte ontroerend mooi gegeven. Herman Heijermans heeft in de Biecht (het twaalfde hoofdstuk) van ‘Kamertjeszonde’ een poging gewaagd om het intieme samenzijn van twee mensen weer te geven. De eigenlike biecht is tot op deze dag voor ons allen lezens- en overdenkenswaard. Het realisme is er wat al te grof en te oppervlakkig in verwerkt. En Johan de Meester èn Herman Heijermans, zij hebben het zwaartepunt gelegd op de reagens der buitenwereld op een liefdesverhouding, die in konflikt was met de heersende moraal.

Dieper tast Henri Barbusse.

Het geslachtelik samenleven van de Man en de Vrouw bepaalt de mogelikheid van hun duurzaam geluk in de sterkste mate. Het is het in waarheid beslissende moment, waar al de overige problemen in de liefdes-

verhouding hun wezenlike betekenis aan ontlenen. Tans nu het ganse levensvraagstuk zich aan ons opdringt en de onverbiddelike eis der waarheid is gesteld, vermag niets ter wereld dit seksuele probleem uit onze brandende belangstelling weg te nemen. En zoo is ook in de literatuur gekomen de psychologiese ontleding van het geslachtsleven. Ik zou de uitwerking van een boek als ‘de Hel’ wel eens willen kennen op de grove, brute kerels, die hun vrouwen ‘gebruiken’ en ook op die arme slavinnen zelf, want dit boek is van zo hoge adeldom, dat het de bruten wel moet ergeren en dat de gebroken vrouwen, zo zij de moed nog hebben het ten einde te lezen door een verterende smart moeten worden aangegrepen. Want dit boek, dit nobele boek, het is zo een innig en gaaf boek. Al de verhoudingen van deze mensen, die ons in de kaleidoskoop van Henri Barbusse's ziel verschijnen, al deze droeve, al deze weemoedsvolle, al deze vurige hartstochtsverhoudingen worden doorschenen, worden opgeheven tot een opperste schoonheid door de liefde van de ene mens tot de andere, de liefde, dat is de wil tot het samen-één-zijn, de brandende begeerte tot het volkomene vergeten van het eigen-ik. Hier in deze liefdesverhoudingen is de Vrouw, wat zij voor de besten der mannen misschien altijd geweest is, maar wat zij in de toekomst zeker worden zal, de tedere deelgenoot van het grote genieten. Het Geluk is het *samen-één-zijn*, de smart is de pijn van het vergeefse zoeken naar de vurig begeerde *samen-versmelling.* O, het is geen levenslustig boek, het is geen optimisties boek. Somber en smartelik is het toch van een weemoedige innigheid, vrij van ieder stotend synisme, is het groots en verheven, vrij van iedere laffe sentimentaliteit.

Henri Barbusse begeert de Waarheid te spreken.

Dat wil zeggen, de waarheid van deze tijd. En het was niet aan hem, om stil te staan bij de vraag, of onze gemartelde mensheid heen groeit naar een minder droeve, naar een schoner Waarheid. In dat spannende gesprek tussen de oude en de jonge geneesheer eerst over mediese en daarna over sociale onderwerpen komt Barbusse's socialisme een ogenblik fel voor de dag.

‘Er is een groote algemeene oorzaak voor dit wereldgezwel. Gij hebt het genoemd: het is de onderwerping aan het verleden, het eeuwen-oude vooroordeel, dat verhindert, dat alles opnieuw en grondig volgens de begrippen van rede en zedelijkheid hervormd wordt. De geest der traditie besmet de menschheid; en de naam van deze beide afschuwelijke werkingen, dat is..’

De grijsaard stond op van zijn stoel in een beweging van verweer, als wilde hij hem beduiden: ‘Zeg het niet!’

Maar de jonge man kon zich niet weerhouden te spreken: ‘Het is het erfrecht en het vaderland’, zei hij.’

Het is niet uitgewerkt met betrekking tot het seksuele leven. Daar zijn in waarheid in al het liefdeleed, in de langzame of snellere verstomping van de poëtiese liefdesverhouding twee momenten, soms duidelik gescheiden, meestal onderling verward. Het zijn het psychologiese moment en het maatschappelik-ekonomiese-traditionele moment. Het psychologiese moment wordt in de allereerste plaats bepaald door de meer of mindere heftigheid van het natuurlik seksueel instinct en in de twede plaats door de graad van gevoels-fijnheid van het individu. Dit is het natuurlikmenselike, het eeuwig blijvende, zolang de mens, mens zal zijn.

Het maatschappelik-ekonomies-traditionele moment vormt het vertroebelende element in het liefdeleven van de mens vanaf het ogenblik, dat hij de meest primitieve natuurstaat heeft verlaten. In de allereerste plaats moet hier worden gedacht aan de ekonomiese afhankelikheid van de vrouw. In de twede plaats aan de huweliken uit berekening, ter wille van geld, titels of macht. In de derde plaats aan de bewuste beperking van het kindertal uit ekonomiese overwegingen. Dit laatste vraagstuk is *het* probleem geworden van het huweliksleven van onze tijd. Voor het belangrijkste deel is het een ekonomies probleem, maar zeer zeker wordt het ook bepaald door de strijd van de moderne mens tussen de drang naar een wijdere zelfontplooiïng en het verlangen naar het kind, terwijl de natuurlike afschuw van iedere onvolkomen gemeenschap de tragiek vormt van een daarop gebaseerde liefdesverhouding en het tragiese konflikt in het liefdeleven vermag op te roepen, wanneer de liefde voor de Ander, de afschuw niet duurzaam vermag te overwinnen.

Barbusse is bovenal psycholoog en hangt een fatalisme aan met betrekking tot het liefdeleven, dat hem belet, misschien het hemzelf onnodig doet voorkomen een onderscheiding te maken tussen de tragiek, die wortelt in de natuur van de mens en de tragiek, die uit de menselike maatschappelike verhoudingen ontstaat en waaraan het mogelik is zich te ontworstelen, niet individu voor individu, maar als een vanzelfsprekend gevolg van het grote evolutieproces van genoemde verhoudingen zelf. Barbusse is in ‘de Hel’ bovenal psycholoog. Weten ooit de Man en de Vrouw, de besten, de sterksten, wat het intiemste liefdeleven betekent in het leven van de Ander? Brengt niet het blinde noodlot hen samen? En hoe zullen zij anders, dan door de pijn der droeve ervaring zelf, leren het tekort aan samenstemmen hunner zielen en hunner geheimste verlangens? Hoe zullen zij ooit de weeë pijn ontvluchten van het begeren, zonder begeerd te worden, hoe ooit de stomme wanhoop van genomen te hebben, zonder het diepe verlangen tot overgave van de Andere? Wie zal de kloof dempen tussen de Man en de Vrouw in het uur, dat in een afzichtelike worsteling van bloed en tranen, de Vrouw het Kind baart en de Man staat als een geslagen hond en het uur vloekt der omhelzing? Er was een tijd dat de mannen in het verlossingsuur uit de kraamkamer werden gehouden, daar zal een tijd komen, dat men de man veracht, die zich aan deze marteling onttrekt. Want wij zoeken de Waarheid, de grote, de naakte Waarheid.

Henri Barbusse begeert de Waarheid te spreken.

Is het niet de hele waarheid, die hij sprak in L'Enfer?

Is de waarheid minder somber? minder troosteloos?

Wij kennen elkander zoo weinig, omdat wij altijd zwijgen en altijd huichelen en liegen over dit allerintiemste van ons bestaan, en daarom aarzel ik....

Als ik het stuk lees van Mevrouw Stoop in ons vorig nummer, dan voel ik, dat de Hel voor haar niet in de eerste plaats een gevaarlik of onzedelik boek betekent, maar bovenal een onwaar boek, op z'n best een schrikkelik eenzijdig boek....

Wij zijn tenslotte, hoe ook bewogen door dezelfde instincten en hartstochten, mensen van zeer verschillende formatie. Daar zijn eenvoudigen

en gekompliseerden onder ons, nuchtere naturen, zwoele en geestdriftige, opgewekte en sombere, denkers en dromers, sterken en die weifelen, oergezonden en dekadenten en op die allen heeft L'Enfer een verschillende werking. Te oordelen over L'Enfer, vereist in de allereerste plaats een onverbiddelike eerlikheid tegenover je zelf en waar onze opvoeding, waar moraal en konventie deze eerlikheid eeuwenlang hebben verstikt zal dit iedereen niet even gemakkelik vallen. Het komt mij voor, dat eenvoudige en oer-gezonde geesten dit boek ziekelik en onbeduidend kunnen achten, omdat het hun ganse psychologie niet of ternauwernood raakt. Zij zijn de in zich-zelf gelukkigen en tevredenen. Zijn zij een meerderheid? Zijn zij een minderheid? Ik geloof een zeer kleine minderheid, omdat zij als voorwaarde voor hun eigen rustig geluk een gelijkgestemde deelgenoot behoeven en die ontmoeten en elkaar herkennen, dat is een zeldzaam lot uit 's levens loterij! Ik kan mij ook indenken, dat mensen door veel leed en smart worden gelouterd en komen tot een vredige en hoge levenshouding, waarin het diepe leed van elkander nimmer ten volle te verstaan, wordt overschenen door de tedere glans van het duurzaam, liefdevol en aandachtig pogen tot doordringing van elkander. Zo een verhouding zou kunnen groeien uit die van Aimée en haar minnaar in L'Enfer, wanneer een valse en materialistiese moraal Aimée niet verbonden hield aan een ‘wettig echtgenoot’, die zij niet langer bemint. Zoo een verhouding laat zich denken, tussen ieder paar mensen, bezield door een wonderbaar (en zeldzaam) samenstemmende zuiverheid van gevoel. Zij, die de liefdestragiek van Barbusse's Hel doorworstelden, en een hogere vrede erlangden, zij zullen hem verstaan, al hebben zij in en met elkander een grotere Waarheid gevonden.

Het denken en voelen van onze tijd is vol van het konflikt, van het zoeken, twijfelen en wanhopen. Zij, die het diepst worden beroerd door de problemen van de tijd, niet alleen door de maatschappelike, maar zeer zeker ook door de individuele, zij lijden het meest en zij zullen in Barbusse de stem van hun eigen leven herkennen.

Is het niet de hele Waarheid, die hij sprak in L'Enfer?

Is de Waarheid schrikliker, somberder, troostelozer?

Hij toonde ons het seksuele leven van de mens, zoals het is, overstraald door de tedere of onstuimige liefde, van die elkander ganselik beminnen. Ik noemde dit boek een gaaf en nobel boek.... Ik heb bedacht, wat hij had kunnen schrijven, indien hij zijn oog gewend had naar de wereld der verwording van het seksuele leven. Daar is zo ontzaglik veel leed, zoveel pijn, zoveel smart, waarover Barbusse zwijgt in L'Enfer.... Ik denk aan de jeugd, hoe zij gepijnigd door onwetendheid en angst, de hartstochten in zich rijpen voelt. Ik denk aan de mannen, wier geesten bevuild zijn door het drek hunner onreine fantasieën, de beestkerels en -kereltjes, die belust zijn op pornografie en die elke vrouw verkrachten in hun zieke geest, die samenkruipen in hun kroegen of in hun vale kamertjes en elkaar bedwelmen met hun kranke bedenksels en hun platte avonturen. Ik denk aan de vrouwen, die aan deze kerels worden overgeleverd, die verkocht worden of bedrogen, die als blinde martelaren naar de pijnbank van het fatsoendelike huwelik worden gesleurd, omstuwd door het onschuldig gelach der onwetenden en door de grijns en de spot of het machteloos medelijden van, die het drama kennen. Ik

denk aan de prostitutie, aan de schenners en de geschondenen, aan hun leed en him levensleegheid. Als hij, als Henri Barbusse, deze Hel ware doorgeworsteld en hij had ons dat beschreven, zoals hij tans deed, vanuit de diepste zielsgesteldheid der mensen, dan, dan hadden wij een nog vreseliker Waarheid aanschouwd....

II.

'Dan was het nog erger pornografie geweest' zal de heer E. Bloemhoff ons vertellen, de heer B., Amsterdamse bovenmeester en leraar in taal- en letterkunde aan een of ander inrichtinkje van onderwijs. Want deze heer heeft verklaard in een ingezonden stuk in 'Het Algemeen Handelsblad,' dat 'De Hel' is pornografie, dat wil zeggen, vuilschrijverij. Of een boek pornografie is of niet, wordt bepaald door de aard van de stof!!! zegt meneer Bloemhoff. Dus alle wetenschappelike werken over het seksuele leven behoren tot de rubriek pornografie. Daar had je nou zo gauw niet aan gedacht, meneer Bloemhoff. Het blijkt dus duidelik, dat u niet eens weet, wat u neerschrijft. Verder meent u, dat, of een boek een kunstwerk is, wordt bepaald door behandeling en inkleding van de stof. Nee, meneer B., u bent een voor-historiese mummie uit de tijd, dat 'kunst' 'gemaakt' werd, dat 'kunst' heette, wat niet meer was dan zielloze curiositeit en die tijd is lang voorbij. Wij zeggen tegenwoordig, dat vorm en inhoud in kunst één zijn en hun waarde ontlenen aan de zielsbewogenheid van de scheppende kunstenaar.

En meneer B. konstateert, doorbazelend op zijn vooropgezette malligheidjes, dat 'De Hel' is een kunstwerk en pornografie tevens. Meneer B. dat zegt u alleen, omdat u niet weet, wat een kunstwerk is en omdat u niet weet.... wat pornografie is. Dat laatste neem ik u allerminst kwalik, ge zijt daar te fatsoenlik voor. Het juiste begrip van pornografie krijg je ook pas door.... pornografie te lezen.... het is niet anders! Ik heb als soldaat op wacht eens een pomografies boek gelezen, nou meneer B. dat is werkelik andere kost. Mensen, die een heel klein beetje kunstgevoel hebben, die lezen geen pornografie, juist omdat deze zielloze platheid hen niets kan zeggen, hen niet vermag te ontroeren, noch 'ten goede,' noch 'ten kwade,' zij lachen er om of ergeren zich er aan. Pornografiese kunst is eenvoudig een contradictie, die alleen op kan komen in de hoofden van mensen die of van pornografie of van kunst of van geen van beide, enig begrip hebben. En waarom nemen zulke dood-fatsoenlike mensen als meneer B., dan het woord 'pornografie' in hun mond, als ze 'De Hel' hebben gelezen? Omdat het boek in, wat zij believen te noemen, zijn 'realistiese' beschrijvingen hun seksuele fantasie heeft geprikkeld en - dat is zondig - dat is slecht - een boek, dat zulks vermag te doen is - pornografie.... Hoe gauw worden mensen, die 'De Hel' pornografie noemen, seksueel geprikkeld? tot hoe ver kan de geheimzinnige sluier van het liefdeleven worden opgetild of worden weggerukt, vóórdat deze lieden spreken van pornografie? O, in 'De Hel' is de sluier zeer ver weggerukt, maar is 'Kamertjeszonde' óók pornografie en 'Geertje' - en o, ja, en Pallieter? U weet wel die naakte meidekens in de rivier en ene, de liefste, vóór op het paard bij Pallieter?? Gij gelooft, dat Barbusse een afschuwelik mens moet zijn, vol van de

onreinste en verdorvenste gedachten en fantasieën, gij gelooft bijvoorbeeld dat uw maagdelike dochter in zijn gezelschap nu niet bepaald in het beste is. Zo in gemoede weg, zal ik maar zeggen, dat gij door uw eigen angst of afschuw voor uw seksuele geprikkeldheid, niet lezen kimt en de geest van deze mens niet naderen kunt door de verstardheid van uw eigen fatsoendelike geest of.... geestje. Maar wij willen aannemen, dat gij gelijk hebt en dat Barbusse eigenlik een soort ziekelike, duivelse wellusteling is, maar.... hij is een kunstenaar, dat wil zeggen, zijn overheersende karaktertrek, zijn overmatige ziekelike seksuele zinnelikheid 'verschijnt' hem in enigerlei vorm aan zichzelf, waardoor hij b.v. als een zwartgallig cynicus de wereld en de mensen beziet als uitsluitend banale geslachtsdieren of hij schept een wreed vermaak in het beschouwen van zichzelf en zijn medekreaturen in de ontaarding, waaraan zij zijn blootgesteld door him onontkoombare onderworpenheid aan hun meest platte, wrede en lage neigingen en indien dan deze mens, die een slecht mens is, een wellusteling, een boemelaar, een zwabber, een schooier, een vrouwenverkrachter en erger, geachte heer Bloemhoff, maar een kunstenaar tevens, dat wil zeggen, een mens, die z'n eigen en anderer ellendigheid op enigerlei wijze 'belijdt,' dan is het mogelik, dat hij een boek schrijft, zo verschrikkelik, dat de 'gemiddeld goede' mens met ontzetting wordt vervuld voor zo'n wereld van verderf en ontaarding, maar de ontroering van deze duivelse ziel, die z'n pijn en z'n levensontreddering uitgilde of lachend bespoog, zal meer wezenlike betekenis hebben voor onze kultuur, dan al de gladde en neutrale gemeenplaatsen, die de literaire markt met hun fatsoendelikheid overstromen. Het is denkbaar, dat men niet sterk genoeg is zo een boek tot het einde te lezen, dat men het vol afschuw wegwerpt, omdat men schrikt voor de buitenste duisternis, waarin men geworpen wordt, zoals bij voorbeeld, meneer B., het mogelik is, dat men dat andere boek 'Le Feu' van Barbusse niet ten einde vermag te lezen, omdat het hete visioen van de afgrijselike mensenslachting, die de oorlog is, u het hart dreigt dicht te schroeien. Dat alles is mogelik, maar.... pornografie?? Pornografie, meneer B., dat is het handwerk van een platte ploert, die weet wat de klanten begeren, die alleen handelt in vrouwenvlees, vrouwenpantalons en vrouwenhemden en presies weet, wat et hem per vel opbrengt en pornografie wordt alleen gelezen door stompe geesten en zielloze ploertjes en als een beter mens zich in een vlaag van morele en artistieke apatie zo'n boek ten einde leest, dan, echt waar meneer B., dan schaamt ie zich. Maar het aangrijpende levensdrama, waar 'De Hel' van Barbusse een beeld van is, dat kan hem misschien met schrik, angst en ontzetting vervullen, het zal hem zeer zeker in zijn visioenair-realistiese beschrijving, voorzover het realisme hem meer treft dan het visioenaire, geslachtelik prikkelen (wat, in godsnaam schuilt daar toch voor verschrikkeliks in?) maar voor het lezen van dat boek zal hij zich tegenover zichzelf niet schamen, omdat hij intuïtief voelt met iets van hoger orde in aanraking te zijn. Niemand schaamt zich voor L'Enfer, behalve zij, die al te zeer in hun leugenachtige preutsheid gevangen zitten, zoals die lieve Mevrouw Blauw-Heering, die in de Hervorming, orgaan van de Protestantenbond, komt vertellen, dat 'De Hel' haar in de 'realistiese' beschrijving doet denken aan sommige beeldhouwwerken van Rodin, die haar op een

tentoonstelling *gegêneerd een andere kant deden opkijken.*[1] Ziethier de uitwerking van de kristelike leugenmoraal in volle glorie. Deze mevrouw Blauw-Heering, als de vergelijking met Rodin inderdaad van haarzelf is, blijkt een buitengewoon goede artistieke intuïtie te bezitten. Alvorens zich gegêneerd om te draaien, heeft ze blijkbaar nog juist tijd gevonden, het beeldhouwwerk scherp in zich op te nemen. Zij heeft inderdaad iets van de inspiraties van Rodin en Barbusse begrepen. Zij hebben in de uitbeelding hunner sombere, weemoedige, leidenschaftliche erotiek iets gemeen met elkander; zij kennen ook geen valse schaamte bij de duistere drang in zichzelve tot het volkomen belijden van wat zij zien als Waarheid.

En mensen, als deze mevrouw, die zich gegêneerd van het visioen der Waarheid afwenden, zoals de grootste kunstenaars van onze tijd dat hebben uitgebeeld, beweren, dat het grootste gevaar van lektuur als 'De Hel' gelegen is in de verderfelike invloed, die zij hebben moet op de jeugd. Mevrouw Blauw-Heering heeft een zoon, die zometeen student gaat worden en die heeft gezegd '"De Hel" ga ik ook lezen' en zijn moeder zegt, je weet niet, wat je doen moet om dat te voorkomen. In alle oprechtheid, mevrouw, wie is uw zoon? Is zijn fantasie dusdanig verziekt en onrein, dat gij vrezen moet, dat 'De Hel' hem een welkome prooi zal zijn om zijn geile fantasie te bevredigen? Zo hij een platte en banale geest heeft, zal 'De Hel' hem weinig te bieden hebben en het is jammer voor u als moeder, Mevrouw, maar er is weinig aan verbeurd, als hij kans ziet z'n troebele gedachtetjes met een of ander verhaaltje uit 'De Hel' wat op te hitsen. Is hij een gezonde kerel, die het leven wel aandurft en met z'n achttien jaren en z'n studentschap in de naaste toekomst wel zoo'n beetje vermoedt, wat er in de wereld te koop is? Ik vermoed, dat hij het een raar, ziekelik en misschien wel een gemeen boek vindt. Dat is het recht van zijn jeugd. Is hij een dromer, een fijn-gevoelig jongmens, een gekompliseerde vroeg-rijpe natuur? Het kan zijn, dat hij het boek leest, met een hem vreemd begrijpen, dat het hem afstoot en aantrekt en dat het hem, vervolgt tot in zijn dromen. Vreest gij dat mevrouw? waarom vreest gij, dat uw zoon de wereld en het leven zien zal, ontdaan van de schone schijn? Gij vreest, dat het hem breken zal, in zijn schone verwachtingen van het leven? Wat wilt gij mevrouw? Ziet gij niet rond u een wereld ineenstorten? Dacht gij de macht van enig boek ter wereld sterker dan de macht der feitelikheden rondom u heen? Heeft hij zo weinig levenskracht uw zoon? En hebt gij nooit gehoord, dat men door veel smart tot groter kracht herboren wordt? Mevrouw, waarom vreest gij een boek, enig

1) Dr. Proost wijdde in 'De Hervorming' in de letterkundige rubriek een waarderende beoordeling aan 'De Hel'. Voorzeker een moedige daad in het hol van de leeuw. Natuurlik krijgt hij in een paar Ingezonden Stukken, die wij ook tans bespreken, om de prachtige stalen, die het zijn van vrijzinnigkristelike fatsoendelikheid, behoorlik op z'n kop. Deze predikant is trouwens vaker een buitenbeentje. In de Oranjeheibeldagen van het laatst van November 1918, striemde hij de O.-W.ers en smokkelaars op onbarmhartige wijze vanaf de Zwolse kansel op de.... biddag tegen de revolutie! Maar bij zijn poging om het 'realisme' (we zullen het er maar bij laten, het *is* geen realisme) te vergelijken bij de robuste schoonheid der Griekse beeldhouwwerken is hij de plank inderdaad een flink stuk mis en geeft Mevr. Blauw - Heering een heel wat juister vergelijking door te wijzen op Rodin.

boek ter wereld voor uw zoon? Kent gij uw zoon? Is er tussen u en uw zoon, tussen u en uw kind een grote en diepe oprechtheid en durft gij spreken mevrouw, ongegêneerd te spreken met hem over ‘De Hel’?

Ik hoop, dat gij het durft, ik hoop, dat gij uw zoon hebt voorbereid op wat de liefde is, de grote tedere liefde van ziel tot ziel, maar ook mevrouw, van lichaam tot lichaam. Want anders, mevrouw, als hij student gaat worden, dan vrees ik het ergste voor uw zoon, deze proef zal iets zwaarder zijn dan het ten einde lezen van ‘de Hel’. Ik vrees, mevrouw, dat gij van dat studenten leven iets vermoedt - maar ik vrees, dat gij er het ‘realisme’, begrijpt u, nu voor deze keer eens, *het realisme*, niet erg best van kent, want dan zou uw angst voor zijn student worden u zwaarder pijnigen, dan uw angst voor het lezen van ‘De Hel’. Ik vind niet, dat uw zoon ‘De Hel’ mòet lezen, zoals ik vind, dat alle levensrijpe mensen, dat zijn alle mensen, die de vreugde en de smart van de liefde hebben beleefd en doorleden ‘De Hel’ wèl moeten lezen, maar ik ben er zo bang niet voor als gij en als die andere mevrouw, Mevrouw de Douariére P. v. Heerdt tot Eversberg - Quarles van Ufford, die ook pijnlik is aangedaan, door het oprechte woord van die vreemdsoortige dominee Proost. Nee mevrouw de Douariére men behoeft niet, zoals gij meent, zo buitengewoon hoog te staan, om boeken als ‘De Hel’ zonder enige schade te lezen. U over schat de betekenis van terecht of ten onrechte als pornografies aangeduide boeken op het gewone banale mensdom. Dat leest weinig en slecht en vergeet gauw. Het is een betreurenswaardig gevolg van de boekenbeschaving van zeer velen onzer geestelike élite en vooral van het paedagogies aangelegde deel, dat ze de invloed van boeken en prenten en bioskopen overschatten ten koste van het juist begrip van de betekenis van het zeer realistiese leven zelf. Gij, etiese dames en heeren moest eens - ach het is alweer dezelfde preek!, wel aan dan - gij moest eens pogen wat minder te vechten tegen boeken en prenten en bioskopen en wat meer tegen de zeer onzedelike realiteiten rondom u, die de jonge dokter in ‘De Hel’ zo eigenaardig aanduidde als het erfrecht en het vaderland. Als gij daar nog eens toe kondet komen, dan zou het zo mal niet staan in uw vrijzinnig kristelik blad naast uw verontwaardigde artikeltjes het volgende vezeltje uit ‘Gedachtenweefsels’ van Is. Querido te zien afgedrukt, blijkbaar tot stichting van lezers en lezeressen:

‘De naakte waarheid durft van oudsher daarom al niet aan den weg te treden, wijl ze naar het politiebureau ‘opgebracht’ zou worden als zedenschendster.’

Ik ben nieuwsgierig naar uw protesten tegen deze teoretiese afgodendienst, waarvan Dr. Proost ten aanzien van ‘De Hel’ slechts de praktiese konsekwentie aandurfde.

Zo hebben wij jongeren ons geplaatst voor ‘De Hel’ van Henri Barbusse, wij, die ons in de tijd voelen staan als jonge strijders voor een gelukkiger en harmonieser mensheid, die juist het individuele leven willen doordringen van die kerngezonde, levenskrachtige en blijmoedige geest, die opspuit uit Felix Timmermans Pallieter. Maar welke reden zouden wij hebben het groot menselik visioen van de bittere en wrede werkelikheid te lochenen, dat ons somber-smartelik aangrijpt, alsof het

leven voor ons, *juist voor ons*, niet was een hevige en bittere strijd tussen het ideaal waarnaar onze brandende begeerte uitgaat en de neerdrukkende werkelikheid! Geboren op de kentering der tijden, dragen wij onvoorvoorwaardelik een schrijnend dualisme met ons mede, zijn wij pessimisten en optimisten tezelfder tijd. Het uitsluitende pessimisme voelen wij als een eenzijdige overdrijving, het optimisme als een kinderlike oppervlakkigheid. Het pessimisme schonk ons de levensverdieping, die ons de tragiek van het leven deed verstaan. Ons optimisme gaf ons dat strijdbaar idealisme, dat ons schoon en sterk geloof is geworden, in de strijd tegen de duistere machten, die de wereld nog in de banden van slavernij en zonde houden vastgeklonken.

Het grote, het smartelike en het juichende leven heeft voor ons, jongeren van 'De Nieuwe Stem' slechts één bevrediging, dat is voor ons, als Vechters. Wij aanvaarden de grote, ruwe, en wrede werkelikheid van het heden, die is de waarheid en bouwen aan het schone huis onzer dromen, dat in toekomstland verrijzen zal....

Waartoe?.... Weet gij het?.... Weet ik het?....

Wij bouwen!

KOOS VORRINK.

Uit liefdes lentetuin
Fragment.

‘Was het niet een maanlichte Lentenacht?’

‘Ja, mijn Lief, het was een maanlichte Lentenacht en door het open venster golfden de zoele, zoete geuren van de Mei, van de aarde, en de bloemen en de boomen. Buiten wiegde zacht bewogen door de fluisterende adem van den nacht een groote bloeiende kastanjeboom zijn weelde van jeugdig groen en slanke bloementrossen in het sereene licht - als in een sprook -’

‘Was het niet voor d'eerste maal, dat wij geen enkel diep begeeren meer verborgen voor elkaar?’

‘Ja mijn Lief, het was voor d'eerste maal, dat wij het zoet geheim van ons diepst verlangen aan elkaar beleden - -’

‘- - toch waren onze lippen stom - -’

‘Ja, mijn Lief, geen harde woorden spraken wij, die breken zouden de teere droom van dien lentenacht, maar in dat uur was der oogen taal en een enkel stil gebaar ons beiden gansch verstaanbaar - -’

‘- -was ik niet schoon, dien blanken nacht - -?’

‘O - mijn Lief - je lieve lijf was in het glanzend licht blank als ivoor en fier gespannen als een boog van esschenhout, wen je je armen geheven hield en je handen vouwde achter je hoog-gedragen hoofd....

je haren golfden als een donkre vloed vol speelsche lichtloovers over hals en schouders en vielen als een zachtwarme mantel langs rug en lenden....

je oogen zagen mij zoo diep-bewogen vol vreugdevol verwachten aan....

je lippen waren als zoete roode vruchten....

je zacht deinende borsten waren als door wind bewogen blanke kelken....
je heupen waren sterk en fier en mild....
je beenen waren als slanke veerkrachtige zuilen....
je fijn-gebogen voetjes rank en hoog....
o, mijn lief, je waart schooner dan ik droomde in de eenzaam doorwaakte nachten mijner jeugd, de geuren van de Lente en. de geuren van je wonder-schoone lijf omzweefden bedwelmend mijn liefde-dronken hoofd - -'

'- - had je mij lief dien nacht - -?'

'O, mijn lief, toen het meest van al, toen meér dan ooit, ai welk een zoete ontroering doorvoer mijn leden en maakte mijn oogen zacht en glanzend als badend in tranen van vreugde - hoe steeg in d'eigen stond een jubelende kracht in mij, die mij voerde tot jou en mij zoenen deed jouw vochte oogen, jouw roode mond, wijl ik jouw blanke hoofd hield in mijn sterke handen - -'

'- - schreide ik niet, toen jouw handen mij beroerden - -?'

'Ja mijn lief, toen zag ik in het bleeke tooverlicht, dat tranen als paarlen glansden aan je lange, donkre wimpers, en toen, toen boog je snel het hoofd, sloeg d'armen om mijn hals en legde je kopje aan mijn sterke schouders en streelde ik zacht jouw harenpracht - -.'
'- - het was van liefde om jou, dat ik schreide, ik voelde mij verzinken in een eindeloos en mateloos rijk geluk en toen - - toen droeg je mij in je sterke armen en zag ik in jouw lachende oogen - -.'
'Ja, mijn Lief, en toen zoende je mijn haren en droeg ik jou naar het bed, dat blank in het bleeke maanlicht wachtte en vleide je zacht ter neer en boog mij over jou, wen je armen vast mijn hals omsloten en vonden onze monden elkaar in eindelijke volkomen overgaaf.

Onmerkbaar gleed het licht der maan de stille kamer door - de nacht ging als met blanke, geluidelooze voeten voort - den morgen tegemoet - -'
'- - wat was dat schoon, nietwaar? - - - - - -
- - eindelijk zonk ik in een sluimer weg - - - - -'
'Ja, mijn Lief, onze lijven lagen zacht aaneengevleid - jij rustte als een kind in mijn armen met je hoofd dicht bij mijn kloppend hart en teeder lagen onze handen om elkander gebreid. Ik lag met oogen open te droomen en voelde de zoele warmte van je rustend lijf als een welige koestering mij gansch doordringen. - Soms hief je even het hoofd en lachte zacht tot mij, dan kuste ik ontroerd je lieve oogen toe. En eindelijk viel je toen in lichten sluimer en was ik zoo een dankbaar, rustig en tevreden mensch, omdat ik wacht hield, wen jij sliep - -'

‘Zong er niet een vogel, toen het ochtend werd en toen ik weer ontwaakte?’

‘Ja mijn Lief, er zong een vogel in het jonge groen van de groote wonderbaar bloeiende boom voor ons venster, toen het morgenlicht in rood-gouden stroomen door nacht-blauwen hemel vloeide en bij het eerste trillen van des vogels morgenlied sloeg je je oogen naar mij op en nimmer vergeet ik, hoe als dauw op bloemen in het veld, jouw lief gelaat was overtogen met een glans van zaligheid en hoe je even zuchtte en d'oogen sloot, als wilde je bezinnen, hoe alles was geweest. Toen heeft je hand mijn lijf gestreeld en heb je duizend plekjes stil gezoend, terwijl je oogen guitig tot mij lachten, tot mij, die je haren streelde en doodstil liggen bleef - -’

‘En toen heb jij het eerst gepraat en allerlei dwaze, lieve dingen gezegd over de Lente en de Liefde en het Leven.’

‘Ja mijn Lief, zoo is 't. Het welde als een bron uit mijn hart. De jonge lentezon speelde in de groene twijgen en bladen en bloemen van de boom en rond onze jonge hoofden en koesterde onze lievende lijven. En jij, jij luisterde al maar toe en dronk de woorden uit mijn mond en zag mij zoo verrukt en blij in de oogen, dat ik voelde hoe het gloeide in mijn gelaat en hoe ik trots was op jouw liefde - - - -
Was dat niet een schoon ontwaken in den nieuwen dag?’

‘Ja mijn groote Liefde, dit was het binnentreden in het land, waarheen mijn droomen en mijn denken in onbewustheid reikten, dit was de zoete openbaring van het schoone leven, dat in nevelen van onrust en angstig verlangen lag verborgen - - - - - - - -’

‘Liefste, dit was de verlossing uit de pijnen mijner jeugd, dit was het verrijzen uit mijn donkre zelf en het domplen in een bad van zuivrend licht -

K.V.

Onze ‘grote litteratuur’ in het buitenland

In ‘Die Neue Zeit’ vonden wij de volgende recensie, die we zo vrij zijn onze lezers als een klein hors d'oeuvre voor te zetten.

Louis Couperus. Die Komödianten. Einzig berechtigte Ubersetzung von Else Orten. München, Georg Müller. Preis kartoniert 10 Mark.

Keert de tijd van Ebers en Eckstein terug, toen de Duitse lezer romans las om zich zonder de inspannnig van een ernstige studie vertrouwd te maken met het leven in het oude Egypte en Rome? Anders kan ik mij niet voorstellen, waarom men juist deze kultuurgeschiedkundige taferelen uit de tijd van Domitianus uit het Hollands in het Duits vertaalde. Couperus, in het jaar 1861 in Den Haag geboren, is ook een jongere tijdgenoot van Ebers en Eckstein. Zijn palet vertoont weliswaar ietwat krachtiger kleuren, maar overigens is het dezelfde geschiedenis als met de Duitse vertegenwoordigers van de antikwariese roman. De hele vertelling heeft slechts dit ene doel: de lezer op aangename wijze aanschouwelik onderwijs in geschiedenis te geven. Hetzelfde alzo, wat een mensenleeftijd vroeger, alleen wat schoolmeesterachtiger, de Leipziger professor Wilhelm August Bekker met zijn ‘Gallus’ heeft nagestreefd. Deze keer zal het Romeinse Theaterleven aan het eind van de eerste eeuw na Kristus ons getoond worden. Ook hier is de op zichzelf nog al armoedige vertelling van de schone tweelingen, die in de theatertroep des heren Directeuren de verliefde rollen spelen, niet meer dan de rode draad, waaraan Couperus zelfgenoegzaam de paarlen rijgt van zijn oudheidkundige wetenschap over toneel en toneelspelers in het oude Rome. Al het overige, van de perverse dames van het keizerlike huis af, tot de bonte litteratorenwereld rond Tacitus, Plinius, Suetonius en Martialis, ja, zelfs de onheilspellende gestalte van keizer Domitianus, is slechts lege opsmuk. Maar hebben wij dan ten minste een echt zedenbeeld uit het Rome van Domitianus? Wie Petronius gelezen heeft, zal de beide knapen van de Hollander niet meer dan een medelijdend glimlachje wijden. In de hel van het keizerlike Rome, waar Eros en Priapus den toon aangaven, ging het niet zo zoet toe als in deze latijns aangestreken Hollandse theesalon.

EDGAR STEIGER.

* * *

Het is een beetje pijnlik voor je Hollands gevoel van eigenwaarde, een landgenoot, wat zeg ik, een hooggeacht, sterker, een beroemd landgenoot op deze kalme, hautaine manier te zien platslaan. Zo ongeveer als een vervelende jongen, die nou eindelik eens een pak voor z'n billen

moet hebben en het dan ook krijgt, zonder veel vertoon van heftigheid, maar raak, degelik.

Het Hollandse, *beschaafde* en vooral *ontwikkelde* publiek deelt in deze welverdiende afstraffing. Het slikt niet alleen blindelings alles wat de elegante heer Couperus het belieft voor te zetten, het likt hem zelfs met hemels rollende ogen de gelakstiefelde hielen, prijst hem groot, verdraagt zijn malle aanstellerij, z'n grove overdrijving, z'n salonfähige onbeschoftheden en het verheft zijn meest onbeduidende verzinseltjes tot de hoogste kunst.... En àls er dan in het buitenland eens een Hollands boek vertaald moet worden, neemt de ongetwijfeld hoog ontwikkelde en verfijnde Fräulein Else Orten een werk van de slappe, verwijfde en door bloemzoete dames verafgode kleine Louis, waar zoveel over gesproken en - gekwijld wordt, en zet dat het buitenland voor, waarschijnlik als het beste, wat het hedendaagse Nederland op litterair gebied te schenken heeft.

Het is beschamend, diep en ellendig beschamend, dat in deze tijd een man, die doet wat ‘een mensenleeftijd geleden’ een gemummificeerde Duitse professor ook deed, en die daarbij wat raffinement ontleent aan diepere mensen (als Pierre Louys), door het beschaafde Holland zodanig vereerd wordt, dat de echo er van in het buitenland doorklinkt. Het illustreert echter op verrassende wijze niet meer of minder dan de kortzichtige harteloosheid, de dorheid des gemoeds, de leegheidvan-ziel van een bourgeois-publiek, dat in een tijd van bloed en tranen, van omwentelingsdrang en innerlike stormen als nooit over de wereld stond, behagen schept in de fraaie praatjes van een even lege, harteloze en protsige poseur, die een laf en decadent genoegen vindt in het bedenken van verdachte verhoudingen, in lichtelik ‘gewaagde’ toespelingen, en een toneeldecor van suikergoedkleurtjes.

In een periode, die van de kunstenaar vraagt een sterke hand, een groot en hevig-kloppend hart, een heroïese onversaagdheid, een onbuigzame energie om het geweldige gebeuren en de wijde idealen van zijn tijd samen te smeden tot een werk van tragiese pracht, in die periode werd aan het buitenland, als specimen van Hollandse, veel bewonderde litteratuur, gepresenteerd de ‘roman’ ‘De Komedianten’, van Louis Couperus.... het fatje, dat niet ‘lezen’ kan, als er niet een orchidee en een zijde-omkapt lampje voor zijn zoetig tronietje staan te kwijnen.... We boffen wel met de eer van deze vertaling!....

A.M.

Boekbespreking
door A.M. de Jong

Maurits Sabbe. 't Pastorken van Schaerdijcke, Spel van Personagiën. Bij C.A.J. v. Dishoeck te Bussum 1919. Prijs ing. f 2.50, geb. f 3. -.

'Spel van personagiën,' d.w.z. een marionnettenspel, een spel van poppen, die bewegen onder de kunstvaardige handen van de vertoner, en die spreken met zijn stem. Maurits Sabbe is een zeer fijn 'personagiënspeler'....

Het is zonderling, dat een schrijver zijn boek deze titel geeft en ik vraag mij af, of hij het gedaan heeft in het half-bewuste gevoel, dat veel in zijn boek inderdaad niet uitgaat boven een spel van marionnetten: aardige poppen, die lief bewegen en mooie dingen zeggen, die heel kunstig het leven *nabootsen*, maar waaraan toch iets ontbreekt.... die een starheid van gelaat, een innerlike onbewegelikheid van zielsconstructie vertonen, een eigenaardige verwantschap onderling ook.... alle welke eigenschappen duiden op een gebrek aan eigenlik leven, aan zelfstandig leven van al de verschillende 'personagiën.' Wat leeft in al deze marionnetten, wat spreekt uit hun welgekozen woorden, dat is de goede persoonlikheid van Maurits Sabbe, en daardoor kunnen deze mooie poppen ons toch wel hef worden, want Maurits Sabbe is een zeer beminnelike, Vlaamse geest, een weinig gecompliceerde, maar innig goede natuur, een eenvoudige, wijsgerige dromer, die veel van zijn poppen houdt, die hen als Coddebiers in dit boek 'zijn houten broeders en zusters' kan noemen.

Van de 'goede personagiën' houdt hij het meest en die leven ook het natuurlikst, die zou je bìjna voor levende mensen gaan houden, 't pastorke zelf het eerst. Ik hel over tot de mening, dat deze personagiën him warme leven ontlenen aan de innerlike goedheid van hun vertoner zelf, die hen zeer gelijk moet zijn, die hèn het best begrijpt en ontleden kan, die hen *levend* kan laten denken, omdat ze eenvoudig *bestaan* kunnen van en door zijn eigen denken.

Het is een aardig, romanties gegeven: een oud pastoortje in een dorp aan zee, die met z'n oude dienstmeid samen een meisje opvoedt, een nichtje van de laatste. Josijnken is het zonnetje van het huis. Coddebiers, een reizende poppenspeler, lelik en mank, maar in wezen een fijne dromer, een dichterlike wijsgeer, wordt even verliefd op Josijnken, pratend met haar in de vallende zomeravond. Dan komt de prachtig opgetuigde jonkheer-pensionaris Adhemar d'Anastro, celibatair, smulpaap en wellusteling, begeert haar, weet haar in zijn huis te krijgen als kamenier bij zijn zuster Aglaë, zeer wrang vaatje-zuur-bier, en de wereldkundige lezer begrijpt de rest. Mejonkvrouwe Aglaë ontdekt het schandaal. De edele jonkheer retireert zich en Josijnken vlucht het huis uit. Pas na vele weken vernemen het pastorken en 'matante' wat er gebeurd is,

maar Josijnken is zoek. De wanhopige oude man gaat zoeken, smeekt de hulp van de almachtige jonkheer-pensionaris af, maar die blijft koud als steen, willig bewegende marionnet-van-slechtigheid als hij is. Coddebiers helpt zoeken. Intussen preekt het pastorken zeer doorzichtig tegen de gemene, maar machtige jonkheer, die zelfs een oom heeft, die kanunnik is. Er wordt gekuipt en na een heerlik naïef gesprek met de eerwaarde canonicus wordt het arme pastorken 'op rust gesteld.' Na een paar jaar vindt Coddebiers Josijnken in een bordeel. Het oude pastorken dringt, vermomd als 'markiesken' het verdachte huis binnen en redt Josijnken. Dan leven ze gelukkig naast elkaar, tot 'matante' sterft en wat later ook het goede pastorken. En dit is het einde van het boek:

'Een paar dagen later werd het pastorken begraven in alle stilte, met een rouwstoet van enkele arme menschen, doch allen getuigden van het wonder dat toen gebeurde.

Al de klokken van het kerksken begonnen vanzelf te luiden toen het lijk werd uitgedragen en 's avonds in de schemering werden er zeven vreemde, stille pelgrims gezien, die op het versche graf knielden en de aarde kusten.

Nog dezelfde week spande Coddebiers in om Josijnken naar haar kloosterken te voeren.'

Die zeven pelgrims kennen we al van vroeger, het zijn de zeven hoofddeugden, die het brave, goede, stil-wijze pastorken z'n lange leven door ijverig beoefend had.

Men zou het boek kunnen beschouwen als een illustratie van het bijbelwoord, dat een rijke moeiliker in het paradijs zal komen, dan een kameel door het oog van een naald gaan. Maar dan zou men het tot een werk met stichtelike *bedoeling* moeten verklaren en dat is het niet.

Het is geen boek van grote kunst, geen werk van grote betekenis, maar het is geschreven met heel veel liefde, in zoet Vlaams, zeer zuiver en eenvoudig. Het is een boek van dezelfde aantrekkelikheid als 'Een-Mei van Vroomheid' en 'De Filosoof van 't Sashuis.' Er laait geen hevig leven door de handelende personen en de hartstochten zelfs zijn stil en peinzend. Er is ook weinig in van wat de grote adem van deze tijd moet zijn. Maar het is een lief boekje van een goed mens, en men kan niet anders dan er veel van houden, ook al zou men geneigd zijn het - klein te vinden.... niet meer au fond, dan een aardig 'spel van personagiën.'

Strofen uit de nalatenschap van Andries de Hoghe, uitgegeven en ingeleid door P.C. Boutens. Bij C.A.J. van Dishoeck te Bussum 1919. (f 1.90 - f 2.90).

Een wonderlik boekske, deze strofen van Andries de Hoghe, uitgegeven door P.C. Boutens. Als de namen omgekeerd stonden, zou het waarschijnliker klinken.... Van begin tot eind zijn deze strofen volmaakt Boutens. De zelfde heldere stem, even gevoileerd soms door een vlaag van droefenis, hetzelfde stralende beeld, dezelfde sterke constructie, dezelfde koel-hartstochtelike spanning. Dezelfde eigen-

aardige tederheid ook, de vage, onbegrijpelike tederheid van Boutens, altijd sluierend over een geheimenis.... Maar deze Andries de Hoghe spreekt duidelike woorden, die met geen mogelikheid kunnen worden misverstaan.

Boutens heeft het nodig geoordeeld het boekje te voorzien van een brief aan ***, die een ‘Waarde Vriend’ van hem is. Het is geen erg belangwekkende inleiding van het werk. Hij ‘waardeert het zeer.’ Het ‘behoeft geen aanprijzing.’ ‘Voor een diepere onpartijdige waardebepaling staan ze (hem) voorshands te na....’ Er zijn verschillende handschriften geweest.... enfin, Vriend *** weet er alles van. Die brief is niet gelukkig: hij lijkt af en toe een mystificatie.

Achter de brief staat een kwatrijn van Orfi uit Spiraz, dat wel door Boutens vertaald zal zijn?

> Die van Uw liefde de belijders waren,
> Zij rusten allen met de martelaren.
> Al hare helden zijn in 't veld verbloed....
> Toch blijft in heel Uw weerld de zege hare.

‘De belijders van Uw liefde’.... daar hebben we de sleutel al van deze poëzie! ‘Uw liefde - dat is de liefde, die in Andries de Hoghe haar fijn- en diepzinnige zanger vond, dat is de ‘knapenliefde.’

Deze ‘strofen’ zijn gedichten van een homosexueel, die zich voor de dromen en vage verlangens van zijn uitzonderlike ziel niet schaamt. Die zonder scrupules, in tedere bewondering en stille adoratie schouwt in de geheimzinnige diepten van zijn wezen, dat ‘anders’ en, voor *zijn* gevoel, schoner, edeler is dan het zo genoemde normale.... De tijden wisselen!....

Een dichter van Boutens' faam, die de verzen van een homosexueel met zijn naam durft dekken, dat is een verschijnsel van de allernieuwste tijd. Vooral wanneer deze gedichten zo ongelofelik sterk lijken op eigen werk van den inleider, dat men twijfelend staat en denkt: ‘zòu het niet toch jeugdwerk van hemzelf zijn, dat hij nu op deze wijze publiceert om het publiek aan de tand te voelen?’.... En een strofe uit ‘Lethe’ (Stemmen) schiet u te binnen:

> Voor wie als ik van kind tot knaap
> Van man tot grijsaard derven,
> Voor die is dood en sterven
> Maar verontruste slaap....

en een nieuwe verklaring dringt zich op aan uw peinzende aandacht.

Maar och, wat doet dit alles er toe? Zijn we dan zo weinig objectief in ons diepst innerlik denken en voelen, dat we een gedicht minder zouden genieten, omdat het geschreven zou zijn door iemand, die ‘anders’ is dan wij? Kan dit iets doen, màg dit iets doen in onze aesthetiese waardering?.... Nee natuurlik, dat mag niet! Maar als het nu toch wèl iets doet? Als de overweging, dat toch immers ieder anders van zieleen wezensconstructie is dan elke andere, *niet* verhindert, dat er een zekere wrevel stijgt af en toe, die voert tot verkoeling, die in een koele waar-

dering het schone beeld doet zien en verstandelik tot waardering dwingt - maar die niet dwingen kan tot het warme, geestdriftige meegaan, dat wij benaderen met de term: kunstontroering?.... En als we daarbij ons herinneren, hoe we geslagen van bewondering en verrukking zaten bij het werk van mensen, die toch zo diep-vreemd waren aan onzen geest, aan onze ziel, aan ons leven en denken, dan voelen we deze stil gestegen wrevel langzamerhand groeien tot een bijna ontstellende bewustheid: het opnieuw ervaren van de ontzaglike, onberekenbare invloed der sexuele gesteldheid, de alles overheersende macht van het sexuele leven en denken, die *alles* in zijn geweldige koepeling overspant, zelfs het verondersteld-zuiver-geestelike, zelfs het contact 'van ziel tot ziel,' dat bestaan moet tussen de kunstenaar en zijn hoorder.... In deze kwestie beslist in laatste instantie het enkele *instinct.* Gedachten noch gevoelens, overwegingen noch begrip bepalen onze *wezenlike houding* tegenover die 'anderen'; onze *uiterlike houding* kan een schijn geven van mild-tegemoettreden, van onverschillig, onbewogen aanvaarden - in de diepte van ons hart rilt de weerzin, en meer dan een glimlach van begrijpend medelijden kunnen wij hen nooit schenken.... een povere gift, een zielige aalmoes.... De verklaring voor de onbarmhartige strafwet tegen de onschuldige 'anderen' ligt dan ook niet in het 'zedelik gevoel' der verontwaardige kristelike wetgevers; de diepere grond van die harteloze, steenkoude haat is het natuurlik instinct, de doodgewone, banaal gescholden sexuele drift, die haat, grenzenloos en vernietigend, die weerzin, onoverwinnelik en onuitroeibaar van de normaal sexueel gestelde tegenover die van dat weerloze kamp der 'anderen.' Die hoge, heilige zedelikheids-motieven dienen als masker en niets meer. Dat is maar iets als de verontwaardiging over de schending van België, die Engeland in de oorlog dreef.... En wellicht is het in onze kwestie de natuur zelf, die zich te weer stelt tegen de impotentie, de armelike steriliteit, die zij haat met de bewustheid van het eigenbelang, met het wrede instinct tot zelfbehoud....

Boven de kristelikheid uit groeit langzaam maar zeker de menselikheid. De grote *aardse* Charitas, die geen verworpenen kent, die geen partijgangers onderscheidt, die liefheeft *zonder* baatzucht. En deze menselikheid zal de domme strafwet breken, maar in haar zachtheid en haar mild begrijpen zal al evenwel een druppel bitterheid, een druppel pijn blijven, een stille smart om de geheime weerzin, die ook zij niet zal kunnen uitroeien.... met al haar fijn begrip, met al haar diep mededogen niet. Het zal ónmogelik blijken deze diepe kloof durend te overbruggen.

Ook aan de andere zijde heerst een soort instinct van gescheidenzijn-doomatuurlike-verschillen. En Andries de Hoghe getuigt daarvan bij voortduring. Hij spreekt van 'ons' en 'wij,' en hij plaatst zich ver van ons en voelt ons als vreemden, waarnaar zijn ogen met verwondering, met angst soms, en soms ook - met minachting, zien. In de 'elfde strofe' heet het:

> Wij hebben nooit uw bonten dans gestoord:
> wij spelen enkel met wie tot ons komt.

En verder:

Want wij zijn andren. Of de zomerzon
ons trekken dekt met haar doorschijnend brons,
het aangezicht van onze zielen bleef
een onaantastbre goddelijke bleekheid.
Want duizend dooden zijn wij u ontstorven
en duizend pijnen hebben ons herboren
tot schaduwloozen, zilvergaven ernst
en dezen glimlach die van lach en tranen
de niet oplosbare verbinding werd.

Ver staat hij en hij voelt zich hoog staan. Dikwijls ook voelt hij zich eenzaam, zelfs onder zijn genoten, waar zijn fijne geest hen vermoedt in onedele vormen, in onschoon gebaar, in minderwaardige gedachtesferen. Dan herdenkt hij zijn allene leven en het stille verdriet van zijn onuitsprekelike eenzaamheid. (Negende strofe):

Daar is niet één die eenzaam gaat als ik,
en geen der andren draagt zijn hartsgeheim -
dit donker zaad dat zwelt naar lichten bloei,
dit stomme leed dat hijgt naar luid geluk -
in zulk een klem van onverbreekbaar zwijgen.

Ook de ontmoeting met de soortgenoten geeft dit stom-gedragen lijden geen leniging. Hij is een hoge geest en weet hun ziel vulgair en vreemd aan zijn schoonheidswil:

En and'ren onderwijl, als duistre schimmen,
met oogen achter schaduwmom versmeuld,
sluipen en duiken door het dichtst gewoel,
en vaak benadert mij hun half gebaar
als een dof grijnzen: gij zijt één van ons -
en van hun lippen valt een heesch gefluister,
een taal waar in geen schepsel zingen kan,
maar waarvan iedre klank mijn hart doorpriemt
en ieder woord mijn diepste wezen schokt,
en tranen wellen, die mijn oogen branden....
O daar is geen die eenzaam gaat als ik!

Met dit soort klachten kunnen wij zeker meevoelen, en toch, al weer omvangt ons een vreemd gevoel van onbehagelikheid bij dat zinspelen op dat ‘half-gebaar’ en die zonderlinge glimlach van verstandhouding: ‘gij zijt één van ons’.... d.w.z. één van de geheime broederschap, één der and'ren, een die zich tegenover leven en liefde anders verhoudt...

De tweede strofe lijkt mij een der allerzuiverste, een der meest algemeenmenselike, een ook, die *ons* gevoel (laten wij van onze zijde ook eens ‘ons’ zeggen!) het diepst en meest onmiddellik treffen kan. Omdat het spreekt juist van datgene, wat ons hart in medelijden kan doen uitgaan naar deze vreemd-misdeelden: van de grote eenzaamheid in de mensenvolte, van de trieste plaats terzijde van het feest des levens, van de droeve onbegrepenheid en het bittere leed van de allene ziel,

die niets begrijpt van haar noodlot, die zich zwakker weet dan die sterke, levensblijde, onverschillig hun geluk aanvaardende mensen om zich heen, en die in haar armoe nog geplunderd wordt door de meedogenloze handen van wie gelukkiger zijn en daardoor *alles* nemen met een gebaar van recht. Ik wil deze strofe geheel citeren:

> Onze vaders hebben ons niet geweten,
> wij bleven voor hen als verstootenen;
> alleen de blindheid onzer moeders
> heeft ons vermoed en liefgehad.
>
> De broers en zusters die daar waren,
> onze aangewezene gelijken,
> zij sloten rond ons donker heimwee
> een bond van levenlicht verzet.
>
> Uit onze weerstandlooze handen
> grepen ze ons deel van 't blinkend speelgoed
> eerst met begeertes weiflen glimlach
> dan met het kort gebaar van recht.
>
> Wrevel om deernis niet te deren
> versmeet het waardeloos begeerde
> als onzer oogen roerlooze aandacht
> geen schaduw leed van spijt of wrok.
>
> De kussen hunner korte liefden
> bestierven op ons koele wangen;
> de hartstocht onzer bleeke lippen
> ontweek de rozen van him mond.
>
> Als die niet zijn bestemd te leven,
> planten die in den dag verkwijnen,
> zoo bloemeloos en bladerdonker
> rees onze schaduw naast hun bloei....
>
> O siddrend leed der ver bewusten,
> o bitter hachelijke keuze
> van ademloos te moeten wachten
> op onberekenbaar geluk!
>
> zich liefdes eigen kindren weten,
> en haren vollen dag verbeiden
> in donkren schijn van liefdeloozen,
> die nimmer zich verraden mag.

Bij het overschrijven valt het mij sterker dan ooit op, hoe volkomen zuiver ‘Boutens’ deze poëzie is. Hier is geen sprake van wrevel tegenover den epigoon, tegenover den ‘adept’.... het komt niet in je op, dat het iemand anders dan Boutens is, die hier zingt.... ‘Begeertes weiflen

glimlach'.... 'onzer oogen roerlooze aandacht'.... de interpunctie... en bovenal de klare *atmosfeer*, de heldere klank der stem en het diep 'zingende' van het lied.... het is volmaakt Boutens, het is hallucinerend!.... En het is mij onbegrijpelik, hoe iemand verzen kan waarderen en - uitgeven, die als het ware *gestolen zijn uit zijn geest!* Gestolen, toen ze klaar en volkomen gereed lagen ter uiting.... Met dit al is dit een schoon gedicht, van Andries de Hoghe, hij moge dan een epigoon zijn of een speling der natuur, geestelik fotografies getrouw *geschapen* naar het beeld van Boutens. Hierin is de weemoed en de trots, het leed en de stille overtuiging van superioriteit tot zang geworden, zuiver en hoog genoeg om te ontroeren....

En evenwel....

En evenwel ligt in de laatste periode het element, dat later sterker opduikt en dat *ons* ten slotte het waarderen zo moeilik maakt: de geheime trots, de stille hoogmoed - niet van de dichter, maar van de homosexueel! Het gevoel van uitnemend te zijn, fijner, edeler van structuur, verheven boven het profanum vulgus, dat op normale wijze mint en begeert:

> zich liefdes *eigen* kindren weten!

Deze wetenschap komt ons vreemd voor en heilloos! In de 'drie en twintigste strofe' wordt dit gevoel tot een soort extase:

> Golden wij niet eerst voor uitgeworpenen?
> deze zelfden die ontstegen
> tot de zuivre zonnepaden
> zweven boven werelds bonte landen, enz.

Ja, eenmaal inderdaad golden zij voor uitgeworpenen en nòg stelt de wet hen gelijk met schenners van de zedelikheid, nòg zijn zij voor het gros der mensen niet veel meer dan gevaarlike, en bovenal verachtelike individuen, zeer nauw verwant aan misdadigers. Maar ook voor hen daagt het licht. Steesd verder dringt door het begrip van hun nietverantwoordelik zijn, het besef van hun wreed gemis en het medelijden met hun onvolkomenheid, die hen als met stalen muren van het overige mensdom scheidt, die voor hen de levens-volkomenheid onbereikbaar maakt. De wetenschap treedt voor hen op, neemt de blaam van zedeloze opzet van hen weg, toont ze de wereld als psychies of physiologies afwijkend van de norm en vraagt voor hen vrijheid van vervolging, vraagt voor hen de rust en de veiligheid, het recht om te leven naar hun toch al zo deemiswaardige aanleg. En wij, die alle slagbomen willen neerhalen en zoo veel geluk op aarde willen zien als zij in haar ontzaggelike wijdheid maar bevatten kan; wij, die dit korte leven zouden willen zien ontbloeien tot een feest van blijheid en geluk - wij staan hen niet in de weg en wij vragen ook voor hen de veiligste mogelikheden om van het leven te maken wat er van te maken is; en wij vragen dit niet als een blijk van onze genadige welwillendheid, wij voelen dit als een *recht*, dat hen niet in redelikheid te ontzeggen is....

Maar daar tegenover staat onze grote liefde voor, ons hecht geloof

aan *de natuur*. En hoe men ook denkt over homosexuele mensen en hun leven, hoezeer men geneigd is, hen hun plaats onder de zon te gunnen uit mede-lijdend begrijpen van hun onweerspreekbare, diepe rampzaligheid - zodra ze meer eisen, zodra ze willen poseren, niet meer als 'de anderen' alleen, maar als de beteren, de hogeren, de edeler bewerktuigden, dan halen wij geïrriteerd de schouders op en wijzen hun pretenties terug. Ik kan er in komen, dat iemand, die geen sexueele gemeenschap zoekt of die de libido sexualis niet in zich bespeurt, zich superieur voelt, zeggende, dat hij 'het beest' niet in zich heeft, òf het bedwingt. Ik vind hem dan nog steeds *niet* superieur, niet eens volkomen, maar ik kan iets voelen voor zijn houding en pretentie. - Maar wanneer een homosexueel zich gaat voelen als uitstekend boven de massa, omdat hij *anders* liefheeft, omdat hij ook behoefte heeft aan een *andere wijze* van sexuele bevrediging, dan eist hij te veel van onze voorstellingskracht en toegevendheid. Zijn onvruchtbaarheid is zijn vonnis. Wie niet mee opgaat in de grote drang der natuur, wie niet meebouwt aan haar immer zich vernieuwende paleizen, wie weigert of niet in staat is zijn aandeel te leveren in het eeuwige regeneratie-proces - die kan geen aanspraak maken op superioriteit. Hij is en blijft *inferieur* in wezen, hij is een nutteloze voor de natuur. Als hij in andere opzichten, geestelik b.v. superieur is, zal niemand hem de waardering daarvoor onthouden, maar hij, *en vooral zijn meer alledaagse rasgenoten*, moesten niet vergeten, dat daarmee hun 'anders zijn' niet tot iets superieurs geworden is. En deze neiging bestaat, helaas, en kan een gevaar worden voor henzelf, waar zij de onverdraagzamen prikkelt tot grimmiger verzet, en de verdraagzamen ergert en minder sympathiek stemt. Laten de homosexuelen hun neiging bescheidenlik verklaren voor 'neutraal,' d.w.z. noch superieur, noch inferieur, en laten ze overtuigd zijn, dat ze er goed afkomen, als de normalen dat zonder protest aanvaarden.

De strofen, waarin gezongen wordt van uit een reëele liefdes-verrukking, zijn van een grote tederheid, een diepe, zachte innigheid, toch sterk, en zeer zuiver van gebaar. De zesde b.v.:

> Hoe weet ik u, mijn jonge stille prins,
> uw droomlichte oogen onder 't donkre haar,
> de loome gratie van uw slanke kracht,
> uw glimlach-open onverstoorbaarheid
> onder de schaduw van uw vaders purper
> en 't luwe wuiven van de reede volksgunst....

en het prachtige slot:

> Lieflijker dan de kus van vrouwemond,
> en wonderlijker was uw liefde mij:
> ik ben benauwd om u, o Jonathan!

Ook de zevende, 'Voor Lionardo's Johannes' is van dezelfde zoete extase doorzongen. En in de zestiende, hoe prachtig is daar het schuchtere smachten naar de Griekse athleet, overwinnaar in het perk, en de stille jaloezie op de juichende menigte, eindigend in de mooi gevoelde, naïeve zelf-troost door zelf-bedrog:

> En als een ijle blanke volgelstem
> door 't donker bruisen van een waterval
> dauwde in mijn oor dees zelfde zoete zang
> van troost zooals alleen een god bedenkt:
> Wees niet bevreesd: geen enkel heeft gezien dan gij;
> en niemand deelt uw schat of rekenschap.

De vierde strofe is een tere droom van blank geluk: de verwachting, dat ‘de jongste broeder,’ ‘de trage, bloode droomer’ zich eindelik bewust zal worden van het stralende geluk, dat hem verbeidt, geduldig en glimlachend van zekerheid, dat hij alles verlaten zal en vaarwel zeggen om te gaan naar de ziel, die hem roept:

> Met de eerste sterren komt hij stil aan boord
> en zet zich zwijgend op de bleeke plecht.
> Dan gaat het breede witte zeil omhoog,
> en met hem keer ik naar mijn verre land.

O, is er veel moois in dit bundeltje van dertig rijmloze strofen, veel zuiverheid en klare zang - wat al dadelik daardoor bewezen wordt, dat het zó levend-sterk de poëzie van Boutens gelijkt. Het is zo echt en schoon, dat ik geen neiging gevoel ‘kleine vlekjes’ te gaan aanwijzen. Het is eerlik en in volle oprechtheid gegeven.... Het is alles, wat men van een gedicht vraagt en eist.... En toch.... nooit zullen deze strofen mij lief worden! Waarschijnlik uit de oorzaken, die ik in het begin van deze bespreking trachtte te benaderen. Misschien is het toch ook een principiële fout in de gedichten. Misschien is er de onontkenbare verenging van de dichter, die ‘anders’ is en die voortdurend spreekt van ‘wij,’ als hij niet ons mede bedoelt. We zijn zo gewend, als een dichter spreekt van ‘wij,’ te ervaren, dat hij daarmee zeggen wil: ‘wij mensen,’ dat hij soms bedoelen kan ‘wij kunstenaars,’ maar Andries de Hoghe sluit allen, die niet tot zijn geheime broederschap behoren, van zijn dichterlike aandacht uit en wellicht is ook dit een van de oorzaken, die onze lichte wrevel opwekken en die ons onbevredigd ter zijde doet blijven, die voor deze poëzie, ondanks alle waardering en bewondering, de poorten van ons hart gesloten houdt....

O, waren alle strofen als deze dertigste, waarmee de bundel sluit, en die ik u ga afschrijven als slot van dit artiekel ook. *Deze* man zouden wij onbevangen kunnen liefhebben. Hier is hij trots met een breder gebaar dan overal elders. Hier is een bitterheid, een weemoed, een leed en een hoogheid van gevoel, die alleen nog maar *de mens* doen zien, al ìs er dan ook even een heenwijzing naar zijn tragiese afzonderlikheid.

> Naamloos en ongekend,
> niet meer dan eener vrouwe zoon,
> zoo moge ik slapen ergens in den schoot der aarde,
> naakt in het ragge purper dezer liedren,
> de flarden van 't scharlaken kleed der schande,
> dat nooddruft heeft aanvaard, geluk niet afgeleid:

zoo laat mij bij u zijn herdacht,
geslaafde knechten, in dees wreeden krijg,
die leven heet,
gezweept door den almachtgen nuk
van onverbiddlijken onzichtbaren tyran:

zoo laat mij zijn herdacht,
een kind, een knaap, die voor uw oogen viel,
voor wiens verbleekten glimlach uwe handen,
ontroerd van onbegrepen eerbied,
dolven een haastig en verloren graf.

Opstandige Liederen. Derde deel der liederen van A van Collem. Uitgave van C.A.J. van Dishoeck te Bussum 1919. (f 1.50-f 2.50.)

'Men kan het met de dichter eens zijn, of hem voor een utopist uitmaken maar zijn woord zal men erkennen als gedicht', schreef ik eenige maanden geleden, toen ik de bundel 'Liederen der Gemeenschap' van dezelfde dichter besprak. Ik durf dit na de kennismaking met dit nieuwe boek niet zo onbevangen in het algemeen te herhalen. Want, helaas, er is ditmaal veel kaf onder het koren.

Toch, wat staan er prachtige dingen in deze bundel. Als Van Collem, stil en aandachtig, luistert naar de rijke stem van zijn groot gevoel alleen, en diep bewogen zijn grote liefde voor het proletariaat, voor de verworpenen en verkochten, de bedrogenen en uitgebuiten ziet groeien tot een vlammende ontroering, dan klinkt zijn stem zo zuiver en edel, dan is zijn woord prachtig en rijk-beeldend, levend en warm. Zo zingt hij in 'Optocht':

Wanneer ik tusschen uwe drommen ga,
Proletariaat, armoedig, langs de keiën
Der kleurenprachtige, grijze grachten-stad,
Waarlangs geboomt' zijn kandelaars opheft, -
Als een beveiligde voel ik mij tusschen u.
Gij gaat als opgeheven droomen naast mij om;
Ieder der uwen is een droom van mij,
Een droomer uit mijn binnenst' uitgestegen,
Tot wien ik opzie vol verwondering;
Ieder der uwen is een gaande vlam;
Tezamen zijt gij als een laaiend vuur.
Ieder der uwen is het algeheel.
En ik, een niet verbrande in dit bosch
Van gaande vlammen, - vlammend ga ik om,
En voor mijn oogen wordt mijn kleurenstad
Onwezenlijk, haar huizen wankelen haar hemel laag.

Hier kon het gedicht uit zijn. Maar Van Collem gaat voort; hij zegt ongetwijfeld nog mooie dingen in het vervolg, maar tot de hoogte

van deze aanvang komt hij niet meer. Het is een eigenaardigheid, die ook in de ‘Liederen der Gemeenschap’ hier en daar de indruk verslapt: Van Collem weet niet op tijd te zwijgen, hij werkt zijn gedachten vaak te ver uit, kan niet zwijgen van alles, wat opdoemt rond het ‘dichterlike moment’ en zo verloopt een stralend begonnen gedicht wel eens in een mat en vermoeiend, langwijlig vaers. En dat is in deze nieuwe bundel al te vaak het geval, zo vaak, dat de mantel der liefde niet wijd genoeg is, om het geheel en al te bedekken!

En er zijn erger dingen, dan deze langwijligheid, dan dit gebrek aan maatgevoel. Er zijn ‘gedichten’, die niet veel anders zijn dan langwijligheid alleen, die verbazen door hun overmatige lengte en hun magerheid van echte, dichterlike inhoud. ‘De vergadering’ b.v., een vers van *vijftig* vierregelige coupletten, kan, ondanks de aanwezigheid van een schitterende vondst hier en daar, niet anders dan rijmelarij genoemd worden. Het is evenzo met ‘In de Groeve’, een vlot gerijmd vers, dat overigens ook te luchtig van rythme lijkt voor het tragiese onderwerp.

Maar het meest hindert ons een gedicht als ‘Oproep aan onze Kameraden.’ Daar *spreekt* iemand, die zijn dichterschap denkt te kunnen misbruiken om *propaganda* te voeren *voor een partij*. Hij neemt nog wel het air aan van een die *zingt,* maar in werkelikheid *spreekt* hij slechts en hij spreekt niet eens goed meer. De dichter, die zong vanuit de ruimte der grote, communistiese *idee,* die hoog de wereld overschouwde en zijn handen uitstrekte naar de eindelooze zegening der grote verlossing, daalt uit de hoogte neer, plaatst zich op het podium in een politieke vergadering en spreekt als propagandist van de Communistiese Partij. En als zodanig slingert hij vanuit zijn verengde inzichten zijn wrange beschuldigingen, zijn zure haat naar de S.D.A.P. en haar leiders, die hem voor ogen schemeren als de meest verdoemelike vijanden van het proletariaat zelf:

> Hoort gij ons niet roepen oude makkers,
> Gij zijt verdwaald in d'oude maatschappij,
> Gij leeft met uwen ouden tegenstander
> Het kapitaal, en sluit met hem verbond,
> Dat hij iets van rijkdom aan U schenke,
> Opdat uw zoldering wat minder laag,
> Opdat uw kamerschot wat minder klein,
> Opdat uw vrije dag wat losser zij
> En gij hem schenke tot een wederruil,
> Voor uw verbeterd loon in slavernij,
> Het altijd zich hernieuwende bezit.

Dit is het nijdige gepraat, het nurkse woord van kwaad vertrouwen, dat aangroeit tot het bekende gehuil van machteloze woede in de laatste strofe:

> Wanneer gij ons hoort roepen oude makkers,
> Schudt van U af dat teeken van verbond,
> Vergeet uw leider en zijn naren dichter (sic!)
> Stapt uit hun denkers-poeltjes naar ons toe.

Geneest aan het geestdriftig versche kruid,
Dat op den bodem groeit der revolutie; -
De woorden uwer dichters zijn verschaald,
De leuzen uwer leiders zijn vergoord,
De motor van hun denken is gelapt,
Zij gaan niet meer, zij kruipen naar de toekomst,
Springt uit de rij en sluit U bij ons aan.

Het is stuitend. En ònbegrijpelik hoe iemand als deze Van Collem, die zo diep en zo edel kan zijn, zich verlagen wil tot het binnen-smokkelen in een bundel socialistiese poëzie van deze tetteretet-en-boemboemboem-politiekerij, van deze holle, kwalik-riekende humbug, deze scheldende verdachtmakerij, die uit den aard der zaak onbewezen moet blijven, daar Van Collem het begrip 'poëzie' niet zo ver belieft te verloochenen om ook nog 'bewijzen' bij te brengen en polemiek te gaan voeren in vollen 'politieken' ernst!.... Het stemt tot diepe droefheid te zien hoe deze ontstellende haat tegen wie ten slotte toch de medestrijders zijn voor *hetzelfde ideaal*, alle begrip, alle gevoel van saamhorigheid heeft overwoekerd van zijn giftige draden, en-zelfs het denken van een dichter zozeer heeft ontsteld en ontwricht, dat hij zich niet schaamt, zijn talent te ontwijden door deze ellendige praktijken, deze demagogentrucjes van ophitsende partij-zeloten op propaganda-vergaderingen. Het stroovuur van zijn kunstmatige opwinding is niet in staat de zuivere vonk van de dichter-geestdrift te vervangen en hij vervalt tot valse beelden als dat 'geestdriftig versche kluid' en dat 'kleinere kamerschot', en bezigt verder de meer dan overbekende Tribune-liefelikheden als 'denkers, poeltjes', 'verschaalde woorden', gelapte denkmotor', 'gore leuzen.. En dat alles om een kwestie van tempo en taktiek.... om een verschil van mening omtrent 'de middelen'.... Het is stuitend!.. En het is diep bedroevend, dit woord van een, die in broederliefde brandende is, en die desniettemin zijn broeder dieper, wreder en onverzoenliker haat dan zijn erfvijand.... O ziekte van broedertwist, waar groeit het kruid, dat u genezen zal?..

En deze dichter, die zo diep gebogen gaat onder de vloek van deze tijd van smart en honger, van bedrog en veilheid, die zo zuiver ziet, wat deze tijd doorvreet als een smerige kwaal, en die nochtans de onbegrijpelike roekeloosheid heeft, haat te zaaien tussen de strijders van het grote leger, die er toe besluiten kan één hand terug te wijzen, die meegrijpt naar het werk....

Zie, hoe hij deze tijd grijpt in zijn sterke hand en ons toont in schel licht-van-waarheid, hoe infaam hij is:

Het was een droeve moerzwaar donkre tijd
Vol bloed en tranen voor de vroege menschen;
Want alles wat zij zagen was te koop,
Schoonheid der vrouw, de nachten van de bruid,
Teeltkracht des mans, het sprakeloze kind,
Het was te koop - het land, de lucht, de zee,
De man, die daarin werkte, was te koop,
Zijn haat, zijn liefde, woede, rust, zijn lach,

Te koop, alles te koop, het kostber woord
Gezongen door den wiegend fijnen aether,
En naar den mensch gefluisterd door den wind,
Op adem van de hooge zon en sterre,
Of uit den mond der zee, - te koop, te koop,
Alles te koop, de mensch een kleine munt,
Een stukje tin, hevea, coprah, lood,
Een brokje chrysoliet, wat splinters woud,
Verhandelbaar voor jobbers aan de beurs,
En heel de ronde aarde ééne beurs,
Waarop verhandeld werd het menschenbestaan....

Kunnen mensen, die zo de wereld zien, die zo de tijd haten, die in schaamteloze veilheid om hen staat, kunnen mensen met zulke klare inzichten en een zo hevig gelijk willen elkaar haten en bestrijden?..

Jan Jacobs. Uit mijn geheimenis. Verzen. Uitgave J.M. van Rossum, Amsterdam.

Jan Jacobs is zo'n stille dromer, die te laat geboren is. In de donderende branding van het geweld dezer tijden klinkt zijn stem als een vage echo uit voorbije dagen, toen er tijd en reden was om ‘zijn ziel te plegen.’ Het is een schuchtere stem, die niet onwelluidend klinkt en die fijne, tere dingen weet te zeggen op zangerige, zuivere toon. Zij is niet helemáál eigen en zij zegt wel eens dingen, die onze nuchterheid niet meer te aanvaarden weet in deze dagen van strijd en grote, verre idealen. Ze heeft het maar altijd over *ik* en de eigen ziel, het eigen leven en dromen en peinzen. Ze klaagt:

Kind, ik kan niet rustig sterven,
want dit hart is nog te wild
en het altijd eenzaam zwerven
heeft zijn dorst nog niet gestild....

Kind, dit hart kan nog niet scheiden,
altijd duurt zijn verre tocht,
tot van leed en vreugde beiden
het de einders heeft bezocht. enz.

En waarom, Jan Jacobs, moet dit hart nu juist sterven en scheiden? Kom, kerel, het leven is veel te mooi, en de strijd veel te aanlokkelik om zulke wonderlike verlangens te koesteren en zulke sombere gepeinzen te kweken. Lees wat minder in Verlaine en Boutens en Jan Prins, en laat je hart kloppen voor hooger, wijder idealen dan een weke zelfcultuur. Daar zijn nog meer mensen op de wereld dan jij en een kleine cercle uitverkoren weemoedelingen!.. Courage, jongen, en pak het leven maar met sterk vertrouwen aan, dan zing je nog wel eens andere liederen! Want een zanger ben je, maar je zit nog geklonken aan de keten van je individualisties welbehagen! En daar moet je van los, als je wat worden wilt in de wonderlike tijd, waarin je nu eenmaal, helaas, leven moet!...

Léon Frapié

Léon Frapié is een hardnekkig man. Door al zijn werken loopt het vaste spoor van deze eigenaardige hardnekkigheid, die is een onwrikbaar geloof aan de enorme, alles overwinnende kracht van de Goedheid. En in zijn laatste bundel: 'Nouveaux contes de la Maternelle', is sterker dan ooit te voren deze wonderlike, deze schone eenzijdigheid tot uiting gekomen. De titel van het boek zou kunnen zijn: 'Hymne à la Bonté'.... En wellicht kon heel zijn oeuvre samengevat worden onder deze typerende benaming....

Léon Frapié is niet een dier geweldig-grote geesten, wier woord als een donderslag te midden van het wereldtumult valt en naar wie plots de ganse mensheid verbijsterd en stom-geslagen opziet. Maar hij is een zeer fijn en diep man, een buitengemeen zuiver en nobel representant van een der schoonste zijden van het Fransche karakter: die der edelmoedigheid. En de Académie de Goncourt heeft wel nooit een zuiverder daad begaan, dan toen zij Frapié's roman: 'La Maternelle' bekroonde. Zij eerde daarmee Frankrijk zelf, dat jong en geestdriftig genoeg bleek, om de edele, zachte menselikheid, de diepe, stille opstandigheid, die dit boek deden groeien, de grote deernis en de rijpe grootmoedigheid, die het werk droegen, zo te waarderen als een deel van zijn eigen zelf....

Frapié's stem klinkt wonderlik teder en sterk tegelijk. En niets ter wereld, ook het vreselikste niet, is in staat, hem terug te brengen van zijn groot en goed geloof. De schrikkelike oorlog, die zoovele geesten heeft aangetast en omgevormd tot onherkenbare vergroeisels, heeft hem bereid gevonden tot groter edelmoedigheid dan ooit. Hij had zelf twee zoons aan het front en de verterende angst, de zenuwslopende verwachting van onheilstijdingen heeft hij in volle gruwelikheid ervaren. Maar nooit is een kreet van wraakzucht uit zijn gemoed gestegen. In de tijden van de vreselikste smart vond hij het sublieme woord van verzoeningsgezindheid en de grootste angst van zijn edelmoedige ziel was, dat de Fransen zichzelf zouden vergeten in de waanzin van de tijd, dat zij vervallen zouden tot de misdaden hunner vijanden. Zijn 'Contes de la guerre', zijn 'Capitaine Dupont' behoren tot het edelste, wat Frankrijk-in-denoorlog heeft voortgebacht. Hierin spreekt het diepste geweten van het land, dat zijn roeping kent en dat zichzelf behoeden wil voor de woeste verwording, die anderen kan vervoeren tot onmenselikheid, maar die een groot en sterk hart niet kan depraveren. En als in opperste smart de wraakzucht bijna de overhand over alles krijgen zou, dan roept hij zichzelf en Frankrijk met van tranen verstikte stem toe: 'Honneur, Justice, Bonté!.... Vous n'allez pas, vous, vos régiments et vos chefs, - par le fait d'assassiner des êtres sans defénse - *vous n'allez pas*, *les Français*, *passer á l'ennemi*!....' En als de zoon roept:

‘Maman!, il est des folles, des monstres femelles.... chachées.... quelque part.... elles ont tiré sur moi,’

dan houdt hij vol, met krimpend hart, sidderend van pijn:

‘Ça m'est égal!.... Pas nous, les Français, pas nous!’

En wanneer dan de laatste, de opperste smartkreet, de doodskreet de ziel verscheurt:

‘Maman! je vais mourir, elles ont tué ton fils’....

dan aarzelt even het primitieve gevoel van vergelding, de diep-verborgen zucht naar wraak snerpt z'n schreeuw van verzet:

‘Mon enfant! mon petit.... mon adoré.... mon cher petit.... pardon! alors je....’

maar rillend huivert de wijde edelmoedigheid terug voor het monsterachtige woord en werpt de blinde wereld haar sublieme grootmoedigheid in het van haat en wraakzucht verwrongen gelaat, als een vlammend verwijt:

‘Mais non! Au drapeau! Au drapeau!....’

Bedenk, dat dit glanzende woord gesproken werd door een man, wiens ene zoon zwaar gewond in een hospitaal te worstelen lag met de dood, en wiens ander kind elk ogenblik kon neerstorten onder een vijandelike kogel. En tracht u even in te denken, hoe groot een menselikheid zich hier uitsprak....

* * *

In ‘Les nouveaux contes de la Maternelle’ is regel voor regel, bladzij na bladzij ditzelfde hart aan het woord. De verhalen zijn niet realisties in de gewone zin. Sommige zijn misschien niet eens waarschijnlik te achten. Maar wat een heerlik, rotsvast vertrouwen op de almacht der Goedheid! Wat een teder geloof in de onoverwinnelikheid van het naïeve vertrouwen van een onnozel kind, in de onweerstaanbaarheid van die zoete bede om liefde en bescherming van de kleine onterfden uit de pauperbuurt! De schrikbarende vroegrijpheid van deze Parijse kleuters is ons vreemd en sommigen misschien ongeloofwaardig, maar al was ze niet meer dan een voorwendsel, dan nog was ze als zodanig bewonderenswaardig om de kracht van liefde, die ze tot ontplooiïng brengt. Het zijn allemaal kleinigheden wellicht in de grote omspanning van het geweldige leven, maar elk van deze kleinigheden wordt groot, wordt bijna verheven doordat een wijde liefde haar glans er omheen breidt als een aureool van tedere menselikheid.... Het boek is als een vraag aan je geweten: ‘ben je wel goed genoeg? heb je wel genoeg liefde?’.... Zo is het ganse oeuvre van Frapié: een beroep op je hart ten bate van hen, die lijden.... Frapié is de dichter van de meest edelmoedige, onbaatzuchtige liefde. En hij is een hardnekkig man. Hij klopt zolang aan de poorten van je geweten tot je hem verstaat en je hart openzet, wijd en verlangend....

A.M. DE JONG.

De Belgische kwestie

> 'Wij moeten het ronduit bekennen dat er in Europa weinig nabuurvolken zijn, die zoo geheel van elkander zijn gescheiden als de Nederlanders en de Belgen.'
> CHARLES GRAUX, Belgisch oud-minister.

Men weet, hoe in het vredesverdrag van Versailles dat den 7en Mei den Duitschers plechtig werd overhandigd, is bepaald, dat Duitschland alléén den oorlog gewild heeft en alle andere strijdende groepen, die niet tot de Centrale rijken behoorden, onschuldige lammeren zijn. Daar leven natuurlijk ook menschen, die dat niet gelooven. Tot diegenen behooren de heeren der hooge diplomatie uit de Entente-landen zelf.

Duitschland verlaagd tot vierderangsmogendheid, omdat het zoo slecht is! Ziedaar het Diplomatenideaal. Dit ideaal heeft men met vele andere nauwkeurig in diplomatentaal geformuleerd en neergeschreven op een vodje perkament dat eenige tienduizenden francs kost. Toen die schrijverij klaar was, is men het geschrevene gaan seinen de heele wereld door. Voor zoover de diplomatie zelf seinde kostte het niets. Ze hebben de vrije beschikking over alle telegraaflijnen. De groote Ruys vond dat zoo'n lumineus idee, dat hij direkt aan alle hoofden van den telegrafischen dienst heeft doen weten, dat in allerrevolutionairste momenten niemand telefoneeren of telegrafeeren mag, die niet *bewijzen* kan, dat het niet is, om de revolutie te vergemakkelijken. Bewijst zoo iemand in het roemrucht Nederland, dat hij regeeringsgetrouw is, dan behoort hij den voorrang te hebben boven anderen. Oh die groote geesten leeren zoo gauw en zoo goed van mekaar!

Er zijn er in de Wereld, die hetgeen in Versailles in mekaar geprutst is, zóó diep beleedigend en beschamend voor het menschdom vinden, dat zij er maar liefst niet van hooren en spreken. Het zijn degenen, die zich zelf heel ver boven het alledaagsch gebeuren verheven weten, degenen ook, die diep in hun gemoed geschokt zijn door de gruwelen van den oorlog en nu de wereld beter denken te maken door met een hautaine verachting op de alledaagsche gebeurtenissen neer te zien.

Wij, jongere Sociaaldemocraten, weten echter, dat dit precies de weg is, dien we niet op moeten. Om de politieke en historische gebeurtenissen van onzen tijd en uit vroeger dagen goed te begrijpen zullen we duchtig uit onze oogen hebben te zien, kennis hebben te nemen van alle stukken, mededeelingen en opvattingen, die worden gepubliceerd en bekend gemaakt, om wanneer wij zooveel mogelijk feitenmateriaal ter onzer beschikking hebben een en ander van Socialistisch standpunt te bezien.

Wie nu het Belgisch conflict ernstig wil beschouwen, zal het moeten zien, als een der vele politieke verwikkelingen in onze dagen en zich niet door het chauvinistisch geblaaskaak der burgerlijke pers van de wijs

moeten laten brengen. Reeds nu toonen de burgerlijke staatslieden en hun handlangers, deburgerlijke bladen, weer keer op keer, dat zij de onderhandelingen niet kunnen zien voeren, zonder den 'nationalen trots' te laten spreken. Een groot burgerlijke blad opperde alreeds de vraag of het na het bekend worden der beruchte Belgische nota maar niet beter was de onderhandelingen af te breken. De 'Nieuwe Rotterdammer' drukte het nog een beetje krasser uit. Er mankeerde niet veel aan, of Tromp en de Ruyter waren er aan te pas gekomen.

Zij schreef een scheldartikel waaraan wij het volgende ontleenen.

> In de laatste vijf jaren hebben wij genoegzaam met de oude Pruisische methoden kennis gemaakt en die weten te weerstaan, om ons nu door dit Belgische neo-germanisme niet plotseling uit het veld te laten slaan. De soep, weten wij, wordt niet zoo heet gegeten, als zij wordt opgedaan. Belgische hoovaardij plegen wij niet al te zeer à la lettre te nemen. De Hollandsche 'kaaskoppen' hebben een eenigszins anders samengesteld bloed dan hun zuidelijke 'broeders.' Zeker, wij weten, wat men aan België verschuldigd is, en dat, naar het woord, waarmee de Belgen te Parijs opgang maakten, 'zonder ons' Frankrijk vernietigd zoude zijn; dat 'zonder ons' Engeland een tweederangs mogendheid zou zijn geworden; dat 'zonder ons' Nederland niet meer zou bestaan, Italië gedecimeerd, en dat Europa 'zonder ons' verloren zou zijn gegaan. Maar die 'kaaskoppen' hebben van 'les messieurs sans nous' evenzeer geleerd, dat een rechtvaardige zaak onoverwinnelijk is, en daar zullen zij voorshands nog maar op bouwen, wanneer Belgisch wapen-gekletter somwijlen tot hen doordringt. Zij zullen het rumoer niet overdreven tragisch opnemen.
> Wat het eventueel terugtrekken van de Parijsche onderhandelingen aangaat, ook hierin zal men zich in Nederland weten te schikken. Het is niet Nederland geweest, dat om herziening van het traktaat van 1839 heeft verzocht, of dat daaraan groote behoefte heeft aan den dag gelegd. Wenscht België van de herziening afstand te doen, en dus het traktaat van 1839 ongewijzigd te handhaven - ons is dat wel.
> Wij hebben slechts één verlangen: dat eene herziening, zoo daartoe wordt overgegaan, zal plaats hebben op den voet van *eerlijkheid.*

Ontkend kan niet worden, dat de Nederlandsche regeering tegenover de Belgische inderdaad in een gunstige positie verkeert, daar waar het geldt het bewerken van den Volksgeest. Want dit dient men goed in het oog te vatten, wanneer eenmaal een politiek conflict is geboren, beoordeelt de massa van de bevolking het standpunt der partijen niet in verband met de historische ontwikkeling, die aan het conflict ten grondslag ligt, maar naar datgene wat op een bepaald oogenblik openbaar gemaakt wordt en dan met het primitieve rechtsgevoel der massa meer of minder goed strookt. En niemand zal wel willen beweren, dat de beruchte cirkulaire van minister Hymans niet een zeldzaam goed cirkulairetje is om de goedgeloovige en voor indrukken zoo vatbare massa als bij tooverslag te overtuigen van de verregaande snoodheid van *de* Belgen. Toch weten wij inderdaad beter. Het is de propaganda van een kleine groep, ongeveer van het soort als wij in het vorige nummer van de N.S. signaleerden, die dit heibeltje aan den gang gemaakt heeft,

omdat haar belang dat eischt. En de Belgische regeering, behalve de Socialistische minister van Staat, steunt de heeren in hun opzet.

Wij willen voor degenen, die tot dusver van de oorspronkelijke tekst der reeds genoemde drkulaire geen kennis namen, deze doen afdrukken. Het kan hierbij zijn nut hebben er eens op te wijzen, hoe het steeds toenemend verlangen van het Volk naar Openbaarheid in buitenlandsche zaken het langzamerhand onmogelijk gaat maken dergelijke stukken lang geheim te houden. Wanneer men bedenkt, hoe lang het duurde eer slechts eenige bescheiden die op het uitbreken van den Wereldoorlog betrekking hadden, werden gepubliceerd, ziet men hier weer duidelijk den voortschrijdenden invloed der democratie, ook in zaken van buitenlandsch bestuur.

De tekst der geheime nota.

P. 4246.
Brussel, 20 Mei 1919.
Vertrouwelijke Nota voor het Groot Algemeen Hoofdkwartier:
De Belgische politiek te Maastricht en in afgestaan Limburg behoort niets te verwaarloozen om den Duitschen invloed te bestrijden en een toenadering tot België te vergemakkelijken.
Waar het niet aangewezen is den Limburgers, die belangen hebben in bezet Duitschland, te beletten zich daarheen te begeven is het hoogst wenschelijk, dat den Duitschers zooveel mogelijk belet wordt in Limburg door te dringen.
Daartegenover moet alles wat kan strekken ter begunstiging van de hartelijke en nauwe betrekkingen tusschen Limburgers en Belgen aangemoedigd worden: het reizen van Limburgers naar België, de ontwikkeling der handelsbetrekkingen met België, de verspreiding van de Belgische dagbladen en de Belgische denkbeelden.
Op dit oogenblik moet iedere Belgische agent in Limburg naar gelang zijner krachten medewerken tot voorbereiding van den terugkeer dezer provincie tot haar moederland - geen gelegenheid voorbij laten gaan om den Limburgers aan te toonen, dat hun belang ligt aan de zijde van België; zonder onbescheidenheid aanmoedigen de Limburgers, die zich medestanders van ons betoonen, hen die het heimelijk zijn, hen die het zouden kunnen worden.
Zij behooren door het ijveriger verleenen van hulp aan dezen, het onderscheid te doen uitkomen, dat zij maken tusschen Limburgers en Hollanders.
Zij moeten elken dag, bij elke gelegenheid getuigen van hun dankbaarheid voor hun weldaden jegens de Belgische uitgewekenen.
De verschillende Belgische diensten en in het algemeen alle zich in Limburg bevindende Belgen moeten in denzelfden zin, in vertrouwen op en in verbinding met elkander werkzaam zijn, in een geest van toegevendheid jegens elkander, zonder verdenkingen op elkander te werpen of kritiek uit te oefenen, welke slechts nadeelig op ons aanzien en op onze aktie kan werken.

De Belgische inlichtingendiensten moeten zich ijverig toeleggen op het in het licht stellen van de bewijzen van het dwangstelsel, dat gebezigd wordt om aan de anti-Belgische gevoelens van de Limburgers

> te doen gelooven en van het propagandastelsel, dat gebruikt wordt om hen die gevoelens bij te brengen.
> Het is noodig, dat op dit oogenblik de Belgen in Limburg den indruk wekken, dat zij zeer veel vertrouwen stellen in den goeden uitslag ten hunnen opzichte van de onderhandelingen, welke met Nederland zijn begonnen betreffende de herziening der traktaten van 1839, dat wil zeggen, nopens de regeling der kwesties over de Schelde en de Maas, dat zij zich geheel zeker betoonen van den steun ons door de Entente verleend en van de afdoende uitwerking daarvan.
> Natuurlijk is takt en eerbied voor het gevestigd gezag gebiedend noodzakelijk. Zij behooren niet te veel rechtstreeksche propaganda te maken (zulks door Limburgers laten doen). Zij moeten te verstaan geven, dat als Limburg weder Belgisch wordt, het Limburgsch zal blijven of het weder zal worden, dat het niet aan een andere provincie zal worden toegevoegd, dat men er niet de Fransche taal zal invoeren, dat het katholieke geloof er evenzeer zal beschermd worden als onder Nederlandsch bestuur. Anti-klerikalisme is niet gangbaar in deze streek. Integendeel.

De lezing van het Vredesverdrag maakt het voor ieder, wien de nationale waanzin der Belgische kapitalisten vreemd mocht voorkomen, duidelijk, hoe deze kapitaalmagnaten nog vóór ze met Nederland één woord hebben onderhandeld reeds zoo duchtig met de sabel kletteren. Immers België zal ‘schadeloos’ worden gesteld. België is daar dan ook dankbaar voor, zoo dankbaar, dat die dankbaarheid ‘geen grenzen’ meer kent en het als het mogelijk was, zoo gauw mogelijk een stuk van Zeeland en Limburg zou inpalmen. De schadeloosstelling wordt in het Vredesverdrag aldus geformuleerd:

‘Duitschland moet de opheffing goedkeuren van de verdragen van 1839 en bij voorbaat instemmen met elke conventie, waardoor de geallieerden deze verdragen mochten vervangen. Duitschland moet de volledige souvereiniteit van België erkennen voor het betwiste gebied van Moresnet en over een deel van Pruisisch Moresnet en moet ten gunste van België afstand doen van alle rechten op Eupen en Malmédy, waarvan de bewoners gerechtigd zijn binnen zes maanden tegen deze wijziging te protesteeren, waarbij de eindbeslissing toekomt aan den Volkerenbond. Door België verkregen gebied zal vrij zijn van alle verplichtingen.’

Zooals wij in het begin van ons artikel reeds opmerkten is de Belgische kwestie van thans een der allereerste politieke conflicten na den grooten oorlog. Dit is op zichzelf geen buitengewoon verschijnsel. De verhouding tusschen beide landen komt vóór, tijdens of na groote polilieke beroeringen steeds aan de orde. Als beide landen in 1839 voor goed uiteen zijn gegaan, blijkt het onderscheid, dat reeds tijdens den tachtigjarigen oorlog aan den dag getreden was, zich nog in zeer sterke mate te doen gelden.

Beide landen verschilden steeds aanmerkelijk in politieke en economische ontwikkeling. Wellicht, dat in deze dagen bij de verkiezingen de Roomsche geestelijkheid bij de Vlaamsche Boeren niet meer voor spook gaat spelen en dreigen met den Duivel, die de koeien vermoordt

als men rood stemt, zeker is, dat de invloed der geestelijkheid aanmerkelijk grooter is dan in Holland.

Wie een leerboek over Vaderlandsche Geschiedenis bestudeert, weet, dat daarin - gewoonlijk wel heel onduidelijk - gewezen wordt op het feit, dat België een industriëel, Nederland een in hoofdzaak handeldrijvend land was. Zeer zeker geldt dit in onze dagen veel minder dan in 1839. De handelsbetrekkingen tusschen beide landen zijn tusschen 1897 en 1907 toegenomen. Vanuit Nederland naar België steeg de invoer van 159 tot 199 millioen francs, omgekeerd van 184 tot 303 millioen.

Het schijnt dat de Belgische regeering deze bedragen voorshands hoog genoeg vindt. Zij is toch door de uitvaardiging van het volgende besluit op den goeden weg om de handelsbetrekkingen tusschen beide landen opzettelijk afbreuk te doen.

> Het Belgische Ministerie van Staathuishoudkundige Zaken heeft bepaald dat geen goederen van Nederland naar België mogen worden ingevoerd tenzij vergezeld van een verklaring omtrent de hoeveelheid van het artikel, dat van Duitschen oorsprong is en een verklaring van den Belgischen konsul, die moet zeggen, dat de verklaring hem geloofwaardig voorkomt.
>
> Zoo'n ‘bewijsstuk van oorsprong’ wordt niet vereischt voor de verhuizingsvoorwerpen en het reisgoed; voor kleinigheden, d.w.z. de geringe hoeveelheden produkten, ingevoerd door de inwoners uit het grensgebied voor hun persoonlijke behoeften, mits die invoer bij uitzondering geschieden blijft en zich niet te veel herhaalt, zoodanig dat daaronder woekerhandel zou kunnen schuilen; en ook niet voor boeken, dagbladen en tijdschriften, mossels en oesters, versche melk en room, versche en gezouten boter, eieren, graangewassen, aardappelen, versche groenselen, bitterpeeën, erwten, lenzen, boonen, snijboonen, paardenboonen, wikken, versch fruit, ongebrande koffie, cacao in boonen, thee, levende planten en natuurlijke bloemen, oogst en voederbieten, aardnoot-, katoen- en vlaszaad, dwergpalmnoten, koprah, ruwe rubber, onbewerkt vlas, onbewerkte wol, jute, hennep en dakschaliën.

Er is wel eens beweerd, dat Nederland en België kunnen geacht worden den politieken barometer van Europa te zijn. In tijden van spanning naderen beide landen tot elkaar. We zien in 1873 België ontslagen van de verplichting, jaarlijks de 5 millioen te betalen, waartoe het volgens het verdrag van 1839 verplicht was, door een betaling van slechts 8.900.000 gulden in eens. En wanneer zoo tegen de zeventiger jaren het duidelijk wordt dat de Fransch-Duitsche oorlog komen zal, gaan de Belgische Staatslieden natuurlijk vooral met het oog op een militair verbond, (dat ook in Nederland meermalen is bepleit) met kracht op een toenadering aansturen.

Thans is het niet aan te nemen, dat we de eerste vijf en twintig jaren weer een Europeesche oorlog zullen beleven. Op het oogenblik bevat wéér waarheid, het woord, dat mevrouw Rotschild in de dagen van de Marokkokwestie in een gezelschap van Engelsche grootkapitalisten sprak: ‘Heeren, wij krijgen geen oorlog, want mijn zoons geven geen geld.’ Zoo staat de zaak ook nu. Een Europeesche oorlog is niet te verwachten,

want afgezien van de vraag, of de arbeiders vechten zouden: er is geen geld. Welnu, zoo gauw is de zaak aldus geworden, of we staan midden in een Belgisch-Nederlandsch conflict.

Intusschen is er van een verbond tusschen België en Nederland nooit iets terecht gekomen. Waarom niet? De leerboeken wauwelen over Roomsch en niet-Roomsch, over industriëel en niet-industriëel.

Maar het is de geldkwestie, of *nog* beter, het betrof de vraag of België wat te zeggen zou hebben over den waterweg, waarop de dubbeltjes verdiend moesten worden, over de Schelde.

De Scheldekwestie is al oud. De Hollandsche koopmansstand der 17e eeuw zag onder leiding van mannen als de Moucheron en Plancius zeer goed in, dat alleen dan met succes tegen Antwerpen, dat zooveel gunstiger lag dan Amsterdam, te concurreeren zou zijn, wanneer de Schelde afgesloten was. Vandaar dan ook, dat dit naast de vestiging van de Hervorming één der nietuitgesproken Idealen was, in den strijd tegen Spanje. Het ideaal is in vervulling gegaan.

Zoowel bij de sluiting van het twaalfjarig Bestand als bij den Vrede van Munster werd er voor gezorgd, dat Nederland de Schelde volledig beheerschte.

Omstreeks 1785 wordt door België een nieuwe poging gewaagd, de vaart op de Schelde vrij te krijgen, maar weer zonder succes. De Schelde blijft gesloten. Evenwel komt in 1815 de Vereeniging der Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden. Dan wordt natuurlijk de vaart op de Schelde vrij verklaard. Er is alle reden om aan te nemen, dat de Nederlandsche kapitalisten daar wat minder vlug mee zouden zijn geweest, wanneer ze hadden kunnen vermoeden, dat de vreugde van de vereeniging van zoo korten duur zou zijn geweest.

Tot de sluiting van de Schelde kon het natuurlijk bij het verdrag van 1839 niet weer komen. De Souvereine rechten van Nederland vanaf het fort van Saaftingen tot aan den mond der rivier zijn echter in 1839 nadrukkelijk erkend. Er werden enkele regelen voor de vrije vaart op de Schelde getroffen. Tegelijkertijd is vastgelegd in het verdrag, dat Antwerpen nooit tot oorlogshaven zou mogen worden gemaakt. Evenmin als aan eenige andere mogendheid zou Nederland aan België mogen toestaan, dat een oorlogsschip de rivier op- of afvoer.

Men zal zich herinneren hoe in de eerste dagen van den grooten oorlog hier te lande algemeen gevreesd werd, dat de Entente maling zou hebben aan het vodje papier en ondanks het verbod in het verdrag van zoo straks genoemd, toch de Schelde zou opvaren, om België steun te bieden.

Na de tweede vredesconferentie (in 1907) kreeg de Scheldekwestie naast de economische een grootere militaire beteekenis.

Na afloop dezer conferentie immers staat het vast dat een groote Europeesche oorlog nog slechts ‘een zaak van dagen’ is. De beperking van de bewapening stond in tegenstelling met de eerste conferentie nu niet eens op het programma. Toch werd er bij acclamatie een motie tot beperking van bewapening aangenomen. Asser wijdde de conferentie eenige uitvoerige besprekingen, waarin hij zeer ad rem zegt: ‘Ware het niet beter geweest de geheele zaak te laten rusten, dan zulk een comedie op te voeren, waardoor niemand zich bevredigd achtte.’ Dat ook Nederland zich niet bevredigd achtte zou weldra blijken. In 1910 werd

bij de Kamer ingediend een door zes ministers onderteekend voorstel op militair gebied. Eén onderdeel ervan luidde: 'aanbouw van nieuwe werken met het oog op de handhaving der onzijdigheid op de Westerschelde.' Dit voorstel raakte de Scheldekwestie in het hart. Direkt werd in België gevoeld, hoezeer Duitschland met de uitvoering dezer werken gebaat zou zijn. Bij een aanval op de Schelde van Ententezijde zou immers *tijd* gewonnen worden door de Duitschers om tot Antwerpen door te dringen, wanneer de Schelde in behoorlijken staat van tegenweer was. Openlijk weet men dan ook de verdedigings-voorstellen aan Duitschen invloed. In hoeverre dit juist is, valt met de stukken niet te bewijzen. In de schriftelijke gedachten wisseling over het Wetsontwerp werd, (vrij zeker van sociaal-democratische zijde) er op gewezen dat deze voorstellen de Scheldekwestie weer in het Centrum der buitenlandsche politiek zouden brengen. De minister antwoordde de Kamer 'De kustverdediging is geen Scheldekwestie.' Ondergeteekende wenscht evenwel niet te ontkennen, dat er aan de Scheldekwestie nog wel wat te 'bestudeeren' valt. In Frankrijk en vooral in België maakte men behoorlijk drukte over de voorstellen der zes ministers. Niet alleen, dat men wees op het straks reeds voor Duitschland genoemde voordeel, dat stevige verdedigingswerken Engeland of Frankrijk zouden ophouden. Men ging in België verder en zei: 'Wanneer de Belgische neutraliteit wordt geschonden, zal Nederland verplicht zijn, toe te staan dat de garanten van België over de Schelde dit land te hulp komen.' Over en weer werd over de zaak druk geschreven en gesproken. Ten slotte is het 'grootsche' ontwerp zeer besnoeid door de Kamer aangenomen. Het zal zoo duidelijk geworden zijn hoe in de laatste jaren de Belgische politiek gericht is geweest op de verandering der tractaten, de Schelde betreffende. En ook moet duidelijk geworden zijn, dat het streven om een deel van Zeeuwsch-Vlaanderen in bezit te krijgen, waardoor België tot de Schelde in een gansch andere verhouding zou komen te staan, een der wegen zou kunnen zijn om de machtspositie van België ten opzichte van de Schelde in betere conditie te brengen.

Zoo hebben dan de vertegenwoordigers der kapitalisten de laatste jaren hun plichten als leiders van de Staat vervuld. Forten, versterkingen, legeruitbreidingen, grootere kanonnen, vliegmachines, luchtschepen, stinkgassen, bomvrije kazernes, gasmaskers, ziedaar de zaken, die steeds in het centrum hunner belangstelling stonden. En zij hebben net zoo lang geprutst, net zoo lang gekonkeld, net zoo lang geschreven en laten schrijven tot het spaak liep, tot de Wereldoorlog kwam en het op aarde geworden was tot een bende, waarin geen orde te scheppen valt. En wij jongeren, die verwacht zouden hebben, dat de machthebbers dezer aarde hun werk uit handen zouden geven en gesproken zouden hebben tot de Socialisten: Probeert gij te volbrengen, wat wij niet gekund hebben, wij hebben ervaren, dat daarvan geen sprake is. Terwijl België nog bloedt uit duizenden wonden, terwijl zijn grond nog gedrenkt is van het bloed zijner zonen, terwijl zijn steden en dorpen nog verwoest zijn, voeren de diplomaten weer hun zelfde gewetenlooze spel tot zelfs in de andere werelddeelen toe. Hoor naar wat de New York Herald schreef:

> Omtrent het besluit van den raad der gealliëerden van 4 Juni,

> volgens hetwelk geen grondgebied en geen souvereiniteit van Nederland overgedragen zal worden aan België, zegt de korrespondent, dat dit hoofdzakelijk genomen is tengevolge van de aktie van de regeering van de Vereenigde Staten, 'die *verkeerd ingelicht* was over dit onderwerp.'
> Het slot van het artikel luidt:
> 'Indien deze hoop (op een voor België gunstiger afloop van den diplomatieken strijd) teleurgesteld werd, kan niemand er voor instaan, dat de Belgische regeering de openbare meening in bedwang zal kunnen houden en haar er van terug zal kunnen houden zich te richten naar Roemenië's optreden in Hongarije, als een voorbeeld, dat navolging waardig is.'

Daar is slechts één politieke partij in België, die blijkens zijn gedragingen weer van alle sjacherarij over vreemde grondgebieden en de daarop wonende menschen, vrij uitgaat. Het is de Belgische Arbeiderspartij. Hoezeer de heeren Hymans en consorten ook voelen, dat hun praktijken door sociaal-democraten worden afgewezen met de grootst mogelijke stelligheid zullen we bewijzen.

Op het Paaschkongres zei Van der Velde:

> Ik protesteer tegen het beweren, dat er officieele propaganda gemaakt wordt aan de Hollandsche grensgemeenten, dat gebeurt niet. En het beste bewijs, dat zulks niet gebeurt, vindt ge in het aanblijven als minister van Wauters, Anseele en ik zelf. Wij zouden geen deel willen uitmaken van een regeering, die vreemde volkeren aanziet als een kudde vee, waar men naar goeddunken over kan beschikken. Dat er personen zijn, die drijven naar annexionisme is waar en ik vind hunne politiek verderfelijk en keur ze beslist af. Dat is klaar en duidelijk. (Toejuichingen.)
> Ik houd er van te verklaren, dat noch officiëel, noch officiëus, de regeering deelneemt aan annexionistische politiek.

En ziet, een paar maanden later komt uit, dat de heeren Hymans en consorten voor hun sociaaldemocratische collega's geheimen hebben en komt de beruchte circulaire voor den dag.

Met de grootst mogelijke stelligheid neemt de Volksgazet, het Antwerpsch partijblad, stelling. Het zegt in een artikel: 'De maat is boordevol':

> Wij zien niet in, waarom wij langer zouden verzwijgen, dat onze minister van Buitenl. Zaken van plan was te Versailles een annexionistische politiek in te leiden. Dit is hem destijds verliinderd geworden; nutteloos te zeggen door wien. Het feit alleen heeft beteekenis.
> Dat is één.
> Verleden week verklaarde dezelfde minister in den Senaat dat België uitgestrekte gebieden zal krijgen in Duitsch Oost-Afrika.
> Dat is twee.
> Voor enkele dagen komt de onthulling van een geheime nota, gefabriceerd in het departement van denzelfden minister, waarin aangezet wordt tot annexionistische propaganda in Nederlandch Limburg.

> Dat is drie.
> Dezelfde minister heeft in den schoot der speciale kommissie, belast met de herziening der traktaten van 1839, den eisch gesteld, dat Nederland goedschiks of kwaadschiks zou worden verplicht, om met België een militair verbond te sluiten.
> Dat is vier.
> Deze vier feiten bewijzen ten duidelijkste, dat de politiek van ons departement van Buitenl. Zaken een annexionistische geweldpolitiek is; terwijl de verantwoordelijke minister niet eens de openbare opinie geruststelt inzake de veroveringsplannen tegenover Nederland.
> De politiek van minister Hymans druischt rechtstreeks in tegen de gevoelens van de groote meerderheid der Belgische bevolking.
> Hoe is 't mogelijk dat M. Hymans ten dage, na al deze onthullingen, nog minister is der Belgische regeering? Of zijn onze parlementaire overleveringen dan ook maar een vodje papier.
> Niet alleen is de minster van B. Zaken verantwoordelijk voor de geweldpolitiek, maar de verantwoordelijkheid van gansch de regeering, ook der socialistische ministers komt in gedrang.
> In den schoot der regeering bestaat er geene individuëele, maar wel een kollektieve verantwoordelijkheid tegenover de bevolking.

En om ten slotte het beeld van het socialistisch verzet eenigermate volledig te doen zijn, volgt hier het telegram dat het partijbestuur der S.D.A.P op het vijf en twintig jarig jublieum der partij ontving:

> BRUSSEL, 23 Aug.
> Beste gelukwenschen bij de 25ste verjaring uwer partij, met de verzekering dat in geen enkel geval de solidariteit der Belgische en Nederlandsche arbeiders zal vertroebeld worden door imperialistische strekkingen, vanwaar zij ook mogen komen.
> Belgische Werkliedenpartij,
> VAN ROOSBROECK.

Wij zullen het hier voorloopig bij laten. Wij bepaalden ons in dit artikel hoofdzakelijk tot de Scheldekwestie omdat deze aan het tegenwoordige conflict ten grondslag ligt. Over de Belgische eischen ten aanzien van Limburg spraken we niet. Op het moment, waarop wij dit schrijven, onderhandelt men nog. Er zal wel een ‘regeling’ getroffen worden en maar al te zeer is men geneigd om nu te zeggen ‘het zal wel goed komen.’ Maar ‘goed’ zal het alleen komen, wanneer de gevloekte concurrentie tusschen Antwerpsch en Rotterdamsch kapitaal een einde zal hebben genomen. Goed zal het komen, wanneer de socialisatie der groote scheepvaartbedrijven een feit zal zijn en ten bate der gansche gemeenschap de arbeidersorganisaties in de leiding dier bedrijven de hun toekomende plaats zullen innemen.

J. HARTOG.

De droomer

Het was wel van zijn kleine kamer,
Dat de droomer de wanden wijken zag
En ademstil hij droomenblauw ontwaarde
Dieper, dieper dan het blauw van zonnedag
En hij het wonder welluid droomehoorde
Woordeloos verstaan en klaarder dan de lach
Der dagen. Of was hij wel op hemelweiden,
Waar het vochte gras huivert en blinkt
En de schoone, fiere paarden draven,
Flanken glimmend? Hun oog drinkt
Het raadselvolle licht, hun hinniken
Bruischt rusteloos blijde over den hart-
Verrukkenden bronzang uit de diepten
Der schemerkoele dalen aan den voet
Der lichte droomebergen.
De zoete koele murmelbronnen beuren
Hun nevelvage mompellied eeuwig op
Tot de hoogten, waar al het gebeuren,
Zelfs het kleinste, schoon wordt door hun rhytme.

Of was hij wel op marmerbanken
Ontwaakt aan de kust dier oude zee,
Die den sagenheld droeg op haar flanken,
Oedipus, gevoerd naar veilige ree
Van Ithaka door Pallas, die hem leidde?

Het purperen voorhang week ter zijde
En de zee lag glanzend voor hem. Haar
doorploegden de riemen der trieeren.
Nog wist het eeuwig water dit. Baar
Na baar vertelde 't hem, brekend aan het strand.
Zij waren dezelfden en toch anders.
Zag hij niet die zee zoo in zijn droomen,
Toen heel zijn wezen was gelouterd
En doortrild van levensblijde stroomen
Kracht en schoonheid uit dien tijd?

Hoog en somber rees d' immense Kathedraal
Het spitse boogwerk heffende in versteening.
De vensters reiden tot den einder zich,
Dreigend-biddend boven hem - een verwarring
Als van kanten kraagwerk in de verte.

Onder loodkleurigen angsthemel
Ging de processie over de sneeuw;
Onder de puntkappen zag men schimmen
De vale gelaten - als tot wanhoopsschreeuw
Om de zonde halfgeopend streepten monden.
Zij gingen langs het water zwart en dik,
Als bloed en grauw bewogen door gruwel
Onder het oppervlak. Zij voerden in den stoet
Het bloedig foltertuig en kleeden dekten
Iets zòò luguber listig toe, dat het
Tot lichten 't huiverbange wenschen wekte,
Tot lichten van 't kleed en tot doodlijken aanblik
Van het droom-vreeslijke.

Werd hij wakker wel als hij wéér keerde?
Was heel zijn leven niet een bangen droom,
Waar stootend zich hij stromplen leerde?
Hij was een, die aarzelend opstaat
Van weidsche visioenen en in den nacht
Tastend gaat en ontwaakt in ellende
Eindelijk, als de heimelijke pracht
Van hem wijkt. Hij droeg zijn droomen als lampen
Door het donker leven, dat als de lucht vlood
Tusschen zijn handen, zoo snel.
Zijn lichtende lampen deden verbleeken
Het levenslicht naast hem, dat hij niet zag.
Nooit heeft hij verstaan het droevig smeeken
Dier oogen en den eenvoud van dien lach
Dan nà him heengaan. Zij vroegen slechts aan
Hem: Aanvaard den nederigen dienst
Mijner liefde en zie mij eenmaal aan
Met oogen, die mij zoeken.

Zoo droeg hij zijn droomen als een beker,
Bang voor plengen, met beide handen hoog.
Hij vergat te laten drinken, wie begeerde;
Aan het levenseinde was zijn beker droog.

In hem was ook den wil tot geven....
Maar zijn droomen waren hem zòò lief en schoon,
Dat hij geen woorden vond in 't leven
Van den dag voor hen. Dit was hem slechts vaag bewust.
Hij zag een vlinder eens, die wreed gevangen was
Op een Meidag - droevig sloegen de wieken
Tegen het onzichtbaar, toch zoo harde glas,
Dat hem van 't lichte vrije scheidde.
Toen was zijn leven en dat van den vlinder
Een schoon bewegen, wijl dezelfde smart
Hen moede maakte. Want wat toch scheidde
Hem van daad, die het schoonste uit zijn hart

Zou zetten in den lichten, vollen dag,
Dan iets als glas onzichtbaar, en rëeel
Toch, sterk, genadeloos.
Want scheppingsdaad was toch zijn diepst verlangen,
Dat hij nauw te ademen voelde en wist
geheel niet. Hoe fel bewaakte hij zijn schat
Van droomen. Daarom zweeg hij, als hij trad
Onder menschen en zijn arme leven
Verbloedde, wijl hij voor de poort bleef staan.

PHILIPP EXEI.

Een proffenboek[1)]

> Lezenswaard, hoewel hier en daar de dilettant verradend.
> PROF. DR. N. VAN WIJK.

De kwalificatie ‘professor’ schijnt niet meer bij voorkeur op het titelblad van een werk over litteraire dingen te worden gezet. Het klinkt wat droog, wat stoffig: ‘professor’.... ouderwets. ‘Hoogleraar’ klinkt beter, doet moderner aan, breder, vrijzinniger, minder dreigend, meer gewoon-menselik, ten minste dichter-bij-de-gewone-mensen-staand. Toch is in de litteratuur zelfs een hoogleraar een ietwat schuw-makend verschijnsel. Een hoogleraar blijft onder kunstenaars immer een wonderlik man, zelfs een zo knap en eerbiedwekkend hoogleraar als Dr. N. van Wijk.... Prof. Dr.... Gezien de niet onbelangrijke uitspraak van De Balzac: ‘Toute la science humaine - une nomenclature,’ kan het voor sommige naturen huiveringwekkend worden te overwegen, wat je daar al voor moet hebben doorgemaakt, om dat voor je naam te mogen zetten.... En - in zekeren zin - wat je daarvoor moet hebben ingeboet aan originaliteit, intuïtie, zelfvertrouwen en spontaanheid....

Dr. Van Wijk is zonder enige twijfel een veelzijdig man met een moderne allure, met een enorme *kennis* van de Russiese letterkunde en natuurlik staan er in zijn boek voor vreemdelingen op dit gedied veel aardige, belangwekkende gegevens en wetenswaardige bizonderheden. Maar voor de litteraire mens is het gewin, dat hij uit het werk puurt, maar povertjes. Littérairement parlé vind ik dit boek heel mager en oppervlakkig. Met al zijn pretentie van deskundigheid bereikt het nergens enige diepte, nergens een noemenswaardige fijnheid, nergens enige originaliteit. Het is een knap boek. Het is het boek van een weter, maar niet van een ziener. Het is het boek van een geleerde, maar niet van een begenadigde, van een kunstenaar. En daarom, bij alle waardering voor de ‘litteratuurstudie’ der wetenschappelike mensen, voelt men neiging om ten slotte te zeggen: ‘Het is het boek van een leek.’

Als ik mij de totaalindruk van het boek bewust maak, dan vind ik niet een herinnering van meegaan in de *bewogen analyse* van de diepste drijfveren en instincten der behandelde kunstenaars, maar een gewaarwording als had ik iemand zonder aarzelen een ingewikkeld legspel uit elkaar zien nemen, dat hij in de perfectie kent. In het werk staat geen enkel woord dat je slaat met zijn plotse genialiteit, met zijn verhelderend licht. Nergens zien we een gevoelig kunstenaar-kritikus, overal een geleerd ontleder der uitwendigheden. Ondanks alles is dit boek, helaas,

1) Hoofdmomenten der Russiese Letterkunde. Poeshkin, Gogolj, Tolstoj, Dostojewskij, door Dr. N. van Wijk. Hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Uitgave van J. Ploegsma te Zeist. 1919.

een proffenboek. En het draagt daarvan de kenmerken tot in z'n onpersoonlike, rethoriese stijl, die vol onnodig fraais en hier en daar niet meer dan flodderig is.... Ik krijg heel wat te bewijzen!....

* * *

Prof. Van Wijk schrijft dus niet al te best. Hij schrijft beter dan b.v. Andries de Rosa en S. van Praag samen natuurlik. Maar ondanks de diepe studie, die hij van onze taal gemaakt heeft, schrijft hij vaak gebrekkige zinnen neer, onhandig, stoterig, zonder het fijne gevoel, dat een geboren stylist voor zulke dingen behoedt. Hij schrijft b.v. in zijn voorrede:

> Vele Nederlandse vertalingen der laatste jaren hebben o, a. dat voor boven de meeste oudere, dat direkt de Russiese tekst ten grondslag *gelegd* is.

De cursivering is van mij. De fout is typies voor een a-litterair mens. Er zit iets in van een begripsverwarring, een niet zuiver en sterk-onmiddellik gevoel voor de nauwkeurige waarde der woorden. Een kleinigheid? Natuurlik, maar het zijn juist 'kleinigheden' van deze soort die iemand al of niet tot een *schrijver* maken, weet u. Ik zal in de loop van dit artiekel genoodzaakt zijn af en toe meer en erger staaltjes van deze gebrekkigheid te geven.

Het eerste opstel draagt de titel: Poeshkin (1799-1837.) Als eerste malligheid is de beginregel geheel met grote hoofdletters gedrukt (ook bij de andere opstellen), wat een buitengewoon merkwaardige indruk maakt, vooral, wanneer die eerste regel een tergende onnozelheid is, zoals bij het artikel over Tolstoj:

LEO TOLSTOJ BEHOORT TOT EEN JONGERE GENERATIE DAN POESHKIN EN GOGOLJ.

Die hoofdletters doen als een zeer nadrukkelike accentuatie immers.

Al dadelik zegt de heer Van Wijk zo iets, waaraan je de professor proeft, iets dat een kunstenaar niet zou kunnen zeggen, omdat het zo een waarheid als een koe is en niettemin gegeven als iets verrassends, als had je eigenlik iets geheel anders moeten verwachten.

> '.... deze (de Russiese n.l. DE J.) letterkunde voldoet aan de hoogste aesthetiese eisen, zij is *bovendien*[1] de getrouwe spiegel van een volksgeest, *anders dan de onze*, doch niet minder diep en schoon.

Bij zulke pirimidale uitspraken voel ik altijd neiging, verbaasd de wenkbrauwen op te trekken en te prevelen: 'Wel zo! Gossie nog es toe, hoe ken 'et bestaan!' Merk tegelijk even op de driedubbelzinnigheid van het laatste stuk, waarmee de volksgeest, de getrouwe spiegel en zelfs de Hollandse letterkunde bedoeld kan zijn. Zo'n zinnetje noemen we in besloten kring: 'geflodder, uiterlik en innerlik.'

Verderop vinden we de volgende naïeveteit:

> Tijdens Peter de Grote was er van schone letteren nog nauweliks sprake. Een eeuw later leefde en werkte reeds Poeshkin. *Lijkt het geen wonder?*

1) Cursivering in de citaten van mij, tenzij anders vermeld is. DE JONG.

Moest een hoogleraar niet wat minder spoedig verbaasd staan? Is dat zo'n *wonder*? Waar de Westerse beschaving met wetenschap en kunst Rusland was binnengerukt en het Russiese volk zo fijn- en diep-gevoelig blijkt?

We krijgen nu allerlei oppervlakkigheden te verwerken over Poeshkins 'voorgangers.' Zij volgden vreemde modellen na, zonder eigen karakter. (wie nu karakterloos waren, de navolgers of de modellen verzwijgt men ons.) Poeshkin stond er hemelhoog boven, maar 'daarmee is echter niet geloochend, dat de eeuw, die hem voorafging, zijn komst heeft voorbereid, de weg gebaand, waarlangs hij zou voortschrijden.' Hoe die eeuw dat gedaan heeft en waarom Poeshkin zo volgzaam langs die gebaande weg is voortgeschreden, wordt ons niet verklaard. Wij voor ons zijn overigens van mening, dat de eigen periode vermoedelik Poeshkins houding wel meer zelfstandig bepaald zal hebben, en dat geen enkel letterkundig tijdperk de 'voorbereiding' genoemd mag worden voor een ander, aangezien de eigen tijd zo'n allergeweldigste invloed toekomt, dat alle historiese tendenzen bijna machteloos genoemd moeten worden. Wat zou b.v. onze achttiende eeuw geworden moeten zijn, als Vondel en Hooft, Bredero en Revius en Dullaert 'de weg gebaand hadden, waarlangs hun opvolgers zouden voortschrijden?' En wat *is* onze achttiende eeuw geworden onder de economische invloeden van de zatte periode, die op de zeventiende volgde?.... Nee, professor, die wegenbanerij is niet zo eenvoudig als het wel lijkt; het zou wel aardig en vooral gemakkelik zijn als het in z'n eenvoudigheid waar was, maar het heeft voor ons, moderne mensen, veel van een dooddoener. En wij houen niet meer van rustige dooddoeners.

Met een ernstig, gewichtig gezicht vertelt de schrijver:

> Met de ongeëvenaard mooie vorm *pleegt* bij Poeshkin de inhoud in volmaakte harmonic te staan: woord, rythme, melodie *gehoorzamen* aan gevoel en gedachte *als gedweë dienaren.* En als in de loop der jaren de stemming des dichters een andere wordt, past zich het vers *vanzelf* aan zijn nieuwe inhoud aan.

Dit is de ietwat suffe rethoriek van de dilletant. 't Kon zó uit de lorrenwinkel van Elgersma, Colenbrander of Casimir-boeken overgeschreven zijn! Een *ongeëvenaard mooie vorm* (wat een uitdrukking!) die in volmaakte harmonie *pleegt* te staan.... welk een complaisant verschijnsel! En wat een frisse beelden allemaal! En dan dat beminnelike vers, dat zich zo *vanzelf* aan zijn nieuwe inhoud aanpast! Een kunst om onder zulke gunstige omstandigheden goede gedichten te maken! - Als de heer Van Wijk eenvoudig gezegd had, dat Poeshkin *kunstenaar* was, had dit hele rommelige karakteristiekje achterwege kunnen blijven.... Want bij kunstenaars *plegen* deze verschijnselen immer *vanzelf* op te treden, tot gerechte verbazing van snuffelende leken-opmerkers.

En de eerste periode sluit met deze veelbelovende, doch uiterst gebrekkige doelbepaling:

> Wanneer wij er tans toe overgaan, Poeshkins leven en werken te bespreken, dan moet *onze leidende gedachte* deze zijn: het konflikt van de persoonlikheid des dichters, van de 'romantiese' tendensen zijner elementair-menselike neigingeu, met de normen der samenleving, een

konflikt, dat zich aanvankelik in zeer scherpe vormen uit, doch in de latere perioden wijkt voor een synthese der elkaar bestrijdende krachten.

Nu houde de professor het mij ten goede, maar ik ontdek, ondanks mijn werkelik goede wil, na de dubbele punt geen spoor van een *gedachte* laat staan van een leidende gedachte. Ik zie alleen een voorwerp-vanobservatie aangeduid, en meer niets. Al die woorden samen vormen nog niet eens een zin, en de dikke woorden erin maken de verzameling zelfs niet eerbiedwaardig. ‘Een konflikt, dat wijkt voor - een synthese der elkaar bestrijdende krachten’.... het dwarrelt me voor de ogen.... als de professor oud-Baskies sprak begreep ik er precies evenveel van!.. Er staat: Poeshkins konflikt moet *onze* leidende gedachte zijn.... Maar een konflikt is op zichzelf al een raar soort gedachte, en dat dan Poeshkins konflikt *onze* gedachte zou moeten zijn.... professor, neem me niet kwalijk, maar dit riekt naar de befaamde katheder!....

* * *

Nu volgt een soort levensbeschrijving van Poeshkin, telkens onderbroken door citaten uit de opeenvolgende perioden, om ‘aan te tonen,’ hoe ‘de gebeurtenissen’ zijn poëzie beïnvloedden. Af en toe slaat zo'n citaat met verbazing. Het is dan een echt hoogleraarscitaat, gegeven uit loutere zucht tot documenteren, maar helaas, prikkelend tot de vraag: ‘Waar dient zo'n onbegrijpelike en dus onzinnige aanhaling toe?’ Bijvoorbeeld:

> Talrijk zijn zijn politiek gekleurde gedichten, deels epigrammen (op minister Araktsjew en anderen), die weldra van mond tot mond gaan, deels van iets langere adem, zoals ‘Het Dorp,’ zinspelend op een bevrijding der lijfeigen boeren ‘op een wenk van de tsaar,’ - ‘de Vrijheid,’ waarin de moord op keizer Paul beschreven wordt:

Slechts daar drukt niet op 't keizerlik hoofd
De last van het lijden der volken,
Waar de machtige wetten krachtig zijn
Door 't verbond met de heilige vrijheid.

Wat men aan zo'n citaat heeft, mag Joost weten! Is het een karakteristiek van de ‘iets langere adem?’ Van de ‘politieke gekleurdheid?’ Van het hele gedicht?

Na een woest en mondain leven in Petersburg wordt Poeshkin volgens de loffelike usance van het Rusland der tsaren verbannen en hij komt in de Kaukasus en de Krim terecht. Wat de heer Van Wijk aanleiding geeft tot de volgende plastiese schildering:

> - en op eens bevond hij zich onder de *voor hem* nieuwe hemel van zuidelike gewesten, tegenover de *brede horizon* van *hoge bergen* en eindeloze zee,
> -

Waarschijnlik was de professor bang, dat we hem zouden misverstaan, en hij drukte zich zo wetenschappelik nauwkeurig uit als maar mogelik was; die hemel, zie je, was nieuw, maar niet in de gewone zin!.... eigenlik was het een eeuwig-ouwe hemel, maar ze was nieuw *voor hem*.... En wie bezwaar heeft tegen den brede horizon van hoge bergen, (die het uitzicht ‘plegen’ te benemen) bedenke, dat er rethoriese wendingen bestaan, die de stijl met dichterlike termen ‘verfraaien,’ om niet te zeggen: ‘opluisteren’....

Nu volgen vier jaar van ‘grote ongebondenheid,’ van welke levenswijze

'zijn poëzie de duidelike sporen draagt.' Hij maakte echter ook verzen, die wijzen.'op een dieper, intensiever innerlik leven' (dat zwabberen zuipleven was n.l. ondieper, minder intensief innerlik leven? Het lijkt een beetje apocrief, maar het staat er toch heus!) en:

> wanneer Poeshkin in de jaren 1824-26, gedurende zijn verblijf op het landgoed Michajlowskoje (goevernement van Pskow[1]) zich ontwikkelt tot *een rijpe persoonlikheid, vol van wijs objektivisme*, dan is zeker *de aanvang* van dit proces in Bessarabië en Odessa *te zoeken.*

De mededeling is ongetwijfeld interessant, maar dáár zouden we nu juist wat meer van willen weten, wat meer van willen zien ook. Echter moeten we ons tevreden stellen met des professors apodictiese verklaring. Rustig glijdt hij heen over deze kans om Poeshkin dieper te benaderen en het beekje van zijn onbeduidende beschouwingen kabbelt eentonig en eigenwijs voort.

> De rustige twee jaren in Michajlowskoje..... jaren, waarin hij Veel las en produceerde, gaven aan zijn gemoed het evenwicht, dat tot nogtoe ontbroken had.

We willen het graag geloven, maar hoe? Hoe, meneer Van Wijk? Wat duivel! u geeft toch 'hoofdmomenten,' dat zullen toch zeker wel belangrijke litteraire studies en waardebepalingen moeten zijn, dus moest u wat meer laten zien dan die oppervlakkigheden. Hebt u hiervoor niets anders te debiteren dan:

> Hij gaat voort met de genietingen dezer ondermaanse wereld gretig te aanvaarden, doch er is iets anders, dat zijn leven vol en rijk maakt, dat is het bewustzijn van een hoogere schoonheid, zichtbaar voor Apollo's uitverkorenen.

Ja, maar, professor, dit is een zeer versleten, ellendige gemeenplaats en wij willen juist weten hoe het leven op hem zodanig inwerkte, dat dit bewustzijn de residu van het proces werd!.... Daar moeten toch *gedachten geleefd* hebben in zijn geest, die dan tot die morele omwenteling voerden, en die gedachten moeten toch te volgen zijn in zijn werk, dat u kent? Met het constateren doet u ons niets, wij willen psychologies doorgronden, onder uw leiding, daar hebben we toch zo'n beetje recht op, als u ons bijeenroept om tot ons over 'hoofdmomenten' in de Russiese litteratuur te spreken!

Evenwel, de professor stoort zich niet aan onze opvattingen en protesten en babbelt met aanbiddelike naïeveteit over deze moeilike kwesties heen:

> De hogere levensopvatting, die Poeshkin sedert 1825 als een klaarbewust geestelik bezit met zich draagt, doet het verlangen opkomen naar een harmonieser en rustiger leven.

1) Een belangrijke aanduiding voor de topografies natuurlik eminent onderlegde lezer. DE J.

‘Een levensopvatting, die men *met zich draagt*’ is een heerlik ding en dat verlangen is zeer begrijpelik. De vraag is maar, hoe *de dichter* daarvan blijk gaf. Dat vertelt de heer Van Wijk ons niet. Hij blijft liever aan de buitenkant der dingen en deelt ons mee:

> Eind 1826 doet hij stappen, die tot een huwelik hadden kunnen voeren, *doch dit niet gedaan hebben.* (Een juweel van een zinnetje! De J.)

Ei, ei! de professor wordt schalks!.... Hij doet stappen!.... Het zijn toch, willen we hopen, geen misstappen geweest?.... Ja, want die hebben eveneens de eigenaardigheid dat ze tot een huwelik kunnen voeren en het soms toch niet doen....

Maar enfin, dan trouwt Poeshkin in godsnaam maar met een ander, wordt kamerjonker van Nicolaas I, niet naar waarde gevierd en in 1837 in een duel gedood. Met welke geniale samentrekking we het einde van de twede periode van het opstel bereikt hebben.

De derde afdeling begint alweer onmiddellik met een niet'onbelangwekkende mededeeling:

> Parallel met de evolutie van Poeshkins innerlik leven loopt die van zijn poëzie: *ook hier* een *opklimming* van ‘romanties’ individualisme tot bezadigde objektiviteit: en *deze* stelt de dichter in staat, *typies nationale* poëzie te produceeren.

Indertijd vielen we in slaap onder den invloed van net zulke diepzinnige discoursen, die de leraars hielden, waar we zo'n grondigen afkeer en minachtng voor koesterden. ‘Parallel met de evolutie’.... maar goeie god, dat spreekt immers vanzelf, dat het werk van een kunstenaar mee evolueert met zijn geestelik en zieleleven! We zijn toch geen Soedannegers, dat zulke fenomenale elementariteiten ons bij herhaling toegevoegd dienen te worden? En dan die ‘opklimming!’ Naar *bezadigde* objektiviteit! Wel, wel! Ja, 't zijn nogal lieve jongens, die dichters, om ze van bezadigdheid te verdenken! Het is natuurlik onmogelik, dat iemand anders dan een kind of een professor in onze dagen nog van de *bezadigde* dit of dat van een kunstenaar zou spreken. Bezadigde objektiviteit - dat kan misschien een begeerenswaardig ding zijn voor een kruidenier of een industrieël-die-aan-politiek-doet, maar in het woordenboek van de kunstenaar zal men deze term tevergeefs zoeken! Als het geen *hartstochtelike* objectiviteit is - dan is elk *subjectief* element er vreemd aan en dan zal het de dichter *tot niets* in staat stellen, het allerminst wel tot het scheppen van *typies nationale* poëzie, want daar is dunkt me nog al een behoorlike dosis subjectiviteit voor nodig....

In de ‘analyse’ van Poeshkin's werken, die nu volgt, demonstreert zich op wanhopige wijze de volslagen onbelangrijkheid van des heren Van Wijks letterkundige inzichten en begrippen. Het lijkt niet op een analyse, zooals een modem mens die opvat. Het is een vertellen van de inhoud met hier en daar wat bombast van gemeenplaatsige wijsgerigheden, wat povere bespiegelingen rond het werk en veel mededelingen, die voor de lezer alle belangwekkendheid missen, daar hij ze niet controleren kan. En het is alles zo rampzalig slecht geschreven, zo flodderig, zo systeemloos, zo *òngevoelig.* En zo mateloos oppervlakkig en verward zelfs! Hij spreekt van ‘een dramatiese legende,’ als hij een gedramatiseerde legende bedoelt, en hij vertelt de inhoud op deze wijze:

> Tsaar Boris poogt zijn volk gelukkig en welvarend te maken, doch *buiten zijn schuld* (weer zo'n monsterachtige waarheid! DE J.) komen er rampen over het land, en *volksgeruchten* geven de schuld aan de keizer.

‘Volksgeruchten’ geven de schuld aan de keizer.... hoe kan iemand zulke woorden neerschrijven! Maar de professor floddert er unverfroren op los en een eindje verder vinden we weer het volgende schoons:

> Aan de inhoud heeft hij (Poeshkin) weinig veranderd; wel *heeft hij enige tonelen toegevoegd.*

Hier is zo'n nutteloze expositie van knapheid, zo'n onnodige, want onverstaanbare mededeling: welke tonelen toegevoegd zijn, weten we niet, wordt ons ook niet verteld. En wat een wonderlik stijltje alweer! Want waaraan zijn deze tonelen toegevoegd? De legende bestond immers niet uit tonelen?

> Zijn eigen werk is vooral de karakterisering der afzonderlike personen, en hier is hij objectief, à-la-Shakespeare te werk gegaan, *geheel abstraherend van zijn eigen individualiteit.*

Men beproeve eens te begrijpen wat die laatste dikke woorden betekenen! Als hij bedoelt, dat hij de karakters stuk voor stuk aan zijn eigen individualiteit ontleend heeft, zegt hij het tegengestelde van wat hij, blijkens de eerste helft van de zin, meent. Waarschijnlik bedoelt hij dus: zonder zijn eigen individualiteit invloed te gunnen op die karakterisering.... Maar wie zegt dat dan in zulke nonsenstermen?.... Ik weersta de lust nog meer te siteren uit dit gedeelte. Het begint me grondig te vervelen.

In een vierde hoofdstukje vat de professor zijn meningen en conslusies samen. Geen wonder, dat dit het slechtste is van alles, en alle fouten en gebreken in gecomprimeerden vorm onder onze aandacht stoot. Het begint al zo:

> Poeshkin is de dichter van het Russiese volk. Geen *uiting* van volksgeest of volksnatuur of hij *weet er op te reageren* met poëzie van *een geheel enige volmaaktheid.*

Nou, professor, overdrijft u nou niet een beetje? Is het wel zo heel erg als ubeweert? En wat is dat toch wel voor iets griezeligs: poëzie van een geheel enige volmaaktheid? Of weet u het zelf niet, en zei u het maar voor de gewichtigheid?

De heer Van Wijk verdedigt ‘onze dichter’ (de vertrouwelikheden tegenover de studie-objecten gelden weer voor frisheid!) tegen de aantijging, dat deze een aanhanger zou zijn van het ‘l'art pour l'art,’ hetzelfde verderfelikheidje, waar S. van Praag ook pijn in z'n buik over had! En dat doet hij op deze diepzinnige, veelzeggende, rake wijze:

> Integendeel, juist zijn *eigenaardige* artistieke natuur gaf hem een buitengewoon fijn instinkt (Ja, je moet toch maar verstand van artistiekigheid hebben! dat helpt je over alle moeilikheden spelenderwijs heen! DE J.) voor het nationale, en ook voor het sociale; de positieve en negatieve eigenschappen van de verschillende maatschappelike typen, geen tweede dichter wist ze zo te doorvoelen en uit te beelden als Poeshkin, - al was dan ook het tendentieuze element aan zijn kunst geheel vreemd.

Het gedachtestreepje is niet van mij, zoals de ondeugende lezer wellicht gemeend heeft. Het is van de professor zelf. Heeft ie gevoeld, dat ie met dat wonderlike laatste toevoegsel de hele rest waardeloos maakte, dat hier verkondigd wordt, dat Poeshkin, eigenlik dus toch - l'art pour l'art beoefende?

Zoals alle grotè Russiese auteurs was ook Poeshkin *individualist* in deze zin, dat de mens in het centrum zijner belangstelling stond, meer dan de maatschappelike orde.

Dat is inderdaad een wonderlik soort van individualisme! We hadden tot nogtoe gemeend, dat het woord individualisme een totaal ander begrip dekte, maar waarschijnlik weten we niet genoeg van etymologie en semasiologie (om es een wetenschap te noemen, waar een verre vriend van ons buitengemeen in bedreven is!) om al de gedachtenkronkelingen der geleerde vorsers te kunnen volgen. Het kan echter ook een bepaald, erg Russies, soort van individualisme zijn misschien! Maar vooralsnog houden we dit zinnetje voor een bewijs, dat zelfs *deze* Homeros wel eens een uiltje knapt....

Zijn verdediging van Poeshkins omwording ‘van Dekabristenvriend tot gedwee onderdaan van Nicolaas I’ is ook verre van mis:

> *Tot zekere hoogte* (frisheid van stijl is toch maar alles! DE J,) bestaat die tegenstelling ongetwijfeld. (Kom je evenwel nog hoger, dan wordt het bestaan van die tegenstelling ietwat twijfelachtig! DE J.) maar de verklaring is niet in *kleinmoedigheid* van de dichter te zoeken; (toch ook vermoedelik niet in zijn grootmoedigheid? Wij, die al weer dachten, te weten, dat kleinmoedigheid iets anders betekende dan hier mogelik is! DE J.) zij ligt *reeds* opgesloten in hetgeen wij over de evolutie van zijn levensopvatting hebben meegedeeld. (Dan moet het toch denkelik kleinmoedigheid geweest zijn, want iets groters kan dáár niet in opgesloten liggen! DE J.) Dat de jonge Poeshkin, wiens naar vrijheid dorstende persoonlikheid telkens in botsing kwam met al wat door haar als dwang werd gevoeld, sympathie moest hebben voor elk enthusiast woord, gericht tegen politieke druk en slavernij (o rethorica! DE J.), niets is natuurliker. (En let nou op, lezer, nou komt het! DE J.) Doch Poeshkins gemoed kalmeert, voor het *iedeaal van de zelfbewuste trots* (ook een zonderling *ideaal*! DE J.) komt in de plaats dat van resignatie en objektivisme: wat is nu natuurliker dan dat ook de idealen van politieke vrijheid op den achtergrond raken?

Nee, professor, toch niet. Dat is helemaal niet natuurlik, want die ‘resignatie’ en dat ‘objektivisme’ (Wat schermt u toch voortdurend met dat malle woord! Weet u wel precies wat het in litterairen zin betekent?) kunnen bij een enigszins diep gemoed onmogelik voeren tot een gedwee bukken onder de tyrannie van een Nicolaas I. Dat objektivisme b.v. zou m.i. veel eerder voeren tot een dieper, breder en hartstochteliker, vooral somberder bestrijden van die tyrannie. Een weerstand uit objektieve beschouwing gegroeid toch is heel wat edeler en groter dan een streven naar enkel ongebonden vrijheid voor het individu, wat men subjectivisme zou kunnen noemen. Werkelik, professor, wat u ter verdediging aanvoert is van een zeer onnozele onbeduidendheid en geeft geen hoog denkbeeld van uw psychologies inzicht. 't Is heel sympathiek natuurlik, dat u uw held verdedigen wilt, maar daar heeft men wapens voor nodig, professor, wapens, die snijden.... met een houten mes doet men ongelofelik weinig! U praat zo'n beetje in de ruimte, zwammen noemen we dat met een onbeleefde term. Ook wat u verder over deze kwestie zegt, heeft niets om 't lijf, heeft absoluut geen kracht van bewijs of overtuiging. U blijft te veel aan de oppervlakte, aan de koele buitenkant der dingen, *die iedereen zien kan*, ook zonder toegerust te zijn met dat bizondere soort van ogen, dat de litteraire kritikus niet missen kan bij zijn moeilike en diepe arbeid....

Als de heer Van Wijk spreekt van ‘een lange ode, een meesterstuk van volgehouden stijl,’ dan doet dat wel even aardig aan, knus, zo lekker

ouderwets, net iets van Smit-Kleine of zo'n andere vóór-tachtiger, toen men nog met een ernstig gezicht zulke zinledige malligheden als fijne zetten op letterkundig gebied debiteren kon zonder uitgelachen te worden. En aardiger nog wordt het, als de professor zonder enige humoristiese bedoeling vertelt:

> Dan volgt een lange lofzang op 't verrukkelik Petersburg van honderd jaar later, 63 versregels, één klimax van extase, die als 't ware in één adem gelezen moet worden.

Gelukkig, dat 't maar 'als 't ware' is!.... Anders vrezen we, dat geen Russies deklamator deze prestatie overleven zou!.... En hoe iemand er toe komen kan in zo'n daverende klimax van extase *de regels te gaan tellen*!.... De studie voor professor moet af en toe moordend zijn!....

'Met dit citaat eindigen wij onze bespreking van Poeshkin en zijn werk,' zegt de heer Van Wijk ernstig, en - dan praat hij leukweg nog anderhalve bladzij voort, vat opnieuw samen en concludeert:

> .... het bandeloze individualisme van de jonge jaren (dat was toch niet het merkwaardige individualisme, waar de professor het straks over had? DE J.) zagen wij plaats maken voor de hoge extase van de *door Apollo uitverkoren ziener.*

wat niemand voor klassieke rethoriek zal aanzien, hopen we!.... En de heer Van Wijk make zich overigens niet al te veel illussies: we *zagen* heus niet veel van die evolutie, het werd ons verteld als een feit en we nemen het graag aan, maar de gave om ons *iets te doen zien*, professor.... die bezit u niet in zeer hoge mate.... Niet om hatelik te zijn, maar het is werkelik zo.

En nu wil ik nog een flink stuk afschrijven, om even te laten voelen, hoe diep onbevoegd 'onze essayist' is in zaken van litteratuur, van die heel eigenaardige betekenis en dat wonder-van-het-ontstaan van litteratuur n.l. Niet van haar uitwendige geschiedenis natuurlik, die kent hij zo goed als wie ook!

> Het individu in zijn verhouding tot de wereld, het konflict van elementaire neigingen en begeerten met maatschappij- en *wereld*orde (sic!), dat is het hoofdmotief der Russiese letterkunde van de negentiende eeuw. Wij treffen het reeds aan bij de 'romanticus' Zhoekowskij, doch hier is het nog slechts de overgevoelige persoon van de dichter zelf, die in botsing komt met de dwang der omstandigheden. Eerst Poeshkin heeft dit motief op een hoger niveau gebracht: het beperkt-persoonlike is geweken voor het algemeen-menselike; de menselike ziel (de algemeenmenselike toch zeker? DE J) met haar velerlei instinkten en neigingen (had die ziel van Zh. die niet? DE J.) eist verantwoording van de tyrannieke machten (brrr! wat een lef! DE J.), die haar willen overheersen, en streeft naar de oplossing van het konflikt in een harmoniese synthese. (Daar heb je 't geduvel door de glazen weer! Een harmoniese synthese! goeie morgen! Van wat allemaal? DE J.)

Latere Russiese auteurs zullen bij de behandeling van dit thema meer dan Poeshkin de nadruk leggen op de ethiese zijde van de menselike natuur. (Kultuur wellicht? DE J.) Dit element (foei professor! DE J.) ontbreekt echter ook bij Poeshkin niet, en met volle recht mogen wij *dus* zeggen, dat de Russiese letterkunde haar hoofdmotief - waardoor zij een faktor van betekenis is geworden voor de wereldkultuur (van grote woorden gesproken! DE J.) - *te danken heeft aan Poeshkin.* (Wat maakt zo'n geleerde het zich op beminnelike wijze gemakkelik! DE J.) Zij had

> *slechts het werk voort te zetten*, dat hij had aangevangen in die ogenblikken, wanneer hij ‘vol verbijstering en vol van klanken’ wegvluchtte van ‘de drukten der ijdele wereld.’ En na hem heeft dit *hoofdthema der letterkunde* nooit weer een zo schone uitingsvorm gevonden.

Punt. Het artikel is uit. De laatste zin slaat op het betoog als een tang op een varken, maar dat is minder. Erger en ergerlik boven alle maat is dat lege gepraat over het werk van de kunstenaar. Hoe is 'et in godsnaam mogelik, dat in het jaar 1919 iemand zoiets durft te laten drukken als dat apodictiese uitspraakje, dat de Russiese letterkunde *dus* haar hoofdmotief *te danken heeft* aan Poeshkin! En dat de latere schrijvers eigenlik niet anders gedaan hebben, dan voortgeknutseld aan iets, dat een ander in mekaar gedraaid had!.... Het is klinkklare onzin, geboren uit wanbegrip van alles wat *kunst* is, was en zal zijn. Het is het ontkennen van de ontzaggelike invloed van *het leven in de eigen tijd*, dat duizendmaal heviger dan welke voorgaande persoonlikheid ook, op de echte artiest inwerkt, het ontkennen van elke nieuwe geboorte en nieuwe herkenning der kunstenaarsziel ook, dat alleen een verstokte litteratuur-historie-dogmaticus kan invallen.... Heus, professor, als het zo gemakkelik was, kon iedereen wel over litteratuur schrijven! U verklaart alle schrijvers tot niets meer dan epigonen! Ach!.... Het enig lezenswaardige in dit artikel zijn de fragmenten uit Poeshkins brieven, die de heer Van Wijk ons geeft!....

* * *

Het is de oude historie. De litteratuur-geschiedenis is een vak van wetenschappelike studie. Zij lijkt op een exacte wetenschap. En iemand, die er erg knap in is, zoals de heer Van Wijk, meent in vollen ernst nu ook mee te mogen spreken en schrijven over de litteratuur zelf, over haar wezen en haar ziel. En dat is natuurlik de kardinale fout. Uit de overvloed van hun feitenkennis kunnen zij ons veel belangwekkende bizonderheden meedelen, en doordat men zo aandachtig naar deze dingen luistert, gaan ze zich verbeelden, dat ze nu ook het andere deel wel beheersen, en ze beginnen hoog-ernstig te oreren over de diepere dingen, die *de kunst zelf* betreffen. En de resultaten zijn triest.... Men is genoodzaakt onaangenaam op te treden tegen mensen, die men zeer hoog acht om hun grote kennis, hun benijdenswaardige geleerdheid. Men móet constateren het misschien wonderlik feit, dat in deze materie alle geleerdheid, alle wetenschappelike studie ontoereikend is om de elementaire aanleg te vervangen. Een geleerde, die *geen kunstenaar* is, moet zich bescheidenlik bepalen tot de nomenclatuur van het vak, en uiterst voorzichtig zijn met pogingen om zijn voorkeuren - die gewoonlik *zeer* conventioneel zijn - te analyseeren en de diepere verklaringen te geven van ontstaan en ontwikkeling van kunstwerken en kunstenaarsgeslachten.

Professor Van Wijk, de zeer fijnzinnige, zeer sympathieke taalgeleerde, heeft met het schrijven van dit boek een vergissing begaan tegenover zichzelf en de litteratuur. De rest is even minderwaardig als het opstel over Poeshkin, dat ik het twijfelachtige genoegen had, te analyseren. Men kan zich voorstellen, hoe iemand met deze gebrekkige stijl, met deze verbluffende litteraire oppervlakkigheid, zich vergrijpt aan een bovenmenselik genie als Dostojewskij, ondanks zijn verering voor deze wonder-

doener. Hij had hem beter gehuldigd door over hem te zwijgen. De wetenswaardigheden, die over de behandelde auteurs verteld werden kan men evengoed vinden b.v. in het droge, maar meer uitgebreide boek van Kropotkine: 'Idealen en Werkelikheid in de Russiese Litteratuur,' waarvan Van Wijk zegt: 'Lezenswaard, hoewel hier en daar de dilettant verradend,' wat me een heerlik motto en een vrolik ogenblik bezorgd heeft....

'Hoofdmomenten der Russiese Letterkunde!' Het is een aanlokkende, een zeer veel belovende titel! Maar hij dekt een buitengewoon magere, schriele inhoud.

Amsterdam, September '19.

A.M. DE JONG.

Geestelike stromingen

III.
Gerechtigheid. - Kerkelik-sociale reconstructie. - De Hel, doch *niet* die van Barbusse.

Is er gerechtigheid hier beneden?

Toen ik twaalf jaar was en dageliks evenveel uren *in* de schoolbanken doorbracht als ik er nu vóór sta, had ik betere gedachten omtrent dit probleem dan heden. Ik geloofde toen zo ongeveer aan aardse gerechtigheid.

Wel merkte ik toen reeds, dat ik medebroeders en -zusters had, die zich soms op geniale wijze wisten te onttrekken aan de kwade konsekwenties der gerechtigheid, doch ik nam toen aan, dat al hun edel pogen slechts tot *uitstel* van eksekutie leidde en geenszins tot *afstel.* Eigen ervaringen wezen ook in die richting. Ik ben nooit bizonder handig geweest.

Doch mijn geloof zou alras op wrede wijze geschokt worden. Ik beminde in die tijd voor de eerste keer mijns levens, altans voor zover ik mij nu nog kan herinneren. Het was een meisje met twee blonde vlechten, waaraan blauwe strikken hingen. Ook had ze 'n blauwe jurk en blauwe ogen. Ze was voorts zachtmoedig en zeer bedeesd, welke eigenschappen ik òòk op mysterieuze wijze met de kleur ‘blauw’ in verband bracht, zodat mijn dromen blauw waren als de hemel of de ‘Blauwe Vaan.’

Het meisje heette Anna en beminde mij wederkerig, vooral als ik appels, peren of kruisbessen bij me had of ‘voor m'n Moeder 'n sent had magge kope.’ Duimdrop had in die dagen voor mij veel aantrekkeliks, doch beurt om beurt duimdrop te likken van de nagel van *haar* duim, dat was pure zaligheid. Tans zuig ik alleen uit m'n eigen duim, zonder duimdrop. Ik verzeker U dat de eerste methode meer zelfvoldoening produseerde.

Rekenen deed ze niet best. Tàns vind ik dit in een vrouw - vooral in een getrouwde - een zeer lelike karakter-eigenschap, doch tòen rekende ik het vak ‘rekenen’ tot de *zwarte* vakken, zeer geschikt voor manlike krachtpatserij, doch ten enenmale ontoegankelik voor blauwe ogen, blauwe strikken en 'n blauwe jurk.

Toch was 't lastig, dat ze niet rekenen kon, niet alleen voor mij, doch ook voor haar. Eater zal haar echtgenoot wel *alleen* voor de last opgedraaid zijn. Maar toen moest ze schoolblijven, als ze haar sommen niet af had. Onze meester scheen 't onverenigbare van sommen en himmelsblau niet te beseffen. Tans besef *ik* 't ook niet meer.

Als zij school moest blijven, moest ik wachten. Ik aanvaardde deze Wet der Liefde toen nog niet. Eater heb ik geleerd, dat 'n man *altijd* moet wachten, als hij meent dat het met z'n geaardheid strookt 'n

vrouw na te lopen. Er zijn winkels, waarvan ik de étalage zou kunnen uittekenen tot in verrassende bizonderheden, hoewel ik ze de laatste drie jaar niet gezien heb. Zolang ben ik namelik getrouwd en nu is de beurt aan m'n vrouw om *mij* na te lopen. Dat zegt ze tenminste zelf.

Toèn zon ik op middelen om lief te hebben zonder te wachten. Later heb ik vaak ernstig getracht te wachten zonder lief te hebben. Het een is even vruchteloos als 't ander.

Want het overseinen van de uitkomsten der staartsommen had slechts zeer beperkte gevolgen. Ze was niet handig genoeg om haar valse staart in schijnbare overeenstemming te brengen met de waarachtigheid van mijn quotient. En aldus loog ze ongevaarlik - de lezer weet immers dat ze nog geen achttien jaar was - en Meester had gemakkelik werk om niet haar *twede* slachtoffer te worden.

Dus moest er 'n andere mouw worden gepast aan de blauwe jurk. Ik nam van tuis kleine stukjes papier mee en daarop reproduseerde ik met potlood niet alleen de quotienten doch ook de staarten. 'n Paar maal ging het goed, hoewel de meester 'n ergerlike achterdochtigheid betoonde. Zij loog met 'n allerliefste glimlach en ik slaagde erin m'n hoofd ergens weg te steken.

Toen viel 'n billet doux op de grond en daar m'n buurman weigerde het op te rapen - hij was jaloers op mij omdat hij niet zo dikwijls 'n sent van z'n moeder kreeg als ik - onderschepte de meester het. Hij vouwde het ongemotiveerd kalm open, nam op zeer degelike wijze kennis van de inhoud, bezag het vervolgens aan de maagdelike zijde met niet minder grote belangstelling, deponeerde het daarna op *haar* bank en verzocht haar met vriendelike aandrang ‘er even gebruik van te maken.’ Zij kreeg 'n kleur en ik ook.

Toen vroeg Meester naar de herkomst van het manifest. Ik begon nu het geval hevig interessant te vinden. Ha, nu kon ik haar eens tonen, dat ik geen *gewone* jongen wras. - Ik *was* inderdaad een uilskuiken. - Want *zij* zou natuurlik zwijgen, zwijgen voor *mij*. En Meester zou aanhouden. Meesters houden *altijd* aan tot ze alles of tot ze niets weten. Ik zou die spanning even laten voortduren, laten stijgen. Tot het 'n geval werd van klassikale belangrijkheid. En dàn, dan zou ik opstaan, met de ogen van allen op mij gevestigd en ik zou zeggen: ‘*ik* heb het gedaan, meester, maar *zij* heeft het *niet* gevraagd.’ Dan zou ik natuurlik straf krijgen en ik was vast besloten, die *met waardigheid* te dragen, zoals Jacob de Witt de pijnbank en Karei de Eerste het schavot en meer andere grote mannen weer andere onaangenaamheden hadden verduurd tot stichting van het nageslacht.

Doch 't *werd* geen geval. Want reeds bij de *twede* aanmaning, geuit, lezers, op volstrekt gemoedelike toon, ik verzeker het u, met noch de vorm, noch de klank van een ultimatum en toen zelfs nog geen enkele straf in uitzicht was gesteld, toen dus nog geen derde deel van de klasse de zaak belangrijk genoeg achtte om er enige aandacht aan te schenken, toen zei ze:

‘Wel, ài ep'et gedaen, maer 'k ep'em niks gevraegd.’

En ze keek me verwijtend aan.

Ik moest al m'n sommen weer uitvegen en zij ook. Ik moest nablijven en zij ook. Maar *zij* mocht na 'n kwartier weg, omdat ze begon te huilen

‘dat zai d'r toch niks an 'ad kenne doen.’ En ik bleef tot halfzes omdat ik niet huilde. Natuurlik weigerde ze de volgende morgen een appel, waardoor afdoende werd gedemonstreerd dat ‘alles uit was.’ Dezelfde middag aksepteerde ze 'n stukje gedroogde schar van m'n buurman, wiens vader ‘an’ was.[1)]

Toen was ik gebroken en besloot me aan de litteratuur te gaan wijden. Ik las in 'n aflevering van 'n tijdschrift, dat eigelik niet voor me bestemd was van 'n hopeloze liefde, waarin de hopeloze held op 'n gegeven zeer hopeloos ogenblik en op nòg hopelozer toon uitriep: ‘Is er gerechtigheid hier beneden?’ Die held beantwoordde de vraag negatief en ik omhelsde hem geestelik en sloot me bij hem aan. De volgende week kwam 'n nieuwe aflevering en kreeg hij haar. Hij werd subiet ons verbond ontrouw en daar ik nog niet opnieuw verliefd was, verzaakte ik hem en de gerechtigheid.

Goede vrienden zijn de gerechtigheid en ik later nooit meer geworden.

Eerstens was het ambt, dat ik koos om in mijn behoeften te voorzien daarvoor al bizonder ongeschikt, dat wil zeggen: het was ongeschikt om me weer met de gerechtigheid te verzoenen. Om in mijn behoeften te voorzien was het helaas ook ongeschikt.

Vervolgens beleefde ik een tijdperk, waarin de gerechtigheid maar al te dikwijls en wat al te luidruchtig geprezen werd door gekroonde hoofden, gehelmde hoofden, gemyterde hoofden, gebarette hoofden en leeghoofden. Zij was vóór die tijd al wat bloedarmoedig en dus zal ze door al die koortsachtige reclame wel finaal vermoord zijn.

Ik stel u dus voor, de vraag boven dit opstel gelanceerd, negatief te beantwoorden, evenals mijn romanheld het deed, voordat hij zijn objectieve kijk op de samenleving vertroebelde, doordat hij dit begrip wat al te beperkt ging opvatten.

En tòch lezers, toch heb ik verleden week Zaterdag (13 September 1919) des namiddags te half vier, weer 'n ogenblik aan een soort gerechtigheid geloofd. En dat nog wel door een artikel in ‘De Hervorming.’

Als ik er *goed* over nadenk, moet het een wenk zijn geweest van de Hogere, de Hemelse Gerechtigheid.

Zodat ik het mijn plicht reken, U omtrent dit heugelik feit volledig in te lichten.

* * *

U kent ‘De Hervorming’ ongetwijfeld, waarde lezers. In het vorige nummer heb ik 'n klein, doch schitterend staaltje uit haar kolommen overgeplant.

Bovendien heeft Koos Vorrink U in kennis gebracht met Mevrouw Blauw-Heering en Mevrouw de Douariere P. van Heerdt tot Eversberg-Quarles van Ufford. Beide dames waren verontwaardigd op de litteraire recensent, omdat deze het gewaagd had, Barbusse's ‘Hel’ min of meer intellectueel te beoordelen. Hun protesten - het zij hier in 't voorbijgaan gezegd - hebben doel getroffen, want tans beoordeelt dezelfde recensent ‘Goethe's Liefdeleven’ van Johan de Meester en

1) Zijn vader was zeeman.

zegt tot slot langs z'n neus weg: ‘Ook dames kunnen het, ondanks den titel, lezen.’ Wanneer gij het boek dus nog eens aan een nichtje of 'n andere vriendin wilt cadeau doen, voor haar verjaardag b.v., dan hebt gij alleen het titelblad te overplakken, liefst met 'n eksemplaar van ‘De Hervorming.’ Vervolgens kunt U het boekwerk met 'n gerust hart en ongeschokte zedelikheid ten geschenke geven.

Revenons à nos moutons.

Bovengenoemde dames en anderen hebben zich aan ‘De Hel’ geërgerd. Waarom moet 'n mens nu juist *dat* soort dingen opzoeken, niet waar, om er 'n boek over te schrijven? Al dat gezoek naar 't ongezonde, 't perserve, is toch eigenlik zeer ongepast. Een medicus ontlast z'n gemoed zelfs van 'n grote dosis verontwaardiging, omdat Dr. R. Miedema aan Barbusse een soort van doktersvisie op het leven had toegekend.

En waarde lezers.... nu komt de Gerechtigheid.... in hetzelfde nummer van ‘De Hervorming’ verrast de heer Willem van de Wall, teologies student te Washington, D.C., al de nette dames en andere nette lezers van Protestantenbondse beginselen met een artikel over.... *geslachtsziekten* in Amerika en Holland.

Als *dat* geen Hemelse gerechtigheid is....

Toch zullen ze wel blind *blijven*, hoor.

* * *

We gaan vrijwel het gehele artiekel siteren, want het is daarvoor belangrijk genoeg.

Vooraf twee opmerkingen.

1º. ‘De Hervorming’ van 13 September bevat slechts de helft van Van de Wall's beschouwingen. Ik zou dus gewacht hebben met deze bespreking, indien ik zeker hadde geweten, dat *dit* nummer van ‘De Nieuwe Stem’ niet het laatste zou zijn. Helaas heb ik die zekerheid niet en daarom moet het *nu.* Want het *moet*, lezers, gij zult het straks òòk voelen.

2º. Het artiekel heet: ‘*Kerkelijk-sociale reconstructie.*’
De heer Van de Wall is dus 'n soort concurrent van Bakels. Evenwel heeft hij de afdoende verontschuldigingen, dat hij nog nooit dominé geweest is - laten we hopen, dat hij 't ook nooit wordt - en dat hij enkele duizenden kilometers van Holland met deszelfs teologiese verkwikkelikheden verwijderd is. Zijn naïviteiten maken dus aanspraak op 'n goedhartige houding onzerzijds. Na deze voorbemerkingen ga ik citeren.

‘Er bestaat oogenblikkelijk[1)] voor de moderne kerk van Nederland de schoonste gelegenheid het menschdom ter hulp te snellen, tot het daadwerkelijk dienen van God door het dienen van de menschen en daardoor zichzelve weer midden in de maatschappij te plaatsen en tot middelpunt van sociaal leven, belangstelling en verbetering te maken. Namelijk door onmiddellijk te velde te trekken tegen eene ontzettende plaag, die alle volkeren ter wereld, dus ook het Nederlandsche volk, teistert. Die plaag is de voortwoekering der geslachtsziekten, welke

1) Laat ik even waarschuwen, dat Van de Wall geen Hollands verstaat. Hij demonstreett dit reeds met het de de woord van z'n artikel.
Mr. P.

enorme afmetingen heeft aangenomen. Het gele gevaar, het bolsjewistische gevaar, het militaristische, kapitalistische, socialistische gevaar, het zijn alle nachtmerries vergeleken bij het venerische gevaar, dat, wanneer men niet spoedig maatregelen neemt, Nederland's gezondheid even noodlottig zal worden als het Pruisische militairisme aan België. In 1914 voteerden de Kamers millioenen om door vlugge en bestendige mobilisatie elken eventueelen vijand van de grenzen te houden. Deze paraatheid moet er veel toe bijgedragen hebben ons land voor een inval te behoeden.'

U bemerkt, van 'het kapitalistiese gevaar' heeft de heer Van de Wall geen benul. Laten we hopen, dat hij in dezen nog wat ervaring opdoet. Anders kunnen we hem bij zijn strijd tegen de geslachtsziekten niet al te veel sukses voorspellen. Doch laat ons voortgaan.

De heer Van de Wall richt zich tans tegen onze Kristelike Regering, die de revolutie, de onzedelike treinlectuur, 'De Hel' van Barbusse en de rode ambtenaren vervolgt, alles met de polsslag des tijds.

'Wat deed echter de Regeering om den vijand te keeren, die sinds lang een inval in ons land deed en de elf provinciën voet voor voet bezet houdt,[1)] die thans even goed als de Duitschers in België deden, dagelijks zijne slachtoffers eischt en duizenden gezinnen in de treurigste ellende dompelt, een vijand die reeds minstens een 300.000 medeburgers met zijn sluipmoordenaarsgif aangetast en tot onmenschelijke ellende gedoemd heeft?

Wat deed de Regeering teneinde deze volkspest te bestrijden? In vergelijking met wat bijvoorbeeld tegen veeziekten gedaan wordt, niets. Minister Aalberse bekende het, volgens persberichten, zelf. Hij heeft een postje van 10.000 gulden op de begrooting gezet. Van officieele rapporten wordt weinig nut verwacht, omdat het z.g. geheime ziekten geldt. Particuliere vereenigingen schijnen ook geen resultaten bereikt te hebben. Van algemeene mobilisatie en organisatie der strijdkrachten is geen sprake. Van ontwerpen van wet, die dit beoogen, ook niet. Volgens den heer Simons in '*de Telegraaf*' uit wiens artikel van 20 April ik deze details put, is de minister voor den dag gekomen met een niet groote staatscommissie, om voor te bereiden een regeling van de ziektebehandeling. Doch dat is het kwaad niet in zijn kern aantasten, dat is inplaats van preventieve, nabehandeling. Er bestaan zelfs geen officieele regeeringscijfers over het aantal besmetten, al zullen doktoren en ziekenhuizen hunne privé-statistieken er wel op na houden. Doch dit alles veroorzaakt nog niet eens een locale, laat staan nationale, bestrijding van deze ergste der volkskankers. En elke dokter zal u kunnen vertellen, dat zonder krachtige actie en samenwerking in dezen van de maatschappelijke gezondheid controleerende lichamen er geen effectieve bestrijding mogelijk zal zijn.'

Ach, de heer Van de Wall zit in Amerika en *weet* het zo niet, hoe het in ons lieve landje toegaat. In ons verkerkelikte Holland zijn immers èn zieke èn gezonde lichamen niet de minste belangstelling waard, omdat het *lichamen* zijn. Bij *ons* geldt alleen de geest, Van de Wall, het lichaam, gewoonlik met de teologiese term 'vlees' aangeduid, is des duivels.

1) Voet voor voet bezet *houden*?? Mr. P.

Vandaar dat bloedarmoedige kindertjes, t. b. c. patiënten en andere lastposten *geholpen* worden door de *particuliere liefdadigheid.*

De Staat der Nederlanden bekostigt alleen *belangrijke* zaken zoals het Koninklike Huis, onze Marine, onze Justitie, onze Defensie en onze Veepest.

Als dat alles *niet* zo was, was Holland Holland niet meer. En gij weet het *allen* lezers.... *dan....*

Houdt er van òp, buurvrouw.

* * *

Is het niet de hele Waarheid, die Barbusse sprak in L'Enfer?

Is de Waarheid schrikliker, somberder, troostelozer?

Dit vraagt Koos Vorrink in zijn zevende heidenpreek.

Ziehier het antwoord van Van de Wall:

'De Vereenigde Staten nu staan, inzake de geslachtsziektenbestrijding van alle naties aan de spits.[1)]

Ik heb hier voor me liggen de Chamberlain Kahn Wet, op de bestrijding der geslachtsziekten, die in Juli 1918 door het Congres werd aangenomen en 10.250.000 gulden toestond om dit werk mee te beginnen. Dit blad[2)] is niet de plaats om die wet te bespreken, maar wel de plaats om de godsdienstige kringen onder het oog te brengen, wat door het in werking treden van die wet voor wetenschap verkregen werd.

Ik kies nu maar eenige gegevens uit de lange rapporten die voor mij liggen. Eenige series van onderzoekingen brachten aan het licht, dat 91 pCt. van de schooljeugd sexueele kennis uit schadelijke bronnen opdoet, waarvan nog 63.9 pCt. voor het elfde jaar.

Gij zult er van schrikken als ik u vertel, dat van 531 geëxamineerde kinderen 19.7 pCt. reeds voor het 12e jaar en 62.1 pCt. reeds voor het 15de jaar sexueele handelingen verrichtte.

Verneemt voorts, dat 5.4 pCt. van de in 1917 gemobiliseerden bij aankomst in het militaire kamp venerisch besmet bleken, dat later van elke 6 aangetaste soldaten er 5 in civiele omgeving besmet werden en dat tot aan den wapenstilstand van 11 Nov. 1918 er bij de 200.000 man door geslachtsziekten uit de gelederen geworpen waren, dat is bijna het dubbele van het aantal, dat door de Duitschers op het slagveld buiten gevecht gesteld werd.[3)] Tenslotte moet het toch wel indruk op u maken, dat de statistieken sinds uitgewezen hebben, dat van elke 770.000 jonge mannen die elk jaar meerderjarig worden, 450.000 oftewel meer dan 60 pCt. venerisch besmet zijn, enz.'

Zestig procent van alle jonge mannen.

Betekent dat iets voor U lezers?

Zestig procent....

Betekent dat iets voor U, jonge vrouwen....

Dat is nu *geen* roman.... het zijn dode statistieken.

1) 'Van alle naties aan de spits.' Van alle Hollandse journalistiek staat dit staaltje *niet* aan de spits. Mr. P.
2) 'De Hervorming.' Mr. P.
3) Bij een volgende oorlog ware in deze richting misschien *opzettelik* iets te doen. Mr. P.

't. Is in Amerika, meent ge?

Van de Wall had deze aanmerking òòk verwacht. En hij slaat alle ijdelheid van ons-zindelike-Hollanders de bodem in:

'Dit is nu Amerika, een land van sport, van lichaamshygiëne, waar de drank is afgeschaft, waar het volk elken dag baadt, waar valsche schaamte en pruderie zoo goed als onbekend is, waar men begonnen is met sex.-onderwijs te geven en waar men gewend is man en paard te noemen.

Wat is er dan van Nederland te verwachten, een land, waar sport en lichaamshygiëne pas aan het opkomen zijn, waar men schijn baar zonder den drank niet bestaan kan, waar het volk zich niet baadt, hoogstens zich eenmaal per week in een kommetje verschoont, waar het fatsoenlijker is in het geheim aan onzedelijke ziekten te lijden en die in het geheim te laten voortwoekeren, dan ze in het openbaar te bestrijden, waar geen sex.-onderwijs gegeven wordt en men verzwijgt, wat gezegd moet en fluistert over wat verzwegen behoorde, waar geen wet op de bestrijding der geslachtsziekten is en geen militaire, noch civiele statistieken gepubliceerd zijn?

Laten we lankmoedig en beleefd zijn en zeggen, dat op zijn rooskleurigst genomen de Amerikaansche cijfers ook wel voor Holland zullen gelden. Dan verheffen we ons niet gelijk pharizeërs en vernederen we ons niet, zoolang als het niet noodig is. Maar dan gelden ook de bovenstaande treurige gegevens voor de Hollandsche samenleving en ge kunt met mij aannemen dat zulks waar is, ook de maat van ellende aan het overloopen is[1)] en dat er in de binnenkamers, ziekenhuizen en gestichten dag en nacht gesteund wordt: 'O, Heer, maak mij vrij van zond' en dood.'

Hoort ge dat Mevrouw Blauw-Heering en Mevrouw de Douarière P. v. Heerdt tot Eversberg-Quarles van Ufford? 'In ons land, *waar men verzwijgt wat gezegd moet worden* en *fluistert over wat verzwegen behoorde.*'

Er is nog 'n hemelse gerechtigheid, bemerkt ge 't, dames?

* * *

Vervolgens behandelt Van de Wall de houding der Kerk ten opzichte van dit vraagstuk. Of de Kerk geen belangrijker dingen had, om er zich druk over te maken! Bij voorbeeld de questie: kerkeraad of kieskollege, psalmen of gezangen, fusie van kerk A en B., 't probleem of een dominee een baard en snor mag dragen en of hem het fietsen mag worden toegestaan. *Dat* zijn problemen van de eerste rang. Doch de kwestie dat het halve mensdom hard op weg is lichamelik en dus geestelik te verkankeren behoort niet tot de teologiese competentie.

Intussen is Van de Wall's requisitoir niet van belang ontbloot:

'De venerische ziekten zijn niet enkel besmettelijk, maar ook overerfelijk, ja, de besmetting openbaart zich soms pas in het derde geslacht. Er worden dagelijks kinderen verwekt, die vanaf hun geboorte tot afzichtelijk lijden en helsche smarten gedoemd zijn. Behalve prostituées, waarvan 100 pCt. in 20 jaren van ontucht absoluut besmet is, worden dag aan dag weer nieuwe generaties van onschuldige meisjes en vrouwen tengevolge van hun gang naar het huwelijksaltaar aan

1) Doorlezen maar, 't *staat* er. Mr. P.

venerische besmetting en daardoor met haar toekomstig kroost aan ongeneeselijke krankzinnigheid, hersenverweeking, ruggegraatstering, verlamming, idiotisme, en chronische lichamelijke kwalen, blindheid, misgeboorten en miskramen, hart-, bloed-, bloedsvaten en andere organische ziekten onmeedoogenloos[1] prijsgegeven. En de kerk, het gewijde instituut van Goddelijke en menschelijke liefde, vraagt niet, doch laat door haren voorganger onder plechtige ceremonie van God-aanroeping, ontroerende muziek, bloemen en plantentooi, menig physiek misdadig huwelijk inzegenen.

Wij begrijpen allen, dat dit een wantoestand is, die enkel en alleen uit onwetendheid voortspruit. Maar eens de oogen geopend, van het publiek, van de kerk,[2] rust er ook voortaan eene verantwoordelijkheid op haar, wier verzaking een schennende misdaad aan God en menschen zou zijn.'

'Een wantoestand, die enkel en alleen uit onwetendheid voortspruit?.

Ach Van de Wall, de Kerk trouwt maar raak hoor en vraagt evenmin naar lichaam en ziel van de trouwende mensen als de ambtenaar van de Burgerlijke Stand het doet.

Trouwens, wie ook maar *iets* afweet van het '*overtrouwen*,' spesiaal in de Moderne Kerkgenootschappen, beseft dat het uitsluitend mode en jacht naar opzien en deftigheid zijn, die tot een zodanig verlengstuk van de huweliks-plechtigheid doen besluiten.

Het aantal volgkoetsen, het gewaad van de bruid en het royale van de bruiloft zijn factoren van precies evenveel gewicht als de kerkelike plechtigheid.

Dat de moderne Kerk dus iets zou doen, iets zou *kunnen* doen in het vraagstuk van het huwelik is eenvoudig onmogelik. Ze mag mede 'n rol spelen in de huweliks-vaudeville, doch alleen als deftig figurant. Gaat zij meespreken, dan laat men haar eenvoudig links liggen en stelt zich met 'n andere vermakelikheid schadeloos.

Bovendien zijn geslachtszieken geen dankbare instrumenten voor de Kerkelike liefdadigheid, zoals wezen, armen en ouden. Op al dezen kan met enig sukses de Schrift worden losgelaten; geslachtszieken bieden heel wat minder bekeringskans en zijn ook wat te vies voor liefhebberende jonge en oude dames.

Zodat Van de Walls slot slechts 'n medelijdende glimlach kan afdwingen.

'Ik voor mij, die krachtens mijn speciaal onderwerp van studie en werk onder deze in alle standen der maatschappij voorkomende slachtoffers, diep en diep doordrongen ben van de schreiende nood door de venerische ziekten veroorzaakt, heb mijzelf gezworen, dat ik na beëindiging van mijn studies alleen dat beroep zal aannemen, waarin mij vergund zal worden van huwelijkscandidaten, terwille van mijne heilige roeping, die hun bescherming en die van hunne kinderen beoogt, òf een medisch attest van lichamelijke gezondheid, òf een gesprek onder vier oogen te verlangen om kwaad te voorkomen waar zulks mogelijk is en de inzegening een wijding te maken tot geluk en leven en niet tot ellende en dood.

1) Die boterham is *dubbel* gesmeerd. Mr. P.
2) De ogen openen van de Kerk! De veronderstelling behoort tot de categorie van de world-before-the-flood notions! Mr. P.

Dit voel ik als het volbrengen van den wil des Vaders in het dienen van de menschen: ‘als uit kracht die God verleent.’ (1 Petrus 4:11).’

Als Van de Wall dit ernstig meent - en dat geloof ik onvoorwaardelik - en zich later niet tevreden stelt met de schijn van zekerheid, doch werkelik volle zekerheid eisen gaat, dan.... dan is er voor hem in geen enkele Kerk plaats. Want alle vaderlandse Kerkgenootschappen - hoe onderscheiden ook door oceanen van teologiese subtiliteiten - hebben één kenmerk gemeen. En wel dat ze al minstens vijf en twintig jaar lang leven *van* de schijn, *voor* de schijn en *door* de schijn. Met geen enkele realiteit hebben ze ook maar de geringste konneksies.

* * *

Heb ik dit alles gesiteerd, lezers, om aan te tonen dat de Kerk ook in *dit* opzicht dood is? Och neen, daarvoor zouden zovele woorden niet nodig geweest zijn.

Wat ik dan *wel* wilde?

Jonge mensen, in mijn hart is de vlam van felle opstandigheid hoog opgelaaid, toen ik de sijfers van Van de Wall las.

Komt uit uw schuilhoeken, waarin ge gekropen zijt met uw individualistiese gewichtigheidjes.

Zie de wereld aan, zie deze sijfers aan.

Durft gij ze aan te zien en afzijdig blijven in onze strijd?

Gij weet toch, dat men al dat schroeiend leed niet wegwast met mediese verklaringen?

Gij weet toch, dat aan het seksuele vraagstuk vastzitten het drankvraagstuk, het woningvraagstuk, het huweliksvraagstuk, het gezondheidsvraagstuk en nog talrijke andere vraagstukken?

Gij weet toch òòk, dat om de seksueele misère aan te tasten *in haar oorzaak* een bittere strijd zal moeten worden gevoerd tegen loonslavernij, drankgebruik, zondegeloof, krottenhuisvesting, militairisme en nog zoveel andere steunpilaren van burgerlikheid?

Dat deze gehele strijd een titanenworsteling zal zijn tegen het Kapitalisme en deszelfs veelzijdige lichaams- en zielsuitbuitingsmethoden?

Waar is uw plaats in deze strijd, jonge mensen?

In een knus hoekje met een bundel gedichten?

Dan zijt gij - hoe schoon uw gedachten en uw leven en uw ziel ook zijn mogen - onze tegenstanders.

Er is 'n hel van schrijnend leed op aarde.

Daarin passen geen knusse hemeltjes.

Er zijn werkers nodig met eeltpoten.

Er zijn werkers-als-duivels nodig.

‘Vecht, vecht voor je geluk, kameraden.’

MR. PUNCH.

17 September 1919.

Van vertalingen en vertalers

Ik heb hier drie vertalingen liggen: De Huwelijksreis, van Charles de Coster, door Anna van Gogh-Kaulbach; Dicht, van Henri Barbusse, door Mevr. G. van Uildriks; en De Hel van Barbusse door Andries de Rosa. In kwaliteit vormen ze een afdalende reeks. Ze zijn te karakteriseren met de volgende woorden: uitnemend - middelmatig - slecht.

Het kenteken van uitnemendheid der eerste vertaling is het feit, dat men onder het lezen geen ogenblik de altijd ietwat ontrustende gewaarwording krijgt, *een vertaling* voor zich te hebben. Het zou niet onmogelik zijn, dat Anna Van Gogh-Kaulbach 'vertaalfouten' gemaakt had. Misschien heeft ze zinnen verdraaid, weggelaten, versneden. Misschien heeft ze beelden toegevoegd of geëlimineerd. Ik geloof dat niet, maar ik ben er niet zeker van. Ik heb de Franse text niet in m'n bezit, en al had ik die gehad, dan nog zou het me niet in het hoofd opgekomen zijn, haar vertaling er naast te leggen om nou es fijntjes te gaan uitpeuteren, of ik niet zo knap was, haar op fouten te betrappen. En toch kent de lezer mijn hebbelikheid om vertalers op de vingers te zien en hen zo nodig daarop te tikken. En waarom heb ik nou absoluut geen behoefte gevoeld, Anna van Gogh-Kaulbach op mijn gewone, hatelike manier te kontroleeren?....

De reden is zeer simpel: 'De huweliksreis' is overgekomen in een zeer fijn, zuiver Nederlands, dat nergens ook maar riekt naar het wonderlike, kranke taaltje, dat onze vertalers bij voorkeur hanteren, nergens ook naar de taal, waaruit het werd overgebracht. Het kon evengoed een oorspronkelik werk zijn. Het is een klaar en eenvoudig geschreven kunstwerk geworden, en ik zou me een driedubbel overgehaalde schoolvos voelen, als ik ook maar enige neiging bespeurde om *deze* vertaling te gaan vergelijken. Kunst geniet men, bewondert men, bewaart men in z'n hart, maar men beschoolmeestert haar niet. Echte kunst heeft geen fouten. Want datgene wat het tot kunst maakt, is in zichzelf volmaakt, en datgene wat men als foutief zou kunnen aanwijzen, blijkt telkens weer absoluut buiten het eigenlike te staan en als zodanig nooit een fout van de kunst te kunnen zijn? Begrijpt u het? Ik voorlopig nog niet. Maar ik verzeker u, dat het zo is!.... En daarom is deze vertaling van Anna van Gogh-Kaulbach zonder fouten, al zaten er duizend en een kromme vertalingen in....

Men geve de vertaling uitsluitend in handen aan kunstenaars en de schoolmeester, die in elk kritikus huist als een verschrikkelike demon, zal kunnen inslapen om nooit meer wakker te worden....

'Licht' van Mevrouw Uildriks, bevredigt niet in die mate, al is de vertaling dan ook veel en veel beter, dan wat men gewoonlik ziet. In

het begin, bij het doorbladeren, dacht ik zelfs een zeer, zeer goed werk voor mij te hebben. Vooral de beschrijvingen zijn ongemeen gevoelig en zuiver overgebracht in 't algemeen. Maar dan stuit men plotseling op een zin als deze:

'Ondanks alles, bleef mij van dien kus, die mij onverwacht in de innigste beroering had gebracht met een volslagen vreemde, een zonderlinge, ja helsch-zoete herinnering bij.'

dan krijgt men even een draaierig gevoel en denkt: wat nu? een volslagen vreemde, een zonderlinge, ja helsch-zoete herinnering? van dien kus bleef mij met een vreemde herinnering bij?.,.. Abracadabra! Maar het Frans geeft de oplossing:

'Malgré tout, ce baiser, qui m'avait brusquement mis en contact, à nu, avec une étrangère totale, gardait pour moi une extraordinaire douceur infernale.'

Nu is de situatie opgelost! 'Een volslagen vreemde', dat is de vreemde vrouw, en die 'innigste beroering' is geen psychiese aandoening, maar een lichamelike aanraking.... Je komt er in. Maar het is krank Hollands en een zuiver taalgevoelig mens zou dat niet neergeschreven hebben.

Zo is er meer. Maar dat zou de vertaling toch nog niet naar het middelmatige neerduwen, als er geen erger dingen waren. Mevrouw Uildriks is n.l. niet in staat de gesprekken over te brengen in een taal enigszins gelijkwaardig aan die waarin de Franse gegeven zijn. Het schijnt uiterst moeilik te zijn, gesprekken te schrijven op een natuurlike, zuivere manier, om de taal der gewone mensen trouw in schrift weer te geven, zonder gedwongenheid, zonder boekerige vormen, *levend.* Barbusse verstaat die kunst wonderlik goed en daarom is de gebrekkigheid, de stijfheid, waarmee Mevrouw Uildriks de mensen laat spreken, ongewoon hinderlik en ontneemt veel aan de waarde van haar overigens werkelik verdienstelike vertaling.

Alles bijeengenomen ware het echter nog te wensen, dat alle vertalingen, die we hier krijgen, op het peil stonden van deze van 'Clarté.' Want in ieder geval staat ze nog mijlenver boven die van'l'Enfer,' 'verzorgd' door de heer Andries de Rosa, onze lezers, helaas, maar al te goed bekend.

'De Hel' is het type van de vertaling, zoals ze *niet* zijn moet, en de heer de Rosa is het type van de vertaler, zoals die in Holland optreedt met onverstoorbare blijmoedigheid, en die we moeten zien weg te werken. Het zijn de doodgewone, ongevoelige, alledaagse mensen, die een vreemde taal naar het uiterlik verstaan, die wat gelezen hebben en die nu denken, dat ze wel 'een vertaling kunnen maken.' Die evenwel door de banaliteit van hun aanleg-loze geest niets verstaan van de schoonheid van stijl in een werk, en die bovendien met hun deplorabel gemis aan begrip van *hun eigen taal* en z'n gebruik, elk boek op de griezeligste manier verhanselen.

Andries de Rosa heeft ook dit werk van Barbusse voorzien van een voorwoord en hier, waar hij géén invloed van het Frans ondergaat, is zijn taal even beroerd als in de vertaling zelf. Luister even:

'Welke nu ook ten slotte de beoordeling van het hier volgende werk moge zijn, in elk geval staan de aangehaalde namen *borg voor de onjuistheid* die er begaan zou kunnen worden, door Barbusse te verdenken

van gespeculeerd te hebben op de lagere aandoeningen van het publiek. Integendeel klinkt in zijn werk de hooge smartkreet van een, naar alle kanten galmende dichter- en denker-ziel.'

Meneer de Rosa, het is alweer klinkklare onzin! Lees u maar even het gecursiveerde en als u nog enig begrip van betogen hebt, zult u tot de conclusie komen dat u hier redeneert als de bekende tante Betje oftewel een kip zonder kop. Die 'lagere *aandoeningen*' zijn ook de moeite waard en uw geestdriftige waardebepaling van Barbusse's werk is eenvoudig om onderste boven te rollen! Buitengewoon, meneer! geniaal! Wat een plastiek! We zien hem al staan, naar alle kanten galmend!.... Meneer de Rosa, u is een fenomeen.... van arrogantie en begriploosheid.

'De kamer is kaal; het schijnt, dat er tallooze malen in *verbleven werd*!'

Mooi!

'Dan neemt het samenspel van couverten en borden een aanvang, regelmatig en al luider.'

Prachtig!

'Het zoo langen tijd aangebeden boek was niet beter, dan dat wat ik nadien had geschept.'(!!!)

Heerlik! Heerlik! meneer de Rosa! Dit is de manier om aan te toonen, dat u niet mag vertalen, eenvoudig niet mag, begrijpt u?!

Het lust me niet, meer aan te halen. Op het eerste gezicht lijkt het soms of er een zeer grote verbetering gekomen is na 'Le Feu.' Het is schijn. Leg het Frans er naast en het geheel is minderwaardig. De vertaling was veel gemakkeliker dan die van 'Le Feu,' omdat het hele boek in klassiek Frans geschreven is en er geen argot, of zo goed als niet, in voorkomt. Het Frans is ook over het algemeen zo *eenvoudig*, de gevoeligheid is gegeven met zulke *gewone* middelen, zulke klaarbegrijpelike woorden uit de dagelikse taal, dat elke niet al te foutieve overzetting al heel wat gaat lijken. Daardoor is de vertaling niet zo grondeloos ellendig als de eerste, maar ze is en blijft slecht. In de gesprekken staan kalm de vormen 'gij' en 'ge,' bladzijden achtereen, en de heer de Rosa, litterair vertaler, zal dat waarschijnlik heel gewoon vinden.

De heer De Rosa, ik zal het desnoods duizendmaal herhalen, kent geen Hollands, en daarom zullen al z'n vertalingen *slecht* blijven, al zou er ook geen woord meer foutief vertaald zijn!.... Maar zelfs zó ver is deze vertaler nog niet gekomen!.... Ik zou het middel willen kennen, om hem het verprutsen van Franse kunstwerken onmogelik te maken!....

A.M. DE JONG.

Hussietenliederen
(*Historisch overzicht*)

In den zomer van 1415 werd Johannes Hus als aartsketter tot den vuurdood veroordeeld door het concilie, te Constanz verzameld, niettegenstaande keizer Sigismund hem bescherming had beloofd. Hus was verschillende meeningen toegedaan van John Wyclif, een Engelsch hervormingsgezinde uit de 14de eeuw.

Luther heeft in de 16de eeuw de groote daad der Reformatie volbracht: uitschakeling van den priester; geen middelaar tusschen den god van het oude en nieuwe Verbond en de menschen. Ook Wyclif en Hus huldigden deze gedachte, toen nog niet gerijpt tot daad, deze gedachte, die wortelde in de verre tijden van den apostolischen eenvoud der eerste Christenen, toen predikte, wie de Charisma, de gave, in zich voelde.

Maar de Moederkerk was de bezitster bij uitnemendheid geworden door allerlei oorzaken. De keizer, de vorsten, keken haar, onwillig, naar de oogen. De keizer schond zelfs zijn woord uit vrees voor haar.

Hus had gedoceerd aan de Prager universiteit. De Wyclifsche denkbeelden kwamen in de hoofden en harten zijner hoorders en namen daar Tsjechisch nationale kleuren aan, hetgeen niet te verwonderen is in dit tijdperk van formatie der nationale elementen in Europa, vooral van de nationale litteraturen. Al spoedig, in de 16de eeuw, zou het nationale element zich ook op politiek gebied sterk manifesteeren.

Maar hier in Bohemen vond een locale vervroeging plaats, een soort experiment. De tijding van Hus' vlammendood wekte in Bohemen de meest hartstochtelijke verbittering en leidde tot de ontzettende Hussietenopstanden, vooral toen na den dood van Wenzel, koning van Bohemen, zijn broer Sigismund, de keizer, hem opvolgde (1419). Deze opstanden zijn eindelijk bedwongen, doordat de traditioneele Machthebbers van de onderlinge verdeeldheid der Hussieten profiteerden. Een overzicht van de verschilpunten zou te ver voeren. Alleen dit nog.

De radicalen, die onder hun voornaamsten leider, Johan Ziska von Trocnow, op den berg Tabor hun grootste legerplaats hadden, verwierpen alle kerkelijke instellingen, die niet letterlijk uit de H.S. waren te bewijzen, vernietigden het priesterambt onder hen en wachtten in fanatieke spanning den ‘Dies irae’, den Dag des Toorns, den dag van het laatste Oordeel, af.

Die radicalen werden gevormd door de landelijke bevolking en de onderste lagen der stadsbewoners. Zij knoopten aan bij den Bijbel voor hun inrichtingen. Dat bewijst o.a. het geven van Bijbelnamen, b.v. ‘Tabor.’ Uit het O.T. zogen zij hun haat, die hen ten slotte zelf verteerde.

Ook dit pogen naar democratische verwerkelijking op politiek gebied, naar communisme op sociaal gebied, waar zij particulier eigendom als zondig verklaarden - ook dit trachten deze ruwe haters, die soms omschenen waren van het zuiver teere licht der Christenheid uit den groeitijd, vurig, jong en teeder toen - ook dit pogen was nog slechts een locaal verzet en ten slotte bleek het een misgeboorte.

Eerst het jaar 1431 bracht de volkomen onderdrukking van de opstanden.

Slaat op de pauken een donderend lied!
Zingt het duizend duizendvoudig mede,
Het lied op den Tabor van den Hussiet!

Ha, balt nu de vuisten naar het verschiet!
God vergeve ons den wensch naar vrede....
Slaat op de pauken een donderend lied!

Trotsche vorsten, hoogmoedige prelaten,
Die veilig in Constanz 't wellustig leven viert,
Der Machtigen hoon op uwe gelaten,
Uw koude borst met Christus heilig Kruis gesierd,

Eedschennende keizer, vorst dezer landen,
Verrader, die Hus den helschen vuurdood gaf,
Wijl hij zich veilig waande in uw handen....
Voor eeuwig scheidt ons dit vurige graf!

Kent gij den zwaren gang der martelaren
Langs uw veilige rijen welgemoed?
Kent gij den oogenglans, den moedigklaren,
Kent gij de kracht van 't Martelarenbloed?

Gij zaagt hem gaan.... uw dames lachten
Om den dwaas, die smartlijken dood verkoos
Voor 't Heil, dat zij des duivels achtten....
Eén wierp hem, spottend, met een roode roos.

Gij hebt gezegd: ‘Hij heeft gesproken,
Hij zòng in 't vuur - zijn narrenmuts in vlam -
Zijn ziel voer ter helle in de roke
Van den mutsaard. Satan krijgt hem nu wel tam.’

Gij hebt gefeestmaald toen en gedronken,
Valsche Keizer, zelfzuchtige prelaat;
Ge hebt 's nachts, toen zijn hoofd was gezonken,
Gezwelgd met deernen tot den dageraad.

Maar nòg zien we gaan die moede voeten
Den eerloozen weg naar het somber schavot;
Nòg klinkt in ons oor het zachte begroeten
Van verlossenden dood uit bitterwreed lot.

O, wìj hebben dààr den Haat gevonden,
Die ons het moordstaal in de vuisten wrong,
Die ons van ons erfgoed heeft gezonden
En ons tot den koenen wapengang dwong!

Slaat op de pauken een donderend lied!
Zingt het duizend duizendvoudig mede,
Het lied op den Tabor van den Hussiet!

Ha, balt nu de vuisten naar het verschiet!
God vergeve ons den wensch naar vrede....
Slaat op de pauken een donderend lied!

De groote dag zal spoedig komen,
Dat de engel blaast op de bazuin....
De Rechter Gods zal spoedig komen!
Naar hun oorsprong keeren dan de stroomen
En Belials huizen vallen in puin!

Zeeën verdampen, rotsen splijten;
De naakte opgestanen krijten
Om genade voor hun groote schuld....
De verkorenen gaan ter rechterzijde
In blinkende gewaden gehuld.

Ha, gij papen en gij santen,
Die maar teert op den armen boer,
Ha, gij duivels, vloektrawanten,
Ha, Rome, gij, verwaten hoer!

Ha, gij valsche helleklanten!
Uw dagen gaan komen zeer gewis;
Tandenknersen zult ge, santen,
In verdoemelijke duisternis!

In Rome staan de taveernen,
Waar de vette paap ons geld versmijt;
In Rome wonen de deernen,
Die zij huren van onzen vlijt.

D'eenvoudige geeft uit erbarmen
Met der ellendigen droeven staat,
Maar de penning Gods der armen
Mest den vetten, grijnzenden prelaat.

De oude Christenen gingen zuiver over de aarde,
De adem Gods bewoog hen tot het spreken
En ieder diende de gemeenschap naar de eigen waarde;
Broeder groette broeder met het heilig teeken.

Er was geen mijn en dijn. Geen huichelende monden
Schonden eenvoudige waarheid uit zelfzuchtige baat
En er werd onder hen niet één, niet één gevonden,
Die niet droeg het heerlijk licht der liefde op het gelaat.

Mochten wij zóó leven
Na den bloedigen strijd....
Christus, wil ons geven
Deze zaligheid.

Ziska, Ziska, blinde ziener!
Ziska, ongekroonde vorst!
Ziska, Godes dappere diener,
Die den strijd te wagen dorst,

Die ons moedig dorst te leiden
Tegen der Machtigen dwang,
Dewelken het Kruis belijden,
Hel in 't hart! Ziska, hoor onzen zang!

Bliksemren van onze paarden!
Donderwoord uit uwen mond!
Snellen slag van onze zwaarden;
Oog om oog, wond voor wond!

Ziska, ha, dat is het leven!
Dat zijn de daden van ons bloed!
Ziska, gij zult ons den zege geven,
Ziska, blinde ziener vroed.

PHILIPP EXEL.

Het sprookje van den ouden monnik die niet lachen kon
door Jan van Lith

Sprookjes zijn maar vertellingen van niets, mijn jongere broeder, en de wereldse mensen vinden hun aandacht te kostbaar, om haar te verspillen aan zulke weinig degelike zaken als sprookjes zijn. Maar kinderen en wijzen hebben jeugd en onbevangenheid genoeg, om met wijdopen ogen en trillende ziel neer te zitten en te horen naar de stille stem, die de dingen, waarvan zij spreken wil, niet noemt, die haar gedachten hult in de kleurig fluwelen mantel van de parabelen, die niets bewijzen wil, alleen maar behagen. Een kind ben je niet meer, mijn jonge broeder, en een wijze ben je nog niet. Maar in je klare ogen leeft nog de droom, die je jeugd voedde en de glimlach om je rode mond is er een van aanvangend begrijpen. En daarom, nu we samen zijn in de rijpe schemering van deze weemoedige najaarsavond, wil ik je vertellen dit oude sprookje, dat wellicht niet eenvoudig, noch stil genoeg is, maar dat eens was, voor mij, een zoete vertroosting in bitter leed....

Deze vreemde, oude monnik dan, mijn jongere broeder - zie, hoe het licht aan den hemel valt, en hoe driftig daar een grote ster plots opflonkert in het doorschijnend violet van den avondlucht - deze monnik dan, was in de ogen der wereld uitermate wijs. Het is waar, dat er misschien geen vraag te bedenken was, zo diepzinnig, dat hij haar niet had weten te beantwoorden. Dikke boeken zonder tal had hij bestudeerd en in zijn klooster was er niet een, dat hij niet kende als zijn eigen geweten. Hij verstond vele talen en niet zelden beving een bijgelovige vrees de eenvoudige broederen, als ze hem gebogen vonden over eeuwenoude pergamenten, waar geheimzinnige tekens op geschreven stonden, wier bediedenis alleen hij te ontcijferen verstond. Hij was buiten twijfel een groot geleerde en een diepzinnig uitlegger van theologiese geschriften, en geen filosofiese gedachte was ooit door een denker neergeschreven, die hij niet had doorschouwd tot in de diepste klaarheid van haar verborgen kern, niet had doordacht tot in haar verste mogelikheden en betekenis. De wijde wereld door was zijn naam bekend en dikwels kwamen uit verre landen brieven tot hem, voorzien van schone en voorname zegels, groen en rood en soms met wonderlike figuren versierlikt, brieven met beden om het licht zijner wijsheid over moeilike vraagstukken, ook wel met betuigingen van eerbied en bewondering voor zijn veelomspannend weten. Men vertelde - maar voor de waarheid van dit verhaal sta ik niet in - dat eenmaal een paus, uit het doorluchtige huis van Medicis, hem een plaats aan zijn hof had opgedrongen, en eerst na

herhaalde nederige beden er wrevelig in berust had, de oude wijsaard in zijn lagen staat te handhaven.

En hij leefde daar maar stil en eenvoudig in het zwijgende klooster, dat ver van de wereld weg aan den zoom der eindeloze heide tegen de warrige ruigte van een groot en duister bos te dromen lag. En opdat hij niet hoovaardig worden zou onder de roem van zijn diepe geleerdheid en zijn ongemeen scherpen geest, liet de broeder-overste hem van tijd tot tijd enig nederig werk verrichten in huis of hof, ofwel hij droeg hem een of andere eenvoudige boodschap op, die de minste der broederen even goed had kunnen doen als hij. Maar zonder morren, en met dezelfde trouwe toewijding, als waarmee hij de geheimen der oude handschriften doorspeurde, volbracht hij deze gemene bezigheden, want hij was een groot wijsgeer en had allang leren inzien, dat in geen enkel werk een vernedering steekt voor wie het goed voleindigt....

Maar er was iets aan hem, o mijn jongere broeder - hoor, de stille vleugelen van den nacht wieken om onze gebogen hoofden, als de vage ruising van oude dromen in uren van herinnerend peinzen - iets was er aan hem, dat niemand begrijpen kon, en waarover het lispelend volk vaak met heimelike vrees monkelde: hij lachte nooit.... Men zou menen, dat een zo groot denker en weter ten minste voor vele dingen een glimlach zou hebben gehad, maar zelfs de flauwste rimpeling daarvan was bij mensenheugenis niet op zijn gelaat aanschouwd. En nochtans was hij niet somber of zwartgallig van humeur. Zonder bepaald vrolik te zijn - wie, die, zoals hij, het leven door en door kent en het verstaat in de wezenlikheid van zijn nederige armoede, weet nog van luidruchtige blijheid? - was hij toch zeer gelijkmoedig, en hij was te zeer vervuld van de wemeling al dier dingen, die als levend bewogen in zijn machtigen geest, om nog ooit uit zijn evenwicht gestoten te worden tot droefheid.... maar lachen deed hij nimmer. En evenwel waren er wel momenten van geestelike heerlikheid, die hem doorwarmden met iets als een hoge vreugde, doch lachen - kon hij niet. Men had er zich wel eens over verwonderd en hij zelf had er voor lange jaren zich wel eens om verontrust, maar nu dacht hij er nooit meer aan; hij beschouwde het als iets van geringe betekenis: hij voelde geen behoefte tot lachen.

Om hem aan te duiden noemde men hem wel: ‘de monnik, die nooit lacht,’ en in schemeravond, als de wonderlike schaduwen vreemd door de kamer begonnen te spoken, vertelde het gaarne-huiverende volk elkaar onwaarschijnlike historiën, geheimzinnig, fantasties, droevig of ijzingwekkend, maar die allen ten doel hadden de verklaring te geven van het onnatuurlike verschijnsel.... want het volk, mijn aandachtige jongere broeder, is als wij: het kan niet leven zonder begrijpen en het zoekt in vreemde avondsproken de verklaring voor wat de dag verborgen hield.... Hij zelf, de oude monnik, hij bekommerde zich er niet om, en als iemand het wel eens gewaagd had, aarzelend, hem te vragen naar de oorzaak van zijn onveranderliken ernst, haalde hij de schouders op, met een vaag gebaar zijner handen, zag den vrager peinzend aan, en antwoordde niet. Hij wist ook niet, sinds wanneer het was, dat hij niet meer lachen kon. Vroeger, als knaap en ook als jongeling, had hij het toch wel gekund, maar geleidelikerwijs en ongemerkt moest hij de

macht tot lachen verloren hebben. Want was hij niet uiterst verbaasd geweest, toen voor de eerste maal iemand - het was de goede broederhovenier van het klooster - er hem opmerkzaam op gemaakt had? Hij vond toen het geval komies en had neiging gevoeld om te glimlachen, maar, stroef als een masker, was zijn gelaat ónbeweeglik gebleven: hij kòn, met geen mogelikheid, meer lachen. Nu al sinds lang, vroeg nooit iemand er meer naar, en hij zelf was bijna vergeten, dat hij de monnik was, die niet lachen kon.

Zeer oud van jaren was de monnik. Sommigen beweerden, dat hij zeker meer dan honderd malen de jaargetijden moest hebben zien wisselen. Anderen vertelden, dat hun grootouders hem grijs gekend hadden, toen zij jongelingen waren. Maar voor zijn eigen gevoel bestond er geen jeugd of ouderdom. Het was hem, als stond de tijd stil. Zijn immer werkzaam brein bleef onveranderlik in staat tot de meest ingewikkelden arbeid en lichamelike vermoeidheid kende hij niet meer dan de jongste der monniken. Zijn ogen zagen even helder en scherp als voorheen, en aan het geluid van hun zacht-schuifelende voetstappen herkende hij de broeders, die zijn cel voorbij gingen. Neen, oud worden voelde hij zich niet. Alleen, elk jaar schoor het haar lager aan zijn hogen schedel, en elke nieuwe winter schreef z'n tekens bij op het grote, bruine gelaat, in nieuwe rimpels. Maar de vlam in zijn ogen brandde fel als ooit, ongebogen droegen de brede schouders de zwaarte van zoveel welbestede levensjaren en de dorst in zijn hart naar meer kennis en groter klaarheid om alle dingen, bleef hevig en ongestild. En aan den dood, die komen moest voor hem als voor ieder ander, had hij alleen van tijd tot tijd gedacht, met de vage luchthartigheid van een jonge man, als aan iets uit oneindige verten.... eigenlik kon hij zich niet voorstellen, dat er eenmaal een einde komen zou aan dit bestaan, dat was een ononderbroken vergaren van nieuwe schatten aan schoonheid en wijsheid, bijeengebracht, stukje voor beetje uit de onmetelike voorwaarden van menselik dromen en denken.... Zijn bezit, hoe ontzagwekkend in de ogen der wereld, was in zijn eigen schatting gering in vergelijking tot de onbedenkbare heerlikheden, die er nog moesten zijn.... En dan.... gedachten aan den dood, aan het onvermijdelik en onherstelbaar einde, kunnen alleen opkomen in hem, wiens geest een eindpunt gezien heeft. En diep in de ziel van den ouden monnik, die niet lachen kon, stak een stille pijn, waarover hij nooit sprak nochtans: nog had hij niet dat éne enkele, dat stralend pure gevonden, dat er zijn moest, dat ene, zó heerlik en groots, dat het al het andere tot een milde bespotting maken zou!.... Wat was het?.... Was het een lied?.... Was het een woord?....

* * *

Het was dan op die winterdag - je ogen zijn glanzig als de weerschijn van diepe wateren in de duistering van den zwaarder vallenden avond, o mijn jongere broeder, en ik weet dat onze zielen samengaan in de huivering van het groeiend begrijpen - toen de wolken zwaar van sneeuw, laag overde aarde hingen, dat de bedachtzame overste hem had uitgezonden om een kruid te zoeken, dat ver weg op de heide groeien moest, en waarvan de bloempjes, die bij betekenisvolle uitzondering

juist in het ijzige jaargetijde ontloken, een wonderbare geneeskracht hadden, vervuld als ze waren van de deugd der genade, die hen bloeien deed, als al de andere kruiden en bomen en heesters, dor en in diepe, droomloze slaap, bijna den dood gelijk, verzonken, de wedergeboorte van het voorjaar wachtten.

Van het eerste morgengrauwen had hij omgedoold over de hei. Nijdig blies de noordenwind in de mouwen van zijn pij en in de wijde halsboord. Maar de oude monnik voelde het ternauwernood, zo vol aandacht speurde hij op den harden grond naar het wonderbloempje, dat hij zocht. En tegen den middag vond hij het, aan de rand van een dichtgevroren poel, waar een bos verdord riet klagend ritselde en met z'n droge, dof-gouden lintblaren vreemde, bijna smekende kronkel-gebaren maakte onder het ruwe spel van den ijzigen wind, die stijf over de vlakte streek. Het was een heerlik bloempje met z'n kleine, bloedrode klokjes, waar een gouden hartje in gloeide, en het breidde om zich, ellen in het rond, een zoete reuk, die alles doorgeurde, zoals wel heel fijne, oosterse reukstoffen doen. Er bloeide maar een enkel klein plantje, zo nederig en zo schoon, maar het was voldoende. Tevreden plukte de oude monnik het af, voorzichtig, als was hij bang het pijn te doen. Hij keek er naar met zijn goede, donkere ogen, ernstig, en met eerbied, als naar een wonder Gods. Dan schoof hij het zacht en liefderijk in de mouw van zijn kleed en hield het zorgvuldig met de hand tegen zijn bloten arm gedrukt, opdat het toch vooral niet te lijden zou hebben van de scherpe kou, nu het los was van den steun zijner wortels.

Al speurende langs den grond, had de oude monnik niet gemerkt, hoe boven zijn hoofd de lucht donkerder en donkerder geworden was, en hoe de wind scherper en stijver over de eindeloze vlakte voer. Toen hij zich nu oprichtte om den terugtocht te aanvaarden, ontdekte hij eerst, dat de wolken, grauw en somber, heel laag neerhingen en achter elkaar aanjoegen als schuldige zielen in stervensnood. In grote vlokken woei zijn warrige baard om zijn schouders naar achter, want recht tegen de wind in moest hij terug. Heel in de verte, vaag, spitsten de torentjes van zijn klooster boven den horizon, maar zo ver was het weg, dat zelfs het bos wegdook achter de zacht gebogen lijn van de wijkende kim. Zeker zou de tocht lang en vermoeiend zijn, maar wat bekommerde dat de oude denker, die na volbrachten arbeid zijn geest opnieuw richten kon op de vraagstukken, die hij even had moeten loslaten? Zittend, of wel lopend.... kon dat de vraag zijn? Hij boog het kale hoofd rustig tegen den wind in, en ging zijn weg, recht op de torens aan, dadelik verdiept in gedachten.

Het viel hem niet op, dat na weinige ogenblikken kleine vlokjes sneeuw om hem heen kwamen dansen en zich verscholen in zijn baard, als hulpeloze vlindertjes, angstig voor den ruwen adem van den al te baldadigen wind, die hen moedwillig voor zich uitstiet. Maar zij werden talrijker en talrijker met elke minuut, en toen de monnik eindelik opkeek, ging de horizon schuil achter een dichte dooreenwarreling van stuivende sneeuw. De wind groeide van ogenblik tot ogenblik en wakkerde aan tot een ware storm, die hem de pij wild wapperend om de benen sloeg, zodat het lopen moeilik werd. Rond hem, in woesten dans, stoven de vlokken, draaiend en wielend als in een kolk, en reeds gingen zijn voeten

schuil in de molligheid van een week kleed, dat àl dikker werd. Hij stond gevangen in een vage koepeling van vallende sneeuw, en kon niet meer dan een armlengte voor zich uit zien. Reeds moest hij zich voorover buigen om zich staande te houden tegen het geweld van den aangierenden storm, die hem de koude vlokken met droge prikjes recht in het gezicht joeg, en de teugelloze dans van de verschrikt rondstuivende witte kapellen vlak voor zijn ogen dreigde hem te doen duizelen in z'n verwarrend gewirrel. De monnik sloeg de kap van zijn pij over het hoofd en schoof de handen dieper in zijn mouwen. Evenwel kwam geen onrust kloppen aan zijn sterke ziel. Opnieuw boog hij het hoofd en schreed voorwaarts: recht tegen den wind inlopend moest hij ten laatste aan zijn klooster komen, al kon hij het nu ook niet zien. Achter hem bleven zijn voetsporen even staan, diep in het witte dons gedrukt, maar spoedig blies de boze wind ze vol rulle jachtsneeuw, en steeds dieper zonk de heide weg onder de schitterende pracht van de blanke wade. En zo eenzaam schreed de duistere, gebogen gestalte van den ouden monnik daar voort, omdwarreld van de dansende vlokken, die in àl dichter drift uit de dikke wolken neerduizelden, en in steeds woester cadans door de razende storm werden rondgedreven.

En hij bemerkte niet, o mijn jongere broeder - zo ongewend staan somtijds wijze mensen in de gevaren van het dageliks bestaan - hij bemerkte niet, de oude monnik met zijn hoofd vol moeilike gedachten, dat de wind draaide. Tussen zijn gepeinzen door gehoorzaamde hij bijna onwillekeurig aan de vaag bewuste wil, tegen de wind in te lopen, en zo draaide hij mee met de grillige storm en liep over de heide rond in velerlei richting.

En hij verdwaalde.

Zeker was het laat in de namiddag, toen hij stuitte op een groep oude pijnbomen, die hun besneeuwde, zwaar-neerhangende takken traag zwaaiden in de harde storm. Bij de eerste boom bleef de monnik staan, en trachtte door de woedende tuimel van de neerjagende sneeuw iets te onderscheiden, maar het lukte hem niet. Rondgaande telde hij de bomen. Er waren er zeven. Deze bomen konden niet op de weg naar het klooster staan.... Hij moest het spoor bijster zijn.... Dat was erg!.... Want de sneeuwstorm had nog zijn hoogtepunt niet bereikt en de oude monnik kon zich niet ontveinzen, dat hij vermoeid raakte: hij voelde het, nu hij stilstond. De ganse dag had hij gelopen, en nog niets genuttigd na het sobere ontbijt in den morgen vroeg. Het duizelde hem even. Hij moest voort. Maar waar was het klooster? In welke richting moest hij zoeken?....

Reeds wendde hij zich naar rechts, op goed geluk, toen hij, vaag tussen het gierhuilen van de storm door, een hond hoorde blaffen.... Ha!.... daar moesten dus mensen zijn!.... Hij keerde zich in de richting van het hoopgevend geluid, maar zag niets dan de schuin neerzwaaiende vlagen van de razende sneeuwjacht. Toch liep hij voort en vond dan op enkele tientallen schreden afstands een plaggenhut, laag en onaanzienlik, en waar de sneeuw hoog tegen opgestuwd lag. Door een oude ton, met draden aan het ingezonken dak vastgemaakt, zag hij rook ontwijken, die, dadelik door de woeste wind uiteen geblazen, in snel wegvluchtende rafels verstoof tussen de sneeuw.... Daar woonden mensen, en een gevoel

van stille dankbaarheid welde op in het hart van den ouden monnik.... God had zijn schreden geleid....

Met de voet stiet hij hard tegen de deur, die scheefgezakt in zijn hengsels hing. Na een ogenblik hoorde hij een stem, een zwak geluidje in het tumult van de storm:

'Wie daar?'

'Een verdwaalde monnik.'

De deur ging op een kier open, en snel gleed de monnik binnen, bukkend om het hoofd niet te stoten: de opening was laag, en een ruw bijgekapt stuk dennestam diende tot paneel. Voor hem stond een armoedig geklede vrouw met een klein kind op den arm. Met de vrije hand hield ze een vurigen wolfshond bij het nekvel terug, die grommend z'n witte, wrede tanden toonde en de vreemde gast met zijn felle, groene ogen kwaadaardig aangluurde.

'Kom binnen, vrome vader,' zei de vrouw, 'het is hier geen rijke herberg, maar het is er warm en, met Gods bijstand, veilig.'

'Ik dank u, vrouw,' antwoordde zacht de monnik, 'ik ben, op weg naar mijn klooster, in de sneeuwstorm verdwaald en wil hier gaarne wachten, tot het weer wat milder wordt.'

De vrouw had opnieuw de grendel voor de deur geschoven en zei:

'De avond gaat vallen, en ik weet in den omtrek geen ander klooster dan dat van de heilige Benedictijnen.'

'Dat is het mijne,' zei de oude monnik.

'Het is hier ruim vier uren lopen vandaan,' verklaarde de vrouw, 'en de weg door de bossen is moeilik te vinden. Morgenochtend zal mijn man de vrome vader huiswaarts leiden'....

'Morgenochtend?' herhaalde nadenkend de monnik. 'Morgenochtend? Ik had beloofd, vóór den avond thuis te zijn.'

'Dat is onmogelik, vader!.... Zonder doodsgevaar kan niemand bij dit weer over de heide gaan.... De sneeuwstorm woedt vreselik, en straks valt de nacht stikdonker over de aarde.'

Toen zij zweeg, huilde de wind klagend om de hut en een wolk rook en sneeuw stoof in het armelik vertrek, binnengedreven door een invallende stormvlaag langs de te wijde, vreemdsoortige schoorsteen. Buiten knakte met zwaar gekraak een boom af en viel langzaam, met een doffe zucht en vele geluiden van brekende takken in de sneeuw, even de zijwand van de hut beroerend. De vrouw rilde en sloeg een kruis. Het kind begon te schreien en de hond sloeg woedend aan. In het dak kraakte het en het scheen als waggelde de ganse hut op haar grondvesten onder de heftige rukken van de loeiende stormwind.

'Goed,' zei de oude monnik gelaten, 'ik zal wachten tot de nacht voorbij is en morgenochtend met uw man op weg gaan.'

De vrouw sleepte een laag bankje bij het vuur en de monnik zette zich. Hij legde het wonderdadige kruid op een richel, binnen het bereik van zijn hand, en de zoete geur, als een zwoele bedwelming van gans bizonderen aard, verspreidde zich door het vertrek. De vrouw was verwonderd, maar zij durfde niet vragen.

'Ik zal in dien hoek een leger spreiden van gedroogd heidekruid, dan kan de vrome vader in ons bed slapen?'

'Neen,' weerde goedig de monnik af, 'ik zal mij neerleggen op de

kale grond: de regels van mijn orde verbieden mij een andere wijze van slapen.'

De vrouw drong niet aan, en hield zich bezig met het kind. Het werd stil in het vertrek. Buiten sprak onverzwakt de geweldige stem van de loeiende wind, die rukte aan het sidderende hutje, als eiste hij zijn ontsnapte prooi weerom. De hond legde zich neer bij het vuur, de ruige kop op de vooruitgestrekte poten, en, wantrouwig, verloor hij de duistere vreemdeling geen seconde uit het oog. Af en toe spitsten zijn oren overeind en bromde hij zachtjes, als er iets kraakte in het dak of in de wanden.

De monnik, voorovergebogen op het bankje, verzonk opnieuw in zijn gepeinzen en was weldra vergeten, waar hij was en hoe hij er was gekomen. De sneeuw, die kleefde in zijn baard, smolt en leekte in traagzaam rollende grote druppels, op zijn knieën neer, maar hij bemerkte het niet. Vóór zijn voeten knapte en siste het vuur en geelrode flakkervlammen worstelden hun bewegelike kronkeltongen omhoog.... Zwart en ontzaggelik was de monsterlike schaduw van den ouden monnik tegen den achterwand van de hut....

Toen, o mijn jongere broeder - in den diepen avond is je gelaat als een elpen ovaal voor mijn ogen en ik zie je ogen groot van aandacht en begrijpend voorvoelen - toen rilde plots de oude monnik onder de wonder-weke beroering van een kinderhandje, dat hem aaide over zijn wang.... De moeder was stil naar het schuurtje gegaan, waar de man bezig was, en het kind, een speelnoot zoekend, was naar den gast gewaggeld en stond nu tegen zijn knieën. Het aaide hem vriendelik over de wang, en stak met het andere handje een primitief gesneden houten paardje omhoog.

'Paard!.... paard!'.... zei nadrukkelik het hoge, heldere stemmetje.

Verstrooid zag de oude monnik naar het kleine kereltje, dat in een enkel hemdje tegen hem aanleunde, en reeds onhandige pogingen aanwendde om op zijn knieën te klauteren. Stil bleef de grijze peinzer zitten en keek, zonder aandacht eerst, in de klare, blauwe ogen van het kind, die groot waren en vochtig glansden. Dan, aarzelend, hief een vage verwondering zich in zijn bewustzijn omhoog.... Wat was dat, daar diep achter in die ogen voor een geheimzinnig iets, dat hij niet kende?.... Het leek toch zoo eenvoudig en vertrouwd.... hij moest het immers kennen!.... hij moest het zeker weten, of geweten hebben, vroeger, lang geleden.... Hij zocht en zocht in zijn herinnering, maar vond niets.... Zachtjes schoof hij dan het kind van zich af, trachtend, de draad van zijn gedachten terug te vinden, maar de kleine, die aan een spelletje dacht, liet zijn paardje vallen, klemde zich juichend met beide armpjes vast aan de uitgestoken hand en kraaide, de heldere ogen dwingend gericht op die van zijn vreemde kameraad.... De arme, oude, wijze monnik raakte verder en verder van zijn gedachten verwijderd, moest opnieuw in die grote, blauwe ogen zien en denken aan het raadsel, dat daar lichtend leefde achter in die geheimzinnig glanzende diepten, en dat hij in zijn simpele klaarheid niet verstond.

'Spelen!' riep de kleine gebiedend.

Beide de mollige handjes grepen in de grauwe baard en eer de monnik besefte, wat er gebeurde, zat het kind op zijn knieën, sprong dansend op en neer, schudde het krullige kopje en kraaide:

‘Hu! paardje! hu!....’

steeds de ogen vast gericht op die van zijn speelmakker....

Maar de oude monnik was te verbaasd om aan het spelletje mee te doen. Hoe zonderling!.... Daar was een klein, onnozel wezentje. Dat leefde en praatte onzin en wou een dwaas komedietje met hem spelen.... Een kind!.... Het was waar: daar waren kinderen op de wereld, en eer hij de oude, wijze monnik werd, was hij zelf ook een kind geweest.... Dat was zo en dat was heel natuurlik, maar hoe wonderbaar en mysterieus was het ter zelfder tijd! Alzo moest hij eens geweest zijn, als dit kind, en zij waren gelijk aan elkaar, behoudens een verschil in jaren.... o, een wel luttel verschil en zonder beduidenis, want wat waren die enkele jaren in de stage wenteling der eeuwen?.... Maar waarom begreep hij dan niet, wat er school achter in die onbegrijpelik diepe, heldere en zo geheimvolle ogen?.... Had hij het nooit geweten?.... Was het dan niet in hem?.... Niet meer in hem?.... Nooit in hem geweest?.... Maar het moest zo heerlik zijn.... zo alles overstelpend van blijheid en ongekend geluk!.... Zou het wellicht....

‘De monnik, die nooit lacht!’ zei een zware, verbaasde stem.

Hij wendde zich om: daar stonden de vader en de moeder, naast elkaar. De man draaide verlegen zijn ruige muts tussen zijn grove vingers rond, zelf verschrikt over zijn onwillekeurigen uitroep, en de moeder schoot toe en nam het kind van de knieën van den monnik.

‘Ondeugende jongen!’ riep ze, trachtend ernstig te kijken. ‘Je mag de heilige man niet plagen!’

Het kind keek verschrikt van zijn moeder naar de grijze vreemdeling en verborg toen schreiend het hoofd aan haar borst. De vader trok zachtjes het kopje achterover en kietelde het kind spelend onder de keel, een klakkend geluid makend met zijn tong. Daar lachte het kleine ventje, en stak de armpjes naar z'n vader uit. De moeder reikte hem het kind over, dat spartelend in zijn sterke armen lag en met de mollige handjes woelde in zijn haren. De monnik keek naar de vrouw en zag de wondere blik, waarmee ze man en kind omvatte als in een hevige, oneindig tedere omhelzing. Er liep een rilling over zijn rug en een gevoel, dat hij nooit gekend had, welde op in zijn hart.

‘Geef mij het kind?’ zei hij zacht, bijna smekend.

Na een seconde aarzelens voldeed de man aan zijn verzoek. Juichend klemde de kleine zich eerst vast aan zijn baard, terwijl de blote beentjes spartelend tegen zijn arm sloegen; dan strengelde het de naakte armpjes om zijn hals, trok zijn hoofd naar omlaag en kuste hem midden voor den mond. Bijna had hij het laten vallen, toen hij de warme lipjes voelde. De smeltende ontroering, die hem daareven had aangegrepen, zwol aan tot een onweerstaanbare, benauwende behoefte naar iets, waarvoor hij geen naam had kunnen vinden, en zijn gegroefd, verweerd gelaat vertrok zich op krampachtige wijze. Plotseling begreep hij, dat hij tegen het kind wou lachen.... Bovenmenselike krachten wendde hij aan, maar zijn stem brak in een snik.

In de diepte van zijn wezen sprong iets, en met bevende handen reikte hij het kind aan de moeder over.

‘Ik ga,’ sprak hij, en zijn stem klonk vermoeid en trilde.

‘Onmogelik, vrome vader!’ riep de man ontzet. ‘De storm wordt

steeds heviger en de sneeuw valt in zó dichte jacht, dat het de ogen verblindt.... En aanstonds zal het nacht zijn.... Zie, hoe duister de schemering al is!'

'Ik ga,' sprak de monnik, 'ik ben uitgerust en moet het wonderkruid aan den broeder-overste brengen. Zeg me, hoe ik lopen moet.... Ik zal het alleen vinden.'

'Ik ga met u,' zei de man, en er klonk angst in zijn sidderende stem. 'Ik neem den hond aan een riem. We zullen dan in ieder geval de hut terug vinden.'

'Nee, goede man,' weerde de monnik zacht af, 'ik ga alleen. Doe geen moeite, ik neem geen hulp aan.... ik ga.... alleen.'

Zijn houding was zo gebiedend, dat de man niet verder durfde aandringen. Hij boog het hoofd en zweeg.

'Ik dank u,' zei de monnik droef, 'leef gelukkig.'

Zegenend hief hij de hand boven hun hoofden. De vrouw schreide. De monnik nam het wonderkruid en schoof het omzichtig in de mouw van zijn pij. Nog eenmaal keek hij tersluiks naar de vrouw en het kind. Dan wendde hij zich naar de deur.

'Het is rechtuit,' verklaarde de man, 'al rechtuit naar het noorden.... Vaarwel.'

De oude monnik trok de kap diep over de ogen, schoof de handen in zijn wijde mouwen, boog het hoofd.... en ging.... Na enkele seconden was hij in de zware schemering verdwenen, een trieste schim, gebogen tegen de aanstormende vlagen, omstoven van fijn-vlokkige jachtsneeuw.

Ver over de hei doolde de arme, oude monnik, die plotseling begrepen had, waarom hij niet lachen kon. Hij peinsde over het geheim van de diepe, blauwe kinderogen, dat nu geen geheim meer voor hem was en hij dacht aan de blik, waarmee de vrouw haar man en kind had aangezien, en die geweest was als een omhelzing der ziel. In hem schreide zacht en ontroostbaar de eindeloze wanhoop van het begrip, het eindelik gekomen begrip, dat hij met al zijn wijsheid en schatten van wetenschap en kunst niet dat ene enige meer verwerven kon, dat hij aldoor met noeste vlijt en onder rusteloos zwoegen, tevergeefs had gezocht zonder het te kennen, dat hij had gevonden in een armelike plaggenhut op de heide, en dat voor hem verloren was, onherstelbaar, onbereikbaar.... Als een verhelderende bliksemstraal was het in zijn ziel geslagen, maar - o mijn jongere broeder, schrei niet, bedenk, dat ik slechts een sprookje vertel! - maar bliksemstralen doden.... Loodzwaar woog een diepe vermoeienis op al zijn leden, als ware hij in die weinige stonden honderd jaren ouder geworden....

Allengs luwde de storm. Maar groter en groter werden de vlokken en wemelden dichter en dichter om hem heen. Hij zag niets meer, want aardedonker lag de nacht over de hei, en de sensatie, dat hij zelf niets meer was dan ijle, zwarte duisternis, werd met elken tred sterker.... Moeiliker werd zijn gang en van tijd tot tijd stond hij wankelend stil.... de adem reutelde in zijn keel.... Het was, of er iets aan zijn voeten trok, dat hem hinderde in het gaan.... of hij fluisterstemmen hoorde, die zijn naam lispelden.... Dieper en dieper boog het machteloze lijf voorover.... Dan struikelde hij, en viel....

Toen de zon in bleke pracht boven de blanke kim rees en milliarden flonkerende zilversterretjes op de koude, witte wade ontstak, zaten drie raven op een klein sneeuwheuveltje midden op de hei. Ze keken in de zon, knipperden met de blauwige oogleden en krasten onheilspellend.... Een bedwelmende geur hing om in de lucht....

Dat was het droeve graf van den ouden, ouden monnik, die wijzer was dan iemand ter wereld, en die niet lachen kon....

Zo, o mijn jongere broeder, is mijn sprookje. Sprookjes zijn maar verhalen van niets, schoon om in den avond te vertellen onder mensen als wij, die dwaselik, 's levens volheid zoeken in den droom.... en die zitten kunnen daarna, zwijgend, en luisteren naar het wieken van de stilte door de nacht, die groot van geheimen staat over de stervende aarde.

Over muziek-kritiek
door P.J. Tiggers

Indien wij allen een min of meer begrensd begrip hebben van muzikale kunst en deze in hoofdzaak opvatten als de kunst der klankschoonheid in verband met de rythmus, dan moeten wij toch door nadere beschouwingen vaststellen, op welke wijze wij deze kunst hebben te aanvaarden.

Er is een diep verschil tussen een muziekstuk-*zelve* en zijn *uitwerking* op den hoorder; en met deze opmerking betreden wij een moeilijk veld, dat wij - ter wille van eenig intellectueel genot - noodzakelijk moeten doorkruisen, teneinde een hoogte te bereiken, van waaraf het ons wellicht vreemd zal schijnen, dat die rustig daar beneden ons liggende akker ons het gaan zòò kon bemoeilijken.

* * *

Voor een belangrijk deel berust de uitwerking der muziek op physieke wetten.

Wij vinden het uitgangspunt bij het trillend instrument; de geluidsleer bepaalt nauwkeurig de uiterlijke voorwaarden, waaronder wij een bepaalden toon kunnen waar nemen. Helmholz[1)] heeft met de door hem geopperde hypothese ons het geheele procédé der toonwaarneming *natuurkundig* begrijpelijk gemaakt; er heerscht evenwel nog volslagen duisternis over de *zielkundige* werking der gewaarwording en tot bewuste of minder bewuste gevoelsaandoeningen.

Het mag algemeen bekend verondersteld worden, dat een eigenschap der gewaarwording is: ‘bewust zijn.’ evenals ‘rond zijn,’ een eigenschap is van den cirkel. Dit ‘bewust-zijn’ van gewaarwordingen is evenwel zuiver natuurkundig, evenals het beeld, dat wij verkrijgen door een reeks van gewaarwordingen, na elkaar, òòk zuiver natuurkundig in ons bewust kan zijn.

De tooverstaf, door welker magische aanraking de natuurkundigbewuste gewaarwordingen en beelden herleid kunnen worden tot artistieke gewaarwordingen en beelden, ligt voor ieder mensch in de branding van zijn gemoed begraven en hij wordt tot nu toe nog steeds door een geheime macht gezwaaid. Er heeft een moleculaire beweging in de zenuwzelfstandigheid plaats, wanneer een prikkel gaat werken (een toon b.v.) zoowel in de centrale organen als in den gehoorzenuw zelf. De physiologie leert ook, dat alle zenuwen onderling met elkaar samenhangen en dat de gehoorzenuw o.a. de prikkels kan overbrengen op de kleine en groote hersenen en dat deze zelfs met de longen en het hart in verband staat.

Met welke intensiteit reageert de gehoorzenuw op rythmen, klanken,

1) Die Lehre von den Tonempfindungen. Bei Vieweg-Braunschweig.

melodieën, op verschillende soorten instrumenten? Hoe is de verdeeling van die gewaarwordingen over de verschillende zenuwen o.a. deze, die naar het hart, en de hersenen voeren? Of heeft de gehoorzenuw alles te verwerken? Welke elementen in de muziek werken op de bewegings- welke op de gevoelszenuwen? Wanneer heeft dat plaats?[1)]

Toch zou de beantwoording dezer vragen door een bevoegd geleerde den aestheticus slechts zijdelings bevredigen; hij toch vraagt naar de reden, waarom het slepend rythme in mineur b.v. een aandoening van smart kan veroorzaken; waarom de toonaard van C. majeur in 4/4 maat en in een zekere instrumentatie (Finale Ve symphonie van Beethoven) een indruk verwekt van jubel, grootschheid, overwinning!

Deze vragen kan de natuurkunde niet beantwoorden - ze zijn tot nu toe door geen mensch beantwoord en zullen dat ook wel nooit worden, aangezien dit vragen zijn naar de oplossing der duizendvoudige variaties van het werkelijke geestelijke leven, dat gehuld is in raadselen, evenals het Leven-in-heel-zijn-omvang zelve.

Door het openbaren van het verband tusschen Lichaam en Geest zou het Leven zich zelf dooden! 'Doch deze Sfinx zal zich nimmer van de rotsen storten.' (Hauslick)[2)]

De vraag naar de aesthetische uitwerking van muziek op den hoorder kan gevoeglijk beantwoord worden door eene beschouwing over de werking ervan op het zenuwstelsel.

De zenuwen ondervinden bij muziek meer en intensiever prikkels dan bij het ondergaan van andere kunsten en het zou dàarom juist kunnen zijn, als ik zeide: hoe krachtiger lichamelijke prikkels een kunstuiting veroorzaakt, des te moeilijker is hare aesthetische waarde te beoordeelen.

De ontstellende verwarring, die omtrent de schoonheid der muziek-zelve nog steeds bij de critici heerscht, heeft gedeeltelijk zijn oorzaak in de vermenging van het objectieve met het subjectieve; want eerst na jaren folterende zelf-critiek kan men bepalen, welke prooi de muziek bij ieder hoorder gewend is te grijpen; de muziek! die als een vampyr - haast onmerkbaar - de ontvankelijke ziel besluipt en haar vol stort van haar duistere opwinding, zoodat het in je geheele lijf bonkt en mokert van on-gewilde hartstochten, waaraan geen ontkomen is, die je soms razend maken van onbegrijpelijk verlangen naar iets, naar iets groots, iets verhevens of - naar een fatale laagheid.

'Chose terrible que cette sonate![3)] Surtout ce presto! Et chose terrible en général que la musique. Qu'est-ce? Pourquoi fait-elle ce qu'elle fait? On dit que la musique émende l'âme. Bétise, mensonge. Elle agit, elle agit effroyablement, mais non pas d'une façon ennoblissante, mais d'une façon irritante. Comment dirais-je? La musique me fait oublier ma situation véritable. Sous son influence, il me paraît en vérité sentir ce que je ne sens pas, comprendre ce que je ne comprends pas, pouvoir ce que je ne puis pas. La musique me paraît agir comme le baillement ou

1) Veel muziekhoorders hebben niet meer 'hinder' van de muziek dan dat zij elke gehoorsgewaarwording op een hun eigene wijze kunnen verwerken tot het bekende kloppen met de voet op gemakkelijke rythmen - de zieligheid van het proces is dan wellicht niet groot; maar tòch vind *ik* het 'zielig'
2) Litteratuur: Dubois-Reymond 'Ueber die Uebung', Helmholz 'Die Tatsache und Beobachtung', (idem) 'Tonempfindungen'.
3) Sonate à Kreutzer (de Beethoven) L. Tolstoï Paris 1898.

le rire, elle me transporte immédiatement dans l'âtat d'âme où se trouvait celui qui écrivit cette musique. Mais pourquoi cela? je n' en sais rien, mais celui qui a écrit la "Sonate à Kreutzer" savait bien pourquoi il se trouvait dans un certain état; cet état le mena à certaines actions et voilà pourquoi, pour lui, il avait un sens, mais pour moi aucun, aucun!' en verder:

'Ces choses-là, on peut les jouer seulement dans certaines circonstances importantes, et dans des cas seulement où il faut provoquer certaines actions correspondantes à cette musique. Mais provoquer une energie de sentiment qui ne correspond ni au temps ni à l'endroit, et ne se dépense en rien, doit nécessairement agir dangereusement.'

Ten onzent lieten zich o.a. Multatuli (in Ideeën 1e Bundel) Klikspaan (Studentenleven) en Hildebrand (Camera), zooal niet op dergelijke wijze (want alleen een driftige, felle geest als die van Tolstoï vermag de muziek zoo 'n waarde toe te kennen) dan toch eveneens op geringschattende toon uit over de muziek en men kan met een gerust hart beweren, dat de kunst geen andere haters heeft, dan die haar misverstaan.

Niettemin zijn deze tirades verschijnselen, die wijzen op een misleidend oordeel over de muziek, dat toch in wezen niets anders zijn dan litteraire het product van de *uitwerking* der muziek op bepaalde gevoelige zielen.

Wanneer wij - herhaal ik - na jarenlange zelf-critiek, nadat a.h.w. een distellatie-proces in ons binnenste het objectivisme heeft gescheiden van het subjectivisme, wanneer wij ons kunnen ontrukken aan de alcoholische extase, waarin de muziek ons bij wijlen brengt, wanneer wij de muziek leeren keuren met den Geest, dan wordt het 'genieten' minder, maar dan geniet boven de hartstochten uit, de Ziel, gelouterd in het purifiëerend vuur van den Geest.

Na het voorgaande zal het wel dienstig zijn te bepalen op welke momenten van de kunst ons critisch vermogen gericht moet zijn en is eenige categorisatie bepaald van groot belang.

Wat is muziek?

Muziek is de kunst van de klankschoonheid en den rythmus[1)]. En in deze korte omschrijving staat méér, dan met de nuchtere woorden aangeduid is. Men kan zeggen, dat het belangrijkste juist buiten de woorden staat, gelijk Mahler van de muziek zeide: 'Das wichtigste in der Musik steht in den Noten'..

Want het gaat er maar om, de onbestemde, grootsche emoties te realiseeren in de ziel - daargelaten in welke sfeer of in welk karakter deze zich immanent voordoen - en deze realisatie (die nog dan steeds geestesarbeid is) blank en ongeschonden in de kunst der klankschoonheid te doen kristalliseeren.

Of dit nu scheppen of herscheppen der muziek heet, doet niets ter zake.

De kunstenaar, die mij b.v. Beethoven laat ervaren in de voordracht

1) Bolland geeft: 'muziek is de kunst der welluidendheid zonder meer. Hierin is begrepen, dat haar werk niet alleen niets zegt, maar ook niets beteekent, wat in redelijkheid is te zeggen en op te vatten zonder smadelijke bijgedachte.' (Aesthetische Geestelijkheid § 72).

van zijn werk heet in het dagelijksch leven een ‘herschepper’; maar inderdaad ‘schept’ hij rythmische klankschoonheid door zijn felle, vurige geest; hij heeft zich meester gemaakt van zijn emoties, beleeft die inwendig en vertolkt ze op zijn instrument.

Dan is die man voor mij niet een virtuoos d.i. een technische verschijning, maar een mensch, bezield met geestkracht van hooger orde, die mij het onzegbare zegt, die mij geestelijk kluistert aan zijn innigste wezen, die mij dwingt hem te volgen in angstige en toch opgetogen verwachting op zijn mystische tocht door een rijk, dat niet van deze wereld is.

Wat is - gesteld dat men eenermate met het bovenstaande mede kan gaan - dus muziek-kritiek?

Muziek-kritiek beoogt de omschrijving van het aesthisch gehoorde; doch ook de omschrijving van het aesthetisch niet-gehoorde!

En in deze definitie eischt noodzakelijkerwijs nadere omschrijving ‘het aesthetische gehoorde’.

De schoonheid in de muziek!

Een groot woord met een groote beteekenis!

Want de schoonheid (d.i. niet alleen de welluidendheid zonder meer) is niet méde-gebonden in de verzameling van Beethoven's werken; de schoonheid is niet te kluisteren aan zwarte noten in zware banden; de schoonheid is slechts te beleven aan den klank, die een kunstenaar aan de muziek kan geven.

De nagelaten werken der groote meesters schijnen mij als de natuurverschijnselen: a moreel! Niet schoon, niet leelijk, niet goed niet kwaad.

Gelijk twee schilders een zelfde ding op tweeërlei wijze zullen zien en uitbeelden, zoo zullen twee pianisten een sonate van Beethoven op tweeërlei wijs ‘zien’ en uitbeelden.

En wanneer de gezindheid, waaraan de voordracht van zoo'n sonate haar leven ontleent, maar nobel en eerlijk is, zal de sonate een ‘wederopstanding’ beleven onder de levende expressie van den artiest.

Die gezindheid is door hartstochtelijke studie zich steeds aan het verdiepen en verbreeden, zoodat de voordracht dan ook steeds een afspiegeling is van den Geest van den kunstenaar.

Gezindheid en uitbeelding staan in een zekere evenredigheid tot elkaar!

Men zou mij kunnen zeggen, dat de herscheppende kunstenaar toch gebonden is aan accoorden, toonaard en lengte der compositie van den toondichter.

Maar de accoorden of melodieën zijn slechts schoon in een bepaalde gevoelige uitdrukking: de rijkste melodie kan plat en ordinair gespeeld worden.

En de lengte van een werk? Hangt die niet af van het tempo waarin men het voordraagt?

En kan de speler niet de ‘hoekdeelen’ van het werk geheel veronachtzamen? Kan hij b.v. de middengroepen niet langzaam én vlug weergeven?

Neen - de compositie wordt in realiteit gebouwd door den uitvoerenden kunstenaar, gelijk de componist deze in den Geest heeft aangeduid.

Nu is het mogelijk in den geest voorstellingen van den klank te krijgen bij het lezen van een partituur of klavieruittreksel - en de gestudeerde musicus kan dan een bepaald aesthetisch genot smaken, waaraan het intellectualisme echter lang niet vreemd is.

Wanneer het werk wordt uitgevoerd staat de vakman niet vreemd tegenover de werking van verschillende instrumenten-combinaties of nuances van klankkleur.

Bij de voordracht van het werk door een kunstenaar, die de compositie - zooals wij dat uitdrukken - geheel tot zijn geestelijk eigendom heeft gemaakt, kunnen wij ervaren, dat deze man onze aandacht vraagt voor gedeelten uit de compositie, die wij nog niet eerder in aesthetisch genieten hadden beleefd.

Wij kunnen dan de voordracht aanvaarden als een uiting van Hooger Leven.

Wanneer wij dezelfde compositie hooren uitvoeren door anderen en wij missen het aesthetisch genot op meerdere plaatsen, waar wij het hadden moeten ondergaan, dan is ook de taak van den kriticus deze: de omschrijving te geven van het aesthetisch *niet*-gehoorde!

De muziek-kritiek bedoelt dus de omschrijving te geven van het aesthetisch-gehoorde en van het aesthetisch niet-gehoorde.

En uit het bovenstaande volgt logisch, dat de leek ten eenenmale onbevoegd is als kritikus op te treden en de lakens uit te deelen in kunstzaken, omdat het aesthetisch hooren op zichzelf *reeds een kunst is*, waarvan weinig begenadigden zich weten te bedienen.

Zelfs onder de zoogenaamde vak-kritici wordt deze wijze van hooren nog te weinig verstaan; want alleen de kritiek op deze wijze gegroeid, kan tot litterair resultaat hebben een gezond-gevoeld oordeel - vooropgesteld natuurlijk, dat de kriticus begaafd is met ruimen kijk op het Groote Leven en zich niet uitsluitend beweegt in het Rijk der Tonen zonder meer, doch ook deze kunst voelt als een openbaring van het Leven zelve.

Sommige menschen kunnen zoo ‘genieten’ van muziek, dat ze er ‘dronken’ van worden en in dezen ‘arbeid’ ligt m.i. niets beschamends, vermits in benevelden toestand den delvenden mensch veel schoons geopenbaard kan worden.

Doch om zich een roes te drinken is slechts zwakheid noodig; den denkenden werker zal deze zwakheid op den duur tegen de borst stuiten; hij zal trachten uit zijn dolle, sombere razernij-wereld te komen en zich door andere middelen helderheid te verschaffen om te ontkomen aan de duistere driften der dronkenschap.

Te ontkomen aan den magischen invloed, die muziek hebben kan, komt mij voor de eerste taak te zijn van ieder, die werkelijk, aesthetisch wil gaan hooren.

Muziek moet *actief genoten*, niet *passief ondergaan* worden.

En het is dienstig in dit verband te zeggen, dat uit deze kwestie voor den leek met eenige moeite nog veel te leeren valt.

Evenals bij de beeldende kunst kleur, vorm en lijn een zelfstandige uitdrukkingskracht hebben[1)] treffen wij bij muziek de drie volgende

1) J. Havelaar. De symboliek der kunst. Erven Bohn. 1919.

grondelementen aan: rythmus, melodie en harmonie, die hun eigen karakter steeds bewaren.

Kan de leek de openbaring dezer elementen kunstzinnig ervaren en deze dus analytisch-synthetisch hooren, dan is dit al een belangrijke schrede voorwaarts op den ruigen akker van de kunstwaardeering.

Men beschouwe den rythmus, de melodie, de harmonie als een bevrediging van *psychische* behoeften[1)] niet van den hoorder, maar van den uitvoerder.

Men vraagt zich niet af bij het aanhooren eener lezing b.v. over het Godsbegrip: 'wat zou *ik* er over zeggen', maar men luistert naar wat een *ander* hierover heeft te vertellen. Nu kan de voordracht sympathie wekken bij den hoorder of antipathie; doch deze gevoelens zijn resultaten van de *inwerking* der lezing op de zielige gesteldheid van den mensch en mogen allerminst in aanmerking komen, wanneer men den zin van de gehoorde verhandeling wenscht te critiseeren. Het debat wordt dan troebel en onwaar.

Ongeveer heeft, dunkt mij, dezelfde verwarring plaats bij de muziekkritiek.

Men moet niet vragen naar de *uitwerking*, die muziek op ons heeft, dus naar de ziels- of geestes- of gevoelstoestand waarin zij ons brengt; men moet eenvoudig luisteren naar wat de kunstenaar ons in zijn kunst te vertellen weet. Niet op de vraag of hij de ons eenmaal bewuste klankschoonheden, weder kan doen beleven, doch op het onderscheiden van de bijzonderheden van *zijne* ontroering zij ons critisch vermogen gericht!

De lezer zal uit het voorgaande wel opgemerkt hebben, dat ik de muziek-kritiek tot nog toe in algemeenen zin heb beschouwd en dat het begrip 'muziek-kritiek' in dit opstel van hooger orde is dan wat er tegenwoordig voor doorgaat: de kritiek in de dagbladen.

Ik meen hierboven aangetoond te hebben (alhoewel de deductie niet betrokken is), dat de kritukus een *mensch* en een *musicus* zijn moet en a.h.w. de meerdere in weten, begrijpen en ervaren van den kunstenaar.

De geest van den kriticus is breeder, verder ziende, nobeler en objectiever, dan die van den artiest.

De kunstenaar heeft tijd noodig om zijn emoties te ervaren en te realiseeren; hij heeft tijd noodig om te zorgen voor het uiterst zuiver houden zijner technische uitdrukkingsmiddelen; bovendien is de kunstenaar subjectiever van aanleg dan de kriticus, zoodat het den ras-beoordeelaar door zijn aanleg en door zijn studie geoorloofd is, zoowel leek als kunstenaar zijn kritiek voor te leggen.

Die kritiek is dan het neergeschreven resultaat van een geperfectioneerde geesteswerking - gelijk de hoogere muziekkritiek *is* - en deze moet ons niet geboden worden in de vluchtige haast des levens; aan het ontbijt in ons ochtendblad zou deze kost ons onverteerbaar lijken en het is daarom goed dat deze lectuur slechts 'verwerkt' wordt in een rustig uur, zoodat wij in intieme aanraking kunnen komen met de denk-

1) J Havelaar. De symboliek der kunst. Erven Bohn. 1919.

beelden in de kritiek vervat; aldus wordt aan den zin van het behandelde ook de belangstelling gewijd, die hij verdient.

Er zou dus voor een dagbladredactie aanleiding zijn om op Zaterdagavond een dieper-gaand artikel over kunst in haar blad te publiceeren, omdat nu eenmaal de Zondagmiddag heel vaak gebruikt wordt, om de krant ‘eens heelemaal door te worstelen.’

En om de redenen, die boven reeds zijn omschreven, is het noodig, dat de musicographen hun opstellen gaan bundelen; de litteraire kriticus is hierin al vóórgegaan (b.v. Van Deyssel, Kloos, Querido en a.)!

Robert Schumann is - naar verluidt - de eerste schrijver over muziek geweest, die tevens degelijk componist was. Hij was in zijn tijd een merkwaardig geavanceerde persoonlijkheid, die onstuimig te keer ging tegen de vulgaire veelschrijverij over muziek en tegen het muzikale knutselwerk, waarmede de kunstwereld toenmaals overstròòmd werd.

Hij heeft een zeer opmerkelijke beteekenis in de ontwikkeling der muziek-kritiek. Onder drie schuilnamen kwam hij naar voren; als een vurig, hartstochtelijk man: Florestan; als de poëtische, zachte en innige verschijning: Eusebius; en als de diepzinnige denker en zelfbewuste beschouwer: Raro.

Zou Schumann in deze de voetsporen hebben willen drukken van Plato, die bij voorkeur alle dingen van verschillend standpunt bekeek? Het zou mogelijk zijn - in den mystischen geest van Schumann was alles en niets mogelijk! En al moge zijn werk als componist langzamerhand verbleeken, de geweldige hervormer, die hij had willen zijn, z'n heftige pogingen om de laffe muziekbeoefening te knakken, zijn door het machtige groote publiek verzaakt en doodgezwegen.

De trompet van reveille, die hij een tijd lang zoo moedig tegen de ooren van de dooven heeft geblazen, is hem niet uit de handen geslagen; maar door desillusie en door gebrek aan physchieke kracht is hij hem ontgleden en is Schumann ons, na zóóveel jaar, slechts gebleven als een slappe, poëtische droomer, een wèèkeling; op wien - zoo schijnbaar - figuren als Bach en Beethoven niet genoeg invloed hebben uitgeoefend om zijn composities dien grooten trek van sereene klaarheid te geven, die de beide meesters kenmerkt.

Hij heeft de trompet van reveille gestoken!

Hij heeft kritieken geschreven, zóó overtuigd en zóó zuiver en onpartijdig, dat zelfs een Hugo Riemann van deze opvatting kon zeggen ‘Sie ist leider jetzt *ganz abgekommen.*’

En dat schreef R. in 1916!

In vereeniging met Wieck, Schunke en Knorr richtte hij in 1834 het ‘Neue Zeitschrift für Musik’ op met het doel: ‘dwazen en ijdelen de wapens uit de hand te slaan, menschen van goeden wil met verschooning te behandelen, moedigen krachtig en vriendelijk tegemoet te komen, voor sterken met de degenspits te salueeren.’

Is dat niet groot?

Dat klinkt in de ooren als de hooge tintelende muziek der ruiterij; schèrp, als koper.... zenuwachtig van ongeduldige lust-tot-aanvallen, brillant!

En wat is er van geworden?

Schumann stierf krankzinnig en de weg na hem was een dalende; met bijwijlen een waarachtig man als wandelaar.

En Riemann zegt, dat die kritiek thans ‘ganz abgekommen ist!’ In Holland, waar wij nog steeds te worstelen hebben tegen de golven van den grooten Duitschen muziekvloed, voelen wij in het geheel niets meer van het opgewekt leven in het midden der vorige eeuw in Saksen.

De open, vrije tribune op het gebied der muziek is hier sinds lang afgebroken of heeft nimmer bestaan.

Verzamelde opstellen, alsmede verhandelingslitteratuur over muziek zijn dun gezaaid te midden van de welig-tierende dagbladkritiek.[1)]

Een enkel vakblad over muziek (Caecilia en het Muziekcollege) bereikt den leek nimmer; verhandelingslitteratuur ook zoo goed als nooit. (Hol in ‘de Gids,’ Fr. Vink in ‘de N. Gids,’ Cl. van Wessem in idem, Sibmacher-Zijnen in Vragen v.d. Dag, om er enkele te noemen.[2)]

De lezers, die zich op de hoogte willen houden van het muziekleven in binnen- en buitenland zijn aangewezen op de berichten en kritieken in dagbladen en sommige periodieken.

Het zal nu mijn bedoeling zijn die berichten en kritieken naar hunne opzet en gehalte wat nader te onderzoeken, waartoe ik sinds de laatste 5 jaren de stof zorgvuldig bestudeerd heb.

In de Telegraaf van 27 December 1913 schrijft E.L. over een abonnementsconcert van het Concertgebouw-orkest te Amsterdam:

> Ali Hilarius. Pittige blonde verschijning, groen japonnetje, rose rozen. Dief groetje tegen achterste strijkers. Vandaar welkom applaus van 't publiek. Treedt nader; orkest zet in met onvolprezen zachtmoedigheid Elias-aria van Mendelssohn; Ali Hilarius zet op haar stroefste gezicht, en zingt met goeden klank, maar stuursch, alsof ze ons duidelijk wil maken, hoe'n quantité négligeable ze ons vindt, - het ‘sei stille dem Herrn,’ dat als ik mij niet vergis n.b. in het oratorium zelf door een ‘engel’ heet gezongen te worden. Wil Mej. Hilarius als zangeres in de toekomst succes hebben, dan zal zij haar zang en uitspraak 'n paar technische bijzonderheden - o.a. meer zekerheid van de toonhoogte en mooier portato - moeten bijbrengen, maar vòòr alles haar zingen van meer liefde voor haar onderwerp getuigen. Het is geen onverschillige, maar een ontevreden wijze van zingen enz.
> Het is mij een raadsel (gelijk veel ons artisten in raadselen gehuld

1) Het boekje van H.L. Berckenhoff ‘Kunstwerken en Kunstenaars’ biedt veel goeds doch heeft voor den vakmusicus weinig om het lijf. Maar dat is ook juist de bedoeling van den schrijver ‘bericht te geven in de “Nieuwe Rotterdamsche Courant” omtrent hetgeen te Amsterdam op muzikaal gebied zijn aandacht heeft gevraagd’ en verder ‘(de bundel) bedoelt liefde en eerbied voor de toonkunst aan te kweeken en zoo mogelijk het inzicht in haar beteekenis te verhelderen.’ De opzet is dus eerlijk en zuiver, de schrijver was veelzijdig belezen, een goed stylist en het resultaat moet uitmuntend heeten.

2) Onder invloed van mannen als H. Viotta, S. van Milligen e.a. die weder hun werkkracht en hun enthousiasme ontleenden aan een grooten geest als Wagner hebben wij een mooie periode gehad in het muziekleven. Hun geschriften zijn gepubliceerd in de oude jaargangen van Caecilia, maar.... het is alles vak-litteratuur!

> zal blijven) welke leidende gedachte bij dezen kriticus aan het geschrijf ten grondslag heeft gelegen.
> Wat heeft de pittige blonde verschijning met muziek te maken? Wàt het groen japonnetje? En de rose rozen? Wat doet een laffe geestigheid van de ‘onvolprezen zachtmoedigheid’ tegenover het ‘stuursche gezicht’ van A.H. op deze plaats?
> Het valt mij, terwijl ik mijn opmerkingen nederschrijf, op, wat een akelig, vies karweitje het eigenlijk is, zoo'n verwezen journalistiekerig kritiekje nog ernstig te ontleden.
> Ieder, die het goed meent met de kunst, begrijpt al dadelijk, dat het *gemeen* is (om het royaal-jongensachtig uit te drukken) iemand omlaag te halen, wat zijn artistiek humeur betreft, omdat die iemand nu ‘stuursch’ kijkt, (alhoewel het ‘lief lachje’ dan wel in het somber gelaat wat ‘zuur’ zal schijnen) of omdat de kriticus zich verbeeldt een quantité négligeable geacht te worden.
> Het moet dan, wanneer het gaat om het zingen, nog eens gezegd worden, dat er niet *onverschillig*, maar *ontevreden* gezongen is op dat concert.
> De *tevreden* wijze van muziek maken is dùs aesthetisch van meer waarde!
> 't Is bespòttelijk.
> En verder zegt dit voddige stukje journalistiek nog:
> ....., in den innigen, melancholieken klank van het strijkorkest, dat zong, zooals Mej. Hilarius had moeten zingen; - zooals ze het zou moeten kunnen, met deze goede stem, die haar zeker geen enkele reden geeft om zoo geërgerd de zaal in te kijken en zich zoo ‘humeurig’ tegenover haar tekst te gedragen. Applaus van 't publiek, dat altijd enthousiast is voor lieve blondines in 't groen en met 'n goede stem.

Ik zou bijna denken, dat E.L. een.... vrouw was, die jaloersch is geworden op het voor haar onbegrijpelijk succes van een andere vrouw. Hoe kan nu iemand, die niet eens lacht, noch vriendelijk kijkt, noch een reuze-respect heeft voor het publiek, noch trìlt van nervositeit, toch succes hebben?

E.L. eindigt de ‘kritiek’ met de wensch een volgende kerstmatinee eens ‘iets moois’.... ‘een illusie’ te krijgen, wat ongetwijfeld sympathiek aandoet; wij houden van menschen die hopen op een betere toekomst!

Matthijs Vermeulen volgde haar in de Telegraaf op en 14 December 1916 kritiseerde hij:

> .....de Heer Hendrik C. van Oort had ook als zanger een slechten avond. Ik heb hem zelden zoo geaffecteerd gehoord, zelden zoo onzeker, onbeheerscht van intonatie en even zelden zoo troebel van klankkleur. Laten wij aannemen, dat hij behoort tot 1/5 van het verkouden Nederland, waaraan Frans Coenen zijn laatste kroniekje ontleende voor de Nieuwe Amsterdammer. Ofschoon ik liever geloof, dat hij zich volmaakt blijft vergissen, wanneer hij blijft denken, dat er een liederenzanger in hem steekt. Voor subtiel, intieme voordracht heeft hij

> noch de techniek, noch het karakter en wat hij tot dusverre goed deed als zanger, dat deed hij op de planken.
> De ongesteldheid van Julius Röntgen Jr. heeft Julius Röntgen Sr. genoopt een zijner dierbaarste stokpaardjes van stal te halen: 'Les Adieux' van Beethoven. Het klonk mij niet erg geïnspireerd en herinnerde mij maar aldoor aan het Virgil-klavier. Dat Beethoven zoo arm is aan expressie, aan jeugd en lieve melodie is toch wel triest, hè, Röntgen Senior?

Er zijn drie redenen, waarom ik deze kritiek overschrijf.

Ten eerste om te laten zien, dat de schrijver wel aesthetisch gehoord heeft, doch dat het aesthetisch niet-gehoorde door hem slechts slapjes is aangeduid: 'onbeheerscht van intonatie, troebel van klankkleur.'

Wat hij zegt van het karakter van den zanger en diens techniek is alleen maar een bewering, die niet gestaafd is, noch door een juistgekozen adjectief gekenschetst.

Ten tweede meen ik te kunnen laten zien, dat de dagbladeisch: 'in het ochtendblad een verslag' zenuwstorend werkt op den waardigen geest van den kriticus, zoodat hij zich vergaloppeert en zich niet geneert platheden te schrijven als 'Laten wij aannemen, dat hij behoort,'.... enz. en '.... een zijner dierbaarste stokpaardjes van stal te halen', terwijl de 2e persoonsvorm aan het slot 'hè, Röntgen Senior?' zeer zeker ruw en ordinair klinkt. Het 1/5 van het verkouden Nederland heeft niets met de voordracht te maken en wordt er met de haren bijgesleept - het stokpaardjes-beeld geeft wel een idee van de doode cavalerie-rommel, die Röntgen - volgens M.V. - van Beethoven gemaakt heeft en die hij nu leven poogt in te blazen; en toch behóórt het niet in een kritiek.

Die moet waardig en kloek blijven van gedachte en vorm.

Ten derde laat ik de lezer een keus doen, welke verslaggever nu 'geloofd' moeten worden: M.V. of de kriticus van het N. v.d. Dag van 14/12 '16, die zalfde:

> *'Reeds veel te lang hebben wij zijne (H.C. van Oort's) liederenavonden moeten missen. Waarom heeft hij zoo lang gezwegen, deze sympathieke zanger, met zijn prachtig geluid, bij wien alles zoo recht uit het hart komt? Indien iemand een liederenavond mag geven, dan is hij het.*
> *Reeds dadelijk met zijn heerlijke voordracht van Loewe's "Der selt'ne Beter" een van de mooiste van de balladenmeester, heeft hij het publiek voor zich gewonnen. Enz.'*

Zoo gaat het door in één langen sentimenteelen juichtoon. Geen moment is de goede schrijver objectief geweest:

'een heerlijke voordracht' - 'uit het hart komt' - later zegt hij 'dat het hem speet, dat het 'concert uit was' en dat 'alles zoo echt con amore' ging.

En ik breng even in herinnering mijn vergelijking met den 'dronken' toehoorder; als men zoo gezellig aan het bitteren is en men krijgt juist de hoogte 'is het ook wel spijtig, dat de flesch leeg is.'

Er is dan ook niet veel meer van te zeggen, dan dat het gelukkig is, dat in dit beschreven papier de boterham van den werkman wordt gewikkeld.

In mijn verzameling heb ik nog meerdere voorbeelden van dagbladkritiek, maar ik weet hóe het den lezer moet vervelen nog meerdere stalen van stotterende muziekrecensenten ter inzage te krijgen.

Ook in deze dagen nog (October 1919) schrijft de verslaggever in het 'Nieuws van den Dag' over de pianiste Ilona Kabos, dat ze 'eenvoudig, frisch en innemend is', van 'buitengewone begaafdheid, met uiterst ontwikkelde techniek' dat 'daar pianospelen van is te leeren' en dat 'behalve voor al het andere, het echte kunstgenot, de toehoorders haar voor dit lesje dankbaar mogen zijn;'.... 'zoo spelen de Hollandsche jonge meisjes niet.'

Het kan ons niet schelen of de verschijning pittig, frisch, eenvoudig of aanstellerig is - wij gaan niet naar een concert om er pianospelen van te leeren en wij zijn niet dankbaar voor artistieke of practische lesjes.

Ik geloof, dat een Dirk Schäfer vuur en vlam zou spuwen in zijn werkkamer, wanneer men dàt van hem had gezegd!

En nu moet ik, om der waarachtigheidswille, nog een voorbeeld geven van een goed en zuiver verslag door H.R. gegeven in het Handelsblad van 30/11 1918:

> 'Het is moeilijk, bij een uitvoering in een zaal, waar de akoustische omstandigheden minder gunstig zijn, zuiver te onderscheiden in hoeverre die omstandigheden tot den indruk van de muziek hebben meegewerkt, vooral indien in die muziek het klankcoloriet een belangrijk element is. De zaal in het Stedelijk Museum, waar gisteravond ook het tweede Belgisch concert van Kamermuziek werd gegeven, is als tentoonstellingslokaal uitnemend, doch de bekleede wanden maken den klank stug en droog, en bovendien is de opstelling van het podium in een hoek van een der korte wanden ook niet bevorderlijk voor de toonontwikkeling. Men hoort geen ensemble, er komt geen atmosfeer. In hoeverre zou dat nu invloed uitoefenen op het feit, dat Jongen's kwartet weinig emotie gaf, dat Rasse's *Variations melodiques* vrij onbeduidend leken? Maar toen na de pauze Franck's kwartet mij, ondanks de onbevredigende akoustiek, ondanks het weinig gebondene van den klank, de opheffende, ontroerende, verstillende emotie gaf van geniale, diep-doorleefde, meesterlijke muziek, toen ik daar, trots alles, trots ook de niet geheel gave vertolking, de doorhuiverende aanraking voelde met een edel menschenhart, vol van pijnigende nooden en vervoerende verrukkingen, brandend van passie en verzonken in meditatie - toen voelde ik, dat waar-

achtige schoonheid toch weet te zegevieren over de materiëele bezwaren
en dat zij zich in het simpelste kleed nooit verloochent. Enz.'

Eenig commentaar is, geloof ik, overbodig.

Welke conclusies mogen wij uit voorgaande aanhalingen nu trekken?

Wanneer men de rommelige tirades goed overdenkt, dan valt het dadelijk op, dat de veelschrijverij een belangrijk deel draagt van de schuld aan den lagen stand van de muziek-kritiek.

Het blad eischt een verslag: welnu daar gaat ie! De een doet er kort, de ander lang over en meestal geschiedt de vervaardiging van de copie des nachts na afloop van de uitvoering.

Dat de opjagende zweepslag van het 'ik moet' het stempel van minderwaardigheid zal drukken op het werk van den schrijver ligt tamelijk voor-de-hand. En dat de kriticus heel vaak zijn copie in de bus laat glijden met een zekere wrevel, omdat hij deze keer zijn indrukken niet objectiever, gesublimeerder kon neerschrijven?

Ik weet niet, of dat zoo is; maar ik neem het aan, omdat ik wel weet, dat er muziekrecensenten rondloopen, die waarachtig musicus zijn, met een gezonden kijk op ons muziekleven, maar die hun gedachten en gevoelens niet zuiver onder woorden kunnen brengen.

Er moet een verslag verschijnen van de gebeurtenissen op muziekgebied en dat moet geschieden in de dagbladen; maar laat dat verslag ons niet meer geven, dan een bericht, desnoods voorzien van wat technische details, die voor vaklieden nog waarde kunnen hebben.

Het kan dan een wetenswaardigheid zijn, dat R. Strausz b.v. indertijd 16-stemmige koren heeft geschreven. Hoe die zijn? Zooveel gedeelte sopranen, zooveel barytons enz; wellicht nog wat opmerkingen over toonaard en modus, maar wij laten ons toch liever niet beïnvloeden in ons oordeel over het aesthetisch karakter.

Dat hoort men liever zelf! En voor diepgaande kritiek zijn de kolommen der dagbladen te eng en is de plaats te ordinair.

De leek en de vakman lezen de verslagen over de muziek en kunnen zich vereenigen met den recensent, geheel, gedeeltelijk of niet.

In het licht van mijn artikel meen ik toch wél te mogen vragen, waarom dan nog langer wordt voortgegaan op een weg, die niet leidt tot een eenigszins zuivere muziekwaardeering.

De leek moet opgevoed worden tot muzikale hoorder; maar door de thans algemeen heerschende manier van kritiek-uitoefenen wordt de mensch niet *geleid*, maar hem wordt *voorgezegd*, hoe hij de kunstenaar moet waardeeren; voor opvattingen naast of tegenover den kriticus is geen ruimte; wie niet gewillig slikt, wordt dadelijk wantrouwend aangezien en ter zijde geschoven met de kwalificatie van: 'eigenwijze vent - kan et zelf niet eens beter!'

De kritiek - het neergeschreven resultaat eener geperfectioneerde geesteswerking - behoort in een waardig huis: in bundels of in periodieken.

Onmondigen en ezels moeten door de openbare meening van hun plaats verdreven worden, hetgeen mogelijk is, indien die almachtige openbare meening geleid wordt door onbaatzuchtige, objectieve geesten.

Hier is slechts hij bevoegd, wien het gegeven is in geestelijke diepte en rijkdom de meerdere te zijn van den gewonen mensch. Hij analyseert, hij deduceert, hij brengt het kunstwerk a.h.w. in zichzelf opnieuw tot leven, het keurend en proevend met de beste en fijnste vermogens van zijn geestelijke zinnelijkheid.

Slechts hij, die eminente krachten beschikbaar heeft voor zoo'n zielsproces en daarna zich in zuiveren taal weet te uiten - slechts hij is in zuiver geestelijken zin bevòegd; en wordt als zoodanig door ons als van-zelf-sprekend aanvaard.

October 1919.